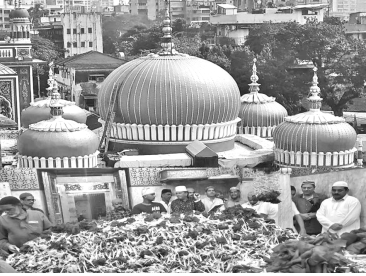

Vahdet-i Vücûd

(Ali Mehâimî Özelinde)

Necdet AYHAN

Ankara 2022

Vahdet-i Vücûd
(Ali Mehâimî Özelinde)

Yazar
Necdet Ayhan

ISBN: 978-625-7305-56-3

1. Baskı
Ocak, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No
46683

Matbaa Sertifika No
46682

Grafiker®
Yayınları
Yayın No: 422
Web: grafikeryayin.com

**Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt**

Grafiker®
Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Oğuzlar Mahallesi
1396. Cadde No: 6/A
06520 Balgat-ANKARA
Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx
Faks : 0 312. 284 37 27
E-mail : grafikergrafiker.com.tr
Web : grafikergrafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	11
KISALTMALAR.....	17

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAYNAK DEĞERLENDİRMESİ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	19
2. ARAŞTIRMA KAYNAKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	22

BİRİNCİ BÖLÜM ORTA ÇAĞ'DA HİNDİSTAN

1. SİYASİ DURUM.....	37
2. SOSYAL DURUM.....	47
3. İLMİ DURUM.....	48
4. DİNİ DURUM.....	50
4.1. Tasavvufî Durum.....	53
4.1.1. Hindistan'a Seyahat Eden İlk Sufiler.....	55
4.1.2. Hindistan'da İlk Tarikatlar.....	57
4.1.2.1. Çiştîyye Tarikatı.....	59
4.1.2.2. Sühreverdiyye-i Bahâiyye Tarikatı.....	63
4.1.2.3. Sühreverdiyye-i Buhâiyye Tarikatı.....	64
4.1.2.4. Celâliyye Tarikatı.....	65
4.1.2.5. Kübreviyye-i Firdevsiyye Tarikatı.....	65
4.1.2.6. Aleviyye-i Ayderûsiyye Tarikatı.....	68
4.1.2.7. Şüttâriyye Tarikatı.....	77
4.1.2.8. Nimetullahiyye Tarikatı.....	78
4.1.2.9. Kâdiriyye Tarikatı.....	79
4.1.2.10. Nakşbendiyye Tarikatı.....	79
4.1.2.11. Medâriyye Tarikatı.....	80
4.1.2.12. Kâzerûniyye Tarikatı.....	81
4.1.2.13. Kalenderîler ve Haydarîler.....	82
4.1.2.14. Rifâiyye Tarikatı.....	85

İKİNCİ BÖLÜM
VAHDET-İ VÜCÛDU HİNDİSTANDA İLK YAYAN
MUTASAVVIFLARDAN

ALİ B. AHMED MEHÂİMÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. İSMİ, KÜNYESİ VE TAKMA ADI.....	87
2. AİLESİ VE SOYU.....	88
3. DOĞUMU VE DOĞUM YERİ.....	90
4. ÇOCUKLUĞU VE TAHSİL HAYATI.....	93
5. KADILIĞI.....	95
6. İLMİ ŞAHSİYETİ.....	96
6.1. Felsefeye Yaklaşımı.....	102
6.2. Edebî Yönü.....	106
6.3. Eserlerini Yazarken Etkilendiği Kaynaklar.....	107
6.3.1. İslam Tasavvufuna Hint Mistisizminin Etkisi	
Konulu İddialar.....	118
6.3.1.1. Hint Tesiri İddialarının Tarihçesi ve	
İlk Savunucuları.....	121
6.3.1.2. Hint Tesiri İddialarına Sebebiyet Veren	
Bazı Tarihi Olaylar.....	123
6.3.1.3. İslam ve Hint Kültürünün Etkileşim Boyutu.....	126
6.3.1.4. Hint Tesirine Örnek Verilen Şakîk-i Belhî	
Menkıbesi.....	126
6.3.1.5. İbrahim b. Edhem'i Buda'nın Hayatına	
Benzetme.....	131
6.3.1.6. Bâyezîd-i Bistâmî'nin Zikrini, Yogaya	
Benzetme.....	132
6.3.1.7. Tasavvuftaki Fenâ Hâlini Nirvana'ya	
Benzetme.....	139
6.3.1.8. Kalenderî Dervişleri Budist Rahiplere	
Benzetme.....	141
6.3.1.9. Bîrûnî'nin Bazı Görüşlerinin Hint Tesirine	
Delil Gösterilmesi.....	147
7. TASAVVUFİ ŞAHSİYETİ.....	151
7.1. Üveysiliği.....	155
7.2. Tarikatı ve Mürşidi.....	174
7.3. Ekberiyeye Temsilciliği.....	182
7.3.1. Ekberiyeye'nin Mahiyeti.....	182

7.3.2. Ali Mehâimî'nin Ekberi Gelenekteki Yeri.....	185
7.3.3. Vahdet-i Vücûd Savunuculuğu.....	187
7.3.4. Vahdet-i Vücûda Ayetlerden Deliller.....	190
7.3.5. Vahdet-i Vücûda Hadislerden Deliller.....	195
7.3.6. Ali Mehâimî'nin İbnü'l-Arabi'ye Bağlılığı.....	198
7.3.7. İbnü'l-Arabi'yi Savunmak İçin Mehâimî'nin Geliştirdiği Metodu.....	201
7.4. Kerametleri.....	209
7.5. İrşad Faaliyetleri.....	212
8. VEFATI.....	213
9. ESERLERİ.....	217
9.1. Tefsir Alanındaki Eserleri.....	217
9.1.1. <i>Tebîrû'r-Rahmân ve teysîrû'l-Mennân fî tefsîri'l-Kur'ân</i>	218
9.1.2. <i>Tefsîrû Sûreti'l-Fâtiha</i>	221
9.1.3. <i>Er-Risâle fî tefsîri Elif-Lâm-Mîm</i>	222
9.2. Tasavvuf Alanındaki Eserleri.....	222
9.2.1. <i>Husûsu'n-nî am fî şerh-i Fusûsi'l-hikem</i>	222
9.2.2. <i>Meşra`u'l-husûs ilâ me`âni'n-Nusûs</i>	228
9.2.3. <i>Mir'âtü'l-hakâik</i>	232
9.2.4. <i>İrâetü'd-dekâik fî şerhi Mir'âti'l-hakâik</i>	232
9.2.5. <i>Zevârifü'l-latâif fî şerhi Avârifü'l-ma`ârif</i>	234
9.2.6. <i>Lema`ât'ın Arapçaya Tercümesi</i>	237
9.2.7. <i>El-Lemahât fî şerhi'l-Lema`ât</i>	237
9.2.8. <i>Er-Risâle fî'r-red `alâ ba`zı men enkere `alâ ehli't-tarîk</i>	238
9.2.9. <i>İmhâdu'n-nasîha</i>	239
9.2.10. <i>Er-Rütbetü'r-refî`a fî'l-cem`ı ve't-tevfîk</i>	241
9.2.11. <i>Şerhü seyyidi'l-istiğfâr</i>	244
9.2.12. <i>Ğâyetü'l-cûd li-ma`rifeti vahdeti'l-vücûd</i>	245
9.2.13. <i>Er-Risâletü'l-vücûd fî şerhi esmâi'l-ma`bûd</i>	245
9.2.14. <i>El-`Urfü'l-hâtır fî ma`rifeti'l-havâtır</i>	246
9.2.15. <i>Edilletü't-tevhîd</i>	247
9.2.16. <i>Ecilletü't-te`yîd fî şerhi Edilleti't-tevhîd</i>	247
9.2.17. <i>Keşfü'z-zulümât</i>	250
9.2.18. <i>El-Hucetü'l-bâlîga</i>	250
9.2.19. <i>Şerhü'l-Kasîdeti'r-râiyye</i>	251
9.3. Kalam ve Akâid Alanındaki Eserleri.....	251
9.3.1. <i>İsticlâü'l-basar fî'r-red `alâ İstiksâi'n-nazar</i>	251

9.3.2. <i>En-Nûrî'l-ezher fî keşfi sırrı'l-kazâ ve'l-kader</i>	252
9.3.3. <i>Ed-Dav'ü'l-azher fî şerhi'n-Nûri'l-ezher</i>	253
9.4. Fıkıh ve İslam Hukuku Alanındaki Eserleri.....	253
9.4.1. <i>În`âmü'l-Meliki'l`Allâm</i>	253
9.4.2. <i>Fetâvây-ı Mahdûmiyye</i>	253
9.4.3. <i>Fıkh-ı Mahdûmî</i>	253

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VAHDET-İ VÜCÛD ÖĞRETİSİNDE SEYR Ü SÛLÛK (MANEVİ-RUHANİ EĞİTİM)

1. SEYR Ü SÛLÛK KAVRAMI VE MAHİYETİ.....	258
1.1. <i>Esfâr-ı Erba`a (Dört Manevi Sefer)</i>	260
1.2. Manevi Seyrin Aşamaları.....	265
2. MÜRŞİD-İ KÂMİLİN REHBERLİĞİ.....	267
3. SEYR Ü SÛLÛKTA YAŞANAN MANEVİ HÂLLER.....	268
3.1. Muhabbet Hâli ve İlahi Aşk Metafiziziği.....	270
3.2. Şevk ve İştîyak.....	281
3.3. Vuslat ve İttisal.....	282
3.4. Fenâ ve Bekâ.....	283
3.5. Mahv ve İsbat.....	285
3.6. Cem ve Fark.....	286
3.7. Muhâdara, Mükâşefe, Müşahede.....	292
3.8. Gaybet ve Şühûd.....	293
3.9. Kabz ve Bast.....	295
3.10. Kurb ve Bu`ud.....	296
3.11. Sekr, Sahv, Vecd ve Galebe.....	307
3.12. Tecrid ve Tefrîd.....	310
3.13. Üns, Heybet ve Hayâ.....	311
3.14. Zevk, Şürb, Rey.....	313
4. SEYR Ü SÛLÛKTA YAŞANAN MANEVİ MAKAMLAR.....	314
4.1. Tövbe.....	317
4.2. Vera`.....	319
4.3. Zühd.....	321
4.4. Sabır.....	325
4.5. Fakr.....	327
4.6. Şükür.....	330
4.7. Havf.....	331

4.8. Recâ.....	333
4.9. Tevekkül.....	334
4.10. Rıza.....	337

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VAHDET-İ VÜCÛD ÖĞRETİSİNDE MANEVİ-KEŞFÎ BİLGİ

1. BİLGİ ALGI MERKEZİ: KALP.....	342
1.1. Kalbin Mertebeleri (Atvâr-ı Dil).....	346
1.2. Kalbin Kuvvetleri.....	347
2. BİLGİNİN İMKÂNI.....	350
2.1. İlim-Malum İlişkisi.....	358
2.2. Kâmil Bilgi.....	360
3. BİLGİNİN MAHİYETİ.....	360
4. BİLGİDE TEVHİD MESELELERİ.....	367
5. KEŞFÎ BİLGİYİ EDİNMEDE BAZI VASITALAR.....	368
5.1. Feyiz.....	368
5.2. Tecelli.....	370
5.2.1. İttihad ve Hulûl ile Tecelli Arasındaki Fark.....	381
6. MANEVİ-KEŞFÎ BİLGİ TÜRLERİ.....	383
6.1. Olumlu Vâridât.....	383
6.1.1. Somut Keşif (Sûrî Keşif).....	388
6.1.1.1. Müşahede (İlahi İsimlerin Tecellilerini Keşif).....	388
6.1.1.2. Vâkı`a (Yakaza Hâlindeyken Keşif).....	388
6.1.1.3. Mübeşşire (Salih Rüya ile Keşif).....	389
6.1.1.4. Muhayyel Keşif (Remiz ve Sembolle Keşif).....	391
6.1.2. Soyut Keşif.....	391
6.1.2.1. Hâtır (Düşünce Yoluyla Keşif).....	391
6.1.2.2. İlham ve Fetih (Mana Keşfi).....	395
6.1.2.3. Hâtif ve Muhaddes (Ses Keşfi).....	397
6.1.2.4. Firâset (Sezgi ile Geleceği Keşif).....	398
6.2. Yakîn.....	398
7. SUFİLERİN BİLGİ PAYLAŞIM VE SUNUM METOTLARI.....	401
7.1. Aklın İşlevselliğiyle Bilgi Paylaşım Metodu.....	402
7.2. Mantık Kavramlarıyla Bilgi Paylaşım Metodu.....	403
7.3. Tasavvufi Bilgiyi Sembolik Dille Paylaşım Metodu.....	408
7.3.1. Câm-ı Cihannümâ ve Daire Sembolizmi.....	410
7.3.2. Ayna Sembolizmi.....	415

7.3.3. Nur/Işık Sembolizmi.....	426
7.3.4. Değerli Taş ve Renk Sembolizmi.....	428
7.3.5. Kuş Sembolizmi.....	430
7.3.6. Semâvî Ana Baba ve Semâvî Nikah Sembolizmi.....	431
7.3.7. Gölge ve Gölge Sahibi Sembolizmi.....	434
7.3.8. Rahmânî Nefes-Harf-Kelime Sembolizmi.....	436
7.3.9. Vahdet-Kesret (Teklik-Çokluk) Sembolizmi.....	436
7.3.10. Makro kozmik - Mikro kozmik Âlem Sembolizmi.....	437
7.3.11. Çekirdek ve Ağaç Sembolizmi.....	438
7.3.12. Şarap-İlahi Feyz Sembolizmi.....	438
7.4. Keşfî Bilgiyi Paylaşırken Akli Etkin Kullanamama: Şathiye.....	439
8. MANEVİ-KEŞFÎ BİLGİNİN ÖNEMLİ TEMEL KÂİDELERİ.....	448

BEŞİNCİ BÖLÜM VAHDET-İ VÜCÛD ÖĞRETİSİNDE VARLIK

1. METAFİZİK TASAVVUR.....	465
2. HAKİKİ VARLIK TELAKKİSİ.....	467
3. TASAVVUFTA HAK KAVRAMINA YÜKLENEN ANLAM.....	468
4. VÜCÛDUN VE MEVCUDUN SOYUT KAYNAĞI (MEBDEİ).....	469
5. VÜCUD KAVRAMI VE BAZI TÜREVLERİ.....	471
6. VARLIK-MAHİYET İLİŞKİSİ.....	488
7. TASAVVUFTA CEVHER-ARAZ.....	490
8. EKBERİYYE'DE VARLIK DAİRESİ.....	499
9. VAHDET-İ VÜCÛDA GÖRE VARLIK MERTEBELERİ.....	508
9.1. Taayyün Kavramı ve Varlık Mertebeleri.....	509
9.2. Beşli Varlık Mertebeleri.....	516
9.3. Altılı Varlık Mertebeleri.....	519
9.4. Yedili Varlık Mertebeleri.....	520
9.4.1. Lâ Taayyün Mertebesi.....	520
9.4.1.1. Hakk'ın Hüviyet Gaybı.....	523
9.4.1.2. Hakk'ı Tenzih.....	525
9.4.2. Taayyün-i Evvel Mertebesi.....	525
9.4.2.1. Hakk'ın Kendi Zatıyla ve Vâsıtalarla İktizası.....	529
9.4.2.2. Feyz-i Akdes.....	531
9.4.2.3. Hakikat-i Muhammediye.....	533
9.4.3. Taayyün-i Sâni Mertebesi.....	534
9.4.3.1. A`yân-ı Sâbite Anlayışı.....	537

9.4.3.2. A`yân-ı Sâbitenin Ma`dûm Olarak Nitelenmesi	537
9.4.3.3. Feyz-i Mukaddes	539
9.4.3.4. A`yân-ı Sâbite ve İlahi İsimler	542
9.4.3.5. İlahi Sıfatların Zata Nisbetleri	551
9.4.3.6. Varlıklarla İlahi İsimler Arasındaki İlişki	552
9.4.3.7. İlahi İsimlerin Zuhuru	554
9.4.3.8. Kelime Nazariyesi	555
9.4.3.9. Allah'ın Zat Kemâli ve Esmâ Kemâli	560
9.4.3.10. Varlıkta Eser-Müessir ve Tesir-Teessür İlişkisi	561
9.4.3.11. Vahdet ve Kesret İlişkisi	566
9.4.4. Ruhlar Mertebesi	568
9.4.5. Misâl Mertebesi	575
9.4.6. Şehâdet Mertebesi	576
9.4.6.1. Canlı Âlem Görüşü	578
9.4.6.2. Allah-Âlem İlişkisi	578
9.4.7. İnsan-ı Kâmil Mertebesi	580
9.4.7.1. Allah-İnsan İlişkisi	581
9.4.7.2. İnsan-Âlem İlişkisi	583
9.4.7.3. Celâ ve İsticlâ'nın Kemâli	585
10. VARLIK TECELLİSİNİN ÖNEMLİ TEMEL KÂİDELERİ	587
SONUÇ	593
KAYNAKÇA	607
EKLER	667
Ek: 1. Ali Mehâimî'nin Yaşadığı Dönemde Hindistan Haritası	667
Ek: 2. Hindistan Orta Çağ Ana Sufi Merkezleri Haritası	668
Ek: 3. Hindistan Delhi Türk Sultanlığı Hanedanları	669
Ek: 4. Konkan Sahili, Bombay Kenti ve Bijapur Bölge Haritası	670
Ek: 5. Irâkî'nin <i>Lema`ât</i> 'ına Ali Mehâimî'nin Yazdığı Şerh	671
Ek: 6. Ali Mehâimî'nin <i>Ecilletü't-te'yîd</i> adlı Kitabı	671
Ek: 7. Şirin-i Mağribî'nin <i>Câm-ı Cihannümâ</i> 'sına Mehâimî'nin Şerhi	672
Ek: 8. Ali Mehâimî'nin <i>Ğâyetü'l-cûd</i> adlı el yazma eseri	672
Ek: 9. Ali Mehâimî'nin <i>Risâletü'r-red</i> adlı Kitabı	673
Ek: 10. Mehâimî'nin Yazdığı <i>İmhâdu'n nasîha</i> adlı eseri	673
Ek: 11. Sühreverdî'nin <i>Avârifü'l-ma`ârif</i> 'ine Mehâimî'nin Şerhi	674
Ek: 12. Sühreverdî'nin <i>Avârifü'l-ma`ârif</i> 'ine Ali Mehâimî'nin Şerhi	674

Ek: 13. Sühreverdî'nin <i>Avârif</i> ine Ali Mehâimî'nin Yazdığı Şerh.	675
Ek: 14. Ali Mehâimî'nin Yazdığı <i>el-Urfü'l-hâtır</i> Adlı Kitabı.....	676
Ek: 15. Ali Mehâimî'nin <i>er-Rütbetü'r-refî`a</i> Adlı Kitabı.....	677
Ek: 16. Ali Mehâimî'nin <i>er-Rütbetü'r-refî`a</i> 'sının 2. Nüshası.....	677
Ek: 17. Ali Mehâimî'nin <i>Şerhu seyyidi'l-istiğfâr</i> Adlı Kitabı.....	678
Ek: 18. Ali Mehâimî'nin Fıkıhla İlgili İki Kitabı.....	678
Ek: 19. Ali Mehâimî'nin Mumbai Mahim'deki Dergâhı.....	679
Ek: 20. Dergâhın Konumu ve Mahim Sahili.....	679
Ek: 21. Ali Mehâimî'nin ve Annesinin Türbesi.....	680
Ek: 22. Ali Mehâimî'nin Kerametine Ziyaretçi Akını.....	681
Ek: 23. Ali Mehâimî'nin Hızır (a.s.) ile Buluştuğu Makam.....	681
Ek: 24. Vakfın Sosyal Faaliyetleri.....	682
Ek: 25. Mehâimî'nin Kendi El Yazma Kur'an-ı Kerim'i.....	683
Ek: 26. Ali Mehâimî'de Zâhir-i Vücûd ve İlim Dairesi.....	684
Ek: 27. Ali Mehâimî'de Ehadiyet ve Vâhidiyet Dairesi.....	684
Ek: 28. Varlık Dairesi ve Ehadiyet Dairesinin Orijinali.....	685
Ek: 29. Mehâimî'nin Varlık Dairesi'nin İbnü'l-Arabî'deki Şeması.....	686
Ek: 30. Harîrîzâde'nin <i>Tibyân</i> 'ında Seyir Mertebeleri.....	687
Ek: 31. Gazzâlî'ye Göre Varlık Mertebeleri.....	688
Ek: 32. Kelamcılara Göre Madde ve Varlık.....	689
Ek: 33. Günümüz Astronomisiyle İbnü'l-Arabî'de Varlıklar.....	690
Ek: 34. İbnü'l-Arabî'de Büyük ve Küçük Âlem Sembolizmi.....	691
Ek: 35. İbnü'l-Arabî Astrolojisinin Günümüz Verileriyle Yorumu.....	692
Ek: 36. Ali Mehâimî'de İlmin ve Varlıkların Zuhuru.....	693
Ek: 37. Ali Mehâimî'nin Yaşadığı Mahim Körfez Semtî.....	694
Ek: 38. İbnü'l-Arabî'nin Tasavvufî Biyografisi.....	695
DİZİN/İNDEKS	707

ÖNSÖZ

Hindistan coğrafyasında İslam'ın yayılma serüveni, vahdet-i vücûd (taayyün itibariyle varlığın birliği) öğretisinin ve ilk tarikatların orada oluşma süreci, Hint mistisizmi ile İslam tasavvufunun etkileşim boyutu gibi konular aynı coğrafyada yaşamış olan mutasavvıf Ali b. Ahmed Mehâimî'nin (ö. 835/1432) eserlerindeki görüşleriyle temellendirilip hayatını anlatan tarihi kaynaklarla ilişkilendirilerek araştırılmıştır. Türkçede tasavvuf denilince İslâm tasavvufu kastedilmekte, diğer din ve felsefî düşünce sistemlerinde bu manadaki telakkiler için mistisizm kavramı kullanılmaktadır. Vahdet-i vücûd (taayyün itibariyle varlığın birliği) ise İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) tarafından nev'î şahsına münhasır yapılmış olan İslam tasavvufunun bir yorumudur. Vahdet-i vücûdun (taayyün itibariyle varlığın birliğinin) Hindistan'da yayılışı, öğretinin seyr ü sülûk görüşü, manevi-keşfi bilgi ve varlık anlayışı ile ilişkili modern incelemeler konuya ilgi duyanlarla paylaşılmaktadır.

Pek çok dinin bağlılarına ait manevi tecrübeler arasında bazı benzerlikler söz konusu olabilir. Elbette sufilerin tecrübeleri ve anlayışları diğer dinlere mensup mistikler veya gnostik düşünceye sahip olanlarla benzerlik arz edebilir. Ancak bu durum kesinlikle sufilerin tecrübe ettikleri manevi hâlleri diğer mistik düşüncelerden aldıkları anlamına gelmez. Birtakım manevî tecrübelerle sahip İslam dışı toplumların anlayışıyla, İslam tasavvuf düşüncesinde ortaya konulan bazı unsurlar arasında kimi oryantalistlerce bağlantı ve örtüşme aranmıştır. Ancak çeşitli istidrac motifleri sergileyen ve tevhid inancını benimsemeyen mistiklerin de belli kutsallarının olduğu ve ona ulaşmak için ruhsal birtakım gelişmeleri tecrübe ettikleri unutulmamalıdır. Mesela Hint bölgesindeki bazı dinî anlayış ve tecrübelerle tasavvufî uygulamalar karşılaştırılarak aralarındaki benzerlikler kimi oryantalistlerce tespit edilmeye çalışılmıştır. Hatta bazı kişiler tarafından Budizm'in ruhsal arınma yöntemlerinde kullanılan kavramlarla tasavvufî terimler mukayese edilerek sufilerin onlara ait kelimeleri Arapça veya Farsça söyledikleri iddia edilmiştir. Bahse konu kaba tutumu ilmî bir yaklaşım olarak değerlendirmek zordur. Çünkü sufilerin yazdıkları

rı kaynaklarda tasavvufî anlayışta manevî seyr ü sülûkun (ruhani yolculuğun) yöntemleri, kavramları ve amacı açıkça ifade edilmiştir. Mistik tecrübe denilen rûhî duyuşun mahiyeti, çoğu dinlerde ve felsefî sistemlerde aç, susuz, uykusuz, toplu alanlardan uzak sözlü iletişimsiz kalma gibi bireysel insani çile boyutu ölçütünde benzerlik arz etmektedir. Farklılık ise, mistiklerin yetiştikleri kültür ve medeniyet ortamından etkilenme sonucu ortaya çıkan tezahürlerde ve manevî hâlleri inançla bütünleştiren yorumlamadır. Bu bağlamda mistisizm ile İslâm tasavvufu arasında elbette pek çok fark bulunmaktadır: Mistisizmde manevi-ruhani hayata nereden başlanacağı ve nereye ulaşılacağı konusunda pasiflik ve metotsuzluk bulunurken tasavvufta sufinin seyr ü sülûkunun başlangıcı, hedefi, kemâlât yolunda ilerleyişinin yöntem ve sınırları bellidir. Tasavvufta manevi-ruhani terbiye yöntemleri, bireylerin karakterine göre ahyâr, ebrâr, şüttâr yöntemi şeklinde farklılık gösterdiği halde, mistisizmde bu farklılık ve zenginlik yoktur. Mistisizmde bireyin çektiği çile ve ızdırap önem taşırken tasavvufta çileye özel olarak yer vermeyen anlayışlar da vardır. Mistisizmde ruhani yükseliş için kişisel kabiliyet yeterlidir. Tasavvufta ise kabiliyete destek olarak yol gösteren mürşit, zikir ve riyazet gibi yardımcı unsurlar esastır. Mistisizmde şeyhe intisap yoktur. Dolayısıyla mürşit silsilesi de bulunmamaktadır. Tasavvufta ise seyr ü sülûk, bir mürşidin huzurunda başlar. Hatta bireyin ruhani seviyesine göre manen yardım edilmesi anlamında bir mürşitten el almaksızın kendi kendine tasavvufî hayatın evrâd ü ezkâr boyutunu yaşama çabasındakilerin akıl ve ruh sağlığını etkileyen olumsuz ruhani varlıkların musallatı tehlikesine dikkat çekmek için “şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır” sözü kullanılmıştır. Bu bağlamda mistisizmde, trans hâli denilen kendinden geçiş esas alınırken, tasavvufta sâlik için vecd hâli amaç değil vehbi olan marifette derunilik esastır.

İbnü'l-Arabî'nin sistemleştirdiği vahdet-i vücûd (taayyün itibariyle varlığın birliği) anlayışı tüm dünya coğrafyasında olduğu gibi Hindistan'da da yayılmıştır. Orta Çağ Hindistan'ında yaşamış olan Ali Mehâimî bu ekolün görüşlerini benimsemiştir. Mehâimî'nin tasavvufî eserleri o dönemde çeşitli ülkelerde yaygındı. Vahdet-i vücûd savunucusu olarak İslam coğrafyasını etkileyen Ali Mehâimî İslam tasavvufunda önemli bir isimdir. Bu araştırma, ilk tarikatlarla İslam tasavvufunun Hindistan'a geliş ve yayılış sürecinin yanı sıra Ali Mehâimî'nin Ekberi gelenek temsilciliğine ve genel anlamda

öğretiyi tanıtmaya odaklanmaktadır. Kütüphane raflarında araştırılmayı bekleyen Mehâimî'nin kitaplarındaki verilerden hareketle Hindistan, Yemen Zebid ve Terim (Hadramut) gibi izler üzerinden devam edilerek Mekke, Medine, Cezayir Tilimsan'da Medyeniyye ve Ekberiyeye varan, başka bir ifadeyle Hindistan'da başlayıp Kuzey Afrika'ya kadar ulaşan bağlantılarla ilgili bilgiler, uzun süren ve oldukça emek isteyen bir süreç sonunda başarılı bir şekilde bir araya getirilmiştir.

Ali Mehâimî hayattayken (776-835/1374-1432) doğup yaşadığı yerleşim yeri olarak Hindistan'ın Mumbai (Bombay) kentinin Konkan sahilinde yer alan semt o dönemde "Mehâim" şeklinde isimlendirilmekteydi. Bu durum dikkate alınarak günümüzde kullanılan "Mahim" ismi yerine, araştırma metninde tarihi "Mehâim" isminin, başında lam-ı tarif almayan şekliyle kullanımı tercih edilmiştir. Mutasavvıf, müfessir ve hukukçu bir yazar olan Ali b. Ahmed Mehâimî, baba tarafından Kureyş kabilesinden Arap kökenli olup tüm kitaplarını Arapça yazmıştır. "Hak ile huzur hâlindeyken manevi hâlleri yaşayarak tefsirimi yazmak nasip oldu" diye özetlediği tasavvufi bakış açısıyla "*Tefsîrül-Mehâimî*" (*Tefsir-i Rahmânî*) kısa adıyla tanınan Kur'an tefsirini yazmıştır. Bu eser, Hindistan'da Arapça yazılan ilk tasavvufi tefsirdir.

Ali Mehâimî, nazarî-irfânî tasavvufun dayandığı vahdet-i vücûd öğretisi üzerine birkaç şerh yazmıştır. Bu eserlerden birisi İbnü'l-Arabî'nin *Fusûs*'u üzerinedir. Diğer eser İbnü'l-Arabî'nin *Fusûs*'una onun tasavvufta halifesi olan Sadreddîn-i Konevî'nin (ö. 673/1274) mukaddime niteliğindeki *en-Nusûs*'udur. Mehâimî'nin üçüncü eseri Konevî'nin müridi Fahreddîn-i Irâkî'nin (ö. 688/1289) *Lemaât*'ı üzerinedir. Bu kitap *Fusûs*'un ilahi aşk metafiziği yönünden yorumudur. Mehâimî'nin *Fusûs* konulu diğer eseri, *Câm-ı Cihannümâ* adlı kitap üzerinedir. Bu kitabın yazarı ikinci İbnü'l-Arabî olarak tanınan Şirin-i Mağribî'dir (ö. 809/1407). Bu kitaplarıyla Ali Mehâimî Hindistan tasavvuf tarihinde Ekberi ekol şârihi olarak ön plana çıkmaktadır.

İbnü'l-Arabî'nin görüşlerini eleştirenlerin reddiye kitaplarına cevap olarak Ali Mehâimî çeşitli kitaplar da yazmıştır. Mehâimî, yazdığı eserlerinde İbnü'l-Arabî'yi savunmak için kendi anlayışına göre yeni bir yöntem geliştirmiştir. Mehâimî'nin geliştirdiği savunu metodu, o dönemde Hint coğrafyasında Müslümanların çoğunun saygı duyduğu farklı disiplinlerden bazı önemli İslam alimlerinin

görüşlerini dayanak olarak sunmaktadır. Ayrıca Hint mistisizmi ve İslam tasavvufunun kültürel etkileşimlerine dair tasavvuf kitaplarındaki iddiaların doğru olup olmadığı da Mehâimî'nin kitaplarındaki veriler esas alınarak paylaşılmaktadır.

Mehâimi, akli ve ruhani donanımının birleşiminden oluşan bakış açısıyla metafizik tasavvuf kitaplarına şerhler yazmıştır. Bunun yanı sıra Mehâimî, tasavvuf dönemi klasik eserlerinden de kitaplarına alıntı yapmıştır. Ayrıca Sühreverdîye tarikatı ile manevi bağı olan Mehâimî, Hindistan'da o dönemde en çok okunan eserlerden birisi olan Ömer es-Sühreverdî'nin (ö. 632/1234) *Avârifü'l-ma`ârif* ine de bir şerh yazmıştır. Böylece Mehâimî, tasavvuf tarihinin geneline kapsayan konularla vahdet-i vücûd (taayyün itibariyle varlığın birliği) öğretisinin temelini oluşturan kavram ve konuları eserlerinde birleştirmiştir.

Araştırmada Ali Mehâimî'nin üveysîlik bağının kaynaklarına da ulaşılmıştır. Böylece farklı ülkelerden toplanılan Mehâimî'nin el yazma kitaplarının verileri günümüz insanının bilgisine sunulmuştur. Bu bağlamda Orta Çağ Hindistan'ında tarikatların doğuşu ve yayılması incelenmiştir. Mehâimî'nin Yemen'deki tarikatlarla ilişkisi nedeniyle onu etkileyen Yemen tarikatlarının Hindistan bağı ve Mehâimî dönemine kadar tarihte Hindistan'a seyahat eden sufiler araştırılmıştır. Bu çalışmada Ali Mehâimî'nin hayatı, eserleri, tasavvufi yönü, tasavvufi bilgi ve varlık anlayışı, seyr ü sülûk metodu konuları kendi eserleri üzerinden incelenip değerlendirilmektedir.

Kimi oryantalistlerin on sekizinci yüzyılda savunmaya başladıkları İslam tasavvufunda Hint mistisizminin etkisi iddialarının gerçek olup olmadığı da incelenmektedir. Bu bağlamda bahse konu iddialardan çok önce Hindistan'da doğup orada yaşayan Ali b. Ahmed Mehâimî'nin eserlerindeki tasavvufi görüşlerinde Hint mistik kaynaklarının izinin araştırılması önem arz etmektedir. Eserlerini yazarken Ali Mehâimî'nin etkilendiği kaynakları tespit çalışmasıyla aynı zamanda eserlerinde Hint mistik kaynaklarından alıntı olup olmadığı belirlenmiştir. Vahdet-i vücûd (taayyün itibariyle varlığın birliği) öğretisinin manevi-ruhani eğitim kapsamında seyr ü sülûk anlayışı ile beraber tasavvufi hâllere ve makamlara dair temel yaklaşımı incelenmektedir. Yine vahdet-i vücûd öğretisinin tasavvufi bilgi anlayışına, manevi-keşfi bilginin önemli temel kaidelerine de araştırmada yer verilmektedir. Ayrıca vahdet-i vücûd öğretisinin varlık

görüŖünün yanı sıra varlık tecellisinin önemli temel kaideleri de belirlenmektedir. Ali Mehâimî'nin hangi kaynaklardan, ne derece etkilendiği, İbnü'l-Arabi müdafaası, Mehâimî'nin üveysîliğinin kaynakları ve Hindistan Mumbai'de Ekberilik temsilciliği değerlendirilmektedir. Ek bölümde de çalışmanın içinde yer alan metinlerde atıfta bulunulan ek bilgiler mahiyetindeki tablo, şema ve resimler yer almaktadır.

Ciltler dolusu eserlerde ayrı ayrı incelenen tasavvufi konular taranarak hazırlanan bu araştırmada vahdet-i vücûd (taayyün itibariyle varlığın birliği) öğretilisine göre bir sufinin baştan sona eğitimi olarak seyr-ü sülûk, eğitim sonrası sufinin edindiği manevi bilgi, bu tür bilgiyi anlatan kavramlar, sufinin varlık anlayışı, varlıkla ilgili pek çok soyut kavram özet olarak ve anlaşılır tarzda şekillerle, tablolarla görsel nitelikteki veriler kullanılarak sufi eğitimi, psikolojisi, epistemolojisi ve ontolojisi dördü bir arada sunulmaktadır. Ali Mehâimî özelinde bu araştırmada cevap bulunmaya çalışılan soruların bazıları şunlardır: İslam dini tarihte ilk kez Hindistan'a ne zaman ulaşmıştır? Bu bağlamda İslam'ın Hindistan serüveni konusunda özet bilgi sunulmaktadır. İslam tasavvufu Hint alt kıtasında nasıl yayılmıştır? İslam dininin Asya'da yayılmasında tarikatların işlevi neydi? Hindistan'a İslam tasavvufunun ilk girdiği dönemlerde hangi İslam tarikatları etkin ve yaygındı? İslam tasavvufu ile Hint mistisizmi arasında kültürel etkileşim olmuş mudur? İslam tasavvufunun Hint tesiri altında kaldığı iddiaları doğru mudur? Tasavvufun iki kuvvetli öğretilisi olan vahdet-i vücûd ile vahdet-i şühûdun belirgin bir şekilde çakıştığı coğrafya neden Hindistan idi? İslam tasavvufundaki Ekberi akımın içeriği ve kapsamı nedir? Ali Mehâimî'nin Ekberi gelenekteki konumunu belirleyen Hz. Hızır bağı ve üveysîlik konusunda tarihi ve dini kaynaklar nelerdir?

İbnü'l-Arabi'nin sistemleştirdiği vahdet-i vücûd (taayyün itibariyle varlığın birliği) öğretilisinin anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla çeşitli tablo ve görsel şemalar verilmektedir. Bahse konu tasavvufi öğretilinin dayandığı önemli kavramlardan olan tecellinin içeriği nedir? Tecelli çeşitli ve aralarındaki farklar nelerdir? Allah'ın esma nurunun eşyada ve arifin kalbinde yansıması olan tecelli ile Allah'ın eşya ile bütünleşmesi olarak nitelenen hulûl ve ittihad arasındaki fark nedir? Bu sorulara pratik cevap olarak ilahi isimlerle tecellilerin ilişkileri şematik hâlde ayrıntılı bir şekilde tanıtılmaktadır. Hakk'ın halka ayna olması veya tam tersine halkın Hakk'a ayna olması ne

anlama gelmektedir? Yine İslam tasavvufunda salih kulların Hakk'ın tecellilerine kâmil ayna olmaları gibi manevi ve mahsusi ayna çeşitleri ve sufilerde ayna sembolik anlatımı tablo halinde gruplandırılarak verilmektedir. Allah'a kurbetin (manevi ve duygusal yakınlığın) aşamalı mertebelerini ifade için çoğu eserlerde hadis-i şerif olarak nakledilen kurb-i ferâiz ve kurb-i nevâfil ile belirtilen kavramlara, sağlam kaynakların verileriyle ve sufilerin bakış açılarıyla tarihi eserlerde yer alan ancak günümüzde çoğu Müslümanlarca farkındalığın oluşmadığı gözlemlenen Hakk'a kurbet ve duygusal yoğunluğun yaşandığı celâ ve isticlânın kemâli ve cem mertebeleri, görsel tablo ve şekillerle kolay anlaşılır tarzda sunulmaktadır.

Sufilerin manevi eğitiminin yöntem ve tekniklerini belirten “seyr ü sülûk” kavramı ve içeriği nedir? Sufinin bahse konu eğitimi esnasındaki manevi seyrin aşamaları, dört manevi sefer, sufinin duygu âleminde yaşadığı ruhani hâller ve manevi makamlar nelerdir? Eğitim esnasında sufi psikolojisinde yaşanan tasavvufi duygu yoğunluğu hiyerarşisi ve aşamalı vecd (manevi sarhoşluk) motivasyon mertebeleri nelerdir? Bir sufide ilahi aşk nasıl oluşur? İlahi aşk metafiziği dince uygun mudur? İnsan bedeninde dış âlemdeki nesnelere algı ve değerlendirme dışında, insanın iç âleminde manevi bilgiyi algı merkezi neresidir? Akıl ve nefis gibi farklı işlevi bulunan ulvi ruhun, sufilerce bedendeki yerleşik mekânı kalptir. Çoğu batılı bilginlerce göz ardı edilen kalbin mertebeleri, iç ve dış kuvvetleri nelerdir? Manevi kâmil bilgiyi edinme her Müslüman için mümkün müdür? Tasavvufi bilginin akli bilgiden farkı, içeriği ve vasıtaları nelerdir? Manevi bilgi türleri kaç gruba ayrılabilir? Sufilerin yaşadıkları tecrübelerle edindikleri ruhani bilgiyi insanlarla paylaşım ve sunum metotları nelerdir? Sufiler sembolik dili neden ve nasıl kullanırlar? Kimi sufiler manevi bilgi paylaşım ve sunumunda bazen aklın verilerini etkin olarak neden kullanmaz veya kullanımı önemsemezler? Manevi bilgi edinme ve varlık tecellisinde önemli temel kurallar var mıdır? Varsa bunlar nelerdir? Tasavvufta cevher araz kavramlarının değerlendirilişi, Ekberi ekolde varlık dairesi, ilahi isimlerle varlıklar arasındaki nisbet ve bağ, Orta Çağ sufi anlayışında varlık olarak gezegenlerin günümüz astronomi bilgileriyle karşılaştırılması, tasavvufi vücûd kavramı ve türevleri, varlık-mahiyet ilişkisi, varlık mertebelerinin çeşitli gruplandırmalarla tasnifi özet ve anlaşılır bir şekilde verilmektedir. En mükemmel olduğunu düşündüğümüz durumlarda bile kulun nâkısılık ve nisyan ile her daim malul olduğu aşikârdır.

KAYNAKÇA

- A. Jones, Costance - D. Ryan, James. *Encyclopedia of Hinduism*. New York: Facts on File Publisher, 2007.
- Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah ibn. *el-İsti`âb fi ma`rifeti'l-ashâb*. thk. Muhammed Ali el-Bicâvî. Beyrut: Dârü'l-Cil, 1992.
- Abdulhamid, Maulavi. *Catalogue of The Arabic and Persian Manuscripts in The Oriental Public Library at Bankipore*. Patna: Government Printing, 1928.
- Abdülhamit, İrfan. *İslam'da İtikâdî Mezhepler ve Akâid Esasları*. çev. M. Saim Yeprem. İstanbul: Marifet Yayınları, 1983.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-. *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-. *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs `ammâ iştehere mine'l-ehâdis `alâ elsineti'n-nâs*. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1932.
- Âcüriyyü, Ebubekir Muhammed b. el-Hüseyin el-Bağdâdî el-. *eş-Şeriat*. thk. Abdullah b. Ömer ed-Dümeycî. Riyad: Dârü'l-Vatan, 1999.
- Addas, Claude. *Muhyiddin İbn Arabi Kibrit-i Ahmer'in Peşinde*. çev. Atila Ataman. İstanbul: Sufi Kitap, 2010.
- Addas, Claude. *Quest for the red sulphur The Life of Ibn Arabi*. çev. Peter Kingsley. Cambridge: The Islamic Texts Society, 1993.
- A'denî, Ebubekir b. Ali el-. *el-A'yderûsü'l-Ekber: eş-Şeyh Abdullah b. Ebubekir b. eş-Şeyh Abdurrahman es-Sekkâf*. Aden: Feru'd-Dirâsât ve Hıdmeti't-Türâs Erbitâtü't-Terbiyeti'l-İslamiyye, 2002.
- Adenî, Ebubekir b. Ali el-. *el-Üstazü'l-A'zâm el-Fakîhü'l-Mukaddem*. Aden: Fer'u'd-Dirâsât ve Hıdmeti't-Türâs Erbitâtü't-Terbiyeti'l-İslamiyye, 2002.
- Afgânî, Şemseddin es-Selefi el-. *Cühûdü Ulemâi'l-Hanefiyye fi İbtâli Akâidi'l-Kubûriyye*. Riyad: Dâru's-Samî'î, 1996.
- Afifi, Ebu'l-Alâ. *et-Tasavvuf es-sevretü'r-rûhâniyye fi'l-İslam*. Beyrut: Dârü's-Şa'b, ty.
- Afifi, Ebu'l-Alâ. *Fusûsü'l-hikem Okumaları için Anahtar*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2002.

- Affî, Ebu'l-Ala. *İslam Düşüncesi Üzerine Makaleler*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: İz Yayıncılık, 2011.
- Affî, Ebu'l-Alâ. *Muhyiddin İbnü'l-Arabi'nin Tasavvuf Felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975.
- Affî, Ebu'l-Ala. *Tasavvuf: İslam'da Manevi Devrim*. çev. H. İbrahim Kaçar - Murat Sülün. İstanbul: Risale Basın-Yayın, 1996.
- Affî, Ebu'l-Alâ. *The Mystical Philosophy of Muhyiddin Ibnu'l-Arabi*. Cambridge: Cambridge University Press, 1939.
- Ahmad, Aziz. *Studies in Islamic Culture in the Indian Environment*. Oxford: Oxford University Press, 1964.
- Ahmad, Khwajah Nizamuddin. "The Tabâkât-ı Akbarî". çev. B.D.E. vd. *A History of India From Early Musalman Invasions To The Thirty Sixth Year Of The Reign Of Akbar*, . B.D.E. ve M.A. ve I.C.S. (Calcutta: Asiatic Society of Bengal, 1913. Calcutta: Asiatic Society of Bengal, 1913.
- Ahmad, Khwajah Nizamuddin. *The Tabakat-ı Akbari*. çev. Brajendranath De. Calcutta: Baptist Mission Press, 1939.
- Ahmad, M. G. Zubaid. *The Contribution of Indo-Pakistan to Arabic Literature From Ancient Times to 1857*. Lahor: Ashraf Press, 1968.
- Ahmad, Sayyid Maqbul. "Bombay". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/280-281. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Ahmad, Sayyid Maqbul. "Hindistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/73. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Ahmad, Sayyid Maqbul. "İbn Mâdjid". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 3/856-859. Leiden: Brill, 1986.
- Ahmad, Sayyid Maqbul. "İbn Mâcid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/162. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Ahmad, Sayyid Maqbul. "Mumbai". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/147. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Ahmed, Aziz. *Hindistan'da İslam Kültürü Çalışmaları*. çev. Latif Boyacı. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Ahmed, Aziz. *Studies in Islamic Culture in the Indian Environment*. Oxford: Oxford University Press, 1964.
- Ahmed, Aziz. "Şah Velîyullah Dehlevî'nin Dini ve Siyasi Görüşleri". çev. Kadir Özköse. *Journal Of Islamic Research* 14/3-4 (2001), 536-541.
- Ahmed, Fouzia Farooq. *Muslim Rule in Medieval India Power And Religion in The Delhi Sultanate*. Londra: I. B. Tauris, 2016.
- Akdağ, Eyyup. "Hallâc'ın Mahkeme Süreci ve Katline Fetvâ Verenler". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/2 (2020), 1167-1194.

- Akdağ, Eyyup. "Sûfilere İsim Arayışları ve Tasavvuf Kelimesinin Menşei Meselesi". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/2 (Aralık 2019), 715-737.
- Akgüç, Ahmet. *İsmail Gelenbevi'de Varlık Düşüncesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Akman, Mustafa. "Kozmik İnsanlar/Ricâl'ul-Gayb". ed. Mehibe Şahbaz - Damecan Sadykova. 21-31. Şanlıurfa: Iksad Publications, 2018.
- Aktan, Hamza. "Maden". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/306. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Algar, Hamid. "Bahâ-al-Din Naqshband". *Encyclopaedia Iranica*. ed. Ehsan Yarshater. 3/433. Leiden: Brill, 1988.
- Algar, Hamid. "Bahâeddin Zakeriyyâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/462. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Algar, Hamid. "Çırağ-ı Dehli". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/303. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Algar, Hamid. "Gucdûvânî Abdülhâlık". 14/169-171. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Algar, Hamid. "İmam-ı Rabbani". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/194. İskenderiye: TDV Yayınları, 2000.
- Algar, Hamid. "Kazaruni". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 4/851. Leiden: Brill, 1997.
- Algar, Hamid. "Kâzerûnî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/145-146. Ankara: TDV Yayınları, 2002a.
- Algar, Hamid. "Kâzerûniyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/146-148. Ankara: TDV Yayınları, 2002b.
- Algar, Hamid. "Muhammed Parsa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/564. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Algar, Hamid. *Nakşibendilik*. çev. Cüneyd Köksal vd. İstanbul: İnsan Yayınları, 2013.
- Algar, Hamid. "Necmeddîn-i Kübrâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/503. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Ali Shah, Sırdar İkbâl. *Islamic Sufism*. Londra: The MayFlower Press, 1933.
- Aliyyü'l-Kârî. *Risâle fî vahdeti'l-vücûd*. Vezirhânî: Ali Bey Matbaası, 1877.
- Alper, Ömer Mahir. "Küllî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/538-540. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Altaş, Eşref. *Fahreddin er-Râzî'nin İbn Sînâ Yorumu ve Eleştirisi*. İstanbul: İz yayıncılık, 2015.
- Âmidî, Seyfüddin Ali b. Muhammed el-. *Mantık, Felsefe ve Kelam Terimleri Sözlüğü: El-Mübîn fî Şerhi Meânî Elfâzi'l-Hukemâi ve'l-Mütekellimîn*. çev. Bilal Taşkın - Osman Nuri Demir. İstanbul: İz Yayınılık, 2016.

- Anjum, Tanvir. *Chishti Silsila And The Delhi Sultanate - Their relationship during the 13th and 14th century*. Pakistan İslamâbâd: Quaid-i Azam Üniversitesi, Doktora Tezi, 2005.
- Ankarâvî, İsmail Rusûhî. *Makâsıd-ı âliyye fi Şerhi't-Tâiyye: Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi İbn'ül-Fârız'ın Kasîde-i Tâiyye'si ve Şerhi*. İstanbul: Vefa Yayınları, 2007.
- Ansari, A. S. Bazmee. "Bhopal". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 1/1195. Leiden: Brill, 1986.
- Ansari, A. S. Bazmee - Page, J. Burton. "Bidjapur". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 1/1202-1204. Leiden: Brill, 1986.
- Ansari, Bazmee. "Djalal Al-Din Husayn Al-Bukhari". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 2/392. Leiden: Brill, 1991.
- Apak, Adem. "Sâriye b. Züneyim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/158. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Apaydın, H. Yunus. "İbn Abdüsselam, İzzeddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/284-287. TDV Yayınları, 1999.
- Ardoğan, Recep. *Delillerden Temellere: Sistematik Kelam ve Güncel İnanç Sorunları*. İstanbul: Klm Yayınları, 2016.
- Arıcı, Müstakim. *Fahreddîn Râzî Sonrası Metafizik Düşünce: Kâtibî Örneği*. İstanbul: Klasik Yayınevi, 2015.
- Arnold, T. W. "Hindistan". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 5(1)/518-521. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1987.
- Arshi, İmtiyaz Ali (ed.). *Catalogue of The Arabic Manuscripts in Rampur Raza Library*. Rampur: Rampur Raza Library Publication, 1983.
- Askalânî, Ebü'l-Fadıl Ahmed b. Ali İbnü Hacer el-. *ez-Zehrü'n-nadır fi hâli'l-Hızır*. thk. Selahaddin Makbul Ahmed. Kuveyt: Mektebe Ehli'l-Eser, 2004.
- Askalânî, El-Hafız Şihabeddin Ahmed b. Ali İbnü'l-Hacer el-. *İnbâü'l-ğumr bi-ebnâi'l-`umr*. thk. Hasan Habeşî. Kahire: Cumhuriyetü Mısır'l-Arabiyeti Vizaretü'l-Evkâf, 1998.
- Askalânî, Şihabüddin Ebü'l-Fazıl İbn Hacer el-. *Muhtasar zevâid Müsnedi'l-Bezzâr `ale'l-Kütübi's-sitte ve Müsnedi Ahmed*. thk. Sabri b. Abdülhâlık Ebuzer. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sikafiyye, 1992.
- Aşkar, Mustafa. *Tasavvuf Tarihi Literatürü*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.
- Atay, Hüseyin. "İslam'da Olgun İnsan (İnsan-ı Kâmil)". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (1967), 155-171.
- Ateş, Ahmet. "Seyfed-Din Bâherzî". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 10/534. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1979.

- Ateş, Süleyman. *Cüneyd-i Bağdâdî: Hayatı, Eserleri ve Mektupları*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, ty.
- Ateş, Süleyman. "Hazarât-ı Hams". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/115-116. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Ateş, Süleyman. *İşârî Tefsîr Okulu*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1998.
- Attâr, Feridüddin. *Evlîyâ Tezkireleri*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012.
- Attâr, Feridüddin. *Tezkiretü'l-Evlîyâ*. thk. Ahmed Ârâm. Tahran: Gencîne, 1387.
- Attar, Shaykh Faridu'd-din. *The Tadhkiratu'l-Awliya*. Leiden: Brill, 1905.
- Avâdî, Adnan Hüseyin el-. *eş-Şî irü's-sufi hattâ üfûlü medreseti Bağdâd ve zuhûrû'l-Gazzâlî*. Bağdat: Dârü'r-Reşîd li'n-Neşir; el-Cumhuriyyetü'l-İrâkiyye Vizâretü's-Sekâfe ve'l-A'lâm, 1979.
- Avcı, Casim. "Tabakât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/298. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Avcı, Casim. "Tabakât-ı Ekberi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/299. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Avcı, Casim. "Yâkût el-Hamevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/288-291. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Ayasbeyoğlu, Nevzad. *İbn Rüşd'ün Felsefesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1955.
- Aycan, İrfan. "Haccâc b. Yûsuf es-Sekâfî". 14/427-428. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Ayderûs, Ali b. Ebubekir es-Sekrân el-. *ed-Dürrü'l-müdhişî'l-behâ fi menâkibi's-Şeyh Sa'd b. Ali el-Hadramî et-Temimî*. Terim-Hadramut.
- Ayderûs, Muhyiddin Abdülkadir b. Abdullah el-. *en-Nûru's-sâfir `an ahbâri'l-karni'l-`âşir*. Beyrut: Dâru Sâdır, 2001.
- Aydın, Mehmet. "İbn Kemal Paşa'da Varlığın Mahiyete Zait Oluşu: Cürcânî ve Devvânî'nin Görüşlerinin Eleştirisi". 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri Eylül 2007*, 30.
- Âyiş, Muhammed. *Fihri'sü'l-mahtûâtî'l-Arabîyye fi Câmiati Brinstûn (Mecmu`a Yehûda)*. Cidde: Saqifat al-Safa Trust, 2011.
- Aykut, A. Sait. "İbn Battûta". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/368. TDV Yayınları, 1999.
- Aynî, Mehmed Ali. *Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Vatan Matbaası, 1341.
- Azamat, Nihat. "Bülbül Şah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/486-487. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Azamat, Nihat. "Kâdiriyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/131-136. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

- Azamat, Nihat. "Kalenderiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/253. TDV Yayınları, 2001.
- Azamat, Nihat. "Muhammed Nürü'l-Arabî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/560-563. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Babinger, Franz - Köprülü, M. Fuat. *Anadolu'da İslâmiyet*. çev. Ragıp Hulusi. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- Bağdâdî, Abdülkâhir el-. *el-Fark beyne'l-Firâk: Mezhepler Arasındaki Farklar*. çev. Ethem Ruhi Fığlalı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Bağdâdî, Ebubekir Ahmed b. Ali el-Hatîb el-. *Târîhu Bağdâd*. thk. Beşşâr Avvâd Ma`rûf. 16 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Gurabi'l-İslâmî, 2001.
- Bağdâdî, Ebü'l-Hasan Ali b. İbrahim el-Kâri' el-. *ed-Dürri's-semîn fi menâkibi's-Şeyh Muhyiddin*. çev. Abdülkadir Şener - M. Rami Ayas. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972.
- Bağdâdî, Ebü'l-Hasan Ali b. İbrahim el-Kâri' el-. "ed-Dürri's-semîn fi menâkibi's-Şeyh Muhyiddin". *Husûsu'n-ni`am fi şerhi Fusûsi'l-hikem*. thk. Ahmed Ferid el-Mizyedi. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007.
- Bağdâdî, Ebü'l-Hasan Ali b. İbrahim el-Kâri' el-. *ed-Dürri's-semîn fi menâkibi's-Şeyh Muhyiddin*. çev. Abdülkadir Şener - M. Rami Ayas. İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.
- Bağdatlı, İsmail Paşa. *Hediyetü'l-`ârifin esmâü'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951.
- Bağdatlı, İsmail Paşa. *İzâhu'l-meknûn zeylû Keşfü'z-zünûn*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- Bahadur, Khan. *A History of Gujarat*. Bombay: Longmans, 1938.
- Bahadur, Khan - Sarfaraz, Abdülkâdir-e-. *A Descriptive Catalogue of The Arabic, Persian And Urdu Manuscripts in the Library of the University of Bombay*. Bombay: The Qayyimah Press, 1935.
- Bahrânî, Kemaleddin Meysem b. Ali el-. *Şerhü Nehci'l-belâgati*. 5 Cilt. Beyrut: Dârü's-Sakaleyn, 1999.
- Baklî, Ruzbihan. *Meşrebü'l-ervâh*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Baltacı, Halil. "Saf Aşkın Üstadı: Ahmed Gazzâlî ve Tasavvuf Anlayışı". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 32 (2013), 1-41.
- Bardakçı, Mehmet Necmeddin. "Abdülhak İbn Seb'în ve Tasavvufi Düşünceleri". ed. İsmail Hakkı Atçeken. *İSTEM (İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi) Dergisi* 7/14 (2009), 121-144.
- Bartoli, D. - Maffel, J.P. *The Life of Francis Xavier Apostle of India and Japan*. Baltimore: John Murphy & Co., 1868.

- Bayraktar, Mehmet. "A`yân-ı Sâbite Kavramı: Konevî ve Kayserî Mukayesesi". *II. Uluslararası Sadreddin Konevî Sempozyumu Bildirileri*. ed. Hasan Yaşar. Konya: Mebkam, 2014.
- Bayraktar, Mehmet. "Dâvûd-i Kayserî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/32. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Bayram, Mikail. *Sadru'd-din-i Konevî: Hayatı, Çevresi ve Eserleri*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2012.
- Bayur, Yusuf Hikmet. *Hindistan Tarihi*. 3 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.
- Baz, İbrahim. "Tasavvuf Mektepleri". *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. 144-149. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Bâzüheyr, Münir b. Salim. *et-Tarikatü'l-Aleviyyetü'l-Hadramiyye en-neş'etü ve'l-ımtidâd*. Hadramut-Terim: Mektebe Terim Hadise, 2014.
- Becker, C. H. "Belâzürî". 2/467-468. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1979.
- Beckingham, Charles F. "Ebn Battuta". *Encyclopaedia Iranica*. ed. Ehsan Yarshater. 8/4-6. Leiden: Brill, 1997.
- Bedirhan, Muhammed. *Abdülgani Nablûsî'nin Vahdet-i Vücûd Müdafası: Vahdet-i Vücûdu Savunmak*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2019.
- Bedirhan, Muhammed. "Vücûdun Vücûbu". *Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2016), 63-80.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasan Ahmed b. Yahya el-. *Fütûhu'l-büldân*. thk. Abdullah Enis et-Tabbağ. Beyrut: Müessesetü'l-Maarif, 1987.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasan Ahmed b. Yahya el-. *Kitâbü Fütûhi'l-büldân*. Kahire: Matbaâtü'l-Mevsûât, 1319.
- Bereke, Abdülfettâh Abdullah. "Hakîm et-Tirmizî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/196-199. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Beydâvî, Kâdî Abdullah b. Ömer el-. *Kelam Metafiziği: Tavâli`u'l-envâr min matâli`i'l-enzâr*. çev. İlyas Çelebi - Mahmut Çınar. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn el-Horasânî el-. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003.
- Beyhakî, Ebubekir Ahmed b. el-Hüseyn el-. *Şuabü'l-îmân*. thk. Abdül`aliyy Abdülhamid Hâmid. Bombay: Dârü's-Selefiyye, 2003.
- Bilgin, Orhan. "Fahreddîn-i Irâkî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/84. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Bilgrâmî, Fatima Zehra. *History of the Qadirî Order in India*. Aligarh: Aligarh Müslüman Üniversitesi, Doktora Tezi, 1982.

- Bilgrâmi, Gulam Ali Âzâd el-Hüseynî el-Vâsîfî el-. *Sibhatü'l-mercân fî âsâri Hindistân*. thk. Muhammed Said et-Tarihî. Beyrut: Dârü'r-Râfideyn, 2015.
- Birişik, Abdülhamid. "Mehâimî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/360. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Birişik, Abdülhamit. *Hint Alt kıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*. İstanbul: İnsan yayınları, 2012.
- Bîrûnî, Ebû Reyhan Muhammed b. Ahmed. *Tahkîku mâ li'l-Hind*. çev. Kıvameddin Burslan. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2015.
- Bîrûnî, Ebû Reyhan Muhammed b. Ahmed. *Tahkîku mâ li'l-Hind min makûletin makbûletin fi'l-a`kl ev merzûle*. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1983.
- Blachere, R. "Yakût Rûmî". 13/357-358. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1986.
- Bolat, Ali. *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetîlik*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- Bolat, Ali. "Şakîk-i Belhî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/306-306. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Bolat, Ali. "Tasavvuf Klasikleri". *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. 149. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Bolat, Ali. "Zühhd Mektepleri". *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. 124-132. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Bosworth, C. E. "Thana". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 10/438. Leiden: Brill, 2000.
- Bosworth, C. E. - Nizami, Khaliq Ahmad. "Pir". ed. P. J. Bearman. 8/306-307. Leiden: Brill, 1995.
- Bosworth, C. Edmund. "Cest". *Encyclopaedia Iranica*. ed. Ehsan Yarshater. 5/333. Leiden: Brill, 1991.
- Bozkurt, Birgül (Gülmez). *İbn Seb'in'in Hayatı, Eserleri ve Felsefi Görüşleri*. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2008.
- Bozkurt, Ömer. "İbn Seb'in ve Hakkında Yapılan Çalışmalar". ed. İsmail Hakkı Atçeken. *İSTEM (İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi) Dergisi* 7/14 (2009), 191-206.
- Böwering, Gerhard. "Bestami, Bayazid". *Encyclopaedia Iranica*. 4/183-186. Leiden: Brill, 1989.
- Böwering, Gerhard. "Cestiya". *Encyclopaedia Iranica*. ed. Ehsan Yarshater. 5/333-338. Leiden: Brill, 1991.
- Böwering, Gerhard. "Kutb al-Din Bakhtiyar al-Kaki". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 5/546. Leiden: Brill, 1986.

- Brockelmann, Carl. *Geschichte der Arabischen Litteratur*. Weimar: Verlag Von Emil Felber, 1898.
- Brockelmann, Carl. *Geschichte der Arabischen Litteratur (Supplement)*. Leiden: Brill, 1938.
- Buehler, Arthur F. "Nakşbendiyye-Müceddidiyye ve Hindistan'da Yayılışı". çev. Hâilî İbrahim Şimşek. *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (2002), 143-168.
- Buhârî, Alâeddin Muhammed el-. *Fazîhatü'l-mülhidîn*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fâtih, 2916.
- Buhârî, Alâeddin Muhammed el-. *Fazîhatü'l-mülhidîn*. Atif Efendi Yazma Kütüphanesi, 1269.
- Buhârî, Alâeddin Muhammed el-. *Fazîhatü'l-mülhidîn*. Beyazıt Devlet Yazma Kütüphanesi, 3445.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmiü's-Sahih*. thk. Muhammed Fuad Abdülbakî vd. 9 Cilt. Bulak: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1905.
- Buhari, Salahuddin İbn Mübarek el-. *Şâh-ı Nakşibend Gönüller Nakkaşı: Enîsü't-tâlibîn ve uddetü's-sâlikîn*. çev. Süleyman İzzî Teşrîfâtî. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Burckhardt, Titus. *Astroloji ve Simya*. çev. Mehmed Temelli. İstanbul: Verka Yayınları, 1999.
- Burckhardt, Titus. *Clé Spirituelle De L'Astrologie Musulmane D'après Muhyi ad-Dîn Ibn 'Arabi*. Milano: Arché, 1983.
- Burckhardt, Titus. *Mystical Astrology According to İbnü'l-Arabi*. çev. Bülent Rauf. Louisville Kentucky: Fons Vitae, 2001.
- Burhanpûrî, Muhammed b. Fazlullah el-. "et-Tuhfetü'l-mürsele". çev. Ekrem Demirli. *Âriflerin Tevhidi: el-Kaolü'l-Metin*. kitap editörü Abdülganî en-Nablusî, çeviren Ekrem Demirli. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Bûrînî, Bedreddin el-. *Şerhu Dîvânî İbni'l-Fârız*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Burton, J. "Nimat-Allahiyya". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 8/44. Leiden: Brill, 1995.
- Bülbül, Ferhat. "Plazma Kavramına Dair". *Kastamonu Eğitim Dergisi* 17/1 (2009), 279-288.
- Câhız, Ebu Osman Amr b. Bahr el-. *Kitâbü'l-Hayavân*. thk. Abdüsselâm Muhammed Harun. 8 Cilt. Kahire: Matbaa Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1385.

- Câmi, Abdurrahman. "ed-Dürretü'l-fâhure". çev. Şamil Öçal. *Molla Câmi'de Varlık*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016.
- Câmî, Abdurrahman. *Külliyât-ı Mulla Jami*. Michigan Üniversitesi Kütüphanesi, Michigan İslami El Yazma Bölümü, 324.
- Câmî, Abdurrahman. *Levâmî': Aşk ve Şaraba Dair*. çev. Tâhirü'l-Mevlevî Olgun. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016.
- Câmî, Abdurrahman. *Nakdü'n-nusûs*. Tahran: Vizârât Ferhengü Amûzeş Âlî, 1991.
- Câmi, Abdurrahman. *Nakdü'n-nusûs*. Tahran: Müessese-i Mütalâat ve Tahkîkât-ı Ferhengî, 1992.
- Câmî, Abdurrahman. *Seyr ü Sülûk ve Vahdeti Vücûda Dair: Levâyih*. çev. Şemseddin Sivâsî. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016.
- Câmî, Ebü'l-Berekat Nureddin Abdurrahman b Ahmed b Muhammed. *Nefahâtü'l-üns: Evliyâ Menkıbeleri*. çev. Lâmiî Çelebi. İstanbul: Marifet Yayınları, 2001.
- Campbell, James M. "Gazetteer of The Bombay Presidency Thana". *Bombay: Government Central Press* 1/13 (1882).
- Cârim, Ali el- - Emin, Mustafa. *el-Belâgatü'l-vâziha el-beyân ve'l-me`ânî ve'l-bedi'*. Kahire: Dârü'l-Maarif, 1959.
- Carlo, Cereti. "Zaehner, Robert Charles". Online Edition. *Encyclopaedia Iranica*. Erişim 22 Eylül 2015. <http://www.iranicaonline.org/articles/zaehner-robert>
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009.
- Cebûrî, Abdullah el-. *Fehresü'l-mahtûtâtî'l-Arabiyyeti fi mektebeti'l-evkâfi'l-`âmmeti fi Bağdâd*. 4 Cilt. Bağdat: Matbaa İrşad, 1974.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: FCR Yayını, 2005.
- Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. el-. *el-Muntazam fi tarîhi'l-mülûk ve'l-ümem*. thk. Muhammed Abdülkadir Ata - Mustafa Abdülkadir Ata. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- Cevziyye, İbn Kayyim el-. *Medâricü's-salikîn*. çev. Ali Ataç vd. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.
- Cevziyye, Şemseddin Muhammed b. Ebibekir İbn Kayyim el-. *Medâricü's-salikîn beyne menâzili iyyâke na'büdü ve iyyâke nestâîn*. thk. Muhammed Mu'tasimbillah el-Bağdâdî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1996.
- Ceyhan, Semih. "Tilimsânî, Afifüddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/164. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

- Ceyhan, Semih. "Vârid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/519. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Chand, Tara. *The Influence of Islam on Indian Culture*. Allahâbâd: The Indian Press, 1922.
- Chand, Tara. *The Influence of Islam on Indian Culture*. Allahabad: The Indian Press, 1936.
- Cheneb, Mohammad Ben - Somogyi, J. De. "al-Dhahabi". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 2/214-216. Leiden: Brill, 1991.
- Chittick, William. *Hayal Âlemleri İbnü'l-Arabi ve Dinlerin Çeşitliliği Meselesi*. çev. Mehmet Demirkaya. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2003.
- Chittick, William. "Microcosm, macrocosm and Perfect Man in the view of İbn Al-Arabi". ed. Syed Sırajuddin. *Islamic Culture An English Quarterly Hyderabad* 63 (1989), 1-11.
- Cîlî, Abdülkerim el-. *el-İnsânü'l-kâmil fî ma`rifeti'l-evâhir ve'l-evâil*. Beyrut: Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, 2000.
- Cîlî, Abdülkerim el-. *İnsan-ı Kâmil*. çev. Seyyid Hüseyin Fevzi Paşa. İstanbul: Kitsan, 1996.
- Cîlî, Abdülkerim el-. *İnsan-ı Kâmil*. çev. Abdülaziz Mecdi Tolun. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Coleridge, Henry James. *The Life and Letters of St. Francis Xavier*. Londra: Burns and Oates, 1872.
- Cooper, John. "Tüsî'nin Ölümünden İsfahan Okulunun Kuruluşuna Kadar Geçen Sürede İslam Felsefesi". çev. Şamil Öçal - Hasan Tuncay Başoğlu. *İslam Felsefesi Tarihi*. ed. Seyyid Hüseyin Nasr - Oliver Leaman. İstanbul: Açılım Kitap, 2017.
- Corbin, Henry. *Histoire De La Philosophie İslamique: İslam Felsefesi Tarihi*. çev. Ahmet Arslan. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Coşkun, Ali Osman. "Sâkînâmeler ve Kafzâde Faîzî'nin Sâkînâmesi". *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 9 (1994), 52-64.
- Cotteau, Edmond. *Hindistan Seyahatinden Bombay Şehri*. İstanbul: Matbaa-ı Ahmed İhsan, 1903.
- Cotton, J. S. "Bicapur". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 2/597. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1979.
- Cotton, J. S. "Bombay". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 2/710. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1979.
- Crooke, W. "Bombay". *Encyclopedia of Religion And Ethics*. ed. James Hastings vd. C. 2. Edinburgh: T. & T. Clark, 1909.

- Cushing, James T. "Samos'lu Aristarchus'un (m.ö. 310-230) Güneş Merkezli Evren Modeli". çev. B. Özgür Sarıoğlu. *Fizikte Felsefi Kavramlar-1 Felsefe ve Bilimsel Kuramlar Arasındaki Tarihsel İlişki: Philosophical Concepts in Physics The Historical Relation between Philosophy and Scientific Theories*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2003.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali el-. *Kitâbü't-Ta`rîfât*. thk. Âdil Enver Hızır. Beyrut: Dârü'l-Ma`rife, 2007.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali el-. *Şerhu'l-Mevâkıf*. thk. Ahmed Ömer ed-Dimyâti. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Cürcânî, Seyyid Şerif. *Şerhu'l-Mevâkıf*. ed. İbrahim Hâilil Üçer. çev. Ömer Türker. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Çağrıncı, Mustafa. "Sabır". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/337. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Çağrıncı, Mustafa. "Cüz'î". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/150. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Çakmaklıoğlu, M. Mustafa. "Davud el-Kayserî'ye Göre Sufi Epistemolojisinin Temel Bir Kavramı Olarak Keşf ve Türleri". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/4 (2017), 260.
- Çakmaklıoğlu, M. Mustafa. "Hallâc'ın 'Ene'l-Hak' Sözü Bağlamında Mevlânâ'nın Şatahât Yorumu". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 6/15 (2005), 196.
- Çakmaklıoğlu, M. Mustafa. *İbnü'l-Arabî'de Marifetin İfadesi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- Çakmaklıoğlu, M. Mustafa. "İbnü'l-Arabî'ye Göre İlahî İsimlerin Âlemde Tecellisi: Allah-Âlem Münasebeti Etrafında Ortaya Çıkan Bazı Problemler". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 14/31 (2013), 131.
- Çakmaklıoğlu, M. Mustafa. "Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye (ö. 638/1240) Göre Hayal ve Düzeyleri". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 4/10 (2003), 299.
- Çakmaklıoğlu, M. Mustafa. "Sufilerin vahiy telakkisi". *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. 63-68. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Çakmaklıoğlu, M. Mustafa. "Şeyh Mehmed Muhyiddin Üftâde'nin Şathiyyâta Yaklaşımı: Yoğun Tasavvufi Tecrübeler İfade Etme Problemine Katkıları". *Turkish Studies: Comparative Religious Studies* 14/4 (2019), 615.
- Çakmaklıoğlu, M. Mustafa. "Yoğun Tasavvufi Tecrübelerle İlişkin Söylemin İmkânı ve İşlevselliği". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 14/1 (2014), 85.

- Çeçen, Anıl. *Türk Devletleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1986.
- Çelebi, Ahmed. "et-Târîhu'l-İslâmî ve'l-Hadâratü'l-İslâmiyye". çev. Arif Aytekin vd. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. ed. Hakkı Durusun Yıldız. Konya: Kombassan Yayınları, 1994.
- Çelebi, İlyas. "Nazzâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/466-469. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Çelebi, İlyas. "Sıfat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/100-106. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Çelebi, İlyas. "Zat-Müsemma". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/548-551. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Çelik, İsa. "Tasavvuf Terminolojisinde Latâif-i Rûhâniye". *Marife Dergisi* 2 (2009), 83-116.
- Çiçek, Yakup. "Harîrîzâde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/192-193. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Çift, Salih. "Tasavvuf Araştırmalarında Alman Ekolü-1: Tarihsel Boyut". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 18 (2007), 178-179.
- Çiftçi, Mehmet Faruk. *Arapzâde Muhammed Nuri Efendi ve Emîniyye Risalesi Biyografi-İnceleme-Edisyon Kritik-Tercüme*. Ankara: Fecr Yayınları, 2017.
- Çubukçu, İbrahim Agah. *Gazzâlî ve Kelam Felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1970.
- Dalal, Roshen. *The Religions of India: A Concise Guide to Nine Major Faiths*. Yeni Delhi: Penguin Books, 2010.
- Dalvi, Abdulsattar. "Hazrat Makhdum Ali Mehâimî (1374-1432)". ed. Siraj Mohammed Bijle. *Kokan News: The e-Newsletter of The Kokani Diaspora Community* 4/4 (Aralık 2012), 2-4.
- Dârâ Şükûh, Muhammed b. Şah Cihan. *Sefînetü'l-evliyâ*. Agra: Matbaa-i Medrese, 1853.
- Dârâ Şükûh, Muhammed b. Şah Cihan. *Sekînetü'l-evliyâ*. ed. Tara Chand - Seyyid Muhammed Rıza Celâlî. Tahran: Müesseset-i Matbûât-ı İlmî, ty.
- Dârekutnî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer el-Bağdâdî ed-. *Sünenü'd-Dârekutnî*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004.
- Davidson, John (ed.). *A Treasury of Mystic Terms*. 6 Cilt. Penjab-Beas ve Yeni Delhi: Science of The Soul Research Centre Radha Soami Satsang Beas (RSSB), 2003.
- Dâye, Necmeddîn-i. *Sufilerin Seyri: Mirsâdü'l-`ibâd*. çev. Hakkı Uygur. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2013.

- De Coster, Philippe L. *The Himalayan Sadhus*. Belgium: Satsang publications, 2017.
- Debâsî, Hamid. "Mir Damad ve İsfahan Okulu'nun Kuruluşu". çev. Şamil Öçal - Hasan Tuncay Başoğlu. *History of Islamic Philosophy: İslam Felsefesi Tarihi*. ed. Seyyid Hüseyin Nasr - Oliver Leaman. 2/285. İstanbul: Açılım Kitap, 2017.
- Dehlvi, Sadia. *Sufism: Hearth of Islam*. Yeni Delhi: Harper Collins Publishers, 2012.
- Delice, Ali. "Haccac b. Yusuf Hayatı ve Faaliyetleri". *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1998), 445-459.
- Demir, Osman. "Ricalü'l-Gayb İnancı ve Toplum Hayatına Yansımaları". *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları: (İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-II)*, 155-166.
- Demirci, Mehmet. "Ebû Saîd el-Harrâz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/222. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Demirci, Mehmet. "Hakikat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/178. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Demirci, Mehmet. "Hâl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/216. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Demirci, Selim. "Şerafüddin et-Tîbî ve Eserleri". *İstanbul Fatih Sultan Mehmed İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 5 (2015), 233-259.
- Demirli, Ekrem. *İbnü'l-Arabi Metafizigi*. İstanbul: Sufi Kitap, 2013.
- Demirli, Ekrem. *İslam Metafiziginde Tanrı ve İnsan*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2009.
- Demirli, Ekrem. *Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları* 2. "İslam Metafizik Düşüncesinin Serüveni: Sadreddîn-i Konevî ve Takipçilerinde İbn Sînâ Etkisi". ed. Mehmet Mazak vd. *İstanbul 22-24 Mayıs 2008 Uluslararası İbn Sînâ Sempozyumu Bildirileri*, 359.
- Demirli, Ekrem. "Sadreddin Konevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/424. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Demirli, Ekrem. *Sadreddîn-i Konevî'de Bilgi ve Varlık*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2011.
- Demirli, Ekrem. "Sufilerin Alem ve Tabiat Görüşü: Her şey Tanrıya İşaret Eden Canlı Bir Ayettir". *Uluslararası Çevre ve Din Sempozyumu Bildirileri*. ed. Fahri Kayadibi. 2/67-72. İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2008.
- Demirli, Ekrem. *Tasavvufun Altın Çağı: Konevî ve Takipçileri*. İstanbul: Sufi Kitap, 2015.

- Demirli, Ekrem. "Varlık Olmak Bakımından Varlık İfadesinin Sufilerce Yeniden Yorumlanması ve Bu Yorumun Metafizik Sonuçları". *İslam Araştırmaları Dergisi* 18 (2007), 27-47.
- Derin, Necmi. "Kutbeddin Râzî ve Metafizik Anlayışı". *Diyarbakır Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/11 (2009), 145.
- Derin, Necmi. "Taşköprüzâde'de Zihnî Varlık Meselesi". ed. Ekrem Demirli vd. *Sahn-ı Semân'dan Dârülfünûn'a Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası Sempozyum Bildirileri*, 233.
- Derin, Süleyman. "İngiliz Oryantalistlerinin Tasavvuf Araştırmalarına Katkıları". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 16/31-32 (2018), 177-196.
- Deshpande, C. D. *Geography of Maharashtra*. Yeni Delhi: National Book Trust, 1971.
- Develi, Hayati. "Güney Yemen-Kuzey Yemen". çev. Arif Aytekin vd. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. ed. Hakkı Dursun Yıldız. 13/457-471. Konya: Kombassan Yayınları, 1994.
- Deylemî, Ebû Şücâ Şîrûye b. Şehredâr el-Hemedânî ed-. *el-Firdevsü bi'me'sûri'l-hitâb*. thk. Es-Said b. Besyûnî Zaglûl. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986.
- Dhanani, Alnoor. "İslam Düşüncesinde Atomculuk (Atomism in Islamic Thought)". çev. Mehmet Bulğen. *Kelam Araştırmaları* 9/1 (2011), 393-400.
- Digby, Simon. "The Naqshbandies in the Deccan in the Late Seventeenth and Early Eighteenth Century A. D.: Baba Palangposh, Baba Musafir and their Adherents". *Naqshbandis, Historical Developments and Present Situation of A Muslim Mystical Order*. ed. M. Gaborieau vd. 167-207. İstanbul-Paris: Isis Press, 1990.
- Dihlevî, Abdülhak b. Seyfeddin. *Ahbârü'l-ahyâr*. çev. Muhammed Fazıl - Mahmud Sübhan. Delhi: Edebi Dünya, 1994.
- Dihlevî, Abdülhak Muhaddis. "Şeyh Burhaneddin Garib". *Ahbârü'l-ahyâr*. Karaçi: Publition Company, ty.
- Dihlevî, Şah Veliyyullah. *el-Hayrî'l-Kesîr*. Peris Bachnur: Matbu`atü'l-Meclisî'l-İlim, 1933.
- Dimeşkî, Yusuf İlyân Serkis ed-. *Mu`cemü'l-matbû`âti'l-`Arabiyye ve'l-Muarrebe*. Kahire: Matbaatü Serkis, 1928.
- Dindar, Bilal. "Bedreddin Simavi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/332-334. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Doru, Nesim. "İbnü'l-Arabî'nin Fahreddîn Râzî'ye Gönderdiği Mektup". *Diyarbakır Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2002), 99-105.

- Duran, Recep. "Gelenbevi'nin 'Nefsü'l-emr' Karşısındaki Tavrı". *Felsefe Dünyası* 1 (1991), 46.
- Durusoy, Ali. "Hüviyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/68. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Durusoy, Ali. "Vücûd". 43/137-139. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Düzen, İbrahim. *Aziz Nesefî'ye göre Allah Kâinat ve İnsan*. İstanbul: Furkan Yayınları, 2000.
- Düzgün, Şaban Ali. "Tabiat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/325-327. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Eaton, Richard Maxwell. *Sufis of Bijapur; 1300-700 Social Roles of Sufis in Medieval India*. Yeni Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers, 2011.
- Ebu Dâvud, Süleyman b. el-Eşa's el-Ezdî es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvud*. thk. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Kâmil Karabelli. Beyrut: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Ebu'l-Fidâ, İmâdüddin İsmail b. Ali b. Mahmud. *Takvîmü'l-büldân*. Beyrut ve Paris: Dâru Sâdır ve Dâru't-Tabaati's-Sultâniyye, 1840.
- Edenevî, Ahmed b. Muhammed el-. *Tabakâtü'l-müfessirîn*. thk. Süleyman b. Salih el-Hızzi. Medine-i Münevvere: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1997.
- Edwardes, S. M. *The Rise of Bombay A Retrospect*. Bombay: The Times of India Press, 1902.
- Edwardes, S. M. - Cambell, Sir James McNabb. *The Gazetteer of Bombay City And Island Compiled Under Government Orders*. Bombay: The Times Press, 1910.
- Eflâkî, Ahmed. *Ariflerin Menkıbeleri*. çev. Tahsin Yazıcı. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2006.
- Ekrem Demirli. "et-Tuhfetü'l-Mürsele". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/358-359. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Ekva', El-Kadı İsmail b. Ali el-. *el-Medârisü'l-İslamiyye fi'l-Yemen*. San`a: Mektebetü'l-Ceydi'l-Cedîd, 1986.
- Elliot, Sir Henry Miers. *The History of India As Told By Its Own Historians The Muhammedan Period*. Hertford: Stephen Austin Printer, 1867.
- Elliot, Sir Henry Miers. *The History of India As Told By Its Own Historians The Muhammedan Period*. Hertford: Stephen Austin Printer, 1875.
- Emin Dede, Muhammed. "Regâibü'l-menâkıb". çev. Ahmet Remzi Akyürek. *Marifet Yolcusuna Kılavuz: Tebsiratü'l-mübtedî ve tezkiretü'l-müntehâ*. kitap editörü Sadreddin Konevî, çeviren Ahmet Remzi Akyürek. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.

- Emiroğlu, İbrahim - Altunya, Hülya. *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018.
- Eraydın, Selçuk. "Hakikat-i Muhammediye ve İlgili Beyitler". *Diyanet Dergisi* 25/4 (1989), 141.
- Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1994.
- Erdem, Hüsamettin. *Panteizm ve Vahdet-i Vücûd Mukayesesi Bir Tanrı-Âlem Münasebeti Olarak Panteizm ve Vahdet-i Vücûd*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Eren, Hasan (ed.). *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*. 2 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- Ergin, Osman. "Sadreddin el-Qunawi ve Eserleri". *Şarkiyat Mecmuası* 2 (1958), 63-90.
- Erkan, Arif. *el-Beyân: Arapça Türkçe Büyük Sözlük*. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2006.
- Erkaya, Mahmud Esad. *Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kaynakları*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Ernst, Carl W. "Deccan". *Encyclopaedia Iranica*. ed. Ehsan Yarshater. 7/181-189. Leiden: Brill, 1994.
- Ernst, Carl W. - Lawrance, Bruce B. *Sufi Martyrs of Love: The Chishti Order in South-Asia And Beyond*. New York: Palgrave Macmillan, 2007.
- Ertuğrul, İsmail Fenni. *Lügatçe-i Felsefe*. İstanbul: Matba-ı Âmire, 1922.
- Ertuğrul, İsmail Fenni. *Vahdet-i Vücûd ve İbnü'l-Arabi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.
- Erzi, H. Adnan. "Bursa'da İshakî Dervişlerine Mahsus Zâviyenin Vakfiyesi". *Vakıflar Dergisi* 2 (1942), 423-429.
- Esposito, John Louis. *The Oxford History of Islam*. New York: Oxford University Press, 1999.
- Fahri, Macit. *İslam Felsefesi Kelâmı ve Tasavvufuna Giriş*. çev. Şahin Filiz. İstanbul: İnsan yayınları, 2014.
- Farabi, Ebû Nasr Muhammed b. Muhammed et-Türkî el-. *Harfler Kitabı: Kitâbü'l-Hurûf*. çev. Ömer Türker. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2008.
- Fârisî, Alaeddin Ebü'l-Kasım Ali b. Belebân el-. *el-İhsân fî takrîbi Sahihi İbn Hibban*. thk. Merkezü'l-Buhûs ve Takniyetü'l-Ma'lûmât. Kahire: Dârü't-Te'sîl, 2014.
- Farooqi, N. R. "Dârâ Şükûh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/483. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

- Fayda, Mustafa. "Belâzurî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/391-393. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Fergânî, Sa'îdüddîn. *Müntehâ'l-Medârik*. çev. Mustafa Yalçınkaya. İstanbul: Litera Yayınları, 2018.
- Fergânî, Sa'îdüddin Muhammed b. Ahmed el-. *Müntehâ'l-Medârik fi şerhi Tâiiyeti İbni'l-Fârız*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007.
- Ferishta, Mahomed Kasım. *History of Dekkan*. çev. Jonathan Scott. 2 Cilt. Londra: Shrewsbury, 1794.
- Ferishta, Mahomed Kasım. *History of The Rise of The Mahomedan Power in India Till The Year A.D. 1612*. çev. John Briggs. 4 Cilt. Calcutta: R. Cambray-Valmiki Press, 1908.
- Ferishta, Mahomed Kasım - Scott, Jonathan. *Ferishta's History of Dekkan From The First Mahummedan Qonquests*. Londra: Shrewsbury, 1794.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakub el-. "el-İ'tibât bi-mu'âleceti İbni'l-Hayyât fi ecvibeti mesâ'il sü'ile `anhâ bi-hakkı Muhyiddin İbni'l-Arabi". *Keşfü mâ yüraddü bihi `ale'l-Fusûs el-müsemmâ 'Aynü'l-hayât fi ma`rifeti'z-zât ve'l-ef'âl ve's-sifât*. kitap editörü Ebü'l-Fetih Muhammed b. Muzafferüddin el-Mekkî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008.
- Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Yakub el-el-. *el-Kâmûsü'l-muhît*. Dimeşk: Müessesetü'r-Risâle, 1998.
- Frager, Robert. *Sufi Psikolojisinde Gelişim, Denge ve Uyum Kalp Nefs Ruh*. çev. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2003.
- Fyzee, Asaf Ali Asghar. "Bombay City". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 1/1257. Leiden: Brill, 1986.
- Fyzee, Asaf Ali Asghar. "Bombay State". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 1/1257. Leiden: Brill, 1986.
- Garbe, R. "Yoga, Yogis". *Encyclopaedia of Religion And Ethics*. ed. James Hastings. C. 12. Newyork: Charles Scribner's Sons, 1918.
- Gavsî, Muhammed b. Hasan Şettârî Mandûvî. *Gülzâr-ı Ebrâr*. çev. Fadl Ahmed Civrî. Lahor: Dârü'n-Nefâis, 2006.
- Gazzâlî, Ahmed. *Sevânihu'l-uşşâk: Aşıkların Hâlleri*. çev. Turan Koç - Mehmet Çetinkaya. Ankara: Hece Yayınları, 2008.
- Gazzâlî, Ebu Hamid el-. *el-Münküzü min-ad-dalâl*. çev. Hilmi Güngör. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1990.
- Gazzâlî, Ebu Hamid el-. *el-Münküzü mine'd-delâl ve'l-müvassilü ilâ zi'l-ızzeti ve'l-celâl*. thk. Muhammed Ebu leyle, Nursif Abdürrahim Rifat. Washington: The Council for research in values and philosophy, 2001.

- Gazzâlî, Ebu Hamid Hucetülislam Muhammed b Muhammed el-. "Mişkâtü'l-envâr". *Mecmû'a resâil el-İmam el-Gazzâlî*. thk. İbrahim Emin Muhammed. Kahire: el-Mektebetü't-Tevfikiyye, ty.
- Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b Muhammed el-. *Cevâhirü'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Reşid Rıza el-Kabbânî. Beyrut: Dârü İhyâi'l-Ulûm, 1990.
- Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b Muhammed el-. *el-Mustasfâ min i'lmî'l-usûl*. thk. Hamza b. Züheyr Hâfız. 4 Cilt. Medinei Münevvere: el-Câmiatü'l-İslâmiyye Külliyyetü'ş- Şerîa, 1993.
- Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b Muhammed el-. *İhyâü `ulûmi'd-dîn*. çev. Ahmed Serdaroğlu. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1974.
- Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b Muhammed el-. *İhyâü `ulûmi'd-dîn*. Cidde: Dârü'l-Minhâc, 2011.
- Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b Muhammed el-. *İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi: el-Mustasfâ min i'lmî'l-usûl*. çev. Yunus Apaydın. Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994.
- Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b Muhammed el-. *Me`âricü'l-kuds fi medârici ma`rifeti'n-nefs, Dârü'l-Âfâki'l-Cedide*. Beyrut: Dârü'l-Âfâki'l-Cedide, 1975.
- Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b Muhammed el-. "Mihakü'n-nazar fi'l-mantık". *Et-Takrîb li-haddî'l-mantık*. kitap editörü Ali b. Ahmed İbn Hazm el-Endülüsî. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2017.
- Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b Muhammed el-. *Mi'yârü'l-ilim fi'l-mantık*. thk. Ahmed Şemseddin. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2013.
- Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b Muhammed el-. *Tehâfütü'l-felâsife*. thk. Süleyman Dünya. Kahire: Dârü'l-Maarif, 1966.
- Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b Muhammed el-. *Tehâfütü'l-Felasife: Filozofların Tutarsızlığı*. çev. Mahmut Kaya - Hüseyin Sarıoğlu. İstanbul: Klasik Yayınevi, 2005.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed el-. *el-Maksadü'l-esnâ fi şerhi me`ânî esmâi'l-hüsnâ*. thk. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî. Limasol ve Beyrut: el-Cefân ve'l-Câbî, 1987.
- Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed el-. *el-Maksadü'l-esnâ şerhi me`ânî esmâi'l-lâhi'l-hüsnâ*. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 2003.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed el-. *Fazâihu'l-Bâtmiyye*. thk. Abdurrahman Bedevî. Kuveyt: Müessesetü Dâri'l-Kütübî's-Sekâfiyye, ty. a.
- Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed el-. *Felsefenin Temel İlkeleri: Makâsîd el-felâsife*. çev. Cemâleddin Erdemci. thk. Süleyman Dünya. Ankara: Vadi Yayınları, 2002.

- Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed el-. *Makâsîdül-felâsife*. thk. Mahmut Bîcû. Dimeşk: Matba`atü's-Sabâh, 2000.
- Gazzâlî, Ebu Hamid Muhammed el-. *Mekâsîdül-felâsife*. thk. Süleyman Dünya. Kahire: Dârü'l-Maarif, 1961.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed el-. *Miškâtü'l-envâr*. thk. Ebu'l-Alâ Afîfî. Kahire: ed-Dârü'l-Kavmiyye, ty.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed el-. *Mîzânü'l-`amel*. thk. Süleyman Dünya. Kahire: Dârü'l-Ma`arif, 1964.
- Gazzâlî, el-İmam Ebû Hamid Muhammed b Muhammed el-. *İhyâü ulumi'd-din*. Beyrut: Dârü'l-Ma`rife, 1983.
- Geoffroy, E. "al-Yafii". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 11/236. Leiden: Brill, 2002.
- Gilliot, Cl. "Yakut al-Rumi". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 11/264-266. Leiden: Brill, 2002.
- Goleman, Daniel. *Duygusal Zekâ (EQ): Neden IQ'dan Daha Önemlidir?* çev. Banu Seçkin Yüksel. İstanbul: Varlık Yayınları, 2016.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2004.
- Görgün, Tahsin. "Goldziher Ignaz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14/105-111. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Göztepe, Yüksel. "Gazâlî ve Öncesi Bazı Sufilerin Akla Eleştirel Bakışı". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 8/19 (2007), 297-326.
- Göztepe, Yüksel. "Hâl ve Makamın Analizine Yönelik İlk Görüşler". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2008), 407-417.
- Göztepe, Yüksel. "Mevlânâ Celâleddin Rumî'nin Akla Eleştirel Bakışı". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi [Mevlânâ Özel Sayısı]* 6/14 (2005), 417-438.
- Göztepe, Yüksel. *Tasavvufta Temel Kavramlar "Hâller ve Makamlar" Kuşeyri Örneği*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Göztepe, Yüksel - Akbak, Muhammed Yusuf. "Sufi Terminolojide Yakîn". *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2018), 229-247.
- Göztepe, Yüksel - Çınar, Fatih. "Sufi Terminolojide Murâkabe". *Türkojoloji Araştırmaları* 13/9 (2018), 67-84.
- Göztepe, Yüksel - Demir, Hamit. "İmam Rabbânî'nin Sufilere Yöneltiği Bazı Tenkidler". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi=Tokat İlmîyat Dergisi* 6/2 (2018), 318.
- Göztepe, Yüksel - Uzun, Mesut. "Ahmed Zerrûk'un Bid'atlere Eleştirel Yaklaşımı". *Akademiar Dergisi* 6 (2019), 13-47.

- Grierson, G.A. "Sadhu". *Encyclopaedia of Religion And Ethics*. ed. James Hastings. C. 11. Newyork: Charles Scribner's Sons, 1918.
- Günay, H. Mehmet. "İbnü'z-Zemlekânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/242. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Gündoğdu, Cengiz. "Doğuş Dönemi Zühd Ekolleri ve Tasavvuf Mektepleri". *Erzurum Kültür Eğitim Vakfı Akademi Dergisi* 1/1 (1997), 41-64.
- Gündüz, İrfan. "Cebertî, İsmail b. İbrahim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/193. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Gündüzöz, Güldane. "Yemen'de Bir İbnü'l-Arabi Müdâfii: Mecdüddîn El-Fîrûzâbâdî". ed. Hicabi Kırlangıç vd. *Nüsha Dergisi* 18/47 (2018), 215-242.
- Güngör, Erol. *İslam Tasavvufunun Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1993.
- Gürer, Dilâver. "Klasiklerimiz XII Fusûsü'l-hikem". ed. Ethem Cebecioğlu. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 13 (2004), 408.
- Güzel, Abdurrahman. *Ahmed Yesevî'nin Fakr-nâme'si Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Öncü Kitap, 2008.
- Habeşî, Abdullah Muhammed el-. *Câmiu's-Şurûh ve'l-Havâşî: Mu'cemü's-Şâmil li'Esmâi'l-Kütübi'l-Meşrûhati fi't-Türâsi'l-İslâmiyyi ve Beyâni Şurûhihi*. Ebû Zıbbî: Dâru'l-Kütübi'l-Vataniyye, 2004.
- Habeşî, Abdullah Muhammed el-. *es-Sûfiyye ve'l-fukahâ fi'l-Yemen*. San'a: Mektebetü'l-Cemilî'l-Cedîd, 1976.
- Habeşî, Es-Seyyid el-Habîb Ayderûs b. Ömer el-. *İkdü'l-yevâkîti'l-cevheriyye ve simtu'l-ayni'z-zehebiyye bi-zikri tarîkı'l-Aleviyye*. thk. Muhammed Ebubekir Abdullah Bâzîb. Terim-Hadramut: Dâru'l-İlim ve'd-Da`vet, 2009.
- Habib, Mohammad. "Chisti Mystic Records of the Sultanate Period". *Medieval India Quarterly* 1/2 (ts.), 15-22.
- Habib, Mohammad. "Jalaluddin Khalji". *A Comprehensive History of India*. ed. Khaliq Ahmad Nizami - Mohammad Habib. 5/311-324. Yeni Delhi: The Indian History Congres People's Publishing House, 1992.
- Habib, Mohammad. "Successors of Firuz Shah Tughluq". *A Comprehensive History of India*. ed. Khaliq Ahmad Nizami - Mohammad Habib. 5/620-627. Yeni Delhi: The Indian History Congres People's Publishing House, 1992.
- Habib, Mohammad. "The Asiatic Environment". *A Comprehensive History of India*. ed. Khaliq Ahmad Nizami - Mohammad Habib. 5/1-129. Yeni Delhi: The Indian History Congres People's Publishing House, 1992.

- Hacı Bektaş-ı Veli. *Makâlât*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Haddâd, Ebu Abdullah Mahmud b. Muhammed el-. *Tahrîcü ehâdîsi İhyâi`ulûmî'd-dîn li'l-İrâkî ve İbnü's-Sübkî ve'z-Zebîdî*. 7 Cilt. Riyad: Dârü'l-Âsîmeti li'n-Neşr, 1987.
- Hadramî, Ebu Muhammed et-Tayyib b. Abdillâh el-Hicrânî el-. *Kılâdetü'n-nahr fi vefâyâti a`yânî'd-dehr*. Cidde: Dârü'l-Minhâc, 2008.
- Haig, T. W. "Dekken". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 3/514-515. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1987.
- Haig, T. W. "Firişte". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 4/651-652. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1987.
- Haig, T. W. "Gulâm Ali". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 4/823. Millî Eğitim Basımevi, 1987.
- Hakîkî, Zehrâ Tâhir-i. "Celâliyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/258. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Hakîm, Suad el-. *el-Mu`cemü's-sufi: el-Hikmetü fi hudûdî'l-kelime*. Beyrut: Dendere et-Tabâ'a ve'n-Neşr, 1981.
- Hakîm, Suad el-. *İbnü'l-Arabi Sözlüğü*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Kabcı Yayinevi, 2005.
- Hakkı, Erzurumlu İbrahim. *Marifetname*. İstanbul: Veli Yayınları, 1981.
- Hakkı, İzmirli İsmail. *Yeni İlm-i Kelam*. Ankara: Umran Yayınları, 1981.
- Hakkı, Muhammed Safâ Şeyh İbrahim. *Ulûmü'l-Kur'ân min hilâli mukaddemâti't-tefâsir*. Beyrut: Al-Risalah Publisher, 2004.
- Halebi, İbrahim b. Muhammed b. İbrahim el-. *Ni`metü'z-zer`a fi nusreti's-ser`a*. thk. Ali Rıza b. Abdullâh. Riyad: Dârü'l-Mesir, 1998.
- Hallâc, Ebü'l-Mugîs Hüseyin b. Mansur el-. *Divan: el-Hallâc ve ma`ahu ahhâru'l-Hallâc ve Kitâbü't-Tavâsîn*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2002.
- Hamavî, Şihâbeddin Ebu Abdullâh Yakut b. Abdullâh er-Rûmî el-Bağdâdî el-. *Mu`cemü'l-büldân*. Beyrut: Dârü Sadr, 1977.
- Hanbel, Ahmed b. Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Hanbel, Ahmed İbn. *Kitâbü'z-Zühd*. çev. Mehmed Emin İhsanoğlu. 2 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 1993.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar*. 7 Cilt. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.
- Hanif, N. *Biographical Encyclopaedia of Sufis in South Asia*. Yeni Delhi: Roshan Offset Press, 2000.
- Hanif, N. "Faridud-Din Shakarganj Baba". *Biographical Encyclopaedia of Sufis: South Asia*. Yeni Delhi: Roshan Offset Press, 2000.

- Haq, S. Nomanul. "Tabia". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 10/25-28. Leiden: Brill, 2000.
- Hardy, P. "Firishta". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 2/921-923. Leiden: Brill, 1991.
- Harîrîzâde, Kemaleddin Muhammed b. Abdurrahman b. İbrahim el-Halebî. *Tibyânü vesâilî'l-hakâik fi beyâni selâsili't-tarâik*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 432.
- Harmancı, Mehmet. *İslam Felsefesinde Metaforik Üslup: İbn Tufeyl'in Hay İbn Yakzân Eseri Örneği*. Ankara: Hece Yayınları, 2012.
- Has, Şükrü Selim. "Halebi, İbrahim b. Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/232. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Has, Şükrü Selim. "Mülteka'l-Ebhur". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/549. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Hasenî, Abdülhay b. Fahreddîn el-. *el-İ'lâm bi'men fi târihi'l-Hind mine'l-a'lâm el-müsemma bi'Nüzheti'l-havâtır*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 1999.
- Hasenî, Abdülhay b. Fahreddîn el-. *es-Sekâfetü'l-İslâmiyye fi'l-Hind*. Dimeşk: Matbuâtü Mecma'î'l-Lügati'l-Arabîyye, 1984.
- Hasrat, Bikrama Jit. *Dârâ Shikuh: Life And Works*. Calcutta: Visvabharati Publishing Department, 1953.
- Hatiboğlu, Mehmet S. "Goldziher Ignaz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/102-105. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Hayreddin Karaman vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003.
- Hayrettin Karaman vd. *İlmihâl-1: İman ve İbadetler*. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâlî*. çev. Hayrettin Karaman vd. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Heffening, W. "al-Nawawi". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 7/1041-1042. Leiden: Brill, 1993.
- Herevî, Abdullah el-Ensârî el-. *Kitabü Menâzili's-Sâirin*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.
- Herevî, Abdullah el-Ensârî el-. *Menâzili's-Sâirin*. çev. Abdürrezzak Tek. Bursa: Emin yayınları, 2008.
- Heyet. *Mecmu` Sultani'l-Melei'l-İmam Abdullah b. Ebibekir el-Ayderûs*. Terim-Hadramut: Dârü't-Türâs, 2017.
- Heyet. *Tübitak Bilim ve Teknik Aylık Popüler Bilim Dergisi*. 476 Temmuz 2007 Cilt. Ankara: Promat Basım Yayın, 2007.

- Heyet, (Kelam Bölümü İslami Araştırmalar Topluluğu: Mecma`u'l-Buhûsî'l-İslâmiyye). *Şerhu mustalahâtî'l-felsefiyye*. Tahran: Dârü'l-Basâir, 1993.
- Heysemî, Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebibekir el-. *Mecma`u'z-zevâid ve menba`u'l-fevâid*. thk. Hüsameddin el-Kudsî. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1994.
- Hillî, Cemaleddin Ebu Mansur el-Hasan b. Yusuf el-. *İstiksâü'n-nazar fi'l-bahs ani'l-kazâ ve'l-kader*. thk. Es-Seyyid Muhammed el-Hüseyni en-Nisâbü'rî. Meşhed: Dârü Enbâi'l-gayb, 1998.
- Hillî, Ebu Mansur el-Hasan b. Yusuf b. el-Mutahhar el-. *el-Kavâidü'l-celiyye fi şerih'r-Risâleti'ş-Şemsiyye*. Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmi, 1991.
- Hikmet, Ali Asgar. *Câmî: Hayatı ve Eserleri*. çev. M. Nuri Gençosman. Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1963.
- Hindi, Fazlullah el-Burhanpûrî el-. "Risâle fî beyâni vahdeti'l-vücûd". *Resâil fî vahdeti'l-vücûd*. kitap editörü İbrahim b. Hasan eş-Şehrezûrî el-Kürdî el-Kûrânî vd. Kahire: Mektebetü's-sikâfeti'd-dîniyye, 2007.
- Hindî, Sirâceddin Ömer. *er-Red `alâ men enkere `ale'l-`ârifn*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Cârullah Efendi, 2070.
- Hitti, Philip Khuri. *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*. çev. Salih Tuğ. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1980.
- Hocazâde, Ahmed Hilmi. *Hadîkatü'l-Eoliyâ: Veliler Bahçesi*. İstanbul: Beyazlale Yayınevi, 2007.
- Hodgson, Marshall Goodwin Simms. *The Venture of Islam Conscience and History in a World Civilization*. 3 Cilt. Chicago: The University of Chicago Press, 1974.
- Hodgson, Marshall Goodwin Simms. *The Venture of Islam Conscience And History in a World Civilization: The Classical Age of Islam*. Chicago: The University of Chicago Press, 1974.
- Hoque, Azizul. *A Study on Mystic Poets in Arabic Till 1258 A.D. With Special Reference To Ibn al-Arabî*. Guwahati: Gauhati Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012.
- Hosain, M. Hidayet. "al-Muttaqî al-Hindî". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 7/800. Leiden: Brill, 1993.
- Hökelekli, Hayati. "Duyu". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/10. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Huart, CL. "Bâharz". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 2/222. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1979.
- Hudârî, Muhammed el-. "Târîhu'l-Ümemi'l-İslâmiyye". çev. Arif AYTEKİN vd. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. ed. Hakkı Dursun Yıldız. Konya: Kombassan Yayınları, 1994.

- Husain, Mahdi. *Tughluq Dynasty*. Calcutta: The Calcutta Oriental Press, 1933.
- Hussain, Fatima. *Chishtis During The Delhi Sultanate: A Balance Between Ideal And Practise*. Yeni Delhi: Jawaharlal Nehru Üniversitesi, Doktora Tezi, 2002.
- Huşeym, Ali Fehmi. *Ahmed Zerrûk ve'z-Zerrûkiye: Dirâsetü Hayat ve Fikr ve Mezheb ve Tarikat*. Beyrut: Dârü'l-Medâri'l-İslâmî, 2002.
- Hücvirî, Ebü'l-Hasan Data Gencbağş Ali b Osman b Ali el-. *Hakikat Bilgisi: Keşfü'l-Mahcûb*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.
- Hücvirî, Ebü'l-Hasan Data Gencbağş Ali b Osman b Ali el-. *Keşfü'l-Mahcûb*. thk. İ'sâd Abdülhâdi Kandil. Kahire: Meclisü'l a'lâ es-Sekâfiye, 2007.
- Hüseyin Bey. *Şerh-ı Gülşen-i Râz*. İstanbul: Ataç Yayınları, 2006.
- Hüseyin Vassaf, Osmanzâde. *Sefîne-i Evliyâ*. 5 Cilt. İstanbul: Kitabevi, 2011.
- Ibn al-Arabî, Muhyiddin. *Tarjuman al-Ashwak*. ed. Reynold A. Nicholson. Londra: Royal Asiatic Society, 1911.
- Imam, M. "Abdal Cesti". *Encyclopaedia Iranica*. ed. Ehsan Yarshater. 1/175. Leiden: Brill, 1982.
- Irâkî, Abdurrahman b. el-Hüseyin el-. *Feharisü'l-mugni an hamli'l-esfar fi'l-esfar fi tahrici ma fi'l-ihyai mine'l-ahbar*. Riyad: Mektebü Taberiyye, 1995.
- Irâkî, Ebu'l-Fadl Zeynüddin Abdürrahim b. el-Hüseyin el-. *el-Mugnû `an hameli'l-esfâr fi'l-esfâr*. Beyrut: Dârü İbn Hazm, 2005.
- Irâkî, Fahreddîn-i. "İstîlâhât-ı Ehl-i Tasavvuf". çev. Nurettin Bayburtlugil. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1985), 352.
- Irâkî, Fahreddîn-i. *Lema`ât: Aşka ve Aşıklara Dair*. çev. Ahmed Avni Konuk. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2011.
- Irâkî, Fahreddîn-i. *Lema`ât: Divine Flashes*. çev. William C. Chittick - Peter Lamborn Wilson. New York: Paulist Press, 1982.
- Irâkî, Fahreddîn-i. *Lema`ât: Parıltılar*. çev. Saffet Yetkin. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1948.
- Irâkî, Fahreddîn-i. *Lema`ât: Parıltılar*. çev. Saffet Yetkin. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1992.
- İsfahânî, Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah el-. *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*. Kahire: Mektebetü's-Saadet, 1974.
- İsfahânî, Ebü Nuaym Ahmed b. Abdullah el-. *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.
- İsfahânî, Er-Râgıb el-. *Müfredâtü elfâzı'l-Kur'an*. thk. Safvan Adnan Dâvudî. Dimeşk: Dârü'l-Kalem, 2009.

- İsfahânî, Râgıp el-. *Müfredât: Kur'an Kavramları Sözlüğü*. çev. Abdalbâkî Güneş - Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.
- Ishaque, M. "Language and Literature". *The Delhi Sultanate in The History And Culture of The Indian People*. ed. R. C. Majumdar. 6/531. Bombay: Bharatiya Vidya Bhavan, 1960.
- İslâhî, Abdulazim. *Muhammed Hamidullah And His Pioneering Works on Islamic Economics*. Cidde: Kral Abdulaziz Üniversitesi Bilimsel Yayın Merkezi, 2014.
- İslâhî, Abdurrahman Pervez. *Mahdûm Ali Mehâimî: Hayat, Âsâr o Afkâr*. Mumbai: Nakşî Kokan Pablikeyşın, 1976.
- İşıtan, İbrahim. "Halvetiyye Geleneğine ve Bir Halvetiyye Şeyhi Olan Sofyalı Bâli Efendi'ye Göre Sülûkun Yedi Evresi (Atvâr-ı Seb`a)". *Hikmet Yurdu* 4/7 (2011), 92.
- İşıtan, İbrahim. *Sufi Psikolojisi: Sülemî'ye Göre Sufi Benlik Dönüşümü*. İstanbul: Divan kitap, 2020.
- İbn Acîbe, Abdullah Ahmed. *Mi`râcü't-teşevvüf ilâ hakâiki't-tasavvuf*. thk. Abdülmecid Hayyâlî. Fas: ed-Dârü'l-Beydâ, 2004.
- İbn Battûta, Ebu Abdullah Muhammed et-Tancî. *Rihletü İbn Battûta: Tuhfetü'n-nüzzâr fi garâibi'l-emsâr ve `acâibi'l-esfâr*. thk. Muhammed Abdülmün`ım el-Aryân. Beyrut: Dârü İhyâi'l-Ulûm, 1987.
- İbn Hallîkân, Ebü'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed. *Vefâyâtü'l-a`yân ve enbâü ebnâi'z-zamân*. thk. İhsan Abbâs. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1978.
- İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. Dimeşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- İbn Manzur, Ebü'l-Fazıl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrerem el-Ensari el-Rüveyfiî. *Lisânü'l-Arab*. thk. Abdullah Ali el-Kebir vd. Kahire: Dârü'l-Ma`arif, 1984.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1300.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Darü Sadr, ty.
- İbn Mulakkîn, Sirâceddin Ebu Hafs Ömer b. Ali. *Tabakâtü'l-Evliyâ*. thk. Nureddin Şerîbe. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1994.
- İbn Sînâ, Ebû Ali. *Dânişnâme-i Alâi: Alâi Hikmet Kitabı, ed. , Farsçadan çev. (İstanbul: ed. Gürbüz Deniz. çev. Murat Demirkol. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.*
- İbn Sînâ, Ebû Ali el-Hüseyn b. Abdillâh. *İşâretler ve Tembihler: el-İşâret ve't-tenbîhât*. çev. Muhittin Macit vd. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.

- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî. *İbtâlü vahdeti'l-vücûd ve'r-reddü ale'l-kâilîne bihâ: Vahdet-i Vücûdçu Hezeyanlara İbn Teymiyye'nin Cevabı*. çev. M. Beşir Eryarsoy. thk. Muhammed b. Hamed el-Humûd en-Necdî. İstanbul: Ümmülkura Yayınevi, 2007.
- İbnü'l-Arabi, Ebu Abdullah Muhyiddin Muhammed b Ali. *Dîvânü Tercümâni'l-eşvâk: Fethu zehâiri'l-a'lâk şerhü Tercümâni'l-eşvâk*. Beyrut: Dârü'l-Ma`rifet, 2005.
- İbnü'l-Arabi, Ebu Abdullah Muhyiddin Muhammed b Ali. *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*. 4 Cilt. Bulak-Kahire: Dârü'l-Tıbâati'l-Bâhire, 1852.
- İbnü'l-Arabi, Ebu Abdullah Muhyiddin Muhammed b Ali. *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*. thk. Osman Yahya. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısıriyyetü'l-Âmmetü li'l-Kitâb, 1985.
- İbnü'l-Arabi, Ebu Abdullah Muhyiddin Muhammed b Ali. *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye: İlâhî Aşk*. çev. Mahmut Kanık. İstanbul: İnsan Yayınları, 1992.
- İbnü'l-Arabi, Ebu Abdullah Muhyiddin Muhammed b Ali. *el-Mübeşşirât*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fatih, 5322.
- İbnü'l-Arabi, Ebû Abdullah Muhyiddin Muhammed b Ali. *Fusûsü'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2013b.
- İbnü'l-Arabi, Ebû Abdullah Muhyiddin Muhammed b Ali. *Fusûsü'l-Hikem*. thk. Âsım İbrahim el-Keyyâlî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- İbnü'l-Arabi, Ebû Abdullah Muhyiddin Muhammed b Ali. *Fusûsü'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*. ed. Selçuk Eraydın - Mustafa Tahrahi. çev. Ahmed Avni Konuk. 1-4 Cilt. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 2013a.
- İbnü'l-Arabi, Ebu Abdullah Muhyiddin Muhammed b Ali. *Fusûsü'l-hikem ve't-ta`likât aleyhi*. Kahire: Dârü İhyâ'î'l-Kütübi'l-Arabiyye İsâ el-Bâbî el-Hâlebî, 1946.
- İbnü'l-Arabi, Ebu Abdullah Muhyiddin Muhammed b Ali. "İstlâhâtü's-Sûfiyye". *Istlâhâtü's-Sûfiyye*. kitap editörü Abdürrezzâk el-Kâşânî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- İbnü'l-Arabi, Ebu Abdullah Muhyiddin Muhammed b Ali. *İnsanlık Ağacı ve Dört Ruhani Kuş: İttihadü'l-Keveni*. çev. Mahmut Kanık. İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.
- İbnü'l-Arabi, Ebu Abdullah Muhyiddin Muhammed b Ali. *İnşâü'd-devâir*. Leiden: Brill Matbaası, 1919.
- İbnü'l-Arabi, Ebu Abdullah Muhyiddin Muhammed b Ali. *Rahmetün mine'r-Rahmân fi tefsîri ve işârâti'l-Kur'ân*. Dimeşk: Matbaa Nadr, 1989.

- İbnü'l-Arabi, Ebu Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Ali. "Risale ile'l İmam er-Râzî". *Resâilü İbnü'l-Arabi*. 184-187. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- İbnü'l-Arabi, Ebu Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Ali. "Ruhu'l-kuds". *Mecmû'atü resâil-i İbni'l-Arabi*. Beyrut: Dârü'l-Muhacceti'l-Beyzâ, 2000.
- İbnü'l-Arabi, Ebu Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Ali. *Tedbirât-ı İlahiyye*. çev. Avni Konuk. İstanbul: İz Yayıncılık, 1992.
- İbnü'l-Arabi, Muhyiddin Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Hâtemî et-Tâî. *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- İbnü'l-Arabi, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Hâtemî et-Tâî. "İstlâhâtü's-sufiyye". *Resâilü İbn Arabi*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- İbnü'l-Arabi, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Hâtemî et-Tâî. "Nisbetü'l-Hırka ve Şurûtühâ". *Resâilü İbni'l-Arabi*. thk. Kasım Muhammed Abbas. Beyrut: Müessesetü İntişâri'l-Arabi, 2006.
- İbnü'l-Arabi, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Hâtemî et-Tâî. *Teveccühâtü'l-hurûf*. thk. Abdülhamid eş-Şimî. Kahire: Mektebetü'l-Kâhire, 2004.
- İbnü'l-Arabi, Muhyiddin Muhammed b. Ali el-Hâtemî et-Tâî. "Ukletü'l-müstevfiz". *Resâilü İbnü'l-Arabi*. thk. Said Abdülfettah. Beyrut: İntişâru'l-Arabi, 2002.
- İbnü'l-Cevzî, Cemaleddin Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali. *Sıfatü's-safve*. thk. Abdüsselâm Muhammed Harun. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1992.
- İbnü'l-Fârız, Ömer b. Ali. *Dîvânü İbni'l-Fârız*. Beyrut: Dârü Sâdir, ty.
- İbnü'l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed. *Şezerâtü'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*. thk. Abdülkadir el-Arnâud, Mahmud Arnaûd. 10 Cilt. Dimeşk: Dârü İbn Kesir, 1991.
- İbnü'l-Mukrî, Ebu Muhammed İsmail b. Ebubekir. *İrşâdü'l-gâvî ilâ mesaliki'l-hâvî*. Cidde: Dârü'l-Minhâc, 2013.
- İbnü'n-Nedîm, Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kûb İshâk. *Kitâbü'l-Fihrist*. ed. Eymen Fuad Seyyid. 4 Cilt. Londra: Müessesetü'l-Furkan Li't-Türâsi'l-İslâmî, 2009.
- İhvânü's-Safâ. *Resâilü İhvâni's-Safâ ve hullânü'l-vefâ*. Bombay: Matbaa Nuhbetü'l-Ahbâr, 1888.
- İltuş, Cüveyriye. *Muhyi ve Cihannüması*. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Adana Çukurova Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- İmâdülmülk, Mirzâ. "Hıkmət-i İmâdiyye Şerhi'd-Dürreti'l-Fâhire". çev. Şâmil Öçal. *Molla Câmî'de Varlık*. kitap editörü Abdurrahman Câmî, çeviren Şâmil Öçal. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016.

- İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *Muwattaü'l-İmam Mâlik*. thk. Beşşâr Avvâd Maruf - Mahmud Muhammed Halil. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1991.
- İshâk, Ali Şevâh. *Mu`cemü musannifâti'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Riyad: Dârü'r-Rifâi, 1983.
- İslambolî, Yahya b. Salih el-. *Tarikat Kıyafetleri*. İstanbul: Sufi Kitap, 2006.
- İzutsu, Toshihiko. *İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar Kavramlar*. çev. Ahmet Yüksel Özemre. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005.
- Jackson, Abraham Vilitine Williams. *History of India*. 9 Cilt. Londra: Grolier Society, 1906.
- Jetley, J. *Delhi The Capital of India*. Yeni Delhi: Asian Educational Services, 1997.
- Johnston, Sir Harry. *Pioneers in India*. Bombay: Blackie and son limited, 1913.
- Kadı Muinüddin Ahmed. *History of The Shattâri Silsilah*. Aligarh: Aligarh İslam Üniversitesi, Doktora Tezi, 1963.
- Kafesoğlu, İbrahim. "İbn Battûta". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 5(1)/708-711. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1987.
- Kahraman, Abdullah. "Yunus Emre Divan'ında Şeriat Tarikat Hakikat Marifet (Dört Kapı)". *Kocaeli İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2017), 1-18.
- Kalandar, Hamid. *Hayrî'l-mecâlis (Melfûzât-ı Hazret-i Şeyh Nasîreddin Mahmud Çerâğ-ı Dehlî)*. Aligarh: Publications of Department of History Aligarh Muslim University, 1959.
- Kallek, Cengiz. "Maverdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/180-186. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Kandemir, M. Yaşar. "İbn Hacer el-Askalani". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/514-531. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Kannûcî, Sıddık b. Hasan el-. *Ebcedü'l-`ulûm*. thk. Abdülcebbar ez-Zekkar. 3 Cilt. Dimeşk: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1978.
- Kara, Mustafa. "Evrâd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11/533. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kara, Mustafa. "Fenâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/333. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kara, Mustafa. "Havf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/528. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Kara, Mustafa. "İbn Teymiye Takıyüddin (ö. 728/1328)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/405-414. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Kara, Mustafa. *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri (1839-2000)*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.

- Kara, Mustafa. *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Sır Yayıncılık, 2008.
- Karamustafa, Ahmet T. *God's Unruly Friends*. Salt Lake City: University of Utah Press, 1994.
- Karamustafa, Ahmet T. *Tanrının Kuraltanımaz Kulları*. çev. Ruşen Sezer. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- Kartal, Abdullah. *Abdülkerim Cîlî'nin Tasavvuf Felsefesi*. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 2002.
- Kâşânî, Abdürrezzak el-. "Elf Makâm". çev. Abdürrezzak Tek. *Menâzilü's-sâ'irîn*. kitap editörü Hâce Abdullah el-Ensârî el-Herevî, çeviren Abdürrezzak Tek. Bursa: Emin Yayınları, 2008.
- Kâşânî, Abdürrezzâk el-. *Keşfü'l-vücûhi'l-gurri li'meanî nazmi'd-dürri Şerhi Tâiyyeti İbni'l-Fârız*. thk. Ahmed Ferid el-Mizyedi. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Kâşânî, İzzeddin. *Tasavvufun Ana Esasları: Misbâhu'l-Hidaye ve Miftâhu'l-Kifâye*. çev. Hakkı Uygur. İstanbul: Kurtuba Kitap, 2010.
- Kâşânî, Kemâleddin Abdürrezzâk b Ahmed. *Istilâhâtü's-sufiyye*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005a.
- Kâşânî, Kemâleddin Abdürrezzâk b Ahmed. *Latâifü'l-i'lâm fi işârâti ehli'l-ilhâm*. ed. Ahmed Abdurrahim es-Sâyih. 2 Cilt. Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2005b.
- Kâşânî, Kemâleddin Abdürrezzâk b Ahmed. "Reşhu'z-zülâl". *Istilâhâtü's-sufiyye*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005c.
- Kâşânî, Kemâleddin Abdürrezzâk b Ahmed el-. *Latâifü'l-i'lâm fi işârâti ehli'l-ilhâm: Tasavvuf Sözlüğü*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.
- Kâtibî, Necmeddin Ali b. Ömer el-Kazvinî el-. *eş-Şemsiyye fi'l-kavâidi'l-Mantıkıyye*. Beyrut: el-Merkezü's-Sikâfi'l-Arabi, 1998.
- Kâtibî, Necmeddin Ali b. Ömer el-Kazvinî el-. *Şemsiyye Risalesi: Tahkik, Çeviri ve Metni: Risâletü'ş-Şemsiyye fi'l-kavâidi'l-mantıkıyye*. çev. Feruh Özpilavcı. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.
- Kâtip Çelebi. *Keşfü'z-zunûn*. İstanbul: Ma`arif Matbaası, 1943.
- Kavas, Ahmet. "Senûsî, Muhammed b. Ali". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/529. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Kavsî, Abdulgaffar-ı. *Kitâbü'l-Vâhid*. Rabat, el-Hizânetü'l-âmme, 974.
- Upanishad: Upanishadlar*. çev. Korhan Kaya. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Kaya, Mahmut. "İşrâkıyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/435. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

- Kayserî, Dâvûd b. Mahmud el-. *Şerhu Tâiyye İbnü'l-Fârid el-kübrâ*. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004.
- Kayserî, Dâvûd el-. *Mukaddemât: Fusûsü'l-hikem'e Giriş*. çev. Turan Koç - Mehmet Çetinkaya. İstanbul: İnsan Yayınları, 2012a.
- Kayserî, Dâvûd el-. *Tasavvuf İlmine Giriş: Risâle Fi İlmi't-Tasavvuf ve Şerhu Te'vîlâtı Besmele*. çev. Muhammed Bedirhan. İstanbul: Nefes Yayınları, 2013.
- Kayserî, Dâvûd el-. *Vahdet-i Vücûd Felsefesi: Felsefî ve Tasavvufî Risâleler*. çev. Mehmet Bayrakdar. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayını, 2012b.
- Kayserî, Şerefeddin Davud b Mahmûd. *er-Resâilü li-Dâvud el-Kayserî*. thk. Mehmet Bayrakdar. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 1997.
- Kazvinî, Celaleddin Muhammed. *Tellus (Meanî-Beyan-Bedî) Kur'an Edebiyatı*. çev. Mehmed Fahreddin Dinçkol. İstanbul: Ebrar Yayınları, 1990.
- Kazvinî, Ebû Yahyâ Cemâlüddîn Zekeriyâ b. Muhammed el-. *Âsârü'l-bilâd ve ahhârü'l-`ibâd*. Beyrut: Dârü Sâdr, ty.
- Kazvinî, Muhammed b. Abdurrahman el-Hatib el-. *el-Îzâh fi `ulûmi'l-belâğati el-me`ânî ve'l-beyân ve'l-bedi*. thk. İbrahim Şemseddin. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu`cemü'l-müellifin terâcim musannıf kütübî'l-Arabiyye*. Dimeşk: Müessesetü'r-Risâle, 1957.
- Keklik, Nihat. *İbnü'l-Arabî'nin Eserleri ve Kaynakları İçin Misdak Olarak el-Futûhât el-Mekkiyye*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Keklik, Nihat. *İslam Mantık Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1969.
- Keklik, Nihat. *Muhyiddin İbnü'l-Arabî Hayatı ve Çevresi*. İstanbul: Çığır Yayınları, 1966.
- Kelâbâzî, Ebubekir Muhammed b. İshâk Buhârî. *et-Ta`arrûf: Doğu Devrinde Tasavvuf*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992.
- Kelâbâzî, Ebubekir Muhammed b. İshâk Buhârî. *et-Ta`arrûfli'mezhebi ehli't-tasavvuf*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- Keleş, Mahmut Recep. "Kutbüddîn-i Şîrâzî'nin Anadolu'daki faaliyetleri ve Sadreddîn-i Konevî ile ilişkisi". *Tarih Okulu Dergisi* 19 (2014), 329-345.
- Kemalpaşazâde, Şemseddin Ahmed. *Risâletü el-Fakru sevâdü'l-vechi fi'd-dâreyn*. ABD. New Jersey Eyaletinin Princeton Üniversite Kütüphanesi: Güney Doğu Özel Koleksiyonu, 4218Y, 5437Y ve 198 numaralarda üç farklı el yazma.

- Keversî, Muhammed Zâhid b. el-Hasen el-. *İrgâmü'l-merîd fî şerhi'n-nazmi'l-atîd li-tevessülü'l-mürîd*. Kahire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye, 2000.
- Keyyâlî, Asım İbrahim el-. *el-Hakâiku'l-Îlâhiyye Fî Tâiyâyâtî's-Sûfiyye: İşrûne Tâiyye Sûfiyye Fî Envârî't-Tarîkati ve Esrârî'l-Hakîkati*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2007.
- Khâlidî, Omar. "Konkani Muslims". *Islamic Culture* 74/1 (2000), 127-153.
- Kılıç, Cevdet. *Varlık ve Mertebeleri*. İstanbul: Fecr Yayınları, 2014.
- Kılıç, Hulusi. "Fîrûzâbâdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/143-145. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Kılıç, Mahmud Erol. "Ekberîyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/544. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kılıç, Mahmud Erol. "Fergânî Sa'îdüddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/382. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kılıç, Mahmud Erol. "Fusûsü'l-hikem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/234. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Kılıç, Mahmud Erol. *İbnü'l-Arabi Düşüncesine Giriş: Şeyh-i Ekber*. İstanbul: Sufi Kitap, 2011.
- Kılıç, Mahmud Erol. "İbnü'l-Arabi, Muhyiddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/494. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Kılıç, Mahmud Erol. "Nimetullah-ı Veli". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/133. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Kılıç, Mahmud Erol. *Sufi ve Şiir: Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2012.
- Knysh, Alexander D. *Ibn Arabi in The Later Islamic Tradition: The Making of A Polemical Image in Medieval Islam*. ed. Seyyed Hossein Nasr. Albany-New York: State University of New York Press, 1999.
- Kocabıyık, Ergun. *Tasavvuf Sözlüğü: İngilizce-Türkçe/Türkçe-İngilizce*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2008.
- Konevi, Sadreddin. *Fatiha Suresi Tefsiri: İ'cazû'l-beyan fî te'vîli ümmi'l-Kur'ân*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2002.
- Konevî, Sadreddin. *Tebîrâtü'l-mübtedî ve tezkiretül-müntehâ: Marifet Yolcusuna Kılavuz*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.
- Konevî, Sadreddin el-. "en-Nusûs fî tahkîki tavrî'l-mahsûs". *en-Nefehâtü'l-ilâhiyye*. thk. Ahmed Ferid el-Mizyedî. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2007.
- Konevî, Sadreddin el-. *en-Nusûs fî tahkîki't-tavrî'l-mahsûs*. thk. İbrahim İbrahim Muhammed Yasin. Kahire: Menşetü'l-Ma'arif, 2003.
- Konevi, Sadreddin Muhammed b İshak b Muhammed Sadreddin. *Tasavvuf metafiziği = Miftâh-ı gaybi'l-cem ve'l-vücûd*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2002.

- Konevî, Sadreddin Muhammed b. İshak el-. *el-Fükûk fî esrârî müstenidâti hikemi'l-Fusûs li'ş-Şeyhi'l-Ekber Muhyiddin İbni'l-Arabi*. Beyrut: Books Publisher, 2013.
- Konevi, Sadreddin Muhammed b. İshak el-. *en-Nefahâtü'l-ilâhiyye*. thk. Ahmed Ferîd el-Mizyedî. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2007.
- Konevî, Sadreddin Muhammed b. İshak el-. *İ'câzü'l-beyân fî te'vîli ümmi'l-Kur'ân*. Kum: Müessesese Bustan-ı Kitab, 1381.
- Konevî, Sadreddin Muhammed b. İshak el-. *İ'câzü'l-Beyân*. Haydarâbâd: Matbaa Dairetü'l-Maarif, 1310.
- Konevî, Sadreddin Muhammed b. İshak el-. *İlâhi Nefhalar: en-Nefehâtü'l-ilâhiyye*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Konevî, Sadreddin Muhammed b. İshak el-. *Miftâhu gâybi'l-cem ve tafsilühu ve îzâhu sırri'l-vücûd ve tekmilühu*. Kahire el-Ezheriyye, 33562-928.
- Konevi, Sadreddin Muhammed b. İshak el-. “Risale-i hâdiye”. çev. Ekrem Demirli. *Mektuplaşmalar*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2014.
- Konevî, Sadreddin Muhammed b. İshak el-. *Vahdet-i Vücûd ve Esasları: en-Nusûs fî tahkiki tauri'l-mahsûs*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: İz Yayıncılık, 2008.
- Konevî, Sadreddin-i. *Mektuplaşmalar: el-Mürâselât*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: Kapı Yayınları, 2014.
- Konukçu, Enver. “Behmenîler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/353-354. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Konukçu, Enver. “Ekber Şah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/542-544. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Konukçu, Enver. “Hindistan'daki Türk Devletleri”. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. ed. Kenan Seyithanoğlu. 9/462. Konya: Kombas-san Yayınları, 1994.
- Konukçu, Enver. “Kutbüddin Bahtiyar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/483. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Kopf, David. *British Orientalism And The Bengal Renaissance: The Dynamics of Indian Modernization 1773-1835*. Calcutta: Firma K. L. Mukhopadhyay, 1969.
- Köksal, M. Asım. *Peygamberler Tarihi*. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Kömürcü, Kâmil. “Burhan ve çeşitleri”. *Mantık El Kitabı*. ed. İsmail Köz - Ali Çetin. 248-252. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.
- Köse, Saffet. “İbnü'l-Mukrî el-Yemenî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/138. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

- Kudâî', Ebu Abdullah Muhammed b. Selâme el-Mısrî el-. *Müsnedü's-Şihâb*. thk. Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefi. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1986.
- Kurnaz, Cemal - Tatçı, Mustafa. *Türk Edebiyatında Şathiyeye*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.
- Kurtuluş, Rıza. "Mîrhord". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/157. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Kuşeyrî, Abdülkerim b. Hevâzin en-Nisaburî el-. *er-Risaletü'l-Kuşeyriyye fi ilmi't-Tasavvuf*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2008.
- Kuşeyrî, Ebü'l-Kasım Zeynülislam Abdülkerim b. Hevâzin el-. *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1991.
- Kutluer, İlhan. "Cevher". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/450-455. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kutluer, İlhan. "Lâ Edriyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/41. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Kutluer, İlhan. "Mebde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/210-211. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Kutluer, İlhan. "Şey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/34-36. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Kübrâ, Necmeddin. *Tasavvufta On Esas: Usûlü'l-Aşere Şerhleri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2010.
- Kübra, Necmüddin. *Usûlü Aşere, Risâle ile'l-Hâim, Fevâihu'l-Cemâl: Tasavvufta Hayat*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2013.
- Küçük, Hülya. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihine Giriş*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- Küçük, Hülya. "Light Upon Light in al-Andalusî Sufism: Abû'l-Hakam Ibn Barrajan (d. 536/1141) and Muhyî'd-Din Ibn Al-'Arabî (d. 638/1240) as Developer of His Hermeneutics". *Zeitschrift Der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 163/2 (2013), 383-409.
- Küçük, Osman Nuri. "Kalbin Makamları-Letâîf". *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. 52-54. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Küçük, Osman Nuri. "Nefsin Mertebeleri (Atvâr-ı Seb'a)". *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. 54-59. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Kürüm, Esra - Furtun, Serkan. "'Her şey zıttıyla kâimdir' Necip Fazıl, Çile ve Zıtlar Dünyası". *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi* 1/19 (2016), 73-94.
- Lahûrî, Müfti Gulam Server. *Hadikatü'l-evliyâ*. thk. Muhammed İkbâl Müceddidî. Lahor: Tasavvuf Faundayın, 2000.

- Lahûrî, Müfti Gulam Server. *Hazînetü'l-asfiyâ*. Lahor: Mektebe Nebeviyye, 1281.
- Lâhûrî, Müfti Gulâm Server. *Hazinetü'l-Asfiyâ*. çev. Pirzâde İkbâl Ahmad Fârûkî. 4 Cilt. Lahor: Mektebe Nebeviyye, 2001.
- Lal, K. S. *History of Khâlîjis 1290-1320*. Allahâbâd: The Indian Press, 1950.
- Landolt, H. "Sad al-Din al-Hammuî". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 8/703-704. Leiden: Brill, 1995.
- Lawrance, B. "Abu Eshaq Kazaruni". *Encyclopaedia Iranica*. ed. Ehsan Yarshater. 1/274-275. Leiden: Brill, 1983.
- Lawrence, Bruce B. "Biruni Abu Rayhan". *Encyclopaedia Iranica*. ed. Ehsan Yarshater. 4/285-287. Leiden: Brill, 1989.
- Levend, Agah Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Lewisohn, L. "Shirin Magribi, Muhammad". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 9/484. Leiden: Brill, 1997.
- Lory, Pierre. "İbn Arabî'nin Eserlerinde Dil ve Harfler Sembolizmi". çev. M. Mustafa Çakmaklıoğlu. *Bilimname: Düşünce Platformu* 4/10 (2006), 173.
- Loth, Otto. *A Catalogue of Arabic Manuscripts in the Library of the India Office*. Londra: the secretary of state for India in council, 1877.
- Löfgren, O. "Aydarus". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 1/781. Leiden: Brill, 1986.
- Löfgren, O. "Bâ Alawi". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 1/828-830. Leiden: Brill, 1986.
- Ma`sûm, Muhammed. *Yedi Sır: Seb`u'l-esrâr fî medârici'l-ahyâr*. çev. Rahmi Serin. İstanbul: Pamuk Yayıncılık, ty.
- Mach, Rudolf. *Catalogue of Arabic Manuscripts (Yahuda Section) in The Garrett Collection Princeton University Library*. New Jersey Princeton: Princeton University Press, 1977.
- Macit, Muhittin. "Teşvik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/567-568. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Mağribî, Muhammed Şirin-i. *Câm-ı Cihannümâ*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 2592.
- Mağribî, Muhammed Şirin-i. *Câm-ı Cihannümâ*. Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, 3874/2, 102b-111a.
- Mağribî, Muhammed Şirin-i. *Câm-ı Cihannümâ*. Manisa İl Halk Kütüphanesi, 2936/1.
- Majumdar, A. K. "The Succession States of The Delhi Sultanate". *The Delhi Sultanate in The History And Culture of The Indian People*. ed. R. C. Majumdar. 6/159. Bombay: Bharatiya Vidyâ Bhavan, 1960.

- Makrîzî, Takiyyüddin Ahmed b. Ali el-. *Dürerü'l-u`kûdi'l-ferîde fî terâcimi'l-a'yâni'l-müfîde*. thk. Mahmud el-Celîlî. Beyrut: Dârü'l-Gurabi'l-İslâmî, 2002.
- Maksudoğlu, Mehmet. "Abdülhay el-Hasenî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/229. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Maktul, Şehabeddin Yahya es-Sühreverdî el-. *Kelimâtü's-sufiyye*. thk. Kasım Muhammed Abbas. Şam: el-Mada, 2009.
- Malek, Intajhusen Imamkhan. *Upanishads and Islamic Mysticism: A Study*. Ahmedâbâd: Gucerât Üniversitesi, Doktora Tezi, 2003.
- Malîh, Muhammed Riyad el-. *Fihris mahtûtât Dâr'il-Kütübî'z-Zahiriyye et-tasavvuf*. Dimeşk: Matbaatü'l-Hicaz, 1978.
- Mantran, Robert. *İslam'ın Yayılış Tarihi (VII-XI. Yüzyıllar)*. çev. İsmet Kayaoğlu. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1981.
- Mar`aşlî, Yusuf el-. *Nesrül-cevâhir ve'd-dürer fî `ulemâi karnî'r-râbi` `aşera*. Beyrut: Dârü'l-Ma`rife, 2006.
- Marco Polo. *Le Devisement Du Monde: Dünyanın Hikâye Edilişî Harikalar Kitabı*. çev. Işık Ergüden - Z. Zühre İlkelen. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019.
- Marco Polo. *Le Devisement Du Monde: Marko Polo Seyahatnamesi*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1979.
- Margoliouth, D. S. "Çiştîye". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 3/435-436. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1987.
- Massé, H. "İrâkî". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 3/1269. Leiden: Brill, 1986.
- Massignon, Louis. *Essai Sur Les Origines du lexique technique de la mystique musulmane*. Paris: Paul Geuthner, 1922.
- Massignon, Louis. "Tarikat". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 12(1)/5. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1979.
- Massignon, Louis - Kraus, Paul. *Akhbâr Al-Hâllaj*. Dimeşk: Et-Tekvîn Hızânetü't-Türâs, 2006.
- Massignon, M. Louis. *İslam'ın Mistik Şehidi Hallâc-ı Mansûr'un Çilesi*. çev. İsmet Birkan. İstanbul: Ardıç Yayınları, 2006.
- Mâturidî, Ebû Mansur el-. *Kitabü't-Tevhîd*. çev. Bekir Topaloğlu. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2015.
- Medenî, Es-Seyyid İbrahim b. Es-seyyid Muhammed el-Kâdiri el-Hüseynî el-. *A Message to A Human Being Risala Zamirul İnsan Liizdayadi ish-tiyaqil Muhabeen ila zikir-Rehman*. thk. Muhammed İsmet b. Abdülkadir Bûbirî Kalyani. Kalyan-Bombay: İmam Şafi Foundation, 2007.

- Medenî, Es-Seyyid İbrahim b. Es-seyyid Muhammed el-Kâdiri el-Hüseyni el-. *Risale damîri'l-insan li-izdiyadi iştiyaki'l-muhibbîne ilâ zikri'r-rahmân*. thk. Muhammed Ismet b. Abdülkadir Bûbirî Kalyani. Kalyan-Bombay: İmam Şafi Foundation, 2003.
- Mehâimî, Alaüddin Ali b Ahmed. *el-Lemahât*. Ahmedâbâd Pir Muhammed Şah Dergâhu Kütüphanesi, Pir Muhammed Şah Dergâhu, 12/4-621.
- Mehâimî, Alaüddin Ali b Ahmed. *Fıkh-ı Mahdûmî*. çev. Mahmud Ahter el-Kâdirî. Bombay: Rıda Foundation, 1988.
- Mehâimî, Alaüddin Ali b Ahmed. *Fıkh-ı Mehâimî*. çev. Ebül-As Seyyid Rıdvan Ahmed Rifâî. Yeni Delhi: Sunni Publications, 2016.
- Mehâimî, Alaüddin Ali b Ahmed. *Îrâetü'd-Dekâyık fi Şerhi Mir'âti'l-Hakâık*. Bombay: Matbaa-i Terakki, ty.-c.
- Mehâimî, Alaüddin Ali b Ahmed. *Tefsîrü'l-Mehâimî*. Ankara: Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, 32. <https://www.yazmalar.gov.tr/sayfagoster.php?path=/mnt/fiber2/2006/millet/32/lowres/0005.jpg>
- Mehâimî, Ali b. Ahmed. *er-Risâletü'r-red alâ ba`zı men enkere alâ ehli't-tarık*. İstanbul Üniversitesi, İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi, 281.
- Mehâimî, Ali b. Ahmed. *Merâtib-i Vücûd*. thk. Müftü Farukhan Mehaimi Mısbahî. Haydarâbâd-Dekken: Eşrefiyye Islamic Foundation, 2019.
- Mehâimî, Ali b. Ahmed. *Meşra`u'l-husûs ilâ me`âni'n-Nusûs*. thk. Celaleddin Aştıyânî. Kum: Markaz-i Intişarat-i Daftar-i Tablighat-i İslami, 2000.
- Mehâimî, Ali b. Ahmed el-. *Ecilletü't-te'yîd fi şerhi Edilleti't-tevhîd*. Arapça El Yazma. Pir Muhammed Şah Dergâhu Kütüphanesi: Ahmedâbâd, 84.
- Mehâimî, Ali b. Ahmed el-. *Ecilletü't-te'yîd fi şerhi Edilleti't-tevhîd*. Yeni Delhi: y.y., 1917.
- Mehâimî, Ali b. Ahmed el-. *el-Urfü'l-hâtır fi ma`rifeti'l-havâtır*. Mısır: Dimyat Vakıflar Kütüphanesi, 2742.
- Mehâimî, Ali b. Ahmed el-. *er-Risâletü'r-red alâ ba`zı men enkere alâ ehli't-tarık*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, İ.Ü. Nadir Eserler, 281.
- Mehâimî, Ali b. Ahmed el-. *er-Rütbetü'r-refî'a fil-cem`i ve't-tevfıki beyne esrâri'l-hakıkati ve envâri's-şer`ati*. Pir Muhammed Şah Dergâhu Kütüphanesi, Pir Muhammed Şah Dergâhu, 32-1.
- Mehâimî, Ali b. Ahmed el-. *Ġâyetü'l-cûd li-ma`rifeti vahdeti'l-vücûd*. Şam: Zâhiriyye Kütüphanesi, El-Esed, 7965.
- Mehâimî, Ali b Ahmed el-. *Husûsu'n-ni'am fi şerhi Fusûsi'l-hikem*. thk. Ahmed Ferid el-Mızıyedi. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007.

- Mehâimî, Ali b. Ahmed el-. *İmhâdu'n-nasîha*. Külliyye Kâdiriyye, Külliyye Kâdiriyye, 86.
- Mehâimî, Ali b. Ahmed el-. *Lemahât*. Pir Muhammed Şah Dergâhı Kütüphanesi, Pir Muhammed Şah Dergâhı.
- Mehâimî, Ali b. Ahmed el-. *Meşra`u'l-husûs ilâ me`âni'n-Nusûs*. thk. Ahmed Ferid el-Mizyedi. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008.
- Mehâimî, Ali b. Ahmed el-. *Sharh Sayyid al-İstighfar*. Massachusetts Cambridge: Harvard Üniversitesi Houghton Kütüphanesi, Majmu'ah, SM4187.
- Mehâimî, Ali b Ahmed el-. *Tebşîru'r-Rahmân ve teysîrü'l-Mennân bi ba`zı mâ yüşîru ilâ i`câzi'l-Kur`ân*. 2 Cilt. Kahire: Matba`atü Bulak, 1295.
- Mehâimî, Ali b Ahmed el-. *Tebşîru'r-Rahmân ve teysîrü'l-Mennân bi ba`zı mâ yüşîru ilâ i`câzi'l-Kur`ân*. thk. Ahmed Ferid el-Mizyedi. 1-3 Cilt. Beyrut: Books-Publisher, 2011.
- Mehâimî, Ali b. Ahmed el-. *Zevârifü'l-latâif fi şerhi Avârifü'l-ma`ârif*. New Jersey, Princeton Üniversitesi, 2929Yq.
- Meier, F. "Ala al-Dawla al-Simnani". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 1/346. Leiden: Brill, 1986.
- Mekki, Ebu Talib el-. *Kalplerin Aızı: Kütü'l-kulûb*. çev. Yakup Çiçek - Dila-ver Selvi. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2003.
- Mekkî, Ebu Talib Muhammed b. Ali el-. *Kütü'l-kulûb fi mu`âmeleti'l-mahbûb ve vasfi tariki'l-mürîd ilâ makâmi't-tevhîd*. thk. Âsım İbrâhim el-Keyyâlî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Mekkî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed el-. *el-Fevâidü'l-celîle fi müselselâti İbni` Akîle*. thk. Muhammed Rıza el-Kahûcî. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2000.
- Melchert, Christopher. "Ascetics, Asceticism". *Medieval Islamic Civilization: An Encyclopedia*. ed. Joseph W. Meri. C. 1. Newyork: Routledge, 2006.
- Mes'ûdî, Ebü'l-Hasan Ali b, el-Hüseyin el-. *Mürûcü'z-zeheb ve ma`âdini'l-cevâhir*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2005.
- Mete, Ayşegül. *Taceddin b. Zekeriyya el-Osmâni el-Hindî ve Adâbü'l-Meşîha ve'l-Mürîdin Eserinin Tahkik ve Tahlili*. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Mevlânâ Celaleddin Rumi. *Mesnevî Tercümesi ve Şerhi*. çev. Abdülbaki Göl-pınarlı. İstanbul: İnkılâp Yayınları, 1983.
- Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî. *Mesnevî-i Şerif Şerhi*. İstanbul: Kitabevi, 2005.
- Miquel, A. "Ibn Battuta". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 3/735-736. Leiden: Brill, 1986.

- Misbâhî, Faruk Han Mehâimî. *Sevânih-i Mahdûm Ali Mehâimi*. Bombay: M.S.O., 2014.
- Mizcâcî, Muhammed el-. *Hidâyetü'l-hâlık*. Süleymaniye Yazma Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Efendi, 646, 1-109.
- Mohammad, Noor. *Hindistan'da Misyonerlik Faaliyetleri ve Agra Tartışmaları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Molla Ahmed İlahi. *Tasavvuf-nâme: İnceleme-Metin-Sadeleştirme-Tıpkıbasım*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2015.
- Muhammadi, Muhammad Muslih Mahdi al-. "The Renown Interpreter Ali Al-Maha'ami: His Life, Personality, And Scientific Status Among Scientists". *Al-Qanatr International Journal of Islamic Studies* 12/1 (2018), 51.
- Muhasibi, Hâris b. Esed el-. "el-Kasd ve'r-rücu` illallah". *el-Vasayâ*. thk. Abdülkadir Ahmed Ata. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986.
- Muhibbî, Muhammed Emin b. Fadlullah b. Muhibbiddin b. Muhammed el-. *Hulâsâtü'l-eser fi a'yânî'l-karnî'l-hâdî'l-aşer*. 4 Cilt. Kahire: el-Matbaatü'l-Vehbiyye, 1867.
- Muhyî. *Daire-i Cihannümâ*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, 1533.
- Muîn, Muhammed. *Ferheng-i Fârisî*. Tahran: Müessesesi-i İntişârât-i Emîr-i Kebîr, 1992.
- Musahan, Ali Yıldız. "Mâverâünnehir Bölgesinde Mutezile-Mâturîdî Etkileşimi". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (2015), 193.
- Muslu, Ramazan. "Tasavvufî hâller ve makamlar". *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. 326-328. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Muslu, Ramazan. "Usûl-i aşere". *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. 328. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Muttakî, Alâeddin Ali b. Hüsâmeddin el-Kâdirî eş-Şazilî el-Burhanpûrî el-Hindî el-. *Kenzü'l-`ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-efâl*. thk. Bekrî Hayyânî - Safvet es-Sekâ. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1981.
- Mübârek, Abdullah İbnü'l-. *Kitâbü'z-Zühd ve'r-Rekâik: Zâhidlik ve İncelikleri*. çev. M. Adil Teymur. İstanbul: Seha Neşriyat, 1992.
- Müller, Max - Paul Deussen (ed.). *Upanişadlar: İnsanlığın İlk Felsefi Metinleri*. İstanbul: Okyanus Yayıncılık, 2010.
- Münâvî, Muhammed Abdürraûf el-. *Fezû'l-Kadîr şerhu'l-Câmî'î's-sagîr min ehâdisi'l-Beşîri'n-Nezîr*. thk. Ahmed Abdüsselam. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- Münâvî, Zeynüddin Abdürrauf Muhammed b. Tacülarifin el-Haddâdî el-. *et-Tevkîf `alâ mühimmâti't-ta'rif*. thk. Abdülhamid Salih Hamdân. Kahire: Âlemü'l-Kütüb, 1990.

- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâci'l-ârifin b. Nûriddîn Alî el-Haddâdî el-. *Feyzu'l-Kadîr şerhu'l-Câmî's-sagîr*. 6 Cilt. Kahire: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1937.
- Münzirî, Zekiyüddin Abdülazim b. Abdülkavî el-. *et-Tergîb ve't-terhîb mine'l-hadîsi's-şerîf*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, 1968.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî. *el-Câmî`u's-Sahîh*. thk. Muhammed Fuad Abdülbaki. 5 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1955.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuad Abdülbaki. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1955.
- Nablusî, Abdülğanî. *Gerçek Varlık: Vahdet-i Vücûd'un Müdafaası*. çev. Ekrem Demirli. İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- Nablusî, Abdülğanî b. İsmail en-. *el-Vücûdü'l-hakku'z-zâhir bi'cemi`i'l-eşyâ ve'l-hutâbi's-şühûdî's-sıdkı'l-kâşifi`ani'z-zilâleti ve'l-efyâ*. thk. Bekri Alaaddin. Dimeşk: L'institute Français D'études Arabes De Damas, 1995.
- Nablûsî, Abdülğanî en-. *Şerhu Dîvâni İbni'l-Fâriz*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- 646 Naim, Arif. "Bicapur". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/127-128. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Nakşibendi, Muhammed Nuri Şemseddin. *Tam Miftâhu'l-Kulûb: Kalplerin Anahtarı*. İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, 1983.
- Nasr, Âtîf Cevdet. *er-Remzü's-şi`riyyü`inde's-sufiyyeti*. Beyrut: Dârü'l-Endülüs/Dârü'l-Kindî, 1978.
- Nasr, Seyyid Hüseyin. "İsfahan okulunun başlıca şahsiyetleri". *İslam Düşüncesi Tarihi*. ed. Mian M. Şerif. 2/154-181. İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.
- Nebhânî, Yûsuf b. İsmail en-. *Câmiu kerâmâti'l-evliyâ*. thk. İbrâhim Atve İvaz. 2 Cilt. Yeni Delhi: Merkez-i Ehl-i Sünnet Barakat Rızâ, 2001.
- Nedîm, Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya`kûb İshâk en-. *Kitâbü'l-Fihrist*. Londra: Müessesetü'l-Furkan Li't-Türâsi'l-İslâmî, 2009.
- Nedvî, Ebu'l-Hasen Ali el-Hüseyin en-. *el-İmâmü's-Sirhindî*. Kuveyt: Dâru'l-Kalem, 1994.
- Nedvi, İzzeddin en-. b. "Üsretü'n-Nevât ve Hıdamâtuhâ li'l-Edebi'l-Arabî". *el-Mecelletü Kalikoot* 3 (2013), 104.
- Nekerî, Kâdı Abdünnebî b. Abdürresûl el-Ahmed. *Destûrü'l-`ulemâ': Câmü`u'l-`ulûm fî istilâhâti'l-fünûn*. çev. Hasan Hânî Fahs. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.

- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb el-Horasânî en-. *Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Hasan Abdülmün'im Şelbî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Nesefî, Azizüddin. *Hakikatin Özü: Zübdetü'l-Hakâk*. çev. Seyyid H. Hüseyinzâde. İstanbul: Kitsan Yayınları, 2000.
- Nesefî, Azizüddin. *İnsan-ı Kâmil*. çev. Ahmet Avni Konuk. İstanbul: Gelecek Yayıncılık, 2009.
- Nesefî, Azizüddin. *Tasavvufta İnsan Meselesi İnsan-ı Kâmil*. İstanbul: Dergâh yayınları, 1990.
- Nicholson, Reynold A. *The Mystics of Islam*. Londra: G. Bell And Sons Limited, 1914.
- Nisâbü'rî, Nizameddin Hasan b. Muhammed en-. *Garâibü'l-Kur'ân ve regâibü'l-Furkân*. thk. Zekeriya Umeyrât. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1995.
- Nizami, Khaliq Ahmad. "Abu Ali Qalandar". *Encyclopaedia Iranica*. ed. Ehsan Yarshater. 1/258. Leiden: Brill, 1983.
- Nizami, Khaliq Ahmad. "Çiştîyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/343-346. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Nizami, Khaliq Ahmad. "Dakhan". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 2/99. Leiden: Brill, 1991.
- Nizami, Khaliq Ahmad. "Dekken". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/112-113. TDV Yayınları, 1994.
- Nizami, Khaliq Ahmad. "Delhi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/126-128. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Nizami, Khaliq Ahmad. "Early Arab Contact With South Asia". *Journal of Islamic Studies* 5/1 (1994), 52-69.
- Nizami, Khaliq Ahmad. "Firişte". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/133-134. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Nizami, Khaliq Ahmad. "Gavs Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 403-404. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Nizami, Khaliq Ahmad. "Gawtı Mohammad". *Encyclopaedia Iranica*. ed. Ehsan Yarshater. 10/341. Leiden: Brill, 2000.
- Nizami, Khaliq Ahmad. "Gucerât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14/172. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Nizami, Khaliq Ahmad. "Hamid Qalandar". *Encyclopaedia Iranica*. ed. Ehsan Yarshater. 11/639. Leiden: Brill, 2003.
- Nizami, Khaliq Ahmad. "Hindistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/85. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

- Nizami, Khaliq Ahmad. "Nakshbandiyya in India". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 7/937-939. Leiden: Brill, 1993.
- Nizami, Khaliq Ahmad. "Shattari Saints and Their Attitude Towards The State". ed. Shaikh Abdur Rashid. *Medieval India Quarterly* 1/ (1950), 56-70.
- Nizami, Khaliq Ahmad. *Some Aspects of Religion And Politics in India During The Thirteenth Century*. Aligarh: Publications of Department of History Aligarh Muslim University, 1961.
- Nizami, Khaliq Ahmad. *Studies in Medieval Indian History And Culture*. Allahâbâd: Kitab Mahal, 1966.
- Nizami, Khaliq Ahmad. *The Life And Times of Shaikh Farid-u'd-din Ganj-i Shakar*. Yeni Delhi: Idarah-ı Adabiyat-ı Delhi, 1973.
- Nizami, Khaliq Ahmed. "Cishtiyya". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 2/50-56. Leiden: Brill, 1991.
- Nizami, Khaliq Ahmed. "Çiştîyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/343. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Nizami, Khaliq Ahmed. "Feridüddin Mes'ud". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/398. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Nizami, Khaliq Ahmed. "Gisû Daraz". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 2/1114. Leiden: Brill, 1991.
- Nizami, Khaliq Ahmed. *Târîh-i Meşâyih-i Çiştî*. Yeni Delhi: Nedvetü'l-Musannûfîn-i Dehlî, 1953.
- Nizami, Khaliq Ahmed. "Tarika". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 10/255. Leiden: Brill, 2000.
- Nu'mânî, Ebu Hafs Sirâceddin Ömer b. Ali ed-Dimeşkî en-. *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitâb*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Numânü'l-Hak, Seyyid. "İslam Felsefesinin Hint ve Fârisî Arka Planı". çev. Şamil Öçal - Hasan Tuncay Başoğlu. *İslam Felsefesi Tarihi*. ed. Seyyid Hüseyin Nasr - Oliver Leaman. İstanbul: Açılım Kitap, 2017.
- Nur el-Arabi, Muhammed. *el-Latâifü't-tahkîkât fi şerhi'l-Vâridât*. İstanbul: Esma Yayınları, 1994.
- Nuru'l-Hasan. "Abu (Bu) Ali Kalandar". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 1/104. Leiden: Brill, 1986.
- Nüveyhuz, Adil. *Mu`cemü'l-müfessirîn min sadri'l-İslam hatte'l-`asri'l-hâzır*. Beyrut: Müessesetü Nüveyhuzı's-Sekâfiyye, 1988.
- Nüveyrî, Şihabeddin Ahmed b. Abdülvehhâb en-. *Nihâyetü'l-ereb fi fünûni'l-edeb*. thk. Yahya eş-Şâmî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.

- Ocak, Ahmet Yaşar. *İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*. İstanbul: Kabcacı Yayıncılık, 2012.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderiler (14-17. Yüzyıllar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Veysel Karanî ve Üveysilik*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982.
- Okudan, Rifat. "Aynu'l-Kudat Hemedânî ve Varlığın Birliğı". *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. 199-200. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012a.
- Okudan, Rifat. "Ekberi Gelenek". *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. 200. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Okudan, Rifat. "Gazzâlî ve Sünni Tasavvuf". *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. 189. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012b.
- Okumuş, Mesut. "Darülfünun İlahiyat Fakültesi Muallimi Cevdet Bey ve 'Tefsir Tarihi' Adlı Eserinin Tefsir Tarihi Yazıcılığındaki Yeri". *18-19 Kasım 2009 Tebliğleri*. 430, 2010.
- Okumuş, Ömer. "Câmi Abdurrahman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/94-99. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Osmanzâde, Hüseyin Vassaf. *Sefine-i Evliyâ*. 5 Cilt. İstanbul: Kitabevi, 2011.
- Ögke, Ahmet. "Bir Tasavvuf Terimi Olarak Ricâlü'l-Gayb-İbnü'l-Arabi'nin Görüşleri". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 2/5 (2001), 161-201.
- Ögke, Ahmet. "Fenâ-Bekâ". *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. 166. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Ögke, Ahmet. "İbnü'l-Arabi'nin Fusûsü'l-hikem'inde Ayna Metaforu". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabi Özel Sayısı-2)* 23 (2009), 75-89.
- Ögke, Ahmet. "Ricâlü'l-Gayb". *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. 448-455. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Öner, Necati. *Klasik Mantık*. Ankara: Bilim Yayınları, 1996.
- Öngören, Reşat. "Fenâ-Bekâ". *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Öngören, Reşat. "Sa'deddîn-i Hammûye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/390. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Öngören, Reşat. "Sufi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/471. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Öngören, Reşat. "Sühreverdiiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/42. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Öngören, Reşat. "Sühreverdiyye". *Tasavvuf El Kitabı*. ed. Kadir Özköse. 257. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.

- Öngören, Reşat. "Tasavvuf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/120. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Öz, Mustafa. "Hillî İbnü'l-Mutahhar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/38. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Özaydın, Abdülkerim. "Hasan Sabbah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/347. İskenderiye: TDV Yayınları, 1997.
- Özcan, Azmi. "Hindistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/78. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Özcan, Azmi. "Nizameddin Evliya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/179. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Özcan, Azmi. "Şah Cihan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/251. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Özen, Şükrü. "Hallâl Ebubekir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/382. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Özervarlı, M. Sait. "İsbat-ı Vâcib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/495. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Özervarlı, M. Sait. "Mebde ve Mead". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/211-212. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Özgüdenli, Osman Gazi. "Olcaytu Han". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/345-347. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Özköse, Kadir. "Ahmed Yesevî'nin Fakr Anlayışı". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2016), 13-36.
- Özköse, Kadir. "Ahmed Zerrûk, Hayatı ve Tasavvufi Düşüncesi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2008), 141-177.
- Özköse, Kadir. *Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmalar Merkezi Yayınları*. "Azîz Mahmud Hüdâyî'de Nûr-ı Muhammedî Telâkkisi". *Üsküdar Sempozyumu-III: Uluslararası Aziz Mahmud Hüdayi Sempozyumu (23-25 Mayıs 2005) Bildiriler 1*, 235.
- Özköse, Kadir. "Ebu Medyen Şuayb el-Ensari'nin Tasavvufi Düşüncesi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (15 Aralık 2007), 161-196. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuifd/255240>
- Özköse, Kadir. "Ebü'l-Hasan Harakânî'nin Nakşebendiyye Silsilesindeki Yeri". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/Ek 1 (2017), 8-30.
- Özköse, Kadir. "İbn Rüşd ile İbnü'l-Arabi Arasındaki Sessiz Diyalog-Hakikat Arayışında Felsefi Bilgi ile Tasavvufi Bilginin Karşılaşması". *Doğu-Batı İlişkisinin Entelektüel Boyutu İbn Rüşd'ü Yeniden Düşünmek: İbn Rüşd 2* (2009), 179-193.

- Özköse, Kadir. "İbnü'l-Arabi Düşüncesinde mümkün Varlıkların İlahi İlimdeki Ezeli Hakikatleri: A'yân-ı Sâbite". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (2011), 15-36.
- Özköse, Kadir. "İnsan-ı Kâmil Nazariyesi Çerçevesinde İnsan-Alem İlişkisi". *Bişkek Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi* 9-10 (2010), 17-33.
- Özköse, Kadir. *Muhammed Senûsî Hayatı, Eserleri ve Hareketi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2000.
- Özköse, Kadir. "Tarikatlarda Eğitim: Letâif-i Hamse". *Somuncu Baba: Aylık İlim Kültür ve Edebiyat Dergisi*, 22-24.
- Özköse, Kadir. *Tasavvuf ve Gönül Eğitimi*. Ankara: Nasihat Yayınları, 2008.
- Özköse, Kadir. *Tasavvufî Hikmet ve Risâleler: Ebu Medyen Şuayb el-Ensârî*. Konya: Ensar Yayıncılık, 2008.
- Özköse, Kadir. "Zühd ve Sufilerin Zühde Yükladıkları Anlam Tasavvufta Dünyevileşmeye Tepkisel Yaklaşım". *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2002), 175-194.
- Özşenel, Mehmet. "İlk Yarattılan Varlık Konusundaki Rivayetler". *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 4 (1998), 171-189.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an ve Tarihsellik Üzerine: Çerçeve Yazılar, Örnek Konular*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2021.
- Öztürk, Mustafa - Mertoğlu, Mehmet Suat. "Zemahşerî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/235-238. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Aşk ve Hak Şehidi Hallâc-ı Mansûr ve Eseri*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınevi, 1976.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1995.
- Page, J. A. *Guide to the Qutb: Delhi*. Calcutta: Government of India Central Publication Branch, 1927.
- Page, J. Burton. "Dihli". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 2/255-266. Leiden: Brill, 1991.
- Pakalın, M. Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 3 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Paro, Mohammad Abdullah Mama. *The Life History Of Hazrat Shaikh Makh-dum Ali Paro Qutbu'l-Aqtâb Qutb-e Kokan Al-Mahaimi of Mumbai*. Mumbai: Ghazali Typestters & Printers, 2000.
- Parsa, Muhammed. *Tevhide Giriş*. çev. Ali Hüsrevoğlu. İstanbul: Erkam Yayınları, 1988.
- Pehlivan, Necmettin. "Mükâbere". *Mantık El Kitabı*. ed. İsmail Köz vd. 281. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.

- Perviz, Halid. *Evlilyaullah*. Lahor: Ali Meyan Pablikeyşın, 2009.
- Poole, Stanley Lane. *History of India*. ed. A. V. Williams Jackson. Londra: The Grolier Society Publishers, 1906.
- Poole, Stanley Lane. *Rulers of India: Aurangzib*. ed. Sir William Wilson Hunter. Oxford: The Clarendon Press, 1893.
- Poole, Stanley Lane. *The Mohammadan Dynasties Chronological And Genealogical Tablets With Historical Introductions*. New York: Routledge, 2000.
- Pourjavady, Nasrollah. "Kalil-Allah Sah". *Encyclopaedia Iranica*. ed. Ehsan Yarshater. 15/384. Leiden: Brill, 2010.
- Prasad, Ishwari. *A Short History of Muslim Rule in India From The Conquest of Islam To The Death of Aurangzeb*. Allahâbâd: The Indian Press, 1931.
- Prasad, Ishwari. *History of Mediaeval India*. Allahâbâd: The Indian Press, 1925.
- Qalandar, Hamid. *Khairu'l-Majalis*. Aligarh: Publications of Department of History Aligarh Muslim University, 1935.
- Rasim Efendi, Mustafa. *Tasavvuf Sözlüğü (İstilahat-ı İnsan-ı Kamil)*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Râsim Efendi, Seyyid Mustafa. *Tasavvuf Sözlüğü: İstilahât-ı İnsan-ı Kâmil*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- 652 Ray, H. C. *The Dynastic History of Northern India Early Mediaeval Period*. Yeni Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers by The University of Calcutta, 1931.
- Râzî, Fahreddin er-. *Muhassalü efkâri'l-mütekaddimîn ve'l-müteahhirîn mine'l-ulemâi ve'l-hukemâi ve'l-mütekellimîn*. Kahire: Mektebetü'l-Külliyâtî'l-Ezheriyye, ty.
- Râzî, Fahreddin er-. *Münâzarâtü Fahreddin er-Râzî fi bilâdi Mâverâü'n-nehr*. ed. Fethullah Huleyf. Beyrut: Darü'l-Meşrik, 1966.
- Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer el-Hatib er-. *Kelama Giriş: el-Muhassal*. çev. Hüseyin Atay. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1978.
- Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer el-Hatib er-. *Tefsir-i Kebir: Mefâtihu'l-Gayb*. çev. Suat Yıldırım vd. 23 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 1988.
- Râzî, Kutbeddin Muhammed b. Muhammed er-. *Tahrîrül-kavâidi'l-mantikiyye fi şerhi'r-Risaleti'ş-Şemsiyye li-Necmeddin Ali el-Kâtîbî el-Kazvinî*. Kum: İntişârât-ı Bidar, 2005.
- Rita L. Atkinson vd. *Hilgard's Introduction to Psychology: Psikolojiye Giriş*. çev. Yavuz Alogan. İstanbul: Arkadaş Yayınları, 1999.
- Ritter, H. "al-Ghazâli". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 2/1041-1042. Leiden: Brill, 1991.

- Rizvi, Saiyid Athar Abbas. *A History of Sufism in India*. Yeni Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1978.
- Rizvi, Saiyid Athar Abbas. *A History of Sufism in India (Early Sufism And Its History in India to 1600 A.D.)*. Yeni Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1986.
- Rizvi, Saiyid Athar Abbas. "India And The Medieval Islamic World". *A Cultural History of India*. ed. A. L. Basham. Yeni Delhi: Oxford University Press, 1975.
- Rizvi, Saiyid Athar Abbas. "Islam in Medieval India". *A Cultural History of India*. ed. A. L. Basham. Yeni Delhi: Oxford University Press, 1975.
- Rizvi, Saiyid Athar Abbas. "The Muslim Ruling Dynasties". *A Cultural History of India*. ed. A. L. Basham. Yeni Delhi: Oxford University Press, 1975.
- Rizvi, Sajjad H. *Medieval Islamic Civilization: An Encyclopedia*. 2 Cilt. New York: Routledge, 2006.
- Rosenthal, F. "al-Safadi". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 8/759-760. Leiden: Brill, 1995.
- Rûmî, Mevlâna Celâleddîn-i. *Divan-ı Kebir/Divan-ı Şems-i Tebrizi*. Tahran: Müessesesi-i İntişârât-ı Emir-i Kebir, 1956.
- Sabûnî, Nureddin es-. *Mâtüridiyye Akâidi*. Ankara: Emel Matbaacılık, 1995.
- Saçaklızâde, Mehmed b. Ebî Bekr. *Neşrû't-tavâli`*. thk. Muhammed Yûsuf İdrîs. Amman: Dârü'n-Nûri'l-Mübîn, 2011.
- Sa'dî, Emin b. Ahmed b. Abdullah es-. *es-Sûfiyye fi Hadramut neş'etühâ ve usûlühâ ve âsarühâ*. Riyad: Dârü't-Tevhid li'n-Neşir, 2008.
- Sadri, Şeyh Musa es-. *Sadreddin Konevî'nin Menkibeleri: Regâiyibü'l-menâkıb*. İstanbul: Anka Yayınları, 2002.
- Safedî, Ebü's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn Hâlîl b. İzziddîn Aybeg es-. *A`yânü'l-`asr ve a`vânü'n-nasr*. thk. Ali Ebu Zeyd vd. 8 Cilt. Dimeşk: Dârü'l-Fikr, 1998.
- Safedî, Ebü's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn Hâlîl b. İzziddîn Aybeg es-. *el-Vâfi bi'l-vefâyât*. thk. Ahmed el-Arnaut - Türkî Mustafa. 31 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, 2000.
- Safer Baba. *Tasavvuf Terimleri: İstılahat-ı Sofiyye fi Vatan-ı Asliyye*. İstanbul: Heten Keten Yayınları, 1998.
- Sakkar, Sami es-. "Bâ Alevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/356. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Sakkar, Sami es-. "İbnü'd-Dübeysî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/16. İstanbul: TDV Yayınları, 2000a.

- Sakkar, Sami es-. "İbnü'n-Neccâr el-Bağdâdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/169-170. İstanbul: TDV Yayınları, 2000b.
- Saksena, Banarsi Prasad. *A Comprehensive History of India*. ed. Khaliq Ahmad Nizami - Mohammad Habib. Yeni Delhi: The Indian History Congress People's Publishing House, 1992.
- Saksena, Banarsi Prasad. "Alâuddin Khalji". *A Comprehensive History of India*. ed. Khaliq Ahmad Nizami - Mohammad Habib. 5/326-425. Yeni Delhi: The Indian History Congress People's Publishing House, 1992.
- Saksena, Banarsi Prasad. "Ghiyasuddin Tughluq". *A Comprehensive History of India*. ed. Khaliq Ahmad Nizami - Mohammad Habib. 5/460-482. Yeni Delhi: The Indian History Congress People's Publishing House, 1992.
- Saksena, Banarsi Prasad. "Qudbiddin Mubarak Khalji". *A Comprehensive History of India*. ed. Khaliq Ahmad Nizami - Mohammad Habib. 5/428-442. Yeni Delhi: The Indian History Congress People's Publishing House, 1992.
- Salâhî Bey, Mehmed. *Kâmûs-i Osmânî*. İstanbul: Kanaat Matbaası, 1329.
- Salih, Fuad. *Mu`cemü'l-ekâb ve'l-esmâi'l-müste`are fi't-târîhi'l-Arabî ve'l-İslâmî*. Beyrut: Dâru'l-İlim li'l-Malâyîn, 1990.
- Sâmî, Şemseddin. *Kâmûs-i Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Sandıkçı, Mesut. "Sâinüddin İbn Türke'nin Temhîdü'l-Kavâid Adlı Eseri ve Tasavvuf Metafizizindeki Yeri: Sadreddin Konevî, Davud Kayserî ve Molla Fenarî Bağlamında Bir Karşılaştırma". *Bilimname* 35 (2018), 432.
- Sarı, Mevlüt. *el-Mevârid Arapça-Türkçe Lügat*. İstanbul: Bahar Yayınevi, 1982.
- Sarkis, Yusuf Alian. *Dictionary of Arabic Printed Books From The Beginning of Arabic Printing Until The End of 1339/1919*. Kahire: Matba`at Sarkis, 1928.
- Schimmel, Annemarie. *Islam in the Indian Subcontinent*. Leiden: Brill, 1980.
- Schimmel, Annemarie. *İslam'ın Mistik Boyutları*. çev. Ergun Kocabıyık. İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2012.
- Schimmel, Annemarie. *Mystical Dimensions of Islam*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1975.
- Schmidtke, Sabimna. *The Theology of Allama al-Hillî*. Berlin: Klaus Schwarz Verlag, 1991.
- Seccâdî, Seyyid Cafer. *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü (Açıklamalı ve Alfabetik)*. çev. Hakkı Uygur. İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 2007.
- Seffârîni, Muhammed b. Ahmed es-. *Netâicü'l-efhâr fi şerhi hadîsi seyyidi'l-istiğfâr*. Riyad: Dâru's-Sumey'î, 1996.

- Sehâvî, Muhammed Abdurrahman es-. *Mekâsîdü'l-hasene fî beyâni kesîrin min'el-ehâdîsi'l-müştehireti `ale'l-elsineti*. thk. Muhammed Osman el-Haşet. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1985.
- Sehâvî, Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman es-. *ed-Dav'ü'l-lâmî `u li-ehli'l-karnî't-tâsi`i*. 12 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Cemil, ty.
- Selvi, Dilaver. "Sufilerin Ricalü'l-Gayb Tanımı, Taksimi ve Buna Dayanak Yaptıkları Hadisler". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 14/32 (2013), 111-137.
- Semerkindî, Şemseddin es-. *es-Sahâifü'l-İlâhiyye*. ed. İlyas Çelebi. çev. Ramazan Biçer. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 2017.
- Sen, Kshitimohan. *Medieval Mysticism of India*. çev. Manomohan Ghosh. Calcutta: Calcutta Oriental, 1935.
- Sharma, Yagya Dutta. *Delhi And its Neighbourhood*. Yeni Delhi: The Director General Archeological Survey of India, 2001.
- Sheppard, Samuel T. *Bombay*. Bombay: The Times of India Press, 1932.
- Siczi, Amir Hasan. *Fevâidü'l-Fuâd: Morals For The Hearth, Conversations of Shaykh Nizam ad-Din Awliya*. çev. Bruce B. Lawrance. New York, New Jersey: Paulist Press, 1992.
- Siddiqui, İqtidar Husain. "Mânerî Şerefeddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/567. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Simavî, Bedreddin. *Vâridât*. Osmanlıca El Yazma. çev. Şeyhülislam Musa Kazım. K.564.
- Sinanoğlu, Abdülhamit. "İslâm Düşüncesinde 'İnsan-ı Kâmil' Anlayışı ve Allah ile İlişkilendirilmesinin Teolojik Değeri". *Kelâm Araştırmaları Dergisi* 6/2 (2008), 93-114.
- Sirhindî, Ahmed b. Abdulahad el-Ömerî el-Fârukî es-. *ed-Dürerü'l-meknûnâtü'n-nefise fi ta`rîbi'l-Mektûbâti`ş-şerîfe*. çev. Muhammed Murad b. Abdillâh el-Kazânî el-Menzilevî el-Mekkî. Kahire: Mektebetü'n-Nîl, ty.
- Sirhindî, Yahya b. Ahmed es-. *Târikh-i Mübârek Shahî*. ed. Hidayat Hosain - Khan Bahadur. Calcutta: The Asiatic Society of Bengal, 1931.
- Sirhindî, Yahya b. Ahmed es-. *The Târikh-i Mubarakshahi*. ed. Hidayat Hosain - Khan Bahadur. çev. K. K. Basu. Bhagalpur: Baroda Oriental Institute, 1932.
- Stern, S. M. "Ali Hamadani". ed. P. J. Bearman vd. 1/392. Leiden: Brill, 1986.
- Sûfî, Guâm Muhyid-Din (G.M.D.). *Al-Minhaj: Being The Evolution of Curriculum in The Muslim Educational Institutions of India*. Lahor (Pencap): The Ripon Printing Press, 1941.

- Sunar, Cavit. *İslâm Tasavvufu Felsefesi veya Gerçek Felsefe*. Ankara : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1974.
- Sunar, Cavit. *Mistisizmin Ana Hatları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966.
- Sunar, Cavit. *Tasavvuf Felsefesi veya Gerçek Felsefe*. İstanbul: Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları, 2003.
- Suûdî, Abdüllatîf b. Abdullah es-. *Beyânü'l-hüküm mâ fi'l-Fusûs*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fâtih, 2266.
- Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebibekir es-. *ed-Dürerü'l-müntesire fi'l-ehâdîsi'l-müştehire*. thk. Muhammed b. Lütfi es-Sıbag. Riyad,: Câmîatü'l-Melik Suud, ty.
- Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebibekir es-. *el-Câmiu'l-kebîr: Cem`u'l-cevâmi`*. thk. Muhtar İbrahim el-Hâic vd. Kahire: el-Ezherü'ş-Şerîf, 2005.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-. *Târîhü'l-hulefâ*. Beyrut: Darü'l-Minhâc, 2013.
- Sübhan, John A. *Sufism its Saints and Shrines: An Introduction to the Study of Sufism with special Reference to India*. Lucknow: Lucknow Publishing, 1938.
- Sübkî, Tâcüddin Abdülvehhâb b. Takıyyiddin es-. *Tabakâtü'ş-Şâfiyyeti'l-kübrâ*. thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî - Abdülfettâh Muhammed el-Hulv. Kahire: Dârü İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, 1964.
- Sühreverdî, Ebû Hafs Şehabeddin Ömer b. Muhammed. *Avârifü'l-ma`ârif: Tasavvufun Esasları*. çev. Hasan Kamil Yılmaz - İrfan Gündüz. İstanbul: Vefa Yayıncılık, 1990.
- Sühreverdî, Ebû Hafs Şehabeddin Ömer b. Muhammed es-. *Avârifü'l-ma`ârif*. thk. Muhammed Abdülaziz el-Hâlidî. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999.
- Sühreverdî, Yahya. *Hikmetü'l-İşrâk: İşrak Felsefesi*. çev. Tahir Uluç. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Sülemî, Abdurrahman Muhammed b. El-Hüseyyin es-. *Tabakâtu's-Süfiyye*. thk. Mustafa Abdulkadir Ata. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Süleyman Uludağ. *Tasavvufun Dili*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.
- Süyûtî, Celâleddin Abdurrahmân b. Ebibekir es-. *el-Hâvî li'l-fetâvâ*. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2003.
- Süyûtî, Celâleddin Abdurrahmân b. Ebibekir es-. *Misbâhu'z-Zücâce alâ Süneni İbn Mâce: Şürûhu Süneni İbn Mâce*. thk. Râid b. Sabrî İbn Ebî Alfe Sabrî. Amman: Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye, 2007.

- Süyûtî, Celâleddin es-. *Lübbü'l-lübâb fî tahrîri'l-ensâb*. thk. Muhammed Ahmed Abdülaziz, Eşref Ahmed Abdülaziz. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1991.
- Şahinler, Necmettin. *Ganiyy-i Muhtefi'nin Merâtib-i Tevhid Risalesi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2001.
- Şahinoğlu, M. Nazif. "Abdülkerim el-Cilî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/250. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Şârânî, Abdüvehhab eş-. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. thk. Halil el-Mansur. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- Şarkâvî, Hasan. *Mu`cemü elfâzi's-sufiyye*. Kahire: Müessesese Muhtar, 1987.
- Şaşa, Mehmet. *Kelam ve Tasavvuf Açısından Marifetullah*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018.
- Şehristânî, Muhammed b. Abdülkerim eş-. *Filozoflarla Mücadele: Kitabü'l-Musâra`a*. çev. Aygün Akyol - Aytakin Özel. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.
- Şeker, Mehmet Yavuz. "Vahdet-i Vücûd Ekolü Öncesi Sufilerin Tevhîd Konusundaki Pozisyonları: Bâyezîd-i Bistâmî'nin Tevhîd Anlayışı". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5/4 (2016), 1083-1102.
- Şenkal, Emre (ed.). *Büyük Atlas*. İstanbul: Parıltı Yayıncılık, 2014.
- Şensoy, Sedat. "Şerh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/558. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Şerbetçi, Azmi. *Kutbüddîn-i Şîrâzî: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri*. Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1982.
- Şerif, Mian Muhammed. *İslami Düşüncesi Tarihi*. çev. Mustafa Armağan vd. 2 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali eş-. *el-Bedrü't-tâli` bi'mehâsini men ba`de'l-karni's-sâbi`i*. Kahire: Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmi, ty.
- Şeyh Mekki, Ahmet Neyli. *Yavuz Sultan Selim'in Emriyle Hazırlanan İbnü'l-Arabi Müdafası*. İstanbul: İlk Harf Yayınları, 2011.
- Şimşek, Selami. *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.
- Şimşek, Sultan. "Şâirlerin Efendisi Kimliğiyle İbnü'l-Fârid ve Kasîde-i Râiyye'sinin Arap Belagati Açısından Tahlili". *Sufi Araştırmaları* 7/14 (2016), 33-54.
- Şîrâzî, Yar Ali eş-. *el-Lemahât fî Şerhi'l-Lema`ât*. İstanbul: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Lala İsmail, 293-3, 1a-112b.
- Şirinov, Agil. "Tûsî, Nasîrüddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/437-442. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

- T. H. (Tahrir Heyeti). "Celal Buhari". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 3/47. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1987.
- Taberânî, Ebü'l-Kasım Süleyman b. Ahmed et-. *el-Mu`cemü'l-evsât li't-Taberânî*. thk. Ebu Mu`az Târik b. Ivazillah, Muhsin el-Hüseynî. Kahire: Dârü'l-Harameyn, 1995.
- Taberânî, Ebü'l-Kasım Süleyman b. Ahmed et-. *el-Mu`cemü'l-kebîr li't-Taberânî*. thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefi. Kahire: Mektebe İbn Teymiye, ty.
- Taberî, Muhammed b. Cerir et-. *Câmi`u'l-beyân `an te`vîli âyi'l-Kur`ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhisin-i Türkî. Riyad: Dârü Hicr, 2003.
- Taftâzânî, Sa`düddîn et-. *Şerhu'l-Akide'ti'n-Nesefiyye*. thk. Mustafa Merzûkî. Cezayir: Dârü'l-hüdâ, 2000.
- Taftâzânî, Sa`düddîn Mesud b. Ömer et-. *Şerhu'l-Makâsîd*. thk. Abdurrahman `Âmîre. Beyrut: `Âlemü'l-Kütüb, 1998.
- Taftazânî, Saadeddin Mesud b. Ömer et-. *Kelam ilmi ve İslam Akâidi: Şerhu'l-Akâid*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1991.
- Tahâvî, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed et-. *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1994.
- Tahrâlî, Mustafa. "Ahmed er-Rifâî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/127-130. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Talib, Gurbachan Singh. *Baba Sheikh Farid Shakar Ganj*. Yeni Delhi: Thomson Press, 1974.
- Tan, M. Nedim. "Avârifü'l-Ma`arif ve Osmanlı Tasavvuf Düşüncesine Kaynaklığı". *Osmanlı Düşüncesi Kaynakları ve Tartışma Konuları*. ed. Fuat Aydın vd. 687-710. İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2019.
- Taşadı, Ahmet. "Türkistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/556-560. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Taylan, Necip. *Ana hatlarıyla İslam Felsefesi: Kaynakları, Temsilcileri, Tesirleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları, 2014.
- Taylan, Necip. *Mantık: Tarihçesi, Problemleri*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1981.
- Tehânevî, Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed al-. *Mevsû`atü Keşşâf ıstılâhâti'l-fünûn: Al-Kashâf An Encyclopedia of Artistic And Scientific Terminology*. ed. Rafik el-Ajam - Ali Dahrouj. çev. Abdullah el-Khâlidî - George Zeinati. 2 Cilt. Beyrut: Librairie Du Liban Publishers/Mektebe Lübnan Nâşirûn, 1996.
- Temelli, Mehmed. "Muhammed Şirin Mağribî ve Câm-ı Cihânnümâ'sı". *Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu* 4. 115-122. Bursa, 2005.

- Temîmî, Ebu Ya'lâ el-Mûsilî Ahmed b. Ali et-. *Müsnedü Ebi Ya'la el-Mevsilî*. thk. Hüseyin Selim Esed. Beyrut: Dârü'l-Me'mûn li't-Türâs, 1987.
- Tenik, Ali. *Tasavvufi Bilgi*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.
- Terrasse, H. "'Alawiyya', 'Alawis'". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 1/355-358. Leiden: Brill, 1986.
- Tîbî, Şerefeddin el-Hüseyin b. Abdullah et-. *el-Kâşif `an hakâiki's-Sünen: Şerhu't-Tîbî `alâ Mişkâti'l-mesâbih*. thk. Abdülhamid Hindâvî. Riyad: Mektebe Nizâr Mustafa el- Bâz, 1997.
- Tîbî, Şerefeddin el-Hüseyin b. Abdullah et-. *Fütûhu'l-ğayb fi'l-keşf `an ğimâ'i'r-rayb*. 17 Cilt. Dübai: Caizetü'd-Dübâi'd-Devliyye, 2013.
- Tilimsânî, Afîfüddin Süleyman b. Ali et-. *Şerhu Tâiiyeti'l-kübrâ li-İbni'l-Fârız*. thk. Cüzeybi Sükâtûlîn - Mustafa Abdüssemi' Selamet. Kahire: Dârü'l-Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, 2016.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa et-. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Beşşar Avvad Maruf. Beyrut: Dârü'l-Gurabi'l-İslâmî, 1998.
- Togan, Zeki Velidî. "Yeseviliğe Dair Bazı Yeni Malumat". *Fuat Köprülü Armağanı*. 523-529. İstanbul: Türk Tarih Kurumu, 1953.
- Topaloğlu, Bekir - Çelebi, İlyas. *Kelam Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2010.
- Topuzoğlu, Tevfik Rüştü. "Hâşiye". 16/419. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Tord, Richard. *The Sufi Doctrine of Man: Sadr al-Dîn al-Qunawi's Metaphysical Anthropology*. Leiden: Brill, 2014.
- Tosun, Necdet. *Bahâeddin Nakşebend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.
- Tosun, Necdet. "Şirin-i Mağribi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/45-46. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Tosun, Necdet. "Tasavvufta Üveysilik ve Üveysi Sufilere Dair Menakıbnameler". *Uluslararası Veysel Karani ve Manevi Kültür Mirasımız Sempozyumu*. ed. Mehmet Bilen - Şevki Efe. 15-21. Ankara: Matser Basım-yayın, 2012a.
- Tosun, Necdet. "Üveysilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/400-401. İstanbul: TDV Yayınları, 2012b.
- Tosun, Necdet. "Veysel Karânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/74-75. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Trimingham, J. Spencer. *The Sufi Orders in Islam*. Oxford: Oxford University Press, 1971.
- Tunûsî, Muhammed Tahir b. Muhammed İbn Âşur et-. *Tefsîrü't-tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: ed-Dârü't-Tûnisîyye, 1984.

- Turgut, Ali Kürşat. *İbn Türke Metafiziği*. Ankara: Elis Yayınları, 2016.
- Tûsî, Ebu Nasr Serrâc Abdullah b Ali et-. *İslam Tasavvufu: Lüma*. çev. H. Kâmil Yılmaz. İstanbul: Erkam Yayınları, 2012.
- Tûsî, Ebû Nasr Serrâc et-. *el-Lüma`*. thk. Abdülhâlim Mahmud - Abdülbâkî Sürûr. Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Hadîse, 1380/1960.
- Tülcü, Süleyman. "Lebid b. Rebia". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/121. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Tümer, Günay. "Bîrûnî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/206-215. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Tümer, Günay. *Biruni'ye Göre Dinler ve İslam Dini*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991.
- Tümer, Günay. "Budizm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/352-360. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Tümer, Günay. "Cizvitler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/41. İskenderiye: TDV Yayınları, 1993.
- Tümer, Günay - Küçük, Abdurrahman. *Dinler Tarihi*. Ankara: Ocak Yayınları, 1993.
- Türer, Osman. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1995.
- Türer, Osman. "Letâif-i Hamse". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/143. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Türkeri, Mehmet. "Gazzâlî'nin Fahreddin er-Râzî'yi etkileyen Ahlak Görüşleri". 7-9 Ekim 2011 Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı Bildirileri. 823-839. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2012.
- Uğur, Hakan. "Kur'an'da Hikmet Kavramı". *Marife* 3 (2010), 135-158.
- Uluç, Tahir. *İbn Arabî'de Sembolizm*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- Uluç, Tahir. *Sühreverdî'nin İbn Sînâ Eleştirisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.
- Uludağ, Süleyman. "A`yân-ı Sâbite". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/198-199. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Uludağ, Süleyman. "Abdullah-ı Şüttârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/137. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Uludağ, Süleyman. "Abdülkâdir-i Geylânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/234. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Uludağ, Süleyman. "Ahmed el-Gazzâlî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/70. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Uludağ, Süleyman. "Âlem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/360-361. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

- Uludağ, Süleyman. "Ayderûsiyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/232. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Uludağ, Süleyman. "Bâharzi, Seyfeddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/474. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Uludağ, Süleyman. "Bâyezîd-i Bistâmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/238. İskenderiye: TDV Yayınları, 1992.
- Uludağ, Süleyman. "Cendî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/361. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Uludağ, Süleyman. "Hallâc-ı Mansur". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/376. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Uludağ, Süleyman. "Hızır". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/409-411. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Uludağ, Süleyman. "İbnü'l-Fârîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/40-43. TDV Yayınları, 2000.
- Uludağ, Süleyman. "Kalb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24/229-232. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Uludağ, Süleyman. "Kâşânî, Abdürrezzâk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/5. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Uludağ, Süleyman. "Makâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/409. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Uludağ, Süleyman. "Marifet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/54. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Uludağ, Süleyman. "Recâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/502. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Uludağ, Süleyman. "Rızâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/56. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Uludağ, Süleyman. "Takva". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/482. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Kültüründe Keşif ve Keramet*. İstanbul: Sufi Kitap, 2008.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1991.
- Uludağ, Süleyman. "Tevekkül". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/3. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Uludağ, Süleyman. "Tövbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 41/84-85. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Uludağ, Süleyman - Bayburtlugil, Nurettin. "Aynülkudât el-Hemedânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/280. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

- Unat, Yavuz. "Güneş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 292-294. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Uslu, Recep. "Bedüddin Kutbülmedâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/537. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Uzunpostalcı, Mustafa. "Ebu Hanife". 10/131-138. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Üçok, Bahriye. "Hindistan'da Bhopal Devleti'nde Bir Naibe ve Üç Kadın Hükümdar". *TTK Tebliğler VII*. 1/446-450. Ankara, 1972.
- Ülken, Hilmi Ziya. *Genel Felsefe Dersleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972.
- Ülken, Hilmi Ziya. *İslam Düşüncesi: Türk Düşüncesi Tarihi Araştırmalarına Giriş*. İstanbul: Ülken Yayınları, 1995.
- Ünalın, Abdülkerim. "Kiyâ el-Herrâsî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/126. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Üzüm, İlyas. "Hüküm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/466. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Valmiki (ed.). *Ramayana: 2500 Yılda Hafızalarda Yaşayan Eser*. çev. Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1975.
- Vâsıtî, Ahmed b. İbrahim el-Hanbelî el-. *Eşî'atü'n-Nusûs*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, 2734, 81b-91b.
- Vicdani, Sadık. *Tarikatler ve Silsileleri: Tomar-ı Turuk-ı Aliyye*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995.
- Vural, Mehmet. *İslam Felsefesi Sözlüğü*. Ankara: Elis Yayınları, 2016.
- W. Ernst, Carl. "Muslim Interpreters of Yoga: Müslüman Yoga Yorumcuları". çev. Mehmet Atalay. *Mezhep Araştırmaları Dergisi* 7/2 (Güz 2014), 117-128. <http://www.emakalat.com/download/article-file/63796>
- W. Ernst, Carl. "The Islamization of Yoga in the Amrtakunda Translations". *The Journal of the Royal Asiatic Society (JRAS)* 13/2 (2003), 199-226.
- Wensinck, A. J. "Hızır". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 5(1)/457-462. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1987.
- Wiedemann, E. "Kutb al-Din Shirâzi". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. P. J. Bearman vd. 5/547-548. Leiden: Brill, 1986.
- Woodhead, Christine. "Ta'likât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/508. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Yâfiî, Abdullah b. Es'ad el-. *Kitâbü'l-İrşâd*. Süleymaniye Yazma Kütüphanesi, Lâleli, 1512, 98-99.

- Yâfiû, Ebû Muhammed Afifüddîn Abdullah b. Es'ad el-Yemenî el-. *el-İrşâd ve't-tatrîz fî fadlı zikrillâh ve tilâveti kitâbihi'l-a'zîz ve fadlı'l-evliyâi ve'n-nâsikîn ve'l-fukarâi ve'l-mesâkîn*. thk. Muhammed Edîb el-Câdir. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Yâfiû, Ebû Muhammed Afifüddîn Abdullah b. Es'ad el-Yemenî el-. *Mir'atü'l-cinân ve `ibratü'l-yakazân fî ma`rifeti havâdisi'z-zamân*. thk. Halil el-Mansûr. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- Yahya, Osman. *Müellefâtü İbni Arabi târîhuhâ ve tasnîfuhâ*. çev. Ahmed Muhammed et-Tîb. Kahire: el-Heyetü'l-Mısıriyyetü'l-Âmme li'l-Kitab, 2001.
- Yaman, Hikmet. "İsmi Olmayan Bir Hakikatten Hakikati Olmayan Bir İsm'e Varan Yolculuk: Oryantalist Çalışmalarda Tasavvufun Menşesine Dair Tartışmalar Üzerine Bir Değerlendirme". *Akademi Dergisi* 1 (2016).
- Yaman, Hikmet. "Tasavvufta Dış Tesir Meselesi". *Tasavvuf Tarihi*. ed. Ethem Cebecioğlu. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, 2013.
- Yavuz, Y. Şevki. "Adem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/356-357. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Bezzâvî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/102. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Fahreddin er-Râzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/89-95. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Kâtibî, Ali b. Ömer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/41-42. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Nübüvvet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/281. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Usûl-i selâse". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/212. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Yazıcı, Tahsin. "Câm-ı Cem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/42. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Yazıcı, Tahsin. "Cemâleddîn-i Sâvî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/313-314. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Yazıcı, Tahsin. "Ebu Ali Kalender". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/90-91. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Yazıcı, Tahsin. "Haydariyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/35-36. TDV Yayınları, 1998.
- Yazıcı, Tahsin. "Hemedânî Emîr-i Kebîr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/186-188. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

- Yazıcı, Tahsin. "Nakşebend". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 9/52. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1964.
- Yazıcı, Tahsin. "Pir". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 9/558-559. Milli Eğitim Basımevi, 1964.
- Yetik, Erhan. "İzzeddin el-Kâşî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/555. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Yıldırım, Ahmet. "Tasavvufta Ricalü'l-Gayb Telakkisi ve Konuyla İlgili Bazı Rivayetler". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1997), 117-147.
- Yıldırım, Ömer Ali. *Şehristânî'nin İbn Sînâ Eleştirisi*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016.
- Yıldız, Alim. *Üveys ile Giydim Hırka: Şiir Şerhleri*. Sivas: Be Yayınları, 2014.
- Yılmaz, H. Kâmil. "Sühreverdi Şehabeddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/40-42. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. "Celaleddin Hüseyin el-Buhari". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/250. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. *Tasavvufî Hadis Şerhleri ve Konevî'nin Kırk Hadis Şerhi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınevi, 1990.
- Yitik, Ali İhsan. *Yaşayan Dünya Dinleri*. ed. Şinasi Gündüz. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Yurdagür, Metin. "Ehl-i Nazar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/519. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Yurt, Mehmet Emin. *Varsayım, Kurgu ve Usul Denklemine Kur'an'ın Tarih-selliği Yanılgısı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019.
- Zaehner, Robert Charles. *Hindu And Muslim Mysticism*. New York: The Athlone Press, 1969.
- Zâkânî, Hâce Nizâmüddîn Necmüddîn Kazvîni Ubeydullâh-ı. *Külliyât-i Ubeyd-i Zâkânî*. Tahran: İntişârât-ı Kitâbfurûşî-yi Zuvvâr, 1967.
- Zebîdî, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b Ahmed b Abdüllatif. *Tabakâtü'l-havâs ehlü's-sıdk ve'l-ihlas*. Beyrut: ed-Dârü'l-Yemeniyye, 1986.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b Muhammed ez-. *İkdü'l-cevheri's-semîn fi turukı'l-ilbâs ve't-telkîn*. Türk Tarih Kurumu, Muhammed Tancî Koleksiyonu, 1a-57b.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b Muhammed ez-. *İthâfü'l-asfiyâ bi-ref'i selâsili'l-eoliyâ*. Türk Tarih Kurumu, Muhammed Tancî Koleksiyonu, 83a-130b.

- Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed ez-. *el-İber fi haberi men gaber*. thk. Ebû Hâcer Muhammed Said b. Besyûnî Zağlûl. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985.
- Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed ez-. *Siyerü a`lâmi'n-nübelâ*. ed. Şuayb Arnaût. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer el-Harizmî ez-. *el-Keşşâf `an hakâiki ğavâmızı't-tenzîl ve `uyûni'l-ekâvil fi vücühi't-te'vî*. ed. Murat Sülün. çev. Muhammed Coşkun vd. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Zerkeşî, Ebu Abdullah Bedreddin Muhammed b. Abdullah ez-. *el-Leâliü'l-mensûretü fi'l-ehâdîsi'l-meşhûreti (et-Tezkiretü fi'l-ehâdîsi'l-müştehireti)*. thk. Mustafa Abdülkadir Atâ. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986.
- Zirikli, Hayreddin. *el-A`lâm kâmûsü terâcimi eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-Arab ve'l-müstağribîn ve'l-müsteşrikîn*. Beyrut: Dârü'l-İlmi'l-Melâyin, 2002.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmiyyü ve Edilletühü*. Dimeşk: Dârü'l-Fikir, 1984.
- Zübeyrî vd., Velid b. Ahmed ez-. *el-Mevsûâtü'l-müyessere fi terâcimi eimmeti't-tefsîr ve'l-ıkrâ' ve'n-nahiv ve'l-lugat*. Londra: el-Bukhary Islamic Center, 2003.
- Indian Islamic Manuscript (IIM.). "IIM." 22 Nisan 2019. Erişim 22 Nisan 2019. <http://www.indianislamicmanuscript.com/En/Book.aspx?id=ZH/Xoh6g03Y>
- Indian Islamic Manuscript (IIM.). "IIM." 28 Nisan 2019. <http://www.indianislamicmanuscript.com/En/Book.aspx?id=u3x+DstHBns=>
- Manuscript. "K-TB." 27 Temmuz 2017. <http://k-tb.com/manuscript/khadiyah1044>
- Makhdum Ali Mahimi. "MAM." 13 Ekim 2020. <https://makhdumaliMahimî.org/>
- Makhdum Ali Mahimi. "MAM., divine". 27 Haziran 2015. <http://makhdumaliMahimî.org/divine.aspx>
- Makhdum Ali Mahimi. "MAM., History". 27 Haziran 2015. <https://makhdumaliMahimî.org/>
- Makhdum Ali Mahimi. "MAM., Miracle". 27 Haziran 2015. Erişim 04 Mart 2019. <http://makhdumaliMahimî.org/Miracle.aspx>.
- Makhdum Ali Mahimi. "MAM. Photos". Özel Kurum. 04 Mart 2019. <https://www.facebook.com/pg/makhdumaliMahimî/photos>
- Makhdum Ali Mahimi. "MAM. Religious". Özel Kurum. 27 Mart 2020. <http://www.makhdumaliMahimî.org/religious.aspx>

Makhdum Ali Mahimi. "MAM., Social". 27 Haziran 2015. Erişim 04 Mart 2019. <http://www.makhdumaliMahimî.org/Social.aspx>

Encyclopaedia-Britannica. "Map-Bombay-Britannica-edition-1900." Online Edition. 29 Kasım 2021. <https://www.britannica.com/place/Mumbai/History>

Al-Majid Center. "MC." 28 Kasım 2019. www.almajidcenter.org

Din Eğitimi

1839

1920

1946

1980

Dr. Ali Kemal Acar

Ankara 2022

Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Düşüncesinde Din Eğitimi

Yazar

Dr. Ali Kemal Acar

ISBN: 978-625-7305-57-0

1. Baskı

Ocak, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 423

Web: grafikeryayin.com

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	9
KISALTMALAR.....	11

GİRİŞ

1. Araştırmanın Problemi.....	13
2. Araştırmanın Amacı.....	16
3. Araştırmanın Önemi.....	16
4. Araştırmanın Kapsamı.....	20
5. Araştırmanın Yöntemi.....	21
6. Kuramsal Çerçeve.....	23
6.1. Modernleşmenin Din Eğitime Yansımaları.....	23
6.2. Öne Çıkan Yönleriyle Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi.....	26
6.2.1. İlk Dönem: 1920-1946 Arası.....	26
6.2.2. Orta Dönem: 1946-1980 Arası.....	28
6.2.3. Son Dönem: 1980-2020 Arası.....	29

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ DÜŞÜNCESİNDE DİN EĞİTİMİNİN GEREKLİLİĞİ VE AMACI

1.1. Din Eğitiminin Gerekliliği.....	31
1.1.1. Bireysel İhtiyaç.....	31
1.1.2. Kültürel ve Toplumsal İhtiyaç.....	33
1.1.3. Tarihsel Tecrübe.....	37
1.1.4. Haklar ve Hürriyetler.....	40
1.2. Din Eğitiminin Amacı.....	44
1.2.1. Doğru Din Anlayışının Tesis Edilmesi.....	44
1.2.2. Hayata ve İhtiyaçlara Karşılık Gelme.....	47
1.2.3. Akıl ve Duygu Dengesi.....	51
1.2.4. Dinin İçselleştirilmesi.....	53

İKİNCİ BÖLÜM
CUMHURİYET DÖNEMİ DÜŞÜNCESİNDE
DİN EĞİTİMİNİN İÇERİĞİ VE GENEL İLKELERİ

2.1. Din Eğitiminin İçeriği.....	59
2.1.1. Kur'an'ın Muhtevasından Yararlanma.....	59
2.1.2. Yanlış Dini Tutum ve Davranışlardan Arındırma.....	62
2.1.3. Tasavvuf ve Konuları.....	65
2.1.4. Çağdaş Meselelere Çözümler.....	67
2.1.5. Din ve Mezhepler.....	70
2.2. Din Eğitimi İçin Genel İlkeler.....	74
2.2.1. Diğer Disiplinlerden Yararlanma.....	74
2.2.2. Anlaşılabilirlik.....	76
2.2.3. Bilimsel Metodoloji.....	79
2.2.4. Rol Modeller.....	81
2.2.5. Gelenekten Yararlanma.....	85
2.2.6. Hayatın İçinde İhtiyaç Merkezli Yaklaşım.....	87
2.2.7. Zihnin Yanında Duyguları Harekete Geçirme.....	90
2.2.8. Eğitimde Kaçınılması Gereken Hususlar.....	93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
CUMHURİYET DÖNEMİ DÜŞÜNCESİNDE
ÖRGÜN DİN EĞİTİMİ

3.1. Tevhid-i Tedrisat.....	99
3.2. Din Dersinin Statüsü.....	102
3.3. İlk ve Ortaöğretimde Din Eğitimi.....	113
3.4. İmam Hatip Okulları.....	115
3.5. İlahiyat Fakülteleri.....	121

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
CUMHURİYET DÖNEMİ DÜŞÜNCESİNDE
YAYGIN DİN EĞİTİMİ

4.1. Ailede Din Eğitimi.....	131
4.2. Yaygın Din Eğitimi Konuları.....	137
4.3. Din Eğitimi Kurumu Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı.....	142
4.4. Kur'an Kursları.....	148
4.5. Vaaz ve Hutbeler.....	151

BEŞİNCİ BÖLÜM
CUMHURİYET DÖNEMİ DÜŞÜNCESİNDE
DİN EĞİTİMİNİN DİĞER KONULARI

5.1. Din Eğitimcileri.....	157
5.1.1. Yüksek Din Öğretimi Hocaları.....	157
5.1.2. Öğretmenler.....	165
5.1.3. Vaizler.....	175
5.1.4. Din Görevlileri.....	181
5.2. Ders Kitapları, Dini Yayınlar, Kitle İletişim Araçları.....	187
5.3. Laiklik.....	192
5.4. Çok Kültürlülük.....	203
5.5. Alevilik.....	213
SONUÇ	221
KAYNAKÇA	233

ÖNSÖZ

Tanzimat dönemiyle başlayan özelde eğitimde genelde hayatın tüm alanlarındaki değişim Cumhuriyet döneminde devam ettirilmiştir. Önemi ya da ona yüklenen anlamla bu değişim sürecinde eğitim başrol oynamıştır. Din eğitimi açısından Cumhuriyet dönemi din dersinin örgün eğitimden çıkarılmasından zorunlu hale getirilmesine, eğitim kurumlarının dönüştürülmesinden, kapanması ve tekrar açılmasına vb. uygulamalarla çeşitli modellerin sınındığı ve farklı tecrübelerin kazanıldığı bir tarih dilimidir. Bu yaklaşım ve uygulamalar; topluma etkileri, toplumsal talepler, sosyal, kültürel ve bilimsel gelişmelerle bugünlere kadar ulaşmaktadır. Cumhuriyet dönemi din eğitimi tecrübesi farklı yönleriyle üzerinde çalışılan, güncel gelişmelerle sürekli beslenen bir özellik taşımaktadır.

Çalışmada bu tecrübe Diyanet ve Milli Eğitim başta olmak üzere siyasi veya bürokratik görevlerde bulunmuş; farklı siyasi ekollere mensup, din eğitimcilerini de içinde barındıran akademinin farklı alanlarında görevli diğer yandan şair, yazar, aktivist vb. özellikleri ile geniş bir yelpazeden seçilen düşünürler üzerinden okunmaya çalışılmıştır. Bunlardan din eğitimi konularında görüşleri bulunanların bu tecrübeye bakışları, uygulamalara dair etkileri, eleştirileri, takdirleri ayrıca hedefleri ile ele alınmasının alana yararlı olacağından hareket edilmiştir.

Literatürde Cumhuriyet dönemi din eğitimi, bu dönemin alt dilimleri veya tematik olmak üzere din eğitimiyle ilgili başlıklarda çalışmalar bulunmaktadır. Diğer yandan düşünürlerin din eğitimi anlayışları çoğunlukla üç şahıs arasında karşılaştırma biçiminde ya da tek bir düşünürün din eğitimi görüşü derinlemesine ele alınmıştır. Bu çalışma ise sayıca çok daha fazla ve farklı özelliklere sahip düşünürlerin bakış açısıyla şekillendirilmiştir. Yüzyıllık bu dönemde (1920-2020) öne çıkan konuların yanısıra düşünürlerce öne çıkarılan din eğitimi konuları tartışma konusu olarak belirlenmiştir. Cumhuriyet dönemi düşüncesinde din eğitimi, belirlenen şahıslar üzerinden okunmaya ve onların düşünceleri; eserleri, makaleleri

vb. çalışmalarından hareketle belirlenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili görüşleri ağırlıklı birincil kaynaklardan olmak üzere ikincil kaynaklardan da sağlanmıştır.

Çalışma giriş ve beş bölümden oluşmaktadır. Girişte din eğitiminin Cumhuriyet öncesi tecrübesinden başlayarak günümüze kadarki süreç genel hatlarıyla ele alınmıştır. Bir ve ikinci bölümlerde gereklilik, amaç, içerik ve genel ilkeler bağlamında din eğitime yer verilmiştir. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde örgün (İmam Hatip Okulları, İlahiyat Fakülteleri vb.) ve yaygın (aile, Kur'an kursları vb.) din eğitimi kurumları ve meseleleri tartışılmıştır. Beşinci bölümde ise -örgün ve yaygın din eğitiminin ortak noktaları olarak da değerlendirilebilecek olan- din eğitimcileri, dini yayınlar, laiklik, çokkültürlülük, Alevilik gibi hususlarla ilgili görüşler ele alınmıştır.

Bu çalışmanın şekillenmesinde fikirlerinden yararlandığım kırk düşünür başta olmak üzere geçmişten günümüze ülkemizin varlığına katkı sunan tüm düşünürlerimize teşekkür ederim. Ayrıca rehberliği için tez danışmanım Prof. Dr. Recai Doğan'a, emeklerinden dolayı Prof. Dr. Cemal Tosun'a, Prof. Dr. Muhiddin Okumuşlar'a, Doç. Dr. Yıldız Kızılabdullah'a, Doç. Dr. Muhammed Ali Yazıbaşı'ya, Öğr. Gör. Dr. Fatma Çapçioğlu'na, Araş. Gör. Dr. Havva Sinem Uğurlu'ya, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme özelden çocuklarım Elif Sena ve Kerem Alp'e teşekkürü bir borç bilirim.

Dr. Ali Kemal Acar
Ankara - 2020

KAYNAKÇA

- 16 Ekim 1967 tarihli ve 1474 sayılı MEB Tebliğler Dergisi.
- 17 Eylül 1956 tarihli ve 921 sayılı MEB Tebliğler Dergisi.
- 19 Kasım 1951 tarihli ve 669 sayılı MEB Tebliğler Dergisi.
- 2012 ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu, <http://www.osym.gov.tr/TR,927/2012-osys-yuksekogretim-programlari-ve-kontenjanlari-kilavuzu.html>, Erişim Tarihi: 12.06.2016.
- 23 Mart 1964 tarihli ve 1296 sayılı MEB Tebliğler Dergisi.
- 26 Recep 1342 tarihli ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu.
- 27 Eylül 1976 tarihli ve 1900 sayılı MEB Tebliğler Dergisi.
- 29 Mart 1982 tarihli ve 2109 sayılı MEB Tebliğler Dergisi,
- 4 Ağustos 1971 tarihli ve 225 sayılı TTK kararı.
- 7 Şubat 1949 tarihli ve 524 sayılı MEB Tebliğler Dergisi.
- A Dictionary of the Social Sciences, Edit. By Julius Gould, William L. Kolb, The Free Press, New York, 1964.
- Acar, Feyzullah, *Nurettin Topçu ve Mümtaz Turhan'ın Eğitim Düşünceleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, YYLT, Elazığ, 2011.
- Açıkgöz, Halil, *Cemil Meriç ile Sohbetler*, Doğu Kütüphanesi, 2 Ağustos 1977 Sohbeti, İstanbul, 2013.
- Adıvar, Halide Edip, *Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri*, Can Yayınları, İstanbul, 2009.
- Ağaoğlu, Ahmet, *Üç Medeniyet*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2013.
- Akdemir, Cihan, *Nurettin Topçu, Necip Fazıl Kısakürek ve Sezai Karakoç'ta İdeal Gençlik Tasavvuru*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, Sakarya, 2010.
- Akgül, Mehmet, *Türk Modernleşmesi ve Din*, Çizgi Kitabevi, Konya, 1999.
- Akseki, Ahmet Hamdi, "Din Tedrisatı ve Dinî Müesseseler Hakkında Bir Rapor", *Sebilürreşad* C. 5, 1951.
- Akseki, Ahmet Hamdi, "Diyaret İşleri Reis Vekili Muavin Ahmet Hamdi Akseki'nin Ramazan ayının girmesi ile bütün müftülöklere yaptığı tamim", *Aralık*, 1942.

- Akseki, Ahmet Hamdi, "Diyanet Reisinin Mühim Beyanatı", *Sebilürreşad*, C. 4, S. 86, 1950.
- Akseki, Ahmet Hamdi, "İslam İlahiyat Fakülteleri Hakkında Diyanet Reisi Hamdi Akseki'nin Beyanatı", *Sebilürreşad*, C. 1, S. 9, 1948.
- Akseki, Ahmet Hamdi, *Ahlak Dersleri*, DİB Yayınları, Ankara, 2016.
- Akseki, Ahmet Hamdi, *Askere Din Kitabı*, DİB Yayınları, Ankara, 1976.
- Akseki, Ahmet Hamdi, *İslâm Dini Fitrî Tabî ve Umumî Bir Dindir*, Nur Yayınları, Ankara, 1981.
- Akseki, Ahmet Hamdi, *İslam Dini İtikat, İbadet, Ahlak*, Yeniakım Yayınları, İstanbul, 2014.
- Akseki, Ahmet Hamdi, *İslam Dini*, DİB Yayınları, Ankara, 1969.
- Akseki, Ahmet Hamdi, *İslam'da Birlik ve Fıkıh Mezhepleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1974.
- Akseki, Ahmet Hamdi, *Öğretmen ve Öğrencilere Yardımcı Açıklamalı Din Dersleri*, Hilal Kırtasiye Kitabevi, İstanbul, 1949.
- Akseki, Ahmet Hamdi, *Yavrularımıza Din Dersleri*, Nur Yayınevi, İstanbul, 1983.
- Aksoy, Süreyya Elif, *Peyami Safa'nın Romanlarında Modernleşme ve Mekan*, Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü, YDT, Ankara, 2009.
- Akyürek, Süleyman, "Din Eğitimi Gerçekliği ve Din Eğitimi Bilimlerine İlişkin Bir Analiz", *Bilimname*, C. 19, S. 2, 2010.
- Akyürek, Süleyman, "Din Eğitiminde Kur'an Kavramlarının Öğretimi", X. *Kur'an Sempozyumu Kur'an ve Eğitim*, Tokat, 2007.
- Akyürek, Süleyman, "Etkili Öğretmenlik", *Etkili Din Öğretimi*, Edit. Şaban Karaköse, TİDEF, İstanbul, 2010.
- Akyürek, Süleyman, "İlk ve Ortaöğretimde Din Öğretimi: Kuramsal Çerçeve", *Din Eğitimi El Kitabı*, Edit. Recai Doğan - Remziye Ege, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.
- Akyürek, Süleyman, "İmam Hatip Liselerinde Din Öğretimi: Fırsat mı? İmkan mı? Girdap mı? Açmaz mı?", *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri 12-16 Ekim 2009*, Ankara.
- Akyürek, Süleyman, "İmam Hatip Lisesi Meslek Dersi ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Eğitim Öğretim Yeterliklerine İlişkin Algıları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. 10, S. 23, 2012.
- Akyürek, Süleyman, "Kur'an Kurslarında İnanç Esaslarının Öğretimi", *Etkili Din Öğretimi*, Edit. Şaban Karaköse, TİDEF, İstanbul, 2010.
- Akyürek, Süleyman, "Kur'an Kursu Öğretim Materyallerine İlişkin Değerlendirmeler", *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu I*, DİB Yayınları, Ankara, 2012.

- Akyürek, Süleyman, "Vaizlere Göre Vaizlik Mesleğinin Sorunları ve Çözümleri", *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II*, Ankara, 2013.
- Akyürek, Süleyman, *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? -Sorunlar ve Çözümleri-*, Edit. Süleyman Akyürek, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015.
- Akyüz, Yahya, "Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler", *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, C. 1, S. 2, 2011.
- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi, (Başlangıçtan 1993'e)*, Kültür Koleji Yayınları, İstanbul, 1993.
- Alkan, Ahmet Turan, *Ateş Tecrübeleri*, ÖtükenYayımları, İstanbul, 1996.
- Altaş, Nurullah, "Çokkültürlü Din Eğitimi Modeli Geliştirmede İşlem Basamakları İçin Bir Deneme", *Değerler Eğitimi Dergisi*, S. 1, 2003.
- Altaş, Nurullah, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programlarının Amaç-İçerik İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi", *Türkiye'de Okullarda Din Öğretimi*, Edit. Recep Kaymakcan vd., Dem Yayınları, İstanbul, 2011.
- Altaş, Nurullah, "Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri", *AÜİFD*, C. 41, S. 41, 2000.
- Altaş, Nurullah, "Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri (Türkiye Uygulaması Üzerine Deneysel Bir Araştırma)", *AÜİFD*, C. 39, S. 1, 1999.
- Altaş, Nurullah, "İnsan Modeli Oluşturmanın Felsefi Temelleri", *1. Eğitim Kongresi 21. Yüzyılda Bir Eğitim Felsefesi Oluşturmak ve Özel Okullar 28-30 Kasım 2014*, Antalya.
- Altaş, Nurullah, "Küreselleşme, Çokkültürcülük ve Din Eğitimi", *Din Eğitimiinde Çağdaş Konular*, Edit. Mustafa Köylü, Dem Yayınları, İstanbul, 2014.
- Altaş, Nurullah, "Küreselleşmenin Dini Anlama Biçimlerine ve Din Öğretimindeki Yeni Yönelişlere Etkisi (Çokkültürcülük Kavramı Etrafında Bir Analiz)", *Dini Araştırmalar*, C. 6, S. 17, 2003.
- Altaş, Nurullah, "Türkiye'de Zorunlu Din Öğretimini Yapılandıran Süreç, Hedefler ve Yeni Yöntem Arayışları (1980-2001)", *Dini Araştırmalar*, C. 4, S. 12, 2002.
- Altaş, Nurullah, "Uygulamada Dini Danışmanlık ve Rehberlik" *Din ve Toplum*, S. 13, 2016.
- Altaş, Nurullah, "Uzaktan Eğitim ve İlitam Uygulamalarının Geleceği Nasıl Olmalıdır?", *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? -Sorunlar ve Çözümleri-*, Edit. Süleyman Akyürek, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015.
- Altaş, Nurullah, "Vaazlarda Doğru Dini Bilginin Hayatiliği" (Müzakere), *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II*, Ankara, 2013.

- Altış, Nurullah, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001.
- Altınkaş, Evren, "Osmanlı Modernleşmesinin Özgün Noktası: Aydınlar", *History Studies*, C. 3, S. 3, 2011.
- Antel, Sadrettin Celal, "Maarif Teşkilatı Hakkında Bir Layiha", *Maarif Vekâleti Mecmuası* 7, 1 Mayıs 1926.
- Antel, Sadrettin Celal, *Maarifimiz ve Meseleleri*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1939.
- Antel, Sadrettin Celal, *Pedagoji*, Kıraat Kütüphanesi, İstanbul, 1929.
- Antel, Sadrettin Celal, *Tanzimat Maarifi*, Maarif Vekâleti, Ankara, 1940.
- Antel, Sadrettin Celal, *Yeni Terbiye ve Tedris Tekniği*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1931.
- Arslan, Ahmet, "Aydınlar, Entelektüeller ve Müminler", *Cogito*, S. 31, 2002.
- Arslan, Hüsamettin, "Pozitivizm: Bir Bilim İdeolojisinin Anatomisi", *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*, Edit. Sabahattin Şen, İstanbul, 1995.
- Arslan, Hüsamettin, "Anayasa Din Olma Talebinde Bulunamaz", *Yenisöz*, <http://www.yenisoz.com.tr/anayasa-din-olma-talebinde-bulunamaz-makale-12856>, Erişim tarihi: 04.05.2017.
- Arslan, Hüsamettin, "Cemaatini Mahvettin", *Haber10*, http://www.haber10.com/yazar/husamettin_arslan/cemaatini_mahvettin-42204, Erişim tarihi: 07.05.2017.
- Arslan, Hüsamettin, "Gelenek Farkında Olmadan Oynanan Bir Oyun", *Dünya Bizim*, <http://www.dunyabizim.com/husamettin-arslan/15132/gelenek-farkinda-olmadan-oylanan-bir-oyun>, Erişim tarihi: 05.05.2017.
- Arslan, Hüsamettin, "Siyasal İslam, Demokratik İslam ve Nahda", *Yenisöz*, <http://www.yenisoz.com.tr/siyasal-islam-demokratik-islam-ve-nahda-makale-13475>, Erişim tarihi: 04.05.2017.
- Arslan, Hüsamettin, "Takıyye 'Riyakarlar Cemaati' Yaratır", *Yenisöz*, <http://www.yenisoz.com.tr/takiyye-riyakarlar-cemaati-yaratir-makale-15056>, Erişim tarihi: 04.05.2017.
- Asılsoy, Abdülkerim, *Türk Modernleşme Öncülerinden Fuat Köprülü: Hayatı, Eserleri ve Fikirleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, YDT, İstanbul, 2008.
- Aşıkoğlu, Nevzat Y., "Din Eğitimi Bilimi'nin Türkiye'de Bağımsız Bir Bilimsel Disiplin Olarak Doğuşu ve Gelişimi", *Diyanet İlmî Dergi*, C. 30, S. 3, 1994.

- Aşkun, İnal Cem, "Laiklik ve Din Eğitimi", *Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri 23-25 Nisan 1981*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.
- Atay, Hüseyin, *Kur'an'a Göre Araştırmalar I-III*, Atay Yayınları, Ankara, 2013.
- Atay, Hüseyin, "Dinde Mantıklılık", *AÜİFD*, C. 34, S. 1, 1995.
- Atay, Hüseyin, "Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi ve İslam'da Eğitim", <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-35/turkiyede-yukse-din-egitimi-ve-islamda-egitim>, Erişim tarihi: 23.07.2017.
- Atay, Hüseyin, *Cehaletin Tahsili*, Atay Yayınları, Ankara, 2012.
- Ateş, İbrahim, "Dini Yayınların Diyanetçe Değerlendirilmesi ve Toplumun Aydınlatılması Hakkında Düşünceler", *I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereler 1-5 Kasım 1993*, C. 2, Ankara, 1995.
- Aydın, Hüseyin, *Aydınlanmanın Ana Kucağında Laiklik ve Atatürkçülük*, Emin Yayınları, Bursa, 2010.
- Aydın, Mehmet S. , "Günümüzde İrşad Hizmetlerinde Görülen Bazı Yanlışlıklar", *I. Din Şurası 1-5 Kasım 1993*, C. 1, DİB Yayınları, Ankara, 1995.
- Aydın, Mehmet Zeki, "Program Geliştirme Açısından Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi", *Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim-Öğretiminin Problemleri*, İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı (İBAV), Kayseri, 1998.
- Aydın, Muhammed Şevki, "Açılış Konuşmaları", *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? -Sorunlar ve Çözümleri-*, Edit. Süleyman Akyürek, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015.
- Aydın, Muhammed Şevki, "Değerden Tekil Olay ve Olguya", *Uluslararası İnsani Değerlerin Yeniden İnşası Uluslararası Sempozyum 19-21 Haziran 2014*, Erzurum.
- Aydın, Muhammed Şevki, "Din Eğitimi Bireyi Kalıplamamalı", *Etkili Din Öğretimi*, Edit. Şaban Karaköse, Tedef, İstanbul, 2010.
- Aydın, Muhammed Şevki, "Din Eğitimi İçin Yeni Paradigma İhtiyacı", *IV. Din Şurası*, Ankara, 2009.
- Aydın, Muhammed Şevki, "Diyanet İşleri Başkanlığının Kur'an Kursu Politikaları", *Din ve Hayat*, TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi, S. 2, 2007.
- Aydın, Muhammed Şevki, "Eğitim Tarihi Araştırmaları Üzerine Notlar", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S. 5, 1998.

- Aydın, Muhammed Şevki, "İlahiyat Lisans Programının Amaç Sorunu", *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? -Sorunlar ve Çözümleri-*, Edit. Süleyman Akyürek, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015.
- Aydın, Muhammed Şevki, "İslam Eğitiminin Amacına Kur'an ve Sünnet Merkezli Bir Yaklaşım Nasıl Bir İnsan?", *Din ve Toplum*, S. 13, 2016.
- Aydın, Muhammed Şevki, "Medreselerin Gerileyiş Sebepleri Üzerine", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4, 1987.
- Aydın, Muhammed Şevki, "Öğrencinin Din Eğitimine Gönüllü Katılımı", *Diyanet Aylık Dergi*, S. 229, 2010.
- Aydın, Muhammed Şevki, "Öğretmen Yetiştiren Kurumlar Olarak İlahiyat Fakülteleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, S. 6, 1995.
- Aydın, Muhammed Şevki, "Sunuş", *Türkiye'de Okullarda Din Öğretimi*, Edit. Recep Kaymakcan vd., Dem Yayınları, İstanbul, 2011.
- Aydın, Muhammed Şevki, "Vaazlarda Doğru Dini Bilginin Hayatiliği", *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II*, Ankara, 2013.
- Aydın, Muhammed Şevki, "Yüksek Din Öğretimi Kurumları: Gelgitler Alanı", *Tezkire*, S. 31-32, 2003.
- Aydın, Muhammed Şevki, *Açık Toplumda Din Eğitimi*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2011.
- Aydın, Muhammed Şevki, *Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1996.
- Aydın, Mustafa, *Bilgi Sosyolojisi*, Açılım Yayınları, İstanbul, 2004.
- Aydın, Suavi, *Modernleşme ve Milliyetçilik*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992.
- Ayhan, Halis, "Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimine Genel Bir Bakış: Atatürk'ün İslam Dini ve Din Eğitimi Hakkındaki Görüşleri", *MÜİFD*, S. 18, 2000.
- Ayhan, Halis, "Tanzimat Sonrasında Din Eğitimi ve Öğretimi (Mektep-Medrese İlişkisi)", *Cumhuriyetin 75 Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, Yay. Haz. Fahri Unan - Yücel Hacaloğlu, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1999.
- Ayhan, Halis, *Türkiye'de Din Eğitimi*, İfav, İstanbul, 1999.
- Aytekin, Arif, "Osmanlı-Türk Modernleşmesinin Düşünsel, Ekonomik ve Bürokratik Kodları", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 30, 2013.
- Ayvazoğlu, Beşir, *Siretler ve Suretler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1999.
- Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2006.

- Baha Tevfik, *Felsefe-i Ferd*, Yay. Haz. Alper Çeker, Altıkkırkbeş Basın Yayın, İstanbul, 2017.
- Bahçekapılı, Mehmet, *Türkiye'de Din Eğitiminin Dönüşümü (1997-2012)*, Nakış Ofset, İstanbul, 2012.
- Balcı, Yunus, *Türk Romanında Aydın Problemi (1908- 1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, "Bir Din Enstitüsü Niçin Kurulmalıdır?", *Yeni Adam*, S. 842, 1971.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, "Bir Din Kongresi Gerek", *Yeni Adam*, S. 912, 1977.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, "Din Pedagojisi", *Yeni Adam*, S. 622, 1949.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, "Din ve Okul", *Ulus Gazetesi*, 27 Ekim 1950.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, "Din ve Okul", *Yeni Adam*, S. 674, 1950.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, "Dine Doğru", *AÜİFD*, C. VI, S. IIV, 1959.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, "Gerçek Din Kültürü", *Türk Yurdu*, C. 2, S. 288, 1960.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, "İslam İlahiyat Fakültesi", *Yeni Adam*, S. 692, 1951.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, "Kur'an Felsefesi Üzerine İnceleme", *AÜİFD*, C. II, S. 1, 1953.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, "Kur'an'ın Ana Dilimize Çevrilmesi: Kur'an Nedir?", *AÜİFD*, C. I, S. 2, 1952.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, "Kültür Bakanlığının Görevleri", *Yeni Adam*, S. 841, 1971.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, "Türkiye Dinle Kalkınacaktır", *Türk Düşüncesi*, C. 6, S. 35, 1957.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, "Türkiye Dinle Nasıl Kalkınacak?", *Türk Düşüncesi*, C. 7, S. 37, 1957.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, "Türkiye'de Din Anlayışı", *Din Yolu*, C. 1, S. 1, 1956.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, *Büyük Tefsir-Birinci Kitap: Allah Nedir?*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1961.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, *Din ve Hayat*, Esra Yayınları, İstanbul, 2011.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, *Hayatım*, Dünya Yayınları, İstanbul, 1998.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, *Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1967.

- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, *Maarifte Bir Siyaset*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1919.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, *Pedagojide İhtilal*, Anadolu Matbaası, İstanbul, 1964.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, *Talim ve Terbiyede İnkılap*, Matbaa-ı Hayriye, İstanbul, 1909.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, *Terbiye*, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul, 1932.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, *Terbiye-i Avam*, İkdam Matbaası, İstanbul, 1914.
- Başgil, Ali Fuat, "Din Hürriyeti: Türk Anayasasının 75. Maddesi üzerinde Etüd", *Medeni Hukuk Profesörü A. Samim Gönensoy'a Armağan*, İstanbul, 1955.
- Başgil, Ali Fuat, "Din Hürriyetinin Hududu", *Yeni Sabah*, 31. 05. 1950.
- Başgil, Ali Fuat, "Türkiye'de Din ve Vicdan Özgürlüğü", *Medeni Hukuk Profesörü A. Samim Gönensoy'a Armağan*, İstanbul, 1955.
- Başgil, Ali Fuat, *Din ve Laiklik*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2005.
- Başgil, Ali Fuat, *Gençlerle Başbaşa*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2013.
- 240
—————
Başgil, Ali Fuat, *Hatıralar*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2005.
- Batur, Enis, *Alternatif Aydın*, Ark Yayınevi, Ankara, 1995.
- Baydar, Oya, "Batıcılıkla Tutuculuk Arasında Sol Aydınlar", *Cogito*, S. 31, 2002.
- Bayraklı, Bayraktar, "Din Eğitimi'nde "İhtimal" İlkesi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 1994.
- Bayraklı, Bayraktar, "Eğitimin Doğum Öncesi Boyutu", *İslam'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu (I)*, İlmi Neşriyat, İstanbul, 1994.
- Bayraklı, Bayraktar, "İlahiyat Fakültelerinin Programında Yapılması Gerekli Olan Değişiklikler", *Yükseköğretimde Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu*, Samsun, 1988.
- Bayraklı, Bayraktar, "İslam Eğitimi ile Batı Eğitim Sistemleri Arasındaki Temel Farklar", *MÜİFD*, S. 7-10, Y.1989-1992, 1989.
- Bayraklı, Bayraktar, "Kur'an ve Eğitim", *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları I*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000.
- Bayraklı, Bayraktar, "Kur'an-ı Kerim'de Öğretim Kavramı ve Vahiy", *Diyanet Dergisi*, C. 27, S. 4, 1991.
- Bayraklı, Bayraktar, *İslam'da Eğitim*, İfav Yayınları, İstanbul, 1989.
- Bayraktar, Bayraklı, "Eğitim Felsefesinde İdealizm", *MÜİFD*, İstanbul, 1986.

- Bein, Amit, *Osmanlı Uleması ve Türkiye Cumhuriyeti Değişiminin Faileri ve Geleneğin Muhafızları*, Çev. Bülent Üçpunar, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013.
- Belge, Murat, "Yeni Birlik Biçimleri ve Azınlıklar", *Birikim*, S. 12, 1995.
- Berkes, Niyazi, "Darwinizm Karşısında İleri ve Geri Düşünüşler", *Yurt ve Dünya*, S. 39, 1944.
- Berkes, Niyazi, "Ezbercilik", *Yurt ve Dünya*, S. 12, 1941.
- Berkes, Niyazi, "Kitaplar: Yeni İslamcılık", *Yurt ve Dünya*, S. 16, 1942.
- Berkes, Niyazi, *Atatürk ve Devrimler*, Adam Yayınları, İstanbul, 1982.
- Berkes, Niyazi, *Felsefe ve Toplum Bilim Yazıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1985.
- Berkes, Niyazi, *Teokrasi ve Laiklik*, Adam Yayınları, İstanbul, 1984.
- Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1973.
- Berkes, Niyazi, "Türk Devleti ve Hıristiyanlık Dünyası", *Yön Dergisi*, S. 84, 1964.
- Biçer, Seçil, *Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif Ersoy'a Ait "Safahat" Adlı Eserin İncelenmesi*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, Uşak, 2013.
- Bilgin Beyza, "İslam Din Pedagojisinde İslam'dan Başka Dinlerin Anlatımı", *AÜİFD*, C. XLIII, S. 2, 2002.
- Bilgin, Beyza – Selçuk, Mualla, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*, Gün Yayıncılık, Ankara, 1997.
- Bilgin, Beyza, "1980 Sonrası Türkiye'de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derisinin Zorunlu Oluşu ve Program Anlayışları", *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar 28-30 Mart 2001*, MEB Yayınları, Ankara, 2001.
- Bilgin, Beyza, "Ahlak Terbiyesinde Dini Hikâyeler", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 1994.
- Bilgin, Beyza, "Atatürk ve Din", *AÜİFD*, C. XXVI, S. 1, 1984.
- Bilgin, Beyza, "Bilginin İslamleştirilmesi", *Yeni Asır Gazetesi*, 26 Nisan 1996.
- Bilgin, Beyza, "Din Dersi Öğretmenliği ve Güçlükleri", *AÜİFD*, C. XXVI, S. 1, 1984.
- Bilgin, Beyza, "Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri", *AÜİFD*, C. XXIV, S. 1, 1981.
- Bilgin, Beyza, "Dua", *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, S. 2, 1975.

- Bilgin, Beyza, "Eğitimde Laiklik", *Türk Eğitim Derneği XIV Eğitim Toplantısı 29-30 Kasım 1990*, Şafak Matbaacılık, Ankara, 1990.
- Bilgin, Beyza, "İlkokullarda Din Bilgisi Dersleri", *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi V*, S. 5, 1982.
- Bilgin, Beyza, "İmam Hatip Lisesinde Uygulama Dersleri", *AÜİFD*, C. XXI, S. 1, 1973.
- Bilgin, Beyza, "İrşadda Evrensel Sorumluluk", *I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri 1-5 Kasım 1993*, Ankara, 1995.
- Bilgin, Beyza, "İslam'da Ötekine Bakış", *AÜİFD*, C. XLII, S. 1, 2001.
- Bilgin, Beyza, "İslam'ı Yeniden Anlamak ve Anlatmak", *AÜİFD*, Özel Sayı, Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan, C. 39, S. 2, 1999.
- Bilgin, Beyza, "Kültürlerarası Eğitim", http://www.gunlukkoseyazilari.com/oku?p=http://www.gunlukkoseyazilari.com/hurriyet-beyza-bilgin-04-temmuz-2015-kulturlerarasi-egitim/80476&gazete=H%C3%BCrriyet&yazi=http://sosyal.hurriyet.com.tr/yazar/beyza-bilgin_552/kulturlerarasi-egitim_29456198&title= Erişim tarihi: 25 04 2017.
- Bilgin, Beyza, "Küreselleşme, Din ve Eğitim", *Dini Araştırmalar*, C. 6, S. 17, 2003.
- Bilgin, Beyza, "Mezhepler ve Dinler Arası Eğitim ve İşbirliği", *AÜİFD*, C. XXXIX, S. 1, 1999.
- Bilgin, Beyza, "Münih'te "Türkiye'de İslam" Semineri", *Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Din Öğretimi Dergisi*, Ocak-Şubat-Mart 1988.
- Bilgin, Beyza, "Örgün Din Eğitiminde Yeni İhtiyaçlar ve Yönelişler", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S. 6, 1999.
- Bilgin, Beyza, "Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Din Eğitimi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 12, S. 35, 1996.
- Bilgin, Beyza, "Türkiye'de Din ve Laiklik", (Venedik'te 23-29 Mayıs 2000'de düzenlenen "Which Good for Which Humanity? Religions question themselves" Uluslararası Konferansına Almanca Olarak Sunulan Bildirinin Türkçesi), 2000.
- Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- Bilgin, Beyza, *Ellibin Yıllık Bir Gün*, Akid Yayınları, Ankara, 1992.
- Bilgin, Beyza, *İslam ve Çocuk*, DİB Yayınları, Ankara, 1991.
- Bilgin, Beyza, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Emel Yayıncılık, Ankara, 1980.
- Birkök, Mehmet Cüneyt, "Aydınlar ve Bazı Vasıfları", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, S. 26, 2000.

- Bolay, Süleyman Hayri, "XVII. ve XVIII. Yüzyıl Düşünce Hayatına Genel Bir Bakış", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Düşünce Tarihi*, Türkler, C. 14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.
- Büyükbaş, Mehmet, *Nurettin Topçu'da Dini Yaşayışın Psikolojisi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, Isparta, 2002.
- Cebeci, Suat, "Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik", *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. 8, S. 19, 2010.
- Cebeci, Suat, "Cumhuriyet Döneminde Yüksek Din Öğretimi", *AÜİFD*, Özel Sayı, Cumhuriyetin 75. Yıldönümüne Armağan, C. 39, S. 2, 1999.
- Cebeci, Suat, "Din Eğitimi Açısından Dini Yaşantıların Gelenekselleştirilmesi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, 1996.
- Cebeci, Suat, "Din Eğitiminde Medreseden Mektebe, Mektepten Nereye?", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 10, 2004.
- Cebeci, Suat, "Din Eğitiminde Rehberlik Yaklaşımının Teorik Çerçevesi", *Araştırma Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi*, S. 13-14, 2012.
- Cebeci, Suat, "Hafızlık Eğitimi ve Sorunları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. 4, S. 11, 2006.
- Cebeci, Suat, "İmam Hatip Liselerinin Öğrenci Yapısı ve Bunun Sosyal Gelişme Açısından Değerlendirilmesi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, 1995.
- Cebeci, Suat, "İnsan Hakları ve İnanç Özgürlüğü Bağlamında Din Öğretiminin Statüsü Ne Olmalı?", *Türkiye'de Okullarda Din Öğretimi*, Edit. Recep Kaymakcan vd., Dem Yayınları, İstanbul, 2011.
- Cebeci, Suat, "Kur'an Öğretim Geleneği Olarak Hafızlık Eğitimi", *Diyanet İlmî Dergi*, Kur'an Özel Sayısı, C. 46, S. 4, 2012.
- Cebeci, Suat, "Millî Kimlik Bağlamında Din Kültür İlişkisi", *Akademik İncelemeler*, C. 3, S. 2, 2008.
- Cebeci, Suat, "Öğrenme ve Öğretmen Görevi Olarak Dini İletişim", *Etkili Din Öğretimi*, Edit. Şaban Karaköse, Tedef, İstanbul, 2010.
- Cebeci, Suat, "Türkiye'de Ortaöğretimde Mesleki Din Eğitimi", *Diyanet Dergisi*, C. 26, S. 3, 1990.
- Cebeci, Suat, "Yetişkinlerin Din Eğitimi", http://www.ebsad.org/img/20140407_4769250751.pdf, Erişim tarihi: 26.07.2016.
- Cebeci, Suat, *Ailede Din Eğitimi*, Ders Notları, https://issuu.com/antalya-ozelegitimgrubu/docs/a_lede_d_n_e_t_m, Erişim tarihi: 12.02.2017.
- Cebesoy, Ali Fuat, *Siyasi Hatıralar*, Temel Yayınları, İstanbul, 1960.
- Cemal, Hasan, *Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım*, Everest Yayınları, İstanbul, 2016.

- Cevizci, Ahmet, *Aydınlanma Felsefesi Tarihi*, Asa Yayınları, Bursa, 2008.
- Cihan, Ahmet, *Reform Çağında Osmanlı İlimiye Sınıfı*, Birey Yayınları, İstanbul, 2004.
- Çapcıoğlu, Fatma, *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar Çerçevesinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, Ankara, 2006.
- Çapcıoğlu, İhsan- Çapcıoğlu Fatma, "Popüler Kültürün Metalaştırdığı Değerlerimizi Nasıl Yeniden İnşa Edelim?" *İnsani Değerlerin Yeniden İnşası Uluslararası Sempozyum 19-21 Haziran 2014*, Erzurum.
- Çarkoğlu, Ali – Toprak, Binnaz, *Değişen Türkiye'de Din Toplum ve Siyaset*, Tesev Yayınları, İstanbul, 2006.
- Çetin, Ensar, "Türk Halkının Aydın Din Âlimi Algısı", *Toplum Bilimleri Dergisi*, C. 6, S. 11, 2012.
- Çiçek, Sevim, *1950-60 Döneminde Türkiye'de Muhafazakarlık ve Peyami Safa*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, Sivas, 2007.
- Çiğdem, Ahmet, *Aydınlanma Düşüncesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- Çoştu, Kamil, *1924-1949 Yılları Arasında Din Eğitimine Yönelik Yayınlanan Eserlerin Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YDT, İstanbul, 2015.
- Dağlı, Nuran - Aktürk Belma, *Hükümetler ve Programları, I Cilt 1920-1960*, TBMM Basımevi, Ankara, 1988.
- Dam, Hasan, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, Edit. Mustafa Köylü, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2013.
- Dam, Hasan, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YDT, Samsun, 2002.
- Demirtaş, Feyza, *Hasan Ali Yücel'in Eğitim Anlayışında Din*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, İstanbul, 2010.
- Dereli, Toker, *Aydınlar, Sendika Hareketi ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1974.
- Dinçer, Nahit, *1913'ten Günümüze İmam-Hatip Okulları Meselesi*, Şule Yayınları, İstanbul, 1998.
- Doğan, Recai – Altaş, Nurullah, "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri Yeterlik Ölçeği Üzerine Bir Ön Araştırma", *AÜİFD*, C. 43, S. 1, 2002.
- Doğan, Recai, "Ahmet Hamdi Akseki ve Yaygın Din Eğitimine Hizmetleri", *Ahmet Hamdi Akseki (Sempozyum)*, TDV Yayınları, Ankara, 2004.
- Doğan, Recai, "Avrupa Birliği Sürecinde Dinî Kurumlar ve Din Eğitimi: Almanya Modeli", *AÜİFD*, C. XLIX, S. 2, 2008.

- Doğan, Recai, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tevhid-i Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim ve Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar", *Cumhuriyetin 75 yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1999.
- Doğan, Recai, "Din Eğitim ve Öğretiminde Birey ve Bireyselleşme", *Din ve Toplum*, S. 14, 2017.
- Doğan, Recai, "İlahiyat Fakültelerinin Eğitim Anlayışı Nasıl Olmalıdır?", *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? -Sorunlar ve Çözümleri-*, Edit. Süleyman Akyürek, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015.
- Doğan, Recai, "Nitelikli Din Eğitim Öğretiminin Sosyal ve Evrensel Barışa Katkısı", *Dinin Dünya Barışına Katkısı*, TDV Yayınları, Ankara, 2006.
- Doğan, Recai, "Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili", *AÜİFD*, C. 37, S. 1, 1997.
- Doğan, Recai, "Türkiye'de Din Hizmetlerini Yürüten Kurum Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı", *Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim*, Edit. Recai Doğan - Remziye Ege, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.
- Doğan, Recai, "Yaygın Din Eğitimi Açısından İkinci Meşrutiyet Dönemine Kadar Vaaz ve Vaizliğin Gelişimine Tarihi Bir Bakış", *Dini Araştırmalar*, C. 1, S. 3, 1999.
- Doğan, Recai, "Yaygın Din Eğitiminin Neliği", *Din Eğitimi El Kitabı*, Edit. Recai Doğan - Remziye Ege, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.
- Doğan, Recai, Altaş Nurullah, "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Yeterlik Düzeylerini Etkileyen Faktörler (Ankara Örneği)", *AÜİFD*, C. XLIV, S. 2, 2003.
- Doğan, Recai, Müzakere, *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu II*, Ankara, 2013.
- Duman, Zeki, "Türkiye'de Aydın-İktidar İlişkisi", *Düşünen Siyaset Düşünce Dergisi*, S. 21, 2005.
- Durmuş, Alpaslan, "Türk Din Eğitiminde Öncü Bir İsim: Beyza Bilgin", *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. 1, S. 3, 2003.
- Duymaz, Recep, *Ömer Seyfettin Çocukluk Cenneti Gönen Hikâyeleri*, Gönen Belediyesi Kültür Yayınları, Gönen, 2006.
- Düzce, Mesut, *Peyami Safa'nın Romanlarında Sosyal Değişme ve Din*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, Adana, 2008.
- Eğitim Milli Komisyonu, Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960.
- Elöve, Mustafa E., "Din Dersleri", *Vatan Gazetesi*, 14 Ocak 1956.
- Emiroğlu, Atiye, *Türkiye'de Din Eğitimi Bağlamında İmam Hatip Okulları (1924-1980)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, YDT, 2016.

ERG Raporu, Din Eğitimi Ayır Dinler Kültürü Ayır, <http://bianet.org/bianet/egitim/55569-din-egitimi-ayri-dinler-kulturu-ayri>, Erişim tarihi: 08.05.2017.

Ergin, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, C. 5, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.

Ergün, Mustafa, Atatürk Devri Eğitimi-II, <http://www.egitim.aku.edu.tr/ata2.htm>, Erişim tarihi: 02.03.2008.

Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2011.

Esen, Nesibe, *Necip Fazıl Kısakürek'te Dini Yaşayış*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, Adana, 2009.

Eser, Gökhan Palgın, *Cemil Meriç'te Etik Değerler ve Eğitim*, Çanakkale OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, Çanakkale, 2009.

Feridun, Kandemir, "Fuad Köprülü Yedigün'e Anlatıyor", *Yedigün* VII, N. 160, 1 Nisan 1936.

Fırlalı, Ethem Ruhi, *İslam, Lâiklik ve Türk Lâikliğindeki Uygulamalar*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010.

Frederick, W. Frey, *The Turkish Political Elite*, The M.I.T. Press, Massachusetts, 1965.

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri İzmir Yollarında, İstihbarat Matbaası, Ankara, 1339.

Gencer, Tülay, "Cemil Meriç İle Türk Modernleşmesine Bir Bakış", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 1, 2012.

Genç, Ali Rıza, *Nurettin Topçu'nun Din Eğitimi İle İlgili Görüşleri*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, Adana, 2008.

Genç, Ernur, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kimlik, Misyon ve Vizyonu Bağlamında Türk Aydını", *Akademik İncelemeler*, C. 2, S. 1, 2007.

Goldman, Lucien, *Aydınlanma Felsefesi*, Çev. Emre Aslan, Doruk Yayınları, Ankara, 1999.

Gotthard, Jaschke, *Yeni Türkiye'de İslamlık*, Çev. Hayrullah Örs, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1972.

Göçeri, Nebahat, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana, 2002.

Gökalp, Ziya, "Din, İlmin Bir Netice-i Zaruriyyesidir", *Makaleler I*, Haz. Şevket Beysanoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1976.

Gökalp, Ziya, "İttihat ve Terakki Kongresi Münasebetiyle", *Mâm Mecmuası*, S. 50, 1917.

Gökalp, Ziya, "İttihat ve Terakki Kongresi", *İslâm Mecmuası*, S. 48-49, 1916.

Gökalp, Ziya, "Maarif Meselesi II", *Muallim Mecmuası*, C. 1, S. 12, 1333.

- Gökalp, Ziya, "Milli Terbiye ve Maarif Meselesi", Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, Ankara, 1972.
- Gökalp, Ziya, "Seniha, Hürriyet ve Türkân Hanım'a, Polverista, 30 Teşri-nievvel 1335 / 1919", *Limni ve Malta Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.
- Gökalp, Ziya, *İttihat ve Terakki Kongresi, İttihat ve Terakki'nin Son Yılları (1916 Kongre Zabıtları)*, Haz. Eşref Yağcıoğlu, Nehir Yayınları, İstanbul, 1992.
- Gökalp, Ziya, *Küçük Mecmua*, Haz. Şahin Filiz, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2009.
- Gökalp, Ziya, *Makaleler VIII*, Haz. Ferit Ragıp Tuncor, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.
- Gökalp, Ziya, *Makaleler VII*, Haz. M. Abdülhaluk Çay, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982.
- Gökalp, Ziya, *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1997.
- Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990.
- Gökalp, Ziya, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, Haz. İbrahim Kutluk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1976.
- Gökalp, Ziya, *Yeni Hayat*, Haz. Yalçın Toker, Toker Yayınları, İstanbul, 1995.
- Göle, Nilüfer, *İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri*, Metis Yayınları, İstanbul, 2000.
- Göle, Nilüfer, *Modernist Kamusal Alan ve İslami Ahlak*, Edit. Nilüfer Göle, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.
- Özcan, Zafer, *Nilüfer Göle ile Toplumun Merkezine Yolculuk*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2003.
- Göle, Nilüfer, "Sıradan Müslümanların Kitabı", <http://t24.com.tr/haber/4-yil-boyunca-21-avrupa-kentinde-arastirma-yapan-profnilufer-gole-siradan-muslumanlarin-kitabini-yazdi,293005>, Erişim tarihi: 16.11.2016.
- Günay, Ünver, "Türklerin Dini Tarihinde ve Kültüründe Çoğulculuk ve Hoşgörü", *EÜİF Dergisi*, C. 16, S. 10, 2014.
- Günaydın, Mehmet, "Din Kültürü ve Ahlak Öğretiminin İlköğretim ve Liselerde Zorunlu Ders Olmasına Prof. Dr. Hüseyin Atay'ın Katkıları", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 9, S. 1, 2009.
- Güngör, Erol, *Dünden Bugünden Tarih Kültür Milliyetçilik*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2007.
- Güngör, Erol, *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1993.
- Güngör, Erol, *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981.

- Güngör, Erol, *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1993.
- Güngör, Erol, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1996.
- Hanioğlu, M. Şükrü, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1981.
- Hayta, Akif, "Anneden Allah'a Bağlanma Teorisi ve İslam'da Allah Tasavvuru", *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. 4, S. 12, 2006.
- İlhan, Attila, *Aydınlar Savaşı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004.
- İlhan, Attila, *Hangi Edebiyat*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002.
- İmamoğlu, Tuncay, "Din ve Modern Düşünce Üzerine", *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, S. 27, 2011.
- İmamoğlu, Tuncay, *Modern Batı Düşüncesinin Felsefi Temelleri*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- İnam, Ahmet, "Ahlâk ve İçtenlik", *Kilikya Felsefe Dergisi*, S. 1, 2014.
- İnam, Ahmet, "Bilgi Ahlakı Üzerine Düşünceler", <http://www.phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/bilgi-ahlaki.htm>, Erişim tarihi: 26.04.2017.
- İnam, Ahmet, "Bilgi ile Olmak", <http://phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/bilgi-ile-olmak.htm>, Erişim tarihi: 25.04.2017.
- İnam, Ahmet, "Değer Yaşamak", <http://phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/deger.htm>, Erişim tarihi: 25.04.2017.
- İnam, Ahmet, "Din Eğitimi ve İslam", <http://www.yarimada.org/din-egitimi-ve-islam-ahmet-inam.html>, Erişim tarihi: 24.04.2017.
- İnam, Ahmet, "Eğitimde Sorular", <http://phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/sorular.htm>, Erişim tarihi: 21.04.2017.
- İnam, Ahmet, "Eğitime Felsefe ile Bakmak", *1. Eğitim Kongresi 21. Yüzyılda Bir Eğitim Felsefesi Oluşturmak ve Özel Okullar 28-30 Kasım 2014*, Antalya.
- İnam, Ahmet, "Eğitimin Sorgulanması İçin Öneriler", <http://phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/egitiminsorgulanmasi.htm>, Erişim tarihi: 25.04.2017;
- İnam, Ahmet, "Felsefe Eğitimi", <http://phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/egitimi.htm>, Erişim tarihi: 24.04.2017
- İnam, Ahmet, "Gönül ve Din", <http://phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/din.htm>, Erişim tarihi: 24.04.2017
- İnam, Ahmet, "Gülmemekten, Eğlenmekten Neden Korkacağız ki" *TRT Akademi*, C. 1, S. 1, 2016.
- İnam, Ahmet, "İnançlar, Özgürlük Çiçekleri Açabilecek mi?", <http://phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/inanclar.htm>, Erişim tarihi: 24.04.2017;

- İnam, Ahmet, "Mizah Kaynağı Olarak Eğitim Sorunlarına Genel Bir Bakış", <http://phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/mizahkaynagi.htm>, Erişim tarihi: 14.04.2017
- İnam, Ahmet, "Profesör Olmak", <http://phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/profesör-olmak.htm>, Erişim tarihi: 24.04.2017
- İnam, Ahmet, "Terör ve Din", *Dini Araştırmalar*, C. 7, S. 20, 2004.
- İnsel, Ahmet, *Türkiye Toplumunun Bunalımı*, Birikim Yayınları, İstanbul, 2007.
- Kaplan, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2014.
- Kara, İsmail, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2009.
- Kara, İsmail, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, C. 1, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997.
- Karaman, Hayreddin, "Aleviler Ne İstiyor?", www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/3/0230.htm, Erişim tarihi 14.11.2016.
- Karaman, Hayreddin, "Anlatmak mı Aldatmak mı?", www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/2/0180.htm, Erişim tarihi: 14.11.2016.
- Karaman, Hayreddin, "Din Dersi", www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/1/0316.htm, Erişim tarihi: 14.11.2016.
- Karaman, Hayreddin, "Din Eğitim ve Öğretimine Karşı", www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/4/0388.htm, Erişim tarihi: 14.11.2016.
- Karaman, Hayreddin, "Din Eğitimi Hakkı ve Yükümlülüğü", www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/2/0165.htm, Erişim tarihi: 14.11.2016;
- Karaman, Hayreddin, "Din Eğitimi ve Öğretimi", www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/4/0390.htm, Erişim tarihi: 14.11.2016.
- Karaman, Hayreddin, "Din Eğitimi ve Öğretimi", www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat/0483.htm, Erişim tarihi: 14.11.2016.
- Karaman, Hayreddin, "Din Eğitimi", www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/3/0270.htm, Erişim tarihi: 14.11.2016.
- Karaman, Hayreddin, "Din Görevlileri Diyanet ve Devlet", www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/3/0190.htm, Erişim tarihi: 14.11.2016;
- Karaman, Hayreddin, "Din Tahsili Veren Müesseselerimizin Manevi Şahsiyeti", *İslam Medeniyeti*, S. 26, 1972.
- Karaman, Hayreddin, "Diyanet, Dini Hürriyet, Baskı ve Hoşgörü Üzerine", *Hz Muhammed ve Gençlik*, TDV Yayınları, Ankara, 1995.

- Karaman, Hayreddin, "İmam Hatipler 1", www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/1/0291.htm, Erişim tarihi: 14.11.2016.
- Karaman, Hayreddin, "İmam Hatipler Tartışılıyor", www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/4/0448.htm, Erişim tarihi: 14.11.2016.
- Karaman, Hayreddin, "İmam Hatiplerin Varlık Nedenleri ve Nitelikleri", www.yenisafak.com/yazarlar/detayscroll/54998?n=1, Erişim tarihi: 15.11.2016.
- Karaman, Hayreddin, "İslam İnsanı Kim Yetiştirecek", www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/2/0325.htm, Erişim tarihi: 15.11.2016.
- Karaman, Hayreddin, "Kuruluşundan Günümüze İmam Hatipler Üzerine", <http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d037s016m1>, Erişim tarihi: 16.11.2016.
- Karaman, Hayreddin, "Laiklik ve Ruhbanlık", www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/2/0313.htm, Erişim tarihi: 15.11.2016.
- Karaman, Hayreddin, "On Emir Yerine", www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/2/0187.htm, Erişim tarihi: 15.11.2016.
- Karaman, Hayreddin, "Oynamayı Bilmeyen", <http://www.hayreddinkaraman.net/yazi/laikduzen/3/0276.htm>, Erişim tarihi: 15.11.2016.
- Karaman, Hayreddin, "Sünni-Alevi İlişkisi", www.hayrettinkaraman.net/yazi/turkiyeveislam/0049.htm, Erişim tarihi: 14.11.2016.
- Karaman, Hayreddin, "Tesev'in İhl Araştırması", www.hayrettinkaraman.net/yazi/laikduzen/4/0485.htm, Erişim tarihi: 15.11.2016.
- Karaman, Hayreddin, "Tevhîd-İ Tadrîsat Kanunu ve Din Eğitimi", www.yenisafak.com/yazarlar/detayscroll/45038?n=1, Erişim tarihi: 15.11.2016;
- Karaman, Hayreddin, "Zorunlu Bir Din Dersi Yok ki...", www.hayrettinkaraman.net/makale/1265.htm, Erişim tarihi: 15.11.2016.
- Karaman, Hayreddin, *Bir Varmış Bir Yokmuş Hayatım ve Hatıralar*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Karaman, Hayreddin, *İmam-Hatiplilik Şuuru*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Yaban*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Karpat, Kemal H., *Elitler ve Din*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- Karpat, Kemal H., *Osmanlıdan Günümüze Elitler ve Din*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- Kaymakcan, Recep, "Türkiye'de Din Eğitimi Politikaları Üzerine Düşünceler", *EKEV Akademi Dergisi*, S. 27, 2006.

- Kaymakcan, Recep, *Çok Kültürlülük Eğitim, Kültür ve Din Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul, 2013.
- Kaytancı, Lütfi, *İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Görüşleri*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2014.
- Kılıç, Ahmet Faruk, *Türkiye'de Din-Devlet İlişkilerinde Yönetici Seçkinlerin Rolü*, Dem Yayınları, İstanbul, 2005.
- Kılıçbay, Mehmet Ali, *"Türk Aydınının Dünyasını Anlamak"*, *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*, Edit. Sabahattin Şen, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2000.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Çerçeve*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul, 1940.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *İdeolocya Örgüsü*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2012.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Kafa Kağıdı*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1984.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *O ve Ben*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2004.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Sahte Kahramanlar*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2007.
- Kocaman, Gülnur, *Ziya Gökalp'in Din Eğitimi İle İlgili Görüşlerinin Tespit ve Değerlendirilmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, İzmir, 2004.
- Kolektif, *Büyük Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- Kongar, Emre, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985.
- Köprülü, Fuat, "Küçük Hikâye: Hicret Hikâyelerinden", *Halka Doğru*, S. 16, 25 Temmuz 1329.
- Köprülü, Fuat, "Küçük Hikâye: Süngü Altında", *Halka Doğru*, S. 13, 4 Temmuz 1329.
- Köprülü, Fuat, "Mektep-Medrese", *Tasvir-i Efkâr*, 15 Mart 1913.
- Köprülü, Fuat, "Neler Yaptık? Neler Yapmak Zorundayız?", *Vatan*, 29 Ekim 1949.
- Köprülü, Fuat, "Tenkit ve Tahlil: Zulmetten Nura", *Tasvir-i Efkâr*, 25 Cemaziyelahir 1331.
- Köylü, Mustafa, "Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi", *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, Edit. Mustafa Köylü, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2013.
- Kuran, Ercümend, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

- Kuran, Ercümen, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*, TDV Yayınları, Ankara, 1994.
- Kurbanoglu, Bahadır, "Yakın Dönem Din-Devlet İlişkileri", *Haksöz Dergisi*, S. 206, 2008.
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2015.
- Mardin, Şerif, "İnsanlığın Ortak Bir Mirası Var mı?", *Dünya İslamiyet ve Demokrasi*, Edit. Y.S.Tezel- W. Schönbohm, Konrad Adenauer Vakfı Yayınları, Ankara, 1999.
- Mardin, Şerif, "Aydınlar Konusunda Ülgener ve Bir İzah Denemesi", *Toplum ve Bilim*, S. 24, 1984.
- Mardin, Şerif, *Bediüzzaman Said Nursi Olayı: Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Mardin, Şerif, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- Mardin, Şerif, *İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Mardin, Şerif, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- Meriç, Cemil, *Bir Dünyanın Eşiğinde*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
- Meriç, Cemil, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Meriç, Cemil, *Jurnal I*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- Meriç, Cemil, *Kırk Ambar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- Meriç, Cemil, *Kültürden İrfana*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- Meriç, Cemil, *Mağaradakiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Meriç, Cemil, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- Meriç, Ümit, "Babam Cemil Meriç, Türkçe'nin Gördüğüm En Büyük Hatibiydi", *Cemil Meriç*, Haz. Murat Yılmaz, Hatay Valiliği Armağan Kitabı, Hatay, 2014.
- Meriç, Ümit, *Babam Cemil Meriç*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Meriç, Ümit, *İçimdeki Cennete Yolculuk*, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Mert, Nuray "Muhafazakarlık ve Laiklik", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakarlık*, C. 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- Mert, Nuray, "Cumhuriyet Türkiyesi'nde Laiklik ve Karşı Laikliğin Düşünsel Boyutu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Mert, Nuray, "Laiklik Tartışması ve Siyasal İslam", *Cogito*, S. 1, 1994.
- Mert, Nuray, *Laiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994.

- Mızrak, İsmail, *Cemil Meriç ve Eğitim*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, Van, 2004.
- Muallim Ahmet Halit, "İptidai Mekteplerimizin Islahı ve Tali Mektepler" Hakimiyeti Milliye, 28,29,30 Mayıs 1923.
- Nal, Sabahattin, "Demokrat Partinin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 60, S. 3, 2005.
- Oğuz, Orhan, "1980-2000 Yılları Arasında Türk Romanında Çağdaşlaşma ve Eğitim Sorunu", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S. 13, 2010.
- Okay, M. Orhan, "Öğretmen ve Eğitimci Olarak Nurettin Topçu", *Nurettin Topçu'ya Armağan*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1992.
- Okumuşlar, Muhiddin, "Çok Kültürlü Topumlarda "Din Hakkında Öğrenme" ve "Dinden Öğrenme" Modeli", *Marife*, S. 2, 2007.
- Okumuşlar, Muhiddin, "Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye", *SÜİFD*, S. 21, 2006.
- Okumuşlar, Muhiddin, *Kur'an'a Göre Din Fıtrat Eğitim İlişkisi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, Konya, 1999.
- Okumuşlar, Muhiddin, *Sosyalleşme Sürecinde Din Eğitimi*, Yediveren Kitap, Konya, 2013.
- Okumuşlar, Muhiddin-Genç, Fatih, "Din Eğitiminin Bilimselleşmesi/Neliği", *Din Eğitimi El Kitabı*, Edit. Recai Doğan-Remziye Ege, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.
- Okutan, Ömer, "Din Eğitimi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.
- Okutan, Ömer, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitim ve Öğretimi Öğretmeni Yetiştirme Sorunu*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, YYLT, Ankara, 1980.
- Onat, Hasan, "Niçin Din Eğitimi", *Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu 20-21 Kasım 1997*, Düz. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve TÖMER Dil Öğretim Merkezi, Ankara.
- Onat, Hasan, *Türkiye'de Din Anlayışında Değişim Süreci*, Kökler ve Değerler Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Onay, Hamdi, "Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Aydını", *e-Journal of New World Sciences Academy*, C. 7, S. 1, 2012.
- Orta Öğretim Sistemimizin Kuruluş ile Yüksek Öğretime Geçişin Yeniden Düzenlenmesi Konusunda VIII Milli Eğitim Şurasına Sunulan Esaslar -Sınırlı Dağıtım için-, 1962.
- Öcal, Mustafa, *Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi, İstanbul, 2011.

- Öcal, Mustafa, *Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008.
- Ömer Seyfettin, *Bütün Hikâyeleri* (Hafiften Bir Seda, Keramet, Türbe, Perilli Köşk, Kurbağa Duası, İlk Namaz), Haz. Neslihan Kılıç, Üç Harf Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Önder, Mustafa, *Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Din Eğitiminde Yeni Yöntem Çalışmaları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, Ankara, 1997.
- Örgen, Ertan, "Yağmur Beklerken Romanında Aydınlar ve Halk", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 14, 2003.
- Özer, Ahmet, *Din Eğitimi Açısından Nurettin Topçu'nun Eserlerinde Dindar Tipler*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, Konya, 2006.
- Özgüven, Ali, "Her Anlamda Bir Öğreticiydi", *Hürriyet Gösteri*, S. 106, Eylül 1989.
- Özsoy, Ali, "Aşk, Gönül ve Sol", Ahmet İnam İle Röportaj, <http://www.turksolu.com.tr/451/ainam2451.html>, Erişim tarihi: 21.04.2017.
- Öztürk, Kazım, *Atatürk'ün TBMM Açık ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları I-II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- Öztürk, Veli, "Çok Partili Dönemde Din Eğitimi ve Öğretimi", *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitim ve Öğretimi*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1999.
- Parla, Taha, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.
- Sabahattin Ali, *İçimizdeki Şeytan*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.
- Safa, Peyami, *20. Asır Avrupa ve Biz*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1978.
- Safa, Peyami, *Din, İnkılap, İrtica*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1971.
- Safa, Peyami, *Eğitim Gençlik Üniversite*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1976.
- Safa, Peyami, *Kadın-Aşk-Aile*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1973.
- Safa, Peyami, *Türk İnkılabına Bakışlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017.
- Said, Halim Paşa, *Buhranlarımız ve Son Eserleri*, İz Yayınları, İstanbul, 1993.
- Said, Nursi, *Âsâr-ı Bediyye*, Envar Neşriyat, İstanbul, 2012.
- Said, Nursi, *Divan-ı Harb-i Örfî*, Zehra Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Said, Nursi, *Emirdağ Lahikası*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2007.
- Said, Nursi, *Hutbe-i Şamiye*, Envar Neşriyat, İstanbul, 1998.
- Said, Nursi, *Kastamonu Lahikası*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2007.
- Said, Nursi, *Lemalar*, İstanbul, Sözlere Yayinevi, İstanbul, 2005.

- Said, Nursi, *Mektubat*, Sözler Yayınevi, İstanbul, 2006.
- Said, Nursi, *Meyve Risalesi*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 1997.
- Said, Nursi, *Münâzarât*, Envar Neşriyat, İstanbul, 1995.
- Said, Nursi, *Risale-i Nur Hakkında Verilen Bir Konferans*, Envar Neşriyat, İstanbul, 2008.
- Said, Nursi, *Sözler*, Yeni Asya Neşriyat, Germany, 1993.
- Said, Nursi, *Tarihçe-i Hayatı*, Zehra Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- Sakaoğlu, Necdet, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- Sayarı, Binnaz, "Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S. 33, 1978.
- Selamet Dergisi*, C. 3, S. 56, 1948.
- Selçuk Mualla, "Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri (Zihin Gelişimi Açısından Bir Deneme)", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 1997.
- Selçuk, Mualla, "2000'li Yıllara Girerken İrşad Anlayışımız Üzerine Bazı İlk Düşünceler", *II. Din Şurası*, Ankara, 1998.
- Selçuk, Mualla, "Çocuk Eğitiminde Dini Motifler (Okul Öncesi Çağ)", *İslami Araştırmalar*, C. 4, S. 2, 1990.
- Selçuk, Mualla, "Dini Hitabet Uygulamalarımız", *İslami Araştırmalar*, C. 5, S. 3, 1991.
- Selçuk, Mualla, "Dinler Arası Eğitim: Kendini ve Ötekini Tanımak", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dünya Dinleri Programı Örneği: İstanbul / Tarabya Konferansı 16 Ekim 2014*, Ankara.
- Selçuk, Mualla, "Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu -İnanç ve Davranış Bütünlüğü Açısından Bir Deneme-", *Gençlik Dönemi ve Eğitimi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000.
- Selçuk, Mualla, "İnsanın Anlam Arayışı ve Vahiy", *İslam'ın Işığında Kadın TDV Kadın Kolları Konferans ve Panelleri: 1996-97*, TDV Yayınları, Ankara, 1998.
- Selçuk, Mualla, "Teorik ve Pratik Açmazlarıyla Kültürel Miras Öğretimini Sorgulayan Bir Deneme", *AÜİFD*, Özel Sayı, Cumhuriyetin 75. Yıldönümüne Armağan, C. 39, S. 2, 1999.
- Senemoğlu, Nuray, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya*, Gazi Kitabevi, Ankara, 1997.
- Sevim, Medine, "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi", *Dem Dergi*, S. 2, 2007.
- Seydi, Ali, *Resimli Kamus-ı Osmanî*, Matbaa-i Kütübhane-i Cihan, İstanbul, 1927.

- Subaşı, Necdet, *Türk Aydınının Din Anlayışı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.
- Süleyman, Akyürek, "Din Eğitiminde Vaaz: Hazırlama ve Yöntemleri", *Din ve Toplum*, S. 13, 2016.
- Sürmeli, Aydın, *Peyami Safa'nın Romanlarında Değerler Eğitimi ve Türkçe*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, Malatya, 2015.
- Şan, Mustafa, "Baskıcı Bir Laiklik Modeli Olarak Türk Laikliğinin Anatomisi", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 7, S. 2, 2012.
- Şemsettin, Sami, *Kamus-ı Türki*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2004.
- Şen, Ercan, "Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleleri Bağlamında Bir Meal ve Bir Mütercim: İsmayıl Hakkı İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Kur'an Çevirisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 28, 2013.
- Şimşek, Hüseyin, "Eğitim Tarihi Araştırmalarında Yöntem Sorunu", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 42, S. 1, 2009.
- Şişman, Nazife, Röportaj, "Hüsamettin Arslan: Modern insan gözleriyle düşünür.", Aralık/2015, <http://www.nihayet.com/roportaj/husamettin-arslan-modern-insan-gozleriyle-dusunur/>, Erişim tarihi: 05.05.2017.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Yaşadığı Gibi*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2000.
- Tansel, Fevziye Abdullah, "Memleketimizin Acı Kaybı Prof. Dr. Fuad Köprülü", *Bellekten*, C. XXX, S. 117, 1966.
- Tansel, Fevziye Abdullah, *Ziya Gökalp Külliyyatı- I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.
- Taslaman, Caner, *Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de İslam*, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2011.
- Taş, Kemaleddin, "Tanzimat ve Batılılaşma Hareketlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 7, 2002.
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 8, C. 20, 1949.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 1, C. 1, 1336.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 2, C. 7, 1340.
- TDK Sözlüğü, C. 1, "Aydın Maddesi", Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, <http://tdkterim.gov.tr/bts/> Aydın maddesi, Erişim tarihi: 28.11.2012.
- Tekeli, İlhan- İlkin, Selim, *Cumhuriyetin Harcı: Köktenci Modernitenin Doğuşu*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Tekeli, İlhan- İlkin, Selim, *Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.

- Tekin, Mustafa, "Hayreddin Karaman ile Din Eğitimi Üzerine", *Umran*, S. 220, 2012.
- Telli, Adnan, *Ziya Gökalp'in Din Eğitimi Tesiri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, Sakarya, 2003.
- Terziahmetoğlu, Ceren, Röportaj, "Türkiye'nin Gizli Sorunu: Alevilik" – Binnaz Toprak Söyleşisi, <http://cerenterziahmetoglu.blogspot.com.tr/2012/12/turkiyenin-gizli-sorunualevilik-binnaz.html>, Erişim tarihi: 09.05.2017.
- Tonguç, Engin, *Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç*, Güldikeni Yayınları, Ankara, 2001.
- Tonguç, İsmail Hakkı, *Köyde Eğitim*, Kültür Bakanlığı İlkokul Öğretmen Kılavuzları, No:8, İstanbul, 1938.
- Tonguç, İsmail Hakkı, *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1990.
- Topçu, Nurettin, "Anarşist ve Hareket Adamı", *Hareket Dergisi*, C. 3, S. 33, 1968.
- Topçu, Nurettin, "Din Eğitiminin Esasları", *Hareket Dergisi*, C. 3, S. 5, 1970.
- Topçu, Nurettin, "Din Görevi", *Hareket Dergisi*, C. 3, S. 28, 1968.
- Topçu, Nurettin, *Ahlak Nizamı*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2008.
- Topçu, Nurettin, *Ahlak*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2014.
- Topçu, Nurettin, *Büyük Fetih*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1998.
- Topçu, Nurettin, *İradenin Davası*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1968.
- Topçu, Nurettin, *İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2013.
- Topçu, Nurettin, *Kültür ve Medeniyet*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2004.
- Topçu, Nurettin, *Mantık*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001.
- Topçu, Nurettin, *Millet Mistikleri*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2001.
- Topçu, Nurettin, *Milliyetçiliğimizin Esasları*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1978.
- Topçu, Nurettin, *Taşralı*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2013.
- Topçu, Nurettin, *Türkiye'nin Maarif Davası*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998.
- Topçu, Nurettin, *Varolmak*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002.
- Topçu, Nurettin, *Yarınki Türkiye*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2007.
- Toprak, Binnaz vd., *Türkiyede Farklı Olmak Din ve Muhafazakarlık Ekseninde Ötekileştirilenler*, Boğaziçi Matbaası, İstanbul, 2008.
- Toprak, Binnaz, "Din Dersinde Alevilik", *Radikal*, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/binnaz-toprak/din-dersinde-alevilik-1032807/>, Erişim tarihi: 08.05.2017.

- Toprak, Binnaz, "'Endişeli Modernler' ve 'Sınırlayıcı Modernler' tanımlamaları üzerine", *Radikal*, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/binnaz-toprak/endiseli-modernler-ve-sinirleyici-modernler-tanimlamalari-uzerine-1032417/>, Erişim tarihi: 08.05.2017.
- Toprak, Binnaz, "Türkiye'de Vicdan Eksikliği", <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/binnaz-toprak/turkiyede-vicdan-eksikligi-1030127/>, Erişim tarihi: 08.05.2017.
- Tosun, Cemal - Çapcıoğlu, Fatma, "Gelişimsel Açından Din Eğitimi", *Din ve Toplum*, S. 13, 2016.
- Tosun, Cemal – Doğan, Recai, "İlahiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılanması Üzerine", *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu*, Isparta, 2004.
- Tosun, Cemal – Zengin, H. Kader, "Almanya'daki Alevilik Din Dersi Programları (1.-4. Sınıflar) Üzerine Bir İçerik Analizi", *Dini Araştırmalar*, C. 12, S. 33, 2009.
- Tosun, Cemal, 'Almanya'da Alevi Din Derslerinin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'ye Muhtemel Yansımaları', *Dini Araştırmalar*, C. 12, S. 33, 2009.
- Tosun, Cemal, "Bir Anabilim Dalı Olarak Türkiye'de Din Eğitiminin Doğuşu, Gelişmesi ve Alanına Katkıları", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, S. 2, 2009.
- Tosun, Cemal, "Cumhuriyet Dönemi Din Dersi Öğretim Programlarında Diğer Dinler", *Türkiye'de Dinler Tarihi: Dünü, Bugünü, Geleceği Sempozyumu 4-6 Aralık 2009*, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara, 2010.
- Tosun, Cemal, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Alevilik", *Türk Yurdu*, C. 25, S. 210, 2005.
- Tosun, Cemal, "Dua Öğretimi", *Dini Araştırmalar*, C. 2, S.6, 2000.
- Tosun, Cemal, "Eğitim ve Din Eğitimi Politikaları", *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitim ve Öğretimi*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1999.
- Tosun, Cemal, "İlahiyat Fakültelerinde Vaizlik Eğitimi", *AÜİFD*, C. XXXVI, S. 1, 1997.
- Tosun, Cemal, "Küreselleşme, Din ve (İslamcı!) Terör", *Dini Araştırmalar Dergisi*, Din ve Terör Özel Sayısı, C. 7, S. 20, 2004.
- Tosun, Cemal, "Türkiye'de Eğitimin Laikleşmesi ve Din Öğretimi", *Sekülerleşme ve Dini Canlanma Sempozyumu 22-23 Ekim 2007*, Ankara, 2008.

- Tosun, Cemal, "Üçüncü Bin Yıla Gिरerken Din Eğitimi ve Öğretimi", *Üçüncü 1000'e Gिरerken İslam Kutlu Doğum Sempozyumu*, TDV Yayınları, Ankara, 2005.
- Tosun, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegemakademi, Ankara, 2011.
- Tosun, Cemal, Müzakere, *Bugünün İlahiyatı Nasıl Olmalıdır? -Sorunlar ve Çözümleri-*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015.
- Tozlu, Necmettin, "Nurettin Topçu'nun Fikir Dünyamızdaki Yeri", *Hece*, S. 109, 2006.
- Tunaya, Tarık Zafer, *İslamcılık Akımı*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler 1859-1952*, Arba Yayınları, İstanbul, 1995.
- Turhan, Mümtaz, *Garplılaşmanın Neresindeyiz?*, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 1980.
- Türkdoğan, Orhan, *Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği*, Mayaş Yayınları, Ankara, 1985.
- Türkdoğan, Orhan, *Ulus-Devlet Düşünüürü Ziya Gökalp*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Türkdoğan, Orhan, *Ziya Gökalp Sosyolojisinin Temel İlkeleri*, KTB Yayınları, Ankara, 1987.
- Türker, Hasan, *Türk Devrimi ve Basın 1922-1925*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2000.
- Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1960.
- Türkiyede Demokratikleşme Perspektifleri*, Haz. Bülent Tanör, Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, İstanbul, 1997.
- Uğurlu, Havva Sinem, *Tanzimatın Din Eğitimi Anlayışına Getirdiği Yenilikler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, Ankara, 2010.
- Uyanık, Ercan, *Modernleşme Döneminde Türk Aydınının Eğitime Bakışı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, YDT, İzmir, 2006.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- Ülgener, Sabri F., *Aydınlar ve İzm'ler*, Mayoş Yayınları, Ankara, 1983.
- Ülken, Hilmi Ziya, "Cumhuriyet Devri 50 Yıllık Türk Eğitimi", *50. Yıl Kitabı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Aşk Ahlakı: Halka Rağmen Halk İçin Kitap*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.

- Ülken, Hilmi Ziya, *Eğitim Felsefesi*, Ülken Yayınları, İstanbul, 2001.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Felsefeye Giriş II*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Tarihi Maddeciliğe Reddiye*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1963.
- Vardar, Berke, "Cemil Meriç ve Dört Öğrencisi", *Kendi Semasında Tek Yıldız*, Edit. Duran Özdemir, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Ankara, 2016.
- Yaşar, Öznur, *Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken ve Erol Güngör Örneğinde Dine Yaklaşımları İle Türk Aydını*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, Kütahya 2011.
- Yavuz, Hilmi, "Modernleşme: Parça Mı, Bütün Mü? Batılılaşma Simge Mi, Kavram Mı?", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık*, C. 3, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.
- Yavuz, Hilmi, *Denemeler*, Boyut Kitapları, İstanbul, 1999.
- Yeniçeri, Özcan, "Dünden Bugüne Türkiye'de Modernite ve Aydın Sorunu", *21. Yüzyıl Dergisi*, S. 4, 2008.
- Yeniçeri, Özcan, *İtirazlar*, IQ Yayını, İstanbul, 2007.
- Yeşiloğlu, Sevinç Nihal; Demirdöğen, Betül; Köseoğlu, Fitnat, "Bilim Hakkında Ahmet İnam ile Görüşmeler ve Bilimin Doğası Öğretimi Üzerine Yorumlar", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı, C. 11, S. 4, 2010.
- Yılcı, Ersin, "Batı Gönül Cahili", Ahmet İnam ile Röportaj, <http://phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/roportaj.htm>, Erişim tarihi: 21.04.2017
- Yıldırım, Ali; Şimşek, Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006.
- Yücel, Hasan Ali, "Mevlana ve Mevlevilik", *Selamet Dergisi*, C. 1, S. 9, 1962.
- Yücel, Hasan Ali, *Dinle Benden*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.
- Yücel, Hasan Ali, *Hürriyet Gene Hürriyet*, C. I-III, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
- Yücel, Hasan Ali, *İçten-Dıştan*, Ulus Basımevi, Ankara, 1938.
- Yücel, Hasan Ali, *İyi Vatandaş İyi İnsan*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.
- Yücel, Hasan Ali, *Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.
- Yücel, Hasan Ali, *Öğretmen-Öğrenci Köşesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.
- Yücel, Hasan Ali, *Türkiye'de Ortaöğretim*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

Osmaniye Yöresi Atasözleri Deyimler ve Kalıp İfadeler Sözlüğü

Dr. Murat Gök

Ankara 2022

Osmaniye Yöresi Atasözleri Deyimler ve Kalıp İfadeler Sözlüğü

Hazırlayan
Dr. Murat Gök

ISBN: 978-625-7305-61-7

1. Baskı
Ocak, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No
46683

Matbaa Sertifika No
46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 427

Web: grafikeryayin.com

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	7
KISALTMALAR	11
I. GİRİŞ	
OSMANİYE İLİ	13
Osmaniye'nin Kısa Tarihi.....	13
II. SÖZLÜK	21
OSMANİYE'DE DERLEME YERLERİ	701
KAYNAKÇA	705
ÖZGEÇMİŞ	721

ÖNSÖZ

Sözlüğün Amacı, Düzeni ve Kullanılan Yöntem ve Teknik

1. Osmaniye İli Ağızlarında Deyimler Atasözleri ve Kalıp İfadeler Sözlüğü, Osmaniye ili ağızlarında kullanılan yöreye ait ağız özelliklerine göre şekillenmiş sözcükleri tespit ederek, bu sözcüklerin ses, şekil özelliklerini ve anlamlarını ayrıntılı olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2. Madde başları ağızda geçtiği ses ve şekil özellikleri bozulmadan fonetik alfabeyle göre verilmiştir.

3. Madde başı olan atasözleri, deyimler, kalıp ifadeler ağızda geçtiği ses ve şekil özelliklerindeki ses düşmeleri ve ses değişimleri bozulmadan fonetik alfabeyle göre verildiği için bu sözcüklerin herkesçe anlaşılabilirliğine karşı, bazı madde başları köşeli parantez içinde yine yörede kullanıldığı şekli bozulmayacak şekilde yazılmıştır.

4. Madde başları Türkiye Türkçesinde olan ve farklı ses ve şekil özelliklere sahip olan kelimeler ağızdaki ses ve şekil özellikleri bozulmadan ayrı ayrı madde başı yapılmış, farklı yörelerdeki farklı ses, şekil, anlam özellikleri birbirine karışmasın, sözlük kullanımı zorlaşmasın ve aranan kelime daha rahat bulunabilsin diye bunlar aynı madde başında birleştirilmemiştir.

5. Ses ve şekil özellikleri benzer ama farklı yörelerde farklı anlamlı olan kelimeler yöresel ses, şekil, anlam farklılıkları ortaya çıksın veya birbirine karışmasın diye ayrı madde başlarında verilmiştir.

6. Bir madde başının aynı yörede birden çok anlamı varsa o sözcüğün anlamı aynı maddede önce gerçek anlam sonra mecaz anlamlara rakam verilerek anlamlar sıralanmış ve açıklanmıştır.

7. Yeri geldiğinde birleşik sözcükler ve sözcük grupları da bir kavramı karşıladığında madde başı yapılmıştır.

8. Bazı durumlarda kelimenin aldığı ek de araştırmacılara kolaylık ve açıklayıcı olması amacıyla ve kelimenin şekil ve anlamını kaybetmemek için madde başına dâhil edilmiştir.

9. Bazı madde başları çok uzun cümle yapısına sahip olmasına rağmen anlam bütünlüğünü aybetmemek için kalıp bozulmadan madde başı yapılmıştır.

10. Çalışmanın hacminin çok fazla genişlememesi için kelimenin künyesi (M15) şeklinde kısaltılarak parantez içinde her maddede ayrı ayrı verilmiştir.

11. Madde başlarının künyeleri verilirken ilçe isimlerinin baş harfleri büyük harf olarak yazılmış, kasaba ve köy isimleri rakamlar ile ifade edilmiştir. Köy isimleri liste halinde çalışmanın başında verilmiştir. Künyelerdeki büyük harfler il merkezi ve ilçeleri temsil etmektedir. M: Osmaniye merkez, İlçeler; B: Bahçe, D: Düziçi, H: Hasanbeyli, K: Kadirli, S: Sumbas, T: Toprakkale olarak kodlanmıştır. (B13), (D17), (H7), (S8), (K2), (T4) şeklinde kısaltılmıştır.

12. İsim olan madde başlarıyla fiil olan madde başlarını ayırmak için madde başı fiilse kelimenin sonuna kısa çizgi eklenmiştir.

KAYNAKÇA

- Aba, Veli, Seyfi, Metin ve Kara, Ömer Tuğrul, Osmaniye Manileri, Sezen Ofset Matbaacılık, Adana, 2011.
- Ahmed Vefik Paşa, “Lehçe-i Osmân”, (haz.: Recep Toparlı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- Akalın, Şükrü, *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- Akar, Ali, “Muğla ve Yöresi Ağızları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- Akca, Hakan, “Ankara İli Ağızları” (İnceleme-Metinler-Dizin), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Akca, Hakan “Ankara İli Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekinin Varyantları”, *Turkish Studies*, V.6, 1, 2011, p. 597-605.
- Aksan, Doğan, “Türkçenin Söz Varlığı”, Engin Yayınevi, Ankara, 1996.
- Aksan, Doğan, “Anlambilim”, Engin Yayınları, Ankara, 2006.
- Aksoy, Ömer Asım, “Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.
- Akyalçın, Necmi, “Türkçe İkillemeler Sözlüğü”, Anı Yayınları, Ankara, 2007.
- Albayrak, Nurettin, “Türkiye Türkçesinde Atasözleri”, Kapı Yayınları, İstanbul, 2009.
- Albayrak, Nurettin, “Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü”, Kapı Yayınları, İstanbul 2010.
- Alıcıoğlu, Mehmet Adil, “Tarihte Alcı-Tecirli (Beydili-İlbeyli-Elbeyli) Türkmenleri ve Soy Birlikleri”, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş, 2006.
- Arı, Necdet, “Bir Zamanlar Osmaniye”, Hasret Matbaası, Osmaniye, 2010.
- Arı, Necdet, “Osmaniye’de Millî Mücadelenin İç Yüzü ve Anılar”, Hasret Matbaası, Osmaniye, 2011.
- Atalay, Besim, “Abuşka Lügati veya Çağatay Sözlüğü”, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1970.
- Atalay, Besim, “Divanü Lûgati’t-Türk I, II, III, IV”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.
- Atmaca, Emine, “Antalya İli Korkuteli İlçesi ve Ağızları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.
- Atsız, Bilgehan ve Türkmen, Seyfullah, “Ed-Düretü’l-Mudiyye Fi’l-Lügâti’t-Türkiyye”, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

- Aydın, Mehmet, “Aybastı Ağzı”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2002.
- Babacan, Hasan ve Avcı, İsmail, “Balkanlarda Türk Dili”, Osmanlı Mirası ve Türk Kültürü Araştırma Derneği Yayınları, Burdur, 2016.
- Banguoğlu, Tahsin, “Oğuz Lehçesi Üzerine”, *TDAY Belleten*, s.23-48, Ankara, 1960.
- Banguoğlu, Tahsin, “Türkçenin Grameri”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.
- Barkan, Ömer Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler”, *Vakıf Dergisi*, Ankara, 1942.
- Baskakov, Aleksandroviç Nikolay, “Çağdaş Türkçede Kelime Grupları”, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011.
- Baskakov, Aleksandroviç Nikolay, “Çağdaş Türkçede Cümle”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.
- Bayat, Fuzuli, “Mitten Yazıya Sözdene Yazıya Dedede Korkut Oğuznâmeleri”, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016.
- Bayatlı, Hidayet Kemal, “Irak Türkmen Türkçesi”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.
- Bayraktar, Nesrin, “Türkçede Fiilimsiler”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.
- 706 Bice, Hayati, “Divân-ı Hikmet”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2015.
- Bilgegil, M. Kaya, “Türkçe Dilbilgisi”, Dergâh Yayınları, Ankara, 1964.
- Biray, Himmet, “Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- Borovkov, A.K., “Orta Asya’da Bulunmuş Kur’an Tefsirinin Söz Varlığı”, (Çev. H. İbrahim Usta, Ebülfez Amanoğlu), TDK, Ankara, 2002.
- Boz, Erdoğan, “Afyonkarahisar Merkez Ağzı”, Gazi Yayınları, Afyon, 2006.
- Bozkurt, İsmail, “Anadolu Türk Aşiretleri Avşar ve Türkmen Aşiretlerinin Yaşayışı ve Kültürleri”, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010.
- Buran, Ahmet, “Anadolu (Türkiye Türkçesinin) Ağızlarının Karşılaştırmalı İncelemesi ve Bu Konu İle İlgili Sorunlar”, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 89-96. Ankara, 1999.
- Buran, Ahmet, “Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.
- Buran, Ahmet ve Çak, Berna Yüksel, “Türkiyede Diller ve Etnik Gruplar”, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012.
- Caferoğlu, “Ahmet, Türkçede ‘v’ Morfemi”, *Türkiyat Mecmuası XVI*, s. 27-30, 1971.
- Caferoğlu, “Ahmet, Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1958, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 1-11, Ankara, 1988.

- Caferoğlu, Ahmet, “Anadolu Ağızlarında Konson Değişimleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1963, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 1-32, Ankara, 1988.
- Caferoğlu, Ahmet, “Anadolu Ağızlarında Metatez Gelişmesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1955, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 1-7, Ankara, 1988.
- Caferoğlu, Ahmet, “Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişimleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1964*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 1-33, Ankara 1989.
- Caferoğlu, Ahmet, “Anadolu Ağızlarından Toplamalar”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.
- Caferoğlu, Ahmet, “Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- Caferoğlu, Ahmet, “Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme II”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- Caferoğlu, Ahmet, “Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- Caferoğlu, Ahmet, “Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- Caferoğlu, Ahmet, “Güney Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- Caferoğlu, Ahmet, “Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- Caferoğlu, Ahmet, “Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- Clauson, “Sir Gerard, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish”, London, 1972.
- Çağatay, Saadet, “Türkçe n-g Sesine Dair”, *TDAY-Belleten*, s.15-30, Ankara, 1954.
- Çağbayır, Yaşar, “Ötüken Türkçe Sözlük I II III IV V”, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007.
- Çağbayır, Yaşar, “Yukarı Karaçay Kocapınar Köyü Ağzı”, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2009.
- Çağbayır, Yaşar, “Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlüğü”, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017.
- Çelik, Kemal, “Milli Mücadelede Adana ve Havalisi (1918-1922)”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- Demir, İmdat, “Sarıgöl ve Yöresi Ağızları”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kayseri, 2009 (Doktora Tezi).
- Demir, Necati, “Ordu İli ve Yöresi Ağızları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.

- Demir, Nurettin, “Güneybatı Anadolu Ağızlarında Kullanılan Şimdiki Zaman Eki-ik” *Uluslararası Türk Dili Kongresi*, 1992 (26 Eylül 1992 -1 Ekim 1992), s. 43-56 Ankara, 1996.
- Demir, Nurettin, “Ağız Araştırmalarında Kaynak Kişi Meselesi” *Dursun Yıldırım Armağanı Yayınları*, Metin Özarlan / Özkul Çobanoğlu, s. 171-180, Ankara, 1998.
- Demir, Nurettin, “Ağız Araştırmalarında Derleme Teknikleri”, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, 9 Mayıs 1997, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 78-88, Ankara, 1999.
- Demir, Nurettin, “Alanya Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekinin Varyantları”, *İlmi Araştırmalar* 7, s. 57-64, 1999.
- Demir, Nurettin, “Ağız Sözlükçülüğü”, *Kebikeç*, Yıl 4, Sayı 7-8, s. 67-65, 1999.
- Demir, Nurettin, “Anadolu Ağızlarında Birinci Çoğul Kişi İstek Eklerinin İkilik Bildiren Bir Değişkesi.” *Türkçenin Ağızları Çalıştayı Bildirileri* Yayınları: A. Sumru Özsoy - Eser E. Taylan, İstanbul, 2000.
- Demir, Nurettin, “Derleme Sözlüğü’nde Şimdiki Zamanla İlgili Veriler”, *İlmi Araştırmalar*, s. 19-27, 2000.
- Demir, Nurettin, “Kıbrıs Ağızları Üzerine Notlar”, *Scholarly depth and accuracy. A Festschrift to Lars Johanson. Lars Johanson Armağanı*, s. 100-110, Ankara, 2002.
-
- 708 Demir, Nurettin, “Ankara Örneğinde Ağızların Belgelenmesi”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.
-
- Demir, Nurettin ve Yılmaz, Emine, “Türk Dili”, Grafiker Yayınları, Ankara, 2014.
- Demircan, Ömer, “Türk Dilinde Çatı”, Papatya Yayınları, İstanbul, 2003.
- Demirci, Ümit Özgür, “Eski Türkçede Fiiller”, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2016.
- Develi, Hayati, “Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- Devellioğlu, Ferit, “Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat”, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998.
- Dilaçar, Agop, “Kutadgu Bilig İncelemesi”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.
- Dilçin, Cem, “Yeni Tarama Sözlüğü”, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1983.
- Dilek, Figen Güner, “Güney Sibiryası Altay Türkçesi Ağızları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.
- Dinçer, Neşet, “Osmaniye Kurtuluş Savaşında Rahime Hatun”, Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye Sempozyumu (15-18 Kasım 1993), s. 43-60, Osmaniye, 1995.
- Doğaner, Ali, “Osmaniye Yöresinde Yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinin Geçiş Törenleri”, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Bilimi, Ankara 2006 (Yüksek Lisans Tezi).

- Duman, Musa, “Makaleler, Klasik Osmanlı Türkçesinde Dil Uyumuna Aykırı Örnekler Üzerine”, Kesit Yayınları, s.75-81, İstanbul, 2008.
- Eckman, Janos, *Çağataycanın El Kitabı*, (Haz; Günay Karaağaç), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1988.
- Eckman, Janos, “Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar”, (haz.: Osman Fikri Sertkaya), TDK, Ankara, 1996.
- Eker, Süer, “Çağdaş Türk Dili”, Grafiker Yayınları, Ankara, 2013.
- Eminoğlu, Hatice, “Türkçede Renkler Sözlüğü”, Gazi Yayınları, Ankara, 2014.
- Eraslan, Kemal, “Eski Uygur Türkçesi Grameri”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2012.
- Eratalay, Sevda, “Alaşehir ve Yöresi Ağızları”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2007 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Ercilasun, Ahmet Bican, “Ağız Çalışmalarına Toplu Bir Bakış”, *Türk Dili*, S. 584, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 115-118, Ankara, 2000.
- Ercilasun, Ahmet Bican, “Kars İli Ağızları (Ses Bilgisi)”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002.
- Ercilasun, Ahmet Bican, “Başlangıçtan Günümüze Türk Dili Tarihi”, Akçağ Yayınları: 603, Ankara, 2005.
- Erdal, Marcel, “Old Turkic Word Formation (Eski Türkçede Söz Yapımı)”, Wiesbaden, 1991.
- Erdem, Mehmet Dursun ve Gül, “Münteha, Kapalı E (é) Sesinin Anadolu Ağızları Açısından Eski Anadolu Türkçesindeki Durumu”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 11 (Güz), s. 111-148, 2006.
- Erdem, Mehmet Dursun, “Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine”, *Turkish Studies*, Volume 3/3 Spring, s. 503-562, 2008.
- Eren, Emin, “Zonguldak – Bartın – Karabük İlleri Ağızları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- Eren, Hasan, “Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü”, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 1999.
- Ergin, Muharrem, “Azeri Türkçesi”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1971.
- Ergin, Muharrem, “Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- Ergin, Muharrem, “Dede Korkut Kitabı 2 (İndeks-Gramer)”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- Ergin, Muharrem, “Türk Dil Bilgisi”, 21. Baskı, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1993.
- Ergin, Muharrem, “Orhun Abideleri”, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1996.
- Erimer, Kayahan, “Anadolu ve Rumeli Ağızları Üzerinde Bir Bibliyografya Denemesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1970, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 211-236, Ankara, 1989.

- Erkin, Emet, “Doğu Türkistan Uygur Ağızları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.
- Erkoçak, Mehmet, “Osmaniye Yöresinde Ağıtlar ve Türküler”, Osmaniye Belediyesi Kültür Yayınları, Osmaniye, 1998.
- Eröz, Mehmet, “Yörükler”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları*, İstanbul, 1991.
- Ermiş, Hamza, “Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü”, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008.
- Erol, Hülya Arslan, “Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Ersoylu, Halil, “Cem Sultan’ın Türkçe Divanı”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.
- Ersoylu, Halil, “Türk Dilince Dualar Beddualar Sözlüğü”, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2012.
- Evliya Çelebi, “Evliya Çelebi Seyahatnamesi”, (haz.: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
- Eyicil, Ahmet, “Yakın Çağda Kahramanmaraş”, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2009.
- Gabain, A. Von, “Eski Türkçenin Grameri”, (Çev.: Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- Gemalmaz, Efrasiyap, “Erzurum İli Ağızları I-II-III”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- Gök, Murat, “Kitābu İmāniyye”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2009 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Gök, Murat, “Osmaniye Yöresinin Folkloru”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2001 (Yayımlanmamış Lisans Tezi).
- Görkem, İsmail, “Türk Edebiyatında Ağıtlar”, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.
- Grönbech, Karl, “Kuman Lehçesi Sözlüğü”, (Çev.: Kemal Aytaç), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- Gül, Meltem, “Hatay Arsuz Ağzı”, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016.
- Gülensoy, Tuncer, “Türk Fonetik Transkripsiyonu Üzerine”, *DTCF Türkoloji Dergisi VIII.*, Ankara, s.160-190, 1979.
- Gülensoy, Tuncer, “Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.
- Gülensoy, Tuncer, “Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXIII/1-2, 1985.
- Gülensoy, Tuncer, “Doğu Anadolu Osmanlıcası”, TKAE Yayınları, Ankara, 1986.
- Gülensoy, Tuncer, “Kütahya ve Yöresi Ağızları”, (İnceleme-Metinler-Sözlük), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

- Gülensoy, Tuncer, “Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler”, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992.
- Gülensoy, Tuncer, “Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme”, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1993.
- Gülensoy, Tuncer ve Alkaya, Ercan, “Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası”, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.
- Gülensoy, Tuncer, “Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I II”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- Güler, Eser, Hengirmen, Mehmet, “Ses Bilimi ve Diksiyon”, Engin Yayınları, Ankara, 2005.
- Gülseren, Cemil, “Malatya İli Ağızları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- Gülsevin, Gürer, “Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı.” *Türk Dili*, S. 466, Türk Dil Kurumu Yayınları, s.187-190, Ankara, 1990.
- Gülsevin, Gürer, “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ses Değişmelerinin Sınıflandırılması ve Uşak İli Ağızları Örneği.” *4. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı*, 25-29 Eylül 2000, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- Gülsevin, Gürer, “Eski Anadolu Türkçesinde Ekler”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- Gülsevin, Gürer, “Uşak İli Ağızları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2002.
- Gülsevin, Gürer “Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller”, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.II, 2, s. 125-143, 2001.
- Gülsevin, Gürer, “Ağız Araştırmalarında Yaygınlaşmış Yanlışlıklar I: ‘bura’ mı, ‘bu ara’ mı.” *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı*, s. 333-335, İzmir, 2005.
- Gülsevin, Gürer, “Eski Anadolu Türkçesi”, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013.
- Gülsevin, Gürer, “XVI. Yüzyıl Batı Rumeli Ağızları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.
- Günay, Turgut, “Rize İli Ağızları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.
- Gündüz, Tufan, “Anadolu’da Türkmen Aşiretleri”, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2016.
- Gündüz, Tufan, “Bozkırın Efendileri Türkmenler Üzerine Makaleler”, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2016.
- Güner Dilek, Figen, “Güney Sibirya Altay Türkçesi Ağızları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.
- Güner, Galip, “Kıpçak Türkçesi Grameri”, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013.
- Güngör, Harun ve Argunşah, Mustafa, “Gagauzlar”, İstanbul, 1998.
- Günsen, Ahmet, “Gaziantep Ağzının Şekil Bilgisini Belirleyen Temel Özellikler”, *Turkish Studies, Volume 4/3*, Spring, 2009.
- Günşen, Ahmet, “Kırşehir ve Yöresi Ağızları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

- Gürses, Reşide, “Türk Dil Kurumunda Yapılan Ağız Çalışmalarına Genel Bir Bakış”, *Türk Dili*, S. 607, Ankara, 2002.
- Hacıeminoğlu, Necmettin, “Türk Dilinde Edatlar”, MEB Yayınları, Ankara, 1992.
- Hacıeminoğlu, Necmettin, “Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller”, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2016.
- Halaçoğlu, Yusuf, “Fırka-i Islahiye ve Yapmış Olduğu İskân”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, s. 27, İstanbul, 2011.
- Halaçoğlu, Yusuf, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi”, TTK Yayınları, Ankara, 2014.
- Halep Salnamesi, H. 1284 (1867-1868) s.201-202.
- Hatipoğlu, Süleyman, “Millî Mücadelede Osmaniye”, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye Sempozyumu* (15-18 Kasım 1993), s. 30-37, Osmaniye, 1995.
- Hazar, Mehmet, “Türk Anlam Bilimi Terimleri Sözlüğü”, Eğitim Yayınları, Konya, 2013.
- İbret, Bilgin Ünal, “Osmaniye’de Nüfus ve Yerleşme”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Ankara 1994 (Yüksek Lisans Tezi).
- İbret, Bilgin Ünal, Atabay Düzenli, “Osmaniye’nin Coğrafi Konumu ve Nüfusu”, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye Sempozyumu* (15-18 Kasım 1993), s. 236-248, Osmaniye, 1995.
- İlker, Ayşe, “Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
- İpek, İsmet, *Osmaniyeli*, Hasret Ofset, Osmaniye, 2009.
- Kaçalin, Mustafa S., “Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.
- Kafesoğlu, İbrahim, “Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar”, Ötüken Yayınları, İstanbul 2014.
- Kafesoğlu, İbrahim, “Türk Millî Kültürü”, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1997.
- Kafesoğlu, İbrahim, “Umumî Türk Tarihi Hakkında Tespitler Görüşler Mülâhazalar”, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2014.
- Kahraman, Tahir, “Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.
- Kalay, Emin, “Edirne İli Ağızları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
- Kanar, Mehmet, “Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü”, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
- Kara, Mehmet, ve Karadoğan Ahmet, “Türkmen Türkçesi Türkiye Türkçesi Deyimler Sözlüğü”, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Karaağaç, Günay, “Türkçenin Verintiler Sözlüğü”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.

- Karaağaç, Günay, “Türkçenin Alıntılar Sözlüğü”, Akçağ Yayınları, Ankara 2015.
- Karaağaç, Günay, “Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.
- Karaağaç, Günay, “Türkçe’nin Ses Bilgisi”, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013.
- Karaboran, H. Hilmi, “Osmaniye’nin Kuruluşu ve Gelişmesi”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi C. 8 S. 1, s. 5-46, Elazığ, 1996.
- Karademir, Fevzi, “Türkiye Türkçesinde İyelik Olgusu”, Kesit Yayınları, İstanbul, 2013.
- Karagöz, İsmail, “Dinî Kavramlar Sözlüğü”, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010.
- Karahan, Leyla, “Anadolu Ağızlarında Kullanılan Bazı Zarf-Fiil Ekleri”, *Türk Kültürü Araştırmaları* XXXII-12, s. 205-236, Ankara, 1994.
- Karahan, Leylâ, “Kıssa-ı Yusuf”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- Karahan, Leyla, “Türkçede Söz Dizimi”, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- Karahan, Leyla, “Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi, “Gülistan Tercümesi”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi, “Kıpçak Türkçesi Grameri”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- Kargı Ölmez, Zuhâl, “Şecere-i Terâkime”, Simurg Yayınları, Ankara, 1996.
- Karpuz, Hacı Ömer, “Buldan İlçesindeki Kişi Adları”, *Buldan Sempozyumu*, Buldan, 2006.
- Kaya, Ceval, “Altun Yaruk”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- Kaya, Tuğba, “Osmaniye Halk Hikâyeleri Üzerinde Bir Araştırma”, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halk Bilimi, İzmir 2003. (Yüksek Lisans Tezi)
- Kılıç, Ahmet, “Osmaniye Tarihi”, Hançer Matbaası, Osmaniye, 1976.
- Kılıç, Mine, “Kahraman Maraş Merkez Ağzı”, Ukde Yayınları, Kahraman Maraş, 2008.
- Kılınç, Enise, “Osmaniye İli Düziçi İlçesi Halk Kültüründe Halk İnançları”, Bayramlar ve Törenler, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2010 (Yüksek Lisans Tezi).
- Kocasavaş, Yıldız, “Türkçede Şahıs Zamirleri”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2004.
- Korkmaz, Zeynep, “Bartın ve Yöresi Ağızları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- Korkmaz, Zeynep, “Güney-Batı Anadolu Ağızları - Ses Bilgisi (Fonetik)”, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.

- Korkmaz, Zeynep, “Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek kalıplaşması Olayları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- Korkmaz, Zeynep, “Nevşehir ve Yöresi Ağızları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- Korkmaz, Zeynep, “Türkçede acak / ecek Gelecek Zaman Ekinin Yapısı Üzerine”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C.1, Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, s. 3-11, Ankara, 1995.
- Korkmaz, Zeynep, “Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, II. C., s.199-221, Ankara, 1995.
- Korkmaz, Zeynep, “Anadolu Ağız Araştırmalarına Toplu Bir Bakış”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, II. C., s.232-348, Ankara, 1995.
- Korkmaz, Zeynep, “Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, II. C., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- Korkmaz, Zeynep, “Batı Anadolu Ağızlarında Aslı Ünlü Uzunlukları Hakkında”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, II. C., s.123-127, Ankara, 1995.
-
- 714
-
- Korkmaz, Zeynep, “Batı Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekimi Ekleri ve Fonologie-Morphologie Bağlantısı”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, II. C., s.222-231, Ankara, 1995.
- Korkmaz, Zeynep, “Eski Anadolu Türkçesindeki -van / -ven / -vuz / -vüz Kişi ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, I.C., s.110-127, Ankara 1995.
- Korkmaz, Zeynep, “Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- Korkmaz, Zeynep, “Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Cilt.1, Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, s.12-84, Ankara, 1995.
- Korkmaz, Zeynep, “Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi”, Türk Dil Kurumu Yayınları. Yayınları, Ankara, 2003.
- Kokmaz, Zeynep, “Gramer Terimleri Sözlüğü”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.
- Korkmaz, Zeynep, “Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.
- Korkmaz, Zeynep, “Türk Dili Üzerine Araştırmalar III”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.
- Korkmaz, Zeynep, “Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Tarihi Devirlerle Bağlantısı Üzerine”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

- Korkmaz, Zeynep, “Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Dayandığı Temeller”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar IV*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.
- Korkmaz, Zeynep, “Türk Dili Üzerine Araştırmalar IV”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.
- Kormuşın, İ. V. “Yenisey Eski Türk Mezar Yazıtları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.
- Kök, Abdullah, “TİEM 73 Türk ve İslam Eserleri Müzesi 73 numaralı Karahanlı Türkçesiyle yazılmış Satır Arası Kur’an Tercümesi”, Ankara, 2004 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Kurgun, Levent, “Denizli İli Yer Adları”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2002 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Kurt, Yılmaz, “Çukurova Tarihinin Kaynakları I”, 1525 Tarihli Adana Sancağı Mufassal Tahrir Defteri, TTK, Ankara, 2004.
- Kuru, Halil, “Kurtuluş Savaşında Osmaniye ve Çevresi”, Anadolu Ofset Yayınları, Osmaniye, 2014.
- Küçük, Murat, “Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur’an Tercümesi”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Lessing, Ferdinand D., “Moğolca Türkçe Sözlük”, (Çev.: Günay Karaağaç), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.
- Li, Yong-Söng, “Türk Dillerinde Akrabalık Adları”, (haz. Mehmet Ölmez), Simurg Yayınları, İstanbul, 1999.
- Meb, “Örnekleriyle Türkçe Sözlük”, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2000.
- Mutlu, Hüseyin Kahraman, “Balıkesir İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Dizin)”, GÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Ankara, 2008 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Nalbant, Bilge Özkan, “Buldan Ağzındaki Eski Türkçe Sözcükler”, *Buldan Sempozyumu*, Buldan, 2006.
- Necipoviç, Necip, Emir, “Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.
- Nemeth, Gyula, “Vidin Türkleri Ağız Araştırmaları”, (Çev.: Abdurrahman GÜZEL, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Nişanyan, Sevan, “Sözlerin Soyağacı”, Adam Yayınları, İstanbul, 2002.
- Okuşluk, Şenesen, Refiye, “Çukurova Bölgesi Girit Göçmenleri”, Karahan Kitabevi Yayınları, Adana, 2011.
- Olca, Selâhattin, “Arpaçay Köylerinden Derlemeler”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
- Olca, Selâhattin, “Doğu Trakya Yerli Ağzı”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- Olca, Selâhattin, “Erzurum Ağzı”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

- Orkun, Hüseyin Namık, “Oğuzlara Dair”, Ulus Yayınları, Ankara, 1935.
- Orkun, Hüseyin Namık, “Eski Türk Yazıtları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- Osmaniye Belediyesi, “Osmaniye Yöresel Yemekler Kitabı”, Osmaniye Belediyesi Kültür Yayınları, Osmaniye, 2015.
- Ostrogorsky, George, “Bizans Devleti Tarihi”, (Çev. Prof. Dr. Fikret İşıltan) Türk Tarih Kurumu Basımevi, X.Dizi, Ankara, 1981.
- Ögel, Bahaeddin, “İslamiyet’ten Önce Türk Kültür Tarihi”, TTK Yayınları, Ankara, 2014.
- Ölmez, Mehmet, “Altın Yaruk III. Kitap”, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, Ankara, 1991.
- Ölmez, Mehmet, “Köktürkçe ve Eski Uygurca Dersleri”. Kesit Yayınları, İstanbul, 2017.
- Özkan, Fatma, “Osmaniye Tatar Ağzı”, (Eskişehir ili, Çifteler ilçesi), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- Özkan, Nevzat, “Gagavuz Türkçesi Grameri”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.
- Özkan, Nevzat, “-Dik Sıfat-Fiil Ekinden Yapılmış Zarf-Fiil Ekleri ve Gagavuz Türkçesinde Bir Zarf-Fiil Eki: -DİcAAn(An)”, 3. *Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı 1996*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 891-900 Ankara, 1999.
- Özkan, Nevzat, “Türk Dilinin Yurtları”, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.
- Özkan, Nevzat, “Gagavuz Destanları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.
- Özkan, Nevzat, “Gagavuz Edebiyatı”, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2017.
- Özsoy, A. Sumru ve Eser E. Taylan, “Türkçenin Ağızları Çalıştayı Bildirileri”, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000.
- Öztürk, Deniz, “Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.
- Öztürk, Mürsel, Alaaddin Ata Melik Cüveynî, “Tarih-i Cihan Güşa”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.
- Öztürk, Rıdvan, “Yeni Uygur Türkçesi Grameri”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.
- Öztürk, Rıdvan, “Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.
- Öztürk, Rıdvan, “Kıbrıs Konuşuyor”, Kesit Yayınları, İstanbul, 2009.
- Özyetkin, Melek, “Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslûp İncelemesi”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.
- Paçacıoğlu, Burhan, “Battal-nâme”, Erciyes Üniversitesi, Kayseri 1993 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

- Paçacıoğlu, Burhan, “VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı”, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2006.
- Parlatır, İsmail, “Osmanlı Türkçesi Sözlüğü”, Yargı Yayınları, Ankara, 2014.
- Pekacar, Çetin ve Dilek, Figen, “Uluslararası Fonetik Alfabe ve Türkiye’de Ağız Araştırmaları”, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı 25-30 Mart 2008 Şanlıurfa*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 575, Şanlıurfa, 2008.
- Pişkin, Abdullah Celaleddin, “Osmaniye ve Çevresinde Halk İnanış ve Uygulamaları”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Püsküllüoğlu, Ali, “Türkçenin Argo Sözlüğü”, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2004.
- Sağır, Mukim, “Anadolu Ağızlarında Ünlüler”, *TDAY Belleten*, s. 377-390, 1995.
- Sağır, Mukim, “Erzincan ve Yöresi Ağızları (İnceleme – Metinler – Sözlük)”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- Sakaoğlu, Saim, “Türk Ad Bilimi”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.
- Sakin, Orhan, “XVI. Yüzyılda Anadolu’da Türkmenler ve Yörükler”, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2006.
- Sanal, Recep, “Tarihî Gelişimi İçinde Türk Anayasalarında Genel Yönetimin Taşra Yönetimine İlişkin Düzenlemeler ve Yönetim Deseninde Değişmeler”, *AÜ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi c. VI/22*, s. 185, Ankara 1998.
- Şemseddin, Sami, “Kâmûs-i Türkî”, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989.
- Saracoğlu, Erdoğan, “Kıbrıs Ağzı”, Akçağ Yayınları, İstanbul 2012.
- Saraçbaşı, M. Ertuğrul, “Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü I-II”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Sarı, Mevlüt, “El Mevarid Arapça Türkçe Sözlük”, Bahar Yayınları, İstanbul, 1982.
- Selek, Sabahattin, “Anadolu İhtilali”, Örgün Yayınları İstanbul, 1981.
- Sev, Gülsel, “Etmek Fiiliyle Yapılan Bileşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı”, Ankara Üniversitesi Basımevi Yayınları, Ankara, 2001.
- Sev, Gülsev, “Tarihi Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri”, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.
- Sevim, Ali, “Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi”, TTK Yay, Ankara, 2014.
- Seyf-İ Sarâyî, “Gülistan Tercümesi”, (haz.: A. Fehmi Karamanlıoğlu.), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.
- Sinan, Ahmet Turan, “Türkçenin Deyim Varlığı”, Kesit Yayınları, İstanbul, 2015.
- Sümer, Faruk, “Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Enstitüsü Tarih Araştırmaları Dergisi C. 1 S.1*, s. 1-111, Ankara 1963.
- Sümer, Faruk, “Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri Boy Teşkilatı Destanları”, İstanbul, Ana Yayınları, İstanbul, 1980.
- Sümer, Faruk, “Ceritler”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi S.24*, Ankara 1998, s.3-9.

- Sümer, Faruk, “Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu’da Türk Beylikleri”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.
- Sümer, Faruk, “Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları I-II”, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Sümer, Faruk, “Oğuzlar Türkmenler (Tarihleri) Boy Teşkilatı Destanları”, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016.
- Şahin, Hatice, “Eski Anadolu Türkçesi”, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.
- Şeker, Mehmet, “Anadolu’nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı”, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2006.
- Şemseddin Sami, “Kamus-ı Türkî”, (haz.: Paşa Yavuzarslan), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.
- Şen, Serkan, “Eski Türkçenin Deyim Varlığı”. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017.
- Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi, “Lehçetü’l-Lügat”, (haz.: Ahmet KIRKKILIÇ), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- Taş, İbrahim, “Kutadgu Bilig’de Söz Yapımı”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Taşağıl, Ahmet, “Eski Türk Boyları”, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2017.
- 718 Tatar, Özcan, “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova’da Aşiretlerin Eşkiyalık Olayları ve Aşiret İskânı (1691-1750)”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Elazığ, 2005 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Tatçı, Mustafa, “Yûnus Emre Dîvanı I II III IV”, MEB Yayınları, İstanbul, 1997.
- TDK, “Tarama Sözlüğü”, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1963-1977 (I-VII), Ankara, 1996.
- TDK, “Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- TDK, “Derleme Sözlüğü I.-XII.” C. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1963-1982.
- TDK, “Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
- TDK, “Türkçe Sözlük”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- TDK, “Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.
- TDK, “Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.
- Tekin, Talât, “Ana Türkçede Aslı Uzun Ünlüler”, Simurg Yayınları, Ankara, 1995.
- Tekin, Talat, “XI. Yüzyıl Türk Şiiri”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.
- Tekin, Talât, “Ürkoloji Eleştirileri”, Simurg Yayınları, Ankara, 1997.
- Terzi, Mehmet Akif, “Gâvurdağı’nın Bulanık Tarihindeki Sır Perdesi”, Doğukütüphanesi, İstanbul, 2010.

- Terzi, Mehmet Akif, ve Ergün Ahmet, “Kınıktan Kıyı’ya Osmanlı Belgelerin Osmaniye”, Osmaniye Belediyesi Kültür Yayınları, Osmaniye, 2015.
- Terzi, Mehmet Akif, ve Ergün Ahmet, “Osmaniye Vilayet Salnamelerinde Cebeli Bereket Sancağı”, Osmaniye Belediyesi Kültür Yayınları, Osmaniye, 2015.
- Tezcan, Semih, Hamza Zülfikâr, “Nehcü’l-Ferâdis”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Tietze, Andreas, “Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati”, Simurg Yayınları, İstanbul, 2002.
- Timurtaş, Faruk Kadri, “Eski Türkiye Türkçesi”, İstanbul Üniversitesi Yay, İstanbul 1981.
- Timurtaş, Faruk K. Timurtaş, “Osmanlı Türkçesi Grameri”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 2558’den Yeni Baskı, C. 3, İstanbul, 1997.
- Tok, Turgut, “Denizli ili Güney ve Güneybatı Bölgesi Ağızları”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 2002 (Yayımlanmamış Doktora Tezi)
- Tok, Turgut, “Buldan ve Yöresi Ağızları Ses ve Şekil Bilgisi Özellikleri”, *Buldan Sempozyumu*, Buldan, 2006.
- Tokatlı, Suzan, “Anadolu Ağızlarının Söz Varlığından Yararlanılarak Türetilen İsimler”, Laçın Yayınları, Kayseri, 2007.
- Tokatlı, Ümit, “Kitab-ı Bostan-ı Nasayih”, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1996.
- Toparlı, Recep, “İrşâdü’l- Mülük Ve’s-Selâtin”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.
- Toparlı, Recep, M. Sadi Çögenli ve Nevzat H. Yanık, “Kıtâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- Toparlı, Recep ve Mustafa Arğunşah, “Muinü’l-Mürid”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Toparlı, Recep, “Kıpçak Türkçesi Sözlüğü”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Tor, Gülseren, “Mersin Ağzı Sözlüğü”, Kitap Matbaası, İstanbul 2004.
- Tseng, Lan-ya, “Türkiye Türkçesinde Orta Hece Düşmesi”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2002.
- TTK, “Türk Tarihinin Ana Hatları”, TTK Yayınları, Ankara, 1914.
- Tuğlacı, Pars, “Türkçede Anlamdaş ve Karşıt Kelimeler Sözlüğü”, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1996.
- Tuna, Osman Nedim. “Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı –Belleten (1960)*, s. 213-282, (2. Baskı1988).
- Tuna, Osman Nedim, “Sümer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi İle Türk Dilinin Yaşı Meselesi”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

- Tülcü, Kazım, “Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye”, 1. Sempozyum, Çukurova Üniversitesi Yayınları, Adana, 1995.
- Türkay, Cevdet, “Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler”, İşaret Yayınları, İstanbul, 2005.
- Türkmenoğlu, Ahmet ve Çambel, Halet, “Türkmen Ağzı Sözlüğü”, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.
- Türkmen, Necaattin, Düzenli, Atabay, “Osmaniye’nin Doğal Bitki Örtüsü”, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye Sempozyumu* (15-18 Kasım 1993), s. 236/248, Osmaniye, 1995.
- Uludağ, Süleyman, “Tasavvuf Terimleri Sözlüğü”, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001.
- Üstüner, Ahad, “Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- Ünlü, Suat, “Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü”, Eğitim Yayınları, Konya, 2012.
- Ünlü, Suat, “Karahanlı Türkçesi Sözlüğü”, Eğitim Yayınları, Konya, 2012.
- Ünlü, Suat, “Çağatay Türkçesi Sözlüğü”, Eğitim Yayınları, Konya 2013.
- Üşenmez, Emek, “Eski Anadolu Türkçesinde Eski (Arkaik) Ögeler”, Akademik Kitaplar Yayınları, İstanbul, 2014.
- Vardar, Berke, “Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü”, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2007.
- Vural, Hanifi ve Toparlı, Recep, “Kıpçak Türkçesi Sözlüğü”, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara, 2014.
- Vural, Hanifi ve BÖLER, Tuncay, “Ses ve Şekil Bilgisi”, Kesit Yayınları, İstanbul, 2014.
- Yalgın, Ali Rıza, “Cenupta Türkmen Oymakları II”, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993.
- Yavuz, Kemal, “Kenzül-Küberâ ve Mehekkü’l-Ulemâ”, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1991.
- Yazıcı, Nesimi, “İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2014.
- Yıldız, Âdem, “Kaleler Şehri Osmaniye”, Osmaniye Valiliği Kültür Eserleri Dizisi-3, Ankara, 2007.
- Yıldız, Osman, “Şeyyad Hamza Yusuf-u Zeliha”, Akçağ Yayınları, Ankara, 2008.
- Yılmaz, Ceylan Emine, “Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü”, *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, s. 151-165, 1991.
- Zülfikar, Hamza, “Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- Zülfikar, Hamza, “Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları”. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- <http://www.osmaniye.tarim.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2018).

Osmaniye ili Ağızları ve Söz Varlığı I

(Giriş - Dil İncelemesi)

Dr. Murat Gök

Ankara 2022

Osmaniye İli Ağızları ve Söz Varlığı

I

(Giriş - Dil İncelemesi)

Hazırlayan

Dr. Murat Gök

ISBN: 978-625-7305-63-1

1. Baskı

Şubat, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 428

Web: grafikeryayin.com

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	27
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	29
KISALTMALAR.....	33

GİRİŞ

I. Çalışmanın Konusu ve Amacı.....	35
II. Çalışmada Kullanılan Materyal ve Yöntem.....	35
III. Osmaniye İli Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	37
IV. İnceleme İle İlgili Bazı Açıklamalar.....	42

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANIYE İLİ

I. OSMANIYE’NİN COĞRAFI VE TARİHİ DURUMU.....	43	5
A. İlin Coğrafi Özellikleri.....	43	
B. İlin Nüfus ve İdari Yapısı.....	44	
C. Osmaniye’nin Tarihi.....	45	
D. İlin Boylara Dayalı Yapısı.....	51	

İKİNCİ BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ

İKİNCİ BÖLÜMÜN SES BİLGİSİ KISMI.....	55
I. ÜNLÜLER.....	55
A. Normal Süreli Ünlüler.....	55
1. á Ünlüsü.....	55
2. â Ünlüsü.....	56
3. ã Ünlüsü.....	56
4. ä Ünlüsü.....	57
5. é Ünlüsü.....	57
6. è Ünlüsü.....	59
7. ê Ünlüsü.....	60
8. ë Ünlüsü.....	60

9. í Ünlüsü.....	60
10. î Ünlüsü.....	61
11. ï Ünlüsü.....	62
12. ĩ Ünlüsü.....	62
13. ö Ünlüsü.....	62
14. ö Ünlüsü.....	63
15. ó Ünlüsü.....	63
16. ô Ünlüsü.....	63
17. õ Ünlüsü.....	63
18. ı Ünlüsü.....	64
19. ú Ünlüsü.....	64
20. û Ünlüsü.....	64
21. ü Ünlüsü.....	64
B. Uzun Ünlüler.....	65
1. Birincil Uzun Ünlüler.....	66
1.a. Türkçe Kelimelerde Birincil Uzun Ünlüler.....	66
1.b. Kelime Tabanlarında ve Eklerde Uzun Ünlüler.....	71
1.c. Vurgu ve Tonlamaya Bağlı Olarak Oluşan Uzun Ünlüler.....	83
1.ç. Alınma Kelimelerde Uzun Ünlüler.....	85
2. İkincil Uzun Ünlüler.....	91
2.a. Ses Olaylarına Bağlı Olarak Oluşan Uzun Ünlüler.....	91
2.a.1. Ünsüz Düşmesi Sonucu Oluşan Uzun Ünlüler.....	91
2.a.2. Hece Kaynaşması Sonucu Oluşan Uzun Ünlüler.....	96
2.a.3. Ünlü Çarpışması Sonucu Oluşan Uzun Ünlüler.....	100
2.a.4. Ünlü Düşmesi Sonucu Oluşan Uzun Ünlüler.....	100
C. Kısa Ünlüler.....	101
Ç. İkiz Ünlüler (Diftong).....	104
1. Eşit İkiz Ünlüler.....	105
2. Yükselen İkiz Ünlüler.....	106
3. Alçalan İkiz Ünlüler.....	107
D. Ünlü Uyumu.....	108
1. Kalınlık-İncelik Uyumu (Damak Uyumu).....	109
1.a. Kelime Tabanlarında Kalınlık - İncelik Uyumu (Alıntı Kelimelerde).....	109
1.a.1. İlerleyici Ünlü Benzeşmesi.....	109
1.a.2. Gerileyici Ünlü Benzeşmesi.....	109
1.a.3. İlerleyici-Gerileyici Ünlü Benzeşmesi.....	110

1.b. Eklerde (Ek Fiil, Bağlaç, Edat) Kalınlık-İncelik Uyumu.....	111
1.c. Kalınlık-İncelik Uyumsuzluğu.....	116
1.c.1. Kelime Tabanlarında Kalınlık-İncelik Uyumsuzluğu.....	116
1.c.2. Eklerde Kalınlık-İncelik Uyumsuzluğu.....	117
1.d. Kalınlık İncelik Uyumunun Değişmesi.....	125
2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu (Dudak Uyumu).....	126
2.a. Kelime Tabanlarında Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....	126
2.b. Eklerde Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....	126
2.c. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumsuzluğu.....	128
2.c.1. Kelime Tabanlarında Düzlük-Yuvarlaklık Uyumsuzluğu.....	128
2.c.2. Eklerde Düzlük-Yuvarlaklık Uyumsuzluğu.....	128
2.ç. Düzlük-Yuvarlaklık Uyum Değişmesi.....	130
E. Ünlü Değişmeleri.....	131
1. Kalın Ünlülerin İncelmesi.....	131
1.a. a > á Değişmesi.....	131
1.b. a > e Değişmesi.....	131
1.c. a > è Değişmesi.....	131
1.ç. a > í Değişmesi.....	132
1.d. a > i Değişmesi.....	132
1.e. a > ó Değişmesi.....	132
1.f. a > ú Değişmesi.....	132
1.g. ı > í Değişmesi.....	132
1.ğ. ı > i Değişmesi.....	133
1.ı. (a >) ı > è Değişmesi.....	133
1.i. o > ö Değişmesi.....	133
1.j. o > ó Değişmesi.....	133
1.k. o > u Değişmesi.....	133
1.l. u > ö Değişmesi.....	134
1.m. u > í Değişmesi.....	134
1.n. u > ü Değişmesi.....	134
1.o. u > ú Değişmesi.....	134
2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması.....	134
2.a. e > á Değişmesi.....	134
2.b. e > a Değişmesi.....	135
2.c. e > è Değişmesi.....	135
2.ç. e > ı Değişmesi.....	135

2.d. e > í Değişmesi.....	135
2.e. i > ı Değişmesi.....	135
2.f. i > í Değişmesi.....	135
2.g. i > u Değişmesi.....	136
2.ğ. i > ú Değişmesi.....	136
2.h. i > î Değişmesi.....	136
2.ı. o > ú Değişmesi.....	136
2.i. ö > ó Değişmesi.....	136
2.j. ö > o Değişmesi.....	136
2.k. ü > ú Değişmesi.....	136
2.l. ü > o Değişmesi.....	137
2.m. ü > u Değişmesi.....	137
3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması.....	137
3.a. a > o Değişmesi.....	137
3.b. a > â Değişmesi.....	137
3.c. a > u Değişmesi.....	137
3.ç. a > ú Değişmesi.....	137
3.d. a > o Değişmesi.....	137
3.e. a > î Değişmesi.....	137
3.f. e > î Değişmesi.....	138
3.g. e > ö Değişmesi.....	138
3.ğ. e > ô Değişmesi.....	138
3.h. i > ö Değişmesi.....	138
3.ı. ı > u Değişmesi.....	138
3.i. ı > ú Değişmesi.....	138
3.j. e > ü Değişmesi.....	138
3.k. e > ú Değişmesi.....	138
3.l. e > ê Değişmesi.....	138
3.m. ı > î Değişmesi.....	139
3.n. i > u Değişmesi.....	139
3.o. i > î Değişmesi.....	139
3.ö. i > ü Değişmesi.....	139
4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi.....	139
4.a. o > a Değişmesi.....	139
4.b. o > â Değişmesi.....	139
4.c. o > ı Değişmesi.....	139

4.ç. o > i Değişmesi.....	140
4.d. o > î Değişmesi.....	140
4.e. u > î Değişmesi.....	140
4.f. u > î Değişmesi.....	140
4.g. o > î Değişmesi.....	140
4.ğ. ü > î Değişmesi.....	140
4.h. o > î Değişmesi.....	140
4.ı. o > u Değişmesi.....	140
4.i. ö > e Değişmesi.....	140
4.j. ö > ê Değişmesi.....	140
4.k. u > a Değişmesi.....	140
4.l. u > ı Değişmesi.....	141
4.m. u > i Değişmesi.....	141
5. Geniş Ünlülerin Darlaşması.....	141
5.a. a > â Değişmesi.....	141
5.b. a > ı Değişmesi.....	141
5.c. a > i Değişmesi.....	141
5.ç. a > î Değişmesi.....	142
5.d. a > u Değişmesi.....	142
5.e. a > î Değişmesi.....	142
5.f. e > ê Değişmesi.....	142
5.g. e > i/ı Değişmesi.....	142
5.ğ. e > ô Değişmesi.....	143
5.h. e > ü Değişmesi.....	143
5.ı. o > ô Değişmesi.....	143
5.i. o > ı Değişmesi.....	143
5.j. o > ô Değişmesi.....	143
5.k. o > u Değişmesi.....	143
5.l. u > î Değişmesi.....	143
5.m. u > ı Değişmesi.....	143
5.n. o > ú Değişmesi.....	144
5.o. ö > ü Değişmesi.....	144
5.ö. ö > ô Değişmesi.....	144
6. Dar Ünlülerin Genişlemesi.....	144
6.a. ı/ i > a Değişmesi.....	144
6.b. ı > â Değişmesi.....	144

6.c. i > e Değişmesi	144
6.ç. i > è Değişmesi	144
6.d. u > a Değişmesi	144
6.e. u > o Değişmesi	145
6.f. u > ö Değişmesi	145
6.g. u > ò Değişmesi	145
6.ğ. u > ó Değişmesi	145
6.h. u > õ Değişmesi	145
6.ı. ü > ó Değişmesi	145
6.i. ü > ö Değişmesi	145
6.j. ü > õ Değişmesi	145
F. Ünlü Düşmesi	145
1. Ön Seste Ünlü Düşmesi	145
2. Orta Hecede Ünlü Düşmesi	146
3. Son Hecede Ünlü Düşmesi	146
G. Ünlü Türemesi	146
1. Ön Seste Ünlü Türemesi	146
2. İç Seste Ünlü Türemesi	147
3. Son Seste Ünlü Türemesi	147
H. Eskicil Şekillerin Saklandığı Örnekler	148
I. Ünlülerde Yer Değiştirme	148
II. ÜNSÜZLER	151
A. Ara Ünsüzler	151
1. b Ünsüzü	151
2. c Ünsüzü	152
3. ç Ünsüzü	152
4. Ç Ünsüzü	152
5. ç Ünsüzü	152
6. d Ünsüzü	152
7. F Ünsüzü	153
8. 'g Ünsüzü	153
9. ğ Ünsüzü	153
10. ğ Ünsüzü	153
11. ğ Ünsüzü	153
12. G Ünsüzü	153
13. H Ünsüzü	154

14. ħ Ünsüzü.....	154
15. ħ Ünsüzü.....	154
16. K Ünsüzü.....	154
17. K Ünsüzü.....	155
18. K Ünsüzü.....	155
19. k Ünsüzü.....	155
20. k Ünsüzü.....	155
21. k Ünsüzü.....	155
22. İ Ünsüzü.....	155
23. İ Ünsüzü.....	156
24. j Ünsüzü.....	156
25. j Ünsüzü.....	156
26. P Ünsüzü.....	156
27. f Ünsüzü.....	156
28. s Ünsüzü.....	157
29. s Ünsüzü.....	157
30. S Ünsüzü.....	157
31. Ş Ünsüzü.....	157
32. ş Ünsüzü.....	157
33. t Ünsüzü.....	158
34. T Ünsüzü.....	158
35. w Ünsüzü.....	158
36. y Ünsüzü.....	158
37. Y Ünsüzü.....	158
38. z Ünsüzü.....	159
39. z Ünsüzü.....	159
40. Z Ünsüzü.....	159
B. Yarı Belirsiz Ünsüzler.....	159
1. b Ünsüzü.....	159
2. ç Ünsüzü.....	159
3. d Ünsüzü.....	159
4. f Ünsüzü.....	160
5. F Ünsüzü.....	160
6. g Ünsüzü.....	160
7. ğ Ünsüzü.....	160
8. ğ Ünsüzü.....	160

9. ħ Ünsüzü.....	160
10. ħ Ünsüzü.....	161
11. k Ünsüzü.....	161
12. K Ünsüzü.....	161
13. l Ünsüzü.....	161
14. m Ünsüzü.....	161
15. n Ünsüzü.....	162
16. p Ünsüzü.....	162
17. p Ünsüzü.....	162
18. r Ünsüzü.....	162
19. ş Ünsüzü.....	162
20. Ş Ünsüzü.....	163
21. ş Ünsüzü.....	163
22. t Ünsüzü.....	163
23. T Ünsüzü.....	163
24. v Ünsüzü.....	163
25. y Ünsüzü.....	163
26. z Ünsüzü.....	164
C. Ünsüz-Ünsüz Uyumu.....	164
Ç. Ünlü-Ünsüz Uyumu.....	165
D. Ünlü-Ünsüz Uyumunun Bozulması.....	166
E. Ünsüz Değişmeleri.....	167
1. Tonlulaşma (Ötümlüleşme).....	167
1.a. ç > c Değişmesi.....	167
1.b. ç > Ç Değişmesi.....	167
1.c. f > F Değişmesi.....	168
1.ç. f > h Değişmesi.....	168
1.d. v > F Değişmesi.....	168
1.e. f > y Değişmesi.....	168
1.f. h > ğ Değişmesi.....	168
1.g. h > y Değişmesi.....	168
1.ğ. h > v/w Değişmesi.....	168
1.h. k > ğ Değişmesi.....	168
1.ı. k > K Değişmesi.....	169
1.i. k > G Değişmesi.....	169
1.j. k > ğ Değişmesi.....	169

1.k. k > g Değişmesi.....	170
1.l. k > g Değişmesi.....	170
1.m. k > K Değişmesi.....	170
1.n. k > ğ Değişmesi.....	171
1.o. k > h Değişmesi.....	171
1.ö. k > ğ > v Değişmesi.....	171
1.p. p > b Değişmesi.....	171
1.r. p > P Değişmesi.....	172
1.s. p > m Değişmesi.....	172
1.ş. s > z Değişmesi.....	172
1.t. s > S Değişmesi.....	172
1.u. t > d Değişmesi.....	173
1.ü. t > T Değişmesi.....	173
1.v. f > v Değişmesi.....	174
2. Tonsuzlaşma (Ötümsüzleşme).....	174
2.a. b > p Değişmesi.....	174
2.b. c > ç Değişmesi.....	174
2.c. c > Ç Değişmesi.....	174
2.ç. d > t Değişmesi.....	175
2.d. d > T Değişmesi.....	175
2.e. v > f Değişmesi.....	175
2.f. z > s Değişmesi.....	175
2.g. z > S Değişmesi.....	175
3. Süreklileşme.....	175
3.a. Sızıcılaşma.....	175
3.a.1. b > b Değişmesi.....	176
3.a.2. c > ş /Ş Değişmesi.....	176
3.a.3. ç > j Değişmesi.....	176
3.a.4. c > j Değişmesi.....	176
3.a.5. ç > Ş Değişmesi.....	176
3.a.6. ç > ş Değişmesi.....	176
3.a.7. ç > Ş Değişmesi.....	177
3.a.8. k > h Değişmesi.....	177
3.a.9. k > ğ Değişmesi.....	177
3.a.10. k > ğ Değişmesi.....	177
3.a.11. k > ğ > w Değişmesi.....	177

3.a.12. k > ğ > v Değişmesi.....	177
3.a.13. η > ğ Değişmesi.....	178
3.a.14. p > f Değişmesi.....	178
3.a.15. t > d > z Değişmesi.....	178
3.a.16. y > h Değişmesi.....	178
3.a.17. y > v Değişmesi.....	178
3.b. Sızıcıların Birbirleriyle Değişmeleri.....	178
3.b.1. ğ > v Değişmesi.....	178
3.b.2. v > ğ Değişmesi.....	178
3.b.3. h > ħ Değişmesi.....	178
3.b.4. h > ğ Değişmesi.....	178
3.b.5. ħ > v Değişmesi.....	179
3.b.6. f > h Değişmesi.....	179
3.b.7. h > f Değişmesi.....	179
3.b.8. v > f Değişmesi.....	179
3.b.9. s > h Değişmesi.....	179
3.b.10. ş > ħ Değişmesi.....	179
3.c. Akıcılaşma.....	179
3.c.1. b > m Değişmesi.....	179
3.c.2. v > m Değişmesi.....	180
3.c.3. g > y Değişmesi.....	180
3.c.4. k > G Değişmesi.....	180
3.c.5. k > y Değişmesi.....	180
3.c.6. k > η Değişmesi.....	180
4. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler.....	180
4.a. f > h Değişmesi.....	180
4.b. ğ > η Değişmesi.....	180
4.c. ğ > η Değişmesi.....	180
4.ç. ğ > v/w Değişmesi.....	180
4.d. ğ > y Değişmesi.....	180
4.e. h > f Değişmesi.....	181
4.f. h > H Değişmesi.....	181
4.g. h > y Değişmesi.....	181
4.ğ. l > r Değişmesi.....	181
4.h. m > n Değişmesi.....	181
4.ı. l > n Değişmesi.....	181

4.i. n > η Değişmesi	181
4.j. n > l Değişmesi	181
4.k. n > y Değişmesi	181
4.l. p > m Değişmesi	181
4.m. r > l Değişmesi	182
4.n. v > m Değişmesi	182
4.o. v > η Değişmesi	182
4.ö. y > v Değişmesi	182
5. Süreksizleşme	182
5.a. j > ç/ c/ ç Değişmesi	182
5.b. h > k Değişmesi	182
5.c. s > c Değişmesi	182
5.ç. v > b/h Değişmesi	182
5.d. f > b Değişmesi	182
5.e. f > P/p Değişmesi	182
5.f. b > m Değişmesi	182
5.g. ğ > g/ğ Değişmesi	183
5.ğ. g > ğ Değişmesi	183
5.h. k > k Değişimi	183
5.i. t > c Değişimi	183
5.i. d > c Değişimi	183
6. Damak Ünsüzleri Arasındaki Değişmeler	183
6.a. g > ğ Değişmesi	183
6.b. k > k Değişmesi	183
F. Ünsüz Benzeşmeleri	184
1. İlerleyici Benzeşme	184
1.a. İlerleyici Yarı Benzeşme	184
1.a.1. -çc- > -Çc	184
1.a.2. -ml- > -mn- Benzeşmesi	184
1.a.3. -ml- > -mb- Benzeşmesi	184
1.a.4. -ηl- > -ηn- Benzeşmesi	184
1.a.5. -ηr- > -ηn- Benzeşmesi	184
1.a.6. -ηl- / -ηl- > -ηn- Benzeşmesi	184
1.a.7. -pv- > -pb-, -Pv- / -Pv- > -Pb- / -Pb- Benzeşmesi	184
1.a.8. -yl- > -yn- Benzeşmesi	185

1.b. İlerleyici Tam Benzeşme	185
1.b.1. -lr- > -ll- Benzeşmesi	185
1.b.2. -ly- > -ll- Benzeşmesi	185
1.b.3. -m̄v- > -m̄m- Benzeşmesi	185
1.b.4. -nl- > -nn- Benzeşmesi	185
1.b.5. -ŋk- > -ŋŋ- Benzeşmesi	185
1.b.6. -rl- > -rr- Benzeşmesi	186
1.b.7. -şs- > -s̄s	186
1.b.8. -şy- > -şş- Benzeşmesi	186
1.b.9. -zl- > -zz- Benzeşmesi	186
1.b.10. -zy- > -zz- Benzeşmesi	186
2. Gerileyici Benzeşme	186
2.a. Gerileyici Yarı Benzeşme	186
2.a.1. -çc- / -Çc- Benzeşmesi	186
2.a.2. -çs- > -şs- Benzeşmesi	186
2.a.3. -ht- > -Td- Benzeşmesi	186
2.a.4. -md- > -nd- Benzeşmesi	186
2.a.5. -nb- > -mb- Benzeşmesi	186
2.a.6. -ŋġ- / -ng- > -ŋġ- / -ŋg- Benzeşmesi	187
2.a.7. -nk- / -nķ- > -ŋk- / -ŋķ- Benzeşmesi	187
2.a.8. -k̄g- / -K̄g- Benzeşmesi	187
2.a.9. -mk- > -ŋk- Benzeşmesi	187
2.a.10. -tb- / -Tb- Benzeşmesi	187
2.a.11. -tc- > -Tc- Benzeşmesi	187
2.a.12. -sc- > -Çc- Benzeşmesi	187
2.a.13. -zc- / -sç- Benzeşmesi	187
2.a.14. -zs- / -Zs- Benzeşmesi	187
2.b. Gerileyici Tam Benzeşme	187
2.b.1. -ğn- > -nn- Benzeşmesi	187
2.b.2. hm- > -mm- Benzeşmesi	187
2.b.3. -ls- / -ss- Benzeşmesi	188
2.b.4. -ln- > -nn- Benzeşmesi	188
2.b.5. -n̄m- > -m̄m- Benzeşmesi	188
2.b.6. rs- / -r̄s- > -ss- / -s̄s- Benzeşmesi	188
2.b.7. -şs- > -ss- Benzeşmesi	188
2.b.8. -zs- / -ss- Benzeşmesi	188

2.b.9. cz- > -zz- Benzeşmesi.....	188
2.b.10. yz- > -zz- Benzeşmesi.....	188
2.c. Uzak Benzeşme.....	188
2.c.1. Uzak Yarı Benzeşme.....	188
2.c.2. Uzak Tam Benzeşme.....	188
G. Benzeşmezlik (Aykırılışma).....	189
Ğ. Hece Kaynaşması (Büzülme).....	189
H. Ünsüz Düşmesi.....	190
1. Önseste Ünsüz Düşmesi.....	190
2. İç Seste Ünsüz Düşmesi.....	190
3. Son Seste Ünsüz Düşmesi.....	192
I. Hece Düşmesi.....	193
İ. Ünsüz İkizleşmesi.....	193
J. İkiz Ünsüzlerin Tekleşmesi.....	195
K. Ünsüz Türemesi.....	195
L. Hece Türemesi.....	197
M. Ünsüzlerde Yer Değiştirme (Göçüşme).....	197
1. Ünsüzlerde Yakın Yer Değiştirme.....	198
2. Ünsüzlerde Uzak Yer Değiştirme.....	198
N. Ünsüz Uyumsuzluğu.....	199
O. Vurgu.....	200
1. Kelime Tabanlarında Vurgu.....	200
1.a. İki Heceli Kelimelerde Vurgu.....	200
1.b. Üç Heceli Kelimelerde Vurgu.....	201
1.c. Dört Heceli Kelimelerden Vurgu.....	201
2. Özel İsimlerde Vurgu.....	201
2.a. Kişi Adlarında Vurgu.....	201
2.b. Yer Adlarında Vurgu.....	201
3. Zarflarda Vurgu.....	201
4. Kelime Gruplarında Vurgu.....	201
5. İsim Tamlamalarında Vurgu.....	202
6. Sıfat Tamlamalarında Vurgu.....	202
7. Zarf Gruplarında Vurgu.....	202
8. Cümlede Vurgu.....	202
Ö. Eski Türkçe Şekilleriyle Korunan Kelimeler.....	203
1. Ön Seste Korunan Ünsüzler.....	203

2. İç Seste Korunan Ünsüzler	203
3. Son Seste Korunan Ünsüzler	203
4. Ekte Korunan Ünsüzler	203
İKİNCİ BÖLÜMÜN ŞEKİL BİLGİSİ KISMI	204
I. Kelime Yapımı	204
A. İsimden İsim Yapma Ekleri	204
1 +ada/ +ede	204
2. +adan	204
3. +edek	204
4. +(a/e)ş	204
5. +(a/e)k	204
6. +an/ +en	205
7. +al/ +el	205
8. +ca/ +ce	205
9. +cağ/ +cek/ +çağ/ +çek	205
10. +cā'z (< +cağız)/ +cağız/ +cā'z	205
11. +cı/ +ci/+cu/ +cü/ +Çi/ +Çu/ +Çú/ +cı/ +ci/ +çı/ +çí/ +çı	205
12. +cık/ +cik/ +cuğ/ +cük	206
13. +cī'/? +cī'	206
14. +cıl/ +cil/ +cul/ +cül/ +çíl/ +cıl/ +cíl	206
15. +cılık/ -+cilik/ +culuk/ +cülük	206
16. +da/ +de/ +ta/ +te/ +dē	206
17. +dağ	206
18. +daş/ +deş/ +dèş/ +dáš	206
19. +der	206
20. +dıç	207
21. +dirik /+duruk/ +dürük	207
22. +düz	207
23. +el	207
24. +ey/+ay	207
25. +ğa(ı)/+ Ka	207
26. +ğan	207
27. +gıl/ +gil	207
28 +(ı)rak/ +(i)rek/ +rèk	207
29. +ıl/ +il	208
30. +k/ +k	208

31. +k _ı / +ki/ +k _u / +k _ü / +k _ú / +k _í / +k _ú / +K _u / +ğ _ı / +h _ı	208
32. +lā.....	208
33. +lağ _ı	208
34. +lak/ +lek.....	208
35. +leyin (> +lı).....	208
36. +lı/ +li/ +lu/ +lü/ +lí/ +lú.....	208
37. +lık/ +lik/ +luğ/ +lük +lık/ +lík/ +lúk/ +nık/ +núk/ +nük/ +nik/ +lıK/ +líK/ +liK/ +lığ.....	209
38. +man/ +men.....	209
39. +(la)masına/ +(le)meşine.....	209
40. +sine.....	209
41. +(ı)ncı/ +(i)nce/ +(u)ncu/ +(ü)ncü.....	209
42. +sul.....	210
43. +sız/ +siz/ +suz/ +süz/ +síz/ +súz/ +sıZ/ +siZ/ +siS.....	210
44. +(ş)ar/ +(ş)er.....	210
45 +tı/ +ti.....	210
46. +(ı)z/ +(i)z/ +(u)z/ +(ü)z.....	210
B. Fiilden İsim Yapma Ekleri	210
1. -a/ -e.....	210
2. -(y)acak/ -(y)ecek.....	211
3. -ç (/ş).....	211
4. -ağan/ -eğen.....	211
5. -ak/ -ek.....	211
6. -al/ -el, -l.....	211
7. -alak/ -elek.....	211
8. -em.....	211
9. -an/ -en.....	211
10. -anak/ -enek.....	211
11. -(a/ e/ ı/ i)r.....	212
12. -ay/ -ey.....	212
13. -az/ -ez.....	212
14. -cak/ -cek (< -(y)acak/ -(y)ecek).....	212
15. -ca/ -ce.....	212
16. -ç(/ş).....	212
17. -dik/ -dik/ -duğ/ -dük.....	212
18. -ebe.....	212

19. -ev.....	212
20. -ğa/ -ge.....	212
21. -ğaç(/ş)/ -geç.....	213
22. -ğan/ -gen.....	213
23. -ğı/ -gi/ -ğu/ -gü.....	213
24. -ğıç/ -giç.....	213
25. -ğın/ -gin/ -ğun/ -gün/ -gın.....	213
26. -ı/ -i/ -u/ -ü.....	213
27. -ıcı/ -ici/ -ucu/ -ücü/ -ıcı.....	213
28. -(a)k/ -(e)k/ -(ı)k/ -(i)k/ -k/ -h/ -K.....	214
29. -ıl/ -il.....	214
30. -(ı)m/ -(i)m.....	214
31. -(ı)n/ -(i)n/ -(u)n/ -(ü)n.....	214
32. -(ı)nt/ -(i)nti (< -(ı)n-tı)/ -(u)ntu/ -(ü)ntü.....	214
33. -(ı)ş/ -(i)ş/ -(u)ş/ -(ü)ş.....	214
34. -ken.....	214
35. -l.....	215
36. -ma/ -me.....	215
37. -maç/ -meç.....	215
38. -maca/ -mece (< -ma+ca).....	215
39. -mak/ -mek/ -meK/ -mèk/ -mèK/ -mèk.....	215
40. -man/ -men.....	215
41. -mık/ -mik/ -muk/ -muk.....	215
42. -miş.....	216
43. -mur/ -mür/ -mır/ -mir.....	216
44. -(ı)t/ -(i)t/ -(u)t/ -(ü)t.....	216
45. -tı/ -ti/ -tu/ -tü.....	216
C. İsimden Fiil Yapma Ekleri.....	216
1. +a-/ +e- / > (+ı-/ +i-).....	216
2. +(a)l-/ +(e)l-.....	216
3. +(a)r-/ +(e)r-.....	216
4. +da-/ +de-.....	217
5. +ı-/ +i-.....	217
6. +(ı)k/ +(i)k-.....	217
7. +kır-/ +kir-/ +kur-/ +kür-.....	217
8. +la-/ +le-.....	217

9. +lan-/ +len- (< +la-n-)	217
10. +laş-/ +leş- (< +la-ş-)	218
11. +r-	218
12. +sa-/ +se-	218
13. +sın-/ +sin-	218
Ç. Fiilden Fiil Yapma Ekleri	218
1. Çatı Ekleri	218
1.a. -ar-/ -er-	219
1.b. -dır-/ -dir-/ -dur-/ -dür-	219
1.c. -dar-/ -der-	219
1.ç-(i)l-/ -(i)l	219
1.d. -(i)r-/ -(i)r-	219
1.e. -(i)n-/ -(i)n-/ -(u)n-/ -(ü)n-	220
1.f. -(i)ş/ -(i)ş-/ -(u)ş-/ -(ü)ş-	220
1.g. -(i)t-/ -(i)t-	220
1.ğ. -set-	221
2. Diğer Fiilden Fiil Yapan Ekler	221
2.a. -a-/(-ı-)/ -e-/(-i-)	221
2.b. -ala-/ -ele-	221
2.c. -ma-/ -me-/ -má-/ -mè- (Olumsuzluk Eki)	221
2.ç. -(i)k-/ -(i)k-/ -(u)k-/ -(ü)k-	221
2.d. -z-	222
3. Pekiştirme Ekleri	222
3.a. +a/ +e +ak/ +ek (-ğan+a/ -gen+e, -ğanna/ -genne)	222
3.b. +ak/ +ek (-ğanna+ak/ +genne+ek)	222
3.c. -meden+e	222
3.ç. +k (< ok)	222
3.d. +ca+k/ +ce+k	222
3.e. +cī' me/ +cī' m (+cığım/ +ciğim)	222
3.f. +m	222
3.g. +ma/ +me (< sonra + m (iyelik) + a)	222
3.ğ. +ı/ +i	223
II. İsim	223
A. İsim Çekim Ekleri	223
1. Çokluk Eki	223
2. İyelik Ekleri	224

2.a. İyelik Eki Yığılması.....	225
3. Aitlik Eki.....	225
4. Hâl Ekleri.....	226
4.a. İlgi Hâli Eki.....	226
4.b. Yükleme (Belirtme) Hâli Eki.....	226
4.c. Yönelme Hâli Eki.....	227
4.ç. Bulunma Hâli Eki.....	228
4.d. Ayrılma Hâli Eki.....	229
4.e. Eşitlik Hâli Eki.....	230
4.f. Vasıta Hâli Eki.....	230
4.g. Soru Eki.....	232
III. Sıfat.....	233
A. Niteleme Sıfatları.....	233
B. Belirtme Sıfatları.....	233
1. İşaret Sıfatları.....	233
2. Sayı Sıfatları.....	233
2.a. Asıl Sayı Sıfatları.....	234
2.b. Sıra Sayı Sıfatları.....	234
2.c. Kesir Sayı Sıfatları.....	234
2.ç. Üleştirme Sayı Sıfatları.....	234
3. Soru Sıfatları.....	234
4. Belirsizlik Sıfatları.....	234
IV. Zarf.....	234
A. Zaman Zarfları.....	234
B. Yer ve Yön Zarfları.....	235
C. Hâl (Nasıllık-Nicelik) Zarfları.....	235
Ç. Miktar (Azlık-Çokluk) Zarfları.....	237
D. Soru Zarfları.....	237
V. Zamir.....	237
A. Şahıs Zamirleri.....	237
B. Dönüşlülük Zamiri.....	239
C. İşaret Zamirleri.....	240
Ç. Belirsizlik Zamirleri.....	244
D. Soru Zamirleri.....	246
VI. Edat.....	246
1. Ünlem Edatları.....	246

1.a. Asıl Ünlem Edatları	246
1.b. Seslenme Edatları	249
1.c. Gösterme Edatları (Gösterme Ünlemleri)	251
2. Cevap Edatları	252
2.a. Onay Bildiren Edatlar	252
2.b. Red Bildiren Edatlar	254
3. Sorma Edatları	255
4. Ses Yansımaları Edatlar	255
5. Bağlama Edatları	256
5.a. Sıralama Bağlama Edatları	256
5.b. Denkleştirme Bağlama Edatları	257
5.c. Karşılaştırma Bağlama Edatları	257
5.ç. Cümle Başı Edatları	258
6. Son Çekim Edatları	263
7. Kuvvetlendirme Edatları	265
VII. Fiil	266
A. Fiil Çekimi	266
1. Şahıs Ekleri	266
1.a. Zamir Menşeli Şahıs Ekleri	266
1.b. İyelik Menşeli Şahıs Ekleri	267
1.c. Emir Kipinde Kullanılan Şahıs Ekleri	267
2. Şekil ve Zaman Ekleri	268
2.a. Bildirme Kipleri	268
2.a.1. Görülen Geçmiş Zaman	268
2.a.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman	269
2.a.2.a. -miş Ekli Öğrenilen Geçmiş Zaman	269
2.a.2.b. -ik Ekli Öğrenilen Geçmiş Zaman	273
2.a.3. Geniş Zaman	274
2.a.3.a. Geniş Zaman Kipinin Soru Şekli	277
2.a.3.b. Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Şekli	278
2.a.3.c. Geniş Zaman Kipinin Olumsuz Soru Şekli	279
2.a.4. Şimdiki Zaman	280
2.a.5. Gelecek Zaman	303
2.a.5.a. “-acak/ -ecek” Şeklindeki Gelecek Zaman Eki	304
2.a.5.b. “-ıcı/ -ici” Şeklindeki Gelecek Zaman Eki	311
2.b. Tasarlama Kipleri	318

2.b.1. Emir.....	318
2.b.2. İstek.....	324
2.b.3. Şart.....	326
2.b.4. Gereklilik.....	329
2.c. Birleşik Çekimler.....	330
2.c.1. Hikâye.....	330
2.c.1.a. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	330
2.c.1.b. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi (-mıŖ-ıdı/ -muŖ-udu).....	332
2.c.1.c. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi (ık/ -ik/ -uđ/ -ük).....	333
2.c.1.ç. GeniŖ Zamanın Hikâyesi.....	333
2.c.1.d. Ŗimdiki Zamanın Hikâyesi.....	336
2.c.1.e. Gelecek Zamanın Hikâyesi (-acağ/ -ecek ekli gelecek zaman).....	338
2.c.1.f. Gelecek Zamanın Hikâyesi (-ıc1/ -ici/ -ucu/ -ücü ekli gelecek zaman).....	339
2.c.1.g. Ŗart Kipinin Hikâyesi.....	340
2.c.1.ğ. Gereklilik Kipinin Hikâyesi.....	341
2.c.1.h. İstek Kipinin Hikâyesi.....	341
24 2.c.2. Rivayet.....	342
2.c.2.a. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti (-mıŖ/ -miŖ/ -muŖ/ -müŖ).....	343
2.c.2.b. Duyulan Geçmiş Zamanın Rivayeti (-ık/ -ik/ -uđ/ -ük).....	344
2.c.2.c. GeniŖ Zamanın Rivayeti.....	344
2.c.2.ç. Ŗimdiki Zamanın Rivayeti.....	346
2.c.2.d. -acağ/ -ecek Ŗekilli Gelecek Zamanın Rivayeti.....	347
2.c.2.e. -ıc1/ -ici/ -ucu/ ücü Ŗekilli Gelecek Zamanın Rivayeti.....	348
2.c.2.f. Ŗart Kipinin Rivayeti (-sēymiŖim).....	349
2.c.2.g. Ŗart Kipinin Hikâyesi (-siyedi).....	350
2.c.2.ğ. Gereklilik Kipinin Rivayeti.....	350
2.c.2.h. İstek Kipinin Rivayeti.....	350
2.c.3. Ŗart Kipi.....	351
2.c.3.a. Görülen Geçmiş Zamanın Ŗartı.....	351
2.c.3.b. Duyulan Geçmiş Zamanın Ŗartı (-mıŖ/ -miŖ/ -muŖ/ -müŖ).....	352
2.c.3.c. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Ŗartı (-ık/ -ik/ -uđ/ -ük).....	353
2.c.3.ç. GeniŖ Zamanın Ŗartı.....	353
2.c.3.d. Ŗimdiki Zamanın Ŗartı.....	355
2.c.3.e. Gelecek Zamanın Ŗartı (-acağ/ -ecek).....	356
2.c.3.f. Gelecek Zamanın Ŗartı (-ıc1/ -ici/ -ucu/ -ücü).....	357

2.c.3.g. Gereklilik Kipinin Şartı -meliys'(-meliyse).....	358
2.c.4. Katmerli Birleşik Çekim.....	358
3. Ek-fiil (i- fiili).....	358
3.a. Ek-fiilin Şartı.....	358
3.b. Ek-fiilin Duyulan Geçmiş Zamanı.....	359
3.c. Ek-fiilin Görülen Geçmiş Zamanı.....	360
3.ç. Ek-fiilin Geniş Zamanı (Bildirme Ekleri).....	361
B. Fiilde Yapı.....	363
1. Birleşik Fiiller.....	363
1.a. İsim + Fiil Yapısında Olan Birleşik Fiiller.....	363
1.b. Fiil+ Fiil Yapısında Olan Birleşik Fiiller.....	364
1.c. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller.....	366
C. Fiilimsiler.....	366
1. İsim-fiiller.....	366
2. Sıfat-fiiller.....	367
3. Zarf-fiiller.....	370
İKİNCİ BÖLÜMÜN SÖZ DİZİMİ KISMI	379
I. Öge Diziliş Sıklığı.....	380
II. Cümlede Yapı.....	381
A. Basit Cümleler.....	381
B. Birleşik Cümleler.....	382
1. Şartlı Birleşik Cümle.....	382
2. ki'li Birleşik Cümle.....	382
3. İç İçe Birleşik Cümle.....	383
C. Bağlı Cümleler.....	383
D. Yüklemelerinin Türüne Göre Cümleler.....	384
1. Fiil Cümlesi.....	384
2. İsim Cümlesi.....	384
E. Yüklemelerinin Yerine Göre Cümleler.....	385
1. Kurallı Cümle.....	385
2. Devrik Cümle.....	385
SONUÇ	387
HARİTALAR	415
KAYNAKÇA	443
ÖZGEÇMİŞ	455

TABLÖLAR

1. OİA'da Normal Süreli Ünlüler Tablosu.....	65
2. OİA'daki ve Ana Türkçedeki Ortak Uzun Ünlülü Kelimeler Tablosu.....	66
3. OİA'daki Ünsüzler Tablosu.....	164
4. OİA'da Kişi Zamirlerinin Hâl Ekleriyle Çekimleri Tablosu.....	238
5. OİA'da İşaret Zamirlerinin Hâl Ekleriyle Çekimleri Tablosu.....	242
6. Fiil Çekimleri Tabloları.....	266-361
7. OİA'nın Birden Çok Ağızda Ortak Olan Özellikler Tablosu.....	411

ÖNSÖZ

Ağız bilimi; derleme amaçlı saha çalışması, derlemeden elde edilen malzemenin metin oluşturulması, metinden hareketle tespit edilen bulgulardan yola çıkılarak dil bilgisi çalışması, coğrafi yapıya ve boylara dayalı karşılaştırmalı dil-lehçe ilişkilerinin ortaya çıkarılması alanlarında dört kısımdan oluşan, ayrıntılı çalışmayı gerektiren ve emek isteyen bilim dallarından biridir. Bu açıdan bakıldığında ağız bilimi birçok bilim dalıyla ilişkilidir. Ağız bilimi araştırmalarının temel kaynağı toplum içinde yaşayan insandır. Bu bakımdan insan nasıl değişiyor ve geliyorsa ağız çalışmaları da devamlı gelişmeye ve değişmeye açık bir yapıdadır.

Ağız çalışmaları toplum incelemesi olarak çok değişik bilgi ve bulgular elde ettiği için çok değişik bilimlere de kaynaklık etmektedir. Yaşayan halk üzerinde farklı zamanlarda yapılan çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilebilmektedir. Bu toplumsal bir varlık olan insanın değişken yapısından kaynaklanmaktadır. Aynı saha içerisinde yapılan ağız çalışmasının sonuçları yıllar sonra tekrar yapıldığında farklı sonuçlar elde edilebilmektedir. Bunda toplumun ve insanın değişken yapısının yanında, Türkiye'nin tarihin en eski devirlerinden beri göç yollarında olması ve farklı medeniyetlere yakınlığı etkilidir.

Bir dil coğrafi, siyasi, ekonomik, kültürel şartlarla ilişkili olarak ağızlara ayrılabilir. Bu ağızlardan biri milletin standart dili hâline gelebilir. Burada şunu söylemek gerekir ki ağız, standart dilin bozulmuş şekli değildir. Ağızlar, ana dilin zaman içinde değişik sebeplerle farklılaşmış hâlidir. Bu açıdan bakıldığında standart dil, yabancı dillerden daha çabuk ve daha çok etkilenebilmektedir. Ağız, ana dilden aldığı en eski özelliklerini muhafaza edebilmektedir. Bu açıdan ağız çalışmaları bir dilin ana karakterini tespit etmede çok faydalı veriler sunmaktadır.

Osmaniye ili Türkiye'nin güneyinin orta kısmında bulunmaktadır. Bu çalışmada Osmaniye ağızlarını derleme, metne geçirime, ses, şekil, cümle ve söz varlığı incelemesi yapma, Anadolu ağızları içindeki yerini tespit etme hedeflenmiştir.

Dört bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde Osmaniye ili hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Osmaniye ili ağızlarından derlenen metinlerin dil bilgisi incelemesi yapılmıştır. Bu bölümde Osmaniye ili ağızlarının ses ve şekil bilgisi ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ses bilgisi bölümünde

Osmaniye ili ağızlarında tespit edilen sesler ve bunların değişimleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Şekil bilgisi bölümünde kelime yapımı ve kelime çeşitleri üzerinde durulmuştur. Bu bölümde kelimelere gelen ekler ve fonksiyonları, isim ve fiil çekimleri ayrıntılı incelenmiştir. Sonuç bölümünde Osmaniye ili ağızlarının ortak özellikleri, ağız bölgelerinin kendine has ağız özellikleri açıklanmıştır. İkinci bölümün sonuna Osmaniye ili ağızlarıyla ilgili haritalar eklenmiş ve istatistik karşılaştırmalarla çalışma sayısal olarak yazılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Osmaniye'nin merkezi ve Osmaniye'nin altı ilçesinin ilçe merkezinden, kasabalarından, köylerinden derlenen metinlere yer verilmiştir. Dördüncü bölümde anlamı herkesçe bilinmeyen veya yazı dilindeki anlamından farklı anlamlarda kullanılan kelimelerden oluşan ağız sözlüğü, son bölümde ise Osmaniye yöresinden derlenen atasözleri ve deyimler sözlüğü yer almaktadır.

Çalışmamızı Osmaniye ili ile sınırlandırdık. Çalışma 2016-2017 yıllarında tarafımızdan Osmaniye Merkez mahalleleri, Merkez köyler, Bahçe İlçesi, Düziçi İlçesi, Hasanbeyli İlçesi, Kadirli İlçesi, Sumbas İlçesi, Toprakkale İlçesi ve bunlara bağlı kasaba ve köylerden yüz yirmi yedi yerleşim yerinden derleme yoluyla elde edilen metinlerin incelenmesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada kendi derlemelerimiz dışında hiçbir derleme malzemesi kullanılmamıştır. Çalışma alanı olarak Osmaniye ilinin seçilmesinin sebebi, bu ilin çok zengin kültür birikiminin ağız özelliklerine yansıtacağını ve dolayısıyla zengin dil malzemelerine ulaşılacağını düşünmemizdir.

Osmaniye ağızlarının incelendiği çalışmamız; Osmaniye'nin tarihî, coğrafi özellikleri, inceleme, metinler ve sözlük olmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır. Verileri somutlaştırmak için inceleme bölümünün sonuna haritalar yerleştirildi. İkinci bölüm inceleme kısmı ses, şekil ve cümle olarak üç bölüme ayrılmış Osmaniye İli Ağızları ile ilgili genel özellikler sonuç bölümünde özetlenmiştir. Üçüncü bölüme metinler, dördüncü bölüme kelimeler sözlüğü, Osmaniye ağızlarında tespit edilen deyim ve atasözlerinden oluşan deyimler ve atasözleri sözlüğü yerleştirilmiştir.

Bu çalışmada ilk andan itibaren özellikle kaynak kişilere ulaşmada, derlemede yardımcı olan arkadaşlarıma, dostlarıma teşekkür ederim. Hiç tanımadıkları hâlde bana kapılarını ve yüreklerini açıp beni misafir ederek bana yardımcı olan, sayıları üç yüzü bulan Osmaniye büyüklerimin, hemşehrilerimin tek tek, ayrı ayrı ellerinden öper, kendilerine şükranlarımı sunarım, Hakkın rahmetine kavuşanlara Yüce Allah'tan rahmet dilerim.

Çalışmam boyunca yanımda olan, desteklerini benden esirgemeyen, bana anlayış gösteren aileme teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Adana Vilayet Salnamesi, s. 98, Sene 1294 (1877/1878).
- Ahmed Vefik Paşa (2000) *Lehçe-i Osmân*, (haz.: Recep Toparlı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ahmet Cevat Emre (1949), *Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.
- Akalın, Şükrü (2011), *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Akar, Ali (2013), *Muğla ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Akar, Ali (2005), *Türk Dili Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Akca, Hakan (2011), “Ankara İli Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekinin Varyantları”, *Turkish Studies*, V.6, 1, p. 597-605.
- Akca, Hakan (2009), *Ankara İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Dizin)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aksoy, Ömer Asım (2004), *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Alıcıoğlu, Mehmet Adil (2006), *Tarihte Alıcı-Tecirli (Beydili-İlbeyli-Elbeyli) Türkmenleri ve Soy Birlikleri*, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş.
- Alkaya, Ercan (2008), “Eski Türkçe -qıña Ekinin Türk Lehçelerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Kullanımı Üzerine”, *Turkish Studies*, Volume 3/4 Summer, p. 43-72.
- Arı, Necdet (2010), *Bir Zamanlar Osmaniye*, Hasret Matbaası, Osmaniye.
- Arı, Necdet (2011), *Osmaniye’de Milli Mücadelenin İç Yüzü ve Anılar*, Hasret Matbaası, Osmaniye.
- Atalay, Besim (2006), *Divanü Lûgati’t-Türk I, II, III, IV*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Atmaca, Emine (2017), *Antalya İli Korkuteli İlçesi ve Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ay, Özgür (2009), *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Fiil Çekimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ay, Özgür (2004), “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Fiil Çekiminde Kullanılan Şahıs Ekleri Üzerine”, *V.UTDK Bildirileri-I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s.319-341, Ankara.
- B. Ünal İbret ve Atabay Düzenli (1995) “Osmaniye’nin Coğrafi Konumu ve Nüfusu”, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye Sempozyumu (15-18 Kasım 1993)*, s. 236-248, Osmaniye.

- Banguoğlu, Tahsin (2004), *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Barkan, Ömer Lütfi (1942), “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân Ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler”, *Vakıf Dergisi*, s. 2, Ankara.
- Baskakov, Aleksandroviç Nikolay (2011), *Çağdaş Türkçede Kelime Grupları*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Bayraktar, Nesrin (2004), *Türkçede Fiilimsiler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Bilgegil, M. Kaya (1964), *Türkçe Dilbilgisi*, Dergâh Yayınları, Ankara.
- Bozkurt, İsmail (2010) *Anadolu Türk Aşiretleri Avşar ve Türkmen Aşiretlerinin Yaşayışı ve Kültürleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Buran, Ahmet (1999), “Anadolu (Türkiye Türkçesinin) Ağızlarının Karşılaştırmalı İncelemesi ve Bu Konu İle İlgili Sorunlar” *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 89-96. Ankara.
- Buran, Ahmet (1996), *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Buran, Ahmet (1994), “-Ik Ekinin Anadolu Ağızlarındaki Kullanılışları”, *TDAY Belleten*, s. 11-18.
- Caferoğlu, Ahmet (1988a), “Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1958*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 1-11, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1988b), “Anadolu Ağızlarında Konson Değişmeleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1963, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 1-32, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1988c), “Anadolu Ağızlarında Metatez Gelişmesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1955, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 1-7, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1994), *Anadolu Ağızlarından Toplamalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1995a), *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet, (1989), “Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişmeleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1964*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 1-33, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1995b), *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (2011), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1995c), *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1995ç), *Güney Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Cevdet Paşa (1980), *Maruzat*, (haz. Yusuf Halaçoğlu), Çağrı Yayınları, s.131/187, İstanbul.
- Clauson, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, London.
- Çağatay, Saadet (1954), “Türkçe n-g Sesine Dair”, *TDAY-Belleten*, s.15-30, Ankara.
- Çağbayır, Yaşar (2017), *Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Çağbayır, Yaşar (2007) *Ötüken Türkçe Sözlük I II III IV V*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Çelik, Kemal (1999), *Milli Mücadelede Adana ve Havalisi (1918-1922)*”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Demir, İmdat (2009), *Sarıgöl ve Yöresi Ağızları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kayseri.
- Demir, Necati (2001), *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Demir, Nurettin (2000), “Birleşik Fiiller ve Vurgu (-iver- şeklinin Görevlerini Tespitte Vurgunun Rolü)”, *TDAY-Belleten*, 1997, s. 225-235.
- Demir, Nurettin (2013), *Ankara Örneğinde Ağızların Belgelemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Demir, Nurettin (1999), “Ağız Sözlükçülüğü”, *Kebikeç*, Yıl 4, Sayı 7-8, s. 67-65.
- Demir, Nurettin (1999), “Alanya Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekinin Varyantları”, *İlmi Araştırmalar* 7, s. 57-64.
- Demir, Nurettin (2000), “Anadolu Ağızlarında Birinci Çoğul Kişi İstek Eklerinin İki-lik Bildiren Bir Değişkesi.” *Türkçenin Ağızları Çalıştayı Bildirileri Yayınları*, İstanbul.
- Demir, Nurettin (1996), “Güneybatı Anadolu Ağızlarında Kullanılan Şimdiki Zaman Eki -ik” *Uluslararası Türk Dili Kongresi, 1992 (26 Eylül 1992 -1 Ekim 1992)*, s. 43-56 Ankara.
- Demir, Nurettin (1999), “Ağız Araştırmalarında Derleme Teknikleri”, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni, 9 Mayıs 1997*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 78-88, Ankara.
- Demircan, Ömer (2003), *Türk Dilinde Çatı*, Papatya Yayınları, İstanbul.
- Demirci, Ümit Özgür (2016), *Eski Türkçede Fiiller*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Develi, Hayati, (1995), *Evlîya Çelebi Seyahatnamesine Göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Devellioğlu, Ferit (1998), *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Dilçin, Cem (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Dinçer, Neşet (1995), “Osmaniye Kurtuluş Savaşında Rahime Hatun”, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye Sempozyumu (15-18 Kasım 1993)*, s. 43-60, Osmaniye.

- Ercilasun, Ahmet Bican (2000), “Ağız Çalışmalarına Toplu Bir Bakış”, *Türk Dili*, S. 584, s. 115-118, Ankara.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2005), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları: 603, Ankara.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2002), *Kars İli Ağızları (Ses Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Erdal, Marcel (1991), *Old Turkic Word Formation (Eski Türkçede Söz Yapımı)*, W1-esbaden.
- Erdem, Mehmet Dursun ve Gül, (2006), “Münteha, Kapalı E (é) Sesinin Anadolu Ağızları Açısından Eski Anadolu Türkçesindeki Durumu”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 11 (Güz), s. 111-148.
- Erdem, Mehmet Dursun, (2008), “Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine”, *Turkish Studies*, Volume 3/3 Spring, s. 503-562.
- Eren, Emin (1997), *Zonguldak - Bartın – Karabük İlleri Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ergin, Muharrem (1997b), *Dede Korkut Kitabı 2 (İndeks-Gramer)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- 446 Ergin, Muharrem (1997a), *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ergin, Muharrem (1996), *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Ergin, Muharrem (1993), *Türk Dil Bilgisi*, 21. Baskı, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- Eröz, Mehmet (1991), *Yörükler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Eyicil, Ahmet (2009), *Yakın Çağda Kahramanmaraş*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş.
- Gabain, A. Von (1988), *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev.: Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gemalmaz, Efrasiyap (1995), *Erzurum İli Ağızları I-II-III*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gök, Murat (2009), *Kitābu İmāniyye*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Gök, Murat (2001), *Osmaniye Yöresinin Folkloru*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Kayseri.
- Görkem, İsmail, (2001), *Türk Edebiyatında Ağıtlar*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Gül, Meltem (2016), *Hatay Arsuz Ağzı*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Gülensoy, Tuncer ve Alkaya, Ercan (2003), *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Gülensoy, Tuncer (1985), *Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki*, Türk Kültürü Araştırmaları, XXIII/1-2.

- Gülensoy, Tuncer (1981), *Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Gülensoy, Tuncer (1988), *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, (İnceleme-Metinler-Sözlük), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülensoy, Tuncer (1993), *Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.
- Gülensoy, Tuncer (1992), *Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Gülensoy, Tuncer (1979), “Türk Fonetik Transkripsiyonu Üzerine”, *DTCF Türkoloji Dergisi VIII*, Ankara, s.160-190.
- Gülensoy, Tuncer (2011), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, Gürer (2001), “Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller”, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C.II, 2*, s. 125-143.
- Gülsevin, Gürer (1997), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, Gürer (2000), “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ses Değişmelerinin Sınıflandırılması ve Uşak İli Ağızları Örneği.” *4. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı, 25-29 Eylül 2000*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, Gürer (2002), *Uşak İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, Gürer (2017), *XVI. Yüzyıl Batı Rumeli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Günay, Turgut (2003), *Rize İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gündüz, Tufan (2016), *Anadolu’da Türkmen Aşiretleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Günşen, Ahmet (2000), *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Günşen, Ahmet (2009), “Gaziantep Ağzının Şekil Bilgisini Belirleyen Temel Özellikler”, *Turkish Studies, Volume 4/3, Spring*, s. 1099.
- Gürses, Reşide (2002), “Türk Dil Kurumunda Yapılan Ağız Çalışmalarına Genel Bir Bakış”, *Türk Dili, S. 607*, Ankara.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1992), *Türk Dilinde Edatlar*, MEB Yayınları, Ankara.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (2016), *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK Yayınları, Ankara, (2014).
- Halaçoğlu, Yusuf (2011), “Fırka-i İslahiye ve Yapmış Olduğu İskân”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, s. 27, İstanbul.
- Halep Salnamesi, H. 1284 (1867-1868) s.201-202.

- Hatipoğlu, Süleyman (1995), “Millî Mücadelede Osmaniye”, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye Sempozyumu (15-18 Kasım 1993)*, s. 30-37, Osmaniye.
<http://www.osmaniye.tarim.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2018).
- İbret, Bilgin Ünal (1994), Osmaniye’de Nüfus ve Yerleşme, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- İbret, Bilgin Ünal, Atabay Düzenli (1995), “Osmaniye’nin Coğrafi Konumu ve Nüfusu”, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye Sempozyumu (15-18 Kasım 1993)*, s. 236-248, Osmaniye.
- Johanson, Lars (2009), “Türk Dillerinde Odaksız Şimdiki Zaman İşaretleyicisi ve Kıbrıs Türkçesinde Eksikliği (Çev.Nurettin Demir)”, *Bilig Dergisi*, S. 49, s. 93-100.
- Kalay, Emin (1998), *Edirne İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kanar, Mehmet (2011), *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul.
- Karaağaç, Günay (2013a), *Türkçe’nin Ses Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Karaağaç, Günay (2013b), *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karaağaç, Günay (2015), *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- 448 Karaağaç, Günay (2013c), *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- 448 Karaağaç, Günay (2012), *Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- 448 Karaağaç, Günay (2008), *Türkçenin Verintiler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karaboran, H. Hilmi (1996), “Osmaniye’nin Kuruluşu ve Gelişmesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi C. 8 S. 1*, s. 5-46, Elazığ.
- Karademir, Fevzi (2013), *Türkiye Türkçesinde İyelik Olgusu*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Karahan, Leyla (1994a), “Anadolu Ağızlarında Kullanılan Bazı Zarf-Fiil Ekleri”, *Türk Kültürü Araştırmaları XXXII-12*, s. 205-236, Ankara.
- Karahan, Leyla (2014), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karahan, Leylâ (1994b), *Kıssa-ı Yusufl*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karahan, Leyla (2005), *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kılıç, Ahmet (1976), *Osmaniye Tarihi*, Hançer Matbaası, Osmaniye.
- Kılıç, Mine, (2008), *Kahraman Maraş Merkez Ağzı*, Ukte Yayınları, Kahraman Maraş.
- Kocasavaş, Yıldız (2004), *Türkçede Şahıs Zamirleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kokmaz, Zeynep (2007a), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Korkmaz, Zeynep (1995c), “Anadolu Ağız Araştırmalarına Toplu Bir Bakış”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Türk Dil Kurumu Yayınları, II. C.*, s.232-348, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1995b), “Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Türk Dil Kurumu Yayınları, II. C.*, s.199-221, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1995ç), “Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, II. C.*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2015), “Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Dayandığı Temeller”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar IV*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2007ç), “Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Tarihi Devirlerle Bağlantısı Üzerine”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1994a), *Bartın ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1995d), “Batı Anadolu Ağızlarında Aslı Ünlü Uzunlukları Hakkında”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Türk Dil Kurumu Yayınları, II. C.*, s.123-127, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1995e), “Batı Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekimi Ekleri ve Fonologie-Morphologie Bağlantısı”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Türk Dil Kurumu Yayınları, II. C.*, s.222-231, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep, (995f), “Eski Anadolu Türkçesindeki -van / -ven / -vuz / -vüz Kişi ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Türk Dil Kurumu Yayınları, I.C.*, s.110-127, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1994b), *Güney-Batı Anadolu Ağızları - Ses Bilgisi (Fonetik)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1973), *Marzuban-nâme Tercümesi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1994ç), *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1995g), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2007c), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2015), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar IV*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep, (1995h), “Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Cilt.1, Türk Dil Kurumu Yayınları: 629*, s.12-84, Ankara.

- Korkmaz, Zeynep (1995a), “Türkçede acak / ecek Gelecek Zaman Ekinin Yapısı Üzerine”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C.1, Türk Dil Kurumu Yayınları: 629*, s. 3-11, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1994c), *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek kalıplaşması Olayları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2007b), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları. Yayınları, Ankara.
- Kök, Abdullah (2004), *TİEM 73 Türk ve İslam Eserleri Müzesi 73 numaralı Karahanlı Türkçesiyle yazılmış Satır Arası Kur'an Tercümesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Kurt, Yılmaz (2004), *Çukurova Tarihinin Kaynakları I, 1525 Tarihli Adana Sancağı Mufassal Tahrir Defteri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kuru, Halil (2014), *Kurtuluş Savaşında Osmaniye ve Çevresi*, Anadolu Ofset Yayınları, Osmaniye.
- Küçük, Murat (2014), *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Lessing, Ferdinand D. (2003), *Moğolca Türkçe Sözlük*, (Çev.: Günay Karaağaç), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Mansuroğlu, Mecdu (1959), “Türkiye Türkçesinde Ses Uyumu”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 7, s. 81-93.
- Mutlu, Hüseyin Kahraman (2008), “Balıkesir İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Dizin)”, GÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Nalbant, Bilge Özkan (2006), “Buldan Ağzındaki Eski Türkçe Sözcükler”, *Buldan Sempozyumu Bildirileri*, Buldan.
- Nazimâ, Ali ve Reşad, Faik, (2002), “Mükemmel Osmanlı Lügati”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Necipoviç, Necip Emir (2013), *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Olca, Selâhattin (1998), *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Orkun, Hüseyin Namık (1994), *Eski Türk Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Orkun, Hüseyin Namık (1935), *Oğuzlara Dair*, Ulus Yayınları, Ankara.
- Osmaniye Belediyesi (2015), *Osmaniye Yöresel Yemekler Kitabı*, Osmaniye Belediyesi Kültür Yayınları, Osmaniye.
- Özçelik, Sadettin (1997), *Urfa Merkez Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Özkan, Mustafa (2009), *Türkiye Türkçesi Ses ve Yazım Bilgisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Özkan, Mustafa (2000), *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Özkan, Mustafa (2009), *Türkiye Türkçesi Ses ve Yazım Bilgisi*, Filiz Kitabevi, s.123, İstanbul.
- Özkan, Nevzat (1999), “-Dik Sıfat-Fiil Ekinden Yapılmış Zarf-Fiil Ekleri ve Gagavuz Türkçesinde Bir Zarf-Fiil Eki: -DİcAAAn(An)”, 3. *Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı 1996*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 891-900 Ankara.
- Özmen, Mehmet (2014), *Türkçede -Ken Zarf-Fiili*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özsoy, A. Sumru ve Eser E. Taylan, (2000), *Türkçenin Ağızları Çalıştayı Bildirileri*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, Deniz (2008), *Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Paçacıoğlu, Burhan (2006), *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- Parlatır, İsmail (2014), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınları, Ankara.
- Pekacar, Çetin ve Dilek, Figen (2008), “Uluslararası Fonetik Alfabe ve Türkiye’de Ağız Araştırmaları”, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı 25-30 Mart 2008 Şanlıurfa*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 575, Şanlıurfa.
- Pişkin, Abdullah Celeddin (2011), *Osmaniye ve Çevresinde Halk İnanış ve Uygulamaları*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Sağır, Mukim (1995), *Anadolu Ağızlarında Ünlüler*, TDAY Belleten, s. 377-390.
- Sakaoğlu, Saim, (2001), *Türk Ad Bilimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Sakin, Orhan (2006), *XVI. Yüzyılda Anadolu’da Türkmenler ve Yörükler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, S. 196, İstanbul.
- Sanal, Recep (1998), “Tarihî Gelişimi İçinde Türk Anayasalarında Genel Yönetimin Taşra Yönetimine İlişkin Düzenlemeler ve Yönetim Deseninde Değişmeler”, *AÜ. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi C. VI/22*, s. 185, Ankara.
- Saracoğlu, Erdoğan (2012), *Kıbrıs Ağzı*, Akçağ Yayınları, İstanbul.
- Saraçbaşı, M. Ertuğrul (2010), *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü I-II*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Sev, Gülsel (2001), *Etmek Fiiliyle Yapılan Bileşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*, Ankara Üniversitesi Basımevi Yayınları, Ankara.
- Sev, Gülsev, (2007), *Tarihi Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Sinan, Ahmet Turan, (2015), *Türkçenin Deyim Varlığı*, Kesit Yayınları, İstanbul.

- Sümer, Faruk (1980), *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri Boy Teşkilatı Destanları*, İstanbul, Ana Yayınları, S. 628, İstanbul.
- Sümer, Faruk (1998), “Ceritler”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi* S.24, Ankara, s.3-9.
- Sümer, Faruk (1963), “Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar”, *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Enstitüsü Tarih Araştırmaları Dergisi* C. 1 S.1, s. 31, Ankara.
- Şahin, Hatice (2003), *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Şeker, Mehmet (2006), *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Şemseddin Sami (2015), *Kamus-ı Türkî*, (haz.: Paşa Yavuzarslan), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Şen, Serkan (2017), *Eski Türkçenin Deyim Varlığı*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi (1999), *Lehçetü'l-Lügat*, (haz.: Ahmet KIRKKILIC), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Taşagül, Ahmet (2017), *Eski Türk Boyları*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Tatar, Özcan (2005), *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkıyalık Olayları Ve Aşiret İskâmı (1691-1750)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s.112, Elazığ.
- TDK (1999), *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TDK (2016), *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TDK (1963-1982), *Derleme Sözlüğü I.-XII. C.* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TDK (1996), *Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1963-1977 (I-VII), Ankara.
- TDK (2011), *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TDK (2015), *Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TDK (2009), *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tekin, Talat (2017), *XI. Yüzyıl Türk Şiiri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tekin, Talât (1995), *Ana Türkçede Aslı Uzun Ünlüler*”, Simurg Yayınları, Ankara.
- Tekin, Talat (2016a), *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tekin, Talât (2016b), *Orhun Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tekin, Talât (1997), *Türkoloji Eleştirileri*, Simurg Yayınları, Ankara.
- Terzi, Mehmet Akif ve Ergün, Ahmet (2015), *Kınıktan Kıyı'ya Osmanlı Belgelerinde Osmaniye*, Osmaniye Belediyesi Kültür Yayınları, s. 40, Osmaniye.
- Terzi, Mehmet Akif (2010), *Gâvurdağı'nın Bulanık Tarihindeki Sır Perdesi*, Doğu kütüphanesi, İstanbul.

- Terzi, Mehmet Akif, ve Ergün Ahmet (2015), *Kınıktan Kıyı'ya Osmanlı Belgelerinin Osmaniye*, Osmaniye Belediyesi Kültür Yayınları, Osmaniye.
- Tietze, Andreas (2002), *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, Simurg Yayınları, İstanbul.
- Tok, Turgut, (2006), “Buldan ve Yöresi Ağızları Ses ve Şekil Bilgisi Özellikleri”, *Buldan Sempozyumu*, Buldan.
- Tok, Turgut (2002), *Denizli ili Güney ve Güneybatı Bölgesi Ağızları*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli.
- Toparlı, Recep (2014), *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tor, Gülseren (2004), *Mersin Ağzı Sözlüğü*, Kitap Matbaası, İstanbul.
- Tseng, Lan-ya (2002), *Türkiye Türkçesinde Orta Hece Düşmesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TTK (1914), *Türk Tarihinin Ana Hatları*, TTK Yayınları, Ankara.
- Tuğlacı, Pars (1996), *Türkçede Anlamdaş ve Karşıt Kelimeler Sözlüğü*, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Tuna, Osman N. (2. Baskı1988), “Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı –Belleten (1960)*, s. 213-282.
- Tülücü, Kazım (1995), *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye*, 1. Sempozyum, Çukurova Üniversitesi Yayınları, Adana.
- Türkay, Cevdet (2005), *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Türkmen, Necaattin (1995), Düzenli, Atabay, “Osmaniye'nin Doğal Bitki Örtüsü”, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye Sempozyumu (15-18 Kasım 1993)*, s. 236/248, Osmaniye.
- Türkmenoğlu, Ahmet ve Çambel, Halet (2008), *Türkmen Ağzı Sözlüğü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Uludağ, Süleyman (2001), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Ünlü, Suat (2013), *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim Yayınları, Konya.
- Üstüner, Ahad, (2000), *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Üşenmez, Emek (2014), *Eski Anadolu Türkçesinde Eski (Arkaik) Ögeler*, Akademik Kitaplar Yayınları, İstanbul.
- Vural, Hanifi ve Böler, Tuncay (2014), *Ses ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yayınları, S. 59, İstanbul.
- Vural, Hanifi ve Toparlı, Recep (2014), *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara.
- Yalgın, Ali Rıza (1993), *Cenupta Türkmen Oymakları II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

- Yazıcı, Nesimi (2014), *İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, Faruk (2006), *Adana ve Osmaniye İlleri Ağzları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Yıldız, Âdem (2007), *Kaleler Şehri Osmaniye*, Osmaniye Valiliği Kültür Eserleri Dizisi-3, Ankara.
- Yılmaz, Ceylan Emine (1991), “Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü”, *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, s. 151-165.
- Zülfikar, Hamza (1995), *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- (<http://www.Osmaniye.tarim.gov.tr>.)

Osmaniye ili Ağızları ve Söz Varlığı

(Metinler - Sözlük)

Dr. Murat Gök

Ankara 2022

**Osmaniye İli Ağızları ve Söz Varlığı
II
(Metinler- Sözlük)**

Hazırlayan
Dr. Murat Gök

ISBN: 978-625-7305-64-8

1. Baskı
Şubat, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No
46683

Matbaa Sertifika No
46682

Grafiker®
Yayınları
Yayın No: 429
Web: grafikeryayin.com

Kapak ve Sayfa Tasarımı
Baskı ve Cilt

Grafiker®
Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi
1396. Cadde No: 6/A
06520 Balgat-ANKARA
Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx
Faks : 0 312. 284 37 27
E-mail : grafiker@grafiker.com.tr
Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	11
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	13
KISALTMALAR.....	17
GİRİŞ.....	19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM METİNLER

M1-M30 İl Merkezi Metinleri.....	21-221
M1 Merkez Alibekirli Mahallesi.....	21
M2 Merkez, Alibekirli Mahallesi.....	22
M3 Merkez Gebeli Mahallesi.....	30
M4 Merkez Karaçay Mahallesi.....	32
M5 Merkez Karaçay Mahallesi.....	34
M6 Merkez Haciosmanlı Mahallesi.....	38
M7 Osmaniye Merkez.....	41
M8 Merkez Karçay Mahallesi.....	43
M9 Merkez Alibekirli Mahallesi.....	130
M10 Merkez Çona köyü.....	132
M11 Merkez Çona köyü.....	134
M12 Merkez Dereli köyü.....	135
M13 Merkez Dervişli köyü.....	137
M14 Merkez Şekerdere köyü.....	155
M15 Merkez Çağşak köyü.....	157
M16 Merkez Kanlıgeçit köyü.....	158
M17 Merkez Karacalar köyü.....	160
M18 Merkez Cevdetiye Kasabası.....	164
M19 Merkez Cebel.....	168
M20 Merkez Cebeli Bereket.....	179

M21 Cebeli Bereket.....	180
M22 Merkez Cebel köyü.....	182
M23 Merkez Bahçe köyü.....	187
M24 Merkez Endel köyü.....	197
M25 Merkez Hemite köyü.....	198
M26 Merkez Kırmacılı köyü.....	202
M27 Merkez Kırmıtlı Kasabası.....	212
M28 Merkez Sakarcalık köyü.....	213
M29 Merkez Sarpınağzı köyü.....	214
M30 Merkez Köyyeri köyü.....	219
B1-B12 Bahçe İlçesi Metinleri:.....	221-256
B1 Bahçe Merkez.....	221
B2 Arıcaklı köyü.....	225
B3 Arıklıkaş köyü.....	227
B4 Bekdemir (Blalık) köyü.....	230
B5 Bahçe, Bekdemir (Blalık) köyü.....	233
B6 Bekdemir (Blalık) köyü.....	233
B7 Bekdemir (Blalık) köyü.....	239
B8 Burgaç köyü.....	244
B9 Cumafakılı köyü.....	246
B10 İnderesi köyü.....	248
B11 Kızlaç köyü.....	252
B12 Kıraçlar köyü Mizâmlar Mahallesi.....	254
D1-D23 Düziçi İlçesi Metinleri:.....	257-323
D1 Gökçâyır köyü.....	257
D2 Akçakoyunlu köyü.....	258
D3 Selverler köyü.....	264
D4 Atalan köyü.....	269
D5 Bostanlar köyü.....	291
D6 Çatak köyü.....	292
D7 Çatak köyü.....	293
D8 Düziçi Çerçioğlu Çunur Mağ.....	296
D9 Merkez Çiftlik Mahallesi.....	299
D10 Ellek Kasabası.....	301
D11 Gümüş köyü, Farsaklı Kaşobası Mahallesi.....	302

D12 Haruniye	303
D13 Karagedik köyü	304
D14 Kaşobassı (Farssak) köyü	307
D15 Bostanlar köyü	309
D16 Merkez	310
D17 Merkez	311
D18 Peçenek köyü	312
D19 Pirsultanlı köyü	314
D20 Selverler köyü	317
D21 Yeşildere köyü	318
D22 Yeşilyurt köyü	320
D23 Yeşilyurt (Zindağan) köyü	321
H1-H8 Hasanbeyli İlçesi Metinleri:	324-357
H1 Çolaklı köyü	324
H2 Kaypak köyü	326
H3 Karayığitli köyü	330
H4 Kızıldere köyü	333
H5 Merkez	334
H6 Merkez Meçit Mahallesi	335
H7 Yanıkkışla köyü	341
H8 Yeşilyurt köyü	357
K1-K34 Kadirli İlçesi Metinleri:	357-456
K1 Kadirli Merkez	357
K2 Aşağı Bozkuyu köyü	358
K3 Merkez	359
K4 Cıgıcık köyü Kanali Mahallesi	360
K5 Çanğaza (Topraktepe) köyü	362
K6 Karatepe Hasancıklı Mahallesi	363
K7 Karatepe	365
K8 Karatepe köyü Cennetler Mahallesi	365
K9 Karatepe	368
K10 Kızılömerli köyü	384
K11 Kızıyusuflu köyü	385
K12 Oruçbey köyü	387
K13 Yukarı Bozkuyu köyü	388

K14 Bekereci köyü.....	389
K15 Tahta köyü.....	392
K16 Yoğunluk köyü Kastal Mahallesi.....	393
K17 Yoğunluk köyü Kayseri Mahallesi.....	394
K18 Yoğunluk köyü Zindāğan.....	398
K19 Sofular köyü.....	425
K20 Yoğunluk köyü, Zindāğan Mahallesi Tikenli Mev.....	434
K21 Azaplı köyü.....	435
K22 Azaplı köyü.....	437
K23 Amberargı köyü.....	437
K24 Şihmehmetli köyü.....	438
K25 Bahadırlı köyü Çobankahya Mahallesi.....	439
K26 Çöpler köyü.....	441
K27 Aydınlar köyü, Çöplüler Mahallesi.....	442
K28 Kadırlı, Kabayar köyü.....	445
K29 Kabayar köyü.....	446
K30 Karabacak köyü.....	447
K31 Kiremitli köyü Dervişli Mahallesi.....	452
K32 Kümbet köyü.....	453
K33 Narlıkışla köyü.....	455
K34 Çukurköprü köyü.....	456
S1-S13 Sumbas İlçesi Metinleri:.....	457-508
S1 Karaömerli Mahallesi.....	457
S2 Karaömerli Mahallesi.....	459
S3 Karaömerli Mahallesi.....	461
S4 Sumbas Merkez.....	472
S5 Sumbas Merkez.....	473
S6 Akdam köyü.....	474
S7 Çiçeklidere köyü.....	478
S8 Çiçeklidere köyü.....	479
S9 Esenli köyü.....	481
S10 Gafarlı köyü.....	491
S11 Mehmetli köyü.....	505
S12 Yeşilyayla köyü Galipli Mahallesi.....	507
S13 Yeşilyayla köyü.....	508

T1-T7 Toprakkale İlçesi Metinleri.....	508-533
T1 Göçmenler Mahallesi.....	508
T2 Aslanpınarı köyü.....	516
T3 Lâlégözü köyü.....	517
T4 Sakızgediği köyü.....	520
T5 Sayhöyük köyü.....	526
T6 Sazlık köyü.....	529
T7 Tüysüz köyü.....	529

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM SÖZLÜKLER

KELİMELER SÖZLÜĞÜ.....	535
ATASÖZLERİ VE DEYİMLER SÖZLÜĞÜ.....	668
KAYNAKÇA	747
ÖZGEÇMİŞ	759

ÖNSÖZ

Metinler bölümü, Osmaniye'nin merkezi, ilçeleri, kasabaları, köyleri gezilerek elde edilen kayıtlar transkripsiyon alfabesine göre yazıya geçirilerek oluşan metinleri içermektedir.

Sözlük bölümünde, incelediğimiz metinlerin içindeki kelime kelime grubu, deyim, atasözleri bulunmaktadır. Bu bölümde kayıtlarımızda olan ancak çalışmamızda kullanmadığımız metin bölümlerinden kelimelere de yer verildi. Bunlar tez dışı bölüm olarak kodlandı. (TDB) Metinde olan kelimeler ise (M1-13) örneğinde olduğu gibi (M1) Merkez birinci metni, (13) ise metnin satır numarasını belirtmektedir. Kelimelerin 1., 2., 3., anlamları gerçek anlamdan mecaz anlama doğru sayılar ile belirtilerek yazılmıştır.

Sözlük Bölümünde, kelimelere anlam verirken en çok faydalandığımız kaynaklar şunlardır: Nurettin ALBAYRAK Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü, Suat ÜNLÜ Çağatay Türkçesi Sözlüğü; Kaşgarlı Mahmut Divanü Lûgati't-Türk I, II, III, IV, Divanü Lugat-it- Türk (Dizin); Murat KÜÇÜK Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi; Ahmet CAFEROĞLU Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü; Suat ÜNLÜ Harezm Altınordu Türkçesi Sözlüğü; ŞEMSEDDİN SAMİ Kâmûs-i Türkî; TDK Tarama Sözlüğü; Suat ÜNLÜ Karahanlı Türkçesi Sözlüğü; Süleyman ULUDAĞ Tasavvuf Terimleri Sözlüğü; Aysu ATA Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası); Recep TOPARLI Kıpçak Türkçesi Sözlüğü; İsmail PARLATIR Osmanlı Türkçesi Sözlüğü; Ferit DEVELLİOĞLU Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat; Yaşar ÇAĞBAYIR Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlüğü; Yaşar ÇAĞBAYIR Ötüken Türkçe Sözlük I II III IV V; Andreas TIETZE Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati; TDK Türkçe Sözlük; TDK Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü; Halil ERSOYLU Türk Dilince Dualar Beddualar Sözlüğü; Necmi AKYALÇIN Türkçe İkillemeler Sözlüğü; Hatice EMİNOĞLU Türkçede Renkler Sözlüğü; Hamza ZÜLFİKAR Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler; Günay KARAAĞAÇ Türkçenin Alıntılar Sözlüğü; Günay KARAAĞAÇ Türkçenin Verintiler Sözlüğü; Ali PÜSKÜLLÜOĞLU Türkçenin Argo Sözlüğü; Ahmet Turan SİNAN Türkçenin Deyim Varlığı; Nurettin ALBAYRAK Türkiye Türkçesinde Atasözleri; Tuncer GÜLENSOY Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I, II; Hasan EREN Türklük Bilimi Sözlüğü; Burhan PAÇACIOĞLU VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı.

KAYNAKÇA

- Adana Vilayet Salnamesi, s. 98, Sene 1294 (1877/1878).
- Ahmed Vefik Paşa (2000) *Lehçe-i Osmân*, (haz.: Recep Toparlı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ahmet Cevat Emre (1949), *Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.
- Akalın, Şükrü (2011), *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Akar, Ali (2013), *Muğla ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Akar, Ali (2005), *Türk Dili Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Akca, Hakan (2011), “Ankara İli Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekinin Varyantları”, *Turkish Studies*, V.6, 1, p. 597-605.
- Akca, Hakan (2009), *Ankara İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Dizin)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aksoy, Ömer Asım (2004), *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Alıcıoğlu, Mehmet Adil (2006), *Tarihte Alcı-Tecirli (Beydili-İlbeyli-Elbeyli) Türkmenleri ve Soy Birlikleri*, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş.
- Alkaya, Ercan (2008), “Eski Türkçe -qıña Ekinin Türk Lehçelerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Kullanımı Üzerine”, *Turkish Studies*, Volume 3/4 Summer, p. 43-72.
- Arı, Necdet (2010), *Bir Zamanlar Osmaniye*, Hasret Matbaası, Osmaniye.
- Arı, Necdet (2011), *Osmaniye’de Milli Mücadelenin İç Yüzü ve Anılar*, Hasret Matbaası, Osmaniye.
- Atalay, Besim (2006), *Divanü Lûgati’t-Türk I, II, III, IV*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Atmaca, Emine (2017), *Antalya İli Korkuteli İlçesi ve Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ay, Özgür (2009), *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Fiil Çekimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ay, Özgür (2004), “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Fiil Çekiminde Kullanılan Şahıs Ekleri Üzerine”, *V.UTDK Bildirileri-I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s.319-341, Ankara.
- B. Ünal İbret ve Atabay Düzenli (1995) “Osmaniye’nin Coğrafi Konumu ve Nüfusu”, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye Sempozyumu (15-18 Kasım 1993)*, s. 236-248, Osmaniye.

- Banguoğlu, Tahsin (2004), *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Barkan, Ömer Lütfi (1942), “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân Ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler”, *Vakıf Dergisi*, s. 2, Ankara.
- Baskakov, Aleksandroviç Nikolay (2011), *Çağdaş Türkçede Kelime Grupları*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Bayraktar, Nesrin (2004), *Türkçede Fiilimsiler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Bilgegil, M. Kaya (1964), *Türkçe Dilbilgisi*, Dergâh Yayınları, Ankara.
- Bozkurt, İsmail (2010) *Anadolu Türk Aşiretleri Avşar ve Türkmen Aşiretlerinin Yaşayışı ve Kültürleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Buran, Ahmet (1999), “Anadolu (Türkiye Türkçesinin) Ağızlarının Karşılaştırmalı İncelemesi ve Bu Konu İle İlgili Sorunlar” *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 89-96. Ankara.
- Buran, Ahmet (1996), *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Buran, Ahmet (1994), “-Ik Ekinin Anadolu Ağızlarındaki Kullanılışları”, *TDAY Belleten*, s. 11-18.
- Caferoğlu, Ahmet (1988a), “Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1958*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 1-11, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1988b), “Anadolu Ağızlarında Konson Değişmeleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1963, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 1-32, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1988c), “Anadolu Ağızlarında Metatez Gelişmesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1955, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 1-7, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1994), *Anadolu Ağızlarından Toplamalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1995a), *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet, (1989), “Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişmeleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1964*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 1-33, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1995b), *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (2011), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1995c), *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu, Ahmet (1995ç), *Güney Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Cevdet Paşa (1980), *Maruzat*, (haz. Yusuf Halaçoğlu), Çağrı Yayınları, s.131/187, İstanbul.
- Clauson, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, London.
- Çağatay, Saadet (1954), “Türkçe n-g Sesine Dair”, *TDAY-Belleten*, s.15-30, Ankara.
- Çağbayır, Yaşar (2017), *Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Çağbayır, Yaşar (2007) *Ötüken Türkçe Sözlük I II III IV V*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Çelik, Kemal (1999), *Milli Mücadelede Adana ve Havalisi (1918-1922)*”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Demir, İmdat (2009), *Sarıgöl ve Yöresi Ağızları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kayseri.
- Demir, Necati (2001), *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Demir, Nurettin (2000), “Birleşik Fiiller ve Vurgu (-iver- şeklinin Görevlerini Tespitte Vurgunun Rolü)”, *TDAY-Belleten*, 1997, s. 225-235.
- Demir, Nurettin (2013), *Ankara Örneğinde Ağızların Belgelemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Demir, Nurettin (1999), “Ağız Sözlükçülüğü”, *Kebikeç*, Yıl 4, Sayı 7-8, s. 67-65.
- Demir, Nurettin (1999), “Alanya Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekinin Varyantları”, *İlmi Araştırmalar* 7, s. 57-64.
- Demir, Nurettin (2000), “Anadolu Ağızlarında Birinci Çoğul Kişi İstek Eklerinin İki-lik Bildiren Bir Değişkesi.” *Türkçenin Ağızları Çalıştayı Bildirileri Yayınları*, İstanbul.
- Demir, Nurettin (1996), “Güneybatı Anadolu Ağızlarında Kullanılan Şimdiki Zaman Eki -ik” *Uluslararası Türk Dili Kongresi, 1992 (26 Eylül 1992 -1 Ekim 1992)*, s. 43-56 Ankara.
- Demir, Nurettin (1999), “Ağız Araştırmalarında Derleme Teknikleri”, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni, 9 Mayıs 1997*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 78-88, Ankara.
- Demircan, Ömer (2003), *Türk Dilinde Çatı*, Papatya Yayınları, İstanbul.
- Demirci, Ümit Özgür (2016), *Eski Türkçede Fiiller*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
- Develi, Hayati, (1995), *Evlîya Çelebi Seyahatnamesine Göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Devellioğlu, Ferit (1998), *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Dilçin, Cem (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Dinçer, Neşet (1995), “Osmaniye Kurtuluş Savaşında Rahime Hatun”, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye Sempozyumu (15-18 Kasım 1993)*, s. 43-60, Osmaniye.

- Ercilasun, Ahmet Bican (2000), “Ağız Çalışmalarına Toplu Bir Bakış”, *Türk Dili*, S. 584, s. 115-118, Ankara.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2005), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları: 603, Ankara.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2002), *Kars İli Ağızları (Ses Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Erdal, Marcel (1991), *Old Turkic Word Formation (Eski Türkçede Söz Yapımı)*, W1-esbaden.
- Erdem, Mehmet Dursun ve Gül, (2006), “Münteha, Kapalı E (é) Sesinin Anadolu Ağızları Açısından Eski Anadolu Türkçesindeki Durumu”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 11 (Güz), s. 111-148.
- Erdem, Mehmet Dursun, (2008), “Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine”, *Turkish Studies*, Volume 3/3 Spring, s. 503-562.
- Eren, Emin (1997), *Zonguldak - Bartın – Karabük İlleri Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ergin, Muharrem (1997b), *Dede Korkut Kitabı 2 (İndeks-Gramer)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- 750 Ergin, Muharrem (1997a), *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ergin, Muharrem (1996), *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Ergin, Muharrem (1993), *Türk Dil Bilgisi*, 21. Baskı, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- Eröz, Mehmet (1991), *Yörükler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Eyicil, Ahmet (2009), *Yakın Çağda Kahramanmaraş*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş.
- Gabain, A. Von (1988), *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev.: Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gemalmaz, Efrasiyap (1995), *Erzurum İli Ağızları I-II-III*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gök, Murat (2009), *Kitābu İmāniyye*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Gök, Murat (2001), *Osmaniye Yöresinin Folkloru*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Kayseri.
- Görkem, İsmail, (2001), *Türk Edebiyatında Ağıtlar*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Gül, Meltem (2016), *Hatay Arsuz Ağzı*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Gülensoy, Tuncer ve Alkaya, Ercan (2003), *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Gülensoy, Tuncer (1985), *Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki*, Türk Kültürü Araştırmaları, XXIII/1-2.

- Gülensoy, Tuncer (1981), *Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Gülensoy, Tuncer (1988), *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, (İnceleme-Metinler-Sözlük), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülensoy, Tuncer (1993), *Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.
- Gülensoy, Tuncer (1992), *Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Gülensoy, Tuncer (1979), “Türk Fonetik Transkripsiyonu Üzerine”, *DTCF Türkoloji Dergisi VIII*, Ankara, s.160-190.
- Gülensoy, Tuncer (2011), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, Gürer (2001), “Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller”, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C.II, 2*, s. 125-143.
- Gülsevin, Gürer (1997), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, Gürer (2000), “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ses Değişmelerinin Sınıflandırılması ve Uşak İli Ağızları Örneği.” *4. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı, 25-29 Eylül 2000*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, Gürer (2002), *Uşak İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, Gürer (2017), *XVI. Yüzyıl Batı Rumeli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Günay, Turgut (2003), *Rize İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gündüz, Tufan (2016), *Anadolu’da Türkmen Aşiretleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Günşen, Ahmet (2000), *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Günşen, Ahmet (2009), “Gaziantep Ağzının Şekil Bilgisini Belirleyen Temel Özellikler”, *Turkish Studies, Volume 4/3, Spring*, s. 1099.
- Gürses, Reşide (2002), “Türk Dil Kurumunda Yapılan Ağız Çalışmalarına Genel Bir Bakış”, *Türk Dili, S. 607*, Ankara.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1992), *Türk Dilinde Edatlar*, MEB Yayınları, Ankara.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (2016), *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK Yayınları, Ankara, (2014).
- Halaçoğlu, Yusuf (2011), “Fırka-i İslahiye ve Yapmış Olduğu İskân”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, s. 27, İstanbul.
- Halep Salnamesi, H. 1284 (1867-1868) s.201-202.

- Hatipoğlu, Süleyman (1995), “Millî Mücadelede Osmaniye”, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye Sempozyumu (15-18 Kasım 1993)*, s. 30-37, Osmaniye.
<http://www.osmaniye.tarim.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 8 Ağustos 2018).
- İbret, Bilgin Ünal (1994), Osmaniye’de Nüfus ve Yerleşme, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- İbret, Bilgin Ünal, Atabay Düzenli (1995), “Osmaniye’nin Coğrafi Konumu ve Nüfusu”, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye Sempozyumu (15-18 Kasım 1993)*, s. 236-248, Osmaniye.
- Johanson, Lars (2009), “Türk Dillerinde Odaksız Şimdiki Zaman İşaretleyicisi ve Kıbrıs Türkçesinde Eksikliği (Çev.Nurettin Demir)”, *Bilgi Dergisi*, S. 49, s. 93-100.
- Kalay, Emin (1998), *Edirne İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kanar, Mehmet (2011), *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul.
- Karaağaç, Günay (2013a), *Türkçenin Ses Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Karaağaç, Günay (2013b), *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karaağaç, Günay (2015), *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karaağaç, Günay (2013c), *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- 752 ————— Karaağaç, Günay (2012), *Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Karaağaç, Günay (2008), *Türkçenin Verintiler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karaboran, H. Hilmi (1996), “Osmaniye’nin Kuruluşu ve Gelişmesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi C. 8 S. 1*, s. 5-46, Elazığ.
- Karademir, Fevzi (2013), *Türkiye Türkçesinde İyelik Olgusu*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Karahan, Leyla (1994a), “Anadolu Ağızlarında Kullanılan Bazı Zarf-Fiil Ekleri”, *Türk Kültürü Araştırmaları XXXII-12*, s. 205-236, Ankara.
- Karahan, Leyla (2014), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karahan, Leylâ (1994b), *Kıssa-ı Yusuף*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karahan, Leyla (2005), *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kılıç, Ahmet (1976), *Osmaniye Tarihi*, Hançer Matbaası, Osmaniye.
- Kılıç, Mine, (2008), *Kahraman Maraş Merkez Ağzı*, Ukte Yayınları, Kahraman Maraş.
- Kocasavaş, Yıldız (2004), *Türkçede Şahıs Zamirleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kokmaz, Zeynep (2007a), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Korkmaz, Zeynep (1995c), “Anadolu Ağız Araştırmalarına Toplu Bir Bakış”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Türk Dil Kurumu Yayınları, II. C.*, s.232-348, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1995b), “Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Türk Dil Kurumu Yayınları, II. C.*, s.199-221, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1995ç), “Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, II. C.*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2015), “Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Dayandığı Temeller”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar IV*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2007ç), “Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Tarihi Devirlerle Bağlantısı Üzerine”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1994a), *Bartın ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1995d), “Batı Anadolu Ağızlarında Aslı Ünlü Uzunlukları Hakkında”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Türk Dil Kurumu Yayınları, II. C.*, s.123-127, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1995e), “Batı Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekimi Ekleri ve Fonologie-Morphologie Bağlantısı”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Türk Dil Kurumu Yayınları, II. C.*, s.222-231, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep, (995f), “Eski Anadolu Türkçesindeki -van / -ven / -vuz / -vüz Kişi ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Türk Dil Kurumu Yayınları, I.C.*, s.110-127, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1994b), *Güney-Batı Anadolu Ağızları - Ses Bilgisi (Fonetik)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1973), *Marzuban-nâme Tercümesi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1994ç), *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1995g), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2007c), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2015), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar IV*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep, (1995h), “Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Cilt.1, Türk Dil Kurumu Yayınları: 629*, s.12-84, Ankara.

- Korkmaz, Zeynep (1995a), “Türkçede acak / ecek Gelecek Zaman Ekinin Yapısı Üzerine”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C.1, Türk Dil Kurumu Yayınları: 629*, s. 3-11, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (1994c), *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek kalıplaşması Olayları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2007b), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları. Yayınları, Ankara.
- Kök, Abdullah (2004), *TİEM 73 Türk ve İslam Eserleri Müzesi 73 numaralı Karahanlı Türkçesiyle yazılmış Satır Arası Kur'an Tercümesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Kurt, Yılmaz (2004), *Çukurova Tarihinin Kaynakları I, 1525 Tarihli Adana Sancağı Mufassal Tahrir Defteri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kuru, Halil (2014), *Kurtuluş Savaşında Osmaniye ve Çevresi*, Anadolu Ofset Yayınları, Osmaniye.
- Küçük, Murat (2014), *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Lessing, Ferdinand D. (2003), *Moğolca Türkçe Sözlük*, (Çev.: Günay Karaağaç), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Mansuroğlu, Mecdu (1959), “Türkiye Türkçesinde Ses Uyumu”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 7, s. 81-93.
- Mutlu, Hüseyin Kahraman (2008), “Balıkesir İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Dizin)”, GÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Nalbant, Bilge Özkan (2006), “Buldan Ağzındaki Eski Türkçe Sözcükler”, *Buldan Sempozyumu Bildirileri*, Buldan.
- Nazimâ, Ali ve Reşad, Faik, (2002), “Mükemmel Osmanlı Lügati”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Necipoviç, Necip Emir (2013), *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Olçay, Selâhattin (1998), *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Orkun, Hüseyin Namık (1994), *Eski Türk Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Orkun, Hüseyin Namık (1935), *Oğuzlara Dair*, Ulus Yayınları, Ankara.
- Osmaniye Belediyesi (2015), *Osmaniye Yöresel Yemekler Kitabı*, Osmaniye Belediyesi Kültür Yayınları, Osmaniye.
- Özçelik, Sadettin (1997), *Urfa Merkez Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Özkan, Mustafa (2009), *Türkiye Türkçesi Ses ve Yazım Bilgisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Özkan, Mustafa (2000), *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Özkan, Mustafa (2009), *Türkiye Türkçesi Ses ve Yazım Bilgisi*, Filiz Kitabevi, s.123, İstanbul.
- Özkan, Nevzat (1999), “-Dik Sıfat-Fiil Ekinden Yapılmış Zarf-Fiil Ekleri ve Gagavuz Türkçesinde Bir Zarf-Fiil Eki: -DİcAAn(An)”, 3. *Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı 1996*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 891-900 Ankara.
- Özmen, Mehmet (2014), *Türkçede -Ken Zarf-Fiili*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özsoy, A. Sumru ve Eser E. Taylan, (2000), *Türkçenin Ağızları Çalıştayı Bildirileri*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, Deniz (2008), *Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Paçacıoğlu, Burhan (2006), *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- Parlatır, İsmail (2014), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınları, Ankara.
- Pekacar, Çetin ve Dilek, Figen (2008), “Uluslararası Fonetik Alfabe ve Türkiye’de Ağız Araştırmaları”, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı 25-30 Mart 2008 Şanlıurfa*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 575, Şanlıurfa.
- Pişkin, Abdullah Celaleddin (2011), *Osmaniye ve Çevresinde Halk İnanış ve Uygulamaları*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Sağır, Mukim (1995), *Anadolu Ağızlarında Ünlüler*, TDAY Belleten, s. 377-390.
- Sakaoğlu, Saim, (2001), *Türk Ad Bilimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Sakin, Orhan (2006), *XVI. Yüzyılda Anadolu’da Türkmenler ve Yörükler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, S. 196, İstanbul.
- Sanal, Recep (1998), “Tarihî Gelişimi İçinde Türk Anayasalarında Genel Yönetimin Taşra Yönetimine İlişkin Düzenlemeler ve Yönetim Deseninde Değişmeler”, *AÜ. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi C. VI/22*, s. 185, Ankara.
- Saracoğlu, Erdoğan (2012), *Kıbrıs Ağızı*, Akçağ Yayınları, İstanbul.
- Saraçbaşı, M. Ertuğrul (2010), *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü I-II*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Sev, Gülsel (2001), *Etmek Fiiliyle Yapılan Bileşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*, Ankara Üniversitesi Basımevi Yayınları, Ankara.
- Sev, Gülsev, (2007), *Tarihi Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Sinan, Ahmet Turan, (2015), *Türkçenin Deyim Varlığı*, Kesit Yayınları, İstanbul.

- Sümer, Faruk (1980), *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri Boy Teşkilatı Destanları*, İstanbul, Ana Yayınları, S. 628, İstanbul.
- Sümer, Faruk (1998), “Ceritler”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi* S.24, Ankara, s.3-9.
- Sümer, Faruk (1963), “Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar”, *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Enstitüsü Tarih Araştırmaları Dergisi* C. 1 S.1, s. 31, Ankara.
- Şahin, Hatice (2003), *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Şeker, Mehmet (2006), *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Şemseddin Sami (2015), *Kamus-ı Türkî*, (haz.: Paşa Yavuzarslan), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Şen, Serkan (2017), *Eski Türkçenin Deyim Varlığı*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi (1999), *Lehçetü'l-Lügat*, (haz.: Ahmet KIRKKILIC), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Taşagül, Ahmet (2017), *Eski Türk Boyları*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Tatar, Özcan (2005), *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkıyalık Olayları Ve Aşiret İskâmı (1691-1750)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, s.112, Elazığ.
- TDK (1999), *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TDK (2016), *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TDK (1963-1982), *Derleme Sözlüğü I.-XII. C.* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TDK (1996), *Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1963-1977 (I-VII), Ankara.
- TDK (2011), *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TDK (2015), *Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TDK (2009), *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tekin, Talat (2017), *XI. Yüzyıl Türk Şiiri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tekin, Talât (1995), *Ana Türkçede Aslı Uzun Ünlüler*”, Simurg Yayınları, Ankara.
- Tekin, Talat (2016a), *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tekin, Talât (2016b), *Orhun Yazıtları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tekin, Talât (1997), *Türkoloji Eleştirileri*, Simurg Yayınları, Ankara.
- Terzi, Mehmet Akif ve Ergün, Ahmet (2015), *Kınıktan Kıyı'ya Osmanlı Belgelerinde Osmaniye*, Osmaniye Belediyesi Kültür Yayınları, s. 40, Osmaniye.
- Terzi, Mehmet Akif (2010), *Gâvurdağı'nın Bulanık Tarihindeki Sır Perdesi*, Doğu kütüphanesi, İstanbul.

- Terzi, Mehmet Akif, ve Ergün Ahmet (2015), *Kınıktan Kıyı'ya Osmanlı Belgelerinin Osmaniye*, Osmaniye Belediyesi Kültür Yayınları, Osmaniye.
- Tietze, Andreas (2002), *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, Simurg Yayınları, İstanbul.
- Tok, Turgut, (2006), “Buldan ve Yöresi Ağızları Ses ve Şekil Bilgisi Özellikleri”, *Buldan Sempozyumu*, Buldan.
- Tok, Turgut (2002), *Denizli ili Güney ve Güneybatı Bölgesi Ağızları*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli.
- Toparlı, Recep (2014), *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tor, Gülseren (2004), *Mersin Ağzı Sözlüğü*, Kitap Matbaası, İstanbul.
- Tseng, Lan-ya (2002), *Türkiye Türkçesinde Orta Hece Düşmesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TTK (1914), *Türk Tarihinin Ana Hatları*, TTK Yayınları, Ankara.
- Tuğlacı, Pars (1996), *Türkçede Anlamdaş ve Karşıt Kelimeler Sözlüğü*, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Tuna, Osman N. (2. Baskı1988), “Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı –Belleten (1960)*, s. 213-282.
- Tülücü, Kazım (1995), *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye*, 1. Sempozyum, Çukurova Üniversitesi Yayınları, Adana.
- Türkay, Cevdet (2005), *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Türkmen, Necaattin (1995), Düzenli, Atabay, “Osmaniye'nin Doğal Bitki Örtüsü”, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye Sempozyumu (15-18 Kasım 1993)*, s. 236/248, Osmaniye.
- Türkmenoğlu, Ahmet ve Çambel, Halet (2008), *Türkmen Ağzı Sözlüğü*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Uludağ, Süleyman (2001), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Ünlü, Suat (2013), *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim Yayınları, Konya.
- Üstüner, Ahad, (2000), *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Üşenmez, Emek (2014), *Eski Anadolu Türkçesinde Eski (Arkaik) Ögeler*, Akademik Kitaplar Yayınları, İstanbul.
- Vural, Hanifi ve Böler, Tuncay (2014), *Ses ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yayınları, S. 59, İstanbul.
- Vural, Hanifi ve Toparlı, Recep (2014), *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara.
- Yalgın, Ali Rıza (1993), *Cenupta Türkmen Oymakları II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

- Yazıcı, Nesimi (2014), *İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, Faruk (2006), *Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Yıldız, Âdem (2007), *Kaleler Şehri Osmaniye*, Osmaniye Valiliği Kültür Eserleri Dizisi-3, Ankara.
- Yılmaz, Ceylan Emine (1991), “Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü”, *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, s. 151-165.
- Zülfikar, Hamza (1995), *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- (<http://www.Osmaniye.tarim.gov.tr>.)

**Ekmeğini
Göz Yaşına
Banan Şair**

CAHİT SAFFET IRGAT VE ŞİİRİ

Ayşe Ertuş

Ankara 2022

Ekmeğini Gz Yaşına Banan şair
Cahit Saffet Irgat ve şiiri

Yazar

Dr. Ayşe Ertuş

ISBN: 978-625-7305-65-5

1. Baskı

şubat, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 430

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafikeryayin@grafiker.com.tr

Web : grafikeryayin.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	11
KISALTMALAR.....	15

I. BÖLÜM

CAHİT SAFFET İRGAT'IN HAYATI, MİZACI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI.....	17	—————
1.1.1. Doğumu ve Ailesi.....	17	5
1.1.2. Öğrenim Hayatı ve Oyunculluğu.....	18	—————
1.1.3. Evlilikleri.....	21	
1.1.4. Ölümü.....	22	
1.2. MİZACI.....	23	
1.3. EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	27	
1.3.1. Şiire Başlayış.....	27	
1.3.2. İlk Denemeler.....	29	
1.3.3. Ustalık Dönemi.....	29	
1.4. ESERLERİ.....	32	
1.4.1. Şiir Kitapları.....	33	
1.4.1.1. <i>Bu Şehrin Çocukları</i>	33	
1.4.1.2. <i>Rüzgârlarım Konuşuyor</i>	33	
1.4.1.3. <i>Ortalık</i>	35	
1.4.1.4. <i>Irgatın Türküsü</i>	35	
1.4.2. Romanları.....	36	
1.4.3. Anı.....	36	

II. BÖLÜM

CAHİT SAFFET İRGATIN ŞİİRLERİNDE TEMA VE YAPI

	2.1. ŞİİRLERDE TEMALAR.....	37
	2.1.1. TOPLUMSAL TEMALAR/KONULAR.....	37
	2.1.1.1. UMUTSUZLUK/KARAMSARLIK.....	38
	2.1.1.2. YOKSULLUK.....	46
	2.1.1.3. SAVAŞ KARŞITLIĞI.....	57
	2.1.1.4. UMUT/İNANÇ.....	67
	2.1.1.5. SÖMÜRÜ.....	79
	2.1.1.6. YAŞAMA SEVİNCİ.....	87
	2.1.1.7. ÖLÜM.....	93
	2.1.1.8. TOPLUMSAL EŞİTSİZLİK.....	97
	2.1.1.9. ALIN TERİ/EMEK.....	100
6	2.1.1.10. AMERİKAN TAKLİTÇİLİĞİNİN ELEŞTİRİSİ.....	102
	2.1.2. BİREYSEL TEMALAR.....	103
	2.1.2.1. HAYIFLANMA.....	104
	2.1.2.2. YALNIZLIK.....	107
	2.1.2.3. ÖZLEM.....	110
	2.1.2.4. KEDER.....	111
	2.1.2.5. DOSTLUK.....	113
	2.1.2.6. ÖLÜM.....	115
	2.2. ŞİİRLERDE YAPI.....	116
	2.2.1. Nazım Birimi.....	116
	2.2.1.1. Tek Dizeden Oluşanlar.....	116
	2.2.1.2. İki Dizeden Oluşanlar.....	116
	2.2.1.3. Üç Dizeden Oluşanlar.....	117
	2.2.1.4. Dört Dizeden Oluşanlar.....	117
	2.2.1.5. Beş Dizeden Oluşanlar.....	118

2.2.1.6. Altı Dizeden Oluşanlar	119
2.2.1.7. Yedi Dizeden Oluşanlar	120
2.2.1.8. Sekiz Dizeden Oluşanlar	121
2.2.1.9. Dokuz Dizeden Oluşanlar	122
2.2.1.10. On Dizeden Oluşanlar	122
2.2.1.11. On İki, On Üç, On Dört, On Beş, On Yedi, On Dokuz, Yirmi Bir ve Otuz Bir Dizeden Oluşanlar	122
2.2.1.12. Karma Yapıya Sahip Olanlar	122
2.2.2. Nazım Şekli	127
2.2.2.1. Halk Şiiri Nazım Şekillerinin Değiştirilmesiyle Oluşan Nazım Şekilleri	127
2.2.2.2. Serbest Düzenli Nazım Şekilleri	128
2.2.2.2.1. Eşit Dizeli Nazım Şekilleri	128
2.2.2.2.1.1. Üçlüler	128
2.2.2.2.1.2. Dörtlüler	128
2.2.2.2.1.3. Beşliler	129
2.2.2.2.2. Karışık Dizeli Nazım Şekilleri	130
2.2.3. Ölçü, Kafiye ve Redif	130
2.2.3.1. Ölçü	131
2.2.3.2. Kafiye ve Redif	131

III. BÖLÜM

CAHİT SAFFET IRGAT'IN ŞİİRLERİNDE DİL VE ÜSLÛP

3.1. DİL	137
3.1.1. Kelime Kadrosu	137
3.1.1.1. İsim ve İsim Tamlamaları	138
3.1.1.2. Sıfat ve Sıfat Tamlamaları	141
3.1.1.3. Zamirler	144
3.1.1.4. Fiiller	144

3.1.1.4.1. Geçmiş Zaman.....	146
3.1.1.4.1.1. Görülen/Bilinen Geçmiş Zaman (-dı/-di/-du/-dü).....	146
3.1.1.4.1.2. Duyulan/Öğrenilen Geçmiş Zaman (-muş/-miş/-muş/-müş).....	148
3.1.1.4.2. Şimdiki Zaman.....	149
3.1.1.4.3. Geniş Zaman.....	151
3.1.1.4.4. Gelecek Zaman.....	153
3.1.2. Dili Kullanma Biçimi.....	154
3.1.2.1. Dize Örgüsü.....	154
3.1.2.2. Cümle Yapısı.....	157
3.1.2.2.1. Yüklemine Göre Cümleler.....	157
3.1.2.2.2. Kuruluşuna Göre Cümleler.....	158
3.1.2.2.3. Yapısına Göre Cümleler.....	160
3.1.2.2.4. Anlamına Göre Cümleler.....	161
3.1.2.3. Şiirdeki Değişmeler.....	162
3.2. ÜSLÛP.....	176
3.2.1. Konuşma Dili.....	176
3.2.2. İroni ve Mizah.....	179
3.2.3. Metinlerarasılık.....	188
3.2.4. Şiirde Ritim ve Ahenk Unsurları.....	192
3.2.4.1. Yinelemeler.....	192
3.2.4.1.1. Ses Bilgisel Yinelemeler.....	192
3.2.4.1.1.1. Ünlü- Ünsüz Yinelemeleri (Asonans-Aliterasyon).....	192
3.2.4.1.1.2. Kakafoni.....	194
3.2.4.1.2. Biçimbirimsel Yinelemeler.....	196
3.2.4.1.2.1. Önyineleme.....	196
3.2.4.1.2.2. Artyineleme.....	197
3.2.4.1.2.3. Art Arda Yineleme.....	198
3.2.4.1.2.4. Kıvrımlı Yineleme.....	199

3.2.4.1.2.5. Zıt Koşut Yineleme	200
3.2.4.1.2.6. Bağlaç Yinelemesi	201
3.2.4.1.3. Sözdizimsel Yinelemeler	201
3.2.4.1.4. Metin Yinelemeleri	202
3.2.4.2. Ölçü, Kafiye ve Redif	203
SONUÇ	205
KAYNAKLAR	211
BELGELER	217

ÖNSÖZ

Cahit Saffet Irgat (1916-1971), 1940 toplumcu gerçekçi şairler arasında yer alır. Şairliğinin yanında tiyatro ve sinema sanatçısı da olan Irgat, şiire 1935'te başlamıştır. İlk şiirlerinde Cahit Sıtkı şiirine yakın duran Irgat, 1939'dan sonra Garip şiirinden de etkilenir. Daha sonra ise toplumcu gerçekçilikte kendisine özgü bir üslûp yakalar. Öfkeli, umutsuz/karamsar mizacıyla bilinen Cahit Irgat, mizacının bu özelliklerini şiirlerine de yansıtmıştır. Irgat'ın dört şiir kitabı vardır. 1945'te basılan *Bu Şehrin Çocukları* adlı eserini 1946'da *Rüzgârlarım Konuşuyor*, 1952'te *Ortalık*, 1969'da ise *Irgatın Türküsü* takip eder. *Irgatın Türküsü*, şairin ilk üç kitabıyla birlikte yeni şiirlerinin de yer aldığı bir eserdir.

Kısa, az sözle çok şey anlatan şiirlerinde “insanı” temele alarak, toplumcu temaları işleyen Cahit Irgat, şiirlerinde karamsar ve umutsuz bakış açısıyla öne çıkmıştır. Yaşantısında da öfkeli ve karamsar bir mizaca sahip olan Irgat, toplumcu şiirde ironik anlatım, alaylı söyleyişiyle de dikkatleri çekmiştir. Şair üzerine yapılan çalışmaların çeşitli yayın organlarında çıkan yazılarla sınırlı ve bu yazıların şairi bütün yönleriyle ele almamış olmaları böyle bir çalışmanın gerekliliğini doğurmuştur. Bu çalışma, Cahit Saffet Irgat'ı bütün yönleriyle tanıtmayı ve şiirini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın birinci bölümü “Cahit Saffet Irgat'ın Hayatı, Mizacı, Edebi Kişiliği ve Eserleri” başlığını taşımaktadır. Burada şairin özel hayatına, mizacına, şiir anlayışına ve eserlerine yer verilmiştir. Cahit Irgat'ın özel hayatına

dair bilgiler, şair ile yapılan birkaç röportajda şairin anlatımlarıyla sınırlıdır. Şairin mizacı, şairle ilgili anlatılan anekdotlar ve şairin kendi anılarından hareketle ve yine şair ile yapılan röportajlardan hareketle oluşturulmuştur. Şairin özel hayatı ve mizacı ile şairliği arasındaki bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Burada süreli yayınlarda yer alan yazılardan da hareketle şair ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü “Cahit Saffet Irgat’ın Şiirlerinde Tema ve Yapı” başlığı altında yer alır. Şairin şiirlerinde işlediği temalar, toplumsal ve bireysel temalar olmak üzere iki başlıkta değerlendirilmiştir. Burada yapılan tespitler şairin şiirlerinden alıntılarla desteklenmiştir. Şairin şiir kitaplarının ilk basımları esas alınmış ve başlıklar, şiirlerin ilk basımdaki haliyle değerlendirilmiştir. Bunun yanında şairin ilk üç kitabıyla birlikte yeni şiirlerine yer verdiği *Irgatın Türküsü* adlı eserde, önceki kitapların ilk basımlarında yer almayan; ancak *Irgatın Türküsü*’nde bu kitaplarda varmış gibi yer alan şiirler de tematik incelemeye dahil edilmiştir. Cahit Irgat’ın şiirlerinde yapıyı oluşturan nazım birimi, nazım şekli ve ahenk unsurlarından olan redif ve kafiye şiirler dikkate alınarak incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Cahit Saffet Irgat’ın dil ve üslûbu üzerinde durulmuştur. Şairin dil ve üslûp anlayışını oluşturan özellikler değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümünde Cahit Saffet Irgat’ın şairliği ve şiiri üzerine tespitler ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

Çalışmada incelenen eserler ve yararlanılan kaynaklara Kaynaklar başlığı altında yer verilmiştir. Belgeler başlığı altında şair ile ilgili Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivinden elde edilen belgelere yer verilmiştir.

Çalıőmamda benden desteğini hiç eksik etmeyen eşim Mehmet Macit ERTUŞ'a, akademik hayatımın hemen her döneminde yanımda olan ve beni her zaman destekleyen hocam Prof. Dr. Selma BAŞ'a; çalışmada yardımlarını esirgemeyen Dr. Murat ALANDAĞLI'ya; varlıklarıyla bana mutluluk veren kızıma, oğluma ve her zaman yanımda olan anne ve babama teşekkürü borç bilirim.

Ayşe ERTUŞ
Komrat/MOLDOVA-Şubat 2022

KAYNAKLAR

İncelenen Şiir Kitapları

IRGAT, Cahit Saffet, *Bu Şehrin Çocukları*, Arpad Yayınevi, İstanbul, 1945.

IRGAT, Cahit Saffet, *Rüzgârlarım Konuşuyor*, Sebat Basımevi, 1946.

IRGAT, Cahit, *Irgatın Türküsü*, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul, Mayıs, 1969.

IRGAT, Cahit, *Ortalık*, Yeditepe Yayınları, Eylül, İstanbul, 1952.

211

Yararlanılan Kaynaklar

(KURŞUNLUOĞLU), Mehmet Kemal, *Acılı Kuşak*, Toplum Yayınevi, Aralık, 1967.

“Cahit Irgat İle”, *Güney*, S.34, Temmuz 1970, s.8.

“Mehaneler”, *Tombak*, s.66, <https://dspace.marmara.edu.tr/server/api/core/bitstreams/19a4c923-78b2-4775-b285-9642f320fcc6/content>

“Nora’nın Saçları Artık Hep Dağınık”, *Hürriyet Pazar*, 14 Kasım 2001, s.14.

“Tiyatro Daha Başka Güzel”, (Zeynep Irgat İle Söyleşi) Konuşan: Yakup Sancı, 31 Temmuz 2012, <http://www.sinematurk.com/icerik/2555-tiyatro-daha-baska-bir-guzel/>

AKAD, Lütfü, “Bir Oyun İçre” *Cahit Irgat’ın 35. Sanat Yılı*, 1970.

AKPINAR, Soner, "Özdemir İnce'nin Hayatı-Sanatı ve Şiirleri Üzerine Bir İnceleme", (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

AKTULUM, Kubilây, *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1999.

ALTINKAYNAK, Hikmet *Edebiyatımızda 1940 Kuşağı*, Türkiye Yazarlar Sendikası Yayınları:2, İstanbul, 1977.

BAŞ, Selma, *Geceye Çizilen Güneş Ayhan Kırdar ve Şiiri*, Grafiker Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2012.

BCA, 30-10-0-0/87-576-1, (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi).

BEZİRCİ Asım- ÖZER Kemal, *Dünden Bugüne Türk Şiiri, Yeni Şiir 1940-1960, C.IV*, Evrensel Basım Yayın,3. Basım, Mayıs, 2003.

212

BEZİRCİ, Asım *On Şair On Şiir*, May Yayınları, 1. Basım, Şubat, 1971.

BEZİRCİ, Asım, *Temele Gül Dikenler*, Evrensel Basım Yayın, 2. Basım, Ekim, 1997.

CENGİZ, Metin, *Toplumcu Gerçekçi Şiir 1923-1953*, Tümmzamanlaryayıncılık, İstanbul, Ekim, 2000.

CILIZOĞLU, Tanju, "Cahit Irgat, Tiyatro Ağalarına Savaş Açtı", *Akşam*,(18.04.67), 1967, s.5.

ÇANKAYA, Erol, "Cahit Irgat'ın Türküsü", *Yeni Olgu*, Şubat1982, S.11, s.19.

ÇETİŞLİ, İsmail, *Cahit Külebi ve Şiiri*, Akçağ Yayınlar, 2. Basım, Ankara, 2012.

ÇUPI, İslam, "Beşli", *Fiesta*, 29 Mayıs, 1994, s.21.

DOĞAN, Mehmet, H., "Toplumcu Gerçekçilik Nâzım Hikmet ve 1940 Kuşağı", *Adam Sanat*, S.62, Ocak 1991, s.54.

- EAGLETON, Terry *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi*, Çev: Utku Öz-
makas, İletişim Yay, 1. Baskı İstanbul, 2012.
- ELOĞLU, Metin, "Anlaşmak", *Güney*, Temmuz, S.46, 1971, s.3.
- ENGİNÜN, İnci, "Mehmet Akif'te Irony", *Ölümünün 50. Yılında
Mehmet Akif Ersoy*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstan-
bul, s. 211.
- ERGÜN, Mehmet, "Cahit Irgat'ın Şiir Evreni, *Yeni Dergi*, S.108,
Eylül 1973.
- HİLAV, Selahattin, *Edebiyat Yazıları*, YKY, 4. Baskı, İstanbul,
Mart, 2008.
- <http://sosyalbilgilergezegeni>. Blogcu.com/diyojen-den-inciler-en-
cins-filozof/3589750.
- [https://www.dersimiz.com/deyimler-sozlugu/dolap-dondur-
mek-deyimi-53367](https://www.dersimiz.com/deyimler-sozlugu/dolap-dondur-
mek-deyimi-53367).
- ILGAZ, Rifat, *Yokuş Yukarı*, Çınar Yayınları, 5. Basım, İstanbul,
Ekim, 1996.
- IRGAT, Cahit, *Çok Yaşam Ölümler*, Notus Yayınları, 1. Basım, Ka-
sım, 2011.
- İLERİ, Selim, "Kemal Tahir ile Konuşma, *Yeni Dergi*, S.105, Ha-
ziran, 1973.
- İLHAN, Attilâ, *Gerçekçilik Savaşı*, Türkiye İş Bankası Kültür Ya-
yınları, İstanbul, 1. Basım, Nisan,2004.
- KANIK, Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yayınları, 28. Bas-
kı, Mayıs, 2011.
- KAPLAN, Mehmet, *Tevfik Fikret*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1951.
- KILIÇKAYA, Derya, "Cahit Irgat'ın Ortalık Adlı Şiir kitabında
Mizah", *Türk Dili*, S.702, 1 Temmuz, 2010, s.1174.
- KOLCU, Ali İhsan, *Modern Türk Şiiri Şiir Tahlilleri*, Salkımsöğüt
Yayınları, 2. Baskı, 2014.

KORKMAZ, Zeynep, "Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme", *Türk Dili Araştırma Yıllığı- Belleten*, C.6, 1958.

KUL, Erdoğan, *Ece Ayhan'ın Şiirleri Üzerine Bir Araştırma*, (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

KURDAKUL, Şükran, "Şiirimizin Gözü Yaşlı İyimseri: Cahit Irgat", *Sanat Olayı*, S.6, Haziran 1981, s.36.

KURDAKUL, Şükran, *Çağdaş Türk Edebiyatı 3*, Evrensel Basım Yayın, 5. Basım, 2005.

LUNAÇARSKİ, Anatoli, *Sosyalizm ve Edebiyat*, Çev: Asım Bezirci, Evrensel Basım Yayın, 2. Basım, Mayıs, 1998.

MARX, Karl; ENGELS, Friedrich *Komünist Manifesto*, Çev: N. Satlıgan, 1. Basım, Yordam Yayınları, Mart, 2013.

MARX, Karl *Kapital, Ekonomi Politikin Eleştirisi* III. Cilt, Çev: Alaattin Bilgi, Eriş Yayınları, e-kitap.

MARX, Karl, *Yabancılaşma*, Der: Barışta Erdost, Sol Yayınları, 5. Baskı, Ağustos, 2013.

METEOĞLU, Nil, "Neriman Irgat'ın gözüyle Cahit Irgat" *Güney*, Temmuz 1970, S.34, s.9.

NACİ, Fethi, *İnsan Tükenmez*, Adam Yayınları, Ocak, 2. Basım, 1997.

ORALOĞLU, Ali Z., "Anlaşılması Çok Güç Bir Sanatçı Cahit Irgat", *Milliyet*, 05.03.1970, s. 8.

ÖZGÜÇ, Ağâh, *Cahide Sonku Peçete Kâğıdındaki Anılar*, +1 Kitap, 1. Basım, İstanbul, 2007.

ÖZTEKİN, Özge, "Modern Türk Şiirinde Geleneği Yeniden Üreten Bir Şair: Nazım Hikmet ve Metinlerarasılık", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.25, S.1, Haziran 2008.

SAZYEK, Hakan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı,1999.

SEZER, Sennur, *Direnç*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1977.

ŞENDERİN, Zübeyde, "Toplumcu Gerçekçilik Üzerine Notlar", *Hece*, C.1, S.4, Nisan 1997.

TANER, Haldun, *Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil*, Bilgi Yayınevi, 5. Basım, Ankara 2012.

TARANCI, Cahit Sıtkı, *Otuz Beş Yaş Bütün Şiirleri*, Can Yayınları, 43. Baskı, Mart, 2012.

TAŞ, Songül, *İlhan Geçer ve Şiiri*, MEB Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2005.

TAŞDELEN, Vefa, "İroni", *Edebiyatı Paradoksun Biçimi İroni-1*, *Hece*, S.124, Nisan 2007, s.53.

TDK, Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr> Erişim Tar: 30.01.2022, sa: 17.47.

215

TOPRAK, Bedirhan, "Kırkıncı Sanat Yılında Arif Damar'la Söyleşi", *Varlık*, S.916, 1984, s.8.

URGAN, Mîna, *Bir Dinozorun Anıları*, 1. Baskı, İstanbul, 1998.

ÜNAL, Hayriye, *Başkasının Sınırında Şair*, Hece Yayınları, 1. Baskı, 2016.

YETKİN, Çetin, *Siyasal İktidar Sanata Karşı*, Kasım,1. Basım,1970.

Lübnanlı Corcî Şâhîn
'Atıyye ve Şiirleri

Dr. Ahmet Şen

Ankara 2022

Lübnanlı Corcî Şâhîn
'Atıyye ve Şiirleri

Editör

Dr. Mahmut Üstün

Yazar

Dr. Ahmet Şen

ISBN: 978-625-7305-66-2

1. Baskı

Mart, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 431

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail: grafik@grafiker.com.tr

Web : grafik.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
KISALTMALAR.....	7

GİRİŞ

1. Araştırmanın Kapsamı Amacı Yöntemi.....	9
2. Kaynakları.....	10
3. Corcî Şâhîn 'Atıyye'nin Yaşadığı Döneme Genel Bir Bakış.....	11
3.1. Siyasî Hayat.....	13
3.2. Sosyal Hayat.....	20
3.3. İlmî ve Kültürel Hayat.....	22

BİRİNCİ BÖLÜM

CORCÎ ŞÂHÎN 'ATIYYE'NİN HAYATI

1. İsmi ve Ailesi.....	25
2. Eğitimi ve Eserleri.....	29
3. Şahsiyeti ve Kültürü.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

CORCÎ ŞÂHÎN 'ATIYYE'NİN ŞİİRİNDE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1. Divanı.....	45
2. Muhteva Bakımından Şiiri.....	47
1. Gazel.....	50
2. Mersiye.....	59

3. İhvâniyyât.....	87
3.1. Tebrik ve kutlama	88
3.2. Yazışma	119
3.3. Selamlama (Terhib).....	130
4. Methiye.....	138
5. Vasf (Tasvir-Betimleme).....	150
6. Hikmet	168
7. Hiciv (şikayet-Sosyal Eleştiri).....	176
8. Tarihlendirme şiirleri	202
9. Diğer şiirleri.....	212

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CORCİ ŞÂHİN ATIYYE'NİN ŞİİRLERİNDE ŞEKİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

4	3.1. Şekil Özellikleri.....	215
	3.1.1. Nazım Türleri	215
	3.1.2. Vezin ve Kafiye	215
	3.1.3. Kasîdenin Yapısı.....	220
	3.2. Üslup	232
	3.2.1. Corcî Şâhîn 'Atiyye'nin şiirlerinde Anlatım Yöntemleri.....	232
	3.2.2. Beyân ve Bedî' Sanatların Kullanımı	237
	SONUÇ	275
	KAYNAKÇA	281
	DİZİN	295

ÖNSÖZ

Tarih boyunca duygu ve düşünceleri etkili bir yolla aktarmanın temel aracı olan şiir, tüm dönemlerde Arapların eşsiz örnekler ve simalar sunduğu bir alan olmuştur. Arap edebiyatında ana konuları insan ve alem olan şiir, içerisinde var olduğu toplumun değerleri ve gündemiyle sıkı bir ilişkiye sahip olmuştur. Bir nevi şair toplumunun aynası olarak telakki edilmiştir.

Her ne kadar Arap edebiyatında şair ve şiir denilince Cahiliye dönemi şairleri ve mu'allakalar akla gelse de sonraki dönemlerde de ilk isimleri ve şiirleri aratmayacak şairler yetişmiş ve eşsiz şiirler nazmedilmiştir. Bu dönemlerden biri de 19. yy. Arap Dünyasının Batı tarzı bilim, sanat, eğitim ve kültür değerleriyle sıkı bir münasebet kurduğu aşır olarak değerlendirilen Modern dönemdir. Bu etkileşim kendisini edebî faaliyetlerde de göstermiş, bazı şairler klasik şiir tarzına bir başkaldırı mahiyetinde farklı nazım türleri geliştirmiş, bazı şairler ise klasik tarzın ihyası adına farklı ekoller kurarak klasik üsluba yönelmişlerdir.

Söz konusu dönemde Osmanlı hakimiyetindeki Arap coğrafyasında Lübnan basın-yayın faaliyetleri ve edebiyat dünyasına sunduğu orijinal simalarla öne çıkmaktadır. Bu simalardan birisi de yeniliklere kapalı olmamakla beraber klasiğe bağlı kalan Corcî Şâhîn 'Atıyye'dir. Bu çalışmada onun tespit edilen tüm şiirleri muhteva ve şekil bakımından ele alınmıştır.

Giriş bölümünde, araştırmanın amacı, yöntemi, kaynakları ve şairin yaşadığı dönemin siyasi, sosyal, kültürel orta-

mına genel bir bakış yapılmıştır. Birinci bölümde şairin hayatı eserleri ve yetiştiği çevreye dair bilgi verilip değerlendirmelerde bulunulmuştur. İkinci bölümde, Corc'ın şiirleri, muhteva bakımından ele alınmıştır. Bu bağlamda onun gazel, mersiye, ihvâniyyât, medih, tasvir, hikmet, hiciv temalı şiirleri zikredilmiştir. Bu şiirler arasında tarihlendirme şiirleri ve belli bir temaya hasredilemeyen şiirleri de incelenmiştir. Üçüncü bölümde şairin şiirlerinde benimsediği dil ve üslup ile kullandığı edebî sanatlara yer verilmiştir.

Bu kitabın yazımı esnasında çok sayıda araştırmacının fikirlerine başvurulmuş ve titiz bir süreç yürütölmüştür. Bu noktada özellikle çalışmanın her aşamasında bilfiil yardımlarını gördüğüm editörüm Dr. Mahmut ÜSTÜN'e, ayrıca görüş ve tavsiyeleriyle katkılarını ve desteklerini aldığım tüm hocalarıma ve aileme şükranlarımı sunarım.

Ahmet ŞEN
Erzincan

KAYNAKÇA

- 'Askerî, Ebû Hilâl. *Kitâbu's-Smâ'ateyn*. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Unsuriyye, 1419.
- 'Atıyye, Corcî Şâhîn. "Lugatu'l-Ma'arrî". *el-Edîb* 3/6 (Haziran 1944), 72-74.
- 'Atıyye, Corcî Şâhîn. "el-Ahlâm". *el-Meşrik* 3/10 (Mayıs 1900), 448-452.
- 'Atıyye, Corcî Şâhîn. "Îlâ Lubnân". *el-Muktataf* 30/6 (Haziran 1905), 459.
- 'Atıyye, Corcî Şâhîn. "Îlâ'l-Gad". *el-Meşrik* 3/3 (Şubat 1900), 111-116.
- 'Atıyye, Corcî Şâhîn. *Dîvânu Nesemâtu's-Sabâ fi Manzûmâti's-Sibâ*. Lubnan: el-Matba'atu'l-'Usmâniyye, 1904.
- 'Atıyye, Corcî Şâhîn. *el-Mu'temed*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2. bs., 2011.
- 'Atıyye, Corcî Şâhîn. *el-Mu'temed*. Beyrut: Mektebetu Sâdır, 1927.
- 'Atıyye, Corcî Şâhîn. *Sullemu'l-Lisân fi's-Sarfi ve'n-Nahvi ve'l-Beyan ed-Derecetü'r-Rabî'a*. Beyrut: Dâru Reyhânî, 1932.
- 'Atıyye, Corcî Şâhîn. *Sullemu'l-Lisân fi's-Sarfi ve'n-Nahvi ve'l-Beyan ed-Derecetü'l-Hâmise*. Beyrut: Mektebetu Sâdır, 1933.
- Akdemir, Hikmet. *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*. İzmir: Nil Yayınları, 1999.
- Aksın, Ahmet-Çetinkaya, Arzu. Rus İmparatorluğu Ortodoks Filistin Cemiyeti'nin (Arz-ı Filistin Cemiyeti) Ortadoğu'daki Faaliyetleri. Ed. Fahrettin Gün-Dr. Halil İbrahim Erbay İstanbul: TBMM Milli Saraylar, 2017.
- Aktaş, Necati vd., *Ermeni Olayları Tarihi I Hüseyin Nâzım Paşa*. Ankara: y.y., 1993.

- Anıçkov, N. M., *Uçebniya i Vraçeniya Zavedeniya İmperatorkavo Pravoslavno Obşestva (İPPO) v Sirii i Palestine*, Otçet Çlena Soveta Obşestva N. M. Anıçkova, Uçebnie Zavedeniya Sirii i İudei, Ç. 1, Tipografiya V. Kirşbauma, St. Petersburg 1901.
- Anıçkov, N. M., *Uçebniya Zavedeniya İmperatorskavo Pravoslavno Palestinskavo Obşestva (İPPO) v Sirii i Palestine*, Otçet Çlena Soveta Obşestva N. M. Anıçkova, Uçebniya Zavedeniya v Galilee, Ç. 2, Tipografiya V. F. Kirşbauma, St. Petersburg 1910.
- Antiochpatriarchate. “معهد القديس يوحنا الدمشقي اللاهوتي”. Erişim 31 Ocak 2022. <https://www.antiochpatriarchate.org/ar/category/st-john-of-damascus-institute-of-theology/98/>
- Arslan, Melikşah. *Suriye ve Filistin’de Rus Mevcudiyeti ve Osmanlı Siyaseti (1847-1914)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Aydın, Mustafa. *Arap Dili Belâgatında Bedî’ İlmi ve Sanatları*. İstanbul: İşaret, 2018.
- Baktıaya, Adil. “19. Yüzyıl Suriyesinde Hristiyan-Müslüman İlişkilerinde Değişim 1860 Şam Olayları”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 58/2 (Eylül 2011), 23-44.
- Bâşâ, Muhammed Halîl. *Mu’cemu A’lâmi’d-Durûz fi Lubnan*. 2 Cilt. Lübnan: ed-Dâru’t-Tekaddumiyye, 2. bs., 2010.
- Bayraktar, Hilmi. “Ortadoğu İle İlgili Ayrılkıç Basın Faaliyetleri Hakkında Sultan II. Abdülhamit’e Sunulan Bazı Layihalar”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 18 (2007), 151-160.
- Bekkâr, Yusuf Huseyn. *İtticâhâtu’l-Ğazel fi’l-Karni’s-Sânî ‘Aşar*. Mısır: Dâru’l-Ma’ârif, ts.
- Bezci, Ramazan. *Muhammed Emin ez-Zilevî ve Divanı*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Bibliothèque National De France (BNF). “Şâhîn ‘Atıyye”. Erişim 11.02.2022. <https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb17169409x>
- Bulut, Ali. *Belâgat Meânî, Beyân Bedî’*. İstanbul: İFAV, 2013.

- Bustânî, Fuâd Efrâm. “Matbû’âtun Şarkıyyetun Cedîdetun”. *el-Meşrik* 30/6 (Haziran 1932), 478-479.
- Bustânî, Fuâd Efrâm. “Matbû’âtun Şarkıyyetun Cedîdetun”. *el-Meşrik* 30/8 (Ağustos 1932), 718-719.
- Bustânî, Fuâd Efrâm. “Matbû’âtun Şarkıyyetun Cedîdetun”. *el-Meşrik* 30/11 (Kasım 1932), 878-879.
- Buzpınar, Şit Tufan, “Lübnan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Çakır, Kubilay. *Lübnan Siyasal Sisteminin Açık Ve Kapalı Medeniyet Yaklaşımları*. İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi, Medeniyetler İttifakı Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Çakır, Mürüvvet Türken. *XIX. Ve XX. Yüzyıl Arap Edebiyatında Tarihi Roman Mısır, Suriye, Lübnan Örneği*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Cebbûr ‘Abdu’n-Nûr. *el-Mu’cemu’l-Edebî*. Beyrut: Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, 1984.
- Cebûrî, Kâmil Selman. *Mu’cemu’l-Udeba min ‘Asri’l-Cahilî hatta Seneti 2002*. Beyrut: Dâru’l-kutubu’l-‘ilmiyye, 2003.
- Çelik, Kürşat. *Beyrut-Şam Demiryolunun İnşası Ve İşletilmesi (1891-1914)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Çetin, Nihad M. *Eski Arap Şiiri*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2. bs., 2011.
- Cevherî, İsmail b. Hammad. *es-Sihâh Tacu’l-Luğa ve Sihâhu’l-‘Arabiyye*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, 1987.
- Çokyürür, Mehmet Zahid. *Arap Şairlerden el-Habsî el-Umânî ve Şiiri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Cürcânî, Abdulkahir b. Abdurrahman. *Esrâru’l-Belâga*. Kahire: Matba’atu’l-Medenî, ts.
- Dâğır, Es’ad Halîl. “el-Medârisu’r-Rûsiyye fi Suriyye”. *el-Muktataf* 26/10 (Ekim 1901), 901-904.

- Dâgır, Yusuf Es'ad. *Kâmûsu's-Sahâfetu'l-Lubnâniyye: 1858-1974*. Beyrut: Menşûrâtü'l-câmî'atu'l-lubnaniyye, 1974.
- Dayf, Şevkî. *Funûnu'l-Edebi'l-'Arabîyyi el-Fennu'l-Ğmâî 2: er-Risâ*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1955.
- Dehhân, Sâmî. *el-Hicâ'*. Kâhire Dâru'l-Ma'ârif, 3. bs., 1957.
- Dehhân, Sâmî. *el-Vaşf*. Kâhire Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- Demirayak, Kenan. "Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında Tarih Düşürme Şiirleri". *Şarkiyat Mecmuası*. 25/2 (2014), 87-124.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi (Osmanlı Dönemi)*. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2015.
- Demirel, Şener. "Divan Şiirinde Redd-i Matla". *Bilîg*. 31 (Aralık 2004), 161-177.
- Dîneverî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim b. Kuteybe. *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Kâhire Dâru'l-Hadîs, 1423.
-
- 284 Doha Dictionary, "Culûs". Erişim 18 Şubat 2022. <https://www.dohadictionary.org/dictionary/> جلوس
-
- Doha Dictionary. "Mun'âd". Erişim 15 Şubat 2022. <https://www.dohadictionary.org/dictionary/> مناد
- Durmuş, İsmail - Pala, İskender. "İstiare". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 23/315-318. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Durmuş, İsmail. "Hiciv". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/447-449. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Durmuş, İsmail. "Hüsn-i Ta'lîl", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 19/32-33. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Durmuş, İsmail. "İntihâ". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 22/346-347. (İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Durmuş, İsmail. "Kâfiye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 24/149-153. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Durmuş, İsmail. "Mecaz". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 28/217-220. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Durmuş, İsmail. "Methiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/406-408. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

- Durmuş, İsmail. “Muamma”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 30/320-322. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Durmuş, İsmail. “Mübâlağa”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 31/424-426. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Durmuş, İsmail. “Reddü'l-Acüz Ale's-Sadr”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 34/521-522. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Durmuş, İsmail. “Tazmin”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/204-206. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Durmuş, İsmail. “Telmih”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/407. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Durmuş, İsmail. “Teşbih”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/553-556. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Durmuş, İsmail. “Teşhis”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/565-566. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Durmuş, İsmail. “Tevriye”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 41/45-47. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Durmuş, İsmail. “Tezat”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 41/58-60. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Ekinci, İsmail. *Tasavvuf Şairi Nablusî ve Şiirleri*. Ed. Hasan Taşkıran. PDF: İksad, 2020.
- Elmalı, Hüseyin. “Tasvir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/135-136. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- En-Nehâr, “Es'ad Bavlus Yetezekeru Meâsira Yûsuf Bek Kerem”. Erişim 4 Aralık 2021. <https://www.annahar.com/arabic/article/193722-أسعد-بولس-يتذكر-مأثر-يوسف-بك-كرم>
- Ergin, Mehmet Mesut. “Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Sosyal Unsurlar”. *Nüsha* 6/21 (2006), 41-67.
- Ertuğ, Zeynep Tarım. *Osmanlı Devleti'nde XVI. y.y. Cülûs ve Cenâze Törenleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.
- Esed Rustem. *Medînetu'l-İlah Antâkiyâ*. 3 cilt. UK: Hindâwî, 2021
- Esved İbrahim. *Târîhu'l-Ezhân fi Târîhi Lubnan*. Beyrut: y.y., 1925.

- Esved, İbrahim Bek. *Kitâbu Tenvîru'l-Ezhân fî Târihi Lubnân*. 4 Cilt. Beyrut: y.y., 1935.
- Esved, İbrâhîm. *Delîlu Lubnân*. Ba'abdâ: el-Mektebetu'l-'Usmâniyye, 1906.
- Facebook. "History Beirut". Erişim 3 Aralık 2021. https://www.facebook.com/HistoryBeirut/photos/_/365450890650992/
- Facebook. "Nabilismail". Erişim 29 Eylül 2021. <https://m.facebook.com/Nabilismail99/posts/1067801726707602/>
- Facebook. "فم الميزاب". Erişim 26 Şubat 2022. <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.1774284472869245.1073741851.1693633544267672&type=3>
- Fazlıoğlu, Şükran. "Yâziçî Nâsîf b. Abdullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/367-368. İstanbul: TDV Yayınları, 2013
- Ferâhîdî, el-Halîl b. Ahmed. *Kitâbu'l-'Ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrâhîm es-Sâmerrâî. 8 Cilt. Beyrut: Mektebetu Hilâl, 1408/1988.
- Fidan, İbrahim. *Arap Şairlerden İbnu'n-Nakîb ve Şiiri*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2016.
- Fîlîb dî Tarrâzî. *Târîhu's-Sihâfeti'l-'Arabiyye*. 4 cilt. Beyrut: Matbû'atu'l-Edebiyye, 1913.
- Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *Kâmûsu'l-Muhît*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, ts.
- Fuâd Şâhîn. *et-Tâifiyyetu fî Lubnan Hâdiruhâ ve Cuzûruha't-Târîhiyye ve'l-İctimâiyye*. Beyrut: Dâru'l-Hadâse, 1986.
- Gündüz, Ahmet. "Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Kayserili Müslim ve Gayrimüslim Memurların Aldıkları Madalya, Rütbe ve Nişanlar (M. 1879-1909)". *History Studies International Journal of History* 3/3 (2011), 308-324.
- Güneş, Gülizar Açık. *Mersin Levanten Yapıları Üzerine Bir İnceleme*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

- Hafâcî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Sa'îd b. Sinân. *Sirru'l-Fesâha*. Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, 1982.
- Hallâk, Hassân. *Beyrut el-Mahrûse fi'l-'Ahdi'l-'Usmânî*. Beyrut: ed-Dâru'l-Cemâ'iyye, 1987.
- Hâşimî, Ahmed. *Cevâhiru'l-Belâga fi'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2013.
- Hillî, Safiyyuddîn. *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-Bedî'iyye*. thk. Nesîb Neşâvî. Beyrut: Dâru Sâdır, 2. bs., 1992.
- İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1414/1993.
- İbn Raşîk, Ebû Ali Hasan b. Raşîk el-Ezdî el-Kayravânî, *el-'Umde fi Mehâsini'ş-Şi'r ve Âdâbih*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cil, 5. bs., 1401/1981.
- İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Feth Ziyauddîn Nasrullah b. Muhammed. *el-Meselu's-Sâir fi Edebi'l-Kâtib ve'ş-Şâ'ir*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 2 Cilt. Mısır: Matba'atu Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduh, 1358/1939.
- İbrahîm Enîs. *Mûsîka'ş-Şi'r* (Kahire: Mektebetu'l-Anglû el-Mısriyye, 2. bs., 1952.
- İmriulkays b. Hucr, *Dîvânu İmriulkays*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2004/1425.
- İnsamer, "Amerikada Ayrımcı Politikalar ve Siyahi Mücadele Tarihi". Erişim 25 Ocak 2022. https://insamer.com/tr/amerikada-ayrimci-politikalar-ve-siyahi-mucadele-tarihi_542.html
- İshakoğlu, Ömer. "Arap Göç Edebiyatı Endülüs Grubu Şairlerinde Vatan Özlemi". *İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası* 23/2 (2013), 55-64.
- İslam Guiden. "Âlu Tarâblusî". Erişim 4 Aralık 2021. <http://www.islamguiden.com/kvinnor/index2200.htm>
- İslamist Movements. "el-Mutrân Grigoryûs Haccâr Mutrânu'l-'Arab". Erişim 3 Ocak 2022. <https://www.islamist-movements.com/37765>

- İyişenyürek, Orhan. *Abdullah eş-Şebrâvî ve Şiiri*. Konya: Aybil Yayınları, 2019.
- Joseph Chamie. *Religion and Fertility: Arab Christian-Muslim Differentials*. UK: CUP Archive, 1981.
- Joseph Zeitoun. “Deyru Seyyide al-Balamand el-Bitrîkî”. 11 Şubat 2022. <http://josephzeitoun.com/2008/10/-دير-سيده-البلمند-البطريكي>
- Joseph Zeitoun. “el-Metrûbûlît Gıfrîl Şâtillâ ed-Dımaşkî”. Erişim 3 Aralık 2021. <http://josephzeitoun.com/2015/07/-المتروبوليت-غفرئيل-شاتيلا-الدمشقي>
- Joseph Zeitoun. “el-Mu’allim Şâhîn ‘Atıyye”. Erişim 11 Şubat 2022. <http://josephzeitoun.com/2015/07/-المعلم-شاهين-عطية>
- Joseph Zeitoun. “el-Mutrân Bevlus Ebû ‘Adl ed-Dımaşkî”. Erişim 1 Ocak 2022. <http://josephzeitoun.com/2008/10/-المطران-ابولس-أبو-عضل-الدمشقي>
- Joseph Zeitoun. “Mutrânu Haleb ve'l-İskenderûne Ebifânyûs es-Semrâ”. Erişim 17 Şubat 2021. <http://josephzeitoun.com/2020/04//مطران-حلب-والاسكندرونة-ابيفانيوس-الس>
- Joseph Zeitoun. “دير-سيده-البلمند-البطريكي”. Erişim 28 Ekim 2021. <http://josephzeitoun.com/2008/10/دير-سيده-البلمند-البطريكي>
- Kalaycı, Ünal. *Lübnan'da Türkçe Soyadları*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler, Doktora Tezi, 2019.
- Karacagil, Ö. Kürşad. “II. Wilhelm'in Osmanlı İmparatorluğunu Ziyareti ve Mihmandarı Mehmed Şakir Paşa'nın Günlüğü (1898)”. *Türkiyat Mecmuası* 24/2 (Aralık 2014), 73-97.
- Kazvîni Hatîb Muhammed b. Abdirrahmân. *Telhisu'l-Miftâh*. Pakistan: Mektebetu'l-Buşrâ, 2010.
- Kazvîni, Hatîb Muhammed b. Abdirrahmân. *el-İdâh fi 'Ulûmi'l-Belâga el-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemu'l-Muellifîn*. 4 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs el-'Arabî, ts.

- Kelbî, Ebu'l-Hâris Usâme b. Mürşid b. Münkız eş-Şeyzerî el-Kinânî. *el-Bedî' fî Nakdi's-Şi'r*. Kahire: Mektebetu ve Matba'atu Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduh, 1960.
- Keleş, Erdoğan. "Cebel-i Lübnan'da İki Kaymakamlı İdari Düzenin Uygulanması ve 1850 Tarihli Nizamnâme". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 27/43 (2008), 131-158.
- Kılıç, Hulusi-Yetiş, Kazım. "Cinas", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 8/12-14. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kırmızı, Abdülhamit. *Abdülhamid'in Vâlileri Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908*. İstanbul: Klasik, 4. bs., 2016.
- Koç Üniversitesi (KU). "Yusuf Franko". Erişim 10 Şubat 2022. <https://yusuffranko.ku.edu.tr/tr/kralin-adamlari>
- Küçüksarı, Mücahid. *İbn Hicce el-Hamevî ve Dîvânı (Edisyon-Kritik)*. Konya: Palet Yayınları, 2018.
- Küçüksarı, Mücahit. *Arap Şairlerden es-Sefercelânî ve Şiiri Konya: Çizgi Kitabevi*, 2017.
- Kudâme b. Ca'fer, *Nakdu's-Şi'r* (İstanbul: Matba'atu'l-Cevâib, 1302.
- Kurban, İlyas. *el-Ezmetu'l-Bitrîkiyyeti'l-Antâkiyyeti'l-Urtûzuksiyye Mine's-Sene 1891 ilâ 1899*. Beyrut Amerikan Üniversitesi, Rapor-Araştırma, 1954.
- Ma'rife. "Yûsuf ed-Dibs". Erişim 20 Ocak 2021. https://www.marefa.org/سبب_دل_ا_فس_وي
- Mağribî, Abdulkâdir. "Matbû'âtun Hadîsetun", *el-Mecma'u'l-İlmiyyi'l-Arabî* 7/11 (Kasım 1927), 518-522.
- Mağribî, Abdulkâdir. "Matbû'âtun Hadîsetun". *el-Mecma'u'l-İlmiyyi'l-Arabî* 5/12 (Aralık 1925), 578-579.
- Mahmûd Rızık Selîm. *el-Edebu'l-Arabî ve Târîhuhû fî'l-'Asri'l-Memâlik ve'l-'Usmâniyyîn ve 'Asri'l-Hadîs*. Mısır: Matâbî'u Dâri'l-Kitâbi'l-Arabî, 1957.
- Marmara Üniversitesi. "Türkler ve Ermeniler Tarih Boyunca Türk-Ermeni İlişkileri". Erişim 31 Ocak 2021. <http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/nafia-nezaretinin-ilk-gayrimuslim-naziri-garabed-artin-davud-pasa-1816-1873/>

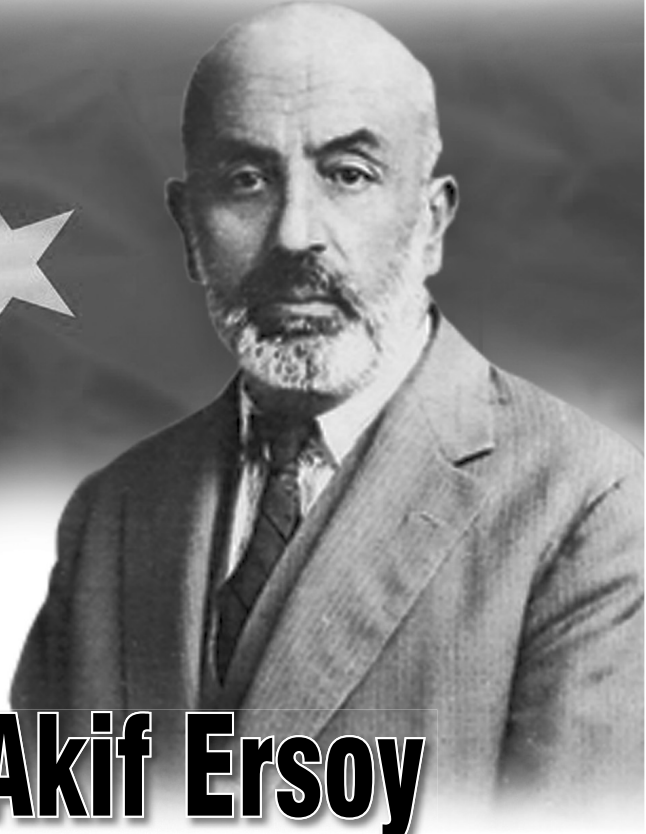
- Matlûb, Ahmed. *Mu'cemu Mustalahâtî'l-Belâğa ve Tatavvurihâ*. 3 Cilt. Beyrut: Mektebetu Lubnân Nâşirûn, 2. Baskı, 2008.
- Matlûb, Ahmed. *Mu'cemu'n-Nakdi'l-'Arabîyyi'l-Kadîm*. 2 Cilt. Bağdat: Dâru'ş-Şuûnu's-Sekâfiyyeti'l-'Âmme, 1989.
- Merve Savaş, *Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Filistin ve Suriye Ziyareti (1898)*. İstanbul: FSM Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Meserre, Gerâsîmûs. *Ravdu'l-Meserre fî Tehânîi Siyâdeti'l-'Allâme es-Seyyid Cerâsîmûs Meserre*. Lubnan: el-Matba'atu'l-'Usmâniyye, 1903.
- Mu'tezz-Billâh, Ebu'l-Abbâs Abdullah b. Muhammed. *el-Bedî' fî'l-Bedî'*. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1990.
- Mu'tî, Alî. *el-'Alâkâtu'l-Lubnâniyye et-Turkiyye fî 'Ahdî'l-Mutasarrîfiyye*. Lübnan: Daru'l-Menhel el-Lubnânî, ts.
- Mutlu, Şâmil. *Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- N. Ceviz, vd., *Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.
- Noursat. "في سوق الغرب.. القديس جاورجيوس حياً". Erişim 10 Ocak 2022. <https://noursat.tv/news/في-سوق-الغرب-القد-يس-جاورجيوس-حي->
- Nuveyrî, Şihâbuddîn Ahmed b. Abdilvehhâb el-Kuraşî. *Nihâyetu'l-Ereb fî Funûni-Edeb*. 33 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kutub ve'l-Vesâikî'l-Kavmiyye, 1423/2002.
- Okumuş, Ruveyda. "II. Abdülhamid Devrinde Yıldız Parlayan Bir Devlet Adamı: Reşid Mümtaz Paşa (1856-1928)". *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi* 2 (2020), 113-140.
- Olgun, Said. ""Padişahım Çok Yaşa!" Sosyal ve Siyasî Yönleriyle II. Abdülhamid İçin Yapılan Doğum Günü Kutlamaları", *Gazi Akademik Bakış* 11/23 (Aralık 2018), 111-137. <https://doi.org/10.19060/gav.503953> .
- Orha, Zafer. *Beyrut Vilayeti'nde Osmanlı İdaresi (1887-1909)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

- Ortaylı, İlber. "19. Yüzyıl Sonunda Suriye ve Lübnan Üzerinde Bazı Notlar". *Osmanlı Araştırmaları* 4/4 (Aralık 1984), 89-113.
- Özcan, Abdülkadir. "Cülûs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/108-114. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Özcan, Azmi. "Madras". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 27/310. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Özdemir, Yılmaz. "Beyrut'la İstanbul Arasında Yûsuf el-Esîr Hayatı ve Eserleri". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (2008), 129-145.
- Öznurhan, Halim. "Tasrî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/130. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Öznurhan, Halim. "Arap Dilinde Ta'lîl ve Hüsn-i Ta'lîl". *bilimname* 5/2 (2004), 129-139.
- Pekparlatır, Selçuk. *Osmanlı Dönemi Şairlerinden Yusuf el-Esîr ve Şiiri*. Konya: Palet Yayınları, 2019.
- Poetsgate, "جرحي شاهين عطية" Erişim 11 Şubat 2022. <https://poetsgate.com/poet.php?pt=3852>
- Râzî, Fahreddîn. *Nihâyetü'l-İcâz fi Dirâyeti'l-İ'câz*. thk. Nasrullah Hacımüftüoğlu. Beyrut: 1424/2004.
- Reyhan, Cenk. "Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi". *Memleket Siyaset Yönetim* (2006/1), 171-181.
- Sa'leb, Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. Yahyâ. *Kavâidu's-Şi'r*. Kahire: Mektebu'l-Hâncî, 1995.
- Sac'ân 'Âric Sa'âdet. *Hatarâtu'l-Cinân fi Tehnieti Emîr-i Alâyi Lübnân ve Huvel'l-Humâmu'l-Fâdil ve'l-Mikdâmu'l-Bâsil Sa'âdetlu Mulham Bek Ebû Şakrâ Mîr-u Alây-ı Lübnân*. Lubnan: el-Matba'atu'l-'Usmâniyye, 1897.
- Saint Takla. "Mothalath-Al-Ra7amat". Erişim 11 Şubat 2022. https://st-takla.org/Coptic-Faith-Creed-Dogma/Coptic-Rite-n-Ritual-Taks-Al-Kanisa/Dictionary-of-Coptic-Ritual-Terms/8-Coptic-Terminology_Meem_Noun/Mothalath-Al-Ra7amat.html
- Samancı, Yusuf Sami. *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden Mencek Paşa ve Şiirleri*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2017.

- Sarıkaya, M. "20. Yüzyılın İlk Yarısında Lübnan'da Arap Milliyetçiliğinin Edebiyatçı ve Çevirmen Önderlerinden Birisi: Flîks Fâris" *Bilimname* 38 (2019), 125-169. <https://doi.org/10.28949/bilimname.632275>
- Sarıkaya, Meliha Yıldırın. "Tenâsüp". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/446. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Şehâde, Selîm Mihâil. "Coğrafya ve İslam Coğrafyacıları". *el-Muktataf* 8/10 (Mayıs 1883), 593-600.
- Sekkâkî, Yûsuf b. Ebubekir b. Muhammed b. 'Ali. *Miftâhu'l-'Ulûm*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2. bs., 1987.
- Şeyho, Luvîs. "Matbû'atun Şarkıyyetun Cedîdetun". *el-Meşrik* 19/11 (Kasım 1921), 873.
- Şeyho, Luvîs. "Matbû'atun Şarkıyyetun Cedîdetun". *el-Meşrik* 3/7 (Nisan 1900), 333.
- Şeyho, Luvîs. "Matbû'atun Şarkıyyetun Cedîdetun". *el-Meşrik* 7/7 (Nisan 1904), 338.
- Şeyho, Luvîs. "Şezerât". *el-Meşrik* 3/8 (Nisan 1900), 382.
- Şeyho, Luvîs. *Târîhu'l-Âdâbi'l-'Arabiyye fi'l-karni't-tâsi' 'Aşera ve'r-Rub'u'l-Evvel Mine'l-Karni'l-'İşrîn*. Beyrut: Dâru'l-Meşrik, 3. bs., 1991.
- Şukayr, Na'ûm. *Târîhu Sîna ve'l-'Arab*. B.y.: Hindâwî, 2018, 880.
- Suleybî, Kemâl, *Târîhu Lubnân el-Hadîs*. Beyrut: Dâru'n-Nehâr li'n-Neşr, 1991.
- Suzan, Yahya. "Arap Şiirinde Bir Nazım Türü: Muhammes". *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*. 4 (Kasım 2010), 17-37.
- Tala, Murat. "Arap Şiirinde Lügaz ve Mu'ammânın Yapısı: İbnü'l-Fârız'ın Dîvân'ına Teorik Bir Bakış". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/2 (Aralık 2018), 939-967.
- Taraajem. "Şâhîn 'Atıyye". Erişim 11.02.2022. <http://www.taraajem.com/persons/4470>
- Tasa, Muhammet. *Ahmed b. Şâhîn el-Kıbrısî*. Konya: Aybil Ofset, 2013.
- Tasa, Muhammet. *İbnu's-Semmân ve Şiirleri*. Konya: Adal Ofset, 2007.

- Teftâzânî. Sa'uddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî. *el-Mutavvel*. İran: Mektebetu'd-Dâverî, ts.
- Toprak, M. Faruk. "Klasik Arap Şiirinde Luğaz". *Nüsha* 1/3 (2001), 97-110.
- Toprak, M. Faruk. "Mersiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/215-217. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- UC Press E-Books Collection 1982-2004. "Muzaffer Pasha (1902–1907). <https://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft6199p06t&chunk.id=d0e6421&toc.id=d0e6309&brand=ucpress>
- Ülman, A. Haluk. *1860-1861 Suriye Buhranı*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1966.
- Üstün, Mahmut. "Klasik Arap Şiirinde Mersiye". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/15 (Ocak 2021), 393-417.
- Üstün, Mahmut. *Endülüs Edebiyatı (Benî Ahmer/Nasrîler Dönemi)*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 2021.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Ebced". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 10/68-70. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Varlık, Nükhet. "Taun". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 40/175-177. İstanbul: TDV Yayınları, 2011
- Vilâyet-i Beyrut Salnamesi*, Defâ-i Ūlâ (1310/1892).
- Vilâyet-i Beyrut Salnamesi*, İkinci Defa, 1318/1900.
- Vilâyet-i Beyrut Salnamesi*. Defâ-i Ūlâ. Beyrut: Vilayet Matbaası, 1310/1892.
- Wikipedia, "Anichkov, Nikolai Milievich". Erişim 17 Şubat 2022. https://ru.wikipedia.org/wiki/Аничков,_Николай_Милиевич
- Wikipedia, "Dara (antic kent)". Erişim 12 Şubat 2022. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Dara_\(antik_kent\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Dara_(antik_kent))
- Wikipedia, "Otto Von Bismarck". Erişim 27 Ocak 2022. https://tr.wikipedia.org/wiki/Otto_von_Bismarck
- Wikipedia, "Şâhîn 'Atıyye". Erişim 11 Şubat 2022. https://ar.wikipedia.org/wiki/شاهين_عطية

- Wikipedia, "Yıldız Sarayı". Erişim 4 Şubat 2022. https://tr.wikipedia.org/wiki/Yıldız_Sarayı
- Wikipedia. "Andrew Carnegie". Erişim 27 Ocak 2022. https://tr.wikipedia.org/wiki/Andrew_Carnegie
- Wikipedia. "Dâru Sâdır". Erişim 12 Şubat 2022. https://ar.wikipedia.org/wiki/دار_صادر_للنشر
- Wikipedia. "Melâtyûs es-Sânî ed-Dûmânî". Erişim 2 Ocak 2022. https://ar.wikipedia.org/wiki/ملاتيوس_الثاني_الدوماني
- Wikipedia. "Savfar". Erişim 22 Şubat 2022. <https://ar.wikipedia.org/wiki/صوفر>
- Wikipedia. "Sursock Family" Erişim 7 Ocak 2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Sursock_family
- Yakub, Emîl Bedî'. *el-Mu'cemu'l-Mufassal fi 'İlmi'l-'Arûd ve'l-Kâfiye ve Funûni's-Şi'r*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1991.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil. "el-Meşrik". *TDV İslâm Ansiklopedisi* 29/376-377. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Yusuf Es'ad ed-Dâgır, *Masâdiru'd-Dirâseti'l-Edebiyye*. 3 cilt. Beyrut: Menşûrâtü'l-Câmi'atu'l-Lubnâniyye, 1972.
- Zebîdî, Ebu'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed. *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. thk. Komisyon. 40 cilt. b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.
- Zeki Mahmûd Mucâhid. *el-A'lâmu's-Şarkıyye fi'l-Mieti'r-Râbi'ati'l-'Aşera el-Hicriyye*. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2. bs., 1994.
- Zeki Mahmûd Mucâhid. *el-A'lâmu's-Şarkıyye fi'l-Râbi'ati'l-'Aşera el-Hicriyye*. 4 cilt. Kâhire: Matbaatu Hicâzî, 1955.
- Zengin, Salih Zeki. "II. Abdülhamit Döneminde Yabancı ve Azınlık Mekteplerinin Faaliyetleri". *Belleten* 61/261 (2007), 613-652.
- Zeydân, Corcî. "Mutasarıfı Cebel-i Lubnân". *el-Hilâl*, 1/1 (Eylül 1892), 27.
- Zeydân, Corcî. *Terâcumu Meşâhîri's-Şark fi'l-Karni't-Tâsi' 'Aşere*. 2 Cilt. B.y.: Hindâwî, 2012.
- Ziriklî, Hayruddîn. *el-A'lâm*. 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002.

Fikirleri ve Mücadelesiyle Mehmet Akif Ersoy

Editörler

**Dr. Öğr. Üyesi Adem Yıldırım
Arş. Gör. Betül Karaçöl**

Yazarlar

**Prof. Dr. Burhan Baltacı - Prof. Dr. Cem Tuna
Prof. Dr. Nurullah Çetin - Prof. Dr. Zekeriya Akman
Doç. Dr. Arslan Karaoğlan - Dr. Öğr. Üyesi Adem Yıldırım
Dr. Öğr. Gör. Ebubekir Eraslan - Dr. Öğr. Üyesi Emel Nalçacıgil Çopur
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Sağlam - Dr. Öğr. Üyesi Mesut Cevher
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Necip Yılmaz - Dr. Öğr. Üyesi Nuriye Değirmen
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Şahan - Dr. Öğr. Üyesi Resul Özavşar
Dr. Öğr. Üyesi Sadiye Kayaarslan - Dr. Öğr. Üyesi Şuayip Karataş
Arş. Gör. Dr. Rabia Yıldırım**

Ankara 2022

Fikirleri ve Mücadelesiyle Mehmet Akif Ersoy

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Adem Yıldırım
Arş. Gör. Betül Karaçöl

Yazarlar

Prof. Dr. Burhan Baltacı
Prof. Dr. Cem Tuna
Prof. Dr. Nurullah Çetin
Prof. Dr. Zekeriya Akman
Doç. Dr. Arslan Karaoğlan
Dr. Öğr. Üyesi Adem Yıldırım
Dr. Öğr. Gör. Ebubekir Eraslan
Dr. Öğr. Üyesi Emel Nalçacıgil Çopur
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Sağlam

Dr. Öğr. Üyesi Mesut Cevher
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Necip Yılmaz
Dr. Öğr. Üyesi Nuriye Değirmen
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Şahan
Dr. Öğr. Üyesi Resul Özavşar
Dr. Öğr. Üyesi Sadiye Kayaarslan
Dr. Öğr. Üyesi Şuayip Karataş
Arş. Gör. Dr. Rabia Yıldırım

ISBN: 978-625-7305-67-9

1. Baskı

Mart, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No: 46683

Matbaa Sertifika No: 46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 432

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitap bölümlerinde yer alan yazıların hakları saklı olup, yazıların tamamı ve bir kısmı kaynak gösterilmeden iktibas edilemez. Kitap bölümlerinde yer alan yazıların dil, bilim ve hukuksal açıdan her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
MEHMET AKİF ERSOY'DA SİYASET DÜŞÜNCESİ..... <i>Adem Yıldırım</i>	9
MEHMET AKİF ERSOY'UN SAFAHAT ADLI ESERİNDE EĞİTİM GÖRÜŞLERİ..... <i>Cem Tuna</i>	39
SAVAŞ YILLARININ GÖLGESİNDE İSTİKLAL MARŞI PERSPEKTİFİNDEN MEHMET AKİF ERSOY'UN GENÇLİKTEN BEKLENTİLERİ..... <i>Sadiye Kayaarslan</i>	75
MEHMET AKİF ERSOY'UN MEDENİYET ANLAYIŞI VE BATI ALGISİ..... <i>Mustafa Necip Yılmaz</i>	107
METAFOR TEORİSİNE GÖRE MEHMET AKİF'TE GELİŞMİŞLİK VE GERİ KALMIŞLIK KAVRAMLARI..... <i>Resul Özavşar</i>	125
MEHMET AKİF ERSOY'UN EĞİTİM HAYATI VE EĞİTİM ANLAYIŞI..... <i>Rabia Yıldırım</i>	159
İSTİKLAL MARŞI'MIZIN BENDLER HALİNDE TAHLİLİ..... <i>Nurullah Çetin</i>	201
"İSTİKLAL MARŞI" NIN GRAMERİ..... <i>Ebubekir Eraslan</i>	271
VAAZLARINDA KULLANDIĞI ÂYETLER BAĞLAMINDA MEHMET AKİF ERSOY'UN VERDİĞİ TOPLUMSAL MESAJLAR..... <i>Şuayip Karataş</i>	315

MEHMET AKİF ERSOY'UN MEÂL'İNİN DİL VE
ÜSLUP ÖZELLİKLERİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME..... 349

Arslan Karaoğlan

محمد عاكف أرسوي نظرتة إلى القرآن ومنهجه في التفسير
MEHMET ÂKİF ERSOY'UN TEFSİR METODU VE
KUR'ÂN'A YAKLAŞIMI 385

Mesut Cevher

MEHMET AKİF'İN KUR'AN YORUMUNA BİR KATKI
-NASRULLAH KÜRSÜSÜNDEKİ VAAZINDA ATIF YAPTIĞI
AYETLER..... 403

Burhan Baltacı

MEHMET ÂKİF'İN ŞİİRLERİNDE KUR'AN KISSALARI
TEDÂİLİLERİ 417

Emel Nalçacıgil Çopur

M. AKİF'İN ZİHİN DÜNYASINDA KURAN-SÜNNET İLİŞKİSİ..... 441

Ramazan Şahan

4

MEHMET ÂKİF'İN ŞİİRLERİNDE HADİSLE İKTİBÂS..... 475

İbrahim Sağlam

BİR VETERİNER OLARAK MEHMET AKİF 493

Nuriye Değirmen

MEHMET AKİF ERSOY'UN HAYATI VE
OSMANLI BÜROKRASİSİNDE YAPMIŞ OLDUĞU GÖREVLER..... 517

Zekeriya Akman

ÖNSÖZ

Bu vatanın yetiştirdiği kıymetli şahsiyetlerden, İstiklal Marşı'mızın şairi, Milli Mücadelenin manevi önderi, Birinci Meclis Burdur mebusu, mütefekkir, yazar, mütercim, muallim, veteriner, sporcu, hafız ve müfessir olan Mehmet Akif Ersoy, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına tanıklık etmiş, yıkılış süreciyle birlikte meydana gelen sancılı olaylara şahit olmuş, bağımsızlık mücadelesi içinde değerli fikirleri, vatan sevgisi, ilmi, edebi kişiliği, İslam tasavvuru ve örnek ahlakı ile milletimizin kalbinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Anadolu'nun çığılıklarını duyan ve acısını kendi yüreğinde hisseden Akif, bu elem günlerinde yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin İstiklal Mücadelesinde etkin rol almıştır. Maarif Vekaleti tarafından düzenlenen milli marş yarışması neticesinde Mehmet Akif Ersoy; "Allah bu millete bir daha İstiklal Marşı yazdırmasın" diyerek kaleme almış olduğu İstiklal Marşı'nı milletimize hediye etmiş, kazanmış olduğu ödülü mütevazı karakteri sebebiyle kabul etmemiştir.

Akif, milletin duygularına tercüman olmuş, ordunun yaşadığı heyecanı ve bağımsızlık mücadelesini en iyi şekilde dile getirmiştir. İstiklâl Marşı'nda değinmiş olduğu vatan, toprak, millet, bayrak, kan, hürriyet, hak, istiklâl, kahramanlık, iman, şehadet, ezan gibi millî ve dinî unsurlar bağımsızlık mücadelesinde ordunun ve milli mücadeleye destek veren halkın maneviyatını yükseltmiştir.

Fikir, mücadele ve toplum insanı olmasının yanında Mehmet Akif, aynı zamanda bir eylem adamı olarak pek çok faaliyette bulunmuştur. Düşüncelerini ve hissettiği duyguları sadece yazmakla kalan bir şair değil, hissettiği bu samimi duygulara göre hareket etmeye çalışan bir ahlak ve dava insanı olmuştur. Bu amaçla Anadolu'yu dolaşmış, fikirlerini Sırat-ı Müstakim ve Sebilü'r-Reşad dergilerinde yayınlamış, camilerde cemaate milli birlik ve beraberliğin önemi hakkında vaazlar vermiş ve halkı milli mücadeleye, cihada ve orduya yardıma çağırmıştır.

Üstat hayatı ve eserleri ile günümüzde dahi milletimize örnek olmaya devam eden nadir şahsiyetlerden biridir. Milletini ve yurdu-

nu seven, istiklal ruhunu yazmış olduğu eserlerle milyonlara aktaran merhum Mehmet Akif Ersoy'u, fikirleri ve mücadelesiyle daha iyi tanımak ve İstiklal Marşı'nı daha iyi anlamak adına hazırlanan bu kitap, 2021 yılının İstiklâl Marşı'nın kabulünün yüzüncü yılı olması dolayısıyla ilan edilen "Mehmet Akif ve İstiklâl Marşı Yılı" için başlatılmış disiplinler arası bir çalışmanın ürünüdür.

Elinizdeki bu kitap *Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi* öncülüğünde çeşitli üniversitelerden alanında uzman akademisyenlerin ortak olarak hazırladığı bir çalışmadır. Mehmet Akif'in siyaset görüşleri ve fıkıh anlayışının ele alındığı *Mehmet Akif Ersoy'da Siyaset Düşüncesi* Dr. Öğr. Üyesi Adem YILDIRIM; İstiklal şairinin temel eseri *Safahat*'ında eğitim görüşlerine değinildiği *Mehmet Akif Ersoy'un Safahat Adlı Eserinde Eğitim Görüşleri* Prof. Dr. Cem TUNA; Mehmet Akif Ersoy'un toplumun kurtuluşu için hayalini kurduğu ideal gençliğin özellikleri ve nasıl bir gençlik beklentisi içinde olduğunun anlaşılmasına çalışıldığı *Savaş Yıllarının Gölgesinde İstiklal Marşı Perspektifinden Mehmet Akif Ersoy'un Gençlikten Beklentileri* Dr. Öğr. Üyesi Sadiye KAYAARSLAN; Mehmet Akif Ersoy'un Doğu-Batı karşılaştırması ve onun Batı algısı ile medeniyet anlayışının değerlendirildiği *Mehmet Akif'in Medeniyet Anlayışı ve Batı Algısı* Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Necip YILMAZ; Edebi yönüyle tanınan Mehmet Akif aynı zamanda siyasette de etkin rol almıştır. Metaforik yönden Akif'in gelişmişlik ve geri kalmışlık kavramlarının incelendiği *Metafor Teorisine Göre Mehmet Akif'te Gelişmişlik ve Geri Kalmışlık Kavramları* Dr. Öğr. Üyesi Resul ÖZAVŞAR; Akif'in eğitim görüşlerinin ve eğitim hayatının incelenmeye çalışıldığı *Mehmet Akif Ersoy'un Eğitim Hayatı ve Eğitim Anlayışı* Arş. Gör. Dr. Rabia YILDIRIM; İstiklal Marşı'nın tahlilinin yapıldığı *İstiklal Marşı'mızın Bendler Halinde Tahlili* Prof. Dr. Nurullah Çetin; İstiklal Marşı'nın gramer bilgisinin ses, şekil, cümle ve köken bilimleri açısından incelendiği *İstiklal Marşı'nın Grameri* Dr. Öğr. Üyesi Ebubekir ERASLAN; İstiklâl Mücadelesi yıllarında Mehmet Akif Ersoy'un halkı uyarmak maksatlı yapmış olduğu vaazlarda kullandığı ayetlerle topluma vermek istediği mesajlarına değinildiği *Vaazlarında Kullandığı Âyetler Bağlamında Mehmed Akif Ersoy'un Verdiği Toplumsal Mesajlar* Dr. Öğr. Üyesi Şuayip KARATAŞ; Mehmet Akif'in mealinin dil ve üslup özellikleri ile ilgili bazı değerlendirmelerin bulunduğu *Mehmet Akif Ersoy Meal'inin Dil ve Üslup Özelliklerine Dair Bir Değerlendirme* Doç. Dr.

Arslan KARAOĞLAN; Akif'in kendine özgü tefsir metoduna değinildiği *Mehmet Akif'in Tefsir Yorumu ve Kur'an'a Yaklaşımı* Dr. Öğr. Üyesi Mesut CEVHER; Millî Mücadele'yi teşvik eden konuşma ve vaazlarından en önemlisi olan meclis kararıyla gittiği Kastamonu'da Nasrullah Camii'ndeki ünlü vaazından bahsedildiği *Mehmet Akif'in Kur'an Yorumuna Bir Katkı -Nasrullah Kürsüsündeki Vaazında Atıf Yaptığı Ayetler-* Prof. Dr. Burhan BALTACI; Mehmet Âkif'in şiirlerinde Kur'an kıssalarını çağrıştıran unsurların incelendiği *Mehmet Akif'in Şiirlerinde Kur'an Kıssaları Tedâileri* Dr. Öğr. Üyesi Emel NALÇACI-GİL ÇOPUR; Akif'in Kur'an ve sünnete bakış açısının anlaşılmaya çalışıldığı *M. Akif'in Zihin Dünyasında Kuran-Sünnet İlişkisi* Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ŞAHAN; Safahat adlı eserindeki hadis ile iktibas örneklerine ve analizlerine değinildiği *Mehmet Akif'in Şiirlerinde Hadisle İktibâs* Dr. Öğr. Üyesi İbrahim SAĞLAM; İyi bir şair, yazar, fikir insanı olmasının yanında iyi bir de veteriner olan Mehmet Akif Ersoy'un veterinerlik hayatının anlatıldığı *Bir Veteriner Olarak Mehmet Akif* Dr. Öğr. Üyesi Nuriye DEĞİRMEN; *Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye* kurumu ve Mehmet Akif'in bu kurumdaki görevlerinin ele alındığı *Mehmet Akif Ersoy ve Osmanlı Bürokrasisinde Yapmış Olduğu Görevler* Prof. Dr. Zekeriya AKMAN tarafından yazılmıştır.

Hayatını milletine vakfetmiş, zor günlerde zor işler başarmış olan Mehmet Akif Ersoy, şiirleriyle olduğu kadar, fikirleri, makaleleri, vaazları, Millî Mücadele yıllarında Anadolu'da gösterdiği gayretleri ile unutulabilecek bir kişilik değildir. Vatanımızın manevî önderlerindendir. İstiklal Marşı'nın kabulünden yüz yıl sonra bile hala davasındaki samimiyetin hissedildiği örnek alınan, milletin sevgisini kazanmış ve kalbinde yer edinmiş mümtaz bir şahsiyettir. Dolu dolu geçirdiği hayatının son günlerindeki sıkıntılarının ardından vefatından sonra cenazesine büyük kitleler katılmış, bayrağa sarılı tabutu dualar eşliğinde omuzlarda taşınmış, türlü sıkıntılarla geçen bereketli bir ömrün ardından ahirete uğurlanmıştır.

İstiklal Marşı şairimiz merhum Mehmet Akif Ersoy'u rahmetle anıyoruz.

MEHMET AKİF ERSOY'DA SİYASET DÜŞÜNCESİ

Adem Yıldırım*

Özet

Mehmet Akif'in siyaset düşüncesini anlamak, onun İslam'ı anlama, yorumlama ve anlatma biçiminden bağımsız değildir. Akif'in siyasi düşüncesi aynı zamanda onun İslam düşüncesine, İslam fıkına ve medeniyet algısına bakışını ortaya koyan bir perspektif sunmaktadır. Akif, yaşadığı çağın hukuki ve siyasi buhranlarını Kur'an eksenli yeni bir zihin ve ahlak yapısıyla aşmanın fikrî ve siyasi mücadelesine soyunmuş, yeni bir ıslah, ihya ve inşâ hareketinin yorgun ve kırılğan kahramanıdır. Mehmet Akif hayatının belirli dönemlerinde, siyasi yönden zamanla değişen fikirlere sahip olmakla birlikte o her zaman devletin birlik ve bütünlüğünü savunmuş, bu uğurda mücadele vermiş, bedel ödemiştir. Akif, kendi döneminin birçok aydını gibi Müslüman kültür ve düşünce ortamı içerisinde gelen ve her daim milletin ve devletin bekasını gözetten bir duruş sergilemiştir. Siyasi tercihler ve duruşlar açısından bakıldığında, onun hayatında üç farklı Akif portresi bulmak mümkündür. Birinci evre, çocukluğu, gençliği, eğitim hayatı ve ilk memuriyetinin geçtiği yıllardır ki, bu yıllar aynı zamanda II. Abdülhamid dönemi yıllarıdır. O dönemin çoğu aydınında görüldüğü üzere Mehmet Akif'i bu yıllarda II. Abdülhamid'e ve onun yönetim an-

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Fıkıh Anabilim Dalı, e-mail: ademyildirim@hotmail.com

layışına fikrî planda muhalif bir kişilik olarak görmekteyiz. İkinci evre Abdülhamid Han'ın tahttan indirildiği ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetiminde etkin olduğu yıllardır. Akif 1908 yılındaki II. Meşrutiyet'ten 1924 yılına kadar iktidara çok ciddi muhalif bir tavır takınmamıştır. Üçüncü evre ise 1924'ten 1936 yılına yani vefatına kadar olan yılları kapsar ki, Akif bu yıllarda pasif ve suskun bir siyasi duruşu tercih etmiştir. Bu çalışmada Mehmet Akif'in II. Abdülhamid Han, Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı takındığı tavır üzerinden onun siyaset düşüncesine dair görüşleri tespit edilmeye çalışılmış; şiirlerinde kullandığı bazı fikhî kavramlar örneğinde fıkıh anlayışı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif Ersoy, Fıkıh, Siyaset-i Şer'iyye, Siyaset Düşüncesi, II. Abdülhamid, İttihat ve Terakki.

Political Thought in Intellectual World of Mehmet Akif Ersoy

Abstract

Understanding Mehmet Akif's political thinking is not independent of the way he understands, interprets and teaches Islam. Akif's political thinking also offers a perspective that reveals his view of Islamic thought, ideas and perception of civilization. Akif is the tired and fragile hero of a new movement of correction, redemption and construction, who has taken on the intellectual and political struggle of overcoming the legal and political depressions of his age with a new mind and moral structure based on the Qur'an. Mehmet Akif had ideas that changed politically over time at certain times of his life, but he always defended the unity and integrity of the state and fought for it. Like many intellectuals of his time, Akif has always taken a stance that comes from within the Muslim culture and thought environment and always endured of the nation and the state. From the point of view of political preferences and attitudes, it is possible to sight three different portraits of Akif in his life. The first phase is the years of childhood, youth, and education and first civil service, which are also the years of Abdülhamid II. In these years, we see Mehmet Akif as a dissident in the intellectual plan to Abdülhamid II and his understanding of governance. The second phase was the years when Abdülhamid II was deposed and

the İttihat-Terakki Union was active in the administration, Akif did not take a very serious opposition to power from the Legitimacy of the second in 1908 until 1924. The third phase covers the years from 1924 to 1936, when Akif preferred a passive and silent political opposition. In this study, it was tried to be identified of Mehmet Akif's attitude to Abdülhamit II, Cemaleddin Afghani, Muhammad Abduh and İttihat-Terakki Union.

Key Words: Mehmet Akif Ersoy, Fiqh, Siyaset-i Şer'iyye, Political Thought, Abdülhamid II, İttihat and Terakki Union.

Giriş

Mehmet Akif, Osmanlı Devleti'nin içeriden ve dışarıdan yoğun bir baskı ve sıkıştırmaya maruz kaldığı; savaşlarla devletin ve toplumun maddi-manevi yıprandığı dönemde bir Osmanlı ve Cumhuriyet aydını olarak yaşamıştır. Balkan savaşları, I. Dünya savaşı, İstanbul'un işgali ve İstiklâl mücadelesi yıllarında içerisinde bulunduğu şartlar, Mehmet Akif'i her daim düşünmeye, üretmeye, mücadeleye ve bazen de suskunluğa sevk etmiştir. Osmanlı Devleti bünyesinde yer alan farklı milletlerin Osmanlı toplumundan ayrılma ve bağımsızlık isteklerinin büyük Osmanlı coğrafyasını bölünmeye ve parçalanmaya götüreceğini bilen, bunun topluma huzur ve barış getirmeyeceğini haykıran Mehmet Akif şiirlerinde, vaazlarında, kitaplarında ve tüm mücadelesinde vatanın birlik ve bütünlüğü için gayret göstermiş, fikren ve fiilen siyaset alanında varlığını ortaya koymuştur. Gerek Osmanlı toplumunda gerekse seyahatleri esnasında diğer İslam ülkelerinde Müslümanların düşünce ve yaşamlarında görmüş olduğu yanlışlıkları ve dönüşümleri dile getirmiş; sahip olduğu derin Kur'an ve sünnet bilgisi, edebî üsluptaki yetkinliği ve müktesebatı onu öneriler ve çözümler sunmaya sevk etmiş, Anadolu'nun birçok yerinde halkı bilinçlendirme mücadelesi içerisine girmiştir.

Toplumdaki birliğin parçalanması ve hilafetin zayıflamış olması sebebiyle Akif yoğun üzüntü yaşamış şiir, makale, çeviri ve konuşmalarıyla dönemindeki İslami düşünce hayatına yön vermeye çalışmıştır. Diğer taraftan 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in kuruluşunun akabinde, 1925 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından teklif edilen Kur'an-ı Kerim'in mealini yapma görevini üstlenmiş ve bu görevi Mısır'da başarıyla tamamlamışsa da Akif'in söz konusu tercüme çalışmasının tamamının yayımlanmamış olması onun Kur'an

Kaynakça

- Abushanp, Khalid Abd el-Kerim Mohammed. "Medârisü Dirâseti't-tarihi'l-Osmânî". *Kalemmâne*, 5, Kırıkkale, 2020.
- Ay, Halil Uğur. "Arap Birliğini Doğuran Temel İdeoloji Üzerine Bir Değerlendirme: Arap Milliyetçiliği". *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 2018.
- Akbaş, A. Vahap. *Bir Hazan Devri Şâiri Mehmed Âkif Ersoy*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.
- Apaydın, H. Yunus. "Siyâset-i Şer'iyye". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, 2009.
- Bardakoğlu, Ali. "Delil", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Bayhan, Fatih. *Mehmet Akif Ersoy Safahat*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.
- Cündioğlu, Düccane. *Âkife Dâir*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2013.
- Cündioğlu, Düccane. *Akif'ten Âsım'a* (Mülâkât). Editör: Sezgin Çevik, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007.
- Çalışkan, Adem. "Ölümünün 56. Yılında Mehmet Akif Ersoy'un Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri". *Din Öğretimi Dergisi*, 38 Yy: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar, Ocak 1993.
- Çakır, Mustafa Sefa. *Mehmed Akif*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaası, 2021.
- Edip, Eşref. *Mehmet Akif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*. Hazırlayan: Fahreddin Gün İstanbul: Beyan Yayınları, 2010.
- Efe, Adem. "Sebülürreşâd". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Erişirgil, Mehmet Emin. *İslâmcı Bir Şairin Romanı Mehmet Akif*. Hazırlayanlar: Aykut Kazancıgil, Cem Alpar, Ankara: Atlas Yayınları, 2017.
- Genci, Rumeysa Buzik - Hameviyye, Ethem Muhammed Ali. "Nakdü'l-vekâii'l-İslami fi şiiri Mehmet Akif Ersoy fi minberi's-Süleymaniye Ünmüzeccen", *Mecelletü'r-risâle*, mc.4, a.4, el-Camiatü'l-alemiyye fi Malezya, 2020.
- Göçer, Güngör. "Mehmet Akif Ersoy'un Siyasal Kimliği ve İttihat ve Terakki Cemiyeti İle Olan İlişkisi". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (19), Haziran 2017.
- Has, Şükrü Selim. "Mülteka'l-Ebhur". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Işık, Rafet. "el-Simâtü'l-Müştereke fi Eşâri Hafiz İbrahim ve Mehmet Akif Ersoy". *Mecelletü'r-rumeli li'l-ebhâsi'l-luğaviyye ve'l-edebiyye*, 22, Mart 2021.
- İpşirli, Mehmet. "Bâb-ı Meşihat". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.

- Kara, İsmail. *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi*. İstanbul: Kitabevi, 1997.
- Kara, İsmail. *Akif’ten Asım’a*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007.
- Karakoç, Sezai. *Mehmed Âkif*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 2007.
- Koanda, Moussa. “Siyâset-i Şer’iyye Kavramı ve Modern Çağdaki Uygulama Alanları”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.
- Koca, Ferhat. “Mir’âtü’l-Usûl”. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Koşum, Adnan. “İslam Hukukunda “Siyaset-i Şe’iyye” Kavramı”. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 16 (3), 2003, 350-358.
- Kuntay, Mithat Cemal. *Mehmet Akif. Hayatı-Seciyesi-Sanatı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- Küçük, Cevdet. “Dağılan Devlet-i Âl-i Osman’dan Cumhuriyete” *İslam Tarihi ve Medeniyeti Osmanlılar-II*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2018.
- Okay, M Orhan - Düzdağ, M. Ertuğrul. “Mehmet Akif Ersoy”. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Osman Emin, *İslâm Düşünce Tarihi*, Editör: M.M. Şerif, Çev: Kerim Urtekin, İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.
- Ozan, İbrahim Halil. “II. Abdülhamit Döneminde İslamcı Muhalefet ve Mehmet Akif Ersoy”. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4(5), 2016.
- Ömer Hakan Özalp; *Firaklı Nâmeler, Akif’in Gurbet Mektupları*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- Öz, Asım. “Kur’an’ın İlhamı Asrın İdraki: Akif’in Eşikleri Aşan ‘Kırılğan’ İslamcılığı”. *Vefatının 75. Yılında Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2011.
- Özen, Şükrü. “İstislâh”. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Şimşek, Taceddin (Hazırlayan). *Cemaleddin Afgani ve Mücadelesi*. (Erişim: 07.03.2022) <https://www.muharrembalci.com/ornekkisi/38.pdf>
- Tansel, Fevziye Abdullah. *Mehmet Akif Ersoy Hayatı ve Eserleri*. Hazırlayan: Abdullah Uçman, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2021.
- Yaran, Rahmi. “Bidat”. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Zeydan, Abdülkerim. “Hilaf İlmi ve İslam Hukukçularının Hukuki İhtilaflarının Sebepleri”. Çeviren: Abdullah Kahraman, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, (1999), 373-390.
<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/periodicals/catalog/details/777>
<https://www.adabislami.org/magazine/2012/01/485/36>.

MEHMET AKİF ERSOY'UN SAFAHAT ADLI ESERİNDE EĞİTİM GÖRÜŞLERİ

—| Cem Tuna*

Özet

İstiklal Marşı şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un temel eseri, çeşitli zamanlarda yazdığı şiirleri toplayan ve yedi kitaptan oluşan *Safahat*'tır. Toplumsal sorunların ele alındığı bu eserde üzerinde durulan konulardan biri eğitim ve öğretimdir. Bu çalışmada Mehmet Akif Ersoy'un *Safahat*'ında eğitim görüşleri incelenmiştir. Hem örgün hem de yaygın bir eğitimci olan Mehmet Akif, eğitim sistemlerini karşılaştırır. *Süleymaniye Kürsüsünde* şiirinde vaizin açıklamalarına göre o dönemlerde Osmanlı Devleti, Rusya, Avrupa, Türkistan, Çin ve Mançurya, Japonya ve Hindistan eğitim sistemleri hakkında bilgiler verir. *Süleymaniye Kürsüsünde*, *Yeis Yok!*, *Müsabehe ve Kıt'alar* adlı şiirlerinde vatandaşlık eğitimi üzerinde durur. Vatandaşlık eğitiminde özgürlüğün doğru anlaşılmasını ve değerinin bilinmesini, demokrasi eğitiminde bilinçli olmak gerektiğini, ayrılık hissinin, ırkçılığın, milleti, ülkeyi böleceğini, düşmanların da yutacağını ifade eder. Sorunu, aydın ile halk arasında uçurum olmasında görür. Aydınlar halka rehber olmalı, ilim sadece teorik olmamalı, uygulamalı olmalıdır. Gelişmenin sırrı, taklitte değil, milli olma ve çalışmadadır. Gelişim liyakatli insanların elinde mümkündür. Mehmet Akif, *Fatih Cami*, *Küfe*, *Durmayalım*, *Vaiz Kürsüde*, *Meyhane...*

* Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, e-posta: cem.tuna@erdogan.edu.tr

şairlerinde öğretim ilke ve yöntemlerinden örnek olay yöntemini kullanır. Çevresinde gözlemlerini, başından geçenleri betimler. Çocuk psikolojisi, çocuğun gelişim dönemlerini bilme, ona göre davranma, çocuğun düzeyine uygunluk, çocuğu güdüleme konuları üzerinde durur. Eğitimde imkân ve fırsat eşitliği, genellik ve eşitlik, ferdin ve toplumun ihtiyaçları, eğitim hakkı, eğitimde yöneltme, bilimsellik, her yerde eğitim, süreklilik, şiddetin olmaması ilkelerini savunur.

Asım, Hakkın Sesleri, Alınlar Terlemeli, Azimden Sonra Tevekkül, Fatih Kürsüsünde, Hicran, Hatıralar, Berlin Hatıraları... adlı şiirlerinde değerler eğitimi ilmek ilmek işler. Eğitimde verilmesi gereken değerler, çalışma, ümitli olma, azim, çaba, gayret, yardımlaşma, cesaret, iyilik gibi konuları işler. Eğitimde ideal insan modeli olarak Asım gibi bir gençlik yetiştirmek ister. *Asım, Berlin Hatıraları, Fatih Kürsüsünde* adlı şiirinde üst düzey düşünme becerilerinden eleştirel düşünme öğretimi yapar. Osmanlı Devleti'nin eğitim sistemini eleştirir. Okulların günün şartlarına uymadığını, yeni okul sistemlerinin getirilmesini önerir. Okul programlarının eskidiğini, teorik kaldığını, uygulamadan uzak kaldığını saptar. Uygulamalı, fen ilimlerine dayalı, güncel, dini, milli ve ahlaki programlar önerir. Ders kitaplarının güncel düzeye uygun, bilimsel yazılmasını ister. Halk eğitimi önemser. Aile eğitiminde anne ve babanın eğitimi üzerinde durur. Halkı bilinçlendirmeden, aileyi eğitmeden ilerlemenin, gelişmenin mümkün olamayacağını belirtir. Camilerin eğitim yuvası olduğunu, halkın camilerdeki eğitimle eğitilebileceğini vurgular. Cehaletle savaşılmasını dile getirir. Öğretmenlerin imanlı, edepli, liyakatli ve vicdanlı olmasını benimseyerek öğretmen yeterliliklerini ortaya koyar. İdeal öğretmen yetiştirilmesini ileri sürer.

Mehmet Akif Ersoy'un Safahat adlı eserinde ileri sürdüğü eğitim görüşleri, günümüz Türkiye'si ve Türk Dünyası için ışık olacaktır. Çalışma sonuç ve önerilerle son bulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Karşılaştırmalı Eğitim Sistemleri, Vatandaşlık Eğitimi, Örnek Olay Yöntemi, Değerler Eğitimi, Öğretmen Nitelikleri.

Views From Safahat On Today's Education

Abstract

The major work of Mehmet Akif Ersoy, the Turkish national anthem poet, is Safahat which is consisted of seven books and

which includes his poems written in different periods. In this work which deals with social problems, one of the subjects emphasized is education and training. In the present study, Mehmet Akif Ersoy's opinions which education were examined. Mehmet Akif, both a formal and non-formal educator, gives information about the education systems of the Ottoman Empire, Russia, Europe, Turkestan, China and Manchuria, Japan and India in the science of comparative education systems according to the explanations of the preacher in the poem named Süleymaniye Kürsüsünde. He states that the concept of freedom should be understood correctly and appreciated in citizenship education, democracy education should be given consciously, and the feeling of separation and racism will divide the country and nation. According to him, the problem is that there is a gap between intellectuals and society. Intellectuals should guide people. Science should not only be theoretical but also practical. The secret of development is not imitation but being national and endeavoring. Development is possible thanks to qualified people. Mehmet Akif uses the Case Study Method, one of the Teaching Principles and Methods, in his poems. He describes his observations and experiences. He focuses on child psychology, knowing children's developmental stages and behaving accordingly, conformity to the children's level, and motivation of children. He discusses the issues such as the values that should be given in education, work, hopefulness, perseverance, effort, cooperation, courage, and kindness. He supports the principles like equality of opportunity in education, generality and equality, needs of the individual and society, the right to education, orientation in education, being scientific, education everywhere, continuity, and nonviolence.

He deals with training people with personality, education of citizenship and training individuals having a job, which are among the general objectives of education. He wants to raise the youth like Asim as the ideal human model in education. He uses critical thinking, reflective thinking and creative thinking techniques and problem solving method. He criticizes the educational system of the Ottoman Empire. He suggests that schools do not comply with the conditions of the day and that new school systems should be introduced. He determines that school programs are old, remain theoretical, and exclude practice. He suggests science-based, current, religio-

us, national and moral programs based on applied sciences. He wants textbooks to be up-to-date, appropriate to the level and scientific. He cares about public education. He emphasizes parental education. He states that it will not be possible to progress without raising awareness of people and educating the family. He emphasizes that mosques are educational places and that people can be trained with the education in mosques. He supports the fight against illiteracy. He believes that teachers should be faithful, well-behaved, efficient, and fair and puts forward the teacher qualifications.

Mehmet Akif Ersoy's views on education he suggests in his work named *Safahat* will enlighten today's Turkey and the Turkish world. The study ends with conclusions and suggestions.

Key Words: Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, Comparative Education Systems, Citizenship Education, Case Study Method, Values Education, Teacher Qualifications.

Giriş

Milli ve yerli İstiklal Marşı şairimiz Mehmet Akif Ersoy, döneminin en önemli fikir ve edebiyat önderlerindedir. Yaşadığı zorlu dönemde ilmek ilmek dizeleriyle, yazılarıyla, yurdu dört bucak gezerek ve anlatarak mücadele vermiş, problemler üzerinde kafa yormuş, çözüm önerileri getirmiştir. O, dert sahibidir, İslam ve Türk Dünyası'nın, İslam coğrafyasının içine düşmüş olduğu acı, buhranlı durumu, ruhunun derinliklerinde hissetmiş, yudum yudum yaşamış ve eserleriyle okuyuculara yaşatmıştır.¹ Okuyucusu üzerinde etkisi günümüzde de devam etmekte ve gelecekte de bu etkinin süreceği düşünülmektedir.

Mehmet Akif'in bir özelliği yaşadığı döneme ait derin gözlemlerinin olması, usta bir ressam gibi resmetmesi, şiirlerinde betimlemesidir. Türk edebiyatında onun kadar içinde yaşadığı devri bütün ayrıntısıyla gören ve gösteren başka bir şairin olmadığı ifade edilebilir.² *Safahat* adeta, belirli bir açıdan bakılarak betimlenen manzum bir romana benzemektedir. Bu romanın içinde sokak, ev, kulübe,

¹ Cem Tuna, "Safahat'ta Öğretim İlke ve Yöntemlerinden Örnek Olay Yöntemi", *Kosova Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2/1, (2021): 37-38.

² Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri-Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), 175.

lem, örnek olay, anlatım, tartışma, soru ve cevap gibi yöntem ve teknikleri kullanmıştır. Onun özgün eğitim görüşlerinden günümüzde de yararlanmak mümkündür.

Kaynakça

- Akyüz, Emine. *Çocuk Hukuku*. Ankara: PegemA Yayınları, 2020.
- Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: PegemA Yayınları, 2020.
- Arastaman, Gökhan. *Karşılaştırmalı ve Uluslararası Eğitim*. Ankara: PegemA Yayınları, 2017.
- Bakioğlu, Ayşen ve Kurt, Tamer. *Eğitimde Demokrasi Vatandaşlık ve Vatanselverlik*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2016.
- Balcı, Ali. *Karşılaştırmalı Eğitim Sistemleri*. Ankara: PegemA Yayınları, 2007.
- Canbulat, Mehmet. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, ed. İsmail Karagöz. "Hayâ", 246, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Çalık, Temel. "Eğitim Bilimiyle İlgili Bazı Temel Kavramlar". *Eğitim Bilimine Giriş*. Ed. Leyla Küçükahmet. 15-22, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2012.
- Demir, Ömer ve Acar, Mustafa. *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1993.
- Ersoy, Mehmet Akif. *Safahat*. Tertip Eden: Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevleri, 1984.
- Kaçar, İzzet. *Eğitimci Yönüyle Mehmet Akif*. Konya: Esra Yayınları, 1989.
- Kaplan, Mehmet. *Şiir Tahlilleri-Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- Karagöz, İsmail. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, ed. İsmail Karagöz, "Doğruluk", 127. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karaman Kepenekci, Yasemin. *İnsan Hakları ve Vatandaşlık*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014.
- MEB. *İnsan Hakları, Yurttaşlık Ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı*. MEB, 2018. (Erişim:01.11.2021), <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018120202622474-INSAN%20HAKLARI%20YURTTASLIK%20VE%20DEMOKRASI%20OGRETIM%20PROGRAMI.pdf>
- Milli Eğitim Temel Kanunu* .(Erişim:01.11.2021), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>
- Nas, Eşref. *Çocuğun Kültürel Hakları. Çocuk Hakları*. Ed. Zihni Meray, 147-185. Ankara: PegemA Yayınları, 2018.

- Özbek, Abdullah. *Bir Eğitimci Olarak Mehmet Akif*. Konya: Selam Yayınları, 1988.
- Saraç, M. Fatih. *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*. İstanbul: Risale Basın Yayın, 1990.
- Şengüler, İsmail Hakkı. *Açıklamalı Mehmet Akif Külliyyatı*. 2, İstanbul: Kitap Rengi Kitabevi, 2013.
- Şengüler, İsmail Hakkı. *Açıklamalı Mehmet Akif Külliyyatı*. 4, İstanbul: Kitap Rengi Kitabevi, 2013.
- Topsakal, Cem. İnsan Hakları ve Demokrasi Değerleri. *Öğretmenliğin Mesleki Değerleri ve Etik*. Ed. Mustafa Ergun vd., 195-216, Ankara: Anı Yayıncılık, 2018.
- Topsakal, Cem. "Vatandaşlıkla İlgili Temel Kavramlar". *Vatandaşlık Bilgisi*. Ed. Zihni Merey. 1-14, Ankara: PegemA Yayınları, 2018.
- Tuna, Cem. "Safahat'ta Öğretim İlke ve Yöntemlerinden Örnek Olay Yöntemi". *Kosova Eğitim Araştırmaları Dergisi*. 2/1, (2021): 36-54.
- Tuna, Cem. "Safahat'tan Günümüz İnsan Hakları Eğitimine Yansımalar". *Turkish Studies - Educational Sciences*, 15(2), 1267-1285.
- TDK, (Erişim: 02.11.2021), Milli Dil, <https://sozluk.gov.tr/>.
- TDK, (Erişim: 02.11.2021), Azim, <https://sozluk.gov.tr/>.
- TürkçeBilgi, Sedan Savaşı, (Erişim: 10.10.2021) https://www.turkcebilgi.com/sedan_sava%C5%9F%C4%B1.

SAVAŞ YILLARININ GÖLGESİNDE İSTİKLAL MARŞI PERSPEKTİFİNDEN MEHMET AKİF ERSOY'UN GENÇLİKTEN BEKLENTİLERİ

| Sadiye Kayaarslan*

Özet

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulduğu geçiş aşamasında toplumu gözlemleyen Mehmet Akif Ersoy, hızlı toplumsal değişim karşısında bu değişime yön verme sorumluluğuyla görevlendirdiği yeni bir nesil hayal etmiştir. Mehmet Akif'in hayalindeki bu genç nesil, yeni toplumsal yapının kuruluşunda yardımcı olacak gençlerden oluşmaktadır. Bu gençlik, özgürlüğün anlamını bilen ve özgür yaşamının önemini kavramış bir gençliktir. Bu gençliğin diğer temel özellikleri; en kötü şartlarda bile geleceğe olan umudunu kaybetmeyen ve korkmayan; inançlı; şehit olmuş atalarının emanetine duyarlı ve vefalı, yeri geldiğinde ülkesini korumak için candan canandan vazgeçebilen, menfaatler karşısında vatanını koruyan kahraman bir gençliktir. Bu gençliğin oluşmasında ise eğitimin önemli bir rolü bulunmaktadır.

İstiklal Marşı'nın yazıldığı dönem; savaşların yaşandığı, zorluklar içinde geçen bir zaman dilimidir. Savaşlar toplumda birçok yönden sorunlara yol açmış ve savaşı yaşayanlar için dezavantajlı olmayı beraberinde getirmiştir. Savaş yıllarında insanların bir umuda sarılmasının da gereği olarak geleceğe dair ideal bir kurtarıcı nesil tasarımı Mehmet Akif Ersoy'un

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi Delice Meslek Yüksek Okulu, Sosyal Hizmetler ve Danışmanlık Bölümü, e-mail: kayaarslan@kku.edu.tr

kalemi aracılığıyla topluma yansımıştır. Mehmet Akif, geleceği aydınlatacak olan rol model gençleri "Asım'ın nesli" olarak isimlendirmiştir. "Asım" isimli kitabında olduğu kadar birçok eserinde de Asım'ın neslinin izlerinin gözlemlenmesi mümkündür. Bu bağlamda İstiklal Marşı'nda da Asım'ın neslinin izlerini takip ederek yorumlamak için bu metin kaleme alınmıştır.

Bu araştırmanın amacı, Mehmet Akif Ersoy'un toplumun kurtuluşu için hayalini kurduğu bir ideal tip olan ideal gençliğin özelliklerini İstiklal Marşı'nda ortaya konulan bakış açısı çerçevesinde değerlendirmektir. Bu doğrultuda bu çalışmada, Mehmet Akif Ersoy'un nasıl bir gençlik beklentisi içinde olduğu analiz edilmektedir.

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yoluyla yapılmıştır. Araştırmada İstiklal Marşı'nın yanında Mehmet Akif Ersoy'un konuyla ilgili görünen bazı şiirlerinden alınan doğrudan alıntılar yorumlanarak analiz zenginleştirilmiştir. İstiklal Marşı'nın özellikle Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında yaşayan her vatandaşın anlamlar dünyasında bir yerinin olduğu gerçeğinden hareketle bu marşın kıtaları arasındaki anlamı aralayabilmek gençliğin tozlarını silkelemeye yardımcı olabilirse bu araştırmanın amacına ulaşmış olacaktır ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Savaş, İstiklal Marşı, Özgürlük, Gençlik, İdeal Gençlik

In the Shade of Wartime and From the Aspect of Turkish National Anthem the Expectations of Mehmet Akif Ersoy from the Youth

Abstract

Mehmet Akif Ersoy who observed the society at the passing phase that Ottoman Empire collapsed and State of the Republic of Turkey was founded imagined a new generation charged by himself with the responsibility of shaping the upheaval to this fast social upheaval. According Mehmet Akif Ersoy's imagination, this rising generation consists of young people who will be helpful for the formation of new social structure. These young people are the ones who know the meaning of freedom and understand the importance of living freely. The other basic characteristics of them are as below: They never lose their hopes for the future even under

the worst conditions and never fear, they are sensitive and faithful to the relics of their religious and martyred ancestors, when it is required they also abandon everything or everybody to protect the country and they are the people protecting their country against unfavourable benefits. Education has definitely an essential role in the forming of such a group. The term Turkish National Anthem was written is a process that wars and hardships have occurred. In many ways the wars have caused lots of problems at the society and led to being disadvantageous for the people witnessing the war. As a requirement of people's keeping alive their hope during the wartime, the design of ideal saviour generation for the future has reflected to the society thanks to Mehmet Akif Ersoy's belles-lettres. Mehmet Akif named these role model young people that will enlighten the future as "the generation of Asım." It is clear that the trace of Asım's generation can be observed in many of his literary works as much as in his book called "Asım". In this context, this text is also written to interpret by following the trace of Asım's generation in Turkish National Anthem.

The aim of this study is to evaluate the characteristics of ideal youth -Mehmet Akif Ersoy has imagined for the salvation of the society- from the aspect which is presented in Turkish National Anthem. Accordingly, in this study it is analysed that what kind of a generation Mehmet Akif Ersoy has expected.

The research is carried out via document analysis which is one of the qualitative research methods. In this study besides Turkish National Anthem, the analysis is also enriched by interpreting the direct citations taken from some Mehmet Akif Ersoy's poems related to the topic. Considering the fact that Turkish National Anthem has a place especially in the meaning world of every citizen living within the borders of Turkish Republic and if clarifying the meaning between the lines of this anthem helps the youth awake again, it can be said that this study has reached its aim.

Key Words: War, Turkish National Anthem, Freedom, Youth, The Ideal Youth.

Giriş

Mehmet Akif'in ideal nesli konu edinen "Asım" isimli kitabı, Safahat'ın altıncı kitabıdır. İnsan bazen bu kitaba neden başka bir

konusunda büyük bir hassasiyete sahip olan İstiklal Şairi, ezanın dinin temeli olduğunu ve ilelebet ülke topraklarında yankılanması gerektiğini; hiçbir yabancı kuvvetin ona zarar vermemesi gerektiğini vurgulamış ve bu hassasiyeti gençlere emanet bırakmıştır. Bu doğrultuda Mehmet Akif Ersoy'un hayalini süsleyen gençlik, imanının somutlaşmış hali olarak tarif edebileceğimiz ezanın susmasına/susturulmasına izin vermeyecek bir gençliktir.

Kaynakça

- Bozgeyikli, Hasan. "Gençlik ve İstihdam". *Kamuda Sosyal Politika Dergisi*: 14, (2010), 12-18.
- Çantay, Hasan, Basri, *Akifname*, İstanbul,1966.
- Çaya, Sinan. *Savaş Sosyolojisine Türkiye Açısından Bir Yaklaşım*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.
- Doğan, D. Mehmet (Yayınlayan). *Mehmet Akif, Asım ve Gençlik-Bildiriler*. Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları: 55, Ankara: 2015.
- Durgun, H. Harika. "Mehmet Âkif'in ve Süleyman Nazif'in Umudu/Umutsuzluğu". Doğan, D. Mehmet (Yayınlayan), 60-72. *Mehmet Akif, Asım ve Gençlik-Bildiriler*. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları: 55, 2015.
- Eker, Sami. "Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği". *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, 2(1), (2015), 31-66.
- Elmas, Nazım. "Nasıl Bir Gençlik? Hangi Asım?". 62-74. *Mehmet Akif, Türkiye'de Modernleşme ve Gençlik Bilgi Şöleni*, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları: 28, 2007.
- Ersoy, Mehmet Âkif. *Safahat*, (Hazırlayanlar: Orhan Okay -Mustafa İsen), D.İ.B. Yay. Ankara: 2. Baskı, 1992.
- Ersoy, Mehmet Akif. *Safahat*. Neşre Hazırlayan: Ertuğrul Düzdağ. İstanbul: Gonca Neşriyat, 1993.
- Ersoy, Mehmet Âkif. *Dördüncü Kitap Fatih Kürsüsünde*. (Hazırlayan: Fazıl Gökçek), Dergâh Yayınları, İstanbul: 2007.
- Göçgün, Önder. "Mehmet Akif'in Şiirlerindeki 'Asım' Gerçeği ve 'Asım'dan Dinlediklerim", *Belgi / 4*, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, (2012), 422-430.
- İbn-i Haldun, *Mukaddime*. (Hazırlayan: Süleyman Uludağ), İstanbul: Dergâh Yayınları, 1988.
- İnan, A. Mithat. *Toplum İdeoloji Gençlik*. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1989.

- Kaplan, Mehmet. "Atatürk Milliyetçiliği Açısından Mehmet Akif Ersoy". Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1986.
- Kaplan, Mehmet. *Şiir Tahlilleri I*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1997.
- Kaplan, Mehmet. *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3- Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.
- Karagöz, İsmail. *Aile ve Gençlik*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Kaya, Murat. *Alkış Sevmeyen Şair*, Gonca Yayınları, İstanbul: 2007.
- Kayhan, Melek. *Milli Mücadele ve Mehmet Akif Ersoy*, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Keskin, Funda. *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1998.
- Kır, İbrahim. "Mehmet Akif Ersoy'a Göre İdeal Gençlik: Asım'ın Nesli". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 4/ 2, (1990), 159-172.
- Kop, Yaşar. "Safaha'ta Göre Mehmet Akif'in Eğitim Anlayışı". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* / 41, (2017), 363-377.
- Lüküslü, Demet. *Türkiye'de "Gençlik Miti"*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Nalbantoğlu, Muhittin. *İstiklal Marşımızın Tarihi*, İstanbul, 1963.
- Özer, Yusuf. "Savaşın Değişen Karakteri: Teori ve Uygulamada Hibrit Savaş", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, (Mayıs 2018), 7 /1, 29 -56.
- Püsküllüoğlu, Ali. *Türkçedeki Yabancı Sözcükler Sözlüğü*. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2004.
- Söylemezoğlu, Ünsal. *İskalanın Gençlik*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2010.
- Şahin, Ahmet Metehan. "Hususi Mektuplarına Göre Mehmet Akif Ersoy". *Türk Dili*, Yıl: 70/ 831, (2021), 78-87.
- Şener, Sami. *Türkiye'de Gençlik, Beklentiler Problemler ve Düşünceler*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2012.
- Topçu, Nurettin. *Mehmet Âkif*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011.
- Toprakçı, Erdal-Baysülen, Ercan. "Mehmet Akif Ersoy'un Eğitim Felsefesi (Konuşmaları ve Yazdıkları Işığında Nitel Bir Analiz)", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* / 42, (2017), 168-188.
- Yalçınkaya, Haldun. *Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*, Ankara: İmge Kitabevi, 2008.
- Yıldırım, Tahsiri. *Milli Mücadelede Mehmet Akif*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2007.

MEHMET AKİF ERSOY'UN MEDENİYET ANLAYIŞI VE BATI ALGISI

Mustafa Necip Yılmaz*

Özet

Medeniyet insan topluluklarının ürettikleri her şeyi içerir. İnsan yaşamı boyunca ihtiyaç duyduklarını üretebilme çabası içindedir. Ancak kimi zaman toplumsal koşulların elvermemesi, yeterli donanımda insanın yetiştirilememesi dolayısıyla toplumlar ihtiyaç duydukları araçları temin etmede sıkıntılarla karşılaşır. Bu sebeple birtakım sorunlar ortaya çıkmaya, üretim yeterli olamadığı için gelirler azalmaya başlar. Ve böylece toplumsal dengeler zayıflar.

Osmanlı'da savaşlardaki yenilgiler durdurulamayıp toprak kayıpları artınca, buna çare olarak eğitimde yenileşme başta olmak üzere birçok ıslahat teşebbüsleri hayata geçirilmiştir. Bu ıslahat teşebbüslerine, geleneğin gücüne atıf yaparak karşı çıkanlar olduğu gibi geleneği yadsıyanlar ve Batı medeniyetini taklit etmek gerektiğini, yegâne medeniyetin Batı medeniyeti olduğunu ileri sürenler de olmuştur. Bu noktada gerek Doğu dünyasını ve gerekse Batı dünyasını yakından tanıyan Mehmet Akif Ersoy'un Doğu-Batı karşılaştırması önem arz etmektedir. Bu hususta o şöyle demektedir:

“Memleketimizde iki sınıf halk görüyoruz: Ne varsa Şark'ta vardır, Garb'a doğru açılan pencereleri kapamalıyız, diyenler. Ne varsa Garb'ta vardır, harîm-i âilemizi bile Garplılara açık

* Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Felsefesi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, e-mail: mnecipyilmaz@trakya.edu.tr

bulundurmalyız, iddiasına kadar varanlar. Bana öyle geliyor ki, ne varsa Şark'ta vardır, diyenler, yalnız Garb'ı değil, Şark'ı da bilmiyorlar, nitekim ne varsa Garb'ta vardır, davasını ileri sürenler, yalnız Şark'ı değil Garb'ı da tanımıyorlar.”

Doğu'nun artık üretimde geri kaldığı tespitini o şöyle yapar:

Dönün de âtil olan Şarkı seyredin: Ne geri!
Yakında kalmayacak yeryüzünde belki yeri!
...

Ey koca şark, ey ebedi meskenet!
Sende kımıldamaya bir niyet et!
Korkuyorum Garbın elinden yarın,
Kalmayacak çekmediğin mel'anet!

Batı'nın ise artık geliştiğini, oradaki ilimleri ülkeye getirmek gerektiğini şöyle belirtmektedir:

Bu cihetten, hani, hiç yılmasın, oğlum, gözünüz;
Sade Garb'ın, yalnız ilmine dönsün yüzünüz.
O çocuklarla beraber, gece gündüz, didinin;
Giden üç yüz senelik ilmi sık elden edinin!
Fen diyarında sızan na-mütenahi pınarı,
Hem için, hem getirin yurda o nafi suları,
Aynı menbaları ihya için artık burada,
Kafanız işlesin, oğlum, kanal olsun arada

Mehmet Akif Ersoy böylece Osmanlı Devleti'nin sorunlarını çözebilecek yeterli insan gücünün sağlanabileceğini düşünür. Diğer yandan Batı'nın Müslüman toplumlara karşı olan tavırını da eleştirir ve bunu İstiklal marşındaki “Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar” ifadesiyle dile getirir. Mehmet Akif Ersoy'un Doğu-Batı karşılaştırması ve onun Batı algısı günümüzdeki birçok meselenin arkasında yatan nedenleri irdelemeye de imkân tanıyacaktır. Bu bölümde Mehmet Akif Ersoy'un medeniyet anlayışı ve Batı algısı ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Mehmet Akif, Medeniyet, Batı Medeniyeti, İslam Medeniyeti, II. Meşrutiyet Düşüncesi

Mehmet Akif Ersoy's Approach of Civilization and The Western Perception

Abstract

Civilization includes everything that human communities produce. It strives to produce what a person needs throughout his life. However, sometimes societies encounter diffi-

culties in providing the tools they need due to the inability of the social conditions and the inability to raise adequately equipped people. For this reason, some problems begin to arise, and incomes begin to decrease because production is not sufficient in which case the social balances weaken.

When the defeats in the wars could not be stopped and the land losses increased in the Ottoman Empire, many reform initiatives, especially the innovation in education, were implemented as a remedy. While there are those who oppose these reform attempts by referring to the power of tradition, there are also those who reject the tradition and argue that it is necessary to imitate Western civilization and that the only civilization is Western civilization. At this point, the East-West comparison of Mehmet Akif Ersoy, who knows both the Eastern world and the Western world, is important. In this regard, he says:

“We see two classes of people in our country: firstly, there are those who claim that everything exists in the Orient, and we must close the windows that open towards the West. And secondly, there are those who claim that everything exists in the West, and we should keep even our family members open to the people of the West. It seems to me that those who say that everything exists in the Orient, do not know not only the West, but also the Orient. As a matter of fact, those who argue that everything exists in the West do not know not only the Orient, but also the West.”

He states that the East fell behind behind in production as follows:

Go back and watch the stagnant East: How backward it is!
Maybe its place on earth will not stay soon!

...

O great East, o eternal abode!
Make an intention to move beyond!
I'm afraid of the hands of the West tomorrow,
In that you will suffer from malice of all sorts!

He states that the West is now developing and that it is necessary to bring the science into the country.

In this respect, you know, let thyself be not discouraged,
my son;
Let thy face turn only to the knowledge of West.
Work day and night with those children;
Retrieve three hundred years of knowledge frequently!

The infallible fountain seeps into the land of science,
 Drink and bring home that useful water,
 The same springs are now here to revive,
 Let your mind work, my son, and be bridge.

Thus, Mehmet Akif Ersoy thinks that sufficient manpower can be provided to solve the problems of the Ottoman Empire. On the other hand, he also criticizes the Western attitude towards Muslim societies and uses expresses it as the "Civilization is the only toothless beast" in the national anthem. Mehmet Akif Ersoy's East-West comparison and his perception of the West will also enable us to examine the reasons behind many current issues. In this section, Mehmet Akif Ersoy's understanding of civilization and perception of the West will be discussed.

Key Words: Mehmet Akif, Civilization, Western Civilization, Islamic Civilization, The Thought during the 2nd Constitutional Period.

I. Giriş

Osmanlı Devleti altı asrı aşan bir süre hüküm sürmüş bir cihan devletiydi. Bu süre içerisinde birçok badireler atlatmış, çalkantılı süreçlerden geçmiştir. Osmanlı Devleti'nin 19. ve 20. yüzyıllarda içinde bulunduğu askeri, siyasi, sosyal ve ekonomik sıkıntılar geçmiş dönemlere oranla ciddi sosyal ve siyasal dönüşümlere neden olmuş gelişmeleri içinde barındıran dönemlerdir. Savaşlarda alınan yenilgiler durdurulamayınca bu duruma çare bulabilmek için devlet adamları, düşünürler arayışlara girmiş, değişik yöntemleri kurtuluş çaresi olarak teklif etmişlerdir. Eskiyen, artık karşılaşılan sorunları çözmeye yetersiz kalan devlet mekanizmasının yenilenmesi gereği ortaya çıkmış, bunun sonucunda da bir dizi ıslahat teşebbüslerine girişilmiştir. Savaşlarda alınan yenilgilerin temel sebebinin askeri olduğu tespitinin ardından askeri alanda yenileşme faaliyetlerine girişilmiş, askeri talim usulü yeniden düzenlenmiş, askeri olarak çağın gerektirdiği bilgi seviyesinin kazanılabilmesi için de teknik okullar açılma yoluna gidilmiştir. I. Mahmut'un saltanat döneminden itibaren açılmaya başlanan mühendishanelerde Batı usulü matematik ve fen bilimleri öğretilmeye çalışılmıştır. Kurulan bu eğitim müesseselerinde asıl gaye ilim yapmaktan ziyade orduya teknik eleman yetiştirmekti.¹ Yenileş-

¹ Ecüment Kuran, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler* (Ankara: TDV Yayınları,

Sonra, nâmûsuna kurbân edilen bunca hayat!
 Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler!
 Göğsü baltayla kırılmış memesiz vâlideler!
 Teki binlerce kesik gövdeye âid kümeler:
 Saç, kulak, el, çene, parmak... Bütün enkâz-ı beşer!

....

Ey, bu toprakta birer na'ş-ı perîşan bırakıp,
 Yükselen mevkib-i ervâh! Sakın arza bakıp;
 Sanmayın: Şevk-ı şehâdetle coşan bir kan var...
 Bizde leşten daha hissiz, daha kokmuş can var!
 Bakmayın, hem tükürün çehre-i murdârımıza!
 Tükürün: Belki biraz duygu gelir ârımıza!
 Tükürün cebhe-i lâkaydına Şark'ın, tükürün!
 Kuşkulansın, görelim, gayreti halkın, tükürün!
 Tükürün milleti alçakça vuran darbelere!
 Tükürün onlara alkış dağıtan kahbelere!
 Tükürün Ehl-i Salîb'in o hayâsız yüzüne!
 Tükürün onların aslâ güvenilmez sözüne!
 Medeniyet denilen maskara mahlûku görün:
 Tükürün maskeli vicdanına asrın, tükürün!²⁰

Mehmet Akif Ersoy bu mısralarıyla Batı'nın gelişmişlik altında gizlenen maskeli yüzüne işaret etmekte ve İslam dünyasında meydana getirdiği olumsuz durumlara dikkat çekmektedir. Mehmet Akif Ersoy'un Safahat'ta medeniyet kelimesine yapılan olumsuz vurgularla ilgi daha birçok örnek verilebilir.

Sonuç Yerine

Mehmet Akif Ersoy yaşamış olduğu dönemde İslam dünyası birçok sıkıntı içindeydi. Osmanlı Devleti'nin uzun yıllar yönettiği devasa toprakları bir bir kaybetmesi, Müslüman halkın savaşlarda yaşamlarını yitirmeleri, geride kalanların muhacir durumuna düşmesi, okulların yeterli seviyede ilim adamı yetiştirememesi, İslam dünyasının cehalet, kavmiyetçilik, ahlaki çöküntü vb. birçok sorun içinde yüzmesi her mütefekkir gibi onu da çareler üretmeye yöneltmiştir. O öncelikle tarihi süreçte Müslümanların ortaya koydukları eşsiz

²⁰ Ersoy, "Hakkın Sesleri", *Safahat*, 182-183.

İslam medeniyetini hatırlatmış, İslam dünyasının yeniden kalkınup gelişebilmesi için Batı'nın ilim ve tekniğinden istifade etmek gerektiğini belirtmiştir. Bunun yanında Mehmet Akif Batı'nın "medeniyet" adı altında emperyalist emellerine de dikkat çekmiştir.

Kaynakça

- Babanzâde Ahmed Naim, *Mekteb-i Sultanîye Mahsus Sarf-i Arabî ve Temrinat*, İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 1323.
- Babanzâde Ahmet Naim, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecdîd-i Sarih Tercümesi*. Ankara: DİB Yayınları, 1976.
- Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat*, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Kara, İsmail, *İslamcıların Siyasi Fikirleri*. İstanbul: İz Yayınları, 1994.
- Karakoç, Sezai, *Mehmet Akif*, İstanbul: Diriliş Yayınları, 8. Baskı, 1998.
- Kuntay, Mithat Cemal, *Mehmet Akif*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, 1990.
- Kuran, Ecüment, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- Özcan, Azmi, "İslamcılık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/70. Ankara: TDV Yayınları, 2001.
- Timurtaş, Faruk K., *Mehmet Akif ve Cemiyetimiz*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

METAFOR TEORİSİNE GÖRE MEHMET AKİF’TE GELİŞMİŞLİK VE GERİ KALMIŞLIK KAVRAMLARI

Resul Özavşar*

Özet

Metaforlar dil ve edebiyat araştırmalarında şair ve ediplerin, edebî yeterliliklerini sergilemek amacıyla kullandıkları birer söz sanatı olarak ele alınır. Ancak kavram sistemimiz büyük oranda metaforiktir; yani insan zihni, bir kavram alanının çıkarım modellerini bir diğer kavram alanı hakkında akıl yürütmek için metaforik eşleştirmeler yaparak sistemli bir şekilde kullanmaktadır ve dil bu şekilde işlevsellik kazanmaktadır. Kavramlar düşünce dünyamızı ve yaşantımızı şekillendirir, dünyayı algılayış tarzımızı, çevremizle ilişki kurma biçimimizi yapılandırır. Öyleyse metaforları sadece birer söz sanatı olarak ele almak bize, sanatkârın dünyayı algılayış tarzını ve düşünce dünyasını şekillendiren yapıyı gerçek anlamda ortaya koyma şansını kaybettirir.

İstiklal şairi Akif’in düşünce dünyasını şekillendiren kavramların metaforik yapısı hakkında bilgi edinmek için Akif’in dilindeki metaforik ifadelerin incelenmesi gerekir. Söz konusu metaforik yapı incelendiğinde Akif’in *gelişmişlik* ve *geri kalmışlık* kavramlarını “sel”, “nehir”, “şelalenin kaynağına doğru yüzmek”, “deniz”, “misafir”, “pınar”, “anahtar”, “ateş”, “kısırlık”, “uyku”, “hareketli”, “durağan”, “bataklık”, “has-

* Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, resulozavsar@osmaniye.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4602-3270>

talık", "hapishane", "kene", "bit", "sırtlan", "kahpe", "yalnızlık", "aydınlık", "karanlık", "yukarı", "aşağı", "ileri", "geri" gibi kavramlara göre yapılandırdığı ortaya çıkmaktadır.

Kavramsal metaforlarla ilgili çalışmalar ortaya koymuştur ki toplumun değerleri ve dildeki metaforlar arasındaki tutarlı bir ilişki vardır. Yaşantısıyla kültürel değerlerine bağlılığını sıkı sıkıya ortaya koyan Akif'in kullandığı metaforik ifadeler, toplumun değerleriyle büyük oranda örtüşmektedir. Bu çalışmada, kavramsal metafor teorisi bağlamında Akif'in düşünce dünyasında *gelişmişlik* ve *geri kalmışlık* kavramları incelenecektir.

Anahtar Kavramlar: Dil Bilimi, Safahat, Mehmet Akif Ersoy, Metafor Teorisi, Kavramsal Metafor, Gelişmişlik ve Geri Kalmışlık Kavramları.

The Concepts of Development and Backwardness in Mehmet Akif According To The Metaphore Theory

Abstract

In language and literature research, metaphors are considered as rhetoric art used by poets to display their literary competence. However, our concept system is largely metaphorical; In other words, the human mind systematically uses the inference models of one concept area by making metaphorical pairing to reason about another concept area and the language becomes functional in this way. Concepts shape our world of thought and life, structure the way we perceive the world and relate to our environment. Hence, treating metaphors as mere rhetoric loses us the chance to reveal the artist's way of perceiving the world and the structure that shapes the world of thought.

It is necessary to examine the metaphorical expressions in Akif's language in order to learn about the metaphorical structure of the concepts that shape the world of thought of the poet of independence Akif. When the metaphorical structure in question is examined, it is revealed that Akif has structured the concepts of development and backwardness according to the concepts of "flood", "river", "swim to the source of the waterfall", "sea", "guest", "spring", "key", "fire", "infertility", "sleep", "moving", "still", "swamp", "sickness", "prison", "tick", "lice", "hyena", "bitch", "loneliness", "light", "dark", "up", "down", "back and forth".

Studies on conceptual metaphors have revealed that there is a consistent relationship between the values of society and metaphors in language. In Akif, who firmly reveals his commitment to his life and cultural values, there is no metaphor that would contradict the values of the society. In this study, the concepts of *development* and *backwardness* in Akif’s world of thought will be examined according to the conceptual metaphor theory.

Key Words: Linguistics, Safahat, Mehmet Akif Ersoy, Metaphor Theory, Conceptual Metaphor, Development and Backwardness Concepts.

Giriş

Sanatçı ve düşünürün fikirleri, hayata bakış tarzı toplumsal problemlerin tespiti ve çözümü açısından önem arz etmektedir. Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemlerinde yaşamış olan Akif’e göre Müslüman toplumların geri kalmasında toplumsal ve dinî sebepler yatmaktadır.¹ Akif, kendi penceresinden bu sorunları dile getirirken zaman zaman metaforik bir dil kullanır; bu, sadece retorik gösteriş endişesiyle gerçekleşen bir durum değildir, daha çok onun düşüncelerine ve faaliyetlerine yön veren kavram sistematığının dildeki yansımalarıdır. “Kavramlar insanın çevresindeki nesnelere, olay ve durumlara ait, kişisel gözlem ve deneyimlere dayanan tasarımların zihinde yer eden ve bir soyutlamayla (abstraction) dile dönüşen yönüdür, göstergelerin gösterilen yanıdır.”² İnsan doğadaki nesnelere, farklı durum ve olayları kendine özgü algılama şekline bağlı olarak ses bileşimleriyle kavramlaştırır. Kavramlaştırma dilin imkânları nispetinde kimi zaman türetim kimi zaman, ilgisi ve benzerliği olan başka kavramlardan yapılan aktarmalarla gerçekleşir.³ “Kapalı istiare”, “açık istiare”, “mecazı mürsel” gibi terimler edebiyat incelemelerinde şair ve ediplerin eserlerinde kullandığı birer sanat olarak karşımıza çıkar; ayrıca bu terimler eğitim sistemimizde de retorik bir unsur olarak işlenir. Bu kavramlar gündelik, sıradan dil bağlamında değil daha çok şair ve ediplerin meydana getirdiği edebî

¹ Bk. Satılmış Öz, “Mehmet Akif Ersoy’da Geri Kalmışlık ve Kalkınma Problemi (Safahat Örneği)”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/30 (2013): 140-161.

² Doğan Aksan, *Anlambilim Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi* (Ankara: Engin, 2009), 41.

³ Aksan, *Anlambilim*, 30.

GELİŞMİŞ OLAN, YUKARIDADIR; GELİŞMEMİŞ OLAN, AŞAĞIDADIR	Toprakta emeklemek, düşmek, batmak, alçalmak	Gelişmişlikte geride kalmak
	Cevvi istila etmek, doğrulmak, yükselmek,	Gelişmişlikte ileri gitmek
GELİŞMİŞ OLAN, İLERİDEDİR; GELİŞMEMİŞ OLAN, GERİDEDİR	Geri, gerilemek, geri kalmak, dönmek, ric’at	Gelişim açısından yetersiz kalmak
	İleri, ilerlemek,	Gelişim açısından yeterli duruma gelmek

Kaynakça

- Aksan, Doğan. *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınları, 2009.
- Cebeci, Oğuz. *Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri*. İstanbul: İthaki Yayınları, 2019.
- Çetinkaya, Bayram. *Türkiye Türkçesinde Mutluluk ve Üzüntü Göstergeleri*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 2006.
- Çetinkaya, Bayram. “Kutadgu Bilig’de Kavramsal Metaforlar”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19/2 (2017): 377-399.
- Ersoy, Mehmet Akif. *Safahat*. Thk. Mehmet Ertuğrul Düzdağ. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Lakoff, George – Johnson, Mark. *Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil*. Çev. Gökhan Yavuz Demir. İstanbul: İthaki Yayınları, 2015.
- Ocak, Gürbüz – Gündüz, Mevlüt. “Eğitim Fakültesini Yeni Kazanan Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleği Dersini Almadan Önce ve Aldıktan Sonra Öğretmenlik Mesleği Hakkındaki Metaforlarının Karşılaştırılması”. *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 2/8, (2006): 293-310.
- Öz, Satılmış. “Mehmet Akif Ersoy’da Geri Kalmışlık ve Kalkınma Problemi (Safahat Örneği)”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/30 (2013): 140-161.
- Özavşar, Resul. “Ölümü Kavramsallaştırma ya da Anlamlandırma: Ölümle İlgili Deyimlerde Kavramsal Metafor ve Metonimler, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 26 (2021): 108-120.

Kövecses, Zoltan. *Metaphor in Culture*. Cambridge: Cambridge University, 2005.

Küçükşen, Kübra. "Toplumsal Sorunlara Mehmet Akif Ersoy'un Perspektifinden Bakmak". *Söylem Filoloji Dergisi* 6/2 (2021): 368-378.

Yurtbaşı, Metin. *Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Excellence Publishing, 2012.

MEHMET AKİF ERSOYUN EĞİTİM HAYATI VE EĞİTİM ANLAYIŞI

| Rabia Yıldırım*

Özet

Mehmet Akif'in hayatını, eserlerini, kişiliğini, mücadelesini araştıran onu anlamaya çalışan ve milletimize sunan birçok araştırma ve eser mevcuttur. Özellikle istiklal marşı şairi olması kendisini ilgi odağı haline getirmektedir. Bizim amacımız Mehmet Akif'in hayatına, eserlerine, mücadelesine eğitim ve eğitimcilik çerçevesinden bakarak tanımaya, anlamaya çalışmaktır. Akif'in eğitimciliğini sadece kürsüde ders ve vaaz vermesiyle sınırlı görmeyip eserleri ve hayatının ne derecede eğitime yönelik olduğunu tespit etmek önemlidir. Bu çalışmada Akif'in ilmi tahsile bakışı yanında din, dil, ahlak ve kültür gibi milli kimliği oluşturan kimlik öğelerinin korunmasına yönelik mücadelesine dikkat çekilip eğitimle ve özelde din eğitimiyle bağdaştırılabilen görüşleri belirlenecektir. Akif'in eğitim anlayışı ve din eğitimi anlayışı başlıklarında onun eğitim anlayışı, eserlerinden ve hayatından yola çıkılarak incelenmeye çalışılacaktır. Bütün gücüyle İslam âlemini düzeltmeye, uyandırmaya uğraşan Akif, olaylara hakikatin penceresinden bakar karşısında dinî ve milli bir tavır alır. Akif, karşılaşılan bütün meselelerin çözümünde dini referans alır. Fakat akıl ve beşerî ilimler bu referansın tamamlayıcısıdır. İslam ülkelerindeki geri kalmışlığın nedenini dine bağlayanlara karşı akılcı ve

* Arş. Gör. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, e-posta: rabia.yildirim@dpu.edu.tr.

bilimsel olarak geriliğin temel sebebinin din değil dinî cehalet olduğunu izah eder. Tavrı alınması gereken din değil dinin cahilliği olmalıdır. Çözüm ise dinin özüne uygun bir din eğitimi verilmesinde görünür. Batı, müspet ilimlerde, sanatta, sanayide gelişmiştir. Bunlar insanlığın ortak malıdır ve alınmalıdır. Batı aynı zamanda ahlakı, kültürü, dini, yaşam tarzı farklıdır ve bunu dünyaya ihraç etme gayretindedir. Bunlara meyledilmemelidir, uzak durulmalıdır. Bunlar kimliğin özüdür kendimize ait olanları kaybedersek kimliğimizi kaybetmiş oluruz. Din eğitimi ve müspet ilimler gençliğe birlikte verilmeli. Bu iki ilim çatıştırılmamalı ikisi de birbirine saygılı olmalıdır.

Anahtar Kavramlar: Mehmet Akif Ersoy, Eğitim, Öğretim, Din Eğitimi.

Abstract

There are many researches and works that explore Mehmet Akif's life, works, personality and struggle, try to understand him and present them to our nation. Especially being a national anthem poet makes himself the center of attention. Our aim is to try to get to know and understand Mehmet Akif's life, works and struggle from the perspective of education and training. It is important to determine to what extent his works and life are oriented towards education not seeing Akif's education as limited to lectures and sermons at the pulpit. In this study, Akif's views on education and especially religious education will be determined by drawing attention to his struggle for the protection of identity elements that make up national identity such as religion, language, morality and culture. In the titles of Akif's understanding of education and understanding of religious education, his understanding of education will be tried to be examined based on his works and life. Trying to correct and awaken the Islamic world with all his might, Akif looks at events from the window of truth and takes a religious and national stance. Akif takes religious reference in the solution of all the problems encountered. But reason and humanities are complementary to this reference. Against those who attribute the cause of backwardness in Islamic countries to religion, he explains that the main reason for rational and scientific backwardness is not religion but religious ignorance. The attitude should not be religion, but the ignorance of religion.

The solution is to give a religious education in accordance with the essence of religion. The West has developed in positive sciences, art and industry. These are the common property of humanity and should be taken. At the same time, the West is different in its morality, culture, religion and lifestyle and is trying to export it to the world. They should not be inclined towards, they should be avoided. These are the essence of identity, if we lose what belongs to us, we lose our identity. Religious education and positive sciences should be given to the youth together. These two sciences should not conflict and both should be respectful to each other.

Key Words: Mehmet Akif Ersoy, Education, Teaching, Religious Education.

Giriş

Eğitim; bir kimseyi eğitime, okutma, yetiştirme eylemi; insan topluluklarında kültürün geliştirilmesi için yararlanılan araçların tümü; eğitmek amacıyla verilen dersler, bilgiler gibi birçok anlamı barındırır.¹ Günümüzde eğitimin sayısız tarifini bulmak mümkündür. Başta çeşitli sınırlılıklar içerisinde girmiş olsa da gitgide kavramın alanı genişlemiş ve daha da genişleyeceği açıktır.²

Kimileri eğitimi, terbiye, tahsil, talim, tedris, maarif, öğretim vb. kavramlarının yerine kullanılırken hiç de yadırganmaz. Çünkü insana dokunan onu aydınlatmaya, öğretmeye, bilgilendirmeye, terbiye etmeye, yetenek kazandırmaya, iş yapabilir hale getirmeye, düşünce ve davranışları üzerinde olumlu değişiklikler yapmaya yönelik her faaliyet eğitimle ilişkilidir. Okulda öğrenme, insanın öğrenme türlerinin sadece biridir. Çok daha geniş bir tabir olan “eğitim” ise, bütün öğrenimleri içine alan ve insanın hayatı boyunca devam eden öğrenme faaliyetini ifade etmektedir.³

İnsanın en güzel biçimde yaratılmış olmasının hikmeti içerisinde, onun eğitilebilir bir varlık olmasının payı büyüktür. Çünkü insan sadece içgüdülerle hareket eden bir varlık değil, akıl, irade sahibi,

¹ “Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi”, *Eğitim Maddesi*, ed. Sefa Kılıçoğlu vd. (İstanbul: Sabah, 1992), 6/113.

² Bk. G. Mialaret, “Eğitim Bilimlerinin Epistemolojik ve Metodolojik Temelleri”, çev. Seçkin Özsoy, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 32/1-2 (1999), 318-319.

³ Amiran Kurtkan, *Sosyolojik Açından Eğitim Yolu ile Kalkınmanın Esasları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1972), 16.

- 12- Yükselmeyi hedefleyen eğitim, millete, bireylere yetenek kazandırmaya çalışırken aynı zamanda erdemlerde kazandırmaya yönelmelidir.
- 13- Eğitimciler, milletine güvenmeli, milli değerlerine saygılı olmalı bu değerleri önce kendileri içselleştirmeli ki bunları gelecek nesle benimsetebilsin. Öğretmenler, eğitimciler en azından imanlı, edepli, liyakatli ve vicdanlı olmalıdır. Milletin diri ve zinde kalabilmesi için düşünürler, aydınlar ile halkın iletişimi kopuk olmamalı, sağlıklı olmalıdır.

Sonuç olarak günümüzde medreseler kaldırılmış okullaşma yaygınlaşmıştır. 12 yıllık eğitim zorunlu hale getirilmiştir. Müspet ilimlerinin yansira temel dini bilgilerin verildiği din dersleri de zorunlu olmuştur. Dini alanda orta, lise düzeyinde imam hatip okulları, yüksek öğretim düzeyinde İlahiyat okulları bulunmaktadır. Buralarda müspet ilimler yanında çeşitli seviyelerde din eğitimi birlikte verilmektedir. Dolayısıyla eğitim sistemimizin rotası olan Temel Eğitim Kanunu'nun içeriğinde Akif'in tavsiyelerinin büyük ölçüde yer aldığı görülmektedir. Yine eğitim sistemimizin başında *Milli* kelimesinin oluşu da Akif'in eğitim anlayışındaki temel düşüncesi ile örtüşmektedir. Günümüzde eğitimde şiddet bitme noktasına gelmiş, derslerde branşlaşmalar gerçekleşmiştir. Hali hazırda değerler eğitimi de önemsenmektedir. Ayrımcılık, bölücülük ve din istismarcılarıyla mücadele edilmektedir. Temel Eğitim Kanununda insanları eğiten yayınlarla ve içeriğiyle düşünce hürriyeti çerçevesinde (yetersiz olmakla birlikte) mücadele edilmektedir. Fakat Akif'in o dönemde tespit ettiği sorunlardan bir kısmının devam ettiği söylenebilir.

Kaynakça

- Beydilli, Kemal, "Prusya", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 34/354-358. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Bilgin, Beyza. "Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/1 (1981), 469-483.
- Çantay, Hasan Basri. *Akifname (Mehmed Âkif)*. İstanbul: Ahmed Said Matbası, 1966.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim Meâli, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2011.

- Er, Ayşen. "Mehmet Akif'in Azmi ve Mücadeleci Ruhu". *Akif'i Anmak Akif'i Yaşamak*. Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, 2018.
- Ersoy, Mehmet Akif. *Safahat*. ed. M. Ertuğrul Düzdağ. İstanbul: Bağcılar Belediyesi Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Karakoç, Sezai. *Mehmed Akif*. İstanbul: Diriliş, 6. Basım, 1987.
- Karaman, Hayreddin- Çağrı, Mustafa. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 4. Basım, 2007.
- "Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi". *Eğitim Maddesi*. ed. Sefa Kılıçhoğlu vd. C. 6. İstanbul: Sabah, 1992.
- Kurtkan, Amiran. *Sosyolojik Açıdan Eğitim Yolu ile Kalkınmanın Esasları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1972.
- Mialaret, G. "Eğitim Bilimlerinin Epistemolojik ve Metodolojik Temelleri". çev. Seçkin Özsoy. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 32/1-2 (1999), 317-330.
- METK, Milli Eğitim Temel Kanunu (1739. 5101). 14574 (24.06.1973). Erişim 11.10.2021. www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf.
- Nabi, Yaşar, *Kılavuz Sözlük Osmanlıca- Türkçe*. İstanbul:Varlık, 2. Basım, 1968.
- Timuçin, Afşar. *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Bulut Yayın Dağıtım, 5. Basım, 2004.
- Tosun, Yusuf- Özhazar, Hüseyin. *Akif'in İzinde Yakın Tarihimiz (1873-1936)*. İstanbul: Tire Kitap, 2017.
- Yavuz, Mustafa Şevki-Çetin, Abdurrahman. "Ayet". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 4/241-244. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.

İSTİKLAL MARŞI'MIZIN BENDLER HALİNDE TAHLİLİ

Nurullah Çetin*

*1. BEND:

**"Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak."
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak."**

(Ey Türk milleti! Hiç korkmana, endişe etmene gerek yok; çünkü Batı ufkundaki kızılılık içinde batmakta olan Türk bayrağı, ülkemizde en son Türk ölmedikçe sönüp batmayacaktır. O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak; O benimdir, o benim milletimindir ancak.)

Bu bendde ümit ve irade istiklali vardır. Birey olarak insanın ve toplumsal yapı olarak bir milletin geleceğe dönük ümidi kalmamışsa ve içinde bulunduğu her türlü zorluk ve sıkıntıdan kurtulmak için bir çare ve çözüm arayışına dönük bir iradesi kalmamışsa orada ümit ve irade istiklali yok demektir. 30 Ekim 1918 - 9 Eylül 1922 tarihleri arasında işgal döneminde halkımızın bir kısmı işgalden kurtuluş ümidini ve bunun için gerekli olan iradeyi kaybetmiş, tam bir ümitsizlik, çaresizlik ve çözümsüzlük içinde kalmıştı.

Bunlar, yaşamak için tek çareyi işgalci Haçlı ordularına teslim olmakta ve mandacılıkta görüyorlardı. Bir kısmı İngiliz, bir kısmı Ameri-

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı öğretim üyesi.

“İSTİKLAL MARŞI”NIN GRAMERİ

Ebubekir Eraslan*

Özet

İstiklal Marşı, 1921 yılında Mehmet Akif Ersoy tarafından aruz ölçüsüyle yazılmış bir edebî ve ebedî metindir. Edebî metindir, çünkü dokuz dörtlük bir beşlik olmak üzere toplamda kırk bir dizeden oluşmaktadır. Sahip olduğu anlam ve ruh açısından Türk milleti için paha biçilemez estetik zevke sahiptir. Ebedî metindir, çünkü yine Türklüğün kıyamete kadar yaşayacak sonsuz manzumelerüstü bir andıdır.

2021 yılı İstiklal Marşı'nın yazılışının 100. yılı ve Mehmet Akif Ersoy'u anma yılıdır. Bu yıla kadar, İstiklal Marşı'nın grameri konusunda parça parça çalışmalar yapılmış, bütünüyle bu konuya değinilmemiştir. Bu yazıyla; İstiklal Marşı'nın yazılışının yüzüncü yılında gramer bilgisinin temel unsurlarından olan ses, şekil, cümle ve köken bilimleri açısından İstiklal Marşı incelenecektir. İnceleme öncesinde söz konusu konuların kısa bilgilendirilmesi yapılacak, İstiklal Marşı'ndaki örnekliklerine dize numaraları da verilerek tek tek değinilecektir.

İstiklal Marşı'nın söz varlığında toplamda 249 sözcük yer almaktadır. Bunlar içerisinde hemen hemen tüm ses olaylarına yer verildiği, ses olaylarının anlamı kuvvetlendirecek tarzda şiirde yer aldığı, şiirin anlamını derinleştirmek için iyelik eklerine sıklıkla müracaat edildiği, şiirde daha çok basit yapıda

* Dr.Öğr.Gör, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, Türkiye/Muğla, e-posta: ebubekireraslan@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3713-1242.

sözcüğün bulunduğu, isimlerin fiillerden fazla olduğu, fiillerin daha çok tek heceli ve emir kipinde çekimlendiği, şiirin anlamını daha çok kuvvetlendirmek için sıfatlara yoğun bir şekilde müracaat edildiği, cümlelerin kısa ve kişiyi yönlendirici şekilde kompozisyon oluşturduğu, köken bilgisi açısından daha çok Türkçe sözcüklerin Marş'ta kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kavramlar: İstiklal Marşı, gramer, söz varlığı, Mehmet Akif Ersoy.

Grammar of the İstiklal Marşı

Abstract

The İstiklal Marşı is a literary and eternal text written by Mehmet Akif Ersoy in 1921. It is a literary text because it consists of a total of forty-one lines, nine by four and a five. In terms of its meaning and spirit, it has an invaluable aesthetic pleasure for the Turkish nation. It is an eternal text, because it is an eternal supra-verse moment of Turkishness that will live until the end of the world.

The year 2021 is the 100th anniversary of the writing of the İstiklal Marşı and the year of commemorating Mehmet Akif Ersoy. Until this year, some studies were carried out on the grammar of the İstiklal Marşı, but this issue was not fully addressed. With this article; In the centennial of the writing of the İstiklal Marşı, the İstiklal Marşı will be examined in terms of sound, form, sentence and origin sciences, which are the basic elements of grammatical knowledge. Before the examination, brief information about the aforementioned subjects will be made, and the examples in the İstiklal Marşı will be mentioned one by one by giving their string numbers.

There are 249 words in total in the vocabulary of the İstiklal Marşı. Among these, almost all sound events are included, sound events are included in the poem in a way that strengthens the meaning, possessive suffixes are frequently applied to deepen the meaning of the poem, there are more simple words in poetry, nouns are more than verbs, verbs are mostly monosyllabic and in imperative mood. It has been observed that the adjectives are intensely used in order to strengthen the meaning of the poem, the sentences are short and form compositions in a way that directs the person, and the Turkish words are mostly used in Marş in terms of origin.

Key Words: İstiklal Marşı, grammar, vocabulary, Mehmet Akif Ersoy.

Giriş

Balkan Harbi, Birinci Dünya Savaşı, Çanakkale Savaşları, Anadolu'nun çeşitli yerlerinin ve İstanbul'un işgal edilmesinden sonra Türk milleti, Ankara'da 23 Nisan 1920'de açtığı TBMM ile ulusal Kurtuluş Savaşı'nı resmî olarak başlatmıştır. Kurtuluş Savaşı döneminde halkın ve ordunun “moral ve motivasyonu”nu sağlam kılmak ve bunu daha da güçlendirmek amacıyla bir İstiklal Marşı'nın yazılması fikri gündeme gelmiştir. Fakat düzenlenen yarışmaya katılan şiiirler beğenilmemiş, en sonunda Mehmet Akif Ersoy yakın arkadaşları vasıtasıyla İstiklal Marşı'nı yazmaya ikna edilmiş ve onun yazdığı Marş, resmî marşımız olarak 21 Mart 1921 tarihinde TBMM'de kabul edilmiştir.

Akif; çok ihtiyacı olmasına rağmen marş için konulan ödülü kabul etmemiş, tüm şiiirlerini bir araya getirdiği Safahat adlı eserine “O şiiir artık benim değildir, milletin malıdır” diyerek İstiklal Marşı'nı almamıştır.

İstiklal Marşı; İstanbul hükümetinin Sevr antlaşmasını imzaladığı, Anadolu'nun farklı yerlerinin düşman işgalinde olduğu, Türk milletinin acı ve keder içinde bulunduğu, türlü yoklukları yaşadığı günlerin atmosferinde o kara günleri tüm heyecanı ve çıplaklığıyla yansıtan zengin lirizmle dolu şiiirlerüstü bir eserdir. Zaten Akif'in hem edebî metin düzeyi hem de Türkçe sarfı açısından en etkili metni kuşkusuz İstiklal Marşı'dır.¹

Mehmet Akif Ersoy, yıllar sonra vefatına yakın İstiklal Marşı'yla ilgili şunları söylemektedir: “İstiklal Marşı... O günler ne samimi ne heyecanlı günlerdi. O şiiir, milletin o günkü heyecanının ifadesidir. Bin bir fecayi karşısında bunalan ızdıraplar içinde halas dakikalarını beklediği bir zamanda yazılan o marş, o günlerin kıymetli bir hatırasıdır. O şiiir bir daha yazılamaz... Onu kimse yazamaz... Onu ben de yazamam... Onu yazmak için o günleri görmek, o günleri yaşamak lazım.”²

Her ulusun bir millî marşı vardır. Türk milletinin de Ulusal Marşı bulunmaktadır ve bunun bir özel adı da bulunmaktadır. O da “İstiklal Marşı”dır. Bu ismin verilmesinin sebebi yazıldığı dönemde Türk milletinin ulusal mücadelesini vermesidir. Bu yönüyle İstiklal

¹ Murat Küçük, “Mehmet Akif Ersoy ve Türkçe”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 21(2), 2014, 109.

² Recep Duymaz, *Millî Mücadele'miz ve İstiklal Marşı'mız*. 6. bs., İstanbul: Akademik Kitaplar, 2020, 164.

lerine göre daha sık kullanıldığı, fiillerin çoğunlukla tek heceli olarak ve emir kipinde 2. şahsa göre çekimlendiği, sözcük türlerinin hemen hemen hepsine yer verildiği anlaşılmaktadır. Özellikle destansı anlatımın yoğun şekilde kullanıldığı edebî metinlerde geçen tek heceli ve emir kipli ifadelerin Marş boyunca sık geçmesi İstiklal Marşı’na bir destansı eda katmaktadır.

İstiklal Marşı’nın cümle bilgisine gelindiğinde; şiirdeki cümlelerin kısa tutulduğu ve tamamıyla basit yapıda olduğu, cümlelerin olumlu yapısından hareketle karşıdaki okuru etkilemek istediği, fiil ve devrik cümlelerinin şiirde yaygın olduğu müşahade edilmiştir. Özellikle manzum bir eser olan İstiklal Marşı’nda devrik kısa cümlelerin sıklıkla geçmesi, anlamın daha da ön plana çıkarıldığıının bir başka göstergesidir.

İstiklal Marşı’ndaki sözcüklerin kökenlerinin çoğu Türkçe’dir. Türçeden sonra en çok Arapça alıntı sözcüklere yer verildiği anlaşılmıştır. Millî şair Mehmet Akif Ersoy’un bu bilinçli tercihi onun Türkçeciliğinin en önemli göstergesidir. Ayrıca alıntı sözcüklerin daha çok dinî alanda kullanılan sözcüklerle ilgi olması İstiklal Marşı’nın vurgulanması gereken bir başka özelliğidir.

İstiklal Marşı; manzum olarak yazılmış, 41 dizeden oluşmuş, destansı Türk millî Marşı’dır. Onun dil bilgisel değeri emsallerinden kat be kat fazladır. Ses, şekil, cümle ve köken bilgisi açısından İstiklal Marşı; Türkçenin tüm gramatikal özelliklerinden kendisine örneklik bulunduran bir eserdir.

Kaynakça

- Acar, Kenan. “İstiklal Marşının Söz Varlığı Üzerinde Analitik Bir İnceleme Denemesi”, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 6 (13), 370-381, 2018.
- Akay, Hasan - Andı, M. Fatih. *İstiklal Marşı’nın Kabulünün 90. Yıldönümü Dolayısıyla İstiklal Marşı 41 Dize 41 Yorum*. İstanbul: Hat Yayınevi, 2010.
- Altınbaş, Nihal. *İstiklâl Marşı’nın Kabulünün 94. Yılı ve Mehmet Âkif Ersoy’u Anma Günü*. Ankara: TBMM Basımevi, 2015.

- Ayaz, Eyüp Sertaç. "İstiklâl Marşı'na Dilbilimsel Bir Yaklaşım", *İstiklal Marşının kabulünün 90. yılında Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşı Genç Bakışlar Ulusal Sempozyumu* 10-12 Mart 2011 Bartın Üniversitesi, 1-21, 2011.
- Çağbayır, Yaşar. *İstiklâl Marşı'nın Tahlili*. Ankara: TDV, 2013.
- Duymaz, Recep. *Milli Mücadele'miz ve İstiklal Marşı'mız*. 6. bs., İstanbul: Akademik Kitaplar, 2020.
- Eraslan, Ebubekir. *Diksiyon Türkçeyi Güzel, Doğru, Düzgün ve Etkili Konuşmak*. 6 bs., İstanbul: Akademik Kitaplar, 2021.
- Ergin, Muhrarrem. *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları, 1998.
- Gülensoy, Tuncer. *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, 2 c. Ankara: TDK, 2011.
- Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK, 2003a.
- Korkmaz, Zeynep. *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK, 2008b.
- Küçük, Murat. "Mehmet Akif Ersoy ve Türkçe", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 21(2), 93-112, 2014.
- Parlatır, İsmail - Şahin, Hatice. *Türk Dili Sözlü ve Yazılı Anlatım Türleri İle Anlatım Teknikleri*, 2. bs., Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2011.
- Mevzuat.gov.tr. *İstiklal Marşının Kabul Edildiği Gün Ve Mehmet Akif Ersoy'u Anma Günü*
- Hakkında Kanun, Erişim: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5649.pdf>, 20.04.2021.

VAAZLARINDA KULLANDIĞI ÂYETLER BAĞLAMINDA MEHMED ÂKİF ERSOY'UN VERDİĞİ TOPLUMSAL MESAJLAR

Şuayip Karataş*

Özet

Bir Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi aydını olan Mehmed Âkif Ersoy, toplumun yaşadığı sıkıntı ve dertlerle son derece ilgili bir karaktere sahiptir. Bu manada, çocukluk ve yetişkinlik çağlarının büyük savaflara denk gelmesi, onu Müslüman bir aydın olarak derinden etkilemiş, İslâm ümmetinin maruz kaldığı sıkıntılara ve badirelere çare aramaya sevk etmiştir. O, Balkan Savaşı ve akabinde başlayan İstiklâl Mücadelesi yıllarında, vatanına ve milletine karşı taşıdığı sorumluluğun bir gereği olarak, İstanbul'da ve Anadolu'nun farklı vilayetlerinde vaaz ve sohbet faaliyetlerinde bulunarak halkı bilinçlendirmeye çalışmıştır. Bu çalışma, bir Kur'ân şairi olan Mehmed Âkif Ersoy'un halkı o günün koşullarında uyarmak maksatlı yapmış olduğu vaazlarda kullandığı âyetlerle topluma vermek istediği mesajları tespit etmeyi hedeflemektedir. Çalışmanın sorunsalı, Âkif'in vaazlarında referans olarak sunduğu âyetlerle verdiği mesajların o günün şartlarına uygun olup olmadığını ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak Mehmed Âkif Ersoy'un hayatı ve ilmî kişiliği hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra ise onun vaazlarında muhataplarına vermek istediği toplumsal mesajlar, günümüze ulaşan dokuz vaazı taranarak suretiyle belirlenmiş, belli başlıklar halinde sunulmuş ve, verilmek istenen mesajların zamanın yaralarını sarmak ve

* Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, suaybk@hotmail.com

halkı gelişen olaylarına karşı bilinçlendirmek amaçlı verilmeye çalışıldığı tespiti yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Mehmed Âkif Ersoy, Vaaz, Mesaj.

Mehmed Akif Ersoy's Social Messages Through The Verses Used in His Preach

Abstract

Akif is an intellectual who belonged to both Ottoman and Republic periods. He had always been interested in the problems of the society. The fact that both his childhood and adulthood coincided with serious wars had affected his personality as a muslim individual and led him to path of looking for solutions to the problems muslims faced. During the Balkan Wars and the War of Independence, across the Anatolia, he sermonised and tried to raise awareness due to his consciousness about troubles of the country. This work tries to identify and understand the messages Akif had planned to convey in his preaches to warn the people about the problems through verses from Qur'ân. Another point that's been tried to be understood is whether the verses and messages used by Akif in his preaches were appropriate/suitable to conditions of his time. To make all of these possible and understand Akif correctly, we started with a brief background information on him and his style/character as a scholar. Later on the messages he aimed to convey was determined by scanning his nine surviving preaches. The messages were classified according to their genre/type and it was seen that the messages he wanted to convey were to heal the wounds of the society and to raise awareness of the society about ongoing events.

Key Words: Tafsir, Qur'ân, Mehmed Akif Ersoy, Preaches, Message.

Giriş

Mehmed Âkif Ersoy (öl. 1936), Osmanlı Devleti'nin son, Cumhuriyet'in ise ilk yıllarında yaşamış münevver bir şairdir. Cumhuriyet kurulurken, halkın yönlendirilmesindeki ve aydınlatılmasıdaki payı çok fazla olan Âkif, bu yönüyle "Millî Mücadele'nin mânevî lideri" diye tavsif edilmiştir.¹ Hafız olması, Kur'ân'la çokça

¹ M. Orhan Okay - M. Ertuğrul Düzdağ, "Mehmed Âkif Ersoy", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 28/434.

halkın ihtiyaç duyduğu konular olduğu anlaşılmaktadır. Vaaz içeriklerine, vaazların icra edilme tarihleri göz önünde bulundurularak kronolojik olarak bakıldığında, ilk vaazlarda daha çok inançla ve düşünceyle ilgili konuları, sonraki vaazlarda daha çok eylem merkezli mevzuları gündeme getirdiği, buna bağlı olarak da her ne kadar şifahi olarak sunulmuş olsa da vaaz içeriklerinin rastgelelikten uzak, günün şartlarına ve ihtiyaca binaen belli bir düzende sunulmaya çalışıldığı görülmektedir. Konu başlıklarının sıralamasına bakıldığında sanki o günün şartlarına göre aciliyet arz edenlerin öncelendiği ve konuların da sosyal hayatı düzenleyen önemli mevzulardan seçildiği hissini vermektedir.

Günümüz itibariyle Mehmed Âkif'in vefatının üzerinden seksen küsur yıl geçmiş olmakla birlikte maalesef onun toplumda dert olarak gördüğü ve iyileşmesi için gündem yaptığı meselelerin o günden bu yana sadece ülkemizin değil İslâm dünyasının kanayan yaraları olmaya devam ettiği söylenebilir.

Kaynakça

- Abdülkadiroğlu, Abdülkerim - Abdülkadiroğlu, Nuran. *Mehmed Âkif'in Kur'an-ı Kerim'i Tefsiri: Mev'ıza ve Hutbeleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1992.
- Akpınar, Ali. "Vaahin Aydınlığında Yaşayan Adam: Mehmet Âkif". *Diyanet İlmî Dergi* 47/4 (2011), 7-20.
- Aydar, Hidayet. "Bir Kur'an Müfessiri Olarak Mehmet Akif". *Diyanet İlmî Dergi* 32/4 (1996), 25-50.
- Banarlı, Nihat Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. 2 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- Başoğlu, Tuncay. "Tefrika". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/279-281. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Benazus, Hanri. *Mehmet Akif*. İstanbul: Bizim Kitaplar, 2012.
- Cündioğlu, Düccane. *Bir Kur'an Şairi: Mehmed Akif Ersoy ve Kur'ân Meâli*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2004.
- Çağrııcı, Mustafa. "Tevekkül". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/1-2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Çantay, Hasan Basri. *Âkifname (Mehmed Âkif)*. İstanbul: Ahmed Sait Matbaası, 1966.
- DİA. "Mehmed İhsan Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 490-491. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

- Düzdağ, M. Ertuğrul. *Mehmed Akif Ersoy*. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2. Basım, 1997.
- Düzdağ, M. Ertuğrul. "Mehmet Akif Ersoy'un Hayatı ve Eserleri". *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi* 7/73 (2006).
- Düzdağ, M. Ertuğrul. *Safahat: Tam Metin ve Safahat Dışında Kalmış 54 Şiir*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 3. Basım, 2006.
- Düzdağ, M. Ertuğrul. *Mehmed Âkif Ersoy: Tefsir Yazıları ve Vaazları*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2016.
- Edib, Eşref. *Mehmed Âkif: Hayatı ve Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*. İstanbul: Sebilürreşat Neşriyatı, 1381/1962.
- Eren, Mehmet. "Mehmet Âkif Ersoy'un (1873-1936) Tefsir'e Dair Yazıları ile Vaaz ve Hutbeleri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4 (1998).
- Ersoy, Mehmed Âkif. *Kur'an Meali*. İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2. Basım, 2012.
- Gür, Âlim. "Hayatı, Şahsiyeti, Sanatı ve Eserleriyle: Mehmet Âkif Ersoy". ed. Mehmet Bayyigit. *Hakikat Adamı: Mehmed Âkif'e Armağan*. 3-49. Konya: Erman Ofset, 2011.
- Hatip, Abdülaziz. "Kur'an ve Sünnet'te Çalışmanın Önemi". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 17 (2006), 89-116.
- Karabacak, Mustafa. "Mehmed Âkif Ersoy'un Balkan Harbi Zamanında Yaptığı Vaazlarda Kullandığı Hadislerle İlgili Bir Değerlendirme". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18/2 (2014), 111-35.
- Karabacak, Mustafa. "Mehmed Âkif Ersoy'un Kurtuluş Savaşı Zamanında Yaptığı Vaazlarda Kullandığı Hadislerle İlgili Bir Değerlendirme". *Turkish Studies* 9/8 (2014), 569-85.
- Karataş, Şuayip. "Kur'an'da 'Selâm Olsun!' İfadesiyle Esenliğe Mazhar Olacağı Belirtilen Davranışlar". *Dergiabant* 9/1 (2021), 151-77. <https://doi.org/10.33931/abuifd.856138>
- Kaya, Ali. *Kur'an'da Azap (Çeşitleri, Nedenleri ve İlgili Kavramlar)*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021.
- Kaytancı, Ali. *Mehmet Akif İstiklâl Marşımız ve Millî Ruh*. Niğde: İnegöl Belediyesi Yayınları, 2007.
- Kocakaplan, İsa. *İstiklâl Marşımız ve Mehmet Âkif Ersoy*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 8. Basım, 2015.
- Küçük, Cevdet. "Balkan Savaşı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/23-25. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Küçük, Cevdet. "Millî Mücadele". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/76-83. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.

- Okay, M. Orhan - Düzdağ, M. Ertuğrul. "Mehmed Âkif Ersoy". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/432-439. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Özdağ, Selçuk - Duman, Savaş. "Mehmet Akif Ersoy'un Sporcu Kişiliği, Sporun Akif'in Kişiliği ve Mısraları Üzerindeki Etkisi". *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 29 (2012), 130-35.
- Öztürk, Mahmut. "Mehmet Akif'in 'Kur'an'a Hitap' Şiiri". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (2019), 73-97. <https://doi.org/10.30623/harranilahiyatdergisi.472233>
- Polat, Fethi Ahmet. "Mehmet Akif'in Millî Mücadelede Dinî Metinleri Kullanma Biçimi". ed. Gökay Yıldız vd. 2 Cilt. 1. *Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*. 271-284. Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Sülün, Murat. "Kur'an Tercüme Teknikleri Açısından Akif'in Kur'an Meali [İlk 9 Sure]". ed. Recep Şentürk. 163-178. İstanbul: Mahya Yayınları, Direnen Meal Akif Meali Uluslararası Sempozyum, 2016.
- Şahan, Ramazan. "İlhamını Kur'an'dan Alan Şair, Mehmed Âkif Ersoy". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 11/2 (2019), 896-930. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.569890>
- Şen, Ercan. "İctimâî Tefsir Yaklaşımı Açısından Mehmet Âkif Ersoy'un Kur'an Yorumu". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 1/2 (2015), 163-95.
- Şengüler, İsmail Hakkı. *Mehmed Âkif Külliyyatı*. 10 Cilt. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2000.
- Şensoy, Sedat. "Mustafa Runyun". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.
- Topçu, Nurettin. *Mehmet Âkif*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 6. Basım, 2011.
- Tütün, Sevgi. "Mehmet Âkif Ersoy'un Vaaz ve İrşad Faaliyetlerinde Kur'an Tefsirinin Yeri ve Önemi". *Diyanet İlmi Dergi* 47/4 (2011), 57-68.
- Yetiş, Kâzım. *Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2. Basım, 2011.

MEHMET AKİF ERSOY'UN MEÂL'İNİN DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME

Arslan Karaoğlan*

Özet

Bu alışmada Mehmet Akif'in dili ve üslubu, özelde ise yazdığı meâlinin dil ve üslup özellikleri ile ilgili bazı değerlendirmelerde bulunulacaktır. Şiirleri ve nesir yazılarıyla Türk edebiyatı tarihinde büyük bir yeri olan Mehmet Âkif, Kur'an Meâl'i, tefsir yazıları ve vaazlarıyla da başarısını ispat etmiştir. Dolayısıyla Mehmet Akif, Türkçe ve Türk kültürü hakkındaki görüşlerini Şiir ve düz yazı gibi farklı ürünlerinde ortaya koymaktadır.

Dil ve üslup açısından Akif'in te'lif ettiği meâl değerlendirildiğinde, onun, dilin sadeleştirilmesi düşüncesine uygun bir çalışma olduğunu söylemek mümkündür. Müstakil bir Türkçe metin olarak Akif'in Meâl'ine bakıldığı zaman cümle kurgulaması, sözcük seçimi ve kullanımı, ifade tarzı bir edebiyatçı edasıyla ortaya konulduğu görölmektedir. Bu çerçevede Akif'in Meâl'inde akıcı, sade bir dil; konuşma üslubunun baskınlığı söz konusudur. Öncelikle belirtelim ki Akif'in Meâl'i, tefsiri tercüme kapsamında değerlendirilebilir. Âyetlerin manasını daha net yansıtabilmek için alternatif meâl sunması ve hiç parantez kullanmaması çok önemlidir. Akif'in Meâl'inin en güzel yanlarından biri, güçlü dili ve ra-

* Doç. Dr. Öğretim Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı, akaraoglan@ohu.edu.tr, orcid.org/0000-0003-0411-3750

hat üslûbudur. Meâl'in ayırıcı özellikleri arasında Kur'ân'ın manasını en doğru şekilde yansıtılmaya çalışılmış, halkın anladığı günlük konuşma dili olan Türkçe'ye çevrilmesi ve Türkçeleşmiş bazı Arapça kelimelere de yer verilmesi sıralanabilir. Akif'in Meâl'i hakkında yapılan çalışmalarda bazı eksiklikler görüldüğü için bu makalenin önemli olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim bu çalışmanın hedefi dil ve üslup çerçevesinde Akif'in Meâl'inin etkili bir tercüme aktivitesi olduğunu verilen örneklerle ayrıntılı olarak ortaya koymaktır. Ayrıca dilin önemli inceliklerini ortaya koyan mecaz ve onun içerisinde önemli yer tutan deyimlerin meâlde ne ölçüde kullanıldığına dikkat çekmektir. Mezkur bu iki alanda ortaya konacak değerlendirme makalenin de amacını belirleyecektir. Ayrıca bu inceleme, Akif'in Meâl'i özelinde ana metnin ve hedef metnin diline hâkim olarak yapılan bir meâlin önemini de ortaya koymaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Meâl, Tefsir, Türkçe, Üslup.

An Evaluation on the Language and Style Features of Mehmet Akif Ersoy's Meal

350

Abstract

In this study, some evaluations will be made about the language and style of Mehmet Akif, and in particular the language and stylistic features of his translation. Mehmet Âkif, who has a great place in the history of Turkish literature with his poems and prose writings, has also proven his success with his Qur'an translation, tafsir writings and sermons. Therefore, Mehmet Akif reveals his views on Turkish and Turkish culture in his different products such as poetry and prose.

When the translation written by Akif is evaluated in terms of language and style, it is possible to say that it is a work in accordance with the idea of simplification of the language. When we look at Akif's translation as a stand-alone Turkish text, it is seen that sentence construction, word choice and usage, and expression style are presented in the manner of a literary man. In this context, a fluent, plain language in Akif's translation; speaking style is dominant. First of all, let us state that Akif's translation and interpretation can be evaluated within the scope of translation. In order to reflect the meaning of the verses more clearly, it is very important to offer

alternative interpretations and not to use any parentheses. One of the best aspects of Akif's translation is his strong language and relaxed style. Among the distinguishing features of the translation, the meaning of the Qur'an was tried to be reflected in the most accurate way, it was translated into Turkish, which is the daily spoken language understood by the people, and some Turkishized Arabic words can be listed. We can say that this article is important because there are some deficiencies in the studies on Akif's translation. As a matter of fact, the aim of this study is to reveal in detail with the examples given that Akif's translation is an effective translation activity within the framework of language and style. In addition, it is to draw attention to the extent to which the metaphor that reveals the important subtleties of the language and the idioms that have an important place in it are used in the translation. The evaluation to be made in these two areas will also determine the purpose of the article. In addition, this study also tries to reveal the importance of a translation made by mastering the language of the main text and the target text, especially for Akif's translation.

Key Words: Qur'an, Meal, Tafsir, Turkish, Style.

Giriş

Hız. Peygamber'in (sav) risâleti, sadece indiği topluma değil, bütün beşeriyete hitap etmektedir.¹ Aslında, Hız. Muhammed (sav) sadece son peygamber değil, aynı zamanda evrensel olan bir dinin de tek peygamberidir.² Dini ilimlerin temel sorunlarından biri ve belki de en önemlisi, "anlama" ile ilgili olanıdır. Bu sorun, dinî bir metin olan Kur'ân'ı anlamaya yönelik olduğunda, daha da önem arz eder. İşte bu yüzden, Müslümanlar sadece Kur'ân'ın anlaşılmasıyla ilgilenecek bazı terimler ortaya koymuştur.³ Bu terimlerin anlam içeriği ve derinliğine göre tefsir, tevil ve meâl gibi isimlendirmeler bulunmaktadır. Buna göre meâlde bir anlama türünü ifade etmektedir.

¹ A'râf 7/158; Sebe' 34/28.

² Al-i İmrân 3/49; Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrırcı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 2: 476-477.

³ Celal Kırca, *Bir Anlama Sorunu Olarak Kur'an Yorumlarında Rasyonalizasyon*, *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*, 2010, 181-212.

Âyetlerde yer alan deyimlerin çevirisini Mehmet Akif Ersoy hedef dildeki karşılığı olabilecek deyimleri koymamış, deyimleri olduğu gibi çevirmiş bazen de ana metindeki deyim olduğu gibi çevirmiş, hedef dildeki bazı açıklayıcı kelimeleri de kullanarak çevirisini tamamlamıştır. Kanaatimizce bunun nedeni, ana metindeki deyimlerin tam karşılığının hedef dilde olmaması, olsa bile anlamı karşılayacak bir yapıya sahip olmaması ya da bu işe Akif'in yoğunlaşmamasıdır.

Âkif, anlamı daha etkili ortaya koymada önemli olan tekid edatlarının manasını âyetin bağlamı ve pasaj bütünlüğü ilkesine göre ya-
lın olarak, vurgulu bir şekilde tercüme etmiştir. Yaşadığı dönemde sade bir dil benimsemesi ve anlam merkezli bir çeviriyi öne çıkar-
ması ve salt edebî bir amacı hedeflememesi Akif'in özgün tarafı-
nı ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla Âkif'in bu yönü günümüzde Kur'an Meâl'i çalışması yapacaklara iyi bir model oluşturacaktır.

Kaynakça

- Aksan, Doğan. *Anlambilim Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2017.
- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995.
- Akşit, Göktürk. *Çeviri Dillerin Dili*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994.
- Albayrak, Hâlis. *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine (Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri)*, İstanbul: Şule Yayınları, 1996.
- Albayrak, İsmail. *Klasik Modernizmde Kur'an'a Yaklaşımlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Ateş, Avnullah Enes. "Tekitli Cümlelerin Çevirisi Bakımından Akif'in Meâli", *Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2020, 1/4, (2020): 161-177.
- Ayan, Ekrem. Mehmet Akif Ersoy Hayatı, http://www.mehmetakifersoy.com/makale_detay.php?makaleid=134, Er. Tar.01.02.2014.
- Aydar, Hidayet. *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, İstanbul: Kur'an Okulu Yayıncılık, 1996.
- Bedir, Murteza Mehmet Akif Mealindeki Alternatif Mealler Meselesi ve Tefsir Geleneği, Direnen Meal Akif Meali Uluslararası Sempozyum, 2016, 181-196.
- Begavî, Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mesud. *Meâlimü't-tenzil fi tefsîri'l-Kur'an* thk.: Muhammed Abdullah-Osman Cuma Damiri-Süleyman Müslim, yy.: Darü Tayyibe, 1997.

- Belhî, Mukatil b. Süleyman *Tefsirü Mukatil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmud Şahhâne Beyrut, Dârü ihyâi't-türa,1423.
- Biçer, İsmail Alperen. "Bir Dava Ve Mücadele Adamı Olarak Mehmet Âkif Ersoy'un Tefsir Yazıları Ve Vaazlarının Dili Ve Üslûbu", I. Uluslararası Din Ve İnsan Sempozyumu "Din, Dil Ve İletişim", (2019): 262.
- Bilgin, Abdulcelil. *Kuran Meallerindeki Anlatım Bozuklukları*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları,2012), 31.
- Bilgin, Abdulcelil. *Kur'ân'daki Deyimler ve Zemaşşeri'nin Keşşafı*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2008, 65.
- Bozgöz, Faruk. *Kur'an-ı Kerim ve Mecaz Kavramı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Konya, 2000.
- Cary, Edmond. *Çeviri Nasıl Yapılmalı?*, çev: Mete Çamdereli, İstanbul: 1996.
- Cemal, Mithat. *Mehmet Akif*, Ankara: 1990.
- Cirhinlioğlu, Zafer. "Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Sosyolojik Temalar", *Anemon Muş Alparlan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7(1), (2019): 99-109.
- Çantay Hasan Basri. *Âkifnâme*, Haz. Hasan Karayığit-Mustafa Özçelik, Erguvan, İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2008.
- Develi Hayati-Isparta, Ahmet. "Âkif'in Meâli'nde Deyimler ve Gündelik Dilin Örnekleri", *Direnen Meal Akif Meali Uluslararası Sempozyum*, 2016, 113-120.
- Duman, Musa. "Mehmet Akif'in Mealinin Dil ve Üslup Özellikleri", *Direnen Meal Akif Meali Uluslararası Sempozyum*, 2016, 199-204.
- Durmuş, Zülfikar. "Dilbilim Açısından Meallere Eleştirel Bir Yaklaşım", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 1/10, (2010): 7-37.
- Durmuş İsmail. "Müşakale", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 32: 154-155.
- Durmuş, İsmail. "Tekid", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 211, 40: 365-368;
- Durmuş, İsmail. "Üslûp" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 42: 387.
- Durmuş, Zülfikar. *Kur'ân'ın Türkçe Tercümeleleri*, İstanbul: Ragbet Yayınları, 2007.
- Düzdağ, M. Ertuğrul. *Mehmet Akif Ersoy*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2013.
- Edip, Eşref. *Mehmet Âkif Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, (İstanbul: Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, 1939.
- Ekiz, Osman Nuri. *Mehmet Akif Ersoy*, İstanbul: Toker Yayınları, 1985.
- Ekrem, Recâizâde Mahmud *Ta'lim-i Edebiyat*, Haz. M. Kacıroğlu, Sivas: 2011.
- Eliaçık, R. İhsan. *Mehmet Akif Ersoy*, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2004.

- Ensari, Ebu Muhammed Abdullah Cemaluddin b. Hişam. *Şerhu Kâtru'n-Nedâ ve belli'saada ve meah*, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2008.
- Ersoy, Mehmed Âkif. *Kur'ân Meâli*, Yay. Haz. Recep Şentürk, Asım Cüneyd Köksal, (İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2012).
- Ersoy, Mehmed Âkif. *Kur'ân Meâli*, Yay. Haz. Recep Şentürk, Asım Cüneyd Köksal, İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2012.
- Ersoy, Mehmet Akif. *Düzyazılar, Makaleler, Tefsirler, Vaazlar*, Haz. A. Vahap Akbaş, İstanbul: Beyan Yayınları 2010.
- Erten, Mevlüt. "Kur'an'da Hakikat ve Mecazın Tespitinde Bağlamın Önemi", *İslâmî İlimler Dergisi*, 8, (2013):176.
- Esmer, Râcî. *el-Mücemül'müfassal fi ilmi's-sarf*, Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1997.
- Fani, Eyyüp Sabri. "Kur'ân-ı Kerim'de Geçen İsm-i Tafdil Kalıpları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20/1, (2018): 341-355.
- Ferâhîdî, Ebû Abdîrrahmân el-Halil b. Ahmed b. Amr b. Temim. *Kitabü'l-Ayn*, Dârü mektebetü'l-hilal.
- Gazâlî, Ebu Hamid Muhammed. *el-Mustasfa fi ilmi'l-Uşûl*, (Mısır:1322.
- Gezer, Süleyman "İnşâ-Haber Bağlamında Kur'an Dilinin Yapısı" , *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/6, (2007):135-153.
- Güneş, S. "Yabancı Dil Öğretiminde Deyim Öğretimi: Yöntemler, Teknikler ve Uygulamalar", *İstanbul Üniversitesi Dergisi*, 2 (2), 59-78
- Hacibekiroğlu, Abdullah. Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, 2015.
- İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-Arab*, yy.: Dârü'l-meârif, 1955.
- İmer, Kamile. *Dil ve Toplum*, Ankara: Gündoğan Yayıncılık, 1990.
- İnan, Abdülkadir. Makaleler ve İncelemeler II, Haz.: M. Yaşar İnan, Ankara: 1991.
- İsfehânî, Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed. Râgıb *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dârü'l-marife, 2005.
- Kahraman, Âlim "Üslûp" *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi, 2012), 42: 387.
- Kaplan, Mehmet. *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-I*, İstanbul:1992.
- Karaman, Hayrettin, Çağrı, Mustafa, Dönmez, İbrahim Kafi, Gümüş, Sadrettin. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Karaşin, Hasene. "Bağlaç Görevinde Kullanılan "Ya"nın Anlamsal İşlevleri", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9/14, (2008/1):216.

- Kırca, Celal. "Bir Anlama Sorunu Olarak Kur'an Yorumlarında Rasyonalizasyon", *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*, (2010):181-212.
- Koçyiğit, Hikmet "Günümüz Türkçe Kur'an Meâlleri Üzerine Bir Tasnif Denemesi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Dârü'l-fünûn İlahiyat)*, 37, (2017): 79-121.
- Korkmaz, Zeynep. Türk Dili Üzerine Araştırmalar-II, Ankara: 1995.
- Kuntay, Mithat Cemal. *Mehmet Akif Ersoy: Hayatı, Seciyesi, Sanatı*, Ankara: Türkiye İş Bankası, 1990.
- Kuntay, Mithat Cemal. Ölümünün 50. Yılında Mehmet Âkif, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1986.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi li-ahkâmî'l-Kur'ân*, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2006.
- Malik, Cemaeddin b. *Teshilü'l-fevaid ve tekmilü'l-makasid*, thk.: Muhammed Kamil Berakat, Lübnan: Dârü'l-kitabî'l-Arabi, 1967.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkandî. *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, Çev. Bekir Topaloğlu, Kemal Sandıkçı Editör: Yusuf Şevki Yavuz, İstanbul: 2015.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, thk. Mecdi Basellüm, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 2005.
- Mertoğlu, Mehmet Suat. "Üslûbü'l-Kur'ân" *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, 42: 383.
- Özcan, Hatice Kübra. İsm-i Tafdil Kalıplarının Kur'an-ı Kerim'de Kullanımı, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, 13, 21, 40;
- Özcan, Muhammed. Kur'ân-ı Kerîm'deki Bazı Deyimlerin Çeviri Stratejileri Açısından Değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yabancı Diller Eğitimi Ana Bilim Dalı Arap Dili Eğitimi Bilim Dalı, Ankara, 2013.
- Özdoğan, M. Akif. "Arap Dilinde Muhatabı İkna Etme Açısından Haberi Cümlede Tekid Edatlarının Rolü", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/9, (2011): 1-32
- Özgel, İshak. "Yorum ve Anlam Farklılığı Ayırımında Tarihsel Anlamın Kur'an Çevirisindeki Yeri", *Kur'an Mealleri Sempozyumu -Eleştiriler ve Öneriler-* (24-26 Nisan 2003, İzmir), I, (2007):131-146.
- Öztürk, Mustafa. Türkçedeki Telif/Tercüme Meallerin Tanıtılması, Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru Tefsir ve Toplum -Tefsir ve Toplum-, 03-04 Aralık 2010, 2011, (2011): 149-201.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an-ı Kerim Meali - Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri-* İstanbul: Düşün Yayıncılık,2011.

- Savran, Hülya “Türk Dilinde “+Dır” Bildirme Eki Ve “+Dır” Bildirme Ekiyle Yapılan Belirsizlik Kelimeleri”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*,14/9, (2008/1):170.
- Sekkâkî, Muhammed b. Ali. *Miftâhu'l-ulûm*, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1987.
- Subul, Serpil. *Hayatı, Sanatı, Eserleriyle Mehmet Akif Ersoy*, Isparta: Türk Köyü Yayınları, 1961.
- Sülün, Murat. “Kur’an Tercüme Teknikleri Açısından Akif’in Kur’ân Meâli [İlk 9 Sure]”, *Direnen Meal Akif Meali Uluslararası Sempozyum*, (2016):163-17.
- Şaşa, Mehmet. “Mehmet Akif’in Perspektifinden Müslümanların Geri Kalmasının Dinî Sebepleri”, *Diyanet İlmi Dergi*, 1/44, (2018):113-137.
- Şehsuvaroğlu, Lütfü. *Mehmet Akif Ersoy*, Ankara: Alternatif Yayınları, 2002.
- Şengüler, İ. Hakkı. *Mehmet Akif Külliyyatı*, Hazırlayan: İstanbul: 2000.
- Tansel, Fevziye Abdullah. *Mehmet Âkif: Hayatı ve Eserleri*, Mehmet Âkif Ersoy, İstanbul: Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, 1991.
- Topaloğlu, Yüksel. “Türk Edebiyatı Tarihlerinde Mehmet Akif Algısı”, *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 4/19 (Ocak 2013): 80.
- Topçu, Nurettin. *Mehmet Akif*, İstanbul: 2011.
- 384 Uçman, Abdullah. “Vâiz Mehmed Âkif”, Vefatının 75. Yılında Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı (12-13 Mart 2011 İstanbul), Haz. Vahdettin Işık (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları): 532-533.
- Uluçay, Mustafa. “Akif’in Kur’an Meali’nde Dil ve Üslûp Özellikleri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi)*, 1/50, (2014):121-135.
- Uluçay, Mustafa. *Mehmet Akif Ersoy’un Eserleri Üzerinde Dil Ve Üslûp İncelemesi*, İstanbul Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Doktora, İstanbul, 2014.
- Ünsal, Hadiye. *Erken Dönem Mekkî Sûrelerin Tahlili* Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Yetiş, Kâzım. *Mehmet Âkif’in Sanat, Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*, Ankara. 1992.
- Yıldız, Abdullah. *Kur’an’ın Hayata Müdahalesi*, İstanbul: Umran Yayınları, 2004.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşaf an hakaik gavâmidî't-tenzil*, Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-Arabi,1407.
- Zerkeşi, Bedrüddin Muhammed b. Abdullah. *el-Burhân fi ulûmî'l-Kur’ân*, (Beyrut: Dârü'l-fikir, 2001.

محمد عاكف أرصوي نظرتة إلى القرآن ومنهجه في التفسير

Mesut Cevher*

ملخص

الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله ، وبعد،

فإن محمد عاكف أرصوي علم من أعلام الأدب في تركيا والعالم الإسلامي، وهو أحد المفكرين النادرين الذين يحاول كل تيار نسبته إليه، فلم يكن شاعرا فقط، بل كان مفسرا له منهج في تفسير القرآن الكريم، يمكن وصفه بالمنهج الإصلاحية الذي ينزل بالوحي إلى واقع الناس، فيضمض به الجروح، ويعالج به الأمراض. وقد جمع في تفسيره بين التفسير بالرواية والتفسير بالرأي المحمود، فهو لا يكتفي بالنقل، بل يضيف إضافة العلماء، ويتجنب شطحات الجهلاء.

وقد نقل عن محمد عاكف أرصوي كثير من الباحثين المتأخرين ، فكان ولا يزال أثره في التفسير بارزا يستحق معاودة البحث، لأنه لم ينل ما يستحق من الدراسة كما نالها غيره من المجددين.

ومن هنا تأتي أهمية تناول مكانة محمد عاكف أرصوي ومنهجه في التفسير، لبيان القيمة العلمية لتفسيره، والوقوف على أهم ما تميزت به مدرسة عصره من خلاله، وهو ما ستسعى الدراسة لتحقيقه.

* Dr. Öğr. Üyesi Mesut CEVHER, Temel İslam Bilimleri Bölümü- İslami İlimler Fakültesi, Kırıkkale Üniversitesi – Kırıkkale-Türkiye. orcid. 0000-0002-6050-0029

Mehmet Âkif Ersoy'un Tefsir Metodu ve Kur'an'a Yaklaşımı

Özet

Mehmet Âkif Ersoy, Türkiye'nin ve İslam dünyasının en ünlü edebiyatçılarından biridir. O hemen bütün akımların kendine mal etmeye çalıştığı nadir düşünürlerden biridir. Âkif, sadece bir şair ve edebiyatçı değil, aynı zamanda kendine özgü bir tefsir metodu da olan bir müfessirdir. O'nun yöntemi; insanların hayatını vahiy ile iyileştirmeye çalışan ıslahçı bir yaklaşım olarak tanımlanabilir. Tefsirinde rivayetin yanında dirayeti de kullanır. Vahyi yaşam alanına yaklaştırıp Müslüman Millet'in yaralarını sararak, onları tedavi etmeyi ister. Çalışmalarında rivayetlere atıflarda bulunan Akif; bununla da yetinmeyip farklı âlimlerin konuya ilişkin yorumlarını da rivayetlere ek olarak ortaya koyar.

Günümüzde Tefsir'e ilişkin araştırmalar yapan birçok âlim; Âkif'in görüşüne bigâne kalamamış, çalışmalarında onu zikretmeden geçememiştir. Tüm bu nedenlerle O yeniden araştırılmayı hak etmektedir. Zira onun tefsire ilişkin görüşlerinin yeteri kadar bilinmediğini ve diğer yenilikçilere nazaran onun daha az araştırıldığını düşünüyoruz.

Bu çalışmada Mehmet Âkif Ersoy'un Tefsir metodu ve Kur'an'a yaklaşımı ele alınacaktır. Yorumunun bilimsel değeri ortaya koymaya çalışılacak, böylece de temsil ettiği ekolün önemli özellikleri tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif, Kur'an Şairi, Kur'an'a Dönüş, Safahat.

ترجمته :

يكتب اسمه بالتركية: (Mehmet Âkif Ersoy)، ولد في إسطنبول سنة 1290 هـ الموافق 1873م، ينحدر من أب تركي يسمى محمد طاهر وأم بخارية تدعى أمينة هانم، وقد تعلم العربية على يد والده الذي كان مدرساً في مدرسة الفاتح، كما درس الابتدائية والمتوسطة، ثم لما مات والده درس في مدرسة البيطرة، وتخرج فيها سنة 1893 ليعمل مفتشاً في وزارة الزراعة، يعرف بكونه أديبا واعظا شاعرا، ولكنه لم ينس أن يغترف من مصادر الإسلام فحفظ القرآن وهو ما زال بعد في التاسعة من عمره، على يد إمام جامع الفاتح، ودرس الحديث، واللغة العربية (DüZDAG, s. 433)، مما أتاح له منذ الصغر التعرف على علوم القرآن الكريم ولغته، وهو ما رشحه ليتولى مهمة ترجمة معاني القرآن الكريم، كما درس أيضاً الفارسية

قائمة المصادر والمراجع:

Kaynakça

- Abdülkadiroğlu, A.-A. N. (1987). *Sebilü'r-Reşad iMehmet Akif Ersoy'un çıkan makaleleri*. Ankara: kültür ve türizim Bakanlığı.
- BACANLI, H. (2018). BİRİNCİ TBMM'DE BURDUR MİLLETVEKİLİ MEHMET AKİF (ERSOY) VE FAALİYETLERİ. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1-54.
- ÇİFTÇİ, N. (2021). MEHMET ÂKİF ERSOY VE KUR'ÂN'A DÖNÜŞ PROJESİ. *NEW ERA INTERNATIONAL JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY SOCIAL RESEARCHES*(8), 60-68.
- DÜZDAG, M. Ü. (tarih yok). türkiye diyanet vakfı islam ansiklopedisi. *MEHMED AKİF ERSOY*, 28, 432- 439. türkiye diyanet vakfı.
- Hıdır, Ö. (2016). Mehmet Akif Ersoy'unDiğer Din ve Kültürlere Yönelik Baz1 Ayetlere Dair Meai-Yorum Tekniği. *Direnen Meal: Akif Meali* (s. 259-269). İstanbul.: Mahya Yayıncılık.
- Husseiny, Y. D. (2019). Mehmet Âkif Ersoy Hakkındaki Arapça Bibliyografya Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 21-33.
- KARAKOÇ, S. (1987). *Mehmet Akif* (6 b.). İstanbul: Diriliş Yayınları.
- KARAKOÇ, S. E. (2015). *DİRİLİŞ NESLİNİN ÂMENTÜSÜ*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- KIR, I. (1990). MEHMET AKİF ERSOY'A GÖRE, İDEAL GENÇLİK. *FIRA T .ÜNİVERSİTESİ*, 4(2), 159-172.
- Şen, E. (2015 Güz). Âkif Literatürüne Yeni Bir Katkı: Mehmet Âkif Ersoy'un Kur'ân Anlayışına Dair Yapılan Çalışmalar Üzerine Bibliyografik Bir Deneme. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*(6), 211-221.
- TURGAY, N. (2010). Mehmet Akif Ersoy ve Kur'ân'ın. *Journal of Islamic 120 Research*, 21(2), 119-126.
- TÜTÜN, S. (tarih yok). MEHMET AKİF ERSOY'UN VAAZ VE İRŞAD FAALİYETLERİNDE KUR' AN TEFSİRİNİN YERİ. *Diyanet İlimi Dergi*, 47(4), 57-68.

MEHMET AKİF'İN KUR'AN YORUMUNA BİR KATKI -NASRULLAH KÜRSÜSÜNDEKİ VAAZINDA ATIF YAPTIĞI AYETLER-

—| Burhan Baltacı*

Giriş

Mehmet Âkif'in Milli Mücadele'de halkı birliğe davet ve direnmeye teşvik maksadıyla yaptığı vaaz ve konuşmaları, I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin aleyhinde neticelenmesi ile başlatılan Millî Mücadele hareketine fiilen katılma kararı aldığı Balıkesir'de 1920 Şubat ayında Zağanos Paşa Camii'nde başlamıştır. Balıkesir'den İstanbul'a dönen Akif işgal altında İstanbul'da faydalı olamayacağına kanaat getirerek 24 Nisan 1920'de Ankara'ya geçmiştir. Bu şehirdeki ilk vaazını Hacı Bayram Camii'nde gerçekleştirdi ki bu vaazı Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye'deki görevinden azledilmesine sebep olmuştur. Sonrasında bu vaazlarını Eskişehir, Burdur, Sandıklı, Dinar, Afyon, Antalya, Konya gibi şehirlerde sürdürmüştür. Diğer bazı mebuslarla beraber cephelerde askerlere hitaben Millî Mücadele'yi teşvik eden konuşma ve vaazlar da gerçekleştirmiştir. Bunların en önemlisi meclis kararıyla gittiği Kastamonu'da Nasrullah Camii'ndeki ünlü vaazıdır.¹

1. Nasrullah Camii ve Külliyesi

Nasrullah Camii ve Külliyesi, Kastamonu'da XVI. yüzyılın başında inşa edilen caminin etrafında zamanla oluşmuş külliyesidir. Bu

* Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, e-posta: baltaci@kastamonu.edu.tr

¹ M. Orhan Okay, M. Ertuğrul Düzdağ, "Mehmed Âkif Ersoy", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 01 Kasım 2021).

Ayetleri birlikte değerlendirmesinden hareketle ayetlerin anlam alanına dair derin bir birikimi olduğu gözlenmektedir.

Ayetlerin nüzul sebebi ve nüzul ortamında nasıl anlaşıldığına dair birikimi de mevcuttur. el-Haşr 59/14. ayeti Müslümanlar hakkında yorumlarken ayetin “münafıklar” hakkında nazil olduğunu bildiği anlaşılmaktadır. Müslümanların münafıklarda bulunan ve ayette eleştirilen özellikleri taşıması gerektiğini ifade etmektedir.

Vaazında tefsirini yaptığı ayetlerde Akif'in yorumları tefsir tarihi literatüründeki “ictimai tefsir ekolüne”⁴³ daha yakındır. Kısaca ifade etmek gerekirse bu tefsir çeşidinde müfessir, içinde yaşadığı çağın sorunlarını ayetlerden edindiği birikimle çözmeyi hedefler, bu hedef doğrultusunda ayetlere yorumlar getirir.

Ayetler nüzul döneminde çeşitli sebepler ve farklı kimseler hakkında nazil olmasına rağmen Mehmet Akif ayetleri kendi yaşadığı dönem ve içinde bulunulan sorunlarının çözümünde izlenecek yolun tespiti için tefsir etmektedir. Bu sebeple çalışmamızda Akif'in yaptığı tefsir hakkında “yorum” kelimesini özellikle kullanmayı tercih ettik. Onun ifadeleri “ictimai tefsir” olarak anılan “ictimai yorumlardır”. Bu yorumları yaparken ayetlerin nüzul döneminde anlaşılan “anlamlarından” uzaklaşmamaya özen göstermektedir.

Kaynakça

- Albayrak, Halis. *Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine -Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri-*. İstanbul: Şûle Yayınları, 1992.
- Baltacı, Burhan. “Kur'ân'ı Anlama ve Yorumlama Metodolojisine Yeni Bir Yaklaşım Denemesi -Açı Teorisi Örneği-”. *İslam ve Yorum: Temel Tartışmalar, İmkânlar ve Sorunlar*. haz. Fikret Karaman. 2/53-58. Malatya: Malatya İlahiyat Vakfı, 2017.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
- Düzdağ, Ertuğrul (ed.), *Sebülürreşâd*. 23 cilt. İstanbul: Bağcılar Belediyesi, 2020.
- Efe, Adem. “Sebülürreşâd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 01 Kasım 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sebilurresad>

⁴³ Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi*, (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 238 vd.

- Eski, Mustafa. *Millî Mücadele'de Mehmet Âkif Kastamonu'da*. Ankara: Önder Matbaacılık, 4. Basım, 2012.
- Karakaya, Enis. "Nasrullah Camii ve Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 01 Kasım 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nasrullah-camii-ve-kulliyesi>
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Kur'an Yolu. Erişim 05 Kasım 2021. <https://kuran.diyaret.gov.tr/>
- Okay, M. Orhan. M. Ertuğrul Düzdağ. "Mehmed Âkif Ersoy", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 01 Kasım 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-akif-ersoy>
- Sezer, Serap. *Kur'an Bütünlüğü Bağlamında Maide Suresi 54. Ayet ile Fetih Suresi 29. Ayetin Muhteva İlişkisi*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

MEHMET ÂKİF'İN ŞİİRLERİNDE KUR'AN KISSALARI TEDÂİLERİ

Emel Nalçacıgil Çopur*

Özet

Klasik Türk edebiyatında Kur'an kıssaları çok büyük öneme haizdir. Öncelikle beslenen ana kaynak olan Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in hadisleri şüphesiz doğru bilgi vermesinin yanında Kur'an kıssalarının edebî üslubu pek çok şaire ilham kaynağı olmuştur. Dolayısıyla şiir dilinde; teşbih, teşbih sanatının alt tipi kabul edilen istiâre, telmih, iktibas gibi edebî sanatların kullanımı okuyucuda coşkuya sebep olurken verilmek istenen mesajlar Kur'an ayetlerinden alıntıldığı, onları çağrışım yaptığı için daha etkili şekilde verilmiştir. Aynı zamanda Kur'an beyanları bu edebiyatta manzum hikâyeleri anlatmada mesnevi adıyla farklı bir nazım şeklinin doğmasını da sağlamıştır.

Türk edebiyatı tarihinde Tanzimat'ın ilanından sonra klasik edebiyat devri tamamlanmış olmasına rağmen yine bu alana özgü manzumeler kaleme alınmıştır. İslâmî akımın en önde gelen temsilcisi Mehmet Âkif klasik Türk edebiyatının beslendiği temel kaynaklar olan Kur'an ve hadislerden ilhamını alarak, asrın anlayacağı şekilde dini açıklayıcı manzumeler yazan, milletin kalbinde ölmez yer edinen mümtaz bir kişiliktir. Hatta Mehmet Âkif şiirlerinde Kur'an kıssalarını başarıyla tedâî eden tek isimdir diyebiliriz. Nitekim Türk

* Dr. Öğr. Üyesi Emel NALÇACIGİL ÇOPUR, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü KONYAALTI/ANTALYA, emelcopur@akdeniz.edu.tr.

edebiyatında İstiklâl Marşı şairi aynı zamanda Türk Kurtuluş Savaşı'nın manevî lideri Mehmet Âkif kadar İslâmî doğrultuda etkileyici, mesnevi nazım şekline benzer uzun ve dönemin tüm sosyal yapısını ifade eden manzumeler yazan başka bir şair yoktur. Bu sebeple çalışmada Mehmet Âkif'in şiirlerinde Kur'an kıssalarını tedâî eden unsurlar incelenmiştir. Çalışmada Safahât titizlikle tedkîk edilerek Kur'an kıssalarına tedâîde bulunan tüm mısralar/bölümler belirlenmiştir. İnceleme neticesinde Safahât'ta Hz. Musa'nın Tur Dağı'nda Yüce Allah'ı görme isteği, Firavun'un Kızıldeniz'de boğulması, Hz. Yusûf'un Mısır'da baş gösteren kuraklığa çözüm önerisi, Hz. İsa'nın çölde havarilerine Cenab-ı Hak'tan yemek gönderme talebi, benzeri görülmemiş şehir İrem gibi pek çok Kur'an kıssalarını anımsatan mısraların geçtiği tespit edilmiştir. İncelemeye alınan Kur'an kıssalarının geçtiği şiirler Kur'an surelerinin sırası izlenerek daha önce yapılan çalışmalar ışığında yorumlanmıştır. Yazının sonunda *Safahât*'ta yer alan Kur'an kıssalarının kullanım sıklığı tablo halinde verilmiştir. Çalışma ile Mehmet Âkif'in şiirlerine daha derinden nüfus edilmesi, dönemsel özelliklere vakıf olunması, Türk Kurtuluş Savaşı mücadelesi ve klasik Türk edebiyatı çalışmalarına farklı bir bakış getirilmesi ümit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, Mehmet Âkif, Safahât, Kur'an kıssaları.

The Qur'anic Stories and Reminiscences in Mehmet Âkif's Poems

Abstract

The Qur'anic stories are of great importance in classical Turkish literature. The Qur'an and the hadiths of the Prophet Mohammad undoubtedly provide accurate information, and the literary style of the Qur'anic stories has inspired many poets. Therefore, the use of literary arts, such as simile, metaphors, reference, and quotation, causes enthusiasm in readers, while the intended messages are presented more effectively since being quoted from and reminiscing the verses of the Qur'an. At the same time, the verses of the Qur'an have led to the emergence of a different form of poetry, called Masnavi, in telling stories.

Although classical literature ended following the Imperial Edict of Gulhane, poems specific to this period were rewrit-

ten. Mehmet Âkif, the foremost representative of the Islamic movement, is a distinguished poet who was inspired by the Qur'an and hadiths, wrote religious, explanatory, and simplified poems, and took an eternal place within his nation. In fact, we can assert that Mehmet Âkif is the only one who successfully reminisces the Qur'anic stories in his poems. There is no other poet in Turkish literature that wrote poems as impressive religiously, styled in Masnavi, and expressing the entire social structure of the period as Âkif, the spiritual leader of the Turkish War of Independence. Hence, we investigated the elements reminiscing the Qur'anic stories in Âkif's poems. In the study, we meticulously reviewed the Safahat and identified all the verses/chapters reminiscing the Qur'anic anecdotes. Overall, we determined many verses reminiscent of many Qur'anic stories like Moses' desire to see Almighty God on Mount Tur, Pharaoh's drowning in the Red Sea, Joseph's proposal for a solution to the drought in Egypt, the request of Jesus from God to send food to his followers in the desert, and the unprecedented city of İrem. We interpreted the poems reminiscing the Qur'anic stories in the light of previous studies by following the order of the Surahs. At the end of the study, we presented the frequency of the Qur'anic stories in Safahât in a table. To sum, we hope that the study may become a guide in Âkif's poems, reveal the conditions of the period, and present a different perspective to the Turkish War of Independence the studies of classical Turkish literature.

Key Words: Classical Turkish literature, Mehmet Âkif, Safahât, Qur'anic stories.

Giriş

Klasik Türk edebiyatında daha genel manada edebiyatın oluşumunda İlâhî kitaplar, ekmel dinin kitabı Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in hadisleri çok büyük bir öneme sahiptir. Nitekim yer yüzünde insanlık tarihinin başlangıcına kadar inildiğinde kitap verilen tüm semavi dinler, özlerini aynı İlâhî kaynaktan almışlardır (Bakara, 2/213). Bu gerçek ile bakıldığında araştırmalar, Kur'ân-ı Kerîm'de de beyan edildiği üzere (Bakara, 2/282) yazma sistemlerinin ilk olarak idarî ve ticarî tutanakları tutmak amacıyla başladığını göstermektedir. Ayrıca erken dönem yazılı metinlerin hemen hemen hepsinin dinsel içerikli olması özellikle İncil ve Kur'an'ın tarihî öyküleri bildirmesi; yüzyıllar boyu yazma sanatını etkilemiş-

zeli olarak bildirilen Yûsuf kıssasında dünyayı kasıp kavuran kıtlık ile Yüce Allah'tan ümit kesilmemesini öğütleyen ayetlere gönderme yapılan mısralar da çalışmada gözlemlenen verilerdendir. Sarsılmaz iman kuvvetiyle milletine örnek olan Mehmet Âkif', savaşta da her işin Allah'ın kudretiyle olduğunu bildiren Enfâl suresi 17. ayetine şiirlerinde göndermede bulunmuştur.

Yukarıdaki tespitlerden hareketle Mehmet Âkif'in şiirlerinde altı Kur'ân kıssasının tedâi edildiği gözlemlenmiştir. Bu altı kıssa, tablodan da anlaşılacağı üzere on üç ayette beyan edilmektedir. Özellikle Allah'tan hiçbir zaman ümit kesilmemesinin gerektiğini bildiren Yûsuf suresinin 87. ayeti ile Hz. Musa'nın denizi yarma mucizelerinin beyan edildiği Şu'arâ sureleri, Mehmet Âkif'in manzumelerinde en çok zikredilen husustur. Bunu Hz. İsa'nın vahada Allah'tan yemek gönderme duasını içeren Mâ'ide suresi ile helâk edilen şehirlerin durumlarını bildiren Kamer suresi izlemektedir.

Yedi ciltten mürekkebe *Safahât*'ta gönderme yapılan altı kıssa; Âsım, Hakkın Sesleri, Vâiz Kürsüde, Dirvâs, Necid Çölllerinden Medîne'ye, Hatıralar, Ezanlar, İki Arkadaş Fatih Yolunda ve Ressam Haklı başlıklı manzumelerdir. Bu durum bizlere Mehmet Âkif'in karşılıklı konuşmalardan oluşan şiirlerinde dahi Kur'ân'ın izi olduğunu gösteren delildir.

Aldığı Kur'ân eğitimini hayatına yansıtan vatan şairi Mehmet Âkif, ayetlerden ilhamla yerle bir olan şehirlerin fotoğraflarını kelimeleleriyle ifade etmiştir. Böylece adeta gençliğe inançtan yoksun olunmaması gerektiğini telkin eder. İnançlı toplumun da hiçbir zaman ümitsizliğe düşmemesi gerektiğini öğütler.

Küçük yaşlarda aldığı Kur'ân eğitimini hayatına yansıtan, örnek duruş sergileyen Mehmet Âkif, Türk milletinin kalbinde taht kurmuş bir mütefekkindir. Bunun yanında Türk edebiyatında edebî üslubu, söz sanatlarına hâkimiyeti ile manzum hikâyeciliğin tek örneği olmuş, eserlerinin müzikalite değeri yüksek üstün şairdir.

Kaynakça

- Akarsu, Kâmil, Yücel, Mustafa, *Safahât*, Berikan Yayınevi, Ankara 2010.
Aristoteles. *Poetika-Şiir Sanatı Üzerine*-. çev. Arı Çokona, Ömer Aygün, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 8. Baskı, 2020.

- Atkinson, Sam. *Edebiyat Kitabı*. çev. Tufan Göbekçin. İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2015.
- Aydın, Hatice. *Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Edebî Sanatlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Cebeci, Osman. *Mehmet Akif Ersoy'un İslamcılıkla İlişkisi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Demirci, Mehmet. *Mehmet Âkif Ersoy'un Kur'an Tasavvuru*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Ece, Selami. "Modern Öyküleme Teorileri Açısından Mesnevi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 20 (2002), 99-105.
- Feyizli, Hasan Tahsin. *Açıklamalı Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. İstanbul: Server İletişim.
- Gökçek, Fazıl. *Bir Medeniyetin Şairi Mehmet Âkif*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2013.
- Gülşen, Celal. "Mehmet Akif Ersoy'un Eğitim Anlayışı", *New Era International Journal of Interdisciplinary Social Researches* 8/6 (Mayıs 2021), 21-34. <https://doi.org/10.51296>.
- İlter, Nihat. *Mehmet Âkif Ersoy'un İnanç Dünyası*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Karabulut, Mustafa, "Mehmet Âkif Ersoy Hayatı, Şahsiyeti ve İstiklal Marşı", *12 Mart İstiklal Marşı'nın Kabulünü ve Mehmet Akif Ersoy'u Anma Programı Bildiri Kitabı*, (bak. 2012), s. 1-10.
- Karabulut, Mustafa-Bulut, Esmâ. "Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı", *Turkish Academic Studies* 2/2 (Aralık 2021), 138-142.
- Koç, Turan. *Varoluşun Tanıkları*. İstanbul: Hece Yayınları, 2013.
- Kuntay, Mithat Cemal. *Mehmet Âkif Ersoy Hayatı Seciyesi Sanatı*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli, çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 3. Basım, 2009.
- Levend, Ağâh Sırrı. *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Yayınevi, 1984.
- Meral, Betül. *20. Yüzyılın Ürettiği İtikâdi Kelâmî Problemlere Mehmet Akif Ersoy'un Bakışı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Macit, Muhsin –Soldan, Uğur. *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*. Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2016.

- Nalçacıgil Çopur, Emel. "Divan Şiirinde Aslan Metaforu". *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 18/1 (Mart 2020), 285-302. <https://doi.org/705636>.
- Okay, M. Orhan.-Düzdağ, M. Ertuğrul. "Mehmet Âkif Ersoy". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/432-439. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Er- Râzî, Fahreddin. *Tefsîr-i Kebîr Mefâtîhu'l-Gayb*, çev. Suat Yıldırım vd. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2008.
- Şahan, Ramazan. "İlhamını Kur'ân'dan Alan Şair Mehmed Âkif Ersoy", *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 11/2 (Ağustos 2019), 896-930.
- Şen, Ercan. "Âkif Literatürüne Yeni Bir Katkı: Mehmet Âkif Ersoy'un Kur'ân Anlayışına Dair Yapılan Çalışmalar Üzerine Bibliyografik Bir Deneme", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Dergisi* 6 (Eylül 2015), 211-221.
- Yeniterzi, Emine. "Ahmed-i Yesevî'den Öğütler" , *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 3 (Eylül 1997), 71-85.
- Yazıcı Aktaş, Fatma Sultan. *Mehmet Akif Ersoy'un Safahat İsimli Eserindeki Ahlâk Anlayışı İle İlgili Görüşleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

M. AKİF'İN ZİHİN DÜNYASINDA KURAN-SÜNNET İLİŞKİSİ

—| Ramazan Şahan*

Özet

Bazı dönemlerin kendine has bazı moda deyimleri olur. Son zamanlarda da “Bize Kur’ân yeter, onun dışında hiçbir kaynağa, bilgiye dolayısıyla hadîse/sünnete de gerek yoktur” gibi anlayışlar daha bir belirginlik kazanmaktadır. Bunu söylerken de pek çok kişi kendine ciddi bir dayanak bulmuşçasına Âkif’in şu mısralarını kullanmaktadır:

*“Doğrudan doğruya Kur’andan alıp ilhamı
Asrın idrakine söyletmeliyiz İslamı”*

Bir sözü bağlamından koparıldığı zaman hele ki o sözü söyleyenin gerçek yaşantısı, fikri, zikri ve amacı bilinmiyorsa ilgili söz tamamen okuyan ve yorumlayan kişinin zihnindeki kalıplara göre şekil alacaktır. Dolayısıyla Âkif’i tanımadan, onun hayatını ve eserlerini iyice incelemeyen bir iki mısrasına bakarak onun fikir dünyasını, duygu ve düşüncelerini anlamak kolay olmasa gerektir. Âkif’ten bize kalan en önemli eseri “Safahat” adlı şiir kitabıdır. “Sebîlü’rreşad” veya “Sırat-ı Mustakim” adlı dergisi ise büyük oranda Âkif’in zihin dünyasını ve düşünce kodlarını vermektedir. Bu tür eserleri ve Akif’in hayatını anlatan diğer neşriyat iyice okunmadan onun Kur’ân ve sünnete bakış açısı tam olarak kavranamaz.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati ABD Öğretim Üyesi, ramsahan@gmail.com; Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7277-4795>.
GSM: 0505 468 93 68

Âkif Kur'ân-ı Kerîm'i önelemekle birlikte yeri geldikçe Kur'ân'ın açıklayıcısı olan hadislerden ve onun tebliğcisi Hz. Peygamberden de müstağni kalmaz. Zaten ayetleri serlevha yapıp şiirlerle açıkladığı gibi hadisleri de aynı şekilde serlevha yapıp yorumlar. Bazen de söz arasında yeri geldikçe bazı hadislere ve Peygamberimizin (s.a.v.) sünnetine yer verir. Gerek "Necid Çöllerinden Medine'ye" gerekse "Bir Gece" adlı şiirleri ise onun hem Peygamber aşkını hem de ona karşı olan duygu ve düşüncelerini izah etmeye yeterlidir.

Âkif'in yazdıklarından, satır aralarından onun düşüncelerine dair bir kanaat elde edilebilse de o zaten Kur'ân, sünnet ve hadis konularında açıkça fikrini beyan ederek yoruma da mahal bırakmamıştır. İşte bu çalışmada Âkif'in Kur'ân-ı Kerîm'e olan hayranlığıyla birlikte onun Kur'ân-Sünnet ayrılmazlığını ifade eden fikirleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Kur'ân, Sünnet, Hadis, İslamcılık.

15/11/2021

Giriş

Mehmed Akif deyince akla İslam ve Kur'ân gelir. Akif'in dünyasının merkezi Kur'andır. Bunu, kendisi açıkça belirtmiştir. Ona göre yapılacak iş: "Doğrudan doğruya Kur'andan alıp ilhamı / Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam'ı" şeklinde özetlenebilir. Çünkü, Kur'ân-ı Kerîm'in prensiplerini uygulayarak, mükemmel ve örnek bir millet olunacağını bu millet tarihinde tecrübe etmiştir.

İstiklal marşımızın şairi Mehmed Âkif Ersoy (1873-1936), yazdığı şiirleriyle Türkçe'nin zenginliği kadar dini ve milli meselelere de katkıları olmuş bir Kur'ân şairidir. Bundan dolayı 2011 yılı ülkemizde Mehmed Âkif Ersoy yılı kabul edildiği¹ gibi 2021 yılı da yine İstiklâl Marşı'nın kabulünün 100. yılı olması dolayısıyla Akif Yılı olarak kabul edilmiştir.

Âkif'in en önemli eseri olan "Safahat" çoğunlukla ayetleri, hadisleri, dini ve milli meseleleri konu edinmiştir. Şunu hemen söylemek gerekir ki Âkif, Kur'ân'dan aldığı ilhamla şiirler yazmakla beraber o günümüzde "Bize Kur'ân yeter" diyerek hadisi, sünneti dolay-

¹ aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-12228/mehmet-akif-ersoy-yili-etkinlikleri.html.

rin bir mütefekkir ve kalbi hak davasıyla çarpan duygulu bir şairdir. Onu tanımak ve anlamak için topyekûn eserlerini ve çilekeş hayatını enine boyuna incelemek gerekir. Bu çalışmada ise onun çok renkli hayatından sadece bir bölümü incelenmeye çalışılmıştır. Hiçbir konuda son sözün söylediği ve hiçbir çalışmanın hatasız olduğu iddia edilemez. Aynı şekilde Âkif'in de hatasız olduğunu iddia edemeyiz. Görülen eksik ve kusurlar varsa kul olmanın gereğidir. Bu konularda daha nice kalem erbabını nice çaba ve gayretler beklemektedir. Görülen hata ve yanlışların gerekçeli olarak tarafımıza bildirilmesini arzu eder, samimi uyarılar için şimdiden teşekkür ederiz.

Kaynakça

- aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-12228/mehmet-akif-ersoy-yili-etkinlikleri.html.
- Aydar, Hidayet. "Bir Kur'ân Müfessiri Olarak Mehmed Âkif", *Diyanet İlmî Dergi*, 32/4 (1996).
- Bilgiz, Musa, "M. Âkif'in Şiir ve Düz Yazılarında Kur'ân'dan Temalar", *EKEV Akademi Dergisi*, 15 (2003).
- Canan, İbrahim. *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995).
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018).
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2012.
- Düzdağ, M. Ertuğrul. *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar I*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2006.
- Düzdağ, M. Ertuğrul. *Mehmed Âkif Hakkında Araştırmalar II*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2006.
- Edib, Eşref, *Mehmed Âkif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*. Haz. Fahrettin Gün. İstanbul: Beyan Yayınları, 2011.
- Ersoy, Mehmed Âkif. *Safahat* nşr. Ertuğrul Düzdağ. İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- Ersoy, Mehmed Âkif. *Tefsir Yazıları ve Vaazlar*, nşr. Ertuğrul Düzdağ. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Ersoy, Mehmet Akif. *Safahat*, Haz. Necmettin Türinay. İstiklal Marşı'nun 100. Yılında M. Akif Ersoy Şiir Külliyyatı Safahat. Ankara: TBMM, 2021.
- Gümüüş, Sadrettin. *Kur'an-Sünnet Bütünlüğü*. Kur'an ve Tefsir Araştırmaları I, İstanbul: Ensar Vakfı Yayınları, 2000.

- Güven, Şahin. "Kur'âniyyûn Ekolü -Temsilcileri, Tefsirleri ve Tefsirdeki Yöntemi". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (2001).
- Hakim en-Nîsâbü'rî, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî' Muhammed. *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*. thk. Mustafa Abdülkadir Ata. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1411/1990.
- Hallâf, Abdülvehhab *İlmu Usûli'l-Fıkh*. thk. Muhammed Edib es-Salih, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2011/1432.
- Kara, Necati. *Kur'an-Sünnet Bütünlüğü*. Erzurum: İhtar Yayıncılık, 1995.
- el-Munavi, Zeynuddin Muhammed Abdür-rauf b. Tacilarifin b. Ali. *Feyzül-kadîr şerhi'l-câmi's-sağîr*. thk. Hamdî ed-Demirdaş Muhammed. Mekte: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 1418/1998.
- el-Müttaki, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Hindi. *Kenzü'l-ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*. neşr ve tashih: Bekri Hayyani, Saffet Sakka. Beyrut : Müessesetü'r-Risâle, 1985/1405.
- Nuaym b. Hammad, Ebû Abdullah Nuaym b. Hammad b. Muaviye. *Kitabü'l-Fiten*. thk. Semîr b. Emin ez-Züheyri. Kahire: Mektebetü't-Tevhid, 1991/1412.
- Öz, Asım. "Kur'an'ın İlhamı Asrın İdraki: Akif'in Eşikleri Aşan Kırılğan İslamcılığı." *Vefatının 75. Yılında Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyum Bildirileri 12-13 Mart 2011*.
- Öztürk, Mahmut. "Mehmet Akif'in "Kur'an'a Hitap" Şiiri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24/41 (2019).
- Şen, Ercan. "Âkif Literatürüne Yeni Bir Katkı: Mehmet Âkif Ersoy'un Kur'ân Anlayışına Dair Yapılan Çalışmalar Üzerine Bibliyografik Bir Deneme". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 6 (2015).
- Şen, Ercan. "İctimâî Tefsir Yaklaşımı Açısından Mehmet Âkif Ersoy'un Kur'ân Yorumu," *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi = Journal of the Near East University Islamic Research Center*. 1/2 (2015).
- Turgay, Nurettin. "Mehmed Akif Ersoy'un Şiirlerinde Kur'an Etkisi ve Din Yoluyla İrşad". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 1/2 (2012).
- Ünal, Mehmet. *Dinin Anlaşılmasında Kur'an Sünnet Bütünlüğüne Dair*, Prof. Dr. Fuat Sezgin'in Aziz Hatırasına II. Uluslararası Sosyal Bilimlerde Gelenek ve Bilgi Bütünlüğü Sempozyumu Bildiri Kitabı (2019).
- Zeydan, Abdülkerim. *el-Vecîz fi Usûli'l-Fıkh*. Bağdat: Mektebetü'l-Kuds, 1396/1976.
- ez-Zühaylî, Muhammed Mustafa. *el-Veciz fi Usuli'l-Fıkhil-İslâmî*. Dimaşk : Dârü'l-Hayr, 2006/1427.
- ez-Zurkânî, M. Abdülazîm. *Menâhilü'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'an*. Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 1988.

MEHMET ÂKIF'IN ŞİİRLERİNDE HADİSLE İKTİBÂS

İbrahim Sağlam*

Özet

Şair ve edipler sözlerini güzelleştirilmek ve güçlü kılmak için Hz. Peygamber'in sözlerini şiirlerinde kullanmışlardır. Başta İstiklal Marşı olmak üzere Mehmet Âkif'in birçok şiiri halkın her kesimi tarafından ilgiyle takip edilmektedir. Safahat onun en ünlü eseridir. Yedi kitaptan oluşan Safahat'ın bazı bölümlerinde şiirler arasına serpiştirilmiş Hz. Peygamber'in hadisleri dikkat çekmektedir. Araştırmada; iktibâs sanatı farklı yönleriyle ele alınmış, Safahat adlı eserde kullanılan hadis ile iktibâs örneklerine yer verilmiştir. Diğer yandan iktibâs ile ilişkisi bulunan telmih ve tenasüp sanatlarına değinilmiş, alıntı yapılan hadislerin sıhhat durumu ile ilgili hadis otoritelerinin görüşleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmanın hedefi; Mehmet Âkif'in Safahat adlı eserindeki hadis ile iktibas örneklerine değinmek, edebiyat ile hadis ilminin verileri doğrultusunda tespit edilen iktibaslara dair mukayeseli bir analiz yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif, Safahat, İktibas, Hadis.

Iktibas With Hadith in Mehmet Akif's Poems

Abstract

Poets and writers used the words of the Prophet in their poems to beautify and strengthen their words. Many poems

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

of Mehmet Akif, especially the National Anthem, are followed with interest by all segments of the public. Safahat is his most famous work. In some parts of Safahat, which consists of seven books, the hadiths of the Prophet draw attention. In the research; The art of iktibas has been handled with its different aspects, the hadith and iktibas examples used in the work called Safahat are included. On the other hand, the arts of "telmiḥ" and "tenasüp", which are related to iktibas, are mentioned, and the views of hadith authorities about the soundness of the hadiths quoted are tried to be revealed. The aim of the study; to mention the examples of Hadith and iktibas in Mehmet Akif's Safahat, and to make a comparative analysis of the iktibas determined in line with the data of literature and Hadith science.

Key Words: Mehmet Akif, Safahat, Iktibas, Hadith.

Giriş

İnsan tabiatı, hakikat ifade eden güzel ve duygulu sözler dinlemeye yatkındır. Sözü bu yönünü keşfeden eğitimci, edip, şair ve hikmet sahibi gibi çoğu kimse beyanı güçlü kılmak, kelama canlılık kazandırmak ve insanları hayra çağırarak gibi gayelerle hakikati en fasih ve belîğ yolla anlatan, hikmetli, duygulu ve kâfiyeli sözlerden istifade etmişlerdir.

Geçmişten günümüze ifadenin tesirini artıran ve sözü güzelleştiren edebî sanatlardan birisi de iktibâstır. Sözlükte "ateşten köz almak, ilim almak, faydalanmak" manasında kullanılan iktibâs; "Bilgi elde etmeye çalışmak, birinin ilminden istifade etmek" anlamında kullanılmaktadır.¹ Dini ilimler sahsında da delil kabul edilen ayet ve hadislerle çeşitli şekillerde iktibâslar yapılmıştır. İktibas yapılan haberler; dini disiplinlerin haberî bilgiye yaklaşımlarına bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Ancak bu farklılıkları, genel olarak ayırıştırıcı bir çözümlenme olarak değil, birbirini tamamlayan dini yaklaşımların farklı yönleri olarak kabul etmek gerekir.² Istilâhî olarak iktibâs;

¹ Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed. *Kitâbu'l-Ayn* (Bağdat: Mektebetü'l-Hilâl, 1980), 5/86; Ebû Nasr İsmail el-Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979), 3/960; Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 6/167.

² Harun, Çağlayan, "Sosyo-Kültürel Açından Kelâm ve Hadis İlimlerinde Epistemoloji", *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2016), 88, 89.

Şairlerin, iktibâsları esnasında sanatsal kaygılardan dolayı hadis metni üzerinde bazı tasarruflar yaptıkları görülmüştür. Hadislerin bazen hem sened hem de metni bazen sadece metni bazen de hadisin bütününe ifade eden küçük bir parçası iktibâs için kullanılmıştır. Dil açısından yapılan iktibâs esnasında hadis lafzı, aslı bozulmadan şiirin içerisine derç edildiği gibi hadisin manası üzerinden şiirin nazmedildiği de gözlenmiştir. Manayı esas alan telmih ve tenasüp türü iktibâslarda şairlerin daha rahat bir tavır takındıkları, hadislerin lafızlarını çağrıştıracak kavramlar seçerek şiirlerini yazdıkları tespit edilmiştir.

Osmanlı'nın son dönemi ve Milli Mücadele yıllarını görmüş, yeni kurulan Türk Devlet'inde mebusluk yapmış olan Mehmet Âkif Ersoy, vatanın düşmandan kurtulması için mücadelesini bazen kürsüde bazen cephede bazen de yazdığı şiirlerinde sürdürmüştür. Onun en önemli kitabı olan Safahat bunun en büyük şahididir. Eserinde sözünü güçlü kılmak için bazen ayetlerden bazen de hadislerden istifade etmiştir. Eserinde ayet ve hadisleri kullanırken iktibas, telmih ve tenasüp gibi edebî sanatlardan yararlanmışır. Eserde yer verdiği hadislerin onun şiirini ilgi ile takip eden, okuyanlar ve dinleyenler arasında zamanla yayıldığı söylenebilir. Bu da bize halkın din anlayışının şekillenmesinde, İslam'ın temel kaynaklarından olan ayet ve hadisler ile buluşmasında edebiyat ve şiirin etkisinin yadsınamaz olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Muhammed. *el-Müsned*. Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1999.
- Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *Şu 'abi'l-îmân*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'u's-şahîh*. Riyad: Dâru's-Selâm, 2000.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail. *es-Sihâh*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979.
- Çağlayan, Harun. "Sosyo-Kültürel Açıdan Kelâm ve Hadis İlimlerinde Epistemoloji". *Tarih, Kültür Ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2016): 75-91.
- Çopur, Emel Nalçacıgil. "İktibâs Sanatı ve Mazmûn", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 10 (Bahar/2019), 165-179.

- Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd. *es-Sünenü'l-Varidetü fi'l-Fiten*. Riyâd: Dâru'l-Asime, 1416.
- Deylemî, Şehredâr b. Şîrûye b. Şehredâr. *Firdevsü'l-aḥbâr bi-me'sûri'l-ḥitâb*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986.
- Durmuş, İsmail. "İktibâs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/52. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Düzdağ, M. Ertuğrul- Okay, M. Orhan, "Mehmet Âkif Ersoy". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 58/432-39. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- ...*Mehmet Âkif Hakkında Araştırmalar-II*. İstanbul: İFAV Yayınları 2006.
- Ebû Dâvûd, Suleyman b. Eş'as.es-Sicistânî. *es-Sunen*. Riyad: Dâru's-Selâm, 2000.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfahânî. *Hilyetü'l-evliyâ' ve ṭabaḳâtü'l-asfiyâ'*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1409.
- Ersoy, Mehmet Âkif. *Safahat*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.
- Hâkim, Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbûrî. *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990.
- Halil b. Ahmed. Ebû Abdurrahman. *Kitâbu'l-Ayn*. Bağdat: Mektebetü'l-Hilâl, 1980.
- Heysemî, Nûruddin Alî b. Ebî Bekr. *Mecma' u'z-zevâ'id*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1994.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid. *Sünen*. Riyâd: Dâru's-Selâm, 2000.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed. *Lisânü'l-'Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdülhalim. *es-Siyasetü'ş-Şer'iyye fi İslahı'r-Raî ve'r-Raiyye*. Beyrut: Dâru'l-Afakı'l-Cedîd, 1983.
- İbnu'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâleddîn Abdurrahman. *el-Mevzû'ât mine'l-ehâdîşü'l-merfû'ât*. Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1966.
- Kurtûbî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur-ân*, (el-Mektebetü'ş-Şâmile Programı).
- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf. *Feyzü'l-ḳadîr şerḥü'l-Câmi' i'ş-şağîr*. Beyrut:Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi' u's-şahîḥ*. Riyad: Dâru's-Selâm, 2000.
- Nuaym Hammâd, Ebû Abdullâh İbn Muaviye el-Huzzâi. *Kitâbu'l-Fiten*, Beyrut: Dâru'l-Fiker, 1993.
- Razî, Ebû Abdullâh Fahreddin er-Razî. *Nihâyetü'l-i'câz fi dirayetü'l-i'câz*. Beyrut: Dâru Sadr, 2004.

- Rufai, el- Hüseyin Ahmed b. Ali b. Sabit. *el-Burhânu'l-Müeyyid*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'n-Nefis, 1408.
- Sağânî, Ebû'l-Fedâil el-Hasen. *Mevzûâtu's-Sağânî*. Beyrut: Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, 1985.
- Sehâvî, Şemseddin Muhammed. *el-Mağâşidü'l-Hasene fi beyâni kesîrin mine'l-ehâdîsi'l-müştehire 'ale'l-elsine*. Beyrût: Dâru'l-Kütübu'l-İlmiyye, 2002.
- Semerkândî, Ebû'l-Leys, Nasır b. Muhammed b. İbrahim. *Tenbihu'l-Ğafilîn bi Ehâdisi Seyyidi'l-Enbiyâi ve'l-Murselîn*. tah. es-Seyyidu'l-Arabî, Mektebetü'l-İmân, 1997.
- Süyûtî, Celâleddîn Abdurrahmân. *el-İzdihâr fi mâ akadehu eş-şu'arâ' min'l-ehâdisi ve'l-âsâri*. Beyrût: Mektebetü'l-İslâm, 1991.
- ... *el-Câmiu'l-Ehâdis*. Beyrut: Dâru'l-Fiker, 1994.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. Musul: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1983.
- ... *el-Mu'cemu'l-evsât*. Kâhire: Dâru'l-Harameyn, 1415.
- ... *Mu'cemu's-Sağîr*. Beyrut: Dâru'l-Ammâr, 1405.
- Tahiru'l-Mevlevî. *Edebiyat Lugati*, nşr. Kemal Edip Kürkçüoğlu. İstanbul: Enderun Kitapevi, 1973.
- Teftâzânî, Sa'duddin Mes'ûd b. Ömer. *Muhtasaru'l-Me'ânî*. Karaçi: el-Mektebetü'l-Büşra, 2010.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa. *el-Câmi'u's-şahîh*. Riyad: Dâru's-Selâm, 2000.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Telmih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/408-409. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

BİR VETERİNER OLARAK MEHMET AKİF

— | Nuriye Değirmen*

Özet

Mehmet Akif Ersoy 1873'de İstanbul'da doğmuştur. 1888'de Halkalı'daki sivil Baytar (Veteriner) mektebine öğrenci olarak kaydolmuştur. 1893'de okuldan birinci olarak mezun olmuştur. Tarım ve hayvancılık Osmanlı Devleti'nde ekonominin en önemli dinamiklerinden birisi idi. Osmanlı Devleti'nde Müslüman toplum olarak halkın büyük bölümü geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlamıştır. Bu girişimler ile İslam toplumu olarak insanların özgür ve huzurlu olması hedeflenmiştir. Tanzimat ve Islahat Fermanı'ndan sonra Osmanlı Devletindeki eksikliklere çözüm arayışları artmıştır. Osmanlı Devleti'nde modern tarım ve hayvancılık yapılabilmesi için Ziraat ve Baytar Mektepleri'nin açılması Sultan II. Abdülhamid döneminin önemli kalkınma girişimidir. 1892 tarihinde Halkalı Ziraat Mektebi ve Baytar Mektebi birlikte kurulmuştur. Veteriner mektebinin açılma nedeni ülkede çıkan hayvan hastalıkları nedeniyle binlerce hayvanın telef olması ile Pasteur'ün bulduğu aşuların kullanılmasının öğretilmesi için baytar ihtiyacı doğmasıdır. Okulda çağına göre modern bir eğitim anlayışı sergilenmiştir. Okula giriş imtihanla olmuştur. Mehmet Akif Ersoy da yatılı öğrenci olarak eğitim görmüştür. Okul uluslararası ve eğitim süresi dört yıldır. Meh-

* Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Kütahya Sağlık Bilimleri Fakültesi Ebelik Bölümü, e-posta: nuriye.degirmen@ksbu.edu.tr

met Akif ve diğer mezunlar itibarlı yerlere gelmiştir. Derslerin usulü Mekteb-i Tıbbiye Mülkiye'ye benzerdi. Mektep birinci, ikinci ve üçüncüleri Avrupa Baytariyelerinde talim görmüştür. Nüfusun % 80-90'ı geçimini tarım hayvancılıktan sağlamış olan Osmanlı toplumunun 1900'lü yıllarda veterinerlik ile tarım eğitim ve girişimlerinde gelişmeler, Mehmet Akif ve arkadaşlarının etkisi ile 1800'lü yıllara göre artmıştır. Mehmet Akif 1893 yılında Ziraat Bakanlığında veteriner hekim olarak çalışmaya başlamıştır. "Orman ve Maadin ve Ziraat Nezareti" fen heyetinin baytarlık işlerine bakan beşinci şubesine "Baytar Müfettiş Muavini" olarak tayin edilmiştir. Ziraat Nezareti (Tarım Bakanlığı)'nda geçen yirmi yıllık çalışması sırasında veteriner hekim olarak Rumeli, Anadolu ve Arabistan'ı 4 yıl boyunca görevli olarak dolaşmıştır. 1896'da orduya atılmak için iki askeri baytarla Adana ve Şam'a gitmiştir. Bakanlıktaki çalışmaya devam ederken, Ziraat mektebinde dersler de vermiştir. Akif'in düşüncesinin bir ucunda bilim ve teknik, diğer ucunda memleket gerçekleri vardı. Bu iki noktayı birleştiren kuvvet ise Akif'in veterinerliğiydi. Mehmet Akif yurt gerçekleri ile veterinerliği icra ederken karşılaşmıştır. Memleketin her köşesini, sosyal yaralarını bu vesile ile tanımıştır. Veterinerliği sever, inanır ve bağlı idi. Akif, Umur-u Baytariye Müdür Yardımcısı iken müdürünün bakteriyoloji laboratuvarının kuruluş yeri ile ilgili haksız yere görevden alınmasına kızarak, bu vazifesinden 1913'de istifa etmiştir. Mehmet Akif, 1899'da eğitime başlayan ilk sivil veteriner okulunun bir numaralı mezunuydu. Okul birincisi olması ile ilk sivil veteriner hekim unvanını taşıyordu. Veteriner hekimlik dünyasına atılan bu ilk ve parlak adım, Akif'in mesleki hayatında hep kendini hissettirmiştir. 1908'de kurulan ilk veterinerler derneği "Osmanlı Cemiyet-i İlmiye-i Baytariyesi"nin kurucusu Akif'ti. Yine ilk veterinerlik dergilerinden biri olan "Mecmua-yı Fünun-u Baytariye"nin yayın kurulu üyeleri arasında bulunuyordu. Görevleri mesleki ve ilmi bir yapıya sahiptir. Akif'e bu görevlerin verilmesi O'nun Veteriner olarak ilmi kişiliğine duyulan güvenin bir örneğidir. Mehmet Akif'in mesleğine olan sevgisi ömrünün sonuna kadar sürmüştür. Ölümünden bir yıl önce Mısır'dan Pendik Bakteriyoloji Laboratuvarı Müdürü Ahmet Şefik Kolaylı (1886-1976)'ya yazdığı mektuplarda, kurum hakkında bilgi ve fotoğraflar istemiş, veterinerlerin mesleğe atılırken bu laboratuvarlarda eğitime tabi tutulmasını istemiştir. Memleke-

tin sorunlarına maddi ve manevi katkıları ile örnek, önder ve önemli bir şahsiyet olarak 1936 yılında vefat etmiştir. Bu çalışmada, Mehmet Akif Ersoy'un veterinerlik tarihindeki yeri ve önemi değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Veteriner Hekim, Mehmet Akif Ersoy

Mehmet Akif As A Veterinary

Abstract

Mehmet Akif Ersoy was born in Istanbul in 1873. In 1888, he enrolled in the civilian Veterinary School in Halkalı as a student. He graduated first from the school in 1893. Agriculture and livestock were some of the most important dynamics of the economy in the Ottoman Empire. As a Muslim community in the Ottoman Empire, most people made their living from agriculture and animal husbandry. With these initiatives, it is aimed to make people free and peaceful as an Islamic society. After the Tanzimat and Reform Edict, the search for solutions to the deficiencies in the Ottoman Empire increased. The opening of Agriculture and Veterinary Schools for modern agriculture and animal husbandry in the Ottoman Empire was an important development initiative of the Sultan Abdulhamid II period. In 1892, Halkalı Agricultural School and Veterinary School were established together. The reason for the opening of the veterinary school was that thousands of animals had died due to animal diseases in the country, and there was a need for veterinarians to teach how to use the vaccines Pasteur found. In the school, a modern understanding of education was displayed compared to its age. With the test, Mehmet Akif Ersoy entered the school. He was also educated as a boarding student. The school was an international school, and the education period was four years. Mehmet Akif and other graduates came to prestigious places due to their education. The method of the lessons was similar to the School of Medicine. The first, second and third graduates of the school were trained in European Veterinary Schools. The developments in the Ottoman society's veterinary and agricultural education and initiatives in the 1900s, where 80-90% of the population made their living from agriculture and animal husbandry, increased compared to the 1800s with the influence of Mehmet Akif and his friends. Mehmet Akif started to work as a veterinarian in the Ministry

of Agriculture in 1893. He was appointed as the "Vice Veteran Inspector" to the fifth branch of the "Forest, Mine and Agriculture Ministry" scientific committee, which deals with veterinary affairs. During his twenty-year work at the Ministry of Agriculture (Ministry of Agriculture), he travelled around Rumeli, Anatolia and Arabia for four years as a veterinarian. In 1896, he went to Adana and Damascus with two military veterinarians to buy horses for the army. While continuing his work at the Ministry, he also gave lectures at the Agricultural School. Akif's thought had science and technology on one end and the country's realities on the other. The force that united these two points was Akif's veterinary practice. Mehmet Akif encountered the realities of his homeland while practising veterinary practice. He recognized every corner of the country and its social wounds on this occasion. He loved, believed, and was committed to veterinary medicine. While Akif was the Deputy Director of Umur-u Baytariyye, he resigned from this duty in 1913, angry that his director was unfairly dismissed regarding the establishment place of the bacteriology laboratory. Mehmet Akif was the number one graduate of the first civilian veterinary school that started education in 1899. He was the first civilian veterinarian with the title of being the first in the school. This first and brilliant step into the world of veterinary medicine had always made itself felt in Akif's professional life. Akif was the founder of the first veterinary association, "Ottoman Society of Science and Veterinary" established in 1908. He was also among the editorial board members of "Mecmua-yı Fünun-u Baytariye", one of the first veterinary journals. His duties were of a professional and scientific nature. Giving these duties to Akif is an example of the trust in his scientific personality as a veterinarian. Mehmet Akif's love for his profession lasted until the end of his life. One year before his death, he wrote to Ahmet Şefik Kolaylı (1886-1976), the Director of Pendik Bacteriology Laboratory from Egypt, asking for information and photographs about the institution requested that veterinarians be trained in these laboratories when starting the profession. He died in 1936 as an example, leader and important figure with his material and moral contributions to the country's problems. In this study, the place and importance of Mehmet Akif Ersoy in the history of veterinary medicine will be evaluated.

Key Words: Veterinarian, Mehmet Akif Ersoy.

Giriş

“Tek hakikat var, evet, bellediğim dünyadan,
Elli, altmış sene gezdimse de, şaşkın şakin;
Hepimiz kendimizin, bağı yanık, aşıkıyız;
Sade, ilanı çekilmez bu acayip aşkın!” Mehmet Akif Ersoy

Mehmed Âkif Ersoy yakın dönem tarihimizde iz bırakmış, en çok anılan düşünürlerimizdendir. Sanatı yanında karakteri ve yaptığı hizmetler ile millî meselelerdeki hassasiyeti ve gayreti, tarihte oynadığı önemli rolleri ve toplumun gönlündeki yeri ile kitaplara, şiirlere, romanlara, film ve dizilere konu olmuştur. Yıllardır resmi ve özel kuruluşlarca anılıyor olması ile istiklal marşımızın yazarı olan bu güzel ahlak timsali ilim insanının toplumunuzun kalbindeki yeri aşıkardır. Görüşleri, yayınları, söylemleri ile kültür ve inanç perspektifinden aldığı yön ve tüm dünya edebiyatından okuduğu bilgileri, eğitim geçmişi ve sağlıkçı gözüyle de birleştirerek gelecek nesillerimize ışık tutmuştur. Eleştirel bakış günümüz biliminin önemli güdüleyici faktörüdür. Bu bakış açısını Akif, şiirlerinde, konuşmalarında güzel bir şekilde yansıtmış, bu yönüyle toplum ruh sağlığına önemli katkılar sunmuştur. Geçmiş ile gelecek arasında doğru bağlar kuran tarihi liderleri günümüzde yayınlarla anlatmak, gelecek nesillerimize kültürümüzün aktarımı, değerlerimizi kavramak, Türk toplumunun hayata bakışına yön vermek ve huzurlu bir yaşam kurmak adına tarih ilmine bakışımız açısından önemli olup, tarihimizde iz bırakmış böylesine özel bir insanı yayınlarımızda yad etmek tıp tarihi, sağlık hizmetleri alanında ve diğer bilimlerle ilgilenen bilim insanları için önemli bir görevdir. Mehmet Akif Ersoy’un asıl üstünde durulması gereken yanı karakteridir (Orhan Akay, Ertuğrul Düzdağ, 2021).

Sağlık çalışanlarının mesleğine adaptasyonu, tarihi düşünce yeteneği, mesleki sorumluluk bilinci ve kimliğini kazanma yollarının Mehmet Akif Ersoy gibi tarihi değerleri tanımakla daha kolay öğrenilebileceği; böylece mesleki kimlik ve bilincin yükseltilerek artırılabilmesi; mesleki etik tutuma örnek model oluşturacak meslek abidelerinin tanıtılması ve tanınması ile sağlığa önemli katkılar sağlanabileceği ileri sürülmektedir (Çağlar Sinmez, Aşkın Yaşar 2011).

Kendini tanıma, güzel ahlak sahibi olma her alanda olduğu gibi sağlık açısından da önemli olup, Akif, gençlerimize örnek olarak

çabasının ve işbirliğinin nasıl başarılı olduğunu görebilirler. Mehmet Akif'in şahsiyetinde kendine güven duygusunun teşkili, mesleki ve toplumsal olaylara bakış açısının günümüzde okunarak örnek alıp, gelişebileceğimiz de söylenebilir.

Mehmet Akif Ersoy, milli şair, büyük vatansever ve manzum hikayeler yazarı gibi kendisini tanımlayan düşünür, her fırsatta veteriner hekim kimliğini ön plana çıkararak, mesleğine sevgi ve saygısını gösteren abide bir kişiliktir.

Günümüz sağlık çalışanlarına tarihimizdeki önemli şahsiyetlerin öğretilmesi, onların örnek alınması ve sağlık hizmetlerinde kaliteli üyelerin yetiştirilmesi adına önemlidir. Bu bağlamda Mehmet Akif toplumumuz gençlerine güzel bir örnektir.

Kaynakça

- Bekman Muzaffer. "Şair Mehmet Akif". *Türk Veteriner Hekimleri Derneği Dergisi*. 26/122-123 (1956): 3260- 3262.
- Çantay, Hasan Basri. *Âkifnâme*, İstanbul: Ahmed Sait Matbaası, 1966.
- Dinçer, Ferruh. "Mehmet Akif Ersoy'un Veteriner Hekim Olarak Mesleki ve İlmi Kişiliği". *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy'u Anma Kitabı*. Ankara: A. Ü. Rektörlüğü Yayınları, 1987.
- Doğanay, F. Kaya. "Mülkiye Baytar Mektebi". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. (2017), 665–686.
- Erişirgil, Emin. *Ömrünün 50. Yılında İslamcı Bir Şairin Romanı: Mehmet Akif*. Haz. Prof. Dr. Aykut Kazancıgil-Prof. Dr. Cem Alpar, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1986.
- Erol Kabil, *Veteriner Hekim Mehmet Akif Ersoy'un Türk Bilimine Katkıları*. Erişim 18 Aralık 2021. <https://www.researchgate.net/publication/350734702>. https://tr.wikipedia.org/wiki/Mehmet_%C3%82kif_Ersoy. Erişim 18.10.2021.
- Kuntay, Mithat Cemal. *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1986.
- Okay, M. Orhan – Düздаğ, M. Ertuğrul. "Mehmed Akif Ersoy". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-akif-ersoy>. Erişim Tarihi: 15.10.2021.
- Okay, M. Orhan. *Safahat*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.
- Sinmez, Çağrı Çağlar - Yaşar, Aşkın. "Veteriner Hekimliği Yönüyle Mehmet Akif Ersoy". *Sağlık Bilimleri Dergisi*. 20/2 (2011): 143-149.
- Şimşek, Tacettin. "Mehmed Akif'in Poetikası", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* 53: 105-120. Erzurum, 2015.

MEHMET AKİF ERSOY'UN HAYATI VE OSMANLI BÜROKRASİSİNDE YAPMIŞ OLDUĞU GÖREVLER

| Zekeriya Akman*

Özet

Milli Şairimiz Mehmet Akif Ersoy'un siyasi ve edebi yönü günümüzde çokça bilinmekte ve çağdaş araştırmalarda geniş yer almaktadır. Fakat onun hayatına baktığımızda Osmanlı Devleti'nin son döneminde çok önem arz eden bir kurumda önceleri başkatip daha sonraları ise üye olarak görev yaptığını görmekteyiz. Mehmet Akif Ersoy, Osmanlı Devleti'nin yıkılış döneminde Şeyhülislamlık kurumuna bağlı kurulmuş olan bir üst kurul olarak değerlendirebileceğimiz Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye kurumunun kuruluşunda ilk başlarda başkatip daha sonraları ise üye olarak görev yapmıştır.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde kurulmuş olan Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye hem kendisinden beklenen görevler ve hem de üstlenmiş olduğu işlev bakımından büyük önem arz etmektedir. Mehmet Akif Ersoy'un kuruluşunda başkatip ve daha sonraları üye olarak yer aldığı Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye, 1918 yılında kurulmuş ve 1922 yılına kadar dini siyasi ve sosyal alanlarda topluma dört yıl kadar bir süre hizmet sunmuştur.

Çalışmamızda, Mehmet Akif Ersoy'un hayatı ile ilgili kısa bilgi vererek, dönemin siyasi, fikri yapısı ve görev yapmış olduğu Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye kurumunu tanıtmak ve faaliyetleri hakkında bilgi vermeyi hedeflemekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif Ersoy, Osmanlı Devleti, Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye, Şeyhülislamlık.

* Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, e-mail: zekeriyaakman@kku.edu.tr.

Giriş

İslâm ve Türk Tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olan Osmanlı Devleti, oluşturmuş olduğu kurumlarla bütün dünyaya örnek teşkil edecek uygulamalara imza atmıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemleri, fikrî ve dinî tartışmaların sıkça yapıldığı, savaş ve işgalin getirmiş olduğu buhranların yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde din olgusu ve toplumun fikrî, ahlâkî ve ilmî yapısı üzerine önemli tartışmalar meydana gelmiştir. Mehmet Akif Ersoy, bu dönemin siyasi ve fikri tartışmalarına taraf olmuş birçok konuda fikir beyan etmiştir. Bütün bu alanlarda topluma yön verme ve halktan gelen istekleri karşılama amacıyla Meşihat Kurumu'na bağlı Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye adında bir teşkilât kurulmuştur. Bu kurumun yönetim kadrosu dönemin önemli ilmi ve fikri şahsiyetlerinden oluşmuştur.

Faaliyette olduğu dönemin siyasi, dinî, ilmî ve fikrî yapısı üzerinde etkileri olan bu kurumun ve burada görev yapan kişilerin tanınması, Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atıldığı, Osmanlı Devleti'nin bu son devrelerini daha iyi anlamamıza katkı sağlayacaktır.

Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye çalışmalarını sürdürmüş olduğu dört yıllık süre boyunca, ilmî çalışmaların yanı sıra toplumun fikrî ve ahlâkî yapısına yönelik faaliyetlerde de bulunmuştur. Toplumun, dışarıdan gelen zararlı akımlardan korunması, dinin doğru bir şekilde anlaşılıp tebliğ edilmesi ve birlik beraberlik ruhunun canlı tutulmasına katkıda bulunmuştur. O dönemde tartışılan sorunların daha sonraları da toplumun gündeminde olduğunu ve hatta bazılarının günümüzde bile devam ettiğini görmekteyiz. Dolayısıyla Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye'yi tanımak, o dönemi ve sonrasını daha iyi anlayıp değerlendirmemize yardımcı olacaktır.

Mehmet Akif Ersoy

Mehmet Akif 20 Aralık 1873'te İstanbul Fatih'te doğmuştur. Babası Fatih Medresesi müderrislerinden Mehmet Tahir Efendi'dir. Fatih Emir Buhari Mahalle Mektebi'nde tahsiline başlamış, babasından Arapça dersi okumuştur. 1882 yılında, Fatih Merkez Rüştüyesi'ne başlamış 1885'te Mülkiye İdadisi'ne girmiştir. 1889'da bu okulu bitirmiş ve ilk sivil veteriner yüksek okulu olan Baytar Mektebi'ne başlamıştır. 1893 yılında, bu okulu birincilikle bitirerek Baytar Mü-

Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye tecrübesinin iyi bilinmesi ve bu kurumda görev yapan şahsiyetlerin tanınması, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerini anlamaya katkı sağlayacağına ve günümüz meselelerine çözüm getireceğine inanmaktayız. Zira Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye'nin ele almış olduğu çok sayıda ilmî ve sosyal problemlerin, kendisinden sonraki dönemlerde de yaşandığını görmekteyiz.

Kaynakça

- Akyüz, Kenan. **Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi**, İstanbul, 1986.
- Başgil, Ali Fuat. **Din ve Laiklik**, İstanbul, 1962.
- Berkes, Niyazi. **Batıcılık Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler**, İstanbul, 1965.
- Berkes, Niyazi. **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, İstanbul, 2002.
- Beydilli, Kemal. "Osmanlı Siyasî Tarihi" (Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa), **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, c. I, İstanbul, 1994.
- Düzdağ, M. Ertuğrul., Okay, M. Orhan. "Mehmet Âkif Ersoy", **DİA**, c.XXVIII, Ankara, 2003.
- Eraslan, Sadık. **Şeyhülislamlık Kurumu ve Cerîde-i İlmîye**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ercüment Kuran, **Türkiyenin Batılılaşması ve Milli Meseleler**, Ankara, 1994.
- Ersoy, Mehmet Âkif. **Safahat**, haz: M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul, 1990.
- Erşahin, Seyfettin. "Meşihat-ı İslâmiye'den Diyanet Riyasetine", **AÜİFD**, C. XXXVIII, Ankara, 1998.
- Gotthard Jaschke, **Yeni Türkiye'de İslâmlık**, Trc. Hayrullah Örs, Ankara, 1972.
- Gökalp, Ziya. "Diyanet ve Kaza" **İslâm Mecmuası**, S. 35, İstanbul, Ağustos 1331.
- Gökalp, Ziya. "İttihat ve Terakki Kongresi III", **İslâm Mecmuası**, S. 50, İstanbul, 12 Kânûn-ı Sâni 1332.
- Hanioğlu, M. Şükrü. "Batıcılık", **TCTA**, c. V, İstanbul, 1985.
- Hanioğlu, M. Şükrü. "Meşrutiyet", **DİA**, c. XXIX, Ankara, 2004.
- Hanioğlu, M. Şükrü. "Osmanlıcılık", **TCTA**, c. V, İstanbul, 1985.
- Hanioğlu, M. Şükrü. "Türkçülük", **TCTA**, c. V, İstanbul, 1985.
- Kara, İsmail. "Tanzimat'tan Cumhuriyete İslâmcılık Tartışmaları" **TCTA**, c. V, İstanbul, 1985.

- Kara, İsmail. **İslâmcıların Siyasi Görüşleri**, İstanbul, 1994.
- Kaya, Kamil. **Din Devlet İlişkileri ve Diyanet İşleri Başkanlığı**, İstanbul, 1988.
- Kazıcı, Ziya. **İslâm Müesseseleri Tarihi**, İstanbul, 1991.
- Kodaman, Bayram. "1876–1920 Arası Osmanlı Siyasi Tarihi", **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, Ed. Hakkı Dursun Yıldız, c.XII, İstanbul, 1989.
- Kuran, Ercümen. **Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri**, Ankara, 1988.
- Lewis, Bernard. **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Trc. Metin Kıratlı, Ankara, 1970.
- Mardin, Şerif. "İslâmcılık", **TCTA**, c.V, İstanbul, 1985.
- Mardin, Şerif. **Bediuzzaman Said Nursi Olayı**, Trc. Metin Çulhaoğlu, İstanbul, 1992.
- Mardin, Şerif. **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri**, İstanbul, 1983.
- Mazıoğlu, Hasibe. "Mehmet Âkif Ersoy" **Ölümünün 50. Yılında Mehmet Âkif Ersoy**, Ankara, 1986.
- Ongun, Cemil Sena. **Mehmet Âkif**, İstanbul, 1947.
- Öke, Mim Kemal. "Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu", **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, Ed. Hakkı Dursun Yıldız c.XII, İstanbul, 1989.
- Shaw, Stanford. **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, Trc. Ezel Kural, c. II, İstanbul, 1983.
- Tansel, Fevziye Abdullah. **Mehmet Âkif Hayatı ve Eserleri**, İstanbul, 1973.
- Taş, Kemaleddin. **Türk Halkının Gözüyle Diyanet**, İstanbul, 2002.
- Timurtaş, Faruk. **Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz**, Ankara, 1987.
- Tuncer, Ferit Rağıp. **Ziya Gökalp Makaleler VIII**. Ankara, 1981.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı**, Ankara, 1965.
- Yücebaşı, Hilmi. **Bütün Cepheleriyle Mehmet Âkif**, İstanbul, 1958.

Arşiv Kaynakları

- İstanbul Müftülüğü Meşihat-ı İslâmiye Arşivi, Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye Karar Defteri, Kayıt No:1787.
- Meşihat-ı İslâmiye sicilli Ahval Arşivi, Dosya No: 5218.
- Cerîde-i İlmiye, S. 38,54,60, İstanbul, 1336-1337.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, BEO, Defter No: 1532.

Klasik ve Çağdaş Dönem Fıkıh Metinleri

Hazırlayan
Doç. Dr. Ahmet Özdemir

Ankara 2022

Klasik ve Çağdaş Dönem
Fıkıh Metinleri

Hazırlayan
Doç. Dr. Ahmet Özdemir

ISBN: 978-625-7305-68-6

1. Baskı
Mart, 2022 / Ankara
300 Adet

Yayın Sertifika No
46683

Matbaa Sertifika No
46682

 Grafiker®
Yayınları
Yayın No: 433
Web: grafikeryayin.com

**Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt**

 Grafiker®
Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Oğuzlar Mahallesi
1396. Cadde No: 6/A
06520 Balgat-ANKARA
Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx
Faks : 0 312. 284 37 27
E-mail : grafik@grafiker.com.tr
Web : grafik.com.tr

Kتابın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM KLASİK DÖNEM FIKIH METİNLERİ

1- Harekeli Metinler/ Soru-Cevap	
Hanefî Mezhebi: <i>el-İhtiyâr li-ta'lili'l-Muhtâr</i> (Taharet).....	8
Mâlikî Mezhebi: <i>el-Müdevenetü'l-kübrâ</i> (Nafile Namaz)..	20
2- Harekeli Metinler/ Tercüme	3
Şâfiî Mezhebi: <i>Muhtasarul-Müzenî</i> (Bayram Namazları).....	30
Hanbelî Mezhebi: <i>el-Mugnî</i> (İmâmet ve Cemaat).....	41
3- Harekesiz Metinler	
Hanefî Mezhebi: <i>Tuhfetü'l-fukahâ</i> (Nezir).....	51
Mâlikî Mezhebi: <i>Bidâyetü'l-müctehid</i> (Fıtır Sadakası).....	54
Şâfiî Mezhebi: <i>Menhecü't-tullâb</i> (Lukata)	57
Hanbelî Mezhebi: <i>el-Muhtasar fi'l-fikh</i> (Cuma Namazı- Edebü'l-Kâdı).....	60
4- Klasik Dönem Fıkıh Kitaplarını Okuma ve Anlama Metodu.....	63
5- Fıkıh Usûlü Metinleri	
İmam Şâfiî: <i>er-Risâle</i> (Nâsîh-Mensûh).....	80
İmam Cessâs: <i>el-Fusûl fi'l-usûl</i> (Hz. Peygamber'in İctihadı).....	85
İmam Gazzâli: <i>el-Mustasfâ fi ilmi'l-usûl</i> (Haber-i Vâhid)..	90

İKİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ DÖNEM FIKİH METİNLERİ

Giriş.....	96
1- <i>Fıkhü's-Sünne</i> (Vedâ-Lakât).....	97
2- <i>el-Fıkhü'l-Müeyesser</i> (Selem).....	101
3- <i>Fetâvâ el-Lecne ed-Dâime</i> (Fetvalar).....	106
4- <i>el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhu</i> (İcare).....	110
5- <i>Mecmûatü'l-Fetâvâ eş-Şerriyye</i> (Fetvalar).....	114
6- <i>Yeselûneke</i> (Fetvalar).....	118
7- <i>İslâm İşbirliği Teşkilatı İslâm Fıkıh Akademisi</i> (Kararlar).....	124
8- <i>Mecmûu Fetâvâ ve Resâil</i> (Fetvalar).....	132
9- https://www.al-qaradawi.net/ (Fetvalar).....	136
10- <i>Revâiü'l-beyân tefsiru âyâtî'l-ahkâm mine'l-Kur'an</i> (Gece Namazı, Kur'an Kıraatinde Lahn).....	141
11- <i>Mürşidü'l-hayran ilâ ma'rifeti ahvâli'l-insan fi'l-</i> <i>muâmelâti's-şer'iyye alâ mezhebi'l-İmâm Ebî Hanîfe</i> <i>en-Nu'mân</i> (Sulh).....	146
12- <i>el-Mühezzeb fi ilmi usûl'il-fıkhî'l-mukârin</i> (Seddü'z-zerâi').....	151
13- <i>İslâm Hukukunda Uluslararası Kamu Düzeni ve</i> <i>Savaş Hukuku</i> (Özet).....	155
KAYNAKÇA	163

ÖNSÖZ

Allah Teâlâ'ya sonsuz hamd ve senâlar olsun. Salât ve selam Kutlu Nebi Resûl-î Ekrem'e, O'nun âline ve ashabına olsun.

Fıkıh eğitiminde başarı elde edilebilmesi için fıkıh kitaplarındaki bilgilere ulaşabilmek ve müctehidlerin görüşlerini doğru bir şekilde anlayabilmek gerekmektedir. Bu yeterliliği sağlamanın yolu, Arapça metinleri iyi bir şekilde okuyup anlayabilmektir.

Fıkıh metinlerine yönelik çalışmalar yapmak fakihlerin üslûbuna aşina olabilmek ve kullanılan fikhî istilahları kavrayabilmek için oldukça yararlıdır. Bu amaçla bu eserde klasik ve çağdaş dönemde Arapça olarak yazılmış fıkıh kitaplarından örnek metinler yer almaktadır.

Birinci bölümde klasik dönemde yazılmış dört fıkıh mezhebine ait fıkıh kitaplarından seçilen metinlere yer verilmiştir. Klasik dönem denildiğinde hicrî birinci asırdan başlayıp yaklaşık on iki asırdan daha uzun süren bir zaman dilimi kastedilmektedir. Bu süreç içinde muhtasar, metin, şerh, hâşiye, ta'lik gibi pek çok farklı vasıfta eserler kaleme alınmıştır. Fakihler büyük emek harcayarak çok zengin bir fıkıh hazinesini kendilerinden sonraki nesillere bırakmışlardır. Bu bölümde furu' fıkıh kitaplarının yanında usûl kitaplarından da metinler seçilmiştir. Klasik fıkıh kitaplarından yararlanırken dikkat edilmesi gerekenler de ayrı bir başlık altında ele almıştır.

İkinci bölümde ise çağdaş dönemde yazılmış fıkıh eserlerinden seçilen metinler yer almaktadır. Bu eserlerin bir kısmının müellifi şahıslar olurken bazı eserler ise heyet ve kurumlar tararından yayınlanmıştır.

Fıkıh eserlerinden metin seçerken birbirinden farklı konular tercih edilerek okuyucuların fıkıhın farklı alanlarında bilgi sahibi olmaları hedeflenmiştir. Arapça metinlerin yazımında büyük çoğunlukla el-Mektebetü'ş-Şâmîle programından yararlanılmıştır. Bununla birlikte seçilen metinler matbu nüshalarla karşılaştırılmış ve zaman zaman ortaya çıkan farklılıklara dipnotlarda işaret edilmiştir.

Arapça kitaplarda noktalama işaretleri bakımından bir standardın mevcut olmadığı görülmektedir. Bu çalışmada, metin alınan kitaplardaki mevcut noktalama işaretleri çoğunlukla korunmakla birlikte metinlerin daha kolay anlaşılmasına yardımcı olmak üzere zaman zaman noktalama işaretlerinde değişiklikler yapılmıştır.

Hz. Peygamber'in "*İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a şükretmez.*" beyanındaki uyarıyı dikkate alarak bu kitabın hazırlanma aşamasında kendileri ile istişare ettiğim ve tashih konusunda yararlandığım kıymetli eşime, İlahiyat Fakültesinin değerli hocalarına teşekkür ederim.

Çalışma kuldan, muvaffakiyet Allah'tandır.

Kastamonu 2022

KAYNAKÇA

- Affâne, Hüsameddin, *Yeselûneke*, Mektebetü Dandis, Filistin 1427. (el-Mektebetü'ş-Şâmile).
- Agitoğlu, Nurullah, "Şâfiî Usûlcülerin Değerlendirme ve Tercih Yaparken Sünnet ve Hadis Meselelerine Yaklaşımı: Zekeriyya el-Ensârî Örneği", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 2018, cilt: X, sayı: 21, s. 873-886.
- Akın, Hanifi "Gazâlî'nin Hayatı", *TYB Akademi: Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011, cilt: I, sayı: 1, s. 9-14.
- Aktan, Hamza, "Âkile", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/akile> (17.08.2021).
- Altuntaş Halil- Şahin Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Ankara 2011.
- Apaydın, H. Yunus, "İbn Rüşd'ün Hukuk Anlayışı", *İbn Rüşd Kongresi Tebliğleri*, 14 Mart 1993, Kayseri, 1993, s. 147-161.
- Aslan, Ömer- Haçkalı, Abdurrahman, "Şâfiî Mezhebinde Fetva Usulü ve Kullanılan Başlıca Rumuz ve Terimler", *Harran İlahiyat Dergisi*, Sayı: 45, Haziran 2021, s. 57-75.
- Avcı, Necati, "İbn Rüşd'ün Hayatı, Eğitim-Öğretimi ve Eserleri", *İbn Rüşd Kongresi Tebliğleri*, 14 Mart 1993, Kayseri, 1993, s.195-207.
- Aydın, Mehmet Âkif "Muhammed Kadri Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*,<https://İslâmansiklopedisi.org.tr/muhammed-kadri-pasa> (11.10.2021).
- Bakkaloğlu, M. K. Abdussamet, "Kanunlaştırma Hareketinin Öncülerinden Muhammed Kadri Paşa (1821-1888) ve Eserleri", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2005, sayı: 6 [Son Asır İslâm Hukukçuları Özel Sayısı], s. 55-68.
- Boynukalın, Ertuğrul "Useymîn, Muhammed b. Sâlih", *TDV İslâm Ansiklopedisi*,<https://İslâmansiklopedisi.org.tr/useymi-n-muhammed-b-salih> (08.10.2021).
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm, *Sahîh*, Dâru İbn Kesir, Beyrut 1987.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, *el-Fusûl fi'l-usûl*, thk. Uceyl Câsim Neşmi, İdâretü'l-Amme li'l-iftâ, Kuveyt, 1994. (el-Mektebetü'ş-Şâmile).
- Dağcı, Şâmil *İmam Şâfiî Hayatı ve Fıkıh Usûlü İlmindeki Yeri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.

- Damad Şeyhîzâde, Abdurrahman Gelibolulu, *Mecma'u'l-enhur fi şerhi Mülteka'l-ebhur*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1998.
- Dursun, Davut, "İslâm Konferansı Teşkilâtı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/İslâm-konferansi-teskilati> (08.10.2021).
- Ebû Zehra, Muhammed, *İmam Şâfî*, trc. Osman Keskiöğlü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1996.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-Mustasfâ*, trc. Yunus Apaydın, Rey Yayıncılık, Kayseri, 1994.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-Mustasfâ*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1993. (el-Mektebetü'ş-Şâmile).
- Gemi, Ahmet, "el-Mevsilî'nin el-İhtiyâr Adlı Fıkıh Kitabında Geçen Şevâid Beyitlerin Çözümlemesi", *Artuklu Akademi: Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2015, cilt: II, sayı: 1, s. 59-69.
- Günay, Hacı Mehmet "Semerkandî, Alâeddin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/semerkandi-alaeddin> (24.09.2021).
- Güngör, Mevlüt, *Cessâs ve Ahkâmü'l-Kur'an*, Ankara 1989.
- Has, Şükrü Selim, "Mülteka'l-Ebhur", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/multekal-ebhur> (09.08.2021).
- Hırakî, Ömer b. Hüseyin b. Abdullah, *el-Muhtasar fi'l-fıkh*, tahkik ve ta'lik Muhammed b. Nâsır el-Acemî, Vakfiyyetü'l-Müzeyni, Kuveyt, 2008/1429.
- Hizmetli, Mustafa, "Sahnûn Abdusselâm b. Said b. Habib et-Tenûhî'nin Kazâ ve Hisbe Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, cilt: XLV, sayı: 1, s. 191-202.
- İbn Ebû Ya'la, Ebû'l-Hüseyin Muhammed b. Muhammed, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, t.y.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed, *el-Mugnî*, Mektebetü'l-Kahire, 1968. (el-Mektebetü'ş-Şâmile).
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-Müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997. (el-Mektebetü'ş-Şâmile).
- İslâm İşbirliği Teşkilatı İslâm Fıkıh Akademisi, *Karârât ve Tavsiyyât*, <https://www.iifa-aifi.org/ar> (08.10.2021).

- Karadâvî, Yusuf, <https://www.al-qaradawi.net/> (08.10.2021).
- Karaman, Hayreddin, *İslam Hukuk Tarihi*, Nesil Yayınları, İstanbul 1989.
- Koca, Ferhat, "İbn Kudâme, Muvaffakuddin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/ibn-kudame-muvaffakuddin> (16.09.2021).
- Kureşî, Ebû Muhammed Muhyiddin Abdülkadir b. Muhammed, *el-Cevâhirü'l-mudîyye fî tabakâti'l-Hanefîyye*, Mir Muhammed Kütüphanesi, Karaçi, t.y.
- Kuveyt el-Evkâf ve'ş-Şuûnü'l-İslâmiyye Bakanlığı İdâretü'l-İftâ Kurumu, *Mecmûatü'l-Fetâvâ eş-Şeriyye*, Vizaretü'l-Evkaf ve'ş-Şuûnü'l-İslâmiyye, Safat, 2010. <https://eftaa.awqaf.gov.kw/ar>.
- Lecne ed-Dâime li'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ, *Fetâvâ el-Lecne ed-Dâime*, cem ve tertîb: Ahmed b. Abdurrezzak ed-Düveys, Riâsetu İdâretü'l-Buhûsi'l-İlmiyye ve'l-İftâ, Riyad, t.y. (el-Mektebetü'ş-Şâmile).
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd, *el-İhtiyar li ta'lîli'l-Muhtâr*, Matbaatü'l-Halebî, Kahire 1937. (el-Mektebetü'ş-Şâmile).
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd, *el-İhtiyar li ta'lîli'l-Muhtâr*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2005.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd, *el-İhtiyar li ta'lîli'l-Muhtâr*, trc. Mehmet Keskin, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 2005.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd, *el-İhtiyar li ta'lîli'l-Muhtâr*, Dımaşk, Dâru'l-Feyha'; Beyrut, Dâru'l-Menhel, 2020/1441.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd, *el-İhtiyar li ta'lîli'l-Muhtâr*, Beyrut, Dâru'l-Hayr, 1998/1419.
- Muhammed Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayran ila ma'rifeti ahvâli'l-insan*, el-Matbaatu'l-Kübrâ el-Emîriyye, Bulak, 1891. (el-Mektebetü'ş-Şâmile).
- Muhammed Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayran ila ma'rifeti ahvâli'l-insan*, Dâru'l-Fercani, Kahire, 1983/1403.
- Müzenî, İsmâil b. Yahyâ Ebû İbrâhîm, *Muhtasarü'l-Müzenî*, Dâru'l-Ma'rifet, Beyrut, 1973 ve 1990. (el-Mektebetü'ş-Şâmile).
- Nemle, Abdülkerim b. Ali b. Muhammed, *el-Mühezzeb fi ilmi usûl'îl-fikhi'l-mukârin*, Dâru'n-Neşr, Riyad 1999. (el-Mektebetü'ş-Şâmile).

- Orman, Sabri, "Gazâlî'nin Hayatı ve Eserleri", *İslâmî Araştırmalar*, 2000, cilt: XIII, sayı: 3-4 [Gazâlî Özel Sayısı], s. 237-248.
- Özdemir, Ahmet, *İslâm Hukukunda Uluslararası Kamu Düzeni ve Savaş Hukuku*, Murat Kitabevi, Ankara 2017.
- Özdemir, Muhittin, "Müzenî'den Nevevî'ye Şâfiî Mezhebi'nin Panoraması", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2011, sayı: 18, s. 185-199.
- Özel, Ahmet, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1990.
- Özel, Ahmet "Seyyid Sâbık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/seyyid-sabik> (22.09.2021).
- Özen, Şükrü, "Müzenî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/muzeni> (13.09.2021).
- Pekcan, Ali, "Mâlikî Ekolünün Temel Eserlerinden el-Müdevvenetü'l-Kübrâ ve Yazarı Sehnûn Üzerine", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2005, sayı: 5, s. 445-452.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *Revâiü'l-beyân tefsiru âyâtî'l-ahkâm mine'l-Kur'ân*, Mektebetü Derseadet, İstanbul. (el-Mektebetü'ş-Şâmile).
- Sahnûn, Abdüsselâm b. Saîd et-Tenûhî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye*, Beyrut, 1994. (el-Mektebetü'ş-Şâmile).
- Sahnûn, Abdüsselâm b. Saîd et-Tenûhî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, Dâru'l-Fikr*, Beyrut, 1991.
- Sahnûn, Abdüsselâm b. Saîd et-Tenûhî, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ, Matbaatü's-Saade*, Kahire, 1323.
- Semerkandî, Ebû Bekr Alâeddîn, *Tuhfetü'l-Fukâhâ, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye*, Beyrut, 1994. (el-Mektebetü'ş-Şâmile).
- Seyyid Sâbık, *Fikhu's-Sünne*, Dâru'l-Feth li'l-İlâmî'l-Arabî, Kahire, 1990. (el-Mektebetü'ş-Şâmile).
- Şâfiî, Muhammed b. İdris, *er-Risâle*, trc. Abdulkadir Şener-İbrahim Çalışkan, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris, *er-Risâle*, Mektebetü'l-Halebî, Mısır, 1940. (el-Mektebetü'ş-Şâmile).
- Şâfiî, Muhammed b. İdris, *er-Risâle*, el-Mektebetü'l-İlmiyye Beyrut, t.y.
- Şîrâzî, Ebû İshak, *Tabakâtu'l-Fukaha*, Dâru'r-Râidi'l-Arabî, Beyrut, 1970.

- Tayyâr, Abdullah b. Muhammed; Mutlık, Abdullah b. Muhammed; Musâ, Muhammed b. İbrahim, *el-Fıkhü'l-Müyyesser*, Medâru'l-Vatan li'n-Neşr, Riyad, 2011. (el-Mektebetü'ş-Şâmile).
- Useymîn, Muhammed b. Salih b. Muhammed, *Mecmûu Fetâvâ ve Resâil*, Dâru'l-Vatan- Dâru's-Surâyâ, 1413. (el-Mektebetü'ş-Şâmile).
- Yaşaroğlu, M. Kâmil, "Mecmau'l-Fıkhî'l-İslâmî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/mecmaul-fikhil-İslâmî> (08.10.2021).
- Yaylalı, Davut "Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://İslâmansiklopedisi.org.tr/mevsili-abdullah-b-mahmud> (18.08.2021).
- Yücel, Fatih, "Seyyid Sâbık (1915-2000): Hayatı Eserleri ve Fıkıh Araştırmalarında İzlediği Metodu", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2005, sayı: 6 [Son Asır İslâm Hukukçuları Özel Sayısı], s. 617-632.
- Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed, *Tarihü'l-İslâm ve vefyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Tunus 2003.
- Zekeriyâ el-Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynuddîn, *Menhecü't-Tullâb fi fikhî'l-İmam eş-Şâfî*, thk. Celâleddîn b. Emîn b. Ahmed el-Verâfî, Dâru'l-Beşairi'l-İslâmiyye Beyrut, 2020.
- Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhu*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, t.y. (el-Mektebetü'ş-Şâmile).
- <https://al-maktaba.org/book/33241/1191> (28/09/2021).
- https://ar.wikipedia.org/wiki/عبد_الله_المطلق (28/09/2021).
- <https://al-maktaba.org/book/33241/1191> (28/09/2021).
- <https://İslâmicsham.org/nashrah/3712> (06/10/2021).
- <https://shamela.ws/author/596> (08/10/2021).
- <https://al-maktaba.org/author/57> (08/10/2021).
- <https://www.al-qaradawi.net/> (08/10/2021).
- https://tr.wikipedia.org/wiki/Yusuf_el-Karadavi (08/10/2021).
- <https://shamela.ws/author/1318> (08/10/2021).
- <https://al-maktaba.org/author/2609> (11/10/2021).
- <https://al-maktaba.org/author/1313> (10/01/2022).
- [https://www.alifta.gov.sa/Ar/Pages/default.aspx\(06/10/2021\)](https://www.alifta.gov.sa/Ar/Pages/default.aspx(06/10/2021)).

Mukâtil Tefsirinde Tevhid

Nurdane Güler

Ankara 2022

Mukâtil Tefsirinde Tevhid

Yazar

Nurdane Güler

ISBN: 978-625-7305-69-3

1. Baskı

Mart, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 434

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafikergrafiker.com.tr

Web : grafikergrafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
GİRİŞ.....	7

1. BÖLÜM

MUKÂTİL B. SÜLEYMAN VE TEFSİRİ

1.1. Mukâtil b. Süleyman.....	11
1.2. Mukâtil Tefsirinde Göze Çarpanlar.....	14
1.2.1. Mukâtil Tefsirinin Eleştirilen Yönleri.....	19

2. BÖLÜM

MUKÂTİL TEFSİRİNDE TEVHİD KAVRAMI

2.1. Din Bağlamında Tevhid.....	25
2.1.1. Din.....	25
2.1.2. İman.....	29
2.1.3. İslam ve Müslüman.....	33
2.1.4. İbadet.....	38
2.1.5. İttikâ.....	43
2.2. Düşünsel Anlamda Tevhid.....	46
2.2.1. Nimet.....	47
2.2.2. Şükür.....	51
2.2.3. Tezekkür/Zikir ve Tefekkür.....	54
2.2.4. Tesbih.....	57
2.3. Tevhid Kavramının Karşıtları.....	58
2.3.1. Şirkin Karşıtı Olarak Tevhid.....	59
2.3.2. Küfrün Karşıtı Olarak Tevhid.....	60

2.3.3. Fitnenin Karşıtı Olarak Tevhid.....	64
2.3.4. Kibrin Karşıtı Olarak Tevhid.....	66
2.4. Ölüm Ötesinde Tevhid.....	68
2.4.1. Cennete Götüren Ameller ve Sorgu.....	68
2.4.2. Şefaât.....	70
2.5. Bazı Kavramlarda Tevhid.....	71
2.5.1. İhlas.....	72
2.5.2. Hak.....	74
2.5.3. İhsan ve Hasene.....	76
2.5.4. Kelime.....	80
2.5.5. Söz/Kavl.....	82
2.5.6. Tezkiye.....	84
2.5.7. İstikamet.....	85
2.5.8. Maruf.....	87
2.5.9. Sıddîk.....	88
2.5.10. Fıtrat.....	89
2.5.11. Mîsâk.....	91
2.6. Çeşitli Âyetlerde Tevhid İçerikli Vurgular.....	93
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA.....	103
EK.....	111

ÖNSÖZ

Çok istekli ve gayretli olmama rağmen bugün artık anlamsız bulunan başörtüsü yasağı sebebiyle akademik hayata oldukça geç başladım. Fakat tefsirin erken dönemine yönelik merakım akademik hayata geçişimden çok önce başladı ve hiç azalmadı. Bu merakın perçinlenmesinde, ilk doktora öğrencisi olma bahtiyarlığına eriştiğim ve akademik hayata başlamamda desteğini hep yanımda hissettiğim değerli hocam M. Akif Koç'un etkisini itiraf etmeliyim. Mukâtil tefsiri elimize ulaşan en eski tefsirlerden olması sebebiyle bende hep heyecan uyandırmıştır. Kurucu kadrosu arasında yer aldığım Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi'nde tefsir akademisyenleri arasında yapılan "Mukâtil Okumaları" bu eseri daha yakından tanımak açısından bana bir fırsat sundu. Gerek bu okumalar gerekse öğrencilerle yaptığımız aynı tefsiri içeren çalışmalar esnasında fark ettiğim Mukâtil'in birçok kavramı içeren çok sayıda âyette yaptığı yoğun tevhid vurgusu, beni bu konu üzerinde çalışmaya yönlendirdi. Severek çalıştığım ve çok şey öğrendiğim bu çalışma, umarım Tefsir ilmine ufak da olsa bir katkı sunar; okuyucu için zevkli ve öğretici olur.

Öncelikle bu mütevazı eseri hazırlamaya muvaffak kılan Yüce Rabbime sonsuz şükürlerimi ifade etmek isterim. Ayrıca çalışmayı okuyarak değerli fikirleriyle beni yönlendiren meslektaşım Davut Şahin'e özellikle

teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Her yönden desteklerini hep yanımda hissettiğim aileme minnettarım. Yoğun işleri arasında çalışmayı okuyarak katkı sunan Harun Çağlayan'a, daraldığımda dostluklarını hep yanımda hissettiğim meslektaşlarım Güldane Gündüz ve Necla Hacıoğlu'na teşekkür ederim. Çalışma bizden, tevfik Yüce Allah'tandır.

KAYNAKÇA

- Abdullah, Akhmad Mughzi. "Mukâtil b. Süleymân Tefsirinde İsrâiliyyata Dair Rivâyetler". *Kur'ân ve Yorumu -İlk Üç Yüz Yıl-* 2. ed. Halil Rahman Açar. 129-150. Ankara: İlim Dallarının Düşünce Temellerini Araştırma Enstitüsü Yayını, 2019.
- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1984.
- Albayrak, Halis. "Mukâtil b. Süleyman'ın Tefsirinde Söz-Muhatap-Anlam İlişkisi". *Kur'ân ve İslam İlimlerinin Anlaşılmasında Tarihin Önemi*. Ed. M. Mahfuz SÖYLEMEZ. 83-105. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- Alıcı, Mustafa. "Şefaat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/411-12. (İstanbul: TDV Yayınları, 2010),
- Arpaguş, Hatice Keleptin. "Kelime-i Tevhid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 214. 214-215
- Ateş, Süleyman. "İhlas". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/535-537. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Bağdâdî, Hatîb. *Târîhu Bağdâd*. Thk. Mustafa Abdu'l-Kâhir Ata. 24 cilt. Yy: Dâru'l-kutubu'l-ilmîyye, h.1417. 13/163.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-Sahîh el-Muhtasar*. thk. Mustafa Dîbu'l-Bugâ. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1407/1987.
- Cerrahoğlu, İsmail. "Tefsirde Mukâtil İbn Süleyman ve Eserleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (1976), 1-35.

- Cevherî, İsmâil b. Hammâd. *es-Sihâh tâcu'l-luga ve sıhâhu'l-Arabiyye*. 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-ilm ve'l-melâyîn, 1407/1987.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf. *Kitabu't-ta'rîfât*. Lübnan/Beyrut: Daru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1403/1983.
- Çağırıcı, Mustafa & Uludağ, Süleyman. "İstikamet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/348-349. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Çağırıcı, Mustafa. "Emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/138-141. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Çağırıcı, Mustafa. "Hak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/137-139. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Çağırıcı, Mustafa. "Kibir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/562-563. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Çağırıcı, Mustafa. "Şükür". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/259-261. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Çalışkan, İsmail. *Tefsir Tarihi*. 2. Basım. Ankara: Bilay Yayınları, 2020.
- Çelik, Ahmet. "Kur'ân'da tevhide delalet eden semantik alanlar". *Ekev Akademi Dergisi* 3/2 (Güz 2001), 121-137.
- Çelik, Ahmet. "Kur'ân'da Tevhîd Kavramının Semantik Alanları". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2002), 127-150.
- Çelik, İbrahim. "Kur'ân'da Haberî Sıfatlar ve Mukâtil b. Süleyman'a İsnad Edilen Teşbih Fikri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (1987), 151-159.
- Dâvûdî, Muhammed b. Ali. *Tabakâtu'l-mufessrîn*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kutubu'l-İlmîyye, 2. Basım, ts.
- Elkoca, Eyüp. "Siyerin Tefsire Kaynaklığı Bağlamında Mukâtil b. Süleyman'ın Tefsiri". *Siyer Araştırmaları Dergisi* 5 (2019), 153-173.

- Elkoca, Eyüp. *Siyerin Tefsire Kaynaklığı: Mukâtil b. Süleyman örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Yakup. “şkr”. *el-Ķāmûsü'l-muĥîf*. Beyrut: Müessesetu'r-risâle, 1426/2005.
- Güler, Nurdane. “Mukâtil Tefsirinde Mekki Sûrelerde Bedir Gazvesine Yapılan Atıflar”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 27/3 (2021), 1143-1162.
- Günaydın, Fatma Candan. “Nimet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/129-130. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Gürkan, Salime Leyla. “Mîsâk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/172-173. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Hamurcu, M. Fevzi. *Mukâtil b. Süleyman ve ilk Fıkhî Tefsir*. Ankara: Fecr Yayınları, 2009.
- Hayrettin Karaman vd.. *Kur'ân Yolu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007.
- İbn Atiyye el-Endülüsî. *el-Muharraru'l-vecîz*. thk. A. Abdüşşâfi Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1422.
- İbn Kuteybe, Abdullâh b. Müslim. *Te'vîlu muşkili'l-Ķur'ân*. thk. İbrahim Şemsüddîn. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, ts.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed. *Lisânü'l-'Arab*, 15 cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 3. Baskı. 1414.
- İbnu'l-Cevzî, Ebi'l-Ferec Abdurrahman. *Nüzhetü'l-a'yüni'n-nevâzır fi 'ilmi'l-vücûh ve'n-nezâ'ir*. thk. Muhammed Abdu'l-Kerîm er-Râzî. Beyrut: Muessesetu'r-resâil, 1984/1404.
- İbrahim, Mustafa ve dğr.. “khr”. *Mu'cemu'l-vasîf*. 2cilt. Kâhire: Dâru'd-d'ave. ts..
- İsfehânî, Râgıb. “abd”. *el-Müfredât fi ģarîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnân ed-Dâvûdî. Dimeşk: Daru'l-kalem, 1412.

- İşler, Emrullah. "Fitne Katilden Beter mi?". *İslâmiyât*. 2/2 (Nisan-Haziran 1999), 137- 153.
- Karaman, Fikret vd.. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Karataş, Ali & Gördük, Yunus Emre. *Günümüz Tefsir Problemleri*. Ankara: Bilay Yayınları, 2018.
- Karataş, Ali & Gördük, Yunus Emre. *Günümüz Tefsir Problemleri*. Ankara: Bilay Yayınları, 2018.
- Koç, Mehmet Akif. *Tefsirde Bir Kaynak İncelemesi* Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2005.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân/Tefsîru'l-Kurtubî*. thk. İbrâhîm Atfîş & Ahmed Berdûnî. 2. Basım. 10 cilt. Mısır: Dâru'l-kütübü'l-Mısriyye, 1384/1964.
- Kutluer, İlhan. "Düşünme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/53-57. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vîlâtü ehli's-sunne*. 10 Cilt. Beyrut: Daru'l-kütübü'l-ilmîyye. 1426.
- Mâverîdî, Ebu'l-Hasen Ali. *en-Nüket ve'l-uyûn*. thk. Seyyid b. Abdulmaksûd b. Abdurrahîm. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-İlmîyye, ts.
- Mizzî, Yûsuf b. Abdurrahman. *Tehzîbu'l-kemâl fi'r-ricâl*. Thk. Beşâr Avâd Ma'rûf. 35 cilt. 1. Basım. Beyrut: Müessesetu'r-risâle, 1400/1980.
- Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru ihyai't-turâs, ts.
- Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr. *Tefsîr-i Kebîr*. thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte. Çev. M. Beşir Eryarsoy. 4 Cilt. İstanbul: İşaret Yayınları, 2017.

- Mukâtil b. Süleymân. *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir fi'l-Ḳur'âni'l-Kerîm*. thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte. çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: İşaret Yayınları, 2004.
- Mukâtil b. Süleymân. *el-Vücûh ve'n-nezâ'ir fi'l-Ḳur'âni'l-Kerîm*. thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin. 2. Basım. Bağdat: Mektebetü'r-rüşd, 1432/2011.
- Müslim b. Haccâc Ebû'l-Huseyn el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî. *Sahîhu Muslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Müslim b. Haccâc Ebû'l-Huseyn el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî. *Sahîhu Muslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.
- Özer, Mevlüt. "Tevhid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/18-20. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Râzî, Fahreddîn. *Mefâtihu'l-Gayb*. 3. Baskı. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arabî. 1420h.
- Sırakaya, Selma. *Mukâtil b. Süleyman'ın Tefsiri ile el-Vücûh ve'n Nezair Adlı Eserinin Mukayesesi*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Sinanoğlu, Mustafa. "İbadet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/248-252. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Sinanoğlu, Mustafa. "İman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/212-14. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Sinanoğlu, Mustafa. "İslam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/37-42. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Sinanoğlu, Mustafa. "Küfür". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2002), 533. 533-516; Karaman vd., *Dini Kavramlar*, 390.
- Sirry, Mun'im. "Mukâtil b. Süleyman ve Antropomorfizm = Muqâtil b. Sulaymân and Anthropomorphism". çev. Yusuf Yurt & Büşra Yurt. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2017), 251-282.

- Soycan, Mustafa. *Mukâtil b. Süleyman'ın (öl. 150/767) Tefsîr Adlı Eserindeki Meğâzî Bilgilerinin Tesbit ve Değerlendirmesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân. *el-İtkân fî ulûmi'l-Kurân*. thk. Mustafa Dîbu'l-Bugâ. 2 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Bugâ, 1429/2008.
- Şahin, Davut. "Nimet". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*. 20/2/207-234. Aralık 2016.
- Şehhate, Abdullah Mahmud. "Mukatil b. Süleyman". *Tefsîr-i kebîr*. çev. Mehmet Beşir Eryarsoy. 2. Basım. 1/23-31. İstanbul: İşaret Yayınları, 2017.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l beyan fî te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. B.y.: Müessesetü'r-risâle, 1420/2000.
- 108
- Tümer, Günay, "Dîn" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/345-349. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Türker, Ömer, "Mukatil b. Süleyman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/134-136. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Türker, Ömer. *Mukâtil b. Süleyman'ın Kur'ân-ı Tevil Yöntemi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- Uludağ, Süleyman. "Takvâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/484-486. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Uludağ, Süleyman. "Takvâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/484-486. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Usta, Esra. *Mukâtil B. Süleymân'ın (v.150/767) Esbab-ı Nüzul Rivâyetlerini Kullanımı -Mekki Sûreler Örneği-*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

- Yalçınkaya, Yusuf. *Mukâtil b. Süleymân'ın Tefsîr-i Kebîr'i ve İsrâîliyât*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yaldızlı, Hasan. *Vücûh ve Nezâir İlmi ve Mukâtil b. Süleyman'ın el-Vücûh ve'n-nezâir Adlı Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Azim Dağıtım. ts.
- Zahitoğlu, İrfan. *Mukâtil b. Süleymân'ın Tefsîr-i Kebîr'indeki Hadislerin Tahrici ve Değerlendirilmesi*. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm. *Meâni'l-Kur'ân ve i'râbihi*. Thk. Abdülcelîl Abduh Şelebî. 5 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1408/1998.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. 25 Cilt. b.y.: Muessesetu'r-risâle, 3. Basım, 1405/1985.

Günümüz Kısa Öyküsünde K u r m a c a n ı n Temel Elemanları

Tacettin Şimşek - Nurullah Aydın

Ankara 2022

Günümüz Kısa Öyküsünde Kurmancanın Temel Elemanları

Editör

Engin Elman

Yazarlar

Tacettin Şimşek

Nurullah Aydın

Kapak Resmi

Zehra Aydın

ISBN: 978-625-7305-70-9

1. Baskı

Mart, 2022 / Ankara

500 Adet

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 435

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz / 5

Giriş: Mitlerden Kısa Öyküye / 7

Günümüz Kısa Öyküsünde Kurmacanın
Temel Elemanları / 37

1. Çoğul Anlatıcı / 39

2. Yitik Birey / 45

3. Çoğul Bakış Açısı / 51

4. Yapı / 59

5. Kaotik Mekân / 73

6. Belirsiz Olay / 83

7. Atmosfer / 93

8. Ritim / 115

9. Bağlantısız Şimdi / 143

10. Arka Plan / 151

SONUÇ VE ÖNERİLER / 187

KAYNAKÇA / 191

ÖN SÖZ

Hikâyenin olayları ve durumları ifşa etme / anlatma konusundaki ısrarlı tavrına karşılık öykü edebiyatın az konuşan ama çok şey söyleyen türü. Bazen bir cep aynasında resmedilen dünya, bazen bir tuvaldeki fırça darbesi... Rüzgâra kapılan bir yaprak, gökten yere süzülen bir kuş tüyü... Anlık bir görüntünün ardında bütün bir hayat vardır.

Ahmet Haşim'in "Şiir hikâye değil, sessiz bir şarkıdır." ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Şiir, söylemekten ziyade bir susma işidir. İşte o sustuğum şeyleri hikâye ve romanlarında anlatırım." cümlelerinden yola çıkarak öykünün şiire göre biraz daha konuşkan olduğu, romanla kıyaslandığında ise daha az konuştuğu söylenebilir. Roman belki de edebî türlerin en gevezesi. Her şeyi söylemek, anlatmak ister. Şiirin ağzını bıçak açmaz, öykü ise az öz konuşmayı tercih eder; şiire öykünerek kendini okuyucunun zihnine bırakır. Söylemediklerini okuyucunun muhayyilesine havale eder.

Ülkemizde öykü üzerine yapılan kuramsal çalışmalar beklenen düzeyin altındadır. Bu vadede Semih Gümüş, İsmail Çetişli, Aysu Erden, Necip Tosun, Füsün Akatlı, Feridun Andaç ve Ömer Lekesiz ilk akla gelen isimler arasındadır. Akademik çevrelerde de romana gösterilen ilginin öyküye gösterildiğini söylemek zor.

Orhan Okay ve Olcay Önertoy'un akademik çalışmaları bu doğrultuda anılması gereken kitaplardır.

Mehmet Ergin, Metin Kayahan Özgül, Hakan Sazyek, İbrahim Kavaz, Hüseyin Tuncer, S. Dilek Yalçın, Sezen Amet, Sedat Sayın, Özcan Bayrak, Mehtap Köksalan Muzoğlu, Tuncay Öztürk, Şevkiye Dinçer, Nurhayat Paksoy hikâye üzerine akademik çalışma yapan isimlerden bazılarıdır.

Mehmet Kaplan'ın 1970'li yıllarda başlattığı yöntem odaklı hikâye tahlil çalışmaları aynı coşkuyla sürdürülememiştir. Oysa ortaokul Türkçe, lise edebiyat ve yükseköğretimin Türkçe, Türk dili ve edebiyatı, Türk dili ve edebiyatı eğitimi alanlarındaki ilgili dersler, metin inceleme yöntemiyle işlenmektedir.

Ana dil öğretiminde özellikle okuma ve dinleme becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalar metin merkezli yürütülür. Dil bilgisi konuları, metinden hareketle dikkatlere sunulur. Dolayısıyla metni anlama ve çözümlenme ana dil öğretiminin de üzerinde özenle durduğu bir alandır.

Elinizdeki kitap başlangıçtan günümüze hikâye/öykü türüyle ilgili genel bir girişten sonra bu tür metinleri okuma, anlama, çözümlenme ve yorumlamaya yönelik etkinlikler içermektedir. Kitapta tematik değil, tekniğe bağlı metin incelemenin de örnekleri verilmiştir. Bu yönüyle bir yöntem önerisini de bünyesinde taşımaktadır.

Öykünün kurucu elemanları hakkında kuramsal bilgiler özet olarak sunulduktan sonra, adı geçen elemanın belirgin olduğu bir öykü örneğine yer verilmiş, ardından o metinle ilgili uygulama etkinliklerine geçilmiştir. Konu başlığını kuramda bırakmayıp uygulama örneğiyle desteklemesi, bu örnek üzerinde etkinlikler gerçekleştirmesi, ilave olarak okuru da etkinliklere ortak etmesi, kitabı ayrıcalıklı kılan özelliklerdir. Bu yönüyle kitap etkileşimli (interaktif) bir yapı arz etmektedir.

Kitabın Türkçe / edebiyat öğretmenleriyle Türkçe öğretmenliği, Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği ana bilim dallarındaki *Okuma Eğitimi, Yaratıcı Yazma, Metin İnceleme / Metin Tahlili* gibi dersler için yararlı olacağı; ortaokullarda *Türkçe, Seçmeli Yazma ve Yazarlık Becerileri* gibi derslere giren öğretmenlere ders içerisinde pratik öneriler sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca Türkçe ve edebiyat öğretmenlerinin, öğrencilerin dört temel becerisinden okuma ve özellikle de yazma becerilerinin gelişimi için çaba harcadıkları gerçeği göz önüne alındığında önce öğretmen adaylarının lisans öğrenimleri boyunca kendi becerilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Bu kitap, adaylara yeni ufuklar açmasının yanında okuma ve yazma gibi becerilerinin de gelişimine yardımcı olacaktır.

Akademi dünyasında disiplinler arası çalışmaların her geçen gün önemini arttığı dikkate alınırsa kitabın, edebiyat destekli Türkçe eğitimi çalışmalarına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Editör
Mart 2022

KAYNAKÇA

- Adanır, O. (2011, Nisan), Teknolojik gelişmeden nesne teknolojisine ya da toplumsal gelişme nasıl durakladı? Özne: Baudrillard Sayısı, Kitap,14, 7-22.
- Ağaoğlu, A. (1981). *Sessizliğin sesi* (2. Baskı). Remzi Kitabevi.
- Akman, İ. (2017). Postmodern mekân ve zaman ekseninde Bilge Karasu'nun eserlerinin analizi. *Turkish Studies*, 12(15), 47-62.
- Aktaş, Ş. (2009). Edebî metin ve özellikleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15(39), 187-200.
- Aşkaroğlu, V. (2020). Postmodern roman ve yeni dünya tasarımı. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, 1(46), 338-353.
- Aydın, N. (2022). *Anarşist karga*. Pruva Yayınları.
- Baudrillard, J. (2011). *Simgesel değiş tokuş ve ölüm* (Oğuz Adanır, Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Baudrillard, J. (2014). *Simülakr ve simülasyon*. (Oğuz Adanır, Çev.). (7. Baskı). Doğu Batı Yayınları.
- Berger P. L. & Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin sosyal inşası* (Vefa Saygın Öğütte, Çev.). Paradigma.
- Bulgakov, M. (2021). *Hayatımızın bir günü*. (Ergin Altay, Çev.). Can Yayınları.
- Calvino, I. (2017). *Sen "Alo" Demeden Önce* (4.Baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Can, A., & Esen, H. (2008). Kısa filmde ritim. *Selcuk University Social Sciences Institute Journal*, 19, 153-165.
- Çelik, S. (2016). *Sekizinci sınıf öğrencilerinin bilimin doğasına yönelik anlayışlarının geliştirilmesinde kavram karikatürü kullanımı* (Tez No. 432267) [Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

- Dağtaşoğlu, A. E. (2021). Modernizmden postmodernizme değişen özne anlayışının sanata etkileri. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (15), 202-213.
- Darıcı, J. Ö. (2020, Ağustos). *Afrika'nın Yapayalnız Lalesi'nin kalbine yol alırken*. <https://edebiyatburada.com/jale-ondarici-yazdi-afrika-nin-yapayalniz-lalesinin-kalbine-yol-alirken>
- Deleuze G., & Guattari F. (2014) *A Thousand plateaus capitalism and schizophrenia* (Brian Massumi Trans.). Bloomsbury Publishing Plc.
- Dikmen, M. (2016). *Jean Baudrillard ve postmodernizm*. (Tez. No. 446768) [Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Eagleton, T., (2004). *Edebiyat kuramı (Giriş)*, (Tuncar Birkan, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Edgü, F. (2004). *Yazmak Eylemi* (5. Baskı). Sel.
- Elman, E. (2020). *Afrika'nın Yapayalnız Lalesi*. Hece Yayınları.
- Emre, İ. (2006), *Postmodernizm ve edebiyat* (2. Baskı). Anı Yayınları
- Ertuğrul, A. (2012). *Keyfekader Kahvesi* (3. Baskı). Okur Kitaplığı.
- Gündüz, O. (2012). *İhsan Oktay Anar'ın kurgu dünyası* (2. Baskı). Grafiker Yayınları.
- Gündüz, O. (2013). Küçürek Öykü, Kısa Kısa Öykü mü, Anlatı mı?. *Erdem*, 12(65), 11-22.
- Güngör, A. C. (2017). Sinematografik imgenin öğretimi. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 7(4), 697-708.
- Gürel, Ş., & Alem, J. (2010). Postmodern bir durum komedisi üzerine içerik analizi Simpsonlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), 332-347.

- Güzel, M. (2014). *Postmodern dönemde epistemolojik hakikat sorunu: Baudrillard örneği*. (Tez. No. 363759) [Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Güzel, M. (2015). Gerçeklik İlkesinin Yitimi: Baudrillard'ın Simülasyon Teorisinin Temel Kavramları. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), 65-84.
- Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin durumu*. Metis Yayınları
- Harvey, D. (2012). *Rebel cities: From the right to the city to the urban revolution*. Verso books.
- Horzum, M. B. (2011). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 36(159), 56-63.
- Jameson, F. (1994). *Postmodernizm ya da geç kapitalizmin kültürel mantığı*. (Nuri Plümer, Çev.), Yapı Kredi Yayınları.
- Kahraman, M. (2017, Ocak). Babamı öldüren şeyler. *Heceöykü*, 78.
- Kale, Ö. (2015). Edebiyatta Bilinç Akışı Tekniğine Başvurulma Sebeppleri Üzerine Bazı Dikkatler. *Humanities Sciences*, 10(2), 88-93.
- Karabulut, N., & Daşdemir, F. (2020). İmge, imgelem ve imgeleme kavramları bağlamında sanat eserinin oluşumu. *Ekev Akademi Dergisi*, (82), 231-244.
- Karasu, B. (1999). *Göçmüş kediler bahçesi* (5. Baskı). Metis Yayınları.
- Karslı, M. D. (2008), Sınıfta Öğrenme Zamanının Yönetimi. M. Şişman ve S. Turan (Ed.), *Sınıf yönetimi* içinde. (ss.97-111) Pegem Akademi.
- Kaygusuz, S. (2007). *Üşüyen*. İstanbul: Lis Yayınevi
- Kıran, Z., & Kıran, A.E. (2007). *Yazınsal okuma süreçleri*. Seçkin.
- Korkmaz, R. (2002). *İkaros'un yeni yüzü: Cahit Sıtkı Tarancı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Korkmaz, R., & Deveci, M. (2017). *Türk edebiyatında yeni bir tür: Küçürek öykü*. Akçağ Yayınları.
- Nabi, Y., & Ercan, E. (1994). *Tanzimattan günümüze Türk öykü antolojisi*. Varlık.
- Oktay, G. (2011). *Modern Türk hikâyesinde postmodern açılımlar*. (Tez. No. 404733). Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Okuyan, H., & Taslamam, C. (2018). Jean Baudrillard'ın simülasyon kuramında ayartma kavramı. *Din ve Felsefe Araştırmaları*, 1(1), 29-45.
- Orhanoglu, H. (2019, Şubat). Çok sesli bilinç ve gerçeklik. *Türk Dili*. 806, 40-54. <https://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2019/02/5-Hayrettin-Orhano%20-%20-%20OK-SESL%20B%20L%20N%20-%20VEGER%20EKL%20.pdf>
- Özçınar, M. (2010). *Sinematografik zaman ve mekânın oluşumunda felsefi arka plan*. (Tez. No. 280173). [Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Özdemir, Y. A. (2020, 30, Mayıs). *Yalnızlığın ve hüznün kalbine yolculuk*. <https://www.pusulahaber.com.tr/yalnizligin-ve-huznun-kalbine-yolculuk-10993yy.htm>
- Özgür, A. (2006). *Göstergebilim*. [e-kitap sürümü]. file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/GOSTERGEBILIM%20(1).pdf
- Plaza, P. & Grasso, S.B. (2008). *El Empleo*. Argentina: Opuspuo.
- Refik, S., & Işıldak, R. S. (2008). Yaratmada ilk adım: İmge ve imgelem. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 2(1), 64-69.
- Rosenau, P. M. (2004). *Postmodernizm ve Toplum Bilimleri*. (Tuncay Birkan, Çev.). (2. Baskı). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Sağlık, Ş. (2014). *Hikâye/anlatı/yorum*. Hece.
- Sazyek, H. (2015). *Roman terimleri sözlüğü* (2. Baskı). Hece.

- Stevick, P. (2017). *Roman Teorisi* (4. Baskı). Akçağ.
- Şakar, C. (2012). *Mürekkep*. İstanbul. Okur Kitaplığı.
- Tambaş, U. (2011). *2000 sonrası Türkiye Sineması'nda kültürel, siyasal, toplumsal ve ekonomik hayatın gerçekçi temsili* (Tez No. 289459) [Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Tekin, M. (2001). *Roman sanatı: Romanın unsurları*. Ötüken Neşriyat.
- Toptaş, H. A. (2017). *Ölü zaman gezginleri* (8. Baskı). Everest.
- Tosun, N. (2014). *Modern öykü kuramı*. Hece Yayınları.
- Uçurum, M. (2020, Mayıs). *İçli bir şarkıdır 'Afrika'nın Yapayalnız Lalesi'*. <https://www.dunyabizim.com/icli-bir-sarkidir-afrikanin-yapayalniz-lalesi-makale,1815.html>
- Uslu, A. (2017). Sadık Yalsızuçanlar'ın Öykülerinde Şiirsellik. *Gümüşhane University Electronic Journal of the Institute of Social Science/Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 8(20), 23-39.
- Ülker, Ö. L. (2020). *Elektromanyetik nanokompozitlerin biyoteknoloji uygulamalarına yönelik olarak üretimi ve geliştirilmesi*. (Tez No. 625422) [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Ünalı, N. U. (2021). Heidegger'de dış dünyanın varlığı ve gerçeklik meselesi. *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 19-31.
- Veysal, Ç. (2004). Felsefe üzerine. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 3, 6-16.
- Wellek, R., & Warren, A. (1983). *Edebiyat biliminin temelleri*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Witham, G., & Pooke, G. (2018). *Çağdaş sanatı anlamak* (Tufan Göbekçin, Çev.). Hayalperest Yay.
- Yalçın, A. (2012). Adil Yakubov "Köhne dünya". *Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science Volume*, 5(2), 1-16.

- Yıldız, B. (1990). *Seçilmiş Öyküler* (3. Baskı). Seçkin.
- Yıldız, B. (1990). *Seçilmiş Öyküler*. Cem Yayınevi.
- Yıldız, H. A. (2020). *Açık Unutulmuş Mikrofon* (2. Baskı). Ketebe Yayınları.
- Yıldız, S. (2015) *Sinematografik anlatım*. Su Yayınevi.
- Yılmaz, G. (2008). Kapitalizmde zaman-mekân sıkışması. *Çalışma ve Toplum*, 2, 155-171.
- Yılmaz, G. (2020, Haziran). *Afrika Afrika olalı böyle lale görmedi*. <https://edebiyatburada.com/gokhan-yilmaz-yazdi-afrika-afrika-olali-boyle-lale-gormedi/>

BOYUNDURUK

Rus Kimliğinin İnşasında Moğol Tatar Boyunduruğu
ve
Tarih Ders Kitaplarında Konar Gocer Otekinin İnşası

Mustafa Can Teziç

Ankara 2022

BOYUNDURUK

Rus Kimliğinin İnşasında Moğol Tatar Boyunduruğu ve
Tarih Ders Kitaplarında Konar Gocer Otekinin İnşası

Yazar

Mustafa Can Teziç

Kapak Resmi

Iuliia Petrova

ISBN: 978-625-7305-71-6

1. Baskı

Haziran, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 436

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	3
ÖNSÖZ	7
GİRİŞ	11
KURAMSAL ÇERÇEVE	25
Etnik Kimliğin Toplumsal Dinamikleri ve İnşası.....	26
Millî Kimlik ve Ulus İnşası Sürecinde Tarih Olgusunun Yeri.....	36
Nation (Millet) Mefhumunun Tarihsel Gelişimi.....	37
Ulusların İnşası ve Kaynakları.....	41
Tarih Ders Kitaplarında Tarihsel Ötekinin İnşasında Stereotipler.....	51
RUSYA'DA MİLLET OLGUSUNUN TARİHSEL GEÇMİŞİ VE FARKLI AKIMLAR	57
Slavofilizm.....	60
Liberal ve Muhafazakâr Düşünürler İçerisinde Rus Milliyetçiliği.....	65
Dekabristlerin Millet ve Milliyetçilik Olgularına Bakışları.....	79
Avrasyacılık ve N.S. Trubetskoy'un Milliyetçilik Anlayışı.....	82
Rus Tarihinin Liberal-Muhafazakâr ve Dekabrist'lerce Farklı Şekillerde Yorumlanması ve Biz Olgusunun Algılanma Biçimleri.....	90

SOVYET MİLLİYETLER POLİTİKASI VE SOVYET KİMLİĞİNİN İDEOLOJİK TEMELLERİ	99
Sovyetler Birliği'nde Rusların Konumları.....	105
Sovyetler Birliği'nde Rus Milliyetçiliği.....	116
Rus Milliyetçiliğinin Sosyokültürel Temelleri.....	116
Sovyetler Birliği Döneminde Rus Milliyetçileri Arasında Örgütlenme ve Faaliyetler.....	120
Rus Milliyetçiliği ve Sovyet Rejimi.....	123
Nash Sovremennik dergisi.....	127
Molodaia Gvardiia Dergisi.....	133
Rus Milliyetçileri - Tarihte Öteki Türkler ve Moğollar.....	138
SOVYET DÖNEMİNDE “BİZ” VE “ONLAR” OLGULARININ İNŞASI - SOVYET MATBUATINDAN VE TARİH YAZIMINDAN ÖRNEKLER	143
SOVYETLER BİRLİĞİ SONRASI DÖNEMDE MİLLÎ KİMLİĞİN İNŞASI	161
RUS TARİH YAZIMINDA İGO VE YARMO OLGULARI	171
Sovyetler Birliği Döneminde Boyunduruk (İgo) Olgusunun Kullanımı ve Tarih Yazımında Moğol Tatar Algısı.....	180
Avrasyacıların Moğol Tatar ve Turan Algıları.....	192
Tarih Yazımında Sovyetler Birliği Sonrasında Moğol Tatar Algısı.....	210

TARİH DERS KİTAPLARINDA TARİHSEL - ÖTEKİ - OLARAK “KONAR GÖÇERLER”	237
Tarih Ders Kitaplarında Moğollardan Önce Konar Göçerler.....	239
Sovyet Döneminde Hazırlanan Tarih Ders Kitaplarında Konar Göçerler.....	239
Sovyetler Birliği Sonrasında Hazırlanan Tarih Ders Kitaplarında Konar Göçerler	248
2016 Yılından Sonra Hazırlanan Tarih Ders Kitabında Konar Göçerler	259
Tarih Ders Kitaplarında Ruslar ve Konar Göçerler Arasındaki İlişkiler	265
Sovyetler Birliği Döneminde Hazırlanan Tarih Ders Kitaplarında Ruslar ve Konar Göçerler Arasındaki İlişkiler.....	265
Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Sonra Hazırlanan Tarih Ders Kitaplarında Ruslar ve Konar Göçerler Arasındaki İlişkileri.....	274
2016 Sonrasında Hazırlanan Tarih Ders Kitaplarında Ruslar ve Konar Göçerler Arasındaki İlişkiler.....	290
TARİH DERS KİTAPLARINDA ÖTEKİ OLARAK “MOĞOLLAR VE TATARLAR”	299
Sovyetler Birliği Döneminde Tarih Ders Kitaplarında Rus- Moğol Tatar İlişkileri.....	299
Sovyet Birliği Sonrası Dönemde Tarih Ders Kitaplarında Moğol Tatar Algısı.....	322
2016 Yılı İtibari ile Hazırlanan Tarih Ders Kitabında Ulusal Öteki Olarak Moğol Algısı'nın İnşası.....	337

TARİH DERS KİTAPLARINDA RUS DEVLETİNİN MOSKOVA KNEZLİĞİ ETRAFINDA BİRLEŞMESİ VE KÜLLERİNDEN DOĞMA SÖYLEMİ	357
Sovyetler Birliği Döneminde Hazırlanan Tarih Ders Kitaplarında Rusya'nın Birleşmesi.....	357
Sovyetler Birliği Sonrası Dönemde Hazırlanan Tarih Ders Kitaplarında Kulikova Savaşı ve Doğuya Doğru İlerleyiş.....	367
2016 Sonrası Hazırlanan Tarih Ders Kitabında Rus Topraklarının Birleşmesi.....	379
SONUÇ	393
KAYNAKÇA	407
DİZİN	427
ÖZGEÇMİŞ	433

ÖNSÖZ

Kimlik olgusunun tarihsellikten soyutlanamayacağı iddiasından yola çıkan bu çalışmamızda tarih yazımının, anlamının ve eğitim sisteminde müfredata dâhil edilmesinin, kimlik inşası ve yaratılmak istenen insan tipinin hedefleri ile uyumlu bir şekilde yürütülen politik bir olay olduğu görülmektedir.

Kimlik olgusu biz ve onlar karşıtlığı üzerine inşa olan dinamik bir yapıdır. Yapısal değişimler karşısında değişiklik gösteren bir doğaya sahip olan kimlik karşılıklı ilişkiler ağında tektar tekrar inşa edildiği gibi politik öncelikler doğrultusunda da farklı şekillerde kurgulanmaktadır. Böyle bir politik kurgu sonucunda siyasi bir olgu olarak karşımıza çıkan millî kimliğin inşası ancak ötekinin kurgulanması ile vücut bulmaktadır. “Öteki”nin yaratımı güncel yaşamın pratiklerinde olduğu gibi aynı zamanda (millî) tarihin yazımında da kendisini göstermektedir. Diğer bir deyişle ulusal kimlikler tarihte inşa edilirken ötekinin karşısında, öteki ile girilen ilişkiler ağında farklı söylemler üzerine inşa edilmektedir. Öyle ki, kimlikler öteki üzerinden kurumsallaşırken, ötekinin üzerinde yapılan bir değişimin mevcut kimliklerin de yeniden yorumunu gerektirdiği XI. ve XV. yüzyıllar Rus tarihinin anlatımında da kendini göstermektedir.

Rusya İmparatorluğu’nda XVIII. yüzyılın sonu XIX. yüzyılın başlarında Batıdan gelen fikir akımlarının da etkisi ile birlikte milliyetçilik fikrinin gelişmesi ve beraberinde kendi kendini tanımlama sorunsalı Rus tarihinin farklı şe-

killerde yazılmasına ve yorumlanmasına neden olmuştur. Rusya İmparatorluğu'ndan başlayarak günümüze kadar farklı siyasi akımlar çerçevesinde Ruslar biz kimiz sorusunu sorarlarken bu sorunun cevabı içerisinde farklı tarihi noktalara referans vermişler ve bu tarihsel dönemlerde öteki arama, ötekinin karşısında Rus kimliğini inşa etme ihtiyacı duymuşlardır. Bu tarihsel dönemler içerisinde XI. XV. yüzyıllar arası Rus tarihinin yazımında Moğol -Tatar Boyunduruğu bir öteki olarak farklı dönem ve fikir akımları içerisinde farklı anlamlar kazanmıştır.

Çalışma çerçevesinde gerek tarihsel olarak gerekse güncel olarak Moğol – Tatar boyunduruğu olgusu farklı bakış açıları çerçevesinde incelenirken Rus Knezliklerinin Altın Orda ile geçirmiş oldukları bu sürecin farklı dönemlerde ve farklı bakış açıları içerisinde nasıl değerlendirildiği ele alınmaktadır. Moğol – Tatar boyunduruğu söylemi bir taraftan Rusların içerisinde geçtikleri ıstırap dolu yıllar sonucunda küllerinden yeniden doğdukları söylemini temellendiren bir özelliğe sahipken, diğer taraftan Rus devletinin temellerinin atılmasında zorunlu ve bir o kadar da katlanılması gereken bir olgu veya Slav-Turan birlikteliği içerisinde birleştirici olarak görülmektedir.

Özetle bu çalışmada Rus tarihi örneğinde Moğol-Tatar boyunduruğu miti üzerinden bir öteki inşa edilirken bu olgu karşısında Rus kimliğinin nasıl kurgulandığı farklı dönem ve fikir akımları çerçevesinde incelenmektedir.

Kuşkusuz bu çalışma daha yazımına başlamadan çok önceye uzanan bir sürecin birikimi sonucunda olgunlaşmış ortaya çıkmıştır. Bu geçen zaman dilimi içerisinde karşılaştığım tüm zorluklar karşısında bana her konuda yardımcı olan annem Işık TEZİÇ ve babam Hasan Tahsin TEZİÇ'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Gerek geçirmiş olduğun

hastalık ve iyileşme sürecinde gerekse akademik hayatımda bana büyük destek veren sayın Prof. Dr. F. Sema BARUTCU ÖZÖNDER hocama ve bu kitabın editasyonunda onca işinin içerisinde bana zaman ayırarak değerli yardımlarını esirgemeyen, kıymetli hocam Prof. Dr. Gülsüm KİLLİ YILMAZ'a en derin teşekkürlerimi sunarım.

Kendisi ile tanıştığımız Mart 2008 tarihinden itibaren gerek doktora tezim sürecinde bana bilgeliği ile verdiği büyük destek, gerekse bugüne kadar her zaman manevi varlığını yanımda hissettiğim sayın danışmanım, Felsefe Bilim Doktoru Prof. Akademik Asalhan Ol'zonoviç BORONOYEV'e derin saygılarımı bir kez daha bu kitap vasiyası ile sunuyorum.

Ayrıca yüksek lisans tezim süresince benden hiç bir zaman desteğini esirgemeyen, görüş ve tavsiyeleri ile her zaman yanımda olan sayın Prof. Dr. Ayşegül AYDINGÜN hocama en derin teşekkürü bir borç bilirim.

KAYNAKÇA

- Adanır, F. (2017). Güney Doğu Avrupa'daki Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı İradesi İmgesi: Gelenekler ve Yeni Yaklaşımlar. *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu. 2. Uluslararası Tarih kongresi Tebliğler 8-10 Haziran1995 İstanbul.* (Hzn. Ali Berktaş; Can Tuncer), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 141-151.
- Agnew, A.J. (2002). *Place and Politics in Modern Italy.* The University of Chicago Press.
- Anderson, T. (1967). *Russian Political Thought - An Introduction.* United States of America: Cornell University Press.
- Andreev, İ.L., Fedorov, İ.N. (2016). *İstoriya Rossii. S Drevneyşih Vremyon do XVI veka. 6 kl.* Moskova: Drofa.
- Andreev, İ.L., Fedorov, İ.N, Amosova, İ.V. (2016). *İstoriya Rossii. XVI-konets XVII veka. 7 kl.* Moskova: Drofa.
- Appadurai, A. (2003). *Modernity at Large Cultural Dimensions of Globalization.* London: University of Minnesota Press.
- Asfendiarov, S.D. (1998). *İstoriya Kazahstana (S Drevneyşih Vremen).* (Pod red. Takenova A.). Almatı: "SANAT".
- Asfendiarov, S.D. (1935). *İstoriya Kazahstana (S Drevneyşih Vremen).* T.1. Alma Ata: Kazakstanskoye Kraevoye izd-vo.
- Avdela, E.; Askouni, N.; Çağlar, N.; Dragonas, T.; Frangoudaki, A.; Galanopoulou, A.; Ingless, C.; Koronaiou, A.; Kouzelis, G.; Ventouro, L. (2017). Yunan Eğitim Sisteminde "Ben" ve "Öteki" Tasvirleri. *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu. 2. Uluslararası Tarih kongresi Tebliğler 8-10 Haziran1995*

İstanbul. (Hzn. Ali Berktaş; Can Tuncer), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 94-95.

Bahruşin, S.V. (1928). *Oçerki Po İstorii Kolonizatsii Sibiri v XVI i XVII vv.* Moskva: İzdaniye M i S. Sabaşnikovix.

Barghoorn, F.C. (1980). "Four Faces of Soviet Russian Ethnocentrism". (Ed.Allworth E.) *Ethnic Russia in the USSR – The Dilemma of Dominance*, New York, Oxford, Toronto, Sydney, Frankfurt, Paris: Pergamon Press, 55-66.

Barth, F. (2001). *Etnik Gruplar ve Sınırları*. (Çeviren. Ayhan Kaya; Seda Gürkan), İstanbul: Bağlam Yayınları.

Barth, F. (1969). *Ethnic groups and boundaries the social organization of culture difference*. Boston: Little Brown.

Başarin, G.P. (1987). "İstoriçeskoye Znaçeniye Dobrovol'nogo Vhojdeniya Yakutii v XVII v. v Sostav Rossiyeskogo Gosudarstva". (V.N. İVANOV; M.M. FEDOROV), *İstoriçeskiye Svyazi Narodov Yakutii s Russkim Narodom*, Yakutsk: Yakutskiy Filial SO AN SSSR, 5-28.

Bazileviç, K.V.; Bahruşin, S.V.; Pankratova, A.M.; Foht, A.V. (1953). *İstoriya SSSR. Uçebnoye posobiye dlya 8 klassa. Sredney Şkoli*. Moskova: Gosudatvennoye uçebno-pedagogiçeskoye izdatel'stvo ministerstva prosveşeniya RSFSR.

Bekmahanov, E.B. (1957). *Prisoyedineniye Kazahstana k Rossii*. Moskva: İzdatel'stvo akademii Nauk SSSR.

Blume, L. (2004). *Stereotypes and Stereotyping: A Moral Analysis*. Philosophical Papers. Vol. 33 No. 3 (November), 251-289.

Bromley, Yu.V. (2008). *Oçerkii Teorii Etnosa*. Moskova: İzdatel'stvo LKİ.

Bromley, Yu.V. (1987). *Etnosotsial'niye Protsessi: Teoriya, istoriya, Sovremennost'*. Moskova: İzdatel'stvo "Nauka".

- Bromley, Yu.V. (1981). *Sovremenniy Problemy Etnografii: Očerki i İstorii*. Moskova: Nauka.
- Bromley, Yu.V. (1973). *Etnos i Etnografiya*. Moskova: Nauka.
- Brudny, Y. (2000). *Reinventing Russia. Russian Nationalism and the Soviet State 1953 – 1991*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Buylo, B.İ. (2003). *N. Berdyaev: Natsionalizm i Kul'tura*. İzvestiya Vuzov. Severo-Kavkazskiy Region Obşestvenne Nayuki: Prilojeniyе, No: 5, 6-14.
- Chadje, A.Yu. (2010). Nikolay Berdyaev O Hacı i Natsional'nın Otnoşeniyah (Po Sborniku N.A. Berdşeva "Sud'ba Rossii"). <https://cyberleninka.ru/article/n/nikolay-berdyaev-o-natsii-i-natsionalnyh-otnosheniyah-po-sborniku-n-a-berdyaeva-sudba-rossii>
- Cohen, A. (1996). "Ethnicity and Politics". (Ed. Hutchinson, J.; Smith, A.D.) *Ethnicity*, Oxford: Oxford University Press, 83-84.
- Cornell, S., Hartmann, D. (1998). *Ethnicity and Race Making Identities In a Changing World*. California: Pine Forge Press.
- Conner, W.A. (1996). "A Nation is a Nation, is a State, is an Ethnic Group, is a ..." . (Ed. Hutchinson, J.; Smith, A.D.) *Nationalism*, Oxford: Oxford University Press, 35-48.
- Cosgrove, S. (2004). *Russian Nationalism and the Politics of Soviet Literature. The Case of Nash Sovremennik 1981 – 91*. UK: Palgrave macmillan.
- Çeboksarov, N.N. (1967). Problemy Tipologii Etniçeskih Obşnosstej v Trudah Sovetskih Uçenih. *Sovyetskaya Etnografiya*, No: 4, 94-109.
- Çerepnin, L.V. (1977). *Mongolo-Tatari na Rusı (XIII v.). Tataro-Mongolı v Azii i Evrope. Sobornik statey*. Moskova:

İzdatel'stvo "Nauka" Glavnaya Redaktsiya Vostochnoy Literaturi, 186-209.

Çerepnin, L.V. (1960). *Obrazovaniye russkogo tsentralizovannogo gosudarstva v XIV–XV vekah. Oçerki sotsial'no–ekonomiçeskoj i politiçeskoj istorii Rusi*. Moskova: Gosudarstvennoye sotsial'no-ekonomiçeskoye izdatel'stvo.

Deutsch, K.W. (1996). "Nationalism and Social Communication". (Ed. Hutchinson J.; Smith, A.D.) *Nationalism*, Oxford: Oxford University Press. 26-29.

De Wenden, C.W. (1998). "Ulus ve Yurttaşlık: Hem Rakip Hem Ortak", *Uluslar ve Milliyetçilikler* (Ed. LECA, J), (Çev. Siren İDEMEN), İstanbul: Metis, 39-48.

— Dinç, S. (2004). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*. Adana.

410

— Dixon, S. (1992). "The Russians: The Dominant Nationality". (Ed. Smith, G.) *The Nationalities Question in the Soviet Union*, London and New York: LONGMAN, 21-37.

Dugin, A.G. (2019). *Noomahiya: Voynı Uma. Russkiy Logos II. Russkiy İstorial. Narod i Gosudarstvo v Poiskah Subyekta*. Moskova: Akademiçeskiy Proyekt.

Dugin, A.G. (2011). *Etnosotsilogiya*. Moskova: akademiçeskiy Proyekt. Fond "Mir".

Erbanov, (1933). Ob İtogah i Oçerdnih Zadaçah Prozedniya Leninskoy Natsional'noy Politiki v Buryatii v Svyazi s Reşeniem Plenum Tsk i NG(b) UPo Natsional'nomu Voprosu. *Sovyetskaya Buryatiya*, 3, I-XXI.

Ergang, R.R. (1964). "Herder and the Foundation of German Nationalism. 1744 – 1803". (Ed. Snyder, L.L.) *The Dynamics of Nationalism*, New York: D Van Nostrand Company, Inc, 136-139.

Etimolojiçeskiy slovar russkogo yazıka Semenova

<https://semenov.academic.ru/506/uro>

Figes, O. (2018) *Nataşa'nın Dans. Rusya'nın Kültürel Tarihi* (Çev, Figen Dereli), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Fishman, J. (1996). "Ethnicity as Being, Doing and Knowing". (Ed. Hutchinson J.; Smith, A.D.), *Ethnicity*, Oxford: Oxford University Press, 63-69.

Gellner, E. (2006). *Nations and nationalism*. New York, Cornell University press.

Genkina, E.B. (1945). *Rol' Russkogo Naroda v Sozdanii Sovyetskogo Mnogonatsional'nogo Gosudarstva*. Penza: İzdatel'stvo Gazeti "Stalinskoye Znamyu".

Granin, Yu.D. (2007). *Etnostı, Natsional'noye Gosudarstvo i Formirovaniye Rossiyskoy Natsii. Optı filosofsko-metodologičeskogo issledovaniya*. Moskova: Ros.akad.nauk.

Grekov, B.D; Yakubovskiy, A.Yu. (1950). *Zolotaya Orda i ee Padeniye*. Moskova, Leningrad: İzdatel'stvo Akademii Nauka SSSR.

Grekov, B.D; Yakubovskiy, A.Yu. (1941). *Zolotaya Orda*. Ogiz – Gospolitizdat -.

Grosby, S. (1996). "The inexpugnable tie of primordiality". (Ed. Hutchinson, J.; Smith, D.J.) *Ethnicity*, Oxford, New York: Oxford University Press, 51-57.

Gudoşnikov, M. (1932). *Sibir'. İstoriçeskaya Hrestomatiya*. Moskva, İrkutsk: Vostsibirskoye Kraevoye Gosudarstvennoye İzdatl'stvo.

Guibernau, M. (1996). *Nationalism: The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century*. UK Oxford, USA Cambridge: Polity Press.

- Guizot, F. (1964). "On National History 1899. (Ed. Snyder, L.L.) *The Dynamics of Nationalism*, New York: D Van Nostrand Company, 118-119.
- Gumilev, L.N. (2008). *Ot Rusi Do Rossii. İstoriya Kak Forma Dvijeniya Energii*. (Otvetstvennyy redaktör T.YU. Pintal'), Moskova: ACT, 707-936.
- Gumilev, L.N. (2006). *Avrasyadan Makaleler-1*. (Çev. Ahsen Batur), Selenge Yayınları: İstanbul.
- Güvenç, B. (1997). *Türk Kimliği. Kültür Tarihinin Kaynakları*. İstanbul: Remzi Kitap Evi.
- Halbwach, M. (1992). *On Collective Memory*. USA: University of Chicago Press.
- Harunov, R. Sh. (2009). Formirovamiye Tuvinskoy İntelligentsii Putem Vıdijeniya-Korenizatsii Kadrov. *Novye İssledovaniia Tuvu*, 1-2, 273-289.
- Hechter, M. (2001). *Containing Nationalism*, Oxford: University Press.
- Hobsbawm, E. (2008 b). "Bir Kimlik Yeniden Kullanım Mantığı – Proto Milliyetçiliğin Otantik Kökleri, Proto Milliyetçiliğin Yapay Kullanım". *Milliyetçilik Kuramları* (Hzn. Antoine Roger), (Çev. Aziz Ufuk Kılıç), İstanbul: Versus, 69-78.
- Hobsbawm E.D; Ranger. T. (2000). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University.
- Horowitz, D.L. (2000). *Ethnic Groups in Conflict*. Berkley: University of California Press.
- Hutchinson, J; Smith, A.D. (1994). "Joseph Stalin". (Ed. Hutchinson, J.; Smith, A.D.) *Nationalism*, Oxford: Oxford University Press, 18-21.
- İstoriya Kazahskoy SSR – S Drevneyşih Vremen do Naşi Dney* (1949). (İ.O. OMAROV ve A.M. PANKRATOV),

- Almatı: Kazahskoye Obyedinennoye gosudarstvennoye izdatel'stvo.
- İstoriya SSSR* (1943). (K.V. BAZİLEVIÇ, S.V. BAHRUŞİN, A.V. FOHT, A.M. PANKRATOVA), Moskova: Gosudarstvennoye uĉebno pedagogiĉeskoye izdatel'stvo.
- Jafferlot, C. (1998). "Bazı Ulus Teorileri", *Uluslar ve Milliyetçilikler* (Ed. Leca), (Çev, Siren İdmen), İstanbul: Metis, 54-65.
- Jenkins, R. (1997). *Anthropology, Ethnicity. Rethinking Ethnicity: Arguments and Explorations*. (Ed. Jenkins. R) London: Sage publications.
- Kalaşnikov, V.D. (2014). *Kontseptualniye Podhodı Evraziyskoy İstoriĉeskoy Şkoli*. Vestnik KrasTAY, 1, 241-246.
- Karabay, Y.E. (2022). Putin'in SSCB'ye Bakışı. *Cumhuriyet*. 23 Ocak. Sayfa 2.
- Karamzin, N.M. (1993). *İstoriya Gosudarstva Rossiyskogo V Dvenadtsti Tomah*. Moskova: İzdatel'stvo "Nauka".
- Kargalov, V.V. (1967). *Vneşniye – politiĉeskiye faktori razvitiya feodal'noy Rusi. Feodal'naya Rus' i Koĉevniki*. Moskova: İzdatelstvo «vışaya škola».
- Kargalov, V.V. (1966). *Mongolo-Tatarskoye Naiestviye na Rus' XIII vek*. Moskova: İzdatel'stvo "prosveşheniye".
- Kartsov, V.G. (1937). *Oĉerk İstorii Narodov Severo-Zapadnoy Sibiri*. Moskva: Gosudarstvennoye Sotsial'no-Ekonomiĉeskoye İzdatel'stvo.
- Kedourie, E. (1964). "Nationalism and Certain Ideals in the Philosophical Tradition of Europe". (Ed. Snyder, L.L.) *The Dynamics of Nationalism*, New York: D Van Nostrand Company, 32-34.
- Kedourie, E. (1960). *Nationalism*. Praeger University Series.

- Kenso, Ya. (2018). Politiceskiy Natsionalizm M.N. Katkova. *Russkaya Politologiya*, 1 (6), 46-52.
- Kogatko, D.G.; Thakahov, V.H. (2010). *Rossiyskaya İdentichnost'. Kul'turno-tsvivilizatsionnayaspetsifika*. Sankt-Peterburg: ALETEYYA.
- Kohn, H. (1964). "German Nationalism". (Ed. Snyder, L.L.) *The Dynamics of Nationalism*. New York: D Van Nostrand Company, Inc, 135-136.
- Kohn, H. (1961). *The idea of nationalism*. New York: The Macmillan Company.
- Kolpakov, E.M. (1995). Etnos i Etnichnost'. *Etnografiçeskoye Obozreniye*, No:5.
- 414 Koksı, V.A. (2004). G.V. Vernadskiy O Meste Mongol'skogo Zavoyevaniya v Russkoy İstorii. *İstoriceskiy Nauk*. 51-54.
- Kolstoe, P. (1995). *Russians in the Former Soviet Republics*. London: Hurst&Company.
- Kostomarov, N. (1872). Naçalo edinoderjaviya v Drevney Rusi. *İstoriceskiye monografii i islledovaniyaç*. SPB: Tipografiya A. Tranşelya T.12, 70,76.
- Kotov, A. (2014). Byurokratiçeskiy Natsionalizm Mihaila Katkova. *Voprosı Natsionalizma*, 1 (17), 174-186.
- Kouzelis, G. (2017). Ulusal Kimliğin Yapısı: Yunan Eğitim Sisteminde Öğretmenlerin Ulusal "Ben" ve Ulusal "Öteki" ni Temsilleri. *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu. 2. Uluslararası Tarih kongresi Tebliğler 8-10 Haziran1995 İstanbul*. (Hzn. Ali Berktaş; Can Tuncer), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 96-105.
- Kozlov, V.İ. (1974). Problema Etničeskogo Samosoznaniya i EE Mesto v Teorii Etnosa. *Sovyetskaya Etnografiya*, No:2, 79-92.

- Kradin, N.N. (2000). *Koçevniki, Mit – İmperii i Sotsial'naya Evoyutsiya, Alternativniye Puti k Tsvilzatsii* (Red. Kradin, N.N.; Korotaeva, Bondarenko, D.M.; Lınşı, V.A.), Moskova: Logos, 314-336.
- Kradin, N.N. (1992). *Koçevie Obşestva (Problemi Formatsionnoy Harekteristiki)*. Vlasivostok: "Dal'nauka".
- Kratkiy Kurs İstorii SSSR* (1937). (Red. Şestakova, A.V.), Moskova: Gosudarstvenoye Uçebno-Pedagogiçeskoye İzdatel'stvo.
- Krivoşeev, Yu.V. (2015). *Rus'i Mongolı. İssledovaniye Po İstorii Severo-Vostoçnoy Rusi XVII-XIV vv.* St. Petersburg: Akademiya İssledovaniya Kul'turi.
- Krivoşeev, Yu.V. (2004). *Srednevekovaya Rusi i Cuçiev ulus: Formirovaniye i Razvitiye Sistemi Otnoşeniy. Mongols'kaya İmperiya i Koçevoy Mir.* Ulan-Ude: İdatel'stvo BNTs So RAN, 186-212.
- Kudriashev, V.N. (2014). İdentiçnosti: Zarojdeniye Russkogo Natsionalizma (Vtoraya Polovina XIX v.). *Rusii*. No:4, 117-129.
- Kudryavtsev, F.A. (1946). *İstoriya Buryat-Mongol'skogo Naroda. Ot XVII v. Do 60-x GODOV XIX v.* Moskova, Leningrad: İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.
- Kuznetsova, S.V. (2012). İstoriçeskaya Pamyat' i Povsednevniy Natsionalizm v Tralrovke etnosimvolizma. *Vestnik Nijgorodskogo Universiteta im. N.İ. Lobaçevskogo*, 6 (3), 131-136.
- Ledkovsky, M. (1980). "Russian Orthodoxy and Ethnic Identity Today". (Ed. Allworth, E.) *Ethnic Russia in the USSR – The Dilemma of Dominance*, New York, Oxford, Toronto, Sydney, Frankfurt, Paris: Pergamon Press, 116-123.

- Letnyakov, D.E. (2016). N.M. Karamzin i Zarojdeniye Natsionalistiçeskogo Diskursa v Rossii. *History of Philosophy*, 21 (1), 72-86.
- Llobera, R. J. (1999). *Recent theories of nationalism*. University Collage London: Institute de Ciéncias Politiques i Socials Barcelona, WP. Num. 164, 24.
- Lyutov, L.N. (2017). Vzglyadı N.M. Karamzina na Tatro-Mongol'skoye İgo v Kontekste Al'ternativ Razvitiya Rossiyskogo Sotsiuma. *Karamzinskiy Sbornik: Naslediye N.M. Karamzina v İstorii i Kul'ture Rossii. Sbornik Materialov Mejdunatodnoy nauçučno-praktiçeskoy konferentsii. Ul'yanovsk, 5-6 dekabrya 2016g.* ss. 86-93.
- Malesevic, S. (2004). *The Sociology of Ethnicity*. SEGA Publications.
-
- 416
-
- Markizov, A. (1933). O Bar'be na Dva Fronta v Natsional'nom Voprose. *Vestnik İnstituta Kul'turi*, 2, 8-23.
- Markizov, A. (1931). Bar'ba na Dva Front aza Leninskuyu Natsional'nuyu Politiku. *Sovyetskaya Buryatiya*, 1, 3-13.
- Maslin, M.A. (2018). *K Voprosu Ob Oxranitel'nom Natsionalizme M.N. Katkova. Tetreadi po Konservatizmu: Al'manah. No:3.* M: nekommerçeskiy Fond – İnstytut Sotsial'no-ekonomiçeskih i Poliitiçeskih İssledovaniye (Fond İSEPI), 13-24.
- Mastyugina, T.M.; Perepelkin, L.S.; Stelman, V.G. (2013). *Natsional'naya Politika v Rossii XVI – naçalo XXI veka.* Moskova: FORUM.
- Mayer, J. (2011). *Mythological history, identity formation, and the many faces of Alexander the Great.* Honors Projects. Paper11.
- Mazour, A.G. (1964) "The Rise of Russian Nationalism, 1825-1855". (Ed. Snyder, L.L.) *The Dynamics of Nationalism*, New York: D Van Nostrand Company, 204-207.

- McGarty, C.; Vincent, Y.; Spears, R. (2002). *Stereotypes as Explanations. The Formation of Meaningful Beliefs About Social Groups*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Meerson, M.A. (1980). "The Influence of the Orthodox Church on Russian Ethnic Identity". (Ed. Allworth, E.) *Ethnic Russia in the USSR – The Dilemma of Dominance*, New York, Oxford, Toronto, Sydney, Frankfurt, Paris: Pergamon Press, 105-115.
- Meerson-Aksenova, M. (1977). "Introduction". (Ed. Meerson – Aksenova, M.; Shragin, B.) *The Political Social and Religious Thought of Russian "Samizdat" – An Anthology*, Belmont, Massachusetts: Nordland Publishing Company, 345-352.
- Miller, A.İ. (2008). "Natsiya Kak Ramka Političeskoj jizni", *Naslediye İmperii i Buduŝee Rossii*. (Pod. Red. Miller, A.İ), Moskova: Fond "Liberal'naya missiya" Novoye Literaturnoye Obozreniye, 492-524.
- Montesquieu, B. (1964). "Popular Government and Popular Patriotism 1748". (Ed. Snyder, L.L.) *The Dynamics of Nationalism*, New York: D Van Nostrand Company, Inc, 105-106.
- Mosunova, N.A.; Kornev, G.P. (2012). *Natsiopolonimaniye. Poisk Obyektivnih Osnovaniye i Sotsial'noye Konstruirovaniye*. St. Petersburg: Aleteyya.
- Nagel, J (1994) *Constructing Ethnicity: Creating and Recreating Ethnic Identity and Culture*. Social Problems, 1 (1).
- Nasonov, A.N. (1940). *Mongoli i Rus' (İstoriya Tatarskoj Politiki na Rusi)*. Moskova, Leningrad: İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.
- Nazipov, İ.İ. (2015). Obzor negativnoy po formam i storičeskim posledstviyam, otsenki russko-ordinskih

otnoşeniye v istoričeskikh istočnikah i istoriografii. *İstoriya mejdunarodnix otnoşeniye*. *Klio*, No: 6 (102), 85-88.

Neçkina, M.V.; Leybengrub, P.S. (1971). *İstoriya SSSR. Uçebnoye posobiye dlya 7 klassa*. Moskova: Prosveşeniye.

Neyzi, L. (2011). "Giriş". (Ed. NEYZİ, L.) *Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye'de Bellek Çalışmaları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1-12.

Nolev, E.V. (2013). "Mongolo-Tatarskoye igo": İdeoloğičeskiy i metodoloğičeskiy aspekti istoričeskogo diskursa. *Vestnik Buryatskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, 92-96.

Nosonov, A.N. (1940). *Mongolı i Rus' – (İstoriya Tatarskoy Politiki na Rusi)*. Moskova; Leningrad: İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.

Özkırmılı, H. (2010). *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar. Eleştirel Bir Müdahale*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Pankratov, A.M. (1953). *İstoriya SSSR. Uçebnik dlya 8 Klassa Sredney Şkoli*. Moskova: Gosudarstvennoye Uçebno-Pedgogičeskoye İzdatel'stvo Ministerstva Prosveşeniya RSFSR.

Pçelov, E.V. (2012). *İstoriya Rossii. S Drevneyşih Vremyon do kontsa XVI veka. Uçebnik dlya 6 klassa obşebrazovatel'nih uçrejdeniye*. Moskova: Russkoye Slovo.

Pipes, R. (2011). Vliyaniye mongolov na Rus': "za" i "protiv". *İstoriçeskoye issledovaniye*. <http://www.intelros.ru/readroom/nz/neprikosnovenny-zapas-79-52011/12104-vliyanie-mongolov-na-rus-za-i-protiv-istoriograficheskoe-issledovanie.html>

Poçyekayev, R.Yu. (2017). *Zolotaya Orda. İstoriya v İmperskom Kontekste*. Sankt-Peterburg: "Nauka".

- Pohlebkin, V.V. (2000). *Tatari i Rus' – 360 let Otnoşeniya Rusi s Tatarskimi Gosudarstvami v XVIII – XVI vv. 1238 – 1598 gg. (Ot Bitvi na r. Sit' do Pokoreniya Sibiri)*. Spravoçnik. Moskova: “Mejdunarodniye Otnoşeniya”.
- Politov, V.V. (2017). Oteçestvennaya istorigrifiya vliyanija Mongolo-Tatarskogo iga na sotsial'no-politiçeskiye instituti knyajestv Severo-Vostoçnoy Rusi. Spetsial'nost' 07.00.09 – İstografiya, istoçnikovedeniye i metodi istoričeskogo issledovaniya AVTOREFERAT dissertatsii na soiskaniye učenoy stepeni kandidata istoričeskikh naukah.
- Rabow-Edlin, S. (2006). *Slavophile Thought and the Politics of Cultural Nationalism*. State University of New York Press.
- Renan, E. (1996). “Qu'est-ce qu'une nation?”. (Ed. Hutchinson J.; Smith, A.D.) *Nationalism*, Oxford: Oxford University Press, 17-18.
- Riskulov, T. (1936). Vosstaniye v Sredney Azii v 1916. *Barba Klassov*, 6, 1-15.
- Roseko, M.N. (2007). “Natsiya”, *Natsii i Etnosi v Sovremennom Mire – Slovar'-Spravoçnik* (Otv. Red. Roseko, M.N.), Sankt – Peterburg: İD “Petropolis”, 69-70.
- Rudakov, V.N. (2012). Kontsepsiya Ordinskogo «İga» i Otnoşeniya s Ordoy v Russkom Obşestvennom Soznanii Vtoroy Polovini XIII-XVI vekov. 2012 – *God Rossiyskoy İstorii – 1150 – Letie Rossiyskoy Gosudarstvennosti*, 24-32.
- Ryken, L.; Wilhoit, J.; Longman, T. (2005). *Slovar' Bibleyskikh Obrazov*. Inter Varsity Press: Illinois, USA; Leicester, England.
- Sadohin, F.P. (2008). *Etnologiya*. Moskova: Gradariki.
- Safranov, F. (1951). “Progressivnoye Vliyanije Velikoy Russkoy Natsii na Razvitiye Yakutskogo Naroda” *Sobornik. Voprosu İstorii*. 1, 140-144.

Saharov, A.N. (2012). *İstoriya Rossii. S Drevneyşih Vremyon do kontsa XVII veka. Çast 1. Uçebnik dilya 10 klassa obşebrazovatel'nih uçerjdeniye*. Moskova: Russkoye slovo.

Saharov, A.N. (2010). *İstoriya Rossii. S Drevneyşih Vremyon do kontsa XVI veka. 6 klass. Uçebnik dlya obşebrazovatel'nih uçerjdeniy*. Moskova: Prosveşeniye.

Sarbuçev, M. (2012). *Nikakogo "İga" ne bilo! İntellektual'naya Diversiya Zapada*. İzdatel'stvo Eksmo.

Savitskiy, P. (1922). *Step' i Os'lost' - Na Putyah'. Utverjdeniye Evraziytsev'. Kniga Vtoraya. Stat'i Petra Savtskago, A.V. Kartaşeva, P.P. Suvçinskago, Kn. N.S.Trubetskogo, Gerogriya V. Florovskago, P. Bitsilli*. Gelikon': Moskova; Berlin, 341-356.

Savitskiy, P. *Yevraziyskaya kontseptsiya Russkoy istorii*

<http://gumilevica.kulichki.net/SPN/spn11.htm>

Savitskiy, P. *Russkiye sredi narodov Yevrazii*

<http://gumilevica.kulichki.net/SPN/spn11.htm>

Savitskiy, P. *Osnovi geopolitiki Rossii*

<http://gumilevica.kulichki.net/SPN/spn11.htm>

Sayenko, G. (2017). *İskrenniy Russkiy Natsionalizm*. Moskova: Kinijny Mir.

Schats, E. (2004). *Modern Clan Politics he Power of "Blood" in Kazakhstan and Beyond*. University of Washington Press: Seatle and London.

Schenk, F.B. (2007). *Aleksandr Nevskiy v Russkoy Kul'turoy Pamyati: Svyatoy, Pravitel', Natsional'nyy Geroy (1263-2000)*. (Çev. E. Zemskovoy, E.; Lavrinoviç, M), Moskova: Novoye Literaturnoye Obpzreniye.

Scott, J.F. (1964). "Inculcation of Nationalism in French Schools After 1870". (Ed. Snyder, L.L.) *The Dynamics of*

- Nationalism*, New York: D Van Nostrand Company, 120-122.
- Selyeznyev, Yu.V. (2012). Proishojdeniye poyatiya "Mongolo-Tatarskoye igo" (Terminologičeskaya zametka). *Rossiyskaya İstoriya*, No: 4, 107-110.
- Sergeev, S. (2017). *Russkaya Natsiya. Natsionalizm i ego Vragi*. Moskova: Tsetnrpoligraff.
- Sergeev, M.A. (1951). Progressivnoye Vliyaniye Velikoy Russkoy Natsii na Razvitiye Yakutskogo Naroda Yakutskiy Filial. *Sovyetskaya Etnografiya*, 4, 230-234.
- Shively, W.P. (1997). *Power & Choice. An Introduction to Political Science*. The McGraw_Hill Companies, INC.
- Smith, A. D. (2010). *Nationalism. Key Concepts*. USA; UK: Polity Press. _____ 421
- Smith, A. D. (2009). *Ethno-Symbolism and Nationalism. A Cultural Approach*. London and New York: Routledge. _____
- Smith, A. D. (2008). *The Antiquity of Nations*. UK: Polity Press.
- Smith, A. D. (2000). *The Nation in History. Historiographical Debates about Ethnicity and Nationalism*. USA: University Press of New England.
- Smith, A.D. (1999 a). *Millî Kimlik*. (Çev. Bahadır Sina Şener), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A.D. (1999 b). *Myths and Memories of the Nations*. United Kingdom: Oxford University Press.
- Smith, A.D. (1989). *The Ethnic Origins of Nations*. UK, USA: Basil Blackwell.
- Smith, G. (1990). "Nationalities Policy from Lenin to Gorbachev". (Ed. Smith, G.) *The Soviet Nationality uestion in the Soviet Union*, New York: Longman Publications.

Spechler, D.R. (1990). Russian Nationalism and Soviet Politics. (Ed. Hajda, L.; Beissinger, M.) *The Nationalities Factor in Soviet Politics and Society*, Boulder, San Francisco, & Oxford: Westview Press, 281-304.

Stalin, J. (1996). "The Nation". (Ed. J; Smith, A.D. (Ed. Hutchinson J.; Smith, A.D.) *Nationalism*, Oxford: Oxford University Press, 18-21.

Stanthis, P. (2017). Yunan (Ve Türk) Tarih Ders Kitaplarında "Ben" ve "Öteki" İmgeleri. *Tarih Eğitimi ve Tarihte "Öteki" Sorunu*. 2. Uluslararası Tarih kongresi Tebliğler 8-10 Haziran1995 İstanbul. (Hzn. Ali Berktaş; Can Tuncer), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 125-133.

Stennik, Yu.V. (2004). *İdeya "Drevney" i "Novoy" Rossii i Bşestvenni-İstoriceskoy Mıslı XVIII – načala XIX veka*. St. Petersburg: İzdatelstvo Nakuka.

Suleymanov, O. (1975). *Az i Ya*. Alma Ata: İzdatelstvo Jazuşı.

Şipilov, A.V. (2008). *Svoi, Çujie i Drugie*. Moskova: Progress – Traditsiya.

Şlyahatorov, G.A. (2015). *Kak Zolotaya Orda Ozolotila Rus'.* Mifi i Pravda o "Tataro-Mongols'skom İge". Moskova: Yauza.

Teziç, M.C. (2017). Millî Soru "No:39" Program Notları.

http://www.koksav.org.tr/hassas_konular/04032017_hk_cantezic.html

Teziç, M.C. (2013). Rassmotreniye Russkoy (Sovyetkoy) Teorii Etnosa Çerez Konstruktivistskuyu Perspektivu "Primordialnıy Konstrutivizm". *Obşestvo. Sreda. Razvitiye*, 4. (13), 109-113.

Thiesse, A. M. (2010). "Ulusal Kimlikler, Ulus Aşırı Bir Paradigma", *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek Kuram ve Uygulamalar* (Hzn. Alain Dieckhoff, Christophe Jaffrelot),

- (Çev, Devrim Çatinkasap), İstanbul: İletişim Yayınları, 151-178.
- Tillett, L. (1969). *The Great Friendship. Soviet Historians the Non-Russian Nationalities*. The University of North Carolina Press Chapel Hill.
- Tişkov, V. (2013). *Rossiyskiy Narod: İstoriya i Smysl Natsional'nogo Samosoznaiya. İnstitut Etnolgiı i Antropologii im. N. N. Mikluho-Maklaya RAN*. Moskova: Nauka.
- Tişkov, V. (2011 a). *Rossiyskaya Natsiya i Rossiyskiye Natsional'nosti. Rossiyskaya Natsiya. Stanovleniye, Etnokul'turnoye Mnogoobraziye* (Pod. Red V.A. Tişkov) İn-t Etnologii i Antropologii im. N.İ. Mikluxo-Maklya RAN. Moskova: Nauka.
- Tişkov, V. (2011 b). V. XXI vek priznaet prava Bol'şinstva. *Russkiy Jurnal*, <http://actualcomment.ru/news/29476/>.
- Tişkov, V. (2007). *Sto est' Rossiya i Rossiyskiy Narod. Pro et Contra May-İyun'*.
- Tişkov, V.A. (2003). *Rekviem po Etnosu: İssledovaniya po Sotsial'no-kul'turnoy Antropologii*. M: Nauka.
- Tişkov, V.A. (2001). *Etnologiya i Politika*. M: Nauka.
- Tolstenko, A.K. (2013). Russkaya Natsiya i ee Kontseptualizatsiya v Trudah P.B. Struve i M.O. Men'şikova. *Vestnik. Mosk. Un-Ta, Ser.8. İstoriya*. 4, 35-48.
- Tomsett, E. YU. (2020). Monarhiçeskaya Gosudarstvennost': Politikiçeskiy Prognoz L.A. Tihomirova. *EUROPEN JOURNAL OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENSES*, 3, 34-41.
- Tsibikov, B. (1950). *K Voprosu O Dobrovol'nom Prisoyedinenii Buryat-Mongolii k Rossii*. Ulan-Ude: Buryat-Mongolskoye Gosudarstvennoye İzdatelstvoç.

Tsımrina, T.V. (2011). Vzglyadı Dekabristov na Natsional'nyy Vopros. *Al'manah Sovremennoy Nauki i Obrazovaniya*, No:7 (50), 29-40.

Tsımburskiy, V. (1998). Dve Evrazii: Omonimiya Kak Klyuch k İdeologii Rannego Evraziystva. *"Filosofiya, Etika, Religiovedenie"*.

(<https://cyberleninka.ru/article/n/dve-evrazii-omonimiya-kak-klyuch-k-ideologii-rannego-evraziystva>)

Trubetskoy, N.S. (2017). *Naslediye Çingishana*. Moskova: İzdatel'stvo "E".

Ubugune, A. İ. (1933). "Buryat-Mongolı ot Zavoyevaniya Tsarskoy Rossii do Sverjeniya Samoderjavaya". (Ed. Gudoşnikova, M.A.; Ubugune, A.İ.) *Ot Tsarskoy Kolonii do Sovyetskoy Respubliki*, Moskva, İrkutsk: Gosudarstvenniy İnstitut Kul'turı Buryat-Mongol'skoy ASSR, 5-26.

424

Van Den Berghe, P.L (1996). "A Socio-biological Perspective". (Ed. Hutchinson J.; Smith, A.D.) *Nationalism*, Oxford: Oxford University Press, 96-103.

Van Den Berghe, P.L (1987). *The Ethnic Phenomenon*. Greenwood publishing group.

Verkuyten, M. (2006). *The Social psychology of ethnic Identities*. USA, Canada: psychology Press.

Vernadskiy, V.A. (2008). *Naçertaniye Russkoy İstorii*. Moskova: Algoritm.

Vernadskiy, V.A. (2001). *Mongolı i Rus'*. Tver, Moskova.

Volk, S.S. (1958). *İstoriçeskiye Vzglyadı Dekabristov*. Moskova – Leningrad: İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.

Yakutin, A. (1940). İsatay Taymanoz, Bojd' Natsional'no-Osvoboditel'ngo Vosstaniya Kazahov v 1936 – 1838 godah. *İstoriçeskiy Jurnal*, 10, 75-81.

- Yamamoto, K. (2018). Politiceskiy Natsionalizm MN. Katkova. *Russkaya Politologiya – Russian Political Science*, 1 (6), 46-52.
- Yenikeev, G.R. (2012). *Korona Ordinskoy İmperii ili Tatarskogo İga Ne Bilo*. Moskova: Algoritm.
- Yepifnov, P.P.; Yepifanova, O.P. (1989). *Hrestomatiya Po İstorii SSSR s drevneyşih vremen do konts XVIII veka. Posobiye dlya uçitelya*. Moskova: Prosveşeniye.
- Walicki, A. (2013). *Rus Düşünce Tarihi. Aydınlanma'dan Marksizm'e*. (Çev, Alâeddin Şenel), İstanbul: İletişim.
- Weber, M. (1996). "The Nation" (Ed. Hutchinson J.; Smith, A.D.), *Nationalism*, Oxford: Oxford University Press, 21-25.
- Zakirov, M.B. (2014). N.A. Bardyaev o Tayne Hatsonal'nosti I Missii Rossii. *Filosofiya, Kultura, Pravo*, 3 (64), 25-29.
- Zalkind, E.M. (1943). *Neruşimaya Drujba Buryat-Mongol'skogo i Russkogo Narodov*. Ulan-Ude: Buryat-Mongol'skoye Gosudarstvennoye İzdatel'stvo.
- Zuyev, M.N. (2005). *Oteçestvennaya İstoriya. Uçebnoye posobiye dlya starşeklassnikov i postupayuşih v buzı. Kniha 1 İstoriya Rossii s drevnosti do kontsa XIX veka*. Moskova: ONİKS 21 vek.

Internet Kaynakları

Danilevkiy, İ. *Rus' Orda: soyuz ili igo?*

<https://www.youtube.com/watch?v=6-QOJ5kxgs0&t=534s>

Danilevkiy, İ. *Rus i Zolataya Orda Transformatsii*

<https://www.youtube.com/watch?v=ZUqTef6-x6U>

Valler, M. *Moskova ulus, a ne Rus' [o edinom uçebnike istorii Rossii]*

<https://www.youtube.com/watch?v=J8yGpA-at28>

Valler, M. *Tataro-Mongol'skogo iga ne bilo*

<https://www.youtube.com/watch?v=BY0TTJaJI58>

Mongolo-Tatarı – Eto Mı!!!

<https://www.youtube.com/watch?v=p4rWrAc8mpM>

Ten'in
Duyusal Metaforları
II. Yeni

Fatih Arslan - Betül İnce

Ankara 2022

Ten'in Duyusal Metaforları
II. Yeni

Yazarlar

Fatih Arslan
Betül İnce

ISBN: 978-625-7305-72-3

1. Baskı

Haziran, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 437

Web: grafikeryayin.com

**Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt**

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ..... 5

KISALTMALAR..... 7

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İKİNCİ YENİ ŞİİR HAREKETİ

1.1. İkinci Yeni Şiirinin Genel Özellikleri..... 9

1.2. İmge ve İkinci Yeni Şiiri..... 16

İKİNCİ BÖLÜM

2. TEN VE TEN UNSURLARI

2.1. Ten Ontolojisine Dair..... 21

2.2. Yüz ve Yüzsüzel Değerler..... 32

2.2.1. Geçmiş ve Şimdinin Hatırlatıcısı..... 32

2.2.2. Yalnızlığın Öte(ki) Yüzü..... 39

2.2.3. Yüzün Duygudurum Temsilleri..... 46

2.2.4. Benin Değer İfadesi Olarak..... 54

2.3. Ten ve Bakış Arası Bir Değer: Göz..... 59

2.3.1. Gördüğü Kadar Varlık..... 59

2.3.2. Duygu Belirtecinin Tavrı Olarak..... 78

2.3.3. Geçişken Duyuların Aktarım Dili..... 94

2.3.4. Tutsaklık, Sığınma ve Kaçış..... 97

2.3.5. Benzediğı Kadar Varız..... 103

2.4. Gerçek Bir Tutunma Değeri: Eller..... 109

2.4.1. Avuçların Kuşattığı Ben Değeri..... 109

2.4.2. Tenin Dili Olarak El/ Avuç..... 118

2.4.3. Fizikötesi Bir Ben Değeri..... 125

2.5. İhmal Edilmiş Bir Yükleme: Ayaklar.....	130
2.5.1. Görünürlüğün Duyumsanması.....	130
2.5.2. Ayak Parmağına Asılmış Ölüm.....	135
2.5.3. Varoluşumuzun Tamamlayıcı Değeri.....	137
2.5.4. Sevgi/Cinsellik/Fetişizmin Unsuru.....	144
2.5.5. İz Sürmek.....	146
2.5.6. Ayağın Diğer Çağrışım Değerleri.....	148

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DOKUNMA VE DOKUNMA DEĞERLERİ

3.1. Dokunma.....	155
3.2. Tensel Temas Çağrışımları (Cinsellik/ Erotik...).....	162
3.3. Patolojik Dokunma Şekilleri.....	180
3.4. Dokunmanın Nahif Değerleri.....	185
3.5. Duyusal Dokunma.....	198
SONUÇ	203
KAYNAKÇA	209

ÖN SÖZ

Bireyin varlık alanının tamamlayıcısı/ ifadesi olan söz, öznesine sonsuz bir var oluş alanı sunar. Bu alanın ince ayrıntılar dünyasından izler taşıyan kurguların sahibi ise sanat olmuştur. Sanattan da seslerin öz dünyasına dair parça olan şiir, payına düşen görevi almıştır. Seslerin şiire dönüşerek ifade bulması, şairlerin kendisine ve hayata dair izlenimlerinin ortaya konan tarafı olmuştur. Böylece şiirler, farklı seslerin ifadesi olmuştur.

1950'li yıllarda ortaya çıkan İkinci Yeni şiiri, özgün nitelikleriyle şiir sanatının önemli oluşumlarından biri olmuştur. İkinci Yeni şiirini özgün kılan birçok özellik olmakla birlikte şairlerin kelimelerin ve nesnelere çağrışım değerlerinden faydalanmaları, birçok çalışmaya konu olmuş ve oluşumun özgün niteliklerinden biri olmuştur. Okurunun zihninde farklı çağrışımlara sebep olan söz işçiliği şiirde yerini edinmiştir. Çünkü söz, kazandığı anlamsal değerlerle öznesinin bilinç ve bilinçaltının dışavurum alanı olmuştur. Bu anlamda önem kazanan imge kavramı, İkinci Yeni şairlerinin uğrak alanı olmuştur. Görünenin zihinde uyandırdığı çağrışımın karşılığı olan imge, İkinci Yeni şiirinin başat niteliği olmuştur.

Ten kavramı, benin varlık alanının kapsayan olma niteliği gösterir. Bu anlamda incelediğimiz şiirlerde ten kazandığı ontolojik niteliğiyle açıklanmaya çalışıldı. Ten kavramının beden unsurlarıyla bütünlük oluşturması, bizi tenin bedenleşmeye imkan sağlayan özelliğinden faydalanmaya götürmüştür. Nitekim çalışmamızda beden unsurlarının da imgesel değerler kapsamında incelenmesi konuyu somutlaştırmıştır. Beden unsurları olarak da yüz, göz, el ve ayaklar gibi kavramların sahip olduğu imgesel değerlerle incelenmesi

ortak temaların görünürlüğü de ortaya çıkarmıştır. Bu unsurlar içerisinde gözün bir organ olmasına rağmen ele alınmasının sebebi ise gözün sahip olduğu varlık değeriyle alakalıdır. Gözün ten değeri kazanması, gözün olmaması durumunda tenin neleri gerçekleştiremeyeceğiyle ilgilidir. Bu konuda Merleau Ponty'nin gözün olmaması durumunda; dokunmanın, görsel alan kesişmesinin ve vücuda erişimin kısıtlanması hatta engellenmesi ile karşı karşıya kalınacağı belirtmesi fikrimizin destek açarı olmuştur. Nitekim göz sahip olduğu bu değerlerle tenin oluşuna imkân tanıyan bir özelliğe sahip olmuştur. Böylelikle gözler de ten unsuru olarak çalışmamızda yerini edindi. Çalışmadaki ifadelerin desteklenmesi amacıyla özellikle Husserl ve M. Ponty'nin fenomenolojiye yaklaşımından faydalandı. Şiirlerin çözümlenmesi sürecinde, şairlerin biyografileri başta olmak üzere Freud'un psikanaliz verilerinden de yararlandı.

6

Var oluş sürecinde ötekinin ve benin kazandığı anlamın dokunma ile vuku bulması da çalışmamızın konu dahilindedir. Ötekine ulaşma aracı, tensel ve duyuşsal olan dokunma, çalışmada ilk olarak kazandığı niteliklerle açıklandı. Söz konusu şiirlerdeki dokunma imgelerinin ifadesine göre alt başlıklar oluşturularak bu imgelerin kazandığı anlamsal değerlerin açıklaması yapıldı.

Çalışmada edinilen ve aktarılan bilgiler neticesinde ten ve dokunmanın ne olduğu ve bu kavramların İkinci Yeni şiirinde nasıl bir imgesel değer kazandığı hakkında genel bilgi verilmesi amaçlanır.

Sözcükler onlara kattığımız anlamlarla yaşam kazanır. Naçizane yaşam kazandırmaya çalıştığımız söz/cüklerin var olması dileğiyle...

Fatih ARSLAN/ Betül İNCE

KAYNAKÇA

1. Çalışmaya Konu Olan Şairlerin Şiir Kitapları

Cansever, Edip (2019), **SONRASI KALIR- I**, Toplu Şiirler, YKY, İstanbul.

Cansever, Edip (2018), **SONRASI KALIR- II**, Toplu Şiirler, YKY, İstanbul.

Süreya, Cemal (2014), **SEVDA SÖZLERİ**, Toplu Şiirler, YKY, İstanbul.

Tamer, Ülkü (2018), **GÜNEŞ TOPLA BENİM İÇİN**, Toplu Şiirler, Işık Yay., İstanbul.

Uyar, Turgut (2019), **BÜYÜK SAAT**, Toplu Şiirler, YKY, İstanbul.

209

2. Kitaplar

Akkoç, Derviş Aydın (2018), **Turgut Uyar'ın Çocuklarıyız**, İletişim Yay., İstanbul.

Anzieu, Didier (2005), **Deri Ben**, Çev. Nesrin Tura Demiryontan, Metis Yay., İstanbul.

Armağan, Yalçın (2019), **İmgenin İcadı: İkinci Yeni'nin Meşruiyeti**, İletişim Yay., İstanbul.

Arslan, Fatih (2019), **Kırılan Işık Olsun**, Akçağ Yay., Ankara.

Arslan, Fatih (2012), **Boş Zaman Figürleri / Erken Dönem Türk Romanında Nesne- Tüketim İlişkileri**, Sinemis Yay., Ankara.

Bachelard, Gaston (2006), **Su ve Düşler- Maddenin İmgelemi Üzerine Deneme**, Çev.: Olcay Kunal, YKY., İstanbul.

Berger, John (2020), **Görme Biçimleri**, Çev. Yurdanur Salman, Metis Yay., İstanbul.

- Bezirci, Asım (1987), **İkinci Yeni Olayı**, Gözlem Yay., İstanbul.
- Blue, Adriane (2015), **Öpüşme: Metafizikten Erotiğe**, Çev. İrem Sağlamer, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Breton, David Le (2011), **Ten ve İz**, Çev. İsmail Yerguz, Sel Yay., İstanbul.
- Breton, David Le (2015), **Acının Antropolojisi**, Çev. İsmail Yerguz, Sel Yay., İstanbul.
- Breton, David Le (2018), **Yüz Üzerine Antropolojik Bir Deneme**, Çev.: Orçun Türkay, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul.
- Comte-Sponville, André (2019), **Cinsellik, Aşk ve Ölüm**, Çev.: Canan Özatalay, İletişim Yay., İstanbul.
- Dadoun, Roger (2007), **Erotizm**, Çev. Işık Ergüden, Dost Kitabevi Yay., Ankara.
- Descartes, René (2019), **Meditasyonlar**, Çev. Engin Sunar, Say Yay., İstanbul.
- Deveci, Mutlu (2012), **Ferid Edgü: Varoluş ve Bireyleşme**, Sel Yay., İstanbul.
- Dino, Abidin (2017), **Eller**, Sel Yay., İstanbul.
- Direk, Zeynep (2017), **Dünyanın Teni: Merleau-Ponty Felsefesi Üzerine İncelemeler**, Metis Yay., İstanbul.
- Doğan, Mehmet H. (2008), **İkinci Yeni Şiir**, İkaros Yay., İstanbul.
- Druel, Nursel (2020), **"Güvercin Curnatası" Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları**, YKY, İstanbul.
- Foucault, Michel (2018), **Cinselliğin Tarihi**, Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Freud, Sigmund (2019), **Cinsellik Üzerine**, Çev. A. Avni Öneş, Say Yay., İstanbul.
- Gasset, Ortega y (2017), **İnsan ve "Herkes"**, Çev. Neyire Gül Işık, Metis Yay., İstanbul.
- Gregory, Richard L. (1973), **Eye and Brain: The Psychology of Seeing**, Princeton University Press, New Jersey.

- Han, Byung- Chul (2018), **Güzeli Kurtarmak**, Çev.: Kadir Filiz, İnsanSanat Yay., İstanbul.
- Hartmann, Heinz (2011), **Ben Psikolojisi ve Uyum Sorunu**, Çev. Banu Büyükkal, Metis Yay., İstanbul.
- Husserl, Edmund (2015), **Fenomenoloji Üzerine Beş Ders**, Çev. Harun Tepe, BilgeSu Yay., Ankara.
- Josipovici, Gabriel (1997), **Dokunma**, Çev. Kemal Atakay, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Jung, Carl Gustav (2012), **Dört Arketip**, Çev. Zehra Aksu Yılmaz, Metis Yay., İstanbul.
- Kaya, Ahmet İhsan (2016), **İkinci Yeni'nin Son Yolcusu Ülkü Tamer: Hayatı Sanatı Eserleri**, Fenomen Yay., Kayseri.
- Kernberg, Otto F. (2017), **Aşk İlişkileri**, Çev.: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Koçak, Orhan (2018), **Bahisleri Yükseltmek: Turgut Uyar Şiirinde Kendini Yaratma Deneyimi**, Metis Yay., İstanbul.
- Koçak, Göktürk, Orhan, Yücel (2018), **Turgut Uyar ve Başka Şeyler**, Metis Yay., İstanbul.
- Korkmaz, Ramazan (2014), **İkaros'un Yeni Yüzü: Cahit Sıtkı Tarancı**, Akçağ Yay., Ankara.
- Lear, Jonathan (2006), **Mutluluk, Ölüm ve Yaşamın Artakalanı**, Çev.: Banu Büyükkal, Metis Yay., İstanbul.
- Morris, Desmond (1991), **Sevmek Dokunmaktır**, Çev.: Nuran Yavuz, İnkılâp Yay., İstanbul.
- Nelson- Jones, R. (2000), **Six Key Approaches to Counselling and Therapy**, London.
- Öcal, Oğuz (2013), **Bir Şair, Bir Antigonist Tavrı: EDİP CANSEVER**, Akçağ Yay., Ankara.
- Özcan, Tarık (2009), **"Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri"**, Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı, (Ed.: Ramazan Korkmaz), Grafiker Yay., Ankara.
- Özcan, Tarık (2018), **Yazı / Yankı**, Kesit Yay., İstanbul.

- Paris, Ghislaine (2016), **Cinselliğin Önemi: Arzuya Yeniden Kavuşmak**, Çev.: Zeynep Hürmüz, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Perinçek / Duruel, Feyza / Nursel (2017), **CEMAL SÜREYA "Şairin Hayatı Şiire Dahil"**, Can Yay., İstanbul.
- Phillips, Adam (2019), **Öpüşme, Gıdıklanma ve Sıkılma Üzerine**, Çev.: Fatma Taşkent, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Ponty, Maurice Merleau- Ponty (2017), **Algılanan Dünya**, Çev.: Ömer Aygün, Metis Yay., İstanbul.
- Ponty, Maurice Merleau- Ponty (2016), **Algının Fenomenolojisi**, Çev.: Emine Sarıkartal ve Eylem Hacımuratoğlu, İthaki Yay., İstanbul.
- Ponty, Maurice Merleau- Ponty (2017), **Algının Önceliği ve Felsefi Sonuçları**, Çev.: Yusuf Yıldırım, Alfa Yay., İstanbul.
- Ponty, Maurice Merleau- Ponty (2019), **Göz ve Tin**, Çev.: Ahmet Soysal, Metis Yay., İstanbul.
- 212 Rogozinski, Jacob (2018), **Ben ve Ten: Ego Analizine Giriş**, Çev.: Melis Aktaş, Pinhan Yay., İstanbul.
- Rueger, Russ A. (2001), **Dokunmanın Mutluluğu**, Çev.: Nur Yener, Okyanus Yay., İstanbul.
- Schopenhauer, Arthur (2013), **Ölümün Anlamı**, Çev.: Ahmet Aydoğan, Say Yay., İstanbul.
- Schopenhauer, Arthur (2019), **Aşkın Metafiziği**, Çev.: Veysel Ataman, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- Süreya, Cemal (2019), **On Üç Günün Mektupları ve 1967- 1978 Mektupları**, Can Yay., İstanbul.
- Svendsen, Lars (2019), **Yalnızlığın Felsefesi**, Çev.: Murat Erşen, Redingot Yay., İstanbul.
- Şahin, Veysel (2017), **Turgut Uyar'ın Şiirlerinde "Ben ve Öteki"nin Görüntü Düzeyleri (Turgut Uyar'ın Şiirleri Üzerine Tematik Bir İnceleme)**, Akçağ Yay., Ankara.
- Şan, Emre (2015), **Merleau- Ponty**, Say Yay., İstanbul.
- Ulağlı, Serhat (2018), **"Öteki"nin Bilimine Giriş / İmgebilim**, Motto Yay., İstanbul.

- Yalom, Irvin (2008), **Güneşe Bakmak Ölümle Yüzleşmek**, Çev., Zeliha İyidoğan Babayiğit, Kabalıcı Yay., İstanbul.
- Zupancic, Alenka (2018), **Cinsellik Nedir?**, Çev.: Barış Engin Aksoy, Metis Yay., İstanbul.
- Watts, Alan (1996), **Benlik Tabusu**, Çev.: Ayhan Sargüney, Güncel Yay., İstanbul.

3. Makaleler

- Apaydın, H., Özdemir, Ş., & Ünal, A. Z. (2016), *“İntihar Girişiminde Bulunan Bireylerde Bazı Değişkenlerle İntihar Girişimi İlişkisi”*, Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (6), 7-46.
- Arslan, Fatih (2016), *“Doğurgan renkler ikileminde Turgut Uyar okuma biçimleri/ilk tercih: Siyah ve Beyaz”*, İdil Sanat ve Dil Dergisi, 5(25), 1351-1361.
- Arslan, Fatih (2020), *“Daemonik Arzudan Örtük Kurguya... Ömer Seyfettin'in Açaranlatı Değerleri”*, Sonsuza Uzanan Ses: Ömer Seyfettin (Haz: Hülya Argunşah, Abdullah Şengül, Murat Gür), Dergâh Yay., İstanbul.
- Arslan, D. A. Ç., & Ahmet-Albayrak, M. (2017), *“Sosyolojik Açından Türk Siyasal Hayatında Demokrat Parti ve Adnan Menderes”*, Journal of Human Sciences, 14(1), 819-856.
- Aydoğan, B. (2010), *“Ülkü Tamer'in Alleben Anıları ile Alleben Öyküleri'ndeki Antep”*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(3), 183-195.
- Barbaras, Renaud (2017), *“Vücutun Fenomenolojisinden Tenin Ontolojisine”*, Çev. Gül Tonak, Cogito, 88, 154- 192.
- Bingöl, N. (1973), *“Hâşim'in Şiirinde Renkler”*, Türkoloji Dergisi, 5(1), 55- 91.
- Boztunalı, Z. S. *“Resim Sanatında Kırmızı Rengin Serüveni”* Sanat ve Tasarım Dergisi, 6(1), 90-114.
- Demir, Recep (2015), *“Divan Şiirinde Kırmızı Renk”*, Türkiyat Mecmuası, 25(1), 57-91.

- Esenyel, Zeynep Z. (2017), "*Merleau- Ponty Vücutun Fenomenolojisiyle Zihin- Beden Düalizmini Aşabilir mi?*" *Cogito*, 88, 106- 136.
- Issı, Ahmet Cüneyt (2004), "*Turgut Uyar'ın "Göge Bakma Duruşu" Şiirinde Tema'ya Matris Ulaşma Serüveninin 'Ontolojik Analiz Metodu'yla Takibi*", Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(2), 137-146.
- Kanter, Beyhan (2011), "*Turgut Uyar'ın Şiirlerinde Modern İnsanın Yalnızlığı ve Sonsuzluk Özlemi*", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(2).
- Kanter, M. Fatih (2005), "*Turgut Uyar'ın "Uzak Kaderler İçin" Adlı Şiiri Üzerine Bir Çözümleme Denemesi*", *Ada Dergisi*, 13-17.
- Karaca, Alâattin (2010), "*İkinci Yeni Şiiri ve Resim*", *Turkish Studies*, 5 (2) 281- 312.
- Karadeniz, Mustafa & Duran Oto, Elif (2017), "*Cemal Süreya Şiirinde Kadın İmgesinin Görünümleri*", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 7, (2/1), 28-45.
- Karadeniz, Mustafa (2019), "*HAYAT KARŞISINDA ŞAİR: Cemal Süreya Şiirinde Gerçeklik Algısı*", *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2(1), 1-10.
- Karakoç, Sezai (2008), "*Yeni Gerçekçi Şiir: "İKİNCİ YENİ"*", İkinci Yeni Şiir, Haz.: Mehmet H. Doğan, İkaros Yay., İstanbul.
- Koç, Okan (2016). "*Ülkü Tamer Şiirinde İroni*". *Electronic Turkish Studies*, 11(10).
- Korkmaz, Ferhat (2012), "*Edip Cansever'in Şiirlerinde Göz İmgesi*", *Electronic Turkish Studies*, 7(3). 1777- 1789.
- Özaltınok, Bülent Aytok (2016), "*Cemal Süreya Şiirinde Fetişizm ve Fetiş Unsurları*", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (1), 205-216.
- Süreya, Cemal (2008), "*Folklor Şiire Düşman*", İkinci Yeni Şiir, Haz.: Mehmet H. Doğan, İkaros Yay., İstanbul.
- Topakkaya, A. (2009), "*Tarihsel Materyalizm Ve Diyalektik*", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(27), 65-78.

Türker, H. (2020), "*Şiire ilişkin felsefi bir soruşturma II: İmge ve mecaz*", Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 19(1), 97-120.

Türkmen, Murat M. (2017), "*Merleau- Ponty Felsefesinde Dokunmanın Çoğulluğu*", Cogito, 88, 137- 153.

Tüzer, İ. (2011), "*İkinci Yeni Şiirinde Bir Yaşam Alanı Olarak Kent Algısı*", Türklük Bilimi Araştırmaları, (29), 403-420.

4. Tezler

Aydoğdu, Hüseyin (2010), **Maurice Merleau- Ponty'nin Fenomenolojik Ontolojisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Bekmezci, Emine Selcen (2019), **Ülkü Tamer'in Şiirleri Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bulut, Birol (2017), **Yeni Türk Şiirinde Dağ (1860- 1908)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Caner, Fırat (2006), **Turgut Uyar'ın Huzursuzluğu**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Doğan, Mehmet (2007), **Cemal Süreya'nın Şiiri(Yapı, Tema ve Anlatım)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Durdu, Anıl (2019), **İkinci Yeni Şiirinde Toplumsal Meseleler (Cemal Süreya, Edip Cansever ve Turgut Uyar Örneği)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Ergül, Mehmet Selim (2003), **Cemal Süreya Şiirinde Bedenin Yazınsallaşması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İlhan, Nilüfer (2010), **Cemal Süreya (Hayatı, Edebi Fikirleri ve Şiiri)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Kaya, Hüseyin (2016), **Ülkü Tamer Şiirinde Yapı ve İzlek**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Kömür, Yusuf (2016), **İkinci Yeni Şiirinde Gölge**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Öcal, Oğuz (2009), **Edip Cansever'in Şiirleri Üzerine Bir Deneme**, Yayınlanmış Doktora Tezi Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Özkara, Okan (2014), **Ülkü Tamer'in Şiirlerinde İzleksel Yapı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sakın, Hasan (2016), **İkinci Yeni Hareketi İçinde Ülkü Tamer'in Poetikası**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Selçuk, Ali (2004), **İkinci Yeni'nin Poetikası**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Ustaoğlu, Eda (2007), **Renklerin İnsan Yaşamındaki Yeri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yeniay, Müesser (2013), **Öteki Bilinç: Gerçeküstüçülük ve İkinci Yeni**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, Farız (2007), **Turgut Uyar'ın Şiirlerinin Yapı ve Tema Bakımından İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Eğridirli Hacı Kemâl
Câmi'ü'n-Nezâ'ir

Eksik Siirler
Bâyezîd Nüşhası No: 5782
(İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)

Dr. Orhan Kılıçarslan

Ankara 2022

Eğridirli Hacı Kemâl
Câmi'ü'n-Nezâ'ir
Eksik Şiirler
Bâyezîd Nüshası No: 5782
[İnceleme-Metin-Tıpkıbasım]

Editör

Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak

Yazar

Dr. Orhan Kılıçarslan

ISBN: 978-625-7305-74-7

1. Baskı

Ağustos, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 438

Web: grafikeryayin.com

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafikerk@grafiker.com.tr

Web : grafikerk.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
KISALTMALAR.....	7
İNCELEME.....	9
Giriş.....	9
1. Türk Edebiyatında Nazîre Mecmuaları.....	13
2. Eğridirli Hacı Kemâl.....	19
2.1. Eserleri.....	23
2.1.1. Risâle fî Âdâbi'l-Mülûk ve Nesâyihî's-Selâtîn.....	24
2.1.2. Câmî'ü'n-nezâ'ir.....	24
2.1.2.1. Câmî'ü'n-nezâ'ir Nüshalarının Karşılaştırması.....	24
2.1.2.2. Bayezîd Nüshasının Mukaddimesi ve Fihristi Üzerine Değerlendirmeler.....	26
2.1.2.3. Tenkitli Metindeki “Şairi Bilinmeyen Şiirler” Üzerine Tespitler.....	29
3. Câmî'ü'n-nezâ'ir'in Bayezîd Nüshasının Eksik Kısımlarındaki Şiirler.....	31
3.1. Kafiye Harfleri.....	35
3.2. Şiir ve Şair Sayıları.....	37
3.2.1. Mecmuada (ME) Bulunan Nazım Şekilleri.....	38
3.2.2. Mecmuada (ME) Şiirleri Bulunan Şairler.....	40
3.3. Şiirlerde Tercih Edilen Vezinler.....	47
3.4. Şiirlerde Tercih Edilen Redifler.....	49
3.5. Şiirlerde Tercih Edilen Kafiyeler.....	51
SONUÇ.....	53
KAYNAKÇA.....	57

METİN	61
Metnin Kurulmasında İzlenen Yol.....	61
Çeviri Yazı Alfabetesi	64
ŞAİRLER DİZİNİ	279
TIPKIBASIM	283

ÖNSÖZ

Nazire mecmuaları, şairlerin birbirlerinin şiirlerine yazdıkları nazirelerin şiirden anlayan, şiir bilgisine sahip olan kişiler tarafından derlenmiş eserlerdir. Türk edebiyatının erken dönemlerinden başlamak üzere nazire mecmualarının örnekleri verilmeye başlanmıştır. Nazire mecmualarının ilk örneği olan Ömer b. Mezîd'in *Mecmû'atü'n-nezâ'ir*'i, diğer derleyeni bilinen nazire mecmualarına nazaran daha az sayıda şair ve şiir sayısına sahip olsa da nazire mecmualarının tertip özelliklerini ortaya koyması bakımından önemli bir örnektir. Bu mecmuayı takip eden sonraki mecmualar hacim olarak artmış, zaman içinde farklı usullerle tertip edilen diğer örnekler ortaya çıkmıştır.

Ömer b. Mezîd'in nazire mecmuasından sonra 1512'de tamamlanan Egridirli Hacı Kemâl'in *Câmi'ü'n-nezâ'ir* adını verdiği nazire mecmuası, derleyeni bilinen ikinci nazire mecmuasıdır. Bu iki nazire mecmuasının derlendiği yüzyıllar düşünüldüğünde Türk edebiyatının başlangıç döneminin bir panoramasının bu eserler vasıtasıyla verildiğini söylemek mümkündür. Şiir ve şair sayısı bakımından *Mecmû'atü'n-nezâ'ir*'in çok üstünde olan *Câmi'ü'n-nezâ'ir*, sonraki örneklerden ayrı bir yerde durmaktadır. Bu mecmuanın Türk edebiyatının ilk örneklerini veren Ahmed Fakîh, Şeyyâd Hamza, Dehhânî, Âşık Paşa, Elvân Çelebi, Gülşehrî gibi şairlerin şiirlerini ihtiva etmesi ve bu şiirlerden bir kısmının yegâne nüshalarını barındırıyor olması, mecmuayı edebiyat tarihi açısından önemli bir noktaya taşımıştır. *Câmi'ü'n-nezâ'ir*'de erken dönem şairlerine ait şiirlerin bir araya getirilmesi, nazire kavramı özelinde değerlendirilmekle birlikte bu metinlerin bütün bir eserin içinde toplanması çabasının da bir göstergesidir. Bu çaba sayesinde Türk edebiyatının ilk örnekleri kaybolmadan bugüne ulaşabilmiştir. Ne var ki uzun zaman dilimlerinin yazma eserler üzerindeki tahrip edici etkisi, Türk edebiyatının ilk dönemlerine ait

metinlerini izleyebildiğimiz önemli bir kaynak olan *Câmi'ü'n-nezâ'ir*'de de kendisini göstermiştir. Eserin en hacimli nüshası olan Bayezid nüshasında bazı eksikliklerin, kopmaların olduğu, şiir takiplerinden fark edilmektedir. Farklı varaklardaki bu eksiklikler, metinlerin yarım kalmasına ve/veya şiirin aidiyeti noktasında noksanlıklara sebep olmuştur. Bir mecmua içinde tespit edilen manzum kısımlar, Bayezid nüshasının genel özellikleriyle örtüşmektedir. Yarım kalan şiirlerin tamamlanması, fihristte verilen sayıların bütünlenmesi, her iki mecmuanın yazı ve diğer özelliklerinin uygunluk arz etmesi, bu durumun bir göstergesidir.

Bu çalışmada *Câmi'ü'n-nezâ'ir*'in Bayezid nüshasından kopan kısımlardaki şiirlerin metni verilmiş, özellikle birbirini bütünleyen kısımlar üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Eserin tenkitli metninin hazırlanmış ve pek çok bilginin bu çalışmanın inceleme kısmında değerlendirilmiş olması, karşılaştırma yapılabilmesi açısından uygun bir zemin sağlamıştır. Verilen bilgiler eksik kısımlardaki veriler ile her başlıkta karşılaştırmalı olarak yeniden ele alınmıştır. Özellikle eksik şiirlere ilişkin değerlendirmelerde bu karşılaştırmaların önemli bir katkısı olmuştur. Elde edilen yeni verilerle tenkitli metindeki bazı müphem noktalar aydınlığa kavuşturulmuş, Türk edebiyatı tarihi açısından önemli bir yerde bulunan *Câmi'ü'n-nezâ'ir* üzerine tamamlayıcı bir çalışma ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın her aşamasında desteklerini esirgemeyip bana yol gösteren kıymetli hocam Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak'a, metinde bulunan Arapça, Farsça şiirlerin tercümesi ile ilgili yardımlarından dolayı Prof. Dr. Ali Ertuğrul'a, değerli katkılarından dolayı Dr. Bilal Güzel'e ve bazı kaynakların temin edilmesi noktasındaki desteklerinden dolayı Betül Uysal'a teşekkür ederim.

Dr. Orhan KILIÇARSLAN
Haziran 2022/Düzce

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Y. (t.y.). *Ahmedî-Dîvân*.
e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10591,ahmedidivaniyasarakdoganpdf.pdf?0> (03.05. 2022).
- Aksoyak, İ. H. (2016). “Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa’nın Mıdır?”. *14. YY’dan 19. YY’a Anadolu ve Rumeli’de Yazılmış Türkçe Edebî Metinler Üzerine Söylenmemiş Sözler*. Grafiker Yay. Ankara: 115-134.
- Altun, M. (2017). *Sî-nâme-i Hümmâmî*.
e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55732,si-name-i-humamipdf.pdf?0> (e.t. 06.06.2022).
- Arslan, M. (2018). *Mihri Hâtun Dîvânı*.
e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58679,mihri-hatun-divanipdf.pdf?0> (e.t. 15.05.2022).
- Aslan, Ü. (2018). *Atâyî İvaz Paşa Oğlu Atâyî-Dîvân*. TDK Yay. Ankara.
- Avşar, Z. (2017). *Revânî Dîvânı*.
e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56143,revani-divanipdf.pdf?0> (e.t. 04.05.2022).
- Ayan, H. (1993). “Bir Nazire Mecmûası”. *MÜFEF Türklük Araştırmaları Dergisi*. S. 7. İstanbul: 111-118.
- Ayan, H. (2002). *Nesîmî Hayatı Edebî Kişiliği Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni I-II*. TDK Yay. Ankara.
- Bayrı, M. H. (1927). “Câmi‘ü’n-nezâ‘ir”. *Milli Mecmua*. VIII (89): 1432-1433.
- Biltekin, H. (2018). *Şeyhî Dîvânı*.
e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/61044,seyhi-divanipdf.pdf?0> (e.t. 17.05.2022).
- Câmi‘ü’n-nezâ‘ir: AÜDTCF Kütüphanesi. İsmail Saib I-II. No: 804-805.
- Câmi‘ü’n-nezâ‘ir: Bayezid Devlet Kütüphanesi. No: 5782.
- Canpolat, M. (2003). “Mecmû‘atü’n-Nezâ‘ir”. *İslam Ansiklopedisi*. C. 28. TDV Yay. İstanbul.

- Canpolat, M. (1995). *Mecmû'atü'n-Nezâ'ir (Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. TDK Yay. Ankara.
- Ersoy, E. (2021). *Dîvân-ı Hafî*. TÜBA. Ankara.
- Ersoylu, İ. H. (2013). *Cem Sultan'ın Türkçe Divan'ı*. TDK Yay. Ankara.
- Ertek-Morkoç, Y. (2003). *Eğridirli Hacı Kemal'in Câmiü'n-Nezâ'ir (Metin ve Mecmua Geleneği Üzerine bir İnceleme) 3 Cilt*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İzmir.
- Gıynaş, K. A. (2017). *Pervâne Bey Mecmuası*.
e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55832,pervane-bey-mecmuasi-pdf.pdf?0> (e.t. 01.04.2022).
- Gölpınarlı, A. (1971). *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu II*. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara.
- Gültekin, H. (2010). "Düzenleyeni Bilinmeyen Bir Nazire Mecmuası: Mecmû'a-i Nezâ'ir". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. C. 27. S. 1. Ankara: 107-122.
- Gümüş, A. K. (2012). *Mecmû'a-i Nezâ'ir (vr. 50b-100a) (Hasan Hüsnü Paşa No: 1031) İnceleme-Tenkitli Metin*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.
- Gümüş, A. K. (2019). *Câmi'ü'n-Nezâ'ir: (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler T 2955) İnceleme, Metin, Çeviri*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul.
- Güzel, A. (2021). *Şehzâde Alaâddin Gaybî-Kaygusuz Abdâl Külliyyatı (Hayatı-Eserleri-Metin-Sözlük-Kaynaklar)*. TDK Yay. Ankara.
- İpekten, H. (2020). *Karamanlı Nizâmî Dîvânı*.
e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/73032,karamanli-nizami-divanipdf.pdf?0> (e.t. 28.05.2022).
- Kavaklıyazı, A. (2015). "15. Yüzyıl Şairlerinden Diyarbakırlı Halîlî'nin Şiirleri". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. S. 34. Konya: 1-88.
- Kaya, B. (2005). "Nazîre Mecmuaları ve Hisâlî'nin Metâliü'n-Nezâ'iri". *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (8): 47-56.
- Koç, H.-Baka Telli, Ş.-Kacar, K. (2020). *Klasik Türk Şiirinin Kayıp Bir Halkası Bursalı Resmî ve Şiirleri*. Gece Kitaplığı, Ankara.
- Korkut, G. (2004). *Dîvân-ı Le'âlî (İnceleme-Metin)*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara.

- Köksal, M. F. (2006). *Sana Benzer Güzel Olmaz-Divan Şiirinde Nazire*. Akçağ Yay. Ankara.
- Köksal, M. F. (2017). *Mecma'ı'n-Nezâ'ir*.
e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56057,mecmaun-nezair-edirneli-nazmi-pdf.pdf?0> (e.t. 01.04.2022).
- Kut, G. (1986). "Mecmua". *TDVA Devirler İsimler Eserler Terimler*. C.6. s. 171. Dergah Yay. İstanbul.
- Levend, A. S. (2008). *Türk Edebiyatı Tarihi 1. Cilt*. TTK Yay. Ankara.
- Mansuroğlu, M. (1956). *Ahmed Fakih-Çarhname (Dört levha ile)*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. İstanbul.
- Mecmua Ferid: Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi. No: 22 Sel 2309.
- Mermer, A. (2002). "XV. Yüzyılda Yazılmış Bilinmeyen Bir Nazîre Mecmûası ve Aydınlı Visâli'nin Bilinmeyen Şiirleri". *Milli Folklor*. S. 56. s. 75-94.
- Saraç, M. A. Y. (2016). *Bursalı Mehmed Tahir-Osmanlı Müellifleri*. TÜBA. Ankara.
- Sevgi, A.-Sevindik, H. (2016). *Cezerî Kasım Paşa Sâfi Dîvânı*. Palet Yay. Konya.
- Tarlan, A. N. (1992). *Necatî Beg Divanı*. Akçağ Yay. Ankara.
- Tarlan, A. N. (1992). *Ahmed Paşa Divanı*. Akçağ Yay. Ankara.
- Turan, S. (2001). "Eğirdirli Hacı Kemal ve Câmî'ü'n-Nezâ'ir'i". *1. Eğirdir Sempozyumu: Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yönleri ile Eğirdir (31 Ağustos - 01 Eylül 2001)*. Isparta: 841-854.
- Ünver, İsmail (1993). "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". *AÜTCF Türkoloji Dergisi*. C. 11. S. 1.s: 51-89.
- Yavuzer, H. (2008). *Kemâl Ümmî Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi BAMER Yay. Bolu.
- Yiğitbaşı, S. S. (1972). *Eğirdir-Felekâbâd Tarihi*. Çeltüt Matbaacılık. İstanbul.
- Yücel, B. (2002). *Mahmud Paşa Adnî Divanı*. Akçağ Yay. Ankara.

Elektronik Kaynakça

- <https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/>
<https://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf/>
www.lehcediz.com
www.tebdiz.com

**ÇAĞDAŞ UYGUR
ARAŞTIRMALARI**

MAKALELER

Prof. Dr. Erkin Emet

Ankara 2022

Çağdaş Uygur Araştırmaları:
Makaleler

Yazar

Prof. Dr. Erkin Emet

ISBN: 978-625-7305-75-4

1. Baskı

Eylül, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 439

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail: grafikergrafiker.com.tr

Web : grafikergrafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	5
Türklerin Ana Yurtlarından Biri Kumul (Hami) ve Kumul Kelimesinin Etimolojisi Hakkında.....	9
Uygur Türkçesi Ünlü ve Ünsüzlerinin İmlâsı.....	15
Doğu Türkistan Yer Adlarına Genel Bir Bakış.....	41
Uygur Türklerine Lakap Verme Geleneği.....	55
Çağdaş Uygur Edebiyatında Roman.....	73
Doğu Türkistan'da Ceditçilik Hareketi ve Ceditçi Abdulkadir Damolla.....	93
XX. Yüzyıl Uygur Edebiyatı.....	121
Doğumunun 1000. Yılında Dünya'da Kaşgarlı Mahmud.....	147
Doğumunun 1000. Yılında Kaşgarlı Mahmud'un Türkolojideki Yeri ve Onunla İlgili Yapılan Önemli Çalışmalar.....	157
Çin ve Doğu Türkistan'da Kutadgu Bilig Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Çin'in Türkoloji Siyaseti.....	179
Doğu Türkistan'da Çift Dilli Eğitim.....	193
Kurşunlanan Doğu Türkistan Türkolojisi.....	211
Uygur Atasözleri ve Deyimlerindeki Diyalekt Unsurlarının Özellikleri.....	231

ÖN SÖZ

Göçebe hayattan yerleşik hayata geçen ilk Türk topluluklarından olan Uygur Türkleri en eski tarihlerden itibaren yazı dili geleneği oluşturmuş, Uygur kültürü Türk kültüründe çok önemli bir yer edinmiştir.

Tanınmış Türkolog Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat Uygur Türkçesi hakkındaki görüşlerini şöyle belirtmiştir: “Uygur Türkçesi tarihte Türk milletinin kültürünün gelişmesinde önem rol oynamıştır. Çağdaş Uygur Türkçesi de Eski Uygurcanın devamıdır. Uygur Türkçesi Türk dilinin gelişmesinde bir dönüm noktasıdır. Çünkü Uygur Türkçesi yani Uygur devrine ait Türkçe, Çuvaş ve Yakut lehçeleri müstesna olmak üzere bugünkü Türk lehçeleri için bir ana dil mahiyetindedir. Bugünkü lehçeler, Türk dilinin gelişme kanunları bakımından, Uygur Türkçesi devrinden ayrılmışlardır. Bu gün ayrı ayrı lehçelerin özellikleri gibi görünen teferruat, Uygur Türkçesi devrinde bir dil içinde ve o dilin tam hukuklu unsurları halinde yaşamakta idiler. Bunun tespiti Uygur Türkçesinin, Türk dilinin gelişmesinin tarihi ve bu gelişmenin yol ve kanunlarını tayin için de ne kadar mühim bir yer tuttuğunu göstermeğe kâfidir”.

Türk dilini, Türk tarihini, Türk kültürünü ve Türk sanat tarihini Uygurlardan ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Türkiye’de Uygur araştırmalarına her zaman büyük önem verilmesi de bunun bir göstergesidir.

Türkiye’de Uygurlarla ilgili çalışmalar çok eski tarihe sahiptir. 16. yüzyılın başlarında Osmanlı saraylarında

Uygurca öğretmek için sözlükler yazılmıştır. Türkiye’de Uygur Türkçesinin bilimsel olarak araştırılmasına Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ayrı bir önem verilmiştir. Bu önemi, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün yerleşik hayata geçen ilk Türk topluluğu olan Uygurların dil malzemelerinden yararlanarak yeni kelimeler türetmiş olması da göstermektedir. Ayrıca, Türk Dili Tarihi ile İslam Öncesi Türk Tarihi’nin araştırılması amacıyla Uygurca kaynaklara başvurulduğu bilinmektedir.

Cumhuriyet döneminde Uygur araştırmaları konusunda önemli bir mesafe alınmış olsa da çeşitli sebepler sonucu çağdaş Türklük araştırmalarının hızı bir dönem kesilmiştir. 1980’lerin sonlarından itibaren, özellikle 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılmasından ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarına kavuşmasından sonra, 1992 yılında Türkiye’de ilk olarak Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü kurulmuştur. Bu bölümün Güney-Doğu (Türkistan-Uygur) Ana Bilim Dalında Çağdaş Uygur Türkçesi, Çağdaş Uygur Edebiyatı, Uygur Diyalektleri, Uygur Halk Edebiyatı, Sarı Uygurlar ve Dilleri ve Salar Türkleri ve Dilleri adlı dersler açılmıştır.

Ben, 1992 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Yabancı Misafir Öğretim Görevlisi olarak çalışmaya başladım. 1997 yılında Türk vatandaşı olduktan sonra Yardımcı Doçent ve Doçentlik unvanlarımı aldım. Halen Profesör olarak görev yapmaktayım.

Şimdiye kadarki akademik süreç içinde 6 kitabım yayımlandı. Bu kitaplar, 2009 yılında Grafiker Yayıncılık tarafından yayımlanan “5 Temmuz Ürümçi Olayı ve Doğu Türkistan”, 1997 yılında T.C. Kültür Bakanlığı tarafından

yayımlanan “Nasreddin Hoca” (Uygurca-Türkçe), 1998 yılında T.C. Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanan “Çağdaş Uygur Şiiri Antolojisi”, 2013 yılında yayımlanan “Temel Uygurca”, 2013 yılında yayımlanan “Nüktedan Hisam Kurban ve Fıkraları” ve 2018 yılında Akçağ Yayınevinde yayımlanan “21. Yüzyıl Uygur Dramı: Göç” adlı eserleridir.

Akademik hayatımda yurt içi ve yurt dışındaki dergilerde yayımlanmış 35 makalem ve çok sayıda bildirim bulunmaktadır. 13 Nisan 2022 tarihinde Profesör olarak atandıktan sonra, bugünün anısına Uygur araştırmaları ile ilgili olan 13 makalemi “Çağdaş Uygur Araştırmaları: Makaleler” adıyla kitaplaştırarak konuya ilgi duyanların erişimine bir bütün halinde sunmaya karar verdim.

Bu özgün çalışmaların çağdaş Türklük araştırmalarına katkı sağlayacağına inanıyorum.

Prof. Dr. Erkin EMET
25.08.2022

Uygur Türkçesi Ünlü ve Ünsüzlerinin İmlâsı

ÖZET

Çağdaş Uygur Türkçesinin imlâsı ile ilgili çalışmalar çok yenidir. 1949 yılından bugüne kadar altı kez İmlâ Sözlüğü (İmlâ Lüğati), bir kez de *Uygur Türkçesinin Telaffuz Sözlüğü* yayımlanmıştır. Bu çalışmalar esnasında 1997 yılında hazırlanan *Çağdaş Uygur Edebi Dilinin İmla Lüğeti* ile “Çağdaş Uygur Edebi Dilinin İmlâ ve Telaffuz Seviyesini Tespit Etme Projesi” nde pek çok imlâ meselesi çözülmüş olsa da yine yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Bundan dolayı 2005 yılından itibaren Uygur edebî dilinin imlâsı kurallarını yeniden düzenleme çalışmaları başlatılmıştır. 2010 yılında *Çağdaş Uygurcanın İmlâ Sözlüğü* yayımlanmıştır. Fakat Uygur Türkçesinin imlâsında hâlâ meseleler mevcuttur. Bu yazıda uzun yıllar Çağdaş Uygurca öğretme tecrübemden yola çıkarak Uygur Türkçesinin ünlü ve ünsüzlerinin imlâsı ile ünlü ve ünsüz seslerin imlâdaki meseleleri incelenmiş, Çağdaş Uygur Türkçesinin imlâ meselesinin çözümündeki görüşlerimiz ortaya konmuştur.

Anahtar Sözcükler: Çağdaş Uygur Türkçesi, Uygur edebî dili, ünlüler, ünsüzler, imlâ meselesi.

ABSTRACT

Studies on contemporary Uighur Turkish orthography is rather new. Since 1949, Orthography Glossary has been published six times and Pronounci-

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki, 2009 yılında yayımlanan son imlâ sözlüğünde pek çok yanlışlıklar giderilmiş, kısmen de olsa Uygur Türkçesinin ünlü ve ünsüzlerinin imlâsında seslerin tarihî özellikleri korunmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, Uygur Türkçesinin imlâ meselesi tamamen çözüme kavuşmamıştır.

Kaynaklar

Başkan, Özcan (1967) *Lengüistik Metodu*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

Göknel, Y. (1974) *Modern Türkçe Dilbilgisi*, İzmir.

Hazirki Zaman Uygur Edebi Tiliniñ Täläppuz Luğiti, Milletler Neşriyati, 1988 Bei Jing.

Hazirki Zaman Uygur Edebiy Tiliniñ İmla Luğiti, Şin Jiang Halk Neşriyati, 2009 Ürümçi.

Uygurçä--Hanzuçä Luğat, Şin Jian Helk Neşriyati, 1982 Ürümçi.

Uygurçä--İngilizce Luğat, Şin Jian Helk Neşriyati, 1985 Ürümçi.

Uygur Tiliniñ İmla Luğiti, Ürümçi 1984.

Uygur Tiliniñ İzahlık Luğiti, C. I---VI, Milletler Neşriyati, 1991,1992,1993,1994, 1995, 1998 Bei Jing.

YARİ Ebeydullah, Abdurrahim RAHMAN (2010) *Hazirki Zaman Uygur Tili*, (Cilt 1, Sayfa 568) Şin Jiang Helk Neşriyati, 2010 Ürümçi.

Doğu Türkistan Yer Adlarına Genel Bir Bakış

ÖZET

Kişi ve yer adları birbirleriyle yakın ilişkili olan iki terimdir. Kişi adından yer adı, yer adından kişi adı verilerek canlı ya da cansız varlıklar adlandırılmaktadır. Doğu Türkistan yeradbiliminde kuramsal çalışmaların yetersizliği, terimlerde olduğu gibi malzemenin sınıflandırılmasında da görülmektedir. Uygur yer adı verme kültürünün her yönüyle ortaya çıkarılması için gerekli olan leksik-semantik, yapısal sınıflandırmalar da bu durumdan ististan değildir. Bu makale çerçevesinde Doğu Türkistanda ve Çin'de yapılan çalışmalar söz konusu sınıflandırma açısından incelenmiştir. Doğu Türkistan'da yeradbiliminde leksik-semantik ve yapısal bakımdan ortak bir yaklaşım olmadığı, yer adlarının siyasi ve ideolojik yönden incelenmediği görülmüştür. Toplumlar yeni göç ettikleri ya da işgal ettikleri topraklara yerleştikleri zaman, buradaki coğrafyayı çeşitli özelliklerine göre adlandırdıkları gibi, anayurtlarından tanıdıkları yerlerin adları veya siyasî amaçlarla verilen adlarla da anmak istemişlerdir. Böylece, son 70 yılda Doğu Türkistan'da (Xin Jiang Uygur Özerk Bölgesi) Çin'in iç bölgelerindeki yer adları çoğalmaya başlamıştır. Bu konuda Çin'de bilimsel çalışma yoktur. Yer adları ile ilgili çalışmalar da yetersizdir. Makalede ayrıca, tarihten günümüze Doğu Türkistan'daki yer adlarının özellikleri, yapıları, çeşitleri ve bu konuda yapılan çalışmalara değinilecektir.

Koçisi (İlerleme Caddesi), Helk Meydanı (Halk Meydanı), Galibiyet Koçisi (Galibiyet Caddesi) vb.

10. Doğu Türkistan'a gelen Çinliler geldikleri yerlerin adlarını vermişlerdir. Örneğin; Yenen Koçisi, Beyjing Koçisi, Shang Hay Koçisi, Jiyangsu Koçisi, Henen Koçisi, Gansu Koçisi, Tiyan İin Koçisi vb.

Yer adları türlere ayrılırken, her kelimenin anlam çerçevesi, ortaya çıkış sebepleri, etimolojisi ve kullanma sıklığı gibi yönlerin de incelenmesi gerekir. Yer adlarının sadece ortaya çıkma özellikleri incelenmemeli, aynı zamanda ortaya çıkmasına sebep olan sosyal, tarihî, siyasî ve doğal olaylar da göz önünde bulundurulmalı, yer adları bu şekilde türlere ayrılmalıdır. Bu, dil bilimi ve coğrafya gibi bilim dallarının araştırması neticesinde ortaya çıkar.

Kaynaklar

1. GÜLENSOY, Tuncer (1998) Anadolu Yer Adlarına Genel Bir Bakış, Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, Ankara.
2. KAŞGARLI, Mahmut (Yeni Uygurca 1. Cilt, 1984: 468), Divanü Lugat-it Türk, *Milletler Neşriyatı Pekin*.
3. Şin Jiang Tezkereciliki Jurnili, (1995) Ürümçi: Şin Jiyang Uygur Özerk Bölgesi Yayını, sayı 2 .
4. Şin Jiang İjtimayi Penler Tetkikati (Şin Jiang Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi) (1993) Ürümçi: Sosyal Bilimler Akademisi Yayını, sayı 3.
5. KAŞGARLI Mahmut, Divanü Lugat-it Türk, (1984:62) 1-cilt, *Milletler Neşriyatı Pekin*.
6. SAYRAMÍ, Molla Musa, (1986) Tarihi Hamidi (Yeni Uygurca) Milletler Neşriyatı Pekin.
7. SAYRAMÍ, Molla Musa, (1988) Tarihi Emniye (Yeni Uygurca) Milletler Neşriyatı Pekin.

8. Şin Jiang İjtimayi Penler Tetkikati jurnili (1992) (Şin Jiang Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi), Sayı 4, Sosyal Bilimler Akademisi Yayını, Ürümçi.
9. NİU, Rujen, (1998) Şin Jiang Yer Adlarına Genel Bir Bakış, (Çince), Ürümçi.
10. İslam Anseklolidisi, (1978) 1. Cilt, İstanbul.
11. YÜ, Weiqing Yü (1998), Şin Jiang Yer Adlarındaki Değişimler ve Yer Adları Araştırmaları, (Çince) Halk Neşriyatı Ürümçi.
12. Şin Jiyang Tezkereciliği Dergisi, (1996) Sayı: 2, Sayfa: 62, Ürümçi.
13. SABİT, Abdurreşit Sabit, NASİR, Turdi (1993), Çince-Uygurca Şin Jiyang Yer Adları Lugati, Şin Jiyang Halk Neşriyatı, Ürümçi.
14. BUĞRA, Memetemin, (1987) Şarki Türkistan Tarihi, Ankara.
15. Bügür Nahiyesi Yer Adları Hariteli Tezkeresi, (Çince, 1985) Bügür İlçesi.
16. CAFEROĞLU, Ahmet, (1968) Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, İstanbul.
17. Aratürk Nahiyesi Haritalı Tezkeresi, (Çince, 1986) Kumul Vilayeti Yayını.
18. MİJİT, Keyum, (2013) Yer Namlari ve Uygur Tilidiki Yer Namlirining Tüzülüş Alahidilikleri Toğrisida, Şin Jiyang Üniversitesi İlimiy Jurnili, Sayı:3 Ürümçi.
19. Kumul Nahiyesi Tezkeresi, (1991) Şin Jiyang Halk Neşriyatı, Ürümçi.
20. NORUZİ, Kurbancan Ablemit, ELVAHUN, Paltahun, Şin Jiyang Yer Namlirining Etmologiyisi, Şin Jiyang Üniversitesi Neşriyatı, Ürümçi.
21. SU, Beihay (1988) Batı Elinin Tarihi Coğrafyası, (Çince) Ürümçi.
22. GAFURİ, Gulam, (1986) Uygur Şiveleri Sözlüğü, Milletler Neşriyatı, Pekin.

23. MAHMUT, Sultan, (1996) Yurtimizdeki Yer Namliriga Dair İzdenişler, Kaşgar Uygur Neşriyati.
24. Lİ Yinping,(1994) Hoten Tarihi, (Çince), Halk Neşriyatı, Ürümqi.
25. Lİ Jongvu, (1991) Maralbeşi Tarihi, (Çince) Halk Neşriyatı, Ürümqi.
26. MÖMİN, Abdullah, (1989) Türkçe-Uygurçe Luget, Pekin.

Uygur Türklerine Lakap Verme Geleneği

ÖZET

Uygur Türklerinin kültüründe ad verme, ad koyma, ad takma, lakap takma biçimlerinde süregelen adlandırma işi çok eski tarihlere dayanan önemli bir folklor olayıdır. Ad verme olgusu, her toplumun kültürel özelliklerine, inançlarına, değerlerine göre gelenek-görenek ve bir takım uygulamalarla çeşitlenir ve biçimlenir.

Uygur Türklerinin kültüründe asıl ad yanında lakap verme geleneği de yaygın olarak görülmektedir. Lakap: "Bir kimseye veya bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ada denir."

Bu çalışmamızda sahada derleme metodu kullanarak, daha çok sosyal medya aracılığıyla lakap verme geleneğinde Uygur Türkleri örneğini genel olarak ele aldık. Lakapların Doğu Türkistan Uygur ağızlarında söyleniş özelliklerinin korunarak yazıya geçirilmesine de ayrıca özen gösterdik.

Elde edilen bulgulara göre; bir kişiye lakap verilirken o kişinin çeşitli özellikleri, sosyoekonomik durumu, işi, mesleği, sosyokültürel durumu, belirgin fiziksel özellikleri, tavır ve davranışları, huyu, karakteri etnik kökeni/soyu, memleketi, beslenme alışkanlıkları vb. özelliklerin önemli rol oynadığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Lakap verme, Uygur Türkleri, Doğu Türkistan, Uygur Türkçesi.

Kaynaklar

- Abbas, Abdusalam, (1993) *Uygurçä Menidaş Sözlär Luğiti*, Şinjang Halk Neşriyatı, Ürümqi.
- Uygurçä Maqal-tämsillär Luğiti, (1993) Ürümqi.
- Hänzuçä – Uygurçä Maqal-Tämsillär Luğiti*, (1979) Şinjang Halk Neşriyatı Ürümqi.
- Arslan, Abdullah (1986) *Hazirki Zaman Uygur Tili Kumul Şivisi Häqqidä*”, XEED, sayı 2, s.18-28.
- Ablimit, Ahat (1986) *Uygur Tilidiki Birkançe İsimlerning Tarihi Mänbesi Toğrisida*, XÜD.1, 1986, Ub, s. 30-50.
- Divânü luğati't-Türk Tercümesi* (1984) C. III, Şinjang Neşriyatı, Ürümqi, S. 250, 310.
- Elçin, Şükrü, (1993), *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kahiri, Mutellip Sidik (2010) *Uygur Kişi İsimleri Kamusi*, Şinjang Üniversitesi Neşriyatı, Ürümqi.
- Mömin, Abdullah (1989), *Türkçä - Uygurçä Luğât*, Milletler Neşriyatı, Bei Jing.
- Pritsak, O. (1951) “Von den Karluk Zu den Karachaniden” ZDMG, 101, S.259.
- Rahman, Abdulkérim, (1990) *Uygur Forkloru*, Şin Jang Halk Neşriyatı, Ürümqi, s. 13. TURSUN, Ayup (1984), *Kädimqi Uygur Yazma Yadikarlıqliridin Tallanma*, Şinjang Neşriyatı Ürümqi.
- Uygur Tilining İzahliq Luğiti (1998) Şinjang Halk Neşriyatı, Ürümqi, S, 898.
- Turpanşunaslik Tetkikati, “Turfan Araştırmaları” Sayı.2, Ürümqi 2010, s.108-109
- Türkiye Diyanet Vakfı, (2003), *İslam Ansiklopedisi C. 27, S. 67*, Ankara.

Çağdaş Uygur Edebiyatında Roman

ÖZET

Roman 19. yüzyılda ortaya çıkan bir yazım türüdür. Roman 20. Yüzyılın başlarında yenileşme (Ceditçilik) sürecinin bir parçası olarak, Uygur yazınına girmişti. Çağdaş Uygur Edebiyatında Romancılık tarihi ile ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmekte. Bazı Edebiyat araştırmacıları, Uygur romancılığının 50 yıllık tarihe sahip olduğunu ileri sürüyor. Böyle olmasındaki sebep, 90 yıl önce yazılmış bazı romanların çeşitli sosyal ve siyasi sebeplerden dolayı günümüze ulaşmamış olması ya da çok geç ulaşmış olmasıdır. Ben bu yazımda Uygur romancılığının 50 yıllık değil, 90 yıllık tarihe sahip olduğunu örneklerle ortaya koymaya çalıştım.

Anahtar Kelimeler: Uygur Edebiyatı, Uygur Türkleri, Uygurlarda Roman, Doğu Türkistan, Çağdaş Uygur Edebiyatı.

ABSTRACT

Novel is genre of narrative prose, appeared in 19th century. It took place as a genre in Modern Uyghur Literature in 20th century as a part of reform movement (jadidism). About the history of rise of the novel, there are several opinions in Modern Uyghur Literature. Some literature scholars claim that the novel writing has 50 years of history. The reason behind this opinion results from that many novels wrote 90 years ago could not reach today because of some socio-political reasons. In this study, my

Bu şiirin anlamı şöyledir: “Sanki Tarım suyu gibi, biz burada başladık, bu yerde öleceğiz, biz başka yerden gelmedik, başka yere de gitmeyeceğiz.”

Dr. Perhat Tursun, “Tarım” adlı bu şiirinde; Tarım nehri-nin suyu gibi Uygurların doğduğu yerin Doğu Türkistan olduğunu, dolayısıyla biz burada doğduk burada öleceğiz, biz, yani Uygur Türkleri, başka bir yerden bu topraklara gelmedik, hiçbir yere gitmeyeceğiz diyerek Doğu Türkistan’ın ezelden beri Uygur Türklerinin toprağı olduğunu vurgulamıştır. Onun bu şiiri işgalci Çin hükümetini rahatsız etmiş olsa gerek ki, Dr. Perhat Tursun hapse atılmıştır.

4. Sonuç:

Çağdaş Uygur Edebiyatında ilk roman bazı edebiyat araştırmacılarının dediği gibi 1970’lı yılların başlarında yazılmış değildir. Bazı edebiyat araştırmacılarının ileri sürdüğü gibi Uygur Romancılık tarihi, 50 yıllık tarihe değil çok daha uzun bir tarihe sahiptir. Nitekim, Uygur Edebiyat tarihinde ilk roman 1930’lı yılların başlarında yazılmış olup bazı romanlar, çeşitli sosyal ve siyasi sebeplerden dolayı günümüze ulaşamamış olsa da günümüze kadar ulaşan romanlardan yola çıkarak Uygur edebiyatında romanların 90 yıllık tarihe sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Kaynaklar

1. TURSUN, Nabijan (2020). *1933 ve 1944 Yıllarında Kurulan Doğu Türkistan Cumhuriyetleri Hakkındaki Kaynaklar ve Bu Kaynakların Değeri*, Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi, Sayı: 2020/16, s. 240.
2. Şinjiang Üniversite İlmîy Jurnili, (XÜİJ) 2008, sayı 4, s.95.

3. EMET, Erkin, (1998), *Çağdaş Uygur Şiiri Antolojisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s.96.
4. AMANNURİ, Polat (2008) *Bizge Yétip Kelgen Romanlar* (Bize Ulaşmış Romanlar) Asya Kindiki Gazetesi, 17 Nisan 2008 günündeki sayısı.
5. *Uygur Bügünki Zaman Edebiyat Tarihi*, (UBET) (2002) s. 205, Şinjiang Üniversitesi Neşriyatı, Ürümqi.
6. SULTAN, Azat,(1997) *Bügünki Zaman Uygur Edebiyatı Toğrisida*, Şin Jiang Halk Neşriyatı s.120.
7. POLAT, Muhammet (1991) *Edebiyat ve Devir*, (Edebiyat ve Çağ), Şinjiang Halk Neşriyatı, s. 150.
8. Uygur İnsan Hakları Projesi Raporu 2017.
9. TOHTAYOV, Mehmetemin, (1993), *Kanlı Yer*, (Kanlı Yer) Şinjiang Halk Neşriyatı, Ürümqi.
10. ABDURUSUL Amannuri, (1998) *Tang Aldida Tuğulğanlar*, (Tan Atarken Doğanlar), Şinjiang Halk Neşriyatı, Ürümqi.
11. (<https://www.rfa.org/uyghur/erkin-tiniqlar/perhat-tursun01312020235722.html?encoding=latin>)

Doğu Türkistan'da Ceditçilik Hareketi ve Ceditçi Abdulkadir Damolla

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, 20. yüzyılın başlarında Türkistan'a yayılan Ceditçilik hareketini incelemek ve bu hareketin Doğu Türkistan'da gelişiminde Abdulkadir Damolla'nın rolünü ortaya koymaktır. Ceditçilik, Doğu Türkistan'da 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan, 20. yüzyılın başlarında ivme kazanan ve kısa zamanda önemli bir etki yaparak sosyal hayatın bütün alanlarını kapsayan millî bir gelişim hareketi olarak kendini göstermiştir. Ceditçilik hareketi, Doğu Türkistan'ın sosyopolitik ve kültürel hayatında daha önce benzeri görülmemiş bir değişimin yaşanmasını, Seyidiye Hanlığı'ndan günümüze dek 300 yıldan beri gaflet uykusunda olan Doğu Türkistan halkının uyanmasını sağlamıştır. Ceditçilik, temel amaçları ve idealleri Doğu Türkistan'ı Orta Çağ düşüncelerinden biri olan feodal bağlılıktan, gerici ve batıl inançlara sahip sufi ve müridlerin yobaz düşüncelerinden temizlemek, ülkenin ve insanların modern çağa uyması, toplumun aydınlanması, özgürleşmesi ve zenginleşmesi için politikalar hazırlanmasını sağlamak amacıyla yapılan yeniliklerin genel adıdır. Rusya, Müslüman Türk halkları lideri İsmail Gaspıralı'nın etkisi altında meydana gelen bu hareketin Doğu Türkistan'a yayılmasında bir aydın, düşünür, eğitimci ve müftü olan Abdulkadir Damolla önemli rol oynamıştır. Çalışmada, Abdulkadir Damolla'nın Doğu Türkis-

edebiyatının meydan gelmesini de sağlamıştır. Çağdaş Uygur edebiyatındaki emperyalizme, feodalizme, cehalete karşı çıkma, bağımsızlık, özgürlük, eşitlik, kalkınma ve demokratik taleplerde bulunma gibi değerler Abdulkadir Damolla ile başlamıştır. Ceditçiliğin din üzerinde de önemli etkileri olmuştur. Abdulkadir Damolla gibi reformist din adamları Usul-i Kadim'e karşı Usul-i Cedit'i, mutaassıplığa karşı ilericaliği, cehalete karşı ilmi savunmuşlardır. Halkın İslam dinini daha iyi anlaması için kitaplar hazırlamışlardır. Ceditçilik hareketinin önemli politik sonuçlarından biri de Türkçülük ve Milliyetçilik hareketleridir. Türkçülük ve Milliyetçilik hareketleri Uygur Türklerinin millî ve siyasî kimlik bilincini güçlendirmiş, milletleşme sürecini hızlandırmıştır. Uygur Türkleri bu millî ve siyasî bilinçle Çin sömürgeciliğine, eşitsizliğe, haksızlığa, adaletsizliğe karşı mücadele etmişlerdir.

Kaynaklar

- Adil Hikmet bey (1999) *Asya'da Beş Türk*, İstanbul Ötüken Yayınevi.
- Çen Huişeng, Çen Çao, (2004), *Şinjangning Min Guo Devridiki Tarihi*, Şinjang Halk Neşriyatı, (Uygurca).
- Damolla, Abdulkadir, "Nasihati Amma" *Şinjang Medeniyeti Dergisi*, yıl 2000, sayı 1, s.70-80.
- Damolla, Abdulkadir, (2002) *Miftahul-Edep*, Şinjang Halk Neşriyatı, (Yeni Uygurca), Ürümçi.
- İlku, Ahmet Kemal, (1998), *Çin Türkistan Hatıraları*, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- Luis, Ligéti, (2009) *Bilinmeyen İç Asya*, Milletler Neşriyatı Pekin.
- Oyişi, Şinyiçiro, (2000), "Kaşgar'daki Yeniliğe Geçiş Hareketi", *Sincan Tezkereçiliği Dergisi*, sayı 2, s.24-32.
- Rozi, Batur (2003), *Yengi Maarip Bayrakdari-Abdulkadir Damolla*, Şinjang Halk Neşriyatı, s.90.

Rozi, Yalkun, (2010) "20-Esirdiki Tunci İslahatçı" *Şinjang Mediniyiti jurnili*, sayı 5, s.34-45.

Sultan, Azad, "20-Esir Uyğur Edebiyatining Umumiy Ehvali", *İlmiy Maqaliler Toplimi*, Şinjang Üniversitesi Neşriyati, Ürümçi 2001, s. 18-27.

Şinjangning Kiskiçe Tarihi (2000), Şinjang Halk Neşriyati (Yeni Uygurca).

Tömür, Hévir, (1990) *Abdülkadir Damolla Hekkide Kisse*, Şinjang Yaş-Ösmürler Neşriyati, Ürümçi.

Ümid Yultuzi, (2001) Gulca Şehri İkinci Orta Okulunun kuruluşunun 100 yılına armağan olarak yazılmış bir kitap.

Yaoşev, Nuşervan, (2005), "Uygurlar Yurtığa Ziyaret", *Miras Dergisi*, sayı 1, s.30-38.

Yarring, Günnar (1998) *Kaşgerge Kayta Seper*, Şinjang Halk Neşriyati Uygurca.

İnternet Kaynakları:

(<https://www.rfa.org/uyghur/yoruq-sahillar/abduqadir-damolla-01052021185925.html>)

XX. Yüzyıl Uygur Edebiyatı

Mançu sülâlesinin Doğu Türkistan üzerindeki Hâkimiyeti 1911 yılına kadar devam etti. Bu tarihte Çin'deki Mançu sülâlesi yıkılarak cumhuriyet rejimi kuruldu ve bu rejim de bölgeyi kâğıt üzerinde elinde tuttu. Bu zaman zarfında mahallî idareciler merkezin zayıflığı sebebiyle tamamen bağımsız hareket ediyorlardı. Hatta dış ülkelerle doğrudan doğruya antlaşmalar yapabiliyorlardı. Ancak bu sürede de Doğu Türkistan idarecilerinin Çinli olduğu unutulmamalıdır.

1930'lara gelindiğinde, Çinli idarecilerin halk üzerindeki baskıları artmış ve halkı canından bezdirmişti. Bunun sonucu yer yer ayaklanmalar patlak vermeye başladı. Bunlardan en önemlileri şunlardır;

Hoca Niyaz Hacı liderliğinde, Nisan 1931'de Kumul ayaklanması,

Mahmut Muhiti liderliğinde, Ocak 1933'te Turfan ayaklanması,

Mehmet Emin Buğra liderliğinde, Şubat 1933'te Hoten ayaklanması.

Bununla beraber, yine 1933 yılı içinde Tarım havzasında Timur ve Osman isimli kişilerin liderliğinde, Altay'da Şerif Han Töre liderliğinde ayaklanmalar patlak verdi. Bütün bu ayaklanmalar Uygur Türkleri açısından olumlu sonuç verdi ve aynı sene Ürümçi şehri haricinde bütün Doğu Türkistan, Çinlilerden temizlendi. Sonuç olarak XX. yüzyılda Doğu Türkistan'da iki kez bağımsız Cumhuriyet kuruldu.

mekte. Genç yazar Nurmehmet Yasin Kaşgar Edebiyatı dergisinin 2004-yılı 5.sayısında yayınlanan “Yava Kepter” (Yabani Güvercin) adlı hikayesinden ötürü 10 yıllık hapis cezasına çarptılmıştır. 21-yüz yıla giren günümüzde Çağdaş Uygur Edebiyatı yara almaya devam etmektedir.

Kaynaklar

- Abdulkerim Hoca, Bahar Yağmuri, (Seçilen Şiirler), Pekin 1991.
- Ablimit İsmail, Mahmutcan İslam, Hazirki Zaman Uygur Edipliri, Ürümçi 1993.
- Alimcan İnyet, Uygur Halk Destanları, Ankara 2004.
- Bilal Azizi Şiirleri, Ürümçi 1882.
- Caferoğlu, Ahmet, Çağatay Edebiyatı Hakkında bazı Mülahazalar, Türkistan Dergisi, S.1, s.16, İstanbul 1988.
- Gayretcan Osman, Osman İsmail, Uygurlarning Kadimki Edebiyatı, Ürümçi 2005.
- Geng SHimin, Uygur Klasik Şiirleri, Ürümçi 1982.
- İsmail Tömüri, İdikut Uygur Edebiyatı, Ürümçi 1994.
- Kerimcan Abdurrahim, Yengiçe Edebiyat Çüşençileri (Edebiyat Hakkında Yeni Görüşler), Kaşgar 1993.
- Muhammet Emin Kurban, Vatanperver Şair ve Alim Abdulkadir Abdulvaris Azizi, Kaşgar Edebiyatı, S.2, s.42-43, Kaşgar 1981.
- Mukapatlangan Şiirlardin Tallanmılar, ‘Ödül Alan Şiirlerden Seçmeler’ Ürümçi 1993.
- Nurmehmet Zaman, Uygur Edebiyat Tarihi, Ürümçi 1988.
- Sultan Mahmut Kaşgarlı, Uygur Türkleri Kültürü ve Türk Dünyası, İstanbul 2004.

Çin ve Doğu Türkistan'da Kutadgu Bilig Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Çin'in Türkoloji Siyaseti

Çin ve Doğu Türkistan, Türkoloji araştırmalarının önemli merkezlerindedir. 1930 yıllarından itibaren oluşmaya başlayan Türkoloji araştırmaları 1980'li yılların başlarından itibaren hız kazanmış 2017 yıllarının başlarına kadar önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Son 36 yılda Kutadgu Bilig üzerine de çok sayıda çalışma yapılmıştır.

Kutadgu Bilig İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Doğu Türkistan'da Kutadgu Bilig araştırmaları 20. yüzyılın başlarında başlar. Doğu Türkistan'daki Sincan Üniversitesi Uygur Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Gayratcan Osman'a göre Nazar Hoca Uyguroğlu'nun Kazan'da basılan 'Tefekkür' adlı Tatarca dergide 1914'te yayınlanan makalesi, Çinli bir akademisyen tarafından Çinceye çevrilip yayınlanması Kutadgu Bilig ile ilgili yayınlanan ilk makale sayılır.¹

Daha sonra, 1920'de farklı derecelerde yer alan Natavanı (Tam İsmi, Osman Bin Abdurrahim Natavanı'dır (1860-1955) Kaşgar Yenişehirin yerlisi olup edebiyatçı ve tarihçidir. Abdulkadir Damollah, Kutluk Şah ve diğer Uygur aydınlar Kutadgu Bilig gibi pek çok klasik Uygur edebiya-

¹ Prof. Gheyretjan Osman, "Çin'de Karahanlıca Üzerine Yapılan Çalışmalar", VI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, 4-7 Aralık 2013.

Kaynaklar

- Alptekin, İsa Yusuf, *Doğu Türkistan Davası*, İstanbul, 1973.
- Alptekin, Erkin, *Uygur Türkleri*, İstanbul 1978.
- Arat, Reşit Rahmeti, *Kutadgu Bilig İndeks*, Cilt III, İstanbul, 1979.
- Ayup, Tursun., *Qadimqi Uygur Yazma Yadikarliqliridin Tallanma*, Ürümçi 1984.
- Buğra, Mehmet Emin, *Şarkî Türkistan Tarihi*, Ankara 1987.
- Kutadgu Bilig, Çin Milletler Neşriyatı, Pekin 1984
- Kutadgu bilig 《福乐智慧》 (Çince) Pekin 1986.
- Yuan Xin, Wang., *Çin'deki Türk Diyaletkleri Araştırmaları Tarihi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

Uygur Atasözleri ve Deyimlerindeki Diyalekt Unsurlarının Özellikleri

1. Atasözleri ve Deyimlerdeki Diyalekt Unsurları

Uygur Türkçesindeki bütün kelimeler gibi atasözleri ve deyimler de Uygur türkçesinin önemli söz varlığını oluşturur. Söz varlığı dildeki belli kelimeler için değil bir bütün söz varlığının tamamına denilir. Atasözleri ve Deyimler de söz varlığının önemli bir parçasıdır. Atasözleri ve deyimler bir dilin söz varlığı içerisinde önemli yer tutmaktadır. Atasözleri ile deyimler şekil ve anlam ifade etme bakımından farklı olsa da gramer özelliği bakımından söz öbeğine benzediğinden dolayı birleşik kelime şeklinde makal-temsil (Atasözleri ve Deyimler) şeklinde yazılır.

Dildeki yeni kelimelerin ortaya çıkması (örneğin, yeni kelime türetme, kelimelere yeni anlamların yüklenmesi, yeni atasözleri ve deyimlerin ortaya çıkması) her zaman küçük bir noktadan başlayarak yavaş yavaş kullanım alanı genişleyerek halk arasına yayılır. Bir atasözü yada deyim aniden ortaya çıkıp kalk arasına yayılması mümkün değildir. Atasözü ve deyimler toplum arasında, örneğin bir aile ve bir mahalle, bir köy yada bir ilçede ortaya çıkar, yavaş yavaş halk tarafından kullanılarak genişler. İlk önce atasözleri ve deyimler yerli özelliğe sahip olup, şive ağzlarının özelliklerini yansıtır. Bundan dolayı anlam ve şekil bakımından aynı olan atasözü ve deyimlerin varyantı vardır. Örneğin: *ücme piş, ağzimğa çüş*, deyiminin **cücem piş ağzimğa çüş** varyantı olduğu gibi.

diyalekt özelliklerinin olması dilin zenginleşmesi için çok önemlidir. Uygur Türkçesini zenginleştirme ve geliştirme rolünü oynar. Onun bu rolünü aşağıdaki iki noktaya toplamak mümkündür.

Birinci, atasözleri ve deyimleri diyalekt özelliklerini korur ve yayar. Atasözleri ve deyimlerdeki diyalekt özellikler Uygur Türkçesinin en önemli zenginliklerinden biridir. Atasözleri ve deyimler dilin zenginliklerini korumak için çok önemlidir.

İkinci, Uygur atasözleri ve deyimlerinin diyalekt özellikleri edebi dili zenginleştirir. Ağız ve şivelerdeki kelimeler edebi dildeki eksiklikleri tamamlar. Özellikle söz varlığını zenginleştirir. Bu kelimeler zaman içerisinde uygur edebi diline kazandırılmış, uygur türkçesinin söz varlığını zenginleştirmede önemli rol oynamıştır. Örneğin:

Taşka taş tegse çekindar

Bu deyimdeki 'çekindimak' kelimesi (çak-< çekin + -da); koli sus kasip ongmas, ettigen ongmiğan, keç ongmaz, bu atasözü ve deyimlerdeki 'ongmas' (düzelmek, düzgün gitmek) kelimesi, yolda yatkan yilanning ömrü kota, tünde mangğan ademning ömrü kota, atasözündeki 'kota' (kısa) kelimesi atasözleri ve deyimler vasıtasıyla yavaş yavaş edebi dile girmiştir. Böylece Uygur edebi dilinin zenginleşmesine katkıda bulunmuştur. Dolaysıya atasözleri ve deyimler, koşmalar, türkü sözleri, hikaye ve rivayetleri derleyip topladığı zaman mümkün olduğu kadar ağız özelliklerini koruyarak toplayıp neşretmek gerek.

Kaynaklar

Abbas, Abdusalam, *Uygurçä Menidaş Sözlär Luğiti*, Ürümçi 1993.

---, *Uygurçä Maqal-tämsillär Luğiti*, Ürümçi 1993.

---, *Hänzüçä – Uygurçä Maqal-Tämsillär Luğiti*, XHY (Ub), Ürümçi, 1979.

- Abdullah, Mömin, *Türkçä - Uygurçä Lugât*, Bei Jing, 1989.
- Ahmet, Turdi, *Uygur Tili, Ürümçi* 1981.
- , *Çağatay Tili, Ürümçi* 1980.
- Akalın, M. (Çev.), *Tarihi Türk Şiveleri*, Ankara 1979.
- Arat, Reşit Rahmeti, "Uygur Türkçesi'nin Türk Dili Tarihindeki Yeri", *Makaleler*, c:I, Ank. 1987.
- , *Eski Türk Şiiri*, Ankara, 1965.
- , "Türk şivelerinin tasnifi", *Makaleler*, c:I, Ank.1987.
- , *Kutadgu Bilig İndeks*, Cilt III, İstanbul, 1979.
- Aratan, Ekrem Ural, *Kâşgar Ağzından Derlemeler*, Ankara 1965.
- Atalay, B, *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi*, K.Mahmud C.1, 2. Baskı, Ank.1985.

Œiirin Merhamet Kanatları

KLASİK TÜRK ŒİİRİNDE
AFNÂMELEER

Doç. Dr. Murat Öztürk

Ankara 2022

Şiirin Merhamet Kanatları
Klasik Türk Şiirinde Afnâmeler

Yazar

Doç. Dr. Murat Öztürk

Editör

Doç. Dr. Tolga Öntürk

ISBN: 978-625-7305-76-1

1. Baskı

Eylül, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 440

Web: grafikeryayin.com

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafik@grafiker.com.tr

Web : grafik.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

Bu çalışma Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BAP) tarafından SBA-2019-7932 no'lu proje kapsamında gerçekleştirilmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....7

GİRİŞ.....9

Tür Meselesi Bağlamında Afnâmeler.....9

I. AFNÂMELERİN ŞEKİL VE TÜR ÖZELLİKLERİ

AFNÂMELERİN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....15

Afnâmelerin Nazım Şekilleri.....15

Başlıkları Bakımından Afnâmeler.....21

AFNÂMELERİN TÜR ÖZELLİKLERİ.....23

Adlandırma ve Benzer Türlerle İlişkisi Bakımından Afnâmeler.....23

Yazma Eylemi ve Patrona Bağlı Türler İçinde Afnâmeler.....36

Afnâmelerin Aracıları, Araçları ve Patronların Tepkileri.....40

Patronların Tepkileri.....49

Merhamet Talebiyle İlgili İfadeler.....55

Şairlere İsnat Edilen Suçlar.....58

Afnâme Yazmanın ve Merhamet İstemenin Sebepleri.....61

Afnâmelerde Mekânlar ve Mekân Algısı.....66

II. AFNÂME ŞAİRLERİ VE ŞİİR METİNLERİ

NAKKAŞ SÂFÎ.....73

AFTÂBÎ/ÂFİTÂBÎ.....76

CEM SULTAN.....78

MOLLA LUTFÎ.....84

AHMED PAŞA.....88

BEHİŞTÎ.....93

AHMED-İ RIDVAN.....96

GARÎBÎ.....101

MAHREMÎ.....103

ENVERÎ.....105

SEHÎ BEY.....107

YETİMÎ (YETİM ALİ ÇELEBİ).....	111
HASBÎ / HABSÎ.....	117
ŞÂHÎ (ŞEHZADE BAYEZİD).....	120
İŞRETÎ.....	128
KALKANDELENLİ MU'İDÎ.....	131
SEYDÎ ALİ REİS (KÂTİBÎ).....	134
MOSTARLI HASAN ZİYAÎ.....	139
MÜSLİMÎ.....	143
HAYLÎ.....	145
MUSTAFA (MACUNCUZADE MUSTAFA).....	147
BAKÎ.....	159
ESİRÎ.....	164
NEF'Î.....	168
FEHÎM-İ KADÎM.....	174
ŞEYHÜLİSLAM BAHAYÎ.....	179
NAİL-İ KADÎM.....	187
VÂHİD MAHTÛMÎ.....	191
NEVRES-İ KADÎM.....	201
BÂHİR PAŞA.....	205
HAŞMET.....	207
ESRAR DEDE.....	215
SÜNBÛLZADE VEHBÎ.....	218
TAYYAR (MAHMUD PAŞA).....	225
ENDERUNLU FÂZİL.....	231
KEÇECİZADE İZZET MOLLA.....	237
OSMAN NURÎ PAŞA (NÛRÎ).....	243
OSMAN NEVRES.....	249
ŞÂKİR EFENDİ.....	258
ÂKİF PAŞA.....	260
GÂLİB (ABDULHALİM GÂLİB).....	263
EŞREF.....	268
SONUÇ.....	271
KAYNAKLAR.....	273

ÖNSÖZ

Osmanlı sanat dünyasında ve idare düzeninde şiir; etkileri, kazandırdıkları ve bazen de kaybettirdikleriyle şiirden çok daha fazlasıydı. Bir kere başlıca propaganda aracıydı. Nesirden önemliydi. İfade aracı olmasının yanı sıra iltifatın, iftiharın ve çoğu zaman da nimetlenmenin anahtarıydı. Yeteneğiyle göz doldurdukça ve rakiplerinin arasından şiirdeki meziyetleriyle sıyrıldıkça şairin hamilerinin/patronlarının nezdinde itibarı artıyor, toplumsal statüsü değişebiliyor ve şöhreti yayılabiliyordu. Kimi zaman da şiir şairin hiciv okuna dönüştüğünde, bir şekilde ona dönebiliyor ve kendisine zarar veren bir araç oluyordu. Osmanlı bürokrasi mekanizması içinde rolü olan pek çok şair de çoğu zaman ya ölçüsüz tavırları ya yaralayıp inciten sözleri bazen de düşmanlarının iddiaları neticesinde türlü cezalara çarptırılıyor, patron nazarından düşürülüyor veya uzaklaştırılabiliyordu. Bu çalışmada patronun hüsn-i nazarından uzaklaşan şairlerin yeniden itibara kavuşmak, kimi zaman da sürgünden, hapisten veya esaretten kurtulmak bazen de canını kurtarmak amacıyla yazdıkları şiirleri şiirin siyasi, toplumsal ve bireysel işlevleri etrafında ve “afnâme” türü özelinde ele alınmıştır. Şiirin can kurtaran, affa vesile olan ve merhameti celbeden işlevine dikkat çekilmiştir.

Çalışmanın “Giriş” bölümünde tür kavramı, türlerin tasnifi ve afnâme ilişkisi üzerinde kısaca durulmuştur. Birinci bölüm afnâmelerin biçim ve tür özellikleri açısından incelenmesini içerir. Bu bölümde afnâmelerin şekil özellikleri hakkında bilgi verilmiş ve ele alınan metinlerin içerdiği başlıklandırmalar tür bağlamında incelenmiştir. Yine afnâme adlandırmasından başlamak üzere afnâme türünün kapsamı, benzer türlerle ilişkisi, ortak ve farklı yönleri gibi ayrıntılar incelenmiş, türün kapsamı belirlenmeye çalışılmıştır. Afnâmelerin patron merkezli türler içindeki yeri ve yazma eylemine etkisi üzerinde durulmuş, şiir ile sosyal hayat ve idari mekanizma arasındaki ilişki dikkate sunulmaya çalışılmıştır. Bundan başka şiirlerin yazılmasına sebep olan eylemler ve iddialar, şiirlerin sunumları, yöneticilere takdimi, patronların bu şiirlerle

yaklaşimleri ve tepkileri, şiirin merhamete araç olup olamadığı gibi hususlar üzerinden afnâmelere dair ayrıntılı bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmanın ikinci ve son bölümünde ise afnâme türüne örnek olabilecek metinler şairlerin ölüm tarihleri dikkate alınarak kronolojik bir sıraya göre verilmiştir. Bu metinlerin daha iyi anlaşılabilmesi ve tür bağlamında değerlendirilebilmesi için şairlerin hayat hikâyeleri kısaca nakledilmeye çalışılmış ve afnâme metinlerinin türlü özellikler etrafında bağlamlarına dair bazı bilgiler aktarılmıştır. Böylece şairin hayat serencamı, şairliği, şiir üretim zemin ve şartları dikkate alınarak patronla suç, ceza ve af ilişkisinin daha iyi anlaşılmasına çalışılmıştır. Çalışmamızın muhataplarına fayda sunması başlıca arzumuzdur.

Doktora ders dönemimden itibaren edebî türlere yönelmeme vesile olan, kıymetli birikiminden yararlandığım çok kıymetli hocam Prof. Dr. Metin AKKUŞ'a, çalışmanın tashihiyle ilgili katkılarından dolayı da sevgili Özcan TUNÇADAM'a ve Doç. Dr. Tolga ÖNTÜRK'e şükranlarımı sunarım. Kendilerine minnettarım. Cümlesi sağlık ile sağ esen olsun.

Doç. Dr. Murat ÖZTÜRK
Van-2022

KAYNAKLAR

- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim (1999). *İsmail Belîğ, Nuhbetü'l-Asâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*. Ankara: AKM Yayınları.
- Aça, Mehmet- Gökalp, Haluk-Kocakaplan, İsa (2009). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Ak, Mahmut (2009). "Seydi Ali Reis". TDV İslam Ansiklopedisi. C. 37. S. 21-24. İstanbul: TDV Yayınları.
- Akbayar, Nuri (1996). *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî*. C. 4. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akkaya, Hüseyin (1994). *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Dîvânı*. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akkaya, Hüseyin (1998). "Nevres-i Kadîm'in Gazve-i Bedr Adlı Mesnevîsi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*. (II): 145-178.
- Akkaya, Hüseyin (2013). "Nevres-i Kadim, Abdürezzak". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nevresi-kadim-abdurrazzak>.
- Akkuş, Metin (1993). *Nef'î Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akkuş, Metin (2006). *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası. Edebî Türler ve Tarzlar*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Akkuş, Metin (1997). *Nef'î ve Siham-ı Kaza*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akkuş, Metin (2005). "Edebiyatımızda Ahi Tipi ve Esrar Dede Fütüvvetnâmesi'nde Ahi Tipinin Özellikleri". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C. VI.
- Aksoy, Hasan (2022). "Kınalızâde Âli Efendi". TDV İslam Ansiklopedisi. C. 25. 416-417. İstanbul: TDV Yayınları.
- Aksoyak, İsmail Hakkı (2013). "HAŞMET, Mehmed Abbas Efendi-zâde". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hasmet-mehmed-abbas-efendizade>
- Aksoyak, İsmail Hakkı (2018). *Gelibolulu Mustafa Âli Dîvânı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0>

- Aksoyak, İsmail Hakkı (2015). "SAFVET, Mustafa Safvet Efendi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/safvet-mustafa-safvet-efendi>
- Aksoyak, İ. Hakkı-Arslan, Mehmet (2018). *Haşmet Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57256,hasmet-divanipdf.pdf?0>.
- Akyıldız, Necdet. *Seydi Ali Reis, Mir'atü'l-Memâlik*. Tercüman 1001 Temel Eser Serisi. Tercüman Yayınları.
- Aslan, Mehmet (2014). "Eşref". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/esref-pasa-bursaliBursali>
- Atlansoy, Kadir (1999). *Bursa Şairleri Bursa Vefeyatnâmelerindeki Şairlerin Biyografileri*. Bursa: Asa Yayınları.
- Ayçiçeği, Bünyamin (2014). *Behiştî Ahmed Sinan'ın İskendernâme'si. (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Aygün, Zeynel Abidin (1999). *Behiştî'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevisi (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Aynur, Hatice (2012). "Türkî-i Basit". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 41. İstanbul: TDV Yayınları.
- Azarkan, Muhammed Şerif (2013). *Mehmed Said Pertev Paşa Dîvânı (Transkripsiyon ve Tahlil)*. Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslam Edebiyatı Dalı.
- Babinger, Franz (1992). *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Banarlı, Nihad Sami (2001). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Bardakçı, Ramazan (2007). *Musa Kâzım Paşa (Hayatı-Sanatı ve Külliyyatı)*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başer, Rabia (2018). *Bolulu Hanif Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Batıslam, Dilek (2008). "Dîvânlardaki Manzum Arz-ı Haller". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 3/1 Winter 2008
- Beyhan, Esra (2021). *Enderunlu Fâzıl Dîvânı (Metin-İnceleme)*. Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Beyzadeoğlu, Süreyya (1995). "Gedizli İki Kardeş Şair Keşfî ve Hasbî". *Yedi İklim Dergisi*, Kasım sayısı.

- Beyzadeoğlu, Süreyya (2004). *Sünbülzâde Vehbî Lutfiyye*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Beyzadeoğlu, Süreyya Ali (1993). *Sünbülzâde Vehbî*. İstanbul: İklim Yayınları.
- Bilkan, Ali Fuat (1997). *Nâbî Dîvânı*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Bilkan, Ali Fuat (2006). "Klasik Estetikte Yeni Yönelişler: Orta Klasik Dönem". *Türk Edebiyatı Tarihi* (Ed: Talat sait Halman). İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Bloom, Harold (2008). *Etkilenme Endişesi*. İstanbul: Metis Eleştiri Yayınları.
- Boratav, Pertev Nâili (1982). Halk Edebiyatında Tür ve Biçim Sorunu Üzerine. İstanbul: Adam Yayınları.
- Bozkurt, Nebî (2002). "Korsan". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 26. İstanbul: TDV Yayınları.
- Budak, Ali (2009). "XVI. yüzyıldan Sıradışı Bir Şair Portresi: Gedizli Hasbî". *Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları: Prof. Dr. Meserret Dirioz Hatırasına* 4/2: 152-164.
- Bülbül, İbrahim (1989). *Keçecizâde İzzet Molla*. Türk Büyükleri Dizisi. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Canım, Rıdvan (2018). *Latîfî Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/60327_latifi-tezkiretus-suara-ve-tab.
- Canım, Rıdvan (2011). *Dîvân Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Canım, Rıdvan (1995). *Edirne Şairleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Canım, Rıdvan (2000). *Latîfî, Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*. Ankara: AKM Yayınları.
- Ceylan, Ömür-Yılmaz, Ozan (2005). *Hazâna Sürgün Bahâr Keçecizâde İzzet Molla ve Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr*. İstanbul: Kitap Sarayı Yayınları.
- Chandler, Daniel (2018). "Tür Kuramına Giriş" -içinde-Edebiyatta, Sinemada, Televizyonda Tür Kuramı Temel Metinler. Özata, Dirlikyapan, Jale (ed.). Ankara: Doğubatu Yayınları.
- Çapan, Pervin (2005). *Mustafa Safâyî Efendi Tezkire-i Safâyî Efendi (Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idü'l-Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Çavuşoğlu, Mehmet (1980). *Vasfî, Dîvan (Tenkidli Basım)*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Çavuşoğlu, Mehmed vd (1987). *Ölümünün Üç Yüz Ellinci Yılında Nefî*. Ankara: AKM Yayınları.

- Çeltik, Halil (2017). *Ahmed-i Rıdvan Dîvânı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55738,ahmed-i-ridvan-divanipdf.pdf?0>
- Çiftçi, Cemil (1996). *Macuncuzade Mustafa Efendi, Sergüzeşt-i Esîrî-i Malta*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çiftçi, Cemil (1997). *Maktul Şairler*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çiftçi, Ömer (2017). *Fatîm Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eşâr)*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195831/fatin-tezkiresi.html>
- Dadaş, Cevdet (2002). "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Şairlere Verilen Caize ve İhsanlar", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 11. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 748-757
- Demirel, Şener (2013). "Behiştî/Bihiştî, Ahmed Sinân Çelebi". <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/behisti-bihisti-ahmed-sinan-celebi>
- Demirel, Şener (2009). *Behiştî'nin Heft-Peyker Mesnevisi, Metin*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>
- Donuk, Suat (2013). "İşretî". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/isreti>
- Durmaz, Gülay (2020). "Nuri, Diyarbakırlı Osman Nuri Paşa", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nuri-diyarbakirli-osman-nuri-pasa>
- Durmuş, Tuba Işınsu (2009). *Tutsan Elini Ben Fakirin Osmanlı Edebiyatında Hâmilik Geleneği*. İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.
- Durmuş, Tuba Işınsu (2014). *Osmanlı'nın Sürgün Şairleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Düzdağ, M. Ertuğrul (1979). *Barbaros Hayreddin Paşa'nın Hatıraları. Gazâvât-ı Hayreddin Paşa*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser Serisi. Tercüman Yayınları.
- Ertek Morkoç, Yasemin (2003). *Eğridirli Hacı Kemâl'in Câmîü'n-Nezâir'i (Metin ve Mecmua Geleneği Üzerine Bir İnceleme)*. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekinci, Ramazan (2013). "Fehîm-i Kadîm'in Latîfeleri: Tercüme-i Letâyif-i Kibâr-ı Kümmelîn". *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/4 Spring 2013, p. 749-768.
- Ekinci, Ramazan (2015). "Fehîm-i Kadîm'e Mâl Edilen Bir Atasözleri Kitapçığı: Durûb-ı Emsâl-i Türkî". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies* 15/1 Yaz-Summer 2015.
- Ekinci, Ramazan (2017). *Zeyl-i Şakâ'ik Uşşâkîzâde'nin Şakâ'ik Zeyli*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

- Ekinci, Ramazan (2020). "Bursalı Haylî Ahmed Çelebi ve Şiirleri". *Littera Turca*. Volume:6, Issue:3.Summer 2020, (356-390).
- Elçi, Fatih (2017). *Nevres-i Kadîm'in Münşeât'ı (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Emre, İsmet (2012). *Edebiyat Bilimi Teoriler Yöntemler Uygulamalar*. Ankara: Anı Yayınları.
- Ercüment Muhip (1943). *A. Galip Mutâyebât-ı Türkiyye (Edebî Bir Tedkîk ve Kastamonu Ağzıyla Gazeller)*. İstanbul: Aydınlık Basımevi.
- Erdem, Sadık (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zurâfâsı (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük)*. Ankara: AKM Yayınları.
- Erdem, Sadık (2013). *Ali Enver Semahane-i Edeb*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Erişen Yazıcı, Gülgûn (2016). *Gelibolu Mevlevihânesinde Yetişmiş Bir Şair Gelibolulu Şakir Efendi ve Dîvânçesi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ersoylu, Halil (1989). *Cem Sultan'ın Türkçe Dîvânı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ertaylan, İsmail Hikmet (1961). *Sinan Paşa Ma'ârifnâme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ertek Morkoç, Yasemin (2003). *Eğridirli Hacı Kemâl'in Câmiü'n-Nezâir'i (Metin ve Mecmua Geleceği Üzerine Bir İnceleme)*. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erünsal, İsmail (2009). "II. Murad Devri Şairlerinden Nakkaş Safî ve Şiirleri". *Osmanlı Araştırmaları XXXIV*. Muammer Kemal Özergin Hatıra Sayısı II. s. 105-118.
- Erünsal, İsmail E. (1988). "Mu'idi'nin Miftahu't-Tesbih'i". *Osmanlı Araştırmaları* .(VII-VIII): 215-272.
- Erünsal, İsmail E. (2015). "Molla Lütü Zındıklık İthamıyla mı Öldürüldü?", *Hukuk Araştırmaları Dergisi*, "Mehmed Akif Aydın'a Armağan". c. 21, S. 2.
- Eşref Paşa (1278). *Pak-i Dîvân-ı Eşrefu's-Şu'ârâ*. Matbaa-i Âmire.
- Genç, İlhan (2000). *Esrar Dede Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*. Ankara: AKM Yayınları.
- Gibb, E. J. Wilkinson (1999). *Osmanlı Şiir Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gökalp, Haluk (2009). *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeştânâmeler*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Gökyay, Orhan Şaik (2008). *Kâtib Çelebi Mizânü'l-Hakk Fî İhtiyârî'l-Ehakk*. İstanbul: Kabalıcı Yayınları.

- Gönel, Hüseyin (2014). "Garîbî, Mîr Hüseyin". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/garibi-mir-huseyin>
- Göre, Zehra (2009). "Kerem Kasidelerine Dair". Erzurum: A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* Sayı 39, Prof. Dr. Hüseyin AYAN Özel Sayısı.
- Göre, Zehra (2013). "Yetîm/Yetîmî, Ali Çelebi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/yetim-yetimi-ali-celebi>
- Gündüz Harun (2009). *Mehmet Nâil Tuman ve Tuhfe-i Nâilî'si (İnceleme-Metin-İndeks Sayfa 1-100)*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürgendereli, Müberra (2002). *Hasan Ziyâ'î Hayatı, Eserleri Sanatı ve Divân'ı (İnceleme-Metin)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gürgendereli, Müberra (2013). "Hasan Ziyâ'î". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ziyai-hasan-ziyai-efendi>
- Hekimoğlu, Muhammed (2019). *Eş-Şakâ'iku'n-Nu'Mâniyye Fî Ulemâ'id-Devleti'l-Osmâniyye*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Hindî Mahmûd (Haz. Karataş, Ahmet) (2013). *Sergüzeştî-nâme-i Hindî Mahmûd, İnebahtı Gazisi Hindî Mahmûd ve Esaret Hâtıraları*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Horata, Osman (2000). "Esrar Dede'nin Lügat-i Talyân Tercümesi.". *Türk-bilgi, Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1., s. 73-80.
- Horata, Osman (2006). "Cem Şairleri". *Türk Edebiyatı Tarihi*. C.II, s. 91-97, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Horata, Osman (2013). "Esrar Dede, Mehmed". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/esrar-dede-mehmed>
- Horata, Osman (2019). *Esrâr Dede Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/64058,esrar-dede-divanipdf.pdf?0>
- Irkatala, Mehmet (2007). *Nazire Geleneği İçinde Kerem Kasideleri*. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal (1988). *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal (Haz: M. Kayahan Özgül) (1988). *Son Asır Türk Şairleri (Kemalü'ş-Şuârâ)*. İstanbul: AKM Yayınları.
- İnalçık, Halil (2005). *Şair ve Patron (Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme)*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- İnce, Adnan (2005). *Tezkiretü'ş-Şu'ara Salim Efendi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

- İpekten Haluk (2019). *Nâ`ilî-i Kadîm Dîvân*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/67155,naili-i-kadim-divanipdf.pdf?0>
- İpekten, Haluk (1996). *Dîvân Edebiyatında Edebi Muhitler*. İstanbul: MEB Yayınları.
- İpekten, Haluk (1990). *Nailî Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İpekten, Haluk (1994). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İpekten, Halûk- Kut, Günay- İsen, Mustafa- Ayan, Hüseyin- Karabey, Turgut (2017). *Heşt Behişt Sehi Beg*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56165,hest-bihistpdf.pdf?0&>
- İsen, Mustafa (1993). *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, Mustafa (1994). *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- İsen, Mustafa (1997). "Kendini Yiyen Bir Şair: Fehîm-i Kadîm". *Ötelerden Bir Ses*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, Mustafa (2013). "Sehî", *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü (TEİS)*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sehi-sehi-bey>.
- İsen, Mustafa, Kurnaz, Cemal (1990). *Şeyhî Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İsen, Mustafa-Horata, Osman-Macit, Muhsin-Kılıç, Filiz-Aksoyak, İ. Hakkı (2012). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı* (ed. Mustafa isen). Ankara: Akçağ Yayınları.
- İz, Fahir (1970). "Macuncuzade Mustafa'nın Malta Anıları". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, Belletens. 69-122.
- Kahraman, Bahattin (1995). *Vahîd Mahtûmî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Eserlerinin Tenkidli Metni*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalkışım, Muhsin (1994). *Şeyh Gâlib Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kanmaz, Fatma Esra (2010). *Ömer Şevkî Mardinî ve Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaplan, Hasan-Macit, Muhsin (2014). "Bâkî". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/baki>
- Kaplan, Yunus (2013). "Haylî Ahmed Çelebi (Bursalı)", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hayli-ahmed-celebi-mdbir> [erişim tarihi: 01.03.2020]
- Kara, Nihal (2007). *Mu`idî Şem' ü Pervâne*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.

- Karabey, Turgut (2013). "AHMED, Veliyyüddîn-zâde Ahmed Paşa.", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmed-veliyyuddinzade-ahmed-pasa>
- Karacan, Turgut (1991). *Bosnalı Alaeddin Sabit Dîvân*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Karataş, Ali İhsan (2009). *Osmanlı Dönemi Bursa Sürgünleri (18. 19. Asırlar)*. Bursa: Emîn Yayınları.
- Kasır, Hasan Ali (1998). *Esrar Dede Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvân'ının Karşılaştırmalı Metni*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kasır, H.Ali, (1993), "Türk Edebiyatında Fütüvvet-nâmeler ve Esrâr Dede Fütüvvetnâmesi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, Erzurum, 107-130.
- Kavaz, İbrahim (2005). *Âkif Paşa Hayatı ve Eserleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kavruk, Hasan-Selçuk, Bahir (2017). *Filibeli Vecdî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55912,filibeli-vecdi-divanipdf.pdf?0>
- Kaya, Bayram Ali (2007). *Osman Nevres ve Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, Bayram Ali (2020). "Nevres, Osman Nevres", <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nevres-osman-nevres>.
- Kayaalp, İsa (2019). *Bahtî Divânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/64301,bahtisultan-i-ahmed-divanipdf.pdf?0>
- Kılıç, Filiz (2000). *Şâhî-Hayatı ve Dîvânı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Kılıç, Filiz (2010). *Âşık Çelebi Meşâ'irü's-Şu'arâ (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Suna ve İnan Kırâç vakfı. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Kılıç, Filiz (2014). "Müslimî, Mîrî Kadı-zâde Müslimî Efendi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muslimi-miri-kadizade-muslimi-efendi>
- Kılıç, Filiz (2014). "Şâhî, Şehzâde Bayezid", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sahi-sehzade-bayezid>
- Kılıç, Filiz (2017). *Şefkat Tezkiresi (Tezkîre-İ Şu'arâ-yı Şefkat-i Bagdâdî)*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55753,sefkat-tezkiresi-pdf.pdf?0>
- Kılıç, Filiz (2018). *Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0>

- Kiremit, Mehmet (1999). *Seydi Ali Reis Mir'atü'l-Memâlik İnceleme-metin-İndeks*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kocabey, Sedat (2014). *Osman Nûri Paşa Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Konukçu, Enver (1998). "Hümâyun". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 18. s. 481-483. İstanbul: TDV Yayınları.
- Köksal, M. Fatih (2013). "Hasbî/Habsî". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hasbi>.
- Köksal, M. Fatih (2005). *Klasik Türk Şiiri Araştırmaları "Bir Okçuluk Terimi: Kurban ve Dîvân şiirinde Kullanımı Üzerine"*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köksal, M. Fatih (2006). *Sana Benzer Güzel Olmaz, Dîvân Şiirinde Nazire*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köksal, M. Fatih (2013). "Kâtibî, Seydi Ali Çelebi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/katibi-seydi-ali-celebi>
- Köksal, M. Fatih (2013). "Mu'idî". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muidi>
- Köksal, M. Fatih (2016). *Son Dönem Dîvân Şairlerinden Kütahyalı Vasfî Dîvânı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kurnaz, Cemal (1996). "Cem Sultan'ın Oğuz Han Mersiyesi: Bir Kaside mi, Üç Gazel mi?" *Dîvân Şiiri Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kurnaz, Cemal (2012). *Avrasya'da Şair Göçü*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Kurnaz, Cemal ve Mustafa Tatçı (2001). *Mehmed Nail Tuman, Tuhfe-i Nâ'ilî-Dîvân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*. C. I. Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Kurnaz, Cemal ve Tatçı Mustafa (2001). *Ümmî Dîvân Şairleri ve Enverî Dîvânı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Kurtoğlu, Orhan (2011). "Osmanlı Sosyal Hayatında Şiir: Dîvân Şiirinde Afnâmeler ve Cem Sultan'ın Kerem Kasidesi". *Gazi Üniversitesi Türiyat Dergisi*. Bahar, 2011, sayı 8. s, 285-310.
- Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha (2019). *Arpaeminizâde Mustafa Samî Efendi Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56084,arpaeminizade-mustafa-sami-divanipdf.pdf?0>
- Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha-Yıldız, Ayşe, Durmuş, Tuba İşinsu (2018). *Dîvân-ı Firâk-ı Esîrî [Sergüzeşt-nâme - Gazavât-nâme - Pend-nâme - Dîvân]*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>

- Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha-Koncu, Hanife- Çakır, Müjgân (2017). *Mehmed Tevfik Kâfile-i Şu 'arâ*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56163,mehmed-tevfik-kafile-i-su39arapdf.pdf?0>
- Kutluk, İbrahim (1989). *Kınalızade Hasan Çelebi. Tezkiretü'ş-Şu 'ârâ*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Küçük, Sabahattin (2013). *Bâkî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10596,bakidivanisabahattinkucu-kpdf.pdf?0>
- Küçük, Sabahattin (2015). *Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Levend, Agâh Sırrı (1988). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Macit, Muhsin (2021). *Söz Mülkünün Sultanı Bâkî*. İstanbul: Muhit Yayınları.
- Macit, Muhsin-Soldan, Uğur (2008). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Mehmed Süreyya (1996). Haz. Nuri Akbayer. *Sicill-i Osmani*, c. V. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mehmed Tahir (Haz: Saraç, M. A. Yekta) (2016). *Osmanlı Müellifleri*. C. II. İstanbul: TÜBA Yayınları.
- Mert, Özcan (1991). "Âyân". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 4. İstanbul: TDV Yayınları.
- Mert, Özcan (1993). "Canikli Hacı Ali Paşa Ailesi". *İslâm Ansiklopedisi*. C.7. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Midhat Kemal (1334). *Ayanlar Devrinde Bolu*. Bolu: Bolu Matbaası.
- Muallim Naci (Haz. Kurnaz, Cemal) (1995). *Osmanlı Şairleri*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Mum, Cafer (2006). "Sebk-i Hindî". *Türk Edebiyatı Tarihi* (ed. Talat Sait Halman). İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Oğraş, Rıza (2018). *Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-Endûz'u İnceleme-Metin*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59393,esad-mehmed-efendi-bagce-i-safa-enduzpdf.pdf?0>
- Okur Meriç, Münevver (1992). *Cem Sultan, Hayatı ve Şiir Dünyası*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Okuyucu, Cihan (1994). *Cinânî Hayatı, Eserleri, Dîvânının Tenkidli Metni*. Ankara: TDK Yayınları.
- Öcal, Oğuz (2001). *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özcan, Abdulkadir (1989). *Şakaik-i Nu 'maniye ve Zeyilleri, Hadaiku'l-Hakâ'ik fi Tekmîletü'ş-Şakâ'ik*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

- Özcan, Abdülkadir (2018). *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-III*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Özkan, Ömer (2015). *Bursalı Nakkaş Sâfi ve Dîvânı*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Öztürk, Murat (2016). *Klasik Türk Şiirinde Merkez ve Taşra*. Ankara: Kadîm Yayınları.
- Öztürk, Murat (2018). "Gelenek ve Osmanlı Hanedanına Yazılan Dört Modern Mersiye". *Dîvân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 21, s, 629-656.
- Öztürk, Murat (2019). "Klasik Türk Şiirinde Hicvin Hicvi", *Alay Kitabı* (ed. Emine Gürsoy Naskali). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Öztürk, Murat (2021). "Fahriyelerde Rekabet ve Mukayese Nesnesi Olarak Nef'î". -içinde-Yılmaz Önay Armağan Kitabı, s. 333-352 (Ed. Murat Öztürk-İrfan Polat). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Öztürk, Nebiye (2002). *Zenânnâme-Enderunlu Fâzıl*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özyıldırım, Ali Emre (2015). *Keçecizade İzzet Molla. Mihnet-Keşân*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78431/kececizade-izzet-molla---mihnetkesan.html>.
- Peirce, Leslie P. (2002). *Harem-i Hümayûn, Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar* (çev. Ayşe Berktaş). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Pilav, Salim (2002). *Âkif Paşa (1787-1845) ve Tabsıra*. . Ankara: Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi
- Pilav, Salim (2013). "Akif Paşa". <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/akif-pasa>
- Piroğlu, Zehra (1996). *Yetimî (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkitli Metni)*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Polat, Arzu (2017). *Behiştî Sinân'ın (H.917/M. 1511-12) Mihr ü Müşterî Adlı Mesnevisi (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Poyraz, Yakup (2014). "TAYYÂR, Mahmûd Paşa-yı Samsûnî". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, TEİS. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tayyar-mahmud-pasayi-samsuni>
- Poyraz, Yakup (2014). *Tayyar Mahmud Paşa ve Dîvânı*. Samsun: Etüt Yayınları.
- Saraç, M. A. Yekta-Andı, M. Fatih (1997). "Âkif Paşa Dîvânçesi". *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 4. İstanbul.

- Sarıcaoğlu, Fikret (2009). "Sır Kâtibi". *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 37, 117-118). İstanbul: TDV Yayınları.
- Sartre, Jean Paul (1995). *Edebiyat Nedir?* İstanbul: Payel Yayınları.
- Savran, Ömer (2014). "Ahmed-i Rıdvan, Rıdvan, Ahmed Beg". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmed-ridvan>
- Solmaz, Süleyman (2005). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Solmaz, Süleyman (2018). *Ahdi ve Gülşen-i Şu'arâsı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56733,ahdi-gulsen-i-suarapdf.pdf?0>
- Sungurhan Eyduran, Aysun (2009). *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. <http://ekitap.kulturturizm>
- Şentürk, Ahmet Atilla- Kartal, Ahmet (2005). *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Şentürk, Ahmet Atilla (1999). *Osmanlı Şiiri Antolojisi*. İstanbul: YKY yayınları.
- Tanrıbuyurdu, Gülçin (2006). *Eşref Paşa Dîvânı (İnceleme, Transkripsiyonlu Metin, Nesre Çeviri)*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tanrıbuyurdu, Gülçin (2014). "Patronun Hüsn-i Nazarından Mahrum Sürgünde Bir Şâir: Kalkandelenli Mu'îdî". *Dîvân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 13, İstanbul 2014, 125-140.
- Tanrıbuyurdu, Gülçin (2018). *Kalkandelenli Mu'îdî Dîvânı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59883,kalkandelenli-mu39idi-divanipdf.pdf?0>
- Tarlan, Ali Nihad (1992). *Ahmet Paşa Dîvânı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tarlan, Ali Nihâd (1997). *Necâtî Beg Dîvânı*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Tavukçu, Orhan Kemal (2007). "Ayrılığın Terennümü: Eski Türk Edebiyatında Firâk-nâmeler." *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10, 2007, 197-220.
- Tavukçu, Orhan Kemal. *Ahmed Rıdvan'ın Hüsrev ü Şirin Mesnevisi*. Kültür ve Turizm bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10665,girispdf.pdf?0>
- Terzi Sarı, Beyza- Yazıcı, Gülgün (2013). "Gelibolu Mevlevîhânesinden Yetişen Bir Değer: Gelibolulu Elhâc Şâkir Efendi ve Dîvânçesi". Yayınlanmamış Bildiri. Çanakkale: Uluslararası Gelibolu Sempozyumu.
- Todorov, Tzvetan (2012). *Fantastik, Edebî Türe Yapısal Bir Yaklaşım*. İstanbul: Metis Eleştiri.

- Tokatlı, Ümit (1995). *Pir Mehmed b. Evrenos b. Nureddin Za'ifi, Kitab-ı Bostan-ı Nasayih*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Yayınları.
- Tolasa, Harun (1979). *Şeyhülislâm Bahâyi Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Tulum, A. Mertol (2001). *Yusuf Sinan Paşa Tazarrunâme*. Ankara: MEB Yayınları.
- Turan, Şerafettin (1961). *Kanuni'nin Oğlu Şehzade Bayezid Vak'ası*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları. No: 80.
- Uluçağ, Çağatay (2012). *Taht Uğrunda Baş Veren Sultanlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Uludağ, Erdoğan (1992). *Şeyhülislam Bahayi Dîvânı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Uludağ, Erdoğan (2013). "BAHÂYÎ, Şeyhülislam Bahâyî, Azîz-zâde, Mehmed Efendi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/bahayi-mehmed-efendi>
- Unat, Faik Reşat (2008). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Urğun Doğan, Serap (2010). *Eşref Paşa Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzun, Süreyya (2011). *Üsküdarlı Aşkî Dîvânı Tenkitli Metin, Nesre Çeviri ve 16. Yy. Osmanlı Hayatının Dîvândaki Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünal, Mehmet Ali (1997). *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.
- Üzgör, Tahir (1991). *Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Dîvânı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Yakıt, İsmail (2003). *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Yazıcı tahsin (1996). "Habsiyye". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.14. İstanbul: TDV Yayınları.
- Yekbaş, Hakan (2020). *Sehî Bey Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/76504,sehi-bey-divanipdf.pdf?0>
- Yenikale, Ahmet (2011). *Sünbülzâde Vehbî Şevk-engîz*. Kahramanmaraş: Ukde Yayınları.
- Yenikale, Ahmet (2017). *Sünbülzâde Vehbî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56212,sunbulzade-vehbi-divanipdf.pdf?0>

- Yıldız, Ayşe (2013). "Fehîm-i Kadîm". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/fehimi-kadim>
- Yıldız, Enes (2021). *Müslimî Divânı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Yılmaz, Kâşif (2001). *Güftî ve Teşrifâtü's-Şu'arâsı*. Ankara: AKM Yayınları
- Yılmaz, Nebi (2012). *Ahmed-i Rıdvan Rıdvaniye*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10668,ahmed-i-ridvan-ridvaniyepdf.pdf?0>

YAKUP KADRI
KARAOSMANOĞLU'NUN
Dergi ve Gazete
Yazılarında
HALK

Dr. Mmin Topcu

Ankara 2022

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun
Dergi ve Gazete Yazılarında Halk

Yazar

Dr. Mmin Topcu

ISBN: 978-625-7305-77-8

1. Baskı

Eyll, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 441

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

YAKUP KADRI
KARAOSMANOĞLU'NUN
Dergi ve Gazete
Yazılarında
HALK

Mümin Topcu

Giresun'un Güce ilçesi 1971 Tevekli doğumlu. İlkokulu Tevekli, ortaokulu Güce, liseyi Tirebolu'da tamamladı.

İnönü Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümünden 1994'te mezun oldu. 1997'de aynı üniversitede *Divan-ı Rızâî (Tenkitli Metin)* başlıklı çalışmasıyla yüksek lisan derecesini aldı. 1994-1999 arası milli eğitimde öğretmenlik yaptı. 1999-2016 yıllarında Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümünde görev yaptı. Dicle Üniversitesinde *Yaşar Kemal'in Romanlarında Halk Bilimi Unsurları* başlıklı çalışmasıyla 2008'de doktorasını bitirdi. 2008-2016 arası Dicle üniversitesinde yardımcı doçent olarak halk edebiyatı derslerini yürüttü.

2016'da Düzce Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne yardımcı doçent olarak atandı. Burada doktor öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Tanzimat Döneminde Halk Edebiyatının Aydılar Edebiyatı Üzerine Tesirleri.....	9
--	---

İKİNCİ BÖLÜM

1. Yakup Kadri'nin Hayatı.....	15
2. Eserleri.....	19
2.1. Mensureler.....	19
2.2. Denemeler.....	19
2.3. Romanlar.....	19
2.4. Hikâyeler.....	20
2.5. Tiyatrolar.....	20
2.6. Hâtralar.....	21
2.7. Monografiler.....	21
2.8. Makaleler.....	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. Yakup Kadri ve Halk.....	25
2. Halkın Dini ve Ahlaki Değerleri.....	35
3. Halkın Dili.....	45
3.1. Halka Doğru Gitme.....	57
3.2. Yeni Harflere Dair Görüşleri.....	67

3.3. Öz Türkçe ve Nurullah Ataç.....	76
3.4. Halk Dili ve Eğitimi.....	84
4. Halk Edebiyatı.....	90
5. Gölge Oyunu.....	118
6. Modern Tiyatrosu.....	123
7. Halk Oyunları.....	125
8. Halk Müziği.....	126
9. Sınıf Farklılaşması.....	127
10. İstanbul Halkının Özellikleri.....	133
11. Anadolu Halkının Özellikleri.....	146
SONUÇ	171
KAYNAKÇA	185
DİZİN	195

ÖNSÖZ

Bu çalışmaya Uludağ (2002), “*Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Makalelerinde Edebiyat ve Sanat*” konulu çalışmasını yaptığı sıralarda Yakup Kadri'nin gazete ve dergilerde halka dair beyan ettiği düşüncelerini görme imkânım oldu. o süreçte bu okumalarımızı “*Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Folklor ve Halk Edebiyatı Üzerine Görüşleri*” başlığıyla yayımladık (Topcu, 2016).

Okumalarımız ilerledikçe bu konunun kitaplaştırılması gerektiğini kararlaştırdık. Çalışma sırasında Yakup Kadri'nin halk, halk dili, halk edebiyatı, gösteri sanatları, İstanbul ve Anadolu insanı, halka doğru hareketi ve halkla ilgili her alanında değerli fikirler ifade ettiğini gözlemledik. Ziya Gökalp'in fikirlerinden etkilenmiş olan yazar, bunları, gazete ve dergilerde yazmış, ayrıca bu fikirlerin halk tabanında benimsenmesi için hummalı bir gayretin içine girmiştir.

Çalışmanın çerçevesi, Yakup Kadri'nin 1908-1974 arası dergi ve gazetelerde çıkan yazılarında işlediği halk dili, halk edebiyatı, sanatı, İstanbullu, Anadolu/köylü vb. folklorun çeşitli alanlarında kaleme aldığı kısaca halka temas eden düşünceleri üzerine kuruldu.

Ziya Gökalp'in ve Kemalizm'in milliyetçilik merkezli yeni medeniyet algısının yansımalarını gözlemledik. Dönemin başka düşünür ve sanatçımızda olduğu gibi, Yakup Kadri'nin bir görev bilinciyle, bu yeni medeniyet algısını benimsetmek için yazılar kaleme almıştır.

Çalışmada genellikle kronolojiye bağlı kalmaya çalıştık. Yazarın altmışaltı yıl süre aktif yazın hayatında aynı konular üzerinde farklı fikirler ifade etmesi ve fikir yazıları üzerinde durulması sebebiyle sınıflandırmada zorluklar yaşadık. Bu zorlukları aşmak için konu sayısını mümkün olduğunca azalttık.

Bu çalışmaya başlamada, çalışma konusu yazılara ulaşmada gösterdiği yardımlar nedeniyle değerli dostum Prof. Dr. Mehmet Emin Uludağ'a teşekkür ederim.

Ayrıca uzun ve bazen hummalı geçen çalışma süresince sabırlarını ve desteklerini esirgemeyen eşim Pınar, çocuklarım Aslınur, Ayşe Süeda ve İbrahim Said'e de teşekkür ederim.

Mümin Topcu
Düzce 2022

KAYNAKÇA⁵

- Akı, N. (1960). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İnsan- Eser- Fikir- Üslup*. İstanbul.
- Akı, N. (tarih yok). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*. İletişim.
- Aktaş, Ş. (1987). *Yakup Kardi Karaosmanoğlu*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Baydar, M. (1970, 12 5). Zoraki Diplomatın Dedikleri. *Cumhuriyet Gazetesi*, s. 4.
- Çelebi, S. (1975). *Aşık Lütfullah Divanı*. Erzurum: Yayınlanmamış Bitirme Tezi.
- Enginün, İ. (1998). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Derghah Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1913). Efkar ve Adat (Teceddüt). *Rübâb*, s. 73, 74, 75.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1912, 19 Nisan, 1 Mayıs). Netayıç. *Rübâb*, 1 Nisan, 19 Mayıs.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1919, Kasım 24). Sabahattin Bey ve Mesleği -1-. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Kasım 16). Adsız Kahraman. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Aralık 1). Anadolu'nun İç Yüzü. *İkdam*.

⁵ Mehmet Emin Uludağ çalışmasında Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 1908-1974 arası dergi ve gazetelerde çıkan iki bin beş yüzün üzerindeki yazısını bir araya getirmiştir. Çalışmamızı bu makaleler üzerinden gerçekleştirdik. Büyük bir yer tuttuğu için bunlara kaynakçada yer vermeyi uygun bulmadık. Sadece çalışmamızda alıntıladığımız yazılara kaynakçada yer verdik.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Ağustos 7). Aşağıdan Yukarıya. *İkdam*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Aralık 12). Bedbinlikte Bir Fayda Var Mıdır? *İkdâm*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Haziran 1920 5). Camilerimizdeki Manevi Sefalet. *İkdam*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Ekim 30). Darü'l-Bedayi., s. no:8493. *İkdam*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Aralık 15). Gülünç İstanbul. *İkdâm*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Aralık 5). Hafta Muhasebesi. *İkdam*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Ağustos 9). Hafta Muhasebesi. *İkdam*, s. no:8426.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Haziran 21). Hafta Musahabesi. *İkdam*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Kasım 27). Hafta Musahabesi. *İkdam*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Haziran 1). Hafta Musahabesi. *İkdam*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Aralık 11). Hafta Musahabesi. *İkdam*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Ağustos 9). Hafta Musahabesi. *İkdam*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Ocak 17). Hafta Sonu Musahabesi. *İkdam*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Mayıs 27). Karagöz Kimdir? *İkdam*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Mayıs 28). Karagöz'e Dair. *İkdâm*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Kasım 1). Milli Edebiyat I. *İkdam*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Kasım 2). Milli Edebiyat II. *İkdam*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Aralık 6). Müessif Bir İltibas. *İkdam*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Aralık 13). Nikbin Olmanın Faydası. *İkdâm*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Aralık 27). Sahneler ve Mecdualar. *İkdam*.

- Karaosmanoğlu, Y. K. (1920, Ekim 29). Sinemalar. *İkdâm*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Aralık 13). Anadolu ve İstanbul. *İkdâm*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Aralık 18). Anadolu'da Maarif. *İkdâm*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Temmuz 4). Ankara Yolunda. *İkdâm*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Aralık 15). Biraz Edebiyat. *İkdâm*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Temmuz 20). Büyük Dostlarım I. *İkdâm*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Eylül). Büyük Millet Meclisi. *İkdâm*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Nisan 8). Camilerde Mevli. *İkdâm*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Nisan). Hafta Muhasebesi. *İkdâm*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Aralık 11). Halka Doğru. *İkdâm*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Mart 19). *İkdâm*. *Şairlerin Kitabı*, s. no:8628.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Temmuz 6). Ilgaz'ın Eteğinde. *İkdâm*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Şubat 24). Kalem ve Kılıç. *İkdâm*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Temmuz 9). Kastamonu. *İkdâm*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Temmuz 27). Kütahya'dan Simava. *İkdâm*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Ocak 24). Lisanımız Sadeleşti mi? *İkdâm*, s. 8574.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Ocak 24). Lisanımız Sadeleşti mi? *İkdâm*, s. no:8574.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Aralık 28). Maarif Derdi ve Başka Dertler. *İkdâm*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Şubat 6). Rahatını Sevenler. *İkdâm*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Mart 19). *Şairlerin Kitabı*. *İkdâm*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1921, Mart 19). *Şairlerin Kitabı*. *İkdâm*, s. no:8628.

- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Mart 13). Ankara Matbuat Müdüriyeti. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Mayıs 29). Bayramda Duyulan Şeyler. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Şubat 7). Bazı Hadiseler ve Bazı Neticeler. *İkdâm*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Ocak 1). Bedbaht Ona Derler Ki... *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Nisan 25). Bir Şair Nasıl Yetişir? *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Haziran 23). Bizde Sayfiye Hayatı. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Ocak 28). Bizim Zaafımız ve Onların Kuvveti. *İkdâm*.
- 188 Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Ocak 27). Edebi Gençlik. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Nisan 10). Esperanto ve Eski Türkçe. *İkdam*, s. no:9004.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922). *Kiralık Konak*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Aralık 9). Maarifte Usul Buhranı. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Aralık 9). Maarifte Usul Buhranı, *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Mayıs 6). Medrese ve Mektep. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Kasım 15). Münevver Sınıf ve Halk. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Mayıs 8). Nezaket ve Zarafet. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Ocak 22). Okumak ve Okutmak. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Ekim 21). Refet Paşa ve İstanbul. *İkdam*, s. 9193.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Ocak 18). Sair Fi'l-Menamlar Belde-si. *İkdâm*.

- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Kasım 9). Son Nutku Münasebetiyle. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Kasım). Şehrimizdeki Mebuslar Münasebetiyle. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Mart 15). Şiirde Aşk. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Mayıs 22). Teavün ve Tesanüt. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Mart 18). Türk Bediinin Yeni Umde-leri. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Nisan 20). Zayıf Taraflarımız.... *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1922, Ağustos 29). Ziya, Ziya, Ziya! *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1923, Mayıs 10). Bir Tiryakinin Sözleri. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1923, Şubat 4). Cemiyetin Akıbeti. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1923, Haziran 6). Halkın Rüyası. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1923, Şubat 28). Hep Halk İçin. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1923, Nisan 18). Hükümet Şekli. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1923, Mayıs 27). İkbalden Feragate. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1923, Nisan 21). İlk Hür Ramazan. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1923, Temmuz 15). İstanbul Millileştirilmelidir. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1923, Nisan 19). Nagah Zuhur Ay. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1923, Ocak 31). Türk Ocağı'nın Vazifesi. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1923, Mart 31). Türk Ocağına Dair. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1923, Mayıs 5). Vatan Ve Hürriyet. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1923, Haziran 7). Yerli, Yabancı. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1925 , Mart 25). Fazilet ve Demokrasi. *Hakimiyet-i Milliye*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1925, Nisan). Hars ve Mefkûre Edebiyatı. *Türk Yurdu*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1925, Ekim 19). Müzmin Dertler. *Hâkimiyet-i Milliye*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1925, Ocak). Türk Halk Edebiyatı. *Türk Yurdu*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1925, Mayıs 16). Yalnız Hakikat Namına. *Hakimiyet-i Milliye*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1925, Eylül). Yaratıcı Kudret. *Türk Yurdu*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1928, Eylül 22). Dil Encümeni ve Akademi. *Milliyet*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1928, Eylül 21). Fasih Türkçe, Halis Türkçe. *Milliyet*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1928, Kasım 21). Gene Klasizme Dair. *Milliyet*.

190

Karaosmanoğlu, Y. K. (1928, Eylül). Halka Doğru. *Milliyet*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1928, Aralık 31). Halka Doğru Gitmek Ne Demektir? *Milliyet*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1928, Kasım 9). İmla Lügati. *Milliyet*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1928, Kasım 4). İrfan Seferberliği. *Milliyet*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1928, Eylül 23). Lisanda Kapitulasyon. *Milliyet*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1928, Ekim 2). Rönesans. *Milliyet*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1928, Kasım 6). Türkçenin İnkişaf Devresinde. *Milliyet*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1928, Eylül 14). Yeni Harflere Dair. *Milliyet*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1928, Ağustos 21). Yine Yeni Harfleri. *Milliyet*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1928a, 11 7). Yeni Harfler ve Matbuat. *Milliyet*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1928b, 9 8). Halka Doğru. *Milliyet*.

Karaosmanoğlu, Y. K. (1928c, 12 31). Halk Doğru Gitmek Ne Demektir? *Milliyet*.

- Karaosmanoğlu, Y. K. (1928d, 8 21). Yeni Türk Harfleri. *Milliyet*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1929 , Mart 6). Medeni Ahlak. *Milliyet*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1929, Mart 17). Mahut Sayılar Münasebetiyle. *Milliyet*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1929, Haziran 18). Beş Yıl Evvelki Nesil. *Milliyet*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1929, Mart 28). Bize Göre Avrupalılık . *Milliyet*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1929, Şubat 19). Halis Türkçeye Doğru. *Milliyet*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1929, Nisan 5). Halkı Okumağa Alıştırmak İçin. *Milliyet*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1929, Nisan 28). Nazim Hikmet. *Milliyet*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1930, Mart 12). Asıl İsrâf. *Hâkimiyet-i Milliye*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1930, Mart 11). Yeni Türkiye'nin Kıymeti. *Hâkimiyet-i Milliye*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1931, Ocak 30). Medeni Ahlak. *Hakimiyet-i Milliye*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1931, Ekim 20). Recep Beyin Konferansı. *Hâkimiyet-i Milliye*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1932, Ekim). Enderun Şairleri ve Halk Edebiyatı. *Kadro*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1932, Mart). Ham Madde ve Halkla Sanatkâr. *Kadro*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1932, Şubat). Milli Tasarruf ve Halk Edebiyatı. *Kadro*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1932, Ocak). Şairin Bize Anlatacağı Şey Kaldı mı? *Kadro*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1932, Eylül). Türkçe. *Kadro*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1934, Nisan). Eser ve Halk. *Kadro*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1934, Eylül). Moskova Edebiyat Kongresinde. *Kadro*.

- Karaosmanoğlu, Y. K. (1934, Mayıs). Sanat Ölçüleri. *Kadro*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1934, Kasım 2). Yakup Kadri'yle Mülakat, Yaşar Nabi. *Varlık*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1941, Haziran 1). Odise Tercümesi Müna-sebetiyle. *Varlık*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1955, Haziran 20). Öz Türkçeye Dair. *Tercüman*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1956, Haziran). Alaturka Müzik. *Tercüman*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1956, Temmuz 8). Ataç'ın Türkçesi. *Ter-cüman*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1956, Ağustos 21). Edebiyat ve Kültür. *Tercüman*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1956, Temmuz 31). Halk Oyunlarımız. *Tercüman*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1956, Nisan 28). Türk Gazeteciliği. *Ter-cüman*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1956, Eylül 20). Yapmak. *Tercüman*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1956, Eylül 20). Yapmak. *Tercüman*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1956, Ağustos). Yığın Psikolojisi. *Tercüman*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1957, Haziran 15). Nice Hacınn... *Ulus*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1957, Haziran 23). Yeraltı Basını. *Ulus*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1957, Ocak 15). Yılbaşı Kermeslerinden İhtisaslar. *Ulus*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1958, Ekim 8). Nasrettin Hoca'nın İlhami-le. *Ulus*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1960, Temmuz 29). Anayasa Komisyonu-na Bir Teklif. *Ulus*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1960, Ekim 14). Çalışma Seferberliği. *Ulus*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1960, Ağustos). Türk Kültür Derneği. *Ulus*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1960, Temmuz 9). *Ulus*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1961, Eylül 15). Halk Eğitimi. *Ulus*.

- Karaosmanoğlu, Y. K. (1961, Mayıs 11). Halk Eğitimi. *Ulus*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1961, Aralık 16). Senatonun Kararı. *Ulus*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1962, Şubat 13). Demokrasimiz Sağlam Temeller Üstündedir... *Ulus*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1962, Ocak 14). Demokratik Müesseseleri Korumak. *Ulus*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1962, Ocak 4). Dönüşü Olmayan Yol. *Ulus*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1962, Ocak 10). Köyde Eğitim ve Öğretmen. *Ulus*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1969). *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (Nisan, 1923). Vaizlerin Vazifesi. *İkdam*.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (Ocak 1920, Ocak 1920 24). Hafta Sonu Musahebesi. *İkdam*.
- Nayır, Nabi, Y. (1934). Yakup Kakadri ile Bir Konuşma. *Varlık*, 34.
- Polat, N. H. (2015, 12 17). Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974) Türk edip ve diplomatı. *İslam Ansiklopedisi*, 24, s. 465-468.
- Shengelia, T. (2018), *Edebiyat ve Kimlik İnşası (Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Edebiyat Üzerine Düşünceleri)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Topcu, M. (2019). Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü" Hikâyeyi Psikanalitik Yaklaşımla Okuma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, (69), 354-372.
- Topcu, M. (2016). Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Folklor ve Halk Edebiyatı Üzerine Görüşleri. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6 (2/1) , 16-25.
- Uludağ, M. E. (2002), *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Gazete ve Dergi Yazıları*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dilce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Yücel, H. A. (1957). *Edebiyat Tarihimizden*. Ankara.
- Yücel, H. A. (1989). *Edebiyat Tarihimizden*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Geleneksel Müzik

Toplum, Kültür ve Edebiyat

Serdar Erkan

Ankara 2022

Geleneksel Müzik

Toplum, Kültür ve Edebiyat

Yazar
Serdar Erkan

ISBN: 978-625-7305-78-5

1. Baskı
Eylül, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No
46683

Matbaa Sertifika No
46682

 Grafiker®
Yayınları
Yayın No: 442
Web: grafikeryayin.com

**Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt**

 Grafiker®
Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi
1396. Cadde No: 6/A
06520 Balgat-ANKARA
Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx
Faks : 0 312. 284 37 27
E-mail : grafiker@grafiker.com.tr
Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
GİRİŞ.....	9
1. SÖZLÜ KÜLTÜR VE MÜZİK İLİŞKİSİ.....	15
2. GELENEKSEL MÜZİK VE EDEBİYAT İLİŞKİSİ.....	39
2.1. Sözel Edebiyat.....	44
2.2. Şiirsel İletişim.....	46
2.3. Kolektif Öğrenme ve Alışkanlık Belleği.....	52
2.4. Sözlü Kompozisyon Teorisi ve Geleneksel Müzik.....	59
3. MÜZİK, PERFORMANS, BAĞLAM.....	99
3.1. Performans.....	99
3.2. Bağlam.....	120
4. GELENEKSEL MÜZİK VE TOPLUM İLİŞKİSİNDE TEMEL KAVRAMLAR.....	139
4.1. Halk Kavramı ve Müzik.....	140
4.2. Müziğin Sınırları: Yöre.....	152
4.3. Herkesin Sözü: Anonimlik.....	154
4.4. Türleri Düşünmek.....	184
SONSÖZ YERİNE.....	223
BAŞVURULAR.....	225

ÖNSÖZ

Bu çalışma geleneksel müzik araştırmalarında sıklıkla kullanılan bazı kavramlar etrafında genel tartışmaların gerçekleştirildiği özet niteliğinde bir çalışmadır. Kùltür alanında ama özellikle geleneksel kùltür alanında yapılan çalışmaların çoğunda çalışmanın, kendisinden önce yapılan çalışmalara teessùf gönderdiği bir “maalesef” cùmlesi bulunmasına rağmen niyetim daha önce yapılan çalışmaların neyi açıkta bıraktıklarını tartışmak değil; edebiyat, toplum ve müzik kavramları ile kurulmuş üçlü bir zemin üzerinde müziğin ve toplumun mesajını farklı biçimlerde görmeye çalışmak için mevcut tartışmaları da ele alarak geleneksel müziğe yeni bir bakış açısı kazandırmaktır.

Benim uzmanlık alanlarım, başta konservatuar yıllarımda eğitimini aldığım Türk halk müziği olmak üzere yüksek lisans ve doktora seviyesinde akademik çalışmalarla dahil olma fırsatı bulduğum halk edebiyatı alanıdır. Müzik ve edebiyatın sınırsız ortak tartışma alanlarıyla karşılaştırıldığında bu kitabın içeriği kısıtlı görünebilir. Ancak, her biri bir kitapta ele alınması gereken tartışmalar etrafında oluşturulan çalışmaların olgunlaşması ve yayınlanmasını beklemek hiç olmazsa benim için hem üniversite seviyesinde okutulabilecek bir halk müziği dersinin okuma paketini geciktirmesi hem de alandaki çalışmaların halen ciddi bir şekilde yüz yıldır tekrar eden bilgileri yalnızca aktarması nedeniyle can sıkıcıdır. Elinizdeki bu küçük hacimli kitap, içerikteki tartışmalara halk bilimi, edebiyatı ve müziği ekseninde “giriş” oluşturabilecek bir çalışmadır.

Kitabın temel cümleleri, fark edeceğimiz üzere “performans” kavramına ve anına odaklıdır. Performans, kâğıt üzerinde yahut ekranda gördüğümüz metnin, topluluk tarafından, bir aradayken icra edilmesi olarak yalnızca metin değil, icra anında ortaya çıkan ve geçmiş topluluk belleğinin gidebildiği kadar geriye giden anlamların mimiklerden giysilere kadar her şeyi saran özel bilgisidir denilebilir. Bu özellik bizi metni yalnızca metin olarak görmekten alıkoyarak topluluk hakkında soru sormaya yöneltir. Bu kitapta ele alınan konular, performans anına odaklanmakla birlikte bu anlamların neler olduğuna veyahut hangi toplumda hangi anlama sahip olduğuna odaklanmıyor. Ben daha çok, söz sanatını odağıma alarak halk müziğine bakmaya çalışıyorum.

BAŞVURULAR

- Abrahams, Roger D. «Personal Power and Social Restraint in the Definition of Folklore.» *Toward New Perspectives in Folklore* içinde, yazar Americo Parades ve Richard Bauman, 16-30. Austin and London: The University of Texas Press, 1972.
- Abrahams, Roger. «The Complex of Simple Forms.» *Folklore Genres* içinde, yazar Dan Ben-Amos, 193-214. Austin&London: University of Texas Press, 1976.
- Aça, Mehmet. «Halk Şiirinde Tür ve Şekil.» *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* içinde, yazar Öcal Oğuz, Metin Ekici, Mehmet Aça ve Mustafa vd. Arslan, 263-314. Ankara: Grafiker Yayınları, 2004.
- Akbiyık, Savaş. *REPERTUKUL*. 14 11 2020. <https://www.repertukul.com/HASTANE-ONUNDE-INCIR-AGACI-20>.
- Allan, Kenneth. *Çağdaş Sosyal ve Sosyolojik Teori*. Çeviren Aksu Bora, Simten Coşar, Hakan Ergül, Mete Pamir ve Erkal Ünal. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Altınığne, Cemal. *İnce Mehmet Türküsunün (6. varyant) hikâyesi*. 23 11 2020. www.turkudostlari.net.
- Anderson, Benedict. *Hayali Cemaatler*. Çeviren İskender Savaşır. İstanbul: Metis, 2015.
- Arseven, V. «Türk Halk Müziğinin Ezgisel Yapısı Üzerine.» *Türk Halk Müziğinde Çeşitli Görüşler* içinde, yazar Salih Turhan, 15-28. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2000.
- Ashley, Kathleen. «Art in Ritual Context.» *Journal of Ritual Studies* 6, no. 1 (1992): 1-11.
- Assmann, Jan. *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.

- Atila, Osman. «Çekirge Üstüne Yakılmış Bir Türkü.» *Türk Folklor Araştırmaları* Yıl 2; Cilt 1, no. 20 (Mart 1951): 311-312.
- Banti, Giorgio. «Meter.» *Journal of Linguistic Anthropology* 9, no. 1/2 (1999): 155-158.
- Barnard, Alan. *Simgesel Düşüncenin Doğuşu*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012.
- Bascom, William. «Four Functions of Folklore.» *The Journal of American Folklore* 67, no. 266 (1954): 333-349.
- Baudrillard, Jean. *Simulakrlar ve Simülasyon*. 13. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2020.
- Bauman, Richard. *Introduction: Genre, Performance, and the Production of Intertextuality*. UK: Blackwell Publishing, 2004.
- Bauman, Richard. «The Field Study of Folklore in Context.» *Handbook of American Folklore* içinde, yazar Richard M. Dorson, 362-368. Bloomington: Indiana University Press, 1983.
- Bauman, Zygmunt. *Sosyolojik Düşünmek*. İstanbul: Ayrıntı, 2012.
- Ben-Amos, Dan. «Analytical Categories and Ethnic Genres.» *Folklore Genres* içinde, yazar Dan Ben-Amos, 215-242. Austin&London: University of Texas Press, 1976.
- Ben-Amos, Dan. «Halk Bilgisinin (Folklorun) Bağlamı: İmalatlar ve Beklentiler.» *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar III* içinde, yazar Öcal Oğuz, Selcan Gürçayır ve Sunay Çalış, 235-249. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2009.
- Ben-Amos, Dan. «Introduction.» *Folklore Genres* içinde, yazar Dan Ben-Amos, düzenleyen: Meriç [Çev.] Kurtuluş, ix-xxxi. Austin&London: University of Texas Press, 1976.
- Ben-Amos, Dan. «Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru.» *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar* içinde, yazar Gülin Öğüt Eker, Metin Ekici, M. Öcal Oğuz ve Nebi Özdemir, çeviren Metin Ekici, 31-55. Ankara: Milli Folklor, 2003.
- Bennett, Andy. *Kültür ve Gündelik Hayat*. Çeviren Gamze Uçak. İstanbul: Phoenix Yayınları, 2013.

- Berger, Peter L., ve Thomas Luckmann. *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. Ankara: Atf Yayınları, 2018.
- Bloch, Maurice. *Ritüel, Tarih, İktidar*. Çeviren Ümit Hüsrev Yol-sal. Ankara: Dipnot Yayınları, 2013.
- Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969.
- Boyer, Pascal. «Bilişsel Yatkınlıklar ve Kültürel Aktarım.» *Zihin-de ve Kültürde Bellek* içinde, yazar Pascal Boyer ve James V. Wertsch, çeviren Yonca Aşçı Dalar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Carlson, Marvin. *Performans: Eleştirel Bir Giriş*. Ankara: Dost Yayı-nevi, 2013.
- Connerton, Paul. *Toplumlar Nasıl Anımsar*. İstanbul: Ayrıntı Yayın-ları, 1999.
- Çobanoğlu, Özkul. *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ, 2002.
- Çobanoğlu, Özkul. «Sözlü Kompozisyon Teorisi ve Günümüz Halkbilimi Çalışmalarındaki Yeri.» *Dursun Yıldırım Arma-ğanı* içinde, yazar Özkul Çobanoğlu ve Özarslan Metin, 138-170. Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.
- De Fleur, Melvin. «Mass Media as Social Systems.» *The Process and Effects of Mass Communication* içinde, yazar W. Schramm ve D. F. Roberts, 64-83. Urbana: University of Illionis Press, 1974.
- Dönmez, Banu Mustan. *Etnomüzikolojinin Temel Kavramları: Kav-ramlar, Terimler, İsimler*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2019.
- Dundes, Alan. «Folk Ideas as Units of Worldview.» *The Journal of American Folklore* 84, no. 331 (1971): 93-103.
- Dundes, Alan. «Halk Kimdir.» *Milli Folklor*, no. 37 (1998): 139-157.
- Duymaz, Ali. *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- Elçin, Şükrü. *Halk Edebiyatına Giriş*. 12. Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.

- . *Türkiye Türkçesinde Maniler*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1990.
- Eliade, M. *Mitlerin Özellikleri*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2020.
- Finnegan, Ruth. «Sözlü Şiir.» Düzenleyen: Sema Demir. *Milli Folklor* 15, no. 58 (2003): 171-174.
- Foley, John Miles. *Immanent Art: From Structure to Meaning in Traditional Oral Epic*. Bloomington: Indiana University Press, 1991.
- Galtung, Johan. «Cultural Violence.» *Journal of Peace Research*, 1990: 291-305.
- Geertz, Clifford. *Kültürlerin Yorumlanması*. Çeviren Hakan Gür. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2010.
- Güven, Merdan. *Türkiye Sahasındaki Hikâyeli Türküler Üzerine Bir Araştırma [Yayınlanmamış Doktora Tezi]*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Hepp, Andreas. *Medyatikleşen Kültürler*. Çeviren Çiğdem Bozdağ ve Elif Posos-Devrani. Ankara: Dipnot Yayınları, 2014.
- Honko, Lauri. «Empty Texts, Full Meanings: On Transformal Meaning in Folklore.» *Journal of Folklore Research* 22, no. 1 (1985): 37-44.
- Hymes, Dell. «Breakthrough into Performance.» *Folklore Performance and Communication* içinde, yazar Kenneth. Goldstein ve Ben Ben-Amos, 11-74. The Hague: Mouton, 1975.
- James, Wendy. *Törenselle Hayvan: Yeni Bir Antropoloji Portresi*. Çeviren Sevda Çalışkan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- Köprülü, M. Fuat. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ, 2009 [1926].
- Kurtlu, Yasemin, ve Büşra Koçak. «Halk Anlatılarının Epik Kuralları Işığında Bir Destan İncelemesi.» *Current Research in Social Sciences*, 2015: 1-8.
- Lord, Albert. *The Singer of Tales*. Düzenleyen: Stephen Mitchell ve Gregory Nagy. Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press, 2000.

- Mead, George Herbert. *Zihin, Benlik ve Toplum*. Çeviren Yeşim Erdem. Ankara: Heretik, 2017.
- Niles, John D. *Homo Narrans*. Philadelphia/USA: University of Pennsylvania Press, 1999.
- Ong, Walter. *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözü'nün Teknolojileşmesi*. İstanbul: Metis Yayınları, 1995.
- . *Studies in the Evolution of Consciousness and Culture*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1977.
- Poe, Marshall T. *İletişim Tarihi Konuşmanın Evriminden İnternete Medya ve Toplum*. Çeviren Umut Yener Kaya. İstanbul: Işık Yayınları, 2019.
- Reinhard, Kurt, ve Ursula Reinhard. *Türkiye'nin Müziği*. Çeviren Sinemis Sun. Cilt II. II cilt. Ankara: Sun Yayınevi, 2007.
- Renfrew, Colin. «Introduction: Play as the Precursor of Ritual in Early Human Societies.» *Ritual, Play And Belief, in Evolution and Early Human Societies* içinde, yazar Colin Renfrew, Iain Morley ve Michael Boyd, 9-19. United Kingdom: Cambridge University Press, 2018.
- Renoir, Alain. «Oral-Formulaic Rhetoric and the Interpretation of Written Texts.» *Oral Tradition in Context* içinde, yazar John Miles Foley, 103-135. Columbia: University of Missouri Press, 1986.
- Rubin, David C. *Memory in Oral Traditions: The Cognitive Psychology of Epic, Ballads, and Counting-out Rhymes*. New York: Oxford University Press, 1995.
- Toelken, Barre. *The Dynamics of Folklore*. Utah: Utah University Press, 1996.
- Torrey, E. Fuller. *Beynin Evrimi ve Tanrıların Ortaya Çıkışı*. Çeviren Erkan Aktaş. İstanbul: Paloma Yayınevi, 2017.
- Tüfekçi, Nida. «Âşıklarda Müzik.» *Türk Halk Müziğinde Çeşitli Görüşler* içinde, yazar Salih Turhan, 227-243. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2000.

Geç Dönem Çağatay Türkçesiyle Yazılmış
RİSÂLE-İ ATTÂRLIK
(TÂCÜ'R-RİSÂLE)

İNCELEME-METİN-DİZİN-TIPKIBASIM

Dr. Mehmet Mustafa Karaca

Ankara 2022

Geç Dönem Çağatay Türkçesiyle Yazılmış
Risâle-i Attârlık
(Tâcü'r-Risâle)
İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım

Yazar

Dr. Mehmet Mustafa Karaca

ISBN: 978-625-7305-79-2

1. Baskı

Eylül, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 443

Web: grafikeryayin.com

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	7
KISALTMALAR VE İŞARETLER.....	9
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ	11
GİRİŞ.....	13
1. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ.....	13
2. MESLEK RİSALELERİ.....	15
3. YAZMA ESERİN ÖZELLİKLERİ	17
4. ESERİN DİKKAT ÇEKEN BAZI DİL VE İMLA ÖZELLİKLERİ	17
5. ESERİN İÇERİĞİ.....	19
5.1. Attarlık Mesleğininin Kökeni ve İslamdaki Yeri.....	19
5.2. Risalede Yer Alan Din ve Meslek Büyükleri	21
5.3. Sekiz Makam	24
5.4. Tasavvufun Dört Makamı.....	24
5.5. Attarlar	24
5.6. Attarlar için Farz Sayılan Durumlar	24
5.7. Attarlar İçin Vacip Sayılan Durumlar	25
5.8. Attarlar İçin Sünnet Sayılan Durumlar	26
5.9. Tüccarların Uyması Gereken On İki Şart.....	27
5.10. Attarlar İçin Müstehap Sayılan Durumlar.....	27
5.11. Attarlar İçin Bidat Sayılan Durumlar.....	28
5.12. Attarlar İçin Haram Sayılan Durumlar	28
5.13. Tekbir Söylemek ve Tekbir Sahibi Olmak.....	29
5.14. Dualar	30
METİN	31
DİZİN.....	51
SONUÇ.....	125
KAYNAKLAR.....	127
TIPKIBASIM.....	129

ÖN SÖZ

Türk dilinin Batı kolu olan Oğuz Türkçesiyle Anadolu sahasında pek çok eser verilirken aynı şekilde Doğu sahasında da çeşitli kültür merkezlerinde Türk dili ile eşsiz eserler meydana getirilmiştir. Yazılı ürünlerin dışında pek çok edebî tür de kulaktan kulağa aktararak sözlü olarak varlığını devam ettirmiştir. Bu eserlerin pek çoğu da Çağatay Türkçesinin son dönemi olan geç dönem Çağatay Türkçesiyle veya modern lehçesi Uygur Türkçesi ile yazıya aktarılmıştır. Bu türler içerisinde hem Türk dili hem de Türk kültürü açısından önemli bir yere sahip olan meslek risaleleri de vardır. Türk toplumun en canlı tabakalarından birini oluşturan ticaret hayatına ait gelenek ve görenekler bu eserler sayesinde varlığını devam ettirmiş ve ebedileştirmiştir.

Bu çalışmada *Staatsbibliothek zu Berlin Ms. or. oct. 1674* numarada kayıtlı *Risale-i Attarlık* isimli eser incelenmiştir. Çalışma, *Giriş, Metin, Gramatikal Dizin* ve *Tıpkıbasım* olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Çağatay Türkçesi hakkında ve yazma eserin dil ve imla özellikleri ile içeriği hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde eserin çeviri yazılı metnine ve üçüncü bölümde ise eserin gramatikal dizinine yer verilmiştir. Son olarak da yazma eserin tıpkıbasımı eserin sonuna eklenmiştir.

Bu çalışma yayına hazırlanırken özellikle metin ve dizinle ilgili yardım ve desteklerini gördüğüm Dr. Erol Çelik'e, Prof. Dr. Ahmet Navmedov'a, Prof. Dr. Adem Öger'e, Doç. Dr. Hasan Gültekin'e, Doç. Dr. Ali İhsan Yapıcı'ya, Doç. Dr. Erkan Salan'a, Doç. Dr. Hasan Karaca'ya, Dr. Cihan Doğan'a, Dr. Harun Kaya'ya, daima desteklerini gördüğüm Sayın Olcay Kılavuz'a, Sayın Fatih Erdem'e, kardeşlerim Muzaffer Karaca ve Nuri Karaca'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Özellikle doktora eğitimimden bugüne kadar bilgi, tecrübe ve anlayışıyla sürekli desteklerini gördüğüm saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Fatma Özkan'a ve üzerimde emeği bulunan bütün hocalarıma saygı ve şükranlarımı sunarım. Ayrıca zaman zaman ihmal ettiğim aileme, eşime ve kızım Emine Gülce'ye sabır ve anlayışları için teşekkür ederim.

Dr. Mehmet Mustafa KARACA

KAYNAKLAR

- Alper, Serap. (2016). Risâle-i Sâbûn-Gerlik. Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 3, 45-69
- Alyılmaz, Semra. (2011). *Risâle-i Müze-dûzluk (İnceleme-Metin-Dizin)*. Ankara: Elik Yayınları.
- Caferoğlu, Ahmet. (2015). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Clauson, Gerard. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. London: Oxford University Press.
- Çakmak, Serkan. (2016). Jarring Koleksiyonundan Uygurca meslek risaleleri (Giriş-inceleme-metin-dizin). Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi.
- Eker, Ümit. (2018). Son Dönem Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Risâle-i Yafındilik “Örtünme Risalesi” Adlı Eser (Dil Özellikleri, Çevriyazı, Türkiye Türkçesine Aktarma, Tıpkıbasım). Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi, (11), 75-98.
- Eker, Ümit, Zal, Ünal. (2014). Risâle-i Temürçilik. Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi. (4), 11-23.
- Erbay, Fatih. (2012). Çağatay Türkçesiyle Yazılmış İki Risâle: Risâle-i Çârvâdârçılık ve Risâle-i Dihkânçılık. Modern Türklük Araştırmaları Dergisi. (9) 4, 103-124.
- Gönel Sönmez, Tugba. (2017). Risâle-i Müze-Dûzluk (Ayakkabıcılık Risalesi). Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi, 10, 161-162.
- Eckmann, Janos. (2017). *Çağatayca El Kitabı*. (Çev. Günay Karaağaç). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaca, Mehmet Mustafa. (2022). Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Bir Hayvancılık Risalesi: Risale-i Çârvâçılık. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 84- 105.
- Karaca, Mehmet Mustafa. (2022). Risale-i Bakkalçılık Üzerine Bir İnceleme. Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD). 6. Cilt, 1. Sayı, 89-108.
- Kotan, Hüsna. (2019). *Risale-i Serteraş*. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 63, 563-591.

- Necip, Emir Necipoviç. (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. (Çev.: İklil Kurban). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tek, Recep. (2016). *Risale-i Kassâblık ve Özellikleri*”, *Risâle-i Kassâblık*. (Ed. Adem Öger-Filiz Kılıç). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tek, Recep. (2016). *Risale-i Harrâtlık ve Özellikleri*”, *Risâle-i Harratlık*. (Ed. Adem Öger-Recep Tek). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tek, Recep. (2016). “*Risale-i Aşfezlik ve Özellikleri*”, *Risâle-i Aşfezlik*. (Ed. Adem Öger-Recep Tek). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tek, Recep. (2017). “*Risale-i Dehkâncılık ve Özellikleri*”, *Risâle-i Dehkâncılık*. (Ed. Adem Öger-Recep Tek). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tek, Recep (2017). “*Risale-i Mûze-dâzluk ve Özellikleri*”, *Risâle-i Mûze-dâzluk* (Ed. Adem Öger-Recep Tek). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tek, Recep; Öger, Adem. (2017). *Risale-i Nân-vâyılık ve Özellikleri*. (Ed. Adem Öger-A. Turan Türk). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Öger, Adem (2019). Uygur Türklerinde Fütüvvet Kültürü, Fütüvvet-Nâmeler ve Ahilik Teşkilatına Etkileri. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2019/13, s. 1-11.
- Öger, Adem (2016). Uygurlarda Risalecilik Geleneği ve Rengrizlik Risalesi. (Nuriman Abdureşit Kaşgari ile birlikte). *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (41), 2016, 151-183.
- Paçacıoğlu, Burhan (2016). *VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Shaw, Robert Barkley (2014). *Kâşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü*. (Çev. Fikret Yıldırım). TDK.
- Steingass, Francis (1998). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. Beyrut: Typopress.
- Türk Dil Kurumu. (2009). *Güncel Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ünlü, Suat. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Elektronik kaynaklar**
- Kubbealtı Lugatı: <http://www.lugatim.com/> (Erişim Tarihi: 10.04.2022).
- Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.04.2022).
- Türk Dil Kurumu Tarama Sözlüğü: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 28.04.2022).
- Ötüken Türkçe Sözlük: <http://www.otukensozluk.com/> (Erişim Tarihi: 30.04.2022).

Seyyidî [Eş'âr]

Dr. Mutlu M. Aktaş

Ankara 2022

Seyyidî [Eş'âr]

Yazar

Dr. Mutlu M. Aktaş

ISBN: 978-625-7305-80-8

1. Baskı

Eylül, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 444

Web: grafikeryayin.com

**Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt**

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
KISALTMALAR LİSTESİ.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. Hayatı.....	9
1.2. Edebî Kişiliği.....	11

İKİNCİ BÖLÜM

2. SEYYİDÎ'nin DİN VE TASAVVUF ANLAYIŞI

2.1. Din.....	19
2.2. Tasavvuf.....	25
2.2.1. Âlem, Dünyâ.....	25
2.2.2. Akıl.....	26
2.2.3. Dergâh.....	27
2.2.4. Dört Kapı.....	27
2.2.5. Fenâ-Bekâ.....	28
2.2.6. Hicâb, Perde, Tecellî.....	31
2.2.7. Himmet, İnâyet, lutf, kerem, elden tutmak, niyâz.....	32
2.2.8. Mahviyet, Tevâzû, Teslim, Vefâ, Gınâ, Rızâ.....	34
2.2.9. Meclis.....	35
2.2.10. Mürşid, Şeyh, Pîr.....	37
2.2.11. Nefs, Hevâ, Mâsivâ.....	38
2.2.12. Rind, Zâhid.....	46
2.2.13. Sâlik.....	47

2.2.14. Tarîk.....	49
2.2.15. Vahdet, Kesret.....	50
2.2.16. Zühhd, Takvâ, Vera', Sabr, Tevekkül, Huşû', Huzû', Teslîm, İnkıyâd, Rızâ.....	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. NAZIM ŞEKİLLERİ VE TÜRLERİ

3.1. İlahiler	53
3.1.1. İlahilerin Şekil ve Muhteva Özellikleri.....	53
3.1.1.1. Birinci İlahi.....	53
3.1.1.2. İkinci İlahi.....	54
3.1.1.3. Üçüncü İlahi.....	57
3.1.1.4. Dördüncü İlahi.....	59
3.2. Mesneviler	66
3.2.1. Mesnevilerin Şekil ve Muhteva Özellikleri.....	66
3.2.1.1. Birinci Mesnevi.....	66
3.2.1.2. İkinci Mesnevi.....	73
3.3. Murabba	75

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ESERİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

4.1. Eserin Tavsifi	77
4.1.1. Metin Neşri ve İmlası ile İlgili Bazı Teknik Hususiyetler.....	77
4.1.2. Metinde Kullanılan Çeviri Yazı Alfabesi.....	81
4.2. Metin	83
4.2.1. İlahiler.....	83
4.2.2. Mesneviler.....	156
4.2.3. Murabba.....	194
KAYNAKÇA	195

ÖNSÖZ

Klasik Türk edebiyatının beslendiği kaynaklar arasında din ve tasavvuf önemli bir yere sahiptir. Şairlerin tamamına yakını az ya da çok ondan yararlanmıştır. Halk edebiyatında da birçok önemli şair din ve tasavvufi muhtevalı eserleriyle tekke-tasavvuf edebiyatını meydana getirmişlerdir. Her iki gelenekte de tarikat çevresinde yetişmiş ve bir mürşide intisap etmiş şairler eserlerinin büyük kısmında din ve tasavvufu anlatma gayesi taşımışlardır. Mutasavvıf olarak ifade edilen bu şairlerin çoğunda nasihat etmek, yol göstermek ve tekkelerinden edindikleri öğretileri topluma aşlamak maksadı ön plandadır. Bu da hikemi anlayışın ön plana çıkmasına katkı sağlamıştır. Aynı zamanda tutumları edebî yönde ilerlemelerine ve edebiyat alanında üretkenlik göstermelerine yardımcı olmuştur.

Çalışmamıza konu olan eserin şairi Seyyidî de mutasavvıf bir şairdir. Eserinde yer alan 4 ilahi, 2 mesnevi ve 1 murabada dinî ve tasavvufi muhtevayı derinlemesine ele almış, birçok mefhumu anlatmıştır. Kendine has üslubu; sade ve akıcı anlatımı ile birçok kavrama şiirlerinde yer vermiştir. Şairin bilhassa bu özelliğinden hareketle tasavvuf üzerine çalışma yapan araştırmacıların Seyyidî'nin eserinden istifade edeceğini düşünmekteyiz. Biz de çalışmamıza konu olan bu eseri gün yüzüne çıkararak alana katkı sunmayı amaçladık.

Çalışmamızda Seyyidî'nin şiirlerini çeviri yazılı metin hâline getirmenin yanında, eserin tamamına hâkim olan dinî ve tasavvufi muhtevayı yansıtmayı hedefledik. Bu doğrultuda çalışmamızı dört bölümden oluşturmaya karar verdik. Birinci bölümde şairin hayatını ve edebî kişiliğini şiirlerinden yola çıkarak anlattık. İkinci bölümde din ve tasavvuf anlayışını aktarmaya çalış-

tık. Burada öncelikle din ve ibadetle ilgili temel konuları anlat-
 tık. Ayrıca Seyyidî'nin sıklıkla üzerinde durduğu nefis, fenâ-
 bekâ ve vahdet gibi tasavvufi mefhumları kendi bakış açısıyla
 sunmaya çalıştık. Neredeyse bütün beyit ve dörtlüklerde varlı-
 ğını hissettiren tasavvufi mefhumların belli başlılarını verdik.
 Bunu yaparken birbirine konu yönünden yakın olanları bir
 arada vermeye çalıştık. Üçüncü bölümde nazım şekilleri ve
 türlerinin içerikleri, ahenkle ilgili hususiyetler üzerine kısa açık-
 lamalar yaptık. Ayrıca manzumelerde şairin belli bir olay örgü-
 sü şeklinde anlattıklarını hikâyeleştirerek nesire dönüştürdük.
 Dördüncü bölümde metnin tavsifi ve transkribe ederken izledi-
 ğimiz yolları maddeler hâlinde verdik. Son olarak yazmadaki
 sıralamaya uygun olarak manzumeleri Latin harflerine aktardık.

Kaynakça kısmında alıntı yaptığımız çalışmaların yanında
 “Seyyidî” hakkında araştırma yaparken taradığımız Seydî,
 Seyyid ve Seyyidî mahlaslı şairler hakkında kısa bir bibliyog-
 rafya oluşturmaya çalıştık.

Alandaki diğer araştırmacı ve akademisyenler gibi biz de
 çalışmamızın eksiksiz ve hatasız olması hususunda elimizden
 gelen gayreti, samimiyet ve titizlikle gösterdik. Yine de
 kusurlarımızın olması muhtemeldir. Bu bağlamda hatalarımı-
 zın hoş görülmesi en büyük temennimizdir. Akademik anlam-
 da bundan sonraki çalışmalarımızın daha iyi olabilmesi ve
 üzerine daha fazlasını koyabilmemiz için tashih ve tenkitleri-
 nize açık olduğumuzu içtenlikle belirtmek isteriz.

Bu akademik çalışmaya konu olan eserin temininde kolaylıklar
 sağladıkları için Balıkesir Mutasarrıf Ömer Ali Bey Yazma
 Eser Kütüphanesine, akademik anlamda yetişmemde büyük
 katkıları olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Beyhan KESİK'e,
 desteklerinden dolayı değerli eşime teşekkürlerimi sunarım.

KAYNAKÇA

- Abdulkadiroğlu, Abdülkerim (hızl.) (1998). *İsmail Belîğ Göldeste-i Riyâz-ı İrfân*. Ankara: Anıl Matbaası
- Akbayar, Nuri (hızl.) (1998). *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî (Yâhud Tezkîre-i Meşâhir-i Osmânî)*. C. 5. İstanbul: Kùltür Bakanlığı-Tarih Vakfı Ortak Yay.
- Akçay, Gülçiçek, “SEYDÎ, Seyyid Ahmed Mîrzâ”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seydi-seyyid-ahmed-mirza>, [Erişim Tarihi: 24.07.2022].
- Akpınar, Yavuz (2009). “Seyyid Azim Şîrvânî”. *İslam Ansiklopedisi*. C. 37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Aksoyak, İsmail Hakkı, “SEYYİD, Muhammed Sa’id Ağa” <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyyid-muhammed-said-aga>, [Erişim Tarihi: 24.07.2022].
- _____, “SEYYİD, Seyyid Mesud Efendi”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyyid-seyyid-mesud-efendi>, [Erişim Tarihi: 24.07.2022].
- Algöl, Hüseyin ve N. Azamat (1995). “Emir Sultan”. C.11. *İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yay.
- Ali Emirî (1328). *Tezkire-i Şu‘arâ-i Âmid*. C. I. Matba-i Âmidî.
- Arslan, Mehmet, “SEYYİD, Mehmed Emîn Efendi”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyyid-seyh-seyyid-ahmed-hicabi>, Erişim Tarihi: 24.07.2022].
- Ayva, Aziz (2005). *Konya Âşıklık Geleneği ve Âşık Ataroğlu Hayatı-Sanatı-Şiirleri-Şiirlerinin Tahlili*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____, “GİRYÂNÎ, Seyit”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/giryani-seyit>, [Erişim Tarihi: 24.07.2022].

- Bağirov, Kamil Mir (1959). *Seyyid Azim Şirvanî*. Bakü: Azerbaycan Uşak: Gençler Edebiyatı Neşriyatı.
- Bayram, Ömer (hzl.)(2013). *Seyyid Azim Şirvanî'nin Gazelleri*. Ankara: Akçağ Yay.
- _____, (hzl.) (2005). Azerbaycan Sahası Tezkireleri ve Seyyid Azim Şirvanî'nin Tezkiresi. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- _____, (2004). “Kafkasya’da Bir Şair ve Tarihçi: Seyyid Azim Şirvanî”. *Journal of Caucasian Studies*. Fikret Elma. Bakü: Adiloğlu Yay.
- _____, “SEYYİD, Azim Şirvânî”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyyid-azim-sirvani>, [Erişim Tarihi: 24.07.2022].
- Bursalı Mehmed Tâhir (2000). *Osmânî Müellifleri*. C. I. Ankara: Bizim Büro Yay.
- Cunbur, Müjgân (2007). “Saîd”. *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. C. 7. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.
- _____, (2007). “Seyyid”. *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. C. 4. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.
- _____, (1968). *Başakların Sesi*. Ankara: Şark Matbaası.
- Çapan, Pervin (hzl.) (2005). *Mustafa Safâyi Efendi Tezkire-i Safâyi, İnceleme-Metin-İndeks*. Ankara: AKM Yay. 81-82.
- Çeçen, Mehmet Korkut, “SEYDÎ, Zübâb Seyyid Ahmed Efendi”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seydi-zubab-seyyid-ahmed-efendi>, [Erişim Tarihi: 24.07.2022].
- Çifçi, Ömer (hzl.). Fatîn Davut, Hâtimetü’l-Eş’âr, (Fatîn Tezkiresi). Ankara: KTB. Yay. E-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83503/fatin-davud---hatimetul-esar.html> [Erişim Tarihi: 24.07.2022].
- Çift, Salih (2004). “Bursa’da Bir Mısıri Dergâhı ve Son Postnişini: Seyyid Baba Tekkesi ve Seyh Sabit Efendi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2): 197-214.

- Dilçin, Cem (2016). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Eraslan, Kemal (1993). "Çağatay Edebiyatı". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 8. İstanbul: TDV Yay.
- _____, (hzl.) (2001). *Alî Şîr Nevâyî, Mecâlisü'n-Nefâyis*. C. 1. Ankara: TDK Yay.
- Erdem, Sadık (hzl.)(2013). *Tezkire-i Şuarâ-i Yümnî*. Ankara: TTK Yay.
- Erdem, Sadık (hzl.) (2013). *Alî Enver Semâ-hâne-i Edeb (Mevlevî Şairler)*. Ankara: TTK Yay.
- Erdem, Sadık (hzl.) (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâsı (İnceleme-Tenkitleli Metin-İndeks-Sözlük)*. Ankara: AKM Yay.
- Ergün, Sâdeddin Nüzhet (1936). *Türk Şairleri*. C.1. İstanbul: Suhu-let Basımevi.
- Gazimihal, Mahmut Ragıp (1945). "Konyalı Halk Musikicileri II". *Folklor Postası*, 1 (10): 3-4.
- Genç, İlhan (hzl.) (2000). *Esrar Dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyeye*. Ankara: AKM Yay.
- Gider, Mahmut (2011). *Seyyid Mehmed Emin Efendi Divanı Tenkitli Metin- İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Gider, Mehmet, "SEYYİD, Mehmed Emîn Efendi", [http://teis.yesevi.edu.tr/ %20madde-detay/seyyid-mehmed-emin-efendi](http://teis.yesevi.edu.tr/%20madde-detay/seyyid-mehmed-emin-efendi), [Erişim Tarihi: 24.07.2022].
- Hüseynov, Sadık (1987). *Seyyid Azim Şirvanî*. Bakı: Yazıcı.
- İnce, Adnan (hzl.) (2005). *Tezkiretü 'ş-Şu'arâ Sâlim Efendi*. Ankara: AKM Yay.
- İpekten, Haluk (2012). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yay.
- İpekten, Halûk, M. İsen, R. Toparlı, N. Okçu ve T. Karabey (1998). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: KTB Yay.

- Kaçar, Mücahit (2018). “Kadıızâdelilerin Din ve Ahlâk Anlayışını Yansıtan Bir Eser: Seyyidî'nin Şifâ-i Kulûb'u”, *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 / 3, Haziran, s. 77-96.
- Kaplan, Yunus, “SEYYİD, Uşşâkî-zâde Seyyid Mehmed Sadreddin Efendi” <http://teis.yesevi.edu.tr/%20madde-etay/seyyid-ussakizade-seyyid-mehmed>, [Erişim Tarihi: 24.07.2022].
- Kara, Mustafa (2010). *Niyazî-i Mısri*. Ankara: TDV Yay.
- _____, (1995). “Fenâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.12., İstanbul: TDV Yay.
- Kesik, Beyhan, “EDİB, Seyyid Mehmed Edib Efendi”, <http://teis.yesevi.edu.tr/%20madde-detay/edib-seyyid-mehmed-edib-efendi>, [Erişim Tarihi: 24.07.2022].
- _____, “SEYYİD, Şeyh Hâfız Seyyid Ahmed Efendi (Esmâ-i Erbain)”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyyid-seyh-hafiz-seyyid-ahmed>, Erişim Tarihi: 24.07.2022].
- 198 Kıpay, Ebru, “SEYYİD, Abdurrahman Nesib Dede”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyyid-abdurrahman-nesib-dede>, [Erişim Tarihi: 24.07.2022].
- Köksal, M. Fatih (hzl.) (2012). *Edirneli Nazmî, Mecma'u'n-Nezâ'ir*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292688/h/edirneli-nazmi-mecmaun-nezair.pdf> [erişim tarihi: 20.09.2013].
- Köprülü, Fuad, (1981). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- Kurnaz, Cemal ve Mustafa Tatçı (hzl.) (2001). *Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî- Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*. C. 1. Ankara: Bizim Büro Yay.
- Kuru, Selim Sırrı (2004). “Sevgiliye Mektuplar, Diğer Dehnâmeler Işığında Seydî Ahmed Mirza'nın Ta'âşşuknâmesi”. *Journal of Turkish Studies* 28 (3): 109-125.
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmânî*. C.1. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Memmedov, Heyrulla (2005). *Seyid Ezim Şirvani, Seçilmiş Eserleri*. Bakı: Çarşoğlu Neşriyatı.

- Muhtaroglu, Vilayet (hzl.) (1993). "Seyid Ezim Şirvânî". *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi. Azerbaycan Türk Edebiyatı*. C. 3. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay.
- Müstakîm-zâde Süleymân Sa'deddin (1928). *Tuhfe-i Hattâtîn. İstanbul*.
- Oğraş, Rıza (hzl.) (2001). *Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-Endûz'u İnceleme-Metin* <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10734,bahcepdf.pdf>. 28-29..
- Özay, Yeliz, "SEYYİD, Seyyid Mehmed Efendi", <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyyid-seyyid-mehmed-efendi>, [Erişim Tarihi: 24.07.2022].
- Özcan, Abdulkadir (hzl.) (1989). *Şeyhî Mehmed Efendi Şakâ'ik-i Nu'mâniyye ve Zeyilleri "Vakâyiü'l-Fuzalâ*. C. 3. İstanbul: Çağrı Yay.
- Özcan, Gülsüm (2013). Seyyidi'nin Fıkh-ı Ekber Tercümesi Olan Manzume-i Akaid Adlı Eseri ve Muhtevası, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2) , s. 513-531.
- Özcan, Nuri (1988). "Abdurrahman Nesîb Dede", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 1. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Özkoçer, Sezer (1968). *Seyyid Ahmed Mirzâ, Ta'aşşuknâme*. Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Pala, İskender (2002). "Kün", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.26., İstanbul: TDV Yay.
- Parlatır, İsmail (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yay. 1277
- Rüstemov, Süleyman (hzl.) (1969). *Seyid Ezim Şirvani Eserleri II*. Bakı: Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Neşriyyatı.
- Sertkaya, Ayşe Gül (2007). "Seydî Ahmed Mirzâ'nın Ta'aşşuknâme Adlı Mesnevîsinin Yeni Bir Yazma Nüshası Üzerine". *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*. Ankara: TDK Yay.

- Sona, Fatih, “SEYYİD ALİ”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyyid-ali>, [Erişim Tarihi: 24.07.2022].
- Şemseddin Sami (1996). *Kamûsu'l-A'lâm*. C.4. Ankara: Kaşgar Neşriyat.
- Tanrıkorur, Barihüda (2004). “Mevleviyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.29, İstanbul: TDV Yay.
- Uludağ, Süleyman (2006). “Nefs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.32., İstanbul: TDV Yay.
- _____, (1995). “Fakr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.12., İstanbul: TDV Yay.
- Ünver, Niyazi (2003). “Edîb”. *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı. Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*. C. 3. Ankara: AKM Yay.
- _____, (2007). *Divan Şiirinde Tasavvuf*. Ankara: Birleşik Yay.
- Yağız, Gülseren (2004). *Kasımzâde Seyyid Muhammed El-Bursevî Divânı Transkripsiyonlu Metni*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Yavuz, Yusuf Şevki (1992). “Bezm-i Elest”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.6., İstanbul: TDV Yay.

HALKBİLİMİ ve METAVERSE

Yeni Dünyaların Beşğinde

Dr. Sacide Fikret Çobanoğlu

Ankara 2022

Halkbilimi
ve
Metaverse:
Yeni Dünyaların BeŒiĒinde

Yazar
Dr. Sacide Fikret obanoĒlu
sacidecobanoglu01@gmail.com

ISBN: 978-625-7305-81-5

1. Baskı
Eylül, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No
46683

Matbaa Sertifika No
46682

Grafiker®
Yayınları
Yayın No: 445
Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt

Grafiker®
Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Œti.

OĒuzlar Mahallesi
1396. Cadde No: 6/A
06520 Balgat-ANKARA
Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx
Faks : 0 312. 284 37 27
E-mail : grafikер@grafiker.com.tr
Web : grafikер.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluĒu yazarına aittir.

Dr. Sacide Fikret Çobanoğlu

Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni, okul müdürü, akademisyen, yazar. 10 Kasım 1968 tarihinde Bursa'da doğdu. İlkokul eğitimi Bursa Setbaşı İlkokulu'nda, orta ve lise eğitimini Bursa Kız Lisesi'nde tamamladı. Hacettepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Halkbilimi Anabilim Dalı'ndan 1992 yılında mezun oldu. Türk dili ve edebiyatı

öğretmeni olarak çalışmaya başladı. Yüksek lisansını Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Enstitü Anabilim Dalı'nda *Konuşmalık Türlerde Bir Anlatım Tutumu Olarak Nasihatler* adlı tezini vererek tamamladı. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde *Halkbilimi Bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nin Halk Felsefesi ve Metaetiksel Çözümlemesi* adlı tezini vererek doktorasını tamamladı.

Dr. Sacide Fikret Çobanoğlu;

Türk Halkbilimi alanında ulusal ve uluslararası dergilerde makaleler yayınlamış, yurt içinde ve yurt dışında uluslararası kongrelere katılıp bildiriler sunmuştur. Çobanoğlu'nun *Sözlü Edebiyat ve Anlatım Tutumu* adlı akademik çalışması 2018 yılında Akçağ Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Yaratıcı yazarlık alanında; Türk destanlarını metinlerarasılıkla masal formunda yeniden yaratarak ortaya koyduğu çalışması *Türk Mitolojisinden Masallar*, 2004 yılında Yurt Yayınları; Türk dünyasında yaşanan göçleri konu ettiği *Med Vakti Gelen Kuşlar*, 2005 yılında Berikan Yayınları, farklı konularda hikâyelerini bir araya getirdiği *Çerçileşen Zamanın Türküğü*, 2005 yılında Berikan Yayınları, paralelvrenler teorisini Türk tasavvuf felsefesiyle sentezleyerek toplumsal cinsiyetçilik eleştirisini atlas mitinden tulpar mitine kadınların kendi olma mücadelesi bağlamında dile getirdiği romanı *Meridyenin Meryemleri*, 2021 yılında Akçağ Yayınları, *Türk Mitolojisinden Masallar I ve II*, ilk baskısı 2020, ikinci baskısı 2022 yılında Bilge Kültür Sanat Yayınları tarafından yayınlanmıştır; yazarın *Uluçami'nin Vao'ları Altında Bülbül ve Gani'nin Hikâyesi* adlı hikâyesi *Bursa Hanları Hikâye Yarışması*nda seçici kurul tarafından ikincilik ödülüne; *Bazdar Kafesi* adlı hikâyesi *Ümraniye 18. Geleneksel Hikâye Yarışması*nda seçici kurul tarafından mansiyon ödülüne layık görülmüştür. Hacettepe Üniversitesi, Türk Halkbilimi Bölüm Başkanı Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu ile evli ve iki çocuk annesidir. 2021 yılında emekli olan yazar, akademik ve yaratıcı yazarlık çalışmalarına devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	9
SÖZBAŞI	15
GİRİŞ	25
1. Metaverse Nedir?.....	28
2. Büyük Dijital Patlama: Metaverse’de Türkiye Olarak Oyun Kurucu Olmak.....	36
3. Toplum 1.0’dan, Toplum 6.0’a; Endüstri 1.0’dan, Endüstri 6.0’a İnsanlığın Metaverse’e Uzanan Yolculuğu.....	50
3.1. Toplum Modelleri.....	52
3.1.1. Toplum 1.0 (Avcı-Toplayıcı Toplum).....	52
3.1.2. Toplum 2.0 (Tarım Toplumu).....	52
3.1.3. Toplum 3.0 (Sanayi Toplumu).....	53
3.1.4. Toplum 4.0 (Bilgi Toplumu).....	54
3.1.4.1. Siber güvenlik.....	55
3.1.4.2. Siber/fiziksel sistemler.....	55
3.1.4.3. Bulut Teknolojisi.....	55
3.1.4.4. Akıllı fabrikalar.....	55
3.1.4.5. Nesnelerin interneti.....	56
3.1.4.6. Öğrenen robotlar.....	56
3.1.4.7. Büyük veri.....	56
3.1.4.8. Sanal gerçeklik.....	56
3.1.4.9. Üç boyutlu yazıcılar.....	56
3.1.5. Toplum 5.0 (Süper Akıllı Toplum).....	56
3.1.5.1. Yapay zeka.....	57
3.1.5.2. Blokzinciri.....	60

3.1.5.3. Kuantum hesaplama.....	61
3.1.5.4. Bulut teknolojileri.....	62
3.1.4.5. Nesnelerin interneti.....	62
3.1.4.6. Sanal gerçeklik/ Arttırılmış gerçeklik/ Karma gerçeklik.....	63
3.1.4.7. Uygulama programlama arayüzleri (API).....	64
3.1.4.8. Büyük veri analitiği.....	65
3.1.4.9. Toplum 5.0'ın Unsurları.....	66
3.1.4.10. Toplum 5.0'ın Beklenen Sonuçları.....	67
3.1.6. Toplum 6.0.....	69
4. Sanayi Devrimleri.....	69
4.1. Endüstri 1.0 (Birinci Sanayi Devrimi).....	70
4.2. Endüstri 2.0 (İkinci Sanayi Devrimi).....	71
4.3. Endüstri 3.0 (Üçüncü Sanayi Devrimi).....	72
4.4. Endüstri 4.0 (Dördüncü Sanayi Devrimi).....	72
4.5. Endüstri 5.0 (Beşinci Sanayi Devrimi).....	73
4.6. Endüstri 6.0 (Altıncı Sanayi Devrimi).....	73
5. İnsan Neden Gerçek Yaşam Yerine Sanal Bir Yaşamı Tercih Eder?.....	74
5.1. Sanal Bebek/Sanal Hayvan.....	74
5.2. FarmVille Oyunu.....	77
5.3. Second Life Uygulaması.....	80
5.4. Facebook Horizon Uygulaması.....	81
6. İnsanın "Hayatın Anlamı Nedir?" Kadim Sorusuna Bir Cevap Olarak: Metaverse.....	91
7. Gılgamış'tan Bu Yana Ölümsüzlüğü Arayan İnsanın Gerçeklik Algısı ve Nesnelere Anlam Yükleme Noktasında: Metaverse.....	101
8. Fen Bilimlerinin Sosyal Bilimler Açılımında Özgür İradenin Tanımlanması Noktasında: Metaverse.....	120

8.1. Fen Bilimlerinin Çığır Açan Bulguları.....	120
8.1.1. Newton ve Kuantum Mekanikleri.....	121
8.1.2. İnsanlığı Şaşkına Çeviren Bir Deney: Çift Yarık Deneyi.....	122
8.1.3. Schrödinger'in Kedisi.....	125
8.1.4. Schrödinger'in Kedisi Düşünce Deneyine Getirilen Zayıf ve Güçlü Kopenhag Yorumları.....	126
8.1.5. Süper Determinizm Yorumu	127
8.1.6. Paralel Evrenler/Çoklu Evrenler Kuramı.....	127
9. Fen Bilimlerinin Bulgularının Sosyal Bilimler Açılımında Özgür İrade	129
9.1. Kuantum Fiziğinin Düşünce Akımları Üzerine Etkisi Bağlamında Özgür İrade.....	129
9.2. Kuantum Mekanğinde Çift Yarık Deneyi ve Schrödinger'in Kedisi Düşünce Deneyinin Sosyal Bilimler Açılımı Bağlamında Özgür İrade.....	131
9.3. Süper Determinizm Yorumunun Sosyal Bilimler Açılımı Bağlamında Özgür İrade.....	134
9.4. Paralel Evrenler/Çoklu Evrenler Kuramının Sosyal Bilimler Açılımı Bağlamında Özgür İrade ve Metaverse	139
9.5. Fen Bilimlerinin Bulgularının Sosyal Bilimler Açılımı Bağlamında Metaverse.....	142
10. Semavi Dinlerin ve New Age Hareketinin (Bilinç Arttırıcı Akımlar) Metaverse'deki Yeri.....	145
10.1. Semavi Dinlerde Sekülerleşme ve Semavi Dinlerin Metaverse'deki Yeri	145
10.2. New Age Hareketinin (Bilinç Arttırıcı Akımlar) Metaverse'deki Yeri	162
10.3. Kuantum Fiziğinin New Age Akımlar Üzerine Etkisi.....	166

11. Yeni Bir Kavram Olarak Metaverse’de Kültürel Ergonomi ve Sosyal Teknoloji.....	176
11.1. Ergonomi ve Kültürel Ergonomi; Kültürel Ergonomik Süreç ve Kültürel Ergonomik Yapı.....	179
11.2. Sosyal Teknoloji.....	182
12. Dijital Dünyada Halkbilimcilerin Sahip Olması Gereken Beceriler.....	182
13. Metaverse’de Halkbilimciler Rolü ve Halkbilimcilerin Metaverse Meslekleri.....	188
14. Ulus-devlet, Küreselleşme ve Milliyetçilik Bağlamında Metaverse.....	219
15. Türk Kültür Ergonomisi ve Halkbilimsel Metaetik Kuram Bağlamında Yeni Bir Kavram Olarak Dede Korkut Etik Koduyla Metaetikverse.....	225
15.1. Dijital Dünyada Etik Sorunları.....	225
15.2. Metaetikverse Nedir?.....	230
15.3. Halkbilimsel Metaetik Kuram.....	232
15.4. Dede Korkut Etik Kodu.....	236
16. Dede Korkut Kültür Metaverse’lerine Dede Korkut Etik Kodu’yla Metaetikverse’ün Tanımlanması.....	238
17. Ve Benim Ütopyam: Halkbilimsel Metaetik Kuram Bağlamında, Türk Kültür Ergonomisi Işığında, Dede Korkut Etik Koduyla Metaetikverse ile Toplum 7.0!.....	249
SON SÖZ	253
KAYNAKÇA	259
DİZİN	275

TAKDİM:
**İlmi Nesiller Tamamlarsa
Neyin Eksikliğidir Yaşadığımızı?**
Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu

İlim, evreni ve evren içindeki her şeyi en başta kendimizi anlama veya anlamlandırma eylemimizdir nerden gelip nereye gidiyor; işte bütün mesele budur. Hacettepe Üniversitesi'nde Türkoloji çalışmalarını başlatan ve Hacettepe Halkbilimi Ekolünü kuran hocamız Prof. Dr. Şükrü Elçin derslerinde, hocası ve Türkbilim araştırmalarının ülkemizdeki kurucu babası Prof. Mehmet Fuad Köprülü'nün *İlmi nesiller tamamlar* sözünü sık sık tekrar ederdi. Bu sözle bir yanıla disiplinimizin nerde ne zaman başladığı anlatılırken diğer yanıla da şu anda nerede ve nasıl bir anlayış ve yapılanış içinde bulunduğumuz eleştirel olarak ortaya konulur ve geleceğe yönelik olarak hesaplamalar, planlamalar, yönlendirmeler yöntem ve yorumun esas alacağı kuramsal çerçeveler tartışılabilirdi. Merhum Köprülü, bütün Türk Halkbilimi öğrencilerinden (çalışanlarından) az veya çok ama bir yönü ve yanıla mutlaka "özgün" bir katkıyı onun ifadesiyle "kum tanesi"ni, alanımıza kazandırarak birbiri ardınca gelen ve birbirini tamamlayan nesiller olarak men-sup bulunduğumuz bilimsel disiplini ya da ilmi, daha derin, olgun, kapsayıcı ve bütüncül bir hale getirerek milletimize ve insanlığa hizmet edebileceğimizi çağrıştırmaktadır.

Bir başka ifadeyle sadece ülkemizde değil evrensel olarak da *İlmi nesiller tamamlar* ilkesinin doğru ve geçerli olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu bağlamda, 16. yüzyılda N. Kopernik, döneminin en güçlü ve otoriter kurumu olan kilisenin de benimsediği "Dünya Merkezli Evren" anlayışınının tam tersi olan "Güneş Merkezli Evren" anlayışını

ortaya atıp zamanla bu anlayışın kuşaktan kuşağa okuldan okula yayılıp yaygınlaşması günümüzdeki fizik, uzay ve evren kabullerinin oluşmasını sağlayışı ilk akla gelen örnekler arasındadır. Aynı şekilde 17. Yüzyılda Halkbilimi düşüncesinin dayandığı üç filozoftan ilki olan Giambattista Vico'nun da son derece önemli bir eksik ve gediği tamamladığını söyleyebiliriz. Bir başka ifadeyle, Kopernik devrimiyle yeniden yapılanan 17. yüzyılın düşünce dünyası tamamen doğa bilimleriyle ilgilenmiş ve kesin, gerçek, güvenilir bilgiyi bulma yolunun ancak bu şekilde mümkün olduğu iddiasıyla şekillenmiştir. Bu iddia ve görüşü destekleyen hatta geliştiren bilim insanlarından birisi olan Descartes de tarihin doğa bilimleri gibi nitelikli bilgiye ulaşmanın yolu olmadığını söylemiş ve geniş kitleleri bu düşüncesiyle etkilemiştir. Bu gelişmeler bağlamında filozof Vico, "Yeni Bilim" adını verdiği, sosyal bilimleri tanımlayıp tasnif ettiği kendine özgü bir bilim modeli ortaya koymuştur.

10

Nitekim, 18. yüzyılın Fransa'sında yetişen sıradışı kültür ve sanat adamlarının başlattıkları "Aydınlanma" günümüzün tam tersine çok sevilen peşinde gidilen hatta perestij edilen bir yapılanma olarak algılanmamıştır. Hatta Fransa'nın 630 prensliğe bölünmüş komşusu Almanya, ya da nerdeyse %35 Fransızca konuşanların kantonlarından oluşan İsviçre ve İspanya gibi komşuları tarafından zaten askeri, ekonomik ve siyasi olarak son derece güçlü bir ülke olan Fransa'nın ve Fransızcanın kültürel olarak da hegemonyasının yolunu açan bir "kültür emperyalizmi" olarak kabul edilmiştir. Fransız kültür emperyalizmi olarak algılanış ve bu korkuyu yenme amaçlı olarak yapılanların başında İsviçreli Vico'nun en eski çağlardan beri ezberlenerek kulaktan kulağa yayıla gelen sözlü kültür ve edebiyat ürünlerinin derlenerek değerlendirilmesi önerisini "İsviçre tarihçiliği" adıyla hayat geçirmeleri gelir. Tam da bu çalışmaların nerdeyse başlangıcında Almanca konuşan bir kantonda adı o güne kadar duyulmamış ve varlığından haber-

siz olunan “Nebelungen” adlı bir epik destanın keşfedilip yayınlanması, o günün Avrupa ve diğer Batı dünyası aydınlarında adeta bir bomba tesiri yapmıştır. Öncelikle geç Hıristiyan olup toprağa en son yerleşen ulus olmaları nedeniyle “Hans” gibi bir yönüyle Hunları da çağrıştıran stereotipik ifadelerle anılan Almanların devrin telakkisiyle, “mitlerden” ve “mitik zaman”dan (mythic age) hemen sonra “kahramanlık çağı”nda (heroic age) yaratılan “kadim bir millet” statüsüne yükselmesini sağlamıştır. Elbette bu sözü edilen gelişmenin paramparça “Almanlık”tan birleşik ve bütün bir “Almanya” hayaline yürüyen ve yaklaşık yüz yıllık bir süreçte bunu gerçeğe dönüştüren filozof Herder’in, bir bakıma filozof Vico’nun izini daha da derinleştirip sürek sistemleştirdiği ve “Halkbilimi”ne (Volkskunde) dönüştürdüğü yeri ve katkıları emsalsizdir.

Herder bir yönüyle “aklı” yücelten Aydınlanma karşısında “gelenekleri” ve onların ulusa, ulusların da insanlığa olan katkılarının hem tasarımcısı hem de davacısı olur. O, bu sürece temel kavramlarından olan “halk” (das volk) ve aydınların halkın sahip olduğu sözlü kültür ve edebiyatı derleyip değerlendirme yöntemi olarak “halka doğru hareketini” formüle etme, o güne kadar aydınların dikkatini bile çekmeyen vulgar “halk şarkılarını” (volks lied) adıyla derleyip 2 cilt halinde bu işin praxis ve pratiğinin de nasıl yapılacağını ortaya koyarak “Romantik Ulusalçılık” akımını başlatacaktır. Bizim bu bir cümleyle ifade ettiğimiz süreç Halkbiliminin 19. yüzyılda özellikle Fransız İhtilalinin de tesiriyle “ulus devlete” yürüyen ulusların temel motivasyon kaynağı ve yöntemini oluşturacaktır. Hatta tabir caizse söz konusu halkbilimi rüzgarı Finlandiya gibi tarihte hiç var olmamış bir devleti ona temel teşkil eden milleti ve Kalevala epik destan hareketiyle yaratacaktır. Ünlü Sırp halkbilimcisi Vuk Karadžić aynı formülasyonla “Kosova Epik Destanı”nu ve Sırp Milliyetçiliğini ve en nihayet Sırbistan’ı inşâ edecektir.

Balkan dediğiniz yarısı bal yarısı da kanla dolu bir kazan bir kez birisi hareket geçti mi durmaz. Sırlara, Hırvatlar, Arnavutlar, Bulgarlar, Makedonlar, Karadağlılar, Romenler ve hatta Romanlar bile derlene toplana itile kakıla bir şekilde Devleti ali Osman'ın karşısına çıkacak her fırsatta daha çok kan akacaktır. Osmanlı Devleti ve Türk Milleti olarak doğrudan taraf olmamız hasebiyle 19. yüzyılı sarıp sarmalayan bu "ulus devlet inşâ hareketi"nin metodolojisi ve kuramsal çerçevesi olarak Halkbilimi disiplinin evrensel olarak tanınma ve yayılma hareketine 1913 yılına kadar son derece her şeyin farkında ve şuurunda bir üst akıl olarak taraf olmadığımız gibi devletimizi korumak için bir de karşı çıkarız ve Osmanlılık, İslamcılık gibi sosyo-kültürel ve politik saha ve safhaları olan koruyucu ve devletimizi kollayıcı paradigmlar geliştirir bunlara dayalı politikalarımızı hayata geçiririz. Önce Osmanlılık'ın ardından Abdülhamit'in İslamcılık politikasının iflas etmesiyle ya da Osmanlı Devleti'nin bünyesinde yer alan önce Hıristiyanların sonra da Müslüman milletlerin herbirinin kendi "ulus devletleri"nin peşine düşüp ayrılmasıyla 1908 sonrası II. Meşrutiyetin de bu süreci durdurmak şöyle dursun hızlandıran bir katolizöre dönüşmesiyle birlikte Osmanlı Devleti'nin kurucu millet olan Türklerin de kendi "ulus devlet"lerini kurma fikri olarak Türkçülük ideolojisi ve politikası gelişecektir. Bu süreç nerdeyse başından beri Ziya Gökalp (1876-1924) başta olmak üzere Avrupa ve bütün dünyada olduğu gibi "Halkbilimi"ne özel bir görev, yer ve önem verilerek dünyada ve diğer toplumlarda gösterdiği başarılı sonuçları almaya matuf olarak bizde de harekete ve hayata geçirilecektir.

Araştırmaları yakından ve karşılaştırmalı olarak incelendiğinde 1912 yılından itibaren Türkçülük Hareketi'nin en önemli teorisyeni haline gelen Ziya Gökalp'ın Avrupa'daki "halkbilimi ulus devlet ilişkisi" sürecini son derece iyi bilip yakından takip ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim, Ziya

Gökalp tarafından yazılan ve resmi olarak halkbiliminin ülkemizde tanıtılmasına yönelik ilk yazı olarak kabul edilen “Halk Medeniyeti I: Başlangıç”, adlı çalışmasını, Herder’den mülhem “Halka Doğru” adlandırmasıyla çıkan bir dergide 23 Temmuz 1913 tarihinde yayınlaması bile son derece dikkat çekicidir. Dahası, Gökalp millî şuurun, millî ruhun uyandırılmasında, millî kültürün ortaya çıkarılmasında, doğrudan Herder’in formülasyonunu takip ederek “halka doğru” gidilmesi gerektiği kanaatindedir. Bunun niçin ve nasıl yapılması gerektiğine dair yazılarının yanı sıra o da bizatihi halka doğru giderek başta masallar olmak üzere Türk mitolojisinden toplumsal ahlaka kadar hemen her halkbilimsel alanda araştırmalar yaparak muhteşem bir külliyat halinde yayınlayacaktır. Onun “halkiyyat” adıyla dilimize kazandırdığı “folklor araştırmaları” zamanla “halkbilgisi”, “budun bilgisi” vb adlandırma gayretleriyle sonunda “Türk halkbilimi” adlandırmasının yayılıp yaygınlaşmasıyla sonuçlanacaktır.

Ancak M. Kemâl Atatürk’ün “fikrimin babası” diyerek övdüğü Ziya Gökalp’ın fikri mimarı olduğu Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun 1. yıldönümünü bile görmeden vefat etmesi millet ve devlet olarak en büyük talih-sizliklerimizden birisi hatta birincisidir. Çünkü, dünyada ve Avrupa’daki “halkbilimi ulus devlet ilişkisi” sürecini hâlâ Ziya Gökalp kadar iyi bilen ve “temeli kültür olan Cumhuriyet”i formüle eden bir başka Türk düşünürü yetiştiremediğimiz bile farkında değiliz. Özellikle Atatürk’ün vefatından sonra günümüze kadar Türkiye Cumhuriyeti hemen her alanda idare edenler yazıp çizenler Ziya Gökalp-Mustafa Kemâl Atatürk çizgisini “anlamaya yaklaşabilmiş” bile değildirlir. Yaklaşık yüzyıldır 1923’te inşâ edilen ve hayata geçen bu geminin adeta başıboşmuşçasına kuruluş formülasyonundan uzak sular da dolaşıp durması sosyo-kültürel ve ekonomik olarak kurucularının amaç, hedef ve çizdikleri rotadan çok uzak-

larda seyretmesinin kanaatimizce en temel nedeni budur; yaşadığımız pek çok sosyo-kültürüel ve ekonomik başarısızlığımız bu kurucu ilke, ülkü ve yöntemden uzaklaş/tırıl/mışlığımızın sonucudur da denilebilir. Halkbilimi disiplinin üniversitelerimizden uzaklaştırılması ne kelime gerçek anlamda 1980 yılına kadar ciddi bir biçimde ihdas bile edilmeyişi birkaç kişinin kişisel “şahsiyat” şathiyelelerinden uzak ve derin olduğu düşünülebilir.

İşte tam da bu bağlamda Hacettepe ekolünden yetişen eşim, evdeşim eski öğrencim yeni meslektaşım Dr. Sacide Fikret Çobanoğlu, Türk Halkbilimi çalışmaları tarihinde üretilen ilk yerli halkbilimi kuramı olan “Halkbilimsel Metaetik Kuram”dan sonra elinizde tuttuğunuz “Halkbilimi ve Metaverse: Yeni Dünyaların Beşiğinde” adlı araştırmasıyla yukarıda çerçevesini çizmeye çalıştığım 100 yıllık eksiklik ve bir türlü kapatamadığımız gediklerimizi hem gözler önüne seriyor hem de yaptığı ufuk turuyla disiplininizin yarınını ya da insanlığın ve dolayısıyla Türklüğün yakın yarınlarımızda alacağı veçhenin aydınlatılmasını katkıda bulunuyor. İlk bakışta son derece ürpertici görünen yakın gelecek ve metaverseli dünyanın Türk halkbilimi ve özellikle de Halkbilimsel Metaetik Kuram doğrultusunda, Türk kültür ergonomisi bağlamında ve Dede Korkut etik koduyla yapılabilecek çalışmalarla bu karamsar tablodan nasıl kurtulabileceğimizin de ip uçlarını veriyor. Kanaatimizce ülkemizde hep öncelikli olarak görülüp düşünülen maddi kültürel teknoloji alanında fen bilimlerinin yaptığı çalışmalar kadar hatta onlardan da fazla sözel teknoloji ve sosyal bilimler alanında dünyada en önde gelen oyun kuruculardan birisi olmak zorundayız. Kültürel kimliksiz bir toplumun, kendisi için yaratılmış Matrix simülasyonunda bir kapsül içinde, sanal bir mutlulukla hiçbir yere gidemeyen özgürlük sözcüğünü adını bile unutmuş, derin bir sessizliğe gömülmüş tutsak koyunlardan hiçbir farkı yoktur. Türkiye ütopyasız insanlar cehennemi olmamalıdır!

SÖZBAŞI

Çağımızın *Büyük Dijital Patlaması Metaverse* ile ilgili bir haberi okuyordum. Haberdeki *Artık geçmişte cevap bulamadığımız pek çok şeyi rahatça cevaplayabiliyoruz*, cümlesi bilinçaltımı harekete geçirip beni geçmişe götürdü. Ben lisede matematik/fen bölümünde öğrenim gördüm ve bu bölümden mezun oldum. Bir halkbilimci ve Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak oldukça enteresan bir durumdur bu. Lise döneminde matematik/fen bölümü öğrencisi olarak çok yoğun bir şekilde fizik, kimya, biyoloji kısaca fkb gördük. Haftada sadece iki saat, ilaç gibi gelen edebiyat dersimiz vardı. Ben o dönemlerde bu iki saatlik edebiyat dersinin trigonometri, fonksiyon, momentum problemleriyle boğuşan biz öğrencilere robot değil, insan olduklarını hatırlatmak amacıyla bir tür yaşam destek ünitesi olarak konulduğuna emin olmuştum. Ortaokul Türkçe derslerinde çok iyi bir dilbilgisi eğitimi almış olmakla birlikte lise edebiyat derslerinde çoğunlukla şiir okurduk. İkinci Yeni ile tanışıp bir daha ömrümce bırakmamayı hep bu haftada iki saatlik edebiyat dersine borçluyum.

Edebiyat kavramlarına öyle uzaktık ki üniversitenin ilk yılında, Yıldız Anfi'deki eski edebiyat dersinde, hocamız, tahtaya bir beyit yazdı. Herkes beyiti defterine geçirip beyitin üzerine bazı yerlere yukarıdan aşağıya çizgiler koymaya başladı. Yanımdaki arkadaşın ne yaptığını anlamaya çalışıyordum. Arkadaş, beyitteki sözcüğün altına parantez içinde bir eksi koydu, *Şimdi mutlaka bir artı konulacak, konulan yerdeki sözcüğe bakarak bu garip matriksi çözerim*, dedim ama hiç de öyle olmadı, arkadaş beklediğim artı yerine parantez içinde bir nokta koydu. Bu da yetmezmiş gibi bir

sözcükle yanındaki sözcüğün birleştirircesine altlarına kocaman bir kavis çizdi. Ne olduğunu hiç anlayamamıştım. Tamamı sözel öğrencisi olan koskoca anfide, hocamız doğal olarak hiç üzerinde durmaksızın aruz veznini tahtaya yazıp geçmişti. O anda hocamla göz göze geldik. Benim dehşet dolu bakışlarım karşısında hocam merakla *Siz nereden geldiniz?* diye sormuştu. *Bursa'dan hocam* deyince beklediği cevabı alamayan hocam *İçinden mi?* dedi. Neyi kast ettiğini gayet iyi anlamış olarak *Evet, merkezden ama ben... ben sayısalcıyım hocam. Türev, integral, logaritma problemlerini çözebilirim fakat bu yazdıklarınızı çözebileceğimi asla düşünemiyorum,* dediğimde Yıldız Anfi kahkahadan yıkılmıştı hatta birkaç kişi fısıltıyla *Madem sayısalcıymış o zaman burada ne işi varmış?* bile demişti. Dersin çıkışında hocam beni çağırıp tam dört yüz elli aruz kalıbının bulunduğu bir fotokopi koçanını elime tutuşturmuş ve bunlardan yararlanarak aruz veznini öğrenebileceğimi söylemişti. Ben elimdeki fotokopi koçanıyla Feycan'a gidip sayfaları gayri ihtiyari karıştırmaya başladığımda, bir aruz tanımının uzun cümleleri arasında bunun trafik işaretlerine benzediğini ve *Beni böyle oku!* anlamını taşıdığını, nasıl bestenin notaları varsa aruzun da şiirin notaları olduğu bilgisini buldum. Beni harekete geçiren bu bilgi vasıtasıyla tamamen Allah vergisi iyi bir müzik kulağına sahip olarak *Tevfik Fikret'*in pek sevdiğim *Yağmur'*unu, kampüs binasının en alt katı ve buz gibi oluşu sebebiyle ona verdiğim özel adıyla *İlletli Sınıf* ta, imale, zihaf ve ulamalara riayet ederek kurşun kalemim tersini sıraya tıklaya tıklaya *Küçük, muttarid, muhteriz darbeler/Kafeslerde, camlarda pür ihtizâz...* aruzla okuma gayretlerim sonucunda bu sorundan kurtulmuşum.

Lisede sayısal bölümü seçme nedenim; henüz çoklu zeka kuramından haberi olmayan bir *sessiz nesil* ile *baby boomers* kuşağı hakimiyetindeki, sözel bölüm öğrencilerinin küçümsendiği bir toplumda yetmişmiş olmamdı. Her ne

kadar bir kısmı sessiz nesil bir kısmı baby boomers kuşağı mensubu ailem, böyle düşünmese de ben kendi adıma çevrem tarafından yaftalanmak istememiştim, istememişim ama sayısal ağırlıklı bir mesleğim olmasını da asla düşünmedim ve insanı tanımaya çalışan geleneklere, farklı kültürlerle meraklı iyi bir sayısal öğrencisi için Hacettepe Üniversitesi, Halkbilimi Bölümü'nü kazanmak pek de zor olmamıştı.

Lise yıllarında özellikle biyoloji dersini çok severdim. O gün Menden Kanunları'nı işlemiştik. O zaman bilmediğimiz şimdilerin güncel adıyla moleküler biyoloji/genetik. Ben, meraklı bir öğrenci olarak rahmetli babamın beni üye yaptığı Focus Dergisi okurlarından biriydim. O devir Türkiye'sinin en önemli dış dünya kapısıydı bu dergi. Ve ben Focus Dergisi okurlarından biri olarak moleküler biyolojiyle yapıp moleküler biyoloji ile kalkmaya başlamışım da haberim yokmuş. Dergiyi okuduğum için ilim, bilim konularında pek bir düşünüyorum tabi. Hocama sordum, *Hocam, Mendel çaprazlamayı bezelyelerde denemiş. Peki bezelye ile fasülyeyi çaprazlayabilir miyiz? Bunları çaprazlayabilirsek ortaya yeni bir yapı çıkmaz mı?* Hocam önce hiç beklemediğim manasız bir bakışla yüzüme garip garip baktı sonra bana *Yavrurum anlat-tıklarımı dinle*, dedi. Oysa ben anlattıklarından yola çıkarak sormuştum bu soruyu. Aslında hocam bu cevabıyla beni olumlu yönde kamçılıyordu, farkında olmadan. Yıllar sonra öğretmen olduğumda, o devir Türkiye'sinde cep telefonsuz, bilgisayarsız, internetsiz bir dünyada, bilgiye ulaşma yolunun sadece okumak olduğu o dünyada, yayınları takip etmek ve öğrencine yeterli olmak konusunda öğretmenlerimden daha farklı olmam gerektiğini düşünerek deli gibi çalışıyordum. Mendel'in bezelyelerini, fasülyelerde çaprazlamayı deneme fikrim rafa kalkmıştı.

Yine birgün bu sefer fizik dersindeydik. *Girişim su dalgaları* deneyi yapmak için laboratuvara inmiştik. Dalga leğ-

ninde dalgaların tepe ve düğüm noktalarını tespit ediyor, dalga boyu ve faz farkı hesaplaması yapıyorduk. Deneyin sonunda, o zamanlar ülkemizde yeni yeni yaygınlaşmaya başlayan siyah-beyaz televizyonlarımızın, tek kanal olan TRT'yi çekmediği durumlarda, damlara çıkarak bazen de çıkılan damlardan düşerek antenin yerini değiştirme eyleminde verilen mücadelenin, veri kanalı sinyalinin alınmasına engel teşkil eden düğüm noktasına karşı verilen bir mücadele olabileceğini, mevcut seçeneklerden biri olarak belirlemiştim. Hocamız deneyden yola çıkarak o devrin sınırlı, sorumlu fizik bilgisiyle yaptığımız işin neye yaradığını anlatmaya başlamıştı. Tabi o zamanlar henüz kuantum fiziğinden haberimiz bile yok kaldı ki kuantum dolanıklığını, süper pozisyonu bileceğiz(!) Akıl sınırlarını zorlayan beyin yakan mevzular. Hocamız son cümle olarak *Einstein'e göre, ışık hızına ulaşan bir organizma çelik bir levhaya çarparsa moleküllerine ayrışır*, dedi. Einstein! Benim deli dahim! Hiçbir zaman bir şarkıcıya, hiç bir artiste ya da aktiriste hayranlık duymadım. Benim kahramanlarım: Einstein ve Madam Curie' idi. Sıra dışı beyinler! Hocam bu cümleyi söylediği anda moleküllerin parçalanması mevzunda, beynimde bir şimşek çaktı, o zamanlar ben *Uzay Yolu*'nu seyrediyorum tüm Türkiye gibi... Kaptan Kirk ile uzun kulaklı Mister Spak ışınlanıyorlar, bir yerden bir yere, hemen söz aldım tabi: *Hocam, ayrışan molekül çelik levhayı delip geçebiliyor mu? Geçerse çelik levhanın ardında yeneden birleşebiliyor mu?* Sınıftaki arkadaşlarım gülmeye başladılar. Oysa soru, teorinin bel kemiği bir soruydu çünkü; eğer ayrışan molekül, levhanın ardında yeniden birleşebiliyorsa insanlık *Işınlanma* mevzunu çözdü demektir. Hocam bana şöyle bir baktı ve *Konumuza dönelim!* dedi. Tabi bende ikinci bir kamçı etkisi...

Verilecek cevap için veri sahibi olmak gerektiğini öğretmen olunca anladım ve otuz yılımı veri sahibi olabilmek

yolunda didinerek geçirdim. Çelik levhayı delip geçen molekül, levhanın arkasında yeniden yekpare hale gelebilmiş olsa bile bunun haberini benim ülkem ne zaman ve daha da önemlisi nereden, hangi yolla duyacak/öğrenecekti? O dönemlerde TRT radyonun çocuklar için hazırladığı ders destek programı haricinde bize yardımcı olacak canlı kaynaklarımız yoktu. Öğrencilerin kafasına takılan soruları sorabilecekleri bir merci olması gerektiğini düşünerek bu merciyi telefon başında, yirmi dört saat hizmet verecek bir bilge ile özdeşleştiriyor ve bunun yapılmayışına hayıflanıyordum. Günümüzdeki gibi her şeyi sorabileceğimiz bir Google Amca'ya sahip olamamak büyük bir kayıptı. Uzay Yolu'nun ardından haplarla besleneceğimiz günlerin çok yaklaştığını hayal ederek bize sunulan sümilasyon evreni *Uzay 1999*'u izlemeye başladık ama 2000'lerin ilk çeyreğine geldiğimiz şu zaman diliminde bile henüz hapları görmeksizin babaannelerimizin yaptığı gibi hala ocakta patates kızartıyoruz; ama bu kızartmaya devam edeceğiz anlamına da gelmiyor!

Başka bir gün bir kimya dersindeyiz. Lise öğrencilerinin gayet iyi bileceği, sizlerin de hatırlayacağınızdan hiç kuşkusundan olmadığı, insana kök söktüren organik kimya! Yine moleküllerde boğuşuyoruz. Yağ moleküllerinden bahsediyorduk. Hocamız, yağ moleküllerinin sayısının daha insan doğduğu anda belli olduğunu, ardından onun sayısında bir düşme yapılamadığı ancak yağ oranının düşürülebileceğini anlattı. Beynim yine spektrum misali rengarenk... Dedim ki: *Hocam, insan boyunda bir alet yapılırsa büyük bir hücre şeklinde bir alet olsa bu. Aletin kapısında, olmak istediğimiz kiloyu aletin duvarında bir şeye, bir düzleme, telefon gibi rakamlı bir şeye, ne bileyim bir yere işte, yazsak sonra da aletin içine girsek* (hayal dünyamda adını koyabileceğim ne internet vardı ne de dijital ekran ne sanal dünya sadece görsele seslenen çevirmeli bir telefon var gözlerimizin önünde, bu

sebeple örneklerimiz Matrix serisinin ilk filminde olduğu gibi telefonla şekilleniyor) *ardından o alet yağ moleküllerimizi parçalasa ve istediğimiz kiloda dışarı çıksak! Ama düşmek istediğimiz kilo, vücudumuza zarar verecek bir kilo olmayacak yani bir sınırı olacak bunun sadece sizin istediğimiz doğrultusunda değil, belli kurallar çerçevesinde olacak.* Kast ettiğim kavramın adı vücut kitle indeksi imiş, yıllar sonra öğrendim. Hiç unutmuyorum bu sözlerim üzerine öğretenim bir kahkaha atmıştı; ama ben hiç komik bulmamıştım sözlerimi(!) Ardından *Kolaya kaçyorsun küçük kız!* demişti.

Ve aradan yıllar yıllar geçti. Teknoloji hayal bile edemediğimiz noktalara ulaştı. Bir gün televizyonda bir belgesel seyrediyorum. Bir an ekranda gördüğüm şekille televizyonun karşısında donup kaldım. Benim lise yıllarında hücre şeklinde hayal ettiğim ve bir ad bulamayıp alet olarak adlandırdığım o mekanizma gerçekten yapılmış ve tıpkı hayal ettiğim gibi insan boyunda bir hücre şeklinde. Ekrandaki insan büyüklüğündeki hücreye öylece bakakaldım. Mekanizmanın kapısında dijital sayılarla oluşturulmuş kilo belirleyici bir dijital ekran vardı ve tabii (o zaman bilinmeyen adıyla) bu kilonun vücut kitle indeksine uygun olması gerekliliği söz konusuydu. Dijital ekran sizin vücut kitle indeksine göre düzenlenmiş, olmanız gereken kilonun altına inemiyorsunuz. Gülümsemeye çalışmam bile dilimdeki kekremsi tadı giderememişti. Mırıltıyla dudaklarımdan dökülen sözcükler *Haklı çıktım. Kolaya kaçmıyormuşum hocam!* Program sunucusu benim yaşadığım sarsıntıdan zerre haberi olmaksızın sunumuna devam etti bu mekanizmanın vücut kitle indeksine bağlı olarak yağ moleküllerin parçaladığını artık istenilen kiloya düşmek için gece gündüz aç kalıp binbir eziyetle hiç zevk almadığınız halde kendinizi mecbur hissettiğiniz atlamalar zıplamalar, atraksiyon hareketler yapmaya gerek kalmayacağını gülerek uzun uzun anlattı. Buluşun piyasaya sürülmesi

için henüz çok erken olduğunu, geliştirilmesi gerektiğini ve bu sebeple daha uzun zamana ihtiyaç duyulduğunu da sözlerine ekledi. Pandemi dönemini yaşarken dünyanın içine düştüğü obezite problemini görünce buluşun pandemi bitiminde piyasa sürüleceğini düşünmeye başladım ki pandemi hala sonlanmış değil!..

Günümüzde Mendel çoktan aşıldı, bırakın bezelye ile fasülye çaprazlamayı nitekim çok basit kaldı Mendelcik, koyun kopyalandı ve bütün dünya *Dolly* ile tanıştı. Eminim insan çoktan kopyalandı ama o da zamanını bekliyor... Artık Newton yasaları, kuantum fiziğini açıklamaya yetmiyor, Schrödinger'in Kedisi üzerine düşünüyor ve paralelvrenleri açıklamaya çalışıyoruz. Cern'de büyük patlama örneğini deneyimlerken moleküllere ayrışıp çelik levhaya gerek kalmadan birleşmemiz dahi bence an meselesi. Tüm bu anılarımı hatırladığımda tabi ki bir deha olduğumu düşünmüyorum ve dünya yüzünde tıpkı benim gibi bunları düşünen milyonlar olduğuna da eminim. Düşündüğüm şey; bunları düşünenlerin birgün gerçekten düşündükleriyle karşılaşacak oldukları. Tıpkı Jules Verne'nin o muhteşem dünyaları yarattığı dönemde, yaratımlarının hiçbirinin güncel hayatta, kullanımda olmadığı; ama yaratıldıktan bir süre sonra hepsinin gerçekten kullanıma girdikleri gibi...

İşte şimdi *Metaverse* tıpkı böyle bir kavram. *Ne yapsam, yeniden mi mevzuya girsem?* dedim. Ama aradan çok uzun zaman geçti. Şimdi fen bilimlerini, boy aynasını duvara taktarken aksimi tam olarak görebilmek için aritmetik hesabı yapmak; odanın güneş alan noktasına camdan yapılmış bir üçgen prizmayı açı hesabıyla yerleştirerek güneş almayan noktadaki menekşeleri güneş ışığıyla buluşturmak; bahçeye yerleştirilen kameraların görmesi istenen noktaları integralle belirlemek gibi ufak tefek sorunların çözümünde işe koşmam mümkün oluyor. Kahramanlarım Einstein ve

Madam Curie'nin yanına Linda Dégh'in eklenmesi; Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Halkbilimi Bölümü, Beytepe Kampüsü, A Kapısı'ndan içeriye girdiğim ana rastlar... Artık problemleri halkbilimsel bakış açısı bağlamında, fen bilimleri ve sosyal bilimler senteziyle geliştirdiğim kendi yöntemlerimle incelemeyi tercih ediyorum. Lise yıllarında üst üste tanık olduğum bana, *Tarih tekerrürden ibarettir*, dedirten yaşanmışlıkların olumsuz etkilerine maruz kalmamak ve bu sefer tarihin tekerrürünü engellemek adına düşüncelerimi kayda almak istedim, nitekim okuyacağınız bu kitapta fen bilimleri alanında bir gelişme olarak kabul gören metaverse'ün yaratacağı yankı, fen bilimleri ve sosyal bilimler senteziyle incelenmiştir.

Bu noktada yeni bir yaşam biçimi olarak nitelendirilen Metaverse'ün; gelenekleri inceleyerek insanı daha iyi tanımaya çalışan halkbilimi disiplininin yanı sıra *ahlaksal yaşam sosyal normları esas alarak yapılandırılabilir* önermesini ispatlayan kuramımız *Halkbilimsel Metaetik Kuram* ile halkbiliminin araştırma alanlarına dahil etmeyi amaçladığımız etik disiplininin araştırma alanına girmemesi mümkün değildir. Tabir-i caizse gümbür gümbür gelen bir toplumsal değişimin derinden gelen uyarıcı seslerinin bir halkbilimci tarafından duyulmaması ne denli kabul görülmez bir davranışsa bu sesleri duyup söz konusu toplumsal olgu üzerine yoğunlaşmamak, olguyu araştırıp inceleyerek mevzuya dikkati çekmemek, ne olup bittiğine mana vermeye çalışmamak ve olası olumsuzluklara karşı önlem alınması için girişimde bulunmamak da aynı derecede kabul görmez bir davranıştır. Bu kitabın yazılma sebebini ve amacını oluşturan tüm bu düşüncelerim doğrultusunda, ben kendi adıma kabul görülmez bir davranış sergilemek istemedim. Eminim ki biz nasıl bir mevzuyu araştırırken geçmişe dönüp M.Ö filozofların, bilim insanlarının ne dediğine bakıyorsa yüz yıllar sonra da sadece dijital ekra-

na bakıyor olma farkıyla bizim şu an yaptığımız kayıtlara dönüp bakacak bir insanlığın varlığı söz konusu olacaktır.

Velhasılı nasıl gerçekleşeceğini bilmediğimiz Üçüncü Dünya Savaşı'nın ardından taş ve sopalarla Dördüncü Dünya Savaşı'na soyunacak olan insan, yeniden uygarlık yollarına düştüğünde ona yol gösterecek kayıtlara ihtiyaç duyacaktır tıpkı bizim duyduğumuz gibi. *Post human Dijital* ya da *Mega human Dijital* için *Metaverse'in İlk İnsan Dönemi'*nden, asırlar önceden gelen bir halkbilimcinin sesi olarak; neleri, nasıl düşündüğümün hem tarihi hem de dijital bir kaydı olsun istedim. *Homo sapiens* türümüz için oldukça zevkli bir zaman dilimi olarak addettiğimiz okuma serüvenimizin *Meta human* için ne anlam ifade edeceğini bilemiyorum tabi; çünkü henüz VR gözlüklerimizi takıp avatarlarımızla arttırılmış gerçeklik yaşayamıyoruz. İçinde bulunduğumuz bu erken döneme rağmen; *Metaverse'in İlk İnsan Dönemi'*nde, insanlığın teknolojiyle imtihanını konu ettiğim serüvenime eşlik edecek herkesin keyifli bir süreç deneyimlemesini dilerim.

KAYNAKÇA

- Acar, O. (2019). *Endüstri 4.0'ın Kavranması Noktasında Üniversite Eğitimi Faktörünün Etkisi: Bir Devlet Üniversitesi Paydaşları Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Bilecik.
- Afetinan, A. (2010). *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Atatürk Araştırma Merkezi: Ankara.
- Akyol, G. (2014). "Mobil Uygulama Arayüzlerinin İncelenmesi Üzerine Bir Çalışma", *Karabük: Akademik Platform Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, ISITES, s. 530-539.
- Altun, D. (2021). "Sanal ve Arttırılmış Gerçeklikle Dönüşen Yeni Nesil Sosyal Medya Mecrası: Metaverse", *Uluslararası İşletme ve Pazarlama Kongresi*, Doğu Üniversitesi: İstanbul, s. 167-168.
- Arı, E, S. (2021). "Süper Akıllı Toplum: Toplum 5.0", *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 23, S. 1, s. 455-479.
- Arıcı, Y, H. (2021). "Modern Şifacılık Yönelimleri", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 19, s. 291-324.
- Aristoteles. (2014). *Nikomakhos'a Etik*, (Çev. Furkan Akderin), İstanbul: Say Yayınları.
- Aristoteles. (2005). *Nikomakhos'a Etik*, (Çev. Saffet Babür), Ankara: Kebikeç Yayınları.
- Aupers, S. & Houtman, D. (2006). *Beyond The Spritual Supermarket: The Social and Public Significance of New Age Sprituality*, *Journal of Contemporary Religion*, 21 (2), 201, 222.
- Benhabib, S. (2005). *Eleştiri, Norm ve Ütopya: Eleştirel Teorinin Temellerine Dair Bir İnceleme*, (Çev. İsmet Tekerek), İstanbul: İletişim Yayınları.

- Barthes, R. (1996). *Camera Lucida*, (Çev. Reha Akçakaya), İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınevi.
- Başkaya, Ş. (2006). “New Ağa Hareketi: Modern Bir Dinsellik Biçiminin Sosyo-Kültürel Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, İstanbul.
- Bölükbaşı, A. (2012). “Yeni Çağın Yeni Dinî Formları Karşısında İslâmcılık”, *Bilgi*, S. 24, s. 35-55.
- Butler, T. (2020). *What’s Next in the Digital Transformation of Financial Industry?* IT Professional, 22(1).
- Celep, D, N. (2020). *Toplum 5.0: İnsan Merkezli Toplum*, Ankara: Türk Eğitim Derneği (Tedmem).
- Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş*, İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Choi, D. Y. & Kang, J. H. (2019). Introduction: The Future of Jobs in an Increasingly Autonomous Economy: *Journal of Management Inquiry*. doi:10.1177/1056492619827373
- Çark, Ö. (2020). “Dijital Dönüşümün İşgücü ve Meslekler Üzerine Etkileri”, *International Journal Entrepreneurship and Management Inquiries, Journal EMI*, C. 4, S. 1, s. 19-34.
- Çobanoğlu, Ö. (1999). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemlerine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2001). *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Çobanoğlu, S. (2019). “İdil-Ural Bölgesi ve Bursa Folklorunda ‘Su Dünyası’ Bağlamında Değişen ve Dönüşen Olağanüstü Bir Varlık Olarak PERİ KIZLARI”, *Motif Uluslararası Genç Halkbilimciler ve Türk Dünyası Kongresi Bildiri Tam Metinleri Kitabı*, Motif Halkbilimi Vakfı Yayınları, s.1040-1067.
- Çobanoğlu, S. (2021a). *Halkbilimi Bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri’nin Halk Felsefesi ve Metaetikselsel Çözümlemesi*, Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara, C. I, s. I- 814.

- Çobanoğlu, S. (2021b). *Halkbilimi Bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nin Halk Felsefesi ve Metaetiksel Çözümlemesi*, Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Çobanoğlu, S. (2021c). "Halkbilimsel Bakış Açısı ve Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla Halkbilimi Etik ve Metaetik İlişkisi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C.9, S. 26, s. 402,418.
- Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara, C. II, s. 814-1771.
- Çobanoğlu, S. (2022a). "Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Türk Halk Felsefesinde 'Sarhoş Olmak Olumsuz Etik Değeri'nin Dede Korkut Örnekleme'", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 130 Sayı: 256 Sayfa: 195-216.
- Çobanoğlu, S. (2022b). Halkbilimsel Metaetik Kuram ile 'Kendini Övmek ve Kibirli Olmak Olumsuz Etik Değerleri'nin Halkbilimsel Temellendirmesi, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 10, S. 30, s. 168-192.
- Çobanoğlu, S. (2022c). *Mitoloji Araştırmaları III*, (Ed. İbrahim Gümüş) İçinde, "Halkbilimsel Metaetik Kuram Bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nda 'Söz Vermek Verdiği Sözü Tutmak' Olumlu Etik Değeri'nin Mitolojik Arka Planı", *Pradigma Akademi*, s. 31-68.
- Çobanoğlu, S. (2022d). "Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Bir İdeoloji Olarak Dede Korkut Kitabı'nın 'Verdiği Sözü Tutmamak Olumsuz Etik Değeri' Bağlamında Metaetiksel Çözümlemesi", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 37, 54-71.
- Çobanoğlu, S. (2022e). "Halkbilimsel Metaetik Kuram Çerçevesinde Halk Felsefesinde Sağlıklı Olmak Olumlu Etik Değerinin Dede Korkut Örnekleme", *Motif Vakfı Halk Kültüründe Sağlık Sempozyumu Bildiri Kitapçığı*, (Ed. Prof. Dr. Ömür Ceylan), Kapadokya Üniversitesi, s. 525, 538.
- Çobanoğlu, S. (2022f). "Kültürel Ergonomi ve Dede Korkut Etik Kodu'nun Evrenselliği Üzerine Tespitler". *Çankırı Karatekin Üniversitesi I. Uluslararası Türkiyat Kongresi'nde sunulan bildiri*.

- Çobanoğlu, Sacide. (2022g). Halkbilimsel Metaetik Kuram ile 'Husumet Oluşturmak' ve 'İftira Atmak' Olumsuz Etik Değerleri'nin Çözümlemesi, *Folklor/Edebiyat*, S. 110, s. 347-370.
- Çobanoğlu, Sacide. (2022h). "Halkbilimsel Metaetik Kuram ile Dede Korkut Kitabı'nda 'Kötülük Düşünmek Olumsuz Etik Değeri'nin Halkbilimsel Temellendirmesi, (Folklor Metaetik Nazariyya ila Dada Qorqud Kitabındaki 'Pis Düşünmeyin Menfi Etik Deyeri'nin Folklorla Esaslandırılması), *Türkologiya Dergisi*, N. 1, s. 106-124.
- Çobanoğlu, Sacide. (2022i). "Halkbilimsel Metaetik Kuram ile 'Cinselliğin Anlatımında Estetik Söyleme Önem Vermek Etik" Değeri'nin Dede Korkut Örnekleme, *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken Dergisi*, ZfWT, Vol 14, No. 2, s. 203-228.
- Çobanoğlu, Sacide. (2022j). "Halkbilimsel Metaetik Kuram ile Kazak Abdal Taşlamalarında Kültürel Ergonomi Çerçevesinde Etik Kodlar", *Folklor Akademi Dergisi*, (Baskıda).
- Çobanoğlu, S. (2022k). "Halkbilimsel Metaetik Kuram ile Türk Mitolojisinde Zamanda Kalıcı Olmak Etik Değerinin Halk Felsefesi". *Karadeniz Araştırmaları*, XIX/75: 799-822.
- Çobanoğlu, Sacide. (2022l). "Halkbilimsel Metaetik Kuram ile Hacı Bektaş Velî'nin Besmele Tefsirinde Cömert Olmak ve Hırsızlık Yapmak Etik Değerleri, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Dergisi*, (Baskıda).
- Çoruk, A. Ş. (2007). "Oryantalizm Üzerine Notlar", *Academia Sosyal Bilimler Dergisi*, C. IX, S. 2, s. 193-204.
- Davie, G. (2006). *Is Europe an Exceptional Case? The Hedgehog Review* (Special Issue: After Secularisation), Spring-Summer: 247-258.
- Dobbelaere, K. (2006). *Sekülerleşmenin Üç Yüzü: Toplumsal, Kurumsal ve Bireysel Sekülerleşme*, [(Haz.) Ali Köse (2006) Laik ama Kutsal, İstanbul: Etkileşim Yayınları] İçinde: 109-128.
- Doğan, K. & Arslantekin, S. (2016). "Büyük Veri: Önemi, Yapısı ve Günümüzdeki Durumu", *DTCF Dergisi*, C. 56, S. 1, s. 15-36.

- Dönmez, S. C. & Dikkol, S. (2020). "Dijital Gerçeklik ve İnsan Sonrası Düşünce Bağlamında Facebook Horizon Uygulaması", *Selçuk İletişim Dergisi*, 13 (2), s. 750-774.
- Duan, H. & Li, J. & Fan, S. & Lin, Z. & Wu, X. & Cai, W. (2021). Metaverse for social good: A university campus prototype. In Proceedings of the 29th ACM International Conference on Multimedia. 153-161.
- Durğun, S. (2015). "Kuantum Teorisi'nin Sartre'in Varoluşçuluğu Üzerine Etkileri", *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, S. 24, s. 151-176.
- Eagleton, T. (2012). *Hayatın Anlamı*, (Çev. Tunca Kutlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eichhorst, W. (2017). Labor Market Institutions and the Future of Work: Good Jobs for All? IZA Institute of Labor Economics, (122), 22.
- Ekinci, İ. (2018). "Sekülerleşme ve Din", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, s. 320-337.
- El-Attas, S. M. N. (2016). *İslâm, Sekülerizm ve Geleceğin Felsefesi* (Islam, Secularism and the Pkilosopy of the Future), (Çev. Prof. Dr. Mahmud Erol Kılıç), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Eliade, M. (1993). *Mitlerin Özellikleri*, (Çevb S. Rifat), İstanbul: Simavi Yayınları.
- Ellul, J, C. (2003). *Teknoloji Toplumu*. (Dü. A. Özcan & Çev. Musa Ceylan), İstanbul: Bakış Yayınları.
- Ertit, V. (2013). "Sekülerleşme Teorisi", *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, S. 37, s.207-228.
- Filizöz, B. & Orhan, U. (2018). "İnsan Kaynakları Yönetimi Bağlamında Endüstri 4.0: Bir Yazın Çalışması", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 19, S. 2, s. 110-117.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*, Ankara: İmge Yayınları.
- Frederick, D, E. (2016). "Libraries, Data and The Fourth Revolution (Data Deluge Column)", *Library Hi Tech News*, 33 (5), s. 9-12.

- Freud, S. (2016). *Savaşın ve Ölümün Güncelliği*, (Çev. Çağlar Tan-yeri), İstanbul: Telos Yayınları.
- Freund, J. (1997). *Beşerî Bilim Teorileri*, (Çev. Bahaeddin Yediyıldız), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII Dizi-Sa. 116.
- Frey, C. B. & Osborne, M. A. (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation? *Technological Forecasting and Social Change*, 114, 254-280.
- Freyer, H. (1954). *İndüstri Çağı*. (Çev. Bedia Akarsu, Hüseyin Batuhan), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Gronstedt, A., & Ramos, M. (2014). Learning through transmedia storytelling (Vol. 1401). Association for Talent Development.
- Gülen, S. & Dönmez, İ. (2021). "Sosyal Bilimlerde Geleceğin Meslekleri", *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), s. 13-21.
- Gündüz, M. Z. & Daş, R. (2018). "Nesnelerin İnterneti: Gelişimi, Bileşenleri ve Uygulama Alanları", *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 24(2), 327-335.
- Güzel, S. Ç. (2020). "Milliyetçilik Üzerine Retrospektif Bir Değerlendirme ve Ulus Devletin Geleceği", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9 (2), s. 1016-1038.
- Harari, N. Y. (2018). *21. Yüzyıl İçin 21 Ders*, (Çev. Selin Sıral), İstanbul: Kolektif Kitap.
- Harrison, R. (2009), "Excavating Second Life Cyber-Archaeologies, Heritage And Virtual Communities", *Journal of Material Culture*, 14(1), 75-106.
- Heidegger, M. (1993). *1933'te neler oldu? Der Spiegel'in Heidegger'le Tarihi Söyleşi*, (Çev. Turhan Ilgaz), Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Heidegger, M. (2011). *Varlık ve Zaman*, (Çev. Kaan H. Ökten), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Helmer, O. & Brown, B. & Gordon, T. (1966). *Social Technology*, Basic Books, New York; London.
- Hick, J. (1985). *Evil and The God of Love*, London, Macmillan.

- Hobbes, T. (2020). *Leviathan*, (Çev. Semih Lim), Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2013), *Sanayi ve İmparatorluk*, Ankara: Dost Kitabevi.
- Holloway-Attaway, L., & Vipsjö, L. (2020). Using Augmented Reality, Gaming Technologies, and Transmedial Storytelling to Develop and Co-design Local Cultural Heritage Experiences. F. Liarokapis, A. Voulodimos, N. Doulamis & A. Doulamis içinde *Visual Computing for Cultural Heritage*. Springer, Cham. (p. 177-204)
- Huntington, S. P. (2001). "Batı Tek'tir Ama Evrensel Değildir", *Medeniyetler Çatışması*, (Der. Murat Yılmaz), Vadi Yayınları, Ankara, s. 108-122.
- İpek, A. R. (2019). Karma Gerçeklikte Çoklu Mekân Tasarımı, Sanatta Yeterlik Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Grafik Anasanat Dalı, Ankara.
- İpek, A, R. (2020). "Artırılmış Gerçeklik, Sanal Gerçeklik ve Karma Gerçeklik Kavramlarında İsimlendirme ve Tanımlandırma Sorunları", *İdil Dergisi*, S. 71, s. 1061-1072.
- Kaplan, M. (1951). Dede Korkut Kitabında Kadın, *Türkiyat Mecmuası*, C. 9, S. 0, s. 99-112.
- Kaplan, M. (2010). The Culture At Work: Cultural Ergonomics, *Ergonomics*, V. 38 (3), s. 606-615.
- Karwowski, W. (2001). *International Encyclopedia of Ergonomics and Human Factors*, Taylor and Francis, London and New York.
- Keskin, A. (2019). *Folklor ve Disiplinlerarasılık*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kierkegaard, S. (2005). *Günlükler ve Makalelerden Seçmeler* (Çev. İbrahim Kapaklıkaya), Anka Yayınları.
- Kılıç, S. & Alkan, R. M. (2018), "Dördüncü Sanayi Devrimi Endüstri 4.0: Dünya ve Türkiye Değerlendirmeleri", *Girişimcilik, İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, C: 3, ss. 29-49.

- Kim, J. G. (2021). *A Study on Metaverse Culture Contents Matching Platform*, International Journal of Advanced Culture Technology, 9 (3), 232-237.
- Kocacık, F. (2003). "Bilgi Toplumu ve Türkiye", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 27 , No:1, s. 1-10.
- Koçak, R. (2020). "Beşinci Sanayi Devrimi: Toplum 5.0 ve Yapay Zekâ", *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 5, s. 1-17.
- Kumru, C. (2018). "Huntington'ın 'Medeniyetler Çatışması' Üzerine Değerlendirmeler", *Ulakbilge*, C. 6, S. 24, s. 603-614.
- Kurt, A. (2008). "Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 17, S. 2, s. 73-93.
- Kuş, O. (2021). "Metaverse: 'Dijital Büyük Patlama'da Fırsatlar ve Endişelere Yönelik Algılar", *Intermedia International e-Journal*, S. 8 (15), s. 245-266.
- Kymlicka, W. & Wayne, N. (1994). Return of the citizen: a survey of recent work on citizenship theory. *Ethics* 104, 352-381.
- Mardin, Ş. (2002), "Oryantalizmin Hasıraltı Ettiği", *Doğu-Batı*, nr. 20, Ağustos-Ekim 2002, ss. 111-115.
- Moon, J. M. (2007), "The New Way Sofcorporate Communication In Virtual Environments: Case studies Of Second Life", Master Thessis, The Faculty of The Graduate School University Of Southern, California.
- Nabiyev, V. V. (2012). *Yapay Zekâ: Makine Öğrenmesi, Stratejili Oyunlar, Örüntü Tanıma, Doğal Dil İşleme*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Nietzsche, F. (2010). *Tragedyanın Doğuşu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nils J. Nilsson. (2018). *Yapay Zekâ Geçmiş ve Geleceği*, (Çev. Mehmet Doğan), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Ning, H. & Wang, H. & Lin, Y. & Wang, W. & Dhelim, S. & Farha, F. & Daneshmand, M. (2021). A Surve on Metaverse: the State-of-the-art, Technologies, Applications, and Challenges. *Computers an Society*, 1-34.

- Nuttall J. (2011). *Ahlâk Üzerine Tartışmalar*, (Çev. Yılmaz A), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özcan, N. (2021). "Dijital Etik Üzerine Nitel Bir Araştırma", *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 9 (25), s. 89-105.
- Özdemir, Ş. (2014), "Sanayi Devriminin Bilim Tarihi Üzerindeki Etkisi: Bilim ve Teknoloji İç İççe" [Bildiri], *Üretim Ekonomisi Kongresi*, 21-22 Mart, ss. 1-11.
- Özdemir, Ş. & Kılınç, D. (2019). *Geleceğin Meslekleri, Veri Bilimi, Yapay Zeka*, İstanbul: Abaküs Yayınları.
- Öztürk, A. (2018). "Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Atatürk Milliyetçiliği ve Yurtseverlik Kavramları Üzerine Kuramsal Bir Çerçeve Denemesi, Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi, S. 3, s. 369-388.
- Pejic-Bach, M. & Bertonec, T. & Meško, M. & Krstić, Ž. (2020). Text mining of industry 4.0 job advertisements. *International Journal of Information Management*, 50, 416-431.
- Platon. (1993). *Sokrates'in Savunması*, (Çev. Teoman Aktürel). *Platon, Diyaloglar 1*, İçinde, (ss. 11-39), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Said, E. (2004), *Oryantalizm, Batı'nın Şark Anlayışları*, IV. Baskı, (Çev. Berna Ünler), İstanbul: Metis Yayınları.
- Sartre, J. P. (2004). *Sartre Sartre'ı Anlatıyor*, (Çev. Turhan Ilgaz), Yapı Kredi Yayınları.
- Sevli, O. (2011). *Bulut Bilişim ve Eğitim Alanında Örnek Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar Mühendisliği Anabilim Dalı, Isparta.
- Sezer, B. (2018). *Batı Dünyası Egemenliği ve Endüstri Devrimi*, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Shopenhauer, A. (2010). *Hayatın Anlamı*, (Çev. Aydoğan, Ahmet), İstanbul: Say Yayınları.
- Susam, Ö. C. (2015). *Kuantum Devre Sentezi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Şeker, M. E. & Çilingir, L. (2021). "Gerard't Hooff'da Determinizm ve Özgür İrade", *Temaşa Felsefe Dergisi*, S. 13, s. 112-130.
- Tanrıverdi, M. & Uysal, M. & Üstündağ, M. T. (2019). "Blokzinciri Teknolojisi Nedir? Ne Değildir?: Alanyazın İncelenmesi, *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, C. 12, S. 3, s. 203, 217.
- Tapley, R. (2008). *Designing Your Second Life*, USA:New Riders.
- Teber, S. (1985). *İlkel Toplumların Değişimleri*, İstanbul: Say Yayınları.
- Toffler, A. (2018). *Üçüncü Dalga Bir Fütürist Ekonomi Analizi Klasikliği*, (Çev. Selim Yeniçeri), İstanbul: Koridor Yayınları.
- Tok, N. (2013). Liberal Milliyetçilik. A. Öztürk (Edt.). *Res Publica* içinde (s. 266-285). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Tonya L. & Smith-Jackson, & Marc L. Resnick, & Kayenda T. Johnson. (2014). *Cultural Ergonomics, Theory, Methods, and Applications*, CRS Press, Taylor end Francis Group.
- Turan, D. (2020). "Yapay Zeka ve Vergi Uygulamalarına Etkisi," *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 55-70.
- Uçkun, S. & Uçkun, G. & Latif, H. (2002). Bilgi Toplumu ve Bilgi Yönetimi, *I. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi (10-11 Mayıs 2002) Bildiriler Kitabı*, Kocaeli.
- Uluç, Ö. (2006). *Yeni Dini Hareketler*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, İstanbul.
- Uzun, K. & Aydın, H. (2011). "Kullanıcı Profilinin ve Bireylerarası İlişkilerin Gerçek Yaşamla Karşılaştırması: Second Life Örneği", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, S. 7(2), s. 263-290.
- Weber, M. (1963), *The Sociology of Religion*, Boston: Beacon.
- Weber, M. (1991). *Essays in Sociology*, H. H. Gerth ve C. Wright Mills (Der.), Londra.
- Weizenbaum J. (1966). ELIZA—a computer program for the study of natural language communication between man and machine. *Communications of the ACM*, 9 (1), 36-45.

- Weizenbaum J. (2003). Computer, power and human reason: From judgment to calculation, N. Wardrip-Fruin, N. Montfort (Eds.), *The New Media Reader* (p. 367-376), Cambridge, MIT Press.
- Williams, A. (1996). *An Introduction to Technology Education*, (Editors), John Williams and Anthony Williams. Technology Education for Teachers, South Melbourne, Australia: Macmillan Education, p. 1-26.
- Yapıcı, A. (2009). "Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinin Anlam Dünyasında Dinin Yeri (Çukurova Üniversitesi Örneği)", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 9 (2), s. 1-37.
- Yetkin, E. G. & Coşkun, K. (2021). "Endüstri 5.0 (Toplum 5.0) ve Mimarlık", *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, S. 27, s. 347-353.
- Yıldız, D. & Genç, K. Y. (2019). "Endüstri 4.0'ın Entelektüel Sermayedeki Rolü: Ülkeler Arası Karşılaştırılması", *Asya Studies-AcademicSocialStudies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, S. 10, s. 39-47.
- Yıldız, Ö. R. (2009). Bilişim Dünyasının Yeni Modeli: Bulut Bilişim (cloud computing) ve Denetim, *Sayıştay Dergisi*, S. 74-75, s. 5-23.
- Yumrukuz, Ö. (2016). "Jean Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı Çerçevesinde Survivor Programı", *TRT Akademi, Eğlence Endüstrisi Sayısı*, C. 01, s. 85-111.

İnternet Kaynakları

- Armutlu, H & Akçay, M. (2013). *Bulut bilişimin bireysel kullanımını için örnek bir uygulama*. Akademik Bilişim Konferansı. <http://ab.org.tr/ab13/kabul.html>. (Erişim Tarihi: 15.03.2013).
- Aouf, R. S. (2021, 11 19). *Adidas to enter the metaverse with first NFT products*. Retrieved from [dezeen.com:https://www.dezeen.com/2021/12/19/adidas-enter-metaverse-first-nft-productsdesign/](https://www.dezeen.com/2021/12/19/adidas-enter-metaverse-first-nft-productsdesign/)

- Aydın, İ. H. (3 Kasım 2021). *Beynimde fırtınalar*. Akademik Akıl, <https://www.akademikakil.com/metaverse-yasam-4-0/is-mailhakkiaydin/> (Erişim Tarihi: 23.02.2022).
- Ball, M. (2021). *Framework for the metaverse*. <https://www.matt-hewball.vc/all/forwardtothemetaverseprimer>. (Erişim Tarihi: 30.10.2021).
- Bersin, J. (2021, 11 14). *What is the metaverse?* Facebook's Strategy And How Microsoft, Disney, and Amazon Could Win. Retrieved from joshbersin.com/2021/11/what-is-the-metaverse-and-how-microsoft-disney-and-amazon-could-win/
- Bilişim Etiği, (18 Ekim 2021). *Bilgisayar ve öğretim teknolojileri öğretmenliği*. Bilişim Etiği, Fırat Üniversitesi. <https://etik505.wordpress.com/category/bilisim-etigi>. (Erişim Tarihi: 04.09.2022).
- Bostrom, Nick. (Mayıs, 2001). *Are you living in a computer simulation?* <https://www.simulation-argument.com/classic.pdf>. (Erişim Tarihi: 18.04.2022).
- BTC Haber, (22 Mart 2022). *Güney Kore'den metaverse'e ağaç dikme kampanyası*. <https://www.btchaber.com/guney-korenden-metaverse-agac-dikme-kampanyasi/> (Erişim Tarihi: 12.04.2022).
- Decentraland (2021). *Metaverse Festival: Frequently Asked Questions*. <https://themetaversefestival.io/MusicFestivalFAQs.pdf>. (Erişim Tarihi: 01.11.2021).
- Denli, İ. (Ocak, 2022). *Sanal dünya Horizon Worlds'de cinsel taciz yaşandı*. WebTEKNO. <https://www.webtekno.com/metaverse-icin-hazirlanan-sanal-dunya-horizon-worlds-cinsel-taciz-yasandi-h118665.html>
- Elazığ Hakimiyet, (12 Nisan 2022), *İlk metaverse kent Harput*, <https://elazighakimiyethaber.com/ilk-metaverse-kent-harput/64879/> (Erişim Tarihi: 12.04.2022).

- En Son Haber, (21 Mart 2022). *Cumhurbaşkanı Erdoğan, 'Forum Metaverse' toplantısında konuştu.* ensonhaber.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-forum-metaverse-toplantisi-sinda-konustu. (Erişim Tarihi: 21.03.2022).
- Evrım Ağacı, (12 Kasım 2021). *Metaverse nedir ve neden çok önemlidir? Yaşamlarımızı dijital bir evrene taşıyabilir miyiz?* <https://evrimagaci.org/metaverse-nedir-ve-neden-cok-onemlidir-yasamlarimizi-dijital-bir-evrene-tasiyabilir-miyiz-11135>. (Erişim Tarihi: 15.03.2022).
- Evrım Ağacı, (21 Temmuz 2019). *Simülasyon teorisi nedir? Bir simülasyon içinde yaşıyor olabilir miyiz?* <https://evrimagaci.org/simulasyon-teorisi-nedir-bir-simulasyon-icinde-ya-siyor-olabilir-miyiz-936>. (Erişim Tarihi: 18.03.2022).
- Frankiewicz, B., & Chamorro-Premuzic, T. (2020). *Digital transformation is about talent, not technology.* Harvard Business Review. <https://hbr.org/2020/05/digital-transformation-is-about-talent-not-technology>, Erişim tarihi: (24.07.2020).
- HaberTürk, (08 Şubat 2020). *Ölen kızıyla 'sanal gerçeklik'te buluştu.* <https://www.haberturk.com/video/haber/izle/olen-kizinin-sanal-gerceklikteki-goruntusuyle-gorustu/673271>. (Erişim Tarihi: 14.04.2022).
- Hawking, S. (2014). *Grand desing.* Stem Cell Universe Stephen Hawking, Blu TV. <https://www.blutv.com/diziler/yabancı/stephen-hawkings-grand-design/1-sezon/1/2-bolum-izle>. (Erişim Tarihi: 22.03.2022).
- Kavrakoğlu, F. (20 Mayıs 2014). *Kültür-sanayi devrimleri.* Düzenleyen Füsün Kavrakoğlu, 20 Mayıs 2014. <https://kavrakoglu.com/sanayi-devrimleri/> (Erişim Tarihi: 28. 02. 2022).
- Keidanren (2018). *Society 5.0 - CoCreating the future.* Keidanren Policy & Action. https://www.keidanren.or.jp/en/policy/2018/095_proposal.pdf. Erişim tarihi: (04.08.2020).
- Kızılgeçit, Muhammet. (06 Şubat 2022). *Metaverse'de dinimize sahip çıkalım.* <https://www.yenisafak.com/hayat/metaverse-dinimize-sahip-cikalim-3743374>. (Erişim Tarihi: 15. 03.2022).

- Lawler, R. (2021, 12 13). *Nike just bought a virtual shoe company that makes NFTs and sneakers 'for the metaverse'*. Retrieved from theverge.com. <https://www.theverge.com/22833369/nike-rtfkt-nftsneaker-shoe-metaverse-compa>
- Mynet, (24.01.2022) *Hindistan'da bir ilk! metaverse'de düğün yapacaklar: gelini ölen babası da düğüne katılacak*. <https://www.mynet.com/hindistan-da-bir-ilk-metaverse-de-dugun-yapacaklarginin-olen-babasi-da-katilacak-110106906328>. (Erişim Tarihi: 10.03.2022).
- Nakamoto, Satoshi. (2008). *Bitcoin: a peer-to-peer electronic cash system*. Satoshi Nakamoto, satoshin@gmx.com www.bitcoin.org. (Erişim Tarihi: 17.03.2022).
- Özdemir, Hulusi. (16 Ocak 2021). *Dizisi Çok Kanunu Yok Psikologların Haklı Mücadelesi Psikoloji Meslek Yasası*, <https://videmusdergi.com/2021/01/16/dizisi-cok-kanunu-yok-psikologların-hakli-mucadelesi-psikoloji-meslek-yasasi>. (Erişim Tarihi: 08.04.2022).
- Ören, Tuncer. (25 Mart 2022). *Bilişim ve etik*. Ottawa Üniversitesi, Ottawa, ON, Kanada <http://www.site.uottawa.ca/~oren>. (Erişim Tarihi. 09.04.2022).
- Second Life Starter Guide, (2003), oz.slinked.net/history/Second_Life_Starter_Guide.pdf. (Erişim: 07.07.2009).
- Siklos, R. (2006, October 19). *"A virtual world but real money"*, The New York Times, http://www.nytimes.com/2006/10/19/technology/19virtual.html?lex=11835_21600&en=9370daefa88875de&ei=5070. (Erişim:10.12.2010).
- Sparkes, M. (21 August 2021). *What is a metaverse*. Science Direct, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0262407921014500?via%3Dihub>. (Erişim Tarihi: 10.03.2022).
- Şener, E. (11 Nisan 2022). *Metaverse'e yönelik son gelişmeler ve metaverse'ü geliştiren yerli girişimler*, Hürriyet.com. <https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/yazarlar/ergi-sener/metaverse-yonelik-son-gelistmeler-ve-metaverseu-gelistiren-yerli-girisimler-42040914>. (Erişim Tarihi: 14.04.2022).

- Taslaman, C. (29 Ocak 2022). Youtube, *Sanal hac ibadeti olur mu?/metaverse evrenler/Caner Taslaman, Ali Murat Kırık ve Oylum Talu*, https://www.youtube.com/watch?v=0WsMbWM8oQ0&ab_channel=CanerTaslaman. (Erişim Tarihi: 10.03.2022).
- TEKN Gündemi. (17 Mart 2022). *Dünyanın ilk sanal vatandaşı Maltalı Marija*. <https://www.teknogundemi.com/dunyanin-ilk-sanal-vatandasi-maltali-marija-kimdir/> (Erişim Tarihi: 11.04.2022).
- Truly, A. (2022, 01 02). *How google is trying to boost itself into the metaverse*. Retrieved from screenrant.com. <https://screenrant.com/google-investing-metaverse-how/>
- Turizm Günlüğü, (4 Şubat 2020). Detech Holding, yeni nesil dijital müzecilik platformunu tanıttı, Tur-key. <https://www.turizmgunlugu.com/2020/02/04/detech-holding-ege-baglikaya-tour-key/> (Erişim Tarihi: 11.04.2022).
- Tüter, M. S. (2007), *Aynı anda iki hayat mümkün? Gündem Analiz 12*, http://www.ekopolitik.org/images/cust_files/070903151238.pdf. (Erişim Tarihi:15.04.2009).
- Ulukaya, C. (16.01.2022). *Metaverse kanunları yazıldı mı?* Milliyet. <https://www.milliyet.com.tr/pazar/metaverse-kanunlari-yazildi-mi-6681474>. (Erişim Tarihi: 24.04.2022).
- Zizek, S. (2003, Aralık 11). *Reality of the virtual. Yersiz Şeyler*: <https://yersizseyler.wordpress.com/2016/05/05/sanalingercekligi-slavoj-zizek/>
- Zuckerberg, M.; Heath, A. (28 October 2021). *Mark Zuckerberg on why Facebook is rebranding to Meta*. The Verge. (Erişim Tarihi: 09.02.2022).
- WebTekno, (Şubat 2022). Influencer merkezli metaverse projesi metafluence, yeni bir çağın kapılarını aralıyor. <https://www.webtekno.com/influencer-metaverse-metafluence-h119877.html> (Erişim Tarihi: 12.04.2022).

4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programının Değerlendirilmesi

(Stufflebeam CIPP Modeli)

Dr. Zeynep Yüksel

4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programının
Değerlendirilmesi
(Stufflebeam CIPP Modeli)

Yazar

Dr. Zeynep Yüksel

Kapak Tasarım

Hacer Turan

ISBN: 978-625-7305-82-2

1. Baskı

Ekim, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 446

Web: grafikeryayin.com

Sayfa Tasarımı

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafik@grafiker.com.tr

Web : grafik.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ.....	5
ÖNSÖZ.....	7
KISALTMALAR.....	9

GİRİŞ

1. Problem Durumu.....	11
2. Araştırmanın Amacı.....	13
3. Araştırmanın Önemi.....	13

I. BÖLÜM

OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARININ ÖZELLİKLERİ

1. OKUL ÖNCESİ DÖNEM (4-6 YAŞ) ÇOCUKLARININ GELİŞİM ÖZELLİKLERİ.....	15
1.1. Fiziksel Gelişim.....	16
1.2. Bilişsel Gelişim.....	16
1.3. Sosyal Gelişim.....	17
1.4. Dini ve Duygusal Gelişim.....	18

3

II. BÖLÜM

STUFFLEBEAM CIPP ÖĞRETİM PROGRAMI DEĞERLENDİRME MODELİ VE 4-6 YAŞ KUR'AN KURSU ÖĞRETİM PROGRAMI

1. STUFFLEBEAM CIPP ÖĞRETİM PROGRAMI DEĞERLENDİRME MODELİ.....	21
2. 4-6 YAŞ KUR'AN KURSU ÖĞRETİM PROGRAMI.....	23

III. BÖLÜM

4-6 YAŞ KUR'AN KURSU ÖĞRETİM PROGRAMININ STUFFLEBEAM CIPP MODELİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

1. YÖNTEM.....	25
1.1. Hipotezler.....	25

1.2. Araştırma Modeli.....	27
1.3. Sınırlılıklar.....	27
1.4. Veri Toplama Araçları.....	27
1.5. Ön Analizler.....	37
1.6. Betimsel İstatistik.....	50
2. ANALİZ VE YORUMLAR.....	55
2.1. Öğreticilere Uygulanan Öğretim Programı Değerlendirme Ölçeği, Mesleki Yeterlik Algıları Ölçeği ve Öğrenci Değerlendirme Ölçeğinden Elde Ettikleri Puanlar.....	55
2.2. Öğreticilere Uygulanan Ölçeklerden Elde Edilen Puanlar Arasındaki İlişki.....	75
2.3. Velilere Uygulanan Ölçeklerden Velilerin Aldıkları Puanlar.....	79
2.4. Velilere Uygulanan Ölçeklerden Elde Edilen Puanlar Arasındaki İlişki.....	89
2.5. Araştırma Verilerinin Stufflebeam Cıpp Modeline Göre Yorumlanması.....	93
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	101
KAYNAKÇA.....	105
EKLER.....	109
1. Etik Kurul İzin Belgesi.....	109
2. Diyanet İşleri Başkanlığı İzin Belgesi.....	110
3. Çalışmada Kullanılan Ölçekler.....	111

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Araştırmanın Stufflebeam CIPP program değerlendirme modeline göre hipotezleri.....	25
Tablo 2: Madde Analizleri ve Maddelerin Alt Boyutlara Göre Dağılımı.....	38
Tablo 3: CIPP Program Değerlendirme Ölçeğinin Alt Boyutları Arası Korelasyon Analizi.....	42
Tablo 4: Öğretmen Formuna Göre Madde Analizleri ve Maddelerin Alt Boyutlara Göre Dağılımı.....	43
Tablo 5: Öğrenci Değerler Ölçeğinin Öğretici Formunun Alt Boyutlar Arası Korelasyon Analizi.....	45
Tablo 6: Aile Formuna Göre Madde Analizleri ve Maddelerin Alt Boyutlara Göre Dağılımı.....	47
Tablo 7: Öğrenci Değerler Ölçeğinin Aile Formunun Alt Boyutlar Arası Korelasyon Analizi.....	49
Tablo 8: Araştırmaya Katılan Öğreticilerin Betimsel İstatistik Durumu.....	50
Tablo 9: Araştırmaya Katılan Velilerin Demografik Özellikleri.....	51
Tablo 10: Alt Boyut ve Ölçeklere İlişkin Çarpıklık ve Basıklık Değerleri.....	53
Tablo 11: Alt Boyut ve Ölçeklere İlişkin Çarpıklık ve Basıklık Değerleri.....	54
Tablo 12: Öğreticilerin Ölçeklerden Elde Ettikleri Puanların Tanımlayıcı İstatistik Değerleri.....	55
Tablo 13: Eğitim Durumuna Göre CIPP ve Alt Boyut Puanlarının ANOVA Sonuçları.....	58
Tablo 14: Öğreticilerin Çocuk Gelişimi Eğitimini Aldığı Kuruma Göre CIPP ve Alt Boyut Puanlarının ANOVA Sonuçları.....	60
Tablo 15: Öğreticilerin 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğreticiliği Yapma Süresine Göre CIPP ve Alt Boyut Puanlarının Korelasyon Analiz Sonuçları.....	62
Tablo 16: Eğitim Durumuna Göre ÖMYÖ ve Alt Boyut Puanlarının ANOVA Sonuçları.....	64
Tablo 17: Öğreticilerin Çocuk Gelişimi Eğitimini Aldığı Kuruma Göre ÖMYÖ ve Alt Boyut Puanlarının ANOVA Sonuçları.....	66

Tablo 18: Eğitim Durumuna Göre ÖDÖ ve Alt Boyut Puanlarının ANOVA Sonuçları.....	69
Tablo 19: Öğreticilerin Çocuk Gelişimi Eğitimini Aldığı Kuruma Göre ÖDÖ ve Alt Boyut Puanlarının ANOVA Sonuçları.....	71
Tablo 20: Öğreticilerin 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğreticiliği Yapma Süresine Göre ÖDÖ ve Alt Boyut Puanlarının Korelasyon Analiz Sonuçları.....	74
Tablo 21: Öğreticilerin 'Öğretim Programı Değerlendirme Ölçeği'nden Aldıkları Puanlara İlişkin Korelasyon Analizi.....	75
Tablo 22: Öğreticilerin Mesleki Yeterlikleri İle Öğrenci Değerler Ölçeğinin Öğretim Programını Yordamasına İlişkin Regresyon Analiz Sonuçları.....	76
Tablo 23: Öğreticilerin Mesleki Yeterlikleri İle Öğrenci Değerler Ölçeğinin Öğretim Programını Yordamasına İlişkin Regresyon Modelleri.....	79
Tablo 24: Velilerin Ölçek Puanlarından Elde Edilen Tanımlayıcı İstatistik Değerleri.....	80
Tablo 25: Eğitim Durumuna Göre AYÖ ve Alt Boyut Puanlarının ANOVA Sonuçları.....	81
Tablo 26: Velilerin Kendisini Dindar Hissetme Düzeylerine Göre AYÖ ve Alt Boyut Puanlarının Korelasyon Analiz Sonuçları.....	83
Tablo 27: Eğitim Durumuna Göre DTÖ ve Diğer Dini Tutum Ölçek Puanlarının ANOVA Sonuçları.....	84
Tablo 28: Velilerin Kendisini Dindar Hissetme Düzeylerine Göre DTÖ ve Alt Boyut Puanlarının Korelasyon Analiz Sonuçları.....	58
Tablo 29: Eğitim Durumuna Göre ÖDÖ ve Alt Boyut Puanlarının ANOVA Sonuçları.....	86
Tablo 30: Velilerin Kendisini Dindar Hissetme Düzeylerine Göre ÖDÖ ve Alt Boyut Puanlarının Korelasyon Analiz Sonuçları.....	88
Tablo 31: Korelasyon Analizi.....	90
Tablo 32: Velilerin Yetkinlikleri İle Dini Tutumlarının Öğrenci Değerler Ölçeğini Yordamasına İlişkin Regresyon Analiz Sonuçları.....	91

ÖNSÖZ

4-6 yaş Kur'an Kursları, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2013-2014 öğretim yılında uygulamaya konulmuş bir okul öncesi dini eğitim programıdır. 4-6 Yaş Kur'an Kursları, okul öncesi döneme hitap etmesi, okul öncesi dönem eğitiminin bireyin yaşamında önemli bir yeri olması sebebiyle pek çok açıdan önemli bir öğretim uygulamasıdır. 4-6 yaş Kur'an Kursları öğretim programı, öğretici yeterlikleri, öğretim çıktıları vb. açılardan değerlendirilmesi ilgili öğretim programının verimliliğinin incelenmesi açısından önemlidir.

Alanyazında 4-6 yaş Kur'an Kurslarıyla ilgili birçok araştırma yapılmış, ilgili kurslar pek çok yönüyle incelenmiş ancak yapılan çalışmalar 4-6 yaş Kur'an Kurslarını bir yönüyle ele almışlardır. 4-6 yaş Kur'an Kursu Öğretim programını farklı yönleriyle ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmada 4-6 yaş Kur'an Kursu öğretim programı, Stufflebeam tarafından geliştirilen program değerlendirme modeli olan CIPP (bağlam, girdi, süreç ve ürün) modeline göre ele alınmıştır. 4-6 yaş Kur'an Kursu öğretim programı CIPP modeline göre incelenirken 'girdi' olarak programın hedefleri ve öğretici yeterlik algıları, 'bağlam' olarak alanyazında programın bağlam boyutunu ele alan çalışmaların değerlendirilmesi, 'süreç' olarak programın hedeflerinin nasıl gerçekleştirilmeye çalışıldığı, 'ürün' olarak ise kursa devam eden öğrencilerin değer kazanımının öğreticiler ve veliler tarafından değerlendirmesi esas alınmıştır. 4-6 yaş Kur'an Kursu öğretim programının CIPP modeline göre değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen araştırmanın verileri Ankara, Eskişehir ve Konya illerinde ilgili kurslarda görev yapan öğreticilerin ve kursa devam eden öğrenci velilerinin katılımıyla toplanmıştır.

Araştırma üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özelliklerine yer verilmiştir. İkinci bölümde Stufflebeam CIPP modelinin açıklanması ve 4-6 yaş Kur'an Kursu öğretim programıyla ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise elde edilen verilerin analiz sonuçlarına ve değerlendirmelerine yer verilmiştir.

4-6 yaş öğretim programının CIPP modeline göre değerlendirildiği araştırma, Çankırı Karatekin Üniversitesi'nde İİF210621B09 proje numarasıyla bilimsel araştırma projesi olarak Çankırı Karatekin Üniversitesi BAPK tarafından desteklenmiştir. Desteklerinden dolayı Çankırı Karatekin Üniversitesi BAPK'ya teşekkürlerimi arz ederim. Uygulamaya katılan katılımcılara, araştırmanın gerçekleşmesine sundukları katkı için teşekkür ederim. Ayrıca araştırmanın değerlendirilmesinde katkılarını esirgemeyen kıymetli hocalarım Prof. Dr. Yıldız Kızılabdullah ve Prof. Dr. Tuğrul Yürük'e teşekkürü bir borç bilirim. Araştırma verilerinin analizine katkı sunan Uzman İstatistikçi değerli Esmâ Durucan'a ve desteğini her zaman yanımda hissettiğim kıymetli aileme teşekkürlerin en güzelini sunuyorum.

Dr. Zeynep Yüksel
Çankırı 2022

KAYNAKÇA

- Aral, Neriman-Duman, Tayip. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem A Yayınları, 2017.
- Aslan, Mecit- Soyalp, Hayriye- Karahan, Osman- Altuntaş, Muhammet. "Okul Öncesi Eğitim Programı Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi". *Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 13/1, (2016), 657-683.
- Aşlamacı, İbrahim. "4-6 Yaş Öğretim Programının (2018) Eğitim Programı Temel Öğeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi". *Erken Çocukluk Dönemi Din-Ahlak-Değerler Eğitimi ve Sorunları I*, Konya: Palet Yayınları, 2020.
- Ay, Mustafa Fatih-Çakmak, Ahmet-Gücen, Ali. "4-6 Yaş Kuran Kursu Öğretim Programının Öğretici Görüşleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi". *Uluslararası Erken Çocukluk Dönemi Eğitimi Kongresi Bildiri Kitabı*, 18-20 Mart 2016.
- Aydın, Ayşe. *5-6 Yaş Okul Öncesi Eğitimi Alan Çocukların Sosyal Duygusal Uyumunu, Anne-Babaların Eolilik Doyumu ve Aile Yılmazlığı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Isparta: Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Bayka, Hatice. *Öğretici ve Veli Görüşleri Açısından 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programının Değerlendirilmesi*, Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Doğan, Davut. "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Öğretim Programı (Okul Öncesi Dönemi) Dini Bilgiler-1 Öğrenme Alanı Kazanımları Üzerine Değerlendirme". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / 24*, (2014), 201-225.
- Demirel, Özcan. *Öğrenme Sanatı*, Ankara: Pegem Yayınları, 2011.
- Demir, Ömer -Camadan, Rabia. "4-6 Yaş Kur'an Kursları Ebeveyn Memnuniyeti: Bayburt İl Örneği", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1, (2019), 7-38.
- Deniz, Engin (ed). *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Pegem A Yayınları, 2019.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğretim Programı, 2018. Erişim 25 Mayıs 2022. <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Docu->

[ments/Kur'an%20Kurslar%C4%B1%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%20\(4-6%20Ya%C5%9F\)%20-%202018.pdf](https://www.researchgate.net/publication/351111111/figure/fig/1/figure-pdf?input=embed&request_fullscreen=true)

- Doğan, Zülfi. 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim Öğretim Yeterlik Algıları (Kayseri Örneği). Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ecer, Münir- Çakmak, Ahmet. "Bir Meta-Sentez Çalışması: Öğreticilerin Gözünden 4-6 Yaş Kur'an Kursları". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 21/2, (2021), 803-831. DOI: 10.33420/marife.999853.
- Eken, Betül Züleyha. 4-6 Yaş Kur'an Kurslarında Görev Yapan Kur'an Kursu Öğreticilerinin Drama Tekniği Alanındaki Yeterliklerinin Belirlenmesi (Kocaeli İli Örneği), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Genç, Muhammed Fatih. "Diyanet İşler Başkanlığı 4-6 Yaş Kur'an Kurslarında Din Eğitimi". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 5/2, (2019), 506-521.
- George, Darren- Mallery, Paul. *SPSS For Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference 18.0 Update*. New York: Routledge, 2010.
- Gün, Ayşegül. "Veli ve Öğretici Görüşleri Doğrultusunda 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursu Eğitimi: Samsun İli Örneği". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7, (2016), 33-66.
- Kaner, Sema- Yellice-Yüksel, Begümhan- Şekercioğlu Güçlü. (2008). "Öğretmen Mesleki Tükenmişlik Ölçeği Geliştirme Çalışması". *I. Ulusal Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Kongresinde sunulmuş bildiri*, Ankara.
- Kaner, Sema. (Proje Başkanı). Şekercioğlu, Güçlü. -Yellice-Yüksel, Begümhan. (2007). Öğretmenlerin ve Ana-babaların Öz-yeterlilik İnançları, Tükenmişlik Algıları ve Çocukların Problem Davranışları. Yayınlanmamış Araştırma Projesi. Proje numarası: 2006 09 04 009.
- Kara, Büşra. *Okul Öncesi Dönemi (4-6 Yaş Grubu) Çocukların Din Eğitiminde Görev Alan Eğitimcilerin/Din Görevlilerinin Pedagojik Yeterlikleri*, Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kerim, Yavuz. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2012.
- Kıncal, Remzi (ed.). *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2011.
- Korkmaz, Mehmet. 4-6 Yaş Kur'an Kurslarında Din Eğitimi (Sorunlar ve Çözüm Önerileri), Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019.
- Kurt, İbrahim. *Velilerin 4-6 Yaş Kur'an Kurslarından Memnuniyet Düzeyleri ve Beklentileri Üzerinde Bir Araştırma (Ankara Örneği)*, Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

- Milli Eğitim Bakanlığı, Okul Öncesi Öğretim Programı, 2013. Erişim 20 Mayıs 2022. <https://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf>
- Neslitürk, Seviye. Çeliköz, Nadir. "Okulöncesi Değerler Ölçeği Aile Ve Öğretmen Formunun Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması". *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 24 (2015), 19-42.
- Ok, Üzeyir. "Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/2, (2011), 528-549.
- Oral, Behçet- Yazar, Taha. *Eğitimde Program Geliştirme ve Değerlendirme*, Ankara: Pegem Yayınları, 2017.
- Oruç, Cemil, *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları, 2011.
- Öztürk, Naciye. *Okul Öncesi Din Eğitimi: Kuran Kursları Okul Öncesi Din Eğitimi Projesi ve Öneriler*. Ankara: SETA Yayınları, 2018.
- Pehlivan, İnyet. "Okula Aile Katılımı", *Yaşadıkça Eğitim Dergisi* 53, (1997), 4-7.
- Slavin, E. Robert. *Eğitim Psikolojisi (Kuram ve Uygulama)*. Çeviren Galip Yüksel, Ankara: Nobel Yayınları, 2017.
- Şencan, Huner. *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenirlik ve Geçerlik*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2005.
- Tosun, Cemal -Çapcıoğlu Fatma. "4-6 Yaş Kur'an Kursları Öğretim Programının Dini Gelişim Kuramları Çerçevesinde İncelenmesi". *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 5/5 (Aralık 2015), 705-720.
- Tüten Çelik, Ayşe. *Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğreticilerinin Sınıf Yönetimi Becerilerinin İncelenmesi*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Üzümcü, Muzaffer-Çınar, Nuran. "4-6 yaş Kur'an Kurslarında Görev Yapan Öğreticilerin Bu Kurslardaki Eğitim Süreçleriyle İlgili Görüşleri (Çorlu Örneği)", *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 7/2, (2021), 1449-1490.
- Üzümcü, Muzaffer. "4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitsel Yeterlikleri ve Görev Yaptıkları Kurslarla İlgili Görüşleri". *Trabzon İlahiyat Dergisi* 7/1, (2020), 7-51.
- Yağcı, Samet. *Öğreticilere Göre Diyanet İşleri Başkanlığı 4-6 Yaş Kur'an Kursları (İzmir İli Örneği)*. İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Yazıbaşı, Muhammed Ali. *Okul Öncesi Öğretmenliği ve Din Eğitimi*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.
- Yüksel, Zeynep. "4-6 yaş Kur'an Kursu Öğreticilerinin Öğretim Yöntemleri Açısından Yeterlik Algıları (Çankırı Örneği)". *Dini Araştırmalar Dergisi* 24 / 60 (Haziran 2021), 147-179. <https://doi.org/10.15745/da.907866>

NÂKİL'DEN HİKÂYESLER

Halit Ziya UŞAKLIĞIL

Hazırlayan
Yahya Aydın

Ankara 2022

Nâkil'den Hikâyeler
Halit Ziya Uşaklıgil

Hazırlayan
Yahya Aydın

ISBN: 978-625-7305-83-9

1. Baskı
Ekim, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No
46683

Matbaa Sertifika No
46682

Grafiker®
Yayınları
Yayın No: 447
Web: grafikeryayin.com

**Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt**

Grafiker®
Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi
1396. Cadde No: 6/A
06520 Balgat-ANKARA
Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx
Faks : 0 312. 284 37 27
E-mail : grafiker@grafiker.com.tr
Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	5	
KAYNAKLAR.....	17	
LEKE.....	19	
SADAKA.....	23	
İKİ DOST.....	32	
İHTİYARIN BAYRAMI.....	40	
MÜKÂFAT.....	49	—————
HALKA.....	59	3
ÇİRKİN KIZ.....	68	—————
CANBAZ KIZ.....	78	

SUNUŞ

Türk edebiyatının modernleşmesi ve gelişiminde Halit Ziya Uşaklıgil'in yadsınamaz bir yeri vardır. Yazarın çeşitli alanlarda/türlerde ortaya koyduğu telif ve tercüme birçok eseri, onun ilgisinin vüsatini gösterdiği gibi edebiyatımızın konu haritasını, ufkunu genişletmeye de hizmet etmiştir. Bu noktadan bakıldığında Halit Ziya Uşaklıgil'in "hezarfen, mütefennin" bir sanat adamı "yed-i tûla" sahibi bir yazar olduğu söylenebilir.

Halit Ziya Uşaklıgil, çocukluğunda sanatın farklı dallarına ilgi duymuş, bunları deneyimlemiş, kimileri üzerine yazılar yazmıştır. Yaşamı boyunca onda okuma, araştırma, öğrenme iştiağı ve yazma birbirinin mütemmim cüzü olagelmıştır. Zeynep Uysal da onun "yazı hayatına eşlik eden zengin bir okuma deneyimine sahip olduğu"nu belirterek çağdaşlarının yazdığı metinleri iyi bildiğini, *Kırk Yıl* ve *Sanata Dair* adlı kitaplarından çıkarabileceğimizi söyler. Bu eserlere bir kuş bakışı bile onun "dünya edebiyatını yakından izlediğini, iyi bir okur olmanın ötesinde bir eleştirmen, çevirmen ve yazar olarak farklı edebiyatlarla etkileşimini sürdürdüğünü" açıkça göstermektedir.¹

Kırk Yıl'da kendisini çocuk yaşta edebiyata yönelten iki etken olarak okuma ve tiyatro tutkusunu gösteren yazar "her şeyden biraz Mehmet Efendi"de somutlaşan yüzeysellik ve Cyrano de Bergerac gibi "her şey olayım derken

¹ Z. Uysal, *Siyah Endişel/Bir Asır Sonu Anlatısı Olarak Halit Ziya Uşaklıgil Edebiyatı* (Derleyenler: Deniz Aktan Küçük-Murat Narcı), "Asır Sonunda Bir Pygmalion Temsili: Halit Ziya Uşaklıgil'in 'Sevda-yı Seng' Öyküsü", İstanbul, İletişim Yayınları, 2019, s.233.

hiçbir şey olamamak” korkusunu hep hissetmiştir. Bunda çeşitli imkânsızlıklar rol oynadığı gibi, çocukluğundan başlayarak onu takip eden ve derinleşmekten alıkoyan “gelgeççi eğilimler”in de etkili olduğunu kendisi söylemiştir. Belki de bu “yaratılış sakatlığı”nın etkisiyle Halit Ziya “Sadece öykücü olmalıydım; birçok şeyler olmak isteyince hiçbir şey olamayanların kötü sonuçlarına düşmek olağandır. Öykü!.. Yaşamayı da öykü çeşidinden bir şey saymaya eğilimim olmalı ki, her şeyden çok bunun tutkusu içindeydim” demiştir.² Bu arzuyla küçük yaşlarda bulduğu Türkçe bütün öykü ve romanları okuyan yazar, Fransızcasını ilerletince her yüzyılın büyük yabancı öykücülerine yönelmeyi tercih etmiştir.³ Neyse ki bu sayede küçük Halit Ziya’nın korkuları gerçekleşmemiş; çok okuyarak, tetkik ederek, düşünerek, yazarak kendini icat ve inşa eden sanatçı, böylelikle modern Türk edebiyatının ve romanının başlangıcındaki en önemli isimlerden birisi olmuştur.

² H. Z. Uşaklıgil, *Kırk Yıl* (Düzenleyen ve Hazırlayan: Şemsettin Kutlu), Ankara, İnkılâp Kitabevi, ?, s.121.

Halit Ziya’da hayat sanat arasındaki mütakabiliyet önemlidir. Birçok yerde buna ilişkin görüşlerini ortaya koymuştur. Tevfik Fikret “Romanların Te’siri” başlıklı musahabesinde onun şöyle dediğini aktarır: “Evet, hiç şüphe yok, hayat romanları değil romanlar hayatı yapıyor.” Tevfik Fikret, *Dil ve Edebiyat Yazıları*, (Haz: İsmail Parlatır). Ankara, TDK Yayınları, 1993, s.136.

Kırk Yıl’da Halit Ziya, İzmir’de tanıdığı Hollandalı Van Len isminde bir dostundan söz ederken “Ben zaten romanlardaki kişileri gerçek hayatta anılan yüzlere uygulamaktan çok, gözlerimin önünde yaşayan insan örneklerini romanlardan hayalime yerleşmiş kahramanların arasından arar, belki onlara birer niteleme işareti koymak için kafamdaki öykü kahramanlarının adlarıyla birer marka yapıştırdım.” ifadelerini kullanır. *Kırk Yıl*, ?, s.265

Mustafa Nihat Özön’e yazdığı açık mektupta ise “(...) Hayat her vakit sanat ve edebiyatın tesirlerine tâbidir ve onların arkasından yürür.” der. H. Z. Uşaklıgil, *Sanata Dair* (Yayına hazırlayanlar: Sacit Ayhan-Levent Ali Çanaklı), İstanbul, Özgür Yayınları, 2014, s.471.

³ *Kırk Yıl*, ?, s.45-51.

Edebiyatı diğer sanatlarla birlikte yaşanan ve düşünülen bir deneyim olarak benimseyen Halit Ziya'yı eserlerinin çeşitliliği "yaşadığı yüzyılın sosyal, siyasi ve entelektüel hayatının, yani İmparatorluğun son asrının tanığı ve 19. yüzyıl modernlik deneyiminin öznesi hâline getirir."⁴ Dolayısıyla Halit Ziya'yı okumak, Osmanlı toplumu ve bireyinin modernleşme sergüzeştini ve sancılarını öğrenmek demektir.⁵

Halit Ziya Uşaklıgil, sanat üzerine düşünen, teorik meselelere ilgi duyan ve bunları çeşitli yazılarında geliştiren ve uygulayan çok yönlü bir yazardır. Sabri Esat üzerine yazdığı bir yazıda sanatı: "Evvela hususi bir bakışla görmek ve onu, ne kadar hususi olursa olsun, başkasına pek tabii bir fırça darbesiyle göstermek" olarak tanımlar. Flaubert'in düşüncelerini çağrıştıran bu fikirler "örnek bir çilekeş olarak" sanatçının portresini kısmen aydınlatır.⁶ Ona göre "sanat ne ihmale ne isticale mütehammildir [tahammül eder]."⁷ Ancak "zorluklara galebe çalmakla

⁴ Z. Uysal, *Siyah Endişel/Bir Asır Sonu Anlatısı Olarak Halit Ziya Uşaklıgil Edebiyatı* (Derleyenler: Deniz Aktan Küçük-Murat Narcı). Giriş yazısı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2019, s.15.

⁵ Z. Uysal, *Metruk Ev/Halit Ziya Romanında Modern Osmanlı Bireyi*, İstanbul, İletişim, 2014.

⁶ Ruşen Eşref, *Diyorlar ki'*de Halit Ziya'nın yukarıda belirtilen özelliklerine zıt bir portre çizer. Eski ziyaretlerinden birinde Halit Ziya, ona âlet sahibi bir yazar olmadığından bahsederek, yazmak için "yazıhane, muntazam kâğıt, ilham, sabah, akşam" aramadığını ve yazdığını bir daha gözden geçirmedeğini söylemiştir. R. E. Ünaydın, *Diyorlar ki!*, (Haz: Hacı Ali Küçükakın), Konya, Tablet Yayınları, 2010, s.63.

Oysa Halit Ziya *Kırk Yıl'daki* "Sanatta Doğurma" ve *Sanata Dair*'deki Sabri Esat, Nahit Sırrı üzerine yazılarıyla "Sanatta Sadakat, Hüner ve Zekâ, Üslup Nedir? Temsil Kudreti, Kelimelerde Hayal, Edebiyatta Varlık, Nasıl Okumalı? Bir Açık Mektup, Altı Soru, Bir Hayal Oyunu, Musahabe" adlı fıkralarında Ruşen Eşref'in söylediklerinin genel olarak aksini söyler.

⁷ H. Z. Uşaklıgil, *Sanata Dair* (Yayına hazırlayanlar: Sacit Ayhan-Levent Ali Çanaklı), İstanbul, Özgür Yayınları, 2014, s.41;125. Halit Ziya'nın sanat konusundaki düşünceleri, André Gide'inkilerle büyük bir koşutluk gös-

[zorlukları yenmekle]" sanatın meydan çıkacağını ileri süren yazar, bütün sanatkârlarda özellikle sahne eserleri ve hikâye yazanlarda temsil kudretinin bulunmasını gerekli görür. Üslubun ve edebî eserin varlığıyla yaşamasının ilk şartının da lisanı olduğunu söyler.⁸

Hikâye adlı inceleme kitabında roman türünün medeni milletler nezdinde en seçkin yeri tuttuğundan bahseden yazar, dolaylı olarak türü modernlikle ilişkilendirir. Bir romancı da ona göre filozof ve bilim insanı kadar devrinin büyükleri arasında adı sayılan kimselerdendir. Hikâye/roman ile şiiri mukayese eden ve ilkinin ikincisine üstün gören eleştirmen, bir romancının bir insanı bütün yönleriyle gösterdiğini ifade eder. Hatta ona göre şiirin yaptığı "kalb-i beşerin en mutena hissiyatı[nı]" tasvir de artık roman tarafından yerine getirilmektedir. Bununla birlikte roman, insanlığın önemli hâllerini tartan bir araştırma terazisidir. Bu değerlendirmelerde Stendhal'ın romanla ilgili ayna metaforu dikkat çeker. Son tahlil de realist roman, icat ve inşa kudretiyle gerçekten yaşayan insanlar yaratıp insanlığın türlü hâllerini çeşitli biçimlerde göstermektedir.⁹ Bu bağlamda *Hikâye*'nin temel kavramlarının tetkik, tetebbu, tasvir, tahlil ve tertip kelimelerinden oluştuğunu söylersek yanılmış olmayız.

terir. "Sanat Baskıdan Doğar" başlıklı denemesinde bu benzerlik özelliğe görülebilir: "Güzellik hiçbir zaman tabii bir mahsul değildir; o ancak suni bir baskı ile elde edilir (...) Sanat, daima baskının sonucudur. Onu ne kadar serbestse, o kadar yukarıya yükselir sanmak, uçurtmayı yükseltmekten alıkoyan şeyin ip olduğunu sanmaktır. Kanadını rahatsız eden bu hava olmasa daha iyi uçacağını sanan Kant'ın güvercini, uçmak için kanadını dayayabileceği bu hava mukavemetine muhtaç olduğunu takdir etmemektedir (...) Büyük sanatçı, güçlüğün coşturduğu, engeli kendisine sıçrama tahtası yapan adamdır." der. André Gide, *Denemeler*, (Çev: Suut Kemal Yetkin), Ankara, Varlık Yayınları, 1962, s.29-30.

⁸ Sanata Dair, s.187;407;426.

⁹ H. Z. Uşaklıgil, *Hikâye* (Haz: Gülden Vicir), İstanbul, Dergâh Yayınları, 2020, s.15-16.

Halit Ziya Uşaklıgil'in hikâyeleri üzerine çalışan araştırmacılarından birisi olan Hakan Sazyek, onun "19. yüzyıl Fransız yazarlarından ikişer hikâyeyi çevirerek" Hizmet'te yayımladığından söz eder. Bir süre sonra Ebuzziya, bu hikâyeleri yayımlamak üzere Halit Ziya'dan ister. Bu isteği yerine getiren hikâyeci, bunların birtakım değişikliklerle yayımlandığını görünce üzülür ve hikâyeleri daha sonra kendisi *Nâkil* adıyla dört cilt olarak neşreder. İlgili çalışmada araştırmacı, Halit Ziya'nın 22 hikâye kitabı ile toplam 155 öyküsünün künyesini verir. Ayrıca *Nâkil* (I-IV)'de yer alan yazarın kendisine ait 8 hikâyenin künyesi de çalışmanın sonunda yer almaktadır. Bu hikâyelerden dördü ilk olarak *Nâkil* (I-IV)'de yayımlanmışken; *Çirkin Kız* (24 Şubat 1309), *İki Dost* (30 Kânunuevvel 1309) ve *Leke* (13 Kânunusani 1309) Mekteb Mecmuası'nda, *Halka* (6 Mayıs 1309) Servet-i Fünûn'da neşredilmiştir.¹⁰ Huyugüzel, Halit Ziya ile ilgili çalışmasında, küçük hikâyelerinin sayısını 125 olarak verir. *Nâkil* (I-IV)'de ise daha çok çeviri hikâyelerin toplandığından söz eder ancak yazarın kendisine ait hikâyelerin adını ve sayısını vermez.¹¹ Cevdet Kudret de *Nâkil* (I-IV)'de " 8 tane yerli, 20 tane çeviri hikâye"nin yer aldığından söz eder.¹² Ancak söz konusu hikâyelerin sayısı 30 olup bunlardan 8'inin yazarı Halit Ziya'dır.

Nâkil I'de,¹³ 8 öykü yer almaktadır. İç kapakta Uşşakizâde Halit Ziya isminden sonra "Fransa meşhur müellifin ve üdebasından muhtelif zevatın âsar-ı nefiselerinden intihap

¹⁰ H. Sazyek, *Halit Ziya Uşaklıgil'in Hikâyeleri ve Türk Hikâyeciliğine Katkısı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü TDE-ABD, 1989, s.7-8.

¹¹ Ö. F. Huyugüzel, *Halit Ziya Uşaklıgil (Hayatı, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler)*, İstanbul, MEB Yayınları, 1995, s.58.

¹² C. Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I*, İstanbul, Varlık Yayınları, 1979, s.169.

¹³ Âlem Matbaası, İstanbul 1310, 162 s.

edilen 8 adet hikâyeden müteşekkildir” ibaresi yer almakta olup öyküler, yazarları¹⁴ ve sayfa aralığı şu şekildedir:

1. Bir Köylünün Ölümü- Emile Zola, s.1-16
2. Bum Bum- Jules Claretie, s.17-34.
3. Çılbır-Gustave Droz, s.35-63.
4. Ziyinet- Guy de Maupassant, s.64-86.
5. Ekmek Parçası-François Coppée, s.87-105.
6. Kefen Altında- Hector Malot, s.106-126.
7. Yolda- Guy de Maupassant, s.127-162.

Nâkil II’de¹⁵ 6 öykü yer almakta olup bunların 2’si Halit Ziya’ya aittir. İç kapakta muharririn adından sonra “İşbu silsilenin ikincisini teşkil eden bu cüz Fransızcadan mütercem 4 fıkra-i müntehap ile mütercimin 2 fıkrasını muhtevidir” ibaresi yer almakta olup öyküler, yazarları ve sayfa aralığı şu şekildedir:

1. Muvakkat Aşk- Emile Zola, s.1-61.
2. İhtiyarî Bir Vefat- François Coppée, s.62-111.
3. Netice-i İşret- Catulle Mendès, s.112-120.
4. İki Rakip- Leon de Tinseau, s.121-144.
5. Leke- Halit Ziya, s.145-150.
6. Sadaka-Halit Ziya, s.151-166.

Nâkil III’te¹⁶ 8 öykü yer almakta olup bunların 2’si Halit Ziya’ya aittir. İç kapakta muharririn adından sonra “İşbu

¹⁴ Hikâye yazarlarının ad ve soyadları, genel olarak kaynak dildeki orijinal biçimleriyle verilmiştir.

¹⁵ Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, İstanbul, 1311, 166 s.

¹⁶ Matbaa-i Ebuzziyâ, İstanbul, 1311, 144 s.

silsilenin üçüncüsünü teşkil eden bu cüz Fransızcadan mütercem 6 fıkra-i müntehap ile mütercimin 2 fıkrasını muhtevidir” ibaresi yer almakta olup öyküler, yazarları ve sayfa aralığı şu şekildedir:

1. Jan de Roz- Arsène Houssaye, s.1-25.
2. Adem-i Dikkat- Leon de Tinseau, s.26-44.
3. Evlenecek Kız- Aurelien Scholl, s.45-72.
4. Süt Nine-François Coppée, s. 73-92.
5. Yadigâr- Andre Torve, s.93-104.
6. Kin- Aurelien Scholl, s.105-117.
7. İki Dost- Halit Ziya, s.118-130.
8. İhtiyarın Bayramı- Halit Ziya, s.131-144.

Nâkil IV'te¹⁷ 8 öykü yer almakta olup bunların 4'ü Halit Ziya'ya aittir. İç kapakta muharririn adından sonra “İşbu silsilenin üçüncüsünü teşkil eden bu cüz Fransızcadan mütercem 4 fıkra-i müntehap ile mütercimin 4 fıkrasını muhtevidir” ibaresi yer almakta olup öyküler, yazarları ve sayfa aralığı şu şekildedir:

1. Şaley- Guy de Maupassant, s.1-32.
2. Yalancı-Alphonse Daudet, s. 33-51.
3. Bir Muhavere-Théodore de Banville, s.52-70.
4. Valide-Gustave Droz, s.71-88.
5. Mükâfat-Halit Ziya, s.89-106.
6. Halka- Halit Ziya, s.107-123.
7. Çirkin Kız-Halit Ziya, s.124-143.
8. Canbaz Kız-Halit Ziya, 144-168.

¹⁷ Matbaa-i Ebuzziyâ, İstanbul, 1312, 168 s.

Leke adlı hikâyede anlatıcı, aynı zamanda öykü kişilerinden birisidir. Olay oldukça basittir. Bir gece hususi bir mecliste ev sahibesi, Servet-i Fünûn tiplerini andıran “donuk benizli, ince bıyıklı, uzun kıvrık sarı saçları” olan, Ahmet Cemil ve Süha ile benzerliği belirgin, hülyalara dalmış bir sanatkârdan piyano çalmasını ister. Ona eşlik edecek olansa, ev sahibesinin on beş yaşındaki müteverrim kızıdır. Bu kız da fiziksel olarak sanatçıya benzemektedir. Birbirini anlayan bu iki ruhtan yayılan musiki/sihirli âlemin tuhaf dili, anlatıcı ve orada bulunanlar üzerinde derin bir etki bırakır. Kızın veremli göğsünden yükselen ses, herkesi şaşkınlığa uğratar. Bu levha, anlatıcıyı da kendinden geçirir ancak öksürük nöbeti sonunda kızın elindeki mendilde gördüğü “kırmızı bir leke” anlatıcının durumu kavramasına fırsat verir.

12

Sadaka adlı hikâyenin konusu sefalet olup Tefik Fikret’in *Köprü*’de şiiriyle benzerliği açıktır. Ayrıca söz konusu öykü, C. Baudelaire’in *Paris Sıkıntısı*’ndaki “Yoksulların Gözleri” metniyle de koşutluk gösterir. Hikâyede hem Seyfettin Celadet hem de ihtiyar birbirlerinin gözlerini yani kalplerini, duygularını ve düşüncelerini okurlar. Bu durum Halit Ziya’nın *İlm-i Sima* risalesini akla getirir. Anlatıcı ve şair arkadaşı Seyfettin Celadet, dinlenmek için bir akşam şekerlemecide otururlar. Soğuk hava, Seyfettin Celadet’i birtakım acıklı hayallere sürükler. Anlatıcının “Nereye bakıyorsun?” sorusundan sonra, bu kez anlatıcı Seyfettin Celadet olurken, asıl anlatıcı dinleyici konumuna geçer. Yaşlı ve fakir bir ihtiyarla yine aynı mekânda bir kış gecesi yaşadığı olayı nakleder. İhtiyarın hikâyesinden fakirliğin ne olduğunu ve fakir insanların psikolojisini öğreniriz. Böylelikle okurların acıma duyguları harekete geçirilir. Aslında ihtiyarı da üçüncü dereceden bir anlatıcı olarak kabul etmek mümkündür. Bu durumda Seyfettin Celadet de dinleyici konumuna

geçer. Hikâyenin sonunda asıl anlatıcının gözündeki Seyfettin Celadet "yüksek bir adam" mertebesine çıkmıştır.

İki Dost adlı hikâye de sefalet temasını işler. Her sabah aynı vapurla yolculuk eden, matbaada musahhihlik yapan Osman Hikmet ile bir şirkette muhabir olan Süleyman İsmet, hiç konuşmadan sadece bakışarak, gözleriyle söyleşerek dost olmuşlardır. Ruhun estetik kitabı olan gözler, kalplerinin gizli köşelerindeki sırları anlattığı için, zamanla birbirlerinin aşinası olmuşlardır. Onların gözleriyle konuşmaları okura her şeyi bilen anlatıcı aracılığıyla aktarılır. Hiç konuşmadan dost olan bu iki insanı ölüm bile ayıramaz. İki de aynı gün ölürlür. Anlatıcı, birbirine bakan bu iki mezarın düşündüklerini, konuştuklarını ancak bunu anlamanın mümkün olmadığını söyler. Anlaşılmayacak olan diğer şeyse, bu iki mezarın dost mezarı olmasıdır.

İhtiyarın Bayramı adlı hikâye, zıtlıkların ve renklerin belirgin olduğu bir gece ve sabah tasviriyle başlar. Anlatıcının sabah, bahar ve Ramazan bayramı arasında kurduğu koşutluk dikkat çekicidir. Bayram sabahının parlak ışıkları, neşeli, mütebessim havası yerine ihtiyar; faniliği, donukluğu ve siyahlığı görür. Tabiat, bir bakıma ihtiyarın ruh hâlinin yansımasıdır. Önceki sene gücü kuvveti yerindeyken bayram, sevinç ve mutluluk getirmiştir. Her sene yaptığı gibi torunlarıyla bayram namazına gitmiş, onları eğlenmeye götürmüştür. Ölüme yaklaşan ihtiyar gibi tabiat da siyah ve ölümü andıran bir kisveye bürünür. İhtiyar bir gün ansızın güçten düştüğünü hisseder, alışkanlıkları da değişmeye başlar. Bu da bir bakıma ölümün yakın olduğunu işaretidir. Her şeyi bilen anlatıcı, geçmiş ve şimdi arasında çeşitli açılardan mukayeseler yapar, karşıtlıklar kurar. İhtiyarın son defa olarak bayram namazına gitme isteği hüsrarla sonuçlanır.

Mükâfat adlı öykü, bir deniz subayının hikâyesidir. Her şeyi bilen bir anlatıcı aracılığıyla on beş günlük evliken görevi gereği denize açılmak zorunda kalan öykü kişinin eşine duyduğu özlem ve sevgi ile tabiat tasvirleri arasında bir koşutluk kurulur. Aynı zamanda deniz adamlarının psikolojisi okura aktarılır. Daha sonra anlatıcı bir geriye dönüşle, taze güveyin eşiyile karşılaşma, âşık olma, bunun karşısında ailesinin tepkisi ve nihayet evliliğini nakleder. Ardından bir ileriye sapımla zamanda bir sıçrama yapar. Denizdeki güveyin psikolojisi ve doğacak çocuğunun haberini yine tabiat tasvirleriyle sezdirir. Bir gün bir limanda haber gelir. Bu noktadan sonra anlatı hızlanır ve onu kısa süre sonra evinde görürüz. Eşinin mektuplarında belirttiği, hazırlamakta olduğu mükâfatın ne olduğunu bilmemekten doğan ironi, doğan çocuğunu görmesiyle sonlanır.

14

Halka adlı hikâyede iki sanatkâr karı kocanın kavgaları, kendilerine hâkim olamamaları, evi terk etme istekleri ve ikisinin de yanlışlıkla ağzından “çocuğunuzu alınız da gidiniz” sözünün çıkışıyla sonrasında yaşananlar konu edilir. Bu hikâyede de tabiat ve kişilerin ruh hâlleri arasında kurulan ilgi dikkat çekicidir. Bütün bunlara şahit olan Feridun hastalanır. Dayesi onu himaye eder. Masum ve meleksi özellikler taşıyan çocuk teması, dönemin birçok eserinde olduğu gibi burada karşımıza çıkar. Hastalanan Feridun’a doktorun yazdığı reçeteye göre iyi gelecek olan anne-babasıdır. Bir bakıma çocuk, aileyi bir arada tutan halka olup hikâyenin sonunda her şeyi bilen yazar, bunun ne anlama geldiğini ve düşüncesini açıklar: “Bakın! Böyle ne güzel bir levha teşkil ediyoruz! Bu levhanın letafetini niçin bozmalı? Oh! Birbirimizi sevelim, daima sevelim!”

Çirkin Kız adlı hikâyenin konusu, hilkatin cömert davranmadığı bir genç kızın evde kalışı, evlilik hayallerinin gerçekleşemeyişidir. Buna görücü usulü evliliğin cilveleri

de eklenince yaşamak İsmet için bir azap olur. Her şeyi bilen anlatıcı aracılığıyla çirkin bir kızın psikolojisi detaylı bir biçimde nakledilir. Çirkinlik bir bakıma kimsenin sahiplenmediği bir hâldir. İsmet ile kardeşi Leman arasında iki yaş fark vardır ancak güzellik olarak bir uçurum söz konusudur. Büyüdükçe İsmet çirkinleşmekte, Leman, güzelleşmektedir. Hikâyede işlenen çirkinlik temasının Fransız edebiyatı özellikle S. Prudhomme ve C. Baude-laire kaynaklı olduğu söylenebilir. Amaç, okurun acıma duygularını harekete geçirmektir. Hikâyede güzellik ve çirkinlik yine tabiatla paralellik çerçevesinde ele alınır. Leman'ın evliliği ve çocuğu en sonunda İsmet için bir teselli kaynağı olur.

Canbaz Kız adlı hikâyede “seyyar bir canbaz takımı”nın serüveni konu edilir. Meslekleri gereği dünyanın çeşitli yerlerine giden, birçok dili konuşan âdeta evrensel bir vatandaş olan bu takımın Koko adlı reisinin derdi, öldüğünde takımı emanet edeceği bir erkek çocuğunun olmayışdır. Doğdukları yere binaen Antuvanet ve Süzet adını verdiği iki kızı bulunan reisin bir gün talihi döner. Parlak sarı saçlı, beyaz tenli ve mavi damarlı bir çocuk, takıma katılmak için onun karşısına gelir. Babası razı edilip kendisiyle bir anlaşma yapılarak “Küçük Koko” takıma dâhil edilir. On iki yaşındaki bu çocuk, Net ve Zet'in yardımıyla kısa sürede canbazlıkta ilerler. Bundan sonra anlatı da hızlanır. On sene sonra Net ile Küçük Koko'nun evlenmesi söz konusu olur. Aslında Zet de Küçük Koko'yu sevmektedir ama babası onu küçük bulduğu için ablası Net, evlilik için seçilir. Nişan yapıldıktan sonra evliliğin Küçük Koko'nun memleketi Bohemya'da yapılması kararlaştırılır. Düğünden önce bir oyun oynayacaklardır. Zet, hasta olmasına rağmen oyuna çıkar ancak oyun sırasında yaşanan kaza onun ölümüne sebep olur. Bu elim olaydan

sonra bir sene matem tutulur, ardından düğün yapılır. Takım ise dağılmıştır. Reis ile reise seyahate çıkmış olup nerede oldukları meçhuldür. Küçük Koko ile Net her Pazar, mezarlığa gidip Zet'in mezarına çiçek bırakırlar. Acılarının taze olduğu gözlerinin kırmızılığından bellidir.

Nâkil (I-IV) Halit Ziya külliyatı için birkaç yönden önemlidir. İlk olarak bu hikâyeler, Halit Ziya'nın beslenme, etkilenme kaynaklarını görmek adına araştırmacılara ve okurlara bir bakış açısı sunacaktır. Ayrıca çevirdiği hikâyeler, yazarın tercüme sırasında nasıl bir anlayışı (tercüme mi tatbik mi?) benimsediğini de ortaya koymaktadır. Halit Ziya, bu konu üzerinde ciddiyetle durmuş, hem müstakil yazılarında hem de kimi eser ve metinlerinde doğru bir tercümenin nasıl olması gerektiğini defaatle vurgulamıştır. Dolayısıyla Nâkil'deki çeviri öyküler de günümüz harflerine aktarılmayı beklemektedir. Yazarın kendi yazdığı hikâyeler ise onun anlatma serüveninin uğraklarına ve gelişimine mütevazı da olsa bir ışık düşürebilir.

Halit Ziya Uşaklıgil'in *Nâkil (I-IV)*'de yer alan 8 hikâyesini aktarırken metinlerin orijinal biçimi korunmuş, noktalama işaretlerine müdahale edilmemiştir. Düzeltme ve uzatma işaretleri, telaffuz ve anlam karmaşası söz konusu olduğunda kullanılmaya çalışılmıştır. Günümüz okuru için yabancı sayılabilecek kelimelerin anlamları dipnotlarda verilmiştir. Söz konusu hikâyelere dikkat çekerek, çalışmanın ortaya çıkmasına vesilen olan başta Sayın Hocam Hüseyin TUNCER olmak üzere, öyküleri okurken yardımlarına başvurduğum Orhan KILIÇARSLAN, İsmail Alper KUMSAR ve Ogün PEÇENEK'e teşekkür ederim.

Yahya AYDIN
Düzce-2022

KAYNAKLAR

- A. Gide, *Denemeler* (Çev: Suut Kemal Yetkin), Ankara, Varlık Yayınları, 1962.
- C. Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I*, İstanbul, Varlık Yayınları, 1979.
- G. M. Yuva, *Modern Türk Edebiyatının Fransız Kaynakları*, İstanbul, YKY, 2011
- H. Sazyek, *Halit Ziya Uşaklıgil'in Hikâyeleri ve Türk Hikâyeciliğine Katkısı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü TDEABD, 1989.
- H. Z. Uşaklıgil, *Hikâye* (Haz: Gülden Vicir), İstanbul Dergâh Yayınları, 2020.
- , *Kırk Yıl* (Düzenleyen ve Hazırlayan: Şemsettin Kutlu), Ankara, İnkılâp Kitabevi, ?
- , *Sanata Dair* (Yayına hazırlayanlar: Sacit Ayhan-Levent Ali Çanaklı), İstanbul, Özgür Yayınları, 2014.
- Nâkil I*, Âlem Matbaası, İstanbul 1310, 162 s.
- Nâkil II*, Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, İstanbul, 1311,168 s.
- Nâkil III*, Matbaa-i Ebuzziyâ, İstanbul, 1311, 144 s.
- Nâkil IV*, Matbaa-i Ebuzziyâ, İstanbul, 1312, 168 s.
- Ö. F. Huyugüzel, *Halit Ziya Uşaklıgil (Hayatı, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler)*, İstanbul, MEB Yayınları, 1995.
- R. E. Ünaydın, *Diyorlar ki!* (Haz: Hacı Ali Küçükakın), Konya, Tablet Yayınları, 2010.
- Tevfik Fikret, *Dil ve Edebiyat Yazıları* (Haz:İsmail Parlatur). Ankara, TDK Yayınları, 1993.
- Z. Uysal, *Metruk Ev/Halit Ziya Romanında Modern Osmanlı Bireyi*, İstanbul, İletişim, 2014.

- , *Siyah Endişe/Bir Asır Sonu Anlatısı Olarak Halit Ziya Uşaklıgil Edebiyatı* (Derleyenler: Deniz Aktan Küçük-Murat Narcı), "Asır Sonunda Bir Pygmalion Temsili: Halit Ziya Uşaklıgil'in 'Sevda-yı Seng' Öyküsü", İstanbul, İletişim Yayınları, 2019.
- , *Siyah Endişe/Bir Asır Sonu Anlatısı Olarak Halit Ziya Uşaklıgil Edebiyatı* (Derleyenler: Deniz Aktan Küçük-Murat Narcı), Giriş yazısı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2019.

MANEVİ DANIŞMANLIKTA BİBLİYOTERAPİ TEKNİĞİ ve UYGULANMASI

Dr. Fatıma Zeynep Belen

Ankara 2022

Manevi Danışmanlıkta
Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulanması

Yazar

Dr. Fatıma Zeynep Belen

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Öznur Özdoğan

ISBN: 978-625-7305-84-6

1. Baskı

Otorite Yay., 2015 / Ankara

2. Baskı

Ekim, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 448

Web: grafikeryayin.com

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

Dr. Öğretim Üyesi Fatıma Zeynep BELEN

Amasya Merzifon'da doğdu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. İstanbul Kartal Mehmet Akif Ersoy İmam Hatip Lisesi'nde Meslek Dersleri Öğretmeni olarak çalışma hayatına başladı. Daha sonra kurumlar arası geçişle, Kırıkkale İl Müftülüğü'nde Din Hizmetleri Uzmanı olarak görev yaptı. Bu süreçte, 2010 yılında Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı'nda "*Aile İçi İletişime Manevi Psko-Sosyal Yaklaşım*" isimli tezi ile yüksek lisansını tamamladı. 2014 yılında "*Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulanması*" tezi ile doktora unvanı aldı. Aynı yıl Diyanet İşleri Başkanlığı'nın vaizlik sınavını kazanarak Kırıkkale İl Müftülüğü'nde Vaiz olarak çalışmalarına devam etti. 2009-2015 yılları arasında Kırıkkale İl Müftülüğü'nde Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Koordinatörü olarak görev yaptı. Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne bağlı yetiştirme yurdu, çocuk evleri, kadın konuk evi, bakım ve rehabilitasyon merkezi gibi kurumlarda dini/manevi danışman olarak çalıştı. 2012 ve 2015 yıllarında Ulusal Ajans tarafından desteklenen mesleki eğitim ve yetişkin eğitim alanlarında dezavantajlı gruplar ile ilgili projeler yürüttü. Bu kapsamda İngiltere ve İspanya'da proje hareketliliğine katılarak araştırmalar yaptı. 2015 yılı Haziran ayında Kırıkkale Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Din Bilimleri (Din Psikolojisi) Ana Bilim Dalı'nda Yardımcı Doçent Doktor olarak göreve başladı. 2018 "*Helal Gıdada Ar-Ge Çalışmalarındaki Yeni Yaklaşımlar: Türkiye ve Malezya Örneği*" projesi ile Malezya'da proje konusu ile ilgili araştırmalar yaptı. İç İşleri Bakanlığı tarafından desteklenen şehit ve gazi yakınları ile ilgili projede görev aldı. Halen Kırıkkale Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi'nde Dr. Öğretim Üyesi olarak, bu görevine devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	13
KISALTMALAR.....	17

GİRİŞ

1. Araştırmanın Problemi.....	20
2. Araştırmanın Amacı.....	22
3. Araştırmanın Önemi.....	22
4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	24
5. Araştırmanın Temel Terim ve Kavramları.....	24
5.1. Psikolojik Danışma.....	24
5.1.1. Rehberlik.....	25
5.1.2. Psikoterapi.....	27
5.2. Psikolojik Danışma ve Maneviyat.....	27
5.3. Dini Danışma ve Rehberlik.....	29
5.4. Bibliyoterapi.....	33

BİRİNCİ BÖLÜM BİBLİYOTERAPİ

1.1. Bibliyoterapi.....	35
1.1.1. Bibliyoterapinin Tarihi Arka Planı.....	35
1.1.2. Bibliyoterapi Çeşitleri.....	38
1.1.2.1. Klinik ve Gelişimsel Bibliyoterapi.....	38
1.1.2.2. Reaktif ve İnteraktif Bibliyoterapi.....	39
1.1.2.3. Bibliyorehberlik (Biblioguidence) ve Bibliyodanışmanlık (Bibliocounseling).....	40
1.1.2.4. Bilişsel (Cognitive) ve Duyuşsal (Affective) Bibliyoterapi.....	41
1.1.3. Bibliyoterapi Uygulayacak Kişilerin Özellikleri.....	42
1.1.4. Bibliyoterapinin Uygulanması.....	43

1.1.5. Bibliyoterapinin Faydaları ve Sınırlılıkları.....	44
1.1.6. Yurt Dışında Yapılan Bibliyoterapi Araştırmaları.....	45
1.1.7. Ülkemizde Yapılan Bibliyoterapi Araştırmaları.....	49
1.2. Bibliyoterapinin Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramlarıyla İlişkisi.....	55
1.2.1. Pozitif Psikoterapi Kuramı.....	55
1.2.1.1. Terapi Sürecinde Hikâyeler, Meseller ve Atasözlerinin Kullanımı.....	56
1.2.1.2. Hikâyelerin İşlevleri.....	57
1.2.1.3. Pozitif Psikoterapinin Üç Boyutu.....	59
1.2.1.4. Denge Modeli.....	64
1.2.2. Logoterapi.....	65
1.2.3. Akılcı Duygusal Davranış Terapisi.....	68
1.2.4. Gerçeklik Terapisi.....	69
1.2.5. Bilişsel Terapi.....	70

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜRÜMÜZDE BİBLİYOTERAPİ

6

2.1. İlahi Kitaplar Yoluyla Bibliyoterapi.....	73
2.1.1. Kitap Kavramı.....	73
2.1.2. İlahi Kitaplar.....	74
2.2. İlahi Kitaplar ile İlgili Kur'anî Kavramlar.....	75
2.3. İlahi Kitapları Niteleyen Bazı Kavramların Semantik İncelenmesi.....	81
2.3.1. Hüda.....	81
2.3.2. Ruh.....	83
2.3.3. Furkan.....	84
2.3.4. Şifa.....	85
2.3.5. Besair.....	86
2.4. Kur'an-ı Kerim.....	87
2.4.1 Kur'an-ı Kerim'in İlk Emri: Oku.....	88
2.4.2. Kıssa.....	92
2.4.3. Mesel ve Darb-ı Mesel.....	96
2.5. Dini-Manevi Danışman Olarak Peygamberimiz ve Hadislerin Bibliyoterapide Kullanımı.....	99

2.5.1. Dini-Manevi Danışman Olarak Hz. Peygamber (s.a.v).....	99
2.5.2. Rol Model Olarak Hz. Peygamber (s.a.v).....	100
2.5.3. Bibliyoterapi Oturumlarında Hadislerin Kullanımı.....	101
2.5.3.1.Meseller.....	102
2.5.3.2.Tasvir.....	103
2.5.3.3.Kıssalar.....	106
2.6. Kültürümüzde Okuma ve Okumanın Toplum Hayatına Yansımaları.....	106
2.6.1. Dil, Kültür ve Edebiyat.....	107
2.6.2. Türk-İslam Kültüründe Okuma ve Okumanın Toplum Hayatına Yansımaları.....	108
2.7. Bibliyoterapi Uygulamalarında Kullanılabilecek Diğer Dini- Kültürel Metinler.....	114
2.7.1. Kindi'nin Üzüntü Risalesi.....	114
2.7.2. Mevlana'nın Eserleri.....	117
2.7.3. Yunus Emre'nin Eserleri.....	118
2.7.4. Nasrettin Hoca Fıkraları.....	119
2.7.5. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Tefviznamesi.....	120
2.7.6. Bostan ve Gülistan.....	126
2.7.7. Kelile ve Dimne.....	128

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM YÖNTEM

3.1. Araştırma Deseni.....	131
3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu.....	132
3.2.1. Çalışma Grubunun Özellikleri.....	133
3.2.1.1. Çalışma Grubunun Yaşı.....	133
3.2.1.2. Çalışma Grubunun Doğum Yeri.....	135
3.2.1.3. Çalışma Grubunun Kaç Yıldır Ankara'da İkamet Ettiği.....	136
3.2.1.4. Çalışma Grubunun Medeni Durumu.....	136
3.2.1.5. Çalışma Grubunun Meslek ve Eğitim Durumu.....	137
3.2.1.6. Çalışma Grubunun Okuma Alışkanlığı.....	140
3.2.1.7. Çalışma Grubunun Kitap Okuma Sıklığı.....	141
3.3. Manevi Metinlerle Yapılandırılmış Bibliyoterapi Programı.....	143
3.4. Araştırmanın Veri Toplama Araçları.....	146

3.4.1. Kişisel Bilgi Formu.....	146
3.4.2. Algılanan Stres Ölçeği.....	146
3.4.3. Dini Başa Çıkma Ölçeği.....	146
3.4.4. Allah Tasavvuru Ölçeği.....	148
3.5. Verilerin Analizi.....	149

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Manevi Metinlerle Yapılandırılmış Bibliyoterapi Uygulanan Bireylerin Bu Uygulamaya Katılmayan Bireylere Göre Algılanan Stres Düzeylerinin İncelenmesi.....	154
4.1.1. ASÖ'de Ön Testin Karşılaştırılması.....	154
4.1.2. ASÖ'de Son Testin Karşılaştırılması.....	154
4.1.3. Deney Grubunda Bibliyoterapi Uygulamasının ASÖ Ön Test ve Son Test Puanları Arasındaki Etkililiği.....	157
4.1.4. Kontrol Grubunun ASÖ Ön Test ve Son Test Puanları Arasındaki Etkileşimi.....	157
4.2. Manevi Metinlerle Yapılandırılmış Bibliyoterapi Uygulanan Bireylerin Bu Uygulamaya Katılmayan Bireylere Göre Dini Başa Çıkma Düzeylerinin İncelenmesi.....	158
4.2.1. DBÇÖ'de Ön Testin Karşılaştırılması.....	158
4.2.2. DBÇÖ'nde Son Testin Karşılaştırılması.....	159
4.2.3. Deney Grubunda Bibliyoterapinin Etkililiği.....	162
4.2.4. Kontrol Grubunun DBÇÖ Ön Test ve Son Test Puanları Arasındaki Etkileşimi.....	163
4.3. Manevi Metinlerle Yapılandırılmış Bibliyoterapi Uygulanan Bireylerin Bu Uygulamaya Katılmayan Bireylere Göre Allah Tasavvur Düzeylerinin İncelenmesi.....	163
4.3.1. ATÖ Ön Testin Karşılaştırılması.....	163
4.3.2. ATÖ Son Testin Karşılaştırılması.....	165
4.3.3. Deney grubunda Bibliyoterapinin Etkililiği.....	168
4.3.4. Kontrol Grubunun ATÖ Ön Test ve Son Test Puanları Arasındaki Etkileşimi.....	170
4.4. Allah Tasavvuru ve Dini Başa Çıkma Ölçekleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	170

4.5. Allah Tasavvuru ile Algılanan Stres Ölçekleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	172
4.6. Dini Başa Çıkma ile Algılanan Stres Ölçekleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	173

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA

5.1. Algılanan Stres Düzeyine Dair Tartışma.....	175
5.2. Dini Başa Çıkma Düzeyine Dair Tartışma.....	176
5.3. Allah Tasavvuru Düzeyine Dair Tartışma.....	178
5.4. Ölçekler Arası Korelasyon İlişkilerine Dair Tartışma.....	181
5.5. Manevi Metinlerle Yapılandırılmış Bibliyoterapi ve Tema Odaklı Grup Toplantılarının Araştırma Bulguları Üzerindeki Etkilerinin Tartışılması.....	183

SONUÇ VE ÖNERİLER	189
--------------------------------	-----

EKLER	195
--------------------	-----

EK- 1 MANEVİ METİNLERLE YAPILANDIRILMIŞ BİBLİYOTERAPİ OTURUMLARI.....	195
EK 2 ARAŞTIRMA İZİN YAZISI.....	283
EK 3 KİŞİSEL BİLGİ FORMU.....	284
EK 4 ALGILANAN STRES ÖLÇEĞİ.....	286
EK 5 DİNİ BAŞA ÇIKMA ÖLÇEĞİ.....	288
EK 6 ALLAH TASAVVURU ÖLÇEĞİ.....	290

KAYNAKLAR	293
------------------------	-----

Şekiller Listesi

Şekil 1. Rehberlik Çeşitleri.....	26
Şekil 2. Psikoterapist ve Psikolojik Danışmanların Çalışma Süreci.....	27
Şekil 3. Manevi Bakım (Spritual Care) Kavramsal Çerçeve.....	32
Şekil 4. Gerçek Yetenekler.....	61
Şekil 5. Farklılaşma Analizi Kısa Form.....	63

Şekil 6. Denge Modeli.....	65
Şekil 7. Kur'an-ı Kerim'de Tevrat ve İncil İçin Kullanılan Kavramlar.....	76
Şekil 8. Ayetlerle Kur'an-ı Kerim 5N+1K.....	79
Şekil 9. Ayetlerde "Tevrat İncil ve Kur'an-ı Kerim" İçin Ortak Kullanılan Kavramlar.....	80
Şekil 10. Halk Edebiyatı Eserleri.....	113
Şekil 11. Bibliyoterapi Oturum Planı.....	144

Tablolar Listesi

Tablo 1. Araştırmanın Deseni (2x2'lik Karışık Desen).....	132
Tablo 2. Çalışma Grubunun Yaşı.....	134
Tablo 3. Çalışma Grubunun Doğum Yeri.....	135
Tablo 4. Çalışma Grubunun Kaç Yıldır Ankara'da İkamet Ettiği.....	136
Tablo 5. Çalışma Grubunun Medeni Durumu.....	136
Tablo 6. Çalışma Grubunun Meslek ve Eğitim Durumu.....	138
Tablo 7. Çalışma Grubunun Okuma Alışkanlığını İçeren Tablo.....	140
Tablo 8. Çalışma Grubunun Kitap Okuma Sıklığı.....	141
Tablo 9. Kolmogorov-Smirnov Testi.....	149
Tablo 10. Kolmogorov-Smirnov Testi.....	150
Tablo 11. Kolmogorov-Smirnov Testi.....	152
Tablo 12. ASÖ'de Ön Testin Karşılaştırılması Grup İstatistikleri.....	154
Tablo 13. ASÖ'de Son Testin Karşılaştırılması Grup İstatistikleri.....	154
Tablo 14. ASÖ'nin Deney /Kontrol Grubunun Öntest ve Sontest Puanları.....	156
Tablo 15. Deney Grubunda Bibliyoterapi Uygulamasının ASÖ Ön Test ve Son Test Puanları Arasındaki Etkililiği Grup İstatistikleri.....	157
Tablo 16. Kontrol Grubunun ASÖ Ön Test ve Son Test Puanları Arasındaki Etkileşimi Grup İstatistikleri.....	157
Tablo 17. DBÇÖ'de Ön Testin Karşılaştırılması Grup İstatistikleri.....	158
Tablo 18. DBÇÖ'de Son Testin Karşılaştırılması Grup İstatistikleri.....	159
Tablo 19. Deney Grubunun Olumlu/Olumsuz DBÇÖ'nin Ön Test ve Son Test Puanları.....	160
Tablo 20. Kontrol Grubu Olumlu/Olumsuz DBÇÖ Ön Test ve Son Test Puan.....	161

Tablo 21. Deney Grubunda Bibliyoterapinin Etkililiği	
Grup İstatistikleri.....	162
Tablo 22. Kontrol Grubunun DBÇÖ Ön Test Son Test Puanları	
Arasındaki Etkileşimi Grup İstatistikleri.....	163
Tablo 23. ATÖ Ön Testin Karşılaştırılması Grup İstatistikleri.....	164
Tablo 24. ATÖ Son Testin Karşılaştırılması Grup İstatistikleri.....	165
Tablo 25. Olumlu/Olumsuz ATÖ'nin Deney Grubunun	
Ön Test ve Son Test Puanları.....	166
Tablo 26. Olumlu/ Olumsuz ATÖ'nin Kontrol Grubunun	
Ön Test ve Son Test Puanları.....	167
Tablo 27. Deney Grubunda Bibliyoterapinin Etkililiği	
Grup İstatistikleri.....	168
Tablo 28. Deney Grubu Olumsuz ve Toplam ATÖ	
Ön Test ve Son Test Grup İstatistikleri.....	169
Tablo 29. Kontrol Grubunun ATÖ Ön Test ve Son Test Puanları	
Arasındaki Etkileşimi Grup İstatistikleri.....	170
Tablo 30. Olumlu ATÖ ile Olumlu DBÖ Korelasyon Analizi.....	171
Tablo 31. Olumlu AT İle ASÖ Korelasyon Analizi.....	172
Tablo 32. Olumsuz ATÖ ve ASÖ Korelasyon Analizi.....	173
Tablo 33. Olumlu DBÇÖ ve ASÖ.....	173
Tablo 34. Olumsuz DBÇÖ ve ASÖ.....	174

Grafikler Listesi

Grafik 1. Deney ve Kontrol Grubunun Mesleği.....	139
Grafik 2. Deney ve Kontrol Grubunun Eğitim Durumu.....	139
Grafik 3. Deney/Kontrol Grubunda Kitabı Düzenli/Düzensiz Olarak	
Okuyanların Yüzdesi.....	142
Grafik 4. Deney/Kontrol Grubunda Kitabı Düzenli Olarak	
Okuyanların Okuma Sıklığı Yüzdesi.....	142
Grafik 5. Olumlu ATÖ ile Olumlu DBÇÖ Korelasyon Grafiği.....	172

ÖNSÖZ

İlkokula giderken beni en çok mutlu eden şeylerden biri yaz tatilinin gelişi ile beraber Merzifon'a, dedemin kitapçı dükkânına, gitmekti. Diğeri ise, kardeşim ile birlikte yaz tatilinde okuyacağımız kitapları tespit edip gece gündüz onları okumaktı. Kara Mustafa Paşa Camii ile karşılıklı olan dükkânın önünde, dedemin bütün gün ciddiyetle kitap okumasını hâlâ dün gibi hatırlıyorum. İlkokulda okuduğum ve beni etkileyen kitaplardan biri Peygamberler Tarihi diğeri ise Dinî Hikâyeler kitabı idi. Lisede okuduğum Ali Fuat Başgil'in Gençlerle Baş Başa adlı kitabı hayatıma yön veren diğeri önemli kitaptı. Hayatımın sonraki yıllarında da kitaplar benim yoldaşım oldu. Özellikle de öğretmen olarak görev yaptığım İstanbul'da...

Okumanın bendeki olumlu psikolojik etkilerini ilkokuldan beri keşfetsem de, doktora tezimi bibliyoterapi üzerine yapmaya karar vermem 2011'li yıllara dayanmakta idi. 2011 yılında arkadaşım Nezaket'le katıldığım Pozitif Psikoterapi Eğitimleri akademik hayatımın dönüm noktasını oluşturdu. Hikâyeler, fıkralar, atasözleri aracılığı ile insanların sorunları ve çatışmaları ile yüzleşmesini; farklı bakış açıları kazanmasını öğrenmek gerçekten etkileyici idi. Bu sebeple, ülkem insanının maneviyat konusundaki sorunlarına çözüm üretme arayışım tezimin temel problemini oluşturdu. Bu süreçten sonra kültürümüzdeki kıssaları, hikâyeleri, fıkraları, kitapları bibliyoterapi sürecine nasıl katabileceğimi düşündüm ve okumalar yaptım. Kütüphanede araştırma yaparken; masallardan destanlara, kıssalardan şiirlere, tasavvuf edebiyatından ilahiyat bilimlerine kadar bibliyoterapiye kaynaklık edebilecek pek çok eserle karşılaştım. *"Bu kadar malzemenin içinden nasıl kalkacağım?"* diye karamsarlığa düştüğüm zamanlarda *"İnsanların en hayırlısı başkalarına faydalı olandır"* hadisi bana rehberlik etti. Prof. Dr. Mehmet Atalay Hocam'ın *"Dinsel Metin Okuyarak Psikolojik Zorluklarla Başa Çıkmak: Bibliyoterapinin Kapsamını Genişletmek"* adlı makalesi ve *"Kur'an'a Psikoloji ile Bakmak"* kitabı yolumu aydınlatan iki eserd. 2011'de ilk defa umre deneyimi ile kutsal topraklarla buluşmam ve 2012'de yaşadığım umre ve hac deneyimleri peygamber kıssalarını

derinlemesine hissetmeme vesile oldu. Kutsal topraklarda geçirdiğim süreçte, “*Arafat’ta Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın buluşması, Kâbe’nin temellerinin atılması, Hz. Hacer’in ‘zem zem’ diyerek suyu biriktirmesi, Hz. İbrahim’in Hz. İsmail’i kurban etme olayı, Hz. İbrahim ve Hz. İsmâil’in Kâbe’yi yükseltirken ettikleri dualar, Hz. Muhammed (s.a.v) ve Hz. Hatice’nin evliliği, ilk inen ayetler, Medine’de Hz. Peygamber ve sahabenin yaşantısı*” ve daha sayamayacağım pek çok anekdot günümüze ışık tutan zengin bir bibliyoterapi hazinesini de içinde barındırmakta idi.

Hac dönüşünde, yurt dışında yapılan bibliyoterapi ile ilgili çalışmaların büyük bir kısmını tercüme etmiştim. Ülkemde bibliyoterapi ile ilgili eğitimleri takip ederken, 2012 yılında İstanbul’da bibliyoterapi eğitimine katıldım. Hazırladığım “*Dezavantajlı Gruplara Sunulan Rehberlik Hizmetlerinin AB Ülkelerinde İncelenmesi*” adlı projenin Ulusal Ajans tarafından desteklenmesi sonucunda, 2013 yılı Eylül ayında on beş günlük İngiltere’de araştırma yapma fırsatı yakaladım. İngiltere’de kütüphaneleri gezdim. Ziyaret ettiğimiz kurumlarda, bibliyoterapi uygulamaları yapılıp yapılmadığını öğrenmeye çalıştım. Plymouth’da Yiyecek Bankası Müdürü’nin çocuklara haftanın belirli günlerinde İncil’deki hikâyeleri okuduğu grup toplantıları farklı ve özgün bir bibliyoterapi uygulaması olarak gördüm.

Kırıkkale İl Müftülüğü’nde görevimi sürdürürken görevli olarak gittiğim “Kadın Konukevi, Çocuk Evleri, Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu, yaşlı ziyaretleri ve camilerde yürüttüğüm vaaz irşat programlarında” hangi temaları ve manevi metinleri seçebileceğim konusunda çalışmalar gerçekleştirdim. Artık zihinsel olarak tezim olgunlaşmıştı.

On iki oturumluk tema odaklı grup toplantıları sonucunda manevi metinlerle yapılandırılmış bibliyoterapi uygulamalarının grup üyelerini üzerinde oldukça etkili olduğunu gözlemledim. Araştırma sonuçları da bunu destekler mahiyette idi.

Araştırmamın benden sonra yapılacak araştırmalara zemin teşkil etmesini arzu ediyorum. Manevi metinlerle yapılandırılmış bibliyoterapinin insanlara faydalı olmasını ve manevi bakım alanında yapılacak uygulamalarda kullanılmasını tüm kalbimle diliyorum.

“Oku, Yaratan Rabbinin adıyla Oku!” diye hitap eden Yaratanıma,
“İnsanların en hayırlısı başkalarına hayırlı olandır” buyuran Sevgili Peygamberim’e,

Kitapları sevmeme vesile olan ve Şükranî Kitap Sarayı’ndaki kitaplarından istifâde etmemi sağlayan merhum dedem Nurettin Mete’ye ve merhum anneannem Saadet Mete’ye,

Dünyaya gelmeme vesile olan, maddi ve manevi desteklerinin hiçbir konuda benden esirgemeyen ve yakın zamanda Hakk’a uğurladığımız değerli annem Senay Belen ve ilmi hayatımda bana her zaman destekleyen değerli Babam Muharrem Belen’e,

Yusuf ve Ayesha Belen’e ve Sevgili Halam Gülay Belen’e,

Prof. Dr. Öznur Özdoğan’a, Prof. Dr. Niyazi Akyüz’e, Prof. Dr. Mehmet Atalay’a, Prof. Dr. İhsan Çapçioğlu’na Prof. Dr. Eyüp Baş’a, Prof. Dr. Müfit Saruhan’a, Prof. Dr. Ali Ayten’e, Doç. Dr. Mualla Yıldız’a, Doç. Dr. Sema Eryücel’e, Doç. Dr. Gülüşan Göcen’e, Dr. Özlem Güler’e,

Canan Cehri Akyol, Nezaket Eltürk, Dr Öğretim Üyesi Fatma Bayraktar Karahan’a, Esmâ Biçer’e, Zehra Bişkin’e,

Araştırmaya katılan tüm katılımcılara, Bereketli Camii ve Cevizli Dere Kur’an Kursu’na ve Kur’an Kursu Öğreticilerine, en içten duygularım-la teşekkür ediyorum.

Dr. Öğretim Üyesi Fatıma Zeynep Belen
Kırıkkale/Ekim/2022

KAYNAKLAR

- Aiex, N. K. (1993). **Bibliotherapy**. ERIC Digest. (ERIC Document Reproduction Service No. ED357333).
- Altıntaş, H. (1981). **Marifetname’de Tasavvuf (Tam Metin)**. İstanbul: Cimtay Matbaası.
- Aracı, U. (2007). **Sûfî Hikâyelerinin Kullanıldığı, Bilişsel-Davranışçı Yaklaşım ile Bütünleştirilmiş Biblioterapinin İşlevsel Olmayan Düşünceler ve Kendini Gerçekleştirme Üzerindeki Etkisi**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Altay, G. (1969). “Bibliyoterapi ve Kütüphaneciler”. **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, C.18, S. 4, s. 241-243.
- Atalay, M. (2011). **Dinsel Metin Okuyarak Psikolojik Zorluklarla Başa Çıkmak: Bibliyoterapinin Kapsamını Genişletmek**. Ekev Akademi Dergisi, S. 48, s. 23-52.
- Atalay, M. (2012). **Kur’an’a Psikoloji İle Bakmak (Hz. Yusuf ve Hz. Musa Kıssaları Örneği)**. İstanbul: İz.
- Aydın, Y. A. (2003). “Bir Okuma Evi Olarak Kahvehaneler”. **Sızıntı Dergisi**, s. 290. <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/bir-okum-evi-olarak-kahvehaneler.html> Erişim Tarihi:16.03.13
- Ayten, A. (2012), **Tanrı’ya Sığınmak (Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma)**. İstanbul: İz.
- Bayraklı, Bayraktar. (2007). **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kuran Tefsiri**, İstanbul: Bayraklı. I- XXI.
- Baysal, J. (1991). **Kitap ve Kütüphane Tarihine Giriş**. İstanbul: Türk Kütüphanecileri Derneği İstanbul Şubesi.
- Belen, F. Z. (2002). **Kur’an-ı Kerim’de Peygamber Duaları**. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. (Basılmamış Lisans Tezi). Ankara.
- Belen, F. Z. (2014). “İngiltere’de Dezavantajlı Gruplara Sunulan Rehberlik Hizmetleri”. **Dezavantajlı Gruplara Sunulan Rehberlik Hizmetlerinin AB Ülkelerinde İncelenmesi Projesi**, s. 8-9.

- Bibliotherapy. **Fact Sheet** (1982). Urbana, IL: ERIC Clearinghouse on Reading and Communication Skills. [ED 234 338].
- Bice, Hayati. (2009). **Hoca Ahmet Yesevi Divan-ı Hikmet**. (5. Baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bilgin, A. (2013). **Sa'dî-i Şirazi Bostan**. (6. Baskı). İstanbul: Semerkand.
- Birişik, A. (2002). "Kur'an". **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 26, s. 383-388. I- XLIV.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. (1979). **el- Câmî'ü's-Sahîh**. İstanbulI-VIII.
- Bulut, S. (2010a). "Yetişkinlerle Yapılan Psikolojik Danışmada Bibliyoterapi (Okuma Yoluyla Sağaltım) Yönteminin Kullanılması". **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, C. 4, S. 33, s. 46-56.
- Bulut, S. (2010b). "Bibliyoterapi Yönteminin Okullarda Psikolojik Danışmanlar ve Öğretmenler Tarafından Kullanılması". **Elektronik Sosyal Bilimler dergisi**, C. 9, S.34, s.17-31.
- Burns, D. (2013). **İyi Hissetmek**. (Çev. Tuncer, E., Mestçioğlu, Ö., Atak, İ. E., Acar, G.). İstanbul: Psikonet. (İlk Baskı 1980).
- Briggs C. A., Pehrsson, D. E. (2008). "Use of Bibliotherapy in the Treatment of Grief and Loss: A Guide to Current Counseling Practices", **AdultsPan Journal**, C. 7, S. 1, s. 32-42
- Can, Ş. (2013). **Mevlana Celaleddin Rumi Mesnevi Hikâyeleri**. (11. Basım). İstanbul: Ötügen
- Canan, İ. (2004). **Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte**, İstanbul: Akçağ Yayınevi.
- Cebeci, S. (2012). **Dini Danışma ve Rehberlik**. (1. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Cerrahoğlu, (2004). **Tefsir Usûlü** (14. Baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Cook, K. E., Earles-Vollrath, T., & Ganz, J. B. (2006). "Bibliotherapy". *Intervention In School And Clinic*. C. 42, S.2, s.91-100. doi:10.1177/10534512060420020801.
- Cornett, C. E& Cornett, C. F. (1980). "Bibliotherapy : The Right Book At The Right Time", **Bloomington**, Ind: Phi Delta Kappa Educational Foundation.
- Cirit, H. (2012). "Vaaz", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 42, s. 404-407, I- XLIV.
- Çetin, A., (2008). **Hitabet ve İrşat Din Hizmetlerinde İletişim ve Güzel Konuşma**, (Genişletilmiş 2. Baskı). Bursa: Emin.

- Çetiner, B. (2004). “Mesel”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 29, s. 299-301. I- XLIV.
- Darimi, (1981). **Es-Sünen**. İstanbul: Çağrı.
- Diclehan Ş. (1980). **Çeşitli Yönleriyle Erzurumlu İbrahim Hakkı**. İstanbul: Er-Tu.
- Dilaver, F. (2013). **Gel Dosta Gidelim Yunus Emre Hayatı Divanı ve Risaletü'n-Nushiye**. İstanbul: Destek.
- Dumlu, Ö. (2009). “Suhuf”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 37, s. 477-478. I- XLIV.
- Durmuş, İ. (2004). “Mesel”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 29, s. 293-297. I- XLIV.
- Ebü Dâvud. (1981). **Es-Sünen**. İstanbul: Çağrı. I-V
- Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü. (1948). Ankara: Türk Dil Kurumu
- Elmalı, H. (2011). “Tasvir”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 40, s. 135-136. I- XLIV.
- Emerick, L. L. (1966). “Bibliotherapy For Stutterers: Four Case Histories”. **Quarterly Journal of Speech**, C. 52, S. 1, s. 74-79.
DOI:10.1080/00335636609382761
- Emiroğlu, K., Aydın, S. (2009). **Antropoloji Sözlüğü**, (2. Basım). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Eryücel, S. (2013). **Yaşam Olayları Ve Dini Başa Çıkma**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Eskin M., Harlak, H., Demirkıran F., Dereboy Ç. (2013). “Algılanan Stres Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlilik ve Geçerlik Analizi”. **New/Yeni Symposium Journal**. C. 51, S. 3, s. 132-140.
- Fazlu'r-Rahman (2000). **Ana Konularıyla Kur'an**, Ankara: Ankara Okulu
- Febbraro, A. R. G. (2005). “An Investigation Into the Effectiveness of Bibliotherapy and Minimal Contact Interventions in the Treatment of Panic Attacks”, **Journal Of Clinical Psychology**, C. 61, S. 6, s. 763-779. Published online in Wiley InterScience (www.interscience.wiley.com). DOI: 10.1002/jclp.20097.
- Forgan, J. W. (2002). “Using Bibliotherapy to Teach Problem Solving”, **Intervention In School And Clinic**, C. 38, S. 2, s. 75-82.
- Frager, R. (2009). **Benötesi Psikoloji ve Manevi Rehberlik Üzerine Paylaşımlar**. (Çev. Çolakoğlu, Ö.). İstanbul:Kaknüs
- Frankl, V. (2012). **İnsanın Anlam Arayışı**. (6. Baskı). (Çev: Budak, S.). İstanbul: Okuyan Us.

- Gavigan K. W. & Kurtts S. (2011). "Using Children's and Young Adult Literature in Teaching Acceptance and Understanding of Individual Differences", **The Delta Kappa Gamma Bulletin**, C.77, S. 2, s. 11-16. <http://www.dkg.org/>
- Gladding, S. T., Gladding, C. (1991). "The Abcs Of Bibliotherapy For School Counselors". **School Counselor**, C. 39, S.1, s. 7-13.
- Gladding, S. T. (2013). **Psikolojik Danışma Kapsamlı Bir Meslek**. (Çev. Ed. Voltan Acar, N.). Ankara: Nobel. (6. Basımdan çevrilmiştir).
- Grier, L., Nauman, A. (2006). "Bibliotherapy: Coping with Loss" **Louisiana Libraries**, C. 69, S. 2, s.12-20.
- Güler Ö. (2007a). "Tanrı Algısı Ölçeği (TA): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 48, S.1, s.123-133.
- Güler Ö. (2007b). **Tanrıya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkârlık Duygusu**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Güler Ö. (2011). **Yaşamı Sürdürmede Dini İnançın Rolü**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Güzel, A., Torun, A. (2010). **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**. Ankara: Akçağ.
- Hadislerle İslam. (2013). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı. I-VII.
- Hagen, L. R. (1974). "Group Therapy Versus Bibliotherapy in Weight Reduction", **Behavior Therapy**, 5, s. 222-234.
- İbn Mâce. (1981). **Es-Sünen**. İstanbul: Çağrı. I-II
- İsfehani, R. (2008). **Kur'an Kavramları Sözlüğü**. (Çev: Türker, Y.). İstanbul: Pınar.
- İsfehani, R. (2012). **Kur'an Kavramları Sözlüğü**. (Çev: Türker, Y.). İstanbul: Pınar.
- http://akademik.semazen.net/author_article_print.php?id=1392 Erişim Tarihi: 20.03.2014.
- http://akademik.semazen.net/author_article_print.php?id=944 Erişim Tarihi 03.04.2014.
- <http://dinibil.com/Default.asp?L=TR&mid=2482> Erişim Tarihi 01.04.2014.
- <http://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Tanitim.aspx> Erişim Tarihi 23.05.2014
- <http://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Gorevler.aspx> Erişim Tarihi 23.05.2014

- <http://www2.diyaret.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Isbirli-giProtokolleri.aspx> Erişim Tarihi 23.05.2014
- <http://www2.diyaret.gov.tr/EgitimHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/KuranKursuHizmetler.aspx> Erişim Tarihi 23.05.2014
- <http://kuran.diyaret.gov.tr/meal.html> Erişim Tarihi: 03.03.2014.
- <http://www.fikrabel.com/fikrabel/no/3200/insallah-benim-hatun.htm> Erişim Tarihi 02.05.2014.
- <http://www.fikrabel.com/fikrabel/no/203/elalemin-agzi-torba-degilki-buzesin.htm> Erişim Tarihi 02.05.2014
- <http://www.fikrabel.com/fikrabel/no/3230/sana-ne.htm> Erişim Tarihi 02.05.2014.
- <http://www.herturlu.org/algida-seccilik/> Erişim Tarihi: 24.03.2014.
- http://www.islamdahayat.com/kitap/mesnevi.html#_Toc144814116 Erişim Tarihi 28.02.2014.
- http://orgm.meb.gov.tr/alt_sayfalar/form_standar/sinif_rehber_prog/O_R_Y_P_E_O.pdf Erişim Tarihi 30.04.2014
- <http://www.manevibakim.com/guncel/24052012.asp> Erişim Tarihi 20.05.2014
- <http://www.divinity.ankara.edu.tr/?event=ilahiyat-fakultesi-akademisyenlerinin-dezavantajli-gruplarla-ilgili-calismasi> Erişim Tarihi 01.02.2014
- http://psikoloji-psikiyatri.com/bilissel_carpitmalar.html Erişim Tarihi 27.05.2014.
- <http://www.positum.biz/#> Erişim Tarihi 18.05.14
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&gu id=TDK.GTS.53692153ef2503.52475122 Erişim Tarihi 06.05.2014.
- <http://www.youtube.com/watch?v=a5FyQhXQua4> Erişim tarihi 25.02.2014.
- http://www.youtube.com/watch?v=D_dfFsNtuXg Erişim tarihi 02.04.2014.
- <http://www.youtube.com/watch?v=p1BC6PSVDI0> Erişim tarihi 02.04.2014.
- <http://www.youtube.com/watch?v=40CoDshyl1s> Erişim tarihi 02.04.2014.
- http://www.youtube.com/watch?v=gfOQEr_YfFA Erişim tarihi 03.03.2014
- <http://www2.zargan.com/tr/page/search?Text=literature>. 03.05. 2014.
- Jones, Jami L. (2006). "A Closer Look at Bibliotherapy." **Young Adult Library Services**, C. 5, S. 1, s. 24-27.
- Kalyoncu H., Ovak F. (2008). **İkra Okuma Psikolojisi**, (4. Baskı). İstanbul: Nesil
- Karaca, S. (2012). **Masal Hikâye ve Fıkralarla Terapi**, İstanbul: Damla.

- Karaköse, Ş., Karaköse, R. (2011). **Mevlana Ruhsal Terapiler**. İstanbul: Yediveren.
- Kasapoğlu, A. (2004). “Kur’an’da Kıssa Terapisi Hz. Peygamberin Kıssalarından Terapi Amaçlı Yardım Alması”. **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 8, S.2, s. 69-80.
- Kılıç, E. (2010). **Kur’an Okumanın Ergenlik Dönemi Bireyleri Üzerindeki Etkileri (Sakarya Ve İzmit Kur’an Kursları Örneği)**. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya.
- Kılavuz, M. A. (2006). “Akaid”. **İlmihal I İman ve İbadetler**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı. s. 68-140. I-II.
- Kıraç, F. (2012). **Eşcinsellikle İlgili Dini-Psikolojik Algılar ve Maneviyat (Erkek Eşcinsel Örneklem)**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Köse, A., Ayten A. (2012). **Din Psikolojisi**. İstanbul: Timaş.
- Kula, N. (2007). “Mesnevideki Bedensel Engelli Birey Örneklerinin Yer Aldığı Hikâyelerin Engellilerin Sorunlarıyla Baş etmesindeki Rolü”. **Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi Mevlana Özel Sayısı**, S. 3, s. 171- 191.
- Kur’an-ı Kerim ve Meali. (2010). (11. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Karahan, A. (1991). “Âşık Edebiyatı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 3, s. 551, I- XLIV.
- Karaismailoğlu, A. (2002). “Kelile ve Dimne”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 25, s. 210-212, I- XLIV.
- Karaman, H., Çağrı, M., Dönmez, İ. K., Gümüş, S. **Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**. Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, I-V.
- Kandemir, Y. (1997). “Hadis”, C. 15, s. 27-64. I- XLIV.
- Kırlangıç, H. (2013). **Sadi Şirazî Gülistan**. (2. Basım). İstanbul: Kapı.
- Kuzgun, Y. (2011). **Rehberlik ve Psikolojik Danışma**. Ankara: Nobel.
- McKenna G., Hevey D., Martin E. (2010). “Patients’ and Providers’ Perspectives on Bibliotherapy in Primary Care”, **Clinical Psychology and Psychotherapy**, C. 17, S. 6, s. 497–509. Published online 8 February 2010 in Wiley Online Library (wileyonlinelibrary.com). DOI: 10.1002/cpp.679.
- McCulliss D. (2012). “Bibliotherapy: Historical And Research Perspectives”, **Journal of Poetry Therapy**, C. 25, S. 1, s. 23-38.

- McMillen, P. S., Pehrsson D. E. (2004). "Bibliotherapy For Hospital Patients", **Journal of Hospital Librarianship**, C. 4, S.1, s.73-81.
- Murdock, N. L. (2013). "Akılcı Duygusal Davranış Terapisi". (Çev: Arı R., Akkoyun F.). **Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramları**, (2. Basımdan Çeviri). Ankara: Nobel. s.273-313
- Murdock, N. L. (2013). "Bilişsel Terapi". (Çev: Akbağ, M.). **Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramları**, (2. Basımdan Çeviri). Ankara: Nobel. s.314-351.
- Muroff, J., Steketee, G., Bratitotis, C., Ross, A. "Group Cognitive And Behavioral Therapy And Bibliotherapy For Hoarding: A Pilot Trial", **Depression And Anxiety**, C. 29, S. 7, s. 597-604. Doi: 10.1002/da.21923.
- Mutçalı, S. (1995). **Arapça Türkçe Sözlük**. İstanbul: Dağarcık.
- Müslim. (1992). **Sahih-i Müslim**. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Naylor, V. E. vd. (2010). "Bibliotherapy as a Treatment for Depression in Primary Care", **Journal of Clinical Psychology in Medical Settings**, C. 17, S. 3, s. 258-271. DOI 10.1007/s10880-010-9207-2
- Kaya, M. (2006). **Kindi Felsefi Risaleler**. (2. Basım). İstanbul: Klasik.
- Kilfedder, C. vd., (2010). "A Randomized Trial Of Face-To-Face Counselling Versus Telephone Counselling Versus Bibliotherapy For Occupational Stress", **Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice** C. 83, S. 3, s. 223–242. The British Psychological Society, www.bpsjournals.co.uk DOI:10.1348/147608309X476348.
- Mevlana, C. R. (1945). **Mesnevi**. (Trc. Feyzullah Sacid Ülkü), İstanbul, I.
- Mevlana, C. R. (1964). **Rubailer**, (Trc. Abdülbaki Gölpınarlı), İstanbul.
- Mevlana, C. R. (1971). **Mesnevi**. (2. Baskı). (Terceme ve Şerheden: Tahir'ul-Mevlevi). Konya: Selam. I-XIV.
- Mevlana, C. R. (2008) **Mesnevi**, (Çev: Kara İsmailoğlu, A.). Ankara: Akçağ.
- Mevlana, C. R. (2009). **Fihî Ma Fih**, (Tercüme Ahmed Awni Konuk), İstanbul: İz.
- Mevlana, C. R. (2012). **Mevlana Mesnevi-i Şerif Tam Metin**. (Sadeleştiren: Çelebi, A.). İstanbul: Timaş.
- Nesai, (1981). **Es-Sünen**. İstanbul: Çağrı. I-VIII.
- Olgunlu, A. C. (2010). **Anadolunun Düşünce Mimarları**, (2. Baskı). İstanbul: Karakutu.
- Ouzts, D. T. (1991). "The Emergence of Bibliotherapy as a Discipline", **Reading Horizons**, 31(3), 199-206. [EJ 421 220]

- Öncü, H. (2012). “Bibliyoterapi Yönteminin Okullarda Psikolojik Danışma ve Rehberlik Amacıyla Kullanılması”. **TSA Dergisi**, Yıl. 16, S.1, s.147-170.
- Öner, U. (1987). “Bibliyoterapi”. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. 20, S.1, s. 143-149. DOI: 10.1501/Egi-fak_0000001053.
- Öner, U., Yeşilyaprak, B. (2006). “Bibliyoterapi: Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programlarında Çocuk Edebiyatından Yararlanma”, **II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiriler Kitabı (Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi)**, Yayın No: 203, s. 559–565.
- Öner, U. (2007). “Bibliyoterapi”, **Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S. 7, s. 133-149.
- Özdemir, E. (2014). **Bibliyoterapi Tekniği İle Sorun Çözme: Çözüm Var Sorun Yok**. (1. Baskı), İstanbul: Akis.
- Özdemir, F. (2010a). **Rumi ve Aşkın Terapi I**. (2.Baskı). Konya: Bahçivanlar Basım.
- Özdemir, F. (2010a). **Rumi ve Aşkın Terapi II**, (2.Baskı). Konya: Bahçivanlar Basım.
- Özdoğan, Ö. (2010). **İsimsiz Hayatlar Manevi ve Psikolojik Yaklaşımla Arınma ve Öze Dönüş**, (4. Baskı). Ankara: Özdenöze.
- Özdoğan Ö. (2012). “Palyatif Bakımda Manevi Yaklaşım”. I. Ulusal Din Psikolojisi ve Manevi Bakım Çalıştayı Çalıştay Tebliğ Kitabı. s. 40-49
- Pardini, J., Scogin, F., Shriver, J., Domino, M., Wilson, D., & LaRocca, M. (2013, July 8). Efficacy and Process of Cognitive Bibliotherapy for the Treatment of Depression in Jail and Prison Inmates. **Psychological Services**. Advance online publication. doi: 10.1037/a0033378.
- Peseschkian Nossrat, Doğu Hikayeleriyle PsikoTerapi,1.Baskı, Beyaz-Yay.1997.
- Peseschkian, N. (2002). **Günlük Yaşamın Psikoterapisi**. (Çev: Toksöz, K.) İstanbul: Beyaz.
- Pesceckian, N. (2008). **Doğu Hikâyeleriyle Psikoterapi**. (3. Basım). (Çev:Fışiloğlu, H.) İstanbul: Beyaz.
- Pesceckian, N. (2008). **Eğer Hiç Sahip Olmadığın Bir Şeye Sahip Olmak İstiyorsan, O Zaman Hiç Yapmadığın Bir Şey Yap**. (Çev: Köseoğlu, S.). İstanbul: Beyaz.

- Rapee, R. M., Abbott, M. J.& Lyneham, H. J. (2006). “Bibliotherapy for Children With Anxiety Disorders Using Written Materials for Parents: A Randomized Controlled Trial”, **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, C. 74, S. 3, s. 436–444. DOI: 10.1037/0022-006X.74.3.436.
- Riyazü’s-Salihin, (Çev:Prof. Dr. Raşit Küçük/ Prof. Dr. İsmail Lütfi Çakan/ Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir), İstanbul: Erkam, I-VIII.
- Sakaoğlu, S. (1997). “Halk Edebiyatı”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 15, s. 347, I- XLIV.
- Shechtman, Z. (2009). **Treating Child and Adolescent Aggression Through Bibliotherapy**. The Springer Series on Human Exceptionality. DOI:10.1007/978-0-387-09745-9_2.
- Şengül, İ. (2002). “Kıssa”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 25, s. 498-501, I- XLIV.
- Tirmizi, Muhammed b. İsa, **Sünenu’t-Tirmizî**, 1976.
- Tarhan, N. (2010). **Var mı Beni Anlamak İsteyen**, İstanbul, Timaş Yayınları,
- Tarhan, N. (2012). **Mesnevi Terapi**. (2. Baskı). İstanbul:Timaş.
- Tarhan, N. (2013). **Yunus Terapi**. (2.Baskı). İstanbul:Timaş.
- Tussing, H. L., Deborah M.S.W., Valantine. (2001). “Helping Adolescent Come with the Mental Illness of a Parent Through Bibliotherapy”, **Child and Adolescent Social Work Journal**, C. 18, S. 6.
- Uçar, Ö. (1996), “**Orta Öğretim Rehberlik Hizmetlerinde Edebiyat Eserlerinden Yararlanma**”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uludağ, S. (1992). “Basiret”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 5, s. 103, I- XLIV.
- Uzun, M. (2007). “Nesir (Türk Edebiyatı)” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 33, s. 9-11. I- XLIV.
- Van Lankveld, J. (1998). “Bibliotherapy In The Treatment Of Sexual Dysfunctions: A Meta-Analysis.” **Journal of Consulting and Clinical Psychology**. C. 66, S. 4, s. 702-708. Vol 66(4), Aug 1998, 702-708.
- Yalsızuçanlar, S. (2013a). **Şirazlı Sadi Bostan**. İstanbul: Antik Dünya Klasikleri.
- Yalsızuçanlar, S. (2013b). **Şirazlı Sadi Gülistan**. İstanbul: Antik Dünya Klasikleri.
- Yazır, E. M. H. (1992). **Hak Dini Kur’an Dili**, İstanbul: Azim Dağıtım. I- X. Yeni Türk Ansiklopedisi. (1985). İstanbul: Ötügen Neşriyat. I-XII.

- Yeşilyaprak, B. (2009). “Bibliyoterapi: Okuma İle Sağaltım”, **Eğitim Sen Ankara Şubeleri Türkiye Yazarlar Sendikası Ankara Temsilciliği Çocuk ve Okuma Kültürü Sempozyumu**, s. 122-132.
- Yıldırım, C. (1986). **İlmin Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri**, İstanbul: Anadolu. I- XIV.
- Yılmaz, E. B. (2002). **Bibliyoterapinin, Aileleriyle Çatışma İçinde Olan Gençlerin Çatışma Düzeylerine Etkisi**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, M. (2014) “Bilgi İle İyileşme: Bibliyoterapi”, **Türk Kütüphaneciliği**, C. 28, S. 2, s.169-181.
- Yücel, A. (2011). **Hadis Usûlü**. (3. Baskı). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Yüksel, A. Ş. (2011). **Psikoterapötik Bir Teknik Olarak Hikâye ile Tedavi: Mevlânâ’nın Mesnevî’si Örneği**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.

KISAS-I ENBİYÂ

(Hz. Eyüp, Hz. Şuayip ve Hz. Musa Kıssaları)

İNCELEME-METİN-DİZİN-TIPKIBASIM

Dr. Mehmet Mustafa Karaca

Ankara 2022

Kısas-1 Enbiyâ

(Hz. Eyüp, Hz. Şuayip ve Hz. Musa Kıssaları)
İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım

Yazar

Dr. Mehmet Mustafa Karaca

ISBN: 978-625-7305-85-3

1. Baskı

Ekim, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 449

Web: grafikeryayin.com

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	7
KISALTMALAR VE İŞARETLER.....	9
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ.....	11
GİRİŞ.....	13
1. Kısas-ı Enbiya ve Türk Edebiyatında Kısas-ı Enbiya Tercümeleri.....	13
1.1. Sa'lebî'nin Kısası'l-Enbiyâ Adlı Eserinden Yapılan Tercümeler.....	13
1.1.1. Aydınoglu Mehmet Bey Adına Yapılmış Tercüme.....	14
1.1.2. Ebu'l-Fazl Mûsâ b. Hâcî Hüseyin el-İznikî Tarafından Yapılan Tercüme.....	15
1.1.3. Muhammed b. Yûsuf b. Mustafa El-Çerkezî es-Saydavî Tarafından Yapılan Tercüme.....	15
1.2. Kisâ'î'nin Kitâbu Bed'i'd-Dünyâ ve Kısasü'l-Enbiyâ Adlı Eserinden Yapılan Tercümeler.....	16
1.3. Nisâbûrî'nin Kısasü'l-Enbiyâ Adlı Eserinden Yapılan Tercümeler.....	17
1.4. Ahmed Cevdet Paşa'nın Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ Adlı Eseri.....	18
1.5. Diğer Bazı Kısas-ı Enbiya Tercümeleri.....	18
1.6. Üzerinde Çalışma Yapılan Yazma Eser.....	19
METİN KURULUŞUNDA İZLENEN YOL.....	19
ESERİN BAZI DİL VE İMLA ÖZELLİKLERİ.....	20
METİN.....	25
DİZİN.....	63
SONUÇ.....	197
KAYNAKLAR.....	199
TIPKIBASIM.....	203

ÖN SÖZ

Çoğunlukla insanın ve evrenin yaratılışından son peygamber Hz. Muhammed'in vefatına kadar geçen dinî olayların ve peygamberlerin hayatlarının anlatıldığı eserlere kısas-ı enbiya adı verilmektedir. İnsanların ibret alması amacıyla kaleme alınan bu eserler tarih boyunca toplum tarafından çok ilgi görmüş, okunmuş, dinlenmiş ve çoğaltılmıştır.

İslamiyet'in kabulünden sonra Türk edebiyatında görülen bu türün ilk örneği 1310 yılında Rabguzî tarafından Harezmi Türkçesiyle kaleme alınmış *Kıyas-ı Enbiyâ*'dır. Edebiyatımızdaki ilk örneği Harezmi sahasında görülmekle beraber daha yoğun olarak Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış ve günümüze kadar ulaşmış bu eserlerin pek çoğu çeşitli yönleriyle akademik çalışmalara konu olmuş ve metin neşirleri yapılmıştır.

Elinizdeki bu çalışma Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 3226/1 numarada *Kıyas-ı Enbiyâ* adıyla kayıtlı eser üzerine yapılmış bir incelemeden meydana gelmektedir. Çalışma, *Giriş*, *Metin* ve *Dizin* olmak üzere üç bölümden meydana gelmektedir. *İnceleme* bölümünde kısas-ı enbiya türü hakkında muhtasar bilgi verilmiş, Türkiye ve dünya kütüphanelerinde bilinen kısas-ı enbiya tercümeleri tanıtılarak eserin dil ve imla özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. *Metin* bölümünde eserin çeviri yazısı yapılmıştır. Çalışmanın *Dizin* bölümünde ise eserin söz varlığını ortaya koymak amacıyla gramatikal dizin hazırlanmıştır.

Bu çalışma yayına hazırlanırken başta eseri çalışmak üzere bana veren ve metin kuruluşunda yardım ve desteklerini gördüğüm Dr. Erol Çelik'e, karşılaştığım zorluklarda zaman zaman fikirlerine başvurduğum ve desteklerini gördüğüm Prof. Dr. Ahmet Navmedov'a, Doç. Dr. Hasan Gültekin'e, Doç. Dr. Ali İhsan Yapıcı'ya, Doç. Dr. Erkan Salan'a, Doç. Dr. Hasan Karaca'ya, Öğr. Gör. Gökhan Türk'e, Dr. Cihan Doğan'a, Dr. Harun Kaya'ya, her zaman manevi

desteklerini hissettiğim Sayın Olcay Kılavuz'a, Fatih Erdem'e, Murat Naci Öncel'e, kardeşlerim Muzaffer Karaca ve Nuri Karaca'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Özellikle doktora eğitimimden itibaren bilgi, tecrübe ve anlayışıyla daima desteklerini gördüğüm saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Fatma Özkan'a ve üzerimde emeği bulunan bütün hocalarıma saygı ve şükranlarımı sunarım. Son olarak çalışmalarım nedeniyle zaman zaman ihmal ettiğim aileme, eşime ve kızım Emine Gülce'ye sabır ve anlayışları için teşekkür ederim.

Dr. Mehmet Mustafa KARACA

KAYNAKLAR

- Ata, A. (1997). *Nāşıru'd-dīn bin Burhānu'd-dīn Rabgūzī Kışaşu'l-Enbiyā (Peygamber Kıssaları), I. Giriş-Metin-Tıpkıbasım*. Ankara: TDK Yayınları; II. Dizin. Ankara: TDK Yayınları.
- Bayraktar, N. (2007). Sa'lebî'nin Kasâsu'l-Enbiyâ Adlı Eserinin Ebu'l-Fazl Mûsâ bin Hâcî Hüseyin İznîkî'ye Ait Tercümesi Üzerine. *Türk Dilleri Araştırmaları*, (17), 83-97.
- Bayraktar, N. (2008). *Ebü'l-Fazl Musa bin Hacı Hüseyin İznîkî Kasasü'l-Enbiyâ Tercümesi*. Ankara: Ebabil Yayınları.
- Budu, M. (2014). Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde bulunan Türkçe Kasasü'l-Enbiyâ'nın dil incelemesi (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Budu, M. (2019). Ebû İshâk İbrâhîm b. el-Mansûr b. Halefi'l-Müzekkir en-Nisâbûrî'nin Kisasü'l-Enbiyâ Tercümesi (Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Budu, M. (2020). Türkçe Kisasü'l-Enbiyâ Tercümeleri ve Ebû İshâk İbrâhîm B. El-Mansûr B. Halefi'l-Müzekkir En-Nisâbûrî'nin Kisasü'l-Enbiyâ'sının Türkçe Tercümesi. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 60 (1), 71-95.
- Cemiloğlu, İ. (2000). *14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi*. Ankara: TDK yayınları.
- Eldemir, M. (2011). Muhammed bin Yûsuf: Kisasü'l-Enbiyâ I: İnceleme-metin-dizin. (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erarslan, K. (2012). Kisa'i'nin Kitabı Bed'i'd-Dünya ve Kısasi'l-Enbiya Adlı Eserinin İstanbul'daki Tercümeleri. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 18(0), 125-132.
- Hacieminoğlu, N. (1961). Sa'lebî'nin Kisasü'l-Enbiyâ'sının tercümesi üzerinde bir gramer denemesi:1a-50a varakları üzerinde. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* (11), 47-66.

- Hacıeminoğlu, N. (1962). Sa'lebî'nin Kısasü'l-Enbiyâ'sının tercümesi üzerinde bir gramer denemesi II. İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi (12), 185-204.
- Hacıeminoğlu, N. (1964). Sa'lebî'nin Kısasü'l-Enbiyâ'sının tercümesi üzerinde bir gramer denemesi: fiil., İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi (13), 99-122.
- Kaba, Hüseyin. (2021). *Kısaş-ı Enbiyâ İnceleme-Edisyon Kritikli Metin-Dizin-Tıpkıbasım*. Doktora Tezi. Düzce: Düzce Üniversitesi.
- Karaca, M. M. (2021). Tarihî Türkçe Metinlerde Farsça İzafet ve Atıf Tamlamalarında Görülen Dudak Uyumu ve Çeviri Yazı Üzerine Birkaç Öneri. *Journal of Turkology*, 31- Özel Sayı, 115-130.
- Karaca, M. M. (2022). Eski Anadolu Türkçesinde Görülen Bir Dilbilgiselleşme Örneği: "Vardı". *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 30, s. 105-111.
- Karataş, A. (2013). *Kısaş-ı Enbiyâ Peygamber Kıssaları (İnceleme - Tenkitli Metin - Tıpkıbasım)*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Menek, S. (2011). Muhammed bin Yûsuf: Kısasü'l-Enbiyâ I: İnceleme-metin-dizin. (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ocak, F. (2020). *Kisâî'nin Kıssası'l-Enbiyâsı'nın Mustafâ Efendi İbni İmirzâ el-Bolevî tercümesi (1b-100b) inceleme-metin-değerlendirme-sözlük*. Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Paçacıoğlu, B. (2016). *VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcılığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Steingass, F. (1998). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. Beyrut: Typopress.
- Türk Dil Kurumu. (2009). *Güncel Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yılmaz, E., Demir, N. (2005). Bir Sa'lebî Çevirisi (Kısaş-ı Enbiya: TDK Nüshası). *International Journal of Central Asian Studies*. (Editor in Chief: Choi Han-Woo), (10)1, 1-8.
- Yılmaz, E., Demir, N., Küçük, M. (2013). *Kısaş-ı Enbiya*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Elektronik Kaynaklar:

URL-1: <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/details/331874?SearchType=2> (Erişim Tarihi: 01.04.2022).

URL-2: <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/details/332894?SearchType=2> (Erişim Tarihi: 01.04.2022).

Kubbealtı Lugatı: <http://www.lugatim.com/> (Erişim Tarihi: 10.04.2022).

Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.04.2022).

Türk Dil Kurumu Tarama Sözlüğü: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 28.04.2022).

Ötüken Türkçe Sözlük: <http://www.otukensozluk.com/> (Erişim Tarihi: 30.04.2022).

HELÂL ÜRÜNE KÜLTÜRLERARASI MANEVİ-PSİKOLOJİK YAKLAŞIM

Müslümanlar İçin Helal Ürün Tutum Ölçeği
(Türkiye ve Malezya Örneği)

Dr. Fatıma Zeynep Belen

Ankara 2022

Helâl Ürüne Kùltürlerarası
Manevi-Psikolojik Yaklaşım

“Müslümanlar İçin Helâl Ürün Tutum Ölçeği”
(Türkiye ve Malezya Örneği)

Yazar

Dr. Fatıma Zeynep Belen

ISBN: 978-625-7305-86-0

1. Baskı

Ekim, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 450

Web: grafikeryayin.com

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	8
ŞEKİLLER LİSTESİ	10
ÖNSÖZ	11
KISALTMALAR	13

GİRİŞ

Araştırmanın Problemi.....	15
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	19
Araştırmanın Sınırlılıkları.....	19

BİRİNCİ BÖLÜM

HELÂL

Helâl ve Haram Kavramı.....	21
Kültürümüzde Helâl Kavramı.....	23
Helâl Ürün.....	25
Helâl Sertifikalandırma.....	30
Malezya’da Helâl Ürüne Yönelik Çalışmalar.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni.....	39
Çalışma Grubu.....	39
Veri Toplama Araçları.....	42
Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu.....	42
“Müslümanlar İçin Helâl Ürün Tutum Ölçeği”.....	43
“Dini Yönelim Ölçeği”.....	44
Verilerin Analizi.....	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

Malezya'daki Bireylerin Helâl Ürüne Yönelik Algıları	47
Dini Boyut	49
Biyolojik Boyut (Tayyib)	50
Hukuki Boyut	52
Sosyal Boyut	54
Duyuşsal Boyut	56
Bilişsel Boyut	58
Davranışsal Boyut	58
Kültürel Boyut	59
“Müslümanlar İçin Helâl Ürün Tutum Ölçeği” Puanlarının Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması	60
Tüm Örneklemde “Müslümanlar İçin Helâl Ürün Tutum Ölçeği” Puanlarının Yapısının Belirlenmesi	60
Türkiye Örnekleminde “Müslümanlar İçin Helâl Ürün Tutum Ölçeği” Puanlarının Yapısının İncelenmesi	67
Malezya Örnekleminde “Müslümanlar İçin Helâl Ürün Tutum Ölçeği” Puanlarının Yapısının İncelenmesi	73
Türkiye ve Malezya Örnekleminde “Müslümanlar İçin Helâl Ürün Tutum Ölçeği” Puanlarının Yapısının Doğrulanması	78
Türkiye ve Malezya Örnekleminde “Müslümanlar İçin Helâl Ürün Tutum Ölçeği” Puanlarının Yapısının Karşılaştırması	85
Türkiye ve Malezya Örnekleminde “Müslümanlar İçin Helâl Ürün Tutum Ölçeği” Puanlarının Ölçüt Geçerliğinin İncelenmesi	88
Türkiye ve Malezya Örnekleminde “Müslümanlar İçin Helâl Ürün Tutum Ölçeği” Puanlarının Güvenirliğinin İncelenmesi	89
Türkiye ve Malezya'daki Katılımcıların Helâl Ürüne Yönelik Tutumlarının İncelenmesi	90
Cinsiyete Göre Türkiye ve Malezya'daki Katılımcıların Helâl Ürüne Yönelik Tutumlarının İncelenmesi	95

Yaşlarına Göre Türkiye ve Malezya'daki Katılımcıların Helâl Ürüne Yönelik Tutumlarının İncelenmesi.....	96
Gelir Düzeyine Göre Türkiye ve Malezya'daki Katılımcıların Helâl Ürüne Yönelik Tutumlarının İncelenmesi.....	97
Türkiye ve Malezya'daki Katılımcıların Helâl Ürüne Yönelik Tutumları ile Dini Yönelimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	99
TARTIŞMA	100
SONUÇ VE ÖNERİLER	109
KAYNAKÇA	113
EKLER	119
EK-1: Etik İzinler.....	119
EK-2: “Müslümanlar İçin Helâl Ürün Tutum Ölçeği” (Türkçe Form).....	120
EK-3: “Müslümanlar İçin Helâl Ürün Tutum Ölçeği” (İngilizce Form).....	124
EK-4: “Dini Yönelim Ölçeği” (Türkçe Form).....	127
EK-5: “Dini Yönelim Ölçeği” (İngilizce Form).....	128
EK-6: Proje Akademik Etkinlikleri.....	129

ÖNSÖZ

Helâl konusunda çalışmaya karar vermem, 2017-2018 Akademik Yılı'nda gerçekleştirdiğimiz Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Proje Tabanlı Uluslararası Değişim Programı Projesi'ne dayanır. *“Helâl Gıdada Ar-Ge Çalışmalarındaki Yeni Yaklaşımlar: Türkiye ve Malezya Örneği”* isimli projemiz Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi ve Malezya Putra Üniversitesi (UPM) işbirliği ile yapılmıştır. Proje kapsamında 2018 yılında Türkiye ve Malezya'da (2018 Nisan) helâl gıda konusunda akademik etkinlikler ve incelemelerde bulunulmuştur.

Bu süreçte özellikle Malezya'da iki hafta süren proje incelemelerinde helâl kavramının sadece gıdayı değil kozmetik, turizm, lojistik ve tüketim malzemelerini de içeren çok geniş bir alana sahip olduğunu gözlemledim. Müslümanların yanı sıra Budist, Hindulardan oluşan yerel halk ile fırsat buldukça helâl gıda konusunda röportajlar yaptım. Onlardan aldığım cevaplar, helâl ürün konusunda benim yeni şeyler öğrenmemi sağladı.

Türkiye'de halkın çoğunluğu Müslüman olduğu için helâl gıdaya erişim daha kolayken, Malezya'da durum biraz daha farklı idi. Malezya farklı din ve kültürlerin birlikte yaşadığı bir ülke olduğu için helâl gıdaya erişim biraz daha zordu. Malezya'da yiyecek malzemelerinin yanında tüketim malzemelerinin de helâl olmasına önem veriliyordu. Ayrıca bir ürünün helal kabul edilmesi belli standart ve kurallarla bağlıydı. Yine Malezya'da bir ürünün helâl kabul edilmesi için tayyib özelliğinin aranması da önemli görülüyordu. Bir ürünün tayyib olması ise temiz, sağlıklı, kaliteli, doğal, hijyenik ve güvenilir olması ile eşdeğeri. Böylece Malezyalılar için helâl ürün “helalen tayyibe” (halalan tayyibah) demekti. Helâl ürünler güvenilir, sağlıklı, temiz ve kaliteli olduğu için sadece Müslümanlar değil Budist ve Hindular tarafından da tercih edilmekte idi.

Malezya'da proje kapsamında gerçekleştirilen akademik etkinliklerden biri Kuala Lumpur'da Uluslararası İslam Üniversitesi'nde (IIUM) gerçekleştirilen sempozyumdu. Sempozyumda “Pscycological Dimensi-

ons of Halal Food” başlıklı Kırıkkale Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi öğrencilerinin helâl gıda algısının ortaya koymayı amaçlayan bir bildiri sundum. Malezya’da elde ettiğim bilgi, tecrübe ve gözlemler neticesinde Malezya hareketliliğinin bitiminde yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlayarak Putrajaya’daki Putra Üniversitesi ve Kuala Lumpur’daki Uluslararası İslam Üniversitesi’ndeki öğrencilere uyguladım.

Türkiye’ye dönüşte topladığım veriler, elde ettiğim bilgi, deneyim ve gözlemler neticesinde Müslüman örneklemin helâl ürün tutumunu ölçen Malezya ve Türkiye’de uygulanabilecek bir ölçek geliştirmeye karar verdim. Bu bağlamda, helâl ürün konusunun diğer disiplinleri de içine alan geniş bir konu olması, örneklemin iki farklı kültürü içermesi, ölçek geliştirme süreci araştırmanın güçlükleri olarak tanımlanabilir. Bunun yanı sıra annemi yakın zamanda Hakk’a uğurlamamız, bu sürecin öncesi ve sonrasında yaşadığım güçlükler de araştırmanın bireysel anlamda zorlukları olarak sayılabilir. Her şeye rağmen araştırmayı tamamlayıp kitap haline getirmenin mutluluğunu yaşıyorum.

Bu süreçte bana destek olan Prof. Dr. Öznur Özdoğan’a, Doç. Dr. Mualla Yıldız’a, Doç. Dr. Güldane Gündüzöz’e, Dr. Öğretim Üyesi Fatma Bayraktar Karahan’a, Dr. Sibel Ada’ya, Doç. Dr. Ayten Erol’a, Dr. Öğretim Üyesi Nurdane Güler’e, Prof. Dr. Eyüp Baş’a, Prof. Dr. Mevlüt Erten’e, Doç. Dr. Adem Yıldırım’a, Prof. Dr. N. Deniz Ayaz’a Ar. Gör. Semra Ceylan’a, Kübra Göker’e, Doç. Dr. Zeynep Göker’e, Dr. Öğretim Üyesi Sema Yılmaz’a, Dr. Öğretim Üyesi Zehra G. Tamdoğan’a, Dr. Öğretim Üyesi Müzeyyen Özhavzalı’ya, Dr. Öğretim Üyesi İbrahim Sağlam’a, Prof. Dr. İhsan Çapcıoğlu’na, Dr. Öğretim Üyesi Elif Kara’ya, Doç. Dr. Rodziah Atan’a, Doç. Dr. Norhayati Hussain’e, Prof. Dr. Akram M. Z. Khedher’e, Zehra B. Gemicioğlu’na, Gülay Belen’e ve kısa bir zaman önce Hakk’a uğurladığımız Annem Senay Belen ve Babam Muharrem Belen’e teşekkür ediyorum.

Dr. Öğretim Üyesi Fatıma Zeynep Belen
Kırıkkale/Ekim/2022

KAYNAKÇA

- Abbasov, K. (2020). *Tüketicilerin Helâl Sertifikalı Ürünler Karşı Tutumlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Ahmed, M. J. & Akbaba, A. (2020). Halal Tourism: Definitional, Conceptual And Practical Ambiguities, *Journal of Tourism Research Institute*, 1 (2), 83-100. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jtri/issue/60519/888931>
- Alagöz, S. B., & Demirel, E. (2017). Helal Gıda Sertifikalı Ürünlerin Tüketici Davranışları Üzerine Etkisi: Konya İli Üzerinde Bir Araştırma, *Journal of Süleyman Demirel University Institute of Social Sciences*, Year, 3(28), 451-472.
- Ayaz, Deniz N. & Yıldırım, A. (2018). “Helâl Gıda İle İlgili Temel Kavramlar ve Çalışma Alanları”, *Disiplinler Arası Yaklaşımla Helâl Ürün ve Hizmetler-2*, Editör: Naim Deniz Ayaz, Adem Yıldırım, Ayten Erol, F. Zeynep Belen, Grafiker Yayınları, Ankara. s.13-34
- Ayrancı, İ. (2018). “Helâl Gıdanın Asrı Saadet Hayatını Şekillendirmesi”, *Helâl Ürün ve Hizmetler 1*, Editör: Adem Yıldırım, Ankara, 153-169.
- Başaran A, S. & Demirel, E. (2017). *Helâl Gıda Sertifikalı Ürünlerin Tüketici Davranışları Üzerine Etkisi: Konya İli Üzerinde Bir Araştırma*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (28), 451-472 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/38547/1186548>
- Battour, M. (2018). “Muslim Travel Behavior in Halal Tourism”. In (Ed.), *Mobilities, Tourism and Travel Behavior - Contexts and Boundaries. Intech Open*, Rijeka. <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.70370>
- Belen, F. Z., Gündüzöz, G. & Erol, A. (2018). Malezya Örneğinde Helâl Ürüne Ortak Bir Disipliner Yaklaşım, *Kırıkale İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, 3 (5), 141-168. <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Kiifad/Issue/36842/419762>
- Belen, F. Z. (2018). *Psychological Dimensions of Halal Food*, International Science and Social Sciences Halal Food Symposium, 3 Aralık April 2018, Kuala Lumpur, Malezya.
- Çağrıncı, M. (2006). “Haramlar ve Helâller”, *İlmihal II İslâm ve Toplum*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

- Cresswell, J. W. (2016). *Araştırma Deseni Nitel Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımı, (Research Design Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches 4. Baskıdan Çeviri)*, “Karma Yöntemler”, Çev. Güney Hacıömeroğlu, Çeviri Editörü: Selçuk Beşir Demir, Ankara.
- Çöp, S. Çakmak, M. & Köklü, O. (2021). Helâl Gıda Sertifikalarına Yönelik Bir Araştırma . *Helâl ve Etik Araştırmalar Dergisi*, 3 (2), 47-65. DOI: 10.51973/Head.956072
- Dali, N. R. S. B. M., & Nooh, M. N. B. (2009). Is Halal Products Are More Expensive As Perceived By The Consumers Muslimpreneurs Challenges And Opportunities In Establishing A Blue Ocean Playing Field. *Journal of Management & Muamalah* No. 2, pp. 39-62.
- Dali N. R. S. B. M.&Nooh M. N. B.& Nawai N. B. & Mohammad H. B. (2008). *Is Halal Products Are More Expensive As Perceived By The Consumers? Muslimpreneurs Challenges And Opportunities In Establishing A Blue Ocean Playing Field*, Proceedings of International Conference on Entrepreneurship: Towards Developing Entrepreneurship Society, 27-28 May, Langkawi.
- Demirci, K. (1997) “Haram”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, ss. 97-100
- Demirci, K. (1998) “Helâl” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul. ss. 173-175
- DİB. (2020). *Sosyal ve Kültürel İçerikli Din Hizmetleri Daire Başkanlığı Görevleri*, <https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/sayfa/47> Erişim Tarihi 11.10.2022.
- Erol, A. (2018). “İslâm Hukuku’nda Helâl ve Haram Terimleri Bağlamında Helâl Ürün ve Hizmetlere Genel Bir Bakış”, *Helâl Ürün ve Hizmetler I*, Editör: Adem Yıldırım, Ankara. ss. 9-40.
- Erol, A. (2021). Genetically Modified Foods from Islamic Law Perspective, *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*. 34:3 <https://doi.org/10.1007/s10806-021-09845-4>
- Eyuboğlu, İ. Z. (2004). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Sosyal Yayınları, İstanbul.
- Freud, S. (2008). *Totem ve Tabu*, Çev. Hasan İhsan, Alter Yayınları, Ankara.
- Göksoy, İ. H. (2003). “Malezya”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, ss. 486-493.
- Gorsuch, R.L. ve Venable, G.D. (1983). Development of an “Age Universal” I-E Scale. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 22(2), 1983, 181-187.

- Gorsuch, R.L. ve McPherson, S.E. (1989). Intrinsic/Extrinsic Measurement: I/E-Revised and Single-Item Scales. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 28 (3), 348-354.
- Göktürk, E. T. (2019). *Tüketicilerin Helâl Ürün Satın Alma Tutumlarının İncelenmesi: Planlı Davranış Teorisi Bağlamında Pilot Bir Araştırma*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Gündüz, M. Ö. (2013). *TS OIC / SMIC 1 Helâl Gıda Genel Kılavuzunun Uygulanması*, Uluslararası 2. Helâl ve Sağlıklı Gıda Kongresi, 7-10 Kasım, Konya, 396-400.
- Gündüzöz, G. (2018a). “The Islamic Hâlâl Life in The Thought of Abū Hāmid Muhammad Al-Ghazālī”, *Helâl Ürün ve Hizmetler 1*, Editör: Adem Yıldırım, Ankara: Grafiker Yayınları, ss. 231-253.
- Gündüzöz, G. (2018b). “Manevi bir Referans Çerçevesi Olarak Helal Ürün ve Hizmetlerde Tasavvuf Pratiği”, *Helâl Ürün ve Hizmetler 2*, Editör: Adem Yıldırım, Ankara, ss. 193.
- Güngör, M. (2018). “Yahudilikte ve Hristiyanlıkta Helâl Gıda Anlayışı”, *Helâl Ürün ve Hizmetler 2*, Editör: Naim Deniz Ayaz, Adem Yıldırım, Ayten Erol, F. Zeynep Belen, Ankara, ss. 117-144.
- Güzel, Y. (2018). *Gıda Sektöründe Helâl Sertifikalı Ürünlerin Tüketici Tercih ve Davranışlarına Olan Etkisi*, Türkiye-İngiltere Karşılaştırması, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Kırıkkale
- Hadislerle İslâm*. (2014). Editörler: M. E. Özafşar, İ. H. Ünal, Y. Ünal, B. Erul, H. Martı, M. Demir, 3. Cilt, Ankara
- Hashim M. D., Rahman R. A., Azmi A. A., Terano R. (2017). *Concepts Principles And Best Practics For The Halal Industry*, UPM-MTDC Technology Center, Malezya.
- HAK. 2022. <https://www.hak.gov.tr/kurumsal/hakimizda> Erişim Tarihi: 10.10.2022
- Hökelekli, H. (1993). “Çocuk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, ss. 355-359
- Hökelekli, H. (2015). *Din Psikolojisine Giriş*, Değerler Eğitim Merkezi Yayınları, İstanbul.
- IIUM. (2022) *Inhart Halal at Hearth*, <https://institute.iium.edu.my/inhart/home/> Erişim Tarihi: 12.10.2022
- <https://institute.iium.edu.my/inhart/research-and-innovation/> Erişim Tarihi: 12.10.2022

- Introduction* <https://institute.iium.edu.my/inhart/laboratory/> Erişim Tarihi: 12.10.2022
- About the Journal* <https://journals.iium.edu.my/inst/index.php/hs/about> Erişim Tarihi: 12.10.2022
- el-İsfahani, R. (2012). *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*, Çev. Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul.
- Jais, A. S. (2017). Muslim Friendly Hospitality Management System, *Politeknik Merlimau*, Melaka.
- Kamaluddin, M. R., Nasir, R., Sulaiman, W. S. W., Khairudin, R., & Zamani, Z. A. (2017). Validity and Psychometric Properties of Malay Translated Religious Orientation Scale-Revised Among Malaysian Adult Samples. *Akademika*, 87(2), 133-144.
- Dini Kavramlar Sözlüğü* (2006), F. Karaman, İ. Karagöz, İ. Paçacı. DİB Yayınları, Ankara.
- Khan, A.ve Azam, M. K. (2016) Factors Influencing Halal Products Purchase Intention in India: Preliminary Investigation. *The IUP Journal of Marketing Management*, Vol.15, No.1, 20-35.
- Khan, A., Yasir A., M., & Azam, M. K. (2020). Role of Halal Literacy and Religiosity İn Buying İntention Of Halal Branded Food Products İn India. *Journal Of Islamic Marketing*. <https://Doi.Org/10.1108/Jima-08-2019-0175>
- Kurt, A. O. (2010). Yahudilik'te Koşer ve Koşer Ekonomisi, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (2), 103-149.
- Kurtoğlu, R., & Çiçek, B. (2013). Tüketicilerin Helal Ürünler Hakkındaki Algılama, Tutum Ve Beklentilerini Tespit Etmeye Yönelik Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(3), 181-205.
- Küçük, O. (2017). Helâl Lojistik: Kavramsal Bir Değerlendirme, *Kastamonu Üniversitesi İslâm Ekonomisi Uygulama ve Merkezi Bülteni*, Kasım-Aralık.
- KÜ. (2022) *Helâl Gıdada Ar-Ge Çalışmalarındaki Yeni Yaklaşımlar: Türkiye Ve Malezya Örneği" Projesi Başarıyla Tamamlandı*
<https://panel.kku.edu.tr/Content/iif/18sem/Malezya%20Projesi%20As%C4%B11.pdf> Erişim Tarihi: 13.10.2022
- Mandreel. (2022). *Jakim Halal Certification & Consultancy In Malaysia*, <https://www.mandreel.com/malaysia/jakim-halal-certification-consultancy/> Erişim Tarihi 11.10.2022

- Mesnevî*. (2012). Editör: Yasemin Çiçek, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Oflaz, M. (2015). *Turistik Ürün Çeşidi Olarak Helâl Turizm Konsepti Uygulayan Konaklama Tesislerinde Müşteri Alguları*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- Özdemir, H. & Yaylı A. (2014). Tüketicilerin Helâl Sertifikalı Ürün Tercihleri Üzerine Bir Araştırma İstanbul İli Örneği, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6/1 (2014) 183-202.
- Ördek, Ş. (2017). *Tüketici Dindarlığı ve Helâl Gıda Ürün Değerlendirmeleri Kayseri’de Bir Uygulama*, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Özcan Ş. (2018). “Hint ve Uzak Doğu Dinlerinde Gıda Anlayışı”, *Helâl Ürün ve Hizmetler 2*, Editör: Naim Deniz Ayaz, Adem Yıldırım, Ayten Erol, F. Zeynep Belen, Ankara, ss. 87-115
- Özkan, B. (2022). Awareness, Perception, Attitude And Expectations Of University Students Towards Halal Food. *KAÜİİBFD*, 13(25), 129-159.
- Özdemir, B. N. (2020), *Dindarlık ve Yaşam Tarzı Faktörlerinin Helâl Ürün Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkileri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Peker, H. (2019). *Şükür ve Kanaat Psikolojisi ve Eğitimi*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Püsküllüoğlu, Ali. (2004). *Türk Atasözleri Sözlüğü*, Arkadaş Yayınevi, 5. Baskı, Ankara.
- Resmi Gazete. (2017). <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/11/20171118-40.htm> Erişim Tarihi:11.10.2022
- Salehudin, Imam, Halal Literacy: A Concept Exploration and Measurement Validation (June 13, 2010). *ASEAN Marketing Journal*, 2(1), 1-12. ISSN 2085-5044, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2004762> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2004762>
- Salman, F. & Siddıquı, K. (2011). An Exploratory Study For Measuring Consumers Awareness And Perceptions Towards Halal Food In Pakistan. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Researching Business*, 3 (2):639-652.
- Saygılı, M. (2019), *Helâl Ürün Farkındalığı ve Satın Alma Niyeti İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*, Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya.
- Schultz & Schultz (2007). *Modern Psikoloji Tarihi*, Çev. Yasemin Aslay, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

- Şentürk, F. K. (2014). *Etik Liderliğin Belirleyicileri Olarak Kişilik, Örgüt Kültürü, Dini Yönelim ve Çevresel Faktörler: Antalya'daki Dört ve Beş Yıldızlı Otellerde Bir Uygulama*. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Antalya.
- Tabachnick, B., & Fidell, L. (2007). *Using Multivariate Statistics*. Allyn and Bacon, Boston.
- TDK, (2022). <https://sozluk.gov.tr/?kelime=HALEL> Erişim Tarihi: 12.10.2022
- Türkçe Sözlük*. (2005). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek kurumu Türk Dil Kurumu, TDK Yayınları, 10. Baskı, Ankara.
- Topal, B. & Şahin, H. (2019). *Tüketicinin Helâl Tüketim Konusundaki Tutum Ve Davranışlarının Araştırılması: Sakarya İli Örneği*, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (1), 37-51. <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Dusbed/Issue/47156/533453>
- TSE. (2022). <https://www.tse.org.tr/IcerikDetay?ID=2358&ParentID=6898> Erişim Tarihi: 11.10.2022
- UPM.(2022).https://halal.upm.edu.my/research/laboratory_of_halal_policy_and_management_ipph-7958 Erişim Tarihi: 12.10.2022
- https://halal.upm.edu.my/research/research_programmes-923 Erişim Tarihi: 12.10.2022
- https://halal.upm.edu.my/about_us-554 Erişim Tarihi: 12.10.2022
- https://halal.upm.edu.my/about_us/hpri_history/background_of_ipph-297 Erişim Tarihi: 12.10.2022
- Yener, D. (2011). *Tüketicilerin Helâl Sertifikalı Ürünlere Karşı Tutumlarını Etkileyen Faktörler Ve Risk Algısı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Yesevî, H. A. (2009). *Divân-ı Hikmet*, Hazırlayan: Hayati Bice, TDV Yayınları, Ankara.
- Yıldırım, A. (2019). Halal Certification and Its Application in Malaysia, *Amasya İlahiyat Dergisi*, (13), 143-165. DOI: 10.18498/amailad.605810
- YÖK. (2022). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> Erişim tarihi:15.10.2022
- Yusof, R. N. (2013). *Halal Foods In The Global Retail Industry*, Universiti Putra Malaysia Press, Serdang.
- Zuraini, M. I., Muhammad A., M., & Nurzulain, Z. (2019). The Influence of Cross-Generation Attitude on Halal Food Products. *Malaysian Applied Biology*, 48(2), 41–46.

Günümüz Öyküsünde Öne Çıkan Teknikler

Tacettin Şimşek - Nurullah Aydın

Ankara 2022

Günümüz Öyküsünde Öne Çıkan Teknikler

Editör

M. Abdullah Arslan

Yazarlar

Tacettin Şimşek

Nurullah Aydın

Kapak Resmi

Zehra Aydın

ISBN: 978-625-7305-87-7

1. Baskı

Ekim, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 451

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

İçindekiler

Ön Söz / 7

Giriş: Modernizmden Postmodernizme Öykünün Serüveni / 9

Günümüz Öyküsünde Öne Çıkan Teknikler / 17

1. Betimleme / 17

2. Gösterme / 25

3. İç Monolog / 43

4. İç Diyalog / 51

5. Laytmotif / 55

6. Geriye Dönüş / 59

7. Bilinç Akışı / 65

8. Röportaj Öykü / 77

9. Çerçeve Öykü / 89

10. İmgesel Anlatım / 97

11. Üst Kurmaca / 109

12. Poetik Öyküleme / 121

13. Metinlerarasılık / 129

14. Parodi / 133

15. Pastiş / 141

16. Kolaj / 149

17. Montaj / 157

18. Minimalize Olay / 165

19. Kontrast (Karşıtlık) / 169

Sonuç ve Öneriler / 191

Kaynakça / 197

Ön Söz

Hikâye, tarihî zaman içinde farklı anlatım biçimlerini karşılasa da anlatma esasına bağlı metinler içinde kendine has özellikleri olan, özünde tahkiyeyi barındıran bir edebî türü niteler. Yenileşme Dönemi edebiyatımızın başlangıcından itibaren günümüzdeki anlamıyla kullanılan terimin, öykü kelimesiyle eş anlamlı olduğu düşünülmektedir. Oysa öykü, olay aktarımından çok, dil ve üslubu önceleyen ve bir durumu yansıtmayı ifade eden kavramdır.

Ortaokullarda Türkçe, liselerde edebiyat ve yükseköğretimin Türkçe, Türk dili ve edebiyatı, Türk dili ve edebiyatı eğitimi alanlarındaki kimi dersler, metin inceleme yöntemiyle işlenmektedir.

Bu çerçevede elinizdeki kitabın ortaokul programlarında yer alan *Türkçe* dersi yanında *Yazarlık ve Yazma Becerileri* dersi için, eğitim fakültelerinin Türkçe eğitimi ana bilim dalında okutulan *okuma eğitimi, yazma eğitimi, yaratıcı yazma; Türk dili ve edebiyatı / Türk dili ve edebiyatı eğitimi* ana bilim dallarında okutulan *metin inceleme / metin tahlili* gibi derslerde yardımcı kitap olarak kullanılabilceği düşünülmektedir.

Kitapta ilk olarak betimleme, gösterme, iç monolog, iç diyalog, laytmotif, geriye dönüş, bilinç akışı, röportaj öykü, çerçeve öykü, imgesel anlatım, üst kurmaca, poetik öyküleme, metinlerarasılık, parodi, pastiş, kolaj, montaj, minimize olay ve kontrast (karşıtlık) teknikleri tanıtılmıştır. Daha sonra söz konusu tekniklerin günümüz öyküsünde varoluş sebepleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Son olarak her teknik için okuyucuya bir öykü örneği sunulmuştur.

Etkileşimli (interaktif) öğrenmeye uygun ortam oluşturarak okuru çalışmaya ortak etmek amacıyla her tekniği örneklemek üzere kitaba alınan öykülerle ilgili etkinliklere yer verilmiştir.

Türkçe derslerinin metin odaklı işlendiği göz önünde bulundurulursa elinizdeki kitap özellikle Türkçe eğitim ve öğretimine katkılar sunabilir. Son yıllarda öğrencileri bir üst eğitim basamağına hazırlayan sınavlarda özellikle paragraf sorularında metin oluşturma ve kurgulama tekniklerine yer vermeye başlanması, kitabın önemini bir kat daha artırmaktadır. Bu yönüyle kitabın eğitim fakültelerinin Türkçe eğitimi ana bilim dallarında başvuru kaynağı olarak kullanılabileceği öngörülmektedir.

Modern, postmodern öykü türünün öne çıkan teknikleriyle tanınmasına katkı sağlayabilirse bu kitap amacına ulaşmış olacaktır.

Tacettin Şimşek

Nurullah Aydın

Erzurum, Ekim 2022

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2016). *Şiir dili ve Türk şiir dili (Dilbilim açısından bakış)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aktulum, K. (2008). Parçalılık/süreksizlik/kopukluk. *Art-e Sanat Dergisi*, 1(1), 1-14.
- Akyüz, K. (1979). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri: 1860-1923*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Aras, L. (2021). Leylâ Erbil'in Cüce novellasında bilinç akışı. *Journal of Turkish Language and Literature*, 7(2), 243-265.
- Arı, Z. (2008). *Ferit Edgü'nün öykü ve romanlarında anlatım teknikleri*. (Tez. No. 220571) [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Arısal, İ. (2015). *Postmodern dönemde hedonik ve faydacı güdülerin tüketici davranışlarına etkisi: ispanya huelva üniversitesi öğrencileri ile Türkiye Mustafa Kemal Üniversitesi öğrencileri arasında karşılaştırmalı bir araştırma*. (Tez. No. 439846) [Doktora tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Aşar, H. (2016). Umberto Eco: Açık Yapıt ve sınırsız yorum tartışması. *Temaşa Erciyesi Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 5, 99-118.
- Avcı, M. A. (2021). Postmodernizm ve eklektizm çerçevesinde Gerhard Richter'in üslup deneyimleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (9)117, 532-547.
- Ay, İ. (2018). Yaşar Kemal'in "Sarı Sıcak" adlı hikâyesinde metnin iç işleyişinde bir gösterge birimi olarak leitmotiv tekniği. *Route Educational and Social Science Journal*, 5(10), 1052-1060.
- Ayaydın, A. (2015). Empresyonizm (İzlenimcilik) akımının güncel bakış Açısıyla bazı yönlerden incelenmesi. *SED-Sanat Eğitimi Dergisi*, 3(2), 83-97.

- Aydın, N. (2022). *Anarşist karga*. Pruva Yayınları.
- Aydın, S. (2022). *Yok olanlar*. Akıl Fikir Yayınları.
- Aydoğdu, Y. (2017). Postmodern anlatıda bir imkân olarak üstkurmaca (metafiction) ve Murathan Mungan öykülerine yansımaları. *Journal of International Social Research*, 10(52), 57-68.
- Aytaç, G. (1999). *Genel edebiyat bilimi*. Papirus Yayınları.
- Bakir, S. (2015). Leylâ Erbil Ve Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde teknik. *Electronic Turkish Studies*, 10(16), 249-296.
- Balamir, E. (2019). Giovanni Boccaccio'nun Decameron adlı eserinde yapısal çerçeve. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 77-83.
- Baykoç, F. B. (2021). Mahrem ve Kırmızı Zaman Romanlarında Birtakım Postmodern Anlatım Teknikleri. *Turkish Journal of Social Research*, 25(3), 779-792.
- Bayraktaroğlu, A. (2010). Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık. *Art-e Sanat Dergisi*, 3(6), 1-6.
- Bener, V. (2016). *Dost yaşamamız* (8. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.
- Bezirci, A. (1980). *1950 sonrasında hikâyecilerimiz-Eleştiriler, konuşmalar*. ABC Yayınları.
- Bingöl, U., Timur, K. (2016). Postmodern şiir nedir?. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 5(3), 1288-1304.
- Boccaccio, G. (2018). *Decameron*. (6. Baskı). (Rekin Teksoy, Çev.) Oğlak Yayınları.
- Bülbül, R. (2000). *Genel gazetecilik Bilgileri*. Nobel.
- Can, A. (2015). Şiir üzerine yapılan çalışmalarda imge terimi. *Yeni Türk Edebiyatı Dergisi*, 12, 29-59.
- Can, M. K., Buldaç, M. (2022). Bingöl., E. Yılmaz (Ed.). Dada akımı ve kolaj tekniği üzerine: Mekân-Dada çalışmayı. *Birimden bütüne interdisipliner tasarım yaklaşımları* içinde, ss. 94-113). İKSAD Publishing Hause.

- Çetişli, İ. (2004). *Metin tahlillerine giriş:-hikâye-roman-tiyatro*. Akçağ Basım Yayımları.
- Çoban, İ., Kıyar, N. (2015). Yaratıcı fotoğrafçılıkta geleneksel, dijital ve interaktif dönem. *Ulakbilge*, 3(5), 31-46.
- Demir, Ayşe, Başlangıcından Cumhuriyete Kadar Ana Çizgileriyle Türk Hikâyesi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 4(7).
- Demirel, S., Yegen, C. (2015). Tüketim, postmodernizm ve kapitalizm örgüsü. *Ankara Üniversitesi İLEF Dergisi*, 2(1), 115-138.
- Dinçer, Ö. (2022). Yerelden küresele kent haberciliği ve The Guardian Cities örneği. *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*, 9(1), 57-84.
- Dönmez, Ö. F. (2015). *Bir kitap bir balta*. İz Yayıncılık.
- Ecevit, Y. (2001). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İletişim Yayınları.
- Ecevit, Y. (2016). *Türk romanında postmodernist açılımlar*. İletişim Yayınları.
- Eco, U. (2001). *Açık yapıt*. (Pınar Savaş, Çev.) Can Yayınları.
- Edgü, F. (2019). *Do sesi*. Alfa Yayınları.
- Einstein, A. (1997). *Özel ve genel görelilik kuramı*. (Aziz Yardımlı, Çev.), İdea Yayınları.
- Elmas, N. (2011). Mustafa Kutlu'nun "Bu Böyledir" adlı hikâye kitabında bilinç akışı ve iç monolog tekniği. *Karadeniz Araştırmaları*, 13(29), 133-145.
- Elmas, N. (2011). *Romana doğru: Ahmet Mithat Efendi'nin eserlerinde roman/hikâye terminolojisi: inceleme*. Çizgi Kitabevi.
- Engin, A. (2018) *Edebiyatın kapı komşusu röportaj: Homeros'un rüyası*. Babil Yayınları.
- Erdoğan, F. Ö. (2010). *Gülümsemeyi unutma*. Ötüken.
- Erdoğan, A. (2011). *Taş bina ve diğerleri*. Everest Yayınları.

- Erkal, M. (2017). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Hikâyesi. *Yeni Türk Edebiyatı 1-Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı*, (Ed. O. Gündüz, T. Şimşek). Grafiker Yayınları.
- Esendal, M. E. (2007). *Veysel Çavuş*. Bilgi Yayınevi.
- Fotoptik.com. (2018, 11 Haziran). Temel fotoğrafçılık terimleri: Kontrast, keskinlik, doyunluk [Çevrim iç haber]. <https://fotoptik.com/egitim/temel-fotografcilik-terimleri-kontrast-keskinlik-doygunluk/>
- Genç, M. A. (2014). Üstün yetenekli öğrencilerin görsel sanatlar eğitiminde disiplinlerarası öğretim etkinliklerinin değerlendirilmesi (Konya BİLSEM örneği). *Sed-Sanat Eğitimi Dergisi*, 2(1), 142-168.
- Gör, İ. (2016). *İkircikli Biricik*. İletişim Yayıncılık.
- Güçbilmez, B. (2005). *Sophokles'ten Stoppard'a ironi ve dram sanatı*. Deniz Kitabevi.
- Gümüş, S. (2010). *Öykünün Kedi Gözü*. (2. Baskı). Can Yayınları.
- Gündüz, O. (1997). *Meşrutiyet romanında yapı ve tema* (2. Baskı). MEB. Yayınları.
- Gündüz, O. (2003). *Düş ile gerçek arasında: Oktay Akbal'ın Öykücülüğü*. Akçağ Yayınları.
- Gündüz, O. (2012). *İhsan Oktay Anar'ın kurgu dünyası* (2. Baskı). Grafiker Yayınları.
- Gündüz, O. (2012). *İhsan Oktay Anar'ın kurgu dünyası: Anar'ın kurgu evreninde postmodern bir gezinti* (2. Baskı). Vizyon Yayınevi.
- Gündüz, O. (2013). Küçürek öykü, kısa kısa öykü mü, anlatı mı?. *Erdem*, 12(65), 11-22.
- Güngör, M. (2017). Oyun ve üst kurmaca bağlamında bir animasyon okuma denemesi: Wreck-It Ralph. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, 3, 195-204.
- Güven E. B. Romanda postmodern öğeler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 378-386.

- Harmancı, A. (2022). Kurmaca kimden yana. İz Yayınları.
- Işıksalan, N. (2007). Postmodern öğreti ve bir postmodern roman çözümlemesi: Kara Kitap/orhan Pamuk. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 7(2). 419-466.
- İnanır, E. (2020). Kültürel bir aktarım olarak Rus sineması. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 4(2), 1-12.
- Kahraman, A. (1998). Hikâye, *TDV İslam Ansiklopedisi*. c.17.
- Kale, Ö. (2015). Edebiyatta bilinç akışı tekniğine başvurulma sebepleri üzerine bazı dikkatler. *Humanities Sciences*, 10(2), 88-93.
- Karabulut, M. (2012, 24-28 Eylül). *Edebi metinlerde dil ve üslup incelemeleri ve Edip Cansever'in dil ve üslubunda psikolojik unsurlar* [Sözlü bildiri]. VII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri, Ankara.
- Karabulut, M., Güneş, S. (2022). Adalet Ağaoğlu'nun "Ölmeye Yatmak" romanında bakış açısı ve anlatıcı düzlemi. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 8(1), 145-160.
- Karadaş, N. (2015). Zaman kavramına kuramsal yaklaşımlar ve internette şimdiki zaman olgusu. *Folklor/edebiyat*, 21(83), 325-341.
- Karadeniz, M. (2021). B. Nihan Eren'in Kör Pencerede Uyuyan adlı öykü kitabı üzerine bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 369-380.
- Karasu, B. (2020). *Kısmet büfesi* (8. Baskı). Metis Edebiyat.
- Karatekin, T. (2019). Fikrimin ince gülü romanında bilinç akışı tekniği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 215-230.
- Kasım, M. (2008). Radyo ve televizyonda röportajın sistematiği. *Selçuk İletişim*, 5(3), 184-195.
- Kılınç, U. (2019). Tutunamayanlar ve Tehlikeli Oyunlar üzerinden Oğuz Atay romanlarındaki post-modern perspektifler. *Ege Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 47-58.

- Korkmaz, R., Deveci, M. (2017). *Türk edebiyatında yeni bir tür: Küçürek öykü*. Akçağ Yayınları.
- Kunduracı, G. (2019). *Metnin ötesinde, metinler arasında dolaşım: Orhan Pamuk'un romanlarında metinsel-aşkınlık görünümleri*. (Tez. No. 604844) [Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Kunduracı, G., Dayanç, M. Orhan Pamuk romanları temelinde metinsel-aşkınlık ilişkileri terminolojisine bir katkı: Özgönderge-metin, özgöndergeleştirim, özalıntı, ıçalıntı kavramları. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, (24), 169-192.
- Kutlu, M. (1999). *Hüzün ve tesadüf*. Dergâh Yayınları.
- L'Abbe, B., Domecq, J.(1925). *Lecons de Philosophie*. Editions Saur.
- Mungan, M. (2002). *Kırk oda* (11. Baskı). Metis Edebiyat.
- Nakıboğlu, G. (2016). Çerçeve hikâye olarak Taaşuk-ı Tal'at ve Fitnat. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(37), 382-398.
- Oğuz, B. (2020). *Hah* (6. Baskı). Metis Yayınları
- Öğütçü, M. R. (2017). *Önce ekmek* (14. Baskı). Everest Yayınları.
- Ören, A. (2016). *Üstkurgu/Üstkurmaca üzerine*. Hece Yayınları.
- Örgen, E. (2020). Politik görme açısından üç beygir öyküsü. *Yeni Türk Edebiyatı Dergisi*, 22, 21-33.
- Özcan, B. (2007). Hedonizm ve kimlik temeline dayalı postmodern tüketim yaklaşımı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 35, 119-130.
- Özcan, G. (2018). *Hiçbişey*. Vadi Yayınları.
- Özel, Ç. H., Çoban, E., Çoban, S. (2021). Postmodern tüketicilerin nostalji eğilimi: Y kuşağı. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 13(1), 21-43.
- Özgül, M. K. (2000). Hikâyenin Romanı. *Hece Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*. 46-47.
- Özot, G. S. (2014). Postmodern Roman: Kurgu, Dil ve kişiler kadrosu. *Electronic Turkish Studies*, 9(6), 975-978.

- Öztürk, Y. N. (1994). *Kur'an-ı Kerim Meali*. Hürriyet Ofset.
- Pappas, S. (2021, 25 Nisan). Büyük Patlama'dan önce ne vardı? Evren başlamadan önce neler oldu? (Meltem Çetin Sever, Çev.) [Çevrim iç haber]. <https://evrimagaci.org/buyuk-patlamadan-once-ne-var-di-evren-baslamadan-once-neler-oldu-7999>
- Polater, K. (2007). Kur'ân ve Kitâbı Mukaddes'e göre Yûsuf kıssası. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 7(2), 9-50.
- Rızvanoğlu, E. (2007). *Söyleşimcilik, metinlerarasılık: Bakhtın, Kristeva, Barthes* (Tez. No. 229097) [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eskişehir]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Rose, M. A. (2016), *Parodi: Antik, modern ve postmodern*, (Cansu Dikme, Çev.), Hece Yayınları.
- Ruiz, D. M. (2000). *Ustaca sevmek*. (Seda Toksoy, Çev.) Ötesi Yayıncılık.
- Saybaşı, S. (2008) *Zaman algısı ve yansıması*. (Tez. No. 220571) [Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Sazyek, H. (2015). *Roman terimleri sözlüğü* (2. Baskı). Hece
- Senemoğlu, N. (2018). *Gelişim öğrenme ve öğretim* (25. Baskı). Anı Yayıncılık
- Smith, W. E. (Fotoğrafçı). (1971, Eylül, 20). *Tomoko Uemura in her bath* [dijital görsel]. <http://www.picketfencephotos.com/brenda-ballard>
- Somuncu, M. (2016). Metin Dil Bilim. U. Bingöl., E. Yılmaz (Ed.). *Metin dil bilim. Edebiyat yazıları II: Eleştiri kuramları ve metin tahlilleri içinde*, ss. 263-299. Step Ajans Matbaacılık.
- Sözcü, G. (2015, 5 Haziran). İnanılması güç 15 tesadüfi olay .) [Çevrim iç haber]. https://www.sozcu.com.tr/2015/dunya/inanilmasi-guc-15-tesadufi-olay-868077/?_szc_galeri=1

- Şahin, H. (2016). Sanatta Kitsch Olgusu üzerine. *Akdeniz Sanat*, 9(17), 1-27.
- Şakar, C. (2015). *Sular tutuştuğunda* (2. Baskı). İz Yayıncılık.
- Şakar, C. (2022). Kravat. *Post Öykü*, 46.
- Şarkdemir, H. (2019). *Sanatta kurucu bir güç olarak parodi*. (Tez. No. 571207) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Şimşek, T. (2022). *Nedim kimden kaçıyor?* Açık kara/Hikâye.
- Şimşek, T., Arslan, M. A. (2021). *Uygulamalı yaratıcı yazma*. Grafiker Yayınları.
- Şimşek, T., Aydın, N., Çetin, D.Y. (2021). *İmge kovarı/imgeden düşünceye*. Grafiker Yayınları.
- Şimşek, T. Aydın, N. (2022). *Günümüz kısa öyküsünde kurmacanın temel elemanları*. Grafiker Yayınları.
- Taburoğlu, Ö. (2013). *Resim söz ve yazı: imge yaratmanın ve bozmanın yolları*. Doğu Batı Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2001). *19 uncu asır Türk edebiyatı tarihi* (9. Baskı). Çağlayan Kitabevi.
- Tekin, M. (2001). *Roman sanatı: Romanın unsurları*. Ötüken Neşriyat.
- Temizkan, M., Atasoy, A. (2014). Türkçe ders kitaplarında yer alan hikâye türündeki metinlerin üst yapı açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi*, 3(3), 210-237.
- Tepebaşılı, F. (2012). *Roman incelemesine giriş: notlar-açıklamalar-örnekler*. Çizgi Kitabevi.
- Toprak, M. (2010). *Drama kurgusu teknikleri ve filme katkıları*. (Tez. No. 236143) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Tosun, N. (2013). *Öykümüzün Kırk Kapısı*. Hece Yayınları.

- Tosun, N. (2014). *Modern Öykü Kuramı*. (2. Baskı). Hece Yayınları.
- Tosun, N. (2015). *Günümüz öyküsü*. Dedalus Yayınları.
- Törenek, M. (2010). Hikâyeciliğimize Düşen Cemre: Küçük Şeyler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0(9).
- Uslu, F. (2019). *Ay eskir gün ışıırken*. Can Yayınları.
- Uşaklıgil, H. Z. (1998). *Hikâye*. (Ed.) Nur Gürani Arslan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Vardar, T., Kınık, M. (2021). Sanat tarihine geçmiş eserlerin, günümüz sanatsal tasarımlarına etkilerinin pastiş ve parodi kavramları çerçevesinde değerlendirilmesi. *Konya Sanat*, 4, 17-28.
- Woolf, V. (2010). *Bütün öyküleri* (4. Baskı).(Deniz Arslan, Çev) Timaş Yayınları.
- Yavuz, N., Zavalısız, Y. S. (2015). Postmodern dönemde kimliğin belirleyicisi olarak tüketim [Tüketilmiş kimlikler]. *Journal of History Culture and Art Research*, 4(4), 126-152.
- Yivli, O. (2016). Modern Türk öyküsünde alt türler (1890-1950). *Erdem*, (70), 85-103.
- Zariç, M. (2014). Geyik Destanı (Destan-ı Geyik), Ebû Zerr ve kardeşlik eğitimi. *Hece Öykü Dergisi*, 2003, 63.

**KAZAK VE OĞUZ
HALK FELSEFESİ
HALKBİLİMSEL METAETİK
TEMELLENDİRME**

**Prof. Dr. Tursun Hafizoviç Gabitov
Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu
Dr. Sacide Fikret Çobanoğlu**

Ankara 2022

Kazak ve Oğuz Halk Felsefesi Halkbilimsel Metaetik Temellendirme

Yazarlar

Prof. Dr. Tursun Hafizoviç Gabitov
Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu
Dr. Sacide Fikret Çobanoğlu

Baş Redaktör ve Yardımcıları

Prof. Dr. Zhanseit Tuimebayev
Dr. Yerkebulan Yerhanov
Dr. Manat Kanagatov
Dr. Akaidar Kurmanbek
Dr. Yeldos Osserbayev

ISBN: 978-625-7305-90-7

1. Baskı

Kasım, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No
46683

Matbaa Sertifika No
46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 454

Web: grafikeryayin.com

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafikere@grafiker.com.tr

Web : grafikere.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	11
ÖNSÖZ.....	13

I. BÖLÜM

OĞUZ ETİK FELSEFESİ BAĞLAMINDA KAZAK ETİK FELSEFESİ ve DEDE KORKUT ETİĞİ

1. Türk Dünyası Ortak Etik Anlayışı: Oğuz Halk Felsefesi.....	21
2. Türk Dünyası Ortak Etik Kodu: Dede Korkut Etik Kodu.....	26
3. Ahlak, Etik ve Metaetik Kavramları Üzerine.....	28
4. Sosyal Normlar: Gelenek, Görenek, Âdet, Töre ve Örfler.....	34
5. Kazak Kültüründe Benlik, Kişilik ve Erdem Kavramları Bağlamında Kötülük Problemi ve Kötülük Yapmak Olumsuz Etik Değeri.....	40
5.1. Kazak Ahlakı.....	40
5.2. Kazak Ahlakının Kuralları.....	41
5.3. Kazak Etik Kültüründe Benlik, Kişilik ve Erdem Kavramları.....	45
6. Ahlaki Seçim.....	51
7. Etik Bilinç.....	53
8. Etik İlkeler, Etik Kategorileri ve Etik Kavramları.....	54
8.1. Ahlaki Bilinç Kategorileri.....	54
8.2. Ahlaki İlişkilerin Kategorileri.....	56
8.3. Ahlaki Deneyim veya İşlevsel Davranış Kategorileri.....	56
9. Mesleki Etik Kod ve Kültürel Etik Kod.....	58
10. Kültürel Ergonomi.....	61
11. Oğuz Etik Anlayışından Günümüze Kazak Etik Anlayışında Olumlu/Olumsuz Öncül Etik Değerler.....	64
11.1. Kazak Etik Kültüründe Korkut Ata.....	64
11.2. Dede Korkut Kitabı.....	67
11.3. Oğuz'un Tamambilicisi Dede Korkut'un Kimliği Üzerine.....	68
11.4. Dede Korkut Hikâyeleri'nin Konuları.....	69

11.5. Dede Korkut Hikâyelerinin Coğrafyası ve Zamanı.....	69
11.6. Dede Korkut Hikâyelerinin Yazıya Geçirilmesi.....	70
11.7. Dede Korkut Hikâyelerinin Dresten ve Vatikan Nüshaları.....	70
12. Halkbilimsel Metaetik Kuram ile Oğuz Halk Felsefesi Bağlamında Kazak Halk Felsefesi.....	71
12.1. Halkbilimsel Metaetik Kuram.....	72
12.2. Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme Yöntemi.....	75
13. Dede Korkut Evrensel Etik Değerleri Bağlamında Kazak Öncül Etik Değerleri.....	76
13.1. Kazak Etik Felsefesinde İyilik Olumlu Etik Değeri ve Kötülük Olumsuz Etik Değeri.....	76
13.2. Etik Felsefesinde Kötülük Problemi ve Kötülük Yapmak Olumsuz Etik Değeri.....	82
13.2.1. Kötülük Problemi ve Kötülük Yapmak Olumsuz Etik Değerinin Mitolojik Arka Planı.....	85
13.2.2. Etik Disiplini Çerçevesinde Kötülük Probleminin Tanrı İnancı Doğrultusunda Ele Alındığı Karşıt Tezler.....	88
13.2.2.1. Tanrı İnancının Temel Alındığı Etik Bakış Açısı.....	88
13.2.2.2. Tanrı İnancsızlığının Temel Alındığı Etik Bakış Açısı.....	88
13.3. Etik Disiplini Çerçevesinde Batı Felsefesi Filozoflarının ve İslam Felsefesi Filozoflarının Kötülük Problemine Yönelik Görüşleri.....	90
13.3.1. Kötülüğün Tanrı'da Değil İnsanda Mevcut Olduğunu İddia Eden Batı Felsefesi Filozofları ve Görüşleri.....	90
13.3.2. Âlemin Bütüncül Bir Yapıda Olduğunu, İnsanda İyilik İle Kötülük Kavramının Bir Arada Bulunduğunu İddia Eden İslam Felsefesi Filozofları ve Görüşleri.....	92
13.3.3. Halkbilimsel Metaetik Kuram Bağlamında Dede Korkut Kitabı'nda Kötülük Düşünmek ve Düşmanlık Etmek Olumsuz Etik Değerinin Halk Felsefesi.....	94
13.3.3.1. Kötülük Düşünmek ve Düşmanlık Etmek Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme Tablosu.....	95

13.3.3.2. Kötülük Düşünmek ve Düşmanlık Etmek Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	97
13.4. Kazak Etik Felsefesinde Adalet ve Eşitlik Olumlu Etik Değeri.....	106
13.4.1. Adalet Olumlu Etik Değeri'nin Tanımı.....	108
13.4.2. Adalet Olumlu Etik Değerinin Mitolojik Arka Planı.....	109
13.4.3. Etik Disiplini Çerçevesinde Batı Felsefesi Filozoflarının Adaletli Olmak Etik Değerine Yönelik Görüşleri.....	110
13.4.4. Etik Disiplini Çerçevesinde İslam Felsefesi Filozoflarının Adaletli Olmak Etik Değerine Yönelik Görüşleri.....	112
13.4.5. Halkbilimsel Metaetik Kuram Bağlamında Dede Korkut Kitabı'nda Adaletli Olmak Olumlu Etik Değerinin Halk Felsefesi.....	114
13.4.5.1. Adaletli Olmak Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme Tablosu.....	114
13.4.5.2. Adaletli Olmak Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirilmesi.....	116
13.5. Kazak Etik Felsefesinde Mutlu Olmak Olumlu Etik Değeri.....	124
13.5.1. Sokratik Eudaimonizm.....	124
13.5.2. Platon'un Kendini Gerçekleştirme Etiği.....	125
13.5.3. Aristippos'un Psikolojik Hazcılığı.....	125
13.5.4. Antisthenes'in Aldırmaz Mutluluğu.....	126
13.5.5. Kinik Okul'un Mutluluk Anlayışı.....	127
13.5.6. Sinoplu Diogenes'te Kinik Anlayış.....	127
13.5.7. Epikuros'un Hazcılığı.....	128
13.5.8. Aquinalı Thomas'ın Mutluluk Anlayışı.....	128
13.5.9. Kant'ın Mutluluk Anlayışı.....	129
13.5.10. Kindi'nin Mutluluk Anlayışı.....	129
13.5.11. Farabi'nin Mutluluk Anlayışı.....	129
13.5.12. Jonh Stuart Mill'in Mutluluk Anlayışı.....	131

13.5.13.	Halkbilimsel Metaetik Kuram Bağlamında Dede Korkut Kitabı'nda Mutlu Olmak Olumlu Etik Değeri Kapsamında Altın Tahtını Evine Dikmek/ Kırk Otağı Diktirmek/Toyum Olmak/Yedi Gece Yeme İçme Yapmak ve Muştu Vermek Olumlu Etik Değerlerinin Halk Felsefesi.....	135
13.5.13.1.	Altın Tahtını Evine Dikmek/Kırk Otağı Diktirmek/ Toyum Olmak/Yedi Gece Yeme İçme Yapmak Olumlu Etik Değerlerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme Tablosu.	136
13.5.13.2.	Altın Tahtını Evine Dikmek/Kırk Otağı Diktirmek/Toyum Olmak/Yedi Gece Yeme İçme Yapmak Olumlu Etik Değerlerinin Halkbilimsel Temellendirilmesi.....	138
13.5.13.3.	Muştu Vermek/Muştu Almak Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme Tablosu	141
13.5.13.4.	Muştu Vermek/Muştu Almak Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	143
13.6.	Kazak Etik Felsefesinde Alçakgönüllü Olmak Olumlu Etik Değeri.....	145
13.6.1.	Halkbilimsel Metaetik Kuram Bağlamında Dede Korkut Kitabı'nda Alçakgönüllülük Etik Değeri Kapsamında Alçakgönüllü Olmak/Gönül Kırmamak/Gönül Almak Olumlu Etik Değerlerinin Halk Felsefesi.....	146
13.6.1.1.	Alçak gönüllü Olmak/Gönül Kırmamak/Gönül Almak Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme Tablosu ...	146
13.6.1.2.	Alçak Gönüllü Olmak/Gönül Kırmamak/Gönül Almak Olumlu Etik Değerlerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	148
13.7.	Kazak Etik Felsefesinde Namus/Ar; Onur/Şeref/Haysiyet Olumlu Etik Değerleri; Günah Olumsuz Etik Değeri ile Tövbe Olumlu Etik Değeri; Pişmanlık Duymak Olumsuz Etik Değeri ile Suçluluk Duygusu Hissetmek Olumsuz Etik Değerlerinin Halk Felsefesi.....	150
13.7.1.	Halkbilimsel Metaetik Kuram Bağlamında Dede Korkut Kitabı'nda Namus/Ar Olumlu Etik Değerinin Halk Felsefesi.....	152

13.7.1.1. Namus/Ar Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Tablosu ...	152
13.7.1.2. Namusu Sakınmak/Namusu Korumak Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	153
13.7.2. Halkbilimsel Metaetik Kuram Bağlamında Dede Korkut Kitabı'nda Onur/Şeref/Haysiyet Olumlu Etik Değerinin Halk Felsefesi.....	154
13.7.2.1. Onur/Şeref/Haysiyet Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Tablosu.....	155
13.7.2.2. Onur/Şeref/Haysiyet Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	157
13.7.3. Halkbilimsel Metaetik Kuram Bağlamında Dede Korkut Kitabı'nda Onuru Kırılmak Olumsuz Etik Değerinin Halk Felsefesi.....	158
13.7.3.1. Alp Ere Yakışmayan Hareketler Nedeniyle Onurun Kırılması Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Tablosu ...	159
13.7.3.2. Alp Ere Yakışmayan Hareketler Nedeniyle Onurun Kırılması Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	161
13.7.3.3. Aşağılanmak/İtibar Görmemek Nedeniyle Onurun Kırılması Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Tablosu ...	162
13.7.3.4. Aşağılanmak/İtibar Görmemek Nedeniyle Onurun Kırılması Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	167
13.7.3.5. Çocuksuzluk Nedeniyle Onurun Kırılması Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Tablosu ...	183
13.7.3.6. Çocuksuzluk Nedeniyle Onurun Kırılması Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	184
13.7.3.7. Kahramanlık/Hüner Göstermemek Nedeniyle Onurun Kırılması Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Tablosu.....	184
13.7.3.8. Kahramanlık/Hüner Göstermemek Nedeniyle Onurun Kırılması Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	187

13.7.3.9. Tutsak Edilmek veya Yakınlarının Tutsak Edilmesi Nedeniyle Onurun Kırılması Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetikel Çözümleme Tablosu.....	189
13.7.3.10. Tutsak Edilmek veya Yakınlarının Tutsak Edilmesi Nedeniyle Onurun Kırılması Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi...	194
13.7.3.11. Yardım Almak Nedeniyle Onurun Kırılması Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetikel Çözümleme Tablosu.	196
13.7.3.12. Yardım Almak Nedeniyle Onurun Kırılması Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	197
13.7.3.13. Yenilmek/Oyuna Getirilmek Nedeniyle Onurun Kırılması Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetikel Çözümleme Tablosu.	198
13.7.3.14. Yenilmek/Oyuna Getirilmek Nedeniyle Onurun Kırılması Olumsuz Etik Değeri Halkbilimsel Temellendirmesi.....	199
13.7.4. Halkbilimsel Metaetik Kuram Bağlamında Dede Korkut Kitabı'nda Günah Olumsuz Etik Değeri ve Tövbe Olumlu Etik Değerlerinin Halk Felsefesi	200
13.7.4.1. Günah Olumsuz Etik Değeri ve Tövbe Olumlu Etik Değerlerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetikel Çözümleme Tablosu.....	200
13.7.4.2. Günah Olumsuz Etik Değeri ile Tövbe Olumlu Etik Değerlerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.	202
13.7.5. Halkbilimsel Metaetik Kuram Bağlamında Dede Korkut Kitabı'nda Pişmanlık Duymak ve Suçluluk Duygusu Hissetmek Olumsuz Etik Değerinin Halk Felsefesi.....	203
13.7.5.1. Pişmanlık Duymak ve Suçluluk Duygusu Hissetmek Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetikel Çözümleme Tablosu..	203
13.7.5.2. Pişmanlık Duymak ve Suçluluk Duygusu Hissetmek Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	204

13.8. Kazak Etik Felsefesinde Ayıp Olmak ve Utanç Duymak Olumsuz Etik Değerleri.....	208
13.8.1. Halkbilimsel Metaetik Kuram Bağlamında Dede Korkut Kitabı'nda Edepli Olmak/Ayıp Olacağını Söylemek/Övünmemek Gerektiğini Söylemek Olumlu Etik Değerlerinin Halk Felsefesi.....	212
13.8.1.1. Edepli Olmak/Ayıp Olacağını Söylemek/Övünmemek Gerektiğini Söylemek Olumlu Etik Değerlerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Tablosu.....	212
13.8.1.2. Edepli Olmak/Ayıp Olacağını Söylemek/Övünmemek Gerektiğini Söylemek Olumlu Etik Değerlerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.	217
14. Hayata Anlam Kazandırma Noktasında Etik Değerlerin Rolü.	220

II. BÖLÜM

KAZAK ETİK KÜLTÜRÜNÜN ANLAMI VE İÇERİĞİ BAĞLAMINDA KAZAK GELENEKSEL EDEBİYATININ SOSYOKÜLTÜREL DÜZENLEME MEKANİZMALARI

2. Kazak Hayatı ve Kazak Halk Felsefesi (Dünya Görüşü).....	229	7
2.1. Kazak İnanç Felsefesi.....	234	
2.2. Kazak Ailesi, Ebeveynlik ve Çocuk Eğitimi.....	236	
2.3. Kazak Kabileleri.....	240	
2.4. Halkbilimsel Metaetik Kuram Bağlamında Dede Korkut Kitabı'nda Sevgi ve Saygı Olumlu Etik Değerinin Halk Felsefesi.....	244	
2.4.1. Aile Bireyleri Arasında Sevgi ve Saygı Olumlu Etik Değeri Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Tablosu.....	247	
2.4.2. Aile Bireyleri arasında Sevgi ve Saygı Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	250	
2.4.3. Ana Oğul Arasında Sevgi ve Saygı Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Tablosu.....	252	
2.4.4. Ana Oğul Arasında Sevgi ve Saygı Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	255	
2.4.5. Baba Oğul Arasında Sevgi ve Saygı Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Tablosu.....	256	

2.4.6. Baba Oğul Arasında Sevgi ve Saygı Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	260
2.4.7. Karı Koca Arasında Sevgi ve Saygı Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme Tablosu	262
2.4.8. Karı Koca Arasında Sevgi ve Saygı Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	265
2.4.9. Kardeşler Arasında Sevgi ve Saygı Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme Tablosu	267
2.4.10. Kardeşler Arasında Sevgi ve Saygı Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	269
2.4.11. Toplum Fertleri Arasında Sevgi ve Saygı Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme Tablosu.....	269
2.4.12. Toplum Fertleri Arasında Sevgi ve Saygı Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	273
2.5. Kazak Ahlak Kültürünün Kökenleri.....	275
2.5.1. Batı ve Doğu Medeniyeti.....	276
2.5.2. Kazak Etik Felsefesinde Misafirperverlik Göstermek Olumlu Etik Değeri.....	279
2.5.3. Halkbilimsel Metaetik Kuram Bağlamında Dede Korkut Kitabı'nda Misafirperverlik Göstermek Olumlu Etik Değerinin Halk Felsefesi.....	281
2.5.3.1. Misafirperverlik Göstermek Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme Tablosu	281
2.5.3.2. Misafirperverlik Göstermek Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	287
2.6. Kazak Etik Felsefesinde Türk Komutan Kazak Kahraman.....	290
2.6.1. Halkbilimsel Metaetik Kuram Bağlamında Dede Korkut Kitabı'nda Yiğitlik ve Kahramanlık Göstermek Olumlu Etik Değerinin Halk Felsefesi.....	294
2.6.1.1. Yiğitlik ve Kahramanlık Göstermek Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme Tablosu	294
2.6.1.2. Yiğitlik ve Kahramanlık Göstermek Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	302

3. Kazak Ulusal Dünya Görüşü.....	307
4. Kazak Gelenekleri ve Milli Duygu.....	308

III. BÖLÜM

DEĞİŞİMLER ÇAĞINDA KAZAK AHLAK KÜLTÜRÜ

3. Rus İmparatorluğu Döneminde Kazak Ahlak Kültüründeki Değişiklikler.....	313
3.1. Kazak Toplumunda Etik Düsturlar ve Halk Felsefesi.....	327
3.2. Türk Kültürünün Kazanımları.....	329
3.3. Türk Mitolojisi ve Türk Mitolojisinde Etik Anlayışı.....	333
3.4. Türk Mitolojisinde Bir Mefkûre Teması Olarak Dünyaya Hakim Olmak ve Zamanda Egemen Olmak Etik Felsefesi..	342
3.5. Halkbilimsel Metaetik Kuram ile Türk Mitolojisinde Bir Mefkûre Teması Olarak Zamanda Kalıcı Olmak Etik Değerinin Halk Felsefesi.....	342
3.5.1. Zaman Nedir?.....	344
3.5.2. Zaman Olumlu Etik Değerinin Mitolojik Arka Planı..	345
3.5.3. Etik Disiplini Çerçevesinde Batı Felsefesi Filozoflarının Zaman Etik Değerine Yönelik Görüşleri.....	349
3.5.4. Etik Disiplini Çerçevesinde İslam Felsefesi Filozoflarının Zaman Etik Değerine Yönelik Görüşleri.....	351
3.5.5. Zamanda Kalıcı Olmak Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme Tablosu.....	352
3.5.6. Zamanda Kalıcı Olmak Olumlu Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirmesi.....	354
3.6. Türk Etik Anlayışında Şamanizm, Budizm, Taoizm ve Maniheizm Tesirleri.....	371
3.6.1. Şamanizm ve Şamanizmin Türk Etik Anlayışına Tesirleri.....	373
3.6.2. Maniheizm ve Maniheizmin Türk Etik Anlayışına Tesirleri.....	375
3.6.3. Budizm ile Taoizm Doktrinleri ve Bu Doktrinlerin Türk Etik Anlayışına Tesirleri.....	378
3.7. İslam Etik Felsefesi.....	381
3.7.1. İslam Etiği Geleneğinin Kaynakları.....	383
3.7.2. İslam Etiğinin Kaynakları.....	385
3.7.3. İslamiyette Kalam Okulları.....	388

3.8. Türk Tasavvuf Felsefesinde Etik Anlayış.....	391
3.9. İslam Felsefesi Filozofları ve Etik Anlayışları.....	394
3.9.1. Kindî'nin Etik Anlayışı.....	394
3.9.2. Ebu Bekir Razi'nin Etik Anlayışı.....	395
3.9.3. Farabi'nin Etik Anlayışı.....	395
3.9.4. İbn Miskevyh'in Etik Anlayışı.....	396
3.9.5. İbn-i Sina'nın Etik Anlayışı.....	396
3.9.6. Nizamülmülk'ün Etik Anlayışı.....	397
3.9.7. Gazali'nin Etik Anlayışı.....	398
3.9.8. İbn Bacce'nin Etik Anlayışı.....	399
3.9.9. Şahabeddin Sühreverdi'nin Etik Anlayışı.....	399
3.9.10. İbn Rüşî'ün Etik Anlayışı.....	400
3.9.11. Necmettin Kübra'nın Etik Anlayışı.....	401
3.9.12. Muhiddin Arabî'nin Etik Anlayışı.....	401
3.9.13. Nasiruddin Tusi'nin Etik Anlayışı.....	402
3.9.14. Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin Etik Anlayışı.....	403
3.9.15. Sadrettin Konevi'nin Etik Anlayışı.....	404
3.9.16. Yunus Emre'nin Etik Anlayışı.....	405
3.9.17. Celaleddin Devvani'nin Etik Anlayışı.....	406
3.9.18. Kınalızâde Ali Efendi'nin Etik Anlayışı.....	407
3.10. Geçiş Döneminin Özellikleri ve Geçiş Dönemi Eserleri.....	408
3.10.1. Geçiş Dönemi Eserlerinde Etik Anlayış.....	409
3.10.1.1. Kutadgu Bilig ve Yusuf Has Hacıp'in Etik Anlayışı.....	409
3.10.1.2. Divan-ı Lügat'it Türk ve Kaşgarlı Mahmut'un Etik Anlayışı.....	411
3.10.1.3. Atabet'ül Hakayık ve Edip Ahmet Yükneki'nin Etik Anlayışı.....	412
3.10.1.4. Divan-ı Hikmet ve Ahmet Yesevi'nin Etik Anlayışı.....	413
3.11. Türk Töresi.....	415
3.12. Kazak Ahlak Kültüründe Radikal Değişiklikler.....	416
SONUÇ	445
KAYNAKÇA	451
DİZİN	469
YAZARLARIN ÖZGEÇMİŞLERİ	489

TAKDİM

Türk halklarının âdet, gelenek, görenek, örf ve töreleri aynı etik kodları taşımaları nedeniyle ortaktırlar. Bu bütünlük arz eden kültürel özelliklerin günümüz nesillerine ve gelecek nesillere tanıtılması, Türk dünyasının birliği, beraberliği için son derece önemlidir. Ortak geleceği paylaşmak için ortak tarihimizi ve ortak kültürümüzü inceleyerek müştereklerimizi daha da yaygınlaştırmayı amaçlayan çalışmaların yapılması, bu yolda başarılı olmanın vazgeçilmez parçasıdır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Orta Asya'daki Türk devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından, Türk halklarının tarihleri ile kültürlerinin incelenmesi konusunda yapılacak çalışmaların birlikte yürütülmesi amacıyla Türksoy, Türk Akademisi, Türk Kültür ve Miras Fonu gibi teşkilatlar kurularak, bu yönde önemli adımlar atılmış, büyük mesafeler kat edilmiştir. Bunlara örnek olarak bu yıl, Türk Akademisi ile Moğol Bilimler Akademisi Arkeoloji Enstitüsü iş birliğinde, Moğolistan'ın Ötüken bölgesinde yürütülen bilimsel kazı çalışmaları sonunda, Göktürk Devleti'nin hükümdarları Bilge Kağan ve Kül Tigin'in babası İkinci Göktürk Devleti'nin kurucusu İlteriş Kağan'ın külliyesi ile yazıtının keşfedilmesi verilebilir. Bu tarihi yazıtın keşfi, Türk tarihi açısından önemli bir dönüm noktasıdır yanı sıra Türk dünyasının tarihi ve kültürel zenginliğine eklenen yeni bir yapıttır. Böyle eşsiz keşifler, Kazakistan ve Türkiye dahil olmak üzere bütün Türk dünyasının bilim insanlarına ilham vermekte tarih ve kültür alanlarında ortak çalışmaların yapılmasına zemin hazırlamakta, katkıda bulunmaktadır.

Son yıllarda Kazakistan-Türkiye arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerdeki artan ivmeye paralel olarak iki ülke arasındaki kültürel ilişkiler de hızla gelişmektedir. Kültürel ilişkiler kapsamında, özellikle edebi ilişkiler çok önemli bir yere sahiptir. İki ülkenin önemli edebiyatçıları karşılıklı eser basımı ile edebi ilişkilerin ve dolayısıyla kültürel ilişkilerin gelişmesine büyük katkı sağlamaktadırlar. Kazak ve Türk edebiyatları ve kültürleri üzerine ortak çalışmalar yapılması sonucu, iki halkın birbirini daha iyi tanınması bizleri çok sevindirmektedir. Bu bağlamda, bu yıl Türkiye'de büyük Kazak

edebiyatçı, dilbilimci ve Ulusun Öğretmeni olarak bilinen Ahmet Baytursınulı'nın 150. Doğum Yıldönümü'nün yaygın olarak kutlanması birliğimizin göstergelerinden biridir.

Türk halkları bilim insanlarının işbirliğinin mükemmel örneği olarak Prof. Dr. Tursın Gabitov, Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu ve Dr. Sacide Fikret Çobanoğlu'nun birlikte hazırladıkları Kazak ve Oğuz Halk Felsefesi Halkbilimsel Metaetik Temellendirme adını taşıyan Kazak ve Oğuz halk felsefesini inceleyen bu önemli eser, gelecek nesillere Oğuzların ve Kazakların yüzyıllara dayanan ortak kültürel köklerini, kültürel etik kodlarını, etik değerlerini anlatmayı ve tanıtmayı başarmıştır. Günümüz dünyasının belirsizliklerini, kargaşalarını göz önünde bulundurduğumuzda, bu eserin ortaya koyduğu sonuçlardan yola çıkarak Türk halklarının etik değerlerinin önemini yitirmediği anlaşılmakta ve günümüz etik problemlerine kadim geleneklerimizden yola çıkarak getirilen çözümlerin tüm dünyaya sunulmasında fayda olduğu görülmektedir. Bu vesile ile bu önemli eseri hazırlayarak Türk dünyasına kazandıran kıymetli hocalarımızı tebrik eder ve tüm Türk dünyası için son derece önem taşıyan çalışmalarında başarılarının artarak devam etmesini dilerim.

ÖNSÖZ

Türk dünyası, Adriyatik Denizi kıyılarından başlayarak Çin Seddi'ne kadar ulaşan topraklar üzerinde çok büyük bir coğrafyaya yayılmış, yüzölçümü 11.2 km²'yi aşan ve nüfusu 140 milyona ulaşan büyük bir siyasi coğrafya birliğidir. Bu birliğin benimsediği kültürel unsurlar, tarihin en eski dönemlerinden beri, oluştukları noktalardan farklı şekillerde taşınarak paylaşılmış ve bütün coğrafyaya yayılmıştır. Bu büyük coğrafyada, kültürel unsurların birleşimiyle husule gelen büyük bir Türk kültür dünyasının varlığı söz konusudur. Türk kültür dünyasında ortaklık gösteren unsurları; ortak dilimiz Türkçe başta olmak üzere, Türk halk felsefesi (dünya görüşü), gelenek, görenek, âdet, töre ve örfler, dini inançlar ve bu oluşumlar bağlamında ortaya çıkan etik anlayışı, bu anlayış çerçevesinde şekillenen sanat ve edebiyat olarak sıralamak ve daha pek çok kültürel unsuru bu sıralamaya dahil etmek mümkündür. Türk dünyasının halk felsefesini yansıttığı sözlü ve yazılı kültür ürünleri; yaşanan çağlarda karşılaşılan siyasi zorunluluklar sebebiyle birbirinden ayrı kalan ve bu ayrılığa rağmen hiçbir şekilde varlığını, etik ve zihniyet birliğini yitirmeyen Türk dünyasının, asırlardır fikri ve felsefi birlikteliğini nasıl devam ettirebildiğinin, bu devamlılığı hangi kaynaklara dayandırarak sürdürdüğünün göstergesidir. Dün olduğu gibi bugün ve yarın da Türk dünyası olarak bizi bir araya getirecek, gücümüzü ortaya koymamızı sağlayacak birliktelik; ortak tarihimizin, kadim geleneklerimizin uzantısı Türk halk felsefesi ve onun da özü olan Türk etik anlayışıdır.

Türk dünyasında, göçebe Türk halklarında antik çağlarda taş üzerine yazılmış *Kültiğin ve Tonyukuk* anıtları ve *Oğuz* döneminde ortaya çıkan *Oğuzname*, *Dede Korkut Kitabı* (*Korkut Ata Kitabı*) yanı sıra Nogay dönemine ait *Koblandı Batır*, *Er Targın* destanları ortak kültür ürünlerimizdir. Kültür ürünlerimiz; Türk dünyasının güvenliğini ve bağımsızlığını temsil eden, sosyal düzeni sürdürme ihtiyacını karşılayan, göçebe topluma özel görgü ve ahlakın temelini oluşturmuş, yapılanmasını sağlamıştır. Diğer milletlerde asker sınıfının temsilcilerine *samuray*, *şövalye*, *kshatri*; Türk toplumunun profesyonel askeri sosyal sınıfının temsilcilerine ise *batır/baatur/bahadur*

adları verilmektedir. Diğer halklarda olduğu gibi, özel bir sosyal grup olarak *Oğuz-Kıpçak* kahramanlarının kendi ideolojileri, kendi yaşam biçimleri, savaş gelenekleri, sosyal normları, etikleri, *sınıf* özelliklerini oluşturmuştur. Bununla ilgili değerli bilgiler, *Oğuz-Kıpçak* sözlü edebiyatına destanlar, masallar, efsaneler, şarkılar, şiirler, kahramanlık hikâyeleri ve sözlü ve yazılı eserler yoluyla yansımıştır. Türk dünyası ortak kültürünü, ortak halk felsefesini *Oğuz Halk Felsefesi* ve ortak etik anlayışını, *Oğuz Etik Anlayışı* olarak tanımlayabiliriz.

Türk örf, âdet ve gelenekleri sadece bir halkın dünya görüşü değildir, doğanın gücünün yüceltilmesi ve doğaya ilişkin çeşitli görüşlerin birleşik fenomenidir. Türk maneviyatı, Türk ahlakı; semaya ve dünyevi şeylere hayat veren, bunların bir ruhu olduğunu hissettiren bir oluşumdur. İnsan, doğa aracılığıyla kendini hisseder, kendini bu harika gücün bir parçası olarak görür, yaratılışın sırrını bu güçle eşitler. Mavi gökyüzü bir bütündür, ebedidir, güçlüdür, her şeyin özü, kökü ve ilk nedenidir. Bütüncül bir bakış açısı ve eşsiz bir umutla gökyüzüne bakan *Oğuz-Kıpçakların* ritüeli; mavi gökyüzünü tek bir yaratıcıya, Tanrı'ya benzetmekte ve ilahiyat kavramı da dünya ile yaratılışın ebedi fenomenini içermektedir. Erken dönemlerde Kazaklarda ve *Oğuzlarda* Tanrı; varlığın doğaüstü yönünü, diğer dünyada ruh ve beden birliğini, ölümsüz ruhu ifade etmektedir. Mavi gök, güçlü ve sonsuz olarak tasavvur edilmektedir. Bu bakış açısı doğrultusunda Türkler beş ilke benimsemişlerdir. Bunlar: Yaratılmışlar varsa, onları yaratan bir güç vardır; Yaratılmış şeylerin zaman ve mekânda bir türü vardır; Yaratılan her şey gereklidir ve yaratılan her şey hareket halindedir, bu anlamda Tanrı, değişen şeylerin ve fenomenlerin bileşimi, bütündür; Canlı bir ruh ölümden doğmaz; İnsan dünyanın merkezi, bitiş noktasıdır. Türkler bu beş ilke yoluyla insanı dünyadaki şeylerden ve fenomenlerden ayırmak için canlı varlıklara *kim*; cansız varlıklara *ne* sorusunu sorarak onları adlandırma geleneği oluşturmuşlardır. *Kim* ve *ne* sorularının cevapları, Tanrı'nın gücünde ve iyiliğindedir.

Türkler tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren medeniyet kurmak yolunda hareket etmiş köklü ve büyük bir millettir. Aydınlık bir dünyanın özlemini çekmişler, insan-doğa eşitliğini düstur edinmişler, insan ile doğanın, insan ile canlının, insan ile insanın, uyumunu savunmuşlar, yaşam ve ölümü dengede tutmaya çalışmışlardır.

Korkut Ata'nın ölümden kaçışının; sonsuzluk ile fanilik arasındaki çatışmayı görünür kılmak amacını taşıdığını ve ebediyetin faniliğe karşı onun üstünlüğüne duyulan özlemi ifade ettiğini söyleyebiliriz nitekim dünyanın varlığında, doğa-insan, doğa-canlı, yaşam-ölüm ilişkilerinin eşitliği ilkesi vardır ve bu ilke, sonsuz yaşam idealini beslemektedir. İnsan dünyadaki anlamlı varlığını, tabiat ananın birliğinde ve onun gerçek anne şefkatinde arar. Önemsemek, dünyayla bütünsel ve duygusal bir ilişkiye saygı duymaktır. Bu bakış açısındaki saygı unsuru, "Tanrı'yı sevmek" kavramına eşittir ve bir kişinin onurunu ve özsaygısını ifade etmektedir.

Türk görgü kuralları, insanda iç ve dış bütünlükle ilgili düşüncelerin uyanmasını sağlamıştır. Yaşadıkları toplumda çevresindeki insanlardan daha fazla duyarlılığa sahip olan bireyler; insandaki iç ve dış bütünlükten yola çıkarak "serçenin yumurtalarını koyunlara bıraktığı yer" in hayalini kurmuş, "eşit rekabet ve zenginlik zamanı"nın özlemini duymuş, Dünya'nın özündeki doğal ortama uygun bir Dünya olması arayışına girmiş, Dünya'nın "kedersiz geçmişin ülkesi" olmasını istemiş ve dünyaya değer vermişlerdir. Bu anlamda Dünya; herkesin doğum yeri, kutsal yeri, ışık dünyasıdır. Tanrı, anavatanın sağlam temelini yaratıcısı ve lideridir. Tanrı aracılığıyla insan, var oluş çemberini genişletmeye başlamıştır. İnsan doğası bize her zaman, belirli bir ortamda, kendi yaşam alanında her şafağa karşı saygı duymayı ve her şafağı takdir etmeyi öğretmiştir.

Türk toplumundaki etik felsefesini parçalara bölmek ve bu parçaları birbirinden ayırmak mümkün değildir; çünkü Türk etik felsefesi bir halk felsefesini, bir dünya görüşünü ifade eder. Tarihsel verilere dönecek olursak Türk halk felsefesinin oluşumunda etkin rol oynayan dört büyük hamle görmekteyiz. Korkut Ata'nın yaşadığı dönem olarak kabul edilen VII.-VIII. yüzyıllar, Türk iktidarını kuran Oğuz Kağan ile çağdaştır. VII.-X. yüzyılları kapsayan bu dönemde ilk olarak; ataerkil aile sisteminin değişmeye başladığı, *Oğuz-Kanglı-Kıpçak* halkının toplum yaşamının ve kültürel gelişiminin yavaş yavaş ilerleme kaydettiği görülmektedir. İkinci olarak; toplumsal ilişkilerle siyasi faaliyetler ve maddi üretim gelişmiş ve insanlara anlamlı bir iş, üretken bir meslek öğrenme, altın, gümüş, demir eritme, çeşitli ürünler yapma fırsatı verilmiştir. Ancak bu hamleden sonra belli başarılar elde edilmeye başlanmıştır. Üçüncü olarak; Orta Asya'da ikiye bölünmüş büyük halklar, Aksu'nun diğer tara-

finda yaşayan *Sasani* halkı ile *Amu-Darya ve Sırdarya* topraklarında yaşayan *Oğuz-Kanlı-Kıpçak* halkı bir arada yaşamaya başlamıştır. Dördüncü olarak; Araplar *Ürgenç ve Sır* boyunca uzanan şehirlere gelmişler, ticaret yapmaya başlamışlar ve dini kampanyalar yürütmüşlerdir. 7. yüzyılda İslam dini *Oğuz-Kıpçak* halkını etkilemeye başlamıştır.

Kıpçak ve *Oğuzlar* faaliyetlerinde, sosyal ve etik rolü üstlenerek algıyı yükseltmişler, sosyo-kültürel çalışmaları aktifleştirmiş ve arttırmışlardır. Siyasi ve kültürel yaşam, şartlarının uygunsuzluğu nedeniyle çöle yönelmemiştir. Mevcut siyasi ekonomik yön; güneydoğudan *Altay-Cetisu*, güneybatıdan Anadolu'ya uyarlanmakta ve *Oğuz-Kanlı-Kıpçak* halkıyla etkileşime girmektedir. Bu bağlamda eski örf ve âdetlere göre *Han* unvanını almış fakat daha önceden parçalanmış aşiretlerin reisleri bir araya gelmiş ve aşiretler tek bir otorite altında toplanmışlardır. Bu dönemde, Karahanlılar devleti ve Anadolu Selçuklu devleti kurulmuş, Osmanlı devleti kurulma aşamasındadır. İran, Çin, Bizans (Doğu Roma), Mısır ile ilişkiler kurulmaktadır. Arazilerin yönetimi ve hayvancılık yeni bir iş kolu haline gelmiştir. Bu dönemde artık mitolojideki, destanlarındaki kahraman prototipi; ülkeyi yöneten liderin özellikleri bağlamında akıl sahibi, ahlak sahibi, bilge ve olgun bir insan şekline evrilerek güncele taşınmıştır. Bu güncele evrilen lider prototipi; bir ahlak sistemine sahip olan toplumun yaşamı sürdürmesi için, üretimin yüksek aşamasına geçilmesi için ve bu yapıda bir halkı yönetmek için gereklidir. İnsanların fantezileri, genellikle devlerin ve bilgelere asil görüntülerini akılla sarar, çevreler. Mecazi bir yaklaşımla bu dönemde, devlerin ve bilgelere asil görüntülerinin akılla sarılmış fantezileri, onları nehir boyunca, su kıyısında aramaya başlar. Akan su, nehir suyu; yaşamı dağıtan, arındıran, ölümü yaşamla değiştiren, sürdüren, umudu uyumlu hale getiren bir akış, büyük bir güç olarak algılanır ve gösterilir. Akan su, canlılar için büyük bir yaşam gücü, bir yaşam aracıdır. Söz konusu dönemde de Türk halkları, *Oğuz Kağan (Tanırberdi-Tanrıverdi)* ve *Korkut (Şaba-Sokir)* döneminde olduğu gibi kartalın kalbine, kurdun safrasına, boz balıkçılın sütüne gitmek için, dünyaya cesur ve dev evlatlar getirmek için, güneş ışığını aramışlar, ay ışığında yunmuşlardır. Halkın acısını umursayan duyarlı anneler, akıl sahibi bir evlat bulabilmek, böylece kendilerine bir kahraman yaratabilmek için devlerin ve bilgelere asil görüntülerinin akılla sarılmış fantezileri yaratmış ve su içmişler, "Bunu yaparsak, akıllı bir çocuk doğuracağız"

demişlerdir. Ardından yeni bir gelenek oluşmaya başlamış. Artık güneşin ışığı, suyun akışı, ayın yüzü, aklın direkleri ile eş tutulmuş ve insanlar bunu onları yöneten bir bilgelik işareti olarak kabul etmişlerdir.

Bu bağlamda Oğuz destanından kısa bir alıntı yapalım. Oğuz Kağan, oğulları *Kök* (gök), *Tengiz* (deniz), *Dağı* (dağ) ve halkını toplar, onlara büyük bir toy verir. Halkına şöyle der: “Gök Tanrı bize hayırlar vermiş, çok çalışmalısınız. Dört tarafı tanıyalım, sağ taraf: *Kün Han* kalabalığın direği, sol taraf: *Ay Han* güç ve zeka kanadı, öndeki büyük bel: *Tau Han*, arkadaki büyük servet, tükenmez zihin: *Tengiz Handır*.” Oğuz Kağan’ın bu sözlerinden *Oğuz-Kıpçak*, *Kanglı-Kıpçak*, *Eski Kırgız* topluluklarının manevi isteklerini anlıyoruz. Buradaki Türk toplumunun görüntüleri, toplumsal birlikten doğan tarihsel görüntülerdir. Türk kültüründe ve etik anlayışında atalar kültü, büyüklere/yaşlılara saygı gibi büyük erdemler, atalarımız olan eski Türklerden dünyanın dört bir yanına yayılmış ve daha sonra dünya din sisteminin ana unsurlarından biri haline gelmiştir.

Değişen zamanla birlikte güç dengeleri de değişmiş ve Orta Asya’daki Türk halkları, Sovyet rejiminin yönetimine dahil olmuşlardır. Çok uzun zamana yayılan bu süreç, kadim tarihimizin ve geleneklerimizin büyük bir kısmının unutulmasına yol açmıştır. Bunlar bağımsızlıklarını tam olarak tesis edemeyen ülkelerin kaderidir. Birlik içinde olmayan Türk boyları ve halkları asırlarca birbirini iterek, gövdesi yenen bir ağaç gibi içten içe çürüyerek, “bölmek ve yönetmek” fikrinde, onları yönlendiren devlet politikalarıyla birbirlerinden ayrı bırakılmışlardır. Bir servi ağacının gövdesine düşen solucanın, ağacın kökünün dibine düştüğü gibi, çevrelerindeki ülkeler kendi aleyhine çoğalıp dev bir devlet haline gelirken Türk halklarının toprakları küçülmeye başlamış, yavaş yavaş birbirlerinden uzaklaşmışlar ve dillerini kaybetmeye yüz tutmuşlardır. Nasıl kanatları kopan bir serçe, yılanın cazibesinden kurtulamazsa Türklerin zayıf noktalarını keşfeden komşuları da onları çeşitli yöntemlerle kandırarak kendilerine katılmaya ikna etmişlerdir. Uzun zaman devam eden bu zorlu süreçte, son olarak sıra anadilimizi tamamen yitirme noktasına getirilmişken bağımsızlığımız ilan edilmiş ve bu olumsuz sürecin sonlanması sağlanmıştır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, her konuda olduğu gibi bir devlet adamı öngörüsü, bir askeri deha stratejisiyle, uzun yıllar önce: “Sov-

yetler Birliği'nin egemenliğindeki Türk halkları sonunda bağımsızlıklarını kazanacaklardır. O zaman Türk devleti onları desteklemeye hazır olmalıdır." demiştir. Bu büyük Ata'nın, büyük Türk liderinin öngörüsü gerçekleşmiştir. Bağımsızlığını yeniden kazanan Türk halklarını ilk tanıyan ülke Türkiye olmuştur. Türkiye'nin o dönemde cumhurbaşkanı Turgut Özal, Türk halklarına birlik çağrısında bulunmuş, onları birleştirmeye ve birlik oluşturmaya çalışmıştır. Bundan sonra Kazakistan ve Orta Asya cumhuriyetinin cumhurbaşkanları, Türk devletlerinin birliği için çeşitli seçenekler sunmuşlar ve planlarını uygulamaya başlamışlardır. Bugün bütün Türk halklarında böyle güzel ve hayırlı bir tedbirin hayata geçirileceğine dair güçlü bir inanç vardır. Türkler ancak kaderlerine kayıtsız kalmayan kardeşleriyle birleşerek prangalardan kurtulacak ve tam anlamıyla bağımsızlıklarına kavuşacaklardır.

Günümüzde süratle globalleşen dünyanın modernite rüzgarlarından bütün ülkeler etkilenmektedir. Bağımsızlığını ilan etmiş Türk halkları da bu etkileşimden payını fazlasıyla almaktadır. Bu noktada Türkler birleşmezlerse güçlü komşuları, gelecekte de kayıpsız ve savaşız olarak istediklerini yapmaya devam edeceklerdir. Türk halkları olarak buradaki yaşam sorununun; içsel bölünmelerden kaçınmak, uyumu korumak ve kardeşliğin bozulmaması için çaba göstermek olduğunu anlamak durumundayız. Türk dünyası olarak bizi bir araya getirecek, gücümüzü ortaya koymamızı sağlayacak birliktelik; ortak tarihimizin, kadim geleneklerimizin göstergesi Türk halk felsefesi ve onun da özünü oluşturan Türk etik anlayışıdır.

Bütün toplumların kendine has bir etik felsefesi vardır. Toplumların kendine has yapısı içinde değişiklik gösteren bu etik anlayış, sadece Türk dünyasında ortaklık gösterir ve tüm Türk dünyası, bir bütün olarak ortak etik kodlar dahilinde belirlediği, ortak halk felsefesiyle hareket eder. Türk dünyası halk felsefesi, Türk topluluklarının mitolojik arka planları, tarihi alt yapıları, gelenekleri, görenekleri, âdetleri, töreleriyle husule gelmiştir. Bu yapının oluşturduğu ortak etik anlayış da Türk topluluklarının dünya görüşündeki ortaklığın kaynağıdır. Türk dünyası; ortak kültürü, ortak halk felsefesi, ortak etik anlayışı olan *Oğuz Halk Felsefesi*, *Oğuz Etik Anlayışı* ile ve bu kapsamlı kavramların birleştirici özellikleriyle tarihin her döneminde devamlılığını sürdürmüştür. Türk dünyası adını verdiğimiz büyük birlik, tarihin en eski çağlarından beri var olan Türk topluluklarının, sahip oldukları Oğuz halk felsefesiyle,

bu ortak yapı doğrultusunda hareket ederek, günümüze kadar varlığını, birliğini, dirliğini, yitirmeden yaşadıkları büyük coğrafyayı ifade eder. Türk halkları uzak geçmişten bu güne uzanan *Oğuz Halk Felsefesi* ve *Oğuz Etik Anlayışı* çerçevesinde yüksek bir ahlak yapılanması içinde, yüksek bir etik değer algısına sahiptirler. Bütün etik davranışlar, etik eylemler ve bunların kavramsallaştırılması olarak tanımladığımız etik değerler birer etik kod olarak *Oğuz Halk Felsefesine* kaydedilmişlerdir. Çağımızda Türk dünyasında yaşanan etik problemlerinin çözümünde işe koşulacak etik kodlar, Türk dünyası ortak etik kodlarıdır. Bu kodlar tüm Türk dünyasında aynıdır ve kültürlerarası devamlılık arz ederler. Gelişen teknolojinin etkisiyle günümüz Türk toplumlarında etik kodlar dahilinde ifade ettiğimiz etik değerlerimizin yitirmeye başladığı görülmektedir. Değerlerimizin yeniden kazanımı noktasında yapılacak çalışmalara ihtiyaç olduğu fikrinden hareketle çalışmamızda etik kodlar kategorisinde; evrensel etik kod özelliği taşıyan *Adalet, Barış, Eşitlik, Hoşgörü, Sevgi, Saygı* gibi etik kodlar ve *cesaret, yiğitlik, mertlik, dürüstlük; namus, ar, onur, şeref, haysiyet; alçakgönüllük, misafirperverlik, vefa, günah, töbe, pişmanlık* gibi Oğuz etik anlayışı temelinde devamlılık arz eden, Türk halklarını bire bir tanımlayan, bize has etik kodlar incelenecek ve Türk halk felsefesindeki yerleri belirlenecektir.

Kanaatimizce; Türk dünyası olarak ortak mitolojik alt yapımızdan, ortak tarihi arka planımızdan, ortak halk felsefemizden yola çıkarak, Türk dünyası sosyo-kültürel kodlarımızla yapılandırdığımız kültür yasalarımızı, kültürel ergonomimizi ortaya koyarak, bu dinamikler doğrultusunda değerlerimizi çağımıza uygun halde yeniden formatlayarak, revize ederek, yenilikçi bir bakış açısıyla çağımızda yaşanan etik sorunlarına çözüm bularak büyük Türk dünyası olarak bir arada kalmaya çalışmak izleyeceğimiz en doğru yoldur.

Türk dünyasının ortak geleceğinin şekillenmesi için, yeni nesillerin kadim kültürlerini benimsemiş, akli başında, ayağı yere basan nesiller olabilmesi için bu yönlü çalışmalara gayretle devam etmemiz gerekmektedir. Bu çalışmaların, Türk dünyasının büyük gücünün, birleştirici unsurlarının ortaya çıkması, unutulmuş ortak etik değerlerin hatırlanması ve yeniden, güncel yaşama göre formatlanarak hayata kazandırılması noktasında büyük katkı sağlayacaktır. Türkler kendilerine önderlik eden atalarını hiçbir zaman

unutmamışlardır. *Korkut Ata, Oğuz Kağan* gibi cesaret ve bilgelik sahibi Türk büyükleri, Türk uygarlığının tarihi temelini oluşturmuş büyük liderlerdir. Büyük Türk Dünyası'nı oluşturan Türk halkları; Türk büyüklerinin izini sürerek ve Erdem geleceğin direğidir düsturundan asla vazgeçmeyerek geçmişte olduğu gibi gelecekte de kendi doğal süreci içinde gerçekleşen halkbilimsel metaetik temellendirmesiyle varlıklarını sürdürmeye devam edeceklerdir.

Prof. Dr. Tursun H. Gabitov
Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu
Dr. Sacide Fikret Çobanoğlu

KAYNAKÇA

- Abılay Xan, qurast. S. Däwit. - Almatı: Jazwşı, 1993, 289s.
- Äbişev, Q. A. (1998). *Filosofiya: Aqıl Kitabı*. Almatı: Nauka.
- Adambaev, B. (1985). *El Awızınan: Şeşendik Sözder*. (qur.), Almatı: Jazuvşı.
- Aji, M. (1998). Tengrianstvo i Osnovy Sovremennoy Yevropeyskoy Kul'tury Kul'turniye Kontexty Kazakhstana: İstoriya i Sovremennost, Almaty Nisa, s. 7-25.
- Akçam, A. (2015). "Necmeddin Kübra'nın "On Esas"ında Tevhid Düşüncesi." *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.3, S.6, s. 203-216.
- Akman, D, M. ve Köktan, Y. (2019). "Türk Ve Yunan Mitolojilerindeki Yer Altı Âlemine Ait Unsurlar." *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, (19), 209-220.
- Aktaş, Z. (2019). *Farabi ve John Locke'un Ahlak Felsefeleri Karşılaştırmalı Bir İnceleme*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Aktaş, S. (2001). *Hayek'in Hukuk Ve Adalet Teorisi (Hvat)*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Akyol, E. (2015). "Üzüntüyü Yenmenin Çareleri-Kindî Merkezli Bir İnceleme." *Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çorum: Hitit Üniversitesi*.
- Älem, Almanax. (1991). Almatı: Jazuvşı.
- Äl-Farabî. (1973). *Filosofiyalıq Traktattar*. Almatı: Ğılım.
- Äl-Farabî. (2006). "Älewmettik-étikalıq Traktattar." *Qazaq Xalqınıñ Filosofiyalıq Murası, (Jırma tomdıq), Äl-Farabî Filosofiyası, Astana: (Awdarma), C.4, s. 165-270*.
- Äl-Farabî. (2006). "Tarixi-filosofiyalıq Traktattar." *Qazaq Xalqınıñ Filosofiyalıq Murası. Jırma tomdıq, Äl-Farabî Filosofiyası, Astana: (Awdarma), C. 4, s. 344-410*.
- Älimbaev, M. (1981). *Sağdı Jännat (awd.)*. Almatı: Jazwşı.
- Altınсарin, İbiray. (2007). *Şıǵarmaşılıǵındaǵı Aǵartwşılıq Filosofiya. Qazaq Xalqınıñ Filosofiyalıq Murası, Qazaq Aǵartwşılarınıñ Filosofiyası, Jırma Tomdıq*. - Astana: Awdarma, C. 10, s. 222-235.
- Altıntaş, H. (2018). *İslam, Demokrasi ve İnsan Hakları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Altuncu, A. (2014). "Sümerlerde Tanrı Anlayışı Ve Tanrılar Panteonu." *Kilis, 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 7, S. 118-142.
- Anohin A. V. (2006). *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*. (çev. Z. Qaradavut; J. Meyermanova), Konya: Kömen Yayınları.
- Arık, İ. (2007). *John Hick'te Kötülük Problemi*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din
- Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Aristoteles. (1996). *Fizik*. (çev. S. Babür), Ankara: İmge Yayınları.
- Aristoteles. (2005). *Nikomakos'a Etik*. (çev. S. Babür), Ankara: Kebikeç Yayınları.
- Aristoteles (2019). *Fizik*. (Çev. S. Babür), I. Kitap, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arslan, M. (1986) "Kutadgu-Bilig'deki Ahlâk ve Siyaset Felsefesi." *İstanbul Journal of Sociological Studies*, C.0, S. 21 s.23-49.
- Asa, B, A. (1996). *Kitle İletişiminde Çözümleme Yöntemleri*. (çev. M. Barkan; U. Demiray), Eskişehir: Etam A.Ş.
- Askarov, L. ve İsmâğanbetova, Z. (1999). *Ejelgi Şığıstıñ Ruxanı Qaynarları*. Almatı: QazUW.
- Assman, J. (2001). *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. (çev. A. Tekin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Aşkit, M. (2018). İbn Rüşd'de Siyaset ve Ahlak İlişkisi. *İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 16, s. 47-65.
- Atay, H. (1974). *Farabi ve İbn Sina'ya Göre Yaratma*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Augustinus. (1997). *İtiraflar*. (çev. D. Pamir), İstanbul: Temuçin Yayınları.
- Augustinus, A. (2010). *İtiraflar*. (çev. Ç. Dürüşken), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Avesta. (1993). Moskva: Drujba Narodov.
- Avshalom, M. A. ve Rachman-Moore, D. (2004). "Methods Used To Implement An Ethical Code Of Conduct And Employee Attitudes." *Journal Of Business Ethics*, S. 54, S. 225-244.
- Äwezov, M.(1961). *Ädebî Muras Jäne Omı Zerttew*. Almatı: Qazaq SSR ĞA baspası.
- Äwezov, M.(1991). *Ädebîet Tarixı*. Almatı: Ana Tili.
- Axmet, S. (1995). "Qazaq Dästürlük Quıqtarınıñ Tüp-törkini." *Joğarı Sot Jarıştı*, N. 2, s. 5-12.
- Aysawıtov, Ä. (1995). *Şorayaqtıñ Omarı: Söyle Tilim, Josılıp. Öleñder Men Aytıstar*, (Qurast), Almatı: Rawan.

- Ayvaz, M. (2018). "Mevlana Celaleddin Rumi'nin Ahlâk Öğretisinde Mutluluk." *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 87-108.
- Azmun, Y. (2019). *Dede Korkut'un Üçüncü Elyazması – Soylamalar ve İki Yeni Boy ile Türkmen Sahra Nüshası*. İstanbul: Kutlu Yayınevi.
- Balasağın, J. (1986). *Quttı Bilik*. Almatı: Jazwşı.
- Batırlar Jırı. (1986). Almatı: Jazuvşı. C. 1, s. 356.
- Bauman, Z. (2016). *Postmodern Etik*. (çev. A. Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baxtin, M. (1990). *Tvorçestvo Fransva Rable i Narodnaya Kultura*. Moskva.
- Bayat, F. (2007). *Türk Mitolojik Sistemi*. C. 1-2, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Bayat, F. (2016). *Türk Mitolojik Sistemi Kutsal Dışı Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler İyeler ve Demonoji 2*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bayğaraeva, M. (2008). "Şäkärım şığarmaşılığındağı sopılıq tanımnıñ köri-nisi." *QazMw Xabarşısı. Filologiya seriyası*, № 44, s.17-23.
- Bekejan, Axan. (2002). Biler dünietanımı: tanımdıq tağlımdarı men túsınık ülgileri // Filosoфіya ğılımdarınıñ doktorı ğılımı дәrejesin alwğa arnalğan dissertaciya. 09.00.03 – filosoфіya tarixı. – Almatı: FSİ.
- Bekki, S. (2007). *Maaday-Kara Destanı*. Elazığ: Manas Yayıncılık.
- Bell, D. (1976). *Kuturniya Prativaçiya Kapitalizma*. Moskva: J.
- Bentam, İ. (1976). *İzrannie Soçineniya*. Moskva: Mısl. C. 1.
- Bergson, H. (1910). *Vrema i Svoboda Voli*. Moskva: Russkaya Mysl.
- Bergson, H. (2017). *Ahlakın ve Dinin İki Kaynağı*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Bertham, T. vd. (2016). "EECERA Ethical Code For Early Childhood Researchers." *European Early Childhood Education Research Journal*, S. 24, S. III-XIII.
- Bertrand, A. (2018). *Ahlak Felsefesi*. (çev. S. Zeki), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Beydili, C. (2005). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Beysenov, Q. Ş. (1994). *Qazaq Topırağında Qalıptasqan Ğaqlıyattı Oy Keşw Ürdisteri*. Almatı: Ğılım.
- Bezertinov, R. N. (2001). *Tengrianstvo Reliğiya Tyurkov i Mongolov*. Kazan: Slovo.
- Binyazar, A. (2018). *Dede Korkut*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Boone, B. (2019). *Etik 101*. (çev. S. Aktuyun), İstanbul: Say Yayınları.
- Boyacıoğlu, F. ve Erdağ, S. (2013). "Mevlana Celaleddin Rumi ve La Fontaine'de Hoşgörü Algısı." *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 8, s. 325-340.

- Bozkurt, Ö. (2011). "İslâm Filozoflarında Felsefe Hayat İlişkisi." *Felsefe Dünyası Dergisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 1, S. 53, s. 155-174.
- Böltirik, Ş. (1994). Almatı: Rawan.
- Caferoğlu, A. (1992). "Karahanlılar Devri Türk Edebiyatı." *Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul, s.140; Abdulkadir İnan, *Makaleler ve İncelemeler*.
- Callender, C. ve Edney, R. (2011). *Zaman Saatin Neyi Ölçtüğünü Anlamak İçin Çizgibilim*. (çev. K. Kutlu), İstanbul: NTV Yayınları.
- Campbell, J. (1993). *Doğu Mitolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cevizci, A. (2002). *Etiğe Giriş*. Ankara: Engin Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2015). *Etik Ahlâk Felsefesi*. Ankara: Say Yayınları.
- Cocchiara, G. (2017). *Avrupa'da Folklor Tarihi*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Connell, R.W. (2019). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çatak, A. (2012). "Atabetül Hakayık'ta Dünya Algısı", Ankara: Turkish Studies - International Periodical For The Languages." *Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 7, S. 4, s.1177-1202.
- Çeçen, A. (1975). "Hukukta Norm Ve Adalet." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 32, S. 1-4, ss. 71-115.
- Çelik, İ. (2009). "Türk Tasavvuf Düşüncesinde Ölüm." *Atatürk Üniversitesi Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.40, s.119-146.
- Çetin, Ö. (2010). "Jung Psikolojisinde Rüya." *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 2, s. 249-269.
- Çiğ, M, İ. (1994). Sümerlilerden Yahudilik, Hıristiyanlık Ve Müslümanlığa Ulaşan Etkiler Ve Din Kitaplarına Giren Konular. *Belleten Türk Tarih Kurumu*.
- Çilingir, L. (2018). "Platon'dan Tusi'ye Sevgi Siyaseti." *Temaşa*, C. 8, s. 73-96.
- Çobanoğlu, Ö. (1997). "Türk Kozmolojisinde Değişme ve Süreklilik Dinamikleri Üzerine Tespitler." *Bir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 8, s. 33-63.
- Çobanoğlu, Ö. (1999a). *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihi-ne Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Çobanoğlu, Ö. (1999b). "Süreklilik ve Değişme Açısından Dede Korkut Hikâyelerinde Çoban Kavramı." *IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı-Bildiriler (5-6 Kasım 1998, Ankara)*, Ankara: İlesam Yayınları, s. 171-187.
- Çobanoğlu Ö. (2000a). "Geleneksel Dünya Görüşü veya Halk Felsefesinin Halkbilimi Çalışmalarındaki Yeri ve Önemi." *Milli Folklor*, 45: 12-14.

- Çobanoğlu Ö. (2000b). "Bilim Felsefesi Bağlamında Halkbilimi ve Halkbilimsel Bilginin Teleolojik Serüveni." *Folklor/Edebiyat*, C.4, S.24, s. 27-42.
- Çobanoğlu Ö. (2000c). *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu Ö. (2001). *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1. Cilt.
- Çobanoğlu, Ö. (2003). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu Ö. (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu Ö. (2007). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu Ö. (2009). "Halk Hukuku Araştırmaları ve Adli Bilimler Alanıyla İlişkileri." Hacettepe Üniversitesi Adli Bilimler Çalıştayı, *Ankara: Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi*, s.97-101.
- Çobanoğlu Ö. (2014). *Türk Edebiyatının Mitolojik Kaynakları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. Eskişehir.
- Çobanoğlu, Ö. (2016). "Toplumsal ve İktisadi Kökenleriyle Türk Mitolojisi." *Bilim ve Ütopya*, Y. 22, S. 270, s. 11-35.
- Çobanoğlu, S. (2018a). *Sözlü Edebiyat ve Anlatım Tutumu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, S. (2018). "Köroğlu Destanı Bağlamında Atalar Kültü." VII. *Köroğlu Sempozyumu, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, (17-19 Kasım 2018)* sunulan bildiri.
- Çobanoğlu, S. (2019a). "İdil-Ural Bölgesi ve Bursa Folklorunda 'Su Dünyası' Bağlamında Değişen ve Dönüşen Olağanüstü Bir Varlık Olarak PERİ KIZLARI." *Motif Uluslararası Genç Halkbilimciler ve Türk Dünyası Kongresi 15-16 Mayıs 2019 Bildiri Tam Metinleri Kitabı*, Motif Halkbilimi Vakfı Yayınları, s. 1040-1067.
- Çobanoğlu, S. (2019b). "Abakan Türklerinin (Sagay) Destanlarında Halk İnançları Bağlamında 'Dağ Kültü.'" *Uluslararası Türkoloji Sempozyumu, (26-28 Eylül 2019), Van Yüzüncü Üniversitesi, UTAS Tam Metin Kitabı*, s. 826-837.
- Çobanoğlu, S. (2019c). "Dede Korkut 13. Destanı 'Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi.' Boyunun Axel Olrik Epik Yasaları Bağlamında İncelenmesi." *Ankara: Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C: 7, S: 19, s. 81-101.
- Çobanoğlu, S. (2020). "Halkbilimsel Açıdan Türk Dünyası Sosyokültürel Bağlamında Etik ve Metaetik." *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 5, s. 147-168.

- Çobanoğlu, S. (2021a). "Halkbilimi Bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nin Halk Felsefesi ve Metaetiksel Çözümlemesi." Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, C. 1, ss. I- 814.
- Çobanoğlu, S. (2021b). "Halkbilimi Bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nin Halk Felsefesi ve Metaetiksel Çözümlemesi." Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, C. 2, s. 814-1771.
- Çobanoğlu, S. (2021c). "Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nun Etik Çözümlemesi." *Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1, s. 103-129.
- Çobanoğlu, S. (2021d). "Halkbilimsel Bakış Açısı ve Disiplinlerarası Bir Yaklaşımla Halkbilimi Etik ve Metaetik İlişkisi." *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 26, s. 402-418.
- Çobanoğlu, S. (2022a). "Halkbilimsel Metaetik Kuram ile 'Kendini Övmek ve Kibirli Olmak Olumsuz Etik Değerleri'nin Halkbilimsel Temellendirmesi." *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 10, S. 30, s. 168-192.
- Çobanoğlu, S. (2022b). "Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Türk Halk Felsefesinde 'Sarhoş Olmak Olumsuz Etik Değeri'nin Dede Korkut Örnekleme." *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, C. 130, S. 256, s. 195-216.
- Çobanoğlu, S. (2022c). "Halkbilimsel Metaetik Kuram ve Bir İdeoloji Olarak Dede Korkut Kitabı'nın 'Verdiği Sözü Tutmamak Olumsuz Etik Değeri' Bağlamında Metaetiksel Çözümlemesi." *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, C. 15, S. 37, s. 54-71.
- Çobanoğlu, S. (2022d). "Halkbilimsel Metaetik Kuram ile 'Husumet Oluşturmak' ve 'İftira Atmak' Olumsuz Etik Değerleri'nin Çözümlemesi." *Folklor/Edebiyat*, S. 110, s. 347-370.
- Çobanoğlu, S. (2022e). *Mitoloji Araştırmaları III*, (Ed. İbrahim Gümüş) İçinde, "Halkbilimsel Metaetik Kuram Bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nda 'Söz Vermek Verdiği Sözü Tutmak' Olumlu Etik Değeri'nin Mitolojik Arka Planı." *Pradigma Akademi*, s. 31-68.
- Çobanoğlu, S. (2022f). "Kültürel Ergonomi ve Dede Korkut Etik Kodu'nun Evrenselliği Üzerine Tespitler." *Çankırı Karatekin Üniversitesi I. Uluslararası Türkiyat Kongresi (8-10 Haziran 2022)* sunulan bildiri.
- Çobanoğlu, S. (2022g). "Halkbilimsel Metaetik Kuram ile 'Cinselliğin Anlatımında Estetik Söyleme Önem Vermek Etik' Değeri'nin Dede Korkut Örnekleme." *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken Dergisi*, ZİWT, Vol. 14, No. 2, s. 203-228.
- Çobanoğlu, S. (2022h). "Türk Mitolojisinde 'Zamanda Kalıcı Olmak Etik Değeri'nin Metaetiksel Çözümlemesi." *Karadeniz Araştırmaları*, XIX/75, s. 799-822.

- Çobanoğlu, S. (2022i). "Türk Ahlakının Temel Kavramlarından Adalet Olumlu Etik Değeri'nin Dede Korkut Örnekleme." (5-9 Mayıs 2022) Antalya Büyükşehir Belediyesi, Uluslararası Antalya Yörük ve Türklük Araştırmaları Bilim ve Sanat Kurultayında sunulan bildiri.
- Çobanoğlu, S. (2022j). *Halkbilimi ve Metaverse Yeni Dünyaların Beşiğinde*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çobanoğlu, S. (2022k). "Halkbilimsel Metaetik Kuram ile Kazak Abdal Taşlamalarında Olumsuz Etik Eylemlerle Çağrıştırılan Olumlu Etik Değerlerin Çözümlemesi." *Âşık Sanatı Sempozyumu, Kapadokya Üniversitesi (28-29 Temmuz 2022)* sunulan bildiri.
- Çobanoğlu, S. (2022l). "Halkbilimsel Metaetik Kuram ile Dede Korkut Kitabı'nda 'Kötülük Düşünmek Olumsuz Etik Değeri'nin Halkbilimsel Temellendirmesi." (Folklor Metaetik Nazariyya ila Dada Qorqud Kitabındaki 'Pis Düşünmeyin Menfi Etik Deyeri'nin Folklorla Esaslandırılması), *Türkologiya Dergisi*, N. 1, s. 106-125.
- Çoruhlu, Y. (1999). *Türk Mitolojisinin ABC'si*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk Mitolojisinin Anahatları*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Çorulu, Y. (2004). "Eski Türklerde Ölüm." *Cogito*, s. 40, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çubukçu, İ. A. (1971). "Yunus Emre ve Din Felsefesi." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 19, s. 1-15.
- Çubukçu İ. A. (1995). "Ahmet Yesevi ve Düşüncesi." *Erdem Dergisi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, C.7, S.21, s.821-832.
- Danner, V. (1995). *Kutsalın Peşinde*. (çev. E, S, Gündüz), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Davies, P. (2003). *Bir Zaman Makinesi Yapmak*. (çev. Ahmet Ergenç), İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Däwit, S.(1993). *Abılay Xan*. Qurast, Almatı: Jazwşı.
- Derbisalıev, Ä. (1982). *XV-XVIII Ğasırlardağı Qazaq Poéziyası*. Almatı: Ğılım.
- Drevnetyurkskiy, S. (1969). Leningrad: Nauka.
- Dundes, A. (1972). Folk Ideas as Units of Worldview. Toward New Perspectives in Folklore, (Ed.: A. Paredes - R. Bauman), s. 93-103, Austin: The University of Texas Press.
- Dursun, A. (2016). *Türk Halk Hukuku*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Duvbko, R. ve Titov, V. (1989). *İdeal Adilet*. Bagıt. Moskvo.
- Eagleton, T. (2012). *Hayatın Anlamı*. (çev. T. Kutlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eberhart, B. W. (1947). *Çin Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ebû Hamid Muhammed el-Gazali, (1971). *İtikad'da Orta Yol*. (çev. K. Işık), Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

- Eistein, A. (1997). *Özel ve Genel Görelilik Kuramı*. (çev. A. Yardımlı), İstanbul: İdea Yayınları.
- Eliade, M. (1993). *Mitlerin Özellikleri*. (çev. S. Rifat), İstanbul: Simavi Yayınları.
- Eliade, M. (2001). *Mitlerin Özellikleri*. (çev. S. Rifat), İstanbul: Om Yayınevi.
- Enveri, E. (2019). "Eski Türk Kültüründeki Döngüsel Zaman Üzerine." *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, C. 12, S. 26, s. 292-304.
- Epiktetos. (1999). *Düşünceler ve Sohbetler*. (çev. C. Sürer), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Eraslan, K. (1983). *Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1987). "Şu Destanı". *Türk Kültürü Araştırmaları*, 25 (2), s. 26-27.
- Ergin, M. (1970). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ergin, M. (1986). *Dede Korkut Kitabı Metin-Sözlük*. İstanbul: Ebru Yayınları.
- Ergin, M. (1989). *Dede Korkut Kitabı I Giriş-Metin-Faksimile*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2015). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergun, M., vd. (2014). *Başkurt Destanları 2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erğaliyev, I. E. Telibaev, Ğ. T. (1993). "Qazaq dñnietanımınıñ negizgi uğım-darı." *QR UĖA Xabarları*, № 3., s. 32-38.
- Erhat, A. (1996). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eroğlu, A. H. (2016). "İpek Yolu Coğrafyası'nda Egemenlik Mücadelesinde Sosyo-Kültürel Araç Olarak Din", *Uluslararası İpek Yolu'nun Yükseliş ve Türk Dünyası Bilgi Şöleni*, Ankara: *Türk Yurdu Yayınları*, Yay no: 107, C. 3.
- Esin, E. (1979). *Türk Kozmolojisi (İlk Devir Üzerine Araştırmalar)*. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- Esim, Ğ. (1998). "Globalizm Jäne Egemendik." *Aқиғat*, № 8., s.51-58.
- Esimov, Ğ. (1994). *Sana Bolması (Sayasat Pen Mädeniet Tıralı Oylar)*. Birinşi kitap, Almatı: RİMP.
- Esxojin, I. (1993). *Şeşendik Şırları: Şeşendik Sözder, Naqıldar Men Tolğawolar Jınağı (qurast)*, Almatı: Qaynar.
- Farabi. (1987). *Ebû Nasr: Füsusu-l Medeni*. (çev. H. Özcan), İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Farabi. (1999). *Tahsilü's-Sa'âde, Mutluluğun Kazanılması*. (çev. Ahmet Arslan), Ankara: Vadi Yayınları.
- Feldman, F. (2016). *Etik Nedir?*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

- Feyzioğlu, N. (2005). "Geçiş Döneminin Kutadgu Bilig'deki Yansımaları Üzerine Bir Değerlendirme". *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 0, S. 12, s. 151-165.
- Filiz, Ş. (2004). "Ebu Bekr Râzî ve Felsefî Görüşleri." Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı İslam Felsefesi Bilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Filiz, Ş. (2014). *Ahlakın Akli ve İnsani Temeli*. İstanbul: Say Yayınları.
- Freud, S. (2016). *Savaşım ve Ölümün Güncelliği*. (çev. Ç. Tanyeri), İstanbul: Telos Yayınları.
- Fromm, É. (1992) *Çelovek Dlya Sebya*. Minsk: Kollegium.
- Foucault, Michel. (2005). *Seçme Yazılar 2*. (çev. I. Ergüden; O. Akınhay; F. Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gabitov, T. (1996). *Mädeniëttanuvğa Kirispe*. Almatı: Sanat.
- Gabitov, T. (1998). *Qazaq Mädëniëtinin Tipologiyası* – Almatı: Qazaq wniwersiteti.
- Gabitov, T.(2021a), *Kazakh Culture: Theory and History*, Almaty: Qazaq University.
- Gabitov, T.(2021b).*Kazak Medeniyetinin Teoriyesi Men Tarihi*, Almatı: Kazak Üniversitesi.
- Gabitov, T. K. ve Oserbaev, E. N. (2022). *Kazak Etiği ve Teorisi Tarihi*. Almatı: Lantar Ticaret.
- Gabitov, T., Zeynulin, R. Oserbayev, E. (2020) *Cultural Tourism in Kazakhstan*, Almaty: Kazakh University.
- Gabıtıxanulı, Q. (1994). *Tört Bi Törenin Zañ-ereje Tüzimderi: Abaq Kerey Şejiresi, (dayınd.)*. Almatı: KAW.
- Galiev, A. A. (1997). *Tradicionnoe Mirovozzrenie Kazaxov*. - Almatı: Gılım.
- Gazali. (1971). *İtikad'da Orta Yol*. (çev. K. Işık), Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Gazali. (2002). *İhyâu' Ulûmi'd-Din*. (çev. A. Serdaroğlu), İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Ghazali. (1992). *The Ninety-Nine Names Beautiful Names Of God (A-Maqsad Al-Asna Fi Sharh Asma Allah Al-Husna*. (Trans. D. B. Burrell And N. Daher), Cambridge: The Islamic Texts Society.
- Gosizdat, M. (1955). *Nerw Dj. Otkritie İndüi*. Moskva.
- Gökbulut, S. (2009). "Necmeddin Kübra ve Kübrevilik." Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Gökdağ, B. A. ve Üçüncü, K. (2007). *Başlangıçından Günümüze Türk Destanları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Gökyay, O. Ş. (2000). *Dedem Korkut'un Kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Gömeç, S. (2015). *Türk Destanlarına Giriş*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Gumilev, L. N. (1991). *Qiyal Patşalığın İzdew*. Almatı: Balawsa.
- Gumilev, L. N. (2001). *Drevnie Tyurki*. Moskva: Mir.
- Günay, Ü. ve Güngör, H. (2015). *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*. Kayseri: Berikan Yayınevi.
- Güngör, E. (1997). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Grousset, R. (2003). *İmperiya Stepey*. Almatı: Sanat.
- Hacip, Y. H. (2008). *Kutadgu Bilig*. (çev. R. R. Arat), İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Hawking, S. (2014). Grand desing. Stem Cell Universe Stephen Hawking, Blu TV. <https://www.blutv.com/diziler/yabanci/stephen-hawkings-grand-design/1-sezon/1/2-bolum-izle>. (Erişim Tarihi: 22.03.2022).
- Heidegger, M. (2011). *Varlık ve Zaman*. (çev. H. K. Ökten), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Hume, D. (1995). *Din Üstüne*. (çev. M. Tuncay), Ankara: İmge Yayınları.
- Işık, K. (1967). *Mutezile'nin Doğuşu Ve Kelami Görüşleri*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. LXXVI.
- İbn Al-Arabi. (1867). *Futuhât Al-Makkiyya*. 4 Vols. Cairo.
- İbni Miskeveyh. (1983). *Tehzibu'l Ahlak, Daru'l-Kütübi'l İlmiye*. (çev. A. Şener, vd.), Ankara: Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İbn Rüşd. (1986). *Tehafüd Et-Tehafüt*. (çev. K. Işık ve M. Dağ), On Dokuz Mayıs Üniversitesi.
- İbn Sina. (2014). "Risale Fi'l Birr Ve'l İsm". (çev. G. Deniz), Diyanet İlmî Dergisi, S. 50(1), s. 229-244.
- İbn Sina. (2012). *En-necat*. (çev. K. Şenel), İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- İmam Ğazali. (1998). *Bağıtqa Jetw Elippesi*. - Almatı: Qasiet.
- İnan, A. (1992). *Türk Dünyası El Kitabı*. C, 3. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- İran-Tâjik Poéziyası. (2006). Astana: (awd.).
- İşkwsstvo stran Vostoka. - M.: Éstetika, 1986. - 427 s.
- Jämişev, Ä. (1986). *Xafiz: Ğazaldar*. Almatı: Jazuvşı.
- Jandarbek, Z. (2006). *Yasawi Joli Jäne Qazaq Qoğamı* -Almatı: El-şejire.
- Jänibekov, Ö. (1992). *Waqt Kerweni*. Almatı: Jazuvşı.
- Jarıqbaev, Q. (1996). *Qazaq Psixologiyasınıñ Tarixi*. Almatı: Qazaqstan.
- Jarıqbaev, Q., Aldamuratov, Ä., Ğabıtoev, T. (1997). *Ädep Negizderi*. Almatı: Murattas.

- Jüsipov, B. (2008). *Bazar jıraw Oñdasılı, Jamiğı Qazaq Bir Twğan: terme, tolğaw, öleñder men xıkaya-dastandar, jawaptı şıǵar*. Almatı: Deşti Qıpşaq.
- Kaçar, A. (2019). "Eski Mezopotamya Kültüründe Tılsım İnanışı Ve Bazı Tılsımlı Objeler." *Archivum Anatolicum (Aran)*, S. 13/1, s. 69-81.
- Kant, I. (1966). *Praktikalıq Parasattıñ Sını*. (6 Tomdık Oçerk), C. 4., Moskva.
- Kant, I. (1966). *Otvet na Vopros: Chto Takoye Prosveshcheniye?*, Sochineniye v Shesti Tomakh, Moskva: Mysl., C. 6, s. 21-33.
- Kaplan, M. (1997). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kaplan, M. (2010). *The Culture At Work: Cultural Ergonomics*. V. 38 (3), s. 606-615.
- Karataş, Z. (2015). "Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri." *Sosyal Hizmet E-Dergi*
- Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, s. 62,80.
- Karwowski, W. (2001). *International Encyclopedia Of Ergonomics And Human Factors*. Taylor And Francis, London And New York.
- Kasımjanova, A. (2007). "Memlekettik Basqarw Öneri Nemese Baqıt Filosofiyası." *Qazaq Xalqınıñ Filosofiyalıq Murası, Farabitanuw, (Jırma tomdıq)*. - Astana: (Awdarma), C.10, S. 254.
- Kaşgarlı, M. (1986). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*. C. I, II, III, IV, Çeviri: Atalay B, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kaya, F. (2019). "Nizamülmülk ve Siyasetname Kapsamında Türk Siyasal Ahlakı ve Yönetim Anlayışı." *Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yönetim Bilimleri Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Kelimbetov, N. (2014). *Türk Halklarının Ortak Edebî Eserleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Kenjaliev, Z. (1997). *Köşpeli Qazaq Qoğamındaǵı Dästürli Quıqtıq Mädeniät*. Almatı: Jeti jarǵı.
- Kenjetay, D. (2008). *Qoja Axmet Yasawı Dünietanımı*. Almatı: Arıs.
- Keskin, A. (2019). *Folklor ve Disiplinlerarasılık*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kılıç, A. F ve Ağçoban S. (2013). "Gelenek ve Modernizm Bağlamında İslam." *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 28, s. 223-242.
- Kierkegaard, S. (2005). *Günlükler ve Makalelerden Seçmeler*. (çev. İ. Kapaklı-kaya), Anka Yayınları.
- Kişibekov, D. K. (1999). *Qazak Mentaliteti*. Almatı: Ğılım.
- Koç, D. (2020). "Antik Dönem Mitolojilerinde Ahlakî Kötülüğün Görsel Yansımaları." *Yüksek lisans tezi*, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

- Koç, E. (2013). "Bilim ve Teknoloji Çağında İnsan Olma Sorumluluğu (Etik Bilinç)." *Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 17 (2), s. 1-13.
- Kononov, A. N. (1958). *Rodoslovnaya Türkmen: Soçinenie Abul-gazixana Xivinskogo*. Leningrad.: Nauka.
- Konrad, N. İ. (1972). "Ob époke Vozrojdeniya." *Zapad i Vostok. - Moskva: Nauka*, s. 229-249.
- Kosjanov, A. S. (1996). *Sırım Bidiñ Quqılıq Şeşimderi*. Qarağandı: QarMW.
- Köksal, İ. (1999). "Fıkıh ve Tasavvuf İlişkisi." *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara: İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, S. 2, s. 83-104.
- Köktürk, M. (2017). *Zaman Üzerine Felsefi Soruşturma*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Köroğlu, E. (1997). "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Zaman Anlayışı." *Cogito Zaman Özel Sayısı*, (11), ss. 201-224.
- Kramer, S. N. (1999). *Sümer Mitolojisi*. (çev. H. Koyukan), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Kropotkin, P. A. (2018). *Etik*. İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Kryukov, M. V. (1983). *Drevnie Kitaycı v Epoxw Centralizovannix İmperiy. - Moskva: İVL. -271*.
- Kurban, A. N. (2017). "Uygur Türklerinin Dini Kültürü ve İslam Medeniyetine Katkıları." *International Journal of Social Science*, C.63, s. 267-281.
- Kutlu, S. (2003). *Mâturidî ve Maturidilik*. İstanbul: Kitâbiyat Yayınları.
- Külsariyeva, A. T. (2001). *Etika*. Almatı: RIK.
- Lawmwlin, M. T. (1994). "Sırttan Közqaras." *Qazaq, Almatı: Bilim*, s. 116-129.
- Leaman, O. (1992). *Ortaçağ İslam Felsefesine Giriş*. (çev. T. Koç), İstanbul: İz Yayıncılık.
- Lebon, G. (1895). *Psixologiya Narodov i Mass*, SPb.
- Leeming, D. A. (2020). *A'dan Z'ye Dünya Mitolojisi: Dünya Halklarının Yarattığı, Tanrı Ve Kahraman Mitleri*. İstanbul: Say Yayınları.
- Leibniz. (2010). *Metafizik Üzerine Konuşma*. (çev. A. Timuçin), İstanbul: Bulut Yayınları.
- Lévi-Strauss, C. (1994). *Yaban Düşünce*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Lewis, K. (1992). *Stradanie Étiçeskaya*. Moskva: Mısl.
- Lotman, Y. (1991). "Mâdeniyyetler Tipologiyası." *Älem: Almanax, Almatı: Jazuvşı*, S. 242-253.
- Lyuiş, K. S. (1992). *Étiçeskaya Mısl*. Moskva, s. 387-411.
- Macintyre, A. (2001). *Ethik'in Kısa Tarihi/Homerik Çağdan Yirminci Yüzyılda*. (çev. H. Ünler; S. Zelyüt), İstanbul: Paradigma Yayınları.

- Mağawın, M. (1995). *Qazaq Tarixınıñ Elippsi*. - Almatı: Qazaqstan.
- Malinovski, B. (1990). *Büyük, Bilim ve Din*. İstanbul: Kabcalı Yayınları.
- Malyavkin, A. G. (1985). *Tanskie Xroniki*. Moskva: Mir, s. 386.
- Mandeville, B. (1988). *The Fable of the Bees: or Private Vices, Publick Benefits*. Vol. I ve II. (Ed. F. B. Kaye). Indianapolis: Liberty Fund.
- Mädenietanw sözdigi.(2001).Almatı: Soros-Qazaqstan Qorı.
- Maşanov, A. (1993). "Äl-Farabî Jäne İslam." *Zerde*, № 11. S. 8-19.
- Mäşhür, J. (2008). *30 Tomdıq Tañdamalı Şığarmaları*. Almatı: El-şejire, C.12, s.354.
- Mevlana. (1994). *Mecâlis-İ Seb'Â*. (çev. A. Gölpinarlı), İstanbul: Kent Basımevi.
- Mevlana. (1999). *Mektûbât-Mektuplar*. (Hzl. A. Gölpinarlı), İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Mevlana. (2003). *Mesnevi Tercemesi ve Şerhi*. (çev ve şerh.: Abdülbaki Gölpinarlı), İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Mevlana, C. R. (2015), *Mesnevî-i Ma'nevî*. (çev. D. Örs; H. Kırlangıç), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Meyli, R. (1982). *Različnoe Aspekti: Psixologiya Liçnostı*. Tekstı, Mosva: MGW, s. 132-141.
- Mill, J. S. (2005). *Alemdik Sayasattanuvlık Mura*. Almatı: Qazaqstan.
- Millet, K. (2018). *Cinsel Politika*. (çev. S. Selvi), İstanbul: Payel Yayınları.
- Mil'ts, A. (1992). *Sovest Eticheskaya Mysl*. Moskva: Mysl.
- Montaigne, (1999). *Denemeler*. (çev. S. Eyuboğlu), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Mur, DJ. (1984). *Printsipy Etiki*. Moskva: Progress.
- Muxamedov, M. ve Saterşinov B. ve Sırımbetuli B.(2002).*Sayasî-quıqtıq İlimder Tarixi, Qızıldorda: QızMW*.
- Nazarbaev, N. Ä. (2002). *Qazaqstan – 2030*. El Prezidenttiñ Qazaqstan Xalqına Joldawı, Almatı: Atamura.
- Necatigil, B. (1988). *100 Soruda Mitologiya*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Nietzsche, F. (2010). *Tragedyanın Doğuşu*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nisanbaev, Ä. (1995). *Abaydıñ Dünietanımı Men Filosofiyası*. Almatı: Gılım.
- Nisanbaev, Ä. (1998). "Adam Jäne Aşıq Qoğam: Çelovek i Otkritoe Obşçestvo."- *Almatı: Qazenciklopediya*, Almatı, s. 272.
- Nisanbaev, Ä. ve Särsenbaeva, Z. (2007). "Qazaqtardıñ Dästürlü étikası." *Qazaq Xalqınıñ Filosofiyalıq Murası, Qazaq étikası Jäne Estetikası, Jırma tomdıq*. – Astana: (Avdarma), C. 12, s. 168- 182.
- Nurlanova, Q. Ş. (1997). *Jarıq Dünie, Zaman*. Qazaqstan, 1 qañtar.

- Nurmuratov, S. E. (2000). *Ruxanî Qundılıqtar Alemi*. Almatı: Aqıl kitabı.
- Nurzhanov, B. Ğ. (2001). *Beybit Medenieti Jolında*. Almatı: Yunesko-Qazuw.
- Odisey. (1990). *Çelovek v İstorii*. Moskva: Nauka.
- Oktay, A. S. (2015). "Kınalızâde Ali Efendi'de Ahlaki Yasa ve Değerlerin Kaynağı Sorunu." *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.35, s.93-104.
- Oktay, A. S. (2019). *Ahlâk-ı Aâli*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Onart, A. (1976). "Ahlak Felsefesinde Doğalcılık Nedir?" *Felsefe Arkivi*, 0 (20), s. 79-97.
- Orazbekova, Q. (1993). *İman jâne inabat*. Almatı: Ana Tili.
- Orazaliyev, H. (1996). Kazak Halkının Salt Dasturleri. Çimkent: yy.
- Ospanov S. (1997). "Azamat" Uğımın Jañğırtw Jäne Onı Özindik Ğılımî Tuğırına Köteruv." *Qazaq Tili Men Edebieti*, S. 9-10, s. 4-8.
- Ospanuli, Ä. (2005). *Maylıqoja: Şığarmalar*. (qurast), Almatı.
- Oşaqbaeva, J. B. (2009). "Qazaq xandığı дәwirindegi jırawlar şığarmaşılığındağı dünietanımdıq ämbepaptar". *Filosofiya ğıl. kan. ğıl. dār. alw üşin jaz. dissertaciya*. 09.00.03. – Almatı: FSİ.
- Oynarova, N. (t.y.). Nurtuvğannıñ Termesi. Bissimilla Dep Jazdım Xat. Jürek Tazalığı. CD – dısk.
- Ögel, B. (1971) *Türk Mitolojisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basmevi, C. 1, s: 130.
- Ögel, B. (1982). *Türklerde Devlet Anlayışı*. Ankara: Başbakanlık Basım Evi.
- Ögel, B. (1979). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. Ankara: TTK Yayınları.
- Ögel, B. (2002). *Türk Mitolojisi, Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar*. C. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özkan, H. (2019). "Muhyiddin İbni Arabi'de Zaman Kavramı." Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırklareli Üniversitesi.
- Özlem, Doğan. (2015). *Etik Ahlak Felsefesi*. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.
- Öztürk, A. (2000). *Çağlar İçinde Türk Destanları*. İstanbul: Alioğlu Yayınevi.
- Pinch, G. (2002). *Handbook Of Egyptian Mythology*. Usa: Abc-Clio.
- Platon. (1993). *Sokrates'in Savunması*. (çev. T. Aktürel), Platon, Diyaloglar 1, İçinde, (ss. 11-39), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon. (1999). *Devlet*. (çev. S. Eyüboğlu vd.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2016). *Devlet*. (çev. F. Akderin), İstanbul: Say Yayınları.
- Potapov, L. P. (2012). *Altay Şamanizmi*. (çev. M. Ergun), Konya: Kömen Yayınları.
- Qadiräliuli, Ğ. (2003). *Şal Aqm Öleñder, Zerttew derekter (qur.)*. -Almatı: Arıs.

- Qalmırzaev, Ä. (1998). "Ultnñ Ruxanı Tānin Qorğayıq". *Qazaq Edebiyeti*, S. 22, Mamır.
- Qanağatov, A. M. (2000). "Socialno-filosofskiy analiz pravovoy dentologii". *Avtoferat kand. dissertacii*, Almatı: KazNW im. al-Farabi.
- Qanayuli, Ş. (2002). *Qayran, Xalqım. Zaman-Ay: Jır-Tolğavlar, Aytıstar (1 bölüm); Şortanbay Tağılımu: sın-zertew, Maqalalar (2 bölüm) (qurast. K. Jünistegi)*. Almatı: Raritet.
- Qaraş, Ğ. (1994). *Zamana*. Almatı: Ğılım.
- Qasımjanov, A. X. (1994). "Ruxanı Tamurlar." *Qazaq*, Almatı: Bilim, s. 85-102.
- Qasabek, A. (1999). *Qadırğalı Jalayır Dünietanımı*. Almatı.
- Qaşqari, M. (1993). *Türki Tilderiniñ Luğatı*. Almatı: Jazwşı.
- Qazaqstan Ulttıq énciklopediya. (1999). Almatı: Qaz. Énc., 1999. – C. 1. S.550-651.
- Qazaq Batırlarınıñ Nanım-senimderi Men Etikası. (2001). Almatı: Qazaq Üniversitesi.
- Qazaq Xandığı Dāwirindegi Edebiyet. (1993). *Xrestomatiya*. Almatı: Ana Tili.
- Qodar, A. (1999). *Oçerki po istorii Kazaxskoy Literaturı*. Almatı: Zolotoy vek.
- Qudayberdiuli, Ş. (t.y.) *Üş Anıq, Qazaq Xalqınıñ Filosofiyalıq Murası*. C. 11, S.12-28.
- Qudayberdiuli. Ş. (1993). *Üş Anıq. Musilmandıq Şartı*. Almatı: Qazaqstan.
- Qulsarıeva, A. (2008). *Qazirgi Zaman Mādenieti*. Almatı.
- Qunanbaev İ. A. (1992). *Qara Söz: Poémalar*. Almatı: El.
- Qunanbaev İ. A. (1977). *Şıǵarmalarınıñ Eki Tomdıq Jüntiǵı*. Almatı: Ğılım.
- Radloff, W. (1999). *Türklerin Kökleri Dilleri ve Halk Edebiyatı II*. Ankara: EKAV Eğitim ve Kalkınma Vakfı.
- Radlov, V. K. (1975). *Voprosy Ob Wyygwrax. İz Sibiri*. Leningrad: Nauka.
- Raev, D. (2001). *Qazaqtıñ Şeşendik Öneri: Filosofiyalıq Payımdaw*. Almatı: Cennie Basmagı.
- Raxmanqul, B. (1966). *Bayqaldan Balqanğa Deyin*. Almatı: Jazuvşı.
- Rısqalıev, T. (1999). *Danalıq Pen Tüsiniktiñ Ülgileri*. Almatı: Aqıl kitabı.
- Ross, D. (2002). *Aristoteles*. (çev. A. Aslan vd.), İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Ross, D. (2017). *Aristoteles*. (çev. A. Arslan), İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- Rosenberg, D. (2003). *Dünya Mitolojisi Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi*. Ankara: İmge Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2008). *Toplum Sözleşmesi ya da Siyaset Hukuku İlkeleri*. İstanbul: Say Yayınları.
- Rousseau J. J. (2016). *Bütün Yapıtları-2: Toplum Sözleşmesi ya da Siyaset Hukuku İlkeleri*. İstanbul: Say Yayınları.

- Roux J. P. (2001). *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Roux J. P. (2002). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. (çev. A. Kazancıgil), İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Roux, Jean-Paul (2013). *Türklerin Tarihi/Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*. (çev. A. Kazancıgil ve L. A. Özcan), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Russell, J. B. (2018). *Lucifer Ortaçağ'da Şeytan*. (çev. A. Fethi), İstanbul: Panama Yayınları.
- Rowls, D. (1992). *Toriya Spravedlivosti*. Moskva: Mısl.
- Sami, Ş. (2004). *Dünya Mitolojisinden Örnekler Esatir*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Sarıoğlu, H. (2003). *İbn-i Rüşd Felsefesi*. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Sartre, J. P. (2004). *Sartre Sartre'ı Anlatıyor*. (çev. T. Ilgaz), Yapı Kredi Yayınları.
- Schmidt, P. W. (1964). "Eski Türklerin Dini." *İ.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XIII, s. 75-90.
- Selsam, H. (1995). *Etik Yeni Değerler ve Özgürlük*. (çev. Y. Demirbilekler), Ankara: Yaba Yayınları.
- Serikqalıulı, Z. (1994). *Dünietanuw Danalıǵı*. Almatı: Bilim.
- Seydimbek, A. (1995). *Köşpendiler Tarixı*. Almatı: Mektep.
- Seydimbek, A. (1997). *Qazaq Alemi*. Almatı: Sanat.
- Siddiqi, B. H. (1986). "Celaleddin Devvani". (çev. E. Yüksel), *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 6, s. 175-180.
- Spinoza. (2006). *Adep: Alemdik Filosofiyalık Mura*. (Jırma Tomdıq), Almatı: Jazuvşı, C.8., s.118-230.
- Shopenhauer, A. (2010). *Hayatın Anlamı*. (çev. A. Aydoğan), İstanbul: Say Yayınları.
- Schopenhauer, A. (2011). *Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Socialno-ékonomičeskie Tendenci Razvitiya Respwbliki Kazaxstan. (1998). Almatı: NSA.
- Sofuoğlu, H. (2004). *Düşüncenin Sinematografik Yapısı Hareket-Zaman ve Görüntü*. Eskişehir: Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı Yayınları.
- Spinoza. (2006). *Adep: Alemdik Filosofiyalık Mura*. (Jırma Tomdıq). Almatı: Jazuvşı, C. 8, s. 118-230.
- Suriya, Prakaş Sinxa. (1999). *Quıq Filosofiyası*. Almatı: Çılım.
- Sühreverdi, Ş. (2000). *Cebraıl'in Kanat Sesi Sembolik Hikâyeler*. (ed. A. E. Öztürk), İstanbul: Sufi Kitap.
- Süleymenov, X. (1997). *Qazaqtıñ Ulttıq İdeyası*. Almatı.
- Şäkärım, İmanım. (2000). Almatı: Arıs.

- Şax, İdris. Swfizm. – Moskva: MGW, 1994. - 376 s.
- Şulembaev, K. Ş. (1983). *Mağî, Bogî i Deystvitelnost*. Almatı: Nauka.
- Şulul, C. (2002). "İslam Düşüncesinde Zaman Tasavvuru." *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. III, s. 73-78.
- Tanyu, H. (1980). *İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tekin, T. (1995). *Orhon Yazıtları (Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk)*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Tepe, H. (2011). *Etik ve Metaetik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Teyek, S. (2013). "Kitab-ı Dede Korkut'ta Diplomatik Lisan: Halkbilimi Bakımından Bir Anlam İncelemesi." Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Til Tañbalı Adaydın Aqındarı. (2006). 2-kitap. (XIX Ğasırdın Alpısınşı Jıldarınan XX Ğasırdın Keñestik Däwirine Geyin Düniege Kelgen Mañğıstaw Aqın-jırawlarınñ Şığarmaları). - Almatı: Jazwşı.
- Tokur, B. (2019) "Ahlaki Çözülme, İdeal İnsan ve Hayatın Anlamı Bağlamında Atabetü'l Hakâyık." *Erciyes Üniversitesi Bilimname Dergisi*, S.4, s.173-194.
- Tonya, L, vd. (2014). *Cultural Ergonomics, Theory, Methods, And Applications*. Crs Press, Taylor End Francis Group.
- Topçu, N. (2019). *Ahlak*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tosun C. M, Altuntop M. S. (2017). "Mutluluk Ahlâkı Mümkün müdür?" *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.3, S.4, s.182-192.
- Toynbî, A. (1991). *Postijenie istorii*. Moskva: Politizdat.
- Toyome, M. (2021). *Her Şeye Rağmen*. İstanbul: GDK Yayınları.
- Tölegen, M. (2009). *İmandılıq: Tärбие Negizi*. Almatı: Ana Tili.
- Türkeri, M. (2004). "Ahlak Felsefesi Açısından Eş'ari Ulûhiyet Anlayışının Bazı Güçlükleri." *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. XX, s. 29-52.
- Türkeri, M. (2017). *Etik Değer Eğitim, Siyaset, Kamu, Çalışma Hayatı ve Bilim*. Antalya: Lotus Yayınevi.
- Uludağ, S. (2006). "Tasavvuf" maddesi." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 31, s. 379.
- Uraz, M. (1992). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları.
- Ülken, H. Z. (1982). *Türk Tefekkürü Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Valixanov, Ş. (1985a). Zametki po istorii Yujno-Sibirskix Plemen". *Sobr. soç. v 5-ti tomax.*, Almatı: Kaz ÉNC., C. 1., s. 296-311.

- Valixanov, Ş. (1985b). Zapisı O Kirgızax, Sobr. soç. 5-ti t. – Almatı: Glav.red. Kaz.éncik., C. 2., s. 461
- Valixanov, Ş. (1985c). Zapiška O Swdebnoy Reforme. Almatı: Kazénc., C.4, s. 91-113.
- Välixanov, Ş. (2007). “Qazaq Ağartwşılığınıñ Negizin Qalawşı”, Qazaq Xalqınıñ Filosofiyalıq Murası: Qazaq Ağartwşılarınıñ Filosofiyası. (Jırma tomdıq). - Astana: (Awdarma) C. 10, s. 12-191.
- Vostoçnaya Filosofiya. (2006). Mınsk: Xarvest.
- Weber, M. (1991). *Essays in Sociology*. H. H. Gerth ve C. Wright Mills (Der.), Londra.
- Wrzabekov, A. (1992). Étiçeskaya mısl v Kazaxstane, Almatı: Mektep.
- Xantıngton, S. (2001). “Modernizaciya i Vesternizaciya”, Xsravnitelnoe İzwçenie Cıvılizaciy.
- Xayek, F. (1992). *Pagwbnaya Samonadeyannost. Oşıbki Sociälizma*. Moskva: Novosti.
- Xrestomatiya. - Moskva: Aspekt Press, s. 476-496.
- Xasenov, Ä. (1988). *Qazaqstan Mädenieti Men Öneriniñ Tarixi*. – Almatı: QazMW, C.1 (2).
- Xasenov J. (1996). “Ulıs Elindegi Ekimşilik Jüyesiniñ Qurılımı.” QR Ädilet Mınıstrliginiñ Xabarşısı, № 4, s.42-50.
- Yakıt, İ. (1989). “Sadreddin Koneví’de Ahılâk Felsefesi.” *Selçuk Dergisi I. Sadreddin Konevi Özel Sayısı*, S.4, s. 45-56.
- Yasa, M. (2016). *Tanrı ve Kötülük*. İstanbul: Elis Yayınları.
- Yasawı, Q. A. (1998). *Xikmet Jınaq*. - Almatı: Jalın.
- Yenişehirlioğlu, F. (1993). “Resimde Zaman ve Mekân Kavramı.” *Anadolu Sanat Dergisi*, s.197-205.
- Yetkin, S. K. (1979). *Eстетik ve Ana Sorunları*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Yıldırım, D. (1998). *Türk bitiği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıtız, R. (2018). “İbn Arabi’de Dinî Çoğulculuk.” Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi.
- Yunus, Emre. (2013), *Nasihâtler Kitabı (Risâletü’n Nushiyye)*. (Hzl. Z. Avşar), Ankara: Sistem Ofset.
- Zalesskiy, B. (1994). “Qazaq Dalasınıñ Tirşilik Tınısı.” *Älem Almanax*, Almatı: Jazwşı, s. 135-209.
- Zimanov, S. (1989). Problemu Kazaxskogo Obıçnogo Prava (sost.), Almatı: Nawka.
- Ziya Gökalp. (2014). *Türk Töresi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Zupancic, A. (2005). *Gerçeğin Etiği*. Kant, Lacan, Ankara: Epos Yayınları.

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ VE TEFSİR İLMİNDEKİ YERİ

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Zeki Keskin

Yazarlar

Prof. Dr. Hasan Keskin - Prof. Dr. Mehmet Soysaldı
Prof. Dr. Murat Kayacan - Doç. Dr. Ali Bulut
Doç. Dr. Duran Ali Yıldırım - Doç. Dr. Esat Özcan
Doç. Dr. Mehmet Demirci - Doç. Dr. Mustafa Cora
Doç. Dr. Süleyman Pak - Dr. Öğr. Üyesi Nazife Vildan Güloğlu
Dr. Öğr. Üyesi Nurdane Güler - Dr. Öğr. Üyesi Resul Ertuğrul
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Topyay - Öğr. Gör. Dr. Hasan Hüseyin Havuz
Öğr. Gör. Dr. Servet Demirbaş - Öğr. Gör. Ahmet Turan Özdemir
Dr. Fatih Çınar - Musa Öztürk

Ankara 2022

Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir İlmindeki Yeri

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Zeki Keskin

Yazarlar

Prof. Dr. Hasan Keskin

Prof. Dr. Mehmet Soysaldı

Prof. Dr. Murat Kayacan

Doç. Dr. Ali Bulut

Doç. Dr. Duran Ali Yıldırım

Doç. Dr. Esat Özcan

Doç. Dr. Mehmet Demirci

Doç. Dr. Mustafa Cora

Doç. Dr. Süleyman Pak

Dr. Öğr. Üyesi Nazife Vildan Güloğlu

Dr. Öğr. Üyesi Nurdane Güler

Dr. Öğr. Üyesi Resul Ertuğrul

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Topyay

Öğr. Gör. Dr. Hasan Hüseyin Havuz

Öğr. Gör. Dr. Servet Demirbaş

Öğr. Gör. Ahmet Turan Özdemir

Dr. Fatih Çınar

Musa Öztürk

ISBN: 978-625-7305-91-4

1. Baskı

Kasım, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No: 46683

Matbaa Sertifika No: 46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 455

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitaptaki bölümlerin hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
MÜFESSİR MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ	9
BÖLÜM 1	
SÂBÛNÎ’NİN TEFSİRLE İLGİLİ ESERLERİ.....	11
<i>Doç. Dr. Mehmet Demirci</i>	
BÖLÜM 2	
MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ’NİN BAZI TEFSİR PROBLEMLERİNE YAKLAŞIMI.....	33
<i>Doç. Dr. Duran Ali Yıldırım</i>	
BÖLÜM 3	
MÜFESSİR SÂBÛNÎ’NİN MÜŞKİL AYETLERİ TELİFİNE DAİR YORUMLARI.....	69
<i>Doç. Dr. Süleyman Pak</i>	
BÖLÜM 4	
SÂBÛNÎ’YE GÖRE KUR’ÂN’IN KIRAATİ VE ONUNLA ANLAM İLİŞKİSİ.....	117
<i>Doç. Dr. Mustafa Cora</i>	
BÖLÜM 5	
MUHAMMED ALİ ES-SABÛNÎ VE “RAVÂİU’L-BEYÂN” ADLI AHKÂM TEFSİRİNDEKİ METODU.....	139
<i>Prof. Dr. Mehmet Soysaldı</i>	
BÖLÜM 6	
SÂBÛNÎ’NİN RAVÂİU’L-BEYÂN TEFSİRÜ ÂYÂTİ’L-AHKÂM ADLI ESERİNDE KIRAATLER.....	157
<i>Dr. Öğr. Üyesi Nazife Vildan Güloğlu</i>	

BÖLÜM 7

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ'NİN *REVÂ'İ'U'L-BEYÂN*
TEFSİRİNDEKİ TERCİH YÖNTEMİ..... 179

Doç. Dr. Esat Özcan

BÖLÜM 8

“SÂBÛNÎ'NİN *REVÂIU'L-BEYÂN*” ADLI TEFSİRİ
BAĞLAMINDA İSTİÂZE VE BESMELE..... 205

Öğr. Gör. Dr. Hasan Hüseyin Havuz

BÖLÜM 9

BİR TEFSİR ÖĞRETİM KAYNAĞI OLARAK SAFVETÜ'T-
TEFÂSİR..... 233

Doç. Dr. Ali Bulut

BÖLÜM 10

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ'NİN SÛRE
İSİMLENDİRMELERİNİ TEFSİR YÖNTEMİ
-*Safvetü't-Tefâsîr* Adlı Tefsiri Bağlamında-..... 251

Prof. Dr. Hasan Keskin

BÖLÜM 11

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ'NİN “SAFVETÜ'T-TEFÂSİR”
ADLI TEFSİRİNDE KUR'ÂN'IN SÜNNETLE TEFSİRİ..... 269

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Topyay

BÖLÜM 12

SAFVETÜ'T-TEFÂSİR'DE KUR'AN'IN KUR'AN'LA TEFSİRİ... 289

Dr. Öğr. Üyesi Resul Ertuğrul

BÖLÜM 13

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ'NİN *SAFVETÜ'T-TEFÂSİR*
ADLI TEFSİRİNDE ZİKİR KAVRAMI..... 325

Dr. Fatih Çınar

BÖLÜM 14

ET-TİBYÂN FÎ ULÛMİ'L-KUR'ÂN BAĞLAMINDA
SÂBÛNÎ'NİN KUR'ÂN İLİMLERİ'NE BAKIŞI..... 355

Dr. Öğr. Üyesi Nurdane Güler

BÖLÜM 15

SÂBÛNÎ'NİN SAFVETÜ'T-TEFÂSİR ADLI ESERİNDE
ŞHADETE OLGUSU.....383

Prof. Dr. Murat Kayacan

BÖLÜM 16

MUHAMMED ES-SÂBÛNÎ'NİN SAFFETÜ'T-TEFÂSİR
İSİMLİ TEFSİRİNDE KİNÂYE SANATI.....401

Öğr. Gör. Ahmet Turan Özdemir

BÖLÜM 17

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ'NİN SAFFETÜ'T-TEFÂSİR'DE
ŞİİRLE İSTİŞHÂD YÖNTEMİ
-Bakara Sûresi Örneğinde-.....419

Öğr. Gör. Dr. Servet Demirbaş

BÖLÜM 18

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ'NİN ŞÎA'YA BAKIŞI.....441

Musa Öztürk

ÖNSÖZ

Türkiye Tefsir Akademisyenleri Platformu olarak son devrin önemli müfessirlerinden Muhammed Ali es-Sâbûnî'yi anmak, ona bir vefa görevi icra etmek için Türkiye'nin önemli üniversitelerinden kıymetli akademisyenlerden oluşan hocalarımızın titiz emekler harcayarak araştırdıkları ve hazırladıkları kitap bölümleri ile Muhammed Ali es-Sâbûnî'yi çağa hatırlatmak ve tanıtmak amacıyla böyle bir kitap hazırlanmıştır. Türkiye'de birçok üniversitede eserleri okutulan ve her kesimden insanın bunlardan faydalanmakta olduğu böylesi önemli bir müfessirle ilgili yapılan bu çalışmalar, umulur ki bir çok kişiye faydalı olacaktır. Bizler Muhammed Âli es-Sâbûnî'ye vefamızı göstermeye çalıştık. Rabbimiz müfessirimize rahmet eylesin, mekanı cennet olsun inş.

Editör

BÖLÜM 1

SÂBÛNÎ'NİN TEFSİRLE İLGİLİ ESERLERİ

Doç. Dr. Mehmet Demirci

Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
hmehmetdemirci@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8459-5125

GİRİŞ

Muhammed Ali es-Sâbûnî, dinî ilimler alanında elliden fazla eser vermiş bir alimdir. Bunlar arasında tefsir ile ilgili olanların ise ayrı bir yeri ve önemi vardır. O, özellikle okuyucuların ihtiyaçlarını esas alarak birden fazla tefsir eseri kaleme almıştır. Onun “Safvetü't-Tefâsîr” isimli eseri günümüz okuyucuların sıkça yararlandığı bir tefsir kaynağı olması bakımından önem arz etmektedir.

Sâbûnî, eserlerinin giriş kısmında ilim yolcuları içinde kendisini nasıl konumlandığını ve özellikle tefsir alanında çalışmalar yapmasının sebeplerine dair açıklamalarda bulunur. Sâbûnî, tefsir ilmi alanında eser ortaya koyan alimleri Allah'ın kitabına hizmet edenler olarak takdim eder. Ona göre bu alimlerin hepsi farklı açılardan Kur'an'ın anlaşılması için Allah'ın Kitab'ına hizmette bulunmuşlardır. Kimisi eserini uzunca, kimisi kısaca yazmış, bazı alimler rivayetlere ağırlık verirken diğerleri bunun yanında dirayete ağırlık vermiştir. Bu çabaların tamamı Kur'an'a hizmet çerçevesinde yapılmıştır. Ona göre bu çalışmalar ve bunlardaki farklı yaklaşımlar, birer eksiklik olmayıp birbirlerini tamamlayan unsurlardır. Dolayısıyla Sâbûnî, tarih boyunca yapılmış tefsir çalışmalarını bu bütünlük içerisinde olumlu bir çaba olarak değerlendirmektedir.¹

¹ Muhammed Ali es-Sâbûnî, Muhtasar Tefsiru İbn Kesir (Hafız İmadüddin Ebi'l-Fidâ İsmail b. Kesir), 1/7, Beyrut: Dâru'l-Kur'ani'l-Kerim, 1981.

hayatı, ilmî yönü ve çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Altı ciltten oluşan bu tahkik çalışması 1988 yılında basılmıştır.

Nehhâs, Me'âni'l-Kur'an isimli bu eserinde Kur'an'ın garîb lafızları, âyetlerin kelime ve cümle yapıları, mânaları, kıraat farklılıkları, kısaca nâsîh ve mensuh âyetlerle ahkâm âyetleri konularını ele almıştır. Bu konularla ilgili rivayet ve görüşler tartışılmış, bunlar arasında tercihler yapılmış, şiiirlerden deliller getirilmiştir.⁵¹

SONUÇ

Oldukça verimli bir yazar olan Muhammed Ali es-Sâbûnî, sadece tefsir alanında 12 eser yazmıştır. Tefsirlerinde rivayet ve dirayet metodunu başarıyla kullanmıştır. Tefsirde belagat konularına ayrı bir önem vermiş, bu konuya hemen her eserinde yer ayırmıştır. Sadece ayetlerde belagat konusunu ele aldığı müstakil eseri de vardır.

Ayrıca eserlerinin yazım planı oldukça sistematik olup dili sade ve anlaşılırdır. Bunda en önemli etken Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin okuyucu merkezli bir yazar ve alim olmasıdır. Onun amacı bilgili olabildiğince yaymak ve her seviyeden okuyucuya hitap edebilmektir. Eserlerinin ortaya çıkmasında ve eserlerin planında bu yönelim her zaman kendisini göstermektedir.

Bir ilim adamı olarak Sâbûnî'nin dikkat çeken bir diğer özelliği eserlerinde oldukça mütevazı bir dil kullanmasıdır. O, çalışmalarında büyük iddialar peşinde olmaktan ziyade kendisini geçmişteki büyük alimlerin ortaya koydukları kıymetli bilgilerin toplayıcısı olarak takdim eder. Selef ulemasını daima hayırla yad eder ve her birinin farklı yönlerden Yüce Allah'ın kitabı olan Kur'an'a samimi olarak hizmet ettiklerini hatırlatır.

KAYNAKÇA

Aydın, İsmail. "Me'âni'l-Kur'ân", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, EK-2/207-209, Ankara 2019.

Demir, İbrahim. Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu (Yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000.

⁵¹ Muhammed Eroğlu, "Nehhâs", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 32/542-543, İstanbul 2006.

- Eroğlu, Muhammed. “Nehhâs”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 32/542-543, İstanbul 2006.
- İbn Kesir, Hafız İmadüddin Ebi'l-Fidâ İsmail. Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed, Müessesetü Kurtuba, Kahire 2000.
- Karaoğlan, Arslan. “Ahkâm-ı Kur'âniyye'nin Günümüze Bakan Yönü: Konyalı Mehmed Vehi Efendi Örneği”, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2020, cilt: VII, sayı: 1, s. 324-350.
- Özel, Ahmet. Kallek, Cengiz. “Zekeriyyâ el-Ensârî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 44/212-215, İstanbul 2013.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. Et-Tibyân fi Ulûmi'l-Kur'an, Karaçi: Mektebetü'l-Büşrâ, 2011.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. Ravâiu'l-Beyân Tefsiru Âyâtî'l-Ahkâm Mine'l-Kur'an, Dimeşk: Mektebetü'l-Gazâlî, 1980.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. İcazu'l-Beyan fi Suveri'l-Kur'an, Dimeşk: Mektebetü'l-Gazâlî, 1979.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. Safvetü't-Tefâsir, Beyrut: Dâru'l-Kur'ani'l-Kerim, 1981.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. Kabes min Nûri'l-Kur'ani'l-Kerim, Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1988.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. Et-Tefsîru'l-Vâzihu'l-Müeyesser, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2007.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. El-İbdâ'u'l-Beyânî fi'l-Kur'ani'l-Azîm, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2006.
- Sâbûnî, Muhammed Ali-Salih Ahmed Rıza, Muhtasar Taberi Tefsiri (Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî), Beyrut: Dâru'l-Kur'ani'l-Kerim, 1983.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. Muhtasar Tefsiru İbn Kesir (Hafız İmadüddin Ebi'l-Fidâ İsmail b. Kesir), Beyrut: Dâru'l-Kur'ani'l-Kerim, 1981.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. Tenvîru'l-Ezhân min Tefsiri Ruhî'l-Beyân, Muhtasar Rûhu'l-Beyân Tefsiri (İsmail Hakkı Bursevi), İhtisar eden: Muhammed Ali es-Sâbûnî, İstanbul: Damla Yayınevi, 1995.
- Zekeriya el-Ensârî. Fethu'r-Rahman bi Keşfi mâ Yeltebisü fi'l-Kur'an, thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî. Beyrut: Dâru'l-Kur'ani'l-Kerim, 1983.
- Nehhâs, Ebû Ca'fer. Me'âni'l-Kur'an, thk. Muhammed Ali es-Sâbûnî. Mekke: Câmiatü Ümm'l-Kurâ, 988.
- Süyûtî, Celaleddin. Zeylü Tabakâtu'l-Huffaz li'z-Zehebî, Dimeşk, ty.

BÖLÜM 2

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ'NİN BAZI TEFSİR PROBLEMLERİNE YAKLAŞIMI

Doç. Dr. Duran Ali Yıldırım

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Tefsir Ana Bilim Dalı

dr.ali70@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3472-538X

GİRİŞ

Tefsir ilminin problemleri üzerine yapılan çalışmalar ve ortaya çıkan tartışmalar son asırda özellikle de son yıllarda oldukça artmıştır. Kur'an'ın anlaşılmasına dair oluşan sorunlar ve bu sorunlar etrafında cereyan eden tartışmalar aslında bu kadar yeni değildir. Hz Peygamber'den günümüze kadar Kur'an'ın doğru anlaşılması konusunda sorunlar yaşanmıştır. Anlaşılmaya çalışılan metin kutsal ve söylenen söz ilâhi kelâm olunca anlama problemleri de kaçınılmaz olmuştur diyebiliriz.¹

Türkiye'de tefsir disiplininin problemlerine dair ilk kapsamlı çalışmanın Prof. Dr. M. Sait Şimşek'in "Günümüz Tefsir Problemleri"² adlı eseri olduğu bilinmektedir. Tefsir ilminin problemleri üzerine ekoller bazında konuların incelendiği ve bu alanda büyük bir boşluğu dolduran bu eserin ardından Prof. Dr. Muhsin Demirci "Tefsirde Metodolojik Sorunlar"³ adlı eseri ile dikkatleri Kur'an tarihi, Kur'an ilimleri, Kur'an tefsiri ve Kur'an'ı anlama ile ilgili sorunlara çekmiştir. Prof. Dr. Mustafa

¹ Tefsir alanının problemleri hakkında geniş bilgi için bk. Hüseyin Algur, Mustafa Tunçer, "Akademisyenlerinin Gözüyle Tefsir Alanı Sorunları". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (Aralık 2020).

² Bk. M. Sait Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, (Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2016).

³ Bk. Muhsin Demirci, *Tefsirde Metodolojik Sorunlar* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2012).

Sâbûnî, Kur'an'da neshin varlığını kabul etmiş, ayet sayısı tartışmasına girmemiş, ayetin sünnet ile de neshinin bizzat gerçekleştiğini ifade etmiştir. Bu konu ile ilgili neshe taraf olanlar veya olmayanlar diye bir tartışmaya girmemiştir.

KAYNAKÇA

- Algur, Hüseyin - Tunçer, Mustafa. "Akademisyenlerinin Gözüyle Tefsir Alanı Sorunları". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49 (Aralık 2020).
- Aslan, Mehmet Selim. Klasik Dönem Fıkıh Eserlerinde Neshin İmkân ve Vukuu Meselesi, *EKEV Akademi Dergisi*, 21/72 (Güz 2017), 143-162.
- Atar, Fahrettin. *Fıkıh Usulü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1992.
- Aytekin, M. Ali. "Vasiyet Ayeti Bağlamında Sünnetin Kur'an'ı Kerim'i Neshi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 34 (2019), 85-113.
- Bulut, Halil İbrahim. "Peygamberlerin Başarısında Mûcizelerin Yeri Ve Önemi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 11/1 (2011), 65-78.
- Cassâs, Ahmed b. Ali er-Râzî. *Usulü'l-fikh el-müsemmâ bi'l-fusul fi'l-usul*, thk. Uceyl Câsim en-Neşemî. Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf, 1994.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd. *es-Sihâh tâcu'l-lüga ve sıhhu'l-arabiyye*. thk. Ahmed Abdulğafûr Attâr. 4. Baskı. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyîn, 1404/1987.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usulü*. Ankara: TDV Yayınları, 1983.
- Coşkun, İbrahim. "Din-Bilim Uzlaşısı ve Kur'an'ın Aklî Mucizeliği". *İslami Araştırmalar Dergisi* 19/4, (2006), 543-557.
- Cürcânî, Ebü'l-Hasen Muhammed b. Alî. *et-Ta'rifât*. Mısır: el-Matbaatü'l-hayriyye, 1306.
- Çakıcı, İrfan. *Şâz Kıraatler ve Tefsire Etkisi*. Konya: Gece Akademi, 2018.
- Çetin, Abdurrahman "Nesih", *TürkiyeDiyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 32/579581. İstanbul: TDV Yayınları, 2006,
- Demirci, Muhsin Tefsir. *Terimleri Sözlüğü*, 2. Bs. İstanbul: İFAV Yayınları, 2011.
- Demirci, Muhsin *Tefsirde Metodolojik Sorunlar*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2012.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usulü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2016.
- Demirci, Muhsin. *Günümüz Tefsir Problemleri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2017.

- Demir, Musa. *Safvetü't-Tefasir'de Belagat Uygulamaları*". (Şırnak, Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015)
- ed-Dihlevî, Şâh Veliyullah. *el-Fevzü'l-kebîr fî usulî't-tefsîr*, (çev. Abdullah Samet Afaracı). İstanbul: İtisâm Yayınları, 2015.
- Efendioğlu, Mehmet. "Nesih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*32/581-582. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Ekizer, Duran. "Kur'an'da Geçen "Necm/Nücûm" Kelimelerinin Analitik İncelemesi (Metin İçi Bağlam Çerçevesinde)". *Tevilat* 3/1 (2022), 95-131.
- Eren, Şadi. "*Tartışılan Ayetler (Günümüz Tefsir Problemleri ve Çözüm Önerileri)*". İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019.
- el-Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Tehzibu'l-lüga*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2001.
- el-Firuzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Ya'kub b. Muhammed. *Tenvirul mikbas min tefsir-i İbn Abbas*, Beyrut: Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2002.
- el-Firuzâbâdî, Mecdüddin Ebû Tâhir Muhammed b. Ya'kub. *el-Kâmûsu'l-muhtâ*. thk. Mektebetu Taḥkîki't-Turâs. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 2005.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed et-Tûsî. *el-Müstasfa min 'ilmi'l-usul*. Beyrut: İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, 1997.
- Gezgin, Yusuf Erdem. "Fıkıh Usulü (Tanım-Tarihçe-Literatür) *İslami İlimlere Giriş* (Ed. Mahmut Samar). İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021.
- Has, Şükrü Selim. "Klasik Fıkıh Usulünde Neshin Mahiyeti", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21 (Bahar 2006), 543-568.
- Kılıçaslan, Mustafa. "İbn Kayyim El-Cevziyye'nin Nesih Anlayışı", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 17/34 (2018): 693-712.
- İbn Âşûr, Ebû Abdillâh Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed eş-Şâzelî b. Abdilkadir b. Muhammed. *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru't- Tûnusiyye, 1974.
- İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî (ö. 541/1147). *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîr-i Kitabi'l-Azîz*, Kâhire: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmî, 1987.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî, *Mu'cemu Makâyisi'l-Lüğa*, thk. Abdusselam Harun. 1. Baskı, Beyrut: Daru'l-Cil, 1991.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1966.

- İbn Kuteybe, Abdullah b. Muslim ed-Dîneverî. *Te'vîl-u müşkîli'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007.
- İbn Manzûr, Cemaluddin Muhammed b. Mükerrerem en-Nesârî, el-İfrîkî. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâr-u Sâdır, 1990.
- Karagöz, Mustafa. *Tefsir Tarihi Yazımı ve Problemleri*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2015.
- Karataş Ali - Gördük Yunus Emre. Editörler: *Günümüz Tefsir Problemleri*. Ankara: Bilay Yayınları, 2018.
- Katâde b. Diâme b. Katâde b. Azîz, *en-Nâsîh ve'l-Mensûh*(thk. HâtimSâlih-ed-Dâmin), Müessesetü'r-Risâle, Bağdâd, 1418/1998.
- Koca, Ferhat. "Mücmel" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2006, 31/453-454.
- Karaalp, Cahit. Salât Kavramının Semantik Analizi, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (Bahar 2018), 173-212
- el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh (ö. 671/1273).*el-Câmi'u li ahkâmi'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1989.
- el-Mansûrî, Abdullah b. Muhammed. *Müşkilü'l-Kur'ani'l-Kerîm*. b.y.: Dâru İbnü'l-Cevzî, 2005.
- Marangozoğlu, İzzet. *Beyânî Tefsir Metodu*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.
- Narol, Süleyman. *Mezhebî Aidiyetin Tefsirdeki İzdüşümleri*. Ankara,: Fecr Yayınları, 2016.
- Okumuş, Mesut "Ulûmü'l-Kur'an (Kur'an İlimleri)", *Tefsir*, Editör: M. Akif Koç. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Öksüz, Abdullah Sacid "Yunus Emre'nin Şiirlerinde Fıkıh Kavramlarının Kullanımı" *Yunus Emre Araştırmaları*, (Ed. Hüseyin Muşmal- Emre Koç). Konya: Palet Yayınları, (2022), 167-192.
- Özdeş, Talip. *Kur'an ve Nesih Problemi*, 2. Baskı (Ankara: Fecr Yayınevi, 2018).
- Özdeş, Talip. "Kavramdan Teoriye Nesh Problemi", *Günümüz Tefsir Problemleri*. Ankara: Bilay Yayınları, 2018.
- Pekdoğru, Yakup. *Tasavvuf Düşüncesinde Marifet*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021.
- er-Râzî et-Taberistânî.Ebü Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Et- Tefsîru'l- Kebîr (Mefatihü'l- ğayb)*. Beyrut: Dâr-u İhyau't-Turâsî'l-Arabî, 1425.
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali. *et-Tibyân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2016/1437.

- es-Sâbûnî, Muhammed Ali. *Saffetu 'l-Tefâsîr*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, byy.
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Ravâi 'u'l-beyân tefsîr-u ayâti'l-ahkâm mine'l-Kur 'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1996.
- es-Sâlih, Subhî. *Mebâhis fi u'lûmi'l-Kur'an*, İstanbul: Desaâdet, ts.
- es-Suyutî, Celaluddin. *el-İtkân fi u'lûmi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim. Mısır: Hey'etu'l-Âmme li'l-Kitab, 1974.
- eş-Şatîbî, İbrahim b. Ebî Musa Muhammed b. İshak. *el-Muvâfakât*, çev. Mehmet Erdoğan. İstanbul: İz Yayıncılık, 1993.
- Şimşek, M. Sait. *Günümüz Tefsir Problemleri*. Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2016.
- et-Tehânevî, Muhammed b. Ali. *Keşşâfü istulâhâti'l-fünûn ve'l- 'ulûm*. İstanbul, Kahraman yayınları, 1404/1984.
- İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecciddîn Abdisselâm el-Harrânî. (öl. 728/1328)
- Türcan, Selim. *Neshin Problematik Tarihi*, 1. Baskı. Ankara: Otto Yayınevi, 2017.
- er-Râgıb el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım. *el-Müfredat fi Garibu'l Kur'an*, thk. Muhammed Seyyid Keylînî. Beyrut: Dâru'lmarife, 1992.
- er-Râgıb el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım. *Mukaddimetü Câmiî 'l-Tefâsîr ma'atefsîri'l-Fâtiha ve metâlii'l-Bakara* (thk. Ahmed Hasan Ferhat)Kuveyt: Dâru'd-Da've, 1984.
- er-Râzî, Ebû Abdillâh Ebû'l-Fazl Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî. *Mefâtihu'l-gayb, et-tefsiru'l-kebir*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- er-Râzî, Muhammed ibn Ebû Bekir. *Muhtâru's- shâh*. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1999.
- es-Sâbûnî , Muhammed Ali. *Ravâi 'u'l-Beyân fi Tefsîr-i Âyâti'l-Ahkâm*, (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1996.
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali. *et-Tibyân fi ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1437/2016.
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali. *et-Tibyân fi ulûmi'l-Kur'ân*, İstanbul: Dersaadet Yayınları, ts.
- Şâtîbî, İbrahim b. Musa b. Muhammed Ebû İshâk. *el-Muvâfakât*, çev. Mehmet Erdoğan. İstanbul: İz Yayıncılık, 1993.
- et-Tayyar, Müsâid b. Süleyman b. Nasır. *et-Tahrîr fi usûli't-tefsîr*. Cidde: Merkezü'd-Dirâsât ve'l-Ma'lûmâti'l-Kur'âniyye, 2014.

- et-Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-Beyân an te'vîl-i âyi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- Tok, Fatih. *Ebû Hanife'nin Kur'an Anlayışı* 1. Basım. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2017.
- Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ et-Teymî (ö. 209/824). *Mecâzu'l-Kur'an*, I-II, thk. Muhammed Fuad Sezgin, Mektebetü Hanci, Kahire, ts.,
- Yavuz, Yusuf Şevki. "İ'câzü'l-Kur'ân", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2000, 21/403-407.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1982.
- Yüksek, Muhammed İsa. "Mücmelin Beyanı Bağlamında Kur'ân'ınKur'ân'la Tefsirinin Bilgi Değeri". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/39 (2019), 173-198.
- Yıldırım, Duran Ali. *Tefsir ve Fıkıh Usulünün Ortak Metodolojik Problemleri* İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2021.
- Yılmaz, Hidayet. *Kur'an Yolu Tefsirinde Müşkilü'l-Kur'ân*, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Zebîdî, es-Seyyid Muhammed Murtada. *Tâcu'l-arûs, min cevâhiri'l-kâmûs*. b.y.: Matbaay-ı Hayriye, 1306.
- ez-Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. (öl. 538/1144). *el-Keşşâf an hakâik-ı gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vîl*, 4 cilt Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995/1415.
- Ebû Zehra, Muhammed. *İslâm Hukuku Metodolojisi*, çev. Abdülkadir Şener. Ankara: Fecr Yayınları, 1994.
- ez-Zerkeşî, *el-Bahru'l-muhît fi usuli'l-fikh*, thk. Ömer Süleyman el-Eşkar. Kuveyt: Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şüûni'l-İslamiyye, 1992.
- Zürkânî, Muhammed Abdülazîm. *Menâhilü'l-irfân fi ulûmi'l-Kur'an*, 2 cilt. Kahire: Dâru'l-hadîs, 2001.

BÖLÜM 3

MÜFESSİR SÂBÛNÎ'NİN MÜŞKİL AYETLERİ TELİFİNE DAİR YORUMLARI

Doç. Dr. Süleyman Pak

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri/Tefsir Anabilim Dalı,
suleyman.pak@gop.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-4440-4627

Öz

Kur'an lafız ve mana yönüyle Allah kelimidir ve bu hakikat onun her yönden muhkem bir iç bütünlüğe sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle her türlü noksanlıktan münezzehtir. Allah'ın kelamında beşer sözüne arız olan noksanlıklar bulunmaz. Ayrıca sonsuz ilmiyle her şeyi kuşatan yüce yaratıcının kelamı geçmiş-gelecek gibi süreyle kayıtlı olmadığından, kesin bilgi ile mücehhez bir yapıya sahip bulunmaktadır. Bu yüzden Kur'an nüzulünün başlangıcı ile nihayete ermesi arasında geçen uzun bir zaman diliminde mukteza-i hale uygun bir yapıda peyderpey indirilmiş, her bölüm bir öncekileri tasdik ve teyid eder bir biçimde ayetler arasında yerini almıştır. Elbette ayetler içerisinde yapısal olarak muhkem diye adlandırılan ve tek anlama gelmesi yönüyle kolayca anlaşılabilenler yanında, birden çok manayı içinde barındıran bu yüzden de okuyucuyu muhtemel anlamlardan birini tevil yoluyla tercih etmeye yönelten müteşabihler de bulunmaktadır. Bu durum bazen ayetin kendi içinde anlaşılma güçlüğü şeklinde zuhur ederken, bazen de ayetler arasında zahiren bir tearuz bulunduğu vehmine yol açmaktadır. Muhataptan kaynaklanan bu arızı durumların giderilmesi için ayetlerin yer, zaman, özne ve nesne yönüyle araştırılmasına ve ardından buradaki Allah'ın muradının tespit edil-

meye çalışılmasına ihtiyaç vardır. Buna ilave olarak ayetlerin lafız ve mana yönüyle sağlıklı anlaşılabilmesi için üzerine nazil olduğu toplumun dilinin ve örfünün de çok iyi bilinmesi gerekir. Ayetlerde lafız-mana uyumu ve sahih anlama ulaşma meselesi müfessirlerin önemle üzerinde durduğu bir husus olmuş ve bu konuda onlar ayetin diğer ayetlerle bütünlük içerisinde nasıl anlaşılacağına dair titiz bir çalışma sergilemişlerdir. Ayetlerin anlam bakımından iç bütünlüğü ve tutarlılığı konusunda hemfikir olan müfessirler, bunun nasıl anlaşılması gerektiği ile ilgili farklı yöntemler izlemişler, bu hususta cem ve telif ve nesh gibi çözüm metotları kullanmışlardır. Bu çalışma müfessir Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin müşkil ayetlerin anlaşılması hususunda yaptığı yorumların dayandığı yöntem ve yaklaşımı konu edinmekte, müfessirin ayetler arasında zahiren görülen tearuz durumlarını gidermedeki üslubu seçilen örnekler yoluyla tespit edilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca müfessirin tearuzu gidermede yaptığı açıklamaların dayandığı kaynaklar ve yaptığı tercihler yanında konuyla ilgili özgün yorumlarına da ulaşılmış olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sâbûnî, Tefsir, Müşkil, Tearuz, Cem ve Telif.

MUFASSIR SÂBÛNÎ'S COMMENTS ON RECONCILIATION OF MUSHKIL VERSES

Abstract

The Qur'an is the word of God in terms of wording and meaning, and this fact shows that it has a solid inner integrity in every aspect. For this reason, in the word of Allah, who is free from all kinds of deficiencies, there are no deficiencies that are impermissible to human words. In addition, since the word of the supreme creator, who encompasses everything with his infinite knowledge, is not registered for a time like past and future, it has a structure equipped with certain knowledge. For this reason, in a long period of time between the beginning and the end of the revelation of the Qur'an, it was revealed gradually in a structure compatible with the norms, and each chapter took its place among the verses in a way that confirms and confirms the previous ones. Of course, among the verses, there are those that are structurally called muhkam and that can be easily understood in terms of having a single meaning, but

there are also mutashabihs that contain more than one meaning, thus leading the reader to prefer one of the possible meanings through interpretation. While this situation sometimes appears in the form of difficulty in understanding the verse itself, sometimes it leads to the illusion that there is an apparent conflict between the verses. In order to eliminate these accidental situations arising from the addressee, it is necessary to research the verses in terms of place, time, subject and object, and then try to determine the will of Allah here. In addition, in order for the verses to be understood in terms of wording and meaning, it is necessary to know the language and customs of the society on which it was revealed. The issue of word-meaning harmony in the verses and the issue of reaching the authentic meaning has been an issue that the commentators put emphasis on and they have shown meticulous work on how to understand the verse in unity with other verses. Commentators, who agree on the internal integrity and consistency of the verses in terms of meaning, followed different methods about how this should be understood, and they used solution methods such as cem, copyright and abrogation. This study deals with the method and approach of the commentator Muhammad Ali es-Sabûnî on the understanding of the problematic verses, and it is tried to determine the style of the commentator in eliminating the apparent conflict between the verses through selected examples. In addition to the sources on which the explanations made by the commentator to resolve the disagreement and the choices he made, his original comments on the subject have also been reached.

Key Words: Sâbûnî, Tafsir, Müshkil, Conflict, Reconciliation.

Giriş

Müfessir Muhammed Ali Sâbûnî tefsir ilmine dair yazdığı eserlerle bu alandaki vukufiyetini göstermiş son dönem alimlerimizden biridir. Kaleme aldığı eserler her ne kadar ders amaçlı telif edilmiş olsa da bugün tefsir ilmine meraklı, Kur'an'ı anlama hususunda sade bir kaynağa ihtiyaç hisseden herkes için başvuru öncelikli eserler arasında yer almaktadır. Üslubunun ve dilinin sade ve akıcı, kolay bir şekilde anlaşılır içeriğe sahip olmasının bunda önemli bir payı bulunmaktadır.

beraber ayetle ilgili Zemahşerî'nin açıklamalarına benzer yorumlar yapmaktadır. Müfessirin tearuzu gidermede edebi sanatlardan da yararlandığı görülmekte, kıyamette insanların korkudan içki içmedikleri halde sarhoş gibi görünmelerinde benzetme bulunması gibi ayetlerdeki müşkili gideren açıklamalar yapmaktadır.

Ayetlerin lafzi yönden açıklaması bağlamında derin ve karmaşık dilbilimsel tahlillere, vecihlere dair izahlara özellikle dalmayan müfessir, daha çok bu kaidelerden çıkarılan yorumlardan birini sade bir üslup içerisinde ifade etmeyi daha faydalı bulmakta, kısa açıklamalarla anlaşılır kılmaktadır. Müşkil ifadelerde de aynı yöntemi izleyen Sâbûnî, kısa şekilde açıklamalar yapmakta, ayetlerde karşılaşılan ışkali bu yolla gidermektedir. Bu yönüyle muhatabın zihninde anlama dair kalıcı bir etki bırakmaktadır.

Sâbûnî, müşkil ayetleri açıklarken yeri geldikçe nakli ve akli delilleri kullanmakta, ayet ve hadisten nakiller yapmaktadır. Sahabe ve tabiin rivayetlerine de yer veren müfessir, burada her görüşü sıralama yerine konuya delil oluşturacak yönde bir seçime gitmektedir. Bazen bu nakilleri kaynağıyla zikrederken bazen de sadece rivayeti aktarmaktadır. Bu özellikleri itibariyle Sâbûnî'nin tefsiri bu alanda ön okumalar için sade, öz ve müfid bir eser olup tefsir kaynaklarından süzülen bir üsare mesabesinde.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2008.
- Âlûsî, Ebu Fazl Şihabüddin Mahmud. *Rûhu'l-meânî*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, ts.
- Begavî, Ebu Muhammed Hüseyin b. Mesud. *Meâlimü't-tenzîl*. Riyad: Dâru't-Tayyibe, 1411.
- Beyzâvî, Nâsirüddin Ebu Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vil*. Beyrut:Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, ts.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail. *el-Edebü'l-müfred*. Kahire: el-Matbaatü's-Selefiyye, 1375.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. Dımaşk: Dâru'lbn Kesîr, 2002.
- Cevzî, Ebu Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1983

- Ebu Hayyan Endülüsî, Muhammed b. Yusuf. *el-Bahru'l-muhît*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Ebussuûd b. Muhammed İmâdî. *Tefsîru Ebi's-Suûd (İrşâdül'-alki's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kitâbi'l-kerîm)*. Riyad: Mektebetü'r-Riyâdî'l-Hadîse, ts.
- Elik, Hasan-Coşkun, Muhammed. *Tevhid Mesajı*, (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, 2020.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*: Tunus: Dâru Tûnsiyye, 1984.
- İbn Atiyye, Ebu Muhammed Abdülhak b. Gâlib Endülüsî. *el-Muharraru'l-vecîzfi tefsîri kitâbi'l-azîz*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Ebi Hâtim, Abdurrahman b. Muhammed b. İdris Razi. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*. Mekke: Mektebetü Nezâr Mustafa el-Bâz, 1997.
- İbn Kûteybey, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim Dineverî. *Te'vilü müşkili'l-Kur'an*, (el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- İzzüddin Abdulaziz b. Abdusselam. *Fevâid fi müşkili'l-Kur'an*. Cidde, Dâru's-Şurûk, 1982. Matürîdî, Ebu Mansur
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu*. Ankara: DİB Yayınları, 2007
- Kirmânî, Mahamud b. Hamza. *Garâibü't-tefsîr ve acâibü't-te'vil*. Cidde: Dâru'l-Kible li's-Sıkâfeti'l-İslâmiyye, 1983.
- Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebubekir. *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'an*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006.
- Mâtürîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed. *Te'vilâtü'l-Kur'an*. İstanbul: Dâru'l-Mîzân, 2008.
- Mâverdî, Ebu Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb. *en-Nüket ve'l-uyûn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Mevdudî. *Tefhimu'l-Kur'an*. çev. Muhammed Han Kayanî. İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.
- Muhammed Abduh-Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-hakîm (Menar)*. Kahire: Dâru'l-Menâr, 1947.
- Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret yayınları, 1997.
- Mukatil b. Süleyman. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. Beyrut: Müessesetü't-Tarîhi'l-Arabî, 2002.
- Mekkî b. Ebu Talib, Ebu Muhammed Kaysî. *Tefsîru'l-hidâye ilâ bulûği'n-nihâye*. Câmiatü's-Şârîka, 2008.
- Müslim, Ebu Hüseyin Müslim b. Haccâc. *Sahîhu Müslim*. Riyad: Dâru Taybe, 2006.

- Pak, Süleyman. *Kur'an'ı anlamada Bir Yöntem: Müşkilü'l-Kur'an İlmi*. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları, 2019.
- Pak, Süleyman. "Kur'an'da Hz. Peygamber'in Günah İşleme İmkânı (Nisa Suresi 105-107. Ayetler Örneği)" *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (32) (2017), 641-669.
- Pak, Süleyman. "Ayetlerarası Anlam Bütünlüğü Bağlamında Her Ferdin Cehenneme Uğrayacağı Meselesine Dair Bir Değerlendirme (Meryem 71. Ayet Örneğinde)", *Tafsir Dergisi* 2/1 (Mayıs 2022), 105-123.
- Râzî, Fahreddin. *Tefsîru'-Fahri'r-Râzî(et-Tefsîru'l-kebîr)*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-tefâsîr*. Beyrut: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1981.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *et-Tibyân fi ulûmi'l-Kur'ân*. İstanbul: Mektebetü Yâsîn, 2010.
- Semerkandi, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim. *Bahru'l-ulûm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Suyûtî, Celaleddin. *ed-Dürü'l-mensûrfi't-tefsîr bi'l-me'sûr*. Kahire: Merkezü Hicr li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye, 2003.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Fethu'l-kadîr*, ts.
- Şinkîtî, Muhammed Emîn b. Muhammed Muhtâr b. Abdulkâdir Cekenî. *Advâu'l-beyân fi idâhi'l-Kurân bi'l-Kurân*. Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevâid, 1426.
- Şinkîtî, Muhammed Emîn b. Muhammed Muhtâr b. Abdulkâdir Cekenî. *Def'u ihâmi'l-izdırâb an âyâti'l-kitâb*. Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevâid, 1426.
- Şimşek, M. Sait. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kurân*. Kahire: Dâru Hicr, 2001.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, ts.
- Zeccâc, Ebu İshak İbrahim b. Serrî. *Meâni'l-Kur'ân ve i'râbuh*. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1988.
- Zemahşerî, Cârullah Ebu Kâsım Mahmud b. Ömer. *el-Keşşâf an hakâkiki gavâmizi't-tenzil ve uyûni'l-ekâvil fi vücûh'te'te'vil*. Riyad: Mekyebetü'l-Ubeykân, 1998.

BÖLÜM 4

SÂBÛNÎ'YE GÖRE KUR'ÂN'IN KIRAATİ VE ONUNLA ANLAM İLİŞKİSİ

Doç. Dr. Mustafa Cora

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslâmi İlimler Fakültesi,

Tefsir Anabilim Dalı

mustafa_cora@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6694-2103

GİRİŞ

Kur'ân'dan kıraat vecihlerine bağlı olarak bazı kelimelerin kıraatinde ve telaffuzunda farklılıklar olabilmektedir. Bunlar Arap dilinin farklı lehçeleri ve özellikle edebî zenginlikleri ile alâkalı yansımalar olarak oluşan veya ortaya çıkan hususlar şeklinde mütalaa edilebilir. Bunların Kur'ân'ın gönderiliş gayesine ve muhtevasına uygun olarak anlaşılmasına matuf önemli ölçüde katkıda bulunabilme niteliğine ve potansiye-line sahip oldukları görülür.

Kıraatler, Kur'ân'ı daha iyi anlayabilmek, açıklayabilmek veya bu konuda oluşan bazı ihtilafları oldukça açıklığa/çözümüne kavuşturabilmek için müfessirlerin başvurduğu önemli alanlardan biridir. Nitekim kıraatlerden Kur'âniyet vasıflı olduğu kabul edilenler, Kur'ân tefsirine önemli ölçüde katkı sağlar. Bu bağlamda Kur'ân okuma yollarından biri olan kıraat (kıraatler), imamlardan her birinin Kur'ân'ı okumada diğerine/diğerlerine muhâlif olarak tuttuğu yol/yollar¹ olarak ifade edilebilir.

Her müfessirin tefsir konusunda veya bazı hususlarda kendine özgü farklı yaklaşımları, öncelik verdiği farklı yöntemleri olabilir ve diğer-

¹ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Tibyân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, el-Mektebtü'l-Asriyye (Beyrut: 1437/2016), s. 229.

izler. Neticede o, kıraatleri çalışmalarına dahil etmiş olup hem Kur'ân'ı anlayanları anlamaya gayret etmiş hem de anlam bakımından kıraatlerden yararlanarak önceki müelliflerden tercihler ve sentezler yapmak suretiyle onu (ve ahkâm âyetlerini) tefsir etmiştir. Bu bağlamda kıraatlerin de dahil edildiği, onlardan da yararlanıldığı ve bu şekilde faydalı bir tefsir çalışmasının yapıldığı kanaatini taşımaktayız.

KAYNAKÇA

Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyan Kur'ân Meâli ve Tefsiri*, (trc. Ömer Çelik, Mustafa Çiçekler ve dğr.), İstanbul: Erkam Yay., 2009.

el-İsmail, Muhammed b. İsmail, *İlmu'l-Kıraat*, Mektebetu Tevbe, Riyad: 2000.

Sâbûnî, Muhammed Ali, es-Sâbûnî, *Safvetu't-Tefâsir*, Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, Beyrut:1981/1402.

....., *Îcâzu'l-Beyan fî Suveril'l-Kur'ân*, Mektebtu'l-Gazâlî, Dimeşk: 1399/1979.

en-Nehhâs, Ebû Ca'fer, *Meâni'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (thk. Muhammed Ali es Sâbûnî), Mekke:1408/1988.

....., *Ravâiu'l-Beyân fî Tefsîri Âyâti'l-Ahkâm mine'l-Kur'ân*, Mektebtu'l-Asriyye, Beyrut:1427/2005.

....., *Ravâiu'l-Beyân fî Tefsîri Âyâti'l-Ahkâm mine'l-Kur'ân*, Mektebtu'l-Gazâlî, Dimeşk:1400/1980.

....., *Safvetu't-Tefâsir*; (trc. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz), İstanbul: 2021.

....., *Tibyân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, el-Mektebtu'l-Asriyye, Beyrut: 1437/2016.

BÖLÜM 5

MUHAMMED ALİ ES-SABÛNÎ VE “RAVÂIU’L-BEYÂN” ADLI AHKÂM TEFSİRİNDEKİ METODU

Prof. Dr. Mehmet Soysaldı

NEVÜ İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri bölüm başkanı.

msoysaldi@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7611-9935

GİRİŞ

Muhammed Ali es-Sâbûnî asrımızda yetişmiş olan en meşhur ehl-i sünnet âlimlerinden biridir. Hayatını ilme ve İslâm’a hizmete adanmıştır. Birbirinden değerli çok sayıda eser kaleme almış, okumuş, okutmuş ve birçok öğrenci yetiştirmiştir. Muhammed Ali es-Sâbûnî, tefsir, hadis ve İslâm hukuku gibi çeşitli İslâmî ilimlerde birbirinden değerli birçok eser telif etmiştir. Bu telif ettiği eserler İslâm âleminde kabul görmüş ve beğeniyle okunmaktadır. es-Sâbûnî’nin özellikle tefsir sahasında yazmış olduğu eserleri daha yoğundur. Tefsir sahasında yazdığı muhteşem eserlerden biri de “*Ravâiu’l-beyân tefsiru âyâti’l-ahkâm mine’l-Kur’ân*” adlı iki ciltten meydana gelen ahkâm tefsiridir.

Bu araştırmamızda önce M. Ali es-Sâbûnî’nin hayatı, hocaları, ilmî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi vereceğiz. Daha sonra da “*Ravâiu’l-beyân tefsiru âyâti’l-ahkâm mine’l-Kur’ân*” adlı ahkâm tefsirindeki metodunu Bakara sûresindeki faizle ilgili 275-281. âyetleri örnek verecek açıklamaya çalışacağız.

1. MUHAMMED ALİ ES-SABÛNÎ, HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Doğumu ve Ailesi

Muhammed Ali es-Sabûnî 1930 yılında Suriye’nin Halep şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Şeyh Muhammed Cemil’dir. Babası fıkıh ve

KAYNAKÇA

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eşas es-Sicistânî, (öl. 275/889), *Sünenü Ebî Dâvud*, İstanbul: Çağrı Yay., 1981.

<http://www.odabasham.net/تراجم/002411-الشيخ-العالم-المفسر-محمد-علي-الصابوني>
(Erişim: 30.03.2022)

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, çev. Hayrettin Karaman vd., Ankara: TDV Yay., 2005.

Sabûnî, Muhammed Ali, *et-Tefsiru'l-vadîhu'l-müyesser*, Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, 1434/2013.

....., *Safvetü'l-tefâsîr (Tefsirlerin Özü)*, Trc. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1992.

....., Muhammed Ali, *Ravâiu'l-beyân tefsiru ayâti'l-ahkâm mine'l-Kur'ân*, Dimeşk: Mektebetü'l-Gazalî, 1400/1980.

BÖLÜM 6

SÂBÛNÎ'NİN *RAVÂIU'L-BEYÂN TEFŚÎRU* *ÂYÂTÎ'L-AHKÂM* ADLI ESERİNDE KIRAATLER

Dr. Öğr. Üyesi Nazife Vildan Güloğlu

Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi/Temel İslam Bilimleri Bölümü
nguloglu@kastamonu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-7126-7691

Öz

Muhammed Ali es-Sâbûnî 20. asırda yetişen mümtaz âlimlerden biridir. Suriye vilayetlerinin ilim ve âlimleri ile şöhret bulmuş Halep şehrinde, ilim ehli olan bir aile içerisinde dünyaya gelmiştir. Babası Muhammed Cemîl gerek dil gerekse din ilimlerinde iyi yetişmiş, özellikle de fıkıh ve ferâiz alanlarında yetkin bir kimseydi. Bu ailevî miras, Sâbûnî'nin ilmî kişiliğine etki etmiş olmalı ki o da hayatını ilmî çalışmalara vakfederek geçirmiştir. Onun çalışmalarını ders ve konferansları ile bizzat insanlar arasına girerek sahada sunduğu faaliyetler, tahkik-ih-tisar çalışmaları ve telif eserler olarak ifade etmek mümkündür. Özellikle müellefatı, sade ve anlaşılır üslubuyla Arap olan olmayan herkese hitap eden takdire şayan eserlerdir. Müellifin kitaplarında kadim geleneğin verilerini ustalıklı harmanlayıp özetlediği ve bu zamanın gereklerine uygun bir yapıyla takdim ettiği görülmektedir. Bu minval üzere *Safvetü't-tefsîr*, *et-Tefsîru'l-vâdîh el-müeyesser* ve *Kabesün min nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm* gibi âyetleri ele alış usulleriyle farklılaşan tefsirleri bulunmaktadır. Bunlardan *Ravâiu'l-beyân tefsîru âyâti'l-ahkâm* adlı eseri, sadece ahkâm âyetlerini ele alması yanında özellikle kıraat vecihlerini ve bunlara göre oluşun mana farklılıklarını beyan

etmesi yönüyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Bu çalışmada müellifin zikri geçen eserinde kıraatlerin yeri ve tefsire katkısı ele alınacaktır.

Anahtar Kavramlar: Kur'an, Tefsir, Kıraat, Sâbûnî, *Ravâiu 'l-beyân*.

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm, indirildiği ilk günden itibaren anlaşılma çabalarına konu olmuş bir kitaptır. Onu, başta Hz. Peygamber olmak üzere derin bir ibadet vecdiyle okuyan müslümanlar onun anlaşılmasının gerekliliğine de inanmışlar ve bu uğurda çalışmalar yapmışlardır. İslâm tarihi, bu yönde gösterilen gayretlerin ürünleriyle doludur.

Her asırda olduğu gibi günümüzde de ilahî mesajların doğru şekilde anlaşılıp anlatılmasına büyük ihtiyaç vardır. İşte son yüzyılda yaşamış ve yayımlanmış kitaplarında “Kitap ve sünnetin hizmetkârı” ifadesiyle takdim edilen Muhammed Ali es-Sâbûnî de hayatını bu uğurda vakfetmiş önemli bir İslâm âlimidir. Onun Kitap ve sünnete hizmet için ortaya koyduğu çalışmalar, ders ve konferansları ile bizzat insanlar arasına girerek sahada sunduğu faaliyetler, tahkik-ihtisar çalışmaları ve telif eserler olmak üzere üç grupta mütalaa edilebilir. Sâbûnî'nin müellefatı, sade ve anlaşılır üslubuyla Arap olan olmayan herkese hitap eden, bu açıdan da özellikle Türkiye'de çokça okunan ve okutulan eserler olmuşlardır. *Safvetü 't-tefâsir*; şu anda çeşitli görevlerde bulunan tefsir neslinin yetişme çağlarında Arapça olarak zevk alıp okuduğu bir tefsirdi, dense mübalağa olmamalıdır.

Müellifin kitaplarında kadim geleneğin verilerini ustalıkla harmanlayıp özetlerken ve onları bu zamanın gereklerine uygun bir yapıyla takdim ederken Ehl-i sünnet çizgisinden sapmadığı görülmektedir. Bu minval üzere o; *Safvetü 't-tefâsir, et-Tefsîru 'l-vâdih el-müeyesser, Kabesün min nûri 'l-Kur 'âni 'l-Kerîm* ve *Ravâiu 'l-beyân tefsîru âyâti 'l-ahkâm* gibi âyetleri ele alış usulleriyle farklılaşan tefsirler kaleme almıştır.

Bu çalışmada Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin *Ravâiu 'l-beyân tefsîru âyâti 'l-ahkâm* adlı tefsirinde kıraatlerin yeri, bu eserde kıraatlere ne oranda ve nasıl başvurulduğu incelenecektir. Literatürde müellifin tefsirleri ve onlarda kullandığı metotlarla ilgili çalışmalar bulunmak-

Sâbûnî'nin *Ravâiu'l-beyân*'nda genel itibariyle cumhur kıraatini tercih eden bir anlatım tarzı sergilediği görülmektedir. Cumhur olarak da kırâat-i seb'â imamlarının sayısal çoğunluğunu kastettiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bir yerde cumhur ifadesini, İbnü'l-Cevzî'nin hilafına Fâtîha sûresindeki kelimeyi “مَالِكٍ” şeklinde okuyanlar için kullanması, cumhur tabirini kendi tercihleri doğrultusunda beyan ettiği izlenimi vermektedir. Ancak cumhur kelimesini, genel itibariyle nakilde bulunduğu müfessirler gibi kullandığı anlaşılmaktadır. Müellifin kıraat vecihlerini naklederken çoğunlukla cumhur dışındaki kıraat sahiplerinin isimlerini zikrettiği müşahede edilmektedir. Bazen gerek kırâat-i seb'â veya aşere imamlarının gerekse onların dışındaki kimselerin kıraatlerini zikrederken “قَرَى” lafzını kullanmıştır. Sahâbe kıraatlerini onların isimlerini zikredererek vermiştir. Bazı yerlerde birden fazla sahâbîye nispet edilen bir kıraatî onlardan sadece birine izafe ile beyan ettiği de olmuştur.

Ravâiu'l-beyân tefsîru âyâti'l-ahkâm adlı eser, konu edilen ahkâm âyetlerinde geçen kıraat farklılıklarını derdi toplu bir şekilde beyan ederken onların manaya etkileri hususuna dikkat edilmesi gerektiğini bir kez daha gündeme getirmiş gözükmektedir. Neticede kıraat farklılıklarının, özellikle manaya etkileri açısından tefsir çalışmalarına katkısı bir çalışmayla daha ortaya konulmuş olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akberî, Ebü'l-Bekâ Abdullah b. el-Hasen. *İmlâü mâ menne bihi'r-Rahmân min vücûhi'l-i 'râb ve'l-kırâât fi cemî'i'l-Kur'ân*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Ebü Hayyân, Muhammed b. Yûsuf el-Endelüsî. *el-Bahrü'l-muhît*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd vd. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413/1993.
- Ferrâ, Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî. *Me'âni'l-Kur'ân*. nşr. İbrâhîm Şemsüddîn. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1433/2002.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali el-Bağdâdî. *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*. nşr. M. Züheyr eş-Şâviş. 9 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 3. Basım, 1404/1984.
- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf. *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*. thk. Ali Muhammed ed-Dabbâ'. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1427/2006.

- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed. *Müncidü'l-mukriîn ve mürcidü't-tâlibîn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/1999.
- İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım. *el-Beyân fî garîb-i i'râbi'l-Kur'ân*. thk. Tâhâ Abdülhamîd Tâhâ. 2 Cilt. Kahire: el-Heyetü'l-Mısıriyyetü'l-âmmetü li'l-kitâb, 1400/1980.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin vd. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006.
- Muhammed Ali es-Sâbûnî. *et-Tibyân fî ulûmi'l-Kur'ân*, İstanbul: Dersaadet, tarih yok, 219-225.
- Râzî, Ebü'l-Fazl. *Meâni'l-ahrufi's-seb'a*. thk. Hasan Ziyâeddîn İtr. Dımaşk: Dâru'n-Nevâdir, 1433/2012.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Ravâiu'l-beyân tefsîru âyâti'l-ahkâm*. Dımeşk: Müessesetü Menâhili'l-İrfân, 3. Basım, 1400/1980.
- Süyûtî, Celâleddin. *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Şuayb Arnaût, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 1429/2008.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 1422/2001.
- Altıkulaç, Tayyar. "Sûsî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 08 Nisan 2022 <https://islamansiklopedisi.org.tr/susi> (08.04.2022).
- İbn Mihrân, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Mihrân en-Nîsâbûrî. *el-Gâye fî'l-kurâ'âti'l-aşr*. nşr. Muhammed Gıyâs el-Canbâz, Riyad: Dâru's-Şevâf, 1411/1990.
- Tabersî, Ebû Alî Emînüddîn el-Fazl b. el-Hasen. *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ulûm, 1427/2006.
- Yıldız, Süleyman. "Zürkânî, Menâhilü'l-'irfân Adlı Eserinin Kiraat İlmi Açısından Değerlendirilmesi". *Ulûmu'l-Kur'ân Kaynaklarında Kiraat İlmi*, ed. Yaşar Akaslan. 155-181. Ankara: İlâhiyât, 2019.
- Zürkânî, Muhammed. *Menâhilü'l-'irfân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1429/2008.

BÖLÜM 7

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ'NİN *REVÂ'İ'U'L-BEYÂN* TEFSİRİNDEKİ TERCİH YÖNTEMİ

Doç. Dr. Esat Özcan

Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
esatozcan75@gmail.com, esatozcan@siirt.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-0974-8325

GİRİŞ

Allah Teâlâ'nın son hitabı, dinin evrensel kitabı Kur'ân-ı Kerîm, insanın ihtiyaç duyduğu iman, amel ve ahlakla ilgili bütün konuları içermekte, çoğu zaman genel ilkeler olmak üzere gerekli bilgilere yer vermektedir. Bu da ilk günden itibaren Müslümanların her konuda ona başvurmasına vesile olmuştur. İman ve ahlak konuları zaman ve zemine göre değişmekte, dolayısıyla bu konulardaki ayetlerin farklı tefsirlerine fazla ihtiyaç duyulmamaktadır. Amelle ilgili kurallar ise zaman ve zemine göre değişebilmekte, bir zaman ve zemine ait bir hüküm başka bir durum için uygun olmayabilmektedir. Bunun için Kur'ân'da bu konuda genellikle temel ilkeler belirlenmiş, gerisi Hz. Peygamber ve sonraki âlimlere bırakılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber, kendisine iletilen sorunları çözmüş ve soruları cevaplandırmıştır. Hz. Peygamber, bu soru ve sorunların bir kısmını Kur'ân'ın ayetlerinden yola çıkarak çözmüş, bir kısmını ise Kur'ân'ın temel ilkelerine bağlı kalarak içtihat yolu ile halletmiştir. Hz. Peygamber, Müslümanların kendisinden sonra aynı metodu benimsemelerini salık vermiş ve hata etseler bile sevap kazanacaklarını söyleyerek bu hususta onları teşvik etmiştir. Bu da ilk günden itibaren Müslümanların daha fazla ahkâm ayetlerine yoğunlaşmalarını sağlamıştır. Sahabe ve onlardan sonra tâbiîn ve diğer âlimler, kendilerine intikal eden soru ve

ren ve eserler yazan Sâbûnî, kütüphane çalışması süresince bazı kitapları tahkik etmiştir. Hakkı açıkça söylemeye devam eden ve doğru bildiğini açıkça belirtmekten çekinmeyen müfessirin bu özelliği, Suudi Arabistan'da barınmasını imkânsız hale getirmiştir. Sâbûnî, bunun üzerine Türkiye'ye yerleşmiş ve vefatına kadar bu ülkede yaşamıştır.

Sâbûnî, değişik alanlarda birçok eser telif etmiştir. Bu eserlerden biri de Ahkâm tefsiri çerçevesinde kaleme aldığı ve *Revâ'i'ü'l-beyân fi tefsiri âyâti'l-ahkâm mine'l-Kur'ân* olarak isimlendirdiği eseridir. Bu eserinde, ahkâm ayetleri tefsiri çerçevesinde fıkıh mezheplerinin görüşlerini serdeden Sâbûnî, tercihlerini mezhep taassubu çerçevesinde yapmamış, aksine hangi mezhebin görüşü olursa olsun deliller açısından doğru bulunduğu görüşleri tercih etmiştir.

Sâbûnî tercihlerini Kur'ân'a, sünnete, icmâya, kıyasa vb. delillere göre yapmıştır. Müfessir tercih yaparken sadece bir delille yetinmemiş, bulunduğu diğer delilleri de sunmuştur. Zaman zaman herhangi bir görüşü tercih etmeyen müfessir, çoğu zaman tercihini açıkça değil, mezheplerin delillerini değerlendirirken ortaya koymuş, kimi zaman görüşleri uzlaştırma yolunu seçmiştir. Genellikle açık bir şekilde tercihini ortaya koyan müfessir, bazen karar verememiş ve tercih ettiği görüşü net olarak belirtmemiştir.

Eserde ayetlerden hükümler istinbât etmek dışında ele alınan ayetlerden bazı incelikler/nükteler çıkarılmıştır. Müfessirin mezhep taassubu yapmaması, bütün görüşlere yer vermesi ve delillere göre tercih yapması eserin artı yönünü ortaya koyarken, klasik eserlerdeki bilgilerle yetinmesi, bilimsel bilgilere ve asrın teknik imkânlarına başvurmaması eserin eksik yönünü oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, Mehmet Emin. *Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin "Kabusun Min Nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm" Tefsirinde Ehli Kitab'a Eleştiriler*. Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnâût vd. 45 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Akoğlan, Mürşide. *Muhammed Ali es-Sâbuni'in Safvetü't-Tefasir Adlı Eserinde Yahudilik*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir 'Atâ. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Basım, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. thk. Muhammed Züheyr b. Nasırunnasır. 9 Cilt. b.y.: Dâru Tavkî'n-Necât, 1422/2001-2002.
- Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed. *el-Fıkh 'ala'l-mezâhibi'l-erba'a*. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 2003.
- Çetin, Metin. *Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin "Revâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm Mine'l-Kur'an" Tefsiri Bağlamında Ahzâb Suresindeki Hükümlerin Mukayeseli İncelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Demir, İbrahim. *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Demir, Musa. *Safvetü'l-Tefâsîr'de Belâgat Uygulamaları*. Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnâût - Muhammed Kâmil Karabelli. 7 Cilt. b.y.: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Ebû 'Ubeyd, Kasım b. Sellâm. *en-Nâsîh ve'l-mensûh*. thk. Muhammed Salih el-Mudeyfir. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2. Basım, 1997.
- Gökçe, Rabia. "Muhammed 'Ali es-Sâbûnî (30 Recep 1348-6 Şaban 1442/1 Ocak 1930-19 Mart 2021)". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 20/1 (2022), 185-194.
- İbn 'Âşûr, Muhammed Tahir b. Muhammed. *Makâsîdüş-Şerî'ati'l-İslâmiyye*. thk. Muhammed el-Habîb İbnü'l-Hoca. 3 Cilt. Katar: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şüûni'l-İslâmiyye, 2004.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed el-Makdisî. *el-Muğnî*. thk. Tâhâ ez-Zeynî vd. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1968.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. b.y.: Dâru İhyâ'i'l-Kütübi'l-'Arabîyye, ts.
- İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdülhalim. *Şerhu 'Umdetü'l-Fıkh*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 3. Basım, 2019.
- İbnü'l-'Arabî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah. *Ahkâmü'l-Kur'an*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Karakuş, Abdulkadir. *İbadet Esaslarıyla İlgili Kur'an Kavramları*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2021.
- Karakuş, Abdulkadir. "İmam Mâtürîdî'nin Nesh Anlayışı". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (Aralık 2018), 83-113.

- Karaoğlan, Arslan. *Konyalı Mehmed Vehbi Efendi'nin "Ahkâm-ı Kur'âniye" ve Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin "Revâiul-Beyan" Adlı Eserinin Mukayesesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Kılınç, Hatice. *Muhammed Ali Sâbûnî'nin et-Tibyân Adlı Eserinin Kur'an İlimleri Açısından İncelenmesi*. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrahim Eттаfeyyîş. 20 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964.
- Mâtürîdî, Muhammed b. Muhammed. *Te'vilâtü Ehli's-sünne*. thk. Mecdî Bâslûm. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005.
- Müslim b. Haccâc en-Nisâbü'rî. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ'î't-Türâsî'l-'Arabî, ts.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. 9 Cilt. Halep: Mektebetü'l-Metbû'âtî'l-İslâmiyye, 1986.
- Özüçalışır, Abdullah. *Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin "Safvetü't-tefâsir" Adlı Tefsirinde Beyan, Meani ve Bedi' -Fatiha ve Bakara Süreleri-*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Revâ'i'u'l-beyân fî tefsiri âyâtî'l-ahkâm mine'l-Kur'an*. 2 Cilt. Dımaşk: Mektebetü'l-Gazâlî, 3. Basım, 1980.
- Şâfi'î, Muhammed b. İdris. *er-Risâle*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. b.y.: Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdih, 1938.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*. thk. Mahmud Muhammed Şâkir. 24 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa. *es-Sünen*. thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Turan, Maşallah. "Gayb İlminin Yorumlanmasındaki Tutarsızlıklar Muhammed Ali Sâbûnî Örneği". *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 8/1 (Nisan-2016), 130-153.
- Yolcu, Mehmet - Tokay, Ayşe. "Muhammed Ali es-Sâbûnî'ye Yöneltilen Tenkitlerin Değerlendirilmesi". *İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlâkı*. ed. Mahsum AYTEPE - Teceli Karasu. 79-98. İstanbul: Ensar Yayınları, 2019.
- Zerkeşî, Muhammed b. Abdullah. *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'an*. thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim. 4 Cilt. b.y.: Dâru İhyâ'î'l-Kütübî'l-'Arabiyye, 1957.

BÖLÜM 8

“SÂBÛNÎ’NİN REVÂIU’L-BEYÂN” ADLI TEFSİRİ BAĞLAMINDA İSTİÂZE VE BESMELE

Öğr. Gör. Dr. Hasan Hüseyin Havuz

Afyon Kocatepe Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
havuz4520.hh@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4388-9383

GİRİŞ

Müfessir Sâbûnî, okuyarak tanıştığım ilk müfessir olup baştan sona okuduğum ilk tefsir de *Safvetü’l-Tefâsir* adlı tefsiridir. Bu tefsiri 2012-2015 yılları arasında medrese tahsili görmüş emekli İHL Meslek Dersleri Öğretmeni Süleyman Mintaş hoca ile üç yıllık bir sürede ders olarak okudum. Bu sebeple Sâbûnî ve tefsirinin Kur’ân talebeliğimde önemli bir yeri vardır.

Son dönem alimi olan ve uzun dönem ülkemizde ikamet edip 2021 yılında vefat eden Muhammed Ali es-Sâbûnî¹ özellikle tefsir ilminde çalışmalarıyla tanınan bir müfessir olup tefsirin bir şubesi olan *Ahkâmü’l-Kur’ân* alanında da *Ravâiu’l-Beyân Tefsîru Âyâti’l-Ahkâm mine’l-Kur’ân* adlı eseri bulunmaktadır. Bu eser *Ahkâm Tefsîri* adıyla Türkçe’ye tercüme edilmiştir.² Müfessir bu eserde ahkama dair ayetleri ders ders, Fatiha sûresi başta olmak üzere ayetin lafzî, icmâlî anlamlarını, nüzûl sebeplerini, önceki ayetlerle münasebetini, ayetin tefsirindeki incelikleri, ayetteki şer’î hükümler ve bunların fıkıh mezheplerindeki delillerini açıklamıştır. Fatiha sûresinde her ne kadar fikhî hüküm

¹ TRT Haber, 17 Ağustos 2022.

² Muhammed Ali Sâbûnî, *Ahkâm Tefsîri*, çev. Mazhar Taşkesenlioğlu (İstanbul: Şâmil Yayınevi, 2011).

KAYNAKÇA

- Akpınar, Ali. ” İşârî Tefsir ve Kuşeyrî (ö. 465/1072)’nin Besmele Tefsiri”. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. 3/9, (2002), 53-92.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*. 12 Cilt. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.
- Aydemir, Abdullah. “Besmele”. *Diyanet İlmî Dergi [Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi]*. 10/106, 107, (1973), 82-8.
- Beyhakî, Ebû Bekr (ö. 458/1066). *Şuabü’l-İmân*. thk. Abdülali Abdülhamid Hâmîd. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 2003.
- Candan, Abdurrahman. *Fukahâ’in Kur’an Tasavvuru*. İstanbul: Düşün Yayınları, 2012.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî (ö. 370/981). *Ahkâmü’l-Kur’an*. thk. Muhammed es-Sâdık el-Kamhâvî. Beyrut: Müessesetü’t-Türâsî’l-Arabî, 1992.
- Çelîkcan, Hüseyin. “Hacı Bektaş Veli’nin Besmele Tefsiri”. *Hacı Bektaş Veli: G. Ü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, 2/26, (1995), 39, 40.
- Dânî, Ebû Amr ed-Dânî (ö. 444/1053). *el-Beyân fî Addi’l-Âyi’l-Kur’an*. thk. Ganim Kaddûri el-Hamed. Kuveyt: Külliyyetü’s-Şaria, 1994.
- Demirci, Muhsin. “İstiâze”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 23/318-319. İSAM Yayınları, 2001.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır (1878-1942). *Hak Dini Kur’an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.
- Gür, Süleyman. “Osmanlı Tefsir Geleneğinde Besmele Risaleleri Literatürü”. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 12 (2018), 405-477.
- Herrâsî, İkiyâ (ö. 504/1110). *Ahkâmü’l-Kur’an*. thk. Cemâatün mine’l-Ulemâ’. Beyrut: Dâru’-Kütübi’l-İlmiyye, 1983.
- İbn Necâh, Ebû Dâvûd Süleyman (ö. 496/1103). *Muhtasaru’t-Tebyîn li Hecâi’t-Tenzil*. thk. Ahmed b. Muammer Şarşâl. Riyad: Mecmeu Melik Fahd, 2002.
- İbnü’l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah (ö. 543/1148). *Ahkâmü’l-Kur’an*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ. Dâru’-Kütübi’l-İlmiyye, 3. Basım, 2003.
- İbnü’l-Cezerî, Muhammed b. Alî b. Yûsuf (ö. 833/1429). *en-Neşr fi’l-Kıraati’l-Aşr*. thk. Ali ed-Dabbâ’. y.y.: el-Matbaatü’t-Ticariyyetü’l-Kübrâ, t.y.
- İbrahim Musa, Abdürrezzak Ali. *Mürşidü’l-Hallân ilâ Ma’rifeti Addi Âyi’l-Kur’an*. Beyrut: Mektebetü’l-Asriyye, 1989.

- Kâdî, Abdülfettah (ö. 1403). *el-Vâfi fî Şerhi'ş-Şâtubiyye*. Kahire: Dâru's-Selâm, 14. Basım, 2019.
- Kahraman, Ferruh. "Besmele ile Fâtiha Arasındaki Münâsebet". *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 13/1, (2013), 53-66.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Kaya, Mehmet. "Tefsir Ekolleri Perspektifinden Kur'an'ın Çok Boyutlu Yorumu: Besmele Örneği". *Hitit Üniversitesi (Gazi Üniversitesi) Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi XIV/27* (2015), 83-116.
- Keskin, Hasan. "Âyetlerin Sayısı Hakkındaki İhtilaf Nedenleri". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 13/2* (2009), 49-67-67.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (ö. 671/1273). *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed el-Berduni, İbrâhim el-İtfiyyîş. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 2. Basım, t.y.
- Mekkî, Ebî Tâlib el-Kaysî (ö. 437/1045). *Kitabü'l-Keşf an Vucûhi'l-Kıraati's-Seb'*. thk. Muhyiddin Ramazan. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, 1984.
- Muhammed Emin Efendi (ö. 1859). *Umdetü'l-Hullân fî İzâhi Zübdeti'l-İrfân*. thk. Muhammed Çaba. İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2021.
- Nüveyrî, Muhibbüddîn (ö. 857/1453). *Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009.
- Özel, Mustafa. "Mustafa Midhat Paşa'nın Besmele ve Fâtiha Tefsiri", *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 3/2, (2003), 269-272.
- Sâbûnî, Muhammed Ali (ö. 2021). *Ahkam Tefsiri*. çev. Mazhar Taşkesenlioğlu. İsosko: Şâmil Yayınevi, 2011.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Ravâiu'l-Beyân (Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm mine'l-Kur'an)*. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2010.
- Sâbûnî, Muhammed Ali es-. *Ravâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâti'l-Ahkâm mine'l-Kur'an*. Dimaşk-Beyrut: Mektebetü'l-Gazzâlî-Müessesetü Menâhilü'l-İrfân, 1980.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsir*. Beyrut: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1981.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsir*. çev. Sadreddin Gümüş-Nedim Yılmaz. İstanbul: Ensar Neşriyat, 4. Basım, 2012.
- Şimşek, M. Sait. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.
- Yüksel, Yakup. "Beydâvî Tefsiri'nde Besmele Tahlili". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, (2012), 91-100.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed (ö. 538/1144). *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Gavâmidü't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvil fî Vucûhi't-Te'vil*. çev. Muhammed Coşkun. İstanbul, 2016.

BÖLÜM 9

BİR TEFSİR ÖĞRETİM KAYNAĞI OLARAK SAFVETU'T-TEFÂSİR

Doç. Dr. Ali Bulut

Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Tefsir Anabilim Dalı
alibulut@sdu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-8575-7883

GİRİŞ

Tefsir derslerinin verimli ve faydalı olabilmesinde ve kalıcı şekilde öğrenilebilmesinde pek çok etkili unsurun varlığı aşikârdır. Öğretici-öğrenci ve aralarındaki iletişim başta olmak üzere; ders dili, yöntemi ve muhtevası gibi eğitim ve öğretimin keyfiyetini doğrudan ilgilendiren çeşitli hususlar öne çıkmaktadır. Bu hususlardan birisi de derslerdeki tefsir metninin/metinlerinin -diğer bir ifade ile ders kaynağı/kaynaklarının- seçimidir. Zira Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasında, onun mana ve muhteva yönünden öğrenilmesinde hassaten lisans ve lisansüstü düzeyde tefsir derslerinin ve derslerde takip edilen kaynakların yeri ve önemi büyüktür. Burada tefsir derslerinin işlenişi ile ilgili olarak şu türden sorular sorulabilir: Derslerde herhangi bir tefsir metni-kaynağı izlenmeli midir? İzlenecek ise hangi metin-kaynak seçilmelidir? Seçilecek ve esas alınacak metnin-kaynağın genel vasıfları neler olmalıdır? Esas alınan metin-kaynak öğrenme ihtiyacını karşılayabilecek midir? Bu minvaldeki sorular artırılabilir.

Elbette her sorunun cevabını genişçe ele almak mümkündür. Ancak toplu cevap mahiyetinde denilebilir ki; tefsir derslerinde metin takibinin oldukça önemli bir fonksiyonu ve görevinin bulunduğu malumdur. Zira kadim ilmî tedrisat, tefsir derslerinin genel olarak bir veya birden fazla kaynak

ettiği bu tefsir; “Ders Kitabı”, ilim talep edenlerin “El Kitabı” ve “Yardımcı Kitap” gibi nitelikleriyle öne çıkmaktadır.

Kapsamlı bir şekilde isimlendirilen bu tefsir, isminde de ifade edilen birtakım özellikler içermektedir. Her şeyden önce *Safvetu’l-Tefâsîr* isminin, bu eserin en belirgin vasfını ifade ettiği; yani eserin “Tefsirlerin Özü”nü içermesi açısından literatürde mühim bir yere sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Zaten eserin, muteber tefsir kitaplarında dağınık bulunan konuları özetleme, geniş kaynaklara başvurma ihtiyacını giderme gayesine matuf telifinin bulunduğu bilinmektedir. Yine isminde de geçtiği üzere, kolay bir dile ve üslûba sahip olması sebebiyle, bu eserin metin dili ve üslûbunun, onun okunup anlaşılmasına olumlu etkisinin bulunduğu ve âyetlerin izahı açısından geniş katkı sağladığı müşahade edilmektedir. *Safvetu’l-Tefâsîr*’in, sahip olduğu dili, kolay üslûbu ve muhtevasıyla öğrencilere rahatlıkla okuma ve okuduğunu anlama imkânını sunduğu; bu sebeple de tefsir dersinde takip edilebilecek başlıca bir tefsir metni/kaynağı niteliğine haiz olduğu anlaşılmaktadır. *Safvetu’l-Tefâsîr*, öz içeriği ve kendine has metodu ile “başlangıç metni” vasfına sahip bir tefsir addedilebilir.

Diğer taraftan tefsir derslerinde öğrencilerin seviyelerine uygun “ders işleme metodu”nun izlenmesi, dersleri daha faydalı ve kalıcı kılacaktır. Kanaatimizce bir metin/kaynak esas alınırken; dersler anlaşılır ve sade üslûpla îfâ edilmeli, diğer klâsik kaynaklara da müracaatta bulunulmalı, âyetlerde öne çıkan kelimeler incelenmeli ve konunun günlük hayatla irtibatı kurulmalıdır. Neticede denilebilir ki; derslerin belirtilen çerçevede işlenmesi, derslere içerik ve doküman zenginliği kazandıracak gibi öğrencilerde kalıcı izler bırakacak ve öğrencilerin akademik düzeylerini yükseltecektir. Velhasıl söz konusu ders işleme metodu ile Kur’ân-ı Kerim’i anlama ve manalarına vâkıf olma hususunda ciddi katkılar elde edilecektir.

KAYNAKÇA

- Abdulkâdir er-Râzî, Zeynuddîn Muhammed b. Ebî Bekr, *Muhtâru’s-Sihâh*, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut 1988.
- el-Âlûsî, Mahmûd b. Abdillâh, *Rûhu’l-Meânî fî Tefsîri’l-Kur’ânî’l-Azîm ve’s-Seb’i’l-Mesânî*, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut Tarihsiz.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Matbaai Ebüzziya, İstanbul 1935.

- el-Hâzin, Ebu'l-Huseyn, Ali b. Muhammed, *Lubâbu't-Te'vil fî Meâni't-Tenzil*, (Tashih: M. Ali Şâhin), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut 1415.
- İbn Atiyye, Ebu Muhammed Abdülhakk, *el-Muharraru'l-Veciz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, (Tahkik: Abdusselâm Abdüşşâfi Muhammed), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut 1422.
- Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2017.
- el-Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, (Tahkik: Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Türkî), Muessesetu'r-Risâle, Birinci Baskı, Beyrut 1427/2006.
- el-Mâverdî, Ali b. Muhammed, *Tefsîru'l-Mâverdi-en-Nuketu ve'l-Uyûn*, Ta'lik: Abdilmaksûd b. Abdirrahîm, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye-Muessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Beyrut Tarihsiz.
- er-Râğîb el-İsfehânî, *el-Mufredât fî Ğaribi'l-Kur'an*, (Tahkik: M. Seyyid Kîlânî), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut Tarihsiz.
- , *Mufredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, (Tahkik: Safvân Adnân Dâvûdî), Dâru'l-Kalem Dimaşk, ed-Dâru's-Şâmiyye, Dördüncü Baskı, Beyrut 1430/2009.
- er-Râzî, Fahrüddîn Muhammed, *Tefsîru'l-Fahri'r-Râzî el-Müştehiru bi't-Tefsîri'l-Kebîr ve Mefâtihi'l-Ğayb*, Dâru'l-Fikr, Birinci Baskı, Beyrut 1401/1981.
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefâsîr*, Dersaadet, İstanbul Tarihsiz.
- , *Safvetü't-Tefâsîr Tefsirlerin Özü*, Tercüme ve Tahrir: Sadreddin Gümüş-Nedim Yılmaz), Ensar Neşriyat, İstanbul 1990.
- , *Ravâiu'l-Beyân fî Tefsîri Âyati'l-Ahkâm mine'l-Kur'an - Kur'an-ı Kerim'in Ahkâm Tefsiri*, (Tercüme Eden: Mazhar Taşkesenlioğlu), Şamil Yayınevi, İstanbul Tarihsiz.
- et-Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Tefsîru't-Taberî Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, (Tahkik: Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Türkî), Hecri'l-İtibâati ve'n-Neşri ve't-Tevzî ve'l-İ'lâni, Birinci Baskı, Kahire 1422/2001.
- ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzil*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Üçüncü Baskı, Beyrut 1407.
- <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (Erişim Tarihi: 07.06.2022).

BÖLÜM 10

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ'NİN SÛRE İSİMLENDİRMELERİNİ TEFSİR YÖNTEMİ

-Safvetü't-Tefâsîr Adlı Tefsiri Bağlamında-

Prof. Dr. Hasan Keskin

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

I. GİRİŞ

Çağımız âlimlerinden Muhammed Ali es-Sâbûnî, islamî ilimler alanında temayüz etmiş önemli bir şahsiyettir. Başta tefsir olmak üzere islâmî ilimlerin farklı disiplinlerinde birçok eser telif etmiştir. Onun en meşhur eseri ülkemizde de en çok okunan ve Türkçeye de çevrilmiş olan *Safvetü't-tefâsîr* adlı tefsirdir. Bu tefsirin özelliklerinden biri de çoğu sûrelerin girişinde o sûre ismi ile ilgili bilgilere ve isimlendirme gerekçelerine yer vermesidir. Bununla birlikte mushaf sırasına göre özellikle son sûrelerde ve kısa sûrelerde bu konuda bilgi verilmemektedir. Biz burada Muhammed Ali es-Sâbûnî ve tefsiri *Safvetü't-tefâsîr* hakkında genel bilgiler vererek ve sûre isimlendirmesi konusunu kısaca açıklayarak *Safvetü't-tefâsîr* adlı tefsirinde Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin sûre isimleri ilgili tefsir yöntemini ele alacağız.

II. MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ

Sâbûnî, 1348/1930 yılında Sûriye'nin Halep şehrinde doğmuştur¹. Babası Halep'in önde gelen âlimlerindendir. İlk tahsilini babasının yanında yapan Sâbûnî ilim ve irfanın mevcut olduğu bir aile ortamında yetişmiş-

¹ İbrahim Demir, *Muhammed Ali Es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000), 13.

kadarıyla daha ziyade mushaf tertibine göre uzun ve orta sûrelerde sûre isimleri hakkında bilgi verirken bazen uzun sûrelerde de yaptığı gibi mushaf sırasına göre son sûrelerde ve özellikle de kısa sûrelerde sûre isimleri hakkında bilgi vermeyi terketmektedir. Bu sûrelerde konu ile ilgili bilgi vermemektedir. Yine yukarıda verdiğimiz örneklerden hareketle sûre isimleri hakkında bilgiler verirken tefsirinin mukaddimesinde de ifade ettiği üzere tefsirinde takip ettiği yönteme uygun olarak kendinden önce yazılan güvenilir rivâyet ve dirâyet tefsirlerin âdetâ özünü alarak, bu çağa hitap eden ve her seviyedeki kişilerin anlayabileceği akıcı bir üslupla özet bilgiler vermeye çalıştığını söyleyebiliriz. Zira konuyla ilgili olarak fazla detaya girmemesi, bu konuda sahabe, tâbiûn vb. gelen rivâyetlere yer vermemesi, temel kaynaklarda detaylı olarak ele alınan hususları zikretmemesi bu tespitimizi desteklemektedir. Sâbûnî, sûre isimlerini açıklarken genel olarak sûrelerin tek ismi üzerinde durmuş, o isim ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Bununla birlikte bazı sûrelerin birden fazla ismini zikretmiştir. Sâbûnî, sûre isimlerini açıklarken bu konuda güvenilir müfessirlerin konu ile ilgili görüşlerine yer vermiştir. O, sûre isimlerini açıklarken genellikle kaynak zikretmemektedir. Ancak az da olsa kaynak zikrettiği de görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Mehmet Emin. *Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin "Kabusun Min Nûri'l-Kur'ânî'l-Kerîm" Tefsirinde Ehli Kitab'a Eleştiriler*. Şırnak: Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Birişik, Abdulhamit. "Sûre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37 / 538-539. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: TDV Yayınları, 2018.
- Demir, İbrahim. *Muhammed Ali Es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Demir, Musa. Safvetü't-Tefâsîr'de Belağat Uygulamaları. Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usulü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2013.
- Hop, Musa. *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Revâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm mine'l-Kur'ân*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.

Özdemir, Ahmet Turan. *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsirciliği*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.

Sâbûnî. *Saffetü't-tefâsîr*. 3 Cilt, Beyrut: Dâru'l-kalem, 1986.

Sâbûnî. *Muhammed Ali, Saffetü't-Tefasir (Tefsirlerin Özü)*. trc. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz, İstanbul, Ensar Neşriyat, 1992.

Süyûtî. *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim. 4 Cilt. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme, 1974.

Yolcu, Mehmet. *Muhammed Ali es-Sâbûnî; Eserler, Fikirler, Tenkitler*. İstanbul: Erguvan Yayınevi, 2019.

Zerkeşî. *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1957.

BÖLÜM 11

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ'NİN “SAFVETÜ'T-TEFÂSİR” ADLI TEFSİRİNDE KUR'ÂN'IN SÜNNETLE TEFSİRİ

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Topyay

Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
ytopyay@bayburt.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-3025-5704

Giriş

Bu çalışmanın amacı Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin *Safvetü't-Tefâsîr* adlı eserinde hadislerden nasıl iktibas ettiğini, sünnete yaklaşım biçimini, hadislerden ne ölçüde yararlandığını, hangi kaynaklara başvurduğunu başlıklar ve örneklerle ortaya koymaktır.

Malum olduğu üzere rivâyet tefsirlerinin birinci kaynakları arasında Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiri yer almaktadır. Kur'ân'dan hemen sonra ikincil kaynak olarak Kur'ân'ın sünnet'le tefsiri gelmektedir. Kur'ân'ın Sünnet'le tefsiri dediğimizde aklımıza bir âyetin anlamının hadislerle açıklığa kavuşturulması veya teyid edilmesi gelmektedir.

Herkesin kolayca anlayabileceği tarzda kaleme alınan *Safvetü't-Tefâsîr*'in üslubuna baktığımızda hem Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsirine önem verdiğini hem sahabe ve tabiunun sözlerine müracaat ettiğini hem de sûrenin tanıtımı, âyetler arası münasebet, dil, sebebi nüzul, tefsir, belağat ve fevaid gibi başlıklar altında âyetlerin tefsirinde hadislerle yer verildiğini görüyoruz. Biz de bu çalışmada müfessirin; sûrenin nüzul sebebinde, faziletinde, isimlendirilmesinde, kelimelerin izahında, faydalı bilgiler ve tefsir bahsinde hadisleri kullanımını ele almaya çalıştık.

kaynaklarına bağlı kalınmamış, hadisler tefsir kitaplarından alıntılanmıştır. Hadisler aktarılırken yer yer rivâyetin kaynağı olan sahâbi zikredilmiş, yer yer "rivâyet edildi ki" şeklinde meçhul bir sîga kullanılmıştır.

Sûrenin faziletine dair uydurma rivâyetlerin çokluğu malumdur. *Safvetü't-Tefâsîr*'e baktığımızda ancak on beş kadar sûrenin faziletine yönelik rivâyetlere rastlamaktayız. Bu da bize müfessirin sağlam rivâyetleri kullanmadaki titizliğini göstermektedir. Özellikle kelimele-
rin izahı bahsinde hadis kullanımı Sâbûnî'nin hadis bilgisi noktasında-
ki müktesebatının genişliğini ortaya koymaktadır. Sebebi nüzule dair hadisler için ise genellikle Vahidi'nin (ö. 468/1076) *Esbâbü'n-nüzûl* adlı eseri kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aclunî, İsmail b. Muhammed el-. *Keşfu'l-Hafa*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1405.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *Müsned*. Müessesetü er-Risale, 2001.
- Alûsî, Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-. *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm*. Beyrut: Daru İhya-i Tûrasi'l-'Arabî, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fî el-. *el-Câmiu's-sahîh*. thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır. Dâru Tûki'n-Necât, 1422.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-. *Sünenü Darimi*. thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî. Daru'l-Muğni, 2000.
- Ebu Davud. *Süneni Ebi Davud*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- İbnü Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *Sünenü İbnü Mace*. thk. 'Muhammed Fuad Abdalbaki. Daru İhya el Kütübi'l Arabî, ts.
- İbnü'l-, Ebu'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali. *Zadü'l Mesir fî İlmi't-Tefsir*. Beyrut: Mekteb'ül İslami, 1965.
- Kasımî, Muhammed Cemaleddin el-. *Mehâsin 'ut-te'vil*. Daru İhya el Kütübi'l Arabî, 1957.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhim Eттаfeyyîş. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2. Basım, 1384.

- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Camiu's-Sahih*. thk. Muhammed Fuad Abdalbaki. Beyrut: Daru İhya-i Türası'l-'Arabî, ts.
- Sâbûnî, Muhammed Ali es-. *Safvetü't-Tefasir*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 2001.
- Sâbûnî, Muhammed Ali es-. *Safvetü't-Tefasir*. çev. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz. İstanbul: Ensar, 5. Basım, 2014.
- Taberi, Muhammed b. Cerîr et-. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Kahire: Dâru'l-Hicr, 2001.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ b. Serve et-. *el-Câmiu's-Sahih Sünenu't-Tirmizî*. thk. Beşar Avad Maruf. Beyrut: Darü'l- Ğarbi'l- İslami, 1998.
- Vahidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbûrî. *Esbâbü'n-nüzûl*. Dammam: Daru'l-Islah, 1992.

BÖLÜM 12

SAFVETÜ’T-TEFÂSİR’DE KUR’AN’IN KUR’AN’LA TEFSİRİ

Dr. Öğr. Üyesi Resul Ertuğrul

Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
resulertugrul@bayburt.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-9458-2544

ÖZET

Yirmi üç yıllık zaman diliminde peyderpey indirilmiş olan Kur’an’ın aynı konuyla ilgili hatırlatmaları ve ayrıntıları tekrar indiğinde bu ayetler Hz. Peygamber tarafından tevkifi olarak farklı surelerin içlerine yerleştirilmiştir. Bu vesileyle genel olarak aynı konu bir surede ayrıntılı olarak işlenmeyip diğer surelerde tafsilatları yer almaktadır. Bunun yanında Kur’an’ın kelime ve terimlerinin benzer kelimelerle ve o kelimelerin geçtiği ayetlerle ilişkisi, eş ve zıt anlamlı kelimelerin tespiti Kur’an’ın Kur’an’la tefsirinde önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple Kur’an’ın anlaşılmasında herhangi bir ayeti veya konuyu Kur’an’ın tüm ayetlerini göz önünde bulundurarak değerlendirmek büyük önem arz etmektedir. Günümüz ulemasından Muhammed Ali es-Sâbûnî de izlediği diğer yöntemlerin yanı sıra tefsirlerinde Kur’an’ın Kur’an’la tefsirine özen göstermiş, ayetin siyak sibakını göz önünde bulundurmuş ve ayetleri ayetlerle açıklamıştır. Bu çalışmada Muhammed Ali es-Sâbûnî’nin “Safvetü’t-Tefâsîr” adlı tefsirlerinde Kur’an’ın Kur’an’la tefsiri araştırılıp ne oranda ve hangi yöntemlerle ayetleri ayetlerle açıkladığı incelenecektir. Kur’an’ı Kur’an’la açıklama biçimleri örnekleriyle ortaya konmaya çalışılacaktır.

Yazarın akıcı bir üsluba sahip, tefsirin kolayca anlaşılmasına ve öğretilmesine katkı sağlayan, sağlam görüşleri bir araya getir-

meye özen gösterdiği, birçok dile tercüme edilen ve üç ciltten oluşan Safvetü't-tefâsîr'i onun ülkemizde en fazla tanınan tefsiridir. Sâbûnî, bu eserinde Kur'an'ı Kur'an'la tefsirinde ayeti örnek olarak getirdiği gibi ayet olduğunu belirtmeden kendi açıklamaları arasına ayetin bir bölümünü iktibas ettiği de olmaktadır. Bunun yanında müfessir ayeti ayetle tefsirine sadece ayetin tefsirini yaparken değil, kelimelerin izahı, belagat, faydalı bilgiler ve latife başlıklarında da başvurmuştur. Meşhur tefsirlerin özeti mahiyetinde olan bu tefsirde ayetin ayetlerle açıklanması müfessirin kendi istidatı yanında isim verilmese de önceki müfessirlerin açıklamalarından alındığı anlaşılmaktadır. Faydalı bilgiler ve Latife başlıklarını genellikle isim vererek müfessirlerden aktardığı için bu içeriklerdeki ayetin ayetle tefsirini ilgili tefsirlerden alıntılanmış olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Muhammed Ali es-Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsîr, Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri

GİRİŞ

290

Kur'an hem müfessirdir (tefsir edilir) hem de müfessirdir (kendi kendini tefsir eder). Kur'an'ın kendi kendini tefsir ettiği şeklinde anlaşılacak bir kısım ayetler vardır. Örneğin:

الرَّ كِتَابٌ أَحْكَمْتُ آيَاتُهُ ثُمَّ فَصَّلْتُ مِنْ لَدُنِّ حَكِيمٍ خَبِيرٍ “*Elif. Lâm. Râ. (Bu sana indirilen), hikmet sahibi (ve) her şeyden haberdar olan (Allah) tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.*”¹

Kur'an'ın ayetlerinin Allah tarafından açıklandığını ifade eden bazı ayetler,² günümüzde yapılan çalışmalarda Kur'an'ın Kur'an'la tefsirini ifade ettiği şeklinde yorumlanabilmektedir.³ Ancak klasik tefsirlerde ilgili ayetlerin Kur'an'ın Kur'an'la tefsirinin kast edildiğine dair net açıklamalar yer almaz. Sâbûnî de bu ayetleri helalin, haramın, kulların dünyada, ahirette ihtiyaç duydukları şeylerin açıklanması⁴ ve Kur'an'ın

¹ Hüd 11/1.

² Bk. el-Bakara 2/187; el-En'âm 6/ 114; el-A'râf 7/52; Hüd 11/1-2; en-Nahl 16/89; Fuşşilet 41/1-3, 44; el-Kıyâme 75/19.

³ Örneğin bk. Nurettin Çiftçi, *Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri*, (Van: Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi, Doktora tezi, 2019), 167, 174, 304.

⁴ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, (I-III), (Beyrut: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerim, 4. bsk., 1402/1981), II, 6.

Kur'an'ı öz ve doğru bir şekilde anlamak için sürekli başucu kitabı olarak başvurulacak bir eser olmasının yanında tefsir derslerinde de ders kitabı olarak okutulmaya uygun bir metotla yazılmış bu eseri sadaka-i cariye olarak bırakan Muhammed Ali es-Sâbûnî'yi rahmet ve minnetle anıyoruz.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Halis. *Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora tezi, 1988.
- Çiftçi, Nurettin. *Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Doktora tezi, 2019.
- Ebu Zehra, Muhammed. *İslam Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usûlü)*. Trc. Abdulkadir Şener, Ankara: Fecr Yayınevi, 7. bsk., 1997.
- Elmalı, Hüseyin – Arslan, Şükrü. “Garîb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, XIII.
- Gelgeç, Sevim. *Bir Yöntem Olarak Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri Meselesi -Muhammed Emin Şinkiti Örneği-*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ (ö. 395/1004). *Mu'cemu mekayisi'l-luga*. (6 cilt)thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Dâru'l-Fikr, 1979.
- Karataş, Ali. “Kur'an'ı Kur'an ile Anlama”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 31, 2011.
- Koca, Ferhat. “Mutlak”. *Türkiye Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2020, 31/402-405.
- Koca, Ferhat. “Mücmel”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2020, 31/451-453.
- Koç, Zafer. *Kur'an Tefsirinde Yöntem Arayışları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora tezi, 2007.
- Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. çev. Hayrettin Karaman vd. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Kur'an Yolu (Tefsir)*. Erişim 17.09.2022. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/A'r%C3%A2f-suresi/1008/54-ayet-tefsiri>
- er-Râzî, Fahrüddîn Muhammed (544-604). *et-Tefsîru'l-Kebîr*: Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401/1981.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefâsîr*. (I-III), Beyrut: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerim, 4. bsk., 1402/1981.

- Sâbûnî, Muhammed Ali. *et-Tibyân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*. Tahran: Dâru İhsân, 3. bsk., ts.
- Sandıkçı, Cemal. *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Safvetü't-Tefâsir Adlı Tefsirinin Belâgat Yönü*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Doktora tezi, 2015.
- Şa'bân, Zekiyüddîn. *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkh)*. Trc. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara: TDV yayınları, 1990.
- Şinkî, Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Muhtâr el-Cekenî (1907-1974). *Eğvâu'l-Beyân fî İzâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*. Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevâid, ts.
- Ünver, Mustafa. *Kur'ân'ı Anlamada Siyâkın Rolü -Bütünlük Üzerine-*. Ankara: Sidre Yayınları, 1996.
- Yerinde, Adem. "Müşkilü'l-Kur'ân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV yayınları, 2006, 32/164-167.
- Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdullah (ö. 794/1392). *el-Burhan fî ulumi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. I-IV, Kahire: Dâru't-Turâs, ts.

BÖLÜM 13

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ'NİN *SAFVETÜ'T-TEFÂSİR* ADLI TEFSİRİNDE ZİKİR KAVRAMI

Dr. Fatih Çınar

Dr., Sivas Müftülüğü İl Vaizi

cinar.fatih.58@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8192-1714

GİRİŞ

Sâbûnî, son dönem İslam âlimlerindedir. Çok yönlü bir âlim olan Sâbûnî'nin eserlerinde tefsir, hadîs ve fikhın ayrı bir yeri olduğu görülmektedir. Tahkîk çalışmaları ile de tanınan Sâbûnî, ülkemizde genel olarak, birçok tefsirden istifade edip bir nevi âyetlerin yorumlarını derlediği ve zaman zaman kendi yorumları ile zenginleştirdiği bir öz çalışma mahiyetinde olan *Safvetü't-tefâsîr* adlı eseri ile bilinmektedir. Bu çalışmada onun müfessirliğini en kısa ve öz şekliyle yansıtan bu tefsir çalışmasında kilit kavramlardan biri olan zikre dair yaklaşımları ele alınmıştır. Sâbûnî'nin zikrin sözlük anlamı ve terim anlamlarını âyetlerin bağlamı noktasında ele alış biçimi, kendinden önce zikir konusunda dile getirilen görüşleri nakletmesi ve bu kavrama dâir orijinal yorumlarına yer verilmiştir. Zikir, Kur'ân-ı Kerîm'de geniş anlam dünyası ile dikkat çeken ve birçok kavramla yakından ilişkili olan kavramlardandır. Sâbûnî'nin zikir kavramının bu geniş anlam dünyasına dâir yorumları ve diğer kavramlarla kurduğu ilişki üzerinde de durulmuştur.

Ülkemizde, Arapça metninin sadeliği, anlaşılır tercümesi ve kuşatıcı yorumlarıyla akademik çevre ve halk arasında geniş kitlelerce tanınan

Kabesun min nûri 'l-Kur 'ân gibi diğer tefsîr çalışmaları bağlamında da zikir kavramına dâir tespit, yorum ve değerlendirmelerinin ele alınması ve tefsîr kaynakları ile müfessirin zikir kavramına bakışındaki benzerlik(ler) ve farklılık(lar) ortaya konulmasının gerektiği kanaati ortaya çıkmıştır. Bu kanaatin hayat bulabilmesi için “*Müfessir Olarak Sâbûnî'nin Zikir Kavramına Yaklaşımı*” şeklinde kaleme alınacak makale veya tezlerle akademik hassasiyetin gözetildiği bir bütünlük içerisinde konu bütün yönleri ile ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, Mehmet Emin. *Muhammed Ali es-Sâbûnî'nin “Kabesun Min Nûri 'l-Kur 'âni 'l-Kerîm” Tefsirinde Ehli Kitab'a Eleştiriler*. Şırnak: Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Aksu, Akıbet. *Asrı Saâdette Zikir Anlayışı*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.
- Âsım Efendi. *Kâmûs Tercümesi*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1305.
- Ateş, Süleyman. “Zikir”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Ankara 1966), 14 / 235-244.
- Beydâvî. *Envâru 't-tenzil ve esrâru 't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011. 4 / 253.
- Bilgiz, Musa. “Kur'ân'da Zikir Kavramının Anlam Alanı”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25, (Erzurum 2006), 209-236.
- Cebecioglu, Ethem. *Tasavvuf ve Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Otto Yayınları, 2014.
- Celâleyn*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2005.
- Dameganî. *el-Vucûh ve'n-Nezâir li-elfâzi 'l-Kitabillâhi 'l-Azîz*. Kahire: Vezaretü'l-Evkaf, 1412.
- Demir, İbrahim. *Muhammed Ali Es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Demir, Musa. *Safvetü 't-Tefâsîr 'de Belağat Uygulamaları*. Şırnak: Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Ebu Nuaym. *Hilyetü 'l-evliyâ ve tabakâtü 'l-asfiyâ*. 10 Cilt. Kahire: Daru Reyhan li't-Türas, ts.
- Hâkim. *Müstedrek. nşr. Mustafa Abdülkadîr, Atâ*. Beyrut: 1992.
- Halil b. Ahmed. *Kitâbü 'l-Ayn*. tahk. Mehdi Mahzumî, İbrahim Samerraî. 5 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Hilal, ts.

- Hâzin. *Lübâdü't-te'vil fî meâni't-tenzil*. 4 Cilt. Beyrut: ts.
- Hop, Musa. *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Revâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm mine'l-Kur'ân*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksel Lisans Tezi, 2000.
- İbn Kesîr. *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-azîm*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-marife, 1993.
- İbn Manzûr. *Lisânü'l-Arab*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru Sadır, 1990.
- İsfehânî, Râgîb. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. tahk. Safvan Adnan Davudî. Şam: Daru'l-Kalem, 1997.
- Karagöz, İsmail. *Kur'ân'da Zikir Kavramı ve Allah'ı Zikir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002.
- Kâşânî, Abdürrezzâk. *Mu'cemu ıstulâhâti's-sûfiyye*. tahk. Abdulâl Şâhîn. Kahire: Dâru'l-Menâr, 1992.
- Koçar, Musa. "İslam İnançları Açısından Zikir". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7, (Isparta 2000), 103-113.
- Kurtûbî. *el-Câmî'li-ahkâmî'l-Kur'ân*. 10. Cilt. Baskı Yeri ve Tarihi yok.
- Kübra, Necmeddin. *Usulü Aşere-Risâle İle'l-Hâim Fevâihu'l-Cemal / Tasavvufî Hayat*. çev. Mustafa Kara. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1980.
- Nesefî, *Medâriku't-tenzil ve hakâiku't-te'vil*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'n-nefâis, 2006.
- Öngören, Reşat. "Zikir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44 / 409-410. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Özdemir, Ahmet Turan. *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsirciliği*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Özgen, Mehmet Kasım. "Tasavvuf Felsefesinde Zikir Kavramı". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1 / 2, (Aralık 2013), 215-227.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Kur'an-ı Kerim ve Sünnete Göre Tasavvuf*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1989.
- Özüçalışır, Abdullah. *Muhammed Ali es-Sabûnî'nin "Safvetü't-tefâsîr" Adlı Tefsirinde Beyan, Meânî ve Bedî'-Fatiha ve Bakara Süreleri*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Sâbûnî. *Safvetü't-tefâsîr*: 3 Cilt. Halep: Dâru'l-kalemi'l-Arabî, 1994.
- Serrac. *el-Lüm'a / İslam Tasavvufu*, çev. Hasan Kâmil Yılmaz. İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1996.

- Soysaldı, Mehmet. “Kur’ân’da İbadet ve Zikir Kavramları”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3, (Haziran 1998), 20-29.
- Şimşek, Jale. “Kur’an Açısından Zikir Kavramı”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2000), 317-338.
- Taberî. *Câmiu’l-beyân an Te’vîli âyi’l-Kur’ân*. 7 Cilt. tahk. M. Muhamed Şakir. Kahire: Dâru’l-maarif, 1119.
- Tehânevî. *Keşşâfu ıstılâhâti’l-funûn*. 2 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1984.
- Tenik, Ali. *Ahmed Kuddûsî ve Tasavvuf Düşüncesi*. İstanbul: Bor’lu Ahmed Kuddûsî Vakfı Yayınları, 2012.
- Tenik, Ali – Göktaş, Vahit. “Tasavvufî Düşünce de Zikir ve Zikrin Benlik İnşasına Etkisi”. *Toplum Bilimleri* 8 (15) / 263-286.
- Tosun, Necdet. *Zikir ve Tefekkür*. İstanbul: Hâcegân Yayınları, 2013.
- Yazır, Elmalılı Hamdi *Hak Dini Kur’ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Kitabevi, 1971.
- Yolcu, Mehmet. *Muhammed Ali es-Sâbûnî; Eserler, Fikirler, Tenkitler*. İstanbul: Erguvan Yayınevi, 2019.
- Zemahşerî. *el-Keşşaf an hakâiki gavâmidi’t tenzîl ve Uyuni’l- Ekavîl fi Vucûhi’t-te’vîl*. Kum: Nesru’l-Belâga, 1992.
- Zeynî, Muhammed Bessam Rüşdî. *el-Mu’cemü’l-müfehres li-meâni’l-Kur’âni’l-Azîm*. Dimaşk: Dâru’l-Fikr, 1995.

BÖLÜM 14

ET-TİBYÂN FÎ ULÛMÎ'L-KUR'ÂN BAĞLAMINDA SÂBÛNÎ'NİN KUR'ÂN İLİMLERİ'NE BAKIŞI

Dr. Öğr. Üyesi Nurdane Güler

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Giriş

Sâbûnî son asrın yetiştirdiği tanınmış müfessirlerden biridir. Aynı isimle Türkçe'ye çevrilen *Safvetü't-Tefâsir* adlı eseri ülkemizde en çok okunan tefsirler arasında yer almıştır. Gerek bu eseri gerekse tefsirle ilgili başka eserleri, üslubundaki akıcılık ve kullandığı Arapça'nın günceliği sebebiyle İlahiyat fakültelerimizin tefsir derslerinde tercih edilmektedir. *et-Tibyân fî ulûmî'l Kur'ân* adlı tefsir usûlüne dair eseri de tercih edilenler arasındadır. Tefsir usûlü ve Kur'ân ilimlerinin kapsamı bilindiği üzere ülkemizde son dönemlerin tartışmalı konularındandır. Söz gelimi ülkemizde tefsir alanında ileri gelen isimlerden M. Akif Koç'a göre Tefsir Usûlü, Kur'ân İlimleri kapsamında bir alt başlıktır. Çünkü başlangıçtan günümüze telif edilen eserlerde daha çok "Kur'ân İlimleri" tabiri görülmektedir. Bu ana başlık kısmen Tefsir Tarihi'ni de ihtiva etmektedir. Koç, klasik dönemde Kur'ân İlimleri'nin yanısıra "Tabakatü'l-müfessirîn" eserlerinin de kaleme alınmış olmasını gündeme getirerek, Kur'ân İlimleri'nin Tefsir Tarihi'ni bütünüyle kuşatmadığı şeklinde yorumlamış ve editörü olduğu kitaba "Kur'ân İlimleri ve Tefsir Tarihi" ismini vererek iki disiplini birbirinden ayırmıştır.¹ Yine ülkemizde tef-

¹ M. Akif Koç, "Önsöz", *Kur'ân İlimleri ve Tefsir Tarihi*, ed. M. Akif Koç, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2021), 15.

çekleştirmiştir. İ‘cazû’l-Kur’ân bu amaca binaen kitabında en detaylı işlediği konu olmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber’in Kur’ân’ı kendisi yazdığı ve başkalarından aldığı yönündeki iddialara da cevap vermiştir. Bu yönüyle Sâbûnî, tefsir usûlünün ana konularını ve tefsir tarihini içeren eserini, herkesin okuyabileceği bir hidayet kitabı veçhesinde sunmayı büyük bir ustalıkla başarmıştır.

Sâbûnî konuları tek görüş üzerinden, fazla ayrıntıya girmeden aktarmıştır. Karşıt görüşlere yer vermemiştir. Anlatımı sade ve kolay anlaşılır özelliktedir. Soru-cevap yöntemini çok kullanmıştır. Konular üzerinde akla gelebilecek sorulara yer verip cevaplandırmıştır. Fakat bu sorular geleneğe dair ön kabulleri kapsamaz. Sâbûnî büyük çoğunlukla “cumhurun” görüşünü tek doğru olarak desteklemiş, tartışmaya açık görmemiştir. Eserde en çok Suyûtî’nin *el-İtkân*’ı olmak üzere sırasıyla Zürkânî’nin *Menâhilü’l-İrfân*’ına, Zerkeşî’nin *el-Bürhân*’ına ve İbnu’l-Cevzî’nin *Fünûni’l-Efnân*’ına müracat edilmiştir.

KAYNAKÇA

380

- Albayrak, Halis. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: Şule Yayınları, 2014.
- Arslan, Gıyasettin. “Tefsir Usûlünün Fıkıh Usûlünden Arındırılması”. *Tarihten Günümüze Kur’ân İlimleri ve Tefsir Usûlü*. ed. Bilal Gökkır vd.. 131-192. İstanbul: İlim Yayma Vakfı, 2009.
- Bakkal Ali. “Kur’ân’ı Anlamada Siyak-Sibakın Önemi”. *Tarihten Günümüze Kur’ân İlimleri ve Tefsir Usûlü*. ed. Bilal Gökkır vd. 11-48. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Yayınları, 2009.
- Baltacı, Burhan. “Tefsir Usûlünün Yeniden İnşasına Fıkıh Usûlünün Katkısı”. *Tarihten Günümüze Kur’ân İlimleri ve Tefsir Usûlü*. ed. Bilal Gökkır vd.. 289-312. İstanbul: İlim Yayma Vakfı, 2009.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi‘u’s-şâhih*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 9 Cilt. b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 2.Basım, 1422/2001.
- Bulut, Ali. “Türkiye’de Tefsir Usûlü/Ulûmü’l-Kur’ân Tartışmaları”. *Tarihten Günümüze Kur’ân İlimleri ve Tefsir Usûlü*. ed. Bilal Gökkır vd.. 381-400. İstanbul: İlim Yayma Vakfı: 2009.
- Cebeci, Lütfullah. “Tefsirde Yeni Yöntem Arayışları ve Klasik Tefsir Metodu”. *Tarihten Günümüze Kur’ân İlimleri ve Tefsir Usûlü*. ed. Bilal Gökkır vd. 49-78. İstanbul: İlim Yayma Vakfı, 2009.

- Cerrahoğlu, İsmâil. “Zemahşerî ve Tefsiri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (1983), 59-96.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Çalışkan, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Bilay Yayıncılık, 2017.
- Çalışkan, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'ân Okuma Esasları*. Bursa: Emin Yayınları, 2014.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: İfav Yayınları, 2015.
- Duman, Zeki. “Kur'ân'da Neshe Delil Gösterilen ve Mensûh Addedilen Âyetlerin Mâna Yönünden Yeniden Değerlendirilmeleri”. *Tarihten Günümüze Kur'ân İlimleri ve Tefsir Usûlü*. ed. Bilal Gökkır vd. 79-106. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Yayınları, 2009.
- Gezgin, Ali Galip. “Kur'ân'da “Nesh Problemi”ne Eleştirel Bir Yaklaşım”. *İslâmî Araştırmalar*. 14/1 (2001), 49-67.
- Görener, İbrahim. “Tefsir Usûlü ve Kur'ân İlimlerinin Tefsir Yöntemi Açısından Değerlendirilmesi”. *Tarihten Günümüze Kur'ân İlimleri ve Tefsir Usûlü*. ed. Bilal Gökkır vd.. 227-240. İstanbul: İlim Yayma Vakfı, 2009.
- İbnu'l-Cevzi, Ebu'l-Ferec. *Fünûnü'l-efnân fi 'uyûni 'ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l- Beşâir, 4108/1981.
- Karacelil, Süleyman. “Tefsir Usûlünün Yeterliliği”, *Tarihten Günümüze Kur'ân İlimleri ve Tefsir Usûlü*. ed. Bilal Gökkır vd.. 421-440. İstanbul: İlim Yayma Vakfı, 2009.
- Kattân, Mennâ'Halîl. *el-Mebâhis fi ulûmi'l-Kur'ân*. b.y.: Mektebetu'l-meârif, 3. Basım, 1421/2000.
- Koç, M. Akif, “Önsöz”, *Kur'ân İlimleri ve Tefsir Tarihi*, ed. M. Akif Koç, Ankara: Grafiker Yayınları, 2021.
- Müslim b. Haccâc. *Sahîhi Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâri İhyâi't-türâs, t.s.).
- Okumuş, Mesut. “Nâsîh ve Mensûh”. *Kurân İlimleri ve Tefsir Tarihi*. ed. M. Akif Koç. Ankara: Grafiker Yayınları, 2021.
- Özgel, İshak. “Kur'ân'ın Üç Aşamalı Nüzûlü Anlayışının Lügavî Temelleri Üzerine Bir Değerlendirme (Kur'ân Tasavvuru Oluşturmaya Doğru)” *Araştırmalar -İnsan Bilimleri Araştırmaları-* 3/5-6 (2001), 89-114.
- Öztürk, Mustafa. “Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri: Bir Mahiyet Soruşturması”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (2008), 1-20.
- Pak, Zekeriya. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Bilay Yayıncılık, 2020.

- Polat, Fethi Ahmet. “Dirâyet Ağrılıklı Tefsirler”. *Kur’ân İlimleri ve Tefsir Tarihi*. ed. M. Akif Koç. Ankara: Grafiker Yayınları, 2021.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *et-Tibyânî ulûmi’l Kur’ân*. İstanbul: Sıraç Yayınevi, 3.basım, 1443/2021.
- Sâlih, Subhi. *el-Mebâhis fî ulûmi’l-Kur’ân*. b.y.: Dâru’l-İlmi li’l-melâyîn, 2000.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân. *el-İtkân fî ulûmi’l-Kurân*. thk. Mustafa Dîbu’l-Bugâ. 2 Cilt. Dimeşk: Dâru’l-Bugâ, 1429/2008.
- Türcan, Selim. “Mâturîdî Tefsiri ve Hanefî Tefsirler Üzerine”. *Prof. Dr. Fuat Sezgin Anısına Geçmişten Günümüze Türkistan Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu*. ed. Süleyman Gezer. 570-582. Ankara/Türkistan: Marmara, Ahmet Yesevî, Hitit Üniversiteleri, 2019.
- Ünal, Mehmet. “Kur’ân’ın Metinleşme Tarihi”, *Kur’ân İlimleri ve Tefsir Tarihi*. ed. M. Akif Koç. Ankara: Grafiker Yayınları, 2021.
- Yavuz, Adil. “Kur’ân’da Eksiklik Olduğu İddiaları Bağlamında Bazı Surelerle İlgili Rivâyetler Üzerine Bir Değerlendirme (Ahzâb, Muavvizeteyn, Kunut ve Nurayn Rivâyetleri)”. *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]* 6/1 (2006), 7-39.
- Zerkeşî, Bedruddîn. *el-Burhân fî ‘ulûmi’l-Kur’ân*. b.y.: Dâru İhyâi’l-Arabiyye, 1376/1954.
- Zürkânî, Muhammed Abdü’l-Azîm. *Menâhilü’l-irfân fî ulûmi’l-Kur’ân*. 2 cilt.b.y.: Matbaatü İsâ’l-dâri’l halebî ve şürekâhu, t.s.

BÖLÜM 15

SÂBÛNÎ'NİN SAFVETÜ'T-TEFÂSİR ADLI ESERİNDE ŞEHADET OLGUSU

Prof. Dr. Murat Kayacan

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Ana Bilim Dalı
dr.muratkayacan@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-2131-0692

GİRİŞ

Safvetü't-Tefasir adlı eserin yazarı Sâbûnî, 1930 yılında Suriye'nin Halep şehrinde dünyaya geldi. 1952 yılında Ezher Üniversitesi eş-Şerîa Fakültesini bitirdi, 1954 yılında da aynı üniversitede Şerî kadâ' (yargı) bölümündeki uzmanlık eğitimini tamamladı. Daha sonra el-Âlimiyye diplomasını almaya hak kazanan Muhammed Ali es-Sâbûnî, ardından ülkesine dönerek sekiz yıl ders verdi. Suudi Arabistan'a göç ederek Mekke-i Mükerreme Üniversitesi Eğitim Fakültesinde ve eş-Şerîa Fakültesinde dersler verdi. Ümmü'l-Kura Üniversitesinde birçok klasik eserin tahkikini yaptı. Sâbûnî 19 Mart 2021 yılında Yalova'da vefat etti.

Çok sayıda kitap kaleme alan Sâbûnî'nin mümtaz eseri *Safvetü't-Tefasir*, ders kitabı niteliğinde *Bahrü'l-muhît*,¹ *el-Keşşaf*,² *Tefsirü'l-Kur'ani'l-azîm*,³ *Fî Zilâli'l-Kur'an*,⁴ *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*,⁵

¹ el-Endelüsî Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-muhît*, thk. Sıdkî Muhammed Cemil (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420).

² Ebû'l-Kâsım Mahmûd ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an haqâ'iki gâvâmi'î't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil* (Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabi, 1407).

³ Ebu'l-Fida İsmâil b. Ömer İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed Selame (Beyrut: Daru Tayyibetin li'n-Neşri ve't-Tevzi', 1420).

⁴ Seyyid Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'an* (Beyrut: Dârü's-Şuruk, 1412).

⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Berduni - İbrâhîm el-İtfiyîş (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısıriyye, 1384/1964).

şehadetini hiçbir zaman kabul etmeyin.” (en-Nûr 24/4) ayetinden yola çıkarak yalanı ve iftirayı devam ettirdiği sürece onlardan hiçbirinin şehadetinin kabul edilmemesi gerektiğine vurgu yapar.

Sâbûnî, şehadet kelimesine yer verdiği ayet yorumlarında kayda değer oranda nüzul bilgisine yer verir. Bundan yola çıkarak onun bağlam merkezli yoruma değer verdiği sonucuna varılabilir. Ayrıca o, şehadet kelimesini en çok Allah'ın şahitliği bağlamında kullanmıştır. Sâbûnî, tefsirinin genel üslubuna uygun şekilde şehadet kelimesine yer verdiği kısımlarda ayetleri kısa ve anlaşılır şekilde yorumlamaktadır. Bu incelemeye benzer şekilde kelimenin belirlilik takısı almış halinin (الشهادة) geçtiği kısımlar merkeze alınarak bir araştırma daha yapılabilir. Başka kavramlar da bu şekilde incelenerek *Safvetü't-Tefâsir* adlı eserde bir anlam haritası çıkarılabilir. Ayrıca onun çizdiği herhangi bir Kur'anî kavram çerçevesi gerek klasik gerekse modern dönem herhangi bir müfessirin yorumlarıyla karşılaştırmalı bir analize tabi tutulabilir.

KAYNAKÇA

- Âlûsî, Şehâbeddin Mahmûd. *Rûhu'l-me'ânî fi tefsiri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'i'l-meşânî*. thk. Ali Abdülbârî Atiyye. 16 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415.
- Begavî, el-Hüseyin b. Mesud el-Ferra. *Meâlimu't-tenzîl*. thk. Muhammed Abdullah en-Nemr vd. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Tayyibe Li'n-Neşri ve't-Tevzi', 4. Basım, 1417.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vil*. thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1418.
- Buhârî, İsmâil Ebu Abdillâh. *el-Câmi'u's-şâhîh*. thk. Muhammed b. Zühayr Nâsir en-Nâsir. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necat, 1422.
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd. *Şihâhu'l-luğa*. thk. Abdulgafûr Attâr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-Melâyîn, 4. Basım, 1407.
- Demir, İbrahim. *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Ebû Hayyân, el-Endelüsî. *el-Bahru'l-muhît*. thk. Sıdkî Muhammed Cemîl. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420.
- Herevî, Ahmed b. Muhammed. *el-Garîbeyn fi'l-Kur'ân ve'l-hadîs*. thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî. 6 Cilt. Suudi Arabistan: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1419/1999.

- İbn Âdil, Ebû Hafs Sirâcüddîn. *el-Lübâb fî 'ulûmi'l-kitâb*. thk. Adil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvaz. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru't-Tunusiyye li'n-Neşr, 1984.
- İbn Cüzey, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî. *et-Teshîl li-'ulûmi't-tenzil*. thk. Abdullah Hâlidî. 2 Cilt. Beyrut : Şirketu Dâri'l-Erkam İbn Ebî'l-Erkam, 1416.
- İbn Ebû Zemenîn, Ebû 'Abdillâh Muhammed. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîz*. thk. Muhammed b. Mustafa el-Kenz Ebû Abdillâh Hüseyin b. 'Ukkâşe. 5 Cilt. Mısır: el-Fârûk el-Hadîse, 1423/2002.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyin. *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1399/1979.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmâil b. Ömer. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Sâmi b. Muhammed Selame. 8 Cilt. Beyrut: Daru Tayyibetin li'n-Neşri ve't-Tevzi', 1420.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec. *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*. thk. Abdurrazık el-Mehdî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, 1422.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berduni - İbrâhim el-İtfıyyîş. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2. Basım, 1384/1964.
- Kutub, Seyyid. *Fî zilâli'l-Kur'ân*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'ş-Şuruk, 1412.
- Mahallî, Celâluddin Muhammed b. Ahmed - Süyûtî, Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-. *Tefsîrû'l-Celâleyn*. Kahire: Dâru'l-Hadis, ts.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed. *Te'vilâtü'l-Kur'ân*. thk. Mecdî Bâslûm. 10 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1426.
- Mâverîdî, Ebû'l-Hasen. *en-Nüket ve'l-'uyûn*. thk. Abdülmaksûd b. Abdurrahîm. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Merâgî, Ahmed Mustafa. *Tefsîrû'l-Merâgî*. 30 Cilt. Şirketu Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1365.
- Mukâtil b. Süleymân, Ebû'l-Hasen. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. 5 Cilt. Dâru İhyai Turas, 1423.
- Neuendorf, Kimberly A. *The Content Analysis Guide Book*. California: Sage Publications, 2002.
- Özüçalışır, Abdullah. *Muhammed Ali es-Sâbûni'nin "Safvetüt't-Tefasir" Adli Tefsirinde Beyan, Meani ve Bedi'*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Râzî, Fahrüddin. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Daru İhyai Turasi'l-Arabi, 3. Basım, 1420.

- Reşîd Rızâ, Muhammed. *Tefsîrû'l-Menâr*. 12 Cilt. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyetu'l-'Amme li'l-Kitâb, 1990.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-tefâsir*. 3 Cilt. Kahire: Daru's-Sâbûnî li't-Tabâati ve'n-Neşri ve't-Tevzî, 1417.
- Sa'lebî, Ebû İshâk. *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Ḳur'ân*. thk. Ebû Muhammed İbn Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1422.
- Salmazem, Mehmet. "Ayn Yarılması Meselesine Dair Tefsirlerdeki Yorum Farklılıkları". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/2 (2018), 859-884.
- Sandıkçı, Cemal. *Muhammed Ali es-Sâbuni ve Safvetü't-Tefâsir Adlı Tefsirin Belâgat Yönü*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 2015.
- Seâlibî, Ebû Zeyd. *el-Cevâhirü'l-hisân fî tefsîri'l-Ḳur'ân*. thk. Muhammed Ali Muavvaz, Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1418.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn. *ed-Dürrü'l-mensûr fî't-tefsîr bi'l-me'sûr*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Şa'ravi, Muhammed Müteveli. *Tefsîru's-Şa'ravi*. 20 Cilt. Mısır: Metabiu Ahbâri'l-Yevm, 1997.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Camîu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Beyrut: Dâru Hicr Li't-Tabaa ve'n-Neşr ve't-Tevzi' ve'l-İ'lan, 1422.
- Türker, Ömer. "Mukâtil b. Süleyman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 13 Şubat 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mukatil-b-suleyman>
- Uleymî, Mucîruddîn b. Muhammed. *Fethu'r-rahmân fî tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Nuruddin Talib. 7 Cilt. Daru'n-Nevâdir, 1430/2009.
- Uygun, Azize. *Muhammed Ali es-Sâbuni'nin Safvetü't-Tefâsir Adlı Eserinde Yahudilik*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Vâhidî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbüri. *el-Vasîf fî tefsîri'l-Ḳur'âni'l-mecîd*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavvaz vd. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415.
- Yolcu, Mehmet - Tokay, Ayşe. "Muhammed Ali es-Sâbûni'ye Yöneltilen Tenkitlerin Değerlendirilmesi". *İslam Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlakı*. 79-98. İstanbul: Ensar Yayınları, 2019.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki ğavâmîzi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eġâvîl fî vücûhi't-te'vil*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabi, 3. Basım, 1407.
- Zühaylî, Vehbe. *et-Tefsîru'l-münîr fî'l-akîde ve's-şerîa' ve'l-menhec*. 30 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Fikri'l-Muâsir, 2. Basım, 1418.

BÖLÜM 16

MUHAMMED ES-SÂBÛNÎ'NİN *SAFFETÜ'T-TEFÂSİR* İSİMLİ TEFSİRİNDE KİNÂYE SANATI

Öğr. Gör. Ahmet Turan Özdemir

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi ve
İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri
Bölümü Arap Dili ve Belâğatı Anabilim dalında Doktora Öğrencisi.

ÖZET

Muhammed Ali es-Sâbûnî, Saffetü't-Tefâsir isimli tefsirinde belâgat ilmini çok etkili bir biçimde kullanmış bir müfessirdir. Kendisi tefsirde belâgat ilmine müstakil bir bölüm ayırmış, belâgatla ilgili değerlendirmelerinde Beydâvî, Râzî ve Zemâşerî ve Kurtûbî gibi alimlerin mufassal tefsirlerinden azami şekilde faydalanmıştır. Ayetlerdeki edebî sanatları belâgatın meâni, beyân ve bedi' ilimleri çerçevesinde inceleyen Sâbûnî, belâgatla ilgili değerlendirmelerini, sade ve anlaşılır bir üslupla sunmaya çalışmıştır. Bu çalışmada, Sâbûnî'nin beyân ilminin temel konularından birisi olan kinâye ile ilgili değerlendirmelerini ele almaya çalışacağız. Bu çalışmayı yaparken Sabûnî'nin kinaye sanatını ele alırken başvurduğu metot ve yöntemi nedir? bu konudaki başvurduğu temel kaynaklar hangileridir? Kinaye sanatında hareketle ayetlerde nasıl bir mana ortaya çıkmıştır? gibi sorulara cevap arayacağız. Diğer edebî sanatlarla kıyasladığımızda Sâbûnî'nin Kinaye ile değerlendirmelerinin çok fazla olduğu söylenemez. Buna rağmen her surede kinaye sanatının bulunduğu birçok ayeti tefsir etmiş ve bu sanatın ayete sağladığı manayı ortaya koymuştur.

Sâbûnî, cinsel mevzuların kinayeli lafızlarla ifade edilmesinin Kur'ân'ın övülmüş adaplarından biri olduğunu söylemektedir. Çünkü Kur'ân müstehcen ifadeleri kullanmaktan sakınır.⁸⁸

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Sâbûnî, tefsirinde belağî sanatları kısa ve veciz bir şekilde ortaya koymaya çalışmıştır. Fakat kendisi beşer lisânının Kur'ân'daki üslûp güzellikleri anlatmada aciz kaldığını görüşündedir.⁸⁹ Bu, onun tefsir ve diğer eserlerinde zikretmiş olduğu sanatların ve yaptığı izahların Kur'ân'daki güzelliklerden ancak bir kısmını yansıttığı kanaatinde olduğunu göstermektedir. Aynı şey ele aldığımız Kinaye konusu içinde geçerlidir. Sâbûnî, Kur'ân'da kinaye sanatıyla ilgili tüm örnekleri ele almamış, ancak bir kısmını okuyucuya sunabilmiştir. Tefsirin mufassal tefsirlerin özeti olduğunu düşündüğümüzde kinâye sanatıyla ilgili tüm örnekleri zikretmesini beklemek tefsirin yazılış gaye ve metoduna da uygun düşmeyecektir. Tespit edebildiğimiz kadar tefsirinde altmış ayetin tefsirinde kinaye sanatına değinmiştir. Onun kinaye ile ilgili değerlendirmelerinin büyük çoğunluğu medenî surelerinin tefsirinde yer almaktadır. Bunun sebebi, kinayeli lafızların mekkî surelere oranda daha fazla yer almış olmasıdır. Sâbûnî, Kinâye sanatını ayetlerin tefsirinde farklı yönleriyle ele almaya çalışmıştır. Bazen sadece kinayenin unsurlarına işâret etmiş, bazen kinayenin lafızların tercih sebebi zerinde durmuş, bazen de kinayede ayetleri, şiiri ve Arapların kullanımını şahit olarak getirmiştir. Kinâye sanatının bu farklı yönlerini ayetlerin tefsirine yansıtma çabası ayetlerdeki mana zenginliklerini ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- Akdemir, Hikmet. "Belâgat İlmi ve Kur'ân Tefsirindeki Yeri".Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2, (1996), 149-168.
- Bulut, Ali. *Belâgat ; Meânî, Beyân, Bedî*. İstanbul: İfav, 2020.
- el- Cürçânî, Abdu'l-Kâhir: Delailü'l-Îcâz: Sözdizimi ve Anlam Bilim, Ter, Osman Güman, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015.
- Çoşkun, Menderes. "Kinayenin Belâgat Kitaplarındaki Seyri ve Onu Yeniden Anlama ve Sunma Denemesi". Biliğ Sosyal Bilimler dergisi 44, (Kış 2008), 63-88.

⁸⁸ Sâbûnî, *Saffetü'l-tefâsîr*, II, 533.

⁸⁹ Sâbûnî, *Saffetü'l-tefâsîr*, III, 130.

- Çetin, Metin. *Muhammed Ali es- Sâbûnî'nin Revâiu'l Beyân Tefsîru Âyâtî'l Ahkâm Mine'l Kur'an Tefsiri Bağlamında Ahzâb Suresindeki Hükümlerin Mukayeseli İncelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Durmuş, İsmail, "Kinâye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 26 / 34. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Fîruzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Kâmûsu'l-Muhît*. Kahire: Dâru'l-Hadis, 2008.
- Hop, Musa. *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Revâiu'l-Beyân Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm mine'l-Kur'ân*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- el-Kazvini, El-Hatib. *el-İzah Fî Ulumi'l-Belağa*, Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003.
- Özdemir, Ahmet Turan. *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsirciliği*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Saffetü't-Tefâsîr*. Beyrut: Dâru'l-Kur'ânî'l-Kerîm, 1981.
- _____, *Saffetü't-Tefâsîr. Tefsirlerin Özü*. Ter, Sadrettin gümüş, Nedim Yılmaz. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1992.
- _____, *Revaiu'l-Beyân Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm*. Beyrut: Müessesetü Menâhili'l-İrfân, 1980.
- _____, *el-İbdâü'l-Beyânî fi'l- Kurâni'l-Azîm*, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2006
- Sandıkçı, Cemal. *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Saffetü't Tefâsîr Adlı tefsirinin Belâgat Yönü*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Doktora Tezi, 2015.
- Saraç, M. A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu. 2019.
- es-Seâlibî, Ebû Mansur. *el-Kinâye ve't-Ta'rîz*, Tahk. Âişe Hüseyin Ferîd. Kâhire: Dâru Kuba. 1998.
- es-Sekkâkî, Ebû Ya'kûb. *Miftâhü'l-Ulûm*. Beyrut: Dâru Kütübü'l-İlmiyye, 2014.
- et-Taftâzânî, Sa'du'd-Din Mesûd İbn. Ömer. *el-Mutavvel Şerhü Telhîsi Miftâhü'l-Ulûm*, Tahkik, Abdul Hamîd Handâvî, Beyrut: Dâru Kütübü'l-İlmiyye, 2013.

BÖLÜM 17

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ'NİN SAFVETÛ'T-TEFÂSİR'DE ŞİİRLE İSTİŞHÂD YÖNTEMİ -Bakara Sûresi Örneğinde-

Öğr. Gör. Dr. Servet Demirbaş

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
Arap Dili ve Belâgatı Anabilim Dalı
sdemirbas@ybu.edu.tr

ORCID.ID: 0000-0001-6415-2140

Giriş

Kur'an-ı Kerîm ilk muhataplarının dili olan fasih Arapçayla indirildiği için onun nazmında yer alan bazı kelimelerin ve terkiplerin manasını doğru olarak tespit etmekte farklı yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemlerden biri de şiirle istişhâddir. Her kültürde olduğu gibi Arap kültüründe de şiir, dilin bütün özelliklerinin kullanıldığı en fasih ve belîğ iletişim vasıtalarından biridir. Nüzûlöncesi dönemde ve nüzûl sürecinde Arapların temayüz ettikleri en önemli vasıflarından biri şiir ve hitâbet başta olmak üzere edebiyattaki maharetleriydi. Yaşadıkları Arap yarımadasında çok köklü medeniyetler kuramasalar da bedevilik hayatının yaygın olduğu bölgelerde masmavi gök kubbenin altında uçsuz bucaksız saharalarda pek parlak zekalar zuhur etmiş, ilmî birikimleri az olsa da söyledikleri şiirlerle herkesi hayran bırakmışlardır. Her geçen gün gelişerek sürdürülen edebî zevk Kur'an'ın nüzûlüne yakın dönemde kabileler arasında en zirve noktalara ulaşmıştır. Sûku'l-ukâz, Zülmecâz, Zülmicenne veDûmetülcendel gibi yerlerde kabileler arasında yapılan şiir yarışmalarında rakiplerine tefevvuk eden edebî yapıtlar büyük alakalara mazhar olmuş, Kabe'nin duvarlarına asılmış-

vermiştir. Sâbûnî, tefsirinde yer verdiği şiirleri genellikle eser ve şair ismi belirtmeden aktarmıştır. Şiirleri, şairlerinin orijinal divanlarından değil yukarıda ismini verdiğimiz tefsirlerden nakil yoluyla almıştır. Bu yönüyle bakıldığında *Safvetü'l-tefâsîr*'in orijinal bir yönünün olduğunu söylememiz mümkün gözükmemektedir. Bu durum, Sâbûnî'nin kendinden önceki müfessirleri taklit ettiği düşüncesine sevk etmemelidir. Çünkü tefsirinde zaman zaman farklı eserlerden de şiirler nakletmesi, şiirlere lügavî izahların dışında farklı maksatlar için yer vermesi onun şiirle istişhâd konusunda kendine özgü karma bir yöntem kullandığını göstermektedir.

Sâbûnî'nin *Safvetü'l-tefâsîr*'de şiirle istişhâd yöntemi hakkında bilgi vermesi açısından Bakara sûresine bakıldığında elliden fazla şiirle istişhâd ettiği görülür. Bunlardan yarısını kelimelerin lügavî manalarını izah ve ispatta kullanmıştır. Buna nispeten kelimelerin iştikâk ve sarf yönünü izahta istişhâd ettiği şiirlerin sayısı çok azdır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla belâgat konularında sadece iki şiirle istişhâdda bulunmuştur. Sâbûnî, nahiv konularını ve i 'râb problemlerini açıklarken şiirle istişhâdda bulunmamıştır. Dikkat çeken bir husus da yirmi kadar şiiri "fâide" başlığı altında âyetlerin ifade ettiği manaların daha iyi anlaşılması için getirdiği açıklamaları desteklemek için zikretmesidir. Sâbûnî, Bakara sûresinde istişhâdda bulunduğu elli kadar şiirden on beşine şairinin ismiyle yer verirken, otuz beş kadar şiiri şairinin ismini vermeden zikretmiştir.

KAYNAKÇA

- Askerî, Ebû Hilâl. *Kitâbü's-sinâ'ateyn*. thk. Ali Muhammed el-Baccâvî-Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm. Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1. Basım, 1371/1952.
- Bağdâdî, Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezîd. *Hizânetü'l-edeb*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârun Kahire: Mektebetü'l-Hânci, 1997.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük Tefsir Tarihi Tabakâtü'l-müfessirîn*. 2 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1973.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Sahîhu'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, ts.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *es-Sihâh tâcü'l-luga ve sihâhi'l-Arabiyye*. thk. Ahmed Abdulğafûr Attâr. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlim lil-Melâyîn, 2. Baskı, 1979.

- Cumâhî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sellâm. *Tabakâtü fihûli's-şu'arâ*. thk. Mahmûd Muhammed Şâkir Cidde: Dâru'l-Medenî, ts.
- Cürçânî, es-Seyyid eş-Şerîf Ali b. Muhammed. *et-Ta'rîfât*. thk. Muhammed Sıddık el-Minşâvî. Kahire: Dâru'l-Fazîle, ts.
- Çağırıcı, Mustafa. "Zanniyyât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/124-126. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Çetin, Nihad. *Eski Arap Şiiri*. İstanbul: İÜEF, 1973.
- Çubukçu, Asri. "Ebû Kays" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/175. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Durmuş, İsmail. "İstişhâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/396-397 İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Ebherî, Esîrüddîn el-Mufaddal b. Ömer es-Semerkandî. *İsâgûcî*. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2015.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mukrim. *Lisânu'l-Arab*. 16 Cilt. Beyrût: Dâru Sadr, ts.
- Kayravânî, İbn Reşîk. *el-Umdefî sanâ'ti's-şiiir*. Beyrut: el-Mektebetü't-Ticâriyye, 1934.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî vd. 22 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006.
- Öğmüç, Harun. "Taberî Tefsîrinin Şiirle İstişhâd Yöntemi Açısından Değerlendirilmesi", *Tefsir Anabilim Dalı VII. Eşgüdüm Toplantısı ve Bir Müfessir Olarak Muhammed b. Cerîr et-Taberî Sempozyumu*. 89-100. Konya: 2010.
- Öğmüç, Harun. "Tefsirde Şiirle İstişhâd Açısından Hicrî 2. Asrın Önemi" *Tarihten günümüze Kur'an ilimleri ve tefsir usulü*. haz. Bilal Gökkr. 345-361 İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'ân ve Tefsir Akademisi, 2009.
- Öğmüç, Harun. *Kur'an Yorumunda Şiirin Yeri*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-tefâsîr*: 3 Cilt. (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 10. Basım, ts.
- Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân. *el-İktirâh, fî usûli'n-nahv*. Beyrut: Dâru'l-Beyrûtî, 2006.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân. *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed b. Ali. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2006.
- Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Ömer. *Muhtasarü'l-me'ânî*. İstanbul: Üçler Matbaası, 1977.

Tehânevî, Muhammed Ali. *Keşşâfu isdılâhâti 'l-funûn*. thk. Ali Dahruc 2 Cilt. Beyrut: Mektebetü Lübnân,1996.

Tılbe, Cemal. *Fehârisü 'l-Muharrerü 'l-vecîz*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.

Tural, Hüseyin. “Arap Dilinde Şiir ve Hadisle İstişhâd Meselesi” *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (Erzurum, 1990).

Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979.

Zihni Efendi, Mehmed. *el-Kavlü 'l-ceyyid*. İstanbul: b.y. 1304.

Zuhaylî, Muhammed. *el-İmâm et-Taberî*. Dımışk: Dâru'l-Kalem, 1999.

BÖLÜM 18

MUHAMMED ALİ ES-SÂBÛNÎ'NİN ŞİA'YA BAKIŞI

Musa Öztürk

Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
musaozturk571@hotmail.com
ORCID.org/0000-0003-4374-570X

ÖZET

Muhammed Ali es-Sâbûnî (öl. 2021) İslami ilimler sahasında önemli eserler vermiş çok yönlü bir alimdir. Sâbûnî'nin eserleri ve fikirleri üzerine birçok akademik çalışma yapılmıştır. Biz de bu çalışmamızda onun Şîa mezhebine bakış açısının nasıl olduğunu tespit etmeyi amaçladık. Sâbûnî'nin Şîa ile ilgili görüşlerini tespit edebilmek adına neşredilmiş eserlerine, özellikle de *Safvetü't-tefâsîr*, *Ravâiu'l-beyân tefsîru âyâtî'l-ahkâm* ve *Kabes min nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı tefsirlerine müracaat ettik. Ayrıca müellif ve eserleri üzerine yapılmış akademik çalışmaları inceledik. Araştırmalarımız neticesinde Sâbûnî'nin, mut'a nikahı, abdestte ayakların meshi, Ehl-i kitap'tan olan kadınların nikahlanması, imamların gaybı bilmesi, üç talakla boşama vb. bazı konularda Şîa'ya eleştiriler yönelttiğini, onların iddialarına cevaplar verdiğini, bazı konularda Şii alimlerden istifade ettiğini, farklı Şii guruplara atıflarda bulunduğunu ve Şîa ve Râfiziyye'yi farklı guruplar olarak ele aldığını tespit ettik. Netice olarak Sâbûnî'nin Ehl-i sünnet bir bakış açısına sahip olduğu, Şîa'nın Ehl-i sünnet'e uymayan akîdevî ve fikhî görüşlerini yeri geldikçe tenkit ettiği, Şîa'ya bazen uzun uzadıya cevaplar verirken bazen kısa cevaplar vermekle yetindiği ve eleştirilerinde sert bir dil kullanmadığı sonucuna ulaştık.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Sâbûnî, Şîa, Tenkit.

VIEW OF MUHAMMAD ALI as-SABUNI TO SHIA

ABSTRACT

Muhammad Ali as-Sâbûnî (d. 2021) is a versatile scholar who has given important works in the field of Islamic sciences. Many academic studies have been conducted on the works and ideas of Sâbûnî. In this study, we aimed to determine his point of view towards the Shia sect. Sâbûnî's works published in order to determine his views on Shia, especially *Safve at-tefasir*, *Ravaiu al-beyan Tafsir ayat al-ahkam* and *Kabes min nur al-Quran al-Karim* we applied to their tafsirs. We also examined the academic studies on the author and his works. As a result of our research, we have determined that the Sâbûnî mut'a marriage, the cleaning of the feet in ablution, the marriage of women from the Ahl al-kitab, the knowledge of the imams of the ghayb, the divorce with three talaqs, etc. he criticized Shia on some issues. Sâbûnî responded to the claims of Shia, benefited from Shia scholars on some issues, and discussed Shia and Rafiziyya as different groups. As a result, Sâbûnî had an Ahl as-sunnah point of view, he occasionally criticizes the creed and jurisprudence views of Shia that do not comply with Ahl as-sunnah, while he sometimes gives long answers to Shia, sometimes he is content with giving short answers. We came to the conclusion that he did not use a harsh language.

Key Words: Tafsir, Sâbûnî, Shia, Criticism.

GİRİŞ

Muhammed Ali es-Sâbûnî, İslami ilimlerin birçok sahasında eser vermiş velut bir ilim adamıdır. Telif etmiş olduğu tefsirler ve diğer eserleri ilim adamları nezdinde kabul görmüştür. Müellifin eserleri ve fikirleri üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Biz de bu çalışmamızda, müellifin Şîa mezhebine bakışını ortaya koymayı amaçladık. Bu doğrultuda *Safvetü't-tefâsîr*, *Ravâiu'l-beyân tefsîru âyâtî'l-ahkâm* ve *Kabes min nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı tefsirlerine müracaat ettik. Ayrıca diğer eserlerinden ve kendisi ve eserleri üzerine yapılmış çalışmalardan da istifade ettik. Müellifin tefsirlerinde, Şîa'yla ilgili olarak aktardığı bilgi ve yorumları tespit ettik. Daha sonra elde ettiğimiz veriler üzerinden Sâbûnî'nin Şîa mezhebine bakışını ortaya koymaya çalıştık. Bu çalışmamızda Sâbûnî'nin, tefsirlerinde hangi Şii firkalardan bahsettiği,

SONUÇ

Sâbûnî, gerek ameli gerek itikadi konularda Ehl-i sünnet anlayışına bağlı bir ilim adamıdır. Tefsirlerinde ve diğer eserlerinde bu anlayış üzere hareket etmiş ve Ehl-i sünnete uymayan birçok görüşü eleştirmiştir. Bu bağlamda yukarıda naklettiğimiz üzere Şîa'ya da yer yer eleştiriler yöneltmiştir. Bununla beraber ele aldığı konularda ve yaptığı eleştirilerde tamamen ilmi bir üslup üzere hareket ettiğini görmekteyiz. Müfessir, eleştireceği Şii fırkaları özel olarak zikretmiş, bu sayede bütün Şîa'yı töhmet altında bırakma hatasına düşmemiştir. Örneğin birçok aşırı/katı yorumu Râfiziyye'ye atfetmiş, mutedil Şii fırkaları farklı hususlarda eleştirmiştir. Ayrıca Sâbûnî, eleştirilerinde çok sert, yıkıcı, dışlayıcı, ötekileştirici, tahkir ya da tekfir edici bir kullanmamış, aksine bütün eleştirilerini ilmi bir üslupla nezaket çerçevesinde ortaya koymuştur. Şîa'ya sadece eleştiri amacıyla atıfta bulunmamış, gerekli gördüğü takdirde bazı Şii alimlerden istifade etmiştir. Ayrıca Şîa'yı bütün yönleriyle değil, sadece Kur'ân-ı Kerîm'e, sünnete ve selim akla uymadığını düşündüğü görüşlerinden ötürü eleştirmiştir. Bütün bunlardan hareketle kanaatimizce Sâbûnî'nin Şîa'ya bakışı, ilim adamları için örnek niteliğindedir. Nitekim farklı mezhep ya da görüşlerin taraftarı olan ilim adamlarının birbirlerine karşı tahkir ya da tekfir tarzı yıkıcı bir üslup kullanmak yerine birbirlerini anlamaya dayalı yapıcı bir üslubu benimsemeleri büyük önem arz etmektedir. İslam dininin Müslüman bireylere yüklediği en önemli ahlaki sorumluluklardan birisi, herhangi bir konuda kendilerinden farklı düşünen insanlara karşı saygılı davranmaları, hakaret ya da sövgüde bulunmamaları ve fikirlerini ilmi prensipler çerçevesinde savunmalarıdır. Bu sayede mevcut ihtilaflar ilmi bir üslup üzere münazara edilmiş ve sorunlar çok daha sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşturulmuş olacaktır.

KAYNAKÇA

- Çelebi, İlyas. "İlk Kelam Tartışmaları ve İnanç Gurupları". *Kelam El Kitabı*. ed. Şaban Ali Düzgün. 47-62. Ankara: Grafiker Yayınları, 4. Baskı, 2015.
- Demir, İbrahim. *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Dönmez, İbrahim Kâfî. "Müt'a". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/174-180. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

- Köse, Saffet. “İslam Hukuk Ekolleri ve İhtilaf Sebepleri”. *İslam Hukuku El Kitabı*. ed. Talip Türcan. 71-101. Ankara: Grafiker Yayınları, 3. Baskı, 2015.
- Kummî, Ebû'l-Hasan Ali b. İbrahim. *Tefsîru'l-Kummi*. thk. Müessesetü'l-İmami'l-Mehdî. 3 Cilt. Kum: Müessesetü'l-İmami'l-Mehdî, 1435/2014.
- Sabûnî, Muhammed Ali. *Kabes min nûri'l-Kur'âni'l-Kerîm*. 6 Cilt, Beyrût: Dâru'l-Kalem, 2. Baskı, 1408/1988.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Kur'ân-ı Kerîm'in ahkâm tefsiri*. çev.MazharTaşkesenlioğlu. 2 Cilt.İstanbul: Şamil Yayınevi.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Ravâiu'l-beyân tefsîru âyâti'l-ahkâm*. 2 Cilt. Beyrût: Mektebetü'l-Ğazzâlî, 2. Baskı, 1400/1980.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü'l-tefâsîr*. 3 Cilt. Kâhire: Dâru's-Sâbûnî, 1417/1997.

TDD / JOFEL
ENDANGERED LANGUAGES: TURKIC LANGUAGES

ÇUVAŞ ARAŞTIRMALARI:

DİL, KÜLTÜR, EDEBİYAT VE FOLKLOR

İNCELEMELERİ

EDİTÖR
Sinan GÜZEL

uvaş Araştırmaları:

Dil, Kültür, Edebiyat ve Folklor İncelemeleri

Editör

Sinan GÜZEL

ISBN: 978-625-7305-92-1

1. Baskı

Kasım, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 456

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitaptaki bölümlerin hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

TDD / JOFEL

ENDANGERED LANGUAGES: TURKIC LANGUAGES

ЧӀВАШ ТӀПЧЕВӀСЕМ:

ЧӀЛХЕ, КУЛЬТУРА, ЛИТЕРАТУРА ТАТА
ФОЛЬКЛОР ОБЗОРӀСЕМ

РЕДАКТОР

Синан ГЮЗЕЛЬ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
FOREWORD	iii
SUNUŞ.....	v
ПРЕЗЕНТАЦИ	vii

DİL / DİLBİLİM

N. İ. YEGOROV, Синопис Концептуальной Парадигмы Истории Прототюркской Этнолингвокультурной Общности (I Тысячелетие До Н.Э.).....	1
A. S. YEGOROVA, Чăваш Гидронимĕсен Пĕлтерĕш Ушкăнĕсем	21
A. V. KUZNETSOV & N. M. KUZNETSOVA, Тăрмăш Таврашĕнчи Микротопонимсем: Йышĕ, Пĕлтерĕшĕ, Уçамлатман Ыйтусем.....	27
O. DURMUŞ, Çuvaş Dil Derlemelerinin Kurucusu S. M. Mihaylov ve Çuvaşçanın İlk Atasözü Derlemesi.....	41
S. GÜZEL, Çuvaşça <i>Kay-</i> “Gitmek” Fiilinin Dilbilgisel ve Sözlüksel Kullanımları Üzerine	67
E. LEBEDEV & İ. SEMENOVA, Н.И. Ашмарин Профессорăн Āслăлăхри Тĕп Ĕçĕсем Тата Вĕсен Пĕлтерĕшĕ	95
V. ÇAKMAK, Türkiye’de Çuvaşça, Çuvaş Edebiyatı ve Folkloru Üzerine Hazırlanmış Lisansüstü Tezler.....	107

KÜLTÜR, EDEBİYAT, FOLKLOR

V. RODIONOV, Чăваш Наци Āнĕн Аталанăвĕ (XX. Ĕмĕр Пуçламăшĕ).....	131
YE. A. YAGAFOVA, Типология Женского Костюма Чувашей (На Примере Головного Убора <i>Хушпу</i>)	149
YU. N. İSAYEV, Чăваш Республикин Вĕренçĕ Тытăмĕн Хальхи Лару-Тăрăвĕ Тата Аталану Пуласлăхĕ.....	167

İ. YU. KIRILLOVA, Развитие Современной Чувашской Драматургии .	201
A. LEONT'YEV, Чăваш Халăх Сăмахлăхĕ: Ёненÿсемпе Чарусене Тĕпчес Бÿтÿсем	211
V. V. NIKIFOROVA, Борис Чиндыков тата Чăваш Культури	233
YE. ÇEKUŞKINA, Геннадий Юмарт Поэзийĕн Хăй Евĕрлĕхĕ	241
S. YAVUZ, Modern Çuvaş Edebiyatının Doğuş Sürecinde Bir Otosansür Örneği: V. İ. Lebedev ve Şiiri	249
YE. V. FEDOTOVA, Чăвашсен Тупмалли Юмахĕсенче Авалхи Мифсем Палăрса Юлни	265
G. G. IL'INA, О Некоторых Особенности Композиции Чувашских <i>Тĕшмĕш Халалĕ</i> (На Примере Устных Рассказов О Лесных Духах) ...	275
T. İ. SEMENOVA, Уяв (Вăйă) Юррисен Чăваш Халăх Пурнăçĕнчи Пĕлтерĕшĕ	287

ÇUVAŞ AKADEMİSİNDEN PORTRERLER

S. GÜZEL, Çuvaş Dil Bilimi Çalışmalarının Büyük İsmi N. İ. Aşmarin ...	309
S. GÜZEL, Çuvaş Kültürüne Adanmış Bir Ömür: Vitaliy Grigoryeviç Rodionov	315

FOREWORD

Chuvash is the only written language of the North-West Turkish language area that is not Kipchak type; it is a continuation of Volga-Bulgarian Turkish and the only representative of the Proto-Bulgarian language with the common acceptance of the studies on the subject. Chuvash language, which is indispensable for Altay language researches as well as Turkish language researches, was previously thought to be a language between Turkish and Mongolian, but later studies proved that it was an independent Turkish and Altaic language.

There is an extremely rich literature published on language such as Russian, Hungarian, German, Finnish, French and English about Chuvash people, whose languages, geography, religious beliefs, and folkloric properties have been studied by Western scientific circles for nearly two centuries. If various classification attempts and references in some language history books are put aside, it can be stated that Chuvash researches in Turkey started rather late. However, after the dissolution of the Soviet Union, the number of research on Turkic Languages has increased rapidly, especially significant studies that focus on Chuvash language are written. Today, there are a considerable number of postgraduate theses on Chuvash languages and folklore. Scientific interest in Chuvash people and Chuvash language currently continues increasing. Such that; Turkish and Chuvash researchers maintain intensive academic contacts with joint scientific projects. For example, between 2014 and 2015, a project titled “General Purpose Collection of Chuvash language which Spoken in Chuvashia, Tatarstan, Bashkortostan and Southern Siberia” was carried out with the participation of Turkish and Chuvash scientists under the direction of Prof. Dr. Emine Yilmaz. Perhaps the last product of these academic cooperations is the Chuvash File, prepared and published by us as the 17th issue of the *The Journal of Endangered Languages* in 2020 and dedicated to the 100th anniversary of Autonomous Chuvashia. This work consists of 17 articles, 1 bibliographic compilation and 2 portraits selected from that issue, which emerged with the efforts and sacrifices of Turkish and Chuvash researchers.

I would like to extend my gratitudes to all the authors who contributed to this work, to esteemed editors of *The Journal of Endangered Languages* Prof. Dr. Suer Eker and Prof. Dr. Ülkü Çelik Şavk, who supported the idea of publishing the *Chuvash File* as a book, and to Grafiker Publishing for their close attention during the printing process.

Sinan GÜZEL

SUNUŞ

Kuzey-Batı Türk dili alanının Kıpçak tipinde olmayan yegâne yazı dili Çuvaşça, üzerine yapılan çalışmalardaki ortak kabul ile İdil-Bulgar Türkçesinin bir devamı ve Ana Bulgarcanın günümüzdeki tek temsilcisi durumundadır. Türk dili araştırmalarının yanı sıra Altay dil araştırmaları için de vazgeçilmez olan Çuvaşça, önceleri Türkçe ve Moğolca arasında bir dil olarak düşünölmüş, ancak daha sonra yapılan çalışmalarla bağımsız bir Türk ve Altay dili olduğunu ortaya koyulmuştur.

Yaklaşık iki yüzyıldır Batı bilim çevrelerince dilleri, yaşadıkları coğrafya, dinî inanışları ve folklorik özellikleri araştırılan Çuvaşlar hakkında Rusça, Macarca, Almanca, Fince, Fransızca, İngilizce vb. dillerde yayımlanmış son derece zengin bir literatür bulunmaktadır. Çeşitli tasnif denemeleri ve bazı dil tarihi kitaplarında yer alan göndermeler dışarıda tutulursa Çuvaşça araştırmalarının Türkiye’de oldukça geç bir tarihte başladığı söylenebilir. Ancak Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından, Türkçe değişkeleri konu edinen araştırmaların sayısı hızla artmış, müstakil olarak Çuvaşçayı odağına alan önemli çalışmalar kaleme alınmıştır. Bugün Çuvaşların dilleri ve folklorları hakkında hazırlanmış hiç de azımsanmayacak sayıda bir lisansüstü tez varlığı söz konusudur. Çuvaşlara ve Çuvaşçaya duyulan bilimsel ilgi günümüzde artarak devam etmektedir. Öyle ki, Türk ve Çuvaş araştırmacılar ortak bilimsel projelerle yoğun akademik temaslarını sürdürmektedirler. Örneğin 2014-2015 yılları arasında Prof. Dr. Emine Yılmaz’ın yürütücülüğünde, Türk ve Çuvaş bilim insanlarının katılımıyla “Çuvaş, Tatar, Başkurt ve Güney Sibirya Bölgelerinde Konuşulan Çuvaşçanın Genel Amaçlı Derlemi” başlıklı bir proje gerçekleştirilmiştir. Söz konusu bilimsel temasların belki de son ürünü ise 2020 yılında *Tehlikedeki Diller Dergisinin* 17. Sayısı olarak tarafımızca hazırlanıp yayımlanan ve Özerk Çuvaşistan’ın 100. yıl dönümüne ithaf edilen Çuvaş Dosyası’dır. Eldeki çalışma ise Türk ve Çuvaş araştırmacıların gayret ve fedakârlıkları ile ortaya çıkan bu sayıdan seçilen 17 telif makale, 1 bibliyografik derleme ve 2 portreden oluşuyor.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasına katkıda bulunan tüm yazarlara, *Çuvaş Dosyası*nın kitaplaştırılması düşüncesinin hayata geçirilmesinde destek olan *Tehlikedeki Diller Dergisinin* saygıdeğer editörleri Prof. Dr. Süer

Eker ve Prof. Dr. Ülkü Çelik Şavk'a, kitabın basım sürecinde gösterdikleri yakın ilgi nedeniyle Grafiker Yayınlarına şükranlarımı sunuyorum.

Sinan GÜZEL

ПРЕЗЕНТАЦИ

Çурçёр-хёвеланăç тёрёк чёлхисен ареалёнче Кыпчак ушкăнеле сыхăнман пёртен-пёр сырулла чăваш чёлхи вăл – тёпчевсем ирттернё хыççан асчахсем пёр-пёринпе килёшсе йышăнни тăрах –Атăлси Пăлхар тёрёк чёлхин тăсамё тата прото-пăлхар чёлхин тёп представителё. Тёрёк чёлхисене кăна мар, Алтай чёлхисене тёпчессишён те пысăк пёлтерёшлё чăваш чёлхине ёлёрех тёрёк тата монгол хушшинчи пёр чёлхе тесе шутланă, анчах кайранхи тёпчевсем вăл хайне уйрăм Тёрёк-Алтай чёлхи пулнине кăтартса панă.

Чăваш чёлхи, сёрё-шивё, ёненёвё тата фольклор уйрăмлăхёсем синчен хёвеланăçри наука ушкăнёсем икё ёмёре яхăн тёпчесе вырăсла, венгрла, нимёсле, финла, французла тата акълчанла сырса кăларнă питё пуян литература пур. Тёрёк чёлхисине классификацилес тёллевпе пурнăçланă ёссенче тата чёлхе историне халалланă хăш-пёр кёнекесенче тёл пулакан асанусене шута илмесен, чăваш чёлхипе культурине тёпчесси Туцире чылай кая юлнă теме пулат. Совет союзё арканнă хыççан анчах тёрёк чёлхисене халалланă тёпчевсен шучё хăварт ўснипе пёрле чăваш чёлхине ятарласа халалланă пёлтерёшлё ёссем сырăннă. Хальхи вăхăтра чăваш чёлхипе фольклорё синчен хатёрленё диссертацисем нумайланчёс. Асчахсен чăвашем тата чёлхине пелес интересё ўссех пырат. Турккă тата чăваш тёпчевсисем пёрлехи аслалăх проекчёсем пурнăçласа тачă сыхăнура тăраçчё. Сăмахран, 2014-2015 çулсенче Эмине Йылмаз профессор пуçарнă, Турккă тата Чăваш ученайёсем хутшăннă Çuvaş, Tatar, Başkurt ve Güney Sibiryа Bölgelelerinde Konuşulan Çuvaşçanın Genel Amaçlı Derlemi [Чăваш Енре, Тутарстанра, Пушкăртстанра тата Кăнтăр Сёпёрте калаçакан Чăваш чёлхин пётёмёшле пуххи] ятпа проект пурнăçланнă. Тен, ку академи контактёсен юлашки продукчё, «Çухалас хăрушлăхри чёлхесем» альманахăн 17-мёш кăларамё пулса, пирён хатёрлесе пичетлесе кăларнă тата Чăваш автономийён 100 сул тултарнине халалланнă Чăваш файлё пулат. Чăн-чăн ёс Турккă тата Чăваш тёпчевсисем чунтан паранса вай хунипе пичетленсе сак кăларăмран суйланса илнё 17 статья, 1 библиографи тата 2 портретран тăрат.

Çак кёнекене кăларасшăн хăйсен вăйне хунă авторсене, Чăваш файльне кёнеке туса хурас шухăша ырлакан «Çухалас хăрушлахри чёлхесем» альманахăн хисеплĕ редакторĕсем Сюер Экер профессора тата Улькю Челик Шавк профессора, кёнеке пичечĕ сине тимлĕн пăхнăшăн Графикер издательствăна тав тăватăп.

Синан ГЮЗЕЛЬ

СИНОПСИС КОНЦЕПТУАЛЬНОЙ ПАРАДИГМЫ ИСТОРИИ ПРОТОТЮРКСКОЙ ЭТНОЛИНГВОКУЛЬТУРНОЙ ОБЩНОСТИ (I ТЫСЯЧЕЛЕТИЕ ДО Н.Э.)

N. İ. YEGOROV / ÇUVAŞ CUMHURİYETİ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

emigulay@mail.ru

Язык значит намного больше, чем просто средство общения.

Язык знает о жизни все. В этом «все» – знание быта,
духа, прошлого, настоящего и прогноз будущего...

Изучение языка приоткрывает тайны,
уже недоступные историкам и археологам,
обнажает корни духовности народа.

Кеннет Хейл

Введение

Переход языкознания в последние десятилетия XX столетия на антропологическую, или антропоцентрическую, как ее часто называют, парадигму стимулировал быстрое развитие

индоиранских (*жунь* китайских источников) племен сложилась огурская этнолингвокультурная общность (*ху* китайских династийных хроник).

Согласно сложившейся в Китае традиции, все археологические культуры «северного края» обычно аффилируются с тем или иным классификационным «этнонимическим» термином, зафиксированным в письменных источниках. В настоящее время многие китайские и отечественные исследователи аффилируют археологическую культуру «верхнего слоя Сяцзядянь» с племенами группы *дунху*, располагающуюся к западу от нее культуру ордосских бронз – с *сюнну* (Dashibalov 2009: 265–268), а находившуюся между ними культуру *юйхуанмяо* обычно связывают с *шаньжунями* – «горными воинами».

Накладывая сведения китайских письменных источников на археологическую карту Внутренней Азии, логично заключить, что носителями культуры плиточных могил были прототюркские племена *ди*, а памятники ордосской культурно-исторической общности были оставлены *жунди*, позднее получившие от китайских хронистов название *ху* (*дунху*, *линху* и проч.).

Территория формирования прототюркской этнолингвокультурной общности скотоводческих популяций явно выраженного монголоидного антропологического облика континентального типа в I тысячелетии до н.э. охватывал весь Циркумгобийский регион, включая северную и южную провинции Внутренней Азии. Именно эта обширная область, помеченная сетью памятников культуры плиточных могил, и является наиболее вероятной исходной прародиной тюркских народов.

ЛИТЕРАТУРА

- Дробышев, Ю.И. (2014). *Человек и природа в кочевых обществах Центральной Азии* (III в. до н.э. – XVI в. н.э.) М.: ИВ РАН.
- Егоров, Н.И. (2017). *Избранные труды по этнолингвогенезу и этнической истории чувашского народа*. Чебоксары: Новое время, 2017. Кн. 1. 428 с.; Кн. 2. 440 с.

- Кляшторный, С.Г.; Савинов Д.Г. (2005) *Степные империи древней Евразии*. СПб.: Филол. ф-т СПбГУ, 346 с.
- Миняев, С.С. (2007). *Дырестуйский могильник*. СПб.: Филол. ф-т СПбГУ, 233 с.
- Миняев, С.С. (1991). “Зона скифского мира на северо-востоке КНР: находки и проблемы”. *Общество и государство в Китае*. М., Вып. XXII. С. 171-175.
- Миняев, С.С. (1985). “К проблеме происхождения сюнну”. *Информационный бюллетень международной ассоциации по изучению культуры Центральной Азии*. М., Вып. 9. С. 70-78.
- Миняев, С.С. (1991). “О дате появления сюнну в Ордосе”. *Проблемы хронологии и истории*. Барнаул, С. 108-120.
- Миняев, С.С. (1991). “Раскопки Дырестуйского могильника и основные проблемы археологии сюнну”. *Древние культуры и археологические изыскания*. СПб.: ИИМК АН СССР, С. 72–75.
- Санпин, Чен. (2004). “Някои бележки за китайските българи”. *Авитохол*. – София, Бр. 26. С. 43–47.
- Тенишев, Э.Р. (2006). “Введение”. *Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков: Пратюркский язык. Картина мира тюркского этноса по данным языка*. М.: Наука, С. 5–9.
- Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков: Фонетика*. М.: Наука, 1984. 484 с.
- Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков: Морфология*. М.: Наука, 1988. 560 с.
- Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков: Синтаксис* / Н.З. Гаджиева, Б.А. Серебренников. М.: Наука, 1986. 284 с.
- Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков: Лексика*. М.: Наука, 1997. 800 с.
- Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков: Лексика*. М.: Наука, 2001. 822 с.
- Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков: Региональные реконструкции*. М.: Наука, 2002. 767 с.
- Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков: Пратюркский язык-основа. Картина мира пратюркского этноса по данным языка*. М.: Наука, 2006. 908 с.

- Цыбиктаров, А.Д. (1998). *Культура плиточных могил Монголии и Забайкалья*. Улан-Удэ: Изд-во Бурят. гос. ун-та, 289 с.
- Шульга, П.И. (2015). *Могильник Юйхуанмяо в Северном Китае (VII–VI вв. до н.э.)*. Новосибирск: Изд-во ИАЭТ СО РАН, 304 с.
- Boodberd P.A. (1936). “The Language of the T’o-Pa Wei”. *Harvard Journal of Asiatic Studies. Cambridge (Mass.), Vol. 1. № 2*. P. 167–185.
- Chen, S. (1998). “Some remarks on the Chinese «Bulgar»”. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*. – Budapest, Vol. 51. № 1–2. – P. 69–83.
- Chen, S. (2012). *Multicultural China in the Early Middle Ages*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2012. – 292 p.
- Clauson, G. (1960). “Turk, Mongol, Tungus”. *Asia Major*. N.S. London, Vol. VIII. Part 1. P. 105–123.
- Dashibabov B.B. (2009). “The Hiongnu archaeology: questioning, the connections between, the traditions of the early Mongols and ancient Koreans”. *The VI Conference on Korean Studies Association of Australasia*. Sidney. P. 265–268.
- Eberhard, W. (1942). “Çin Kaynaklarına Göre Orta ve Garbi Asya Halklarının Medeniyeti (Çeviren M. Mansuroğlu)”. *Türkiyat Mecmuası*. Ankara: C. VII–VIII, sayı: 1: 125–191 s.
- Pritsak, O. (1976). “From the Sábirs to the Hungarians”. *Hungaro-Turcica: Studies in honor of Julius Németh*. Budapest: Joránd Eötvös University. P. 17–30.
- Pulleyblank, E.G. (1991). *Lexicon of Reconstructed Pronunciation: In Early Middle Chinese, Late Middle Chinese, and Early Mandarin*. Vancouver: UBS Press. 497 p.
- Pulleyblank, E.G. (2000). “Tribal confederations of uncertain identity: The Hsileng-nu”. *Philologiae et Historiae Turcicae Fundamenta*. Berlin Vol. 3. P. 62–65.
- Yegorov, N.İ. (2014). “Orta-Asya Tarihinde Ogur «Protobulgar»ın Dil Kültürü ve Devamlılığı”. *Dünya Uygarlığı İçinde Türk Uygarlığı: Tarih ve Dil Meseleleri Kurultayı: 26–29 Haziran, 2014, Eskişehir, 2014, II cilt: Dil / Edebiyat Meseleleri Tebliğleri*. S. 124–171.

ЧӀВАШ ГИДРОНИМӀСЕН ПӀЛТЕРӀШ УШКӀНӀСЕМ

YEGOROVA ANNA SEMENOVA / ÇUVAŞ CUMHURİYETİ EĞİTİM
ENSTITÜSÜ

annaerenar@mail.ru

Шыв-шур ячӀсем – сӀм авалхи сӀмахсем, чылай чухне вӀсем сав ятлӀ хуласемпе ялсен ячӀсенчен те аслӀрах. ТӀрлӀ вӀхӀтра тата тӀрлӀ чӀлхе материалӀсенчен йӀркеленӀ пирки гидронимсен пӀлтерӀшне уса парас тесен чӀлхе тата халӀх историне аван пӀлмелле, вырӀнти географи уйрӀмлӀхӀсене шута илмелле.

ХамӀр Ӏсре эфир чӀваш чӀлхинче шыв-шура ят панин уйрӀмлӀхӀсене тӀпчес, гидронимсен пӀлтерӀш ушкӀнӀсене тупса палӀртас тӀллев лартрӀмӀр. ТӀлleve пурнӀслас тесе хамӀр картотекарӀ 4 пине яхӀн гидронима тишкертӀмӀр, сӀпах та ушкӀнсене пайланӀ чух пӀлтерӀшӀ усӀмлӀ, хальхи чӀлхе материалӀпе тӀрех Ӏнлантарма пулакан ятсене сӀс илтӀмӀр.

Шыв-шур ячӀсем ӀнсӀртран суралман. Шыв-шура ят паракан сӀнсем чи малтанах географи объектӀсен тӀрех курӀнакан паллӀрах енӀсене шута илнӀ. Гидронимсенче шыв тӀсӀ, температури, тути, сӀр пичӀн

Микулай çăлĕ, Макçăм пĕви), хушаматсенчен (*Леонтъев пĕви, Петрухинсен çăлĕ, Орлов пĕви*), хушма ятсенчен (*Сталин пĕви, Кăчăрма кўлли, Ляпак кўлли*), ятпа ашшĕ ячĕн пĕрлешĕвĕнчен (*Петĕр Васильч çалĕ, Валерий Палч кăлати*) йĕркеленнĕ (Егорова 2014: 81-85). Антропонимсен хăш тĕсĕнчен пулнине кура гидронимсем хăш вăхăтра пулса кайнине те пĕлме пулать. Сăмахран, ятпа ашшĕ ячĕн пĕрлешĕвĕнчен пулнисем иртнĕ ĕмĕрте сарăла пуçланă.

Чылай чухне гидронимсем чăваш халăхĕпе ҫыхăнура пулнă халăхсемпе арусен ячĕсемпе ҫыхăнаççĕ (*Мишер кўлли, Пăртас Çавалĕ, Çармас кўлли*). Хушăран шыв-шур ячĕсенче ҫыхăнура пулман халăх ячĕсем те тĕл пулма пултараççĕ. Кун йышши гидронимсем чылай чухне хушма ятсенчен пулса кайма пултарнă. Сăмахран, *Француз çалĕ* ятра этноним хушма ят урлă гидронима куçнă.

Çапла вара, шыв-шур ячĕсене пĕлтерĕш енчен тишкернĕ хыççăн ҫакан пек пĕтĕмлетÿсем тума пулать:

- 1) шыв-шура ытларах ҫут ҫанталăк географи уйрăмлăхĕсене, вăл этем пурнăçĕнче мĕнле вырăн йышăннине кура ят панă;
- 2) гидронимсене тĕпчени халăх историне, йăли-йĕркине пĕлме пулăшать;
- 3) шыв-шур ячĕпе унăн пĕлтерĕшĕ чылай чухне тўр килеççĕ, анчах та гидронимăн чăн-чăн пĕлтерĕшĕ яланах ҫиелте выртман пирки кашни ята уйрăм тишкерме тивет.

УСĂ КУРНĂ ЛИТЕРАТУРА

- Егорова, А.С. (2010). *Чувашская гидронимия*, Чебоксары: Изд-во Чуваш. ун-та, 198 с.
- Егорова, А.С. (2014). “Личные имена в чувашских гидронимах”. *Ашмаринские чтения: сб. материалов IX Междунар. науч.-практ. конф.* / сост. и отв. ред. А.М. Иванова. Чебоксары: Изд-во Чуваш. ун-та, С. 81-85.
- Егорова, А.С. (2018). “Лексико-семантический анализ чувашских гидронимов”. *Национальные языки и литературы в поликультурных условиях: сб. науч. статей. Вып. IV* / отв. ред. А.Д. Ахвандерова. Чебоксары: Чуваш. гос.пед.ун-т, С. 184-187.
- Никифоров, А. (1993). “Тайна тюркских топонимов”. *Вучах*. 1 №.

**ТӘРМӘШ ТАВРАШӘНЧИ
МИКРОТОПОНИМСЕМ: ЙЫШӘ,
ПӘЛТЕРӘШӘ, УҢАМЛАТМАН БИТУСЕМ**

ALEKSANDR VALER'YANOVİÇ KUZNETSOV / ÇUVAŞ DEVLET
İNSANI BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

timer1975@mail.ru

NADEJDA MİHAYLOVNA KUZNETSOVA / ÇUVAŞ DİLİ VE
EDEBİYATI ÖĞRETMENİ

kunadina@mail.ru

Тăвай районĕнчи Тăрмăш ялĕ икĕ район центрĕ - Канаш хулипе Тăвай ялĕ - хушшинче ырнашă. Тăвай районĕ сурçĕр енчен Вăрмар районĕпе, хĕвеланăç енчен Канаш районĕпе, кăнтăрпа хĕвелтухăç енчен Тутарстанпа чикĕленет. Тăрмăш ялĕ Чăваш Республикин Тăвай районĕнчи Тăрмăш ял тăрăхне кĕрет. Тăрмăш ял администрацийĕнче икĕ ял: Тăрмăш тата Лачкасси. XVI ĕмĕр варринче никĕсленнĕ текен халап-хăнар çÿрет. Хусана илнĕ хыççăн çак тăрăха Логов (Ольгов) хушаматлă улпутсем килсе ырнашă теççĕ. Вĕсем чăвашсене унтан хĕссе кăларса янă, кăсем *Хыркут* текен ырапа куçса ларнă. Вăхăт

Псенарь. Тăрмăш ялĕ варринчи юхан шыв. Халĕ çак ята маннă, картăсенчи *Тăрмăш шывĕ* ята та сахал çын пĕлет, пурте *Плотина* теççĕ. Псенарь ят пĕлтерĕшĕ паллă мар. Элĕк районĕнче ăна çывăх ял тата юхан шыв ячĕсем пур: *Пиçенер* — Чăваш Енĕн Элĕк районĕн ялĕ. Вăл Юнтапа ял тăрăхĕ шутне кĕрет. "Пиçенер" гироним — мари чĕлхинчен кĕнĕ теме пулат. Çавăн ятлă юханшыв та пур район çĕрĕнче. *Пиçенер* сăмаха чăвашла куçарсан (*пиçe* 'хăвăрт' *Ā энгер* 'шыв') 'хăвăрт юхакан шыв' тенине пĕлтерет (<https://www.wikiwand.com/cv/Пиçенер>).

Пиçенер ялĕ пирки Чăваш энциклопедийĕнче кĕскен сырсак кăтарнă: Пизенеры (<http://enc.cap.ru/?täworld&lnkă1570>).

Инсер (Ушаков, 2008: 17). Пĕлтерĕшĕ уçамлă мар. Хальхи *Тăрмăш* шывĕн пĕр ячĕ.

Пишенер (Ушаков, 2008: 17). Пĕлтерĕшĕ уçамлă мар. Хальхи *Тăрмăш* шывĕн пĕр ячĕ.

Печер (Ушаков, 2008: 17). Пĕлтерĕшĕ уçамлă мар. Хальхи *Тăрмăш* шывĕн пĕр ячĕ.

Тăрмăш таврашĕнчи хăш-пĕр микропонимсене анчах тишкерсе тухма пуçларăмăр. Апла пулин те, кунта халиччен сырăнса юлман, пĕлтерĕшне уçамлатман ятсем сахал мар пулни курăнать. Вĕсемсĕр пуçне пĕчĕкрех сырма-çатра, тĕрлĕ сыран. хăртни ячĕсем йышлă. Вĕсем мĕнле вăрттăнлăх упранине тĕпчеме пуçланă кăна-ха.

ЛИТЕРАТУРА

- Батченко, Е.И. (2002). *Чувашское языкознание (1730-2002): Библиографический указатель* в 2-х ч. Ч. 1. Чебоксары: ЧГИГН. 192 с.
- Газизов, Р.С., Гимадиев, М.Г. (1955). *Русско-татарский словарь (для начальной и семилетней школы)*. Допол., испр. 3-е изд. Казань: Таткнигоиздат. 300 с.
- Исаев Ю.Н. (2015). "О происхождении названий некоторых мест юга Чувашии (на примере фольклорных и литературных источников)".

Актуальные проблемы диалектологии языков народов России: Материалы XV Всероссийской научной конференции, Уфа. С. 106-110.

- Каксин, А.Д. (2012). “О четырех типах топонимов на территории современной Хакасии (в аспекте «русского влияния)”. *Этнолингвистика. Ономастика. Этимология: материалы II Междунар. науч. конф.*, Екатеринбург, 8–10 сентября 2012 г.: 2 ч. Ч. 1. Екатеринбург, Изд-во Урал. ун-та. С. 107-108.
- Каримова, Г. Р. (1954). *Русско-башкирский словарь: Около 14000 слов* / под ред. чл.-кор. АН СССР, действ. чл. Акад. пед. наук РСФСР проф. Н.К. Дмитриева. Москва: Гис. 600 с.
- Кузнецов, А. (2000-2020). *Кузнецов А.В. Чӑваш Республикин Тӑвай районӑнчи Тӑрмӑш ялӑнче 2000-2020 ҫулсенче тухӑн материал.*
- Магницкий, В.К. (1905). *Чувашскія языческія имена*. Казань: Типографія Императорскаго Университета. 104 с.
- Махмудов, Х., Мусабаев, Г. (1954). *Казахско-русский словарь* / под ред. Г. Мусабаева. Алма-Ата: Издательство Академии наук Казахской ССР. 574 с.
- Мустафаев, Э. М.-Э., Щербинин, В.Г. (1972). *Русско-турецкий словарь. 47700 слов*. Москва: Советская энциклопедия. 1028 с.
- Ушаков, Э. (2008). *Турмыши: из истории села*. Чебоксары: Новое время. 592 с.
- Ушаков, Э.С. (2013). *Турмыши. Из истории села* / предисл. В.П. Станьяла; худож. В.И. Разин. 2-е доп. изд. Чебоксары, [б.и.] (Типография № 7). 445 с.
- Федотов, М.Р. (1998). *Словарь чувашских нехристианских личных имен*. Чебоксары: Чувашский государственный институт гуманитарных наук. 148 с.
- Юдахин, К.К. (2000). *Русско-кыргызский словарь: 51000 слов* / под ред. К.К. Юдахина. Бишкек: Шам. 992 с.
- <http://enc.cap.ru/?taworld&lnkã1570>
- <https://www.wikiwand.com/cv/Пиҫенер>

ÇUVAŞ DİL DERLEMELERİNİN KURUCUSU S. M. MİHAYLOV VE ÇUVAŞÇANIN İLK ATASÖZÜ DERLEMESİ

OĞUZHAN DURMUŞ / ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ

oguzdur@gmail.com

0. Giriş

Tarihsel Çuvaşça alanının modern biçimine ait verilerinin ortaya çıkması her ne kadar 18. yüzyılın ilk yarısına kadar gitse de bunların i) sözcük listeleri, ii) övgü sözleri ve çeviri metinler, iii) dinî metinler ve çeviriler, iv) gramer türlerinde olmaları genelde Çuvaş halk edebiyatı, özelde ise Çuvaş atasözü yazıcılığı açısından herhangi bir katkı sağlamamaktadırlar. Çuvaş Türkçesine ait atasözlerinin ilk örneklerini görebilmek için sonraki yüzyılın ortalarını beklemek gerekecekti. Türkoloji ve genel atasözü bilimi açısından tarihsel bakıldığında oldukça iyi bir şekilde araştırıldığını söyleyebileceğimiz Çuvaş atasözlerinin ilk kayıtlarını 1853'te buluyoruz. Ancak bundan evvel belirtilmesi gereken husus, Çuvaşların içinden Çuvaş folkloru etnografyası, tarihi ve halk edebiyatı alanlarında ilk yazıları kaleme alan kişi ile ilgilidir. Spiridon Mihayloviç Mihaylov, kendisinin de ifadesiyle “Çuvaşlar arasından çıkmış olan ilk yazar”dır. Bilimsel anlamda

EDİL.: Edilgenlik Eki	sy: Sıra Yeri
EM.: Emir Kipi	Soru: Soru Enklitiği
ENK.: Enklitik	ŞZ: Şimdiki Zaman
GGZ: Görülen Geçmiş Zaman	T2K: Teklik 2. Kişi
GZ: Gelecek Zaman	T3K: Teklik 3. Kişi
HİK: Hikaye Birleşik Zaman	YDE: Yön Durumu Eki
İDE: İlgi Durumu Eki	YET.: Yeterlilik
İST.: İstek Kipi	ZF: Zarf-Fiil

KAYNAKÇA

- Aşmarin, N. İ. (1930). *Çıvaş Sımahışen Kñeki = Slovar' Çuvaşskogo Yazıka—Vıpusk V: Y-V* (C. 1-17, C. 5). Çeboksarı: Tipografiya “Çuvaşskaya Kniga”.
- Aşmarin, N. İ. (1937). *Çıvaş Sımahışen Kñeki = Slovar' Çuvaşskogo Yazıka—Vıpusk XIII: Ş (şıvarlıh-şion) -T (t-tır)* (C. 1-17, C. 13). Çeboksarı: Çuvaşskoe Gosudarstvennoe İzdatel'stvo.
- Aşmarin, N. İ. (1941). *Çıvaş Sımahışen Kñeki = Slovar' Çuvaşskogo Yazıka—Vıpusk XV: T, T', Ç, F* (C. 1-17, C. 15). Çeboksarı: Çuvaşskoe Gosudarstvennoe İzdatel'stvo.
- Aşmarin, N. İ. (1925). *Vattisem Kalanã Sámahsem—Sbornik Çuvaşskih Poslovits*. Şupaşkar: Çuvaşızdat.
- Benzing, J. (1964). Die tschuwaschische Literatur. L. Bazin, A. Bombaci, J. Deny, T. Gökbilgin, F. İz ve H. Scheel (Ed.), *Philologiae Turcicae Fundamenta* içinde (ss. 841-861). Wiesbaden: Franz Steiner.
- Ceylan, E. (1996). *Çuvaş Atasözleri ve Deyimleri*. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 10. Ankara : Simurg.
- Dmitriyev, V. D. (2004). *Spiridon Mihaylov, Sobranie Soçineniy*. Çeboksarı: Çuvaşskoe Knijnoe İzdatel'stvo.
- Egorov, D. E. (1998). *S. M. Mihaylov, Prosvetitel' i İssledovatel' Çuvaşskoy Narodnoy Pedagogiki*. Çeboksarı: Çuvaşskiy Gosudarstvenniy Pedagogičeskiy İnstıtut im. İ. Y. Yakovleva.

- Fedotova, E. V. (2009). *Çıvaş Halih Pultarulihĭ: Sınavsempe ĩnenüsem. Tıĭksem. Çıvaş Halih Pultarulihĭ*. Şupaşkar: Çıvaş Kĭneke İzdatel'stvi.
- Lebedev, V. İ. (1852). O Çuvaşskom Yazıke. *Jurnal Ministerstvo Vnutrennih Del'*, (40), 79-117.
- Magnitskiy, S. (1901). Çuvaşın-Etnograf Spiridon Mihayloviç Mihaylov (K İstorii Mestnoy Etnografii). *İzvestiya Obşçestva Arheologii, İstorii i Etnografii Pri İmperatorskom Kazanskom Universitete, XVII(1)*, 75-78.
- Mihaylov, A. (2006). *Vattisen Sımahĭsempe Kalarışsen Tata şunatlĭ Puplevsen Çıvaşla-Vırĭsla Puhhi*. Çeboksarı: Novoe Vremya.
- Mihaylov, S. (1853). *Çuvaşskie Razgovori i Skazki*. Kazan: v Universitetskoy Tipografii.
- Romanov, N. R. (2012). *Vattisen Sımahĭsem, Kalarışsem, Sutmalli Yumahsem* (3.). Şupaşkar: Çıvaş Kĭneke İzdatel'stvi.
- Sidorova, E. S. (1984). *Çıvaş Halih Sımahlıhĭ: Vak Janrsem* (C. 1-6, C. 5). Şupaşkar: Çıvaş Kĭneke İzdatel'stvi.
- Skvortsov, M. İ. (Ed.). (1985). *Çuvaşsko-Russkiy Slovar'*. Moskva: İzdatel'stvo "Russkiy Yazık".
- Terent'eva, O. N. (2007). *Çıvaş Halih Pultarulihĭ: Vattisen Sımahĭsem*. Çıvaş Halih Pultarulihĭ. Şupaşkar: Çıvaş Kĭneke İzdatel'stvi.
- Zolotnitskiy, N. İ. (1867). *Çuvaş Knege*. Kazan: v Universitetskoy Tipografii.
- Zolotnitskiy, N. İ. (1870). *Çuvaş Knege*. Kazan: v Universitetskoy Tipografii.
- Zolotnitskiy, N. İ. (1875). *Kornevoy Çuvaşsko-Russkiy Slovar, Sravnennyi s Yazıkami, Nareçiyami Raznih Narodov Tyurksogo, Finskago i Drugih Plemen*. Kazan: Tipografiya İmperatorkago Universiteta.

ÇUVAŞÇA KAY- “GİTMEK” FİİLİNİN DİLBİLGİSEL VE SÖZLÜKSEL KULLANIMLARI ÜZERİNE

SİNAN GÜZEL / İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ

sinanserdarguzel@gmail.com

1. Giriş

Türkçede fiiller; bağlam içinde biçimlenen çeşitli anlamlarıyla, verici (gönderen) ve alıcı (dinleyici) arasındaki bilgi alış-verişini gerçekleştirebilmekte, kimi zaman da anlamsızlaşarak söz konusu bilgi aktarımı içinde bir başka eylemin gerçekleşme biçimini tanımlayabilmektedirler. Fiillerin anlamlarından çok işlevlerine atıfta bulunan bu son özellikleri ise kök anlamını yitirerek dilbilgiselleşmiş az sayıdaki fiilde tanımlanmaktadır. Bu yazıya konu olan Çuvaşça *kay-* “gitmek” fiili de mevcut sözlük anlamları dışında Çuvaşçanın sözvarlığına katkılar sunan, çeşitli dilbilgisel işlevleri işaretleyen bir biçim olarak dikkat çekmektedir.

kay- sözünün kökeni ve tarihlendirilmesine ilişkin konuların da kısaca değerlendirileceği bu çalışmada, temel olarak fiilin sözü edilen dilbilgisel kullanımları ile Çuvaşçanın söz varlığına ilişkin katkılarının belirlenmesi amaçlanmaktadır.

EOÇ	Emir Çekiminin Olumsuzu
GÇZ-SFE	Geçmiş Zaman Sıfat-Fiil Eki
GGZ	Görülen Geçmiş Zaman Eki
GZ-SFE	Gelecek Zaman Sıfat-Fiil Eki
İLDE	İlgi Durum Eki
İST	İstek Çekimi
KVE	Kuvvetlendirme Eki
MSD	Mastar Eki
OE	Olumsuzluk Eki
ÖGZ	Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki
SAE	Sıfatları Adlaştırma Eki
SDE	Sebep Durum Eki
ŞGZ	Şimdiki-Geniş Zaman Eki
ŞGZH	Şimdiki-Geniş Zamanın Hikâyesi
ŞGZO	Şimdiki-Geniş Zamanın Olumsuzu
T1K	Teklik 1. Kişi [Eki]
T2K	Teklik 2. Kişi [Eki]
T3K	Teklik 3. Kişi [Eki]
T3K-İYE	Teklik 3. Kişi İyelik Eki
VDE	Vasıta Durum Eki
YET	Yeterlilik Eki
YÖN	Yön Durum Eki
ZFE	Zarf-Fiil Eki
ZN	Zamir n'si

KAYNAKLAR

- Agakov, L. (1993). *Yumanlıhra Şapla Pulnı*. Şupaşkar: ÇKİ. (=YŞP)
- Ağcagül, S. (2009). *Aktionale Operatoren im Türkischen mit besonderer Berücksichtigung des Türki- und Irantürkischen*. Inauguraldissertation. Mainz.
- Arat, R. R. [Rachmatullin, Gabdul-Rashid] (1928). *Die Hilfsverben und Verbaladverbien im Altaischen*, Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde [genehmigt von der Philosophischen Fakultät der Friedrich-Wilhelms - Universität zu Berlin] Weimar.
- Arıkan İ. (2011). "Çuvaş Türkçesinde Dilbilgiselleşen Bir Fiil: tär-". *MTAD*, 8(2): 36-62.

- Aslan Demir, S. (2013). “Türkmencede Kılınış İşlemcisi Olarak Art-Fiiller”. *Türkbilig*, 2013/26: 67-90.
- Aşmarin, N. İ. (1994-2000). *Slovar Çuvaşskogo Yazıka – Çñvaş Sımahısen Kññeki*. 17 Cilt, Çeboksarı Russika. (=ÇSK).
- Aşmarin, N. İ. (1898). *Materialı dlya İssledovaniya Çuvaşskago Yazıka*. Kazan: Tipo-litografiya İmperatorskago Universiteta.
- Aşmarin, N. İ. (1923). *Opıt İssledovaniya Çuvaşskago Sintaksisa II*. Simbirsk.
- Aydemir, A. (2010). *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*. Ankara: Grafiker.
- Bacanlı, E. (2014). *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayram, B. (2010). *Çuvaş Türklerinin Kahramanlık Anlatmaları (Alplar)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Brinton, L.J.; Closs Traugott E. (2005). *Lexicalization an Language Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics 6th Edition*. Blackwell Publishing.
- Çernov, M. F. (1980). “Glagol'no-substantivnie frazeologičeskie soçetaniya v sovremennom çuvaskom yazıke”. *İssledovaniya po Etimologii i frazeologii Çuvaşskogo Yazıka*. Trudı, Vıp. 98. Çeboksarı: Nauçno-İssledovatel'skiy İnstitut Yazıka, Literatırı, İstorii i Ekonomiki Pri Sovete Ministrov Çuvaşskoy ASSR. s. 49-79.
- Çernov, M. F. (1982). *Çñvaşla-Vırışla Frazelogi Slovari Glagolla Yat Sımah Frazelogizmisem/ Çuvaşko-Russkiy Fraozologičeskiy Slovar' Glagolno-imennie Frazelogizmi*. Şupaşkar: ÇKİİ. (=ÇRFS)
- Demir, N. (1993). *Postverbien im Türkeitürkischen. Unter besonderer Berücksichtigung eines südanatolischen Dorfdialekts*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Demir, N. (2013). “Kip Ekleriyle Kurulan Birleşik Fiiller”. *Prof. Dr. Leylá Karahan Armağanı*. Ankara: Akçağ Yayınları. s. 389-398.
- Dmitriyev, V. D. (1960). “Dva opisaniya çuvaşey i çuvaşskie slovari vtoroy çetvertı XVIII veka”. *Uçenie Zapiski*. XIX, 270-302.
- Durmuş, O. (2014). *18. Yüzyıl Çuvaşçasının Söz Varlığı*. Edirne: Paradigma Akademi.

- Ergönenç-Akbaba, D. (2011). *Kazak ve Nogay Türkçesi Yazı Dillerinde Tasvir Fiilleri*. Ankara: Grafiker.
- Ersoy, F. (2017). *Çuvaş Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Fedotov, M. R. (1996a). *Etimolojiçeskiy Slovar' Çuvaşskogo Yazıka C. I-II*. Çeboksarı: ÇGİGN.
- Fedotov, M. R. (1996b). *Çuvaşskiy Yazık. İstoki Otnoşeniye k Altayskim i Finno-Ugorskim Yazıkam, İstoriçeskaya Grammatika*. Çeboksarı: İÇU.
- Gabain, A. von (1953). "Türkçede Fiil Birleşmeleri". *TDAY Belleten* 1953. s. 16-28.
- Gorskiy, S. P. (1959). *Oçerki Po İstorii Çuvaşskogo Literaturnogo Yazıka*. Çeboksarı: ÇGİ.
- Gökçe, F. (2013). *Gramerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Grigoroviç, V. P. (1769). *Soçineniya prinadlejaşçıye k grammatike Çuvaşskogo yazıka*. Moskova (=Soçineniya).
- Heine, B.-Kuteva T. (2004). *World Lexicon of Grammaticalization*. New York: Cambridge.
- Hopper, P. J.; Closs Traugott, E. (2003). *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- İlgin, A. (2015). *Tarihî Karşılaştırmalı Tofa (Karagas) Türkçesi -Biçim Bilgisi-*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Johanson, L. (1995). "On Turkic converb clauses". Haspelmath, Martin & König, Ekkehard (Haz.) *Converbs in cross-linguistic perspective. Structure and meaning of adverbial verb forms – adverbial participles, gerunds. Empirical approaches to language typology 13*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter: 313-347.
- Johanson, L. (2016). *Türkçede Görünüş* (Çeviri: Nurettin Demir). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Anlam (Anlam Bilimi ve İletişim)*. İstanbul: Kesit.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Lebedev, E. (2016). *Aksionsartovie znaçeniya slojnoverbalnih analitiçeskih form v çuvaşskom yazıke*. Çeboksarı: ÇGİGN.
- Marvhi, T. (2003). *Aça Çuhnehi*. Şupaşkar: ÇKİ. (=AÇ)
- Menges, K. H. (1968). *The Turkic Languages and Peoples - An Introduction to Turkic Studies*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Mikulayi, İ. (1953). *Tıvatı Kun*. Çeboksarı: Ministerstva Kul'turı Çuvaşskoy ASSR. (=TK)
- Nadelyayev, V. M.; Nasilov, D. M.; Tenişev, E. R.; Şçerbak, A. M. (1969). *Drevnetyurkskiy slovar'*. Leningrad: İzdatel'stvo Nauka Leningradskoe Otdelenie (=DTS).
- Nasilov, D. M. (1975). “Zur Interpretation der Hilfsverben in den türkischen Sprachen”. *Bilimsel Bildiriler 1972*. s. 505-511.
- Orlov, G. (2004). *İrhi Yırsem*. Şupaşlar: ÇKİ (=İY)
- Pavlov, İ. P. (1965). *Hal'hi Çıvaş Literaturı Çıllı – Morfologi*. Şupaşkar: ÇAKİ.
- Räsänen, M. (1969). *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*. Helsinki: Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVII.
- Schönig, C. (1984). *Hilfsverben im Tatarischen: Untersuchungen zur Funktionsweise einiger Hilfsverbverbindungen*. Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz, Veröffentlichungen der Orientalischen Kommission 35. Wiesbaden: Franz Steiner.
- Sergeyev, L. P. (1970). “O Pamyatnikah Çuvaşskoy Pis'mennosti XVIII v.”. *Uçenie Zapiski Vıpusk 46*, 228-263.
- Skvortsov, M. İ. (1985). *Çıvaşla-Vırışla Slovar' / Çıvaşsko-Russkiy Slovar'*. Moskva: Russkiy Yazık. (=ÇRS)
- Tan, A. (2010). *Kırgız Türkçesinde Tasvir Fiilleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uyar, H. (2007). *İştä Es, Tinış*. Şupaşkar: ÇKİ. (=IET)
- Yegorov, V. G. (1964). *Etimologiçeskiy Slovar' Çıvaşskogo Yazıka*. Çeboksarı: ÇKİ.
- Yuldaşev, A. A. (1965). *Analitiçeskiye formı glagola v tyurskih yazıkah*. Moskova: İzdatel'stvo Nauka.

**Н.И. АШМАРИН ПРОФЕССОРҘН
ЎСЛЎЛЎХРИ ТЉП ЁЎЎЕМ ТАТА ВЉСЕН
ПЉЛТЕРЉШЉ**

EDUARD LEBEDEV / ÇUVAŞ DEVLET İNSANİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

edleb2004@yandex.ru

İRİNA SEMENOVA / ÇUVAŞ DEVLET İNSANİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

irinnasemenova@yandex.ru

КЎҗал пирЉн республикара тата пЉтЉм ЎслЎлЎх тЉнчинче Раҗсей паллЎ тюркологЉн, Н.И. АшмаринЎн 150-мЉш җулхи юбилейне палЎртаҗҗЉ. УнЎн ЎслЎлЎх ёҗҗсем пирЉншЉн питЉ пЉлтерЉшлЉ, мЉншЉн тесен Н.И. Ашмарин җЎваш филологийЉнче ёҗлесе ун аталанЎвЉ валли нумай тунЎ. ВЎл 1870 җулта ЕтЉрне хулинче җуралнЎ. Җулхула гимназийЉнче Ўс пухнЎ хыҗҗЎн Мускава кайса ХЉвелтухЎҗ җЉлхисен (Лазаревский) институтне кЉнЉ. Җак институтра пулас Ўсчах араб, перс, турккЎ җЉлхисене вЉреннЉ. Н.И. АшмаринЎн чи паллЎ вЉрентекенЉ Ф.Е. Корш академик пулнЎ. ВЎл хЎйЉн вЉренекенне лингвистика ЎслЎлЎхЉн никЉҗҗсене вЉрентнЉ. Институт пЉтернЉ хыҗҗЎн Николай Иванович ёҗлеме Хусана кайнЎ. УнЎн ёмЉрЉн чи пыҗЎк пайЉ вара җак хулара иртрЉ. УнсЎр пуҗне вЎл темҗешер җул ЧЉмпЉр тата Баку хулисенче,

кёнеки» тёрёк чёлхине халалланă чи пуян, чи пысăк калăпăшлă словарь пулса тухнă, чăваш чёлхипе ытти тёрёк тата алтай чёлхисен сыхăнăвён кăткăс ыйтăвёсене тёпчесе татса пама пулăшать. Чёлхесё сывăх вăхăтра та, каярахпа та Н.И. Ашмарин словарьне ситекен ёс кун кураймасть пулё тесе каланă (Menges 1974: 580–581).

Америка тёпчевси М. Дж. Дрезден чăваш чёлхи ытти тёрёк чёлхисем хушшинче уйрăм вырăн йышăнать тесе кăтартнă. Уралпа Алтай серийён редакторёсене Н.И. Ашмаринăн кёнекине тепёр хут пичетлесе кăларма шут тытнăшăн мухтаса илнё. Çак кёнеке чёлхепе анча сыхăнман тет, вăl чăваш халăхёпе, унăн культурипе паллашма пулăшать, тесе каланă (Dresden 1969: 829–830).

Пирён сёршыври тёпчевсёсем те словаре пысăк хак панă. Акă мён каланă ун пирки СССР Наука академийён член-корреспонденчё С.Е. Малов: «Н.И. Ашмарин чăваш сăмахёсене чёрё калаçуран, кулленхи хутшăну пуплешёвёнчен, савăн пекех халăх сăмахлăхёнчен, вăl шутра нумай чухне юмăс-тухатмăш халапёсемпе кёллisenчен илнё; кунашкал сферăсенче чёлхепе усă курасси халё яланлăхах пăрахăс пулнă, пирён автор вара вёсене наука валли сыхласа хăварнă» (Малов 1941: 138; Скворцов 1985: 48).

Н.И. Ашмарин – чăваш чёлхе пёлёвён никёслевси, тёнчипе паллă чёлхесё, тёпчевсё. Унăн чăваш чёлхин грамматикине, чёлхен историйёне тёпчесе сырнă ёсёсем, халăх сăмахлăхён пуххи, «Чăваш сăмахёсен кёнеки» сивёчлёхне паянхи кун та сұхатман. Н.И. Ашмаринăн пултарулăхне пирён сёршывра кăна мар, унăн тулашёнче те пысăк хак панă.

ЛИТЕРАТУРА

- Ашмарин, Н.И. (1898). *Материалы для исследования чувашского языка. Часть первая «Учение о звуках» (фонетика). Часть вторая «Учение о формах» (морфология)*. Казань: Типолитография Императорского университета. XXXI + 392 + XIX с.
- Ашмарин, Н.И. (1903). *Опыт исследования чувашского синтаксиса. Часть первая*. Казань: Типолитография И.М. Ключникова. XII + 570 с.

- Ашмарин, Н.И. (1918). *Основы чувашской мимологии (о подражательных словах в чувашском языке)*. Казань: Издание чувашских национальных организаций. 10 с.
- Ашмарин, Н.И. (1923). *Опыт исследования чувашского синтаксиса. Часть вторая*. Симбирск: Издание Союза потребительских обществ Чувашской автономной области. Типография С.Н.Х. 276 + IV с.
- Ашмарин, Н.И. (1928). *О морфологических категориях подражания в чувашском языке*. Казань: Издание Академического центра ТНКП. 160 с.
- Ашмарин, Н.И. (2012). *Болгары и чувашки. Репринтное издание*. Чебоксары: Чувашское книжное издательство. 143 с.
- Бобровников, А.А. (1849). *Грамматика монголо-калмыцкого языка*. Казань: Типография университета. 403 с.
- Дегтярёв, Г.А. (2013). «Турецкий дискурс в парадигме зарубежного чувашеведения». *Чувашский гуманитарный вестник*. № 8. с. 62–92.
- Дмитриев, Н.К. (1962). «К изучению турецкой мимологии». *Строй тюркских языков*. Москва: Издательство восточной литературы, с. 59–84.
- Иванова, А.М., Фомин Э.В. (2014). «Об индексе слов словаря чувашского языка Н.И. Ашмарина». *Вестник Чувашского университета*. № 4. с. 149–155.
- Известия Общества археологии, истории этнографии* (1900). Казань. Том XVI. с. 243–248.
- Ильминский, Н.И., Казем-Бек А.К. и др. (1869). *Грамматика алтайского языка*. Казань: Типография университета. 289 с.
- Краснов, Н.Г. (1971). «Н.И. Ашмарин и И.Я. Яковлев». *Н.И. Ашмарин – основоположник чувашского языкознания*. Чебоксары: НИИ при Совете Министров Чуваш. АССР. с. 225 – 230.
- Малов, С.Е. «Памяти Н.И. Ашмарина». *Записки ЧНИИ*. Чебоксары, 1941. с. 136 – 139.
- НА ЧГИГН. Отд. IV. Ед. хр. 150. Инв. № 272. Л. 22–24.
- «Словарь чувашского языка». *Чувашская энциклопедия*. Режим доступа: <http://enc.cap.ru/?t=publ&lnk=2874> ; дата обращения 13.03.2019.

- Федотов, М.Р. (1995). *Н.И. Ашмарин. Краткий очерк жизни и деятельности*. Чебоксары: Чуваш. гос. ин-т гуманитарных наук. с. 52.
- İnan, A. (1935). “N. İ. Aşmarin, Çuvaş dili lügati”, (*Slovar çuvaşskago yazıka: Thesawus Linguae Tsehuvasehorum*) I–V, Kazan – Çubuksar, 1928–1930 . *Türkiyat mecmuası*. S. 300–301.
- Dresden, M.J. (1969.) “Thesaurus Linguae Tschuvaschorum”, Volume I and II. *Journal of the American Oriental Society*. Vol. 89. No. 4. P. 829–830.
- Menges, K.H. (1974). “Nikolaj Ivanovich Ashmarin, Thesaurus Linguae Tschuvaschorum”. *Oriens*. No. 23/24. P. 580–581.

Юрату, Амалӑх, Йышлану

“Aşk, Annelik, Çoğalma”

TÜRKİYE’DE ÇUVAŞÇA, ÇUVAŞ EDEBİYATI ve FOLKLORU ÜZERİNE HAZIRLANMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLER*

VİLDAN ÇAKMAK / HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ DOKTORA
ÖĞRENCİSİ

vldn.ckmk@hotmail.com

Giriş

Türkiye’de günümüze kadar Çuvaşça üzerine birçok çalışma yapılmıştır. *Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi* veri tabanından görüldüğü kadarıyla Çuvaşça ve Çuvaş folklor ve edebiyatı özellikle 2016 yılından sonra her dönem çalışılan bir konu hâline gelmiştir. Bu yazıda Çuvaşça ile Çuvaş folklor ve edebiyatı üzerine bu yazıya kadar hazırlanmış olan lisansüstü tezler taranmış ve kronolojik olarak söz konusu tezlerin içerikleri hakkında ana hatlarıyla tanıtıcı bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Çuvaşlar hakkında az sayıda da olsa dil, edebiyat ve folklor dışında da hazırlanmış tezler bulunmaktadır. Bunlar, Durmuş Arık tarafından hazırlanan *Çuvaşların Dini İnanışları Üzerine Bir Araştırma* (2002) adlı

* 2020 yılında *Tehlikedeki Diller Dergisinin Çuvaş Özel Sayısında* yayımlanan “Çuvaşça ve Çuvaş Edebiyatı Üzerine Hazırlanmış Lisansüstü Tezler” başlıklı yazı, aradan geçen süre göz önünde bulundurularak editörün isteği üzerine tarafımızca güncellenerek yeniden düzenlenmiştir.

ЧӐВАШ НАЦИ ӐНӐН АТАЛАНӐВӐ (XX. ӐМӐР ПУСЛАМАШӐ)

VITALIY RODIONOV / ÇUVAŞ DEVLET İNSANI BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ

vitrod1@yandex.ru

ЧӐваш халӑхӐн иртнӐ пурнӑсӐнчи пысӑк улшӑнусене висӐ паллӑ Ӑспе сыхӑнтарса пӑхма пулать: чӐваш тӑрӑхӐ РассейӐн пӐр пайӐ пулса тӑнипе (1551), чӐваш сынни православи чиркӐвӐн тӐнне кусӑнипе (XVIII ӐмӐрӐн 40-мӐш сулӐсем) тата Рассейре патша йӐркине пӑрахӑса кӑларнипе (1917). Ку статьяра Ӑпир, тӐпрен илсен, юлашки паллӑ пулӑмпа сыхӑннӑ Ӑс-пус пирки каласӑпӑр.

XIV ӐмӐрте пӑлхарсем (ун чухне вӐсем хӑйсене *пӑлер* тенӐ пулас) тӐн енчен икӐ ушкӑна пайланса каясӑсӐ: *пӐсӐрменсем* (мӑсӑльмансем) тата *сӑвассем* (халӑх тӐнне уякансем, каярах тутар чӐлхин витӐмӐпе *чӑваш* тесе калама пусласӑсӐ). ПӐрремӐшӐсен ытларах пайӐ хуласенче тӑрешарапа тӐн тата ытти хула ӐсӐпе, иккӐмӐшӐсем вара ялсенче сӐр ӐсӐпе тӑрмашса, чӑксем иртгерсе тата киреметсене упраса пурӑннӑ(Родионов 2017: 254-266).

XVI-XVII ӐмӐрсенче чӐваш халӑхӐн традицилле сӑнӐ-сӑпачӐ (культурипе йӑли-йӐрки), унӑн этнографи ушкӑнӐсем (анат енчисемпе анатрисем тата турисем), этнотерриторийӐ сирӐплансе

сӀмрӀкисем те – тивӀсӀсӀсӀ. ХӀрушӀ самана тапранса каять... СӀк синкерлӀ пӀтӀрмахсем пӀтӀмпех большевиксен пӀлхавӀрӀ хысӀсӀн пусланасӀсӀ. Класс кӀрешӀвӀн ячӀпе витӀнсе РасӀсейри пур халӀха та пайласа-хирӀсӀтерсе ярасӀсӀ. СӀв уӀкерчӀк чӀваш сӀывасӀсен хушшинче те аван курӀнать.

XX ӀмӀрӀн малтанхи сӀрӀм сӀулӀнче чӀваш халӀхӀ чӀмӀртанса, цивилизацире хӀйӀн вырӀнне тупнӀ наци пулса сӀтет: унӀн тӀрлӀ социалӀ сӀйӀсем уйрӀм партисене ушкӀнланасӀсӀ, чӀвашла хасат-кӀнеке тухсах тӀрать, наци идеи палӀрса сӀтет. ТӀван чӀлхепе школшӀн пынӀ кӀрешӀ улашкинчен наци автономийӀ, республики йӀркелесе ярасси патне илсе сӀтерет. СӀк ирӀклӀхпе пӀр танлӀх сӀулне 1917 сӀлта пулса иртнӀ нарӀс тата юпа уйӀхӀнчи пӀлхавӀрсем те усса пыма майсем туса панӀ.

ЛИТЕРАТУРА

- Комиссаров, (Вантер) Г.И. (2014). *Суйласа илӀ хайлавсем. ПӀрремӀш кӀнеке*. Шупашкар; СӀнӀ вӀхӀт. 246 с.
- Родионов, В.Г. (2008). *ЧӀваш литератури. 1917-1930-мӀш сӀулсем*. Шупашкар: ЧӀваш кӀнеке издательстви. 430 с.
- Родионов, В.Г. (2017). *Чувашский этнос: исследования по этнологии и мифопоэтике*. Чебоксары: Чувашский государственный институт гуманитарных наук. 324 с.
- Юман, М. (1997). *Суйласа илнисем*. Шупашкар: ЧӀваш кӀнеке издательстви. 543 с.

ТИПОЛОГИЯ ЖЕНСКОГО КОСТЮМА ЧУВАШЕЙ (НА ПРИМЕРЕ ГОЛОВНОГО УБОРА ХУШПУ)

ҮЕ. А. ҮАГАҒОВА / SAMARA DEVLET SOSYAL-PEDAGOJI
ÜNİVERSİTESİ

yagafova@yandex.ru

Комплексы традиционного женского костюма рассматриваются исследователями при этнографической дифференциации народа достаточно широко и давно (Крюкова 1956; Козлова 1978; Молотова 1992 и др.). При этом проводится структурно-типологический анализ компонентов костюма и его деталей, основанный на выявлении их формально-морфологических признаков и структурных связей между ними (Крюков 1984). Наиболее значимыми критериями для типологии костюма является определенное сочетание деталей, а для последних – материал, крой, форма, декор, размеры. Типообразующими признаками являются форма, материал и техника изготовления. При выделении же подтипов и вариантов следует учитывать также особенности структуры, размер, декор, цвет (Заднепровская 1992: 25).

В чувашской этнографии традиционный костюм, особенно женская одежда, также используются при характеристике особенностей этнографических групп наряду с другими культурно-языковыми

навершием. Его родиной, видимо, следует считать, Привияжье и Западное Закамье, откуда он распространился в Восточное Закамье, Заволжье и Приуралье (прибельский бассейн).

Представляется интересным сопоставление чувашских хушпу с аналогичными головными уборами татарских женщин *кашпау*, типология которых представлена в работе С.В.Сусловой и Р.Г.Мухамедовой (Суслова, Мухамедова 2000: 166-167). Кашпау был распространен у татар в Волго-Окском междуречье, а именно у молькеевских кряшен (вариант 1), сопоставимый с низовым хушпу (II. 2.б), у мишарей Корсунского уезда (вариант 2), имеющий аналогии с хушпу «саратовских» и бузулукских чувашей (II. 3. б, г), у мишарей Пензенского уезда (вариант 3), соответствующий хушпу подлесных анатри (II. 3. а). Кроме этого у татар Заказанья бытовала монетная шапка на каркасной основе в виде конуса – *такья бурек*, которую можно соотнести с чувашскими хушпу на твердой основе.

Типологическое сходство чувашского хушпу с женскими головными уборами народов Урало-Поволжья и Центральной Азии, указывает, вероятно, на генетические и историко-культурные связи чувашей с этими этническими общностями. Вариативность хушпу свидетельствует о его эволюции в ходе формирования генетических и территориальных этнографических групп чувашей и служит одним из характерных признаков их культуры.

РИСУНКИ

- Рис. 1. Головной убор с хушпу средненизовых чувашей. Фото Г.Н. Иванова-Оркова. 2015: Wikipedia: URL: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Файл:Головной_убор_чувашской_женщины_хушпу._XIX_век._Средненизовая_этнографическая_группы_\(анат_енчи\).jpg](https://ru.wikipedia.org/wiki/Файл:Головной_убор_чувашской_женщины_хушпу._XIX_век._Средненизовая_этнографическая_группы_(анат_енчи).jpg)
- Рис. 2. Костюм чувашей приикской территориальной группы (фрагмент). С. Семено-Макарово Ермакеевского района Республики Башкортостан . Фото Е.А. Ягафовой, 2002 г.

- Рис. 3. Костюм чувашей Самарской Луки (фрагмент с хушпу). С. Никольское Безенчукского района Самарской области. Фото Г.Н. Иванова-Оркова. 1995 г.: Николаев и др. 2002. С. 247.
- Рис. 4. Костюм чувашей с хушпу буинских чувашей. с. Бюрганы Буинского района Республики Татарстан. Фото Е.А. Ягафовой. 2002 г.
- Рис. 5. Костюм чувашей с хушпу тетюшских чувашей. с. Богдашкино Тетюшского района Республики Татарстан. Фото Е.А. Ягафовой. 2002 г.
- Рис. 6. Костюм низовых чувашей (подлесная подгруппа; вид сзади): Николаев и др. 2002. С. 141.
- Рис. 7. Костюм чувашей приволжской группы (фрагмент): Николаев и др. 2002. С. 238.
- Рис. 8. Хушпу чувашей тенеевского куста (с. Теняево Федоровского района Республики Башкортостан). Фото Е.А. Ягафовой. 2003 г.
- Рис. 9. Костюм бузулукских чувашей (фрагмент с хушпу): Николаев и др. 2002. С.269.
- Рис. 10. Головной убор с хушпу закамских чувашей . с. Девлезеркино Челно-Вершинского района Самарской области. Фото А.Н. Жирнова. 2016 г.
- Рис. 11. Костюм заволжских чувашей (фрагмент). С. Рысайкино Похвистневского района Самарской области. Фото Е.А. Ягафовой. 1996 г.
- Рис. 12. Костюм прибельских чувашей (фрагмент). С. Мраково Гафурийского района Республики Башкортостан. Фото Е.А. Ягафовой. 2004 г.
- Рис. 13. Хушпу прибельских чувашей (веселовский вариант). С. Новоселка Федоровского района Республики Башкортостан. Фото Е.А. Ягафовой. 2003 г.

ИСТОЧНИКИ

- Научный архив Чувашского государственного института гуманитарных наук (НА ЧГИГН). Отд. I. Ед. хр.623. № 9053.
- Паллас П.С. Путешествия по разным провинциям Российской империи. Ч.1. СПб., 1773. X+657+117 с.+25 л. ил.

Российский этнографический музей (РЭМ). Коллекции 797, 968.

Ягафова Е.А. Полевые материалы, 1990-2001 гг. Самарская область, Безенчукский, Борский, Исаклинский, Кошкинский, Клявлинский, Похвистневский, Сергиевский, Ставропольский, Шенталинский, Шигонский, Челно-Вершинский районы.

Ягафова Е.А. Полевые материалы, 2002 а. Республика Татарстан, Аксубаевский, Алексеевский, Алькеевский, Альметьевский, Буинский, Дрожжановский, Нурлатский и Тетюшский районы.

Ягафова Е.А. Полевые материалы, 2002 б. Ульяновская область, Цильнинский район.

Ягафова Е.А. Полевые материалы, 2002 в. Республика Башкортостан, Аургазинский, Бижбулякский, Ермекеевский, Кармаскалинский районы.

Ягафова Е.А. Полевые материалы, 2002 г. Оренбургская область. Абдулинский район.

Ягафова Е.А. Полевые материалы, 2003 а. Ульяновская область, Мелекесский район.

Ягафова Е.А. Полевые материалы, 2003 б. Республика Башкортостан, Бакалинский, Белебеевский, Чекмагушевский, Шаранский, Федоровский районы.

Ягафова Е.А. Полевые материалы, 2004. Республика Башкортостан, Гафурийский район.

REFERENCES

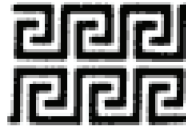
Akimova, T. M. (1929). *Zhenskiye golovnyye ubory saratovskikh chuvash*. Trudy Nizhne-Volzhskogo krayevogo muzeya. 1. p. 45-56.

Bikbulatov, N.V., Yusupov, P.M., Shitova, S.N., Fatykhova, F.F. (2002). *Bashkiry: etnicheskaya istoriya i traditsionnaya kul'tura*. Ufa: Bashkirskaia entsiklopediya.

Gagen-Torn, N.I. (1960). *Zhenskaya odezhdа narodov Povolzh'ya*. Cheboksary: Chuvashgosizdat.

- Denisov, P.V. (1955). „Natsional'naya odezhda nizovykh chuvash yuzhnykh rayonov Chuvashskoy ASSR“. *Uchenyye zapiski CHNII*. Vol. 11. Cheboksary: Chuvashgosizdat. p.210-251.
- Zadneprovskaya, A.Yu. (1992). *Traditsionnyye ukrasheniya narodov Srednego Povolzh'ya (vtoraya polovina XIX – pervaya polovina XX vv.)*. Dissertatsiya na soiskaniye uchenoy stepeni kandidata istoricheskikh nauk. Sankt-Petersburg.
- Ivanov, V.P., Korostelev, A.D., Yagafova, E.A. (red) (2017). *Chuvashi*. Moscow: Nauka.
- Kozlova, K.I. (1978). *Ocherki etnicheskoy istorii mariyskogo naroda*. Moscow: MGU.
- Kosareva, I.A. (2000). *Traditsionnaya zhenskaya odezhda periferiynykh grupp udmurtov*. Izhevsk: UIIYAL UrO RAN, 2000..
- Kryukov, M.V. “Ob obshchikh printsipakh tipologicheskogo issledovaniya yavleniy kul'tury (na primere tipologii zhilishcha)”. *Tipologiya osnovnykh elementov traditsionnoy kul'tury*. Moscow: Nauka. p. 7 – 18.
- Kryukova, T.A. (1956). *Material'naya kul'tura mariytsev XIX veka*. Yoshkar-Ola: Marknigoizdat.
- Molotova, T.L. (1992). *Mariyskiy narodnyy kostyum*. Yoshkar-Ola: Mariyskoye knizhnoye izdatel'stvo.
- Nikolayev, V.V., Ivanov-Orkov, G.N., Ivanov, V.P. (2002). *Chuvashskiy kostyum: ot drevnosti do sovremennosti*. Moscow, Cheboksary, Orenburg: Gazprompechat'.
- Orkov, G.N. “O narodnom kostyume chivashey Bashkortostana (po materialam ekspeditsii 1994 g.)”. *Chuvashskoye iskusstvo*. III. Cheboksary: CHGIGN. p. 148-168.
- Osipov, A.A. (2007). *Chuvashskaya svad'ba. Obryad i muzyka svad'by vir'yal*. Cheboksary: Chuvash. kn. izd-vo.
- Pisarchik, A.K. (1979). “Materialy k istorii odezhdy tadzhikov nurata. Starinnyye zhenskiye plat'ya i golovnyye ubory”. *Kostyum narodov Sredney Azii*. Moscow: Nauka. p. 113-122.
- Suslova, S.V., Mukhamedova, R.G. (2000). *Narodnyy kostyum tatar Povolzh'ya i Urala*. Kazan': Fen.

- Sukhareva, O.A. (1954). "Drevniye cherty v formakh golovnykh uborov narodov Sredney Azii". *Trudy Instituta etnografii*. 40. Moskow: Nauka. p. 299-322.
- Vorob'yev, N.I. (red), L'vova, A.N., Romanov, N.R., Simonova A.R. (1956). *Chuvashi. Etnograficheskoye issledovaniye. CH. I. Material'naya kul'tura*. Cheboksary: Chuvashgosizdat.
- Yagafova E.A. (2007). *Chuvashi Uralo-Povolzh'ya: istoriya i traditsionnaya kul'tura etnoterritorial'nykh grupp (XVII – nachalo XX vv.)*. Cheboksary: CHGIGN.

Пӗлӗмне Çӗр

"Bulut ile Yer"

ЧӀВАШ РЕСПУБЛИКИН ВӀРЕНӀ ТЫТӀМӀН ХАЛХИ ЛАРУ-ТӀРӀВӀ ТАТА АТАЛАНУ ПУЛАСЛӀХӀ

YURIY NIKOLAYEVICH İSAYEV / ÇUVAŞ CUMHURİYETİ EĞİTİM
ENSTİTÜSÜ REKTÖRÜ

isaev1314@mail.ru

ЧӀваш Республѳикине 2035 ҫулчченхи тапхӀрта аталантарас енӀпе 2018 ҫулхи ҫӀртме уйӀхӀнче йышӀннӀ стратегире ЧӀваш Республѳикин вӀрах вӀхӀтлӀх пысӀк тренӀсене, аталанӀвӀн пӀлтерӀшлӀрех ҫул-йӀрне тата пуласлӀхӀн сӀн-сӀпатне палӀртнӀ. Стратегире ҫырнӀ тӀрӀх, хальхи экономика аталавӀне ҫын хаклӀхӀ вӀй парать. Пурте пӀлет: индустри аталаннӀ обществӀна малалла талпӀнма хистекен чи пӀлтерӀшлӀ вӀй ҫын хаклӀхӀ пулса тӀрать. ВӀл ҫут ҫанталаӀкран та, пухнӀ укҫа-тенкӀрен те хӀватлӀрах. «ҫын хаклӀхӀ» терминпа пирвайхи хут 1961 ҫулта Теодор Шульц усӀ курнӀ: «ҫын хаклӀхӀ тени анлӀ Ӏнланас пулсан экономика аталанӀвӀн, общество тата ҫемье аталанӀвӀн ресурс пайне, пӀлӀве, Ӏс-тӀн тата управлени ӀҫӀн инструментарине, пурнӀҫ тата Ӏҫ вырӀнне тытса тӀракан тухӀҫлӀ производство факторне пӀлтерет; ҫавна май производствӀн пайталлӀ тата тӀрӀс аталану факторне тивӀҫтерекен ҫын хаклӀхне вӀй парса тӀма пулатъ» (Лысков 2009: 11).

Çемёрлере тупнă. Унта пёчек хула условийёнче ёслекен нумай профильлэ вёрену учреждение хута янă. Ку учрежденире ачасен тёслёхлэ виçе коллективё, çамрăксен инновациллэ пултарулаҳ центрё, çарпа патриотизм ас пару центрё т. ыт. те вырнаçнă.

Ачасен тёпчев пахалăхне усса панă сёрте хайсен тўпи пысăк пулнине, пирён шухăшпа, школ ачисен аслăлăхпа практика конференцисем кăтартаççё. Чăваш Енре 20 сул ытла ёнтё «Экселсиор» аслăлăхпа практика конференцийё, «Пысăк Атăлăн яш ўсёмё» фестиваль конференци ирттереççё, школ умёнхи ачасем тата кёçён класра вёренекенсем валли – «Эп – тёпчевсё» конкурс. Конференцисем йёркелесе ирттерес енёпе пуян йăла Шупашкарта, Çёнё Шупашкарта, Канашра, Çемёрлере тата ытти муниципалитетсенче пур.

Ку мероприятисене ирттернё сёре школ педагогёсемпе пёрле аслă школ преподавателёсем хутшăнаççё. Паллах, çамрăк тёпчевсёсен хастар ёсне республикан аслăлăх обществи ертсе пыма тивёслё, анчах, шел пулин те, ку обществăна хальлёхе туман-ха.

Вёренёвён стратеги тёллевёсене Раçсей Федераци Президенчён 2018 сулхи су уйăхён 7-мёшёнче 204-мёш номерпа кăларнă «Раçсей Федерацийён 2024 сулччен аталанăвён наци теллевёсемпе стратеги задачисем» Указёнче палартнă. Указпа килёшўллён нацин «Вёрену» проектне хатёрленё. Унăн аңаçăвё регионсенче тёллев лартса хастар ёсленинчен те нумай килет. Йывăрлăх пур пулин те, регинсенче, вёрену тытăмё тухăслă ёслеме мён кирли, тăтăш вёрену валли мала туху условийё туса халăхăн пурнăç пахалăхне ўстерме мён кирли пиçёхсе ситнё.

ЛИТЕРАТУРА СПИСОКЁ

- Алос-и-Фонт, Э. и Товар-Гарсиа, Э.Д. (2018). «Грилингвизм, билингвизм и образовательные достижения. На примере чувашского и татарского языков в сельском регионе России» (пер. с англ.). *Вопросы образования (Educational Studies Moscow)*. № 3, с. 8–35.
- Васильев, И.А. (2011). “Состояние, проблемы и перспективы модернизации школьного образования в российских регионах”. *Регионология*. №1.

- Гашков, С.Н. (2011). «Развитие регионального подхода в образовании», *Вестник Череповецкого государственного университета*. Т. 3, № 4, с. 136–138.
- Дадаев, Л.М. (2012). «Доминантные тенденции и перспективы модернизации региональной системы образования», *Управление экономическими системами*. № 9, с. 47-51.
- Задорожная, Е.К. (2006). «Состояние и перспективы развития системы образования: региональный аспект», *Известия Южного федерального университета. Технические науки*. № 2, с. 37-42.
- Лысков, А.Ф. (2009). «Человеческий капитал: понятие и взаимосвязь с другими категориями», *Менеджмент в России и за рубежом*. № 6, с. 3–11.
- Панасенко, К.Е. (2009). «К проблеме разработки модели управления региональным рынком образовательных ресурсов», *Вестник Бурятского государственного университета*. Серия: Педагогика. Филология. Философия.
- Панасенко, К.Е. (2011). «Региональная система образования: проблемы и перспективы», *Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств*.
- Пономарев, Р.Е. (2014). *Образовательное пространство: монография*. Москва: МАКС-Пресс. 100 с.
- Пономарева, О.Н. (2012). «Повышение квалификации учителей: проблемы и пути решения в российском образовании», *Известия Пензенского государственного педагогического университета имени В.Г. Белинского*. № 28, с. 957–960.
- Шабанова, М.М., Алиева, Р.О. (2010). «Регионализация образования как важный фактор сбалансированного социально-экономического развития региона». *Гуманизация образования*.
- «Конституция Российской Федерации» (принята всенародным голосованием 12.12.1993) (с учетом поправок, внесенных Законами РФ о поправках к Конституции РФ от 30.12.2008 N 6-ФКЗ, от 30.12.2008 N 7-ФКЗ, от 05.02.2014 N 2-ФКЗ, от 21.07.2014 N 11-ФКЗ).
12 декабря 1993 г.,
http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_28399 (Дата поиска: 10 января 2020 г.).

- «Об образовании в Российской Федерации: Федеральный закон от 29 декабря 2012 г. №273-ФЗ (с изм. и доп.)». 29 декабря 2012 г., http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_140174 (Дата поиска: 10 января 2020 г.).
- «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта дошкольного образования: Приказ Минобрнауки России от 17 октября 2013 г. №1155». 17 октября 2013 г., <https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70412244> (Дата поиска: 10 января 2020 г.).
- Приказ Министерства образования и науки РФ от 6 октября 2009 г. N 373 "Об утверждении и введении в действие федерального государственного образовательного стандарта начального общего образования" (с изменениями и дополнениями от: 26 ноября 2010 г., 22 сентября 2011 г., 18 декабря 2012 г., 29 декабря 2014 г., 18 мая, 31 декабря 2015 г.). 6 октября 2009 г., <https://base.garant.ru/197127/> (Дата поиска: 10 января 2020 г.).
- «Приказ Министерства образования и науки РФ от 17 декабря 2010 г. N 1897 "Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта основного общего образования (с изменениями и дополнениями от 29 декабря 2014 г., 31 декабря 2015 г.)». 17 декабря 2010 г., <https://base.garant.ru/55170507/> (Дата поиска: 10 января 2020 г.).
- «Об образовании в Чувашской Республике: Закон Чувашской Республики от 30 июля 2013 года № 50». 30 июля 2013 г., <https://base.garant.ru/26589688/> (Дата поиска: 10 января 2020 г.).
- «Об утверждении Стратегии социально-экономического развития Чувашской Республики до 2035 года: Постановление Кабинета Министров Чувашской Республики от 28 июня 2018 г. №254». 28 июня 2018 г., <http://docs.cntd.ru/document/550129673> (Дата поиска: 10 января 2020 г.).
- Администрация Президента Чувашской Республики. (2008). Стратегия развития образования в Чувашской Республике до 2040 года: утверждена Указом Президента Чувашской Республики от 21.03.2008 № 25. Чебоксары: Чувашия, 142 с.

РАЗВИТИЕ СОВРЕМЕННОЙ ЧУВАШСКОЙ ДРАМАТУРГИИ

İ. YU. KİRİLLOVA / ÇUVAŞ DEVLET İNSANİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

irinakir1@mail.ru

Рубеж XX-XXI вв. характеризуется кардинальными для России изменениями в сфере политики, социальных институтов, культуры. Происходит перестройка общественного сознания, формулируется новая этика, так или иначе отразившаяся на театрально-драматургических процессах указанного периода. В истории развития региональной драматургии он озаглавлен поисками в идейно-эстетическом плане, обновлением художественного сознания, экспериментами в отношении сюжетно-композиционного построения, разнообразием характеров и образов и т.п. (Антонов 2015: 194).

Чувашская драматургия вплоть до конца 1980-х гг. официально оставалась традиционно «советской». В конце XX в. драматурги более старшего поколения, не сумев найти себя в новой реальности, отошли от драмы (Г. Краснов, Н. Терентьев, Г. Терентьев, М. Юхма, А. Угольников, И. Кузьмин и др.). Этим можно объяснить тот факт,

бытовая драмы. Трагическое как эстетическая категория ощущается в нравственно-психологических, философских, исторических пьесах. Переживают подъем чувашские пьесы национально-исторической проблематики, они, безусловно, свидетельствовали об углублении процесса художественного познания истории народа.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- Антонов, Ю. (2012). *Зарождение и пути развития мордовской драматургии: Монография*. Саранск: Издательство Мордовского университета. 260 с.
- Артемьев, Ю. (2017). *Предисловие. Карягина М.Ф. Серебряное войско. Трагедия в стихах на чувашском, русском и английском языках. Чебоксары: Издательство «Чувашия», с. 3-5.*
- Изоркин, А. (1997). «Сказка о «добровольном вхождении Чувашии в состав Русского государства». *ЛИК Чувашии*. 1997. № 2, с. 127-137.
- Кириллов, К. (1988). «Пиçĕхĕ». *Ялав*. 1988. 8 №, с. 30-31.
- Кириллова, И. (2016). «Развитие жанра трагедии в стихах в чувашской драматургии». *Гуманитарные науки и образование*. 2016. № 4 (28), с. 156-158.
- Нигматуллина, Ю. (2002). *Запоздалый модернизм» в татарской литературе и изобразительном искусстве*. Казань: Издательство «ФЭН». 155 с.
- Хузангай, А. (1989). «Изнанка жизни». *Дружба народов*. 1989. № , с. 256-257.
- Хузангай, А. (2001). «Между Сциллой и Харибдой». *Республика*. 2001. 28 ноября, с.2.

ЧӐВАШ ХАЛӐХ СӐМАХЛӐХӐ: ӐНЕНӐСЕМПЕ ЧӐРУСЕНЕ ТӐПЧЕС БИТӐСЕМ

ALEKSEY LEONT'YEV / ӐUVAӐ DEVLET ӐNSANI BILIMLER
ENSTITӐSӐ

leontjew2014@yandex.ru

УмӐн калани

Статьяра эпир *ӐанталӐк сӐнавӐсемпе (паллисемпе) тӐлӐксене* тишкерместпӐр, урӐхла каласан – вӐсене *ӐненӐсемпе чӐрусенчен* тӐллевлӐн уйӐратпӐр. Ӑав вӐхӐтрах вӐсен никӐсӐнче те ӐненӐ тӐнине хирӐслеме май Ӑук. ӐанталӐк сӐнавӐсенчен: *АтӐл кӐркунне ир шӐнсан тепӐр Ӑул тырӐ начар пулать* (ЧПГӐИ ӐА I: 102: 301); *АслӐ ӐӐварни кунӐ юр Ӑусан мӐйӐр пулать* (Смоленский, 1894: 201). Кунта виӐӐ ӐӐ куратпӐр: сӐнаса пыни, сӐнанине пурнӐӐра тӐрӐслени, тӐрӐсленӐ хыӐӐӐн Ӑненме пуӐлани. ТӐлӐксенчен: *Ют Ӑын сысни килсе кӐрсен Ӑын чирлет теӐӐӐ* (ЧПГӐИ ӐА I: 650); *ӐӐхан курсан нумаи пурӐнассине пӐлтерет* (ЧПГӐИ ӐА: III: 2227: 292). Кунта та виӐӐ ӐӐ: курни, пурнӐӐра тӐрӐслени, Ӑненме пуӐлани. ӐненӐсемпе чӐрусенчен: *Ӑуклеме пӐтти Ӑимесен ТурӐ Ӑилленет те мӐнле те пулин айӐп тӐвать* (ЧПГӐИ ӐА I: 650); *ЧашӐк-тирӐк каӐхине ӐумасӐр хӐварма юрамасть – шуйттан Ӑулать теӐӐӐ* (Федотова, 2009: 250). Ӑак икӐ

Пётмлетӳ

1. Чăваш халăх сăмахлăхенче *ёненӳсемпе чарусем* жанр шайёнче хăйсене тивӳслӳ вырăн йышăнаççӳ;
2. *Ёненӳпе чару* тӳслӳхӳсене XIX ӳмӳртӳх пухма пуçланă, XX ӳмӳрӳн пӳрремӳш чӳрӳкӳнче паллă тӳпчевӳсем Николай Никольский, Николай Ашмарин тата ыттисем пин-пин тӳслӳх пуçтарнă.
3. Совет саманинче *ёненӳсемпе чарусене* пичетлемен те, тӳпчемен те, 80-мӳш çулсен варринче ушкăнлас ытăва хускатнă, анчах çак ӳçe туллин туса çитереймен.
4. Автор çак паремисен ушкăнлавне сӳнет, вӳсен пӳр йышне чăваш фольклористикинче пӳрремӳш хут *ёненӳ-халап* тесе пайăрлать.
5. Ёненӳсемпе чарусен пысăк пайӳ тӳрлӳ халăхăн пӳрешкел пуллине палăртмалла.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- Абукаева, Л.А. (2018). *Запреты в системе воззрений мари*. Йошкар-Ола: РИЦ Марий. ун-та, 204 с.
- Антипина, Егоров (2018). *Чувакская мифология*. Чебоксары: Чувак. кн. изд-во, 591 с.
- Ашмарин, Н.И. (1928–1950). *Словарь чувашского языка. Чăваш сăмахӳсен кӳнеки*. Вып. I–XVII. Казань–Чебоксары.
- Борисов, А.Г. (1972). *Устно-поэтическое творчество мордовского народа. Эзянская свадебная поэзия*. Саранск: Мордов. кн. изд-во, 471 с.
- Вишневокский, В.П. (2004). «О религиозных поверьях у чуваш». *Письменная культура раннего просветительства*. Чебоксары: Изд-во Чувак. ун-та, 2004, с. 177–192.
- Ендеров, В.А. (2004). «О проблемах классификации чувашских паремий». *Ашмаринские чтения: материалы межрегиональной научной конференции*. Чебоксары: Изд-во Чувак. ун-та, с. 245–254.
- Золотницкий, Н.И. (2007). *Корневой чувашско-русский словарь. Избранные труды*. Чебоксары: изд-во Чувак ун-та, с. 159–303.

- Ильина, Г.Г. (2014). «О некоторых особенностях чувашских малых жанров». *Перспективы развития науки и образования. Сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической конференции. Часть 2.* Тамбов: Изд-во ТРОО «Бизнес-Наука-Общество», с. 49–50.
- Комиссаров, Г.И. (1989). «ЧӀаваш фольклорӀпе литература вӀрентӀвӀ». *ЧӀаваш халӀх сӀмахлахӀ. ТӀпчевсемпе текстсем.* Шупашкар: ЧЛИЭНТИ, 1989, с. 6–45.
- Магницкий, В.К. (1881). Материалы к объяснению старой чувашской веры. Казань: Тип. Импер. ун-та, 268 с.
- Магницкий, В.К. (1888). *Нравы и обычаи в Чебоксарском уезде. Этнографический сборник.* Казань: Тип. Губ. прав., 118 с.
- Месарош, Д. (2000). *Памятники старинной чувашской веры.* Чебоксары: ЧГИГН, 360 с.
- Михайлов, С.М. (1972). *Труды по этнографии и истории русского, чувашского и марийского народов.* Чебоксары: Чуваш. кн. изд-во, 423 с.
- Никольский, Н.В. (1904). «Программа для собирания сведений о чувашах». *Известия по Казанской епархии*, 3, с. 63–72.
- Никольский, Н.В. (1919). «Вопросник по народному творчеству». *Основы инородческого просвещения*, Казань, с. 30–50.
- Никольский, Н.В. (1921). *Творчество чуваш.* Казань: ИОАИЭ, т. XXXI, вып. 1, с. 77–86.
- Никольский, Н.В. (1958). «О пословицах чувашского народа». *Вопросы языка и литературы.* Ученые записки ЧНИИ, вып. XVIII, Чебоксары, с. 120–143.
- Одюков, И.И. (1985). «Авалхи ёненӀсем». *Ялав*, 9, с. 26–27.
- Пермяков, В.Л. (1988). *Основы структурной паремологии.* М.: Наука, 234 с.
- Родионов, В.Г. (1982). «Вопросы жанровой классификации чувашского фольклора». *Чувашский фольклор. Специфика жанров.* Чебоксары: НИИЯЛИЭ, с. 150–170.
- Родионов, В.Г., Ендеров В.А. (2004). *ЧӀаваш халӀх сӀмахлахӀ. Лекцисен курсӀ.* Шупашкар: ЧӀаваш ун-чӀен изд-ви, 294 с.

- Родионов, В.Г. (2006). «Вопросы жанровой классификации чувашского фольклора». *Этнос. Культура. Слово*. Чебоксары: Изд-во Чуваш. ун-та, с. 3–53.
- Сбоев, В.А. (1865). *Чуваши: их происхождение, язык, обряды, поверья, преданья и пр. Этнографическое исследование, посвященное чувашам*. М.: типография С. Орлова, 188 с.
- Сидорова, Е.С. (1978). «Сăнавсемпе паллăсем, тĕшмĕшсем». *Чăваш литературоведенийĕн ыйтăвĕсем. Тĕпчев ёçĕсем*. 82-мĕш каларăм. Шупашкар: Чăваш АССР Министрсен Советĕ çумĕнчи ЧЛИЭНТИ, 1978, с. 115–124.
- Сидорова, Е.С. (1984). «Ваттисен сăмахĕсемпе каларăшсем, сăнавсемпе паллăсем, тупмалли юмахсем». *Чăваш халăх сăмахлăхĕ. V том. Вак жанрсем*. Шупашкар: Чăваш кĕнеке изд-ви, с. 5–21.
- Смоленский, А.В. (1894). *Чувашиские приметы о погоде и ее влиянии на хозяйство*. Казань: ИОАИЭ, т. 13, вып. 3, с. 147–221.
- Тимофеев, Г.И. (1972). *Тăхăрьял*. Шупашкар: Чăваш кĕнеке изд-ви, 431 с.
- Федотова, Е.В. пухса хатĕрленĕ (2009). *Чăваш халăх пултарулăхĕ. Сăнавсемпе ёненĕсем. Тĕлĕксем*. Шупашкар: Чăваш кĕнеке изд-ви, 383 с.
- Фукс, А. (1840). *Записки о чувашах и черемисах Казанской губернии*. Казань: Тип. Казан. Импер. ун-та, 329 с.
- ХФУ ĂБ – Хусан федераци университетĕн Ăслăлăх библиотекин Сайра ал сырусемпе кĕнекесен пайĕ.
- ЧПГ ĂИ ĂА – Чăваш патшалăх гуманитарнĕ йăслăлăхĕсен институтĕн йăслăлăх архивĕ: I пай, 28 уп., 305 с.; 7 уп., 355 с.; 75 уп., 84 с.; 102 уп., 301 с., 306 с., 310 с.; 138 уп., 441 с.; 159 уп., 395–396 с.; 215 уп., 517 с.; 240 уп., 7 с.; 247 уп., 173 с.; 327 уп., 119 с.; 358 уп., 157 с.; 650 уп.; III п., 7 уп., 33 с.; 19 уп., 130 с.; 311 уп., 673 с.; 311 (3) уп., 874 с.; 311 (4) уп., 932 с.; 349 уп., 2 с.; 435 уп., 159 с.; 643 уп., 76 с.; 751 уп., 167 с., 168 с.; 2227 уп., 36 с., 292 с.; IV п., 11 уп., 306 с.

ИНТЕРНЕТРАН

<http://www.Ural-Tatar> (Шырав кунĕ: 2020 ç. нарăсан 14-мĕшĕ).

<http://www.kultur.gov.tr> (Шырав кунĕ: 2020 ç. нарăсан 14-мĕшĕ).

<https://www.km.ru/front-projects/russkie-prazdniki> (Шырав кунĕ 2020 ç. нарăсан 15-мĕшĕ).

БОРИС ЧИНДЫКОВ ТАТА ЧАВАШ КУЛЬТУРИ

V. V. NIKIFOROVA / ÇUVAŞ DEVLET İNSANİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

vera.nickiforova@yandex.ru

Хальхи чăваш культуринче Борис Чиндыков пултарулăхĕ хăйне евĕрлĕхпе, нумай енлĕхпе уйрăлса тăрать. Тĕрлĕ вăхăтра вăл Чăваш Республикин писателĕсен союзĕн литература консультанчĕ тата «Тăван Атăл» журналăн литература тишкерĕвĕпе публицистика пайĕн пуçлăхĕнче ĕçленĕ (1985–1988-мĕш çулсем). «Аван-и» (1990–1994) хаçат учредителĕпе редакторĕ пулнă, «Реклама и объявления» (1992–1993, каярах «Почтовый экспресс» ятпа тухса тăма пуçлать) хаçатсем кăларнă, «Лик Чувашии» (1994–1997) журнала йĕркелесе яраканни тата редакторĕ пулнă, Чуваш.ру сайта уçнă. «Чăваш рекламин чи талантлă креаторĕ тата копирайтерĕ шусланать» – тенĕ ун пирки интернетра («Ирĕклĕх» страници, 2017). Кирек епле ĕсе пуçансан та, вăл âна урăхла, çенĕлле йĕркелет, ытисене тĕлĕнтермелли мĕн те пулин туртса кăларать. Юлашки тĕслĕхсенчен пĕри – «Тăван ен» хаçат проекчĕ. Хаçатăн тĕп редакторĕ пулнă май (2009–2010), вăл âна пĕр район хаçатĕнчен республикпех сутăнакан «Шупашкар ен хаçачĕ» туса хунă.

«халиччен курма хăнăхнă пулăмсене çенĕ куçпа пăхса хаклама пикенни те, сăнарсене хайне евĕрлĕ тума тăрашни те» курать (Утăм, 1988: 2). Чăваш литературипе культуринче ку авторсем каярах пурте палăрнă. Юлашки çулсенче сыравçă ытти сыравçăсен пултарулахне кун çути кăтартас тĕлĕшпе нумай ёç турĕ. Вăл тăрăшнипе А. Медведев («Чун хыпса сунсан», 2018), И. Дмитриев («Хĕрĕх чалăш хĕрлĕ ту», 2019) хайлавĕсем уйрăм кĕнекен пичетленсе тухрĕç.

2015–2016-мĕш çулсенче Б. Чиндыков «Чувашский рассказ» (Чăваш калавĕ) ярăмпа икĕ кĕнеке пухса кăларать Пĕрремĕшĕнче, «Дети леса» (Вăрман ачисем) томра, автор чăваш калавĕн чи илемлĕ тĕслĕхĕсене суйласа илнĕ, вĕсен вырăсла куçарăвĕсене пичетленĕ. Кĕнекере XIX–XXI ĕмĕрсенче палăрнă 39 прозаикĕн калавĕсем кун çути курнă. Ку кăларăм чăваш литературишĕн питĕ пĕлтерĕшлĕ пулнине тўрех асăрхарĕç критиксем: «Туллилĕх, куçарусен шайĕ, эстетикапа илемлĕх туйăмĕ, сирĕп алăпа хăюлăх (тен, теветкеллĕх те), аслăлăх шайĕ (литература тĕпчевçисемшĕн паха тĕслех)...» (Артемьев 2016). Ку ярама чăваш прозипе ытти халăх вулаканĕсене паллаштарас тĕллевпе йĕркеленĕ. Иккĕмĕш томĕ «Родные берега» (Тăван сырансем) ятлă. Унта вырăсла сырнă 55 калав кĕнĕ. Авторĕсем – Чăваш Республикинче тата ытти регионсенче пуранакан вырăсла сыракан прозаиксем. Çакнашкал кăларăм ку таранччен пулманчĕ-ха. Чиндыков пултарулахĕн тепĕр енĕ вăл – куçару асталăхĕ. Туркăлларан (Н. Хикмет), акăлчанларан (О. Уальд), вырăсларан чăвашла куçарать, чăвашларан тата туркăлларан – вырăсла.

2018-мĕш çулта Мускавра хальхи проза антологийĕ пичетленнĕ («Современная литература народов России: Проза / Антология»). Унта кĕме тивĕç пулнă чăваш прозикĕсенчен пĕри – Борис Чиндыков.

Пĕтĕмлетсе каласан, Борис Чиндыковăн хайне евĕрлĕ пултарулахĕ чăваш культуринче чăннипех те пĕлтерĕшлĕ вырăн йышăнать.

УСĂ КУРНĂ ЛИТЕРАТУРА

Артемьев, Ю. (2016). «Кирлĕ-и пире çапла кискретсе илни?». *Хытар*. 2016. Кăрлач уйăхĕн 19-мĕшĕ. 9 с.

- Иванов, И. (1997). «Борис Чиндыкова туркӑлла вулаççӗ». *Хыпар*. 1997. Авӑн уйӑхӗн 3-мӗшӗ. 3 с.
- Кириллов, К. (1993). «Кирлехчӗ çак виçӗ каç». *Хыпар*. 1993. Чӳк уйӑхӗн 18-мӗшӗ. 3 с.
- Кириллова, И. (2017). «Время перестройки и возвращение эстетических критериев (середина 1980-х–2000 гг.). Драматургия.» *История чувашской литературы XX века. Часть 2 (1956–2000): коллективная монография*. Чебоксары: Чуваш. кн. изд-во. С. 391–394.
- Толматов, В. (1993). «80-мӗш çулсен манифесчӗ». *Хыпар*. 1993. Çӗртме уйӑхӗн 10-мӗшӗ. 3с.
- Утӑм* (1988). Шупашкар: Чӑваш кӗнеке изд-ви.
- Хузангай, А. (1987). Чиндыков Борис: «Поверх барьеров». *Литературная Россия*. 1987. 29 мая. № 22.
- Чиндыков, Б. (1984). «Уроки чувашского». *Молодой коммунист*. 1984. Октябрь 23, 25.
- Чиндыков, Б. (2005). «Возвращение хана». *Современная литература народов России*. Т. 4. Проза. Книга 2. Москва: Независимое издательство «Пик», 2005. С. 452–468.
- «Ирӗклӗх» страници. 1 августа 2017 г., https://m.vk.com/wall-45648426_5597
(Дата поиска: 14 февраля 2020 г.).

ГЕННАДИЙ ЮМАРТ ПОЭЗИЙЁН ХАЙ ЕВЁРЛЁХЁ

YELENA ÇEKUŞKINA / ÇUVAŞ DEVLET ÜNİVERSİTESİ

enarpi@mail.ru

Паян, чăваш халăхĕн пуласлăхĕпе унăн тĕлĕнмелле пуян культурин шăпи пирки тĕрлĕрен каласусем пынă вăхăтра, А.П. Хузангай пĕр статьяра çырнине аса илни питĕ вырăнлă: «Смутное время, которое мы переживаем, заставляет перечитывать «старые книги», они очищают сознание от «ложных и лживых, пустых и выветрившихся слов, формул и понятий» (Хузангай 2003: 211). Чăнах та, темиçе ёмĕр каяллах çырни тексене вуласан тепĕр чух куç уçалсах кайнăн туйăнать. Калăпăр, акă, тĕрĕк халăхĕн чаплă çар пуçĕ Кўль текĕн вилнĕ ятпа лартнă чул палăк çинчи текста çапла каланă: «Когда было сотворено сверху голубое небо (кۆк тенгри) и внизу бурая земля, между ними были сотворены сыны человеческие, Над сынами человеческими воссели мои предки Бумын-каган и Истеми-каган <...> Небо (Тенгри) и священная Земля-Вода (Çĕр-Шыв) тюрков так сказали: «Да не погибнет народ тюркский, народом пусть останется» (Малов 1951: 36-37). Ку текста 732 çултах хайланă пулнă. VIII ёмĕртех тĕрĕксен мăн аслашшĕсем халăхăн пуласлăхĕ пирки шухăшласа çапла çырни, тĕрĕк чĕлхиллĕ йăх пĕтмессе çирĕп шанса

халăхăн вуншар ёмёр хушшинчи кун-çулё, йăли-йёрки, вăрçи-харçи, хула таврашё, ар-паттăрсем т. ыт. те. ярамланса ўкерённё.

Çапла вара, Геннадий Юмарт сăвви-поэмисенче куç умне йăхташăмăрсен сём авалхи тёнчи панорамăллăн тухса тăрать те паянхи вулаканра темле мăнаçлăх çуратать, çак тёрлё пуян ас-хакăллă халăх Турă пилёпе малалла та пурăнё-ха текен шухăша çирёпленме май парать. Çаканта Н.А. Бердяев каланине аса илес килет: «Народ должен быть, должен хранить свой образ, должен развивать свою энергию, должен иметь возможность творить свои ценности» (Бердяев 1918: 107) Пирён шутпа, Г.Ф. Юмарт пултаруляхне шăпах чăваш чунне (Чăваш Шулăшине) аталантаракан, халăх сăнне упракан, апа пурăнма вай-хават паракан ас-хакăл поэзийё (*духовная поэзия*) шутне кёртмелле те.

ЛИТЕРАТУРА

Баласугуни, Ю. (1990). *Благодатное знание*. – М.-Л., Сов. Писатель.

Бердяев, Н.А. (1918). *Судьба России. Очерки по психологии войны и национальности*. М., 1918. С.107.

Малов. С.Е. (1951). *Памятники древнетюркской письменности*. . М.-Л., 1С.36-37.

Софронова, И. (2018). “Образ древнечувашского мира в лиро-эпике Г.Юмарта”. *Проблемы марийской и сравнительной филологии*. Изд-во МарГУ, С. 236-239.

Хузангай, А. (2003). *Тексты, метатексты а путешествия*, Чебоксары. С.211.

Чекушкина, Е. (2004). *Общетюркские художественные традиции в чувашской словесности*: дисс. ...к.филол.н. Чебоксары, 185 с.

Чекушкина, Е. (2016). “Образ Улыпа – отголосок древнетюркского мира”. *Чувашский язык и литература: теория и методика. Сборник статей*. Отв.ред. А.Д. Ахвандерова. , С. 198-202.

Юмарт, Г. (2006). *Асаттесем*. Шупашкар, 148 с.

MODERN ÇUVAŞ EDEBİYATININ DOĞUŞ SÜRECİNDE BİR OTOSANSÜR ÖRNEĞİ: V. İ. LEBEDEV VE ŞİİRİ

CEMALETTİN YAVUZ / TRAKYA ÜNİVERSİTESİ - AHMET YESEVİ
ÜNİVERSİTESİ

yavuzcemalettin@gmail.com

Giriş

Çuvaşça adıyla ilk dil verilerinin ortaya çıktığı 18. yüzyılın ikinci çeyreğinden³⁹ 20. yüzyılın başlarına kadar olan süre, modern Çuvaş edebiyatının temellerinin atıldığı süreç olarak kabul edilmektedir. Çoğunlukla misyonerlik faaliyetlerine dayalı olarak Çuvaşça dinî metinlerin ortaya çıkması, Çuvaşça sözlüklerin ve modern Çuvaş alfabesinin oluşturulması, yazılı edebiyatın kuruluşunda model alınacak edebî eserlerin Çuvaşçaya çevrilmesi, söz konusu sürecin önemli aşamalarını meydana getirmektedir (Bayram 2012; 2018a). Bu süreçteki en belirleyici etkenin, İ. Ya. Yakovlev'in İlminskiy sistemi üzerine inşa ettiği Simbir Çuvaş Öğretmen Okulundaki faaliyetleri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.⁴⁰ Bütün bu faaliyetlerin sonucunda 1908 yılında

³⁹ 18. yüzyıla ait Çuvaşça dil verileri için bk. Durmuş 2009a; 2009b; 2014.

⁴⁰ İ. Ya. Yakovlev ve faaliyetleri için bk. Arık 2012; Güzel 2014, 2016; Bayram 2019.

araştırma yapanların daima göz önünde bulundurması gereken bir konuyu hatırlatmasıdır. Rus hâkimiyeti altında yaşayan Türk boylarıyla ilgili kaynakların kullanımında son derece dikkatli olunması elzemdir. Burada kastedilen sadece orijinal kaynakların kullanımı da değildir. Yazımın konusunu oluşturan şiirden yola çıkarak Çuvaşlar örneğinde gördüğümüz gibi bir edebiyat metni bile sadece devlet organlarının değil, öncelikle müellifinin sansür mekanizmasından geçmek zorundadır. Aksi takdirde eser ya hiçbir zaman gün yüzü göremeyecek ya da müellifinin başına büyük işler açacaktır. V. G. Rodionov, Lebedev’in bu şiiri “Ruslaşmış bir kâtip”e mâl etmesi hakkında şu yorumu yapar: “Kaysa şırır unta vırıslannı vulıs tiyekne, tupıyır-i!” [Gidip arayın orada Ruslaşmış belde kâtibini, bulabilecek misiniz?] (2006: 187). Dolayısıyla otosansür, Rus hâkimiyeti altındaki bölgelerde yazarların hem eserini hem de kendini korumak için başvurdukları bir yöntem olarak belirmektedir. Buna ilave olarak söz konusu coğrafya üzerinde tarihsel süreçlerin ele alınması sırasında tarih biliminin birincil kaynaklarının yanında edebî eserlerin ve bunların sunumunda görülen kendine has durumların katkısının ne denli ilginç olabileceği görülecektir.

KAYNAKÇA

- Arık, D. (2012). *Hıristiyanlaştırılan Türkler Çuvaşlar*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Aşmarin, N. İ. (1937). *Çıvaş şımahışem kıneki/Slovar' çuvaşskogo yazıka*. (Vıp. XIII). Çeboksarı: Çuvaşskoye gosudarstvennoye izdatel'stvo.
- Bayram, B. (2012). “Çuvaş Edebiyatında Folklor-Edebiyat İlişisine Bir Örnek: Mihail Fedorov’un ‘Arşuri’ Manzumesi ve Arşuriler”. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 197, 207-226.
- Bayram, B. (2016). “Çuvaş Halk Kültüründe Ziyaret Mekânı Olarak Kiremetler”. *21. Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu ve Karma Türk Sanatları Sergisi (07-09 Mayıs 2016, Üsküp/Makedonya) Bildiriler ve Katalog*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 225-238.
- Bayram, B. (2018a). *Zarif Beşiri ve Çuvaş Edebiyatı (İnceleme-Metin)*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Bayram, B. (2018b). “Çuvaş Türklerinin Folklorundan ‘Fakelore’una Tatar Algısının Değişim ve Dönüşümü”, *Türkbilig*, S. 36, 81-102.

- Bayram, B. (2019). “Konstantin V. İvanov’un Çuvaş Öğretmen Okulu’nun Çalışmalarına Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Çağdaş Çuvaş Edebiyatının Kurucusu Konstantin V. İvanov Kitabı*. (Ed. Emine Yılmaz-Bülent Bayram-Feyzi Ersoy). Ankara: Nobel Yayınları, 21-39.
- Bayram, B.-Falakhova, V. (2018). “Tatarlar ve Çuvaşlar İçin Ortak Bir Ziyaret Yeri: Türk Padişahının Kızının Öldüğü Yer”. *Türkiye ile Türk Dünyası Arasında Bir Köprü-Yavuz Akpınar Armağanı*. (Ed. Nazım Muradov-Yılmaz Özkaya). Ankara: Bengü Yayınları.
- Benzing, J (1964). “Die tschuwaschische Literatur”. *Philologiae Turcicae Fundamenta*. (Ed. Louis Bazin-Alessio Bombaci-Jean Deny-Tayyib Gökbilgin-Fahir İz-Helmuth Scheel). Wiesbaden: Franz Steiner, 841-861.
- Denisov, P. V. (1959). *Religiozniye verovaniya çuvaş. İstoriko-etnografiçeskiye oçerki*. Çeboksarı: Çuvaşskoye Gosudarstvennoye İzdatel’stvo.
- Dmitriyev, V. D. (2004). *Spiridon Mihaylov, Sobranie Soçineniy*. Çeboksarı: Çuvaşskoe Knijnoe İzdatel’stvo.
- Durmuş, O. (2009a) “Strahlenberg ve İlk Çuvaşça Kelime Listesi”, *Gazi Türkiyat Dergisi*, S. 5, s. 503-511.
- Durmuş, O. (2009b), “Yeni Bulgar Türkçesi Döneminin Kaynakları II, Edebî Kaynaklar: 1769 Tarihli Altı Dize ya da İlk Çuvaş Şiiri”, *Turkish Studies, Ahmet Buran Armağanı*, S. 4/8, s. 1113-1127.
- Durmuş, O. (2014). *18. Yüzyıl Çuvaşçasının Söz Varlığı*. Edirne: Paradigma Akademi.
- Durmuş, O. (2020). “Çuvaş Dil Derlemelerinin Kurucusu S. M. Mihaylov ve Çuvaşçanın İlk Atasözü Derlemesi”. *Tehlikedeki Diller Dergisi*, Baskıda.
- Fedotov, M. P (1996). *Etimolojiçeskiy slovar’ çuvaşskogo yazıka*. (Tom II). Çeboksarı: ÇGİGN.
- Güzel, S. (2014). “Çuvaş Türklerinin Kimlik İnşasında İvan Yakovleviç Yakovlev Etkisi”. *Milliyetlerin Kesişme Noktası: İdil-Ural Çalıştayı (12-13 Nisan 2014) Bildiri Kitabı*. (Ed. Bülent Bayram). Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Yayınları, 197-218.
- Güzel, S. (2016). “Çuvaş Kimliğine Yön Veren Bir Metin: İvan Yakovleviç Yakovlev’in Siyasi Vasiyetnamesi”, *Milliyetlerin Kesişme Noktası: İdil-Ural Çalıştayı-II (16-18 Ekim 2015) Bildiri Kitabı*. (Ed. Bülent Bayram). Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Yayınları, 527-540.

- Güzel, S. (2018) “Aleksandra Andreyevna Fuks’un 1840 Tarihli Kazan Notlarında Çuvaşça Dil Malzemesi”. *Türkiye ile Türk Dünyası Arasında Bir Köprü Yavuz Akpınar Armağanı*, Editörler: Nazım Muradov-Yılmaz Özkaya. Ankara: Bengü.
- Lebedev, V. İ. (1852). “O çuvaşskom yazıke”. *Jurnal Ministerstva Vnutrennih Del*. Çast 40, 79-117.
- Rodionov, V. G. (1996). “Pşin teley’ sivi tata unin avtorı”. *Tşvan Atıl*. C. 12.
- Rodionov, V. G. (2006). *Çıvaş literaturi (XVIII-XIX ĩn ĩrsem)*. Şupaşkar: Çıvaş Kĭneke İzdadeti’stvi.
- Schott, W. (1841). *De lingua Tschuwaschorum*. Berolini.
- Timofeyev, G. T. (2002). *Tşhşyal*. Şupaşkar: Çıvaş Kĭneke İzdadeti’stvi.
- Yavuz, C. (2019). “Çuvaş Kültür Mitleri”. *Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Sempozyumu (3-5 Ekim 2019) Tam Metin Bildiriler Kitabı*. (Ed. Mustafa Aça). Çanakkale: Toplum ve Kültür Araştırmaları Derneği Yayınları, 441-464.

Туслăх, Пěршухăшлăх

“Dostluk, Aynı Düşünme

ЧӀАВАШСЕН ТУПМАЛЛИ ЮМАХӀСЕНЧЕ АВАЛХИ МИФСЕМ ПАЛӀРСА ЮЛНИ

YE. V. FEDOTOVA / ÇUVAŞ DEVLET İNSANİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

elena.fedotova.73@inbox.ru

Кашни истори тапхӀрӀ хӀй вӀхӀтне ўкерсе кӀартнӀ хӀайлавсем суратать. Авалхи чӀавашсем космогони, антропологи, зоологи енӀле мӀнле шухӀшланин палӀрӀмӀсем фольклорӀн тӀрлӀ жанрӀсенче упранса юлнӀ. ВӀсем халӀх пултарулаӀхӀн тексчӀсенче уйрӀм сюжет, мотив е сӀнар пек ўкерӀнсе юлнӀ.

ХалӀх-художник (халӀх-ўкерӀсӀ) хӀй таврари пулаӀмсене хӀйне майла ўкерсе кӀартать. ПӀлмен, Ӏнланман пулаӀмсене вӀл хӀйне майла Ӏнлантарма тӀрӀшнӀ, мифла сӀнарсем, каярах хӀйсене хӀтӀелеме е пӀр-пӀр айӀпа кӀрсен айӀплама, асап хума пур пек турӀсен пантеонне шухӀшласа кӀларнӀ. СӀмах вӀйне Ӏненни йӀла-йӀрке поэзине – *тил сӀмахӀсем, ылхансем, вӀрӀ-суру чӀлхисем*– пусласа янӀ. СӀак сӀмахсене каланӀ чух хӀйӀн вӀхӀчӀ, вӀрӀнӀ пулнӀ – культла ритуалсене сӀрӀп пӀхӀнмалла пулнӀ.

Тупмалли юмах – авалах пулса кайнӀ жанр. Кун пирки Ф.И. Буслаев, О.Ф. Миллер, И.А. Худяков тата ытти тӀпчевсӀсем сӀрӀплетсех каласӀсӀ. Юмахсене тата тупмалли юмахсене мифсемпе сӀхӀантарса

ЛИТЕРАТУРА

- Арутюнян, С.Б. (1969). “Отражение древневосточной жатвенной мифологии в загадке о пшенице”. <http://raber.asj-oa.am/1556/1/67.pdf> Дата обращения: 18.09.2015.
- Матвеев, Г.Б. (2001). “Вёре ҫёлен”. *Краткая чувашская энциклопедия*. – Чебоксары: Чуваш. кн. изд-во, 2001. – С. 104.
- Месарош, Д. (1912). *Собрание чувашского устно-поэтического творчества: пословицы, загадки, песни, сказки. Т. 2*. Будапешт, 1912. 540 с.
- Садовников, Д.Н. (1876). *Загадки русского народа*. СПб.: Типография Н.А. Лебедева, 1876. 333 с.
- Трофимов, А.А. (2001). “Ашпатман”. *Краткая чувашская энциклопедия*. Чебоксары: Чуваш. кн. изд-во, 2001. С. 77.
- Федотова, Е.В. (2016). “Рудименты мифологических представлений в чувашских загадках”. *Мифология чувашей: истоки, эволюция и культурные взаимосвязи: Материалы Межрегиональной научно-практической конференции* (Чебоксары, 8 октября 2015 г.) / сост. и отв. ред. А.П. Леонтьев; ЧГИГН. – Чебоксары, 2016. – С. 256–262.
- Фрезер, Дж. (1928). *Золотая ветвь*. Вып. III. Умирующие и воскресающие боги растительности. М., 1928.
- Чăваш халăх пултарулăхĕ. Мифсем...* (2005). – *Чăваш халăх пултарулăхĕ. Мифсем, легендăсем, халатсем / Йĕркелекенĕ тата ģслăлăх редакторĕ В.П. Станьял. Ум сăмахне сыраканĕсем А.А. Трофимов, В.П. Станьял. Пухса хатĕрленекĕ Е.С. Сидорова*. – Шупашкар: Чăваш кĕнеке изд-ви, 2004. – 567 с.
- Чăваш халăх пултарулăхĕ. Тупмалли юмахсем* (2015). – *Чăваш халăх пултарулăхĕ. Тупмалли юмахсем. Пĕрремĕш кĕнеке / ģслăлăх редакторĕ, пухса хатĕрленекĕ, ум сăмахпа ģнлантарусене сыраканĕ Е.В. Федотова*. – Шупашкар: Чăваш кĕнеке изд-ви, 2015. – (Кĕнекере пурĕ 446 с.) С. 39. 455 №. Малалла ҫак кĕнекери текстсен номерне кăтартатпăр. Пĕрремĕш кĕнекене 1–3838 №№ кĕнĕ. 3839–7381 №№ иккĕмĕш кĕнекере тухнă: Чăваш халăх пултарулăхĕ. Тупмалли юмахсем. Иккĕмĕш кĕнеке / пухса хатĕрленекĕ, ум сăмахпа ģнлантарусене сыраканĕ Е.В. Федотова. – Шупашкар: Чăваш кĕнеке изд-ви, 2016. – 398 с.

ЧӀваш халӀх нултарулӀхӀ. ЧӀлхе сӀмахӀсем... (2014). – *ЧӀваш халӀх нултарулӀхӀ. ЧӀлхе сӀмахӀсем. ВӀрӀ-суру чӀлхи. ПӀрремӀш кӀнеке/ӀслӀлӀх редакторӀ В.Г. Родионов. Пухса хатӀрлекенӀ, ум сӀмахӀпе Ӏнлантарусене сыраканӀ В.А. Ендеров.* – Шупашкар: ЧӀваш кӀнеке изд-ви, 2014. – 383 с.

ЧӀваш халӀх сӀмахлӀхӀ... (1987). – *ЧӀваш халӀх сӀмахлӀхӀ. VI т. II пайӀ. Мифсемте халапсем.* Шупашкар: ЧӀваш кӀнеке издательстви, 1987. – 448 с.

О НЕКОТОРЫХ ОСОБЕННОСТЯХ КОМПОЗИЦИИ ЧУВАШСКИХ ТЁШМЁШ ХАЛАПЁ (НА ПРИМЕРЕ УСТНЫХ РАССКАЗОВ О ЛЕСНЫХ ДУХАХ)

G. G. İL'İNA / İ. N. ULYANOV ADLI ÇUVAŞ DEVLET ÜNİVERSİTESİ

galiil69@mail.ru

Тёшмёш халапё «быличка» – повествование о встрече человека с мифологическим существом, которое отражает народные верования наиболее полно и непосредственно.

Чувашские устные рассказы, связанные с архаическими понятиями и религиозными верованиями, до сих пор не стали объектом изучения ни историков, ни этнографов, ни фольклористов, ни религиоведов. Между тем они составляют самостоятельный жанр чувашского фольклора и, подобно другим формам устного народного творчества, нуждаются в том, чтобы изучить их в системе устной прозы, охарактеризовать их жанровую природу, показать пути трансформации из архаических мифов и выявить связь с другими жанрами. Чувашские *тёшмёш халапё* не изучались и не рассматривались в фольклористике как самостоятельный жанр. Причины этого нам видятся в том, что такого рода фольклорные

Хайхи уйашики: «Кума, кума, ачана пар-ха! Аслă кума тăватпър сана», – тет. «Кума, сыснисем хоç, хоç!» – тесе кайшкăрать тет ачин амăишĕ.

Вара Арçури ачана пăрахса хăварчĕ тет, мĕншиĕн тесен Арçури сыснисенчен питĕ хăрать тет. Пĕррехинче сысна вăрманта йĕкел çинĕ чухне Арçурин хўрине çыртса татнă пулнă тет».

Нужно отметить, что границы жанра *тĕшмĕш халатĕ* очень зыбки и они могут легко перейти из одного в другой. Так быличка может перейти в бывальщину. Нами выявлены случаи перехода их в анекдот, в топонимическое предание и сказку. Например: *«Икĕ ача вăрманта мыйăр катма кайнă тет. Çÿрерĕç-çÿрерĕç тет, вăрманта мыйăрне те поçтарнă тет ёнтĕ. Çаксем пĕр ийшкĕ тĕмми хыçёнчен Арçурине курах кайрĕç тет. Çывăхрах ўкнĕ хăвăл йăвăç выртать тет. Çанта пыраççĕ те кусем, иккĕш ик поçĕсене хăвăла чиксе хураççĕ. Арçури пычĕ тет те:*

– Полать няк этем икĕ котлă, – тесе каларĕ тет те пăрахса карĕ тет. Арçури çынна поçĕ полсан анчах тытать тет, поçне топмасан тытмаç тет». (МХЛ 2004: 308).

Приведенные нами структурные звенья быличек для каждого конкретного текста индивидуальны. В некоторых из них наблюдается отсутствие зачина. Рассказчик сразу переходит к описанию конкретного случая встречи с мифологическим существом. Причины осложнения *тĕшмĕш халатĕ* в композиционном плане нам видятся в рассказчике, который применяет художественные приемы, в результате чего из обычно небольшого размера рассказа получается полное по форме повествование.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- Ахметьянов, Р.Г. (1978). *Сравнительное исследование татарского и чувашского языков*. Москва: Наука. 248 с.
- Ашмарин, Н.И. (1928-1950). *Словарь чувашского языка: в 17 тт.* Казань; Чебоксары: Чувашгосиздат. Т.1 (1928). Казань: Типография «Красный Печатник». 335 с.

- Зиновьев, В.П. (1987). «Быличка как жанр фольклора и ее современные судьбы». *Мифологические рассказы русского населения Восточной Сибири*). Новосибирск: Наука. С. 381-400.
- Криничная, Н.А. (2001). *Русская народная мифологическая проза: истоки и полисемантизм образов: в 3 т.* Санкт-Петербург: Наука. 410 с.
- Левкиевская, Е. (2000). *Мифы русского народа*. Москва: АСТ: Астрель. 526 с.
- Родионов, В.Г. (2002) *Чувашская литература (вторая половина XIX в): учеб. пособие*. Чебоксары: Изд-во Чуваш. ун-та. 248 с.
- Чăваш халăх пултарулăхĕ: Мифсем, легендăсем, халапсем.* (2004). Шупашкар: Чăваш кĕнеке изд-ви. 567 с.
- Померанцева, Э.В. (1975). *Мифологические персонажи в русском фольклоре*. Москва: Наука. 191 с.
- Чувашское устное народное творчество: в 6 т* (1987). Т. 6: Мифы и предания. Чебоксары: Чуваш. кн. изд-во. 448 с.
- Тукташ, И. (1949). *Чăваш фольклорĕ*. Чебоксары: Чăвашгосиздат. 308 с.

УЯВ (ВАЙӀ) ЮРРИСЕН ЧӀВАШ ХАЛАХ ПУРНАЃЕНЧИ ПӀЛТЕРӀШӀ

TAT'YANA İVANOVNA SEMENOVA / ÇUVAŞ DEVLET İNSANİ
BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

t.siemienova@mail.ru

1. «ВайӀ, Уяв, Џинҫе, ТапӀ, ПохӀ» СӀмахсен ӀнлавӀсем

ЧӀваш халахӀен сӀвӀ-юрӀ пултарулаӀхне паянхи кунччен упранса юлма пулашнӀ йӀласенчен пӀри – уяв (*вайӀ*). Ӏна ҫурхи Ӏҫсем вӀҫленӀ хыҫҫӀн, ҫуллахисем пуҫланиччен, ятарласа ирттерӀ. Ҫурхи уявсем авалхи чӀваш календарӀе ҫуркунне кун таврӀансан (пуш уйӀхӀен 21-мӀшӀнче) пуҫланнӀ та утӀ ҫине е вырма тухиччен тӀсӀлнӀ. Чылай вырӀнта вӀсем ҫимӀкрен пуҫласа Питравченех пынӀ. Ҫак йӀла Н.И. Ашмарин словарӀнче те ҫырӀнса юлнӀ, «ҪимӀкрен чӀваш хӀрӀсем вӀйӀа тухаҫҫӀ» – тенӀ унта (Ашмарин 1937: 158). Тутарстан тӀрӀхӀнчи хӀш-пӀр ял ҫамрӀкӀсем уява кӀшт каярах, ҫуллахи Микулара (май уйӀхӀен 22-мӀшӀнче), тухма пуҫлаҫҫӀ.

ВайӀ сӀмахӀн пӀлтерӀшӀсем темиҫе те. Ытларах Ӏна уяв пӀлтерӀшпе уса кураҫҫӀ. В.К. Магницкий палӀртнӀ тӀрӀх, Џинҫепе Уяв пӀр япалах. «ХӀш-пӀр вырӀнта *Ҫинҫене Уяв* теҫҫӀ» (Магницкий 1881: 34). Н.И. Ашмарин «ЧӀваш сӀмахӀсен кӀнекинче» «Уяв» сӀмаха ӀнлантарнӀ

яш-кĕрĕмĕн ваййи сўнмен-ха. Авалхи юрăсемпе кĕвĕсем, вайă-уяв паянхи кунченех хайсен ытарайми поэзине, илемне сұхатмаççĕ.

Совет тытăмĕ авалхи йăласене ирттерме чарса тăнă. Тăван сĕршивăн аслă вăрçи хыççан сұрхи-сұллахи вайă йăли-йĕрки сўнсе пыма тытăннă. Çакă нумай йĕкĕт вăрçă хирĕнчен таврăнайманнипе те сыхăннă-тăр. Хальхи вăхăтра З.А. Козлова ертсе пыракан «Уяв» ушкăн вайă (уяв) юррисене илемлетсе юрлать. Чăваш Республикин Елчĕк районĕн Сирĕклĕ Шăхалĕнче Питравра вайă асатас йăлана паянхи кун та ирттереççĕ. Хĕрсене сурăх кĕтĕвĕ витĕр кăларасçĕ. Ку йăла-йĕркене хĕрсем качча тухсан йышлă ача-пăчаллă пулччăр тесе тăваççĕ. Йĕпреç районĕнчи Пучинке ялĕнче те вайă йăли-йĕркине сĕнĕлле чĕртсе ярас тĕлĕшпе ёçлеççĕ. Тутарстанри Нурлатра кашни сұлах пĕтĕм Раçсейри чăвашсен Уявĕ иртет. Кашни ял хайĕн пултарулăх ушкăнĕпе сцена çине тухать. Авалхи йăла-йĕркене пăхăнса сĕре чавса хурăн туни лартаççĕ, ун тавра саврăнса юрăсем юрлаççĕ.

Уяв йăли-йĕрки чăваш халăхĕн культура, наци хай евĕрлĕхне ламран лама парса пыма пулăшать. Сұхатас марччĕ пирĕн çак пысăк пуянлăха.

УСĂ КУРНĂ ЛИТЕРАТУРА

Ашмарин, Н.И. (1982). “Очерк народной поэзии у чуваш”. *Этнографическое обозрение* № 2-3.

Ашмарин, Н.И. (1928). *Чăваш сăмахĕсен кĕнеки. Словарь чувашского языка. Вып. I–XVII*. Казань – Чебоксары.

Вдовина, И. (1970). *Юрă – чун усçи / Ум сăмахĕ* Ю.А. Илюхинăн. Шупашкар: ЧНТИ, 56 с.

Гарин, Михайловский (2009). “Н.Г. В сутолоке провинциальной жизни”. *Русские писатели о чувашах: Сб. произведений*. Чебоксары, 2009. 150–151 с.

Гарин, М., Зора Н.Г. *Русские писатели о чувашах: Сб. произведений*. Чебоксары, 156–160 с.

- Димитриева, Н.И. (2002). Никитин В.П., Кудрявцева С.М. Мир чувашской культуры (древняя история и духовное наследие этноса). Учебное пособие для образовательных учреждений Самарской области с полиэтнокультурным компонентом обучения. Чебоксары: ЧГИГН, С. 136.
- Дмитриев, И.А. (1998). *Этнотеатральные формы в чувашском обряде*. Чебоксары, 280 с.
- Егоров, В.Г. (1964). *Этимологический словарь чувашского языка*. Чебоксары: Чуваш. кн. изд-во, 356 с.
- Иванов, Н.И. (1962). *Чăваш халăх юррисем*. Шупашкар, 324 с
- Йохан, Хейзинга (2011). *Опыт определения игрового элемента культуры*. СПб: Изд-во Ивана Лимбаха.
- Комиссаров, Г.И. (2003). *О чувашах: Исследования. Воспоминания. Дневники, письма / Сост. и примеч. В.Г. Родионова; Предисловие Л.П. Куракова*. Чебоксары: Изд-во Чуваш. ун-та, 528 с.
- Кондратьев, М.Г. (2002). “О типологических основах сюжетосложения чувашских народных песен”. *Проблемы изучения научного наследия Н.В. Никольского: Материалы конференции, посвященной 120-летию со дня рождения ученого*. – Чебоксары: ЧГИГН, С. 68–101.
- Магницкий, В.К. (1881). *Материалы к объяснению старой чувашской веры. Собраны в некоторых местностях Казанской губернии В. Магницким, членом-сотрудником Казанского ИОАИЭ*. Казань: Типография Императорского ун-та, 268 с.
- Родионов, В.Г. (1990). “О системе чувашских языческих обрядов”. *Чувашская народная поэзия. Сборник статей*. Чебоксары, 1990. С. 3–64.
- Родионов, В.Г. (1992). *Чувашский стих: Проблемы становления и развития*. Чебоксары: Чуваш. кн. изд.-во, 224 с.
- Уразманова, Р.К. (2011). “Весенне-летний цикл обрядов и праздников” *Татары*. М.: Наука, 538 с.
- Федотов, М.Р. (1996). *Этимологический словарь чувашского языка. В 2-х тт. Т. 2. С–Я*. Чебоксары: Чувашский государственный институт гуманитарных наук. 509 с.

ЧПГАЙ АА — Чӑваш патшалӑх гуманитарнӑ аслӑлӑхӗсен институтӗн аслӑлӑх архивӗ. Кӗскетнӗ ят хыҫҫӑнхи малтанхи цифра аслӑлӑх архивӗн уйрӑмне, иккӗмӗшӗ управ единицине, виҫӗмӗшӗ страницине пӗлтерет.

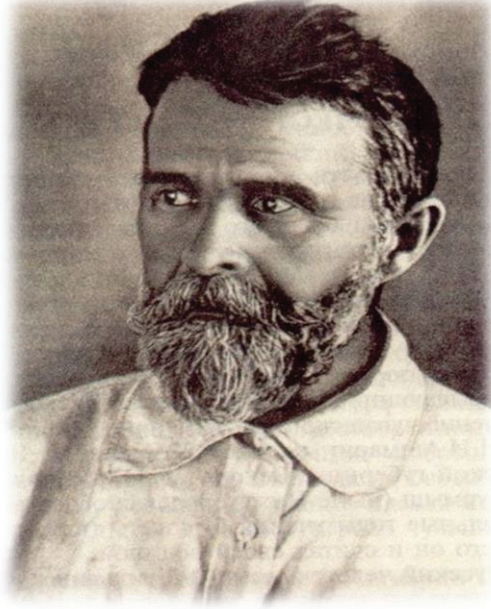
Ягафова, Е.А. (1998). Самарские чуваши. (историко-этнографические очерки). Конец XVII – начало XX вв. Самара, 368 с.

Яковлев, И.Я. (1908) *Образцы мотивов чувашских народных песен и тексты к ним Часть I*. Симбирск. 1908.

**ÇUVAŞ DİL BİLİMİ ÇALIŞMALARININ BÜYÜK
İSMİ N. İ. AŞMARİN
[Doğumunun 150. Yılı Münasebetiyle]**

SİNAN GÜZEL / İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ

sinanserdarguzel@gmail.com

[22.09.1870-26.08.1933]

ÇUVAŞ KÜLTÜRÜNE ADANMIŞ BİR ÖMÜR: VİTALİY GRİGORYEViÇ RODİONOV

SİNAN GÜZEL / İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ

sinanserdarguzel@gmail.com

AYDIN VE YÖRESİ AĞIZLARI

(İnceleme - Metin - Sözlük)

Dr. Ali İhsan Yapıcı

Ankara 2022

Aydın ve Yöresi Ağzları (İnceleme-Metin-Sözlük)

Yazar

Dr. Ali İhsan Yapıcı

ISBN: 978-625-7305-93-8

1. Baskı

Aralık, 2022 / Ankara

550 Adet

Yayın Sertifika No

46683

Matbaa Sertifika No

46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 458

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Nazilli Belediyesinin desteğiyle bir kültür hizmeti olarak basılan bu kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazara aittir.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	15
BİRKAÇ SÖZ...	17
ÖN SÖZ	19
KISALTMALAR	21
TABLolar DİZİNİ	22
ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ	23

GİRİŞ

1. AYDIN İLİNİN COĞRAFI DURUMU, TARİHİ VE DEMOGRAFİK YAPISI.....	25
1.1. Aydın İlinin Fiziki Coğrafyası.....	25
1.1.1. Coğrafi Konumu ve Yüzölçümü.....	25
1.1.2. Yeryüzü Şekilleri.....	25
1.1.3. İklimi ve Bitki Örtüsü.....	29
1.1.4. İldeki İdari Birimler.....	29
1.2. Aydın İlinin Tarihi.....	35
1.2.1. Antik Dönem.....	35
1.2.2. Selçuklu ve Beylikler Dönemi.....	36
1.2.3. Osmanlı Dönemi.....	36
1.2.4. Cumhuriyet Dönemi.....	38
1.3. Bölgenin Ağız Yapısını Oluşturan Boy, Oymak ve Aşiretler.....	39
1.4. Aydın ve Yöresi Ağızlarının Anadolu Ağızları İçindeki Yeri.....	45
1.5. Aydın ve Yöresi Ağızlarıyla İlgili Çalışmalar.....	46
1.6. Aydın ve Yöresindeki Ağız Bölgeleri.....	47
1.6.1. {-yo} / {-yuru} Bölgesi.....	47
1.6.1.1. {-yo} Bölgesi.....	48
1.6.1.1.1. hen / hân (< sen) - hiz (< siz) Bölgesi.....	48
1.6.1.2. {-yuru} Bölgesi.....	48
1.6.1.2.1. men (< ben) Bölgesi.....	49
1.6.2. {-yomaz} Bölgesi.....	49
1.6.3. {-yI} Bölgesi.....	49

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SES BİLGİSİ.....	51
1.1. Sesler.....	51
1.1.1. Ünlüler.....	51
1.1.1.1. Ünlü Türleri.....	51
1.1.1.1.1. Alafon Ünlüler.....	51
1.1.1.1.2. Uzun Ünlüler.....	56
1.1.1.1.2.1. Birincil Uzun Ünlüler.....	57
1.1.1.1.2.2. Ünsüz Düşmesi Sonucu Oluşan Uzunluklar.....	60
1.1.1.1.2.3. Hece Kaynaşması (Contraction) Sonucu Oluşan Uzunluklar.....	61
1.1.1.1.2.4. Geniş Zaman Çekiminde Oluşan Ünlü Uzunlukları.....	62
1.1.1.1.2.5. Çift Ünlülerin Birleşmesiyle Oluşan Ünlü Uzunlukları.....	62
1.1.1.1.3. Kısa Ünlüler.....	63
1.1.1.1.4. İkiz Ünlüler (Diftong).....	67
1.1.1.1.4.1. Alçalan İkiz Ünlüler.....	67
1.1.1.1.4.2. Eşit İkiz Ünlüler.....	67
1.1.1.1.4.3. Yükselen İkiz Ünlüler.....	67
1.1.1.2. Ünlü Uyumları.....	68
1.1.1.2.1. Önlülük-Artlılık Uyumu.....	68
1.1.1.2.1.1. İlerleyici Ünlü Benzeşmesi.....	68
1.1.1.2.1.2. Gerileyici Ünlü Benzeşmesi.....	69
1.1.1.2.1.3. Ek ve Edatlarda Ünlü Uyumu.....	69
1.1.1.2.1.3.1. {-ken} Zarf-fil Ekinde Ünlü Uyumu.....	69
1.1.1.2.1.3.2. {+ki} Aitlik Ekinde Ünlü Uyumu.....	70
1.1.1.2.1.3.3. ile Edatında Ünlü Uyumu.....	70
1.1.1.2.1.3.4. Ek Fiilin Çekimli Şekillerinde Ünlü Uyumu.....	71
1.1.1.2.1.4. Önlülük-Artlılık Uyumunun Bozulması.....	71
1.1.1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....	74
1.1.1.2.3. Dudak Benzeşmesi.....	75
1.1.1.3. Ünlü Değişmeleri.....	76
1.1.1.3.1. Ön Ünlülerin Artılılaşması.....	76
1.1.1.3.2. Art Ünlülerin Önlüleşmesi.....	76
1.1.1.3.3. Geniş Ünlülerin Daralması.....	77
1.1.1.3.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi.....	79
1.1.1.3.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması.....	79
1.1.1.3.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi.....	80

1.1.2.2.2.3.2.	Tonsuzlaşma.....	116
1.1.2.2.2.3.3.	Süreksizleşme.....	116
1.1.2.2.2.3.4.	Damaklılaşma.....	117
1.1.2.2.2.3.5.	Dudaklılaşma.....	117
1.1.2.2.2.3.6.	Genizlileşme.....	117
1.1.2.2.2.3.7.	Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler.....	118
1.1.2.2.2.3.8.	Sızıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler.....	119
1.1.2.2.2.3.	Son Seste Ünsüz Değişmeleri.....	119
1.1.2.2.2.3.1.	Tonlulaşma.....	119
1.1.2.2.2.3.1.1.	Bağlantılı Kelimelerde Tonlulaşma.....	119
1.1.2.2.2.3.1.2.	Son Seste Diğer Tonlulaşma Örnekleri.....	121
1.1.2.2.2.3.2.	Süreklileşme.....	122
1.1.2.2.2.3.2.1.	Sızıcılaşma.....	122
1.1.2.2.2.3.2.2.	Akıcılaşma.....	123
1.1.2.2.2.3.3.	Son Seste Diğer Ünsüz Değişmeleri.....	123
1.1.2.2.2.3.3.1.	Tonsuzlaşma.....	123
1.1.2.2.2.3.3.2.	Süreksizleşme.....	123
1.1.2.2.2.3.3.3.	Dudaklılaşma.....	124
1.1.2.2.3.	Ünsüz Benzeşmesi.....	124
1.1.2.2.3.1.	İlerleyici Ünsüz Benzeşmesi.....	124
1.1.2.2.3.1.1.	Kelime İçinde İlerleyici Ünsüz Benzeşmesi.....	124
1.1.2.2.3.1.2.	İki Kelime Arasında İlerleyici Ünsüz Benzeşmesi.....	127
1.1.2.2.3.2.	Gerileyici Ünsüz Benzeşmesi.....	128
1.1.2.2.3.2.1.	Kelime İçinde Gerileyici Ünsüz Benzeşmesi.....	128
1.1.2.2.3.2.2.	İki Kelime Arasında Gerileyici Ünsüz Benzeşmesi.....	132
1.1.2.2.4.	Ünsüz Düşmesi.....	134
1.1.2.2.4.1.	İlk Seste Ünsüz Düşmesi.....	134
1.1.2.2.4.1.1.	Akıcı Ünsüzlerin Düşmesi.....	134
1.1.2.2.4.1.2.	Sızıcı Ünsüzlerin Düşmesi.....	135
1.1.2.2.4.2.	İç Seste Ünsüz Düşmesi.....	135
1.1.2.2.4.2.1.	Akıcı Ünsüzlerin Düşmesi.....	136
1.1.2.2.4.2.2.	Sızıcı Ünsüzlerin Düşmesi.....	138

1.1.2.2.4.2.3. Süreksiz Ünsüzlerin Düşmesi.....	139
1.1.2.2.4.3. Son Seste Ünsüz Düşmesi.....	139
1.1.2.2.4.3.1. Akıcı Ünsüzlerin Düşmesi.....	140
1.1.2.2.4.3.2. Sızıcı Ünsüzlerin Düşmesi.....	141
1.1.2.2.4.3.3. Süreksiz Ünsüzlerin Düşmesi.....	141
1.1.2.2.5. Ünsüz İkizleşmesi.....	141
1.1.2.2.6. Ünsüz Tekleşmesi.....	143
1.1.2.2.7. Hece Kaynaşması (Contraction).....	143
1.1.2.2.8. Ünsüzlerde Yer Değiştirme (Metathesis).....	144

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞEKİL BİLGİSİ.....	145
2.1. İsimler.....	145
2.1.1. Adlar.....	145
2.1.2. Sıfatlar.....	146
2.1.2.1. Niteleme Sıfatları.....	147
2.1.2.2. Belirtme Sıfatları.....	147
2.1.2.2.1. İşaret Sıfatları.....	148
2.1.2.2.2. Sayı Sıfatları.....	148
2.1.2.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları.....	148
2.1.2.2.2.2. Sıralama Sayı Sıfatları.....	149
2.1.2.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları.....	148
2.1.2.2.2.4. Kesir Sayı Sıfatları.....	150
2.1.2.2.2.5. Topluluk Sayı Sıfatları.....	150
2.1.2.2.3. Soru Sıfatları.....	151
2.1.2.2.4. Belirsizlik Sıfatları.....	151
2.1.3. Zarflar.....	151
2.1.3.1. Yer ve Yön Zarfları.....	152
2.1.3.2. Zaman Zarfları.....	153
2.1.3.3. Niteleme ve Durum Zarfları.....	156
2.1.3.4. Azlık-Çokluk Zarfları.....	157
2.1.3.5. Soru Zarfları.....	159
2.1.4. Zamirler.....	159
2.1.4.1. Şahıs Zamirleri.....	160
2.1.4.2. Dönüşlülük Zamiri.....	162
2.1.4.3. İşaret Zamirleri.....	163
2.1.4.4. Soru Zamirleri.....	165
2.1.4.5. Belirsizlik Zamirleri.....	165
2.1.5. İsim Türetme Ekleri.....	166
2.1.5.1. İsimden İsim Türetme Ekleri.....	166

2.1.5.1.1. {+cA} Eki.....	166
2.1.5.1.2. {+cAk} Eki.....	167
2.1.5.1.3. {+cI} Eki.....	167
2.1.5.1.4. {+cIk} Eki.....	167
2.1.5.1.5. {+cİğAz / +cAğIz} Ekleri.....	168
2.1.5.1.6. {+DAş} Eki.....	168
2.1.5.1.7. {+II} Eki.....	169
2.1.5.1.8. {+II ...+II} Eki.....	169
2.1.5.1.9. {+IIk} Eki.....	170
2.1.5.1.10. {+sIz} Eki.....	172
2.1.5.1.11. {+ncI} Eki.....	172
2.1.5.1.12. {+Ar} Eki.....	172
2.1.5.1.13. {+mtİrAk} Eki.....	173
2.1.5.1.14. {+IAyIn} Eki.....	173
2.1.5.1.15. {+IA} Eki.....	173
2.1.5.2. Fiilden İsim Türetme Ekleri.....	173
2.1.5.2.1. {-mAk} Eki.....	174
2.1.5.2.2. {-mA} Eki.....	174
2.1.5.2.3. {-Iş} Eki.....	174
2.1.5.2.4. {-m} Eki.....	175
2.1.5.2.5. {-k} Eki.....	175
2.1.5.2.6. {-Ak} Eki.....	175
2.1.5.2.7. {-n} Eki.....	176
2.1.5.2.8. {-GI} Eki.....	176
2.1.5.2.9. {-GA} Eki.....	176
2.1.5.2.10. {-GIn} Eki.....	177
2.1.5.2.11. {-GAn} Eki.....	177
2.1.5.2.12. {-GAÇ} Eki.....	177
2.1.5.2.13. {-IcI} Eki.....	177
2.1.5.2.14. {-ç} Eki.....	178
2.1.5.2.15. {-I} Eki.....	178
2.1.5.2.16. {-AcAk} Eki.....	178
2.1.5.2.17. {-A} Eki.....	179
2.1.5.2.18. {-tI} Eki.....	179
2.1.5.2.19. {-sI} Eki.....	179
2.1.5.2.20. {-AnAk} Eki.....	179
2.1.5.2.21. {-mIk} Eki.....	180
2.1.5.2.22. {-AlAk} Eki.....	180
2.1.5.2.23. {-mAÇ} Eki.....	180
2.1.5.2.24. {-bAÇ} Eki.....	180

2.1.5.2.25. {-cA} Eki.....	180
2.1.5.2.26. {-cAmA} Eki.....	180
2.1.6. İsim Çekim Ekleri.....	181
2.1.6.1. Çokluk Eki.....	181
2.1.6.2. İyelik Ekleri.....	182
2.1.6.3. Aitlik Eki.....	186
2.1.6.4. Küçültme Ekleri.....	188
2.1.6.5. Hâl Ekleri.....	189
2.1.6.5.1. İlgi Hâli Eki.....	189
2.1.6.5.2. Belirtme Hâli Eki.....	191
2.1.6.5.3. Yönelme Hâli Eki.....	194
2.1.6.5.4. Bulunma Hâli Eki.....	197
2.1.6.5.5. Ayrılma Hâli Eki.....	198
2.1.6.5.6. Eşitlik Hâli Ekleri.....	200
2.1.6.5.6.1. {+cA} Eki.....	201
2.1.6.5.6.2. {+cAk} Eki.....	202
2.1.6.5.6.3. {+IAyIn} Eki.....	202
2.1.6.5.7. Araç Hâli Ekleri.....	203
2.1.6.5.7.1. {+IA} Eki.....	203
2.1.6.5.7.2. {+n} Eki.....	206
2.1.6.6. Soru Eki.....	207
2.2. Fiiller.....	208
2.2.1. Fiil Türetme Ekleri.....	208
2.2.1.1. Fiilden Fiil Türeten Ekler.....	208
2.2.1.1.1. {-mA-} Eki.....	208
2.2.1.1.2. {-n-} Eki.....	211
2.2.1.1.3. {-l-} Eki.....	211
2.2.1.1.4. {-ş-} Eki.....	211
2.2.1.1.5. {-r-} Eki.....	212
2.2.1.1.6. {-t-} Eki.....	212
2.2.1.1.7. {-DIr-} Eki.....	212
2.2.1.1.8. {-dAr-} Eki.....	213
2.2.1.1.9. {-Ar-} Eki.....	213
2.2.1.2. İsimden Fiil Türeten Ekler.....	213
2.2.1.2.1. {+IA-} Eki.....	213
2.2.1.2.2. {+I- / +Al-} Eki.....	214
2.2.1.2.3. {+A-} Eki.....	214
2.2.1.2.4. {+r- / +Ar-} Eki.....	214
2.2.1.2.5. {+DA-} Eki.....	215
2.2.1.2.6. {+k-} Eki.....	215

2.2.2.2.1.5. Gelecek Zaman.....	276
2.2.2.2.2. Tasarlama Kipleri.....	280
2.2.2.2.2.1. Emir Kipi.....	281
2.2.2.2.2.1.1. Birinci Teklik Şahıs Emir Eki.....	281
2.2.2.2.2.1.2. İkinci Teklik Şahıs Emir Eki.....	283
2.2.2.2.2.1.3. Üçüncü Teklik Şahıs Emir Eki.....	284
2.2.2.2.2.1.4. Birinci Çokluk Şahıs Emir Eki.....	286
2.2.2.2.2.1.5. İkinci Çokluk Şahıs Emir Eki.....	290
2.2.2.2.2.1.6. Üçüncü Çokluk Şahıs Emir Eki.....	292
2.2.2.2.2.2. İstek Kipi.....	294
2.2.2.2.2.3. Şart Kipi.....	296
2.2.2.2.2.4. Gereklilik Kipi.....	301
2.2.2.3. Soru Eki.....	304
2.2.2.4. Fiillerin Birleşik Çekimleri.....	305
2.2.2.4.1. Hikâye Birleşik Çekimi.....	307
2.2.2.4.1.1. Bilinen Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	307
2.2.2.4.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	308
2.2.2.4.1.2.1. {-mİş + idi}.....	309
2.2.2.4.1.2.2. {-Ip-durur + idi}.....	309
2.2.2.4.1.3. Şimdiki Zamanın Hikâyesi.....	309
2.2.2.4.1.4. Geniş Zamanın Hikâyesi.....	311
2.2.2.4.1.5. Gelecek Zamanın Hikâyesi.....	312
2.2.2.4.1.6. Şart Kipinin Hikâyesi.....	314
2.2.2.4.1.7. İstek Kipinin Hikâyesi.....	314
2.2.2.4.2. Rivayet Birleşik Çekimi.....	315
2.2.2.4.2.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti.....	316
2.2.2.4.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti.....	317
2.2.2.4.2.3. Geniş Zamanın Rivayeti.....	319
2.2.2.4.2.4. Gelecek Zamanın Rivayeti.....	320
2.2.2.4.2.5. Şart Kipinin Rivayeti.....	321
2.2.2.4.2.6. İstek Kipinin Rivayeti.....	322
2.2.2.4.3. Şart Birleşik Çekimi.....	323
2.2.2.4.3.1. Bilinen Geçmiş Zamanın Şartı.....	323
2.2.2.4.3.2. Şimdiki Zamanın Şartı.....	325
2.2.2.4.3.3. Geniş Zamanın Şartı.....	327
2.2.2.4.3.4. Gelecek Zamanın Şartı.....	331
2.2.3. Birleşik Fiiller.....	333
2.2.3.1. Fiil + Fiil Yapısında Olanlar.....	334
2.2.3.1.1. Yeterlik.....	335
2.2.3.1.2. Tezlik.....	338

2.2.3.1.3. Süreklilik.....	340
2.2.3.1.4. Yaklaşma.....	343
2.2.3.2. İsim + Fiil Yapısında Olanlar.....	344
2.2.4. Ek Fiil (Cevher Fiili).....	346
2.2.4.1. Ek Fiilin Geniş Zaman Şekli.....	347
2.2.4.2. Ek Fiilin Bilinen Geçmiş Zaman Şekli.....	351
2.2.4.3. Ek Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman Şekli.....	353
2.2.4.4. Ek Fiilin Şart Şekli.....	354
2.2.4.5. Ek Fiilin Zarf-Fiil Şekli.....	355
2.2.4.6. Ek Fiilin Olumsuzu.....	357
2.2.5. Fiilimsiler.....	358
2.2.5.1. İsim-fiiller.....	358
2.2.5.1.1. {-mAk} Eki.....	359
2.2.5.1.2. {-mA} Eki.....	360
2.2.5.1.3. {-mAsI} Eki.....	361
2.2.5.1.4. {-I} Eki.....	362
2.2.5.1.5. {-Iş} Eki.....	363
2.2.5.2. Sıfat-fiiller.....	363
2.2.5.2.1. {-AcAk} Eki.....	364
2.2.5.2.2. {-An} Eki.....	366
2.2.5.2.3. {-AsI} Eki.....	368
2.2.5.2.4. {-DIk} Eki.....	369
2.2.5.2.5. {-mIş} Eki.....	371
2.2.5.2.6. {-r /-Ar} ve {-mAz} Ekleri.....	371
2.2.5.2.7. {-Ip-durur} Yapısı.....	372
2.2.5.3. Zarf-fiiller.....	374
2.2.5.3.1. Asıl Zarf-fiil Ekleri.....	374
2.2.5.3.1.1. {-All} Eki.....	374
2.2.5.3.1.2. {-ArAk} Eki.....	376
2.2.5.3.1.3. {-IncA} Eki.....	377
2.2.5.3.1.4. {-IncAk} Eki.....	378
2.2.5.3.1.5. {-Ip} Eki.....	379
2.2.5.3.1.6. {-IşIn} Eki.....	381
2.2.5.3.1.7. {-ken} Eki.....	382
2.2.5.3.1.8. {-mAdAn} Eki.....	384
2.2.5.3.2. Zarf-fiil İşlevindeki Birleşik Yapılar.....	385
2.2.5.3.2.1. {...-r /-Ar ...-mAz} Yapısı.....	385
2.2.5.3.2.2. {-AsI} Sıfat-Fiil Eki + {- (y)A} Yapısı.....	386

2.2.5.3.2.3. {-AsI} Sıfat-Fiil Eki + {(y)A} + <i>kadar</i> Yapısı.....	389
2.2.5.3.2.4. {-cIkda} (<{-DIk} Sıfat-Fiil Eki + {+çA}) Yapısı.....	391
2.2.5.3.2.5. {-IncA} Zarf-Fiil Eki + {-(y)A} Yapısı.....	391
2.2.5.3.2.6. {-IncA} Zarf-Fiil Eki + {-(y)A} + <i>kadar</i> Yapısı.....	392
2.2.5.3.2.8. {-Ip-durur} Yapısı.....	394
2.2.5.3.2.9. {-mAz} Sıfat-Fiil Eki + {+DAn} + (evvel) Yapısı.....	395
2.2.5.3.2.10. {-DIk} Sıfat-Fiil Eki + İyelik Eki + <i>zaman</i> Yapısı.....	396
2.2.5.3.2.11. {-DIk} Sıfat-Fiil Eki + İyelik Eki + {+DAn} Yapısı.....	397
2.2.5.3.2.12. {-DIk} Sıfat-Fiil Eki + İyelik Eki + {+InAn} Yapısı.....	398
2.2.5.3.2.13. {-DIk} Sıfat-Fiil Eki + (İyelik Eki) + <i>sıra</i> Yapısı.....	399
2.2.5.3.2.14. {-DIk} Sıfat-Fiil Eki + <i>ara</i> Yapısı.....	401
2.3. Edatlar.....	401
2.3.1. Ünlem Edatları.....	402
2.3.1.1. Ünlemler.....	402
2.3.1.2. Seslenme Edatları.....	403
2.3.1.3. Cevap Edatları.....	403
2.3.1.4. Gösterme Edatları.....	404
2.3.2. Bağlama Edatları.....	404
2.3.2.1. Sıralama Edatları.....	405
2.3.2.2. Denkleştirme Edatları.....	405
2.3.2.3. Karşılaştırma Edatları.....	406
2.3.2.4. Cümle Başı Edatları.....	407
2.3.2.5. Sona Gelen Edatlar.....	410
2.3.3. Çekim Edatları.....	414
SONUÇ	429
METİNLER	445
SÖZLÜK	829
KAYNAK KİŞİLER	853
KAYNAKÇA	861

TAKDİM

Aydın, tarihin en eski dönemlerinden beri çeşitli uygarlıklara vatan olmuş önemli şehirlerimizden biridir. 11. yüzyıl sonrasında Anadolu Selçuklu Devletinin himayesinde Batı Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Oğuzların çeşitli boy, oymak ve aşiretleri de söz konusu bölgenin büyük bir kısmında olduğu gibi Aydın ve civarını da yurt olarak tutmuşlardır. Bu bölgedeki Türk nüfusu Anadolu Selçuklu Devleti, Beylikler ve Osmanlı Devleti dönemlerinde hızla artmaya devam etmiştir.

Bu yönüyle Aydın, hem Türk-İslam öncesi döneme hem de Türk-İslam dönemine ait birçok somut kültürel miras unsurunun bulunduğu önemli bir bölgedir. Bölgede Aydınoğulları Beyliği ve Osmanlı dönemine ait birçok tarihî yapı, varlığını günümüze kadar sürdürmüştür.

Bir bölgenin somut kültürel mirası ne kadar önemliyse, özellikle halk kültürü, halk inanışları ve halk edebiyatı gibi somut olmayan kültürel mirası da o derece önemli ve kıymetlidir. O bölgenin millî kimliğinin göstergesi olan ağızlar da günlük iletişim ihtiyaçlarını karşılayan araçlar olmanın ötesinde millî kültürümüze ait değerlerin korunmasını ve sonraki nesillere aktarılmasını sağlayan en önemli kültür öğelerinden biridir.

Nazilli Belediyesi olarak başta Nazilli ve civarındaki somut kültürel miras üzerine yapılmış çalışmalar olmak üzere Aydın ile ilgili çalışmalar daima teşvik edilmiş ve desteklenmiştir. Somut olmayan kültürel mirasımız ve millî değerlerimizin aktarıcısı olan dilimizle -özellikle de yaşadığımız bölgenin ağızıyla- ilgili olan *Aydın ve Yöresi Ağızları* adlı bu çalışmayı da destekleyerek basımını üstlendik.

Bu vesileyle, millî kültürümüzün önemli bir ögesi ve taşıyıcısı olan ağızlarla ilgili bu çalışmayı desteklemekten memnuniyet duyduğumu belirtir, okuyanlara faydalı olmasını temenni ederim.

Kürşat Engin Özcan
Nazilli Belediye Başkanı

BİRKAÇ SÖZ...

Millî kültürün temelini oluşturan dilin alt kolları olarak çeşitli konuşma dilleri bulunmaktadır. Dil biliminde bunlara *ağız* (diyalekt) adı verilir. Ağızlar, halkın konuşma dilleridir. Halk, gündelik hayatında her türlü iletişimini bu dille gerçekleştirir. Ağızlar, yalnızca iletişim görevi görmez, aynı zamanda halk arasındaki sözlü kültürü de saklar, korur ve geleceğe aktarır. Halkın duygu, düşünce, yaşayış tarzı, hayata bakış açısı, ilmi, irfanı... her şeyini ağız metinlerinde bulmak mümkündür. Bu yüzden ağızlar yalnızca yaşlı insanların ve kültür çevrelerinden uzak kimselerin konuştuğu diller değildir. Bu dil metinlerinde aynı zamanda milletin kültür tarihine ait halk felsefesi, hukuku, sosyolojisi, pedagojisi... de yer almaktadır.

Türkiye’de ağız araştırmaları tarihi Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemine kadar uzanır. Fakat asıl ağız çalışmaları Cumhuriyet’in ilanından sonra olmuştur. Özellikle son otuz kırk yılda Anadolu kentlerinde üniversitelerin açılmasıyla buralarda görev yapan Türkologlar diyalektoloji (ağız araştırmaları bilimi) çalışmaları yapmaya başlamışlardır. Bu bağlamda Türkiye’nin birçok ağız bölgesi bilimsel olarak incelenmiş ve bunun sonucunda önemli dil malzemeleri ortaya çıkarılmıştır.

Ülkemizin önemli ağız bölgelerinden biri de Aydın ağızlarıdır. Aydın ağızları Türklerin Anadolu’ya ayak basmalarından sonra bu bölgeye yerleşen Oğuz/Türkmen boy ve oymaklarının konuşmalarına dayanır. Bu bölgeye 11. yüzyıldan itibaren yerleşmeye başlayan Oğuz boyları yanında Bizans İmparatorluğu’nun Balkanlardan getirip yerleştirdiği az sayıda Kuman/Kıpçak unsurları da bulunmaktadır. Özellikle Menderes ve Çine havzalarına yerleştirilen bu Kıpçak boyları zaman içinde Oğuz kitleleri içinde kaybolarak Oğuzlaşmışlardır.

Aydın bölgesi ağızları, 11. yüzyıldan itibaren Batı Türkistan’dan bu bölgeye gelmeye başlayan Oğuz boylarına mensup Türklerin ağız özelliklerini taşır. Bu bölge ağızlarında kullanılan başta şimdiki zaman eklerindeki yapısal özellikler olmak üzere birçok dil unsuru, Hazar ötesindeki Oğuz, Kıpçak ve Karlukların lehçeleriyle benzer özellikler taşır. Güneybatı Anadolu’da bu özellikleri taşıyan Muğla, Denizli ve Burdur’la birlikte Aydın bölgesi, Türkistan ile Anadolu arasındaki dil bağlarının en sağlam şekillerini yaşatmaktadır. Bu

yönüyle Aydın ağızı yalnızca bir konuşma dili değil aynı zamanda Türkçenin tarih boyunca Türkistan'dan Anadolu'ya olan büyük yolculuğuna tanıklık etmiş önemli bir kültür değerimizdir.

Bu kitapta Aydın ilinden derlenen metinler üzerinde gramer incelemesi yapılmıştır. Bu metinler Aydın ilini temsil edecek örneklem havuzları esas alınarak hazırlanmıştır. Bu bağlamda Aydın'ın her ilçesinden belirli yerleşim birimleri tespit edilmiş, bu birimlerdeki kaynak kişilerle konuşularak onların dil özellikleri ortaya çıkarılmıştır. Bu yönüyle elinizdeki çalışmada modern dil araştırmalarında sıkça başvurulan örneklem yöntemi kullanılmıştır. Böylece Aydın ilini temsil ettiği düşünülen dil özellikleri tespit edilmiştir.

Aydın ili, son elli altmış yılda hızlı bir şekilde dışa açılmış, yoğun göç almış ve teknolojiden üst düzeyde etkilenmiş bir bölgedir. Bu yüzden bölgede konuşulan ağızlar günden güne yok olmaya yüz tutmuştur. Unutulan her bir sözün dilimizin, millî kültürümüzün yitip giden değerli bir parçası olduğu düşünüldüğünde bu çalışma son derece önemli bir hizmeti ifa etmiştir.

Bu vesile ile Aydın bölgesi ağızlarına ait dil verilerini titiz bir bilimsel araştırma sonucu bu kitapta ortaya koyan doktora öğrencim Doç. Dr. Ali İhsan Yapıcı'yı kutluyor, Aydın kültürüne ait bu eseri yayımlayan Nazilli Belediyesi'ne teşekkürlerimi iletiyorum.

Prof. Dr. Ali Akar

ÖN SÖZ

Son zamanlarda, Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili çalışmaların sayısında önemli bir artış olmuştur. Bu çerçevede birçok il, ağız özellikleri bakımından değerlendirilmiştir. Buna rağmen hâlâ üzerinde çalışma yapılmayan ağız bölgeleri bulunmaktadır.

Bu konuyu seçmemizde, Batı Anadolu'daki diğer ağız bölgeleriyle birçok ortak noktası bulunmasına rağmen yine de kendine mahsus bazı özellikler taşıdığını düşündüğümüz Aydın ve yöresi ağızları üzerine henüz ayrıntılı bir çalışma yapılmamış olması etkili oldu. Tasvirî bir çalışma olsa da ağız çalışmaları alanındaki bir boşluğu dolduracağı ümit ve inancı, bu çalışmayı seçme aşamasında bizi iyiden iyiye cesaretlendirdi.

Çalışmamız *İnceleme, Metinler ve Sözlük* bölümlerinden oluşmaktadır. İnceleme bölümü de kendi içinde *Giriş, Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi* bölümlerini kapsamaktadır.

Ses Bilgisi ve *Şekil Bilgisi* bölümleri için bir ön bilgi niteliğindeki *Giriş* bölümünde, çalışma bölgemizin tarihi, fiziki coğrafyası ve demografik yapısı hakkında bilgi verilmiş; Aydın ve yöresi ağızlarının, Anadolu ağızları içindeki yerine temas edilmiş ve bu ağız bölgesi üzerine daha önce yapılmış çalışmalar kısaca tanıtılmıştır. Ayrıca, morfolojik verilerden hareketle çalışma bölgemizde tespit ettiğimiz ağız bölgeleri ana hatlarıyla tanıtılmış ve söz konusu ağız bölgeleri harita üzerinde gösterilmiştir.

Ses Bilgisi bölümünde, çalışma bölgemizde tespit edilen sesler tanıtılmış ve her fonem için beş örnek verilmiştir. Ses olayları ele alınırken de aynı yöntem izlenmiştir. Ancak, birincil uzun ünlüler gibi bazı özel konularda bu anlayışın dışına çıkılarak daha fazla örnek gösterilmiştir. Örnek sayısı beşten azsa, metinlerde tespit edilen örneklerle yetinilmiştir.

Şekil Bilgisi bölümünde, isimler, sıfatlar, zamirler, zarflar ve fiiller ayrı başlıklar altında ele alınmıştır. Ayrıca ekler de türlerine göre sınıflandırılmış ve her morfem için metinlerimizde tespit edilen örneklerden beş tanesi verilmiştir. Ancak gerekli görülen yerlerde daha fazla örnek gösterilmiştir. Cümle düzeyinde görevi olan morfemlerle ilgili örnekler, kelime grubu veya cümle düzeyinde gösterilmiş; daha anlaşılır olması için söz konusu dil birliklerinin Türkiye Türkçesi yazı diline aktarımları yapılmıştır.

Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi bölümlerinde örnek olarak gösterilen alıntı kelimele-
lerin, kaynak dil ve bu dildeki asli şekliyle birlikte verilmiştir. Alıntı kelimele-
rin kökeni hakkındaki bilgiler, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe
Sözlük'ten alınmıştır. Ayrıca, ilgili bölümlerde kullanılan kısaltmaların yazı-
lışında, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Yazım Kılavuzu'na bağlı ka-
lınmıştır. Kılavuz'da bulunmayan kısaltmalar tarafımızdan oluşturulmuştur.

Metinler bölümünde, çalışma bölgemizdeki 55 yerleşim biriminden görüşme
yöntemiyle derlemiş olduğumuz 115 transkripsiyonlu metin ağız bölgelerine
göre tasnif edilmiştir. Metinlerin herbirine hem ağız bölgesini hem de metin
numarasını gösteren işaretler verilmiştir. Ayrıca, her metnin satır numaraları
beş ve katları şeklinde düzenlenerek metnin sol tarafında gösterilmiştir.

Sözlük bölümünde, bölge ağızlarının özelliklerini gösteren ve yazı diline kı-
yasla fonetik, morfolojik, semantik açıdan değişikliğe uğramış kelimelerin
anlamları metinlerin bağlamına sadık kalınarak verilmiştir. Kelimelerin geç-
tiği yerler, ağız bölgesi, metin numarası ve satır numarasından oluşan kodla-
rıyla gösterilmiştir.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora tezi
olarak hazırlanan bu çalışmanın *Giriş* Bölümü, idari yapılanmadaki değişik-
likler sebebiyle gözden geçirilerek güncellenmiştir.

20

Bu çalışmanın yayımlanması için desteklerinden dolayı Nazilli Belediye Baş-
kanı Sayın Kürşat Engin ÖZCAN'a teşekkür ederim. Doktora tez çalışması
esnasında kıymetli zamanını ve emeğini esirgemeyen, zora düştüğüm anlarda
çıkış yolu gösteren, çalışmanın ortaya çıkmasında en az benim kadar emeği
olan danışman Hocam Prof. Dr. Ali AKAR'a ve bugünlere gelmemde emeği
olan tüm hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Dr. Ali İhsan Yapıcı

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- AKALIN, Mehmet (1988), *Tarihi Türk Şiveleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 73, Ankara.
- AKAR, Ali (2013), *Muğla Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları 1076, Ankara.
- _____ (2006a), *Türk Dili Tarihi*, Ötüken Yayınları 597, İstanbul.
- AKDOĞAN, Hüsnü (2004), *Aydın*, Tibyan Yayıncılık, İzmir.
- ATMACA, Emine (2017), *Antalya İli Korkuteli İlçesi ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları 1228, Ankara.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2011), *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları 528, Ankara.
- BAYATLI, Hidayet Kemal (1996), *Irak Türkmen Türkçesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları 664, Ankara.
- BAYRAKTAR, Nesrin (2004), *Türkçede Fiilimsiler*, Türk Dil Kurumu Yayınları 838, Ankara.
- BOZ, Erdoğan (2002), *Afyon Merkez Ağzı*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon.
- BURAN, Ahmet (1996), *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları 660, Ankara.
- _____ (1997), *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları 669, Ankara.
- COŞKUN, Volkan (2000), *Özbek Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları 752, Ankara.
- DEMİR, Necati (2001), *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları 788, Ankara.
- DENY, Jean (2012), [çev.: Ali Ulvi Elöve, haz.: Ahmet Benzer], *Türk Dil Bilgisi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- ECKMANN, János (1988a), [çev.: Günay Karaağaç], *Çağatayca El Kitabı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 3412, İstanbul.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2002), *Kars İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları 797, Ankara.
- _____ (2004), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları 603, Ankara.

- KORKMAZ, Zeynep (1994a), *Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 583, Ankara.
- _____ (1994b), *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları 582, Ankara.
- _____ (1994c), *Bartın ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları 584, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (2003a), *Türkiye Türçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 827, Ankara.
- ÖNAL, Mehmet Naci (2005), *Muğla Efsaneleri*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla.
- _____ (2011), *Muğla Masalları*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla.
- ÖNER, Mustafa (1998), *Bugünkü Kıpçak Türçesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları 703, Ankara.
- ÖZÇELİK, Sadettin (1997), *Urfa Merkez Ağzı: İnceleme-Metinler-Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları 666, Ankara.
- ÖZKAN, Fatma (1997), *Osmaniye Tatar Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları 668, Ankara.
- ÖZKAN, Nevzat (1996), *Gagavuz Türçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları 657, Ankara.
- ÖZTÜRK, Erol (2009), *Silifke ve Mut'taki Sarıkeçili ve Bahşiş Yörükleri Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları 958, Ankara.
- ÖZTÜRK, Rıdvan (1997), *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, Türk Dil Kurumu Yayınları 680, Ankara.
- RAYET, O.-THOMAS, A. (1997), *Bir Karya Kenti Tralleis*, [çev.: Osman Saçıkara], Özen Ofset, Aydın.
- SAĞIR, Mukim (1995), *Erzincan ve Yöresi Ağızları: İnceleme-Metinler-Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları 565, Ankara.
- SEREBRENNİKOV Boris Aleksandroviç-GADJİEVA Ninel Zeynalova (2011), *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı-Tarihî Grameri*, [çev.: Tevfik Hacıyev-Mustafa Öner], Türk Dil Kurumu Yayınları 1033, Ankara.
- STRABON (2000), *Antik Anadolu Coğrafyası*, [çev.: Adnan Pekman], Arkeoloji ve Sanat Yayınları 1, İstanbul.
- SÜMER, Faruk (1972), *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları 170, Ankara.
- TEKİN, Talat (1995), *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Simurg Yayınları, Ankara.
- TOPRAK, Funda (2005), *Harezmi Türçesinde Fiil*, Ankara.
- UĞURLU, Mustafa (1999a), *Memlük Türçesinde Zarf-Fiilli Parçaların Dizimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları 712, Ankara.
- ÜSTÜNER, Ahad (2000a), *Anadolu Ağızlarında Sıfat-fiil Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları 753, Ankara.

WITTEK, Paul (1986), [çev.: Orhan Şaik Gökyay], *Menteşe Beyliği: XIII.-XV. Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Makaleler:

AKAR, Ali (2001), “Muğla Ağzında Şimdiki Zaman Biçimleri”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 4, s. 1-10.

_____ (2003), “Muğla’da Ağız Tabakalaşması”, *Milli Folklor Dergisi Prof. Dr. Ethem Ruhi Fıçlalı Özel Sayısı*, C 8, S 60, s. 135-140.

_____ (2005), “Muğla Ağzı”, *Journal of Turkish Studies (=Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi) Orhan Okay Armağanı-I*, S 30/I, s. 43-74.

_____ (2006), “Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunları”, *Turkish Studies*, Volume 3/3, s. 43-51.

_____ (2008a), “Dede Korkut Kitabında tur- Fiili”, *Turkish Studies*, Volume 3/1, s. 1-5.

_____ (2008b), “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Eski Bir Sıfat-fiil Kalıntısı: (-cı)”, *Turkish Studies*, Volume 3/3, s. 1-7.

_____ (2009a), “Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunlar -I-”, *Turkish Studies*, Volume 4/4, s. 1-11.

_____ (2009b), “Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunlar -II-”, *Turkish Studies*, Volume 4/8, s. 216-224.

864

_____ (2011), “Ağızlardaki {-dikliğin} Zarf-fiil Ekinin Yapısı”, *Turkish Studies*, Volume 6/1, s. 305-309.

_____ (2016), “Sosyal Bilimlerin Veri Kaynağı Olarak Ağızlar”, *Gazi Akademik Bakış*, C. 10, S. 19, s. 169-182.

_____ (2018a), “Muğla Bölgesi Ağızlarının Oluşumunun Tarihî Ve Dil Arka Planı”, *Altaylardan Toroslara Konargöçer Türkler*, s. 183-192, Muğla Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 14.

_____ (2018b), “Diyalektoloji Çalışmalarının Türk Dil Birliğine Katkıları Üzerine”, *Yeni Türkiye Dergisi Türk Dili Özel Sayısı I*, S. 99, s. 610-614.

ATAY, Ayten (2002), “Eski Türkçe ma/me Edatının Anadolu Ağızlarındaki Kalıntısı”, *Türk Dili*, S 610, s. 826-828.

BAŞDAŞ, Cahit (2007), “Türkiye Türkçesinde Aslı Uzunluk Belirtileri”, *Turkish Studies*, Volume 2/2, s. 89-101.

BAYDAR, Arzu (2008), “Eskişehir ve Yöresi Kırım Tatar Ağzında -p Zarf-fiil Eki”, *Turkish Studies*, Volume 3/3, s. 139-151.

BENZER, Ahmet (2010), “-sA Ekinin işlevleri ve Dilek-şart Ayrımı” *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 28, s. 131-140.

BOZ, Erdoğan (2008), “Ağız Atlasları”, *Turkish Studies*, S 3/3, s. 152-166.

CAFEROĞLU, Ahmet (1955), “Anadolu Ağızlarındaki Metathése Gelişmesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 1-7.

- _____ (1958), “Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 1-11, Ankara.
- _____ (1963), “Anadolu Ağızları Konson Değişmeleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 1-32.
- _____ (1964), “Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişmeleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 1-33.
- _____ (1965), “Aydın İli Ağızlarından Örnekler ve Etnografya Bakımından Özellikleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 1-28.
- _____ (1967), “Akhisar ve Cihanbeyli Ağızları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 1-38.
- DEMİR, Necati (2003), “Türkçede Gereklik Kipi ve İşlevdeşleri” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 11-22.
- DEMİR, Nurettin (1995), “Alanya Ağızlarında ‘Şimdi’nin Varyantları” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1995*, s. 99-114.
- _____ (1998), “Ağız Araştırmalarında Kaynak Kişi Meselesi” *Dursun Yıldırım Armağanı*, [yay.: Metin Özarslan-Özkul Çobanoğlu], s. 171-180, Ankara.
- _____ (2000a), “Birleşik Fiiller ve Vurgu -iver Şeklinin Görevlerini Tespitte Vurgunun Rolü”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1997*, s. 225-235.
- _____ (2000b), “Derleme Sözlüğü’nde Şimdiki Zamanla İlgili Veriler”, *İlmi Araştırmalar 10*, s. 19-27.
- DİLAÇAR, Agop (1988), “Türk Lehçelerinin Meydana Gelişinde Genel Temayüllerin Koyulaşması ve Körlenmesi” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1957*, s. 83-93.
- ECKMANN, János (1988b), [çev.: Mehmet Akalın], “Harezm Türkçesi”, *Tarihî Türk Şiveleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 73, s. 173-210, Ankara.
- _____ (1988c), [çev.: Mehmet Akalın], “Çağatayca”, *Tarihî Türk Şiveleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 73, s. 211-245, Ankara.
- EFENDİOĞLU, Süleyman (2009), “Ağrı İli Ağızları”, *Turkish Studies*, Volume 4/3, s. 808-840.
- EMECEN, Feridun (1991), “Aydın”, *İslam Ansiklopedisi*, C 4, s. 235-237, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (1983), “Muğla Ağzında Kullanılan Bir Şimdiki Zaman Şekli”, *Şükrü Elçin Armağanı*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, s. 261-262, Ankara.
- _____ (2000), “L, N, R’den Sonra Niçin T”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 191-194.
- EREN, Hasan (1953) “Türk Dillerinde Methathése”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 161-180.

- ERDEM, Mehmet Dursun (2008a), "Anadolu Ağzlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine", *Turkish Studies*, Volume 3/3, s. 502-562.
- _____ (2008b), "Birincil Ünlü Uzunlukları ve İmâle", *Turkish Studies*, Volume 3/6, s. 136-261.
- FOY, Karl (1900), "Das Aidinish Türkische", *Keleti Szemle I*, s. 177-194, 286-307, Budapeşte.
- GABAİN, Annemarie von (1953), "Türkçede Fiil Birleşmeleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 16-28.
- _____ (1988), [çev.: Mehmet Akalın], "Codex Comanicus'un Dili", *Tarihî Türk Şiveleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 73, s. 67-109, Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer (1985), "Anadolu Ağzlarında Şimdiki Zaman Eki", *Türk Kültürü Araştırmaları İbrahim Kafesoğlu Armağanı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, s. 281-296, Ankara.
- GÜLSEVİN, Gürer (1990), "Türkçede -sA Şart Gerundiumu Üzerine" *Türk Dili*, S 467, s. 276-279.
- _____ (1992), "Türk Dilinde Kelime Başı Ünsüzü Üzerine" *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1987*, s. 173-200.
- _____ (2000), "Türkiye Türkçesindeki Zaman ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar Üzerine" *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1997*, s. 215-224.
- _____ (2001), "Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-fiiller" *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C II, S 2, s. 122-143.
- _____ (2002b), "Eski Türkiye Türkçesinde 'İstek Kipi' Üzerine" *İlmî Araştırmalar*, S 13, s. 35-50.
- _____ (2003), "Türkiye Türkçesi Ağzlarında h Sesi Üzerine", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2001*, s. 129-146.
- _____ (2005a) "Ağız Araştırmalarında Yaygınlaşmış Yanlışlıklar I: 'bu+ra mı bur ara mı?'" *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı*, s. 333-335, İzmir.
- _____ (2005b) "Ağız Araştırmalarında Yaygınlaşmış Yanlışlıklar II: Değişmenin İstikameti Bakımından Yapılan Yanlışlıklar", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C V, S 1, s. 59-63.
- _____ (2005c) "Ağız Araştırmalarımızda Yaygınlaşmış Yanlışlıklar (3): 'üzüm/ yüzüm; öllük/höllük türeme mi düşme mi?'" *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C V, S 2, s. 207-213.
- _____ (2008) "Türkiye Türkçesi Ağzlarında Kıpçakça Denilen Unsurlar Üzerine 2: 'ç>ş Değişmesi'", *Turkish Studies*, Volume 3/3, s. 378-387.
- GÜNŞEN, Ahmet - ERDEM, M. Dursun (2007), "Türkiye Türkçesi Ağzlarında Tür Değiştirme Örnekleri", *Turkish Studies*, Volume 2/1, s. 72-83.
- HÜNERLİ, Bülent (2012), "Türkiye Türkçesi Ağzlarında 'Keri (Geri)' Sözcüğünün Eskicil Bir Kullanımı", *Turkish Studies*, Volume 7/2, s. 597-604.

- KARA, Mehmet (2003), “Muğla Ağzının Karakteristik Bir Özelliği”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2001*, s. 163-169.
- KARADOĞAN, Ahmet (2008), “Türkiye Türkçesinde Yeni Bir Sıfat-fiil Eki : -I”, *Bilig*, S 46, s. 57-66.
- KARAHAN, Leylâ (1991), “Görülen Geçmiş Zaman Eki ‘-dı/-di’nin Tarz ve Bağlama Fonksiyonuna Dair” *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof. Dr. Muharrem Ergin Armağanı)*, s. 335-342, Ankara.
- _____ (1994), “-sa/-se Eki Hakkında” *Türk Dili*, S 516, s. 471-474.
- _____ (1997), “Ağız Araştırmaları Alanında Yapılması Gereken Çalışmalar” *Türk Dili*, S 550, s. 291-297.
- KORKMAZ, Zeynep (1959), “Türkiye Türkçesinde ‘İktidar’ ve ‘İmkân’ Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 107-124.
- _____ (1961a) “Türkçede ok/ök Kuvvetlendirme (İntensivum) Edatı Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 13-29.
- _____ (1961b) “uçun~üçün~için v.b. Çekim Edatlarının Yapısı Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 31-35.
- _____ (1964) “Eski Anadolu Türkçesindeki -van/-ven, -vuz/-vüz Kişi ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 43-64.
- _____ (1968) “-ası/-esi Gelecek Zaman İsim-fiil (Participium) Ekinin Yapısı Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 31-38.
- _____ (1971), “Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı İle İlişkisi Sorunu”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 21-32.
- _____ (1976), “Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 143-172.
- _____ (1984) “Türkçede -^oN Zarf-fiil Eki ile -pan/-pen Eki ve Türemeleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 155-165.
- _____ (1996) “Türkiye Türkçesinde Fiil Çatısı Üzerine Görüşler (Alm. Diathesis, Fr. Voix, İng. Voice, Osm. Binâ, Fiil Binâsı)”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 159-165.
- _____ (2003b), “Türk Dilinin Eski Kültür Mirasının Anadolu Ağızlarındaki Devamı” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1999*, s. 159-167.
- _____ (2005a), “Türkçede -acak/-ecek Gelecek Zaman (Futurum) Ekinin Yapısı Üzerine”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, s. 3-11, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/1, Ankara.
- _____ (2005b), “Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, s. 12-84, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/1, Ankara.

- _____ (2005c), “Türkçedeki -arak/-erek Zarf-fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, s. 128-132, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/1, Ankara.
- _____ (2005d), “Türkiye Türkçesindeki -madan/-meden<-madın/-medin Zarf-fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, s. 151-159, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/1, Ankara.
- _____ (2005e), “-sa/-se Dilek-Şart Kipi Eklerinde Bir Yapı Birliği Var mıdır?”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C I, s. 160-167, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/1, Ankara.
- _____ (2005f), “Batı Anadolu Ağızlarında Aslı Ünlü Uzunlukları Hakkında”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C II, s. 123-127, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/2, Ankara.
- _____ (2005g), “Bartın ve Yöresi Ağızlarındaki Lehçe Tabakalaşması”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C II, s. 162-178, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/2, Ankara.
- _____ (2005h), “Batı Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekimi Ekleri ve Fonologie-Morphologie Bağlantısı”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C II, s. 222-231, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/2, Ankara.
- 868 MANSUROĞLU, Mecdut (1988), “Eski Osmanlıca”, *Tarihî Türk Şiveleleri*, [çev.: Mehmet Akalın], Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 73, s. 247-276, Ankara.
- ÖNER, Mustafa (2003), “Türk Edatların ‘Karşılaştırma’ ve ‘Sınırlandırma’ Bağlantıları” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1999*, s. 147-157.
- PRITSAK, Omeljan (1988a), [çev.: Mehmet Akalın], “Kıpçakça”, *Tarihî Türk Şiveleleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 73, s. 111-122, Ankara.
- _____ (1988b), [çev.: Mehmet Akalın], “Ermeni Kıpçakçası”, *Tarihî Türk Şiveleleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 73, s. 123-132, Ankara.
- SAĞIR, Mukim (1995a), “Anadolu Ağızlarında Ünlüler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 377-390.
- _____ (1995b), “Anadolu Ağızlarında Ünsüzler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 391-409.
- SARIKAYA, Mahmut (2003), “Muğla Ağzında Şimdiki Zaman Çekimi Üzerine”, *TUBAR Türklük Bilimi Araştırmaları*, S XIV, s. 65-75.
- _____ (2009), “Teklik İkinci Kişi Emir Çekimlerinin Anadolu ve Azerbaycan Ağızlarındaki Değişik Örnekleri Üzerine” *TUBAR Türklük Bilimi Araştırmaları*, S XXV, s. 145-157.
- TİKEN, Kâmil (2003), “Türkiye Türkçesinde Basit ve Birleşik Zarf-fiillerin İfade ve İşlevleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1999*, s. 281-364.
- TOK, Turgut (2008), “Denizli İli Ağızlarında Vurguya Dayalı Ünsüz Düşmesi”, *Turkish Studies*, Volume 3/7, s. 841-848.

- TUNA, Osman Nedim (1960), “Göktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 213-282.
- TÜRK, Vahit (1999), “Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1996*, s. 291-340.
- UĞUR, Abdullah (2003), “Aydın Şehrinin Kuruluşu ve Gelişme Evreleri”, *Ankara Üniversitesi Coğrafi İlimler Dergisi*, S 1, s. 41-62, Ankara.
- UĞURLU, Mustafa (2000), “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve ‘Abay-yolu’ Romani”, *Bilig*, Güz/2000, S 15, s. 59-80.
- ÜSTÜNER, Ahat (2000b), “Türkçedeki +A Pekiştirme Ekinin Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kullanımı” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 10, S 1, s. 189-206.
- YÜCEL, Bilâl (2000), “Türkiye Türkçesinde Zarf-fiil Eklerinin Yapı Bakımından Sınıflandırılması Üzerine”, *TUBAR Türklük Bilimi Araştırmaları*, S IX, s. 75-114.
- ZÜLFİKAR, Hamza (1992), “Doğu Anadolu Ağızlarında Zaman Kavramı Taşıyan -ip > -if Eki”, *DTCF Türkoloji Dergisi*, C X, S 1, s. 13-20.

Tezler:

- ACAR, Ergün (2012), *Kastamonu ve Yöresi Ağızları*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne.
- AKBULUT, Serpil (2002), *Nazilli ve Yöresi Ağızları*, Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, Manisa.
- AKÇA, Hakan (2009), *Ankara İli Ağızları (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- AKSAKAL AVCI, Şule (2017), *Yatağan İlçesi Ağızları*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- AKSOY, Özlem Merve (2019), *Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkilimler*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
- AKTAŞ, Mahmut (1971), *Söke-Yörük Ağzı*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, Erzurum.
- AKYILDIZ AY, Didem (2018), *XIV. Yüzyıl Orta Anadolu Türkçesi ile Günümüz Orta Anadolu Ağızlarının Karşılaştırmalı Dil İncelemesi (Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- AKYOL, Senem (2006), *Manisa Merkez Kuzeybatı Köylerinin Ağız Özellikleri*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa.
- ALİMOĞLU, Güler (2011), *Bozköy (Aydın-Germencik) Köyü Ağız Özellikleri*, Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, Muğla.

- ARAL, Ezgi (2018), *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Ses Uyumlarının Sebep Olduğu Ses Değişimleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- AVCI, Ali (1981), *Aydın-Germencik Ağzı*, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, Konya.
- AYDOĞDU, Özkan (2011), *Çankırı İli ve Yöresi Ağzları*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- BARANOĞLU, Şahin (1981), *Aydın Yöresi Ağzları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, İstanbul.
- CENGİZ, İbrahim (1940), *Aydın Lehçesinden İzmir Ağzına Ait Bir Plağın Tetkiki*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Lisans Tezi, Ankara.
- ÇAKIR, Aysin (), *İzmir İli Ödemiş-Kiraz-Beydağ İlçesi Ağzları (Dil İncelemesi-Metinler-Sözlük)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- ÇİLOĞLU, Meral (2008), *Anadolu ve Rumeli Ağzlarında Tasvirî Fülller*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- DEMİR, İmdat (2012), *Sarıgöl Ve Yöresi Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
-
- 870
-
- DEVECİ, Fethiye (1987), *Karacasu ve Yöresi Ağzı*, Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, Elazığ.
- DİLAVER YILDIRIM, Kübra (2013), *Bergama Yöresi Tahtacı ve Çepni Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- DİNÇOĞLU, Onur (1960), *Aydın Ağzı*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Lisans Tezi, Ankara.
- DOĞAN, Muammer (2012), *Aksaray ve Yöresi Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- DOĞRU, Fatih (2017), *Eskişehir İli Manav Ağzları*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.
- DORA, Hüseyin (1975), *Aydın'ın İncirliova Nahiyesi ve Köyleri (Hacialıobası, Sandıklı, Kardeşköy, Eğrek, Kızılcaköy) Ağzları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, İstanbul.
- DURMAZ, Ramazan (2018), *Antalya İli Örneğinde Karakoyunlu Yörük Ağzı: Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Söz Varlığı ve Karakoyunlu Yörük Etnografyası*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.
- DURUEL, Üstün (1968), *Nazilli Ağzının Fonetik ve Morfolojik Tetkiki*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, İstanbul.

- ERALTAY, Sevda (2007), *Alaşehir ve Yöresi Ağızları*, Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.
- ERDEM, Gönül (2014), *Anamur ve Yöresi Ağızları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- GÖK, Murat (2018), *Osmaniye İli Ağızları Ve Söz Varlığı (İnceleme - Metinler - Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- GÜZEL, Ferdi (2015), *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Söz Yapımı*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- HAŞİMİ, Ahmet (2016), *Kırıkkale İli Ağızları (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale.
- İPEK, Birol (1997), *Anadolu Ağızlarında Yabancı Kelimeler -Fonetik İnceleme-*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- KAÇAR, Güner (1972), *Bozdoğan Ağzı*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Lisans Tezi, Ankara.
- KAHYAOĞLU, İhsan (1977), *Aydın İli Bozdoğan Kazası Ağız Özellikleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, İstanbul.
- KANAÇ, Işıl (2010), *Denizli'nin Babadağ İlçesi Ağzı*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- KARADELİOĞLU, Bülent (1983), *Aydın İli Karacasu Kazasına Bağlı Yenice Nahiyesi Ağız Hususiyetleri Üzerine Bir İnceleme*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, Erzurum.
- KARASAKALOĞLU, Nuri (2005), *Aydın Merkez Ağzı*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- KAVAKLIÇEŞME, Hüsna (2010), *Kars ve Iğdır Azerileri Ağzı*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- KISA, Oğuz (2018), *Güneybatı Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- KOLKIR, Nuri (1974), *Aydın Ağzı Fonetik ve Morfolojik İncelemesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, İstanbul.
- KORGALI, A. (1982), *Nazilli Yöresi Ağızları Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Lisans Tezi, Ankara.
- KÖSE, Fahrettin (2006), *Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Edatlar*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- MADRAN, Şakir (2010), *Kavaklı Köyü (Aydın-Bozdoğan) Ağzı*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, Muğla.

- MANAV, Aslı (2006), Denizli'nin Güney İlçesi Ağzı (Fonetik-Morfoloji), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.
- MERT, Abdullah (2019), *Eski Türkçeden Türkiye Türkçesi ve Ağızlarına Uzanan Söz Varlığı*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- MUTLU, Hüseyin Kahraman (2008), *Balıkesir İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- ÖÇALAN, Muharrem (2004), *Sakarya İli Ağzı 1. Cilt (Giriş-İnceleme)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- ÖZİŞİK, Sevi (2007), *Muğla İli Ağızlarıyla Türkmen Türkçesi Ağızlarının Karşılaştırılması*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- ÖZKER, Aysel (1986), *Çine ve Yöresi Ağzı*, Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, Elazığ.
- PEHLİVAN, Gülcihan (2019), *İzmir İli Bayındır İlçesi Ağzı*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa.
- PEKER, Ahmet (1969), *Karacasu Ağzı Üzerine Bir Dil Araştırması*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, İstanbul.
- SARHANLI, Mehmet (1981), *Aydın Yöresi (Germencik, Kuşadası, Eceköy, Sırteke ve Karaağaçlı) Ağızları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, İstanbul.
- SARI, Ceyhun (2019), *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kalıplaşmış Dil Birimleri*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla.
- SARI, Serkan (2008), *XV-XVI. Yüzyıllarda Menteşe, Hamid ve Teke Sancağı Yörükleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta.
- SAVAŞ, Emine (2012), *Tepecik Köyü (Aydın-Karacasu) Ağzı*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, Muğla.
- SEZER, Önder (2006), *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Zarflar ve Zarf Yapımı*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon.
- SIRTI, Ezgi (2011), *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Birleşik Kelimeler ve Türkçenin Zenginliği Bakımından Önemi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- ŞAHİN, Savaş (2008), *Türkmen Türkçesinde Tasvirî Fiiller Üzerine Örnekli Çalışma*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- TEKİN, Necdet (1972), *Aydın Ağızı (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, Erzurum.
- TOK, Turgut (2002), *Denizli İli Güney ve Güneybatı Bölgesi Ağızları*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Denizli.
- TÜYLEK, Ali (1974), *Söke 'de Çepni Ağızı İncelemesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, İstanbul.
- UYAR, Mehmet Ali (2004), *Türkmenistan Türkçesi Ağızlarının Türkiye Türkçesi Ağızları ile Morfolojik Bağlantısı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- UYGUNOĞLU, Büşra (2018), *İzmir İlinin Tire İlçesi Ağızı (Dil Özellikleri- Metinler-Sözlük)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- UYSAL, İdris Nebi (2009), *Karaman İli Ağızları ve Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli.
- YAVUZ, Serdar (2010), *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Bağlaçlar*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- YAZICI, Muhammed (2002), *XVI. Yüzyılda Batı Anadolu Bölgesi 'nde (Muğla, İzmir, Aydın, Denizli) Türkmen Yerleşimi ve Demografik Dağılım*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- YEDİNCİ, Sibel (2000), *Germencik Ağızı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, Isparta.
- YORGUN, Ömer (1983), *Aydın / Çine (Akçaova) Ağız İncelemesi*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, Erzurum.

Bildiriler:

- AKAR, Ali (2007a), “Lehçelerarası İlişkiler Bağlamında Muğla Bölgesi Ağızları Örneği”, *I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiri Kitabı*, (Çeşme-İzmir / 9-15 Nisan 2006), C I, s. 47-54, Ankara.
- _____ (2007b), “Menteşe Bölgesi Ağızları”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, (Denizli / 6-8 Eylül 2006), C II, s. 302-306, Denizli.
- _____ (2009c), “Bodrum Ağızlarında Şimdiki Zamanda Süreklilik Bildiren Bir Tasvir Fiili: {-l gat-}”, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, (Şanlıurfa / 25-30 Mart 2008), Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 27-32, Ankara.
- _____ - YAPICI, Ali İhsan (2010), “Bozdoğan Ağızlarının Fonetik ve Morfolojik Yapısı”, *Bozdoğan Çevre ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, (Bozdoğan / 13-14 Mayıs 2010), C II, s. 361-383.

- _____ (2015), “Ağız Araştırmalarında Artzamanlılık Sorunu”, VIII. *Uluslararası Diyalektoloji ve Jeolinguistik Kongresi (14-18 Eylül 2015) Seçilmiş Bildiriler*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları, s. 133-144.
- _____ - SARI, Ceyhan (2019), “Batı Anadolu Yörük Ağızlarının Orta Asya Türk lehçeleriyle İlişkileri”, *Orta Asya'dan Anadolu'ya Yörükler Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s. 293-306, Osmangazi Belediyesi Yayını, İstanbul.
- AY, Özgür (2009), “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Fiil Çekiminde Görülen Eskicil (Arkaik) Unsurlar Üzerine”, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, (Şanlıurfa / 25-30 Mart 2008), Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 75-99, Ankara.
- ALYILMAZ, Cengiz (1999), “Zamir n'si Eski Bir İyelik Ekinin Kalıntısı Olabilir mi?”, *Türk Gramerinin Sorunları II*, Türk Dil Kurumu Yayınları 718, Ankara, s. 403-415.
- BOZKAPLAN, Şerif Ali (2009), “İzmir ve Yöresi Ağızlarına Dair”, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri* (Şanlıurfa / 25-30 Mart 2008), Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 157-161, Ankara.
- BURAN, Ahmet (1999), “Anadolu (Türkiye Türkçesi) Ağızlarının Karşılaştırmalı İncelemesi ve Bu Konu ile İlgili Sorunlar” *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 697, s. 89-91, Ankara.
- DEMİR, Nurettin (1996), “Güneybatı Anadolu Ağızlarında Kullanılan Şimdiki Zaman Eki -ik gelir” *Uluslararası Türk Dili Kongresi* (26 Eylül 1992-1 Ekim 1992), Türk Dil Kurumu Yayınları 632, s. 43-56, Ankara.
- _____ (1999), “Ağız Araştırmalarında Derleme Teknikleri” *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 697, s. 78-88, Ankara.
- _____ (2000c), “Anadolu Ağızlarında Birinci Çoğul Kişi İstek Eklerinin İkilik Bildiren Bir Değişkesi” *Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, s. 65-71, İstanbul.
- _____ (2007), “Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunu”, *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler*, Erciyes Üniversitesi Yayınları 155, s. 63-72, Kayseri.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (1999), “Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri” *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 697, s. 43-49, Ankara.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (1999), “Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler” *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 697, s. 4-13, Ankara.
- GÜLSEVİN, Gürer (2009), “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kıpçakça Denilen Unsurlar Üzerine 1: g>v”, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (Şanlıurfa / 25-30 Mart 2008), Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 251-258, Ankara.

- KARAHAN, Leylâ (1999), “Ağız Araştırmaları Alanında Yapılması Gereken Çalışmalar” *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 697, s. 24-28, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (1999b), “Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Tarihî Devirlerle Bağlantısı Üzerine” *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 697, s. 62-69, Ankara.
- SAGIR, Mukim (1999), “Ağız Çalışmalarında Çevriyazı” *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 697, s. 126-138, Ankara.
- TANÇ, Mustafa (2008), “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Çağdaş Kıpçak Lehçeleriyle OrtaklıkGösteren s>h Değişimi Üzerine”, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (Şanlıurfa / 25-30 Mart 2008), Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 671-678, Ankara.
- UĞURLU, Mustafa (1999b), “-ArAk ve -p ile Kurulan Zarf-Fiilli Parçalarda Sınır Vurgulayışın Rolü”, *III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildiri Kitabı* (1996), Türk Dil Kurumu Yayınları 678, s. 1181-1187, Ankara.
- _____ (2001), “Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi”, *Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri*, (20-23 Mayıs 1999 / Doğu Akdeniz Üniversitesi / Gazimağusa) s. 197-206, Gazimağusa.
- _____ (2009), “‘Birleşik Fiil’ Üzerine”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi UTEK 2007 Bildiriler 1, Türkçenin Söz Dizimi*, (İstanbul / 27-28 Ağustos 2007), [yay.: Hayati Develi], İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları 95, s. 399-412, İstanbul.
- YAPICI, Ali İhsan (2011), “Aydın ve Yöresi Ağız Haritası”, *IV. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri*, (Muğla / 22-24 Aralık 2011), C I, s. 331-336, Muğla.
- YILDIRIM, Faruk (2004), “-(y)XşXn Zarf-fiili Üzerine”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, (Ankara / 20-26 Eylül 2004), Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 3207-3218, Ankara.

İnternet Adresleri:

Aydın Valiliği: <http://www.aydin.gov.tr/ilcelerimiz>

Aydın Büyükşehir Belediyesi: <https://aydin.bel.tr/detail/4380/kentte-tarim>

Türkiye İstatistik Kurumu: <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>

İslam Dini ve Tabii Din

İzmirli İsmail Hakkı

Takdim ve Notlar İlâvesiyle
Sadeleştiren
Prof. Dr. Osman Karadeniz

Ankara 2022

İslam Dini ve Tabii Din

İzmirli İsmail Hakkı

Hazırlayan

Prof. Dr. Osman Karadeniz

Eserin Orjinal Adı:

Din-i İslâm ve Din-i Tabii (İzmirli'nin Kendi El Yazması)
Süleymaniye Kütüphanesi - İzmirli İ. Hakkı Kısmı, Kayıt: 3761.

ISBN: 978-625-7305-94-5

Yeni Baskısı

Aralık, 2022 / Ankara

1000 Adet

Yayın Sertifika No: 46683

Matbaa Sertifika No: 46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 459

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafik@grafiker.com.tr

Web : grafik.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	5
TAKDİM	7
BİBLİYOGRAFYA	23
(GİRİŞ)	25
(A- Dinler Hakkında)	25
B- Tahrif Sebepleri	27

(BİRİNCİ BÖLÜM)

3

TABİİ DİN (ve ESASLARI)	31
A- (Batılı Bilginlerin Din Üzerine Görüşleri)	31
B- (Dinin Fıtri Oluşu)	33
C- (Tabii Dinin Esasları)	35

(İKİNCİ BÖLÜM)

İSLAM DİNİ (ve ESASLARI)	39
A- (Umumi Bir Dindir)	40
B- (Tabii Dinin Esaslarını İçerir)	44
C- (Eşitlik Dinidir)	46
D- (Hürriyet Dinidir)	47
E- (İlim ve Akıl Dinidir)	50
F- (Hakikati Araştırmayı Emreder)	51
G- (Fazilet Dinidir)	52
H- (Medeniyet Dinidir)	53

(BİBLİYOGRAFYA)	57
(KARMA İNDEKS)	59
(TIPKI BASIM)	62

TAKDİM

ESER HAKKINDA

“İzmirli İsmail Hakkı Sempozyumu”¹ hazırlıkları sırasında, İzmirli’nin hayatını daha yakından inceleme ve kaleme aldığı eserleri tarama ihtiyacını duyduk. Bundan önce basılı eserlerini çeşitli kataloglardan öğrenme ve onlara ulaşma imkânımız her zaman vardı. Ancak Süleymaniye Kütüphanesi’ne bağışladığı ve orada “İzmirli Kısmı”nda yer alan kendi el yazması basılmamış bazı eserlerinin de bulunduğunu ancak bu vesileyle öğrenmiş olduk.

7

Bu arada, İzmirli’nin üzerinde çalıştığımız bu küçük eseri dikkatimizi çekti. Bu eser, son devir Osmanlı ulemasının ve bilhassa İzmirli’nin, kendi çağındaki iç ve dış bazı felsefi akımlarla ne derece ilgilendiğini gösteren önemli bir belgedir. Bu bakımdan bu tip sempozyumlar, adına tertiplenmiş olduğu şahsın gün yüzüne çıkmayan bir takım eserlerini de yayın hayatına, dolayısıyla halkın istifadesine sunma imkânı bahşetmeleri açısından önemli faaliyetlerdir.

İzmirli, hacim bakımında küçük, fakat içeriği açısından geniş “*Din-i İslâm ve Din-i Tabû*” adlı bu değerli eseri, bazı batı filozoflarının, ilahi dinlere karşı ortaya attıkları iddia-

¹ Sempozyum, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi tarafından 24-25 Kasım 1995 tarihinde (Fakülte Konferans Salonunda) tertip edilmiştir. Sempozyum tebliğleri, “İzmirli İsmail Hakkı” başlığı altında, T. Diyanet Vakfı tarafından (Ank., 1996) basılmıştır.

ları reddetmek ve -en azından kendi ifadesinden de anlaşıldığı üzere- yeteri kadar tanımadıkları İslam dinini müdâfa gayesiyle yazmıştır. Eserin yazılış gayesi ve değerini daha iyi takdir etme bakımından, o devrin batı dünyasındaki fikri atmosfer ve bu atmosferi hazırlayan düşünceler hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

Bilindiği gibi 20. yüzyılın ilk yarısında batı dünyası, bilim ve teknoloji sahasında baş döndürücü pek çok gelişme kaydetti. Bu atmosferde modern bilimin yeni buluş ve açıklamaları, ister istemez fert ve toplumların psikolojik ve sosyolojik yapılarında ciddi çalkantı ve değişmelere sebep oldu. Bu gelişmeler karşısında dinin, tabii olarak -tarih boyunca yapıldığı gibi- değişen şartlar paralelinde asrın ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için yeniden yorumlanması kaçınılmaz olmuştu. Aksi halde din, statik bir konumda olduğu gibi çağın gerisinde kalacak ve böylece fert ve toplumların ihtiyaçlarına cevap veremeyecekti. Ancak bu seferki görev, geçmiştekinden kat kat daha zordu. Öyle ise, merhum Mehmet Akif'in deyimiyile dine yeni bir ifade ve üslup kazandırmak gerekiyordu:

*Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhâmı
Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm'ı*

İşte İzmirli İsmail Hakkı, İslam'ı asrın idrakine sunma ruhunu taşıyan ve onu yerine getirmek için elden gelen gayreti gösteren şahsiyetlerin önde gelenleri arasında bulunuyordu. Bu ruhu taşıyan herkes için, tabii olarak İslâm'ın temel prensiplerini (usûl) asrın ihtiyaçlarına göre, çağdaş bilim ve düşünceler karşısında yeniden yorumlama ve gerektiği yerde uzlaştırma söz konusu idi. Eski kelâm mezheplerinin doktrin ve metotları (vesileler), kendi zamanlarında modern sayılabilirlerdi; ancak bugün için değil. Artık onlar, skolâstik bir hüviyete büründüler ve bu hal eskiden olduğu gibi böyle sürüp gidecekti...

Tarihi bir gerçektir ki orta çağlar boyunca Avrupa'da ilim adamları, kilise babaları tarafından çeşitli işkence ve eziyetlere maruz kaldılar. Engisizyon gibi çeşitli mahkemelerde, dine muhalif görülen fikirlerinden dolayı pek çok bilim adamı idam edildi veya ateşlerde yakıldı. Fakat zamanla iş tersine döndü. İlimin baş döndürücü bir hızla ilerleme ve yayılması neticesinde, kilisenin nüfuzu gerilemek durumunda kaldı. Artık pozitif ilimler, dine karşı üstünlüğünü kabul ettirmek yolunda son hızla ilerliyordu.

Bu arada, psikolojik olarak din adamlarına karşı beslenen nefret, bizzat dine de sıçramaya başladı. Zira dini temsil eden din adamlarıydı ve din onlar üzerinde tecelli ediyordu. Neticede ifrat tefridi doğurdu. Artık bazı bilim adamları da, tıpkı daha önce din adamlarının yaptığı gibi, din adına ileri sürülen asılsız hurafeleri ortadan kaldıralım derken, hak-batıl ne varsa hepsini reddetme cihetine gittiler. İnsanları dinden soğutmaya ve uzaklaştırmaya çalıştılar. Bu arada herkes kendine göre bir mezhep icat ederek o yolda hareket etmeye başladı. Fransa, bu çeşitli fırka ve mezhepler konusunda önder sayılabilecek bir konumdaydı.

Görülüyor ki her iki taraf için de bu kavganın temelinde kin ve nefret yatmakta idi. Kin ve nefretin bulunduğu yerde, sağlıklı düşünme ve karara varmaktan, dolayısıyla hakikate ulaşmaktan söz etmek zor, hatta imkânsızdır. Din-ilim kavgasının bir müddet devam ettiği bu atmosferde, çok geçmeden, bu yolda ilerlemenin ciddi olumsuzlukları belirdi. Dini yeniden inceleme ve araştırma ihtiyacı doğdu.

Saygın ve ileri gelen ilim adamları, din duygusunu insanların ruhundan tamamiyle söküp atmanın imkansızlığı ve

bir dine olan ihtiyaç üzerinde ciddi olarak düşünme gereğini duydular. Evet, insanların maddi ve manevi ihtiyacını tatmin edecek ve daha da önemlisi ilim ve din adına geçmişte olanları bir daha yaşamamak üzere, birbirine müdahale imkânı vermeyecek yeni bir dine ihtiyaç vardı.

Bu gayretler ve tabii din arayışları, rönesansın tesiri ve özellikle Jean Bodin,² Herbert of Cherbury³ ve John Toland⁴ gibi düşünürlerle gündeme gelen ve kökleri geçmişe, eski Hint, Çin ve Yunan düşüncelerine dayanan ve kaynağı insan aklı olan, dolayısıyla Allah'tan bağımsız yeni bir anlayış biçimi olarak ortaya çıkmıştır.⁵ Dolayısıyla bu anlayış ve düşünceye göre, ilahi dinlerin kaynağı olan Allah, sadece ilk neden ve yaratıcı olarak görülmelidir.

Bu bağlamda dünyayı idare etme ve dinlerin ortaya koyduğu vahiy, kitap ve peygamber gibi kavramların aslı yoktur. Bu nedenle Allah'ın, dünyayı yönetme ve orada cereyan eden hadiselerle müdahale gibi bir yetki ve özelliği de yoktur.

Bilindiği gibi bu anlayışın lâtincedeki adı "*deisme*" dir. Herbert of Cherbury'e göre⁶ bir tanrı vardır ve bu dünya-

² Jean Bodin (1530-1596), Fransız hukukçu, filozof ve iktisatçısıdır.

³ Herbert of Cherbury (1583-1648), İngiliz filozof ve diplomatıdır. En önemli eseri, latince yazdığı "*De Veritate* (Hakikat Üstüne)" isimli felsefi eseridir. Burada tabii din kavramını ele alır. Ona göre, bu dinin evrensel prensipleri, herkes tarafından akıl yoluyla kavranabilir niteliktedir. (Bk. Meydan Larousse, "Herbert (of Cherbury)" maddesi).

⁴ John Toland (1670-1722), İrlandalı filozoftur. Fransız Ansiklopedicileri, özellikle Diderot üzerinde etkisi büyüktür. Toland'ın bu anlayışı hemen bütün İngiltere'de yaymış ve bu sebeple de bütün papazlar onun fikirlerini çürütmek için seferber olmuşlardır. Toland, bu düşünceleriyle İslam ülkelerinde bile tesiri görülmüş bir düşünürdür... (Bk. Meydan Larousse, "Toland (John)" maddesi; Büyük Larousse, Aynı madde; Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi*, IV,237).

⁵ Hançerlioğlu, A.g.e., I,337.

⁶ Hançerlioğlu, A.g.e., IV, 237, (Herbert'in "*De Veritate*" adlı eserinden).

yı yaratmıştır. Tabii olarak bu tanrıya ibadet edilmelidir. Bütün bunlar doğal hakikatlerdir. Çeşitli dinler, bu doğal hakikatlere, akıl dışı bir takım düşünceler ileri sürerek gölge düşürmüşlerdir. Netice olarak bu doğal hakikatler dışındaki düşüncelere kulak asmamalıdır.

Öte yandan bu ve bunun gibi Jean-Jacques Rousseau'nun öngördüğü "*uygarlık dini*"⁷ ve nihayet bunun etkisi altında Auguste Comte'un ileri sürdüğü "*insanlık dini*"⁸ gibi akımlar, hep, kilisenin tabii olmayan katı tutumu karşısında, batı dünyasının geçirdiği psikolojik sıkıntı ve sosyal çalkantıların tabii bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Bilindiği gibi Comte'un "*üç hal kanunu*"na göre, insan önce kendini ilahiyat sahasında bulur. Tabii olarak bunu, metafizik ve müspet (bilim) saha takip eder. Ona göre bu son halde bilimden, din ve dine ait (teolojik ve metafizik) her şeyin kaldırılması gerekir.

Fakat bu düşünce, çok sürmeden derin değişikliklere uğradı. Artık insan ruhunu, ona uygun gelecek bir değişme ile tatmin etmek lüzumu vardı. Kendi ifadesiyle düşüncesinin bu safhası, pozitivist felsefenin sübjektif

⁷ Rousseau (1712-1778), din ve bilhassa uygarlık dini hakkındaki görüşlerini "*Le Contrat Social (Sosyal Sözleşme)*" adlı eserinde ele alır. Rousseau'nun ön gördüğü bu uygarlık dini, A. Comte'un insanlık dinine zemin hazırlamıştır. (Geniş bilgi için bk. Hañerliođlu, A.g.e.,VII,50-52) Rousseau: "Din, yüksek bir varlığın bizlere verdiği bir duygudan ibarettir. Elverir ki tapma biçimleri, kuralları, din adamları vb. gibi gereksiz araçlar onu bozmasın!" der. (Bk. Hañerliođlu, A.g.e., IV,238)

⁸ Aşkın varlığa karşı insanlık dinini öneren Comte, bu dini kabul etmesi için Osmanlı padişahına mektup göndererek orada şu hususlara dikkat çekiyordu: Din, olumlu nedenler üzerine kurulmalı ve tanrıbilimine olduğu kadar metafiziğe de sırt çevirmelidir. İnsanlık dininin ilkesi, başkaları için yaşamaktır. Nereden gelip nereye gittiğimizi düşünmeden kendimizi mutlu kılabiliriz. Mutluluk birbirimizi sevmek ve birbirimiz için yaşamakla elde edilir. İnsanlığı bir insanı sevdiğiniz gibi seviniz ve insanlık için yaşayınız. (Bk. Hañerliođlu, A.g.e., III,115).

safhası idi. Bu safhada Comte, akla değil, hislere dayanıyor ve “insanlık dini” adı altında yeni bir din kurmaya çalışıyordu. Yalnız bu dinde, ne Allah, ne de (ölümsüz) ruh vardı. Burada en yüce varlık insandı.⁹

İşte, izleri geçmişe dayanan bu fikri çalkantılar, 18 ve 19. yüzyıllarda, François Voltaire,¹⁰ Jean-Jacques Rousseau, Alphonse de Lamartine,¹¹ Ernest Renan, Jules Simon, George-Pierre Fonsgrive gibi bazı filozof ve bilim adamlarının düşünceleriyle pekişmiş ve yeni bir din adı altında yeniden gündeme gelmiştir: “*Tabîî Din (La Religion Naturelle)*”. Bu yeni dine neden ihtiyaç vardı ve savunucularının gerekçeleri nelerdi? Bütün bu hususlar, bu küçük eserde “*Tabii Din*” başlığı altında, İzmirli’nin kaleminden daha yakından görülecektir.

12

Şüphesiz Avrupa’daki bu atmosferden haberi olan ve bilhassa orada tahsil yapma imkânı bulan bazı Müslüman bilginlerin kafalarında bir takım sorular belirecekti. Her şeye rağmen batının bu ilmi ve fikri gelişmesi karşısında, gelenekten de istifade ederek İslam’ı yeniden ele almak lüzumu vardı. Bütün bu gelişmelere -deve kuşu misali ilgisiz/bîgâne kalmak sorunu çözmeyecekti. Dine karşı aldırmaçlık furiasının İslam dünyasını sarmakta olduğu

⁹ Fazla bilgi için bk. Janet, Paul - Gabriel Séailles, *Metalib ve Mezahib*, Terc. Elmalı M. Hamdi Yazır, s. 383-384. Felefe tarihçisi Paul Janet’in ifadesiyle “az kaba da az felsefi de olsa, Auguste Comte’un, dini ve din fikrini insan gelişmelerinin en alt safhası sayan kendi kanununu, yani felsefesine temel yaptığı Üç Hal Kanunu’nu nakzetmek için fazlasıyla kafi gelir.” (A.g.e., s. 385). Elmalı’nın pozitivistimi tenkidi için bk. A.g.e., s. XXXVI-VII-Dibace).

¹⁰ Voltaire (1694-1778) ömrü boyunca Allah’ın varlığını kabul etmiştir: “Eğer Tanrı yoksa, O’nu yaratmalıdır” der. Fakat dinleri reddeder. O, daha çok Katolikliğin aleyhindedir. Hıristiyanlığın, akli ilerleme ve insanların mutluluğuna engel olduğuna inanmıştır. Aşırı bir “*tabii dini*” savunmuştur. (Bk. Cemil Sena, *Filozoflar Ansiklopedisi*, IV, 464)

¹¹ Lamartine (1790-1869), Fransız şair ve politikacıdır.

nu ve neticede bir takım sancuların doğacağını görmemek safdillikti.

Gerçek şu ki bütün bu çare aramalar, İslam dünyasının, başlangıçta devam edegelen ilmi anlayıştan sapması ve zaman içinde medreselerde müspet ilimlerin, mantık ve felsefenin rafa kaldırılması, dolayısıyla bu alanda meydana getirilen boşluk sebebiyle olmuştur. Eğer baştan beri din-bilim çizgisinden sapmalar olmasaydı, İslam dünyasında batının bilim ve tekniği karşısında hayrete düşülmeyecek, belki de çağdaşlaşma ve modernlik adına bir takım sıkıntılar çekilmeyecekti. Etrafınızdaki gelişmeleri takip edemediğiniz ve dünyaya kapalı kaldığınız an, sizi tehdit eden unsurlar her zaman için bulunacaktır. Artık bu tarihi ve sosyal gerçek bir vakıa olarak ortaya çıkmıştı. İslam dünyası, her yönüyle gelişme kaydeden batı karşısında boyun eğme zorunda kalmıştı.

İslam dünyası, ilk asırlarda çok hızlı bir gelişme ve yayılma ile son devirlere kadar üstünlüğünü koruyabilmişti. Ancak 17. asırdan itibaren ciddi bir meydan okumayla karşı karşıya gelmişti. Batı dünyasının her alanda, özellikle bilim ve teknik alanında üstünlüğü giderek artmış ve nihayet 19. yüzyılda doruk noktasına ulaşmıştır. Böylece Müslümanlar, kendilerini ilk defa Batı medeniyetinin etkisi altında bulmuş, dolayısıyla bu durum onları ciddi bir kimlik bunalımı ve arayışı içine itmiştir.

Bu kimlik bunalımı, kendilerini İslam'ı yeniden yorumlama ve belki de bir anlamda sorgulama zaruretine çekmişti. Bir yerlerde yanlışlar mı yapılmış, çıkmaz yola mı girilmişti?!.. Ayrıca İslam'da yanlış olan bir şey mi vardı? Vahiy ile akıl ve bilim arasında bir çelişki mi söz konusu idi? Yaşanan İslam'ın hayat tarzı, çağdaş sorunlar ve teknolojiye cevap verebilecek ve onların karşısında direnebilecek miydi?

İşte çağdaş İslam düşüncesi, bütün bu sorulara cevap bulmak gibi önemli bir arayış ve gayretle karşı karşıya bulunuyordu. Esposito'ya göre bu düşünce, "Müslüman Modernizminin Babaları" olarak adlandırılan Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh ve Seyyid Ahmed Han gibi düşünürlerin çabaları sonucu ortaya çıkmıştır.¹²

19. yüzyılın sonlarına doğru çeşitli İslâm ülkelerinde, bilim ve çağdaşlaşmayı savunan Seyyid Ahmed Han, Seyyid Emir Ali, Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh, Muhammed İkbâl, Musa Carullah ve Avrupa'da 1867-1871 yılları arasında hukuk ve ekonomi tahsili gören Namık Kemal gibi şahsiyetler vardı.

Ortaya çıkan çeşitli problemler karşısında değişik çözümler sunan bu düşünürlerin ekseriyeti için asıl önemli olan, Kur'ân'ın da emrettiği ilmi araştırma ruhunu geliştirmekti. Afgani, çağdaşlaşma ile ilgili temel fikirlerini, Avrupa seyahatinden önce, Aralık 1870'te İstanbul Dâru'l-fünûn'un açılışında yaptığı konuşmada ortaya koymuştu. Çağdaş ilimlerin öğrenilmesini teşvik eden ve İbn Sina gibi İslam filozoflarının din ve felsefe ile ilgili görüşlerini de içeren bu konuşmasındaki ifadeler, pek iltifat görmedi. Bu yaklaşım, Afgani'nin tepkiyle karşılanmasına ve neticede İstanbul'u terk etmesine sebep oldu.¹³

¹² Bk. Esposito, John, *Değişim Sürecinde İslam*, s. 13-14.

¹³ Fazlurrahman, *İslam ve Çağdaşlık*, s. 139-141; Hourani, Albert, *Çağdaş Arap Düşüncesi*, s. 129. Modernlik ve çağdaşlaşma konusunda, İslam dünyasının geçirdiği bu fikri atmosferi değerlendirme ile ilgili olarak geniş bilgi için bk. Fazlurrahman, A.g.e., s. 129-184; Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, s. 270-275.

Osmanlı dünyası dışındaki fikir adamlarının çeşitli görüşleri hakkında şu esere bakılabilir. Esposito, John, *Değişim Sürecinde İslam*, İst., 1991.

Dış dünyaya açılma konusuyla ilgili bu son dönem fikir akımları içinde, Osmanlı'da birçok görüş belirdi.¹⁴ Batılılaşma hareketlerinden sonra, bunların içinden Türkiye'de İslâmcılar birkaç gruba ayrıldılar:

- Ahmed Naim gibi gelenekçiler.
- Medrese ile mektebi birleştirme eğiliminde olan değerli yazarımız İzmirli İsmail Hakkı,¹⁵ M. Şemseddin (Günaltay) ve Ferid Vecdi gibi modernist diye adlandırılanlar.
- Bunların yanında Şeyhulislâm Musa Kâzım gibi, bu iki akım arasında orta yolu tutanlar.
- İçtihadı karşı Mustafa Sabri Efendi gibi modernistler karşısında yer alanlar.

Zamanın ilim ve felsefe hareketleriyle paralel hareket etme ihtiyacını duyan ve dikkatlerini çağdaş medeniyete çeviren modernist İslâmcılar için, -tıpkı daha önce 9. asırdan beri İslâm doktrinini savunan kelâm ekollerinde olduğu gibi- asrın gerekleriyle dini inançlar arasında bir âhenk ve uyum te'sis etmek gerekiyordu.¹⁶

Nitekim pek çok bilgin, bu son dönemde birçok dergi etrafında birleşmek suretiyle toplumun problemlerine çare aramaya ve böylece faydalı olmaya çalışıyordu. Bu devrede, batı kültürü karşısında direnebilmek ve erime-

¹⁴ Osmanlı'nın son döneminde yetişen ünlü fikir adamlarının, çağdaşlaşma yolundaki görüş ve düşünceleri hakkında geniş bilgi için bk. Kara, İsmail, *Türkiye'de İslamcılık*, I-II, İst., 1986-87; Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 341-380, 283-297.

¹⁵ "Darü'l-fünûn İlähiyat Fakültesi'nde Fuad Köprülü'nün başkanlığında toplanan 'İslâm dininde reform ve modernleşme' toplantısına katılan ve alınan kararları benimseyenler arasında -kesinliği bilinmemekle beraber İzmirli'nin de adı geçmektedir." (*Türk Dili ve Edebiyatı Ans.*, V, 44)

¹⁶ Ülken, A.g.e., s. 270.

mek için, bu çeşitli dergilerde yazılar kaleme alma ve ayrıca kitap yazma konusunda elden gelen gayretler gösteriliyordu. Bu hummalı çalışmalara katılmış bulunan İzmirli, hemen hemen her sahada eser kaleme almış ve isimleri muhitlerinden dışarı çıkmış ve tanınmış ilim adamlarımızdandır.

İzmirli, Daru'l-fünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası'nda yer alan pek çok ciddi makaleleri yanında, "*Beyanu'l-hakk*", "*Sırat-ı müstakim*" ve "*Sebilu'r-reşad*" gibi mecmualarda bir araya gelmiş alimlerden Adanalı Hayret Efendi, Şeyhulislam Mustafa Sabri Efendi, Elmalılı Küçük Hamdi Efendi, Babanzade Naîm Bey ve Bereketzade İsmail Hakkı Bey'lerle beraber yaptığı ilmi münakaşalarıyla şöhret bulmuştur.

Kısaca ifade etmek gerekirse İzmirli, tarihi bir geleneğe uyarak ulema meclisine devam eden, medrese ile mektep arasında köprü vazifesi görmüş malumatı geniş bir zattı.¹⁷ Öte yandan Yunan, İslam ve Batı felsefesini tanıyan kişiliğiyle, İslam felsefesine dair bazı oryantalist/müsteşriklerin eserlerini inceleme imkânına sahipti. Bu da, onun, son devir alimlerimiz arasında ilim ve malumat açısından ne derece geniş bir ufka sahip olduğunu gösterir.¹⁸

¹⁷ İzmirli'nin maharetli nakilçiliği de meşhurdur. Bu sebeple Ferid Kam, kendisi için, "*nakkalu'l-ulûm, bakkalu'l-ulûm*" diye bahseder. (Bk. Mahir İz, *Yılların İzi*, s. 19,127-28,144 (M. Akiî'ten naklen). İzmirli bunu duymuş olmalı ki "*İstediğiniz kadar hafife almız. Nâkil-i emin (güvenilir nakledici) olmakla da iftihar ederim.*" der. (İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, s. 6).

¹⁸ İzmirli, İslam ve Batı düşünürleri arasında yaptığı mukayeseli çalışmasından, önsözdeki ifadesinden ve bibliyografyada geçen eserlerden anlaşıldığı üzere, İslami ana kaynaklar yanında, Renan (*Averroès et Averroisme*), Draper (*İlim ve Din Kavgaaları*), de Boer (*İslam'da Felsefe Tarihi*) Karl Vorlander (*Felsefe Tarihi*), P. Janet - G. Seailles (*Metalip ve Mezahip*) ve *İslâm Ansiklopedisi* (M.E.B. tarafından yayınlanan) gibi pek çok müellif ve eseri incelemede bulunmuş ender simalardandır. (Bk. *İslam Mütefekkirleri ile Garp Mütefekkirleri Arasında Mukayese*, s. 1-3, Ank., 1952).

İşte böyle bir fikri atmosferde İzmirli gibi pek çok bilgin, doğu ile batı dünyası arasında sıkışıp kalan Osmanlı topraklarında nasıl bir dünyaya açılma önerebilirdi? Felsefe ve diğer müspet ilimlere eğilmekle, doğu ve batı kültürünü tanıyan bir ilim adamı olarak dini ilimlerde nasıl bir metot takip etmek gerekiyordu?

İzmirli'nin önerdiği metod, felsefe ve müspet ilimlerin ışığı altında dine nasıl baktığına ve netice itibariyle ondan ne anladığına bağlıydı. Şüphesiz o, tümüyle geleneği atmak gibi bir düşünceye sahip değildi. Fakat, sırf gelenekle yetinen (muhafazakâr) ve çağdaş ilimlere kulak tıkayan bir anlayışı da, her yönüyle ilerleme kaydeden bir dünyada yeterli bulmayacaktı. Bu hususu metodundan bahsederken şu şekilde ifade ediyordu:

*“Geçmiş alimlere (selef) çok muhabbet ve hürmetim vardır... Ancak görebildiğim bir hatayı da söylemekten çekinmem... Bir zat evliyaullahtan olur da yine yanlışları bulunur. Bu yanlışları açıklamak onun mertebesine nakîsa vermez”*¹⁹

17

İzmirli'nin, bilim ve felsefe karşısında İslâm dinine bakışı, meşhur fiolozof ve kelâmcıların uzlaştırıcı bakışı gibidir. O'na göre de hakikati araştıranlar için, bu kitapçığın ikinci bölümünde ifade edildiği üzere, İslam dininin temel meseleleri (usûl), kesin bir şekilde sabit olan ilmi kanunlara muhalif değildir. İslam, ilim ve bürhana, hak ve adalete dayanır. Fikir ve iradeyi baskıdan kurtararak hürriyete kavuşturur.

Dinimiz, müspet ilimlerin düşmanı değildir. Kısaca, Allah'ın indirdikleri “mâ-enzelellah/kitap” ile yarattıkları “mâ-halekallah / kâinat” ilmini içerir. Bu bakımdan fen/

¹⁹ İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, s. 7-8.

müspet ilimlerinin telkin ettiği hakikat, Kur'an-ı Kerim'in tebliğ ettiği hakikate muhalif olmaz.

Dinimiz akla bir rehberdir ve bütün ilahi hükümlerde akla hitap eder. Bu sebeple de, tabiat kanunlarından ibret almayı ve tabiatı araştırmayı tavsiye eder. Netice itibariyle *“dinimiz, bütün güzellikleri toplamakla onda hiçbir vechile kusur yoktur. Onda kusur aramak abestir, gaflettir, cehalettir. Kusur ancak dinimizi anlamayanlarda, anlatamayanlarda, anlayıp inat ile tartışmada bulunanlardadır.”*²⁰

İzmirli, bütün bu özellikleriyle İslam dininin, her devirde olduğu gibi asrın ihtiyaçlarına cevap verecek karakterde olduğunu, bu sebeple de bazı filozoflarca *“Tabii din”* adı altında ortaya konan bazı ahlâki nazariyelere iltifat edilmemesi gerektiğini söyler. Çünkü fitri ve umumi bir din olan İslâm, haddi zatında ileri sürülen bu nazariyeleri içermektedir.

İzmirli'ye göre bu filozoflar, semavi dinleri kâfi görmeyerek bir takım ahlâki nazariyeler önermektedirler. Fakat ifade ettiğimiz üzere, İslam'ın özü bakımından bilenemesi sebebiyle, toplumda bu tür düşünce ve nazariyelere rağbet edilebilmektedir.²¹ Fakat *“Din-i İslâm ve Din-i Tabîi”* adlı eseri dikkatlice okuduğumuz zaman göreceğimiz gibi, değişen şartlara uyum sağlaması ve içerdiği özellikleri itibariyle İslâm, bu nazariyelere ihtiyaç hissettirmeyecek karakterdedir.

Adı geçen bu eser, bir giriş ve iki ana bölümü içerir. Giriş ve bölüm başlıkları, orjinalinde olmadığı için parantez içinde tarafımızdan konmuştur.

²⁰ İzmirli, *Yeni İlm-i Kelam*, I, 11-16.

²¹ İzmirli, A.g.e., I,11.

Giriş Kısmı'nda tabii ve semavi dinler ve özelliklerinden bahseder. İzmirli burada ayrıca, zaman içinde insanların dinlerini nasıl tahrif ettikleri ile ilgili hususlar üzerinde durur.

Birinci Bölüm'de, bazı batı bilim adamlarınca önerilen tabii din ve bu dinin esasları hakkında bilgi verilmektedir. İzmirli burada, bazı batı filozoflarının dini, ilerlemeye engel olarak gördüklerini ve nihayet ilmi yazılarında onu kötilediklerini kaydeder. Bunlar, bu kanaatlerinde o kadar ileri gitmişlerdi ki artık ilmin, mutlak hürriyete kavuşarak dinin tasallut ve tahakkümünden kurtulduğunu ve nihayet dinlerin yeryüzünden kesin olarak kalkacağını söylemişlerdi.

İzmirli, bu bilginlerin zamanla bir çıkmaza girdiklerini görüyordu. Çünkü bunlar, bir taraftan mevcut dinlere harp ilân ettikleri halde, diğer taraftan dini duygunun doğuştan (fitri) olduğunu ve inancı/dindarlığı insan ruhundan söküp atmanın mümkün olmadığını söylüyorlardı. Ancak onlara göre din duygusu, fitri olmakla birlikte, mevcut dinler, ne şimdi ne de gelecekte cemiyete uygun bir din değildir. Zira mevcut dinlerin esasları, ilmi kurallara uygun düşmemektedir.

İşte bu sebeple yukarıda adı geçen Avrupalı bilginlerden bir kısmı, eserde görüleceği üzere "*Tabii Din*" adı altında yeni bir din ortaya koymaya ve bu dinin esaslarını muhtelif şekillerde tespit etmeye çalışmışlardır.

Eserin **İkinci Bölüm**'ünde, İslâm dini ele alınmış ve bu arada çeşitli âyet ve hadislere dayanarak -tabii dini ortaya atanların görüşlerine cevap verme doğrultusunda- İslâm'ın prensipleri üzerinde durulmuştur.

İzmirli, tıpkı Namık Kemal'in "Renan Müdâfaanâmesi"ndeki tespiti üzere o devirde "Yalnız Ernest Renan değil, Avrupa'da Doğu ilimlerine intisap ile bilenlerin İslâm dini konusunda zihinlere hayret verecek kadar cahil oldukları" ²² gerçeğine dikkat çekiyor.

Bu bilginler, mâlesef İslâm'ı gereği gibi tanımıyorlar ve diğer dinlerle birlikte -hiçbir ayırım yapmadan- onun hakkında bu tür iddialarda bulunabiliyorlar. Netice itibariyle de yeni bir din ortaya koymaya çalışıyorlar.

Halbuki İslâm dini, ortaya atılan bu tabii dinin önemli kaideleri üzerine kurulmuştur. Bu sebeple de Müslümanlar, bu yeni dine ihtiyaç duymayacaklardır. Çünkü İslam

²² Namık Kemal, A.g.e., s. 13. Bu tarihlerde genellikle oryantalistlerin bu bilgisizlikleri yanında, İslâm ve onun kitap ve peygamberi hakkında yalancı isnatlar ve taassuba dayalı düşmanlıkları, ayrıca bu konuda bazı hakikatleri gizleme gibi hareketleri de bilinen bir gerçektir. Bu konuda John Davenport'un "Hz. Muhammed ve Kur'ân-ı Kerim" adlı eserinin başından geçenler hakkında bk. Ö. Rıza Doğrul, A.g.e.'e Önsöz, s. 3-4.

Alman yazar Sigrig Hunke, kendi ifadesi ile "tarihin akışına derin bir şekilde müessir olmuş, kendisine Garp dünyasının şükran duyguları borçlu olduğu" müslümanlar ve İslâm Medeniyeti konusunda gerçekleri gizleyen garp dünyasının takındığı tavrı rahatsız oluyor. 1960'lı yıllarda yazdığı "İslâm Güneşi" adlı eseri hakkında "Bu kitap İslâm Medeniyeti'ne karşı uzun zamandan beri borçlu olduğumuz teşekkürü ispat için yazılmıştır" diye kaydediyor (A.g.e., s. 20).

Hıristiyan-İslam diyalogunun söz konusu olduğu son zamanlarda bu katı tutum ortadan kalkmış gözükmektedir. Mesela, samimi bir Hıristiyan olduğunu söyleyen Watt gibi bazı müellifler, bu tutum ve davranışın yanlışlığını ifade etmekten kendilerini alamamışlardır. Watt şöyle demektedir: "Her şeyden önce bu konuda tarafsız ve objektif olmak kolay değildir. Şunu hemen söyleyeyim ki ben, Kur'an'ın, bir anlamda ilahi inşiyatının bir ürünü olduğunu, dolayısı ile vahiy eseri olduğunu kabul etmekteyim... Bugün elimizde bulunan Kur'an'ın ayetleri, Hz. Muhammed'in suurunda esrarengiz bir biçimde ortaya çıkmakla beraber, bunlar, kesinlikle onun düşüncesinin mahsulü değildi. O halde Kur'an'dan söz ederken "Muhammed şöyle dedi veya böyle dedi" şeklinde konuşmak doğru olmayacaktır... Eskiden bazı Avrupalı ilim adamlarının, Hz. Muhammed'in adeta böyle bir şey yaptığını ifade etmeleri çok üzücüdür... (Bk. İslam Vahyi, s.25-26, 37-38).

umumi ve çağdaş bir dindir ve her devir ve ortam için maddi-manevi ihtiyaçları âdilâne bir şekilde düzenlemiştir. Aslında bu filozoflar da, İslam'ın içerdiği esasları taşıyan bir din arzulamaktadırlar.

Bu arada İzmirli, haddi zatında İslâm'ın genel prensiplerini içeren bu yeni dinin esaslarını madde madde ele alır ve bu esasları ihtiva eden yeteri kadar ayet ve hadis vermeye çalışır. Son olarak, bazı ayet ve hadislere dayanarak İslam dininin genel prensipleri üzerinde durur ve onun bu prensiplerle hakikatin kendisi olduğunu, nihayet bütün mezhep ve dinlere galip geleceğini ifade ile eserine son vermektedir.

Eseri sadeleştirirken, atıfta bulunulan bütün ayetlerin tercümelerini, bibliyografyada gösterdiğimiz yazarın kendi mealinden verdik.

Eserde geçen hadislere gelince, merhum İzmirli, kaynak olarak kısaca Buhari, Müslim, Tirmizi, Cami'us-sağir... şeklinde atıflarda bulunmuş, bazıları için hiç kaynak göstermemiştir. Bu nedenle, epeyce vakit ayırarak elden geldiği kadar hadisleri bulabildiğimiz ölçüde pek çok kaynaktan göstermeye gayret ettik. Ancak hadisler hakkında hiçbir değerlendirme ve kritikte bulunma gereğini duymadık. Bu arada eserde geçen yabancı müellifler hakkında kısaca bilgi vermeye çalıştık.

Eserde kullanılan günlük ve bilimsel dili muhafaza etmek ve bazı tabirlerde anlam kaymasına sebep olmamak için aşırı sadeleştirme yoluna girmedik.

Memleketimizin son devir fikir hayatı ve özellikle dinin, bilim ve felsefe karşısındaki durumu konusunda bizlere ışık tutan, bu küçük fakat muhtevalı eseri ilim hayatına ve insanların istifadesine sunmakla bahtiyarım. Zira eser,

din-bilim ve felsefe arasında var olduğu sanılan çelişki ve anlaşmazlıkların gerçekte olamayacağı ve bu zannın din ve bilimin karakterini hakkıyla tanımamaktan kaynaklandığı noktasında bizlere yeteri kadar ipucu vermektedir.

Eseri hazırlarken emeği geçen değerli hoca ve arkadaşlarıma; özellikle Doç. Dr. H. İbrahim Şener'e ve bilgisayarla ilgili problemleri çözme konusunda Yard. Doç. Dr. Bülent Ünal'a teşekkürü bir borç bilirim.

Osman KARADENİZ
Göztepe / İzmir - 2022

BİBLİYOGRAFYA

- Berkes**, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İst., 1978.
- Cemil Sena**, *Filozoflar Ansiklopedisi*, I-IV, İst., 1976.
- Davenport**, John , *Hız. Muhammed ve Kur'an-ı Kerim*, Çev. Ö. Rıza Doğrul, İst.,1926.
- Esposito**, John - John Donohue, *Değişim Sürecinde İslam*, Çev. Ali Yaşar Aydoğan, Aydın Ünlü, İst.,1991.
- Fazlurrahman**, *İslam ve Çağdaşlık*, Çev. A. Açıkgenç, M.H. Kırbasoğlu, İst.,1990.
- Hançerlioğlu**, *Orhan, Felsefe Ansiklopedisi*, I-VII, İst.,1976.
- Hourani**, Albert, *Çağdaş Arap Düşüncesi*, Terc. L. Boyacı, H. Yılmaz, İst.,1994.
- Hunke**, Sigrid , *İslâm Güneşi*, Çev. Servet Sezgin, İst., 1972.
- İz**, Mahir, *Yılların İzi*, İst.,1975
- İzmirli**, İsmail Hakkı, *Me'âni-i Kur'ân*, Kurân-ı Kerîm'in Türkçe Tercümesi, I-II, İstanbul, 1343-1927.
- *Yeni İlm-i Kelam*, I-II, İst.,1339-1342.
- *Hakkın Zafherleri*, İst.,1341.
- İslam Mütefekkirleri ile Garp Mütefekkirleri Arasında Mukayese*, Ank., 1952.
- Janet**, Paul - Gabriel Séailles, *Metalib ve Mezahib (Histoire de la Philosophie)*, Terc. Elmalılı M. Hamdi Yazır, İst., 1978.

Kara, İsmail, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, I-II, İst.,1986-87.

Namık Kemal, *Renan Müdafanâmesi*, Yayl. M. F. Köprülü, Ank., 1962.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, V, İst.,1982.

Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İst., 1979.

Watt, W. M. *Modern Dünyada İslam Vahyi*, Çev. Mehmet S. Aydın, Ank., 1982.

(BİBLİYOGRAFYA)

- Ahmed b. Hanbel**, *Müsned*, I-VI, Beyrut, 1969.
- Acluni**, *Keşfu'l-Hafa*, I-II, Beyrut, 1351-52.
- Beyhaki**, Ebu Bekir, *Sünenü'l-Kübra*, I-X, Haydarabad, 1344.
- Buhari**, Ebu Abdillan, *Cami'u's-Sahih*, I-VIII, İst., 1315.
- Darimi**, Ebu Muhammed, *Sünen*, I-II, Dimeşk, 1349.
- Ebu Davud**, *Sünen*, I-V, Suriye, 1969.
- Elbani**, Nasiruddin, *Silsiletu'l-Ehadis*, I-IV, Riyad, 1988.
- Gazali**, Ebu Hamid, *Kanunu'l-Küllü fi't-Te'vil*, Yayl. Ahmed Şemsuddin, Beyrut, 1988.
- (Terc. M. Şerafeddin, Daru'l-fünun İlähiyat Fak. Mec., sy., 16, s.46., İst., 1930.
- Hakim en-Nisaburi**, *Müstedrek*, I-IV, Beyrut, ts.
- Heysemi**, Nureddin, *Mecma'u'-Zevaid*, I-X, Beyrut, 1967.
- Hindi**, Alauddin, *Kenzu'l-Ummal*, I-XCI, Haleb, 1969.
- İbn Adî**, el-Cürcani, *el-Kamil*, I-VIII, Beyrut, 1988.
- İbn 'Arrâk**, el-Kenani, *Tenzihu's-Şeri'a*, I-II, Mısır, ts.
- İbn Ebi Hatim**, er-Razi, *'İlelu'l-Hadis*, I-II, Bağdad, 1343.
- İbn Hacer**, el-Askalani, *Lisanu'l-Mizan*, I-VII, Beyrut, 1971.
- İbn Mace**, Ebu Abdillan, *Sünen*, I-II, Mısır, 1952.

İzmirli, İ. Hakkı, *Meani-i Kur'an*, (K. Kerim'in Türkçe Tercümesi), I-II, İst., 1927.

Leibniz, G. W., *Essais de Théodicée*, Paris, 1969.

-- *İmanla Aklın Uygunluğu Üzerine Konuşma*, Terc. Hüseyin Batu, İst., 1986.

Malik b. Enes, *el-Muvatta*, I-II, Mısır, 1951.

Merğınani, *el-Hidaye*, I-IV, Kahire, 1965.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin, *Cami'u's-Sahih*, I-V, Mısır, 1955.

Mütenebbi, Ebi't-Tayyib, *Divan (bi-Şerhi Ebi'l-Bekâ el-'Ukberî)* I-IV, Mısır, 1971.

Namık Kemal, *Renan Müdafanamesi*, Yayl. M. F. Köprülü, Ank., 1962.

Nesei, Ebu Abdirrahman, *Sünen*, I-VIII, Kahire, 1964.

58 *The new Encyclopaedia Britannica* (in 30 volumes) -
Micropaedia, Chicago, 1976.

Razi, Fahrüddin, *el-Muhassal*, Mısır, ts.)

-- *Kelâma Giriş*, Çev. Hüseyin Atay, Ank., 1978.

Die Religion in Geschichte und Gegenwart, Tübingen, 1958.

Suyuti, Celaluddin, *Lealiu'l-Mesnu'a*, I-II, Mısır, ts.

-- *Cami'u's-Sağır*, I-II, Beyrut, ts.

-- *Fethu'l-Kebir*, I-III, Beyrut, ts.

Taberani, Ebu'l-Kasım, *Mu'cemu'l-Kebir*, I-XXV, Beyrut, 1985.

-- *Mu'cemu'l-Evsat*, I-XI, Rıyad, 1985-95.

Tirmizi, Ebu İsa, *Sünen*, I-V, Kahire, 1937.

Zebidi, Muhammed, *İthafu's-Sâde*, I-X, Mısır, 1306.

Zehebi, Ebu Abdillah, *Mizanu'l-İ'tidal*, I-IV, Kahire, 1963.

Zeyla'i, Ebu Muhammed, *Nasbu'r-Râye*, I-IV, Hind, 197.

Romanın Kurgusu Kurgunun Romanı

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şahin Yavuzer - Doç. Dr. Nusret Yılmaz

Yazarlar

Prof. Dr. Elmas Şahin - Prof. Dr. İsmet Emre

Prof. Dr. Şaban Sağlık - Doç. Dr. Fethi Demir

Doç. Dr. Haluk Öner - Doç. Dr. Mehmet Bakır Şengül

Doç. Dr. Mustafa Aydemir - Doç. Dr. Nusret Yılmaz

Doç. Dr. Pelin Aslan Ayar - Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şahin Yavuzer

Arş. Gör. Orçun Aydoğdu

Ankara 2022

Romanın Kurgusu Kurgunun Romanı

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şahin Yavuzer
Doç. Dr. Nusret Yılmaz

Yazarlar

Prof. Dr. Elmas Şahin
Prof. Dr. İsmet Emre
Prof. Dr. Şaban Sağlık
Doç. Dr. Fethi Demir
Doç. Dr. Haluk Öner
Doç. Dr. Mehmet Bakır Şengül

Doç. Dr. Mustafa Aydemir
Doç. Dr. Nusret Yılmaz
Doç. Dr. Pelin Aslan Ayar
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şahin Yavuzer
Arş. Gör. Orçun Aydoğdu

ISBN: 978-625-7305-95-2

1. Baskı

Aralık, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No: 46683

Matbaa Sertifika No: 46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 460

Web: grafikeryayin.com

**Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt**

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail: grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitaptaki bölümlerin hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
Roman ve Kurgu.....	7
<i>Nusret Yılmaz</i>	
Romanın Kurgu Dünyasında Bir Gezinti.....	19
<i>Mehmet Şahin Yavuzer</i>	
Biyografik Romanda Kurgu.....	43
<i>Haluk Öner</i>	
Tarihi Romanda Kurgu	
<i>Yavuz Sultan Selim Ağlıyor Örneği</i>	55
<i>Mehmet Şahin Yavuzer</i>	
Üçüncü Sayfa Haberlerinden Tefrikalara /	
Tefrikalardan Kitap Sayfalarına /	
Kitap Sayfalarından Beyaz Perdeye ve Ekranlara...	
<i>Camdaki Kız</i> Örneğinde Popüler Roman Kurgusu.....	85
<i>Şaban Sağlık</i>	
Fantastik Romanda Kurgu ve Fantastik Romanın	
Türk Edebiyatındaki Seyri.....	139
<i>Pelin Aslan Ayar</i>	
Muammadan Kurguya: Polisiye Roman.....	163
<i>Mustafa Aydemir - Orçun Aydoğdu</i>	
Türk Roman Kurgusunda Köy.....	193
<i>Mehmet Bakır Şengül</i>	

Aykırı Bireyin Aksiyonel Kurgusu: Yeraltı Romanı.....	221
<i>Fethi Demir</i>	
Psikolojik Romanda Kurgu.....	237
<i>İsmet Emre</i>	
Modern(ist) Romanda Kurgu.....	263
<i>Nusret Yılmaz</i>	
Postmodern Anlatıda Kurmaca.....	305
<i>Elmas Şahin</i>	

ÖNSÖZ

Şiirin saltanatına son veren roman türünün çıkış koşulları kadar gelişim süreci hem sanat alanında hem de toplumsal disiplinler tarafından fazlasıyla tartışılan bir konudur. Avrupa'dan dünyaya yayılan bu türün sanatsal kökenleri romanslara, epistemolojik temelleri aydınlanmaya, toplumsal koşulları ise burjuvazi sınıfının yükselişine dayanır. Dolayısıyla romanın macerası birçok değişkenin bileşkesidir. Klasik dönemde hem içeriği hem de muhatap kitlesi bakımından birbirinden ayrılan tragedya ve komedyaya, değişen sosyopolitik nedenlerle yerini daha demokratik ve serbest bir türe bırakmak zorunda kalmıştır. Roman, ismi geçen türlerin arasındaki sınırları kaldırarak hem bireyleşmekte hem de gerçekçi bir niteliğe doğru evrilmektedir. Bu bağlamda romanın gerçekçilik arayışıyla paralel bir yol takip ettiği rahatlıkla söylenebilir.

Gerçekçilik arayışının ilk sanatsal teorisi olan "yansıtma" her ne kadar Aristoteles'e ve Platon'a kadar götürülse de esas anlamını roman türünde bulur. Romanın gerçekçiliğe ve insan yaşamına uygunluğu, çoğunlukla onun kurgusal özelliğinden gelmektedir. Kurgu, toplumsal bir öznenin (yazar), tamamen toplumsal yaşamı ve bu yaşama karşı tavrından hareketle oluşturduğu yalancı hakikattir. Bu sayede insan, zaman, mekân ve olay çeşitli teknikler yardımıyla işbirliği yapmakta ve gerçek yeniden üretilmektedir. Elbette bu öznel bir yaratımdır ve kişinin, toplumun, zamanın, mekânın etkisine açıktır. Dolayısıyla her roman aynı zamanda bir tasarımdır. Bu tasarımın rengi ve yapısı

yazarın kendisi kadar, yazarın bilincini biçimlendiren dilin ve toplumsal yaşamın da izlerini taşır. Bu bağlamda farklı zemin ve zamanlarda farklı romansal türler çıkmış, yazarın ve muhatap kitlesinin özelliğine göre çeşitlilik kazanmıştır.

Bu kitapta roman türünün tarihsel macerası dikkate alınarak birçok tür merceğe altına alınmıştır. Romanın kurgusal tarihi üzerine yapılan yazıların yanında sırasıyla *Biyografik Romandan Tarihi Romana*, *Popüler Romandan Fantastik Romana*, *Polisiye Romandan Köy Romanına*, *Psikolojik Romandan Modern(ist) Romana*, *Postmodern Romandan Yeraltı Romanına* kadar birçok roman türü kurgusal yapısı bakımından hem teorik altyapısı hem de eleştirel örnekleriyle işlenmiştir. Titiz bir çalışmanın ürünü olan bu eser, akademik alanda mühim bir boşluğu doldurmak amacıyla yazılmıştır. Editoryal ekip olarak böyle anlamlı bir kitaba katkı sunan tüm yazarlarımıza sonsuz şükranlarımızı okurlarımız adına sunmak isteriz.

Roman ve Kurgu

Nusret Yılmaz*

KURGU, HİLEDİR. Kurmaca baştan sona hilelerle doludur. Bir romanın ne anlatacağı, okuyucuyu kendine çekmek için hangi kelime veya cümlelerle başlayacağına kadar her şey küçük hilelerle tasarlanmaktadır. Bazen bir tasvir, bir diyalog, bir cinayetle başlayan eserlerde yazarın tercih ettiği ilk sözcükler, “kehanette bulunur”lar, sonraki sayfalarda gerçekleşecek olayların birer “vaadi” gibidirler (Bennet&Royle, 2018, s.16). Tek amaç, ilk vuruşla okuyucunun ilgisini çekmektir. Burada yazar, kuvvetli iki dürtünün baskısı altındadır: Yazdıklarıyla kendi ruhsal arınmasını sağlamak, okuyucuda uyandıracığı etkiyle kendi ruhunu onlara bulaştırmak.

ROMANIN AMACI, bir gerçekliği yansıtmasında mı, yoksa bir muammayı çözmesinde mi yatar? Roman, isminin (novel) türetildiği kelimedenden hareketle “yeni” olduğuna göre, eski sanatsal üretimlerden farklıdır. Romanın romanslardan ayrıştığı ilk dönemlerden itibaren, roman yazarları toplumdan bazı tip veya karakterleri çevresiyle birlikte işlemeye çalıştıklarından hareketle genellikle gerçeklik iddiasındadırlar. Romantiklerin bunu ne kadar başardıkları tartışmalıdır. Fakat realizmin bir tutum ola-

* Doç. Dr., Iğdır Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Kaynakça

- Bachelard, Gaston (2021). *Sürenin Diyalektiği*, (Çev. Emine Sarıkartal), Ankara: Fol Kitap.
- Bahtin, Mihail (2014). *Karnavalın Romana*, (Çev. Cem Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Benjamin, Walter (2018). *Son Bakışta Aşk*, (Çev. Nurdan Gürbilek), İstanbul: Metis Yayınları.
- Bennett, Andrew; Royle, Nicholas (2018). *Edebiyat, Eleştiri ve Kurama Giriş*, (Çev. Deniz Tekin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berger, Peter; Luckmann, Thomas (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası*, (Çev. Vefa Saygın Öğütle), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Cohn, Dorrit (2008). *Şeffaf Zihinler*, (Çev. Ferit Burak Aydar), İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, Henri (2015). *Mekânın Üretimi*, (Çev. Işık Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- 18 Lodge, David (2013). *Kurgu Sanatı*, (Çev. Aytaç Ören), İstanbul: Hece Yayınları.
- Macherey, Pierre (2019). *Edebi Üretim Teorisi*, (Çev. Işık Ergüden), İstanbul: İletişim Yayınları.
- MacKay, Marina (2018). *Roman Nedir?*, (Çev. Fazilet Akdoğan Özdemir), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Şklovski, Victor (2022). *Düzyazı Kuramı*, (Çev. Tahsin Yaprak), İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Watt, Ian (2018). *Romanın Yükselişi*, (Çev. Ferit Burak Aydar), İstanbul: Metis Yayınları.
- Wharton, Edith (2021). *Kurgu Sanatı*, (Çev. Ayşe Işın Kürenci), İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Wood, James (2013). *Kurmaca Nasıl İşler?*, (Çev. Ekin Bodur), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Romanın Kurgu Dünyasında Bir Gezinti

Mehmet Şahin Yavuzer*

*Aslında Modern Çağ'ın kurucusu sadece
Descartes değil, Cervantes'tir de.
Milan Kundera*

Giriş

İnsanoğlunun düşünce dünyasından çıkan kurgunun temeli, mağara duvarlarına kadar dayanır. Kurgu, efsane, masal, destan, tiyatro, hikâye, roman gibi türleri oluşturan İlk Çağ'dan günümüze kadar gelen insanlığın ortak hafızasının bir ürünüdür. Kişilerin kolektif bilinçdışındaki korku, heyecan ve mutluluk gibi duyguları, onları bu anlamda somut bir ürün ortaya koymasına zorlar. İlkel topluluklardan bu yana yönetim veya lider, aldığı geleneksel ve inanç eksenindeki birikimle kendi düzenini oluşturma çabası içindedir. Mitolojinin çıkış noktalarından biri de budur. Korku ve güven eksenli toplumu düzenleme çabası. Bir kurgunun eseri olan mitolojinin hayale dayalı ürünlerine, paleolitik dönemde rastlanılır (Erhat, 2017, s.6). İnsanoğlunun zaten kolektif bilinçdışında var olan kurgu yetisi, zamanla mitlerin doğuşuna yol

* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı

likle postmodern roman yaklaşımında Orhan Pamuk, Oğuz Atay, İhsan Oktay Anar gibi yazarlar ülke sınırlarını aşarlar.

Roman kurgusunda en önemli unsurlardan biri dildir. Dile çok yönlü hükmeden yazar, okuru romana bağlama konusunda başarılı olur. Özellikle romanda anlatım teknikleri, zengin ve sıra dışı tasvirler romancının dili kullanmadaki gücünü ortaya koyar. Romanda kullanılan dilin yanında karakter ve tipler de roman kurgusuna etki edecek ve romanı okurla özdeşleştirecek bir diğer unsurdur. Eserdeki başkişilerin başında geçen olay örgüsünün dikkat çekici olması ve bazı önemli olayların kurguya yansması yine okur tarafından önemsenen bir durumdur. Kurgudaki sahne kurulumuyla okuru bütünleştiren yazar, kurmacada bir esrar ve giz bırakır. Bu esrarı oluşturan en önemli psikolojik güdü ise romancıya bağışlanan ilhamdır. İlham ile yalan arasındaki kurmaca, birçok eleştirmen tarafından yalanla özdeşleştirilir. Roman kurgusunun kocaman bir yalan olduğu dile getirilir. Kurgu, yalan ilişkisi sürekli gündemde tutulan bir tartışmadır. Kurgunun çoğu roman için gerçek olmadığı açıktır. Biyografik ve tarihi romanlarda da her ne kadar belgelerle yola çıkılan bir amaç olursa yazar tarafından, taraflı ya da tarafsız birçok olay okura sunulur.

Kaynaklar

- Aktaş, Ş. (2005). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ecevit, Y. (2001). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ecevit, Y. (2013). *Kurmaca Bir Dünyadan*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Erhat, A. (2017). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Forster, E. M. (2019). *Roman Sanatı* (Çev: Ünal Aytür). İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Booth, W. C. (2021). *Kurmacanın Retoriği* (Çev: Bülent O. Doğan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Campbell, J. (2010). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* (Çev: Sabri Gürses). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Dante, A. (2022). *İlahi Komedya/ İnferno Cehennem* (Çev: Feridun Timur). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Hemingway, E., Plimton, G. (2014), “Kurgu Sanatı” (Çev: Misli Baydoğan), *Sarıç*, 19, Ekim 2014, İstanbul.
- Hills, R. (2003), “Yapay Kurmaca ve Gerçek Kurmaca” (Çev: Salih Bolat), *Adam Öykü*, 48, Eylül 2003, İstanbul.
- Kundera, M. (2021). *Roman Sanatı*. (Çev: Aysel Bora). İstanbul: Can Yayınları.
- Mosley, W. (2020). *Kurmacanın Unsurları*. İstanbul: Motos Kitap.
- Ören, A. (2016). *Üstkurgu/Üstkurmaca Üzerine*. Ankara: Hece Yayınları.
- Parla, J. (2013). *Don Kişot’tan Bugüne Roman*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pıgha, R. (2021). *Kurmaca ve Eleştiri* (Çev: Murat Tanakol). Tudem Yayınları: İzmir.
- Sarı, A. (2015). *Kurmacanın O Kadim Unsurları*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Wharton, E. (2021). *Kurgu Sanatı*. İstanbul: Büyüyen Ay.

Biyografik Romanda Kurgu

Haluk Öner*

Biyografi**

Fransızca bios (canlılık, hayat) ve graphe (yazmak, yazı, şekil) sözcüklerinin birleşimiyle oluşan, Türkçeye Fransızcadan geçen biyografi, yaşamın tamamının ya da bir kısmının anlatılması anlamına gelir. Biyografi (yaşam öyküsü) terimi yerleşinceye kadar tercüme-i hal tabiri yaygın olarak kullanılmıştır. Tarih, gezi, otobiyografi, deneme, hatıra gibi disiplin ve türlerden yararlandığı için biyografi türünün tarihini arkaik dönemlere kadar götürmek mümkündür. Antik çağlarda Mısır, Asur, Babil kralları adına yazılmış yazıtlarda, Yunan, İskandinav, Türk destanlarında, Orhun Kitabeleri'nde yaşam hikâyelerine dair ayrıntılar mevcuttur.

Yaşam öykülerinin yazılma süreci, uzak geçmişe kadar gitse de 'biyografi' sözcüğü ve türünün kullanılması 17. yüzyılda başlar. Terim, ilk defa 1683 yılında İngiliz John Dreyden tarafından kullanılmıştır. Dreyden, biyografiyi tanımlarken türün sınırlarını belirleyen ilk adımı da atar.

* Doç. Dr. Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

** Yazının 'Biyografi' başlıklı bölümünde *Suat Salih Asral Hayatı-Sanatı-Eserleri* (Gece Yayınları, Ankara 2019) adlı çalışmamızın giriş bölümünden yararlanılmıştır.

anlatılan kişi ve anlatıcının buluştuğu noktayı da gösterir. Bu bakımdan bu tür romanlarda otoriter bir anlatıcı tavrına sık rastlanmaz.

Sonuç Yerine

Romanın edebi tür, biyografinin tarihi tür olarak karakteri belirginleştikten sonra ortaya çıkan biyografik roman; tarihin ve edebiyatın bütün ara türlerinden yararlanmıştı. Hatıra, deneme, otobiyografi, seyahat türleri biyografik romanın malzemeleri olabilmiştir. Zaman içerisinde roman türleri arasında sayılsa da edebi ölçüt ve nesnel mesafe sorunları tartışılmaya devam edilmiştir. Bu sorunlar, biyografik romanın karakterini roman retoriği içerisinde değerlendirme zorunluluğu ile devam etmiştir. Bu bakımdan hangi anlatma biçimi biyografik roman olur sorusunun cevabını vermek de güçleşir. Bununla birlikte roman retoriğine güvenerek herkesin araştırmacı, düşünür, incelemeci, tarihçi kimliklerden sıyrılıp romanın bir bölümünde heyecanlanan, sıkılan, meraklanan iyi ve kötünün niteliksel birleşimiyle kafamızı karıştıran anlatıcı hemen ardından da yazarla hesaplaştığımız bir anı gösterebilen kısaca kurgusal ve estetik bir çerçeveden hayat hikâyesi anlatan romanların biyografik roman olduğu söylenebilir. Bu bakımdan kurgu, diğer türlerde olduğu gibi biyografik romanın da belirleyici dinamiğidir.

Kaynakça

- Alparslan, Gonca Gökalp (2016). *Özyaşam Öyküsünde Yazarın Yeniden Doğuşu*, Ankara: Ürün Yayınları.
- Apaydın, Mustafa (2001). "Biyografik Romanlar ve Türk Edebiyatında Biyografik Romanın Gelişimi Üzerine Bazı Gözlemler", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2001, C.7, S. 7, s. 165-176.

- Atay, Oğuz (2007). *Bir Bilim Adamının Romanı*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Booth, Wayne C. (2012). *Kurmacanın Retoriği*, çev. Bülent O. Doğan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Karaca, Gonca (2014), *David Lodge'un Biyografik Romanlarının Karşılaştırmalı İncelemesi: Author, Author ve A Man of Parts*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erzurum.
- Kırmızı, Abdulhamit [Haz.] (2013). *Otur Baştan Yaz Beni*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Öner, Haluk (2018). "Yusuf Ziya Ortaç'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme", *Turkish Studies Dergisi*, Volume 13/28, s. 763-783.
- Parla, Jale (2000). *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rolland, Romain (2015). *Tolstoy'un Yaşamı*, çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Terzioğlu, Derin (2001). "Tarihi İnsanlı Yazmak: Bir Tarih Anlatı Türü Olarak Biyografi ve Osmanlı Tarihyazıcılığı", *Cogito*, S. 29, s. 285.
- Zweig, Stefan (1998). *Üç Büyük Usta*, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Zweig, Stefan (1998). *Kendi Hayatının Şiirini Yazarlar*, çev. Ayda Yörükan, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Tarihi Romanda Kurgu

Yavuz Sultan Selim Ağlıyor Örneği

Mehmet Şahin Yavuzer*

Zaman, insanlığın sürekli takip ettiği, dünya hayatını şekillendirdiği, yapılanı ve yapılacak olanı düşünürken bireyin başvurduğu, insanın yaşarken kontrol etmeye çalıştığı, ölümlerinde kontrol edemediği bilinen ama görülmeyen bir kavramdır. Hayata dair neredeyse her şey zamanla şekillenir. Dünyaya yeni gelen insanı zaman büyütür, olgunlaştırır ve yaşlandırır, nihayetinde ölüm anının da bir zamanı vardır. Bu mefhumu, bazen bir kulenin üstünde, bazen insanın kolunda, bazen güneşte ve ayda, bazen bir takvimde, bazen de bir çubuğun gölgesinde somutlaştırmıştır insanoğlu. “Aynı nehirde iki defa yıkanmaz”, diyen Heraklitos, zamanın akıcılığına ve bütün varlıklar üzerindeki değişim gücünün olduğuna dikkat çeker. Değişim ve dönüşüm, zaman aktığı için vardır. Vaka ise değişime gebe bir şekilde gerçekleşir. Zamanın gerisinde kalan bütün vakalar tarih olur. Tarih, insanlığın ortak hafıza ve mirası olarak geleceğe taşınır. Gerçekleşen bu olayların etkisi sürsede yaşananların geri dönüşü yoktur.

Hülya Argunşah, insanın zaman karşısındaki çaresizliğine bir göndermede bulunur: “İnsanın önemli trajedilerinden

* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı

lik, eser toplumun bütün kesimleri tarafından anlaşılabilir, üzerine derin düşünceleri gerektirmeyen bir nitelik katar. Kurgudaki taht kavgaları, savaş, aşk ve ölüm temaları romana ayrıca popülerlik kazandıran, bilinçli bir şekilde esere aktarılan özelliklerdir. Yavuz'un kendine has davranış ve hüküm şekilleri, başkışının tarihsel yönünün bütün özellikleriyle verilmesi, romancının yine tarihe bağlılığını gösterir. Tarihi roman kurgusunun bütün yönleriyle ele alınıp eserin incelenmesi, türe yönelik farklı bir okumaya imkân hazırlayacaktır.

Kaynaklar

- Altuğ, F. (2007), " 'Hâdisât İradeyi Aşınca' Uluç Reis'in Tarihi/Romansal İhtidaları", *Kitap-lık*, 111, 86-89.
- Andı, M. F. (2000). *Tarık Buğra*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Argunşah, H. (2016). *Tarih ve Roman*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Booth, W. C. (2021). *Kurmacanın Retoriği*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gögebakan, T. (2004). *Tarihsel Roman Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İlhan, A. (1997), "Toplumcu Roman Tarihi Perspektifle Yazılabilir", *Hürriyet Gösteri*, 197, 63-65.
- Karataş, T. (2022). *Kurmaca Dünya İçinde*. İstanbul: Muhit Kitap Yayıncılık.
- Kundera, M. (2021). *Roman Sanatı*. İstanbul: Can Yayınları.
- Köroğlu, E. (2007). "Roman Olarak Tarihsel Roman: Türün İşlevine Kemal Tahir'in *Yorgun Savaşçı*'sı Üzerinden Bir Bakış", *Kitap-lık*, 111, 79-85.
- Lukacs, G. (2016). *Tarihsel Roman*. Ankara: Epos Yayınları.
- Naci, F. (1997), "Romancının İş Tarih Değil Roman Yazmaktır", *Hürriyet Gösteri*, 197, 58-59.
- Oktay, A. (1997), "Roman ve Tarihsel Dönem", *Yazko Edebiyat*, 31, 97-99.

- Pamuk, O. (1997), “Temel sorun Gerçekçi Ayrıntıya Saygının Sınırları”, *Hürriyet Gösteri*, 197, 72.
- Parla, J. (2013). *Don Kişot’tan Bugüne Roman*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarı, A. (2015). *Kurmacanın O Kadim Unsurları*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Tahir, K. (1986). *Notlar/ Sanat Edebiyat*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Wharton, E. (2021). *Kurgu Sanatı*. (Çev: Ayşe Işın Kirenci) İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Yavuz, H. (1997), “Tarihi Roman Ancak Belli Bir Tasarımdan Yola Çıkılarak Yazılabilir”, *Hürriyet Gösteri*, 197, 69-71.
- Yetiş, K. (2003). “Osmanlı Devletinin Kuruluşu ile İlgili Üç Romanda Bir Tip”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (XXX), 2001-2003, 591-609.

**Üçüncü Sayfa Haberlerinden Tefrikalara /
Tefrikalardan Kitap Sayfalarına /
Kitap Sayfalarından Beyaz Perdeye ve
Ekranlara...
Camdaki Kız Örneğinde Popüler
Roman Kurgusu**

Şaban Sağlık*

“İnsan kafasıyla olduğu kadar kalbiyle de yaşadığından, katı gerçeklerden bıkar. ‘Roman’ demek, günlük yaşamın bir kopyası demek değildir. ‘Roman’ tam tersine günlük yaşamın dışında bize mesaj getiren bir vasıtaadır. Ona olan ihtiyacımızın nedeni de içinde yaşadığımız gerçeklere sihirli bir ayna tutmasından, onları bize daha çekici, daha başka, daha ilginç bir biçimde yansıtmassındandır.”

Kerime Nadir

85

Kurgu Kavramı ve Roman

Kurgu Deyince:

Her ne kadar roman ve hikâye gibi anlatı türlerini ifade eden bir kavram olarak kullanılsa da ‘kurgu’ kavramı esa-

* Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü.

özellikle ev içinde can sıkıntısını gidermek için bu tür romanları okurlar (Sağlık, 2010: 184-189). Gerçi günümüzde bu romanlar yerini TV dizilerine bırakmıştır.

Son olarak şunu belirtelim ki popüler romanlar, gazetele-
rin üçüncü sayfa haberlerinden tefrikalara doğru bir yol-
culukla başlar. Tefrika zamanla yerini basılmış romana
bırakır. Romandan sonraki aşama beyaz perdedir (sine-
madır). Günümüzde ise 'ekran' diyebiliriz. Ekran derken,
söz konusu romanların TV dizisi haline getirilmelerini
kastediyoruz. Görülüyor ki popüler romanlar hep 'popü-
ler bir yolculuğun' temel unsuru olmuşlardır.

Kaynakça

- Budayıcıoğlu, G. (2020). *Camdaki Kız*. İstanbul: Doğan Kitap.
- İnce, Ö. (1994). "Soruşturma", *Varlık*, Kasım, 1046, 12.
- Meriç, C. (1997). *Mağaradakiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nadir, K. (1981). *Romancının Dünyası*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Sağlık, Ş. (2010). *Popüler Roman / Estetik Roman*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sağlık, Ş. (2017). "Avangart-Kitch, Moda – Demode Dörtgeni ve Sanat – Edebiyat", *Mahalle Mektebi*, Temmuz-Ağustos 36, 55-58
- Roland B. (1996). *Roman Yazma Sanatı*. (Çev. Mehmet Harmancı), İstanbul: Say Yayınları.

Fantastik Romanda Kurgu ve Fantastik Romanın Türk Edebiyatındaki Seyri

Pelin Aslan Ayar*

Bu makalede öncelikle yazılan her yeni romanla değişen, dönüşen fantastik roman türünün kurgu özellikleri genel hatlarıyla ele alınacak, türe ait birincilliğini şimdiye dek koruyan nitelikler öne çıkarılacaktır. Ardından Türk edebiyatında fantastik romanın serüvenine değinilip türün seyrini belirleyen belli başlı bazı romanların kurgularına yakından bakmaya çalışılacaktır.

139

1. Fantastik Roman

Romanları türleri üzerinden tanımlamak, ait oldukları türün kurgu özelliklerini belirlemek hem edebiyat eleştirisine işlevsel bir katkı sunar hem de yazma ve okuma eylemlerini icra etmede yönlendirici bir rol oynar. Bununla beraber tür kavramını genellemek ve kavramın içini dolduran unsurları sabitlemek, tür kuramcılarının altını çizdiği üzere, doğru bir yaklaşım gibi durmamaktadır. Türler durağan değildir; yazılan her yeni yapıt, dâhil edildiği türün özelliklerinin bir kısmını yerinden eder ya da dönüşeme uğratar, bazılarını siler veya bazı yenilikler

* Doç. Dr. Kocaeli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

kurar. Örneğin, bilindik dünyanın haritalarında var olmayan dili, yaşayışı, âdetleri bambaşka olan çeşit çeşit ırkların, büyücülerin, doğüstü varlıkların bulunduğu gizemin ve fantastik olayların bolca yaşandığı serinin ilk kitabı *Korkak ve Canavar*'da başta herkesin hayranlık duyduğu mükemmel bir görünüme sahip olarak tasvir edilen Leofold çirkin ve korkutucu bir canavara dönüşür. O ve işe yaramaz olduğunu düşünen korkak Guorin anlatı boyunca çeşitli sınavlara tabi tutulurlar. Yazar romanında benlikle yüzleşme, doğrunun ne olduğu, dostluğun anlamı, ötekilere, farklılara yönelik önyargılar, savaşların yıkıcılığı, ırkçılık gibi kişilere ve gerçek hayata ait sorunları etik bir yaklaşımla ele almıştır.

2010'lu yıllarda da hem bu tarz öte diyarlarda geçen hem mevcut dünyayı tuhaflaştıran fantastik romanlar artık Türkiye'de yazarların da okurların da ilgisinin giderek artırdığı tür olarak yoluna devam etmektedir. Ayrıca türe yönelik akademik çalışmalar da artmış, bir zamanlar kovulan, dışlanan fantastik roman türü artık çalışmaya değer bir alan olarak görülmeye başlanmıştır.

Kaynakça

- Ahmet Hilmi (2011). *A'mak-ı Hayâl-Raci'nin Hatıraları*, haz. N. Ahmet Özalp, İstanbul: Kapı Yayınları.
- _____. "Spiritüalizm, Materyalizm ve Fantastik Üzerine Farklı Bir Hüseyin Rahmi Gürpınar Anlatısı: *Ölümler Yaşıyor mu?*", *Turkish Studies*, S. 6/1, s. 637-644.
- Aslan, Pelin (2009). "Nazlı Eray'ın Romanlarında Bilinçli Absürdleşmenin Bilinçsiz Göndermeleri", *Kritik*, S. 3, s. 174-191.
- Aslan Ayar, Pelin (2021). "Fantastik Anlatılar Ne İşe Yarar?", *Üç Elma: Mitoloji, Folklor, Fantastik*, haz. Burcu Bayer, İstanbul: Ketebe Yayınları.

- Beebee, Thomas O. (1994) *The Ideology of Genre*, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- _____ (2018). *Türkçe Edebiyatta Varla Yok Arası Bir Tür: Fantastik Roman (1876-1960)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi (1975), *Ölümler Yaşıyor mu?*, İstanbul: Atlas Kitabevi.
- _____ (1984). *Dirilen İskelet*, İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Jackson, Rosemary (2003). *Fantasy: The Literature of Subversion*, London: Routledge.
- McHale, Brian (1987). *Postmodernist Fiction*. London ve New York: Routledge, 1987.
- Manlove, Colin (2004). "Introduction to Modern Fantasy", *Fantastic Literature: A Critical Reader*, haz. David Sander, London: Westport, Connecticut.
- Rabkin, Eric R. (1977). *The Fantastic in Literature*. New Jersey: Princeton University Press.
- Safa, Peyami (1976). *Doğu-Batı Sentezi*, İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Steinmetz, Jean-Luc. (2006). *Fantastik Edebiyat*, çev. Hasan Fehmi Nemli. İstanbul: Dost Yayınları.
- Todorov, Tzvetan (2000). "The Origin of Genres", *Modern Genre Theory*, haz. David Duff, Harlow: Longman.
- _____ (2004). *Fantastik: Edebi Türe Yapısal Bir Yaklaşım*, çev. Nedret Tanyolaç Öztokat, İstanbul: Metis Yayınları.
- Tosun, Necip (2021). "Fantastik: Kavramsal Çerçeve ve Tarihsel Arka Plan", *Üç Elma: Mitoloji, Folklor, Fantastik*, haz. Burcu Bayer, İstanbul: Ketebe Yayınları.

Muammadan Kurguya: Polisiye Roman

Mustafa Aydemir*
Orçun Aydoğdu**

Giriş

Dünya edebiyatında “polisiye roman” kavramı üzerinde tam bir uzlaşma sağlanamamıştır. Bazı araştırmacılar polisiye roman ifadesini dedektif romanı, suç romanı, polis romanı ve kara roman gibi farklı sınıflandırmayı ihtiva eden genel bir isim olarak ele alırken bazıları da bu kavramı dedektif romanıyla sınırlamaktadır. Örneğin *Crime Fiction* başlıklı yapıtıyla bilinen John Scaggs, polisiye romanı “gizem ve dedektif romanı”, “polis romanı” ve “suç-gerilim romanı” gibi alt başlıklara ayırırken (Scaggs, 2005, s.VII-VIII), Müjgân Ayça Vurmay *Ekose Polisiye* isimli kitabında herhangi bir ayrıma gitmeden kavramı bütün olarak ele almıştır (Vurmay, 2020: VII). Her sınıflandırmanın kendisine göre eksiklikleri olduğu için polisiye romanın sınırları tam olarak belirlenememektedir. Batı’da önce gizem edebiyatı olarak bilinen polisiye roman, daha sonra şüpheli, gerilim ve suç gibi isimlerle anılmaya başlanır (Kakıncı 1995, s.18-19). Dolayısıyla polisiye roman, bir

* Doç. Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

** Arş. Gör. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

dönüş tekniğinden yanlış ipuçlarına kadar okuyucunun kafasının karışması amaçlanır. Bu bağlamda belirtilmelidir ki suçlu romanın başından beri bilinmektedir ama usta yazar, suçluyu gizleyerek muammanın çözümüne kadar okuyucunun suçluyu tespit edememesini sağlar. Polisiye romanın kaliteli bir roman olmadığı görüşü de özellikle son yıllarda yıkılmaya başlanmıştır. Kurgusunun sağlam olduğu her roman, kaliteli roman sınıfına dâhil edilebilir. Polisiye romanlar arasında da kurgu bakımından sağlam pek çok romanın bulunması önemlidir. Umumiyetle 20. yüzyılın ortalarından sonra polisiye romana akademik bir bakışla bakılması ve günümüzde de üzerine çalışmaların yaygınlaşarak devam etmesi polisiye romanın değerini göstermektedir.

Kaynakça

- Ahmet Mithat Efendi (2018). *Esrar-ı Cinayet*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Aydemir, Mustafa (2012). "Tarihsel Bir Polisiye Roman: İstanbul Hatırası", *Turkish Studies*, Volume 7/3, 351-367
- Bayraktar, Esin (1998). *1884-1918 Yılları Arasında Türk Edebiyatında Polisiye Roman*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Bill, Valentine Tschepotarioff (1987). *Chekhov- The Silent Voice of Freedom*, New York: Philosophical Library.
- Chandler, Raymond (1991). "Basit Bir Sanat: Cinayet", çev. Osman Deniztekin, *Varlık Dergisi*, s. 16-19.
- Chatto and Windus (1872). *The Work of Edgar Allan Poe*, London: Chatto and Windus.
- Eker, Bahar (2016). "Bilgi Toplumunun Edebî Ürünü Casus Romanları ve Casus Romanlarının İstihbarat Boyutu", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, c. 5/14, s. 55-63.

- Gezer, Habibe (2006). *Türk Edebiyatında Polisiye Roman ve Ahmet Ümit'in Polisiye Roman Kurguları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Isparta.
- Gökçek, Fazıl; Durgun, H. Harika (2013). "Ahmet Mithat Efendi'nin Polisiye Romanları", *Edebiyatın İzinde Polisiye Edebiyat*, haz. Seval Şahin, Banu Öztürk, Didem Ardalı Büyükarman, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Güngören, Ahmet (1985). "Lanet ya da Polisiye Romanında Us ve Us-dışı", *Milliyet Sanat Dergisi*, s. 12.
- Kakıncı, T (1995). *100 Filimde Başlangıçtan Günümüze Gerilim/ Polisiye Filmleri*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Kanat, Hülya (1999). *Asır Gazetesinin Edebiyat ve Kültür Yazılarının Sistematik İndeksi (1895-1908)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
-
- 190
-
- Kracauer, Siegfried (2019). *Polisiye Roman*, çev. Dilman Mura-
doğlu, İstanbul: Metis Yayınları.
- Küçükboyacı, M. Reşit (1982). *İngiliz Edebiyatında Dedektif Hikâyeleri*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erzurum.
- Mandel, Ernest (1985). *Hoş Cinayet*, çev. N. Saraçoğlu, İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- Moran, Berna (1994). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan, Huriye Özgen (2020). *Postmodern Polisiye Roman ve Pınar Kür'ün Polisiye Üçlemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: Uşak.
- Sayers, Dorothy L (1928). *Great Short Stories of Detection, Mystery and Horror*, London: Victor Gollancz.
- Scaggs, John (2005). *Crime Fiction*, New York: Routledge.
- Sophokles (1992). *Kral Oidipus*, çev. Bedrettin Tuncel, İstanbul: MEB Yayınları.

- Şahin, Ayşe (2013). "Türkiye'de 1884-1928 Yılları Arasında Yayımlanmış Telif Polisiyeler", *Edebiyatın İzinde Polisiye Edebiyat*, haz. Seval Şahin, Banu Öztürk, Didem Ardalı Büyükarman, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Şahin, Seval (2017). *Cinai Meseleler*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Todorov, Tzvetan (2014). "Polisiye Romanın Tipolijisi", çev. Yasin Sofuoğlu, *Notos*, s. 36-42.
- Üyepazarcı, Erol (2008). *Korkmayınız Mister Sherlock Holmes!*, İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Vanoncini, Andre (1995). *Polisiye Roman*, çev. Galip Üstün, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vurmay, Müjgan Ayça (2020). *Ekose Polisiye*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yalçın, Alemdar (2017). *Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Türk Roman Kurgusunda Köy

Mehmet Bakır Şengül*

Türk romanının hikâyesi, aslında Türk toplumunun geçirdiği değişimin de göstergesidir. Romanın hayatımıza girmesiyle toplumsal yaşamımız daha farklı bir düzlemde görünürlük kazanmıştır. Romanın kurmaca karakteri, hayatın gerçekliğiyle birleşerek kurmaca ve gerçeklik arasında yeni bir motifle karşımıza çıkar. Gerçeklik ve kurmacanın takındığı ortak tutum, karşıt değerlerden de beslenerek, çarpıcı bir düzleme taşınır. Roman, kişi ya da varlıkların başlarından geçen ya da geçmesi ihtimal dâhilinde olan olayların mekân ve geniş bir zaman düzleminde yazıya aktarılmasıdır. Romanın temel unsurlarının belirleyici olmasının yanı sıra asıl olan kurmaca karakterdir.

Romanın kurmaca karakterinin insan unsuru gibi oldukça karmaşık bir varlığa odaklanması onu ele alınan konu ve konunun işlenişi bakımından bir tasnife tabi tutmayı zorunlu kılmıştır. Edebî roman, psikolojik roman, tarihî roman, bilim-kurgu romanı, nehir roman, modernist roman, post-modern roman, polisiye roman gibi daha sayamadığımız birçok tasnif yapılabilir. Şüphesiz ki bu sınıflandırmalardan bir tanesi de köy romanıdır.

* Do. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ğu nice hayatların, sırf bu sebepten dolayı, sönmesine sebep olmuştur. Yazar, bu zor durumu romanın odağına yerleştirdiği ve çatışma unsurunun temel nesnesi konumunda olan traktör üzerinden çözüme kavuşturarak makineleşmenin insan hayatı üzerinde doğrudan etkisini gözler önüne sermiştir.

Sarı Traktör romanında aydın kimliğiyle karşımıza çıkan tek tip öğretmendir. Tezli roman anlayışının bir yansıması olan bu öğretmen tipi; sorunların girift bir hal aldığı, çözümsüzlüğün, karamsarlığın açığa çıktığı durumlarda imdada yetişerek çözümleyici rolleriyle kurgulanmıştır. Köy öğretmeni, Arif'in en zor anlarında hep karşısına çıkmış ve onun sorunlarını akılcı yöntemlerle çözüme kavuşturmuştur. Öğretmen tipinin aksine imam, olumsuz bir tiptir ve uzak durulması gereken kötü insan olarak kurgulanmıştır. Bu durum dönemin siyasal anlayışıyla ya da dönemin baskın siyasi yapısıyla uyarlıdır.

Romanın en dikkat çeken taraflarından biri de köy yerinde sergilenen cinsiyetçi tutumlardır. Kadının bir kimlik kazanmasının önündeki en temel problem, ekonomik döngünün erkek eliyle gerçekleştirilmiş olması olarak yansıtılmıştır. Köy yerinde kadın, kendisine tanımlanan alanların dışına çıkmamak üzere bir varlık gösterebilmektedir.

Kaynakça

- Apaydın, Talip (2020). *Sarı Traktör*, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Çakmakçı, Selami (2021). "Refik Halit Karay'ın Memleket Hikâyeleri'nde Sosyal Eleştiri Unsurları", *Selçuk Ün. Sos. Bil. Ens. Der.* (45), s. 336-346.
- Hayber, Abdülkadir (1988). *Ebubekir Hâzım Tepeyran*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Gündüz, Osman (2006). "Köy/Kasaba Romanı ve Romanda Toplumcu Gerçekçilik", *Türk Edebiyatı Tarihi C. 4*, ed. Talat Sait Halman, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 301-303.
- Kacıroğlu, Murat (2016). "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında (1923-1940) Toplumcu-Gerçekçi Edebiyat Tartışmaları", *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, I/2, s. 27-71.
- Kaplan, Ramazan (1997). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaplan, Ramazan (2017). "Köy Romanı", *Türk Romanı Özel Sayısı*, ed. Nihayet Arslan, Hece Dergisi, C. 2, Ankara, s. 319-325.
- Makal, Mahmut (1950). *Bizim Köy*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Naci, Fethi (2007). *Yüz Yılın 100 Türk Romanı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Okay, Orhan (2011). "Türk Romanında Köy Gerçeği ve Yaban", *Edebiyat ve Edebî Eser Üzerine*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tonga, Necati (2013). "Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın Küçük Paşa Romanına Yansıyan Köy Hayatı", *Gazi Türkiyat*, Güz /13, s. 121-132.
- Tural, Ayşegül (2016). "Türk Eğitim Tarihinde Alternatif Bir Model: Köy Enstitüleri", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt: 4*, Sayı: 2, s. 17-21.

Aykırı Bireyin Aksiyonel Kurgusu: Yeraltı Romanı

Fethi Demir*

Giriş

Yeraltı romanı üzerine düşünürken ve özellikle de bu tartışmalı sahada birtakım kavramların çerçevesini çizmeye çalışırken akılda ilk tutulması gereken şey, bir sanat eserinde esas sosyolojik olanın biçim ve yapı unsurları olduğudur. Çünkü yeraltı romanının yapısal unsurlarını doğru analiz etmek, Yeraltı edebiyatı etrafında sürdürülen tartışmaların giderilmesine de önemli katkılar sağlayacak gibi görünmektedir. Franco Moretti'nin Lukacs'tan mülhem söylediği gibi bir sanat eserinde biçim, "kendisine konu olarak verilen hayatı kapalı bir bütün oluşturacak şekilde düzenleyen, bu hayatın zamanlarını, ritimlerini, dalgalanmalarını, yoğunluklarını ve alışkanlıklarını, sertliklerini ve yumuşaklıklarını belirleyen; önemli saydığı durumları vurgularken daha az önemli olanları geriye iten; bazı şeyleri ön plana, bazı şeyleri fona yerleştirerek düzenleyen unsurdur." (Moretti, 2017, s.20) O halde Yeraltı edebiyatının ana tartışması olan bir edebiyat eserinin hangi kriterleri taşıması halinde underground sayılacağına dair belir-

* Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (2000). *Roman Sanatı ve İncelemesine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetin, N. (2004). *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara.
- Çıkla, S. (2002). "Romanda Kurmaca ve Gerçeklik", *Hece Dergisi* (Roman Özel Sayısı).
- Eco, U. (1995). *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, İstanbul: Can Yayınları.
- Demir, F., Kuş, Y. (2017). "Yeraltı Romanında Anlatı Unsurlarının İşlenişi", *Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 12/15, s. 277-296.
- Göktürk, A. (2016). *Okuma Uğraşı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Moretti, F. (2017). *Mucizevi Göstergeler*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Öcal Çoğulu, H. (2010). *Türkiye'de Yeraltı Edebiyatının İzleri: Kanat Güner, Ayça Seren Ural, Sibel Torunoğlu, Mehmet Kartal*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öktem, A. (2011). "Dosya: Yeraltı Edebiyatı, 'Yeraltı Edebiyatının Temel Özellikleri ve Edebiyatımızda Yeraltı'", *Notos Dergisi*, S.29, s.16-21.
- Pospelov, G. N. (1995). *Edebiyat Bilimi*, İstanbul: Evrensel Kültür Yayınları.
- Sağlık, Ş. (1998). *Popüler Roman ve Estetik Roman Kavramları Açısından Esat Mahmut Karakurt ile Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanları Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uncu, F. (2013). "Hayatın Gerçekleri Kurgudan Daha Beter", <http://vatankitap.gazetevatan.com>, (Erişim tarihi: 21.08.2015).
- Yücel, T. (1995). *Yazın, Gene Yazın*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Psikolojik Romanda Kurgu

İsmet Emre*

Giriş: Psikoloji ve Roman

Varoluşu sonradan eklenmiş değil ama varoluşu oluşturan öğelerden biri olarak psikoloji, insan ve hayvan davranışlarını inceleyen bilim dalı olarak 19. yüzyılda şekillenmeye başlasa da en azından “loji” ekini almadan önce “psikopsiche” olarak, insanın olduğu her yerde ve bütün zamanlarda vardı. İnsan ve hayvan davranışlarını incelemekle birlikte “burada davranışın, salt gözlenebilir davranış olmadığını, davranışla ilgili veya davranışın altında yatan her türlü olguyu, süreci de içine aldığı belirterek tanımı genişletmek gerekir.” (Budak, 2003, s.617). Buradan da anlaşılacağı gibi psikoloji, bedenin yüzeyini sensör işleviyle kuşatan sınırlar ve onların dışarıya yansıttığı duygularla ilgili olduğu kadar, içeriden daha derinlerden yükselen bilinç dışı alanların sözcülüğünü de üstlenen, bir bakıma insanın iç evreninin ayrıntılı topografyasını içeren oldukça geniş bir alana yayılmaktadır. Biraz daha genelleştirilerek denebilir ki insan varoluşu, dışarıdan duyular yoluyla, içeriden zihin yoluyla insanı kuşatan psikolojinin içine yerleşir ve biz hayata oradan bakarız. Hayata yönelik hayallerimiz, beklentilerimiz, acılar, sevinçler, geçmiş duyguları, tahay-

* Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Kaynakça

- Aristo, (2000), *Ruh Üzerine*, Çev. Zeki Özcan, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Bressler, Charles E. (2017), *Yazımsal Eleştiri: Kuramsal ve Pratik Bir Giriş*, Çev. Devrim Evcı, Birleşik Kitabevi, Ankara.
- Budak, Selçuk; (2003), *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Freud, Sigmund; (1999), *Sanat ve Edebiyat*, Çev. Dr. Emre Kapkın-Ayşe Tekşen Kapkın, Payel Yayınları İstanbul.
- Jacob, François (1997), *Canlının Mantığı*, Çev. Bertan Onaran, Payel Yayınları, İstanbul.
- Jung, Carl Gustav (1996), *Düşlerin Yorumu I*, Çev. Dr. Emre Kapkın, Say Yayınları, İstanbul.
- Jung, Cal Gustav (1997), *Analitik Psikoloji*, Çev. Ender Gürol, Payel Yayınları, İstanbul.
- 262 ————— Jung, Carl Gustav (2001), *İnsan Ruhuna Yöneliş*, Çev. Engin Büyükinal, Say Yayınları, İstanbul.
- Ulaş, Sarp Erk-Güçlü, A. Baki vd; (2002), *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Modern(ist) Romanda Kurgu

Nusret Yılmaz*

Giriş

Klasik romanın teknikten ziyade içeriğe dayalı kurgusal yapısı, yazarların yaşadıkları toplumsal kültürden ayrı düşünülemez. Victoria döneminde amaç, eğlendirirken *ahlak dersi vermek* olarak belirlendiği için romanlar, kendi estetik özellikleri çerçevesinde değerlendirilen bir sanat dalı olmaktan ziyade bir eğitim öğretim aracı olarak görülmüştür (Forster, 2001: 15). Dinlerin ve ideolojilerin toplumu şekillendirdiği kültürel zeminde, bütün sosyal yapılar muktadir bir yöneticinin iradesine göre şekillenmektedir. Toplumsal yapıyla diğer türlerden daha fazla ilintili olan romanın, yazıldığı dönemdeki toplumsal, siyasal, kültürel ve sanatsal tutumlardan etkilenmemesi düşünülemez. Çoğunlukla olay anlatmaya meyilli olan romanın, özellikle klasik romanın, kahramanların başından geçen maceralara angaje olması bir tesadüf olmasa gerek. Bu türün serüven anlatması ve roman kişilerinin cüzi iradelerinin mutlak bir iradenin elinde olması, dönemin kültürel atmosferiyle örtüşmektedir. Bu dinsel atmosfer, sadece kişilerin yönlendirilmesinde değil, romanın *her şeyi bilen* (omniscient) bir yazarın bilgisi dâhilinde yazılmasında da kendini göstermektedir.

* Doç. Dr., Iğdır Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

türlü inşa edemeyen bireyler belirlemektedir. Bu bireylerden oluşan toplum, ne kendisini kurtaracak bir kahramana ne de kurulacak bir ideal düzene inanmaktadır. Buna paralel olarak bir süre önce karaktere dönüşmüş olan roman kahramanlarının yerini artık anti-kahramanlar almıştır. Roman başta olmak üzere tüm anlatı türleri, kendi içine kıvrılmış bireylerin iç dünyalarına kulak kabartmıştır. Yeryüzünde Tanrı'nın halifesi olan insan, artık şeytanın oyuncuğu durumuna düşmüştür. Zaman, bu çaresiz insanın daha çok acı çekmesi için yavaş akmakta, bilinç akışı yöntemleriyle şimdiki zaman daha da zehirlenmektedir. Klasik romanlardaki meydanları seven ve toplumla bir arada olmayı isteyen kahramanlar sınırlı/dar mekânlarda hayal dünyasına sığınmaktadır. Peş peşe gerçekleşen olayların şekillendirdiği olay örgüsü, modernist romanda gittikçe zayıflamış, yazar anlatıcının bütün gayreti bu olaylar esnasında hissedilen ve gözlenen durumları iletmeye yöneltmiştir. Bireyin ruhsal durumunun konu edildiği bu eserlerde, "ben anlatıcı" güçlenerek çıkar. Saatin, mikroskobun ve psikanalizin önem kazandığı bir çağın sanatçısının anlatmak istediği temaya uygun teknikler (iç monolog, psiko-anlatı, bilinç akışı...) bulması gecikmeyecektir. Bu da bize modern(ist) romanın hem tematik hem teknik açıdan moderniteyle sembiyotik ilişkisini göstermektedir.

Kaynakça

- Antakyalıoğlu, Zekiye (2016). *Roman Kuramına Giriş*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Arıcı, Oğuz (2020). *Kurmacanın İnşası*, İstanbul: Habitus Kitap.
- Auerbach, Erich (2019). *Mimesis*, (Çev. Herdem Belen-Hüseyin Ertürk), İstanbul: İthaki Yayınları.

- Aytür, Ünal (2009). *Henry James ve Roman Sanatı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bachelard, Gaston (2014). *Mekânın Poetikası*, (Çev. Alp Tümerterkin), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bahtin, Mihail (2014). *Karnavaldan Romana*, (Çev. Cem Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Benjamin, Walter (2018). "Hikâye Anlatıcısı", *Son Bakışta Aşk*, (Çev. Nurdan Gürbilek), İstanbul: Metis Yayınları.
- Booth, Wayne C. (2012). *Kurmacanın Retoriği*, (Çev. Bülent O. Doğan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Butler, Christopher (2020). *Modernizm*, (Çev. Nursu Öрге), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Cohn, Dorrit (2008). *Şeffaf Zihinler*, (Çev. Ferit Burak Aydar), İstanbul: Metis Yayınları.
- Dujardin, Eduard (2021). *Defneler Kesildi*, (Çev. Gözde Koca), İstanbul: Konu Kitap.
- Dumantepe, Seçil (2018). *Roman ve Öyküde Zaman*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Eagleton, Terry (2019). *Edebiyat Nasıl Okunur*, (Çev. Elif Ersavcı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ecevit, Yıldız (2004). *Orhan Pamuk'u Okumak*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Everdell, William R. (2018). *İlk Modernler*, (Çev. Hülya Kocaoğuz), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Flaubert, Gustave (2019). *Madame Bovary*, (Çev. Nurullah Ataç, Sabri Esat Siyavuşgil), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Forster, Edward M. (2001). *Roman Sanatı*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Frisby, David (2012). *Modernlik Fragmanları*, (Çev. Akın Terzi), İstanbul: Metis Yayınları.
- Gasset, Ortega y (2017). *Sanatın İnsansızlaştırılması ve Roman Üstüne Düşünceler*, (Çev. Neyyire Gül Işık), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Gözkan, H. Bülent (2020). *Kant'ın Şemsiyesi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hawthorn, Jeremy (20149). *Roman Analizi*, (Çev. Ufuk Köse vd.), İstanbul Kesit Yayınları.
- Hidâyet, Sadık (2019). *Kör Baykuş*, (Çev. Behçet Necatigil), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İleri, Selim (1994). *Ölüm İlişkileri*, İstanbul: Can Yayınları.
- James, Henry (2018). *Kurgu Sanatı*, (Çev. Toprak Deniz Odabaşı), İstanbul: Laputa Kitap.
- Jameson, Fredric (2018). *Gerçekçiliğin Çelişkileri*, (Çev. Orhan Koçak), İstanbul: Metis Yayınları.
- Joyce, James (1992). *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*, (Çev. Murat Belge), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Joyce, James (2021). *Ulysses*, (Çev. Nevzat Erkmen), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kaplan, Mehmet; Enginün, İnci; Emil, Birol; Kerman, Zeynep (1994). *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kern, Stephen (2013). *Zaman ve Uzam Kültürü (1880-1918)*, (Çev. Ali Selman), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kıran, Zeynel; Kıran, Ayşe (2007). *Yazımsal Okuma Süreçleri*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Konyalı, Bekir Şakir (2022). *Edebi Mekânın Poetikası*, İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Kuran-ı Kerim Meali, (2010). (Haz. Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Lefebvre, Henri (2015). *Mekânın Üretimi*, (Çev. Işık Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lukacs, Georg (2011). *Roman Kuramı*, (Çev. Cem Soydemir), İstanbul: Metis Yayınları.
- MacKay, Marina (2018). *Roman Nedir?*, (Çev. Fazilet Akdoğan Özdemir), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Nora, Pierre (2006). *Hafıza Mekânları*, (Çev. Mehmet Emin Özcan), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

- Okay, Orhan (1994). "Edebiyat-ı Cedide", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 10. Cilt. s.398-399.
- Pamuk, Orhan (2011) *Saf ve Düşünceli Romancı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Parla, Jale (2015). *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Robbe-Grillet, A. (1981). *Yeni Roman*, (Çev. Asım Bezirci), İstanbul: Yazko Yayınları.
- Sazyek, Hakan (2021). *Roman Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Hece Yayınları.
- Sterne, Laurence (2022). *Tristram Shandy*, (Çev. Nuran Yavuz), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şakar, Cemal (2021). *Kurmacanın Grameri*, İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2011). *Huzur*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tekin, Mehmet (2012). *Roman Sanatı*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Urgan, Mina (2022). *Virginia Woolf*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Watt, Ian; Barthes, Roland (2006). *Gerçekçilik ve Romansal Biçim*, (Çev. Mehmet Sert), İstanbul: Yirmidört Yayınları.
- Watt, Ian (2018). *Romanın Yükselişi*, (Çev. Ferit Burak Aydar), İstanbul: Metis Yayınları.
- Woolf, Virginia (2020). *Benlik Üzerine Düşünceler*, (Çev. Esra Çakıruylası), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Woolf, Virginia (2012). *Dalgalar*, (Çev. İlknur Özdemir), İstanbul: Kırmızıkeci Yayınları.
- Woolf, Virginia (2012). *Mrs Dalloway*, (Çev. İlknur Özdemir), İstanbul: Kırmızıkeci Yayınları.
- Yıldız, Handan Acar (2021). "Kurmacada Ben'in Görünümü", *Kurmacanın Grameri*, İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Yücel, Tahsin (2019). *Anlatı Yerlemleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Postmodern Anlatıda Kurmaca

Elmas Şahin*

Sonun Başlangıcı- Başlangıcın Sonu

Hiçbir şey hiçten daha gerçek değildir.

(Malone Dies, s.193)

Söze nerden, nasıl başlayacağımı oldum olası bilmem ben. Becerememişimdir hiç, neye, nasıl, niçin, nereden başlayacağımı. Zaten başı olmadığı gibi sonu da olmaz yazdıklarımın, ortasını deseniz hiç mi hiç bulamam. Hem ne önemi var ki bunların? Önemli olan yazmak değil mi? Yaz dediniz, yazıyorum işte, sahi kim ya da kimler istedi yazmamı? Kimin için yazıyorum, ya da ne için yazacaktım? Unuttum. Aslında, ne yazıyor olduğumun da ne yazacağımın da, neyi, kimin istediğinin de önemi yok, önemli olan yazmak ve sadece yazmak, işte bütün mesele bu.

Sol ayağım hala alçıda, kaç gün geçti hatırlamıyorum, arabadan inerken ki o talihsiz ayak burkulmasının üzerinden. Lateral malleol kırığı demişti doktor. Bir süre Malone gibi saplanıp kaldım yatağa. Neyse ki diğer bacağım çalışıyor. Bir baston, bir de tekerlekli ofis sandalyesi işimi görüyor. İstemezsem yazmam da olanaksızdı. Ama söz vermiştiniz efendimiz diyor, Molric. Evet, o talihsiz kazadan önce

* Prof. Dr., Çağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Kaynakça

- Adalet Ağaoğlu ile söyleşi, 1. H. (2005, Haziran 15). Roman Üzerine. (E. şahin, Röportaj Yapan)
- Atay, O. (1984). *Tehlikeli Oyunlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atay, O. (2004). *Tutunamayanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Atay, O. (2017). *Günlük*. İstanbul: İletişim yayınları.
- Beckett, S. (1959). *The Trilogy, Molloy, Molone Dies, The Unnamable*. London: John Calder.
- Beckett, S. (1984). *Disjecta: Miscellaneous Writings and a Dramatic Fragment by Samuel Beckett*. ed. Ruby Cohn, New York: Grove Press.
- Ecevit, Y. (2001). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eco, U. (1995). *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*. İstanbul: Çev., Kemal Atakay, Can Yayınları.
- Hoffmann, G. (2005). *From Modernism to Postmodernism, Concepts and Strategies of Postmodern American Fiction*. Amsterdam, New York: ed. Theo D'haen, Hans Bertens, Rodopi, B.V.
- Karl, F. (1983). *American, Fiction 1940 -1980*. Amerika: Harper & Row.
- Kristeva, J. (1980). Word, Dialogue, and the Novel,. L. S. Roudiez içinde, *Desire and Language*. İng. çev. Thomas Gora, New York: Columbia University Press.
- Marr, A. (2001, Mayıs 27). Death of the Novel. *The Observer*.
- şahin, E. (2016). Postmodern Edebiyatın ABC'si. *Çevrimdışı İstanbul*, Sayı, 5, s. 23-32.
- şahin, E. (2005a). Türk Romanının Ölümü. *KİBATEK_YDÜ, XI. Uluslararası Edebiyat Şöleni* (s. 137-142). Kıbrıs, 23-28 Ekim: Yakın Doğu Üniversitesi.
- şahin, E. (2005b). *20. Yüzyıl Amerikan Romancıları*. Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.

Şahin, E. (2013). Gülün Adı Ve Benim Adım Kırmızı" Adlı Romanlara Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* , Volume 8/8 Summer, 1223-1236.

Şahin, E. (2018). *Yumuşakçalar*. İstanbul: Yitik Ülke Yayınları.

Trilling, L. (1955). The Novel Alive or Dead. *The Griffin*, Feb., 4 /2.

BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ

Editörler

Prof. Dr. Fevzi Özgökçe - Prof. Dr. Murat Ünal

Yazarlar

Prof. Dr. Âdem Tatlı - Prof. Dr. Ali Bakkal
Prof. Dr. Erhan Pişkin - Prof. Dr. Fatih Satlı
Prof. Dr. Melik Bülbül - Prof. Dr. Mehmet Ali Bozkurt
Prof. Dr. Veysel Güllüce - Prof. Dr. Zafer Soygüder
Prof. Dr. Zeki Argunhan - Doç. Dr. Ahmet Kavlak
Doç. Dr. Hilal Çelik Kazıcı - Dr. Öğr. Üyesi Zeki Keskin
Öğr. Gör. Atilla Durmuş - Erdem Akça
Merve Esra Erez Çelik

Ankara 2022

Bilimler Işığında Yaratılış

Editörler

Prof. Dr. Fevzi Özgökçe
Prof. Dr. Murat Ünal

Yazarlar

Prof. Dr. Âdem Tatlı
Prof. Dr. Ali Bakkal
Prof. Dr. Erhan Pişkin
Prof. Dr. Fatih Satıl
Prof. Dr. Melik Bülbül
Prof. Dr. Mehmet Ali Bozkurt
Prof. Dr. Veysel Güllüce
Prof. Dr. Zafer Soygüder

Prof. Dr. Zeki Argunhan
Doç. Dr. Ahmet Kavlak
Doç. Dr. Hilal Çelik Kazancı
Dr. Öğr. Üyesi Zeki Keskin
Öğr. Gör. Atilla Durmuş
Erdem Akça
Merve Esra Erez Çelik

ISBN: 978-625-7305-96-9

1. Baskı

Aralık, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No: 46683

Matbaa Sertifika No: 46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 461

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafik@grafiker.com.tr

Web : grafik.com.tr

Kitaptaki bölümlerin hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
YARATILIŞTA İHSAN VE İTKAN HAKİKATİ.....	9
<i>Prof. Dr. Ali Bakkal</i>	
İNSANLIK TARİHİ VE HZ. ÂDEM BAĞLAMINDA HİPOTETİK ATA ANLAYIŞINA YÖNELİK BİR DEĞİNİ.....	21
<i>Prof. Dr. Melik Bülbül</i>	
ÖRÜMCEĞİN YARATILIŞINDAKİ İLAHİ SIRLAR.....	47
<i>Dr. Öğr. Üyesi Zeki Keskin</i>	
GÜVENLİK BİLİMLERİ PERSPEKTİFİNDEN YARATICIYI GÖSTEREN DELİLLERİN ANALİZİ.....	69
<i>Öğr. Gör. Atilla Durmuş</i>	
TEFSİR YÖNELİŞLERİ AÇISINDAN EVRİMCİ YORUMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	87
<i>Prof. Dr. Veysel Güllüce</i>	
EVRENDEKİ MÜKEMMEL İŞLEYİŞ VE UYUM.....	97
<i>Doç. Dr. Hilal Çelik Kazıcı</i>	
SANAT İŞİĞİNDA YARATILIŞ.....	107
<i>Uzm. Öğr. Merve Esra Erez Çelik</i>	
BAZI BİLİM İNSANLARININ YARATILIŞ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ: “YARATICI VAR”.....	115
<i>Prof. Dr. Erhan Pişkin</i>	
UÇAKLARIN UÇABİLMESİNDEKİ HİKMET.....	123
<i>Prof. Dr. Zeki Argunhan</i>	

BİTKİ BESLENMESİNDE POTASYUMA VERİLEN GÖREVLER.....	133
<i>Prof. Dr. Mehmet Ali Bozkurt</i>	
BİYOLOJİDE TÜR KAVRAMI YERİNE TEMEL TİP.....	143
<i>Prof. Dr. Âdem Tatlı</i>	
ARUM MACULATUM BİTKİSİNDEKİ TOZLAŞMA STRATEJİSİ.....	153
<i>Prof. Dr. Fatih Satıl</i>	
BEDİÜZZAMAN'IN MEDRESETÜ'Z-ZEHRA'SI EĞİTİMDE VE DİLDE BİRER MEDENİYET PROJESİDİR.....	163
<i>Prof. Dr. Zafer Soygüder</i>	
COĞRAFYA BİLİMİ ÖRNEĞİNDE KUR'ANIN FEN BİLİMLERİNE DAİR MUCİZEVİ TANIMLARI.....	169
<i>Erdem Akça</i>	
4 MODERN BİLİMİN BİLİMSELLİK ANLAYIŞINDA NEDEN SONUÇ İLİŞKİSİ TUTARSIZLIĞI.....	185
<i>Doç. Dr. Ahmet Kavlak</i>	

ÖNSÖZ

Bilim dünyası yaklaşık iki asırdır ateizmi esas alan materyalist bir ideolojinin tesiri altındadır. Bu ideoloji sahipleri, kâinattaki bütün varlıkları tesadüfen ve rastgele tabiatın kendi kendine meydana getirdiğini belirtmektedirler. Evrim konusu hiçbir bilimsel veriye dayanmayan, bilimsel araştırmaları kabul etmeyen, özellikle kromozom ve genler hakkında dahi herhangi bir bilgiye sahip olmayanların, bilimsel verilerden yoksun bir şekilde tamamen ideolojik bir bakış açısıyla yüzyıllardır, insanlara dikte etmektedirler. Bu felsefî görüşte insanın duygu ve düşünceleri, his ve duyguları dikkate alınmamaktadır. Hâlbuki kâinatın ve insanın yaratılışını anlamada fizik, kimya ve biyoloji kanunları yanında bunun için bütüncül düşünceye ihtiyaç vardır. Yani maddenin yanında mananın da dikkate alınarak bilimin metotları çerçevesinde yaratılış hakikatinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu amaçla birincisi 2017 yılında Şanlıurfa Harran Üniversitesi'nde, ikincisi 2018 yılında Atatürk Üniversitesi'nde, üçüncüsü 2019 yılında Iğdır Üniversitesinde dördüncü ve beşincisi 2020 ve 2021 yıllarında Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde yapılan Uluslararası Bilimleri Işığında Yaratılış Kongresi'nin, altıncısı 2022 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinin ev sahipliğinde gerçekleştirildi. İnsanın ve kâinatın mahiyetini ve yaratılışını daha iyi anlamada bu kongre serilerinin bilim camiasının düşünce ufkunu açacağı, araştırmalarında onlara yeni bir şevk ve enerji vereceği düşünülmektedir.

Bilimler Işığında Yaratılış veya Yaratılış Işığında Bilim kavramlarının öncelikli hedefleri arasında bilim ve inanç merkezli bir farkındalık oluşturmaktır. Düşünce ufkuna katkı sağlamak ve ilmi veriler doğrultusunda yaratılış gerçeğini merkeze alarak bilim insanlarına yeni bir bakış açısı kazandırmak da ana hedefler arasında yer almaktadır. Ayrıca yaratılış kongrelerinde inanç, yaratılış ile evrim hipotezi ilmi platformda değerlendirilmekte ve Evrim görüşünün ideolojik düşüncelere alet edilmesinin önüne geçilmesinde önemli adımlar atılmaktadır.

Yeni yetişen nesillerin ruh ve beden sağlığının zararlı cereyanlardan korunması ve davranış bozukluklarının önlenmesi, ancak bilinç düzeyinin yükseltilmesiyle mümkündür. İnsanın mahiyet ve yaratılış gayesini bilimsel gerçeklerle anlamak, bunları hayata geçirmek ve bu gerçeği geniş kitlelere ulaştırmak bu bağlamda büyük önem arz etmektedir. Bu sorumluluk ise, en başta bilim insanlarına aittir. Bilimler Işığında Yaratılış Kitabının öncelikli hedefleri arasında söz konusu durum hakkında bilim camiasında farkındalık oluşturmaktır. Düşünce ufkuna katkı sağlamak ve ilmi veriler doğrultusunda yaratılış gerçeğini merkeze alarak bilim insanları ve genç nesillere yeni bir bakış açısı ile doğru, dürüst, güvenilir ve karakterli bir kişilik kazandırmak da ana hedefler arasında yer almaktadır.

Bir milletin geleceğini şekillendiren eğitimidir. Eğitimin hedefi, millî, manevî değerlerine ve tarihine bağlı, vatan ve milletini kendi menfaatinde üstün tutan, birlik ve beraberlik ruhunu taşıyan, çağın fenleriyle mücehhez fertleri yetiştirmek olmalıdır. Eğitimin asıl vazifesi insanın veya canlının terbiyesidir. İnsan sadece akıldan veya sadece ruhtan ibaret değildir. İnsan madde ve manasıyla birlikte bir bütündür. Dolayısıyla insana verilecek eğitimin de buna göre olması gerekir. Yani sadece akılı besleyen bir eğitim sistemi değil, aynı zamanda kalbi, vicdanı ve ruhu da besleyen bir eğitim sistemi olmalıdır. Eğitimde akıl ile kalbin, ilim ile inancın birlikte ele alınmasında zaruret vardır. Fertlerin ilim ve irfan ile, ahlak ve fazilet ile donatılması, kalp ve ruhlarının, akıl ve hissiyatlarının ulvi gayelere yönlendirilmesi, eğitimin temel gayesi olmalıdır. Aklın nuru, kalbin ziyası faziletin de esası ilme bağlıdır.

Maneviyatsız ilim şüphe ve tereddüde yol açarken, maddiyatsız ilim de koyu taassuba sebebiyet verebilmektedir. Milletlerin bekası ve geleceği, fertlerinin alacağı eğitime doğrudan bağlıdır. Bilgili ve faziletli, fedakâr, uhuvvet, muhabbet ve kardeşlik duygularına sahip, milletin menfaatini kendi menfaatinin üstünde tutan şahıslardan meydana gelen toplumların istikbali daha parlaktır. Son yüz yılda, maalesef Batılılaşma adına hemen her alanda her türlü kültürel, sosyal ve ahlakî değerlerimizden büyük oranda toplumumuz uzaklaştırılmaya çalışılmaktadır. Batı kaynaklı eğitimle; genelde bencil, kendi menfaatini her şeyin üstünde tutan, tembelle, israf meyilli, devletine ve milletine yabancı, özünü ve kültürünü benimsemekten uzak fertler yetiştirildiğini müşa-

hede etmekteyiz. Bu eğitimle toplumda şahıslar birbirine yabancılaşmış, karşılıklı sevgi, hoşgörü ve muhabbet azalmış, güzel ahlak bozulmuş, şahıslar arasında güven ve sadakat kaybolmuş, şahsî menfaat her şeyin önüne geçmiş, bütün hedef ve gaye iyi bir dünya hayatı yaşamak olmuştur. İşte bütün bu sebeplerden dolayı eğitimin yeniden ele alınmasına ve ona tevhit dili ve tevhit mesajı ile ruh verilerek, dîmî ve millî özlerimize uygun olacak şekilde kendi eğitim dünyamızın yeniden inşasına ihtiyaç vardır.

Sonuç olarak, bütün ilimlerin, bütün fenlerin hakikati, Cenâb-ı Hakk'ın bir isminin tecellisine bakar, o isme bağlıdır, o isme dayanır, o isme aynadır. İlimlerde ve fenlerde ne kadar terakki edilse, ne kadar güzellikler ortaya konulsa, dayandığı ismin, güzelliğini, şerefini göstermiş olur. İşte ilim insanların kâinattaki fenlere, o fennin dayandığı ve o fende tecelli eden isme göre bakışları, Marifet-i İlâhîye olur. O ilimdeki bütün araştırmalar ve çalışmalar bir tefekkür olur. Yani, bütün ilimler ve fenler kendi lisani halleriyle Allah'ı bilmeye, O'nun kâinattaki umumi tasarrufunun, iradesinin, kudretinin, ilminin tecellilerini görme ve anlamaya vesile olur. İşte bütün bunlardan sonra, kâinattaki varlıkları araştırmayı, onların yaratılışları üzerinde tefekkür etmeyi, akıl etmeyi, düşünmeyi teşvik eden, onların yaratılış gaye ve hikmetlerini bilmeyi, Allah'ı daha iyi anlamaya vesile olduğunu kabul eden bir din; fen ve ilme ters düşüyor denilebilir mi? Din ve bilim ayırılır denilebilir mi? İlim ve fenlere çalışmayı ibadet kabul eden bir dinin, terakkiye mani olduğu söylenebilir mi?

İşte bu Bilimler Işığında Yaratılış kitabı, özneli bir eğitimi esas alarak; fiilden fâili, sanattan sanatkârı, eserden ustayı, nimetten mün'imi kendi bilim dilinden manayı harfi ile muhatabına vermektedir.

Böyle ulusal ve uluslararası çalışmaların; dünyada yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, özellikle Bilimler Işığında Yaratılış alanında araştırma yapan bilim insanlarının yeni gelişme, araştırma, bulgu ve tekniklerini bizlerle paylaşan, bu ve benzeri kitapların çıkması için çalışan tüm meslektaşlarımıza, teşekkür eder, bu kitapta basılan tüm makalelerin bilimsel tüm sorumluluk ilgili yazarlara ait olduğunu tekrar vurgularız. Tüm dünya ülkelerinin ekonomik olarak ciddi anlamda zorlandığı, bu dönemde, bilim insanlarına her daim katkı ve desteklerini esirgemeyen ve bilimsel çalışmalarımızı, tüm yönleri ile ulusal ve uluslararası

sı camiaya duyurmamıza vesile olan başta Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörümüze ve bu kitabın hazırlanmasında, yayımlanmasında özverili bir şekilde emek harcayan Dr. Öğr. Üyesi Zeki Keskin'e ve yayın evine teşekkürlerimizi sunarız.

Editör

YARATILIŞTA İHSAN VE İTKAN HAKİKATİ

Prof. Dr. Ali Bakkal

Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, (Emekli Öğretim Üyesi)

alibakkal52@gmail.com

ORCID NO: 0000-0003-4948-2736

ÖZET

Kur’ân-ı Kerim’de ifade edildiği üzere ihsan ve itkan Allah’ın varlıkları yaratmadaki iki önemli özelliğidir. Allah Teâlâ kendisini “*yarattığı her şeyi güzel yapan*” (es-Secde, 32/7) diye tavsif etmiştir. Sözlükte “güzel olmak” mânasına gelen “hüsn” kökünden türetilmiş bir masdar olan “ihsan”, “yaptığı işi güzel yapmak” anlamına gelir. “*O sizi şekillendirdi ve şeklinizi güzel yaptı*” (et-Tegâbün 64/3), “*Biz insanı en güzel biçimde yaratık*” (et-Tîn, 95/4) meâlindeki âyetlerde olduğu gibi “ihsan”, Allah’ın kusursuz yaratıcılığını ifade eder. İbn Sînâ’nın inâyet öğretilerinden oldukça etkilenen Gazzâlî, âlemin yapısı hakkında, “Daha iyisi, daha kusursuzu ve daha mükemmeli mümkün değildir” demiş, daha sonra Süyûtî onun bu sözlerini sözlerini, “*leyse fi’l-imbkâni ebda’u mimmâ kân*” şeklinde formüle etmiştir. Bediüzzaman bu ifadeyi Gazzâlî’ye izafe ederek “*Daire-i imkânda bu mükevvenattan daha bedî ve daha güzel yoktur*” şeklinde tercüme etmiştir. Müfessirler “ihsân” kavramı en geniş anlamıyla ele alınmışlar ve yaratılıştaki güzelliğin sadece maddî açıyla sınırlı olmadığını, insanın manevî ve ruhî yönü hakkında da geçerli olduğunu belirtmişlerdir.

Kur’an’da yaratılışın bir başka prensibi “itkan”dır (en-Neml, 27/88). İtkan, Cenab-ı Allah’ın ilim ve hikmeti ile her şeyi yerli yerinde sağlam ve muntazam bir şekilde yaratmasıdır. İslâm filozofları ve bilginleri yaratılıştaki ihsan ve itkan gerçekliğinden yola çıkarak her varlığın maddî ve manevî özellikleriyle daha iyisinin ve güzelinin düşünülemez derecede en güzel bir şekilde yaratıldığını ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Allah, Yaratılış, İhsan, İtkan, Bedi.

THE REALITY OF IHSAN AND ITKAN IN CREATION

ABSTRACT

Self as expressed in the Qur'an, ihsan and itkan are two important features of Allah in creating beings. Allah describes Himself as someone who "makes everything He creates beautiful" (as-Sajda, 32/7). "ihsan", which is also an infinitive derived from the root "hüsn", which means "to be beautiful" in the dictionary, means "to do what one does well". As in the verses that mean "He shaped you and made your shape beautiful" (et-Tegâbün 64/3), "We created man in the most beautiful form" (et-Tîn, 95/4), "ihsan" expresses Allah's flawless creativity. Ghazali, who was highly influenced by Ibn Sînâ's doctrine of grace, said about the structure of the world, "There is no better, more perfect and more perfect possible. Bediuzzaman ascribes this expression to Ghazali and translated it as "There is nothing more beautiful and more beautiful in the circle of possibility". The commentators have taken the concept of "ihsân" in its widest sense and stated that beauty in creation is not limited only to the material aspect, but also applies to the spiritual and spiritual aspects of human beings. Another principle of creation in the Qur'an is "itkan" (an-Naml, 27/88). Itkan is the creation of everything in its proper place, in a sound and orderly manner, with Allah's knowledge and wisdom. Islamic philosophers and scholars have stated that, starting from the reality of ihsan and itkan in creation, every being is created in the most beautiful way, with its material and spiritual characteristics, in a way that the better and the most beautiful cannot be imagined.

Keywords: God, Creation, Ihsan, Itkan, Bedi.

GİRİŞ

Sözlükte "ihsan", "güzel olmak" mânasına gelen "hüsn" kökünden türetilmiş bir masdar olup, genel olarak "başkasına iyilik etmek" ve "yaptığı işi güzel yapmak" anlamlarına gelir. Kur'ân-ı Kerîm'de yetmiş aşkın âyette bazen Allah'a çoğu zaman da insanlara nisbet edilerek masdar, fiil ve isim şeklinde geçmektedir. Biz bu çalışmada "ihsan" kavramını "yaptığı işi güzel yapmak" mânasıyla sınırlı olarak inceleyeceğiz.

ve Rahmân'ın suretinde yaratılmış olması sebebiyle Allah'ın bütün isimlerine çeşitli yönlerden âyinedarlık yapacak şekilde yaratıldığını düşünmek gerekir.

KAYNAKLAR

- Ahmed b. Hanbel (1992). *Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (1992). *Sahîhu'l-Buhârî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Çiftçi, Şaban. "Allah Âdem'i Kendi Sûretinde Yaratmıştır" Hadisinin Tahrir ve Değerlendirmesi". Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1/1, s. 1-20.
- Kâdı Beydâvî (2010). *Muhtasar Beydâvî Tefsiri*. I-IV. Çev. Şadi Eren. İstanbul: Selsebil Yayınları.
- Karaman, Hayreddin v.dğr. (2007). *Kur'an Yolu Türkçeme Meâl ve Tefsir*. I-V. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kutluer, İlhan (1989). "Gâiyyet". TDV İslâm Ansiklopedisi. 2/178. İstanbul: TDV Yayınları.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc (1992). *Sahîhu Müslim*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Nursi, Bediüzzaman Said (2012a). *İşâratü'l-İ'câz*. Söz Neşriyat: İstanbul.
- Nursi, Bediüzzaman Said. (2012b). *Lem'alar*. Söz Neşriyat: İstanbul.
- Nursi, Bediüzzaman Said. (2012c). *Sözler*. Söz Neşriyat: İstanbul.
- Nursi, Bediüzzaman Said. (2012d). *Şuâlar*. Söz Neşriyat: İstanbul.
- Turhan, Kasım (2000). "İnâyet". TDV İslâm Ansiklopedisi. 22/265-266. İstanbul: TDV Yayınları.
- Uludağ, Süleyman (1989). "Ahsen-i Takvîm". TDV İslâm Ansiklopedisi. 2/178. İstanbul: TDV Yayınları.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi (ts). *Hak Dini Kur'an Dili*. I-X. Sad. İsmail Karaçam v.dğr. İstanbul: Azim Dağıtım.
- Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer (1991). *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vîl*. Beyrut.

İNSANLIK TARİHİ VE HZ. ÂDEM BAĞLAMINDA HİPOTETİK ATA ANLAYIŞINA YÖNELİK BİR DEĞİNİ

Prof. Dr. Melik Bülbul

Atatürk Üniversitesi KKEF Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Alman Dili
Eğitimi ABD

e-posta: bulbulm@atauni.edu.tr

ORCID ID. <https://orcid.org/0000-0003-1799-6409>

ÖZET

İçinde yer almaya zorlandığımız bilgi ve dijital çağ parametrelerinde, kök bilgiler yeniden ele alınmakta ve yerinden oynatılarak yeni yaklaşım biçimleriyle varsayımsal bilimsellik normları ölçütlerinde, farklı bakış açılarına tabi tutularak irdelenmektedirler. Burada, bilgide ileri gitme, sınır tanımama ve bilginin üretilmesi adına yapılan sınır ötesi anlam katmanlarından çıkarımlarla, akli ve özgün deliller iddiasıyla bunların ileri sürülmesi, kimi tartışmaları ve karşı duruşları da bir refleks olarak uyarılmaktadır. Bunda iki önemli itici ve haklı güç kendini hissettirmektedir: Bunlardan biri, kök metin bilgilerinin ve yaşama dair anlamsal uzantılarının, köklü verilerle sağlam deliller oluşturmasına rağmen, buna karşı duruşların, bilimsellik adına ortaya çıkmasıdır. İkincisi de bilimsel esneklikten (doğrulanebilirlik, yanlışlanabilirlik, kanaat farklarının bilimsel normlara uygunluğu, fikir özgürlüğü vb.) güç olarak, bilim adına kayda geçmiş verilerin referans alınması ve düşüncelerin bunlarla temellendirilmeye çalışılmasıdır. Hemen hatırlatmak gerekir ki, bu iki yaklaşım da kesinlik içermeyen ve adı üzerinde, kimi kanaatlerin bilim dünyasında yer alan kayıtları referans alan farklı farklı yaklaşımlardır. Bu farklılık bile kendi içinde bilimsel araştırmaların hipotetik bir anlayıştan öteye gitmediğinin en açık delilidir. Çok göz, çok dünya ve çok bakış açısı gereği, her konuda farklı yorumlamaların doğal bir uğraşı olması; yanı sıra kök metinlerin, kök/anlam bağlamında yer alan verilerinin bu

bilimsellik normları adına tartışılmaya açılması, daha karmaşık ve içinden çıkılamayan sorunsallıkları da beraberinde getirdiği bilinen bir gerçektir. Bu çalışma, son yıllarda bilim dünyasında yer alan ve yerleşik anlam katmanlarında uzun süre önce çözüme kavuşmuş olmasına rağmen, kimi sorunsallaştırılmış hususlardan birini oluşturan Hz. Âdem resulün, durumu ve algısal değişkelerine, kök metin ışığında değinmeği amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Hz Âdem, insan, yaratılış, hipotetik bilim, malum, kök anlam.

HISTORY OF HUMANITY AND A REFERENCE TO THE HYPOTHETIC ANCESTOR CONCEPTION İN THE CONTEXT OF HZ. ÂDEM

ABSTRACT

In the parameters of the information and digital age that we are forced to take part in, the root information is reconsidered and examined with new approaches in consideration of hypothetical scientific norms and different perspectives. Here, proceeding in knowledge, knowing no bounds and by making conclusions from semantic strata on behalf of producing knowledge, presenting these with the claim of intellectual and authentic evidence, lead to a creation of some debates and oppositions as a reflex. Two important driving and rightful forces make themselves felt in this: One of them is that although root text information and its semantic extensions about life create strong evidence along with strong data, objections to it emerge in the name of being scientific. The second one is: by taking strength from scientific flexibility (like verifiability, falsifiability, suitability of differences of opinion with scientific norms, freedom of thought etc.) scientific data are taken as a reference and thoughts are tried to be based on these. It should be reminded right away that these two approaches are different approaches that do not contain certainty and that refer to the records of some opinions in the scientific world. Even this difference is in itself the clearest evidence that scientific research does not go beyond a hypothetical understanding. Due to many eyes, many worlds and many perspectives, different interpretations on every subject are a natural

mamaktadır. Kök metin referansı böyle bir bilginin izini taşımamaktadır. Metinsel yorumlamaların mutlaklaştırılması, kök metinlerin (göksel mesaj içeriğinde) kendi uyarılarıyla kabul görmemektedir. Dikkat çeken diğer bir nokta ise ilk insanın tüm bilgi verileriyle donatılmasına ve bu noktada irade gösterip ilelebedlik bilinciyle ve iradesiyle muhasebe yetisiyle hükmetmesine karşın, iddia edilen Hz. Âdem'in tekâmül süreçlerinden (Hangi ön bilgi ve vahiy ile olduğu da başka bir sorunsaldır) sonra nübüvvet makamına ulaşmasının varsayımdır ki, bu çok zorlama bir yorum olarak kalmaktadır.

İnsanlık âleminin kök varlığı olarak yaratılmış ve seçilmiş olan Hz. Âdem, yaratıcının ilk basamaktan başlayarak; silsile içinde tüm yaratım-donanım müstemilatını kesbederek; yaratıcının, insani donanımına muhatap öncü varlık değeri olarak, vahiy yoluyla hayati kök ilimlerin inşası, hazinesi ve kuluçkası konumunda varlık bulmuş tekmil insan/beşerdir. Bu bağlamda Hz. Âdem, insan ve beşer münderecatını içinde hamule eden; kök varlık/ insan varlığı olarak zaten kayıt altına alınmış seçilmişliği ile tartışmasız kök değer olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akalan, İlhan. Toprak Oluşu Yapısı ve Özellikleri. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 231 Ankara, 1965.
- Aydın, Mehmet. *Din Felsefesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası, İzmir, 1990.
- Barrow, John, D. *Evrenin Kökeni*, çev. Sinem Gül, 1. Basım. İstanbul, Türkiye: Varlık Yayınları; 1998.
- Behe, Michael, J. - Stephen C. Meyer - William A. Dembski. *Evrenin Alternatif Tarihi* çev. Orhan Düz, 1. Basım. İstanbul, Türkiye: Gelenek Yayıncılık; 2004.
- Behe, Michael J. *Darwin'in Kara Kutusu*, çev. Gürkan Bayır, İstanbul: Kesit Yayınları, 2007, 60.
- Behe, Michael J. *Darwin'in Kara Kutusu*, s. 45; bkz. Behe, "Molecular Machines: Experimental Support for Design Inference", Robert T. Pennock (ed.), Intelligent Design Creationism and Its Critics (içinde).
- Bülbül, Melik. *İmgesel İletişim*, 2. Basım, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya. 2017.
- Bülbül, Melik. *Metin ve Anlam Üzerine Düşünceler*, Dil Eğitimi Açısından Metinsel İletişim, Çizgi Kitabevi, Konya. 2018a.

- Bülbül, Melik. Evrim, Varsayımsal Bilimsellik ve Yaratılış Algısı, II. International Creation Congress on the Ligth of Sciences 8 th -9 th November 2018, Erzurum, Turkey, 2018b. 678-693.
- Bülbül, Melik. Sorunsallaştırılmış Varoluş ve Yaratılış Meselesi, 3rd International Creation Congress on the Light of Sciences 24th -26th October 2019, Iğdır, Turkey. 2019. 1227-1245.
- Çelik, Hüseyin. “Kur’an’a Göre Hz. Âdem’in Yaratılışı”, İÜİF Dergisi, 2011/2(2), 2011.
- Keppel, George, Narrative of Journey Across The Balcan, By The Selimo And Paravadi Also of A Visit to Azani And Other Newly Discovered Ruins in Asia Minor, in the years 1829-30, in Two Volumes, Vol 2, Henry Colburn and Richard Bentley, London, 1831.
- Ebu'l-Fadl, Cemaluddin Muhammed b. Bekr ibn Manzûr, *Lisânu'l-arab*, Kahire,1300.
- Ebû Zehrâ, Muhammed. İslâm'da Siyasî, İtikadî ve Fikhî Mezhepler Tarihi. çev. Hasan Karakaya vd. İstanbul: Hisar Yayınları, 1983.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kuran Dili*, Kuran Tefsiri, İstanbul: Azim Dağıtım, 2015.
- El-İsfahani, Ragıb. *el-Müfredat fî Garibi'l- Kur'an*, 2 Cilt, 2019. çev. Abdülbaki Güneş-Mehmet Yolcu, İstanbul: Yarın Yayınları,
- Erdem, Mustafa. *Hz. Âdem (İlk İnsan)*, Ankara: TDV Yayınları. 2005.
- Gillespie, Neal C. Charles Darwin and The Problem of Creation. Chicago: The Univerfsity of Chicago Press, 1979.
- Görgün, Tahsin. *Anlam ve Yorum*, İstanbul: Külliyyat Yayınları, 2016.
- Harman, Ömer Faruk. “İslam: Vahiy Geleneği İçinde İslam”, C/23, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2001.
- Kavşut, Mehmet Sait. Kur’ân’da İnsanın Yaratılış Aşamaları-Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Te’vîlat Ekseninde Bir Değerlendirme e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi -www.e- sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı: VII, Nisan 2012.
- Mehmet Şem’î Efendi (ö. 1881), *Kronolojik Kâinat Tarihi Tarihin Meyveleri Esmârü't-Tevârih*, Yayınları. S. Faruk Göncüoğlu-Selahaddin Alpay, İstanbul: Kültür Tarihi Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2004.
- Palabıyık, Muhammed Hainifi - Dindi, Korkut. İnsanlık Tarihi Bakımından Atamız Âdem ile Hz. Âdem, *Siyer Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 9, Ocak-Haziran 2021.

- Pennisi, Elizabeth. Synthetic Genome Brings New Life to Bacterium. Science. Vol.328, 21 May. 2010. pp. 958-959.
- Polat, Ali. Yerküre Üzerindeki Yaşamın Kökenine ve Evrimine Jeolojik Bir Bakış Açısı, Mavi Gezegen, sayı: 21, 2016.
- Raczynski, Edward. *1814'de İstanbul ve Çanakkale Seyahat*, çev. Kemal Turan, İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1980.
- Radt, Wolfgang, *Pergamon Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları*, çev. Suzan Tammer, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- Razi, Fahreddin. *Tefsir-i Kebir*, (Kuran Tefsiri), Mefahitül Gayb. Ankara: Akçağ Yayınları: 1/XXXVI-XXXVII,
- Williams, Thomas, N, Thomas N Williams 1, Tabitha W Mwangi, Sammy Wambua, Timothy E A Peto, et al. Negative Epistasis Between the Malaria-Protective Effects of Alpha+-Thalassemia And the Sickle Cell Trait. Nat. Genet. 2005 Nov; 37(11): 1253-7. 2005.
- Yakıt, İsmail. Kur'an'da İnsanın Yaratılışı ve Evrimi, SDU-FD, Sayı 5, Isparta. 1998.

ÖRÜMCEĞİN YARATILIŞINDAKİ İLAHİ SIRLAR

Dr. Öğr. Üyesi Zeki Keskin

Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi.

ORCID NO: 2223-79

zekikeskin1974@hotmail.com

ÖZET

Kâinata yaratılan her canlının bir yaratılış amacı ve hikmeti vardır. Gerek karada gerekse havada ve denizde, gözle görünen ve görünmeyen binlerce canlı ilahi bir yaratıcı tarafından belli bir amaca hizmet için muhteşem bir şekilde yaratılmıştır. Biz insanların hayranlıkla izlediği; renkleri, şekilleri, davranışları farklı canlıların yaratılışındaki sırları bilim ve teknoloji ilerledikçe çeşitli şekillerdeki tekniklerle, keşiflerle yeni bilimsel veriler elde edilmektedir. Bu mucizevi canlılardan olan ve Kut-sal kitabımız Kur'an'da adı geçen Örümceğe baktığımızda yaratılışındaki ilahi incelikleri ve hikmetlerini bu araştırmamızda anlatmaya çalışacağız. Arapçada (العنكبوت), Fransızcada (araignée), İngilizcede (spider) olarak bilinen örümcek, Kur'an'da Ankebut Süresi 41. Ayette geçmektedir. Bu ayette yaratıcı; "Allah'tan başka dostlar edinenlerin durumları ağ ören örümceğin durumuna benzer ve evlerin en dayanaksız örümceğin evidir." İfadesiyle Allah'tan başka dostlar edinmenin yanlışlığı belirtilmesinin yanı sıra, bu ayette aslında Yüce Yaratıcı görünürde zayıf ve küçük bir yapısı olan ve mucizevi şekilde donatılan örümceğe dikkatimizi çekmektedir. Örümceğin ince ve zarif yapısıyla farklı özelliği ile ördüğü ağ, ipeksi parlaklığı zarif bir inceliği ile bir o kadar da hassastır. Bu ipeksi ağlar, sinek gibi varlıkları da yakalamak için öldürücü bir karmaşıklığa sahiptir. Yüce yaratıcının harikulade bir şekilde yarattığı örümceğin çok değişik özellikleri ve gizli halleri mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Ayet, yaratıcı, yaratma, kâinat, örümcek,

THE DIVINE SECRETS OF THE SPIDER'S CREATION

ABSTRACT

Every living thing created in the universe has a purpose of creation and wisdom. Thousands of visible and invisible living things, both on land, in the air, and in the sea, have been magnificently created by a divine creator to serve a specific purpose. We people watch with admiration; As science and technology progress, new and new scientific data are obtained with various techniques and discoveries. When we look at the spider, which is one of these miraculous creatures and mentioned in our holy book, the Qur'an, we will try to explain the divine subtleties and wisdom in its creation in this research. In arabic (العنكبوت), in french (araignée), in english (spider) known as the spider, Surah Spider in the Qur'an It is mentioned in verse forty-one it is in the verse. In this verse, the creator "The situation of those who make friends other than Allah is similar to that of the spider that weaves webs, and the most vulnerable of the houses is the spider's house". In addition to stating that it is wrong to have friends other than Allah, In this verse, the Almighty Creator draws our attention to the seemingly weak and small spider, which is miraculously equipped. The web that the spider weaves with its thin and elegant structure and its distinctive feature is as delicate as its silky shine and elegant delicacy. These silky webs are deadly sophistication to trap creatures like flies as well. The spider, created in a wonderful way by the Supreme Creator, has many different features and hidden states.

Key words: Verse, creative, creating, universe, spider,

1. GİRİŞ

Kutsal kitabımız Kur'an'da Yüce Yaratıcının "*hulk, huluk, halk*" kavramlarıyla yaratmak, icat etmek, inşa etmek gibi kâinatı (Rum: 30/22.; Kamer: 54/49) canlıları (Bakara: 2/164.; Ali İmran: 3/6.; Enam: 6/38,59.; Hud: 11/6, 56.; Enbiya: 21/30.; Nur: 24/45) bitkileri (Yasin: 36/33.; Enam: 6/38, 59, 95, 99.; Araf: 7/58.; Yunus: 10/24.; Kehf: 18/45.; Taha: 20/53.; Kaf: 50/7.) ve nesnelere yaratmasına baktığımızda hepsinde bir denge bir düzen (Rad: 13/18.; Furkan: 25/2.; Kamer: 54/49.) bir işlevsellik olduğunu müşahede etmekteyiz. Allah (c.c.)

Örümceklerin varlığı insanoğluna birçok fayda sağlamaktadır. Hem yaratılışındaki harikulade özellikleriyle hem de ördükleri ağlarla teknolojik araştırmalarda birçok gereksinimler sağlamıştır. Doğal çevremize sağladıkları faydalara baktığımızda böcek ve sineğimsi varlıkları avlamakla hem tarımsal alanda hem de ekolojik dengeyi sağlamaktadır. Hem onların zehirleri hem de ipekleri tıbbi araştırmalar da inme tedavisi “*stroke treatment*” haşere kontrolünde böceklere özgü böcek ilaçları “*insect specific pesticides*” ve lif teknolojisinde transgenik biyosik üretimi “*transgenic biosilk production*” için kullanılmaktadır.⁵² Bazen yanından geçip gittiğimiz ya da farkında olmadan üzerine bastığımız örümceklerin insan hayatına sağladığı yararları gözünün de buldurunca sonsuz kudret ve ihtişamıyla yüce yaratıcıya bir kez daha secde edip azametinin karşısında hayretler içinde kalmamak elde değildir. Allah (c.c.) yarattığı, örümceğin o küçücük bedeninin de daha nice ne sırlar saklamıştır. “*Kendilerine sayısız faydalar sağlayacak nice hayvanları yarattığımızı görmüyorlar mı*” (Yasin: 36/71).

KAYNAKÇA

- About Spiders, <https://www-axiompest-com.translate.google.com/spiders/>.
<https://www.twinkl.com.tr/homework-help/science-homework-help/insects-and-mini-beasts/is-a-spider-an-insect>.
 Chi Guo, Chengquan Wang, “3D-printed spider-web structures for highly efficient water collection” Volume 8, Issue 8, August 2022, e10007 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844022012956> <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e10007>.
 Mustafa İsmet Uzun, “Ankebût” Mad. Diyanet İslam Ansiklopedisi TDV Yayınları, Ankara, 1991.
 Kitab-ı Mukaddes, Yeşaya/İşaya: 59.
 Robinson MH, Mirick H. 1971. “The predatory behavior of the golden-web spider *Nephila clavipes* (Araneae: Araneidae)” *Psyche* 78: 123-139.
https://www.kehribarnedir.com/kehribar_nedir.php.
 Platnick, Chame-Vazquez&Ibarra-Nunez. “World Spider Catalog-2022” wsc.nmbe.ch.
 About Spiders, <https://www-axiompest-com.translate.google.com/spiders/>.

⁵² Mike Gray, “Spiders are everywhere” <https://australian.museum/learn/animals/spiders/spiders-are-everywhere/>.

- K.J Krapcho et al, “Characterization and cloning of insecticidal peptides from the primitive weaving spider *Diguetia canities*” *Insect Biochem, Mol. Biol.*(1995);
- Robinson MH, Mirick H, Turner O. 1969. “The predatory behavior of some araneid spiders and the origin of immobilization wrapping”, *Psyche* 76: 487-501.
- Pierre Escoubas, “Structure and pharmacology of spider venom neurotoxins” <http://www.lindaconover.com/camouflage/spiders.html>.
- Tom Hale, “Some Spider Webs Are Armed With Neurotoxins To Paralyze Prey”. <https://bodell.mtchs.org/OnlineBio/BIOCD/text/chapter24/concept24.2.html>.
https://www.reddit.com/r/spiders/comments/p9ur3x/spider_anatomy_charts/.
- <https://www.sundaytimes.lk/211017/news/blowing-in-the-wind-silky-threads-of-flying-spiders-cause-wonder-458789.html>.
- <https://australian.museum/learn/animals/spiders/spiders-are-everywhere/>.
- Rao, G.A.; Mahulikar, S.P. (2002). “Integrated review of stealth technology and its role in airpower”. *Aeronautical Journal*. 106 (1066): 629–641.
- Mahulikar, S.P.; Sonawane, H.R.; Rao, G.A. (2007). “Infrared signature studies of aerospace vehicles”. *Progress in Aerospace Sciences*. 43 (7–8):218–245. Bibcode:2007PrAeS..43..218M. https://en.wikipedia.org/wiki/Stealth_technology.
- <https://www.yumpu.com/en/document/view/11301212/download-the-bhpa-elementary-pilot-training-guide-british-hang->
- <https://www.sundaytimes.lk/211017/news/blowing-in-the-wind-silky-threads-of-flying-spiders-cause-wonder-458789.html>.
- <http://www.biodiversityexplorer.info/arachnids/spiders/anatomy.htm>.
- <https://www.shutterstock.com/tr/search/linyphiidae>.
- <https://www.sundaytimes.lk/211017/news/blowing-in-the-wind-silky-threads-of-flying-spiders-cause-wonder-458789.html>.
- <https://australian.museum/learn/animals/spiders/spiders-are-everywhere/>.
- <https://www.networkrail.co.uk/running-the-railway/looking-after-the-railway/our-fleet-machines-and-vehicles/track>; <https://www.plassertheurer.com/en/machine/overview>.
- <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2544103/The-spider-makes-sculptures-ITSELF-Video-reveals-arachnid-uses-dead-leaves-insect-corpse-make-giant-decoy.html>.
- Lewis R. “Unraveling the weave of spider silk”. *BioScience*. <https://doi.org/10.2307/1312891>; Newman J., Newman C. Oh what a tangled web: The medicinal uses of spider silk. *Int. J. Dermatol.* <https://doi.org/10.1111/j.1365-4362.1995.tb01600.x>.

Lisa Hendry, “What are spider webs made of? And how do they spin them?”
<https://www.nhm.ac.uk/discover/what-are-spider-webs-made-of.html>.

Emily Matchar, “New Artificial Spider Silk: Stronger Than Steel and 98 Percent Water” <https://www.smithsonianmag.com/innovation/new-artificial-spider-silk-stronger-steel-and-98-percent-water-180964176/>

Rachel Martin, “How Spiders Can Improve 3D Printing Technology” <https://www.npr.org/2021/04/19/988659268/how-spiders-can-improve-3d-printing-technology>.

Tom Harris, “How Spiders Work” <https://animals.howstuffworks.com/arachnids/spider8.htm>.

John Whitfield, “Spider scents attract prey” *Nature* (2002) <https://www.nature.com/articles/news020617-14>.

<https://a-z-animals.com/animals/wolf-spider/>.

<https://a-z-animals.com/blog/baby-wolf-spider-facts-unbelievable-pictures/>.

Dakotah Blanton, “How Long Do Spiders Live? The Creepy Reality Of A Spider’s Life Cycle” <https://outforia.com/how-long-do-spiders-live>.

“Why Do Spiders Molt?”, <https://www.terminix.com/blog/bug-facts/why-do-spiders-molt/>.

“How do spiders shed their skin?”, <https://www.terminix.com/blog/bug-facts/why-do-spiders-molt/>.

“Do all spiders molt?,” <https://www.terminix.com/blog/bug-facts/why-do-spiders-molt/>.

Mike Gray, “Spiders are everywhere” <https://australian.museum/learn/animals/spiders/spiders-are-everywhere/>.

GÜVENLİK BİLİMLERİ PERSPEKTİFİNDEN YARATICIYI GÖSTEREN DELİLLERİN ANALİZİ

Öğr. Gör. Atilla Durmuş

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,

Güvenlik Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü
atilladurmus@yyu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4145-272X>

ÖZET

Emniyet bireylerin ve toplumun en temel ihtiyaçlarındandır. Güvenliğin tesis edilmediği durumlarda, gerek şahsi gerek içtimali sair ihtiyaçların tedariki mümkün değildir. Kişilerin bedensel bütünlüğüne, mülkiyetine, ruhi yapısına, huzuruna veya değerlerine karşı gelebilecek olan; maddi veya manevi her türlü tehdit, risk, saldırı ve tehlikelerden mahfuz olma hali güvenlik kavramının içeriğini oluşturmakta ve ne kadar kapsamlı, hayati bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Emniyet tedbirlerinin alınmasındaki asıl gaye şahısların güvenlik hissi içerisinde olmalarını sağlamak ve asayişini temin etmektir. Güvenlik bilimleri harp sanatı, asayişini temin, psikososyal risk etmenlerinden bireyi uzak tutmak gibi pek çok alt dallara ayrılmaktadır. Bu çalışmada emniyete taalluk eden meselelerin Yaratıcıya olan işaretleri ele alınmıştır. Güvenlik bilimlerinin Yaratıcıya olan delilleri üç alt başlık altında incelenmiştir. İlk olarak; emniyetin tesisi amacıyla, teşekkül eden sistemin mirsadiyle Yaratıcının tecelli eden isimlerine bakılmıştır. Kâinata bulunan düzen, fenni askeri rasadiyle incelenerek Yaratıcıya olan işaretleri gösterilmiştir. İkinci olarak; bireyde oluşan emniyet hissinin, Yaratıcıya olan inançla ilişkisi incelenmiştir. Kişilerin vicdanında tüm düşman ve korkulara karşı var olan, inkâr edilmez korunma ve dayanak noktası ihtiyacının, ulûhiyete nazar eden veçhesi analiz edilmiştir. Son bölümde ise; toplumsal yaşamın hayatı ve devamı için muhakkak ihtiyaç olan asayiş ve emniyetin tesisi ile Yaratıcıya olan inanç ve itaat ilişkisi ele alınmıştır.

Yaratıcının kanunlarına itaat edilmesi ve yüceliğinin zihinlere nakşedilmesinin, kamu düzenini zedeleyecek davranışlarının önlenmesi üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Yaratılış, Güvenlik bilimleri, Emniyet, Dayanak noktası, Ordu

FROM SAFETY SCIENCES PERSPECTIVE ANALYSIS OF EVIDENCE SHOWING THE CREATOR

ABSTRACT

Safety is one of the most basic needs of individuals and society. In cases where security is not established, it is not possible to meet both personal and social needs. The state of being free from all kinds of threats, risks, attacks and dangers, whether material or immaterial, which may come against the physical integrity, property, spiritual structure, peace of mind or values of persons constitutes the content of the concept of security and shows how comprehensive and vital it is. The main purpose of taking security measures is to ensure that individuals have a sense of security and to ensure public order. Security sciences are divided into many sub-branches such as the art of warfare, ensuring public order, and keeping individuals away from psychosocial risk factors. In this study, the signs of the issues related to safety to the Creator are discussed. The evidence of the safety sciences for the Creator is analysed under three sub-headings. Firstly, for the purpose of establishing safety, the names of the Creator manifested in the perspective of the system formed were examined. The order in the universe was analysed by scientific military observations and the signs of the Creator were shown. Secondly, the relationship between the individual's sense of security and belief in the Creator was analysed. In the last chapter, the relationship between the establishment of public order and security, which is an absolute necessity for the life and continuation of social life, and faith and obedience to the Creator is discussed.

Keywords: The Creation, Safety science, Security, Point of support, Army

şî ortamının oluşmaması, devletlerin ortaya çıkış sebebi ve öncelikli vazifelerindedir. Asayiş ve emniyet ortamının oluşmadığı toplumların kalkınması ve ilerlemesi pek mümkün olmamaktadır. Suç oluştuktan sonra suçluların tespit edilerek ceza adalet sürecine teslim edilmesi önemli olduğu gibi, suç oluşmadan önce suçun oluşumunu engelleyebilmek ve suçluların caydırılması güvenlik bilimlerinin esas gayesi olmaktadır. Her yerde her an yaptığı tüm hareketleri gören ve kaydedip hesaba çekecek olan zata olan inanç, suç işleme düşüncesini kökünden keserek, hakiki asayiş ve emniyeti tesis edecektir. Vicdanında daimi yasağcı olan kişiler suça meyletmediği gibi, toplumun terakkisi için esas ihtiyacı olan güven ortamının tesisinde, halisane ve fedakârane hizmetlerde bulunacaklardır. Ahirete olan iman ise, toplumun tüm tabakalarının huzur ve asayiş içerisinde yaşaması için elzem bir ihtiyaçtır.

KAYNAKLAR

- Durmuş, A. (2021). *İnsan Kaynaklı Afetlere Karşı Özel Güvenlik Görevlilerinin İş Güvenliği Algısı*. Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Bilimler Enstitüsü, Iğdır. 184.
- Giddens, A. (2004). *Modernliğin sonuçları*. (Çev. E. Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Kaya, E., (2008). *1980 Sonrası Dönemde Kentsel Alanda Değişen Güvenlik Anlayışı: Özel Güvenlik Üzerine Bir İnceleme*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli. 133.
- Maslow, A. H. (1943). *A Theory of Human Motivation*. Psychological Review, 50(4), 370-396.
- Nursi, S. (2015). *Mesnevi-i Nuriye*, Sözler Neşriyat, İstanbul. 240.
- Nursi, S. (2015). *Sözler*, Sözler Neşriyat, İstanbul. 766.
- Nursi, S. (2015). *Şualar*, Sözler Neşriyat, İstanbul. 655.
- Zogo, R., (2009). *Değişen Kamu Güvenliği Anlayışı: Özel Güvenlik Hizmeti Sunan ve Satın Alanlar Arasındaki Memnuniyet İlişkisi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne. 178.

TEFSİR YÖNELİŞLERİ AÇISINDAN EVRİMCİ YORUMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Veysel Güllüce

Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı

ÖZET

Kur'ân-ı Kerîm'in açıklanması ve yorumlanmasını ifade eden tefsir faaliyeti onun nüzulüyle başlamıştır. Bu durum Bizzat Kur'ân'ın kendi bünyesinde görülmekte olup onun bir kısım âyetleri diğer bazı âyetlerini tefsir eder mahiyettedir. Kur'ân'ın ilk ve en önemli muhatabı olan Peygamberimiz de bir taraftan kendisine indirilen âyetleri tebliğ ederken diğer taraftan onları açıklayıp uygulayarak tefsir ediyordu. Daha sonra başta Abdullah b. Abbas olmak üzere sahabe içinde Kur'ân tefsirinde tebârüz eden isimler ortaya çıkmış, ardından onlara talebe olan tabiinin ileri gelen müfessirleri ve onların talebeleri olan etbâu't-tabiiin müfessirleriyle tefsir halkası genişlemeye başlamış, günümüze kadar süregelen bu faaliyet içinde binlerce tefsir ortaya çıkmıştır. İlk dönemdeki tefsir ve yorumlar daha çok nakle dayanıyor, Peygamberimizin açıklamaları esas alınıyordu. Bu tür tefsirler genel olarak "Rivâyet (Me'sûr)" tefsir olarak anılır. Daha sonraları, müfessirin kendi ilmî birikimi de tefsire yansımış, kendi görüş ve anlayışı da tefsirlerde görünür olmuştur. Bu tür tefsirlere de "Dirayet (Rey)" tefsirleri denilmiştir. Dirayet tefsirleri zamanla çeşitlenip Lügavî, Ahkâm, Mezhebî, İşârî, Edebî-İçtimaî, Bilimsel ... tefsir yönelişleri ortaya çıkmıştır. Böylece tefsirin memdûh (beğenilen, güzel, uygun) ve mezmûm (beğenilmeyen, hevâî, tutarsız) kısımları da belirmeye başlamıştır. Kulluk bilinci içinde, murad-ı ilahîyi anlama çabası pek çok güzel tefsir örneklerini semere vermişken; mezhebî taassupla, hevâî arzularla, ön kabüllerle, kendi düşüncesine destek arama çabalarıyla yapılan yorumlar sonucunda ise mezmûm, tutarsız, hevâî hatta ilhadî tefsir örnekleri ortaya çıkmıştır. Fırak-ı dâlle olarak isimlendirilen bazı mezhep erbabının, âyetleri eğip bükerek veya içini boşaltarak onlara

kendi düşünce ve görüşlerini yükleme çabası bu tür tefsirlerin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Günümüz tefsir faaliyetlerinde de kendini hissettiren bu yaklaşımın örneklerini pek çok yorumda görmek mümkündür. Evrim görüşünü benimseyip ardından Kur’ân âyetlerini bu görüşe uyarlama/uydurma ve Kur’ân’da evrimci görüşü destekleyecek ayetler bulma çabası bu yaklaşımın bariz örnekleridir. Bu tebliğimizde bu tür yaklaşımlara mezhebî ve ilhâdî tefsirler açısından bakarak değerlendirmeye ve benzerliklerini ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Evrim, Tefsir, İlhâdî Tefsir, Mezhebî Tefsir

EVALUATION OF EVOLUTIONIST INTERPRETATIONS IN TERMS OF THEIR INTERPRETATION ORIENTATION

ABSTRACT

The tafsir activity, which expresses the explanation and interpretation of the Qur’an, started with its revelation. This situation is seen in the Qur’an itself, and some of its verses are in the nature of interpreting some of the other verses. Our Prophet, who was the first and most important interlocutor of the Qur’an, on the one hand conveyed the verses that were revealed to him, on the other hand, he interpreted them by explaining and applying them. Afterwards, Abdullah b. Names that were prominent in the interpretation of the Qur’an, including Abbas, emerged, and then the circle of tafsir began to expand with the leading tafsir scholars who were students of them and their students, the tafsir of etbau’t-tabii, and thousands of tafsir emerged in this activity that has continued until today. The tafsir and interpretations in the first period were mostly based on narrations and the explanations of the Prophet. This type of tafsir is generally referred to as “Rivayat (Ma’sur)” tafsir. Later, the tafsir’s own scientific knowledge was also reflected in the tafsir, and his own view and understanding became visible in the tafsir. This kind of tafsir is also called as “Dirayet (Rey)” tafsir. Awareness tafsir diversified over time and Lügavî, Ahkâm, Sectarian, İşârî, Literary-İçtimaî, Scientific... tafsir orientations emerged. Thus, the memdûh (liked, beautiful, appropriate) and mezmûm (disliked, volatile, inconsistent) parts of tafsir began to appear.

EVRENDEKİ MÜKEMMEL İŞLEYİŞ VE UYUM

Doç. Dr. Hilal Çelik Kazıcı

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Fakültesi, Kimya Bölümü, Van, Türkiye
hilalkazici@yyu.edu.tr

ÖZET

Allah'ın varlığını aklen bilmenin imkânı meselesi tarih boyunca felsefi ve teolojik tartışmaların en önemli konularından birisi olmuştur. Bu çalışmada, her şeyin kökenini gene indirgeyen ve genlerin dilinin çözülmesini, kaderin anlaşılması olarak yorumlayan deterministik anlayışa karşı genler ve çevre etkileşimi, insanın kendi varlığının yanında dış dünyadaki tüm varlıkların sonradanlığını bilmesinden yani bilen (rasyonel) bir varlık oluşundan hareketle Yaratıcı'nın varlığına inanmasının haklı ve mâkul gerekçeleri olarak sentetik biyoloji, canlılarda enerji dönüşümleri gibi konular ele alınmıştır. Doğa kanunlarının varlığı, yaşamın kaynağı, evrenin oluşumu gibi varoluşsal temel sorularla ilgilenip araştıranlar için bilim, evrenin işaretlerini okumayı sağlayan akılları Allah'ın varlığına yönelten bir keşif aracıdır.

Anahtar Kelimeler: Genler, Sentetik Hücre, Krebs Döngüsü

PERFECT FUNCTIONING AND HARMONY IN THE UNIVERSE

ABSTRACT

Through history the possibility of rational knowing of the existence of God has always been one of the most important philosophical and theological debates. In this study, the interaction of genes and environment against the deterministic understanding, which reduces the origin of everything to the gene and interprets the unraveling of the language of genes as an understanding of destiny, based on the fact that person is a (rational) being who knows the afterlife of all beings in the outer world besides own existence, topics such as synthetic biology and energy transfor-

KAYNAKLAR

- [1] <https://haberler.boun.edu.tr/tr/haber/prof-robert-sapolsky-genler-cevreye-gore-belirlenip-davranislarimizi-sekillendiriyor>.
- [2] Jonsson, H., Magnusdottir, E., Eggertsson, H.P. et al. Differences between germline genomes of monozygotic twins. *Nat Genet* 53, 27–34 (2021). <https://doi.org/10.1038/s41588-020-00755-1>.
- [3] Gao, Z. et al. Overlooked roles of DNA damage and maternal age in generating human germline mutations. *Proc. Natl Acad. Sci. USA* 116, 9491–9500 (2019).
- [4] Knoll, Andrew H.. *Life on a Young Planet: The First Three Billion Years of Evolution on Earth: The First Three Billion Years of Evolution on Earth*, Princeton: Princeton University Press, 2015. <https://doi.org/10.1515/9781400866045>.
- [5] <http://www.yunuscengel.com/hayat-buyuk-gizem/>.
- [6] https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/84121/mod_resource/content/1/EESP-20-krebs%20dongusu%20giris-sesli%20kay%C4%B1t-sunum.pdf.
- [7] Allen, Terence D. (2011). *The cell: a very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- [8] <https://m.harunyahya.info/tr/Kitaplar/656/evrimin-mikrobiyolojik-cokusu/chapter/3987>.

SANAT IŞIĞINDA YARATILIŞ

Uzm. Öğr. Merve Esra Erez Çelik

Rekabet Kurumu Orta Okulu İpekyolu/VAN

erezesramerve@gmail.com

ORCID NO: 0000-0002-8477-8930

ÖZET

Sanat, mevcut olan güzelliğin farkına varabilen bir düşünme biçimidir. Güzel olanın ahenkli olanın farkına varmayı arzulamak tüm sanatların başlangıcı, devamı ve bitim noktasıdır. Yüce yaratıcı, evrendeki tüm güzellikleri içinde barındıran sonsuz ihtişama sahip güzelliğin ve sanatın kaynağıdır. Sanatın amacı, benzersiz olanı tasarlayabilmektir. Allah'ın yarattığı her şey Onun Cemal sıfatının yansımasıdır. Allah'ın yarattıkları özgünlükleri, benzersizlikleri ve orijinallikleri ile kendi sanatkârının sanatına hayran bırakır. İnsanoğlundaki güzellik anlayışı, kâinattaki tüm yaratılmış varlıklara hikmet nazarıyla bakıp ve onlardan esinlenerek yansımaların dışavurumudur. Allah yarattıklarını kusursuz uygunluk ve nizam içinde yaratmıştır. Allah, tüm güzelliklerin sergilendiği bir dünya yaratmıştır. Dünya her yönüyle kendisi başlı başına bir sanat eseridir. Bu güzelliklerin farkına varılıp ilham alınması ile sanat eserleri ortaya çıkmaktadır. Yaratılan her insan yaratılmış yegâne sanat eseridir. İnsan yaratılmışlar içinde kendine has karakteristik özellikleri ile özgün yaratılmıştır. Allah'ın en büyük sanatı insandır. İnsan, canlı veya cansız tüm varlıklardan daha üstün nitelikli olarak yaratılmıştır. İnsana ait olan özellikler yüce yaratıcının insandaki tecellileridir. İnsan ilk yaratıldığı zamandan itibaren çeşitli sanat ürünleri ortaya koymuştur. Estetik duygular insana yaratıcı tarafından doğuştan verilen özelliklerdir. Bu özellikler insan yaşamına dair içinde bulunulan toplumların tarihsel dönemleri hakkında da bilgiler vermektedir. Gerçek sanat eseri kendi varlığı hakkında bilgi verebilir. Böylece sanat eseri elle tutulur gözle görülür hal alır. Her sanat eseri onu temaşa eden kişide farklı izlenimler uyandırır. Güzellik

yaratılıştan verilen bir duygu olduğu için güzellik insanı cezbeder. Güzellik, ilgi duyulan ve hep aranılan bir konu olmuştur. İnsanın güzellik arayışında duygu, emek ve zaman gereklidir, kendiliğinden bir şey olmaz. İnsan her zaman yaptığı işlerini güzelleştirmek sevdasındadır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, İnsan, Yaratılış, Eser, İhtişam.

CREATED IN THE LIGHT OF ART

ABSTRACT

Art is a way of thinking that can recognize the beauty that exists. Desiring to realize the beautiful and the harmonious is the beginning, continuation and end point of all arts. The supreme creator is the source of beauty and art with infinite magnificence that contains all the beauties in the universe. The purpose of art is to be able to design the unique. Everything that Allah has created is a reflection of His Jamal attribute. With their originality, uniqueness and originality, Allah's creations amaze the artistry of his craftsman. The concept of beauty in human beings. It is the expression of reflections by looking at all created beings in the universe with the eye of wisdom and being inspired by them. Allah has created His creations in perfect harmony and order. Allah has created a world where all beauties are displayed. The world is a work of art in itself in every aspect. When these beauties are noticed and inspired, works of art emerge. Every human being created is the only work of art created. Man has been created uniquely among creatures with his unique characteristics. God's greatest art is man. Man has been created with a higher quality than all living and non-living beings. Human characteristics are the manifestations of the Supreme Creator in humans. Man has produced various works of art since the first time he was created. Aesthetic feelings are features that are innately given to man by the creator. These features also provide information about the historical periods of the societies in which they live. A true work of art is one that can give information about its own existence. Thus, the work of art becomes tangible and visible. Each work of art evokes different impressions on the person who contemplates it. Since beauty is an innate feeling, beauty attracts people. Beauty has always

BAZI BİLİM İNSANLARININ YARATILIŞ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ: “YARATICI VAR”

Prof. Dr. Erhan Pişkin

Dicle Üniversitesi, Z. G. Eğitim Fakültesi, Matematik Eğitimi, Diyarbakır
episkin21@gmail.com

ORCID NO: 0000-0001-6587-4479

Din ile pek ilgisi olmayan bazı insanlar sık sık “*Din dogmatiktir, bazı bilim insanları da Allah’ın varlığına inanmıyor*” şeklinde ifadeler kullanmaktadırlar. Gerçek ile alakası olmayan bu ifadelerin, doğru olmadığı geçmişten günümüze bazı bilim insanlarının “doğüstü bir gücün yani yaratıcının varlığını kabul etmelerinden” kolaylıkla anlaşılabilir. Bu bilim insanları arasında Kepler, Galilei, Newton, Planck, Dirac, Einstein, Townes, Anfinsen, Schawlow, Flew, Penzias, Becker, Hawking, Davies, Fornæss ve Glynn,... gibi birçok önemli bilim insanı bulunmaktadır. Bu çalışmada bu bilim insanlarının yaratıcı ile ilgili bazı ifadelerinden örneklere yer verilecektir.

Alman gök bilimci ve matematikçi Johannes Kepler (1571-1630) daha çok gezegenlerin hareketleri ile ilgili çalışmaları ile tanınır. Kepler’in Tanrı’nın evreni yarattığı ile ilgili ifadeleri

“Kepler aşırı dindar bir bilim adamıydı. Matematiği Evren’e başarıyla uygulayan ilk bilim adamlarındandı ve bu uygulamanın arkasında Tanrı’nın Evren’i matematiksel bir planda yarattığı ve insanların bu planı anlayabileceği düşüncesi vardı. Bilimsel yazıları mistik ve dini argümanlarla doluydu [1].”

şekindedir.

İtalyan matematikçi, fizikçi, filozof ve astronom Glileo Galilei (1564-1642). Rönesans’ın bilimsel devrimine büyük

John Erik Fornæss (1946-...), Oslo Üniversitesi'nden Matematik alanında yüksek lisans derecesine ve ABD Washington Üniversitesi'nden Matematik alanında doktora derecesine sahiptir. Daha önce Princeton Üniversitesi'nde ve daha sonra Michigan Üniversitesi'nde Matematik Profesörü

olarak görev yaptı. Fornæss, Tanrı'ya inandığını ifade etmiştir.

“Ben Tanrı'nın var olduğuna ve Tanrı'nın evrene bütün seviyelerini, temel parçacıklardan canlı varlıklara, galaksi kümelerine kadar kapsayacak bir yapı kazandırdığına inanıyorum [19].”

Patrick Glynn. (1951-...), lisans ve doktora eğitimlerini Harvard Üniversitesi'nde tamamlayan ve George Washington Üniversitesi'nde öğretim üyesi yapan, üniversite yıllarında önce agnostik sonra da ateist biri iken ancak daha sonra özellikle modern bilimin verilerinin etkisiyle ateizmi terk ederek Tanrı'nın varlığını kabul etmiştir.

“İnsancı İlke, bilim tarihinde önemli bir dönüm noktasıydı. Öyle ki ilk kez bilimsel bir keşif bizi, Tanrı'nın varlığı fikrinden uzaklaştırmaktan ziyade, ona doğru götürüyordu. Yüzyıllardan beri bilim, evrenin yaratılmış ya da tasarlanmış olduğu önermesini yavaş yavaş ortadan kaldırıyordu. Fakat birden bire, bilim adamları evrenin zekâ ve amaç ürünü olduğu sonucunu verecek bir takım gerçeklerle karşılaştılar. Öyle ki binlerce büyük ve küçük detayda zekâ ve hikmet eseri olarak tasarruf eden bir Tanrı'nın yokluğunda biz de var olamayacaktık [20].”

KAYNAKLAR

- [1] E. Doko, Dahi ve Dindar: Isaac Newton, İstanbul Yayınevi, 2011. (s: 68).
- [2] E. Dorman, Modern Bilim: Tanrı Var, İstanbul Yayınevi, 2018. (s. 51).
- [3] M. Guillen, Dünyayı Değiştiren Beş Denklem (Five Equations That Changed The World), Tübitak Yayınları, 2001. (s. 64).
- [4] E. Doko, Dahi ve Dindar: Isaac Newton, İstanbul Yayınevi, 2011.

- [5] J. Guitton, *Bilim ve Tanrı*, Simavi Yayınları, 1993. (s. 5).
- [6] E. Dorman, *Modern Bilim: Tanrı Var*, İstanbul Yayınevi, 2018. (s. 57).
- [7] A. Flew, *Yanılmışım Tanrı Varmış*, Profil Kitap, 2020. (s. 103).
- [8] E. Dorman, *Allah'ın Parmak İzi*, Destek Yayınları, 2017. (s. 167).
- [9] H. Margenau, R.A. Varghese, *Kosmos, Bios, Teos*, Gelenek Yayıncılık, 2002. (s. 24).
- [10] H. Margenau, R.A. Varghese, *Kosmos, Bios, Teos*, Gelenek Yayıncılık, 2002. (s. 139).
- [11] H. Margenau, R.A. Varghese, *Kosmos, Bios, Teos*, Gelenek Yayıncılık, 2002. (s. 81).
- [12] H. Margenau, R.A. Varghese, *Kosmos, Bios, Teos*, Gelenek Yayıncılık, 2002. (s. 123).
- [13] A. Flew, *Yanılmışım Tanrı Varmış*, Profil Kitap, 2020.
- [14] H. Margenau, R.A. Varghese, *Kosmos, Bios, Teos*, Gelenek Yayıncılık, 2002. (s. 99).
- [15] H. Margenau, R.A. Varghese, *Kosmos, Bios, Teos*, Gelenek Yayıncılık, 2002. (s. 53).
- [16] S. Hawking, *Zamanın Daha Kısa Tarihi*. Doğan Kitap 2009.
- [17] P. Davies, *God and The New Physics (Tanrı ve Yeni Fizik, Çev: B. Gönülşen)*, Alfa 2013. (s. 24).
- [18] A. Flew, *Yanılmışım Tanrı Varmış*, Profil Kitap, 2020. (s. 104).
- [19] H. Margenau, R.A. Varghese, *Kosmos, Bios, Teos*, Gelenek Yayıncılık, 2002. (s. 63).
- [20] E. Dorman, *Modern Bilim: Tanrı Var*, İstanbul Yayınevi, 2018. (s. 80).

UÇAKLARIN UÇABİLMESİNDEKİ HİKMET

Prof. Dr. Zeki Argunhan

Bitlis Eren Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Makine Mühendisliği
Bölümü.

e-mail:zargunhan@beu.edu.tr

ORCID NO: 0000 0002 3349 3409

ÖZET

İnsanlar uçabilme fikrini kuşlardan esinlenerek keşfetmiştir. Kuşların uçuşları iki yöntemin birleşimiyle meydana gelmektedir. Birincisi; kuşlar kanat çırparken kanatları altındaki havayı aşağı ve arkaya doğru hızlı bir şekilde iter. Burada etki tepki prensibi oluşur ve kuşların yükseğe çıkabilmesine olanak sağlar. Arkaya doğru itilen hava kuşların hareket etmesini sağlar. İkincisi; özel aerodinamik yapıya sahip kanatlar, hareket halindeki kuşa kaldırma kuvveti verir.

Hava içindeki bir cisim, işgal ettiği hava hacminin ağırlığına eşit bir ağırlık kuvveti ile aşağıdan yukarıya doğru itilir. Bu hareket kaldırma kuvveti olarak adlandırılır. Yoğunluğu hava yoğunluğundan düşük olan cisimler havada kalabilirler. Ancak yoğunluğu hava yoğunluğundan yüksek olan cisimlerin havada kalabilmeleri için hareket etmeleri şarttır. Bir uçağı da havada tutan şey onun hareket ediyor olmasıdır. Uçağın ileri doğru hareket etmesini sağlayan motor kuvvetidir. Hareket sonucu uçağın kaldırma kuvvetine sahip olmasına olanak sağlayan sistem ise kanadın şeklidir. Bir cismin hareketi sırasında birim zamanda aldığı yola sürat (hız) denir. Uçağın hızı arttıkça kaldırma kuvveti de artar. Uçağa etki eden dört kuvvet vardır. Bunlar; yerçekimi kuvveti, kaldırma kuvveti, sürtünme kuvveti ve itme kuvveti şeklinde sıralanabilir. Yerçekimi kuvveti, uçağın kütlesi ve yerçekimi ivmesinin çarpımıdır. Kaldırma kuvveti, uçak kanadının şeklinden dolayı oluşan basınç farkının kanat alt alanına çarpımıdır. Sürtünme kuvveti, havaya maruz kalan uçak yüzeyine havanın oluşturduğu ters yöndeki kuvvettir. Öteleme kuvveti ise uçak motorunun oluşturduğu ileri yönlü kuvvettir.

Kanat şeklinden dolayı oluşan basınç farkı Bernoulli prensibine göre oluşur. Bernoulli Allah'ın akışkanlar ile alakalı koymuş olduğu sistemlerden birini matematiksel bir denklem ile ifade etmiştir. Bu kanun ve buna benzer kanunların varlığı Allah'ın hikmeti olarak ifade edilebilir. Hikmetleri aklımızın, bilimin ve vahyin süzgecinden geçirerek Allah'ın varlığına ulaşılabilir. Dolayısıyla yaratılışlar Allah'ın varlığına bağlanmış olur.

Anahtar Kelimeler: Uçak, Uçmak, Bernoulli, Hikmet.

THE WISDOM IN THE FLYING OF PLANES

ABSTRACT

Humans discovered the idea of being able to fly, inspired by birds. Flights of birds occur by a combination of two methods. First; As birds flap their wings, they quickly push the air under their wings down and back. Here, the impulse-reaction principle is formed and allows the birds to climb high. The air pushed backwards makes the birds move. Latter; Wings with special aerodynamic structure give buoyant force to the bird in motion.

An object in air is pushed upwards by a force of gravity equal to the weight of the volume of air it occupies. This movement is called buoyant force. Objects with a density lower than that of air can stay in the air. However, objects with a density higher than the density of air must move in order to stay in the air. What keeps an airplane in the air is that it is moving. It is the engine force that makes the plane move forward. It is the shape of the wing that allows the aircraft to have lift as a result of movement. The distance traveled by an object per unit time during its motion is called velocity. As the speed of the aircraft increases, the buoyant force also increases. There are four forces acting on the plane. These; gravitational force, buoyancy force, friction force and translational force. The gravitational force is the multiply of the mass of the aircraft and the acceleration of gravity. Buoyant force is the multiply of the pressure difference due to the shape of the airplane wing to the underside of the wing. The frictional force is the opposite force exerted by the air on the aircraft surface exposed to the air. The translational force is the forward force generated by the aircraft engine.

The pressure difference due to the wing shape occurs according to Bernoulli's principle. Bernoulli became aware of the system

Ancak ikiye ayrılan hava molekülleri neden aynı anda kanadın sonuna varmak zorunda olsunlar. Ayrı zamanlarda da ulaşabilirlerdi böylece hızlarında bir değişim olması gerekmezdi. Bununla beraber hava molekülleri neden uçak kanadının şeklini takip etmek zorunda olsunlar. Yani kanat şeklinden bağımsız hareket etmiyorlar. Bu durumlar bilimsel olarak açıklanamıyor. Bunu açıklamak için bilim adamları bazı teorileri öne sürmüşler ancak tatmin edici değildirlere. Eldeki formüller doğa olaylarına uyuyor olsa da, mekanizmayı açıklamak konusunda yetersiz kalıyorlar. Teoriler uçağı uçuran ana sebebin ne olduğunu tam olarak izah etmeye yetmiyor. Bununla beraber Bernoulli Denklemine kısıtlamaları mevcut olup bu hali ile sadece sıkıştırılmayan akışkanlara uygulanabilir (denklemin daha ileri formları da geliştirilmiş olup, yüksek Mach hızlarındaki sıkıştırılabilir akışkan davranışı için de genelleştirilmiştir) (<https://evrimagaci.org>).

Akışkanın hızındaki herhangi bir artış (kinetik enerjisindeki artış), akış enerjisini ve potansiyel enerjisini düşürür ki bunun böyle olduğu tespit edilebiliyor ancak neden böyle olduğu izah edilemiyor.

Evrende var olup izah edilemeyen bu gibi olaylar bilimi çıkmaza sokuyor. Evrende buna benzer sayısız olaylar mevcut. Bu tür olayları ancak Allah'ın hikmeti olarak izah edebiliriz.

Kısıtlı akla sahip olan insanoğlu, kâinatın manasını, anlamak için sahibinin vahyine muhtaçtır. Aksi halde evrenin anlamlandırması imkânsız hale gelir. Yaratıcıdan kopuk olarak öne sürülen bütün evren teorileri bilimi çıkmaza sokmaktadır.

KAYNAKÇA

Çengel, Y.A., Cimbala J.M. (2015) *Akışkanlar Mekaniği*, Ankara: Palme Yayıncılık.

https://ajans66.com/ilginc/bilim-ne-demek.html#Bilim_nedir_cok_kisa_bilgi.

<https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/ucaklar-havada-nasil-hareket-eder>.

<https://evrimagaci.org/ucaklar-nasil-ucuyor-tam-mekanizmasini-kimse-bilmiyor-826.0>

<https://t24.com.tr/yazarlar/hurkus/tonlarca-agirliga-sahip-ucaklar-nasil-ucuyor,29865>.

Kur'an 67/3.

BİTKİ BESLENMESİNDE POTASYUMA VERİLEN GÖREVLER

Prof. Dr. Mehmet Ali Bozkurt

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Toprak Bilimi ve
Bitki Besleme Bölümü, Van

e posta: malibozkurt@hotmail.com,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3923-857X>

ÖZET

Toprakta en fazla bulunan elementlerden biri olan potasyumun sembolü K ve atom yarıçapı 0,22 nm (nanometre) dir. Toprakta bulunan potasyumun temel kaynağı potasyum içeren kaya ve minerallerin zaman içerisinde parçalanıp ayrışmasıdır. Potasyum bitki kökleri tarafından topraktan K^+ iyonu şeklinde alınır ve bitkide yaklaşık % 3 civarında bulunmaktadır. Bitki beslenmesinde potasyuma çok önemli görevler verilmiştir. Bunlardan bazıları: enzim aktivitesi, fotosentez ve ATP sentezi, fotosentez ürünlerinin taşınması, hücre büyümesi, stomaların açılıp kapanması ve bitkide su dengesinin sağlanmasıdır. İlâveten, bitkide yağ sentezi, şeker sentezi, protein sentezi, nişasta sentezi ve iyon alımı gibi olayları yapma görevi de potasyuma verilmiştir. Yani, bitki bünyesinde gerçekleşen onlarca hatta yüzlerce biyokimyasal ve fizyolojik olayda potasyum görev almaktadır. Milimetrenin milyonda birinden bile daha küçük atom yarıçapına sahip, akılsız ve şuursuz bir element olan potasyumun bitkide bu kadar mükemmel görevleri eksiksiz yapması, gücü her şeye yeten ilmi sonsuz ve kudreti sonsuz bir yaratıcı hesabına çalıştığını bize göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Potasyum, bitki beslenmesi, bitki fizyolojisi

ROLE GIVEN TO POTASSIUM IN PLANT NUTRITION

ABSTRACT

The symbol of potassium, one of the most abundant elements in the soil, is K and its atomic radius is 0,22 nm (nanometer).

The main source of potassium in the soil is the breakdown and decomposition of potassium-containing rocks and minerals over time. Plants take potassium from the soil through their roots as K^+ ions. There is about 3% K in the plant. It has been given the potassium an important role in plant nutrition. Some of these are enzyme activity, photosynthesis and ATP synthesis, transport of photosynthesis products, cell growth, opening and closing of stomata and maintaining water balance in the plant. In addition, potassium plays a major role in plant lipid synthesis, sugar synthesis, protein synthesis, starch synthesis and ion uptake. In other words, potassium is responsible for tens or even hundreds of biochemical and physiological events that occur within the plant. The fact that potassium, which is a mindless and unconscious element with an atomic radius smaller than one millionth of a millimeter, performs such excellent functions in plants, shows us that it works for an omnipotent, omniscient, and infinite creator.

Key words: Potassium, plant nutrition, plant physiology.

1. Giriş

134

Yerkabuğunda en fazla bulunan elementlerden biri olan potasyumun (K) topraktaki konsantrasyonu yaklaşık % 2'dir. Bitkiler için faydalı potasyum, kaya ve minerallerin zamanla parçalanıp ayrışması sonucu oluşmuştur. Toprakta potasyum içeren önemli mineraller: feldispat, muskovit, biyotit ve kil mineralleridir. Kaya ve minerallerin bünyesinde iken bitkiler için faydalı olmayan potasyum, bu kayaların parçalanması ile yararlı hale geçer. Potasyum bitki kökleri tarafından K^+ iyonu halinde alınır. Periyodik cetvelin 1A grubu elementlerinden potasyumun atom yarıçapı 0,22 nanometredir (1 nanometre = 10^{-9} m).

Bitkiler ihtiyaç duydukları potasyumun büyük bölümünü vejetatif gelişme döneminde alırlar. Potasyum bitkide mobil bir element olduğu için, noksanlık durumunda bir organdan diğerine kolaylıkla hareket eder. Bu taşınmanın yönü genellikle, yaşlı yapraktan genç yaprağa doğrudur. Çünkü genç yaprakların potasyum ihtiyacı daha yüksektir. Optimum bitki gelişmesi için gerekli potasyum miktarı bitkiden bitkiye değişmekle beraber yaklaşık % 3'tür.

Bitki beslenmesinde potasyuma çok önemli fizyolojik ve biyokimyasal görevler verilmiştir. Bu görevleri şöyle özetleyebiliriz:

Gerçekten, sabahleyin güneşin doğmasını takiben stomaların açılıp yaprağın fotosenteze başlaması o kadar kolay ve kusursuz işleyen bir sistemdir ki, biraz dikkatsiz ve sebeplerde boğularak bakıldığında, bu işi güneş ışıkları, su veya potasyum yapıyor gibi görünebilir. Ancak, dikkatle bakıldığında görülmektedir ki, stomanın açılmasından güneşin doğmasına kadar her hadise, her varlık ve her hareket hikmetlidir. Zaten kainattaki nizam ve intizam her şeyin sonsuz bir ilim ve hikmetle yapılmasının neticesidir ve Allah'ın iradesiyle gerçekleşmektedir. Her şeyin ve her işin kasd ve irade ile ortaya çıkmasının en büyük delili de mükemmel nizamdan hasil olan faydalı neticelerdir.

KAYNAKLAR

1. Cochrane, T.T. ve T.A., Cochrane, 2009. The vital role of potassium in the osmotic mechanism of stomata aperture modulation and its link with potassium deficiency. *Plant Signaling and Behavior*, 4 (3): 240-243.
2. Humble, G.D. ve K. Raschke, 1971. Stomal opening related to potassium transport. *Plant Physiology*, 48: 447-453.
3. Kacar, B. ve A.V. Katkat, 1998. Bitki Besleme. Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No:127, Bursa.
4. Kadioğlu, A., 2007. Bitki Fizyolojisi. Esen Ofset Matbaacılık, Trabzon.
5. Karaman, M.R., 2012. Bitki Besleme. Duman Ofset Matbaacılık, Ankara.
6. Türkan, İ., 2008. Bitki Fizyolojisi. Çeviri Editörü: İsmail Türkan, Palme Yayıncılık, Ankara.

BİYOLOJİDE TÜR KAVRAMI YERİNE TEMEL TİP

Prof. Dr. Âdem Tatlı
adem.tatli07@gmail.com

ÖZET

Biyolojik tür tanımı, biyologlar arasında hep tartışma konusu olmuştur. Geçtiğimiz asırda fert veya tip olarak tanımlanan tür, günümüzde; aynı genetik havuzu paylaşan, morfolojik olarak belirli ve benzer karakterlere sahip fertler olarak alınmaktadır

Türün tarifinde genetik yapı onun esaslarından birisi iken, flora kitaplarının tür tayininde bu dikkate alınmamaktadır.

Diğer taraftan morfolojik karakterleri farklı ama kendi aralarında üreyebilen fertler de ayrı tür olarak tanımlanmaktadır.

Bu karışıklığın giderilmesi için, tür tanımı yerine, aynı genetik havuzu paylaşan taksonların Temel Tip olarak alınmasının daha uygun olacağı görüşünü dile getiriyoruz. Her canlı grubuna ait bir Temel Tipi'nin varlığını ve bu temel tipler arasında genetik geçişin mümkün olamayacağını ifade ediyoruz.

Anahtar kelimeler: Temel Tip, Tür, Gen Havuzu.

BASIC TYPE IN BIOLOGY INSTEAD OF THE CONCEPT OF SPECIES

ABSTRACT

The biological species definition has always been the subject of debate among biologists. The species, which was defined as an individual or type in the past century, is today; are taken as individuals who share the same genetic pool, have morphologically specific and similar characters.

While the genetic structure is one of its fundamentals in the description of the species, this is not taken into account in the species determination of the flora books.

On the other hand, individuals with different morphological characters but able to reproduce among themselves are also defined as separate species.

In order to eliminate this confusion, we express the opinion that it would be more appropriate to take taxa that share the same genetic pool as the Basic Type, instead of the species definition. We express the existence of a Basic Type belonging to every living group and that genetic transition between these basic types is not possible.

Keywords: Basic Type, Species, Gene Pool.

GİRİŞ

Evrimeçiler, canlıların tek hücrenin tesadüf ve tabiat eseri değişip farklılaşmasıyla meydana geldi iddiasındadır. Bu senaryoyu hayali evrim soy ağacıyla ifade ederler. Ağacın dallarını gösteren canlı gruplarının birbirlerine geçiş yaptığı farz edilir. Ama şimdiye kadar bu geçişlerin nasıl sağlandığını gösteren inandırıcı deliller ortaya konamamıştır. Bu konuda ileriye sürülen delillerden birisi, türlerin zamanla genetik bakımdan farklılaşarak yeni türleri meydana getirdiği yönündedir.

144

Bu durumda türün tanımı ve türler arası bu geçişin nasıl sağlandığının delillendirilmesi gerekir.

Burada tür tanımının bilinmesi önemlidir.

Geçmişte değişik tür tanımları yapılmıştır. Bunlardan birisi; “sabit karakterleri bakımından birbirine benzeyen fertler” şeklindeki tanımdır. Bu durumda sabit karakterler neler olacaktır ve bunların ölçüsü nasıl tayin edilecektir?

Dobzhansky’in türün tanımında esas aldığı kriter genetik yapıdaki benzerliktir (Theodosius, 1941).

Biyologlar arasında üzerinde uzlaşmış bir tür tanımı yoktur. Bazı sistematikçiler türün gerçekte olmadığını ileri sürerler. Onlara göre fertler vardır. Taksonomik kategorideki; tür, cins ve familya gibi ayrımlar, canlı varlıkları anlamak için yapılan isimlendirmelerdir (Seçmen, 1995).

Günümüzde yaygın kullanılan tür (*species*) için Ernest Meyer’in 1942 yılında ileriye sürdüğü; “Temel morfolojik olarak birbirine benzeyen,

Sonuç

Tabiattaki canlı varlıkların belirli bir gen potansiyeli ile temel tipler halinde yaratıldığını söylemek mümkündür. Her temel tipin genetik yapısı çok korunaklıdır. Bir temel tipten diğerine geçişi gösteren bir delile rastlanmamıştır. Canlılar âlemini sınıflandırma ve gruplandırmada tür yerine temel tip'in alınmasının büyük kolaylık sağlayacağı kanaatini taşıyoruz.

KAYNAKLAR

- Lammerts, W. E. (1970)- The Galapagos Island Finches, In Why Not Creation? Presbyterian and Reformand Publ. Co. Philedelphia, p. 354.
- Mayr, E. (1979)- Sistematik Zoolojinin Prensipleri. Tercüme: Niyazi Lodos. Ege Üniv. Ziraat Fak. Yay.
- Reeve, H. *Dianthus* L. In. Davis, P.H. (1966)- Flora of Turkey 2. s.99-105.
- Seçmen, Ö. ve ark. (1995)- Tohumlu Bitkiler Sistematiği. 4. Baskı, Ege Üniv. Fen Fak. Kitaplar Serisi no:116.
- Tatlı, Â. (2017)- *Evrin ve Yaratılış*. Hilal Ofset, Isparta, 5. Baskı,.
- Theodosius D. (1941)- *Genetics And Origin of Species*, Colombia University Press, NewYork, s. 259–260.

***ARUM MACULATUM* BİTKİSİNDEKİ TOZLAŞMA STRATEJİSİ**

Prof. Dr. Fatih Satıl

Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü
fsatil@gmail.com, orcid.org/0000-0002-4938-1161

ÖZET

Bu çalışmada, *Arum maculatum* türüne ait çiçeklerin morfolojik yapısı ve tozlaşma stratejisi incelenmiştir. *A. maculatum*'un çiçeğinin yapısı, yetiştiği habitatlara ve yetiştiği ortamdaki ekolojik ve biyotik faktörlere uygun bir yapıda tasarlanmıştır. Spadiks adı verilen bu çiçek yapısı, ana eksen kalınlaşmış ve etlenmiş bir başak durumuna benzer. Bu çiçek durumunun etrafı da spatula denilen yapraksı bir yapı tarafından çevrilmiştir. Erkek çiçekler, birçok hikmet ve yarar gözetilerek bu yapraksı yapının dip tarafında ve görünmeyecek şekilde gizlenmiştir.

Gerek morfolojik yapısı ve gerekse kokusu ile böcekleri kendine çekecek özellikte yaratılmış olan *Arum* çiçeklerinin tozlaşmasında başta sinekler olmak üzere bazı saprofit böcekler vazifelidir.

Çiçeklerde, tozlaşma dönemindeki görülen “**alternatif solunum yolu**” ile ısı artışı gerçekleşir. Bu ısı artışıyla birlikte çevreye yayılan keskin kokulu amonyak gazı tozlayıcı böcekleri çiçeğe çeker. Çiçeğe gelen böcekler burada özel bir bölme içerisinde polenler olgunlaşana kadar hapsedilir. Bu süre sonunda olgunlaşan erkek çiçeklerdeki polen keselerinin patlamasıyla böcekler de serbest kalır ve başka çiçekleri tozlaşmak amacıyla ayrılır.

Bitkilerle hayvanlar arasındaki en güzel yardımlaşma örneklerinden birisi olan bu hassas tozlaşma mekanizmasını milyonlarca yıl sürdüğü iddia edilen “**evrimsel süreç**”, “**evrimsel adaptasyon**” ya da “**doğal seçim**” gibi yaklaşımlarla açıklamak bilimsel değildir. Aynı şekilde *Arum* cinsindeki bu çok özel tozlaşma stratejisinin kendi kendine oluştuğunu söylemek de akılcı bir yaklaşım olamaz.

Akıl ve ilimden yoksun olan bitki ve hayvanların kendi kendine bu tozlaşma stratejisini geliştirmesi ve bunu yeryüzündeki bütün türdeşlerinde var edecek şekilde genlerine aktarması elbette mümkün değildir. **Mantığa Dayalı Akıl Yürütme Yöntemine (Logical Reasoning)** göre bitkilerdeki bu tozlaşma stratejilerini tasarlayıp bitki ve hayvanların genlerine yerleştiren ve onları bu program çerçevesinde yönlendiren sonsuz ilim sahibi bir Yaratıcının olması zorunluluktur. Sonuç olarak Allah, evrendeki varlıkları hayatlarını devam ettirebilecek cihazlarla donatarak yaratmış ve ihtiyaç duyduğu her şeyi de hizmetine sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Arum*, Bilimler Işığında Yaratılış, Doğal seçilim, Evrim, Tozlaşma.

POLLINATING STRATEGY IN *ARUM MACULATUM*

ABSTRACT

In this study, both the morphological structure of flower and pollination strategy of *Arum maculatum* was investigated. *A. maculatum* flowers are designed in a structure suitable for the habitats in which they grow and the ecological and biotic factors in the environment. This flower structure, called spadiks, resembles a spike with a thickened and fleshy main axis. This flowers are surrounded by a leafy structure called spatula. Male flowers are hidden at the bottom of this white-leaved structure in a way that is not visible, taking into account many wisdom and benefits.

The pollination of *Arum* flowers, which are created to attract insects with their structure and smell, is done by some saprophytic insects, especially flies. *Arum* flowers, which are the subject of the research, have been created to attract insects with their structure and smell. Some saprophytic insects, especially flies, are responsible for pollination of *Arum*.

In flowers, temperature increase occurs with the “**alternative respiratory tract**” seen during the pollination period. With this increase in temperature, the sharp-smelling ammonia gas emitted into the environment attracts pollinator insects to flowers. Insects that come to the flower are trapped in a special compartment here until the pollen matures. At the end of this period, when the pollen sacs in the maturing male flowers burst,

Birlikte evrim kuramını savunanlar; “Entomofil bitki türleri, kendilerini böceklere daha çekici kılmak için sık sık mekanizmalar geliştirmişlerdir” şeklinde bir açıklama yaparak bu işin bitkiler tarafından akıl edildiği kabul etmektedirler. Akıl, ilim ve iradeden yoksun olan bitki ve hayvanların kendi kendine bu tozlaşma stratejisini geliştirmesi ve bunu yeryüzündeki bütün türdeşlerinde var edecek şekilde genlerine aktarması elbette mümkün değildir.

Mantiğa Dayalı Akıl Yürütme Yöntemine (*Logical Reasoning*) göre bitkilerdeki bu tozlaşma stratejilerini tasarlayıp bitki ve hayvanların genlerine yerleştiren ve onları bu program çerçevesinde yönlendiren sonsuz ilim sahibi bir Yaratıcının olması zorunluluktur. Allah, **Muhyi** ismi gereğince evrendeki varlıkları yaratırken; yaşaması, hayatını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu her şeyi de yaratmıştır ve onların vücutlarına yerleştirmiştir.

KAYNAKLAR

- Anonim 2017. The Plant List (2013). Version 1.1. Published on the Internet; <http://www.theplantlist.org/> accessed 1st January (Erişim tarihi: 09.05.2017).
- Atalay T., Yıldız K. 2020. *Arum maculatum* (Yılan Yastığı) Bitkisi ve Antiparaziter Özellikleri. Veteriner Farmakoloji ve Toksikoloji Derneği Bülteni, 11 (3): 126-133.
- Bermadinger-Stabentheiner E. & Stabentheiner A. 1995. Dynamics of thermogenesis and structure of epidermal tissues in inflorescences of *Arum maculatum*. New Phytol. 131: 41–50.
- Boyce P. 1993. The genus *Arum*. London, The Royal Botanic Gardens, Kew. 197 p.
- Buchmann S.L., Nabhan G.P. 1996. Forgotten Pollinators. Island pres, Washington, D.C.
- Davis P.H. 1984. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Edinburgh Univ. Press, Edinburgh, vol 8.
- Davis P.H., Mill R.R., Tan K. 1988. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Edinburgh Univ. Press, Edinburgh, vol 10.
- Gibernau M., Macquart D. & Diaz A. 2003. Pollen viability and longevity in two species of *Arum*. Aroideana 26: 27–32.

- Gibernau M., Macquart D. & Przetak G. 2004. Pollination in the genus *Arum*—A review. *Aroideana* 27: 148–166.
- Güner A., Özhatay N., Ekim T., Başer K.H.C. 2000. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. (Suppl 2) Edinburgh Univ Press Vol. 11, Edinburgh.
- Kite G.C., Hettterscheid W.L.A., Lewis M.J P.C., Boyce J., Ollerton, E., Cocklin A., Diaz & Simmonds M.S.J. 1998. Inflorescence odours and pollinators of *Arum* and *Amorphophallus* (Araceae). pp. 295–315. In: Reproductive Biology. Owens S.J. and Rudall P.J. (eds.). Royal Botanic Gardens, Kew.
- Lack A.J. & Diaz.A. 1991. The pollination of *Arum maculatum* L. — a historical review and new observations. *Watsonia* 18: 333–342.
- Proctor M., Yeo P. & Lack A. 1996. The natural history of pollination. Harper Collins Publishers, London. 479p.
- Yılmaz K. 2016. Bal Arılarının Bitkisel Üretimdeki Önemi. Ordu'da Tarım. 20 (118): 1-2.

BEDİÜZZAMAN'IN MEDRESETÜ'Z-ZEHRA'SI EĞİTİMDE VE DİLDE BİRER MEDENİYET PROJESİDİR

Prof. Dr. Zafer Soygüder

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Veteriner Fakültesi

Said Nursi 19. yüzyılın sonlarına doğru Bitlis'te doğduğunda doğduğu yer olan Nurs köyü ve çevresi ilim ve irfan imkânlarından mahrumdu. Düzenli bir medrese eğitimi almadığını da kendi tarihçe-i hayatından öğreniyoruz. Pek çok imkânsızlığa rağmen, genç yaşta harika zekâsı ve hafızası ile on beş yılda tamamlanan klasik medrese eğitimini üç ayda tamamlamış ve ilmî tartışmalarda meselelere vukufiyetini ortaya koymuş olması, devlet erkanının ve ulemanın takdirlerini toplamış ve zamanın emsalsizi anlamında “Bediüzzaman” lakabıyla tanınmıştır.

Bediüzzaman'ı çok yönlü hayat mücadeleleri ile tarif etmek elbette ki imkânsızdır. Fakat onun hayatını veya eserlerini okuyanların malumdur ki Bediüzzaman'ın hayatının ekseriyetini ilim ve iman müesseseleri için yaptığı çalışmalarını ve mücadeleleri doldurmaktadır. Bediüzzaman'ın ilim ve iman sahalarındaki çalışmalarını birbirinin tamamlayıcısı olarak görmek gerektiği, bu iki alandaki çalışmalarının zamanlamaları bakımından da önemli olduğu, aksi takdirde onun bu alanlarda tam anlaşılamayacağı kanaatindeyim. Onun ilim ve iman meselelerine bakışını iki projesinde toplamaya çalıştığını görmekteyiz.

İlk projesi “Medresetü'z-Zehra» olarak ilmi alanda kendini ifade etmektedir. 19. asrın sonlarından itibaren kadim medeniyetimizin beka-sı için eğitim yoluyla mücadele yapmaya karar verir. Bu bağlamda adı geçen ilim müessesini kurmayı çıkış yolu olarak görür, zamanın tüm idari ve ilmi makamlarına teklif eder ve teklifi kabul görür. Bu kabul hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemlerimizin resmi kayıtlarıyla sabittir. Burada Bediüzzaman'ın hayatının hemen hemen sonuna kadar bu müessesenin kurulmasını takip ettiği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Bediüzzaman münâzarât isimli eserinde Medresetü'z-Zehra ile ne iste-

COĞRAFYA BİLİMİ ÖRNEĞİNDE KUR'ANIN FEN BİLİMLERİNE DAİR MUCİZEVİ TANIMLARI

Erdem Akça

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
akcaerdem@yahoo.com, 0000-0003-4043-181X

Semavi dinler, evreni okunmaya ve anlaşılmaya muhtaç bir kitap olarak görür. Bu çerçevede semavi vahiylerin sonuncusu ve en mükemmeli olan Kur'an "Oku!" emriyle evrenin iki ana boyutunu okumaya açar. Evren iki parçadır: **İç evren ve Dış evren**. *İç evren*, insan ve benzeri şuurlu ve şuursuz canlılar ve cansızların bünyeleridir. *Dış evren* ise, canlı ve cansız bütün varlıkları kuşatan ve içine alan âlemdir. Kur'an, ilk inen beş âyetinde bu iki âlemin okunmasını emreder. İlk emrini, insanın anne karnından bulunduğu âna kadarki sürecin bir kitap mahiyetinde olduğunu vurgulayarak:

Oku!

Yaratan Rabbi'nin ismi ile oku.

O ki, seni rahme asılıp beslenen bir hücreden yarattı.

Sonra Kur'an tekrar "Oku!" emrini vererek, dış evrenin incelenmesini emreder. Arap dili edebiyatında, bir metinde art arda aynı emirler veya aynı edat veya zamirler kullanıldığında farklı cihete, kişiye veya manaya delalet eder. Bu çerçevede ikinci "Oku!" emri ya "insanı daha derinlemesine oku" anlamındadır veya "dış evren olan kâinatı oku" anlamındadır.

Oku!

Rabbin en değerli, en cömert en üstün sıfatlar sahibidir. Senin günahlardan uzaklaşman ile Kendisine yakın olmanı ister.

Rabbin, insana kalem ile yazı yazmayı, ilmini muhafaza etmeyi ve düşüncelerini beyan etmeyi öğretti.

Rabbin insana daha önce bilmediklerini de öğretti.

Buradaki kalemle ilim tahsili, "mekteb" ve "medrese" şeklinde sistematik bir ilim tahsilini resmettiği gibi, bu süreçle insanın

ve insanlığın daha önce bilmediklerini de öğreneceğini haber verir. Ayrıca “ellezî” edatının yepyeni bir sistem ve kişi inşası manasında olması bu süreci Rabbü'l-Âlemîn'in insana hibe ettiğini, insanı ilim tahsiliyle kemale erecek ve takva mertebesine ulaşacak potansiyelde yarattığını, insanı “bilen ve sakınan” bir halde görmek istediğini de ifade eder. Bu çerçevede diyebiliriz ki, insanın fitratının neticesi ilim ve marifettir. Arının bal üretimi onun fitrî kulluğu olduğu gibi insanın da ilim ve marifet, aşk ve hayret fitrî kulluğudur. İnsan eğer yaratıcısını reddeden bir ateist, Ona ortak koşup sıfatlarında hata eden bir deist veya politeist de olsa ilim, marifet, aşk ve şükür hakikatlerini hayatında sergiliyorsa fitratıyla yine Rabbine kulluk eder, Onun kurduğu sisteme hizmet eder.

Her bir insan, zamanı hakikatini gören ve zamansızlığı algılayan akıllı, geçmiş zamanı ve gelecek zamanı hisseden ve onlara tepki veren şuuru, mutlak mükemmele âşık kalbi, gerçeği arayan ve gören vicdanı, doymak bilmeyen hırslı nefsi, her şeyden korkan evhamlı benliği gereği peygamberlere fitraten muhtaçtır. Semavi kitapların bildirdiği üzere insanlık âlemi peygambersiz veya peygamber mesajının gelenek olarak devam etmediği bir dönem geçirmemiştir. Peygamberler, yaradılış kitabını makro ve mikro boyutlarıyla doğru okumayı öğreten birer “üstad”, onun hakikatlerini ders veren birer “muallim”, bu iki kitabın kanunlarını çözüp onları barıştıran yaşamayı öğreten birer “mürşid” dirler.

Peygamberler, aldıkları vahiylerle ve vahiylerde kapalı bırakılan hususlara dair yaptıkları beyanlar ile evren kitabını iki boyutuyla doğru okumanın nasıl olacağına dair net düsturlar ve kurallar getirmişlerdir. Mesela: “ Uyanın, akıl gözünüzü açın! Yaratıcı ve yapan, sanatla yarattığı ve itina ile yaptığı şeyi bilmez olabilir mi? O yarattığı ve yaptığı her şeyin özünü ve içini bilen Latîf, onun dışı ve iç her şeyinin farkında olan Habîr'dir.” (Mülk, 14) âyetinde gördüğümüz üzere... Âyetin bildirdiği temel kaide, her şeyin gözle görünen bir “ilim” olduğudur. Bu çerçevede Kur'anda üç peygamber “vüs'at-i ilim” (ilmin kapsayıcılığı) hakikatini halklarına Allah'ı tanıtırken kullanırlar. Milattan önce 384-322 tarihleri arasında yaşayıp her şeyi “heyula” (kudret) ve form (bilgiye dayanan şekil) olarak formule eden Aristo'dan en az bin yıl önce âleme ilan etmişlerdir. Bu peygamberler Hz. İbrahim, Hz. Şuayb ve Hz. Musa'dır. Bu

çerçevede peygamberlerin getirdiği vahiyler kâinattaki İlahi kanunların birer tercümesi ve habercisi olduğu gibi, peygamberlerin hemen her sözü ilgili olduğu sahaya dair sabit hakikatleri bildiren net bir beyandır.

Anahtar Kelimeler:

Kâinat, insan, akıl, bilim, peygamberler.

**MIRACULOUS DEFINITIONS OF THE QUR'AN
ON SCIENCE IN THE EXAMPLE OF GEOGRAPHY
SCIENCE**

ABSTRACT

Heavenly religions see the universe as a book that needs to be read and understood. In this context, the last and most perfect of the divine revelations, the Qur'an "Read!" opens the two main dimensions of the universe to reading by his order. The universe is in two parts: the Inner universe and the Outer universe. The inner universe is the bodies of human beings and similar conscious and unconscious living and non-living things. The outer universe, on the other hand, is the realm that surrounds and includes all living and non-living beings. The Qur'an orders reading of these two worlds in its first five verses. Emphasizing his first command, the process from the mother's womb to the moment he is found is like a book:

Read!

Read in the name of your Lord who created.

He who created you from a cell that was hung in the womb and fed.

Then the Qur'an again "Read!" he commands. In this way he commands the study of the external universe. In Arabic literature, when the same commands or the same prepositions or pronouns are used repeatedly in a text, it denotes a different aspect, person or meaning. In this context, the second "Read!" The commandment means either "read man more deeply" or "read the universe".

Read!

Your Lord is the most valuable, the most generous, the posses-

sor of the most superior attributes. He wants you to be close to Him by turning away from sin.

Your Lord taught man to write with the pen, to preserve his knowledge and to express his thoughts.

Your Lord also taught man what he did not know before.

Science education with the pen here depicts a systematic education in the form of “school” and “university”, as well as informing that people and humanity will learn what they did not know before, through this process. In addition, the preposition “allady” means the construction of a brand new system and person, which means that the Lord of the Worlds has bestowed upon man this process, that he has created man with the potential to attain perfection through knowledge and attain the level of piety, and that he wants to see man in a “knowing and cautious” state. In this context, we can say that the result of human nature is knowledge and ingenuity. Honey production of the bee is its innate servitude, as well as man’s innate servitude to knowledge and ingenuity, love and wonder. If a person is an atheist who rejects his creator, a deist or a polytheist who associates partners with Allah and makes mistakes in His attributes, if he displays the truths of knowledge, ingenuity, love and gratitude in his life, he still serves his Lord with his nature and serves the system established by Allah.

The prophets brought clear principles and rules on how to read the book of creation correctly in two dimensions, with the revelations they received and the statements they made about the issues that were left closed in the revelations. For example: “Wake up, open your mind! Could it be that the creator and the doer do not know what he has created with art and has done with care? He is Latif, who knows the essence and interior of everything he has created and made, and Habir who is aware of everything outside and inside.” As we see in the verse... The basic rule of the verse is that everything is a visible “knowledge”. In this context, three prophets in the Qur’an use the truth of “vüs’ata’l-ilm” (inclusiveness of knowledge) while introducing Allah to their people. They proclaimed this truth to the world at least a thousand years before Aristotle, who lived between 384-322 BC and formulated everything as “majesty” (power) and form (shape based on knowledge). These prophets Abraham, St. Shuayb and Hz. is Moses. In this context, the revelations

MODERN BİLİMİN BİLİMSSELLİK ANLAYIŞINDA NEDEN SONUÇ İLİŞKİSİ TUTARSIZLIĞI

Doç. Dr. Ahmet Kavlak

İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mantık Anabilim Dalı

ahmetkavlak@gmail.com

ORCID NO: 0000-0002-4419-9440

ÖZET

Felsefenin ilk dönemlerinden başlayarak, duyum ve akıl karşıtlığının çözümü için öne sürülen düşüncelerin, Platondan sonra akıl merkezli eksene evirildiğini görüyoruz. Bilimselliğin ve yeni bilginin kriteri olarak ileri sürülen Aristoteles'in tümdengelim metodu da, Francis Bacon'un tümevarım metodu da, nedensellik anlayışının bir sonucu olarak iddia edilmiştir. David Hume'un epistemolojik nedensellik tenkidine ve Kant'ın kategori açıklamasına rağmen, nedensellik anlayışında nedenden sonuca doğru olan akıl yürütme değişmemiştir. Bu ise, sonucun ontolojik varlığının zorunlu şartlarını belirleme bilgisinin eksikliğine neden olmuştur. Bu eksiklik sebebiyle, sonucun ontolojik varlığının sebebini saptama konusunda eksik bilgiye neden olduğundan, ateizmin "kâinata hariçten müdahale olmadığı" iddiasına karşı bir bilgi ortaya konulamayacağı düşünülmüştür. Yüzyılımızda da Avrupa felsefesinin durumu bu şekildedir.

Neden-sonuç ilişkisinin ikinci bir yönü olan ve sonuçtan nedene doğru hareket ederek, nedenin mecburi sıfatlarının belirlenmesi metodu, hem neden-sonuç ilişkisindeki kopukluğu saptamak, hem de ateizmin iddialarının temelsizliğini göstermek, bilgi eksikliğini ortadan kaldırmak için gerekli ve zorunlu bir metottur.

Sebepler ve sonuçlar arasında sıfat paralelliği ve sıfat zıtlığı mecburiyeti ve bu mecburi sıfatların nasıl elde edileceğinin metodu belirlenmeden, eşya üzerinde akıl yürütme yapılması kısır döngüye neden olacaktır. Çünkü nesneyi tüketmek anla-

mında kullanılan, nesnenin tam bilgisini elde etmek metodu, sıfat paralelliği ve sıfat zıtlığının tam olarak elde edilmesiyle mümkündür. Bu metot her bir nesne için geçerli olduğu gibi, bir düstur olarak evren ve evrenin nedeni hakkında da geçerlidir. Nedeni belirleme metodu, bir usul olarak, neden sonuç ilişkisinden çok farklıdır. Sonuçlar tek varlık olmayıp, onun zorunlu tarifine giren tüm özellikleri de ihtiva ettiğinden, neden –sonuç ilişkisinde bu noktalar göz önüne alınmakla, bilimsellik anlamında kullanılan kesin bilgi elde edilebilir.

Bu çalışmada neden-sonuç ilişkisinde, sonuçtan hareketle, nedenin sıfatlarının elde edilmesi metodu tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: neden, sonuç, sıfat paralelliği, sıfat zıtlığı, bilimsellik

CAUSE-EFFECT RELATIONSHIP INCONSISTENCE IN MODERN SCIENCE'S SCIENTIFIC UNDERSTANDING

ABSTRACT

Starting from the first periods of philosophy, we see that the ideas put forward for the solution of the opposition between sensation and reason evolved into the mind-centered axis after Plato. Aristotle's deductive method, which were put forward as the criteria of scientificity and new knowledge, and Francis Bacon's inductive method were claimed as a result of the understanding of causality. Despite David Hume's criticism of epistemological causality and Kant's category explanation, reasoning from cause to effect has not changed in the understanding of causality. This, in turn, has led to a lack of knowledge of determining the necessary conditions for the ontological existence of the result. Due to this deficiency, it has been thought that no information can be put forward against the argument of atheism which claims that "There is no outside interference with the universe", since it causes incomplete information to determine the reason for the ontological existence of the result. This is the situation of European philosophy in our century.

The second aspect of the cause-effect relationship, the method of determining the obligatory attributes of the cause by moving from the result to the cause, is a necessary and compulsory

method both to determine the disconnection in the cause-effect relationship and to show the unfoundedness of the claims of atheism besides eliminating the lack of knowledge.

Reasoning on things without determining the necessity of adjective parallelism and adjective antonym between causes and effects and how to obtain these obligatory adjectives will cause a vicious circle. Because the method of obtaining the complete information of the object, which is used in the sense of consuming the object, is possible by obtaining the adjective parallelism and adjective antonym exactly. As this method is valid for every object, it is also valid for the universe and the cause of the universe as a principle. The method of determining the cause, as a method, is very different from the cause and effect relationship. Since the results are not a single entity, but include all the features that fall into its mandatory definition, by considering these points in the cause-effect relationship, precise information used in the sense of science can be obtained.

In this study, the method of obtaining the adjectives of cause in the cause-effect relationship, starting from the result, will be discussed.

Keywords: cause, effect, adjective parallelism, adjective opposition, scientificity

*imkan üzerine, nedensellik üzerine, bilimsellik üzerine makalelerinin özetidir.

GİRİŞ

Nedensellik probleminin anlaşılabilmesi için, öncelikle problemin alt kavramlarının netleşmesi gerekmektedir. Matematiğin anlaşılabilmesi ve yapılabilmesi için nasıl 4 işlemin bilinmesi gerekiyorsa, nedensellik probleminin anlaşılabilmesi için de, **doğru-yanlış, hakikat-gerçek, kanun, içgüdü, imkân, neden-sonuç, sıfat paralelliği-sıfat zıtlığı, bilim-bilimsellik** gibi zaruri kavramların netleşmesi gerekmektedir. Bu kavramlar nedensellik kavramının anlaşılabilmesi için düşüncenin dört işlemi hükmündedirler.

Doğru ve Yanlış

Doğru ve yanlış sadece ifadelerle ilgilidir. Eğer bir ifade gerçeğe teka-bül ediyorsa doğru, değilse yanlıştır. “Bu masa ağaçtandır” dediğimde